

Kompass

Noorte inimõigushariduse käsiraamat

2012. a täielikult läbi vaadatud ja muudetud redaktsioon

Autorid

Patricia Brander
Laure De Witte
Nazila Ghanea
Rui Gomes
Ellie Keen
Anastasia Nikitina
Justina Pinkeviciute

Toimetajad

Patricia Brander
Ellie Keen
Vera Juhász
Annette Schneider

Lõpptoimetaja ja koordinaator

Rui Gomes

Karikatuuride autor

Pancho

Sisu osas on kaastööd teinud

Janina Arsenejeva, Éva Borbély-Nagy, Karina Chupina, Hanna Clayton, Annette Schneider,
Györgyi Tóth

Kompassi esimese redaktsiooni (2002) autorid:

Patricia Brander, Ellie Keen, Rui Gomes, Marie-Laure Lemineur, Bárbara Oliveira,
Jana Ondrácková, Alessio Surian, Olena Suslova

Kompassi juurde kuulub mitmeid täiendavaid kodaniku- ja inimõigushariduse publikatsioone, mille on välja töötanud Euroopa Nõukogu demokraatlike kodanikuõiguste ja osalemise direktoraadi haridus- ja noortesektioonid. Lisateavet leiate aadressil www.coe.int/compass.

Käesolevas käsiraamatus väljendatud arvamused kuuluvad autoritele ning ei vasta tingimata Euroopa Nõukogu seisukohtadele.

Käesoleva publikatsiooni autoriõigus kuulub Euroopa Nõukogule. Käesolevat publikatsiooni ei ole lubatud tulunduslikul eesmärgil paljundada ega edastada mis tahes vormis ja mis tahes elektrooniliste (CD-ROM, internet jne) või mehaaniliste vahenditega, sh valguskoopiate tegemine, salvestamine või teabesüsteemi talletamine, ilma Euroopa Nõukogu teabevahetuse direktoraadi kirjastusosakonna (publishing@coe.int) kirjaliku loata (mille koopiat edastatakse Euroopa Noortekeskusele Budapestis, 1-3 Zivatar utca, H-1024 Budapest, Ungari; e-post: eycb.secretariat@coe.int).

Käesoleva väljaande materjalide paljundamine on lubatud mittetulunduslikul hariduslikul eesmärgil tingimusel, et viidatakse algallikale.

Pancho karikatuuride autoriõigus kuulub täielikult kunstnikule. Karikatuuride paljundamiseks tuleb küsida luba otse kunstnikult, välja arvatud juhul, kui neid kasutatakse otseselt käesolevas käsiraamatus kirjeldatud harjutustes.

Senise tõlketraditsiooni põhjal on väljendi „human rights education” vastena käesolevas väljaandes kasutatud terminit „inimõigustealane haridus”, mille võib igapäevategevuses soovi korral asendada lühendatud variandiga „inimõigusharidus”.

Kujundus: Studio1

Karikatuurid: © Pancho

Fotod: lk 67: Euroopa Nõukogu

lk 170 © MTI (Nelson Mandela)

lk 170 © David King Collection (Evgenia Ginzburg)

lk 171 © MTI (Martin Luther King)

lk 171 © MTI (Mahatma Gandhi)

lk 172 © Gamma Press (Daw Aung San Suu Kyi)

lk 172 © Tibet Information Network (Ngawang Sandrol)

Lehekülgedel 162, 163 ja 180 esitatud illustratsioonide autor on Jimmy Kazoya.

© 2012 Council of Europe on publication in English

© Tõlge eesti keelde: Inimõiguste Instituut MTÜ, 2014

Käsiraamatu *COMPASS – a manual for human rights education with young people* eestikeelne tõlge on välja antud koostöös Euroopa Nõukoguga.

Raamatu valmimist rahastasid EMP toetuste Vabaühenduste Fond Avatud Eesti Fondi vahendusel, Haridus- ja Teadusministeerium ning Inimõiguste Instituut.

Tõlge eesti keelde: Alar Helstein

Sisuline toimetamine: Haridus- ja Teadusministeerium

Projekti koordinaator: Elizabeth Kasa-Mälksoo

Teostus: Kirjastus Argo

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-33-784-2

Trükitud Eestis

Euroopa Nõukogu *peasekretär*

Üks 21. sajandi tähtsamaid väljakutseid on tagada inimõigused kõigile.

Euroopa Nõukogu tegeleb pidevalt inimõiguste valdkonnas esile kerkivate uute küsimustega. Inimõigusi ei saa siiski teostada üksnes juriidiliste menetluste abil. Inimõiguste austamine ja kaitse on kõige paremini tagatud juhul, kui iga inimene mõistab neid, seisab nende eest ja lähtub nendest oma tegudes.

Seetõttu on inimõigustealane haridus äärmiselt vajalik, et hoida ära inimõiguste rikkumisi ning kinnistada demokraatlikke käitumismalle. See on eriti oluline laste ja noorte puhul. Inimõigustealane haridus on ka ise õigus, mis on sätestatud inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26. Ministrite Komitee poolt 2010. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse hartas kutsutakse liikmesriike üles võimaldama igale nende territooriumil asuvale inimesele kodanikuharidust ja inimõigustealast haridust kõigis õppevormides, kaasa arvatud mitteformaalses hariduses. Samuti tunnustatakse hartas vabaühenduste ja noorteorganisatsioonide asendamatu rolli kõnealuses protsessis.

Käsiraamat *Kompass* ilmus esmakordselt 2002. aastal, et toetada noorte inimõigustealase hariduse korraldajate tööd. Enam kui 30 keelde tõlgitud *Kompass* on viinud inimõigustealase hariduse Euroopas ja mujal maailmas lugematu hulga noorteni. Raamatu lastele mõeldud versioon *Compasito* on olnud sama edukas.

Tänases Euroopas üles kasvamine võib olla keeruline ja vaearikas. Liiga paljud noored tunnevad tulevikku vaadates hirmu, mitte enesekindlust. Euroopa Nõukogu inimõiguste raamistik loob noortepoliitikale ja noorsootööle eetilise ja normatiivse aluse, millest lähtudes tuleks käsitleda noorte õigusi ja kohustusi. Tänu *Kompassile* kasutusele võetud noorte inimõigustealase hariduse meetodid on heaks näiteks noorte inimeste võimestamisest vastutustundlike kodanike, kasvatajate ja inimõiguste kaitsjatena.

Usun, et käsiraamatu käesolev uusredaktsioon pakub inimõigustealase hariduse praktikutele nende tähtsas töös inspiratsiooni ja motivatsiooni.

Thorbjørn Jagland

Tänuavaldus

Meie tänu, tunnustus ja lugupidamine kuulub järgmistele isikutele:

- *Kompassi* läbivaatamise töörühma liikmed nende pühendumuse, ideede ja toetuse eest.
- Inimõigustealase hariduse konsultatsioonirühma (2009–2010) liikmed:
- Aleksander Bogdanovic, Anna Dobrovolskaya, Thierry Dufour, Caroline Gerbara, Georg Pirker, Annette Schneider, Kostas Triantafyllos ja Sara Ufhielm nende pühendumuse ja hoolimise eest.
- *Kompassi* edasijõudnute inimõigustealase koolituse (ACT-HRE) ning 2009. ja 2010. aasta noorte inimõigustealase hariduse koolitajate kursuste koolitajad ja osalejad, kelle jaoks see oli osa õppetööst.
- Inimõigustealasel foorumil „*Living, Learning, Acting for Human Rights*” ja eriti *Kompassi* läbivaatamise töörühmas osalenud isikud.
- Marios Antoniou, Kazunari Fujii, Christa Meyer, Ana Rozanova, Zsuzsanna Rutai, Agata Stajer, Sara Ufhielm ja Wiltrud Weidinger kaastöö, ideede ja aja eest.
- Julien Attuil, Régis Brillat, David Cupina, Sandrine Jousse, Brigitte Napiwocka, Yulia Pererva, Miguel Silva, Dennis Van Der Veur, Agnes Von Maravic Euroopa Nõukogu tööd käsitlevate tekstide esitamise ja toimetamise eest.
- Budapesti ja Strasbourgi Euroopa Noortekeskuste *Kompassi* haridusnõustajad Iris Bawidamann, Goran Buldioski, Florian Cescon, Menno Ettema, Gisèle Evrard, László Földi, Mara Georgescu, Dariusz Grzemny, Sabine Klocker, Zara Lavchyan, Nadine Lyamouri-Bajja, Marta Medlinska, Yael Ohana, Anca Ruxandra Pandea, Annette Schneider ja Inge Stuer kriitilise tagasiside, kannatlikkuse, toetuse ja loovuse eest.
- Antje Rothemund toetuse ja kvaliteedipüüdluste eest ning selle eest, et *Kompass* on inimõiguste õppijatele kättesaadav emakeeles.
- Euroopa Nõukogu noorteseksiooni koolitajate võrgustiku liikmed nende kompromissitult ausa tagasiside eest *Kompassi* alusel toimuva inimõiguste õpetamise praktika kohta.
- *Kompassi* tõlkimisega tegelenud tõlkijad ja toimetajad kogemuste jagamise eest.
- Kõik isikud, kes on – sageli enesele teadmata – kaasa aidanud käsiraamatu sisu kujunemisele.
- Rachel Appleby toetuse eest ingliskeelsete tekstide keelekorrektuuri tegemisel – alati saab paremini!
- Zsuzsanna Molnar regulaarse ja püsiva korraldusliku toe eest ning kolleegid Erzsébet Banki, Nina Kapoor, Jackie Lubelli, Vincenza Quattrone ja Gabriella Tisza abikäte eest.

Oleme teinud kõik võimaliku, et teha kindlaks tekstide ja harjutuste autorid ning neile nõuetekohaselt viidata. Palume vabandust võimalike puuduvate viidete pärast ning lisame need kindlasti järgmises redaktsioonis.

Sisukord

2012. aasta redaktsiooni tutvustus	10
1. peatükk – Inimõigustealane haridus ja <i>Kompass</i>: sissejuhatus	
1.1. Sissejuhatus inimõigustealasesse haridusse.....	6
1.2. <i>Kompassi</i> põhimõtted inimõigustealase hariduse käsitlemisel.....	29
1.3. <i>Kompassi</i> kasutamine inimõigustealases hariduses.....	45
2. peatükk – Inimõigustealase hariduse praktilised harjutused ja meetodid	
Ülevaade harjutustest	72
Teemade ja vastavate õiguste järgi liigitatud harjutuste koondtabel.....	73
58 kogemuslikku harjutust ja meetodit inimõigustealases hariduses kasutamiseks	78
Inimõiguste kalender	338
Sissejuhatavad harjutused	345
Analüüsiharjutused	350
3. peatükk – Inimõiguste kaitseks tegutsemine	
Teave käesoleva peatüki kohta.....	357
3.1. Inimõigustealane haridus ja aktivism.....	358
3.2. Lihtsad tegevused inimõiguste kaitseks.....	362
3.3. Tegevuskava koostamine.....	370
4. peatükk – Inimõiguste mõistmine	
Sissejuhatus	381
4.1. Mis on inimõigused.....	382
4.2. Inimõiguste kujunemine	395
4.3. Inimõiguste juriidiline kaitse	401
4.4. Inimõigustealane aktivism ja vabaühenduste roll	418
4.5. Küsimusi ja vastuseid inimõiguste kohta.....	424
4.6. Rasked küsimused.....	427

5. peatükk – Taustateave inimõiguste üldteemade kohta

1. Lapsed	433
2. Kodakondsus ja osalus	441
3. Kultuur ja sport.....	448
4. Demokraatia	458
5. Puuded ja puudehalvustamine.....	465
6. Diskrimineerimine ja sallimatus.....	474
7. Haridus.....	486
8. Keskkond	494
9. Sotsiaalne sugu	503
10. Globaliseerumine	511
11. Tervis.....	520
12. Meedia	528
13. Ränne	535
14. Rahu ja vägivald.....	545
15. Vaesus	554
16. Religioon ja usk.....	562
17. Mälestamine	572
18. Sõda ja terrorism	580
19. Tööelu	590

Lisad

Valik inimõigustealaseid dokumente

Tähtsamate rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentide ratifitseerimise seis ..	599
ÜRO.....	600
Euroopa Nõukogu.....	609
Sõnastik	620

Kompassi 2012. aasta redaktsiooni tutvustus

Tervitame noorte inimõigustealase hariduse käsiraamatu *Kompass* käesoleva täielikult muudetud ja uuendatud redaktsiooni kõiki lugejaid!

Kompass ilmus esmakordselt 2002. aastal Euroopa Nõukogu noorte ja spordi-direktoraadi noorte inimõigustealase hariduse programmi raames. Programm käivitati seetõttu, et inimõigustealane haridus (inimeste võrdset väärikust edendavad õppekavad ja -tegevused) oli ja on hindamatu väärtusega kõigi noorte demokraatliku kodanikuvastutuse kujundamisel ning üldise inimõiguste kultuuri kasvatamisel.

Kompass on muutunud oluliseks teabeallikaks paljudele noortele, kes osalevad väärtuspõhises noorsootöös ja mitteformaalses hariduses. See on praegu saadaval rohkem kui 30 keeles alates araabia ja jaapani keelest kuni islandi ja baski keeleni. Mõnes riigis on hakatud seda kasutama inimõiguste õpetamisel koolides, samas kui mujal ei ole selle kasutamine koolis võimalik. *Kompassi* käekäik Euroopas näitab sageli inimõigustealase hariduse olukorda eri piirkondades: mõnel pool selle kasutamist soositakse ja teisel tõrjutakse, ühed kiidavad ja teised põlgavad seda.

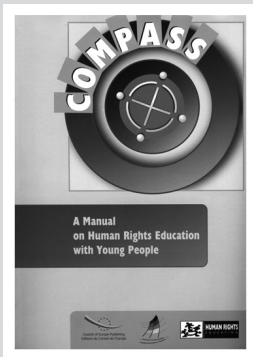
Kompassi edust tiivustatuna on välja antud ka selle noorem kaaslane *Compasito* – laste inimõigustealase hariduse käsiraamat, mis on saadaval juba mitmes keeles ning näib peagi muutuvat järgmiseks inimõigustealase hariduse menukiks.

Olulisem on siiski see, et *Kompass* ja selle avaldamine eri keeltes on aidanud lisada inimõigustealase hariduse noorsootöö tegevustesse ja paljude koolide õppekavadesse. Paljudes riikides on loodud inimõigustealase hariduse võrgustikke, et kinnistada inimõigusorganisatsioonide ja pedagoogide töö tulemusi ning muuta inimõigustealane haridus kättesaadavaks üha suuremale hulgale Euroopa lastele ja noortele. 2009. aastal Budapestis toimunud noorte inimõigustealase hariduse foorumil „*Living, Learning, Acting for Human Rights*” rõhutati inimõigustealase hariduse tähtsust tänapäeval¹:

Inimõigusi ei saa kaitsta ega edendada ainult juriidiliste dokumentidega. Inimõigustealane haridus – teadmiste omandamine inimõigustest nendesamade õiguste kaudu ja nende kaitsmise nimel – on hädavajalik selleks, et igaüks suudaks inimõigusi mõista, kaitsta ja edendada.

Noorte inimõigustealase hariduse käsiraamatu *Kompass* abil noorte inimeste poolt ja nende heaks tehtav töö näitab selgelt, et Euroopa Nõukogu saab tugineda noorte inimeste lahkusele, innukusele ja pädevusele, mis aitab viia inimõigustealase hariduse paljude teiste noorteni. [...] Noorsootööst ja mitteformaalsest haridusest saadud kogemused on edukalt rakendatud kõigile avatud inimõigustealase hariduse projektide teenistusse, et tasemeharidus ja mitteformaalne haridus saaksid üksteist täiendada.

Inimõigustealase haridusega tegelemine ei saa olla ainult vabaühenduste ja noorteorganisatsioonide ülesanne. Samuti ei saa seda jätta ainult vabatahtlike hooleks. Riikide oluline kohustus on võimaldada inimõigustealase hariduse andmist. Riigid peavad seda tunnustama, toetama ja säilitama nii, et selles oleks oma koht nii tasemehariduse kui ka mitteformaalse hariduse pakkujatel.

Noorte inimõigustealase hariduse programmis viimase kümne aasta jooksul saadud kogemused on aidanud kujundada noorsootöös terviklikku inimõigustekäsitlust ning muuta inimõigustealane haridus noorsootöö ja noortepoliitika oluliseks osaks.

Foorumil „*Living, Learning, Acting for Human Rights*” väljendatud sõnum

Paljude nende jaoks, kes puutuvad inimõigustealase haridusega kokku vaid aeg-ajalt, on *Kompass* muutunud sellise hariduse sünonüümiks. Siiski ei piirdu inimõigustealane haridus vaid *Kompassiga*. *Kompass* näitab kätte suunad ja soovitab võimalusi, kuidas inimõigustealast haridust pakkuda, kuid iga korraldaja valib koos õppijatega lõpuks ise sobiva suuna ja meetodi.

Kompass ei ole inimõigus, kuid inimõigustealane haridus on seda.

Uuendused *Kompassi* 2012. aasta redaktsioonis

Esimesel kümnel aastal pärast *Kompassi* avaldamist toimusid inimõiguste ja sellealase hariduse valdkonnas kiired muutused. Nendeks on näiteks kiirenev globaliseerumine, ülemaailmne terrorism ja sõda selle vastu, globaalne majanduskriis, inimese põhjustatud kliimamuutuste mõju, Gruusias, Ukrainas ja mitmes araabia riigis toimunud pöörded demokraatia suunas, interneti levik, Iraagi ja Afganistani sõjad, Fukushima tsunami ja tuumakatastroof ning palju muud.

Kompassi üritati kasutada nende erinevate kriiside käsitlemiseks, kuid 2010. aastaks oli selge, et see oli mitmes osas vananenud.

Lihtne oleks olnud tähistada *Kompassi* käesolev redaktsioon versiooninumbri 2.0 või 3.0, kuid seda ei tehtud. Lugejad ja inimõiguste edendajad leiavad, et käesolev *Kompassi* redaktsioon sarnaneb paljuski eelmisega: endiselt nähakse ette arutelusid vastuolulistel teemadel, käsiraamat on endiselt õppijakeskne ning endiselt soovitatakse osalejatel algatada praktilisi tegevusi.

Oleme arvesse võtnud erinevate kanalite kaudu edastatud kasutajate hinnanguid ning ajaloolisi arenguid: 2002. aasta olulised küsimused ei pruugi seda enam olla täna. Meie põhiline eesmärk oli muuta *Kompass* kõnekaks 21. sajandi teisel aastakümnel.

Selle tulemused on järgmised:

- Laiem ja mitmekesisem harjutuste valik, mis hõlmab ka harjutusi interneti, terrorismi, religiooni ja mälestamisega seotud inimõigusprobleemide käsitlemiseks. Soovitame teil nende harjutustega tutvuda ja neid õppetöös proovida. Loodame, et *Kompassi* kasutajad leiavad enam kui 60 väljapakutud inimõigustealase harjutuse seast endale sobivad. Samuti loodame, et inimõiguste edendajad leiavad siit uusi ja loominguilisi võimalusi inimõiguste teemade ja väärtuste käsitlemiseks.
- Käsitletud on tervet rida uusi teemasid, sh puuded ja puudehalvustamine, religioon, mälestamine ja terrorism. Osa teemasid on varasemaga võrreldes teisiti üles ehitatud (nt sotsiaalne sugu ja tööelu/sotsiaalsed õigused). Vastavates jaotistes järgitakse sama filosoofiat nagu 2002. aastal: eesmärk on käsiraamatu kasutajat toetada ning kannustada teadmishimulisi inimõigustealase hariduse pakkujaid/korraldajaid täiendava teabe otsingutele.
- Esimese peatüki ülesehitust on oluliselt muudetud. Selles keskendutakse inimõigustealasele haridusele kui põhilisele inimõigusele ning võetakse arvesse Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse hartaga loodud võimalusi. Samuti käsitletakse selles rohkem *Kompassi* kasutamist klassis.
- Viiendas peatükis on esitatud põhjalikum ülevaade üksikteemadest, mis siiski ei vabasta korraldajaid kohustusest tutvuda ka muude allikatega. Inimõigustealane haridus on oma loomult selline: alati saab kaugemale minna ja teadmisi süvendada!

Kompass annab juhiseid inimõigustealase haridusega tegelevatele õppijatele, pedagoogidele ja korraldajatele. Siiski peab igaüks neist leidma endale sobiva viisi, kuidas inimõigustest rohkem teada saada ja neid edendada.

Meie põhiline eesmärk oli muuta *Kompass* kõnekaks 21. sajandi teisel aastakümnel.

Jätsime ka välja mõned 2002. aasta redaktsioonis sisaldunud harjutused, mida praktikas selgelt vähem kasutati. Kõige selle tulemusena on *Kompassis* rohkem sisu ja lehekülgi.

Kompassi aluseks olevad põhiväärtused ja käsitlusviisid on jäänud samaks. *Kompassi* peaksid endiselt iseloomustama järgmised tunnused.

Piisav: kasutajad leiavad sellest kõik vajaliku, et inimõiguste alast haridust noortele tutvustada.

Kasutusvalmis: välja pakutud harjutused ei vaja lisaressursse ega pikka ettevalmistust.

Noori kõnetav: kirjeldatud harjutused ja inimõiguste probleemid on lihtsalt seostatavad noorukite ja noorte täiskasvanute murede ja maailmanägemisega.

Praktiline ja kogemuspõhine: kõigi harjutuste juures on antud soovitusi edasiseks tegutsemiseks ning osalejate kaasatus ei piirdu lihtsalt teadmiste omandamisega.

Sobib nii tasemehariduses kui ka mitteformaalses hariduses kasutamiseks: praktiliselt kõiki harjutusi saab läbi viia koolis ja klassis; kuigi tege- mist on spetsiaalselt mitteformaalse hariduse jaoks välja töötatud harjutustega, tuleb nende kestust või muid aspekte mõnel juhul natuke kohandada.

Kohandatav: kõiki harjutusi saab kohandada vastavalt konkreetsele kon- tekstile, õpperühmale ja ühiskondlikule olukorrale, milles neid „läbi mängi- takse”. Soovitatud variandid aitavad korraldajatel luua oma versioone.

Sobib lähtekohaks: huvitatud korraldajad ja pedagoogid leiavad siit rohkesti soovitusi ja ressursse konkreetsete teemadega süvendatult tegelemiseks või inimõiguste kohta täiendava teabe saamiseks.

Üldine ja terviklik: *Kompassi* saab kasutada kõigi inimõigusteemade käsit- lemiseks, olenemata õppija teadmiste tasemest. Selle aluseks on kaasav ja terviklik õppimiskäsitlus, milles võetakse arvesse väärtusi, hoiakuid, oskusi ja teadmisi.

Kompass on kirjutatud kõigile inimõigustest huvitatud isikutele, kes soovivad tegutseda inimõigustealase hariduse valdkonnas. Varasem õpetamis- või juhtimis- kogemus ei ole nõutav ning harjutuste läbiviimise ja nende kohandamise kohta vastavalt õppijate vajadustele ja konkreetsetele oludele on antud põhjalikku abi- teavet. Eraldi jaotises on esitatud soovitusid õpetajatele.

Ootame aadressil www.coe.int/compass huviga teie tagasisidet selle kohta, kas meil õnnestus oma eesmärgid saavutada ja kuidas võiks käsiraamatut paremaks muuta.

Lõpumärkused

¹ Foorumi „Living, Learning, Acting for Human Rights” osalejate koostatud sõnum, aruande esitas Gavan Tittley, Euroopa Nõukogu 2010.

1. peatükk

Inimõigustealane haridus ja *Kompass*: sissejuhatus

Peatüki sisukord

1. Sissejuhatus inimõigustealasesse haridusse	16
1.1 Mis on inimõigused?	16
1.2 Mis on inimõigustealane haridus?	17
1.3 Inimõigustealane haridus on põhiline inimõigus	19
1.4 Inimõigustealane haridus ÜROs	20
1.5 Inimõigustealane haridus Euroopas	21
1.6 Noortepoliitika ja inimõigustealane haridus	24
1.7 Noorte inimõigustealane haridus	26
1.8 Inimõiguste kultuuri kasvatamine	27
2. <i>Kompassi</i> põhimõtted inimõigustealase hariduse käsitlemisel	29
2.1 Inimõigustealane haridus eri õppevormides	30
2.2 Inimõigustealase hariduse pedagoogiline alus <i>Kompassis</i>	32
2.3 Inimõigustealane haridus, protsess ja väljundid	35
2.4 Inimõigustealase hariduse seos teiste haridusvaldkondadega	38
2.5 KKK seoses inimõigustealase hariduse kasutamisega noorsootöös	43
3. <i>Kompassi</i> kasutamine inimõigustealases hariduses	45
3.1 Mida <i>Kompass</i> sisaldab	45
3.2 Korraldamine	46
3.3 Üldised soovitusel kasutajatele	48
3.4 Üldised soovitusel harjutuste läbiviimise kohta	51
3.5 <i>Kompassis</i> kirjeldatud harjutuste kohandamine vastavalt vajadustele	56
3.6 Märkusi õpetajatele	59
3.7 <i>Kompassis</i> kirjeldatud harjutuste aluseks olevad meetodid	61

1. Sissejuhatus inimõigustealasesse haridusse

„Iga inimene ja ühiskondlik organ ... aitab selgitus- ja haridustööd tehes kaasa nende õiguste ja vabaduste austamisele.”

Inimõiguste ülddeklaratsiooni preambul, 1948

Inimõigustealase hariduse aluseks on nõue „aidata selgitus- ja haridustööga kaasa nende õiguste ja vabaduste austamisele”. Enne inimõigustealase hariduse mõiste ja selle praktika käsitlemist tuleb aga selgitada, milles seisnevad siin kõne all olevad „õigused ja vabadused”. Seetõttu alustame inimõiguste lühitutvustusest.

1.1 Mis on inimõigused?

Läbi ajaloo on igas ühiskonnas välja töötatud sotsiaalse sidususe tagamise süsteeme, kodifitseerides kodanike õigusi ja kohustusi. Aastal 1948 jõudis rahvusvaheline üldsus lõpuks kokkuleppele kõigi riikide jaoks siduva õigustiku ehk inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmises. Pärast 1948. aastat on sõlmitud veel mitmeid inimõigustealaseid lepinguid, näiteks Euroopa inimõiguste konventsioon 1950. aastal ja lapse õiguste konventsioon 1989. aastal.

Inimõigused kajastavad inimeste põhivajadusi; nendega määratletakse põhi-tingimused, mille puudumise korral ei ole inimesel võimalik väärikalt elada. Inimõiguste põhisisu on võrdsus, väärikus, lugupidamine, vabadus ja õiglus. Inimõigused on näiteks diskrimineerimise keeld, õigus elule, sõnavabadus, õigus abielluda ja perekonda luua, õigus haridusele. (Inimõiguste ülddeklaratsiooni kokkuvõtte ja täistekst on esitatud lisades.)

Inimõigused kuuluvad ilma ajalise piiranguta võrdselt ja universaalselt kõigile inimestele. Inimõigused on universaalsed – nad on ühesugused igas riigis iga inimese jaoks. Nad on võõrandamatud, jagamatud ja vastastikku sõltuvad. See tähendab, et neid ei saa kunagi inimeselt ära võtta, kõik õigused on võrdselt tähtsad ning täiendavad üksteist. Näiteks õigus osa võtta valitsemisest ja osaleda vabadel valimistel sõltub sõnavabadusest.

Kuidas saaksid inimesed inimõigusi teostada ja kaitsta, kui nad ei ole neist midagi kuulnud? Inimõiguste ülddeklaratsiooni preambulis on seda tunnustatud ning artikliga 26 antakse igale inimesele õigus haridusele, mis peab olema suunatud „inimõigustest ning põhivabadustest lugupidamise suurendamisele”. Inimõigustealase hariduse eesmärk on muuta inimõiguste kultuur maailmas valdavaks. Silmas peetakse sellist kultuuri, kus igaühe õigusi austatakse ning ka õiguste endi suhtes valitseb lugupidamine, kus inimesed mõistavad oma õigusi ja kohustusi, oskavad ära tunda inimõiguste rikkumisi ning tegutsevad teiste inimeste õiguste kaitseks. Sellises kultuuris kuuluvad inimõigused inimeste igapäevaellu sama loomulikult nagu keel, kombed, kunst ja sidemed kodukohaga.

Kuidas saaksid inimesed inimõigusi teostada ja kaitsta, kui nad ei ole neist midagi kuulnud?

1.2 Mis on inimõigustealane haridus?

Alates 1948. aastast on tehtud ja tehakse jätkuvalt palju tööd inimõigustealase hariduse edendamiseks. Inimõigustealase hariduse vormide paljusus on loomulik, sest eri inimesed näevad maailma erinevalt, koolitajad tegutsevad erinevates olukordades ning organisatsioonidel ja avaliku sektori asutustel võib olla erinevaid huvisid. Seega lähtutakse küll samadest põhimõtetest, kuid praktika võib olla väga erinev. Sellealasest õppest ja tegevustest ülevaate saamiseks on kasulik vaadelda, kuidas „inimeste ja ühiskonna organite” erinevad rollid ja huvid mõjutavad nende lähenemist inimõigustealasele haridusele, ning sellise hariduse sisu.

1993. aasta inimõiguste maailmakonverentsil deklareeriti, et inimõigustealane haridus on „kogukondade püsivate ja harmooniliste suhete edendamiseks ja saavutamiseks ning vastastikuse mõistmise, sallivuse ja rahu soodustamiseks mõõdapääsmatu”. 1994. aastal kuulutas ÜRO Peaassamblee välja inimõigustealase hariduse aastakümne (1995–2004) ning soovitas kõigil ÜRO liikmesriikidel edendada „üldist inimõiguste kultuuri loovat koolitus- ja teavitustööd”. Tänu sellele on valitsused teinud inimõigustealase hariduse edendamiseks rohkem jõupingutusi, peamiselt riiklike õppekavade kaudu. Kuna valitsused on huvitatud rahvusvahelistest suhetest, avaliku korra tagamisest ning ühiskonna üldisest toimimisest, käsitavad nad inimõigustealast haridust sageli vahendina, mis aitab edendada rahu, demokraatiat ja ühiskondlikku korda.

Euroopa Nõukogu eesmärk on luua kogu Euroopa mandril ühtne demokraatlik õigusruum, kus austatakse selle põhiväärtusi: inimõigused, demokraatia ja õigusi. Seesugune väärtuskesksus kajastub kõigis inimõigustealase hariduse määratlustes. Näiteks Euroopa Nõukogu noorte inimõigustealase hariduse programmis lähtutakse soovist, et noored osaleksid aktiivselt kohaliku ja piirkondliku tasandi otsustusprotsessides ja meetmetes, ning määratletakse inimõigustealast haridust järgmiselt:

„...õppekavad ja -tegevused, milles keskendutakse **võrdse inimväärkuse**¹ edendamisele, koos muude kavadega, mille abil edendatakse näiteks kultuuri- vahelist õpet, osalemist ja vähemuste võimestamist”.

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse hartas (2010)² määratletakse inimõigustealast haridust nii:

haridus, koolitus, teadlikkuse tõstmine, teavitamine, tegutsemisviisid ja harjutused, mille eesmärk on arendada õppijate teadmisi, oskusi ja arusaamu ning hoiakuid ja käitumist, et nad saaksid **aidata kaasa üldise inimõiguste kultuuri ülesehitamisele ja kaitsmisele ühiskonnas** eesmärgiga edendada ja kaitsta inimõigusi ja põhivabadusi.

Esitatud on ka mitmeid teisi inimõigustealase hariduse määratlusi, näiteks *Amnesty International*'i oma:

inimõigustealane haridus on **protsess**, mille abil inimesed õpivad osaluspõhise ja interaktiivse õppetöö raames tundma enda ja teiste õigusi.

Aasia ja Vaikse ookeani piirkonna inimõigustealase hariduse keskus toob oma määratluses eraldi esile inimõiguste seose nende inimestega, kes inimõigustealase haridusega tegelevad:

Õppekavad ja -tegevused, milles keskendutakse võrdse inimväärkuse edendamisele.

Inimõigustealane haridus on **osaluspõhine protsess**, mis sisaldab teadlikult välja töötatud, üldsusele suunatud harjutuste kogumeid, mille sisuks on inimõigustega seotud teadmised, väärtused ja oskused, mis võimaldavad inimestel saadud kogemusi mõtestada ning oma elu teadlikult suunata.

ÜRO inimõigustealase hariduse maailmaprogrammis määratletakse inimõigustealast haridust järgmiselt:

Haridus, koolitus ja teavitamine, mille eesmärk on üldise inimõiguste kultuuri ülesehitamine. Igakülgne inimõigustealane haridus ei paku ainult teadmisi inimõiguste ja nende kaitsmise mehhanismide kohta, vaid annab ka igapäevaelus inimõiguste edendamiseks, kaitsmiseks ja teostamiseks vajalikud oskused. Inimõigustealane haridus tugevdab suhtumist ja käitumisviise, mis on vajalikud inimõiguste tagamiseks kõigile ühiskonnaliikmetele.

Inimõigustealase õppe rahvaliikumine (*People's Movement for Human Rights Learning*) eelistab kasutada inimõigustealase hariduse asemel väljendit inimõigustealane õpe ning rõhutab, et **inimõigused on eluviis**. Hariduse asemel õppe rõhutamisega juhitakse tähelepanu sellele, et inimõiguste avastamine ning nende igapäevaelus rakendamine on iga inimese jaoks individuaalne protsess.

Ühiskonna muude organite hulka kuuluvad vabaühendused ja rohujuuresandide organisatsioonid, mis enamasti on loodud eesmärgiga toetada vähem kaitstud rühmi, kaitsta keskkonda, jälgida valitsuste, ettevõtete ja asutuste tegevust ning edendada ühiskondlikke muutusi. Iga vabaühendus läheneb inimõigustealasele haridusele oma vaatenurga alt. Näiteks *Amnesty International* usub, et „inimõigustealane haridus on tingimata vajalik, et kõrvaldada inimõiguste rikkumise algpõhjust, hoida ära inimõiguste kuritarvitamist, võidelda diskrimineerimise vastu, edendada võrdsust ning suurendada inimeste osalust demokraatlikes otsustusprotsessides”.³

2009. aasta oktoobris Budapestis toimunud noorte inimõigustealase hariduse foorumil „*Living, Learning, Acting for Human Rights*” märgiti, et praegusel ajal iseloomustab Euroopa noorte olukorda „ebakindlus ja ebastabiilsus, mis halvendab oluliselt paljude noorte võrdseid võimalusi olla kasulik ühiskonnaliige [...] inimõigused, eriti sotsiaalsed õigused ja mittediskrimineerimine, näivad tihti olevat vaid tühjad sõnad või petlikud lubadused. Jätkuva diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutuse olukorrad ei ole vastuvõetavad ning neid ei saa sallida.” Foorumil osalejad keskendusid võrdsete võimaluste ja diskrimineerimise teemadele ning jõudsid ühisele seisukohale, et „inimõigustealane haridus peab suurendama teadlikkust sotsiaalse sooga seotud probleemaaistikast ja soolisest võrdõiguslikkusest. Samuti peab see sisaldama kultuuridevahelise õppe mõõdet; [...] Me eeldame, et Euroopa Nõukogu [...] tõstab vähemuste õiguste küsimused, sealhulgas sotsiaalse soo, rahvuse, usutunnistuse või tõekspidamiste, võimekuse ja seksuaalse sättumuse teemad olulisele kohale kõigis oma inimõigustealase hariduse programmides.”

Valitsused ja vabaühendused on inimõigustealase hariduse käsitlemisel sageli orienteeritud väljunditele ehk soovitud õiguste ja vabaduste teostamisele, samas kui haridusteadlased keskenduvad pigem väärtustele, põhimõtetele ja kõlbelistele valikutele. Teoses „*Educating for Human Dignity*” (1995) ütleb Betty Reardon: „Inimõigustealast haridust nähakse eeskätt sotsiaalse haridusena, mille aluseks on põhimõtted ja normid [...] aitavad arendada suutlikkust teha kõlbelisi otsuseid ja võtta probleemküsimustes põhimõttelisi seisukohti ehk teiste sõnadega: kujundada välja terviklik kõlbeline ja vaimne hoiak.”⁴

Kultuur, kus inimõigusi õpitakse, nende järgi elatakse ning nende kaitseks „tegutsetakse”.

Inimõigustealane haridus peab suurendama teadlikkust sotsiaalse sooga seotud probleemaaistikast ning sisaldama kultuuridevahelise õppe mõõdet.

Koolitajad, korraldajad, õpetajad ja teised vahetult noortega töötavad inimõigustealase hariduse praktikud mõtlevad sellest enamasti pädevuste ja metoodika kategooriates.

Loodetavasti on eelneva põhjal selgeks saanud, et eri organisatsioonid, õppeasutused ning inimõigustealase hariduse osapooled kasutavad oma töös erinevaid määratlusi, mis lähtuvad nende filosoofiast, eesmärgist, sihtrühmadest või liikmeskonnast. Siiski valitseb ilmne üksmeel, et inimõigustealane haridus sisaldab kolme järgnevalt kirjeldatud mõõdet.

- Õppimine inimõiguste **kohta**: teadmised inimõigustest ehk sellest, mis need on ja kuidas neid kaitsta.
- Õppimine inimõiguste **kaudu**: arusaam, et inimõigustealase õppe *kontekst* ja *korraldus* peab olema kooskõlas inimõiguste alusväärtustega (nt osalus, mõtte- ja sõnavabadus jne) ning et inimõigustealases hariduses on õppimise *protsess* sama oluline kui õppe sisu.
- Õppimine inimõiguste **nimel**: õppijates kujundatakse oskusi, hoiakuid ja väärtushinnanguid, mis võimaldavad neil inimõiguste alusväärtusi oma elus teostada ning iseseisvalt või koos teistega inimõiguste edendamise ja kaitsmise heaks tegutseda.

Kui me eelnevast lähtudes mõtleme, kuidas inimõigustealast haridust pakkuda ning aidata inimestel inimõiguste kultuuris osalemiseks vajalikke teadmisi, oskusi ja hoiakuid omandada, siis saab peagi selgeks, et inimõigustealast haridust ei saa „õpetada”, vaid see tuleb omandada kogemuste kaudu. Inimõigustealane haridus omandatakse muu hulgas ka praktilise kokkupuute kaudu inimõiguste teostamisega. See tähendab, et inimõigustealase hariduse pakkumise *meetod* ja *koht* peavad olema kooskõlas inimõiguste alusväärtustega; kontekst ja harjutused tuleb kujundada nii, et väärikus ja võrdsus oleksid nende lahutamatud osad.

Kompassis oleme pööranud erilist tähelepanu sellele, et ka kõige põnevamate ja mängulisemate meetodite puhul oleks nähtav nende selge seos inimõigustega, mis annab inimõigustealasele õppele usaldusvääruse. Samuti on esitatud mitmesuguseid soovitusi võimalikeks tegevusteks.

1.3 Inimõigustealane haridus on põhiline inimõigus

Inimõigused on olulised, sest inimene ei suuda elada üksinda ning ebaõiglus halvendab elukvaliteeti nii isiklikul, kohalikul kui ka ülemaailmsel tasandil. Meie tegevus Euroopas mõjutab ka mujal maailmas toimuvat. Näiteks meie seljas olevad riided võivad olla valminud Aasia lapstööjõu käte all, samas kui Euroopa koloniaalajaloo pärand on aidanud kaasa Iraagi, Somaalia ja Afganistani poliitilistele ja usulistele rahutustele, mille tagajärjel on meie ukse taha saabunud meeletel varjupaigataotlejad. Samuti on miljonid Aafrika ja Aasia elanikud sunnitud oma kodupaigast lahkuma seoses kliimamuutustega, mis on suuresti tekkinud tööstusriikide tegevuse tagajärjel. Siiski ei ole asi üksnes selles, et inimõiguste rikkumine mujal maailmas mõjutab ringiga ka meid. Pigem on kohustus teistest inimestest hoolida üks kõlbelisi põhinõudeid, mida võib leida kõigist kultuuridest ja

Inimõigustealane haridus seisneb inimõiguste tundmaõppimises.

Haridus peab olema suunatud isiksuse täielikule arendamisele ning inimõigustest ja põhivabadustest lugupidamise suurendamisele.

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 26

religioonidest. Inimõiguste rikkumised leiavad aset kõikjal: mitte ainult teistes riikides, vaid ka meie kodumaal. Sellepärast on inimõigustealane haridus oluline. Ainult täielik teadlikkus, arusaamine ja lugupidamine inimõiguste suhtes annavad meile lootust, et suudame kujundada kultuuri, kus neid õigusi rikkumise asemel austatakse. Seetõttu peetakse inimõigustealast haridust ennast üha sagedamini inimõiguseks.

Inimõigustealane haridus ei ole üksnes moraalne õigus, vaid ka rahvusvaheliste lepetega tagatud juriidiline õigus. Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26 öeldakse, et igal inimesel on õigus haridusele ning haridus „peab olema suunatud isiksuse täielikule arendamisele ning inimõigustest ja põhivabadustest lugupidamise suurendamisele. Haridus peab kaasa aitama vastastikusele mõistmisele, sallivusele ja sõprusele kõigi rahvaste, rasside ja usurühmade vahel ning edendama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevust rahu säilitamisel.” Lisaks öeldakse lapse õiguste konventsiooni artiklis 28, et „distsipliin koolis peab vastama lapse inimväärikusele. Haridus on suunatud lapse isiksuse, vaimuannete, vaimsete ja kehaliste võimete arendamisele, inimõiguste ja põhivabaduste vastu lugupidamise kujundamisele, lapse ettevalmistamisele vastutusvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas mõistmise, sallivuse ja võrdsuse vaimus, looduskeskkonna vastu lugupidamise kasvatamisele.”

Inimõigustealane haridus on ühtlasi õigustatud poliitiline nõue. Foorumi „*Living, Learning, Acting for Human Rights*” sõnumis tunnistatakse, et „Euroopa Nõukogu tegevust suunavad väärtused on meie kõigi suhtes kehtivad universaalsed väärtused, mille keskmes on iga inimese võõrandamatu väärikus”. Seejärel meenutatakse sõnumis, et inimõigused on midagi enam kui lihtsalt inspiratsiooniallikas: nad on ka kõlbelised ja poliitilised käsud, mida kohaldatakse riikide ja inimeste suhetes samuti nagu riikide- ja inimestevahelistes suhetes.

1.4 Inimõigustealane haridus ÜROs

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon täidab inimõigustealase hariduse valdkonnas maailmas asendamatu rolli. Viinis 1993. aastal toimunud inimõiguste maailmakonverentsil kinnitati taas inimõigustealase hariduse, koolituse ja avalikkuse teavitamise tähtsust inimõiguste edendamisel. Aastal 1994 kuulutas ÜRO Peaassamblee välja inimõigustealase hariduse aastakümne, mis kestis 1. jaanuarist 1995 kuni 31. detsembrini 2004.

Kõnealuse aastakümne tulemuste hindamise põhjal käivitati 2004. aastal inimõigustealase hariduse maailmaprogramm. Programmi esimesel etapil keskenduti inimõigustealasele haridusele algkoolist gümnaasiumini. Maailmaprogrammi ja selle tegevuskava raames paluti riikidel välja töötada vastavaid algatusi. Inimõiguste nõukogu otsuse kohaselt keskendutakse programmi teisel etapil (2010–2014) inimõigustealasele haridusele kõrghariduses ning kõigi tasandite õpetajate, pedagoogide, riigiteenistujate, korrakaitsjate ja sõjaväelaste koolitamisele inimõiguste teemadel. 2010. aasta septembris võeti vastu teise etapi tegevuskava, mille koostas ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo. Selles innustati

Inimõigused ei ole üksnes inspiratsiooniallikas.

Inimõigustealase hariduse maailmaprogramm käivitati 2004. aastal, et arendada inimõiguste kultuuri.

liikmesriike jätkama inimõigustealase hariduse juurutamist tasemehariduses algkoolist gümnaasiumini. Ilma kindla lõpptähtpäevata maailmaprogramm on ühtne kollektiivne tegevusraamistik, mis loob aluse valitsuste ja kõigi ülejäänud sidusrühmade koostööks.

2011. aasta detsembris võttis Peaassamblee vastu ÜRO inimõiguste hariduse ja koolituse deklaratsiooni. Seda deklaratsiooni peetakse läbimurdeliseks, kuna see on esimene otseselt inimõigustealasele haridusele pühendatud rahvusvaheline juriidiline dokument ning on seetõttu väga väärtuslik abivahend huvikaitsetes ning inimõigustealase hariduse tähtsust selgitavas tegevuses. Deklaratsioonis tunnustatakse, et kõigil „on õigus teada, otsida ja saada infot kõikide inimõiguste ja põhivabaduste kohta ning saada inimõiguste haridust ja koolitust. Inimõiguste haridus ja koolitus on hädavajalik, et edendada üldist austust kõigi inimeste kõigi inimõiguste ja põhivabaduste vastu kooskõlas inimõiguste üldisuse, jagamatuse ja omavahelise seotuse põhimõtetega.” Deklaratsioon sisaldab ka inimõigustealase hariduse üldist määratlust, mis hõlmab inimõiguste *kohta*, *kaudu* ja *nimel* antavat haridust.

Deklaratsiooni kohaselt on inimõigustealase hariduse ja koolituse edendamine ja tagamine eeskätt riikide ülesanne (artikkel 7).

ÜRO süsteemis koordineerib inimõigustealase haridusega seotud tegevusi Genfis asuv ning inimõiguste nõukogule alluv ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo.

1.5 Inimõigustealane haridus Euroopas

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu liikmesriikide jaoks peaksid inimõigused tähendama midagi enam kui paljaid deklaratsioone: inimõigused kuuluvad nende õigusraamistikku ning peaksid seetõttu olema noortele antava hariduse lahutamatu osa. Euroopa riigid aitasid oluliselt kaasa 20. sajandi kõige tähtsama inimõigustealase dokumendi, inimõiguste ülddeklaratsiooni sünnile. Deklaratsioon võeti vastu ÜRO Peaassambleel 10. detsembril 1948. aastal. Kaks aastat hiljem võeti vastu ÜRO dokumendil põhinev Euroopa inimõiguste konventsioon, mis kehtib Euroopa Nõukogu kõigi liikmesriikide suhtes. Meile tänasel kujul tuntud inimõigused sündisid suuresti vastureaktsioonina Teise maailmasõja ajal Euroopas ja mujal toime pandud tohututele inimõiguste rikkumistele.

Aastal 1985 esitas Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee liikmesriikidele soovitus R (85) 7 koolides inimõiguste õpetamise ja õppimise kohta. Soovituses rõhutati, et kõik noored peaksid inimõigusi tundma õppima ühe osana ettevalmistusest eluks pluralistlikus demokraatlikus ühiskonnas.

Soovitusele anti tugevam alus Euroopa Nõukogu teisel tippkohtumisel (1997), kus liikmesriikide riigipead ja valitsusjuhid otsustasid „käivitada demokraatliku kodanikuhariduse algatuse eesmärgiga suurendada kodanike teadlikkust oma õigustest ja kohustustest demokraatlikus ühiskonnas”. Järgnenud demokraatliku kodanikuhariduse projekt aitas oluliselt edendada ja toetada demokraatliku kodanikuhariduse ja inimõigustealase hariduse lisamist koolisüsteemidesse.

Iga inimene ja ühiskonna organ peab selgitus- ja haridustööd tehes edendama austust inimõiguste ja põhivabaduste vastu.

ÜRO inimõiguste hariduse ja koolituse deklaratsiooni preambul

Inimõiguste edendamine tähendab ühtlasi inimõigustealase hariduse edendamist. Investeeringud inimõigustealasesse haridusse kindlustavad igapäevase tuleviku; lühiajaliste huvide nimel tehtud kärped hariduses põhjustavad pikaajalist kahju.

Foorumi „Living, Learning, Acting for Human Rights” sõnum, 2009

Liikmesriigid peaksid võtma eesmärgiks „anda igale inimesele oma territooriumil võimalus saada kodanikuharidust ja inimõiguste haridust”.

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta

Noorte inimõigustealase hariduse programmi algatamine ning esmalt *Kompassi* ja hiljem *Compasito* tõlked aitasid omakorda kaasa inimõigustealase hariduse tunnustamisele, eriti mitteformaalse hariduse ja noorsootöö kaudu.

Aastal 2010 võttis Ministrite Komitee soovitusena CM/Rec (2010) 7 vastu Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta. Hartas kutsetakse liikmesriike üles lisama kodanikuharidus ja inimõigustealane haridus tasemehariduse õppekavadesse alus-, põhi- ja keskkhariduse tasemel nii üld- kui kutsehariduses. Samuti soovitatakse liikmesriikidel toetada „valitsusväliste organisatsioonide ja noorteorganisatsioonide tegevust kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse vallas, eriti mitteformaalses hariduses. Neid organisatsioone ja nende tegevust tuleks tunnustada haridussüsteemi väärtusliku osana, võimaluse korral toetada neid vajaminevaga ning kasutada täielikult ära oskusteavet, mida nad saavad kõigis õppevormides pakkuda.”

Harta kohaselt peaks inimõigustealast haridust käsitlevate riiklike poliitikate ja õigusaktide eesmärk olema „anda igale inimesele oma territooriumil võimalus saada kodanikuharidust ja inimõiguste haridust”. Hartas nähakse ette inimõigustealase hariduse eesmärgid ja põhimõtted ning soovitatakse seire-, hindamis- ja uurimistegevusi. Hartale on lisatud seletuskiri, milles esitatakse üksikasju ja näited harta sisu ja praktikas kasutamise kohta.

Euroopa Nõukogu rõhutas inimõigustealase hariduse rolli inimõiguste kaitsmisel ja edendamisel veelgi 1999. aastal inimõiguste voliniku ametikoha loomisega. Voliniku ülesanne on „edendada inimõigustealast haridust ja teadlikkust”, abistada liikmesriike inimõiguste standardite rakendamisel, võimalike õiguslike ja praktiliste kitsaskohtade kindlakstegemisel ning anda nõu inimõiguste kaitse küsimustes üleskogu Euroopa.

Oma ülesandeid täites pöörab volinik erilist tähelepanu inimõigustealasele haridusele, lähtudes seisukohast, et inimõigusi saab teostada üksnes juhul, kui inimesed on oma õigustest teadlikud ja oskavad neid kasutada. Seetõttu on inimõigustealane haridus Euroopa inimõiguste standardite rakendamisel kesksel tähtsusega. Volinik on mitmetes aruannetes palunud riikide ametiasutustel inimõigustealast haridust tugevdada. Kooliõpilastele ja noortele, samuti õpetajatele ja valitsusametnikele tuleb õpetada, kuidas edendada sallivust ja teiste inimeste austamist. Seisukohavõttus „Inimõigustealane haridus on prioriteet – vaja on rohkem konkreetseid tegusid”⁵ ütles volinik, et „hariduses on rohkem tähelepanu pööratud õpilaste ettevalmistamisele tööturu jaoks ning vähem on arendatud elulisi toimetulekuoskusi, mis hõlmavad ka inimõiguste väärtustamist”. Vaja on nii „inimõiguste õpet hariduse kaudu” kui ka „inimõiguste praktiseerimist hariduses”.

Inimõigustealase hariduse õiguse edendamine Euroopa Nõukogus on seega mitmeid valdkondi hõlmav sektoriülene tegevus.

Euroopa Nõukogu koordineerib oma tegevust inimõigustealase hariduse valdkonnas teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega, sh UNESCO, ÜRO inimõiguste ülemvolinik, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE) ning Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Samuti on ta tegutsenud ÜRO inimõigustealase hariduse maailmaprogrammi piirkondliku koordinaatorina.

Euroopa Wergelandi keskus

Norras Oslos asuv Euroopa Wergelandi keskus on kultuuridevahelise mõistmise, inimõiguste ja kodanikuhariduse ressursikeskus. Keskus loodi 2008. aastal Norra riigi ja Euroopa Nõukogu koostööprojektina. Põhilised sihtrühmad on haridustöötajad, teadlased, otsustajad ja teised inimesi mõjutavatel kohtadel töötavad isikud.

Wergelandi keskuse tegevusalad:

- õpetajakoolitajate, õpetajate ja teiste haridustöötajate koolitamine;
- uurimis- ja arendustegevus;
- konverentsi- ja võrgustamisteenused, sh veebipõhine ekspertide andmebaas;
- elektrooniline platvorm teabe, õppematerjalide ja heade tavade levitamiseks.

www.theewc.org

Euroopa Liit

Aastal 2007 asutatud Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA) peab nõuandva asutuseks kaasa aitama Euroopa Liidus (EL) elavate isikute põhiõiguste kaitsmisele. Austrias Viinis asuv FRA on Euroopa Liidu sõltumatu organ, mille eesmärk on pakkuda seoses põhiõigustega abi ja teadmisi Euroopa Liidule ja selle liikmesriikidele, kui need rakendavad ühenduse õigust. Samuti on FRA ülesanne suurendada avalikkuse teadlikkust Euroopa inimõiguste konventsioonis ja Euroopa Liidu põhiõiguste hartas määratletud põhiõigustest, mille hulka kuuluvad ka inimõigused.

Euroopa Liidu noorteprogrammides on aastate jooksul erilist tähelepanu pööratud võrdsusele, kodanikuaktiivsusele ja inimõigustealasele haridusele. Näiteks programm „Euroopa Noored” (2007–2013) hõlmas järgmisi prioriteete, mis kõik on tihedalt seotud ka inimõigustega:

- Euroopa kodakondsus, teadvustada noortele, et nad on lisaks oma riigile ka Euroopa kodanikud;
- noorte osalus, toetada noorte kaasamist demokraatlikku ellu;
- kultuuriline mitmekesisus, suurendada austust inimeste kultuurilise päritolu vastu ning võidelda rassismi ja ksenofoobia vastu;
- kaasamine, tagada vähemate võimalustega noortele võimalus osaleda Euroopa Liidu noorteprogrammides.

Paljud noorteprogrammide raames läbi viidud noorteprojektid põhinevad mitteformaalsel õppel ning annavad noortele olulisi võimalusi inimõiguste alusväärtuste ja inimõigustealase hariduse avastamiseks.

www.fra.europa.eu

1.6 Noortepoliitika ja inimõigustealane haridus

Euroopa Nõukogu on pikka aega tegelenud noorte kaasamisega Euroopa ühiskonna arendamisse ning on käsitanud noortepoliitikat selle töö lahutamatu osana. Esimesed noorteuhtide tegevused korraldati 1967. aastal ning 1972. aastal loodi Euroopa Noortekeskus ja Euroopa Noortefond. Alates sellest ajast on Euroopa Nõukogu ja noorte suhted pidevalt arenenud. Noored ja noorteorganisatsioonid on olnud organisatsiooni ja Euroopa elus olulised kaasalõjad ja partnerid. Noored ja nende organisatsioonid on alati arvestanud Euroopa Nõukogu toetusega ning nõukogu omakorda on saanud tugineda noortele näiteks endiste kommunistlike riikide demokraatiseerimisel, rahu kindlustamisel ja konfliktide muundamisel, samuti rassismi, antisemitismi, ksenofoobia ja sallimatuse vastu võitlemisel. Euroopa pehme ja sügav julgeolek ei oleks mõeldav ilma inimõigustealase hariduse ja demokraatliku osaluseta.

Euroopa Nõukogu noortepoliitika eesmärk on „anda noortele, st tüdrukutele ja poistele, neidudele ja noormeestele võrdseid võimalusi ja kogemusi, mis võimaldavad neil arendada ühiskonnaelus täielikult osalemiseks vajalikke teadmisi, oskusi ja pädevusi”.⁶

Noorte, noorteorganisatsioonide ja noortepoliitika roll inimõigustealase hariduse õiguse edendamisel on selgelt välja toodud ka Euroopa Nõukogu noortepoliitika prioriteetides, mille hulka kuuluvad inimõigused ja demokraatia, kusjuures erilist rõhku pannakse järgmistele tegevustele:

- tagada noortele kõik inimõigused ja inimväarikus ning innustada neid selles valdkonnas tegutsema;
- edendada noorte aktiivset osalust demokraatlikes protsessides ja struktuurides;
- edendada noorte võrdseid võimalusi nende igapäevaelu kõigis aspektides osalemiseks;
- tagada tõhusalt sooline võrdõiguslikkus ning tõkestada kõiki sooga seotud vägivalda vorme;
- edendada noorte teadlikkuse suurendamist ja tegutsemist keskkonnakaitse ja säästva arengu valdkonnas;
- soodustada kõigi noorte juurdepääsu teabele ja nõustamisteenustele.

Inimõigustealase haridusega on tihedalt seotud veel kaks temaatilist prioriteeti: ühiselu mitmekülgnes ühiskonnas ja noorte sotsiaalne kaasatus.

Euroopa Nõukogu noortepoliitikas nähakse ette ka tihedat koostööd laste- ja noortepoliitikate vahel, kuna need kaks sihtrühma on suures osas kattuvad.

Euroopa inimõiguste konventsiooni 50. aastapäeva puhul käivitas noorte- ja spordidirektoraat 2000. aastal noorte inimõigustealase hariduse programmi. Tänu

Anda noortele võrdseid võimalusi ja kogemusi, mis võimaldavad neil ühiskonnaelus täielikult osaleda.

www.coe.int/act4hre

programmile on inimõigustealane haridus muutunud nõukogu noortepoliitika ja noorsootöö lahutamatuks osaks. Noored ja noorteorganisatsioonid on programmis olulisel kohal koolitajate ja inimõiguste kaitsjatena ning on andnud suure panuse Euroopa Nõukogu töösse.

Kõnealuse programmi alla kuulus ka *Kompassi* avaldamine 2002. aastal ning selle hilisem tõlkimine enam kui 30 keelde. Koolitajate ja võimestajate üleeuroopaliste ja riiklike koolituskursuste programm on aidanud luua koolitajate ja inimõigustealase hariduse eestkõnelejate ametlikke ja mitteametlikke võrgustikke ning see annab juba nähtavaid tulemusi, kuigi sellised võrgustikud võivad olla riigiti väga erinevad. Noorte inimõigustealase hariduse programmi edu aluseks on samuti olnud järgmised tegurid:

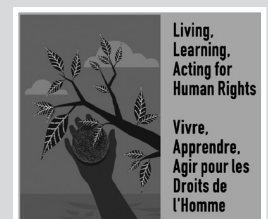
- liikmesriikide õpetajakoolitajate ja noorsootöötajate piirkondlike ja riiklike koolitustegevuste toetamine koostöös riiklike organisatsioonide ja asutustega;
- inimõigustealase hariduse organisatsioonide ja koolitajate ametlike ja mitteametlike üleeuroopaliste ja riiklike võrgustike kujunemine mitteformaalse hariduse baasil;
- inimõigustealase hariduse meetodite lisamine Euroopa Nõukogu noortevaldkonna üldisesse tegevuste programmi;
- inimõigustealase hariduse ja mitteformaalse hariduse jaoks uuenduslike koolitus- ja õppemeetodite ning kvaliteedistandardite väljatöötamine, näiteks e-õppe kasutamine *Kompassi* täienduskoolitustel;
- Euroopa mitmekesisuse, inimõiguste ja osaluse noortekampaania *All Different – All Equal* jaoks õppemeetodite ja ressursside pakkumine;
- elava raamatukogu meetodika levitamine kultuuridevahelises õppes, et võidelda stereotüüpide ja eelarvamuste vastu;
- poliitilise ja haridusliku raamistiku loomine kultuuridevahelise dialoogi tegevustele, näiteks Euroopa-Vahemere maade, Euroopa-Araabia ja Aasia-Euroopa noorteprojektide kontekstis, samuti Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu noortevaldkonna alases partnerluses.

Samuti on programm innustanud tegutsema tuhandeid noori kogu Euroopas tänu Euroopa Noortefondi poolt toetatud inimõigustealase hariduse katseprojektidele.

2009. aastal Euroopa Nõukogu 60. aastapäeva puhul korraldatud inimõigustealase hariduse noortefoorumile „*Learning, Living, Acting for Human Rights*” kogunes Budapesti ja Strasbourgi Euroopa noortekeskustes üle 250 osaleja.

Foorumil osalejad koostasid Euroopa Nõukogu Ministrite Komiteele oma sõnumi. Sõnumis rõhutatakse inimõigustealase hariduse põhimõtteid ja vajadusi Euroopas:

- teabe piisava leviku tagamine riiklike ja kohalike projektide ja partnerite abil ning tõhusa teabevahetuse kujundamine üleeuroopaliste, riiklike ja kohalike tegevustasandite vahel;

- tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse valdkonnas tegutsevate isikute ning inimõigustega tegelevate asutuste koostöö eesmärgiga koostada riiklikud inimõigustealase hariduse õppekavad;
- valitsusväliste partnerite võimekuse suurendamine ning noortevaldkonnaga tegelevate valitsusasutuste suurem kaasamine;
- inimõigustealase hariduse valdkonnas riikidevahelise koostöö ja võrgustike toetamine;
- konkreetselt noori puudutavate inimõigustega seotud probleemide (nt vägivald ja tõrjutus) parem tundmaõppimine;
- sotsiaalse sooga seotud teemade ja kultuuridevahelise mõõtme käsitlemine inimväärikuse võrdsuse mõiste lahutamatu osana;
- inimõigustealase haridusega seotud tegevuste tihe seostamine noorte tegeliku elu, noorsootöö, noortepoliitika ja mitteformaalse hariduse küsimustega;
- laste ja noorte inimõigustealase hariduse kattuvate ja üksteist täiendavate aspektidega arvestamine;
- inimõigustealase hariduse kui inimõiguse tunnustamine ja edendamine ning sellekohase teadlikkuse suurendamine;
- inimõiguste eestkõnelejate ja koolitajate vabaduse ja turvalisuse kaitse vajadusega arvestamine;
- vähemuste probleemide, sh sotsiaalse soo, rahvuse, religiooni või tõekspidamiste, võimekuse ja seksuaalse sättumuse küsimuste käsitlemine inimõiguste temaatika lahutamatu osana;
- noorte ja laste aktiivse osaluse ja vastutava rolli toetamine haridusprotsessides;
- teadlikkuse suurendamine riikide ja avaliku sektori asutuste kohustustest inimõigustealase hariduse edendamisel ja toetamisel tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse valdkondades.

1.7 Noorte inimõigustealane haridus

Tundub ilmselge, et noored peaksid saama inimõigustealast haridust, kuid tegelikkuses on enamikul Euroopa noortel sellele üksnes piiratud juurdepääs. *Kompass* koostati selle olukorra muutmiseks.

Noorte inimõigustealane haridus on kasulik nii ühiskonnale kui ka noortele endile. Tänapäeva ühiskonnas peavad noored üha sagedamini tegelema sotsiaalse tõrjutuse, religioossete, rahvuslike ja riiklike erinevuste probleemidega ning globaliseerumise negatiivsete ja positiivsete tagajärgedega. Inimõigustealane haridus käsitleb neid küsimusi ning aitab inimestel erinevatest tõekspidamistest, hoiakutest ja väärtustest ning tänapäeva multikultuurses ühiskonnas esinevatest näilistest vastuoludest paremini aru saada.

Eurobaromeetri 2008. aasta märtsi eriaruandes Euroopa kodanike keskkonda suhtumise kohta öeldakse, et valdav osa eurooplasi peab keskkonnakaitset oluliseks ning 96% vastajate väitel on see nende jaoks väga või küllaltki oluline. Eriti just noorte seas valitseb suur valmisolek pühendada oma aega probleemidele, mis neile korda lähevad. Üheks näiteks on 2009. aasta detsembris Kopenhaagenis toimunud 100 000 osalejaga meelevaieldus, kus nõuti meetmete

võtmist kliimamuutuste vastu võitlemiseks. Inimõigustealase hariduse pakkujatena tuleb meil seda energiat ära kasutada. Noorte valmidus ideid omaks võtta ning nendest lähtuvalt tegutseda ilmneb paljudes olemasolevates noorteprogrammides alates väikestest üksiktegevustest noortekeskustes või koolides kuni Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu juhitud suurte rahvusvaheliste programmideni.

Üheks näiteks inimõigustealast haridust saanud noorte panusest Euroopas on vähemuste õiguste eksperdirühma jaoks riiklike aruannete koostamine. Neis aruannetes, mida kasutavad valitsused, vabaühendused, ajakirjanikud ja teadlased, analüüsitakse vähemuste probleeme, esitatakse vastavate kogukondade esindajate arvamusi ning antakse praktilisi juhiseid ja soovitusi edasiliikumiseks. Selliselt täiendab inimõigustealane haridus Euroopa Inimõiguste Kohtu tööd, saates selge sõnumi, et rikkumist ei sallita. Inimõigustealase hariduse roll siiski sellega ei piirdu. See võimaldab ka rikkumisi üldse ära hoida, muutes ennetus- ja sanktsioonimehanisme sel viisil tõhusamaks. Kui inimesed on õppinud väärtustama lugupidamist ja võrdsust, omandanud empaatiavõime ja vastutustunde ning oskavad koostööd teha ja kriitiliselt mõelda, on neis ilmselt vähem valmidust teiste inimõigusi rikkuda. Samuti tegutsevad noored inimõigustealase hariduse protsessides koolitajate ja korraldajatena, olles oluliseks toetuspinnaks ja ressursiks riiklike ja kohalike inimõigustealase hariduse kavade väljatöötamisel.

1.8 Inimõiguste kultuuri kasvatamine

Tuntud väljend „kõik teed viivad Rooma” tähendab, et eesmärgini jõudmiseks on tihti mitu võimalust. Samuti on erinevaid võimalusi ka inimõigustealase hariduse pakkumiseks. Seetõttu tasub inimõigustealase hariduse kirjeldamisel ehk lähtuda eelkõige selle eesmärgist: kasvatada kultuuri, kus inimõigusi mõistetakse, kaitsakse ja austatakse, või 2009. aasta noorte inimõigustealase hariduse foorumi osalejate sõnu kasutades: „kultuur, kus inimõigusi õpitakse, nende järgi elatakse ning nende kaitseks tegutsetakse”.

Inimõiguste kultuur ei tähenda üksnes seda, et igaüks teab oma õigusi, sest teadmine ei võrdu tingimata lugupidamisega ning ilma lugupidamiseta tekivad alati rikkumised. Kuidas siis kirjeldada inimõiguste kultuuri ning iseloomustada selle järgijaid? Käesoleva käsiraamatu koostajad on nende küsimuste üle mõelnud ning sõnastanud mõned (kuid mitte ainuvõimalikud) vastused. Inimõiguste kultuuri järgivad inimesed:

- tunnevad ja austavad inimõigusi ja põhivabadusi;
- peavad lugu iseendast ja teistest ning hindavad inimväärikust;
- näitavad oma suhtumises ja käitumises üles lugupidamist teiste inimeste õiguste vastu;
- järgivad realselt soolise võrdõiguslikkuse põhimõtteid kõigis valdkondades;
- austavad, mõistavad ja hindavad kultuurilist mitmekesisust, eelkõige teisi rahvuslikke, etnilisi, usulisi ja keelelisi rühmi ning muid vähemusi ja kogukondi;
- on võimestatud ja aktiivsed kodanikud;
- edendavad demokraatiat, sotsiaalset õiglust, kogukondlikku üksmeelt, solidaarsust ja sõprust inimeste ja rahvaste vahel;

Isegi kui kõik lilled maha löigatakse, ei jää kevad tulemata.

Pablo Neruda

- toetavad oma tegevusega aktiivselt rahvusvaheliste organisatsioonide püüdlusi rahumeelse kultuuri kasvatamisel, lähtudes inimõiguste universaalsetest väärtustest, rahvusvahelisest mõistmisest, sallivusest ja vägivaldusest.

Erinevate sotsiaalsete, majanduslike, ajalooliste ja poliitiliste tingimuste ja asjaolude tõttu avalduvad loetletud ideaalid eri ühiskondades erinevalt. Seetõttu lähenetakse ka inimõigustealasele haridusele erinevalt. Inimesed võivad olla eri arvamusel selle üle, kuidas oleks kõige parem ja sobivam inimõiguste kultuuri kasvatada, kuid see peabki nii olema. Eri inimestel, rühmadel, kogukondadel ja kultuuridel on erinevad lähtekohad ja huvid. Inimõiguste kultuuris tuleks selliste erinevustega arvestada ning neid austada.

2. *Kompassi* põhimõtted inimõigustealase hariduse käsitlemisel

***Kompassi* kasutamine inimõigustealase hariduse pakkumiseks eri kultuurides ja keeltes**

Kompassi esimese redaktsiooni kasutamisel saadud kogemused näitasid, et kogu Euroopa jaoks ühtse käsiraamatu kirjutamine on võimalik. Kultuuride ja keelte erinevused ei takista, vaid pigem rikastavad meie tööd. Inimõigused puudutavad igapäevaste meiste, sest meil kõigil on väarikustunne ning me kõik tunneme alandust, kui meie õigusi meile keelatakse. Kuna inimõigused on universaalsed ning seotud selliste rahvusvaheliselt tunnustatud dokumentidega nagu inimõiguste ülddeklaratsioon, on inimõigustealase hariduse eesmärgid ja põhimõtted kohaldatavad kõigis ühiskondades, kuigi selle praktikad tuleb alati kohandada kohalike oludega.

Euroopa on iseenesest väga mitmekesine piirkond. Meie maailmajaos räägitakse üle 200 keele. Selle piirides on esindatud kõik suuremad religioonid. Euroopat seostatakse demokraatia sünniga, kuid siit võib leida ka maailma ajaloo kohutavamaid fašismi ja totalitarismi näiteid. Euroopa minevikule on jätnud jälje holokaust, kolonialism ja orjapidamine ning praegusel ajal siin asuvatest tuumarelvadest piisaks planeediti kogu elu minemapühkimiseks. Teisalt antakse siin igal aastal välja Nobeli rahupreemiat ning siin on loodud kogu maailmas tunnustust leidnud alaline inimõiguste kohus.

Tänaste Euroopa riikide seas on nii neid, mida Euroopa Nõukogu asutamise ajal 1949. aastal veel olemaski polnud, kui ka neid, mille piirid pole sadade aastate jooksul pea üldse muutunud. Mõned piirid muutuvad konfliktide tõttu ka praegusel ajal. Seega elab Euroopas inimesi, kes puutuvad igapäevaselt kokku vägivalga ja konfliktidega, samas kui teised elavad suhtelises rahu, turvalisuses ja jõukuses.

Igas Euroopa riigis on miljonäre, aga meie maailmajaos on ka miljoneid allpool vaesuspiiri elavaid inimesi. Mitmekesisust leidub nii iga riigi sees kui ka riikide vahel. Mõnes Euroopa osas on õpetaja päevapalk suurem kui teisel kogu tema kuutasu. Teatud piirkonnas ei pruugi õpetaja mitme kuu jooksul üldse palka kätte saada. Kuidas on lood nende õpilastega? Koolikohustuslike aastate arv ulatub üheksast aastast Küprosel ja Šveitsis kuni 13 aastani Belgias ja Madalmaades. Kooli lõpetanud õpilaste töölesaamisvõimalused võivad olla väga erinevad. Samuti esineb suuri lahknevusi noorte võimalustes teostada oma sotsiaalseid õigusi ja elada iseseisvalt. Eurostati andmetel võib noorte seas olla töötuid vaid 7,6% nagu Madalmaades või tervelt 44,5% nagu Hispaanias või 43,8% nagu Lätis.⁷

Inimõigustealase hariduse sotsiaalne, kultuuriline ja poliitiline kontekst on eri kogukondade ja riikide puhul erinev. Seega peavad erinema ka hariduse lähtekohad, sisu ja meetodid, kuigi põhimõtted ja eesmärgid jäävad samaks.

Vanemad saavad anda ainult head nõu või suunata [lapsi] õigele teele, kuid oma iseloomu kujundamine on iga inimese enda kättes.

Anne Frank

2.1 Inimõigustealane haridus eri õppevormides

Esimese redaktsiooni kasutamisel saadud kogemused näitasid, et lisaks noortekeskustele, noorteorganisatsioonidele ja vabaühendustele kasutatakse *Kompassi* sageli ka koolides, ettevõtetes ja isegi valitsusasutuste koolitusosakondades. See tähendab, et *Kompassi* kasutavad igas vanuses inimesed paljudes erinevates õppevormides.

Meie algse idee järgi oli *Kompass* mõeldud kasutamiseks eelkõige noorsootöötajatele väljaspool tasemehariduse süsteemi, näiteks huvikoolides, spordiklubides, kirikute noorterühmades, ülikoolide klubides, inimõiguste kaitse rühmades ning noortevahetusorganisatsioonides. Sellistes kohtades keskendutakse noorte isiklikule ja sotsiaalsele arengule ning harjutustele lähenetakse terviklikult – teadmisi, oskusi ja hoiakuid arendatakse sotsiaalses kontekstis.

Samas kasutatakse *Kompassi* ka tasemehariduses, koolides ja ülikoolides, kus põhirõhk on tihti peale teadmiste omandamisel ning vähem tegeletakse oskuste ja hoiakute kujundamisega. Paljud õpetajad on leidnud võimaluse lisada *Kompassi* harjutusi ajaloo, geograafia, keeleõppe ja kodanikuõpetuse ainekavadesse ning pädevuspõhiste õppekavade üha laiem kasutuselevõtmine suurendab neid võimalusi veelgi. Personalikoolituse valdkond, näiteks õpetajate, juhtide, valitsusametnike ja kohtunike koolitus, asub kuskil tasemehariduse ja vabahariduse vahepeal, kuid ka siin kasutavad koolitajad *Kompassi* nii üldise inimõigustealase koolituse pakkumiseks kui ka konkreetse asutuses esinevate võrdsete võimaluste ja rasisemi probleemide käsitlemiseks.

Mõnes riigis on *Kompass* tunnustatud koolisüsteemi ametlikuks õppevahendiks. Mõistes vajadust pakkuda inimõigustealast haridust ka noorematele lastele, töötas Euroopa Nõukogu noorteseksioon välja laste inimõigustealase hariduse käsiraamatu *Compasito*. *Compasito* sobib eelkõige 7–13 aasta vanustele lastele ning selle lähtekohtade ja meetodite aluseks on *Kompass*.

Inimesed tegelevad inimõigustealase haridusega mitmel eri viisil ning kuigi *Kompassi* iga harjutuse juures soovitatud meetodid ja seosed on ka iseenesest huvitavad, tuleb siiski meeles pidada, et harjutuste puhul on kõige olulisem see, mida osalejad nendest õpivad ning mida nad õpituga peale hakkavad. Mõned soovitusel õpitu kasutamiseks on näiteks harjutuse kordamine pere või sõprade ringis või ajakirjandusväljaannetele kirjutamine. Need on kaks võimalust, kuidas *Kompass* saab olla kasulik ka vabahariduses.

Eri riikides on tasemehariduse lähtekohad, kasutatavad meetodid ja õpetajate rollid erinevad. Samuti on erinev noortekeskustes ja -organisatsioonides pakutava koolituse kättesaadavus, selle aluseks olev filosoofia ja korraldus. Siiski on tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse vahel teatud üldistatavaid struktuurseid erinevusi.

Vabaharidus

Vabaharidus on eluaegne õppeprotsess, mille käigus inimene omandab hoiakuid, väärtushinnanguid, oskusi ja teadmisi ümbritsevas keskkonnas asuvate haridus-

Compasito harjutused on tihti lihtsamad ja mängulisemad ning võivad lühiduse tõttu paremini sobida klassis kasutamiseks.

like mõjutajate ja ressursside ning igapäevaste kogemuste kaudu. Inimesed õpivad oma perekonnaliikmetelt ja naabritelt, turul, raamatukogus, kunstinäitustel, töö- ning läbi mängu, lugemise ja sportimise. Väga oluline vabahariduse kanal on massimeedia, näiteks etendused ja filmid, muusika ja laulud, televältlused ja dokumentaalfilmid. Selline õpe on sageli plaaniväline ja struktureerimata.

Tasemeharidus

Tasemeharidus tähendab struktureeritud haridussüsteemi, mis ulatub algkoolist (mõnedes riikides lasteaiast) kuni ülikoolini ning sisaldab piiritletud õppekavasid kutsehariduse, tehnilise hariduse või erialase väljaõppe omandamiseks. Tasemeharidus sisaldab sageli õppijate omandatud teadmiste või pädevuste hindamist ning selle aluseks on programm või õppekava, mis võib olla rohkem või vähem kohandatav vastavalt iga isiku vajadustele ja eelistustele. Tasemehariduses antakse taseme lõpetamisel tavaliselt välja sellekohane tunnistus.

Mitteformaalne haridus

Mitteformaalne haridus tähendab noortele mõeldud plaanilisi struktureeritud õppeprogramme ja -protsesse, mille eesmärk on täiendada mitmesuguseid oskusi ja pädevusi väljaspool tasemehariduse õppekavasid. Mitteformaalset haridust pakutakse näiteks sellistes kohtades nagu noorteorganisatsioonid, spordiklubid, näiteringid ja kogukonnarühmad, kus noored võtavad ette ühiseid projekte, mängivad, käivad matkamas, teevad muusikat või esitavad näidendeid. Mitteformaalsetes hariduses saavutatud tulemuste kohta on tihti raske tunnistust väljastada, kuigi neid tunnustatakse ühiskonnas üha rohkem. Mitteformaalne haridus peaks samuti olema:

- vabatahtlik,
- kõigile kättesaadav (ideaaljuhul),
- õppe-eesmärkidega organiseeritud protsess,
- osaluspõhine,
- õppijakeskne,
- suunatud toimetulekuoskuste ja kodanikuaktiivsuse arendamisele,
- üles ehitatud nii individuaalõppe kui ka rühmaõppe meetodeid kasutades,
- terviklik ja protsessile orienteeritud,
- rajatud kogemustele ja tegevustele,
- korraldatud vastavalt osalejate vajadustele.

Tasemeharidus, mitteformaalne haridus ja vabaharidus on kõik elukestva õppe osad, mis täiendavad ja tugevdavad üksteist. Tahame veel kord rõhutada, et *Kompassis* kirjeldatud harjutusi saab tõhusalt kasutada väga erinevates kontekstides nii tasemehariduses kui ka väljaspool seda, nii regulaarselt kui ka ebaregulaarselt. Oluline on siiski mainida, et harjutuste toimumiskoha ja korraldusviisi tähtsustamise tõttu (samuti seetõttu, et *Kompass* koostati algselt noorsootöös kasutamiseks) kalduvad *Kompassi* autorid olema seda meelt, et mitteformaalne õpe on inimõigustealase hariduse jaoks tihti sobivam vorm. Koolide puhul ei tohiks inimõigustealast haridust käsitada kui õpet, mis piirdub ainult klassiruumiga, vaid see peab avalduma koolielus ja kogukonnas üldiselt. Näiteks õppeasutuste demokraatlik juhtimine on üks tingimus, mis mängib inimõigustealases õppes (ja selle usaldusvääruses)⁸ olulist rolli.

Teadmiste, hoiakute ja oskuste vastastikune seostamine iseloomustab nii head inimõigustealast haridust kui ka mitteformaalset haridust.

Foorumi „Living, Learning, Acting for Human Rights“ järeldused, 2009

Käesolevast käsiraamatust leiate teavet inimõiguste ning mitmete nendega seotud probleemide kohta, samuti üle 60 harjutuse, mille abil inimõigustealast haridust noortele vahendada. Need harjutused ei paikne isolatsioonis. Käsiraamat on põhjalik jaotis inimõigustealase hariduse aluseks olevate meetodite kohta. Samuti selgitatakse, kuidas harjutusi erinevates olukordades kasutada ning kuidas neid kohandada või edasi arendada. Lisaks antakse teavet ja juhiseid selle kohta, kuidas aidata noortel inimestel neile korda minevate probleemide lahendamiseks midagi realselt ära teha (3. peatükk).

2.2 Inimõigustealase hariduse pedagoogiline alus *Kompassis*

Inimõigustealases hariduses on meetod ja sisu omavahel seotud ja üksteisest sõltuvad.

Üksnes teadmistest inimõiguste kohta ei piisa. Inimestel on vaja ka oskusi ja hoiakuid, mis võimaldavad neil inimõiguste kaitsmiseks ühiselt tegutseda. Nad peavad kasutama oma pead, südant ja käsi, et saavutada ülemaailmse inimõiguste kultuuri loomiseks vajalikke isiklikke ja ühiskondlikke muutusi.

Terviklik õpe

Inimõiguste küsimused puudutavad isikut tervikuna (keha, mõistus ja hing) ning kõiki elu aspekte hällist hauani. Tervikinimene elab tervikmaailmas, kus kõik on omavahel seotud. Inimõigustealane haridus eeldab terviklikku lähenemist õppimisele. Terviklik õpe soodustab kogu isiksuse arengut, tema intellektuaalse, emotsionaalse, sotsiaalse, füüsilise, kunstilise, loomingulise ja vaimse potentsiaali realiseerimist. Terviklik õpe eeldab ka seda, et see toimub kõiki igapäevaseid kogemusi hõlmavas sotsiaalses kontekstis. Seega on õpe ainetevaheline ning läbib kõiki kooliõppekavade traditsioonilisi aineid.

Terviklik lähenemine tähendab ühtlasi seda, et me tahame õppimisse kaasata kognitiivseid praktilisi ja hoiakulisi aspekte. Seega ei ole oluline üksnes õppe sisu, vaid ka see, kuidas õpitud oma hoiakutes ja käitumises väljendada ning kuidas kasutada seda iseseisvas või ühises tegevuses inimõiguste kaitseks.

Tervikliku õppega on seotud ka eristav õpe. *Kompassis* kirjeldatud harjutused on koostatud nii, et need sobiksid paljudele erinevatele õppimisstiilidele ja vaimsetele võimetele ning toimiksid nii kognitiivses kui ka afektiivses valdkonnas.

Avatud õpe

Avatud õpe mitte üksnes ei võimalda, vaid lausa soosib ühele probleemile mitme erineva/mitmetahulise vastuse andmist. Osalejaid ei juhita ühe „õige” vastuse suunas, sest elu ei ole mustvalge ning mitmetimõistetavus on meie maailma lahutamatu osa. Avatud õpe suurendab osalejate enesekindlust oma arvamuste väljendamisel ja kriitilisel mõtlemisel. See on inimõigustealases hariduses äärmiselt oluline, sest inimõiguste küsimused toovad alati kaasa erinevaid arvamusi ja arusaamu. Seetõttu peab õppijatel olema võimalik küll ühiselt õppida, kuid ühtlasi väljendada vabalt eriarvamusi või jõuda vastandlikele järeldustele.

Väärtushinnangute selgitamine

Osalejatele antakse võimalusi oma tõekspidamiste ja väärtushinnangute läbimõtlemiseks, selgitamiseks, väljendamiseks ja vastastikuseks võrdlemiseks turvalises keskkonnas, kus lähtutakse iga inimese väärikusest, mõtte- ja sõnavabadusest ning teiste arvamuste austamisest.

Osalus

Inimõigustealases hariduses tähendab osalus, et noored saavad ise kaasa rääkida selles, mida ja kuidas nad inimõiguste kohta õpivad. Osalus arendab noortes mitmesuguseid pädevusi, sh oskust teha otsuseid ja teisi kuulata, samuti empaatiavõimet ja teiste inimeste austamist ning võimet oma otsuste ja tegude eest vastutada.

Seega peab inimõigustealane haridus andma noortele võimaluse otsustada, milliste teemadega ja mil viisil nad soovivad töötada. See tähendab, et grupijuht või õpetaja täidab eeskätt korraldaja, juhendaja, sõbra või mentori rolli ning ei ole lihtsalt teadmiste edasiandja, kes otsustab üksinda selle üle, mida ja kuidas õpitakse.

Käesolevas käsiraamatus kirjeldatud harjutused eeldavad aktiivset osalust. Tuleb olla aktiivne ja tegutseda, passiivne kõrvaltvaatamine pole võimalik. Selles osas põhineb metoodika suuresti Augusto Boali ja teiste sotsiaalse hariduse, teadlikkuse suurendamise ja vastutustunde kasvatamise valdkonna teerajajate töödel. Kui õppijad/osalejad harjutuses täiel määral ei osale, on parem vastav harjutus edasi lükata või katkestada ning küsida neilt mitteosalemise põhjusi. Ka see kuulub inimõigustealase hariduse juurde.

Osalemiseks on vaja toetavat keskkonda, kus õppijad/osalejad saavad julgelt harjutustes ja protsessides kaasa lüüa. Oluline on suhelda osalejatega läbipaistvalt ja ausalt, rääkides otsekoheselt ka osalemise piirangutest. Paremini osalemise piirangud kohe teatavaks teha, kui üritada olukorda manipuleerida või osalust mängida.

Koostöös õppimine

Teistest inimestest lugupidamise ja koostöö õppimine on üks inimõigustealase hariduse eesmärke. Koostöös õppimine aitab inimestel näha, kuidas nad saavad nii neile endile kui ka kõigile rühma liikmetele kasulike tulemuste nimel ühiselt töötada. Koostöös õppimine soodustab suuremaid saavutusi ja paremat sooritust, hoolivamaid, toetavamaid ja pühendunumaid suhteid, suuremat sotsiaalset pädevust ja eneseväärikust. See vastandub olukorrale, kus õpe on rajatud konkurent-sile. Konkurentsil põhinev õppimine kipub tihtipeale soodustama iseenda huvide eelistamist, lugupidamatust kaasõppijate vastu ja võitjate ülbust, samas kui kaotajaid ähvardab motivatsiooni ja eneseväärikuse kadumise oht.

Kogemuspõhine õpe

Kogemus- või avastuspõhine õpe on inimõigustealase hariduse nurgakivi, sest inimõigustealaseid põhioskusi ja väärtushinnanguid, näiteks suhtlemine, kriitiline mõtlemine, huvikaitse, sallivus ja lugupidamine, ei saa õpetada. Need tuleb omandada kogemuste põhjal ja harjutamise käigus.

Osalemiseks on vaja toetavat keskkonda, kus õppijad saavad julgelt harjutustes kaasa lüüa.

Ainult kogemused ei ole õppimiseks piisavad.

Teadlikkus inimõigustest on oluline, aga ainult sellest ei piisa. Noored peaksid õppima märksa sügavamalt mõistma seda, kuidas inimõigused kasvavad välja inimeste vajadustest ning miks need õigused vajavad kaitset. Näiteks kui noored ei ole rassilise diskrimineerimisega otseselt kokku puutunud, võivad nad arvata, et see teema neid ei puuduta. Inimõiguste perspektiivist ei ole selline seisukoht vastuvõetav, sest iga inimese ülesanne on kõikjal kaitsta teiste inimõigusi.

Kompass võimaldab õppijatel saada kogemusi mitmesuguste harjutuste abil, näiteks rollimängud ja juhtumivaatlused, kus esitatakse osalejatele lühikajaliseks küsimusi ja probleeme. Kuid ka kogemused üksinda ei ole piisavad. Et kogemustest midagi õppida, tuleb nende üle arutleda, järeldusi teha ning õpitut praktikas rakendada: ilma kinnistamiseta läheb õpitu kaotsi.

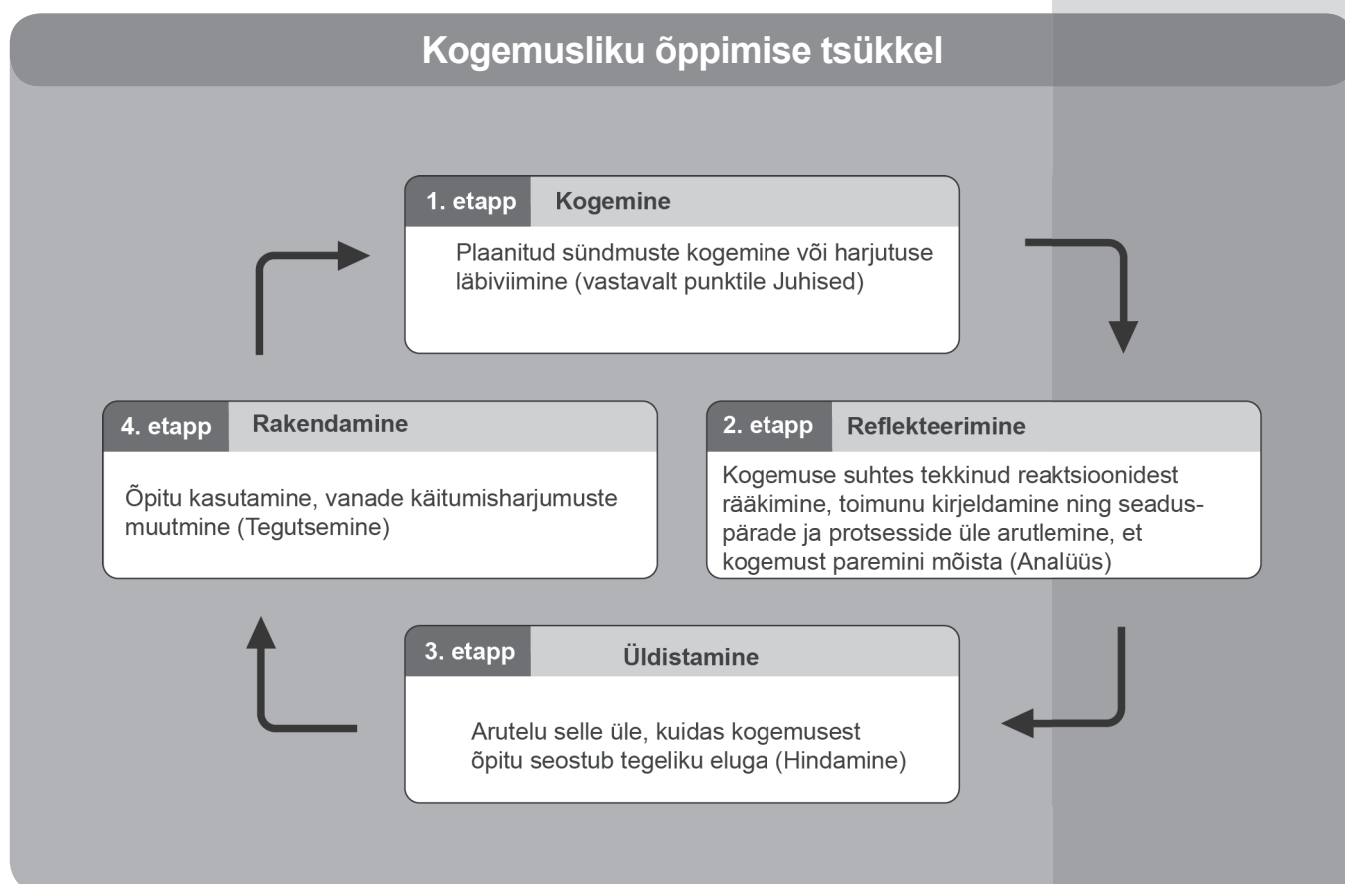
David Kolbi kogemusliku õppimise tsükkel

Aastal 1984 avaldas David Kolb teose „Experiential learning: experience as the source of learning and development” (Kogemuslik õpe: kogemus kui teadmiste ja arengu allikas). Tema teooria kohaselt koosneb õppeprotsess neljast etapist.

Kõik *Kompassis* kirjeldatud harjutused põhinevad sellel mudelil. Protsess algab teatud kogemusest (plaanitud sündmus/stiimul/tegevus, nt rollimäng), millele järgneb analüüs (2. etapp) ja hindamine (3. etapp). Iga harjutuse kirjelduse juures on esitatud soovituslikke suunavaid küsimusi, mis aitavad osalejatel toimunu ja oma kogemuste üle arutleda ning võrrelda seda varasemate teadmiste ja üldise maailmapildiga. Lõpuks jõuavad osalejad 4. etappi, kus õpitut rakendatakse praktikas. *Kompassis* antakse soovitusi jätkutegevusteks ning pakutakse võimalusi, kuidas noored saaksid õpitut kasutada praktilises tegutsemises oma kogukonna heaks. Oluline on mõista, et kõik neli etappi on õppeprotsessi lahutamatud osad. Ilma arutlemata ei teki inimestes mõistmist ning õpe jääb kasutuks, kui seda praktikas ei rakendata. Harjutuse läbimine (1. etapp) ilma sellele järgnevate etappideta on võrreldav inimõigustealase hariduse põhimõtete rikkumisega.

Mõnda inimest võib siin sisalduv ühiskondlike muutuste soov ärevaks teha ning neile võib tunduda, et aktivismi edendamine on liiast. Ärevuseks pole siiski põhjust. Inimõigustealase hariduse pakkujatena tahame saavutada seda, et inimõigused läheksid noortele korda, ning anda neile töövahendid, mis võimaldavad tegutseda siis, kui see tundub vajalik.

Siinkohal tuleks võib-olla selgitada, kuidas on *Kompassis* kasutatud sõna „harjutus”. Ühelt poolt nimetame nõnda õppimistsükli 1. etappi kuuluvat stiimulit, meetodit või sündmust, kuid teisalt peame sellega silmas ka harjutust tervikuna, mis hõlmab õppimistsükli kõiki nelja etappi. Praktikas peaks selle sõna kasutus konteksti põhjal olema selge, kas juttu on ainult algstiimulist või tervikprotsessist, mis hõlmab analüüsi, hindamist, tegutsemist ja jätkutegevusi.

Õppijakesksus

Inimõigustealasel haridusel on väga selge eesmärk: võimaldada õppimist inimõiguste kohta, nende nimel ja nende kaudu. Kuigi teadmised inimõigustest ja pädevus nende teostamiseks kuuluvad täiel määral inimõigustealase hariduse juurde, on selle keskmeks siiski õppija või osaleja. Peamine pole see, mida korraldaja või õpetaja edastab, samuti mitte õppe sisu („Tänases tunnis käsitleme surmanuhtlust”). Kesksel kohal on ikkagi õppija/osaleja, sest kõige olulisem on see, mida ta tegelikult omandab või kuidas ta õpetatust või kogetust ise aru saab. Ainult nii muutub õppesisu osalejale isiklikult oluliseks (või üldse mitte oluliseks – ka selliseid olukordi tuleb märgata) ning omandab suurema tõenäosusega praktilise tähenduse. Õppijakesksusega kaasneb ka mitmeid muid eeldusi ja tagajärgi, sealhulgas korraldaja valmisolek kohandada õppe sisu ja taset vastavalt osalejate tegelikele kogemustele. *Kompassi* koostamise käigus ütlesime sellise tööprotsessi kohta, et „alustada tuleb inimestest”.

2.3 Inimõigustealane haridus, protsess ja väljundid

Kompassis kasutatud põhilised õppemeetodid (koostöös õppimine, osalus ja kogemuspõhine õpe) saavad kokku harjutustes ning neile järgnevas aruteludes ja jätkutegevustes. Tulemuseks on protsess, mis

- lähtub inimeste olemasolevatest teadmistest, arvamustest ja kogemustest ning võimaldab neil sellelt pinnalt otsida ja ühiselt avastada uusi ideid ja kogemusi (õppimine inimõiguste **kohta**);

- innustab noori osalema, vestlustes sõna võtma ning võimalikult palju üksteiselt õppima (õppimine inimõiguste **kaudu**);
- aitab inimestel teendada õpitut lihtsateks, kuid tõhusateks tegevusteks, millega nad saavad näidata oma vastuseisu ebaõiglusele, ebavõrdsusele ja inimõiguste rikkumisele (õppimine inimõiguste **nimel**).

Et õpe oleks tõhus, peavad inimõigustealase hariduse praktikud alati silmas pidama soovitud eesmärki: inimõiguste vallas haritud noored inimesed, isegi kui nad otsustavad jääda passiivseks. Praktikas ei eristata inimõigustealase hariduse protsessi ja tulemust. Harjutuste kaudu moodustub neist üks tervik, mille protsess ja sisu, meetod ja tulemused on vastastikku üksteisest sõltuvad. Sarnast mõtteviisi kajastab Mahatma Gandhile omistatud tsitaat: „Rahuni ei vii ükski tee. Rahu ongi tee!”

Samuti nagu me püüdsime loetleda inimõiguste kultuuri tunnuseid, nii püüdsime käsiraamatus loetleda ka inimõiguste vallas haritud isiku teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Vastavate pädevuste põhjal töötasime seejärel välja harjutuste eesmärgid.

Üldiselt kirjeldame inimõigustealase hariduse väljundit teadmiste, arusaamade, oskuste ja hoiakute alusel.

- Teadlikkus ja arusaamine inimõigustest, et olla võimeline ära tundma inimõiguste rikkumisi: õpe selle kohta, mis on inimõigused, kuidas saaks neid antud riigis kaitsta, millised asutused nende kaitsmisega tegelevad, millised rahvusvahelised dokumendid kehtivad, millised on osalejate/noorte endi õigused (õppimine inimõiguste **kohta**).
- Oskused ja võimed iseenda ja teiste inimõigusi kaitsta: teadlikkuse suurendamine, huvikaitse ja kampaaniate korraldamine, suutlikkus pöörduda asjaomaste ametiasutuste või ajakirjanduse poole jne (õppimine inimõiguste **nimel**).

Lugupidav suhtumine inimõigustesse, mis takistab teiste õiguste tahtlikku rikkumist ning suunab osalejaid elama inimõiguste alusväärtuste järgi. See on inimõiguste „horisontaalne mõõde” ehk inimõiguste avaldumine inimeste endi suhetes, mitte üksnes inimeste ja riigiasutuste suhetes („vertikaalne mõõde”). Taolised hoiakud võivad avalduda perekonnas, sõpruskonnas, koolis, noorteorganisatsioonis või -keskuses (õppimine inimõiguste **kaudu**).

Kompetentsipõhised eesmärgid

Üldised eesmärgipüstitused on kasulikud, kuid inimõigustealane haridus saab olla tõhus üksnes juhul, kui me sõnastame oma eesmärgid märksa täpsemalt ning ütleme selgelt, millist pädevust me tahame noortes kasvatada. Peame esitama endile järgmised küsimused: Millist liiki teadmised võimaldaksid noortel inimõigustest sügavamalt aru saada? Millised oskused ja hoiakud on vajalikud selleks, et inimõiguste kaitsmisele kaasa aidata? Vastused neile küsimustele aitavad meil oma eesmäärke täpsemalt kirjeldada. *Kompassi* koostamise ning Euroopa inimõigustealase hariduse praktika käigus on välja toodud allpool nimetatud iseloomulikud jooned. Nendest lähtudes on välja töötatud ka käsiraamatus esitatud harjutused.

Teadmised ja arusaamine

- Põhimõisted: vabadus, õiglus, võrdsus, inimväärikus, mittediskrimineerimine, demokraatia, universaalsus, õigused, kohustused, vastastikune sõltuvus, solidaarsus jne.
- Arusaam, et inimõigused moodustavad raamistiku, millele tuginedes saab kokku leppida soovitud käitumisviise perekonnas, koolis, kogukonnas ja maailmas üldiselt.
- Inimõiguste ning nende ajaloolise ja tulevikulise mõõtme roll inimese enda, kogukonna ja maailma eri paikades elavate teiste inimeste elus.
- Kodaniku-/poliitiliste õiguste ning sotsiaalsete/majanduslike õiguste erinevus ja vastastikused seosed.
- Inimõigusi toetavad ja kaitsvad kohalikud, riiklikud, rahvusvahelised organid, vabaühendused ja üksikisikud.
- Inimõiguste erinev käsitlemine ja kogemine eri ühiskondades ning sama ühiskonna eri rühmades; inimõiguste kehtivuse erinevad alused, sh religioossed, kõlbelised ja juriidilised alused.
- Inimõiguste tunnustamiseni viinud tähtsamad ühiskondlikud muutused, ajaloolised sündmused ja põhjused.
- Inimõigusi kaitsvates tähtsamates rahvusvahelistes dokumentides (nt inimõiguste ülddeklaratsioon, ÜRO lapse õiguste konventsioon, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon) tunnustatud inimõigused.
- Osalejate oma riigi konstitutsiooni ja seadustega tagatud inimõigused ning vastavad riiklikud järelevalveasutused.

Praktikas ei tohiks inimõigustealase hariduse protsessi ja väljundit eristada.

Oskused

- Aktiivne kuulamine ja suhtlemine: võime kuulata ära erinevaid seisukohti, võtta sõna enda ja teiste isikute õiguste kaitseks.
- Kriitiline mõtlemine: asjakohase teabe otsimine, materjalide kriitiline hindamine, teadlikkus eelarvamustest ja kallutatusest, oskus ära tunda manipuleerimise eri vorme ning põhjendatud otsuste tegemine.
- Oskus teha teistega koostööd ning lahendada konflikte positiivselt.
- Oskus ühiskondlike rühmade töös osaleda ja seda korraldada.
- Oskus inimõiguste rikkumisi ära tunda.
- Inimõiguste kohaliku ja ülemaailmse kaitsmise nimel tegutsemine.

Hoiakud ja väärtushinnangud

- Vastutus oma tegude eest, tahe ennast täiendada ja ühiskonda muuta.
- Uudishimu, avatud mõtlemine ja mitmekesisuse hindamine.
- Empaatia ja solidaarsus teiste inimestega ning tahe toetada neid, kelle inimõigusi ohustatakse.
- Väärikustunne, enese ja teiste väärtustamine sotsiaalsetest, kultuurilistest, keelelistest või religioossetest erinevustest olenemata.
- Õiglustunne, soov töötada universaalsete inimõiguste, võrdsuse ja mitmekesisuse austamise ideaalide saavutamise nimel.

Peaaegu kõigi tänaste probleemidega maailmas kaasneb ka inimõiguste rikkumisi.

2.4 Inimõigustealase hariduse seos teiste haridusvaldkondadega

Inimõigused mõjutavad meie elu kõiki aspekte nii kohalikul kui ka ülemaailmsel tasandil. Lugesdes inimõiguste ülddeklaratsiooni, võime näha, et peaaegu kõigi tänapäeval maailmas esinevate probleemidega (vaesus, reostus, kliimamuutused, majanduslik ebavõrdsus, AIDS, hariduse vähene kättesaadavus, rassism ja sõjad) kaasneb ka inimõiguste rikkumisi.

Tihti on raske öelda, milline sellistest ebaõigluse vormidest on rohkem või vähem tähtis. Sellekohane hinnang sõltub inimese paiknemiskohast ning ühiskondlikust seisundist. Tegelikult on need probleemid omavahel sedavõrd tugevalt seotud, et neist ühe kõrvaldamiseks tuleb tegeleda ka ühe või mitme teisega. Inimõigused on *jagamatud, vastastikku sõltuvad ja omavahel seotud*, nii et on võimatu valida tunnustamiseks ja järgimiseks välja ainult teatud inimõigused.

Kõnealused probleemid ei paku huvi üksnes inimõigustealase hariduse korraldajatele. Need on samavõrd olulised kõigile, kes tahavad edendada õiglast ja rahumeelset maailma, kus valitseb lugupidamine ja võrdsus. Kuigi need inimesed võivad nimetada oma tegevust arenguhariduseks, rahuhariduseks, säästva arengu hariduseks või kodanikuhariduseks, on nende kõigi puhul ikkagi tegemist omavahel seotud ja vastastikku sõltuva probleemideringiga, mille käsitlemisele *Kompass* lisab oma panuse. Inimõigused on tõepoolest mitmekesised ning võivad avalduda palju erinevates vormides, kui me oskame arvata. Eriti just noorsootöö tegevustes rõhume tihti noorte vastutus- ja väärikustunde, nimetamata seda alati inimõigustealaseks hariduseks.

Kodanikuharidus

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse hartas öeldakse: „Kodanikuharidus ja inimõiguste haridus on tihedalt seotud ja toetavad teineteist. Nad erinevad pigem rõhuasetuse ja ulatuse, mitte eesmärkide ja tegutsemisviiside poolest. Kodanikuharidus keskendub esmajoones demokraatlikele õigustele ja kohustustele ning aktiivsele osalusele ühiskonna poliitilises, sotsiaal-, majandus-, õigus- ja kultuurielus, inimõiguste haridus aga käsitleb inimõigusi ja põhivabadusi inimeste elu kõigis valdkondades laiemalt.”

Kodanikuhariduse õppekava sisaldab selliseid teemasid nagu poliitika ja valitus, õigussüsteem, ajakirjandus, multikulturalism ja võrdsed võimalused. *Kompass* sisaldab tervet hulka sellega seotud harjutusi, mis on koondatud teemade „demokraatia”, „kodakondsus ja osalus”, „meedia”, „üldised inimõigused”, „diskrimineerimine ja sallimatus” ning „sotsiaalne sugu” alla.

Need *Kompassi* teemad on kasulikud ka sellistele riiklikele asutustele ja vabaühendustele, kes pakuvad sisserändajatele ja pagulastele kodanikuharidust, mis võimaldab neil saada antud riigis juriidiliselt ja ühiskondlikult tunnustatud kodanikuks.

Kodanikuharidus ja inimõigustealane haridus erinevad pigem rõhuasetuse ja ulatuse, mitte eesmärkide ja tegutsemisviiside poolest.

Inimese- ja ühiskonnaõpetus

Paljudes riikides sisaldab haridus ainevaldkonda, milles käsitletakse üksikisiku rolli ühiskonnas ning mis aitab noortel valmistuda elus ette tulevateks probleemideks. See võib kattuda kodanikuhariduse teemadega, kuid võib hõlmata ka inimese vaba ajaga seotud aspekte: sport, huviringid ja ühingud, muusika, kunst ja muud kultuurivormid. Taolises hariduses võidakse käsitleda ka isiklike suhteid. Inimõigused seostuvad kõnealuste küsimustega kahel põhilisel moel. Esiteks: isiksuse areng ja isiklikud suhted sisaldavad kõlbelisi ja sotsiaalseid aspekte, milles tuleb juhinduda inimõiguste väärtustest. Teiseks: õigust kultuuri- ja ühiskonnaelust osa võtta on tunnustatud inimõiguste ülddeklaratsioonis ja muudes rahvusvahelistes lepingutes. Isegi kui teie noorterühma liikmed saavad seda õigust teostada, leidub maailmas noori, kellel see pole võimalik.

Kompass sisaldab teemade „osalus” ning „kultuur ja sport” all mitmeid harjutusi, mida saavad kasutada ka inimese- ja ühiskonnaõpetusega tegelevad õpetajad.

Väärtuskasvatus / kõlblusharidus

Paljudes riikides kuulub koolide õppekavasse ka väärtuskasvatus, kuid sellega seoses on inimestel tihti kaks põhimõttelist murekohta: milliseid väärtushinnanguid tuleks kasvatusel käigus kujundada ning kuidas tagada seda, et väärtusi ei suruta inimestele peale või tajutakse enamuse väärtustena? Selliste probleemide käsitlemine inimõiguste aspektist on asjakohane, põhjendatud ja viljakas lahendus, sest inimõiguste aluseks on kõigi suuremate religioonide ja kultuuride ühised väärtused, mida tunnustavad peaaegu kõik maailma riigid (kuigi nad ei pruugi neid alati praktiseerida). Seega on inimõiguste alusväärtused loomult universaalsed, isegi kui nende konkreetne avaldumisvorm võib eri ühiskondades suuresti erineda. Lisaks on inimõigused tekkinud maailma valitsuste läbirääkimiste ja kokkulepete tulemusena. Seega ei tohiks kedagi kritiseerida selle eest, et ta õpetab inimõiguste alusväärtusi.

Maailmaharidus

Maailmahariduses mõistetakse, et teemale tuleb läheneda terviklikult, sest meie maailma sotsiaalsed, majanduslikud, keskkonnaalased ja poliitilised aspektid on tugevalt üksteisega seotud, ning maailmakodanikena on meil vastutus kõigi maailma inimeste ees.

Maastrichti maailmahariduse deklaratsioonis (2002)⁹ öeldakse, et maailmaharidus on haridus, mis avab inimeste silmad ja meele globaliseerunud maailma tegelikkusele ning ärgitab looma maailma, kus on suurem õiglus, võrdsus ja inimõigused kõigi jaoks. See hõlmab haridust arengu, inimõiguste, jätkusuutlikkuse, rahu ja konflikti ennetamise ning mitmekultuursuse kohta.

Meie maailma sotsiaalsete, majanduslike, keskkondlike ja poliitiliste aspektide käsitlemisel inimõigustest lähtumine võimaldab maailmaharidusega tegelejatel pakutavat õpet rikastada.

 Kedagi ei tohiks kritiseerida selle eest, et ta õpetab inimõiguste alusväärtusi.

Kuna maailmahariduse tegevused innustavad õppijaid ja pedagooge uuenduslike harjutuste abil ühiselt maailma probleeme lahkama, aitavad need tänapäeva maailma keerukat tegelikkust ja protsesse paremini mõista. Püütakse arendada väärtusi, hoiakuid, teadmisi ja oskusi, mis võimaldavad inimestel üha tihedamalt kokku kasvavas maailmas toime tulla, seda mõista ja selle probleeme lahendada, ning suurendada maailmakodanike vastutustunnet kogu maailma suhtes.

Kompass sisaldab tervet hulka teema „globaliseerumine” alla kuuluvaid harjutusi, sest paljudel inimõigustega seotud küsimustel on tänapäeval väga oluline ülemaailmne mõõde. Näiteks leheküljel 115 esitatud harjutuses „Kas ma võin siseneda?” saavad osalejad mängida varjupaigataotlejat.

Mitmekultuuriline haridus

Mitmekultuurilise hariduse eesmärk on kasvatada kultuuridevahelist mõistmist, uurides eri kultuuride ja rahvaste sarnasusi ja erinevusi. Kultuuridevahelise mõistmise puudumine põhjustab sageli kohalikul ja globaalsel tasandil rassilist diskrimineerimist, sallimatust, halvaks panu ja vägivalda. Kõigis ühiskondades esinevad kurvad näited rassismist, diskrimineerimisest ja vägivallast iseloomustavad ilmekalt probleeme, mis tekivad juhul, kui inimesed ei suuda teiste kultuuride esindajaid austada ega nendega koos elada.

Konfliktide põhjused pole kunagi lihtsad, kuid sallimatuse ja diskrimineerimise algpõhjused peituvad tavaliselt ressursside ebavõrdses jagamises ning ebavõrdses poliitilistes ja sotsiaalsetes õigustes. Seega oleks mitmekultuurilise haridusega tegelejate jaoks loogiline lähtuda õiguste perspektiivist, mille kohta nad leiavad *Kompassist* ja teistest Euroopa Nõukogu publikatsioonidest rohkesti toetavat materjali.

Euroopa Nõukogu noorteseksioon on teinud mitmekultuurilise hariduse valdkonnas palju tööd, seda eriti Euroopa noortekeskuste ja Euroopa Noortefondi kaudu. Aastal 1995 käivitati rassismi, ksenofoobia, antisemitismi ja sallimatuse vastu suunatud kampaania *All Different – All Equal*, millega taheti pakkuda vastukaalu vähemusrühmade vastu suunatud rassilisele vaenulikkusele ja sallimatusele.¹⁰ Kampaania jaoks koostatud õppematerjalide paketi sai *Kompassi* eelkäija ning see sisaldab mitmeid kasulikke harjutusi, mis täiendavad *Kompassis* teema „diskrimineerimine ja sallimatus” all esitatud harjutusi.

Rassismivastane kasvatus

Rassismivastase kasvatus eesmärk on nõrgestada sajandeid valitsenud rassihoiakute ja -ideoloogiate mõju, lähtudes eeldusest, et me elame mitmekultuurilises demokraatlikus ühiskonnas, kus kõigil kodanikel on õigus võrdsusele ja õiglusele. Teisiti öeldes: õigustel põhinev lähenemisviis on tihedalt seotud mitmekultuurilise haridusega.

Rassismivastase kasvatus tegelejatele on heaks lähtekohaks *Kompassi* temaatiline alajaotis „diskrimineerimine ja sallimatus” ning vastavad harjutused. Kui teid huvitavad omaealiste koolituse meetodid, leiate täiendavaid ideid ka Euroopa Nõukogu publikatsioonist *Domino*.

all different
all equal

Euroopa Nõukogus on inimõiguste ning rassismivastase kasvatuse ja tegevuse teemadega tegelemiseks loodud rassismi ja sallimatuse vastane Euroopa komisjon. Komisjoni eesmärk on võidelda rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia, antisemitismi ja sallimatuse vastu kogu Euroopas, lähtudes inimõiguste kaitse aspektist. Selle töö aluseks on Euroopa inimõiguste konventsioon koos lisaprotokollidega ja seotud pretsedendiõigus.

Arenguharidus

Inimõiguste ülddeklaratsioon ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt sisaldavad mitmeid artikleid, mis seostuvad inimeste õigusega arengule. Neis artiklites käsitletakse näiteks ühiskondliku arengu ja parema elatustaseme edendamist, õigust mittediskrimineerimisele, õigust ühiskonnaelus osaleda, õigust piisavale elatustasemele ja enesemääramisõigust. Samuti nähakse neis ette inimeste õigus ühiskondlikule ja rahvusvahelisele korrale, mis võimaldab deklaratsioonis nimetatud õigusi ja vabadusi täielikult teostada.

Otseselt arenguõigust käsitleb ÜRO 1986. aasta arenguõiguse deklaratsioon, mis võeti vastu ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga 41/128. Õigus arengule, mida kinnitati 1993. aasta Viini deklaratsiooniga, on inimestele ühiselt kuuluv grupiõigus, eristudes sellisena üksikisikutele kuuluvatest õigustest.

Arenguharidusega tegelejad juba mõistavad, et inimõigused moodustavad nende tööst olulise osa. Siiski ei pruugi nad oma tegevuses alati lähtuda õiguste aspektist. Tavapäraselt on arenguhariduses uuritud põhjapoolsetes „arenenud” maades ja lõunapoolsetes „arenevates” maades elavate inimeste seoseid ning püütud mõista inimeste elu kujundavaid majanduslikke, sotsiaalseid, poliitilisi ja keskkonnaga seotud jõude. Meie leiame, et inimõiguste perspektiivist lähtumine annab sellele tööle täiendava stiimuli. Lisaks aitavad *Kompassis* pakutud harjutused arendada inimeste oskusi, hoiakuid ja väärtushinnanguid, mis võimaldavad neil ühiselt ühiskondlike muutuste nimel tegutseda – see on arenguharidusele oluline eesmärk.

Kõige otsesemalt on arenguharidusega seotud sellised *Kompassi* teemad nagu „tööelu”, „vaesus”, „tervis”, „globaliseerumine” ja „keskkond”.

Säästva arengu haridus / keskkonnaharidus

Kui me tahaksime keskkonnaküsimustes lähtuda inimõiguste perspektiivist, võiks üheks lähtekohaks olla inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 25: õigus piisavale elatustasemele, sealhulgas toit, riietus ja eluase. Kuna inimkond sõltub tervest ja kestlikust keskkonnast, seostub vajadus tagada kogu maailma ja tulevaste põlvete inimeste inimõigusi paratamatult ka keskkonnateemadega. Praegusel ajal räägitakse mõnikord isegi vajadusest tunnustada õigust keskkonnale kui eraldi inimõigust.

Inimõigused on arenguhariduses oluline mõõde.

Keskkond hoiab meid elus ja võimaldab meil järgida teatud elustiili. Samas on ammu selge, et meie planeedi varud ei ole lõputud ning inimkonna tegevus avaldab keskkonna tervisele ja inimeste heaolule ränka mõju. Sellest aspektist tuleb edasise majandusarenguga seotud küsimusi käsitledes kaaluda ka selle hinda inimkonna ja looduse jaoks tervikuna. Keskkonnaharidus tahab tõmmata sellistele küsimustele üldsuse tähelepanu ning suurendada hoolivust ja lugupidamist maailma loodusvarade suhtes.

Sageli keskkonnaharidusega seotud säästva arengu haridus rõhutab samuti vajadust suhtuda keskkonna- ja arenguteemadesse terviklikult. Termin „säästev areng“ muutus üldkasutatavaks pärast 1992. aasta Rio de Janeiro tippkohtumist ning see tähendab arengut, mille puhul praegusi vajadusi ei rahuldata tulevaste põlvete arvelt. Seega seisneb säästvus maailma eest hoolitsemises nii, et see oleks tulevastele põlvetele elamiseks kõlbulik. Järelikult lähtub säästvuse idee õiglusest ja võrdsusest ehk inimõiguste alusväärtustest.

UNESCO määratluse kohaselt on säästva arengu hariduse eesmärk kasvatada inimestes hoiakuid, oskusi ja teadmisi, mis võimaldavad neil teha endile ja teistele praegu ja tulevikus kasulikke otsuseid ning sellele vastavalt käituda.

UNESCO juhitava ÜRO säästva arengu hariduse aastakümne (2005–2014) tegevustega püütakse lõimida säästva arengu põhimõtted, väärtused ja praktika hariduse ja koolituse kõigi aspektidega, et olla valmis 21. sajandi sotsiaalseteks, majanduslikeks, kultuurilisteks ja keskkonnavalasteks probleemideks.

Säästva arengu haridus, arenguharidus, maailmaharidus ja inimõigustealane haridus on omavahel väga tihedalt seotud, eriti selles osas, mis puudutab inimestele endile ja kogu planeedile kasulike teadlike otsuste tegemiseks ning sellele vastavalt käitumiseks vajalike hoiakute, oskuste ja teadmiste kujundamist. Lisaks eespool mainitud maailma- ja arenguharidusega seotud teemadele sisaldab *Kompass* ka eraldi keskkonnateemat, mille all uuritakse säästvusega seotud küsimusi inimõiguste perspektiivist.

Rahuharidus

Paljudes koolides ja ülikooliprogrammides pakutava rahuhariduse keskne mõiste on vägivald ning lähtutakse vajadusest seda ohjata, vähendada ja kõrvaldada. Rahuhariduse küsimustega tegeletakse konfliktilahenduse uuringutes, mitmekultuurilises hariduses, arenguhariduses, maailmakorra uuringutes ja keskkonnahariduses. Enamasti üritatakse käsitleda konkreetset probleemideringi, mida nähakse sotsiaalse ebaõigluse, konflikti ja sõja põhjustena.

Kui aga võtta rahuhariduse lähtekohaks inimõigustega seotud inimväärkuse ja universaalsuse mõisted, võib ehk kergemini jõuda rahu sügavama mõistmiseni. Sel juhul ei tähenda rahu lihtsalt vägivalda lõpetamist, vaid suhete taastamist ning selliste ühiskondlike, majanduslike ja poliitiliste süsteemide ülesehitamist, mis kõige tõenäolisemalt loovad pikaajalise rahuliku keskkonna.

Inimõiguste perspektiivist lähtuv rahuharidus võib kaasa aidata rahu sügavamale mõistmisele.

Rahuhariduses eristatakse mitmeid vägivalda liike. Need on näiteks füüsiline või käitumuslik vägivald, mille alla kuuluvad ka sõjad; struktuurne vägivald ehk ebaõiglastest ja ebavõrdsetest ühiskonna- ja majandusstruktuuridest tingitud vaesus; poliitiline vägivald, mida harrastavad teisitimõtlejad, vaeseid, võimetuid ja marginaalseid rühmi orjastavad, ähvardavad ja kuritarvitavad surverežiimid; kultuuriline vägivald ehk teatud identiteedi ja eluviisi alaväärtustamine ja hävitamine; samuti rassistlik, seksistlik, rahvuslik, koloniaalne või muu taoline inimeste tõrjumine, mille korral vaenulikkust, ülemvõimu, ebavõrdsust ja rõhumist põhjendatakse ideoloogiliste argumentidega.

Kõigi selliste vägivalda liikide analüüsimisel on kasulik uurida, milliseid konkreetseid inimõigusi nende puhul rikutakse. Inimõigustealases hariduses kasutatav kriitilise mõtlemise ja kogemuspõhise õppe meetodika on siin abiks, kuna sisaldab nii konkreetseid kogemusi kui ka normatiivset ja kirjeldavat mõõdet. *Kompassist* leiavad praktikud rohkesti sellekohast materjali teemade „rahu ja vägivald” ning „sõda ja terrorism” alt.

2.5 KKK seoses inimõigustealase hariduse kasutamisega noorsootöös

Inimõiguste teemad on olulised väga paljude pedagoogide jaoks, olgu tegemist noorsootöötajaga, kooliõpetajaga või noortega tegeleva vabaühenduse liikmega, olenemata sellest, kas ta juba tegeleb mõne eespool nimetatud hariduse liigiga või mitte. Sellegipoolest võib inimõigustealane haridus kutsuda mitmel põhjusel esile teatud ebakindlust. Allpool esitame mõned korduma kippuvad küsimused inimõigustealase hariduse kohta ning püüame kõrvaldada kahtlusi, mis inimestel võivad tekkida seoses inimõigustealase hariduse kasutamisega oma töös.

? *Kas noored ei peaks pigem õppima kohusetunnet, mitte õigusi?*

Vastus: inimõigustes on kesksel kohal nii õigused kui ka kohustused ning käesolevas käsiraamatus on rõhutatud mõlemat aspekti. Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 1 öeldakse: „Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. ... nende suhtumist üksteisesse peaks kandma vendluse vaim.” Artiklis 30 öeldakse: „Selles deklaratsioonis ei tohi midagi tõlgendada kui õiguse andmist mingile riigile, isikurühmale või üksikisikule tegevuseks või teoks, mis on suunatud selles deklaratsioonis välja kuulutatud õiguste ja vabaduste kaotamisele.” *Kompassi* harjutuste eesmärk on näidata, et ühtegi õigust ei tohi kasutada teise inimese õiguste kuritarvitamiseks ning igaüks on kohustatud teiste õigusi austama.

? *Kas lapsevanemad, koolidirektorid ja kogukonnajuhid ei hakka inimõigustealasele haridusele vastu töötama, pidades seda vastanduvat käitumist soodustavaks poliitiliseks propagandaks?*

Vastus: inimõigustealane haridus aitab lastel, noortel ja täiskasvanutel ühiskonnaelus ja selle arendamises täiel määral osaleda. Oluline on eristada osalejate pädevuste arendamist parteipoliitikast. Arutelude ja osaluse abil soodustab inimõigustealane haridus noortes kriitilise ja uuriva mõtlemise kujunemist, et nad oskaksid teha teadlikke otsuseid ning vastavalt käituda. Selles mõttes on inimõigustealane haridus seotud ka kodaniku- ja poliitikaõppega ning õpetab noori leidma

seoseid inimõiguste, sotsiaalsete probleemide, hariduse ja poliitika vahel. Tänu sellele võivad noored tõesti kasutada oma õigust poliitikas osaleda, samuti õigust mõtte-, ühinemis- ja sõnavabadusele, ning mõne kohaliku või riikliku erakonnaga liituda või sealt välja astuda. See peaks aga jääma nende endi valikuks.

Samuti on oluline meeles pidada, et lisaks otseselt inimõigustega seotud oskustele aitab näiteks *Kompassis* esitatud inimõigustealane haridus kasvatada ka sotsiaalseid ja suhtlemisoskusi, näiteks koostöövõime, rühmatöö, aktiivne kuulamine ja kõnelemine.

? *Kas inimõiguste tundmaõppimise võimaldamine ei peaks olema valitsuse ülesanne?*

Vastus: Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriigid on kohustatud edendama inimõigustealast haridust kõigis õppevormides. Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26 öeldakse: „Igaühel on õigus saada haridust [...] ja haridus peab olema suunatud isiksuse täielikule arendamisele ning inimõigustest ja põhivabadustest lugupidamise suurendamisele.” Õigus haridusele ja inimõigustealasele haridusele on sätestatud ka lapse õiguste konventsiooni artiklis 28. Sellele vaatamata ei ole paljud valitsused inimõigustealase hariduse edendamiseks ning õppekavadesse lisamiseks suurt midagi teinud. Pedagoogid ja valitsusvälised organisatsioonid saavad iseseisvalt või ühiselt inimõigustealase hariduse arendamiseks koolides ja muudes koolituskohtades küllaltki palju ära teha. Samuti võivad nad teha lobitööd ja avaldada oma valitsustele survet, et viimased oma vastavaid kohustusi täidaksid.

? *Mida teha siis, kui minu riigis inimõigusi ei rikuta?*

Vastus: maailmas ei ole praktiliselt ühtegi riiki, kus kõigi inimeste inimõigusi alati austatakse, kuigi on tõsi, et mõnedes riikides rikutakse inimõigusi sagedamini ja avalikumalt kui teistes.

Inimõigustealane haridus ei tegele siiski ainult õiguste rikkumisega. Eeskätt aitab see näha inimõigusi kui kõigi inimeste ühist vara, mis vajab kaitsmist. Pealegi ei saa ükski riik väita, et seal üldse õigusi ei rikuta. Näiteks on Euroopa Inimõiguste Kohus teinud inimõiguste rikkumises süüdimõistvaid otsuseid praktiliselt kõigi Euroopa Nõukogu liikmesriikide suhtes. Üks lihtne võimalus tegelikult olukorrast ülevaate saamiseks on vaadelda inimest ümbritsevat sotsiaalset keskkonda ja kogukonda. Kes on seal tõrjutud? Kes elab vaesuses? Milliste laste õigused pole tagatud? Teine võimalus on uurida, kuidas valitsus või teie riigi äriühingud rikuvad inimõigusi teistes riikides, näiteks müües relvi ebademokraatlikele režiimidele, sõlmides tegelike tootjate suhtes ebaõiglasi kaubanduskokkuleppeid, kehtestades proteksionistlikke eeskirju ja nõudeid varalistele õigustele või kaitstes ravimeid patentidega, mis takistavad odavamate geneeriliste ravimite tootmist.

3. *Kompassi* kasutamine inimõigustealases hariduses

Inimõiguste õpetamiseks ja õppimiseks on palju võimalusi. Lähenemisviis sõltub sellest, kas töötate tasemehariduse või mitteformaalse hariduse valdkonnas, riigis valitsevatest poliitilistest, sotsiaalsetest ja majanduslikest tingimustest, noorte vanusest ning nende huvist ja motivatsioonist inimõigusi õppida. Kindlasti sõltub see ka sellest, milline on olnud teie varasem kokkupuude inimõiguste teemade ja sellealase haridusega.

Te võite olla näiteks noorsootöötaja, koolitaja, õpetaja, täiendusõppe juhendaja, kiriku arutelurühma liige või noorsooaktivist. Me loodame, et käesolevas juhendis leidub midagi igaühele, olenemata tema asukohast. Me ei eelda mingeid õpetamis- või koolitamisoskusi ega varasemaid teadmisi inimõigustest.

Kompassi tuleks käsitada paindliku materjalina. Inimõiguste edendamine on pidev ja loominguiline protsess, mille lahutamatuks osaks olete ka teie kui selle käsiraamatu kasutaja. Loodame, et kasutate siin esitatud ideid ja arendate neid edasi vastavalt teie enda ja teie rühmas olevate noorte vajadustele. Samuti loodame, et te analüüsite õpitut ja annate meile tagasisidet oma kogemuste kohta. Tagasiside vormi leiate aadressilt www.coe.int/compass.

3.1 Mida *Kompass* sisaldab?

Soovitame teil kindlasti kogu käsiraamatu põgusalt läbi sirvida, et saada üldpilt selle sisust. Käsiraamatul ei ole kindlat alguspunkti. Eesmärk on, et saaksite välja valida enda jaoks olulised kohad.

1. peatükk: siin esitatakse sissejuhatus inimõigustesse ja sellealasesse haridusse ning selgitatakse, kuidas käsiraamatut kasutada.

2. peatükk: see sisaldab harjutusi. Siit leiate 58 erineva taseme harjutust, mis aitavad tundma õppida inimõigusi ning nende seoseid valitud teemade ja mitmesuguste õigustega. Need harjutused on vahendid, mida saate noortega töötamisel kasutada.

3. peatükk: selles osas selgitatakse, mida me peame silmas „tegutsemise” all, ning esitatakse mõtteid ja soovitusi, kuidas saaks inimõigusi oma kogukonnas ja maailmas laiemalt edendada.

4. peatükk: esitatakse taustateavet inimõiguste, vastavate rahvusvaheliste normide ja dokumentide ning nende ajaloolise arengu kohta.

5. peatükk: siit leiate taustateavet *Kompassi* üldiste teemade kohta.

Lisad: tähtsamate deklaratsioonide, konventsioonide ja inimõigustealaste tekstide kokkuvõtted ning sagedasemate terminite sõnastik.

Ükski inimene ei tea kõike seda, mida me teame ühiselt.
Lao-zi

Käsiraamatus peaks olema piisavalt materjali, et alustada noortega inimõigustealast tööd. *Kompass* on kirjutatud igaühele, kes tahab inimõigustealase hariduse vallas tegutseda, ükskõik kas ta on juba saanud väljaõpet või omab pedagoogilisi oskusi või mitte. Te ei pea olema inimõiguste ekspert. Piisab sellest, kui te tunnete huvi inimõiguste ja sellealase hariduse vastu.

Inimõiguste teemad

Meil pole lootustki käsitleda selles raamatus kõiki inimõigustega seotud küsimusi. Seepärast oleme valinud välja noorte inimeste jaoks kõige olulisemaks peetavad küsimused ning rühmitanud need 20 teema alla. Iga teema kohta on esitatud taustateavet 5. peatükis ning harjutuste kokkuvõttetabel leheküljel 72 sisaldab eri harjutuste ja teemade ristviiteid.

20 üldist teemat on:

1. Lapsed
2. Kodakondsus ja osalus
3. Kultuur ja sport
4. Demokraatia
5. Puuded ja puudehalvustamine
6. Diskrimineerimine ja sallimatus
7. Haridus
8. Keskkond
9. Sotsiaalne sugu
10. Üldised inimõigused
11. Globaliseerumine
12. Tervis
13. Meedia
14. Ränne
15. Rahu ja vägivald
16. Vaesus
17. Religioon ja usk
18. Mälestamine
19. Sõda ja terrorism
20. Tööelu

3.2 Korraldamine

Kompassis tähistatakse inimesi, kes harjutusi ette valmistavad, tutvustavad ja koorideneerivad, sõnaga „korraldaja”. Korraldaja „paneab asjad liikuma”, abistab teisi ning innustab neid õppima ja oma potentsiaali arendama. Korraldaja ülesanne on luua turvaline keskkond, kus inimesed saavad õppida katsetamise, uurimise, andmise ja vastuvõtmise abil. Siin ei ole tegemist ainuisikulise juhiga, kes oma ala asjatundjana jagab teistele teadmisi. Kogemuste vahetamine peaks olema arendav kõigi, nii osalejate kui ka korraldajate jaoks.

Euroopa eri piirkondades on erinevad võimalused noortetegevuse korraldamiseks ning võrdsuse ja koostöö õhkkonnas töötamiseks. Tasemehariduse süsteemis võidakse lähtuda erinevatest eesmärkidest ja haridusfilosoofiast, klassitöö korraldamise meetoditest ja õppekavadest. Väga sageli ei ole õpilastel seal võimalik ise otsustada, mida nad tahavad õppida, ning ka õpetajate korraldusvõimalused on tihti piiratud. Samavõrd suuri erinevusi esineb mitteformaalse hariduse sektoris. Lisaks eri organisatsioonide eesmärkide ja filosoofiaste lahknevusele erinevad ka nende pakutavad tegevused ja võimalused ning juhtimisstiilid võivad ulatuda autokraatlikust demokraatlikuni. Selliseid erinevusi võib täheldada nii riikide vahel kui ka riikide sees.

Me kõik elame ja töötame oma ühiskonna hariduslike ja sotsiaalsete normide raamides ning tänu sellele on lihtne unustada, et oleme oma tegevuses paratamatult rahvuskesksed. Seetõttu peame teatud tegutsemisviise enesestmõistetavaks ja normaalseks. Samas võib korraldamisuskuste arendamiseks olla kasulik mõelda iseenda tegevusstiilile, praktikale ja noortega suhtlemise viisile.¹¹

Juhtival kohal olles on raske kontrollist loobuda, kuid inimõigustealase hariduse korraldajana peate olema valmis delegerima vastutust õppimise eest õppijatele endile ning lubama neil vaatlusalust olukorda või probleemi analüüsida, iseseisvalt mõelda ja oma järeldusteni jõuda. See ei tähenda kogu vastutuse andmist noorte kätte. Korraldajad peavad lahendama keerulise ülesande: luua turvaline keskkond, kus noored saavad õppida vastavalt oma küpsusastmele ja osalemisvõimele.

Õppetöö „tehniline“ külg on suhteliselt sarnane nii koolis või klassis korraldatavate kui ka mitteformaalse hariduse tingimustes aset leidvate tegevuste puhul ning *Kompassis* antud juhised kehtivad täielikult mõlemal juhul.

Probleemide lahendamine kui inimõigustealase hariduse alus

Inimõigustega seotud küsimused on sageli vastuolulised, sest eri inimestel on erinevad väärtussüsteemid, mille tõttu nad käsivad õigusi ja kohustusi erinevalt. Sellised lahknevate arvamustena avalduvad erinevused on meie haridustöö aluseks.

Inimõigustealase hariduse kaks olulist eesmärki on esiteks õpetada noori väärtustama erinevaid seisukohti (nendega tingimata nõustumata) ning teiseks anda neile oskus leida probleemidele mõlema poole jaoks sobivaid lahendusi.

Käesolev käsiraamat ja selles kirjeldatud harjutused lähtuvad eeldusest, et erinevaid arvamusi saab õppeprotsessis konstruktiivselt ära kasutada. Sarnaselt paljude muude mitteformaalse hariduse harjutustega ei ole eesmärk niivõrd ühisele seisukohale jõudmine, vaid pigem osalejate kriitilise mõtlemise, üksteise kuulamise, oma arvamuse väljendamise ja eriarvamuste austamise oskuste arendamine.

Harjutuste korraldamine ja konfliktide konstruktiivne lahendamine võib tunduda heidutav, kuid ei pea seda olema. Iga harjutuse juures on korraldajate abistamiseks ka punktid „Nõuandeid korraldajatele“ ja „Lisateave“.

Olge valmis delegerima vastutust õppimise eest õppijatele endile.

Harjutuste kontekst võib siiski eeldada nende suuremat kohandamist ning panna korraldaja, koolitaja või õpetaja raskemate valikute ette. Näiteks juhul, kui inimõigustealase hariduse tunnid või kursused on kohustuslikud, võib see mõjutada nende tulemusi ning ka õpilaste suhtumist inimõigustesse. Teine aspekt on seotud hindamisega, mis sageli on iseloomulik tasemehariduse süsteemidele. See kehtib eriti juhul, kui koolis võetakse tõsiselt ainult selliseid harjutusi, mille eest pannakse hindeid.

Kasulikke ideid sellises olukorras toimimiseks võib leida teosest *Educating for democracy: Background materials on democratic citizenship and human rights education*.¹²

3.3 Üldised soovitusused kasutajatele

Peaksite kasutama *Kompassi* nii, et see vastaks teie ning teie noorterühma vajadustele. Ei ole tähtis, milliselt leheküljelt te käsiraamatu avate. Võite kasutada *Kompassi* inimõigustealase teabe allikana: millised on tähtsamad rahvusvahelised konventsioonid, kuidas jõuti nende esmakordse sõnastamiseni 1948. aastal ning kuidas need on pärast seda arenenud. Samuti saate *Kompassi* kasutada teatmeteosena, mis avab inimõiguste seoseid vaesuse, sooküsimuste ja muude teemadega. Enamikule inimestele pakuvad ilmselt huvi siiski esitatud harjutused, kuna just nende abil vahendatakse inimõigustealast haridust.

Kuidas valida harjutusi?

Esimese asjana tuleks enda jaoks läbi mõelda, mida tahate saavutada, millised on õppe eesmärgid. Seejärel võite valida käsitletava teema aspektist olulise harjutuse, milles kasutatav meetod tundub teile ja teie noorterühmale jõukohane. See peaks olema teie ja teie rühma jaoks sobiva tasemega ning mahtuma teie ajalistesse raamidesse.

Lugege harjutuse kirjeldus tähelepanelikult vähemalt kaks korda läbi ning püüdke kujutleda, kuidas rühm sellele reageeriks ning mida osalejad võiksid öelda. Tõenäoliselt tahate harjutuse juures üht-teist muuta, näiteks kohandada punkti „analüüs ja hindamine” all esitatud küsimusi, et saavutada soovitud õpiväljundeid. Pange valmis kõik vajalikud materjalid. Veenduge, et harjutuseks on piisavalt ruumi, eriti kui osalejad peavad jagunema väiksematesse töörühmadesse.

Kõik harjutused on esitatud ühes standardses vormis. Tervikust aitavad paremat ülevaadet saada ikoonid ja alapealkirjad.

Harjutuste kirjeldustes kasutatud sümbolid ja alapealkirjad

Teemad

Näidatakse, millised *Kompassis* käsitlemiseks valitud teemad (nt üldised inimõigused, vaesus ja tervis) antud harjutusega seostuvad.

Inimõigused on omavahel seotud ja jagamatud ning probleemideringid on kohati kattuvad, mistõttu iga harjutus on alati seotud mitme teemaga. Oleme iga harjutuse puhul esile toonud kolm teemat, mis on sellega seoses kõige olulisemad.

Raskusaste

Raskusastmega tahame näidata, kui keeruline on kasutatav meetod ning kui häid kriitilise mõtlemise, analüüsi- ja suhtlemisoskusi on osalejatel harjutuse jaoks vaja.

Enamikus lihtsamaid oskusi nõudvates harjutustes on kasutatud ka lihtsat meetodit, need ei vaja suuri ettevalmistusi ega võta palju aega. Seevastu häid suhtlemis- ja mõtlemisoskusi eeldavad harjutused on sageli jagatud mitmeks järjestikuseks osaks, vajavad põhjalikumat ettevalmistust ja nõuavad rohkem aega.

Üldised
inimõigused

Tase 1

Esimese taseme harjutused on lühikesed ja lihtsad. Sellegipoolest on need väärtuslikud, kuna nad aitavad inimestel suhtlemist alustada. Sellesse kategooriasse kuuluvad energiast andvad, arutelu käivitavad ja analüüsiharjutused.

Teise taseme harjutused ei eelda varasemaid teadmisi inimõigustest ega suuri iseseisva või rühmatöö oskusi. Paljud selle taseme harjutused on välja töötatud eesmärgiga arendada inimeste rühmatöö- või suhtlemisoskusi, kasvatades ühtlasi nende huvi inimõiguste vastu.

Kolmanda taseme harjutused on keerukamad ning nende eesmärk on õppida teatud küsimust paremini mõistma. Eelduseks on paremad väitlus- või rühmatööoskused.

Neljanda taseme harjutused kestavad kauem, nõuavad osalejatelt häid rühmatöö- ja väitlusoskusi, keskendumist ja koostöövalmidust, samuti on neil pikem ettevalmistusaeg. Lisaks aitavad nad käsitletavaid küsimusi laiemalt ja sügavamalt mõista.

Rühma suurus

Näidatakse harjutuse edukaks läbiviimiseks vajalikku inimeste arvu. Kui harjutus eeldab ka väikestes rühmades töötamist, siis on väikeste rühmade suurus näidatud sulgudes.

Aeg

Esitame kogu harjutuseks kuluva orienteeruva aja minutites. See hõlmab ka analüüsi ja arutelu etappi ning kehtib eespool märgitud kasutajate arvu korral. Orienteeruv aeg ei sisalda jätkutegevustega seotud arutelusid ega tegevust.

Lisaks peaksite vajalikku aega ka ise hindama. Kui töötate mitme väikese rühmaga, tuleb jätta igale rühmale üldises arutelus rohkem aega tagasiside andmiseks. Kui rühm on suur, peate varuma aega, et igaüks saaks analüüsi ja hindamise etapil kaasa rääkida.

Ülevaade

Selles punktis nimetame harjutuse teema ning kasutatava põhimeetodi. Näiteks et harjutus puudutab varjupaigataotlejaid või ajakirjanduse kallutatust ning selle käigus toimub arutelu väikestes rühmades või rollimäng.

Seotud õigused

Üks inimõigustealase hariduse põhieesmärke on kasvatada oskust seostada kogemusi ja sündmusi kindlate inimõigustega. Kuna aga inimõigused on omavahel seotud, jagamatud ning probleemideringid on kohati kattuvad, seostub iga harjutus alati mitme õigusega. Seega toome inimõiguste ülddeklaratsiooni kokkuvõtte (vt lk 600) põhjal välja kolm õigust, mida antud harjutus näitlikustab ning mille üle tuleks analüüsi ja hindamise etapil arutleda.

Eesmärgid

Eesmärgid on seotud inimõigustealase hariduse kompetentsipõhiste õpieesmärkidega, milleks on leheküljel 37 kirjeldatud teadmised, oskused, hoiakud ja väärtushinnangud.

Materjalid

Siin loetletakse harjutuse läbiviimiseks vajalikud vahendid.

Ettevalmistus

See on korraldajale mõeldud kontrollnimekiri selle kohta, mida ta peab enne harjutuse läbiviimist tegema.

Me eeldame, et korraldajad viivad ennast temaatikaga kurssi ning loevad vajadusel 5. peatükis esitatud taustateavet. Seetõttu seda iga harjutuse juures ei korrata.

Juhised

Siin esitatakse juhised, kuidas harjutust läbi viia.

Analüüs ja hindamine

Selles punktis soovime küsimusi, mida korraldaja saaks analüüsi ja hindamise käigus esitada. Küsimused on mõeldud üksnes orientiirina ning me eeldame, et koostate ka ise vähemalt mõned küsimused, mis tagavad õppe põhisisu vastavuse teie konkreetsetele eesmärkidele.

Nõuandeid korraldajatele

See punkt sisaldab suunavaid märkusi ja selgitusi meetodi ning tähelepanu vajavate asjaolude kohta. Näiteks vähemuste kohta käivate stereotüüpidega töötamisel tuleks mõelda sellele, kas rühmas on ka mõni selle vähemuse esindaja.

Variandid

Siin esitame mõned ideed, kuidas oleks võimalik harjutust mõnes muus olukorras kasutamiseks kohandada ja edasi arendada. Need on siiski ainult soovitusel ning te ei peaks korraldajana kartma harjutusi mis tahes viisil muuta, et need vastaksid kõige paremini konkreetse rühma vajadustele.

Soovitusi jätkutegevusteks

Ainult harjutuse läbiviimisest ei piisa. Vaja on ka jätkutegevuste etappi, mis võimaldab õpitud kinnistada. Samuti peame meeles pidama, et inimõigustealase hariduse üks oluline eesmärk on võimaldada noortel neile korda minevate probleemide lahendamiseks midagi ära teha.

Seega esitame mõned ideed, mida võiks järgmiseks teha. Näiteks soovime teemasid, mida kohalikus raamatukogus või internetis põhjalikumalt uurida, et nendest hiljem tervele rühmale rääkida. Samuti pakume välja, milliseid harjutusi võiks järgmisena proovida.

Ideid tegutsemiseks

Tegutsemine on inimõigustealase hariduse oluline eesmärk. Me tahame anda noortele inimestele oskused, mis võimaldavad neil nende jaoks olulistest küsimustes tegutsema asuda. Me rõhutame just seda aspekti ja sellepärast on tegutsemisele pühendatud ka terve 3. peatükk ning sellepärast on iga harjutuse juures esitatud ideid tegutsemiseks.

Olulised kuupäevad

ÜRO ja paljud teised organisatsioonid püüavad tõmmata avalikkuse tähelepanu inimõiguste eri aspektidele sellega, et kuulutavad mõne päeva austamis- või mälestuspäevaks. Oleme kokku kogunud üle üheksakümne sellise olulise kuupäeva, mida te saaksite kasutada tugipunktidenä harjutuste algatamiseks. Näiteks üks Taani noorte varjupaigataotlejate rühm sõlmis kokkuleppe Taani Punase Risti noorteorganisatsiooni kohaliku kohvikuga ning korraldas seal maailma pagulaste päeva, 20. juuni puhul avaliku ürituse.

Lisateave

Selles punktis esitame otseselt antud harjutusega seotud taustateavet. Lisaks sellele soovitame teil alati tutvuda ka 5. peatükiga, kust leiate taustateavet harjutusega seotud teemade kohta.

Jaotusmaterjal

Need on rollikaardid, faktilehed ja arutelukaardid, mida teil tuleb osalejate jaoks paljundada. Võite neid vabalt muuta vastavalt oma rühma vajadustele.

3.4 Üldised soovitused harjutuste läbiviimise kohta

Ükski harjutus ei kulge enamasti täpselt plaani järgi. See on *Kompassi* harjutustega töötamise puhul ühtaegu nii eelis kui ka väljakutse. Tuleb olla valmis toimuvale jooksvalt reageerima ning käigu pealt mõelda. Kõige tähtsam on püstitada selged eesmärgid ning harjutus korralikult ette valmistada.

Ühine korraldamine

Püüdke alati jagada korraldusülesandeid kellegi teisega, kui see on vähegi võimalik. Õpetajatele on see tuntud kui kollektiivse õpetamise meetod. Nii saab väikestes rühmades toimuvat tööd juhendada või osalejatele küsimustele vastamisega tegeleda kaks inimest. Kahekesi on lihtsam harjutuse temposse ja rütmi vaheldust tuua, et osalejate huvi säilitada. Kaks korraldajat saavad üksteist toetada, kui kõik ei toimu plaanipäraselt, ning koos on ka meeldivam harjutust tagantjärele analüüsida.

Ühine korraldamine eeldab, et mõlemad korraldajad valmistavad harjutuse koos ette ning jagavad oma rollid selgelt ära. Veel parem on valmistada harjutusi ette meeskonnas, kaasates soovitavalt ka noori endid.

Hoolikas ettevalmistus

Lugege kindlasti läbi harjutuse kohta esitatud kogu teave, soovitavalt kaks korda. Mängige harjutus mõttes läbi ja püüdke kujutleda selle kulgu. Proovige aimata rühma reaktsioone ja arvamusi. Paratamatult küsivad osalejad ka selliseid küsimusi, mille jaoks teil pole vastust valmis. Nii see peabki olema ning teie ülesanne on muu hulgas ka harjutuse käigus koos noortega õppida. Sellegipoolest tuleks ennast teemaga võimalikult hästi kurssi viia ning lugeda taustateavet.

Pange valmis materjalid, varuge neid natuke rohkem juhuks, kui kohale peaks tulema oodatust rohkem inimesi, kellelgi läheb pliats katki või marker saab tühjaks.

Aja juhtimine

Planeerige hoolikalt ning ärge tuupige kasutatavat aega liiga täis. Kui harjutus võtab oodatust rohkem aega, peate püüdma seda kiirendada, et aruteluks jääks ikkagi rohkesti aega (vt lk 34 esitatud märkusi õppimise tsükli kohta). Sageli on kasulik osalejaid kaasata ning küsida nendelt, kas oleks parem lõpetada kohe, viie minuti pärast või lahendada ajapuuduse probleem kuidagi teisiti.

Kui teil aga jääb aega üle, siis ärge püüdke arutelu venitada, vaid pigem tehke paus või viige läbi mõni lõbus energiat andev harjutus.

Turvalise keskkonna loomine

Teie noorterühmal peab tekkima tunne, et neil on vabadus uurida ja avastada, üks-teisega suhelda ja mõtteid vahetada. Olge siiras, sõbralik, julgustav ja humoorikas. Ärge kasutage erialakeelt ega väljendeid, millest osalejad aru ei saa. Inimesed tunnevad end turvaliselt, kui nad saavad aru, mis toimub. Seepärast on harjutuse tutvustamise viis väga oluline.

Ei saa lihtsalt tühjalt kohalt alustada, vaid harjutus tuleb asetada konteksti. Üks võimalus on kasutada näiteks arutelu käivitavat harjutust.

Põhireeglite kehtestamine

Kõik rühma liikmed peaksid aru saama osalus- ja kogemuspõhiste harjutuste põhireeglitest. Näiteks igaüks peaks andma tunni õnnestumisse oma panuse. Igaühel peab olema võimalus saada ära kuulatud, sõna võtta ja osaleda. Kedagi ei tohiks survestada rääkima enda jaoks ebamugavatel teemadel. Sellised põhireeglid tuleks klassi või rühmaga tööd alustades läbi arutada ja kokku leppida. Samuti on kasulik need aeg-ajalt üle korrata, eriti kui rühmaga on liitunud uusi inimesi.

Selged juhised

Veenduge alati, et kõik osalejad on juhistest aru saanud ja teavad, mida neil tuleb teha. Alustuseks on kasulik üldiselt selgitada, mis on harjutuse sisu ja mis sellega kaasneb, näiteks et tegemist on rollimänguga. Andke inimestele teada, millise aja jooksul nad peavad konkreetse ülesande sooritama, ning teatage aja lõppemisest viis minutit ette, et nad saaksid pooleliolevad asjad lõpetada.

Arutelu soodustamine

Arutelu on inimõigustealase hariduse protsessi keskne element. Pöörake erilist tähelepanu sellele, et kõik rühma liikmed saaksid soovi korral sõna. Kasutage rühmale omaseid sõnu, väljendeid ja keelt ning selgitage tundmatute sõnade tähendust. Selleks on leheküljel 620 sõnastik. Paluge osalejatel oma arvamust avaldada. Käsitlege küsimusi nii kohalikust kui ka üldisest aspektist, et inimesed mõistaksid, kuidas need seostuvad nende endi eluga.

Mõnikord jääb arutelu toppama. Sel juhul tuleb kindlaks teha selle põhjus. Näiteks võib teema olla ammendunud või puudutada liiga tugevalt osalejate tundeid. Sel juhul peate otsustama, kas esitada suunav küsimus, vahetada lähenemisviisi või liikuda edasi. Kindlasti ei ole teil kohustust osalejate küsimustele või probleemidele ise vastata, vaid rühm peab üksteist kuulates ja mõtteid vahetades leidma oma vastused. Muidugi võivad nad küsida teilt arvamust või nõu, aga oma otsused peab tegema rühm ise.

Analüüs ja hindamine

Ükski *Kompassi* harjutus ei ole terviklik ilma analüüsi ja hindamiseta. See harjutuse osa aitab osalejatel õppesisu omandada ning asetada õpitud laiemasse konteksti. Jätke osalejatele enne toimumu ja õpitu üle arutlemist piisavalt aega harjutuse lõpetamiseks ning vajadusel rollist väljumiseks. Pühendage iga harjutuse lõpus osa aega sellele, et üle rääkida, mida keegi õppis ning kuidas see on seotud tema elu, kogukonna või maailmaga. Ilma refleksioonita ei õpi inimesed oma kogemustest kuigi palju.

Soovitame läbida analüüsi ja hindamise etapp kindla plaani alusel, esitades osalejatele järgmise sisuga küsimusi:

- mis harjutuse ajal toimus ja mis tundeid see neis tekitas;
- mida nad endi kohta teada said;
- mida nad õppisid harjutuses käsitletud probleemi ja sellega seotud inimõiguste kohta;
- mida võiks edasi teha ja kuidas saaks õpitud edaspidi kasutada.

Järelanalüüs

Oma tegevuse ja omandatud kogemuste regulaarne hindamine on tähtis, sest see aitab teil näha asjade üldist kulgu ning võimaldab oma tegevust täiustada. Järelanalüüsi aeg sõltub asjaoludest. Seda võib teha päeva lõpetaval seminaril või kahest või kolmest tunnist või kokkusaamisest koosneva seeria lõpus.

Järelanalüüsi ajastusest olenemata tuleks seda teha rahulikus õhkkonnas, et pingevabalt mõelda järgmistele küsimustele:

- kuidas harjutus (harjutused) teie arvates õnnestus (ettevalmistus, ajakasutus jne);
- mida osalejad õppisid ning kas nad saavutasid õpieesmärgid;
- millised on väljundid: mida hakkab rühm nüüd teie läbi viidud harjutuste tulemusena edasi tegema;
- mida te ise õppisite käsitletud teemade ja korraldamise kohta.

Samavõrd oluline on viia läbi regulaarseid järelanalüüse koos rühmaga ning see peaks olema meeldiv tegevus vabas õhkkonnas, eriti kui olete juba kulutanud märkimisväärselt aega analüüsile ja hindamisele. Mitmed selleks sobivaid meetodid (sh kehakeele, joonistuste ja voolimise kasutamine) on esitatud 2. peatüki alaosas „Analüüsiharjutused” (lk 350).

Tempo

Enamik harjutusi mahub 90 minuti sisse, seega ei tohiks hoo säilitamine olla liiga raske. Siiski võib inimeste tähelepanu hoidmiseks olla kasulik teha lühikesi pause, näiteks harjutuse enda ning analüüsi ja hindamise vahel või pärast analüüsi ja hindamist ning enne jätkutegevuste üle arutlemist. Kui osalejad jäävad loiuks, võite kasutada mõnda energiat andvat harjutust. Pidage meeles, et pärast harjutust on oluline anda inimestele aega rahunemiseks ja lõõgastumiseks.

Tagasiside andmine

Tagasiside on kommentaar kellegi õeldu või tehtu kohta. Tagasiside andmine ja vastuvõtmine on omaette oskus ning teie ülesanne on aidata rühma liikmetel

Ilma refleksioonita ei õpi inimesed oma kogemustest kuigi palju.

seda õppida. Liigagi sageli tajutakse tagasisidet kui lammutavat kriitikat, kuigi see ei olnud kõneleja eesmärk. Tagasiside võtmesõnad on „austus”, „konkreetsus” ja „argumendid”.

Tagasiside andja peab partnerit austama, keskenduma ainult tema sõnadele või tegudele ning oma seisukohta põhjendama. Võib näiteks öelda: „Ma ei ole sinu väitega üldse nõus, sest...” Paljudel inimestel on lihtsam anda negatiivset tagasisidet ja see võib olla valulik. Teie kui korraldaja ülesanne on leida võimalusi, et inimesed saaksid anda üksteist toetavat tagasisidet. Selleks võib näiteks kehutada tagasisidele järgmised nõuded:

- tagasisidet tuleks alustada positiivse väitega;
- teist inimest tuleb austada ning mitte teha halvakspanevaid märkusi;
- keskenduda käitumisele, mitte isikule;
- põhjendada oma seisukohti;
- kõneleja peaks oma sõnade eest vastutama ja kasutama mina-vormi.

Tagasiside vastuvõtmine on raske, eriti lahkavamate korral. Teie ülesanne on aidata noortel oma kogemustest õppida. Nad peavad tunnetama toetust ning seda, et neid ei alavääristata. Paluge osalejatel tagasiside hoolikalt ära kuulata, ilma et nad kohe ennast või oma seisukohta kaitsma asuksid. Eriti oluline on see, et inimesed saaksid täpselt aru, mida tagasiside andja mõtleb, ning hindaksid öeldut rahulikult enne sellega nõustumist või mittenõustumist.

Osalejate vastupanu

Osaluspõhised harjutused panevad inimestele suuri nõudmisi. Te võite küll kasutada erinevaid meetodeid (näiteks arutelud, joonistamine, rollimängud või muusika), aga kindlasti ei sobi iga harjutus alati kõigile osalejatele. Kui osaleja on enesekindel ja suudab selgitada, miks mõni harjutus talle ei meeldi, saab temaga läbi rääkida, kuidas tema soove arvesse võtta.

Rääkides vastupanust, peame siin silmas teadlikult teisi segavat käitumist. Kõik korraldajad puutuvad aeg-ajalt kokku osalejate vastupanuga. Vastupanu võib avalduda eri vormides. Ebakindel isik võib tundi segada oma tooli krigistades, endamisi ümisedes või naabriga rääkides. Peenemad võimalused tunni segamiseks on küsida ebaolulisi küsimusi või pöörata kõik naljaks. Samuti võivad segajad mängida korraldaja autoriteedi õhnestamisele. Sel juhul ütlevad nad näiteks: „Te ei saa aru, sest te pole ammu noor olnud” või „Jälle see arutelu, miks me ei võiks ainult harjutusi teha”. Veel üks võimalus on püüda õppimist vältida. Näiteks võivad inimesed võtta kõige suhtes mängult kriitilise hoiaku.

Loomulikult oleks kõige parem vastupanu üldse vältida. Näiteks tuleks olla tähelepanelik iga rühma liikme suhtes ning võtta arvesse teatud harjutuse või rollimängu/imateeringuga kaasnevaid isiklikke tundeid. Püüdke saavutada olukord, kus kõik tunnevad ennast turvaliselt ning teavad, et nad ei pea ütleva või avaldama enda kohta midagi sellist, mis põhjustaks neile ebamugavust. Jätke osalejatele enne harjutuse algust soojenemisaega ning laske neil pärast seda rahuneda.

Samuti jätke piisavalt aega analüüsi ja arutelu jaoks, võimaldades igaühel tunda, et tema arvamust ja osalemist väärtustatakse.

Raskes olukorras peate ise otsustama, kuidas seda kõige paremini lahendada, kuid tavaliselt on parim võimalus probleemist avalikult rääkida ning paluda kogu rühmal lahendus leida. Ärge laskuge rühma üksikliikmetega pikkadesse aruteludesse või vaidlustesse. See võib põhjustada teistes liikmetes pahameelt ja pettumust, mille tõttu nad kaotavad huvi.

Konfliktide lahendamine

Õigesti lahendatud konfliktid võivad olla kasulikud ja soodustada loovust. Tegelikult on need inimõigustealase hariduse lahutamatud ja vajalikud osad. Lahkarvamused ja emotsioonid on inimõigustest rääkides paratamatud, sest inimesed näevad maailma erinevalt ning töö käigus seatakse kahtluse alla nende tõekspidamised, eeldused ja eelarvamused. Konflikt kui inimõigustealase hariduse osa annab võimaluse arendada selliseid oskusi ja hoiakuid nagu kriitiline mõtlemine, koostöö, empaatia ja õiglustunne.

Konflikte on raske ennustada ning neid võib olla raske lahendada, eriti kui nende põhjuseks on osalejate ebakindlus tunnete ja väärtushinnangutega seotud küsimuste käsitlemisel, kui neil ei ole rühmatööks vajalikku ettevalmistust või kui nende suhtumine teatud küsimusse või väärtushinnangutesse on kardinaalselt vastandlik. Püüdke jääda rahulikuks ning ärge laske ennast kaasa kiskuda rühma liikmete vahel tekkinud konfliktidesse.

Kompassi harjutused peaksid pakkuma osalejatele õpikogemusi turvalises keskkonnas. Valige harjutusi hoolikalt ning kohandage neid vastavalt vajadusele. Kasutage neid osalejate erinevate arvamuste väljaselgitamiseks. Kinnitage osalejatele, et eriarvamused on täiesti normaalsed ning inimõiguste universaalsus ei tähenda seda, et igaüks peaks neist täpselt ühtmoodi aru saama.

Allpool mõned soovitusel.

- Jätke analüüsi ja arutelu jaoks piisavalt aega. Vajadusel leidke lisa-aega.
- Aidake inimestel oma seisukohti, arvamusi ja huve selgitada.
- Võtke maha rühmas valitsevaid pingeid. Näiteks paluge kõigil istuda või vestelda kolm minutit väikestes rühmades või öelge midagi, mis asetab olukorra laiemasse konteksti.
- Julgustage kõiki aktiivselt üksteist kuulama.
- Rõhutage inimesi ühendavaid, mitte lahutavaid aspekte.
- Otsige konsensust. Paluge inimestel keskenduda oma ühistele huvidele selle asemel, et püüda kompromissi otsides oma väljaöeldud seisukohtadest taganeda.
- Otsige lahendusi, mis võiksid probleemi kõrvaldada ilma konflikti „taaselustamata”.
- Pakkuge osapooltele võimalust rääkida nendega eraldi mõnel muul ajal.

Kui tekib mõni sügavam konflikt, võib olla parem lahenduse otsimine edasi lükata, kuni probleemi käsitlemiseks avaneb sobivam võimalus. Vahepeal võite kaaluda, millise muu nurga alt võiks konfliktile läheneda. Lisaks annab konflikti lahendamise edasilükkamine osalistele võimaluse olukorra üle järele mõelda ning leida uusi lähenemisviise või lahendusi.

Rühmas tekkinud konflikte ja nende lahendusteid saab kasutada selleks, et süvendada osalejate üldist arusaama maailma konfliktide põhjustest ja nendega seotud raskustest. Sama kehtib ka vastupidiselt: rahvusvaheliste konfliktide üle arutlemine võib aidata kohapealseid konflikte paremini mõista.

Konfliktid on inimõigustealase hariduse vältimatu ja vajalik osa.

3.5 *Kompassis* kirjeldatud harjutuste kohandamine vastavalt vajadustele

Kompassis kirjeldatud harjutusi on proovitud ja katsetatud mitmetes tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse vormides ning kasutajate tagasiside põhjal oleme jõudnud samale järeldusele nagu väidetavalt ka Abraham Lincoln: „Sa võid olla kõigile inimestele meeltemööda mõnda aega ja mõnele inimesele kogu aeg, kuid sa ei saa olla kõigile inimestele kogu aeg meeltemööda.” See tundub igati mõistlik. *Kompassi* eesmärk on olla teile teie töös suunanäitajaks. See ei ole retseptiraamat ega kivisse raiutud reegel.

Kompassi autorid pidid ületama kaks põhilist raskust. Esiteks pidid kirjeldatud harjutused olema piisavalt üldised, et nende abil lahatavad teemad puudutaksid laia inimeste ringi, ja ühtlasi piisavalt üksikasjalikud, et nad tabaksid teatud rühmade jaoks antud teemaga seotud probleemide tuuma. Teine ülesanne oli esimese vastand: harjutustega peaks olema võimalik läheneda teatud rühmade jaoks olulistele teemadele piisava põhjalikkusega, kuid see ei tohi muuta neid muude rühmade jaoks ebaoluliseks või liiga tundlikuks.

Nimetatud põhjustel on üsna kindel, et harjutusi tuleb teie konkreetse noorterühma vajadusi silmas pidades kohandada või edasi arendada. Leheküljel 61 on alapunkt *Kompassi* aluseks olevate meetodite kohta. Hea arusaam eri meetodite toimimispõhimõtetest aitab teil ka harjutusi vastavalt vajadusele

Harjutuste kohandamine

Harjutused on meie töövahendid: peate olema veendunud, et teie valitud harjutus võimaldab käsitleda soovitud teemasid ning et selles kasutatud meetod sobib teie rühmale.

Korraldaja ülesanne on teha harjutuses vajalikke parandusi ja kohandusi, et see vastaks tema noorterühma vajadustele.

Praktilised küsimused

Mõne meetodi sobivuse kaalumisel tuleks mõelda allpool loetletud praktilistele küsimustele.

Raskusaste. Kui harjutus on osalejate jaoks liiga keeruline, kaaluge võimalusi selle lihtsustamiseks. Näiteks võite kitsendada teemaringi, kirjutada uued väitekaardid või koostada analüüsi ja arutelu jaoks teistsugused küsimused. Kui kardate, et osalejatel võib igav hakata või harjutus tundub neile liiga lihtne, siis kasutage seda ainult kui lühikest ja lustlikku sissejuhatust teemasse.

Rühma suurus. Suure rühma korral võib tekkida vajadus kaasata täiendavaid korraldajaid ning planeerida rohkem aega. Kestuse pikendamise korral jälgige, et harjutus ise või sellele järgnev analüüs ja hindamine ei jääks venima. Näiteks võite jagada rühma analüüsi ja hindamise jaoks kaheks osaks, nii et kumbki pool esitab kogu rühmale lühidalt ainult oma arutelu põhijäreldused. Rollimängu korral võite anda ühe rolli kahele inimesele ühiselt kehastamiseks.

Kui aga osalejaid on vähe ning harjutus eeldab töötamist väikestes rühmades, siis vähendage pigem väikeste rühmade arvu, mitte aga iga rühma liikmete arvu. Nii jääb igasse rühma piisavalt palju erinevate seisukohtadega inimesi.

Aeg. Võite kaaluda harjutuse jagamist kahele õppetunnile. Teine võimalus on leida harjutuse jaoks rohkem aega, näiteks paigutada see kooli tunniplaanis kahele järjestikusele tunnile. Kui töötate noortekeskuses, korraldage harjutus näiteks nädalavahetuse väljasõiduüritusel.

Ülevaade. Sellest osast leiate harjutuse aluseks oleva põhimeetodi lühikirjelduse ning üldisi soovitusi meetodi kasutamise kohta.

Materjalid. Improviseerige! Kui teil näiteks ei ole märkmetahvli jaoks paberi-plokki, ostke rull tapeedi aluspaberit ja lõigake see parajaks. Kui teie käsutuses olev ruum on väike või mööblit täis, nii et seal on raske liikuda või väikesteks rühmadeks jaguneda, proovige leida suuremat ruumi või ilusa ilmaga ka lihtsalt välja minna.

Ettevalmistus. Mõelge loovalt! Kui teil on vaja midagi paljundada, aga koo-piamasina asemel on teil kasutada vaid arvuti ja printer, võite teha algmaterjalist digifoto ning printida koopiad arvutist.

Juhised. Mõned harjutused koosnevad kahest osast. On võimalik, et teie eesmärkide saavutamiseks piisab ainult esimesest osast.

Variandid. Variantide jaoks võib olla vaja algse harjutusega võrreldes rohkem või vähem aega. Arvestage sellega.

Analüüs ja hindamine. Kui soovitatud küsimused ei vasta teie vajadustele, koostage uued. Kasutage inspiratsiooni saamiseks taustateavet. Siiski tuleks küsimustes alati säilitada selge seos inimõiguste teemadega.

Soovitusi jätkutegevusteks. Kui pakutud soovitusid ei sobi, pole asjakohased või neid on praktilistel põhjustel raske ellu viia, mõelge välja midagi muud. Kasu-tage leheküljel 72 esitatud harjutuste kokkuvõtet, et leida mõni aluseks võtmiseks sobiv harjutus.

Ideid tegutsemiseks. Kui pakutud soovitusid ei sobi, pole asjakohased või neid on praktilistel põhjustel raske ellu viia, mõelge välja midagi muud. Tutvuge tegutsemist käsitleva 3. peatükiga.

Harjutuste edasiarendamine

Harjutuse edasiarendamine on suurem ettevõtmine kui selle kohandamine. Teile võib meeldida sisu, näiteks harjutuse juurde kuuluvad väite- või rollikaardid, kuid te eelistaksite kasutada neid mõne teise meetodiga. Näiteks võite kasutada mõnesid lk 199 esitatud harjutuse „Üks minut“ väitekaartide lk 329 harjutuse „Kus on sinu seisukoht?“ juures kirjeldatud meetodiga.

Või siis tahate töötada varjupaiga ja pagulaste teemadega ning teile meeldivad harjutuse „Kas ma võin siseneda?“ ideed, kuid leiate, et kirjeldatud rollimäng ei ole mingil põhjusel sobilik. Sel juhul võite rühma ikkagi kirjeldatud viisil osadeks jagada ning rollikaardid kätte anda, kuid seejärel kasutada hoopis leheküljel 64 kirjeldatud „akvaariumi“ meetodit, lastes korraka kahel pagulasel ja kahel immigratsiooni-ametnikul oma seisukohti kaitsta. Veel üks võimalus, mis sobib just suure klassiga

töötavatele õpetajatele, on arutluskoosolek (vt lk 64). Samuti võib lasta igaühel rollikaarte lugedes teemadega tutvuda ning seejärel viia läbi täismahuline väitlus, näiteks teemal „Selle klassi arvates peaksid kõik pagulased olema meie riigis teretulnud”.

Üldisi nõuandeid

Julgustage noori, et nad hoiaksid ennast kursis maailmas ja kohalikus elus toimuvaga, ning võtke oma ühise töö lähtekohaks need teemad, mis neile rohkem huvi pakuvad. Püüdke alati arvestada ka noorte arvamust selle kohta, kuidas ja mida nad tahaksid õppida. Kui palju nad tegelikult saavad kaasa rääkida, sõltub sellest, kas töötate tasemehariduse või mitteformaalse hariduse vormis, samuti noorte vanusest, kasutatavast ajast ja ressurssidest. Võimaluse korral küsige siiski alati osalejatelt, millist laadi harjutusi nad eelistaksid.

Lähenege vastuolulistele või provokatiivsetele teemadele ettenägelikult ja ettevaatlikult. Kui teie ühiskonnas ei ole kombeks mingist teemast rääkida ning see võib tekitada võimupositsioonil olevate isikute vastuseisu, kaaluge võimalust käsitleda teemat kaudselt mõne teise nurga alt või mõnes muus kontekstis. Kasutage näiteks mõnda ajaloost võetud näidet, et panna inimesi mõtlema sõnavabadusega seotud õigustele. Harjutustes „Usklikud” (lk 105) ja „Varsti iganenud” käsitletakse selliselt küsimusi, mis on seotud religiooni ja LGBT-inimeste õigustega, samuti õigusega abielluda ja perekonda luua.

Inimõigustealase hariduse oluline osa on arusaamine sellest, et meie maailmas leidub teatud vastuolulisi või lahkarvamusi tekitavaid teemasid. Vastuoluliste või provokatiivsete teemadega seotud õiguste käsitlemisel tuleb aga kindlasti tagada, et osalejad tunneksid ennast turvaliselt, neil ei oleks piinlik ning nad ei oleks sunnitud avaldama enda või oma põhimõtete kohta rohkem, kui nad ise soovivad. Näiteks väiteharjutused või juhtumivaatlused on sellisel juhul sobivad meetodid, mis aitavad inimest ja teemat üksteisest distantseerida. Teine võimalus on paluda osalejatel erinevaid seisukohti lähemalt tundma õppida. Näiteks võiksid nad kutsuda mõne vähemuse esindaja rühmaga vestlema.

Kui teie rühma liikmed jagunevad mõnes küsimuses kahte leeri, näiteks kui väike osa inimesi ei pea teemat enda jaoks oluliseks, paluge neil otsesõnu oma arvamust selgitada ja põhjendada. Teil tuleb panna tööle nende kujutlusvõime, et neis tekiks valmisolek teemaga lähemalt tutvuda. Filmi näitamine, mõne teemakohase asutuse (põgenikekeskus, kodutute varjupaik või vähemusrahvuse kauplus/kohvik) külastamine või külalisesineja kutsumine on kõik head moodused uudishimu äratamiseks.

Kui noored hakkavad kaaluma, kuidas edasi tegutseda, peate olema valmis neile selgitama nende plaanitud tegude tagajärgi. Nad peaksid olema täiesti teadlikud oma tegude võimalikest või tõenäolistest isiklikest, sotsiaalsetest ja poliitilistest järelmitest. Üks inimõigustealase hariduse olulisi eesmärke on julgustada noori ise mõtlema ja vastutama. Seega peaksite kirjeldama neile võimalikke raskusi, mida oskate ette näha, põhjendada oma arvamust ning andma nõu. Kui peate neid veenma, et teatud tegevused on ebasoovitavad, tuleks välja pakkuda alternatiivseid tegevusi (ideid erinevat liiki tegevuste kohta leiate tegutsemist käsitlevast 3. peatükist).

Osalejad ei peaks tundma piinlikkust ega sundi avaldada enda või oma põhimõtete kohta rohkem, kui nad ise soovivad.

3.6 Märkusi õpetajatele

Õpetajate tagasiside põhjal oleme teada saanud, et *Kompassi* kasutatakse kõikjal Euroopas koolide keele-, geograafia-, ajaloo-, kodaniku- ja ühiskonnaõpetuse tundides. Näiteks harjutuse „Kõik võrdsed – kõik erinevad” (lk 97) juures esitatud tsitaate saab kasutada keeletundides sõnavara ja mõistmise arendamiseks ning harjutus „Üks minut” võimaldab arendada kõnelemisoskust. Matemaatikatundides saab õpikunäidete asemel kasutada näiteks statistilisi näitajaid lapstööjõu, soolise lõhe ja haridusvõimaluste kohta (need on esitatud 5. peatüki taustateabe erinevates punktides), aidates nõnda suurendada inimõigustealast teadlikkust ja huvi. Harjutust „Eluvõrk” saab kasutada bioloogia tundides sissejuhatusena toitumisahelate või elurikkuse teemasse. „Kahe linna lugu” sobib ühiskonnaõpetusse, „Usklikud” religiooniõpetusse, „Ashique'i lugu” ja „Me jälgime teid” aitavad geograafiatunnis heita valgust rahvusvahelisele kaubandusele ning „Õiguste eest võitlejad” võib huvitavamaks muuta maailmasündmusi käsitlevaid tunde. Võimalused on lõputud.

Tuleb arvestada sellega, et koolitundides on inimõigustealase hariduse eesmärkide saavutamine kohati põhimõtteliselt raskendatud. Näiteks võib tavalise tunni kestusest piisata ainult kõige lühemate harjutuste läbiviimiseks või ei ole õpilastel seal piisavalt sõnaõigust, et mõjutada oma õppe sisu. Lisaks võib neil olla vähem võimalusi õpitu rakendamiseks praktikas. Nimetatud raskused ei ole siiski ületamatud. Näiteks on mõned õpetajad leidnud võimaluse viia harjutusi läbi kahel järjestikusel tunnil või teemanädalate käigus, mil tavaline tunniplaan ei kehti.

Mõnes riigis on vaja muuta ka tunni läbiviimise tava nii, et õpetaja üksnes ei jagaks tahvli ees teadmisi, mille õpilased peavad ära õppima, vaid innustaks neid ka kriitiliselt ja iseseisvalt mõtlema. Riikides, kus õpetajad tavaliselt ei täida juhendaja, nõuandja või korraldaja rolli, tuleb muudatusi teha järk-järgult, et nii õpetajad kui ka õpilased harjuksid töötama demokraatlikus õhkkonnas, kus soositakse küsimuste esitamist ja oma mõtete väljendamist. Arusaam *Kompassis* kasutatud meetoditest ja võtetest aitab õpetajatel selliseid muudatusi ellu viia. Meetodeid on kirjeldatud allpool leheküljel 61 algavas alaosas, mis sisaldab ka nõuandeid, kuidas korraldada arutelu suures klassis. Teine võimalus oma korraldamisoskuste arendamiseks on teha koostööd kellegagi, kes on selliste töömeetodite kasutamisel juba kogenud. Näiteks võite kutsuda tundi üksinda või teiega koos läbi viima mõnes kohalikus inimõiguste organisatsioonis tegutseva koolitaja.

Ideaaljuhul peaksid kõigi ainete õpetajad omandama vajaliku pädevuse esialgse väljaõppe ja hilisema täienduskoolituse abil. Neid võimalusi käsitletakse lähemalt väljaandes „How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences”.¹³

Ühes hiljutises väikesemahulises uuringus tehti kindlaks terve rida praktilisi raskusi, mis seostusid *Kompassi* ja õppepaketi *All Different – All Equal* kogemuspõhiste harjutuste kasutamisega Taani gümnaasiumite keeletundides.

Koolitundides on inimõigustealase hariduse eesmärkide saavutamine kohati põhimõtteliselt raskendatud.

Inimõigustealast haridust ei saa peale suruda.

Uuringust ilmnes, et osalejad nautisid harjutusi väga ning õpetajad tõstsid esile õpilaste suurt kaasatagemissoovi. Samas tekkis raskusi analüüsi ja hindamise etapil. Õpilastel oli raske oma tavapärasest klassikäitumist muuta ning nad suunasid oma kommentaarid pigem õpetajale kui üksteisele. Seetõttu ei tekkinud suuremat õpilastevahelist dialoogi, vaba mõttevahetust ega kaaslastega koos õppimist. Õpilased ootasid õpetajalt kommentaare või parandusi ning seda, et õpetaja neile järjekorras sõna annaks. Seetõttu juhtus tihti, et õpilased lihtsalt mõtlesid, mida nad tahavad öelda, selle asemel et teisi kuulata ja üksteisele vastata. Lisaks oli raske muuta klassis välja kujunenud suhteid. Ikka oli nii, et muidu domineeriv õpilane domineeris ka nüüd ja naljahammas tegi nalja.

Uurijad järeldasid, et harjutuste kasutamine klassis võib olla kasulik, kuna need haaravad õpilasi teemasse rohkem kaasa, kuid tõenäoliselt ei ole võimalik kõiki inimõigustealase hariduse eesmärke täiel määral saavutada. Eriti kehtib see koostöö ja vastutuse võtmise oskuste arendamise ja reaalse tegutsemiseni jõudmise kohta. Sellegipoolest võivad koolid oluliselt kaasa aidata mõnede leheküljel 36 loetletud inimõigustealase haridusega seotud pädevuste arendamisele, nagu näiteks aktiivne kuulamine, suhtlemisoskus, kriitiline mõtlemine ja uudishimu. Samuti võib tegutsemise etapp näida koolis esmapilgul probleemsena, kuid tegutsemine võib tähendada paljusid erinevaid asju. Näiteks klassis võib see avalduda üldises käitumise paranemises, suuremas arvestamises kaaslastega, õpilaste iseseisvas tutvumises inimõiguste eestvõitlejate eluga või kriitilisemas suhtumises ajalookäsitlustesse. Rohkem ideid tegutsemisvõimaluste kohta võib leida 3. peatükist.

Isegi kui õpetajatel on raske kasutada siin kirjeldatud harjutusi, tasub meeles pidada, et inimõigustealane haridus tähendab ka teadmisi ja mõistmist. Näiteks võivad tasemeharidussüsteemis kenasti koha leida teadmised sellest, mis on inimõigused, kuidas nad välja kujunesid, millistes juriidilistes dokumentides nad on sätestatud ning miks nad on olulised kodanikuühiskonna arengu ja maailmarahu saavutamise jaoks. Taustateave inimõiguste ja üldiste teemade kohta (4. ja 5. peatükk ja lisad) moodustab ka eraldi võetuna väärtusliku õppematerjali.

7–13-aastaste lastega töötavad õpetajad võiksid lähemalt tutvuda ka laste inimõigustealase hariduse käsiraamatuga *Compasito*, kus kirjeldatud harjutused võivad olla koolitundidesse sobivad.

Lõpetuseks ka mõned sõnad inimõigustealase „rämpshariduse” kohta. Selle all peame silmas haridust, mis väidetavalt on inimõigustealane haridus, kuid mis ei ole korraldatud selle põhimõtete kohaselt. Inimõigustealase hariduse andmiseks on mitmeid võimalusi, kuid oluline on ka see, kuidas seda tehakse, nagu selgitati käesoleva peatüki alguses. Selleks, et inimõigustega seotud õppetööd saaks pidada tõeliseks inimõigustealaseks hariduseks, peab see olema õppijate suhtes lugupidav ning võimaldama neil õppida inimõigusi austama ja väärtustama. Inimõigustealast haridust ei saa peale suruda. Lisaks ei saa inimõigustealast haridust käsitada kui õpet, mis piirdub ainult klassiruumiga, vaid see peab avalduma koolielus ja kogukonnas üldiselt.

3.7 *Kompassis* kirjeldatud harjutuste aluseks olevad meetodid

Harjutuste õnnestumise eelduseks on hea arusaam *Kompassis* kirjeldatud harjutuste alusmeetoditest.

Me nimetame neid meetodeid harjutusteks, sest neis osalejatelt oodatakse nii kaasamõtlemist kui ka kehalist liikumist. Siiski ei ole need lihtsalt aja täiteks kasutatavad harjutused – neil on selged õppe-eesmärgid ning me kasutame neid põhjusega. Mõnikord nimetatakse harjutusi ka mängudeks. See annab mõista, et harjutused on meelelahutuslikud ning see vastab tõele. Kahjuks seostub sõna „mäng” paljude jaoks väikeste laste mängudega ning nad unustavad mängude haridusliku väärtuse.

Arusaam põhimeetoditest on korraldajatele abiks nii selleks, et kohendada üksikharjutusi vastavalt konkreetse noorterühma vajadustele, kui ka uute harjutuste väljatöötamiseks. Harjutuste kirjelduste koostamisel eeldasime, et lugejad on tuttavad selliste mõistetega nagu „rühmatöö”, „ajurünnak” ja „rollimäng”. Allpool on neid lühidalt selgitatud.

Rühmatöö

Rühmatöö on paljude siin esitatud harjutuste aluseks. See toimub siis, kui inimesed töötavad mingi ülesande täitmise nimel koos, ühendavad oma erinevad oskused ja anded ning toetuvad üksteise tugevatele külgedele. Seda iseloomustavad järgmised omadused.

- Soodustab vastutuse võtmist. Kui inimesed tunnevad, et harjutus on oluline ja sõltub neist endist, soovivad nad tavaliselt ka head tulemust saavutada ja selle nimel töötada.
- Arendab suhtlemisoskust. Inimesed peavad üksteist kuulama ja mõistma, olema võimelised üksteise ideid vastu võtma ja oma mõtteid esitama.
- Kasvatatakse koostöövõimet. Ühise eesmärgi nimel töötades avastavad inimesed varsti, et koos töötades läheb neil paremini kui üksteisega konkureerides.
- Nõuab oskust otsuseid langetada. Inimestele saab peagi selgeks, et parim moodus otsustamiseks on vaadata läbi kogu olemasolev teave ning leida kõigile sobiv lahendus. Kui keegi tunneb end otsustamisest kõrvale jäetuna, võib ta hakata rühma tööd häirima ning ei pruugi järgida ülejäänud rühma tehtud otsuseid.

Oluline on märkida, et edukas rühmatöö peab olema eesmärgikeskne. Selgelt tuleb püstitada vastamist vajav küsimus või lahendamist vajav probleem. Eriti palju kasu ei ole sellest, kui inimestele lihtsalt öelda, et „arutage seda küsimust”. Teemast olenemata peab töö olema alati selgelt piiritletud ning osalejad peavad keskenduma ühele eesmärgile, mis eeldab kogu rühmale tagasiside andmist. See ei tähenda, et ainult tulemus on oluline. Põhiline on see, et selgelt piiritletud raamistikus koos töötades suudavad osalejad paremini kogu protsessist õppida.

Suuremas osas *Kompassi* harjutustest kasutatakse õppimistsükli „kogemuse” etapil (harjutus) töötamist väikestes rühmades ning „refleksiooni” ja „üldistamise” etapil (analüüs ja hindamine) arutelu suures rühmas. Väikestes rühmades töötamine soodustab igaühe kaasalöömist ning aitab arendada koostööoskust. Väikeste rühmade suurus sõltub praktilistest asjaoludest, nt inimeste koguarv ja kasutatava ruumi suurus. Väikesesse rühma võib kuuluda kaks või kolm inimest, kuid kõige parem oleks moodustada kuue- kuni kaheksaliikmelised rühmad. Sõltuvalt ülesandest võib töö väikestes rühmades kesta 15 minutit, ühe tunni või terve päeva.

Ajurünnak

Ajurünnak on üks võimalus, kuidas juhatada sisse uus teema, soodustada loovat mõtlemist ning leida kiiresti suur hulk ideid. Seda võib kasutada kindla probleemi lahendamiseks või küsimusele vastamiseks. Ajurünnaku läbiviimine:

1. Valige välja ajurünnaku põhiteema ning sõnastage see lihtsa küsimuse või väitena.
2. Kirjutage küsimus suurele paberile või tahvlile nii, et kõik näeksid seda.
3. Paluge osalejatel pakkuda välja oma ideid. Kirjutage ideed märksõnade või lühiväljenditena järjest küsimuse või väite alla.
4. Lõpetage ajurünnak, kui kellelgi enam ideid ei ole.
5. Seejärel vaadake ettepanekud läbi ja küsige nende kohta kommentaare.
6. Lõpuks tehke kokkuvõtte, tooge välja saadud uus teave ning minge edasi harjutuse või arutelu juurde.

Ajurünnaku reeglid:

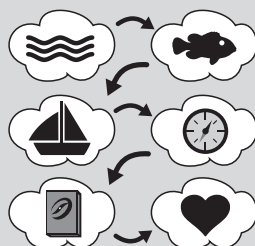
1. Kirjutage üles KÕIK tehtud ettepanekud. Tihti on just väga uuenduslikud või pöörased ideed kõige kasulikumad ja huvitavamad.
2. Enne ajurünnaku lõppu ei ole kellelgi lubatud kirja pandud ideid kommenteerida ega hinnata.
3. Vältige samade ettepanekute kordumist. Kui kellegi pakutud idee on juba tahvil, tänage teda ja osutage kohale, kus see on kirja pandud.
4. Paluge igaühel oma mõtteid välja pakkuda.
5. Esitage iseenda ideid üksnes juhul, kui see on tingimata vajalik, et rühma innustada.
6. Kui mõni ettepanek on ebaselge, küsige selgitust.

Seinale kirjutamine

See on üks ajurünnaku liik. Korraldaja kirjutab ajurünnaku objektiks oleva väite või küsimuse üles, soovitavalt suurele tühjale seinale. Seejärel aga ei kirjuta ettepanekuid üles korraldaja, vaid osalejad ise kirjutavad oma ideed paberilehtedele ja kinnitavad need seinale. See meetod võimaldab inimestel esmalt rahulikult omaette mõelda, ilma et teiste ideed neid mõjutaksid. Arutelu käigus saab seinale kinnitatud pabereid ümber paigutada, et koondada kõik üksteisega seotud ideed ühte kohta.

Assotsiatsioonimäng

See on veel üks ajurünnaku liik, mida võib kasutada arutelu käivitamiseks või harjutuse sissejuhatuses. Osalejad istuvad ringis ning alustuseks ütleb korraldaja neile ühe märksõna (tema valitud sõna, mis on järgneva teema puhul

oluline). Seejärel saavad järjest sõna kõik ringis istujad, kes esmalt kordavad märksõna ning ütlevad seejärel esimese pähe tuleva sõna, mis neil sellega seostub. Teine variant on selline, et igaüks ütleb esimese seostuva sõna eelmise osaleja öeldud sõna kohta.

Aruteluharjutused

Arutelud on inimõigustealase hariduse lahutamatu osa, sest nende abil õpivad inimesed teavet analüüsima, kriitiliselt mõtlema, arendavad suhtlemisoskust, vahetavad arvamusi ning omandavad kogemusi. Sellepärast kuulubki iga harjutuse juurde „analüüsi ja hindamise” etapp.

Arutelu pidamiseks on mitmeid võimalusi ning kui sellega kaasneb ka teatud koostöö ja osalus, võib neid pidada ka iseseisvateks harjutusteks. Näiteks harjutuste „Üks minut” (lk 199) ja „Räägime seksist” (lk 211) puhul saab probleemi lahendamist väikestes rühmades käsitada eraldi harjutusena. Enesestmõistetavalt peaks aruteluharjutusele järgnema ka analüüsi ja hindamise etapp, milles keskendutakse harjutuse käigus õpitule.

Arutelud suurtes rühmades

Suminarühmad (*buzz groups*)

See meetod on kasulik juhul, kui suure rühma arutelu käigus ei taha keegi ideid esitada. Paluge osalejatel arutleda teema üle mõne minuti jooksul paarides või väikestes rühmades ning tutvustada seejärel oma mõtteid teistele. Üsna pea hakkab ruum vestlustest ja ideedest „sumisema”.

Väiteharjutus

See meetod võimaldab osalejatel oma arvamust avaldada ilma, et nad peaksid seda põhjendama. Nii saab ilma liigse surveta kasvatada inimeste enesekindlust oma seisukohtade väljendamisel.

Valmistage mõnel teemal, mida tahate rühmas arutada, ette teatud hulk väiteid (neljast kuni kuuest peaks piisama). Tehke kaks märki „nõustun” ja „ei nõustu” ning asetage need põrandale üksteisest umbes 6–8 meetri kaugusele. Soovi korral võite asetada märkide vahele nõõri või kleeplindi, mis sümboliseerib sujuvat üleminekut kahe äärmusliku seisukoha vahel.

Lugege ette üks väide ning paluge osalejatel võtta kahe märgi vahel selline koht, mis vastaks nende arvamusele. Need, kellel kindlat seisukohta ei ole, jäävad seisma keskele. Paluge osalejatel soovi korral selgitada, miks nad just selles kohas seisma jäid. Öelge, et igaüks võib oma seismiskohta märkide vahel muuta vastavalt sellele, kuidas tema arvamus kuulnud argumentide põhjal muutub.

Sama meetodi ühe variandi nimetus on „seisukohad”. Tehke neli märki, mille saaks kinnitada ruumi nelja seina külge: „nõustun”, „ei nõustu”, „ei tea” ja „soovin sõna”. Ka nüüd saavad inimesed valida oma arvamusele vastava seismiskoha ning seda igal ajal muuta.

Akvaarium

See meetod aitab panna osalejaid rääkima üksteise, mitte korraldaja või õpetajaga. Paluge mõnel osalejal (soovitavalt neli kuni kuus) istuda ruumi keskele väikesesse ringi, et teatud teema üle arutleda. Kõik ülejäänud istuvad nende ümber ja kuulavad „akvaariumis” toimuvat arutelu. Kui keegi vaatlajatest tahab oma arvamust avaldada, tõuseb ta püsti ja jääb mõne ringis istuja taha seisma. Seepeale loovutab ringis istuja oma koha talle ja läheb vaatlajate sekka.

See meetod on mitmes mõttes kasulik. Eelkõige võimaldab see osalejatel endil arutelu käiku suunata, kuna igaüks saab kõneringi tulla just siis, kui ta ise soovib. Samuti saavad rühma ülejäänud liikmed ringis istuja välja vahetada juhul, kui ta räägib liiga pikalt või hakkab ennast kordama.

Debatid

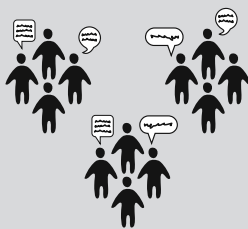
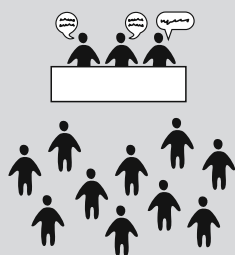
Traditsioonilised rühmadebatid võivad olla eriti kasulikud klassitunnis, kus muude arutelumeetodite kasutamiseks on vähem võimalusi. Kui näiteks kogu klass peab debatti teemal „inimõigused on lääneriikide leiutus ja ei ole universaalsed”, siis võiks seda juhatada keegi õpilastest, mitte õpetaja.

Veel üks debati vorm on arutluskoosolek, kus kuulajate küsimustele palutakse vastama rühm osalejate endi seast valitud „eksperte”. See on hea võimalus jagada teavet, soodustada uudishimu, võimaldada inimestel tutvuda erinevate seisukohtadega ning näidata inimõiguste teemade keerukust. Näiteks jagage harjutuse „Makah’ hõimu vaalapüük” (lk 215) rollikaardid kaheksale vabatahtlikule nii, et neljast vaidluspoolest igaühte esindaks kaks inimest. Kaartide põhjal valmistavad need kaheksa ette oma seisukohad ning istuvad siis ülejäänud klassi ette laua taha, et vastata küsimustele ja kaitsta oma vaatepunkti. Tunni lõpus võib klass hääletada, kas vaalapüük tuleks keelustada või mitte.

Arutelud väikestes rühmades

Sageli on aruteluharjutusi parem läbi viia väikestes rühmades, sest nii saab igaüks rohkem võimalusi oma arvamust avaldada. Lisaks sellele, et inimesed on väikestes rühmades julgemad, jääb igaühele rääkimiseks ka rohkem aega.

Aruteluharjutused eeldavad mingisugust algtõuget, mis tavaliselt esitatakse kaartidel. Arutelu tõukeandjaks võivad olla näiteks teleuudised, plakatid, väitekaardid, juhtumivaatlused või pildid. Tõukematerjalide ettevalmistamisel on oluline mõelda sihtrühmale ning mitte kasutada teavet, mis võib mõjuda solvavalt või olla liiga isiklik. Nooremate vanuserühmade puhul tuleb arvestada nende lugemis- ja mitmekultuuriliste rühmade puhul keeleoskusega ning kasutada lihtsat keelt. Kaartidel esitatav teave peaks olema võimalikult lühike, soovitavalt 2–8 rida ja mitte üle poole A4.

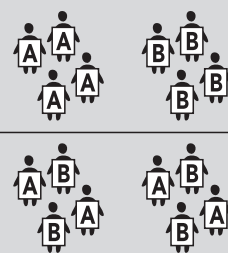

AAA BBB CCC

See on väga kasulik meetod, kui eesmärk on kasvatada inimeste teadmisi ja mõistmist neid otseselt „õpetamata“. Osalejad töötavad väikestes rühmades ja viivad end kurssi käsitletava teema mõne kindla aspektiga. Seejärel jagatakse rühmade liikmeskond ümber, et saadud teadmisi vahetada.

Valmistage iga rühma jaoks ette teemakohased väite- või küsimusekaardid. Igale rühmale tuleks anda uurimiseks ühe keskse teema teatud eriaspekt.

Paluge osalejatel moodustada kolm väikest rühma: A, B ja C. Andke igale rühmale kokkulepitud hulk aega küsimuse või probleemi läbiarutamiseks. Seejärel jagage rühmad ümber nii, et igas uues rühmas oleks üks liige igast algsest rühmast. Seega moodustuvad algse liikmelisuse järgi nn ABC-rühmad. Paluge ABC-rühmadel lahendada mõni probleem või jõuda konsensussele nii, et iga liige saaks anda oma panuse.

Väited kübaras

See meetod võimaldab osalejatega arvestavalt teemasid sisse juhatada, inimesi rääkima saada või ideid genereerida. Valmistage ette mõned väite- või küsimusekaardid ja pange need kübarasse. Seejärel laske kübar ringi käima või asetage see ringi keskele. Paluge osalejatel üksteise järel võtta välja üks kaart ja seda kommenteerida.

Selle asemel, et ise kaarte ette valmistada, võib korraldaja paluda osalejatel ka ise oma väite- või küsimusekaardid koostada. Nii saavad inimesed esitada oma küsimusi rühmale anonümselt, mis on eriti kasulik, kui tegemist on tundliku temaga.

Pingerida

See on kasulik meetod väikestes rühmades sihipärase arutelu stimuleerimiseks. Igale rühmale on vaja ühte komplekti väitekaarte. Ühes komplektis võiks olla üheksa kuni kaksteist väidet. Valige välja käsitletava temaga seotud lihtsad väited ning kirjutage igale kaardile üks väide.

Rühmad arutlevad väidete üle ning püüavad kokku leppida nende tähtsuse järjekorra. Järjestus võib olla redeli- või rombikujuline. Redelikujulise pingerea korral asetatakse kõige tähtsam väide esikohale, tähtsuselt järgmine selle alla ja nii edasi kuni kõige vähem tähtsa väiteni.

Rombikujulise järjestuse jaoks läheb vaja üheksat väitekaarti. Rühma ülesanne on leppida kokku, milline on kõige olulisem väide, seejärel kaks tähtsuselt järgmist väidet, siis kolm keskmise tähtsusega väidet ja nii edasi vastavalt jooni-sele. Rombikujuline järjestus on sageli sobivam kui lihtne pingerida, sest tihtipeale puuduvad küsimustele lihtsad ja selged vastused. Selline järjestus võib olla loomulikum ja seetõttu osalejatele vastuvõetavam. Samuti annab see paremaid võimalusi konsensussele jõudmiseks. Pingeridade meetodi üks versioon on selline, kus väited kirjutatakse kaheksale kaardile ja üks kaart jäetakse tühjaks, et osalejad ise saaksid sinna kirjutada enda arvates sobiva väite.

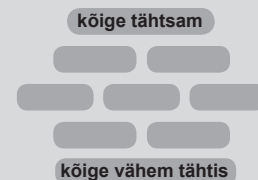
Juhtumivaatlused

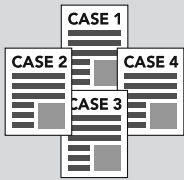
Juhtumivaatlused on probleemi näitlikustavad jutukesed inimeste või sündmuste kohta. Sarnaselt väitekaartidega aitavad nad edastada teavet mittededaktiliselt. Samuti aitavad nad tekitada osalejate ja probleemi vahele distantsi, mis

Redelikujuline pingerida

1. Gender
2. Work
3. Education
4. Health

Rombikujuline järjestus

võimaldab teema üle julgemalt arutleda. Näiteks kui rühmas on kiusajaid ning te tahate kiusamise probleemi käsitleda, võite rääkida tegeliku olukorraga sarnaneva loo kiusamise kohta. Osalejad loevad juhtumikirjeldust, analüüsivad probleemi ning püüavad anda soovitusi probleemi lahendamiseks.

Näitlemine

Ideede ja probleemide uurimine näitlemise abil võib avada inimestele võimaluse väljendada selliseid tundeid, mõtteid, unistusi ja loovust, mis muidu võiksid varju jääda. Näitlemine haarab isikut tervikuna, tema pead, südant ja jäsemeid, nii et kaasatud ei ole ainult mõistus, vaid ka tajud ja tunded. Tänu sellele on näitlemine võimas töövahend. Lisaks on see kõige tõhusam meetod, sest see meeldib igasuguse õppimisstiiliga inimestele: auditiivselt, visuaalselt, kinesteetiliselt ja taktiliselt õppijatele.

Näitlemisega seotud harjutuste, nt rollimängude ja imiteeringute järel on analüüsi läbiviimine eriti oluline. Osatäitjad võivad vajada aega rollist väljumiseks, enne kui nad on valmis rääkima oma tunnetest ning põhjendama tehtud otsuseid.

Rollimäng

Rollimäng on osalejate etendatav lühinäidend. Kuigi osalejad lähtuvad rollide mängimisel oma elukogemustest, on rollimängud enamasti improviseeritud. Rollimängud võivad aidata olukordi paremini mõista ning kasvatada empaatiat rollides kehastatavate inimeste suhtes. Nad võimaldavad osalejatel kogeda probleemseid olukordi turvalises õhkkonnas.

Rollimänge tuleb kasutada taktitundeliselt. Esiteks on oluline anda inimestele lõpus aega rollist väljumiseks. Teiseks peavad kõik austama teiste inimeste tundeid ja rühma liikmeskonna eripära. Näiteks rollimängus puudega inimeste teemal tuleks arvestada, et ka mõnel osalejalt võib olla puue (mis ei pruugi olla nähtav) või tal võib olla puudega sugulasi või lähedasi sõpru. Sellised osalejad ei tohiks tunda tõrjutust, piinlikkust ega survet oma olukorda teistele avaldada. Kui midagi sellist siiski juhtub, suhtuge sellesse tõsiselt, paluge vabandust ja selgitage.

Samuti olge väga ettevaatlik stereotüüpide suhtes. Kui osalejad rollimängus kedagi kehastavad või matkivad, siis see paljastab nende arvamuse teiste inimeste kohta. Samal põhjusel on see harjutus sedavõrd lõbus. Analüüsi ajal oleks kasulik küsida: „Kas teile tundub, et teie kehastatud inimesed on ka päriselt sellised?” Pedagoogiliselt on alati kasulik teadvustada inimestele vajadust igasugust teavet kriitiliselt hinnata. Küsige osalejalt, kust pärineb see teave, mille põhjal nad oma rolli löid.

Imiteeringud

Imiteeringuid võib pidada laiendatud struktureeritud rollimängudeks (improvisatsiooni osatähtsus on neis väiksem), kus osalejad asetatakse neile võõrastesse olukordadesse ja rollidesse. Näiteks harjutuses „Ravimite kättesaadavus” (lk 87) muudetakse ruum kohtusaaliks ning osalejad saavad üksikasjalikku teavet oma rollide kohta. Imiteeringud eeldavad suurt emotsionaalset osalust ja vaimset võimekust, eriti kui keegi peab kaitsma seisukohta, millega ta ise nõus ei ole.

Foorumteater

Foorumteater on interaktiivne teater, mis soodustab publikuga suhtlemist ning võimaldab uurida erinevaid võimalusi mõne probleemi või küsimuse lahendamiseks. Foorumteatrile (kasutatakse ka nimetusi „Boali teater”, „rõhutute teater” või „arendav teater”) pani 1970. aastate alguses aluse Augusto Boal, kelle eesmärk oli publikut võimendada.

Foorumteater on üks rollimängu liik. Publik vaatab lühinäidendit, mille peategelane puutub kokku rõhumise või ületamatu takistusega. Teemat esitatakse viisil, mis seostub publiku liikmete eluga. Pärast näidendi esitamist mängitakse see uuesti läbi, andes publiku liikmetele võimaluse lavale tulla ning soovitada peategelasele teistsuguseid tegutsemisviise. Näitlejad uurivad selliste valikute tagajärgi koos publikuga, nii et tekib omalaadne teaterlik arutelu, kus kogemusi ja ideid proovitakse läbi ja jagatakse ning osalejates tekib solidaarsuse ja võimestatuse tunne.

Foorumteater on inimõigustealase hariduse jaoks väga kasulik töövahend, näiteks kui käsitletakse probleemide või konfliktide lahendamist. See võimaldab inimestel lavale tulla ja erinevaid variante proovida. Nii saab seda kasutada näiteks mõne eelseisva sündmuse jaoks harjutamiseks või selleks, et leida ja analüüsida mõne ajaloolise, tänapäevase või tulevase olukorra alternatiivseid lahenduskäike.

Audiovisuaalsed meetodid

Piltide kasutamine: fotod, koomiksid, joonistused, kollaažid

„Pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna.” Visuaalsed kujundid on võimsad vahendid nii teabe edastamiseks kui ka huvi äratamiseks. Samuti tasub meeles pidada, et joonistamine on oluline eneseväljenduse ja suhtlemise vahend nii nende jaoks, kes eelistavadki visuaalselt mõelda, kui ka nende jaoks, kes ei tunne ennast sõnalisel väljenduses kindlalt. Ideed pilte ja joonistusi sisaldavate harjutuste kasutamiseks on esitatud 2. peatükis ühtse rühmana pealkirja „Piltidega mängimine” all (lk 247).

Nõuandeid pildikogu koostamiseks

Pildid on sedavõrd mitmekülgsed abivahendid, et korraldajatel oleks kasulik koguda endale oma pildivaru. Pilte saab koguda näiteks ajalehtedest, ajakirjadest, plakatitelt, reisibrošüüridest, post- ja õnnitluskaartidelt jne.

Lõigake pilt sobivasse mõõtu, asetage see kaardile ning katke isekleepuva vihikukilega, et kaart oleks vastupidavam ning seda oleks lihtsam ja meeldivam käsitseda. Pildikogu näeb terviklikum välja, kui kõik kaardid on ühes mõõdus. Ideaalne formaat on A4, kuid ka A5 on hea ja praktiline kompromisslahendus.

Iga pildi taha võiks kirjutada viitenumbri, mis võimaldab kirjutada pildi allikaviite, algse pealkirja ja muu kasuliku teabe eraldi kuskile mujale. Nii mõjutab vaatajaid ainult pilt ise, ilma et nad saaksid selle kohta veel mingeid lisavihjeid.

Püüdke valida pilte nii, et kogus oleksid esindatud maailma põhja-, lõuna-, ida- ja läänepoolsed piirkonnad, samuti erinevad loodus- ja tehiskeskkonnad. Kui valite

inimeste pilte, püüdke tagada kujutatud inimeste mitmekesisus, arvestades nende sugu, rassi, puuet, vanust, rahvust ja kultuuri. Samuti arvestage mõju, mida võib tekitada mõne konkreetse pildi suurus ja värv. Kui mõni pilt on teistest liiga eristuv, võib see pildi tajumist moonutada. Seega võiksid pildid olla toonilt ja suuruselt suhteliselt ühetaolised.

Ärge unustage kontrollida, kas soovitud pildid ja fotod on autorikaitse all.

Filmid, videod ja kuuldemängud

Filmid, videod ja kuuldemängud on inimõigustealases hariduses tugevad abivahendid, mis on ka noorte seas populaarsed. Filmi vaatamisele järgnev arutelu võib olla edasise töö jaoks heaks lähtekohaks. Näiteks võiks uurida, millised olid inimeste esimesed reaktsioonid filmile, kas sisu sarnanes tegeliku eluga, kas tegelasi kujutati realistlikult või taheti reklaamida teatud kindlat poliitilist või kõlbelist seisukohta. Unustada ei tohi ka seda, millised inimõigused filmiga seostuvad.

Ärge unustage kontrollida, kas soovitud videod on autorikaitse all või kas neile kehtib avaliku esitamise piiranguid. Filmi näitamine klassile või noorterühmale võib kujutada endast selle avalikku esitamist.

Fotode, filmide ja videote tegemine

Digikaamerate ja mobiiltelefonide tehnoloogia on muutnud filmide ja fotode tegemise nüüd kõigile palju lihtsamaks. Noorte tehtud pildid ja filmid kajastavad elavalt nende seisukohti ja hoiakuid ning see on suurepärane materjal teistele näitamiseks.

Videokirjad

Videokirjad on praktikas läbi proovitud meetod barjääride ja eelarvamuste murdmiseks. Need võimaldavad üksteisega oma elust ja olulistest väärtustest rääkida inimestel, kes muidu kunagi ei kohtuks. Nii tehti näiteks ühes Briti teleprojektis, kus üks roma naine ja kavandatava romade laagripaiga lähedal elav kodanik keeldusid üksteisega rääkimast. Vahendajal aga õnnestus neid veenda, et nad saadaksid üksteisele rea videokirju. Esimeses kirjas näitasid mõlemad oma kodu ja tutvustasid perekonda. Iga järgneva kirjaga paljastasid nad rohkem oma elu kohta ning koos sellega vähenesid eelarvamused, asendudes mõistmise ja empaatiaga. Mõlemad leidsid, et neil on palju rohkem ühist, kui nad oleksid osanud arvata. Lõpuks nõustusid nad ka silmast silma kohtuma.

Meedia: ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, internet

Meedia pakub lakkamatult head materjali aruteludeks. Alati on huvitav arutleda selle üle, kuidas mingit uut infot esitatakse ning analüüsida esituses peituvat kallutatust ja stereotüüpe. Lisaks võib aruteludel käsitleda selliseid teemasid nagu meedia omandisuhted, poliitilised moonutused, tsensuur ja sõnavabadus. Harjutuses „Esilehekülg” (lk 181) uuritakse otseselt just neid teemasid ning täiendavaid ideid ja taustateavet meedia kohta leiate leheküljelt 528. Ka meediamaterjalide kasutamisel kontrollige kindlasti nende suhtes kehtivat autoriõigust.

Lõpumärkused

- ¹ Sõnade rõhutus lisatud toimetajate poolt.
- ² Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus CM/Rec (201) 7, Kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta.
- ³ <http://www.amnesty.org/en/human-rights-education>.
- ⁴ Betty A. Reardon: *Educating for Human Dignity – Learning about rights and responsibilities*, University of Pennsylvania Press, 1995.
- ⁵ www.fra.europa.eu (vaadatud 13. oktoobril 2010).
- ⁶ Ministrite Komitee resolutsioon Euroopa Nõukogu noortepoliitika kohta, CM/Res (2008) 23. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, Inimõigustealase hariduse maailmaprogrammi tegevuskava – esimene etapp, Genf 2006.
- ⁷ Eurostati arvud 2009. aasta detsembri kohta – Eurostati uudiskiri 16/2010, 29. jaanuar 2010.
- ⁸ Vt nt Backman, E. & Trafford, B. (2006) *Democratic governance of schools*. Strasbourg: Council of Europe.
- ⁹ Global Education Guidelines – Concepts and Methodologies on Global Education for Educators and Policy Makers, North-South Centre of the Council of Europe, 2008.
- ¹⁰ Teine Euroopa noortekampaania *All Different – All Equal* mitmekesisuse, inimõiguste ja osaluse nimel viidi läbi aastatel 2007–2008.
- ¹¹ Koolituspaketid „Training Essentials” ja „Organisational Management” sisaldavad kasulikku lähteteavet õppimisstiilide ning koolitajate ja korraldajate hoiakute kohta. Koolituspakett „Training Essentials”, Council of Europe Publishing, 2002. Koolituspakett „Organisational Management”, Council of Europe Publishing, 2000. Alla laaditavad aadressilt www.youth-partnership-eu.coe.int.
- ¹² Gollob, R., Krapf, P., Ólafsdóttir, Ó. ja Weidinger, W. (2010) *Educating for democracy: Background materials on democratic citizenship and human rights education*. Strasbourg: Council of Europe.
- ¹³ Brett, P., Mompoin-Gaillard, P. ja Salema M.H. (2009) *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.

2. peatükk

Inimõigustealase hariduse praktilised harjutused ja meetodid

Ülevaade harjutustest

Tase	Lapsed	Kodakondsus ja osalus	Kultuur ja sport	Demokraatia	Puuded ja puudehalvustamine	Diskrimineerimine ja sallimatus	Haridus	Keskkond	Sotsiaalne sugu	Üldised inimõigused	Globaliseerumine	Tervis	Meedia	Ränne	Rahu ja vägivald	Vaeusus	Religioon ja usk	Mälestamine	Sõda ja terrorism	Tõbelu	Lehekülg
Kolm asja	2							✓						✓					✓		78
Uniste linna mošee	2	✓				✓											✓				81
Ravimite kättesaadavus	4					✓					✓	✓									87
Pantomiiim	2	✓	✓							✓											94
Kõik võrdsed – kõik erinevad	2					✓					✓		✓								97
Ashique'i lugu	2	✓									✓									✓	100
Usklikud	3		✓			✓											✓				105
Me jälgime teid	3		✓					✓			✓										110
Kas ma võin siseneda?	3					✓								✓	✓						115
Chahal vs. Ühendkuningriik	4			✓										✓	✓				✓		120
Vaheta prille	2				✓									✓		✓					126
Laste õigused	2	✓					✓			✓											130
Erinev palk	2					✓			✓											✓	135
Kas on teisi võimalusi?	3	✓										✓			✓						140
Peresised asjad	3								✓			✓			✓						144
Dosta!	4					✓													✓	✓	151
Sõnade joonistamine	1									✓											156
Haridus kõigile?	2	✓	✓				✓														158
Valimiskampaania	2		✓		✓								✓								164
Õiguste eest võitlejad	2		✓							✓				✓							167
Nimetissõrmed ja pöidlad	4							✓						✓	✓						173
Lillelapsed	2	✓								✓								✓			177
Esilehekülg	3							✓			✓		✓								181
Kangelased	2		✓			✓			✓												186
Kui palju raha me vajame?	3						✓					✓							✓		189
Tahan töötada	3				✓	✓														✓	193
Üks minut	2		✓							✓	✓										199
Keelebarjäär	2					✓								✓					✓		203
Et kõigi hääl oleks kuulda	3	✓	✓				✓														207
Räägime seksist	4					✓		✓			✓										211
Makah' hõimu vaalapüük	4			✓				✓			✓										215
Sidemete loomine	4		✓		✓					✓											223
Mälusõnad	2			✓															✓	✓	227
Minu elu pole kõigile vaatamiseks	3						✓						✓		✓						232
Redelil	3		✓	✓	✓																236
Meie tulevikud	2	✓						✓				✓									240
Tee Võrdsusemaale	2					✓	✓		✓												244
Piltidega mängimine	1									✓											247
Elektrijaam	3		✓							✓					✓						251
Rassismile reageerimine	3			✓		✓									✓						254
Õiguste bingo	1									✓											260
Rüselus rikkuse ja võimu pärast	3										✓	✓				✓					263
Märka võimeid	2	✓			✓	✓															267
Varsti iganenud	2						✓				✓							✓			272
Sport kõigile	2		✓		✓						✓										276
Samm edasi	2					✓				✓						✓					281
Kahe linna lugu	4		✓					✓												✓	286
Terrorism	2										✓				✓				✓		295
Kiviga viskamine	2	✓													✓				✓		299
Ajajooned	3									✓							✓	✓			302
Hääletada või mitte hääletada	4		✓		✓					✓											306
Kohtumine ametiühinguga	3		✓		✓															✓	312
Vägivald minu elus	3											✓			✓				✓		317
Eluvõrk	2							✓			✓	✓									320
Kui saabub homme	2									✓		✓			✓						324
Kus on sinu seisukoht?	2		✓							✓						✓					329
Kes oled mina?	2					✓			✓								✓				332
Töö ja lapsed	2					✓			✓											✓	335
Inimõiguste kalender																					338
Sissejuhatavad harjutused	2																				345
Analüüsiharjutused	1																				350

Harjutuste koondtabel

Harjutuse nimi	Teemad	Ülevaade	Seotud õigused
Kolm asja	<ul style="list-style-type: none"> Ränne Sõda ja terrorism Keskkond 	Harjutuses kasutatakse arutelu ja rombikujulist pingerida, et aidata inimestel mõista, mida tähendab see, kui ollakse sunnitud järsku oma kodust põgenema.	Õigus otsida tagakiusu eest varjupaika teistes riikides. Usuvabadus. Arvamus- ja teabevabadus.
Uniste linna mošee	<ul style="list-style-type: none"> Religioon ja usk Diskrimineerimine ja sallimatus Kodakondsus ja osalus 	Harjutuse käigus imiteeritakse linnavolikogu koosolekut, kus toimub debatt selle üle, kas traditsiooniliselt kristlikku piirkonda tuleks ehitada uus mošee.	Diskrimineerimise keeld. Usuvabadus. Arvamus- ja teabevabadus.
Ravimite kättesaadavus	<ul style="list-style-type: none"> Tervis Globaliseerumine Diskrimineerimine ja sallimatus 	Imiteering, mis põhineb Lõuna-Aafrika Vabariigi 2001. aasta kohtuasjal aidsiravimi küsimuses. Käsitletavad teemad: HIV/AIDS, ravimite kättesaadavus ja vastandlikud huvid õiguste teostamisel.	Õigus elule ja inimväärikusele. Õigus teaduslikest töödest johtuvate moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele. Õigus tervisele.
Pantomiim	<ul style="list-style-type: none"> Üldised inimõigused Lapsed Kodakondsus ja osalus 	Selles näitlemisharjutuses tutvustavad osalejad oma arusaama inimõigustest.	Kõik inimõigused.
Kõik võrdsed – kõik erinevad	<ul style="list-style-type: none"> Diskrimineerimine ja sallimatus Globaliseerumine Meedia 	Lühiviktoriin, mis on juba iseenesest piisavalt huviäratavate küsimustega, kuid mida saab kasutada ka lähtekohana rühmaaruteluks kujutluste ja stereotüüpide üle.	Võrdne inimväärikus. Õigus teostada õigusi ja vabadusi ilma mis tahes vahetegemiseta. Õigus kodakondsusele.
Ashique'i lugu	<ul style="list-style-type: none"> Lapsed Tööelu Globaliseerumine 	See on aruteluharjutus. Lähtekohaks on ühe lapstööliste juhtumi vaatlus. Osalejad lahkavad lapstööjõu kasutamise asjaolusid, selle põhjuseid ja lõpetamise võimalusi.	Kaitse majandusliku eksploateerimise eest. Õigus haridusele. Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele.
Usklikud	<ul style="list-style-type: none"> Religioon ja usk Kultuur ja sport Diskrimineerimine ja sallimatus 	Osalejad võrdlevad oma tõekspidamisi.	Usuvabadus. Arvamus- ja teabevabadus. Diskrimineerimise keeld.
Me jälgime teid	<ul style="list-style-type: none"> Globaliseerumine Keskkond Kodakondsus ja osalus 	Harjutuse käigus saavad osalejad teavet ühe puuvillase T-särgi valmistamisega seotud sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnaalse kulu kohta. Seejärel peavad nad kavandama ja ellu viima tegevusi seonduvate inimõiguste rikkumise vastu.	Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda. Õigus piisavale elatustasemele. Õigus turvalisele ja tervislikule keskkonnale.
Kas ma võin siseneda?	<ul style="list-style-type: none"> Ränne Diskrimineerimine ja sallimatus Rahu ja vägivald 	Rollimäng, milles vaadeldakse teise riiki põgeneda püüdvat pagulaste rühma. Käsitletakse pagulaste saatust ning sotsiaalseid ja majanduslikke argumente neile varjupaiga andmise poolt ja vastu.	Õigus otsida varjupaika teistes riikides. Tagasisaatmise keeld. Diskrimineerimise keeld.
Chahal vs. Ühendkuningriik	<ul style="list-style-type: none"> Sõda ja terrorism Rahu ja vägivald Demokraatia 	Imiteering (lühike kohtuprotsess), milles vaadeldakse ühte tegelikkuses Euroopa Inimõiguste Kohtus arutusel olnud asja.	Piinamise keeld. Õigus otsida varjupaika. Õigus õiglasele ja avalikule kohtumõistmisele.
Vaheta prille	<ul style="list-style-type: none"> Vaesus Puuded ja puudehalvustamine Ränne 	See on väga lihtne välitingimustes läbi viidav harjutus, mida saab kasutada vabaharidusliku tegevusena. Osalejad käivad ringi ja vaatlevad ümbruskonda läbi kellegi teise silmade.	Kõik.
Laste õigused	<ul style="list-style-type: none"> Lapsed Üldised inimõigused Haridus 	Harjutuses kasutatakse rombikujulist pingerida, et suurendada teadlikkust ning käivitada arutelu lapse õiguste konventsiooni teemadel.	Lapse õigused (kõik). Õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes. Õigus kaitsele majandusliku eksploateerimise eest. Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele ning kultuurielus osalemisele.
Erinev palk	<ul style="list-style-type: none"> Tööelu Sotsiaalne sugu Diskrimineerimine ja sallimatus 	Imiteering, milles kujutatakse tööturul reaalselt esinevaid olukordi. Käsitletavad teemad: sama töö eest makstav erinev palk, töökohal diskrimineerimine ning noortele töötajatele väikese tasu maksmise komme.	Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda. Õigus õiglasele töötasule ja õigus saada võrdse töö eest võrdset tasu. Õigus olla kaitstud vanuse ja soo alusel diskrimineerimise eest.

Harjutuse nimi	Teemad	Ülevaade	Seotud õigused
Kas on teisi võimalusi?	<ul style="list-style-type: none"> Rahu ja vägivald Lapsed Tervis 	Rollimäng, milles käsitletakse isikutevahelise vägivalda ja kiusamise küsimusi.	Õigus inimväärikusele. Õigus olla kaitstud igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalda eest.
Peresisesed asjad	<ul style="list-style-type: none"> Sotsiaalne sugu Rahu ja vägivald Tervis 	Osalejad käsitlevad juhtumivaatlusi, et analüüsida perevägivalda erinevaid liike ning selle ärahoidmise võimalusi.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Piinamise ja alandava kohtlemise keeld. Õigus võrdsusele seaduse ees.
Dosta!	<ul style="list-style-type: none"> Mälestamine Sõda ja terrorism Diskrimineerimine ja sallimatus 	Osalejad kavandavad ja viivad läbi tegevusprojekti, et suurendada teadlikkust holokausti ohvriks langenud romade kohta.	Diskrimineerimise keeld. Õigus elule. Kultuurialased õigused.
Sõnade joonistamine	<ul style="list-style-type: none"> Üldised inimõigused 	Loova joonistamise meeskonnamäng, milles tuleb kujutada inimõigustega seotud sõnu.	Arvamus- ja sõnavabadus. Mõttevabadus. Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused.
Haridus kõigile?	<ul style="list-style-type: none"> Haridus Lapsed Kodakondsus ja osalus 	Osalejad peavad moodustama kaardipaare, mis aitavad mõelda hariduslikule ebavõrdsusele maailmas ning sellele, kuidas muuta haridus kõigile kättesaadavaks.	Õigus haridusele. Õigus täielikule füüsilisele, vaimsele, usulisele, kõlblisele ja sotsiaalsele arengule. Õigus võrdsele kohtlemisele.
Valimiskampaania	<ul style="list-style-type: none"> Demokraatia Kodakondsus ja osalus Üldised inimõigused 	Aruteluharjutus, milles käsitletakse demokraatia ja demokraatliku mõttevahetusega seotud õigusi ja kohustusi.	Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele. Arvamus- ja sõnavabadus. Mõttevabadus.
Õiguste eest võitlejad	<ul style="list-style-type: none"> Üldised inimõigused Meedia Kodakondsus ja osalus 	Harjutuses kasutatakse teabekaarte, et suurendada osalejate huvi inimõiguste eestvõitlejate vastu.	Arvamus- ja sõnavabadus. Õigus võrdsusele seaduse ees ja õiglasele kohtumõistmisele. Piinamise ja alandava kohtlemise keeld.
Nimetissõrmed ja pöidlad	<ul style="list-style-type: none"> Keskkond Rahu ja vägivald Ränne 	Imiteeritakse võistlust kõige „rohelisema” noorterühma leidmiseks. Kas osalejad on ausad või üritavad petta?	Õigus võrdsusele seaduse ees. Õigus elule ja ellujäämisele. Õigus rahvusvahelisele korraldusele, kus õigusi ja vabadusi on võimalik täies ulatuses rakendada.
Lillelaps	<ul style="list-style-type: none"> Üldised inimõigused Religioon ja usk Lapsed 	Loominguline harjutus, mis juhatab sisse üldise arutelu inimõiguste teemadel: mis nad on, miks nad olemas on ja kuidas me peaksime neid kaitsma.	Kõik.
Esilehekülj	<ul style="list-style-type: none"> Meedia Globaliseerumine Keskkond 	Imiteeritakse ajakirjanike rühma tööd ajalehe esikülje trükkimiseks ettevalmistamisel.	Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele. Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusel. Õigus osa võtta kogukonna kultuurielust.
Kangelased	<ul style="list-style-type: none"> Sotsiaalne sugu Diskrimineerimine ja sallimatus Kodakondsus ja osalus 	Harjutus hõlmab iseseisvalt, väikestes ja suurtes rühmades töötamist, ajurünnakut ja arutelu sotsialiseerumist ja kultuuri sümboliseerivate kangelaste teemal ning selle kohta, kuidas soolised stereotüübid võrsuvad meie ajaloost, kultuurist ja igapäevaelust.	Õigus võrdsele kohtlemisele. Diskrimineerimise keeld. Arvamus- ja sõnavabadus.
Kui palju raha me vajame?	<ul style="list-style-type: none"> Sõda ja terrorism Tervis Haridus 	Harjutuse sisuks on arutelu ja otsustamine. Väikestes rühmades töötavad osalejad otsustavad, kuidas jagada ümber maailmas sõjavägedele kulutatavat raha ÜRO aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Õigus arengule. Õigus piisavale elatustasemele. Õigus tervisele ja haridusele.
Tahan töötada!	<ul style="list-style-type: none"> Puuded ja puudehalvustamine Tööelu Diskrimineerimine ja sallimatus 	Rollimäng, mille käigus uuritakse probleeme, mis seostuvad puudega inimeste õigusega tööle.	Õigus tööle. Õigus olla kaitstud diskrimineerimise eest. Õigus piisavale elatustasemele.

Harjutuse nimi	Teemad	Ülevaade	Seotud õigused
Üks minut	<ul style="list-style-type: none"> Kultuur ja sport Globaliseerumine Üldised inimõigused 	Osalejad peavad üles näitama kiirust ja leidlikkust, et rääkida ühe minuti jooksul spordi ja inimõiguste seostest.	Kõik.
Keelebarjäär	<ul style="list-style-type: none"> Ränne Sõda ja terrorism Diskrimineerimine ja sallimatus 	Imiteeritakse pagulaste ees seisvaid raskusi varjupaiga taotlemisel. Käsitletavad teemad: pagulaste pettumus ja emotsioonid, keelebarjääri ületamine ja taotlemismenetluses esinev diskrimineerimine.	Õigus otsida ja saada varjupaika. Õigus olla kaitstud rahvuse või päritoluriigi alusel diskrimineerimise eest. Õigus süütuse eeldusele kuni süü tõendamiseni.
Et kõigi hääl oleks kuulda	<ul style="list-style-type: none"> Haridus Kodakondsus ja osalus Lapsed 	Väikestes rühmades ja suures rühmas toimuv aruteluharjutus, kus uuritakse, mis on haridus ning kuidas see vastab või ei vasta inimeste vajadustele, ning vaadeldakse otsustusprotsessides osalemist.	Õigus haridusele, sh õigus inimõigustealasele haridusele. Arvamus- ja sõnavabadus. Õigus osa võtta oma maa valitsemisest.
Räägime seksist	<ul style="list-style-type: none"> Sotsiaalne sugu Diskrimineerimine ja sallimatus Tervis 	Kasutatakse akvaariumi meetodit, et uurida inimeste suhtumist seksuaalsusesse, sh homofoobia küsimust.	Õigus võrdsele kohtlemisele. Diskrimineerimise keeld. Sõna- ja ühinemisvabadus.
Makah' hõimu vaalapüük	<ul style="list-style-type: none"> Kultuur ja sport Keskkond Globaliseerumine 	Harjutus sisaldab tööd väikestes rühmades, rollimängu, arutelu ja konsensuse saavutamist küsimustes, mis puudutavad mere elusressursside säästvat kasutamist ning põlisrahvaste õigust vabale majanduslikule, sotsiaalsele ja kultuurilisele arengule.	Õigus osa võtta kogukonna kultuurielust. Õigus toidule ja õigus kasutada loodusvarasid. Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele.
Sidemete loomine	<ul style="list-style-type: none"> Kodakondsus ja osalus Demokraatia Üldised inimõigused 	Läbirääkimised kodanike, valitsuse vabaühenduste ja meedia õiguste ja kohustuste kohta demokraatlikus ühiskonnas.	Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele. Teabe- ja sõnavabadus. Igaühe kohustused kogukonna ees.
Mälusõnad	<ul style="list-style-type: none"> Mälestamine Sõda ja terrorism Kultuur ja sport 	Osalejad koostavad ühiselt sõnapilve, mis kujutab nende mõtteid ja tundeid seoses sõjamälestusmärkidega.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Õigus osa võtta kultuurielust. Mõtte- ja südametunnistuse vabadus.
Minu elu pole kõigile vaatamiseks	<ul style="list-style-type: none"> Meedia Rahu ja vägivald Haridus 	Eesmärk on suurendada osalejate teadlikkust info- ja arvutitehnoloogia kuritarvitustest üldiselt ning konkreetselt küberkiusamisest.	Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele. Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusel. Ebainimiliku ja alandava kohtlemise keeld.
Redelil	<ul style="list-style-type: none"> Kodakondsus ja osalus Demokraatia Kultuur ja sport 	Harjutus sisaldab rollimängu ja arutelu. Osalejad arutlevad noorte osaluse tähenduse üle ning kaaluvad võimalusi, kuidas nad ise saaksid kohaliku kogukonna elust rohkem osa võtta.	Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele. Õigus osa võtta kultuurielust. Arvamus- ja teabevabadus.
Meie tulevikud	<ul style="list-style-type: none"> Lapsed Keskkond Tervis 	Harjutus hõlmab joonistamist, mõtisklemist ja arutelu, milles käsitletakse osalejate lootusi ja muresid seoses oma põlvkonna tulevikuga. Teemad: tulevase põlvkondi mõjutavad keskkonnaprobleemid, kohalik areng ja inimeste vajadused.	Õigus oma arvamusel ja teabe saamisele. Õigus olla ära kuulatud kõigis küsimustes, mis puudutavad lapse parimaid huve. Õigus piisavale elatustasemele.
Tee Võrdsusemaale	<ul style="list-style-type: none"> Sotsiaalne sugu Diskrimineerimine ja sallimatus Haridus 	Harjutus sisaldab tööd väikestes rühmades, fantaseerimist ja joonistamist, mille käigus uuritakse soolise võrdsuse ja naiste diskrimineerimisega seotud probleeme.	Bioloogilise ja sotsiaalse soo alusel diskrimineerimise keeld. Õigus abielule ja perekonnale. Õigus võrdsusele seaduse ees.

Harjutuse nimi	Teemad	Ülevaade	Seotud õigused
Piltidega mängimine	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused 	Osalejad peavad viima kokku inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklid neid illustreivate piltidega.	Kõik.
Elektrijaam	<ul style="list-style-type: none"> • Rahu ja vägivald • Kodakondsus ja osalus • Üldised inimõigused 	Osalejad pakuvad ajurünnaku korras välja igapäevaelus esinevaid vägivallategusid ning otsivad seejärel uudeid võimalusi nende vältimiseks ja probleemide lahendamiseks.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Diskrimineerimise keeld. Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusel.
Rassismile reageerimine	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimine ja sallimatus • Kultuur ja sport • Rahu ja vägivald 	Osalejad mängivad rollimängus läbi ühe keerulise vahejuhtumi, mis aitab lahata rassismi ja eelarvamustega seotud probleeme, eriti seoses romadega. Samuti vaadeldakse, kuidas lahendada rassismijuhtumeid koolis või muudes haridusasutustes.	Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Diskrimineerimise keeld. Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus.
Õiguste bingo	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused 	Bingo-stiilis lihtne viktoriin, kus osalejad saavad jagada oma teadmisi ja kogemusi inimõigustest.	Kõik inimõigused.
Rüselus rikkuse ja võimu pärast	<ul style="list-style-type: none"> • Vaesus • Globaliseerumine • Tervis 	Harjutuse käigus imiteeritakse võitlust rikkuse ja võimu pärast, samuti vaesusega kaasnevat ebavõrdsust ja ebaõiglust.	Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Õigus piisavale elatustasemele. Õigus tervisele, toidule ja eluasemele.
Märka võimeid	<ul style="list-style-type: none"> • Puuded ja puudehalvustamine • Diskrimineerimine ja sallimatus • Lapsed 	Praktiline harjutus, mis kasvatab empaatiat puuetega inimeste suhtes. Käsitletavad teemad: puuetega inimeste raskused ühiskonda lõimumisel ning puuetega inimeste õiguste käsitlemine põhiliste inimõigustena.	Õigus olla kaitstud diskrimineerimise eest. Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Õigus sotsiaalsele turvalisusele.
Varsti iganenud	<ul style="list-style-type: none"> • Religioon ja usk • Globaliseerumine • Haridus 	Osalejad arutlevad, kuidas tekivad tööspidamised, kuidas need kinnistuvad ning kuidas ja miks need aja jooksul muutuvad.	Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus. Arvamus- ja sõnavabadus. Õigus vabalt osa võtta kogukonna kultuurielust.
Sport kõigile	<ul style="list-style-type: none"> • Puuded ja puudehalvustamine • Kultuur ja sport • Tervis 	See on kehalist aktiivsust eeldav harjutus. Osalejad kasutavad oma fantaasiat ja loominguilust, et mõelda välja uusi mänge.	Õigus füüsilisele ja vaimsele tervisele. Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele.
Astu samm ette	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimine ja sallimatus • Vaesus • Üldised inimõigused 	Oleme kõik võrdsed, aga mõned on teistest võrdsemad. Osalejatele jagatakse rollid ning nad liiguvad sammhaaval edasi vastavalt kehastatava tegelase elus esinevatele võimalustele.	Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Õigus haridusele. Õigus tervise ja heaolu tagamiseks piisavale elatustasemele.
Kahe linna lugu	<ul style="list-style-type: none"> • Kodakondsus ja osalus • Keskkond • Tööelu 	Lauamäng, kus osalejad hääletavad, millises linnas nad tahaksid elada ja milliseid avalikke teenuseid kasutada. Käsitletavad teemad: ühiskondlik solidaarsus, maksude vajalikkus ning kohaliku demokraatia väärtus.	Õigus sotsiaalsele turvalisusele. Õigus vara omamisele. Õigus piisavale elatustasemele.
Terrorism	<ul style="list-style-type: none"> • Sõda ja terrorism • Rahu ja vägivald • Globaliseerumine 	Osalejad arutlevad juhtumivaatluste põhjal selle üle, milles seisneb terroriakt, ning sõnastavad terrorismi määratluse.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Piinamise ja alandava kohtlemise keeld. Õigus rahule.
Kiviga viskamine	<ul style="list-style-type: none"> • Sõda ja terrorism • Rahu ja vägivald • Lapsed 	Rollimäng, mille käigus vaadeldakse vägivaldsete tegude põhjusi.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Õigus õigussubjektsuse tunnustamisele. Õigus seaduse võrdsele kaitsele.
Ajajooned	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused • Mälestamine • Religioon ja usk 	Osalejad koostavad ühiselt ajajoone õiguste mõiste arenguloo tähtsamatest sündmustest alates aastast 2000 eKr kuni tänapäevani ning püüavad aimata tulevikku.	Õigus haridusele, sh õigus inimõigustealasele haridusele. Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Usuvabadus.

Harjutuse nimi	Teemad	Ülevaade	Seotud õigused
Hääletada või mitte hääletada?	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatia • Kodakondsus ja osalus • Üldised inimõigused 	Kogukonnas elavate inimeste küsitlemine valimistel hääletamise ja kodanikuaktiivsuse teemadel.	Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele. Arvamus- ja sõnavabadus. Rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadus.
Kohtumine ametiühinguga	<ul style="list-style-type: none"> • Tööelu • Demokraatia • Kodakondsus ja osalus 	Imiteeritakse tööandja, töötajate ja ametiühingu esindajate koosolekut, millel peetakse läbirääkimisi palga ja töötingimuste üle.	Õigus tööle. Õigus õiglastele töötingimustele. Õigus luua ametiühinguid ja astuda ametiühingutesse. Õigus streikida.
Vägivald minu elus	<ul style="list-style-type: none"> • Rahu ja vägivald • Sõda ja terrorism • Tervis 	Osalejad lahavad oma elus kogetud inimestevahelise vägivalda juhtumeid.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus. Piinamise ja alandava kohtlemise keeld.
Eluvõrk	<ul style="list-style-type: none"> • Keskkond • Globaliseerumine • Tervis 	Korraldatakse ajurünnak ülemaailmses toitumisaheas esinevate seoste leidmiseks. Uuritakse elusate ja elutute asjade vastastikust sõltuvust ning inimtegevuse mõju keskkonnale.	Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele. Rahvaste õigus vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse. Usuvabadus.
Kui saabub homme	<ul style="list-style-type: none"> • Rahu ja vägivald • Globaliseerumine • Meedia 	Harjutuses kasutatakse teabekaartide ja arutelu, et lahata küsimusi, mis seostuvad ühiskonna kaitsega kurjategijate eest, kurjategijate inimõiguste ja surmanuhtlusega.	Õigus elule. Piinamise ja alandava kohtlemise keeld. Õigus võrdsele inimväärikusele.
Kus on sinu seisukoht?	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused • Kodakondsus ja osalus • Vaesus 	Selles aruteluharjutuses võtavad inimesed sõna otseses mõttes seisukoha kodaniku-, poliitiliste, sotsiaalsete ja majanduslike õiguste küsimustes.	Kõik.
Kes oled mina?	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus • Religioon ja usk 	Suminarühmade, ajurünnaku, joonistamise ja rühmaarutelu abil lahatakse identiteediga seotud küsimusi.	Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused. Diskrimineerimise keeld. Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele.
Töö ja lapsed	<ul style="list-style-type: none"> • Tööelu • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus 	Rollimäng, mille abil käsitletakse reproduktiivõigusi ja naiste diskrimineerimist töökohal.	Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda. Õigus abielule ja perekonnale. Diskrimineerimise keeld.
Inimõiguste kalender	<ul style="list-style-type: none"> • Kõik 	Loetelu kuupäevadest, millal eri riikides pööratakse erilist tähelepanu inimõiguste küsimustele, austatakse õiguste eest võitlejaid, meenutatakse minevikus toimunud inimõiguste rikkumisi ning ülistatakse lootust ja rõõmu. Kuupäevad pärinevad ÜRO rahvusvaheliste tähtpäevade, vabaühenduste tunnustatud ülemaailmsete tähtpäevade ja ajaloosündmuste aastapäevade nimistutest.	Kõik.
Sissejuhatavad harjutused	<ul style="list-style-type: none"> • Toetavad kõigi <i>Kompassis</i> kirjeldatud harjutustega seotud teemasid 	Kirjeldatud harjutused aitavad luua rühmas positiivset õhkkonda ning on lõbusaks sissejuhatuseks inimõiguste teemadesse.	Kõik.
Analüüsiharjutused	<ul style="list-style-type: none"> • Toetavad kõigi <i>Kompassis</i> kirjeldatud harjutustega seotud teemasid. 	Analüüs on käesoleva inimõigustealase hariduse käsiraamatu kogemusliku õppimistsükli lahutamatu osa. Kirjeldatud harjutused pakuvad lihtsaid ja lustakaid võimalusi, kuidas inimesed saavad oma kogemustest õppida. Neid võib kasutada pärast <i>Kompassis</i> kirjeldatud harjutusi, aga mitte üksikasjaliku analüüsi ja hindamise asemel.	Õigus inimõigustealasele haridusele. Õigus haridusele. Õigus osalemisele.

Ränne

Sõda ja terrorism

Keskkond

Tase 2

Piiramat

30 minutit

Kolm asja

Elamine tähendab valikute tegemist.

Heade valikute tegemiseks pead sa teadma, kes sa oled, mille eest sa seisad, kuhu tahad välja jõuda ja miks sa sinna jõuda tahad.

Kofi Annan

Teemad

- Ränne
- Sõda ja terrorism
- Keskkond

Raskusaste

Tase 2

Rühma suurus

Piiramat (väikesed rühmad: 5–6)

Aeg

30 minutit

Ülevaade

Harjutuses kasutatakse arutelu ja rombikujulist pingerida, et aidata inimestel mõista, mida tähendab see, kui ollakse sunnitud järsku oma kodust põgenema.

Seotud õigused

- Õigus otsida tagakiusu eest varjupaika teistes riikides
- Usuvabadus
- Arvamus- ja teabevabadus

Eesmärgid

- Kasvatada arusaamist sellest, mida tähendab see, kui keegi on sunnitud kodust lahkuma
- Harjutada otsustamise ja konsensusele jõudmise oskusi
- Soodustada pagulaste suhtes empaatia ja solidaarsustunde teket

Materjalid

- Märkmepaber või väikesed paberilehed (umbes 8 x 8 cm), kolm lehte osaleja kohta
- Iga osalejale üks pliiats

Juhised

1. Rände teema sissejuhatuseks korraldage ajurünnak, kus nimetatakse mujale kolimise põhjusi.
2. Selgitage osalejatele, et harjutuse käigus peavad nad kujutlema, et nad on sunnitud kodust põgenema. Osutage ajurünnaku käigus välja pakutud „tõuketeguritele”, mille tõttu inimesed põgenevad, nt sõda, loodusõnnetus, tagakiusamine ja terrorism. Seejärel paluge rühmal arvata, kui palju võiks maailmas olla pagulasi.
3. Paluge osalejatel moodustada väikesed rühmad ning jagage neile paberilehed ja pliiatsid.
4. Paluge kõigil kujutlema, et nad on sunnitud teatud põhjusel ootamatult kodust põgenema ning saavad kaasa võtta ainult kolm asja. Mis need kolm asja oleksid? Iga lehele tuleks kirjutada üks asi.
5. Paluge kõigil üksteise järel oma valikut tutvustada ja põhjendada.
6. Nüüd paluge osalejatel ühiselt arutleda erinevate valikute ja põhjenduste üle, jõuda konsensusele ning paigutada asjad rombikujulisse pingeritta (vt lk 65).
7. Lõpuks paluge kõigil ruumis ringi käia ja vaadata teiste rühmade koostatud pingeridasid.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks korrake üle iga rühma koostatud pingeread ning algatage arutelu selle üle, mida osalejad õppisid ning mida see ütleb inimõiguste kohta.

- Kas kaasavõtmiseks valitud esemete hulgas oli midagi üllatavat?
- Kas neid oli lihtne tähtsuse järjekorda panna? Millised lahkavamused rühmas tekkisid?
- Kui suurel määral rühmade pingeread sarnanesid või erinesid?
- Kui praktiliselt inimesed mõtlesid? Kas nad mõtlesid peamiselt oma füüsilisele eluspüsimisele või ka emotsionaalsetele või vaimsetele vajadustele?
- Kui raske oleks kodust põgeneda, kui selline olukord peaks päriselt tekkima?
- Millest inimesed pärast põgenemist kõige rohkem puudust tunneksid?
- Kas osalejad tunnevad kedagi, kes on pidanud kodust põgenema?
- Kas harjutuses kujutatud olukord on realistlik? Kas inimestel on alati võimalik valida, mida nad saavad endaga kaasa võtta?
- Mida tähendab põgenemine laste ja noorte jaoks? Kas on tõenäoline, et vanemad arvestavad asjade pakkimisel ka nende vajadustega?
- Mida saaksime teha, et juhtida oma kogukonnas (või maailmas) tähelepanu pagulaste vajadustele?
- Millised inimõigused on ette nähtud otseselt pagulaste kaitsmiseks?

Nõuandeid korraldajale

Harjutust sisse juhatades püüdke panna osalejaid mõtlema rände üldiselt. Inimesed võivad kolida näiteks õpingute või töö pärast, seoses elustiiliga, aga ka üleujutuste, maa-värinate, põua, sõja ja tagakiusamise tõttu. Pärast ajurünnakut tehke kodust lahkumise põhjustest kokkuvõtte ja paigutage need kahte nimekirja vastavalt sellele, kas tegemist on „tõuketurite“ (sõda või tagakiusamine kodumaal) või „tõmbeturitega“ (teises riigis on paremad töö- ja õppimisvõimalused).

Neljandal etapil tuleb kõigile osalejatele kujutlemiseks välja pakkuda üks ühine stsenaarium. Valige selline olukord, mis oleks rühma liikmete jaoks kõige sobivam või huvitavam. Sõja kujutlemine võib olla liiga keeruline, kui keegi pole seda ise kogenud, aga realistlikum variant võiks olla näiteks terroristide rünnak. Kasutatav stsenaarium peaks olema selline, mis võiks ka tegelikult juhtuda. Kui teie linn asub orus, võib sobida üleujutus, kus jõe veetase hakkab tõusma ning tekib oht, et tulvavesi võib sillad minema kanda ja piirkonna üle ujutada. Kui elate mägises piirkonnas, oleks realistlikum kujutada ohuna suuri vihmasadusid, mis võivad põhjustada maalihke. Osalejad peaksid kujutlema, et nad põgenevad kodust, kuhu neil ei ole võimalik tagasi pöörduda, ning peavad kolima kaugele pikaks ajaks, võib-olla isegi alaliseks.

See, mida ja kui praktilisi esemeid osalejad kaasavõtmiseks valivad, sõltub nende küpsusastmest. Samuti mõjutavad seda sellised tegurid nagu ilm, aastaaeg ja põgenemise põhjus. Näiteks üleujutuse korral võivad need, kes ei oska ujuda, võtta kaasa midagi, mida saab kasutada parvena. Oluline on rõhutada, et õigeid ja valesid vastuseid selliste isiklike eelistuste puhul ei ole, kuigi mõned valikud võivad olla teistest arukamad ja praktilisemad.

Kõik Taanis küsitatud varjupaigataotlejad, kes olid põgenenud sõja ja tagakiusamise eest, ütlesid, et esimese asjana võtsid nad kaasa raha. Pass või isikutunnistus oli samuti oluline, kuid nende sõnul oli alati võimalik osta ka võltsdokumente. Sama kehtib soojade riiete ja toidu kohta: raha eest saab alati vajalikke asju osta. Mõned olid kaasa võtnud piibli, et rahuldada oma usulisi vajadusi.

Soovitame kasutada rombikujulist pingerida ja märkmepaberi lehti, sest esiteks on valikute tegemine selles ülesandes raske ning teiseks on see konkreetse eesmärgiga meetod, mis võimaldab paberilehti (ja mõtteid) vastavalt arutelu kulgemisele ümber paigutada.

OLULINE KUUPÄEV

18. detsember
Rahvusvaheline
võõramaalaste päev

ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti (UNHCR) andmetel oli 2010. aastal maailmas:
- 10,55 miljonit pagulast
- 14,7 miljonit riigisisest põgenikku ja 3,5 miljonit kodakondsuseta isikut.

NB!
Terminite „pagulane“, „riigisisene põgenik“, „varjupaigataotleja“ ja „võõrtõuline“ määratlused ja erinevuste selgitused on esitatud 5. peatükis rände taustateabe alapunktis.

Variandid

Sama meetodit saab kasutada kõigi inimõigustega seotud teemade puhul. Allpool on esitatud mõned näited.

- Lapsed: mis on õnneliku lapsepõlve kolm kõige olulisemat tunnust?
- Kodakondsus ja osalus: mis on mitmekultuurilises ühiskonnas elava inimese jaoks kolm kõige olulisemat omadust?
- Kultuur ja sport: millised kolm aspekti teie kultuurist on teie jaoks kõige tähtsamad?
- Demokraatia: millised on kolm kõige tähtsamat asja, mis aitavad riigis tagada hästi toimivat demokraatiat?
- Puuded ja puudehalvustamine: liikumine on paljude puudega inimeste jaoks probleem. Mis oleks kolm kõige tõhusamat asja, mida meie linnas saaks näiteks pimedate liikumisvõimaluste parandamiseks ära teha?
- Diskrimineerimine ja sallimatus: kujutlege, et lähete pikale rongireisile ning peate jagama vagunit erinevatest riikidest pärit inimestega. Valige kolm rahvust, kellega teil oleks kõige meeldivam koos sõita. (Harjutuse laiendamiseks võite lisada ka kolm rahvust, kellega oleks kõige ebameeldivam sõita.)
- Haridus: millist kolme keelt peaksid vastastikuse suhtluse ja mõistmise parandamiseks õppima kogu maailma lapsed?
- Keskkond: millise kolme ohustatud liigi kaitseks peaks Maailma Looduse Fond korraldama oma järgmise kampaania?
- Sotsiaalne sugu: nimetage kolm peamist põhjust, miks sooline diskrimineerimine ei ole tänaseni maailmast kadunud.
- Globaliseerumine: millised kolm aastatuhande arengueesmärki on teile olulisimad?
- Tervis: tubakas, kokaiin, alkohol, hašiš, efedriin, Viagra? Millise kolme narkootilise aine kohta vajavad meie riigi noored kõige rohkem teavet?
- Meedia: millised kolm viimase 10 aasta jooksul meedias toimunud arengut on kõige rohkem kaasa aidanud inimõiguste kaitsmisele?
- Ränne: kui peaksite oma riigist põgenema, siis millises kolmes riigis tahaksite kõige meelsamini elada?
- Rahu ja vägivald: millised kolm tegurit on suurimaks ohuks rahule maailmas?
- Vaesus: millised kolm meetodit aitaksid kõige tõhusamalt vaesust kaotada?
- Religioon ja usk: mis oleks kolm kõige tõhusamat asja, mis aitaksid võidelda fundamentalismi leviku vastu?
- Mälestamine: mõelge mõnele oma linnas asuvale ajaloolise sündmuse mälestusmärgile. Pakkuge välja kolm võimalust, kuidas seda sündmust saaks avalikult tunnustada, dokumenteerida ja sellest õppida ilma seda moonutamata või kuritarvitamata.
- Sõda ja terrorism: praeguseks on sõlmitud rahvusvaheline kokkulepe maamiinide keelustamise kohta. Millised kolm relvaliiki tuleks keelustada järgmisena?
- Tööelu: inimeste õigust korralikule tööle saab rikkuda väga mitmel moel. Millised kolm sellist rikkumist on teie jaoks kõige probleemsemad?

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühm tahaks põhjalikumalt uurida, mida tähendab kodust lahkumine ja varjupaiga taotlemine, võib nendega läbi viia harjutuse „Kas ma võin siseneda?” (lk 115) või „Keelebarjäär” (lk 203).

Minevikusündmustele mõtlemine kutsub esile igasuguseid mälestusi. Kui rühm tahaks pikemalt mõelda selle üle, kuidas sõjamälestusmärgid mälestusi esile kutsuvad, võivad nad kasutada harjutust „Mälusõnad” (lk 227).

Ideid tegutsemiseks

Küsige pereliikmetelt, sõpradelt või kolleegidelt, millised kolm asja nemad kaasa võtaksid, ning algatage diskussioon inimõiguste ja pagulaste teemal.

Leidke mõni varjupaigataotlejate ja pagulastega töötav kohalik organisatsioon ning uurige võimalusi, kuidas te saaksite neile abiks olla.

Uniste linna mošee

Kes ei seisa millegi eest, see läheb kaasa iga tuulega.

Malcolm X

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Religioon ja usk • Diskrimineerimine ja sallimatus • Kodakondsus ja osalus
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	15–30
Aeg	2–2,5 tundi
Ülevaade	Harjutuse käigus imiteeritakse linnavolikogu koosolekut, kus toimub debatt selle üle, kas traditsiooniliselt kristlikku piirkonda tuleks ehitada uus mošee.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimise keeld • Usuvabadus • Arvamus- ja teabevabadus
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Kogeda tegelikku konflikti, mis võib tekkida siis, kui kohtuvad eri kogukondade vajadused • Uurida lähemalt õigust usuvabadusele • Arendada väitlus- ja analüüsioskust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Paberilehed nimesiltide jaoks • Märkmatahvi paber • Kell • Linnapea kelluke
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Tehke koopiad lk 85 olevatest rollikaartidest, probleemi kirjeldusest ja väitluse reeglitest (pole kohustuslik). • Valmistage ette osalejate/rühmade nimesildid. • Kirjutage loetelu eri rollidest märkmatahvlile, et need oleksid kõigile näha. • Veenduge, et kasutatav ruum on „volikogu koosoleku” jaoks piisavalt suur ning selles on piisavalt kohti, kus rühmad saavad enne koosolekut omavahel oma seisukohti arutada või üksteisega kohtuda.

Juhised

1. Lugege ette leheküljel 85 esitatud jaotusmaterjalil olev probleemikirjeldus. Selgitage, et kõik osalejad on Uniste linna elanikud, kes on mures selle üle, kas tühjalt seisvale linna krundile tuleks ehitada uus mošee või mitte.
2. Näidake osalejatele võimalike rollide loendit ja paluge igaühel valida kehastamiseks üks roll. Jagage rollikaardid ja probleemikirjeldused välja ning näidake kätte kohad, kus inimesed ja rühmad saavad eelnevalt kohtuda ning kus toimub hiljem „linnavolikogu koosolek”.
3. Selgitage koosoleku käigus toimuva väitluse reegleid. Need leiata leheküljelt 85.
4. Selgitage, et enne koosoleku algust on inimestel 30 minutit aega teiste kodanikega tutvumiseks, oma sõnavõtu ettevalmistamiseks ning hääletusotsuse tegemiseks! Öelge neile, et linnavolikogu koosolek kestab 40 minutit ning osavõtjate suure arvu tõttu ei pruugi kõnedeks kuigi palju aega jääda. Seetõttu peaksid nad sõnavõtu jaoks ette valmistama ainult üks või kaks tähtsamat mõtet.

Religioon ja usk

Diskrimineerimine ja sallimatus

Kodakondsus ja osalus

Tase 2

15–30

2–2,5 tundi

5. Tehke ettevalmistaval etapil „volikogu koosoleku” toimumiskohas vajalikud ettevalmistused. Ideaaljuhul peaksid inimesed istuma poolringis või hobuserauakujuliselt nii, et linnapea istub nende ees veidi kõrgemal. Eri osapooled või rühmad peaksid saama koos istuda ning nende ette laudadele tuleks asetada nimesildid.
6. Pärast 30 minuti möödumist kutsuge kodanikud koosolekule (või paluge seda teha linnapeal). Linnapea peaks meenutama osalejatele väitluse põhieegleid ning esinema koosolekut sisse juhatava lühikese sõnavõtuga.
7. Kui koosolek 40 minuti pärast lõpeb, peaks linnapea panema küsimuse hääletusele. Pärast häälte lugemist ja tulemuse väljakuulutamist peaksite kuulutama harjutuse lõppenuks ning paluma inimestel tulla koos toolidega ruumi keskele analüüsi jaoks.

Analüüs ja hindamine

Tagasiside andmise vooru alustuseks tervitage igaühte tema päris nimega või kasutage mõnda muud meetodit, mis võimaldab osalejatel rollist väljuda. Oluline on teha seda enne analüüsi algust.

- Küsige osalejatelt, mis mulje neile äsja läbitud protsessist jäi.
- Kas hääletustelemus üllatas teid ja kas see vastas konkreetse kehastatud tegelaskuju seisukohale?
- Kui palju mõjutas teie enda arvamus teie rollis saavutatud tulemust?
- Kas suhtlemine teiste inimeste või rühmadega muutis teie lähenemisviisi või suhtumist probleemi?
- Kui lihtne teil oli oma kehastatava tegelaskujuga samastuda? Miks see nii oli?
- Kas teie arvates võiks selline olukord ka tegelikkuses tekkida? Kas oskate nimetada sarnaseid juhtumeid?
- Kuidas suhtuksite sellesse, kui samasugune küsimus kerkiks esile teie linnas/elukohas? Kas harjutus muutis kuidagi teie suhtumist?
- Mida tähendab teie jaoks mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus? Kas teate ajaloost (või tänapäevast) mõnda juhtumit, kus selle õiguse teostamist on takistatud?
- Miks kuulub usuvabadus teie arvates põhiliste inimõiguste hulka?
- Kui suurel määral on see õigus teie arvates kohalikus kogukonnas tagatud?

Nõuandeid korraldajatele

Võimaluse korral tuleks kaasata harjutuse läbiviimisse kaaskorraldaja, kes aitab vastata küsimustele ja koordineerida harjutuse etappe. Igaks juhuks võiks harjutuse jaoks varuda natuke rohkem aega, et inimestel oleks eelkõige koosoleku enda ajal võimalik üksteise kommentaaridele vastata. Aja säästmiseks võite jagada rollid välja juba enne tundi või jagada need juhuslikult, et tunnis kuluks vähem aega.

Ettevalmistaval etapil võib olla kasulik harjutust suunata, et osalejad kasutaksid seda aega tööpoolest üksteisega aru pidamiseks või oma sõnavõtu kavandamiseks.

Rollide jagamisel arvestage, et linnapea roll on väga raske ning teda kehastav isik peab olema koosoleku läbiviimiseks piisavalt enesekindel ning suutma vajadusel inimesi katkestada, et igaüks saaks sõna. Enne imiteeringu algust tuleks tööülesanded linnapead kehastava osalejaga läbi rääkida.

Seejärel oleks äärmiselt soovitatav jätta koosoleku läbiviimine täielikult linnapead kehastava isiku ülesandeks, et ta tunnetaks teie usaldust ning et teised osalejad austaksid tema otsuseid ja ei ootaks teie sekkumist. Mõistagi võib raskuste tekkimise korral teie sekkumine imiteeringu käiku siiski vajalikuks osutada. Seda tuleks aga teha nii, et see ei õhnestaks linnapead kehastava osaleja autoriteeti.

Kui imiteering väljub kontrolli alt – näiteks inimesed kalduvad teemast kõrvale või mõeldakse välja mingit uut teavet, mida olukorra kirjeldus ei sisalda – või kui volikogu satub

tupikusse ning ei jõua üksmeelele, juhtige osalejate tähelepanu asjaolule, et täpselt samuti võib juhtuda tegelikkuses ning see ei tähenda harjutuse ebaõnnestumist. Pärast võite selle olukorra najal analüüsi käigus arutleda, kui raske on taolistes küsimustes kokkuleppele jõuda.

Analüüsi käigus tuleb kindlasti jälgida, et see ei kujuneks imiteeringu enda kordamiseks. Inimesed peavad lahutama end oma rollist, et nad suudaksid toimunu üle korralikult reflekteerida. Teie ülesanne on aidata neil vaadata imiteeringule tagasi nende endina, mitte kehastatud isikutena.

Analüüsi ja hindamise ettevalmistamisel võib olla kasu leheküljel 562 esitatud tausta-teabest religiooni ja usu kohta.

Variandid

Sõltuvalt teie tegevuskoha kontekstist võib harjutusele nimeks anda ka „Uniste linna kirik” või „Uniste linna tempel”, mida tahetakse ehitada näiteks valdavalt islamiusulisse piirkonda. Võite kasutada ka muid kombinatsioone.

Võite lisada harjutuses esindatud rühmade hulka ka ajakirjanikud, et saada protsessist mõnevõrra erapooletum ülevaade. Teisalt võib see pikendada harjutusele kuluvat aega, kui koostatud uudislood tulevad samuti rühmas arutamisele (vt allolevaid soovitusi).

Soovitusi jätkutegevusteks

Arutlege usuvabaduse aspektide ning teie riigis esinenud pingete üle. Heaks lähtekohaks, eriti väikestes rühmades toimuva arutelu jaoks, võivad olla uudistest läbi käinud keerulised juhtumid. Arutelule võib järgneda ka harjutus „Usklikud” (lk 105), mis võimaldab põhjalikumalt käsitleda, mida osalejad arvavad usust ning selle mõjust noorte eludele.

Kui osalejate kehastatavate rollide seas on ka ajakirjanikud, võite kasutada nende koostatud ülevaateid ja analüüsi eraldi tunnis. Eriti kasulik võiks olla vaadelda eri uudislugude erinevusi, et tõstatada küsimusi meedia rollist ja mõjust. Harjutuses „Esilehekülg” (lk 181) uuritakse, kuidas just ajakirjandus arvamusi kujundab või muudab.

Võite keskenduda väitlemis-, analüüsi- või veenmisoskuste arendamisele, valides välja mõned analüüsi käigus esitatud vastuolulisemad väited ning kasutades neid lähtematerjalina harjutuse „Valimiskampaania” (lk 164) jaoks.

Ideid tegutsemiseks

Innustage osalejaid oma ümbruskonnas ringi vaatama ning uurima, millisel määral seal eri usukogukondade õigus austatakse. Püüdke korraldada kohtumisi mõne sellise kogukonna esindajatega ning paluge neil rääkida, kas nende meelest on nende õigused kaitstud.

Sõltuvalt teie ja osalejate elu- või töökoha kontekstist ning hetkel kohalikus volikogus arutusel olevatest küsimustest võib olla huvitav külastada ka ehtsat volikogu koosolekut, et lüüa rohkem kaasa kohalikes poliitilistes aruteludes, mis mõjutavad kogukonna kõigi liikmete inimõiguste kaitset.

Lisateave

Rahvusvaheliste inimõigustealaste lepetega tagatud õigus usule: alloleva teabe võiks harjutuses paljundada Uniste linna moslemite ühenduse ja inimõigusi kaitsva Uniste noorteühenduse liikmete jaoks.

OLULINE KUUPÄEV

21. september
Rahvusvaheline
rahupäev

Euroopa inimõiguste konventsioon, artikkel 9:

1. Igaühel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele. See õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui koos teistega, avalikult või eraviisiliselt kultuse, õpetamise, tava ja kombetalituse kaudu.
2. Vabadust kuulutada oma usku või veendumusi võib piirata üksnes seaduses ettenähtud kitsendustega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides, avaliku korra, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 18:

Igaühel on mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus; see õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt õpetamise, tava, kultuse ja kombetalituste kaudu.

Lapse õiguste konventsioon, artikkel 30:

Riikides, kus eksisteerivad rahvus-, usu või keelevähemused või põlisrahvusest isikud, peab sellise vähemuse hulka kuuluval või põlisrahvusest lapsel olema õigus koos oma kogukonna kaaslastega saada osa oma kultuurist, tunnustada ja viljeleda oma usku ning kasutada oma keelt.

Kuigi harjutuses imiteeritakse väljamõeldud sündmust, toimub nii Euroopas kui ka mujal maailmas palju sarnaseid dispuute vähemusreligioonide kultushoonete ehitamise kohta. Šveitsis kiideti 2009. aastal rahvahääletusega heaks põhiseaduse muudatus, millega keelustati uute minarettide ehitamine. Rahvahääletuse selline tulemus võib rikkuda moslemite õigust kuulutada oma usku avalikult jumalateenistuse, õpetuse, tavade ja kombetalituste kaudu, mis on mõtte-, südametunnistuse ja usuvabaduse lahutamatu osa. Lisaks tõstab mitmetes Euroopa ja muude maailmajagude riikides pead tendents võtta vastu seadusi, millega keelustatakse avalikus kohas islami looride (burka, *niqāb* või *hidžaab*) kandmine, mis on samuti aluseks diskrimineerimisele usutunnistuse alusel. *Article 19 – Global Campaign for Free Expression* (Artikkel 19 – ülemaailmne kampaania vaba eneseväljenduse eest) on inimõiguste kaitse organisatsioon, mis on avaldanud juriidilise kommentaari kogu nägu katva loori kandmise keelustamise ja inimõiguste seoste kohta (www.article19.org). Samuti võite uurida muid Euroopa vähemususundite ees seisvaid aktuaalseid probleeme.

Harjutus on välja töötatud Euroopa Komisjoni avaldatud mitmekesisuse, inimõiguste ja osaluse edendamise juhendi **Companion** harjutuse „A Mosque in Sleepyville” põhjal. Algne inspiratsioon pärineb teosest Susanne Ulrich, 2000. *Achtung (+) Toleranz – Wege demokratischer Konflikt-Lösung*. Verlag Bertelsmann Stiftung.

Koosolekul osalejate loetelu

Püüdke jälgida, et eri poliitiliste rühmituste ja kodanikuühenduste liikmete arv oleks võrdne. „Tavakodanike” arv ei ole piiratud.

- Uniste linnapea
- Linnavolikogu liikmed: esindatud peaks olema kolm erakonda. Igas erakonnas võib olla üks või kaks liiget
- Inimõigusi kaitsev Uniste noorteühendus: üks või kaks esindajat
- Ühendus „Minevik ja Olevik”: üks või kaks esindajat
- Uniste Moslemite Ühendus: üks või kaks esindajat
- Tavakodanikud: vajalikul arvul
- Soovi korral: üks või kaks ajakirjanikku, kes koostavad koosolekust uudise

Väitluse reeglid

- Väite reegleid muuta vastavalt rühma suurusele ja kasutatavale ajale.
- Koosolekut juhatab linnapea, kellel on kõigis küsimustes lõplik otsustusõigus.
- Kui soovid sõna, tõsta käsi ja küsi linnapealt luba.
- Kommentaarid peaksid olema lühikesed, mitte üle kahe minuti.
- Koosolek kestab 40 minutit ning lõpeb hääletusega, kas ehitada mošee või mitte.
- Kõigil koosolekul osalejatel on õigus väitluses sõna saada ning lõpus hääletada.

Rollikaardid

Jaotusmaterjal

Uniste linna mošee (kõigile osalejatele)

Te elate maalilises Uniste linnas, kus on umbes 80 000 elanikku. Viimase 60 aastaga on linna elanikkond oluliselt muutunud, kuna paljud noored inimesed tahavad kolida suurematesse linnadesse, kus on paremad töövõimalused, ning ühtlasi on piirkonda saabunud suur hulk sisserändajate peresid, kellest paljud on pärit islamiriikidest. Mõned neist on siin elanud juba kolm põlve, kuid paljud linnaelanikud suhtuvad neisse endiselt kahtlustavalt kui „uustulnukatesse”. Nüüdseks moodustavad nad peaaegu 15% linna elanikkonnast.

Linnas tekitab hetkel lahkavamusi kohalike moslemite soov ehitada linnale kuuluvale tühjale krundile mošee. Kõnealune maa on hoonestamata ning volikogule on selle kohta juba aastaid kaebusi esitatud: see asub põhilise ostutänava läheduses ning seal on sageli esinenud probleeme vandalismi ja narkootikumidega.

Kui nüüd üks rikas ärimees otsustas mošee ehitamiseks raha anda ja selle probleemi linnavolikogu eest kõrvaldada, oli linnapea väga õnnelik. Volikogu oli hea meelelega nõus maatükist loobuma ning katma 20% mošee ehituskuludest. Koos ärimehet toetusega tähendas see, et puudu oli veel 10% ehituse hinnast ning selle raha pidi koguma moslemite kogukond ise. Ehitus pidi algama sel nädalal, kuid volikogule on saadetud suur hulk kaebekirju kohalikelt elanikelt, kes olid projektile vastu. Nende algatusel on küsimuse lahendamiseks kokku kutsutud kõigile huvitatud kodanikele avatud koosolek. Koosolek algab 30 minuti pärast.

Rollikaart: Uniste linnapea

Sina oled koosoleku juhataja ning sinu ülesanne on koosoleku alguses osalejaid tervitada ning meenutada neile väitluse reegleid. Koosoleku ajal peaksid andma igaühele võimaluse sõna saada ning ei tohiks lubada kellelgi liiga pikalt rääkida. Sa oled väga mures, et juhtumi suhtes on kujunenud negatiivne avalik arvamus, ning sa tahaksid enne koosoleku algust rääkida mõnede rühmade esindajatega, et veenda neid oma seisukohtades järele andma.

Rollikaart: linnavolikogu liige: Traditsionalistlik Erakond (üks või kaks inimest)

Sa esindad volikogus Traditsionalistlikku Erakonda ja oled kindlalt mošee ehitamise vastu. Sinu arvates pole õige, et linna maad ja raha kasutatakse riigi ja linna traditsioonide suhtes võõra kultuskoha ehitamiseks. Sinu arvates on sisserändajate peredele niigi vastu tulnud, kuna neil lubatakse siin elada, ning nad ei peaks suruma oma teistsugust elustiili teistele peale riigis, kus nad on külalised. Samuti oled mures selle pärast, et mošeeist võib saada terroristide värbamise koht.

Rollikaart: linnavolikogu liige: Populistlik Erakond (üks või kaks inimest)

Sa esindad linnavolikogus Populistlikku Erakonda. Kui mošee ehitamise küsimus esimest korda päevakorda tõusis, olid sa selle poolt, kuna moslemite kogukond on linna majandust oluliselt kasvanud ning sa ei taha neid eemale tõrjuda. Kuid nüüd on linnaelanike kaebused sind muretsema pannud ning sa ei tahaks tekitada kogukonnas tarbetut konflikti. Samuti oled sa mures oma koha säilitamise pärast järgmistel volikogu valimistel ning toetad hääletusel tõenäoliselt sellist lahendust, mis näib tekitavat kõige vähem pahameelt.

Rollikaart: linnavolikogu liige: Mitmekesisuse Erakond (üks või kaks inimest)

Sa esindad linnavolikogus Mitmekesisuse Erakonda. Sinu arvates on maailma eri paigust saabunud inimeste suhteliselt suur osakaal muutnud Uniste kultuuri rikkamaks ja huvitavamaks ning sulle näib ebaõiglane, et linn ei ole sedavõrd pikka aega võimaldanud neil oma usku viljeleda. Samuti näed, et tühjalt seisev maa põhjustab linnas sotsiaalseid probleeme ning volikogul ei ole praegu raha, et ise sinna midagi ehitada.

Rollikaart: ühendus „Minevik ja Olevik” (kaks kuni neli inimest)

Sa kuulud ühte peamisesse mošeevastaste rühma. Selle ühenduse liikmed esindavad Uniste traditsionalistlikke (mitteislamiusulisi) elanikke ning sinu arvates on väga oluline säilitada linna, kus enamik teist on terve elu elanud, iseloomu muutumatuna. Mošee asukohaks kavandatav krunt asub linna keskel ning mošee oleks peaaegu igast suunast hästi nähtav. Lisaks varjaks mošee raekoja platsilt avaneva vaate linna peakirikule. Sulle näib, et alles hiljuti linna saabunud kogukond hakkab sinu linna nägu täielikult ümber kujundama. Sa ei mõista, miks mujalt siia riiki elama saabunud inimesed ei võiks elada siin kehtivate reeglite järgi.

Rollikaart: inimõigusi kaitsev Uniste noorteühendus (kaks kuni neli inimest)

Ühendus on loodud Uniste noorte kõige suuremate probleemide lahendamisele kaasa aitamiseks. Sinu arvates lahendab mošee ehitamine korraga kaks probleemi: moslemi kogukond saab endale kultuspaiga ning lahenevad pikalt tühjana seisnud maaga seotud sotsiaalsed probleemid. Sa toetad mošee ehitamist, kuid oled mures selle pärast, et mošee ehituseks raha eraldamise tõttu võib linnavolikogu tähelepanuta jätta mõned muud sotsiaalsed probleemid. Eriti just linna noorsootöö eelarvet on viimase viie aasta jooksul pidevalt vähendatud ning see ei vasta enam kaugeltki linna tegelikele vajadustele.

Rollikaart: Uniste linna moslemite ühendus (kaks kuni neli inimest)

Ühendus on juba aastaid taotlenud volikogult moslemite kogukonnale kultuspaiga ehitamist, kuid rahalistel põhjustel on sellest alati keeldutud. Sinu arvates on ebaõiglane, et moslemite kogukonnal palutakse leida puuduolev 10% ehituskuludest, kuna suurem osa kogukonna liikmeid elab kitsikuses ning samal ajal on kristlaste käsutuses 11 erinevat kultuspaika, mida külastab oluliselt vähem inimesi, kui oleks mošees käijaid. Sinu meelest ei ole sinu kogukonna panust linna arengusse piisavalt tunnustatud, selle liikmeid diskrimineeritakse mitmel eri moel ning mošee ehitamisest keeldumisega ei võimalda linnavolikogu moslemitel teostada ühte põhiõigust: õigust viljeleda oma usku.

Rollikaart: Uniste kodanikud

Uniste linna haaranud konflikt paneb sind muretsema ning aktiivse kodanikuna tahad sa linnavolikogu koosolekul osaleda ja hääletada. Esialgu ei ole sa veel kindel mille poolt hääletada: sa peaksid rääkima võimalikult paljude eri rühmadega ning seejärel jõudma otsusele.

Ravimite kättesaadavus

Maailma muresolevate kodanike ühise jõupingutusega on muutus võimalik.

Zackie Achmat, kampaania *Treatment Action*

- Teemad**
- Tervis
 - Globaliseerumine
 - Diskrimineerimine ja sallimatus
- Raskusaste** Tase 4
- Rühma suurus** 16–40
- Aeg** 190 minutit
- Ülevaade** Imiteering, mis põhineb Lõuna-Aafrika Vabariigi 2001. aasta kohtuasjal aidsiravimi küsimuses. Käsitletavad teemad:
- HIV/AIDS ja ravimite kättesaadavus;
 - vastandlikud huvid õiguste teostamisel
- Seotud õigused**
- Õigus elule ja inimväärikusele
 - Õigus teaduslikest töödest johtuvate moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele
 - Õigus tervisele
- Eesmärgid**
- Suurendada teadlikkust õigusest tervisele, eelkõige jõukohase hinnaga ravimite kättesaadavusele ning HIV/AIDSi ravile ja ennetusele
 - Arendada suhtlemise, koostöö ja konsensussele jõudmise oskusi
 - Soodustada solidaarsustunde ja õigluse ideaalide kujunemist
- Materjalid**
- Märkmetahvli paber ja pliiatsid
 - Kohtuasja rollikaardid
 - Juhised väikestes rühmades töötamiseks, igale osalejale üks
 - Väikesed kaardid (10 x 6 cm). Iga osaleja jaoks üks punane ja üks roheline kaart
 - Ruum suure rühma ja väikeste rühmade töö jaoks
- Ettevalmistus**
- Esimese osa jaoks:
- Tehke kohtuasja rollikaartidest koopiad; vaja on ühte rollikaarti iga osaleja kohta.
- Teise osa jaoks:
- Tehke koopiad väikestes rühmades töötamise juhistest, igale osalejale üks.
 - Valmistage iga osaleja jaoks ette üks punane ja üks roheline kaart.

Juhised

Harjutus toimub kahes osas. Esimeses osas imiteeritakse ravimiuuringut ja teises osas püütakse jõuda konsensussele.

1. osa. Ravimiuuring (kogukestus 65 minutit)

1. Tehke sissejuhatus. HIV/AIDS on kogu maailmas väga tõsine epideemia. See on suur probleem Lõuna-Aafrika Vabariigis, kus miljonid majanduslikult viletsal järjel inimesed surevad ainult sellepärast, et nad ei saa kalleid ravimeid endale lubada. Nende ainus alternatiiv on kasutada odavamaid koopiaravimeid. Juhtivad ravimifirmad seda ei poolda. Nende huvi on kaitsta oma varalisi õigusi ning nad on moodustanud ühisrinde

Tervis

Globaliseerumine

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 4

16–40

190 minutit

selle vastu, et riigid nende toodetest odavamama hinnaga koopiaid valmistaks. Nad on esitanud kohtusse hagi Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsuse vastu, kuna see levitab ja müüb HIV/AIDSi ravimite odavamaid koopiaid.

2. Selgitage, et osalejad imiteerivad Lõuna-Aafrika Vabariigis 2001. aastal toimunud kohtuliku arutamise esimest osa ehk eelistungit. Kõne all on järgmised küsimused: Kas õigus omandile on kehtiv argument, mille alusel ohustada teatud inimrühma õigust elule ja inimväarikusele? Kas õigus elule ja tervisele on piisav argument, et tühistada õigus varale?
3. Jagage osalejad nelja võrdsesse rühma, mis esindavad aktsiaseltsi Pharma, Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsust, kampaania *Treatment Action* korraldajaid ja kohtunikke.
4. Jagage igale rühmale nende rollikaardid.
5. Andke rühmadele 25 minutit oma rollikaartide lugemiseks ning istungi jaoks oma argumentide ja/või küsimuste ettevalmistamiseks. Iga rühm peab valima endale eestkõneleja ning määrama talle üks või kaks abilist, kes aitavad istungi ajal küsimustele vastata.
6. Kui kõik rühmad on ettevalmistused teinud, kutsuge kokku suure rühma istung. Kõik neli rühma peaksid jääma koos istuma.
7. Nüüd on aktsiaseltsil Pharma, LAVi valitsusel ja kampaania esindajatel igaühel viis minutit, et esitada oma seisukohad ja küsimused. Kohtunikud peaksid iga rühma üksteise järel tutvustama ning neile sõna andma.
8. Seejärel on kohtunikel 10 minutit aega, et lahendada rühmade tõstatatud küsimusi, vastata neile esitatud menetlusküsimustele ning teha kokkuvõtte erinevatest argumentidest ja seisukohtadest.

2 osa. Konsensusele jõudmine (kogukestus 100 minutit)

1. Paluge osalejatel jaguneda neljaliikmelistesse väikestesse rühmadesse. Igas rühmas peaks olema üks eelmise osa rühmade esindaja: üks aktsiaseltsist Pharma, üks LAVi valitsusest, üks kampaania korraldajatest ja üks kohtunikest.
2. Jagage igale osalejale välja väikestes rühmades töötamise juhised ning punased ja rohelised kaardid. Kontrollige, kas kõik on ülesandest aru saanud ning teavad värviliste kaartide otstarvet.
3. Andke rühmadele 30 minutit, et nad jõuaksid konsensusele, kuidas osapoolte vastukäivaid nõudeid rahuldada.
4. Seejärel kutsuge taas kokku suure rühma koosolek ning paluge igal rühmal tutvustada oma arutelu tulemusi. Andke igale rühmale aruande esitamiseks viis minutit. Kirjutage peamised pakutud lahendused ja probleemid märkmetahvile.
5. Kui kõik rühmad on oma seisukohad/lahendused esitanud, jätkake aruteluga otsustusprotsessi teemal. Võite osalejatelt küsida:
 - Kui lihtne oli konsensusele jõuda?
 - Mis on sellise töömeetodi tugevad ja nõrgad küljed?
 - Kas tekkis olukordi, kus vajadus tulemuseni jõuda põhjustas raskusi kõigi rühma liikmete seisukoha arvessevõtmisel?
 - Mis olid kõige põletavamad probleemid?
6. Harjutuse selle etapi lõpetuseks võite lugeda ette lõigu 19. aprillil 2011. aastal tehtud kohtuotsusest:

„Eesmärk (...) parandada odavamate ravimite kättesaadavust (...) on kiiduväärt ning on HIV/AIDSi epideemiat arvestades kõrgeima võimu põhiseaduslik kohustus, mis on seotud riigi kohustusega austada, kaitsta, edendada ja teostada tervet rida põhiõigusi, sealhulgas õigust inimväarikusele ja elule (mida peetakse kõigi ülejäänud õiguste allikaks) (...) Apellantide (st ravimifirmade) vastulausetel seaduse kohta (...) puudub sisuline alus.”

Analüüs ja hindamine

Hindamine peaks olema alanud juba teisel etapil toimuva arutelu käigus. Nüüd paluge osalejatel arutleda protsessi üle üldiselt ning seejärel määrata kindlaks kohtuasjaga seotud tähtsamad inimõiguste teemad. Olulisemad aruteluküsimused võivad olla järgmised:

- Kas osalejad on sellest kohtuasjast varem midagi kuulnud?
- Mis olid nende esimesed mõtted kohtuasja kohta harjutuse alguses?
- Kuidas osalejate arusaam probleemidest harjutuse käigus muutus?
- Kuidas võrdleksid osalejad kahte erinevat otsustusprotsessi: vastandav ja konsensuslik? Milline protsess annab rahuldavama lahendi? Mis on hea lahendi tunnused?
- Millised olid kohtuasjaga seotud tähtsamad inimõiguste teemad?
- Tihti juhtub, et eri inimõiguste alusel esitatud nõuded konkureerivad üksteisega. Millisesse tähtsuse järjekorda te nõuded paigutaksite? Milliste tingimuste alusel te seda teeksite? Mida tähendab kohtuasja lahend teie kodukoha HIV-positiivsete inimeste jaoks? Näiteks kas geneerilised ravimid on saadaval?
- Kuidas teavitatakse üldsust teie kodukohas HIV/AIDSi temaatikast? Mida võiks ja tuleks veel teha?

Nõuandeid korraldajatele

Selle harjutuse jaoks on vaja palju aega, sest probleemid on keerukad ning osalejad peavad neile süvitsi mõtlema. Harjutuse mõlemat osa ei pea läbi viima samal päeval; seda võib teha ka erinevates tundides.

Selgitage osalejatele, et punaste ja roheliste kaartide eesmärk on aidata inimestel paremini mõista, mis soodustab ja mis takistab otsuste tegemist. Ideaaljuhul peaksid kõik osalejad teise osa arutelu ja läbirääkimiste lõpul näitama rohelisi kaarte ning olema jõudnud kokkuleppele ühises lahenduses.

Teises osas võivad mõned rühmad konsensusele jõuda ja mõned mitte. Arutelus peaksite kasutama seda võimalusena, mille alusel lähemalt uurida konsensusliku otsustusprotsessi tugevusi ja nõrkusi. Paluge konsensusele jõudnud rühmadel tutvustada lisaks oma lõplikele seisukohtadele ka nende taga olevaid argumente. Paluge neil rühmadel, kes konsensusele ei jõudnud, selgitada, millised argumendid neid üksteisele lähendasid ja mis nende lahkavumusi suurendasid. Lisateavet konsensusele jõudmise kohta leiate 5. peatüki rahu ja vägivalda teemalisest alapunktist.

Oluline on tutvuda kohalikus kogukonnas HIV/AIDSiga elavate inimeste olukorraga ning kohandada harjutust vastavalt nende jaoks olulistele probleemidele. NB! Ravimifirmasid esindava aktsiaseltsi nimi Pharma on selle harjutuse jaoks välja mõeldud ja tegemist ei ole reaalse ettevõttega.

Variandid

Võite moodustada ka kohtuistungit kajastavate ajakirjanike rühma. Selleks on teil vaja lisamaterjale: kaamerad, arvuti ja printer. Peaksite neile ette andma kindla aja, mille jooksul nad peavad pärast kohtuistungit lõppu oma uudislööd esitama. Ajavahemik sõltub nende valitud formaadist: nt ajaleht, raadio, telesaade või blogi. Kui valite selle variandi, peate tegema rollikaardid ka ajakirjanike jaoks. Samuti tuleb teil lisada harjutuse kestusele 15 minutit ning ajakirjanike töö hindamiseks veel 10 minutit.

Soovitusi jätkutegevusteks

Pidage arutelu, kuidas õigus elule ja inimväärikusele seostub teie riigis esinevate oluliste probleemidega tervishoius. Heaks lähtekohaks, eriti väikestes rühmades toimuva arutelu jaoks, võivad olla uudistest läbi käinud keerulised juhtumid.

OLULINE KUUPÄEV

1. detsember
Ülemaailmne AIDSi vastu võitlemise päev

Tutvuge üldiselt tervise ja inimõiguste problemaatikaga. Külastage tähtsamate vabaühenduste (Piirideta Arstid, *Treatment Action*, *Christian Aid*, *Oxfam*, *Save the Children*) ja rahvusvaheliste organisatsioonide (WHO) veebisaite või hankige nende publikatsioone. Uurige välja tervise edendamiseks rakendatud meetmed ja kirjutage need märkmetahvlile.

Organisatsioon *Treatment Action* viis läbi väga eduka kampaania ning on endiselt Lõuna-Aafrika Vabariigis ja mujalgi aktiivne (vt www.tac.org.za). Kahjuks ei ole kõik kampaaniad eesmärkide saavutamisel sama edukad. Sellel võib olla palju põhjuseid, kuid üks neist võib olla halb korraldus ja ebapiisav teavitatus. Rühm võib nende teemadega lähemalt tutvuda ning arendada kampaaniate korraldamise oskust harjutusega „Me jälgime teid” (lk 110) või „Dosta!” (lk 151).

Ideid tegutsemiseks

Püüdke teada saada, kes tegeleb teie piirkonnas terviseedendusega ning kuidas teie saaksite kaasa aidata.

Lisateave

Harjutus põhineb 2001. aastal Lõuna-Aafrika Vabariigi ülemkohtus arutatud kohtuasjal. Lõuna-Aafrika Vabariigi ravimitootjate liit esitas hagi LAVi presidendi Nelson Mandela ja teiste isikute (sh kampaania *Treatment Action*) vastu, süüdistades neid HIV-ravimite patendikaitse rikkumises ning miljonite aidsihaigete ravimiseks odavamate geneeriliste ravimite importimises.

Kohtunikud pidid kaaluma kahe poole vastandlikke huve ja õigusi. Ravimitootjate liit tugines omandiõigusele, võrdse või vaba kauplemise, eriala ja ameti valiku õigusele, samas kui valitsus ja *Treatment Action* väitsid, et riigi kohustus on austada, kaitsta, edendada ja tagada oma kodanike põhiõigust inimväärikusele ja elule.

Oma ajaloolises otsuses järeldas kohus, et omandiõigust tuleks piirata, kuna see on väiksema tähtsusega kui õigus inimväärikusele ja elule. Seejärel loobusid ravimitootjad kohtuasjast. Seda tunnustati laialdaselt kui „Taaveti võitu Koljati üle mitte üksnes Lõuna-Aafrika Vabariigis, vaid ka paljudes teistes arenevates riikides, kus on raskusi tervishoiu kättesaadavusega” (vabaühenduste ühine pressiteade 19. aprillil 2001). „See on vaeste inimeste haruldane ja väga tähendusrikas võit võimsate hargmaiste kontsernide üle. Aga nüüd on meie ülesanne töötada koos ravimitootjate ja valitsusega, et ravimid jõuaksid nendeni, kes neid vajavad” (Oxfami esindaja Kevin Watkins). Kokkuvõtlik ülevaade temaatikast on avaldatud 5. märtsil 2001 aadressil Time.com. Selle leidmiseks kasutage otsingumootoris väljendit „*AIDS Drug Case Puts Our Ideas About Medicine on Trial*”.

AIDS ja globaliseerumine

Rikastes riikides saavad HIV/AIDSiga inimesed kauem ja paremini elada, kuna riik jagab seal tasuta retroviirusevastaseid ravimeid. Lõunapoolsetes riikides taluvad HIVga nakatunud inimesed suuremaid kannatusi ja surevad varem, sest ravi ei ole neile kättesaadav. Keskmiselt kulutavad riigid nende tervishoiule aastas 10 dollarit inimese kohta, samas kui põhjapoolsete riikide elanikele kättesaadav kolmikravi maksab 10 000 kuni 15 000 dollarit aastas.

Epidemia levikut kiirendavad vaesus, vähene haridus ja sotsiaalne ebavõrdsus, kuid probleem on eeskätt poliitiline ning puudutab riikide valitsusi, rahvusvahelisi organisatsioone ja ravimifirmasid. Aidsivastase võitluse tõhustamiseks tuleb muuta olulisi rahvusvahelisi mehhanisme ja institutsioone. Neist tähtsamad on Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO), intellektuaalmandiõiguste kaubanduspektide leping (TRIPS), teenustekaubanduse üldleping (GATS) ning vaidluste lahendamise organ, mis sisuliselt toimib WTO tribunalina.

HIV/AIDSi vastu võitlemine on üks ÜRO kaheksast aastatuhande arengueesmärgist

Jaotusmaterjal

Kohtuasja rollikaardid

Kohtuasja rollikaart: aktsiaselts Pharma

Te kuulute aktsiaseltsi Pharma juhtkonda. Teie ettevõtte on üks maailma juhtivaid ravimitootjaid.

Olete ostnud õigused põhiliste HIV ja AIDSiga seotud ravimite turustamiseks. Teie eesmärk on säilitada oma kasumimarginaal ja rõõmustada aktsionäre. Seetõttu tahate kaitsta ettevõtte õigust määrata oma toodetele müügihind, võttes arvesse uuringu- ja tootmiskulusid ning töötajate töötasu. Kui teisel ettevõttel oleks lubatud lihtsalt teie tooteid kopeerida ja soodsama hinnaga müüa, ohustaks see teie kasumit ja teie ettevõtte jätkusuutlikkust. Seetõttu olete ühendanud jõud teiste juhtivate ravimifirmadega, et takistada riigil teie toodete kopeerimist ja odavama hinnaga müümist ning vajadusel riik kohtusse kaevata. Olete esitanud hagi Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsuse vastu.

Teie ülesanne on valmistada ette argumendid oma seisukoha kaitsmiseks. Istungil on teil nende esitamiseks aega viis minutit.

Kohtuasja rollikaart: Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsus

Oled Lõuna-Aafrika Vabariigi kõrge valitsusametnik. Teie valitsus koostab vastust ravimifirmadele, kes on teid kohtusse kaevanud. Aktsiaselts Pharma tahab, et ükski riik ei saaks nende tooteid kopeerida ja müüa nende endi jaehinnast odavamalt. Põhimõtteliselt oled aktsiaseltsi Pharma seisukohaga nõus.

Kuid populaarse kampaania *Treatment Action* käigus on esitatud väide, et riigi põhiseaduslik kohustus on tagada odavate ravimite kättesaadavus, seda eriti HIV/AIDSi epideemia kontekstis. Olete valitsuses üldsuse survele järele andnud ning hakanud importima teistest riikidest, näiteks Indoneesiast, odavamaid koopi ravimeid.

Teie ülesanne on valmistada ette argumendid oma seisukoha kaitsmiseks. Istungil on teil nende esitamiseks aega viis minutit.

Kohtuasja rollikaart: kampaania *Treatment Action*

Sa kuulud aktivistide rühma, kes korraldab Lõuna-Aafrika Vabariigis kampaaniat *Treatment Action*. Kampaanias väidetakse, et riigi kohus on tagada odavate ravimite kättesaadavus, seda eriti HIV/AIDSi epideemia kontekstis. Valitsus on kampaaniale reageerinud ja hakanud odavamaid ravimeid importima.

Samuti väidate, et riik peab eraldama raha HIV/AIDSi all kannatavatele patsientidele ja nende eest seisvatele organisatsioonidele.

Samas on ravimifirmad Lõuna-Aafrika Vabariigi kohtusse kaevanud, et tõkestada nende toodete kopeerimist ja odavama hinnaga müümist. Seetõttu olete otsustanud asuda valitsuse poolele ning kaitsta põhimõtet, et riigi ülesanne on tagada odavate ravimite kättesaadavus.

Teie ülesanne on valmistada ette argumendid oma seisukoha kaitsmiseks. Istungil on teil nende esitamiseks aega viis minutit.

Kohtuasja rollikaart: kohtunikud

Sa kuulud kohtunike kolleegiumisse, mis arutab juhtivate ravimifirmade hagi Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsuse vastu, millega tahetakse keelata valitsusel ravimite kopeerimine ja odavama hinnaga müümine. Valitsuse seisukohta toetavad ka kampaania *Treatment Action* aktivistid.

Teie ülesanne on paluda kõigil kolmel osapoolel esitada üksteise järel oma seisukohad. Teie ülesanne ei ole pärast neid sõnavõtte otsust langetada ega järeldusi teha. Teie töö on aidata osalejatel probleeme selgitada ning võtta kokku erinevate nõuete toetuseks esitatud argumendid.

Probleemi tuum seisneb selles, kuidas lahendada inimõigustel põhinevaid vastandlikke nõudeid. Kaitse (valitsus ja kampaania korraldajad) on võtnud aluseks õiguse elule ja inimväärikusele, samas kui süüdistus (Pharma) lähtub õigusest omandile. Ametlikes kohtudokumentides sõnastati need seisukohad järgmiselt:

„**Õigus elule ja inimväärikusele** on kõige tähtsamad kõigist inimõigusest ning on kõigi ülejäänud isiklike õiguste allikaks. Kui me oleme otsustanud ehitada üles ühiskonna, mille aluseks on inimõiguste tunnustamine, peame väärtustama neid kahte õigust rohkem kui kõiki teisi. Riik peab seda üles näitama kõigi oma tegudega, kaasa arvatud kurjategijate karistamise viisiga.”

vs.

„**Õigus omandile** on kaitstud Lõuna-Aafrika Vabariigi põhiseaduse artikliga 25, kus öeldakse: „Kellelki ei tohi tema omandit ära võtta, välja arvatud üldiselt kohaldatava seadusega ettenähtud juhtudel, ning ühegi seadusega ei või lubada vara alusetut võõrandamist.”

Teie ülesanne on valmistada ette kolmele osapoolle esitatavad küsimused. Teil on küsimuste esitamiseks ja vastuste kuulamiseks aega kümme minutit.

Kohtuasja rollikaardid: ajakirjanikud (soovi korral, vt eespool variantide punkti)

Sa kuulud ajakirjanike rühma, kelle ülesanne on kajastada kohtuistungit.

Te peate koostama istungi kohta uudise ja esitama selles kõik seisukohad. Teil on õigus külastada iga rühma (kohtunikud, kampaania korraldajad, valitsus ja Pharma) koosolekuid. Neil koosolekutel on teil õigus üksnes toimuvat jälgida; te ei tohi rühmade tööd segada, katkestada ega seal oma arvamust avaldada. Siiski võite viia läbi intervjuusid üksikute liikmetega, kui see ei sega koosolekute läbiviimist. Samuti võite teha pilte ning teil on võimalik uudise vormistamiseks kasutada arvutit, printerit ja internetti.

Te esitate oma töö tulemused pärast kohtuistungit. Uudisloo formaadi võite ise valida. Selleks võib olla blogipostitus, Twitteri säuts, ajaleheartikkel, raadio- või telesaade. Teil on oma loo esitamiseks aega 10 minutit.

Teise osa juhised väikestes rühmades töötamiseks

Sa kuulud neljaliikmelisse rühma, mille iga liige esindab ühte osapoolt:

- aktsiaselts Pharma
- Lõuna-Aafrika Vabariigi valitsus
- kampaania *Treatment Action* korraldajad
- kohtuasja arutanud kohtunikud

Juhised

1. Kõik liikmed peaksid üksteise järel ennast tutvustama, öeldes, millist osapoolt nad oma rollis esindavad.
2. Seejärel peaks igaüks väljendama oma seisukohta kohtuistungil lõpus kujunenud olukorra kohta. Kui nende arvates on lahenduse leidmine lihtne, peaksid nad näitama rohelist kaarti. Kui see on nende arvates raske, näitavad nad punast kaarti. (Kaartide kasutamise eesmärk on näitlikustada konsensusele jõudmise protsessi.)
3. Nüüd on teie ülesanne jõuda rühma kõiki nelja liiget rahuldava konsensuseni. Arutelu peaks toimuma mitmes voorus. Arutelu juhatab kohtunik, kes esitab oma seisukoha viimasena.
 - Esimene voor: kõik avaldavad oma seisukoha.
 - Teine voor: kõik esitavad oma ideid, kuidas lahenduseni jõuda.
 - Kolmas voor: läbirääkimised pakutud lahenduste üle.
4. Kuulake üksteist tähelepanelikult. Iga sõnavõtu järel peaksid sa oma värvikaardiga märku andma, kas rahuldava lahenduseni jõudmine tundub nüüd lihtne või raske.
5. Arutelu lõpus valige üks inimene, kes tutvustab tulemusi suurele rühmale.

Üldised
inimõigused

Lapsed

Kodakondsus ja
osalus

Tase 2

9+ (väikestes
rühmades 4–5)

90 minutit

Pantomiim

Näita, mida „inimõigused“ sinu jaoks tähendavad!

- Teemad**
- Üldised inimõigused
 - Lapsed
 - Kodakondsus ja osalus

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus 9+ (väikestes rühmades 4–5)

Aeg 90 minutit

Ülevaade Selles näitlemisharjutuses tutvustavad osalejad oma arusaama inimõiguste üldmõistest

Seotud õigused • Kõik inimõigused

Eesmärgid

- Lahata inimõiguste üldmõistet
- Arendada kultuuridevahelise läbikäimise ja suhtlemisoskust
- Kasvatada koostöövalmidust ja loomingulisust

Materjalid

- Rekvisiidid: kostüümid, mänguasjad, majapidamisesemed jne
- Paber, värvilised markerid, joonistuskriidid
- Liim, nöör ja kaart

Juhised

1. Selgitage, et harjutuse eesmärk on etendada näitlemisvõtteid kasutades inimõiguste üldmõistet nii, et erinevatest kultuuridest pärit ja eri keeli rääkivad inimesed sellest aru saaksid.
2. Selgitage, et osalejad ei tohi kasutada sõnu: etendus peab toimuma pantomiimi vormis. Siiski võivad rühmad soovi korral kasutada olemasolevaid materjale või rekvisiite.
3. Paluge osalejatel jaguneda 4–6-liikmelistesse väikestesse rühmadesse ning andke igale rühmale suur paberileht ning komplekt joonistuskriite/markereid.
4. Andke rühmadele kõigepealt 10 minutit, et esitada ajurünnaku korras oma ideid inimõiguste etendamise kohta ning valida välja kaks või kolm ideed, mida nad tahaksid pantomiimis rõhutada.
5. Seejärel andke rühmadele 30 minutit pantomiimi kavandamiseks ja harjutamiseks. Selgitage, et see on rühmatöö ning igal rühmaliikmel peab olema etenduses mingi roll.
6. Pärast 30 minuti möödumist paluge kõigil koguneda suurde rühma, et üksteise etteasteid vaadata.
7. Jätke pärast iga etteastet mõned minutid tagasiside andmiseks ja aruteluks.
8. Paluge pealtvaatajatel öelda, kuidas nad nähtust aru said ning milliseid põhilisi ideid taheti etendusega kujutada.
9. Seejärel andke etteaste teinud rühmale endale võimalus selgitada etenduse neid elemente, mida publik ära ei tabanud. Korrake sama iga etteastega.

Analüüs ja hindamine

Alustage kogu harjutuse kui sellise hindamisest ning jätkake siis aruteluga, mida osalejad tänu sellele inimõiguste kohta õppisid.

- Mida osalejad sellest harjutusest arvasid? Kas see oli raskem või kergem, kui nad alguses ette kujutasid? Mis olid kõige raskemad aspektid, mida oli kõige keerulisem pantomiimi vormis väljendada?

- Kas keegi sai inimõiguste kohta midagi uut teada? Kas neid üllatas, et nad teadsid tegelikult rohkem, kui nad arvasid?
- Kas etteasted olid pigem sarnased või erinevad ja mille poolest?
- Kas rühmas esines põhimõttelisi lahkavusi inimõiguste küsimuses? Kuidas need lahendati?
- Millised on nähtud etteastete põhjal osalejate meelest kõigi inimõiguste kõige olulisemad ühised tunnused?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuse tulemused on huvitavamad, kui korraldaja osalejaid alguses võimalikult vähe suunab, välja arvatud juhul, kui osalejad inimõigustest tõesti mitte midagi ei tea. Põhi-eesmärk on tuua esile, millised muljed ja teadmised inimõiguste kohta on osalejatele nende senise elu jooksul kogunenud. Oluline on rõhutada seda enne töö alustamist ka osalejatele, et neid ei hakkaks kammitsema arvamus, et nad tegelikult ei tea täpselt, mis inimõigused on.

Tehke osalejatele selgeks, et nende ülesanne on kujutada „inimõigusi üldiselt”, mitte etendada ühte või mitut konkreetset inimõigust. Nad võivad küll võtta üldiste ideede etendamise aluseks mõne kindla õiguse, kuid sealjuures tuleks meeles pidada, et eesmärk on näidata eri inimõiguste ühiseid tunnuseid. Tunni lõpus peaksid pealtvaatajad suutma vastata küsimusele: „Mis on inimõigused?” (või vähemalt peaks neis tekkima mingi aimdus).

Ärge laske kellelgi jääda passiivseks põhjendusega, et ta ei oska enda arvates näidelda. Selgitage, et võimalikke rolle jätkub igapäevaseks ja kogu rühm peaks jõudma lõpptulemuseni, millega nad rahul on. Et etteasteid elavamaks muuta ja loovaid ideid tekitada, võib kasutada ebatavalisi rekvisiite: pannid, mänguautod, kübarad, padjad, kivid, prügikasti kaas – laske fantaasial lennata.

Kui rühmad ei suuda ilma teiepoolse abita kuidagi tööd alustada või kui tahate neile arutelu lõpus mõtteainet anda, võite välja pakkuda järgmisi vihjeid.

- Inimõigused on sellised õigused, mis kuuluvad inimesele juba tema inimeseksolemise tõttu; kõigil on võrdsed õigused.
- Inimõigused kuuluvad igavesti võrdselt ja universaalselt kõigile inimestele.
- Inimõigused on jagamatud ja vastastikku sõltuvad: ühtegi õigust ei tohi ära võtta põhjendusega, et see on vähem tähtis või ebaoluline.
- Inimõigused määratlevad põhitingimused, mille puudumise korral ei ole inimesel võimalik väärikalt elada.

Variandid

Kui pantomiim tundub osalejate jaoks raske, võite paluda neil moodustada „rühmaskulptuure”. Sel juhul võib korraldaja teha neist fotod, mida saab edaspidi kasutada arutelu käivitamiseks või eraldi väljapanekuna.

Samuti võite kasutada selles harjutuses joonistamist. Paluge rühmadel joonistada inimõiguste põhitunnuseid väljendav plakati – taas ilma sõnadeta. Seejärel koostage plakatitest näitus.

Kui tahate, et rühmad keskenduksid teatud teemadele, võite juhiste 3. ja 4. punkti vahele jätta ning anda rühmadele ette märksõnad, näiteks võrdsus, rahu, vaesus ja solidaarsus. Kui annate igale väikesele rühmale erineva sõna, saate korraga läbi võtta rohkem mõisteid. Kui annate igale rühmale sama sõna, on huvitav jälgida selle väljendamiseks leitavaid erinevaid lahendusi.

Harjutust ei pea tingimata kasutama inimõigustealase õppe sissejuhatuseks, vaid see sobib ka hilisemaks ajaks, et aidata osalejatel käsiraamatu teiste harjutuste abil läbi võetud ideid või iseseisva uurimistööga omandatud korrastada ja selgitada.

OLULINE KUUPÄEV

10. detsember
Rahvusvaheline
inimõiguste päev

Soovitusi jätkutegevusteks

Tutvuge inimõiguste teemasid käsitlevate näidendite või kirjandusteostega ja lavastage selle põhjal kohalikus kogukonnas esitamiseks näidend.

Et jätkata inimõiguste teema üldist käsitlemist, võite edasi minna harjutusega „Lillelapsed” (lk 177). Kui aga rühm sooviks liikuda edasi mõne konkreetse inimõiguse juurde, võib tutvust teha näiteks lapse õiguste konventsiooniga, kasutades harjutust „Laste õigused” (lk 130).

Teine võimalus jätkutegevuseks on paluda osalejatel kirjutada lühike kiri selle kohta, mida inimõigused nende jaoks tähendavad. Siin on abiks õppepaketi *All Different – All Equal* kirjeldatud harjutus „Dear friend” (Kallis sõber). Kirjakirjutamise eesmärk on aidata osalejatel oma mõtetes selgust saada, innustada teisi vastama ja arendada dialoogi. Kirja võib saata mõnele rühma liikmele, aga neid võib kasutada ka koolide või noorterühmade vahelises kirjavahetuses.

Publikatsiooni *Domino 4*. jaotises on esitatud noorte inimeste räägitud lugusid, mille põhjal saab algatada arutelu inimõiguste tähtsuse kohta igapäevaelus.

Ideid tegutsemiseks

Võimalik on pantomiime edasi arendada ning kujundada neist kogu rühma terviklavastus, mille saaks ette kanda teistele inimestele väljaspool rühma. Kui kasutate plakatite joonistamise või rühmaskulptuuride varianti, võite koostada plakatitest või fotodest näituse. Mõlemal juhul saaks selle siduda rahvusvahelise inimõiguste päevaga.

Samuti võib teha pantomiimidest videosalvestised ja avaldada need internetis videote jagamise saitidel.

Kõik võrdsed – kõik erinevad

Kõik inimesed on üldiselt võttes võrdsed ja eraldi võttes erinevad. Üldist võrdsust ja igaühe erinevust tuleb austada.¹

Raskusaste	Tase 2
Aeg	40 minutit
Rühma suurus	6–60 (väikestes rühmades 3–4)
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimine ja sallimatus • Globaliseerumine • Meedia
Ülevaade	Lühiviktoriin, mis on juba iseenesest piisavalt huviäratavate küsimustega, kuid mida saab kasutada ka lähtekohana rühmaaruteluks
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Võrdne inimväärikus • Õigus teostada õigusi ja vabadusi mis tahes vahetegemiseta • Õigus kodakondsusele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Avardada arusaama inimõiguste universaalsusest • Arendada teabe kriitilise ja iseseisva lugemise oskust • Suurendada osalejates teadlikkust nende endi ja teiste inimeste rahvuskesksusest ja eelarvamustest ning arendada kultuuridevahelise õppimise oskust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Jaotusmaterjal • Igaie osalejale üks pliiats • Suur paberileht (A3) või märkmetahvel ja marker
Ettevalmistus	Tehke iga osaleja jaoks üks koopia jaotusmaterjalist. Samuti võite selle tahvlile kirjutada või projektoriga seinale näidata.

Juhised

1. Õelge osalejatele, et järgmine harjutus on lühiviktoriin, kuid eesmärk ei ole välja selgitada, kes vastas õigesti või valesti, vaid see on üksnes lähtekohaks.
2. Jagage välja kahe tsitaadiga jaotusmaterjal või näidake seda tahvlil/seinal. Laske osajatel see viie minuti jooksul läbi lugeda.
3. Seejärel paluge igaühel otsustada:
 - a) Millisest raamatust või dokumendist pärineb esimene tsitaat?
 - b) Millisest riigist või maailma piirkonnast on pärit teise tsitaadi autor?
4. Kui kõigil on vastused valmis, paluge osajatel moodustada umbes kolmeliikmelised rühmad. Laske neil 20 minuti jooksul üksteise valitud vastuste üle arutleda ja neid analüüsida. Nad peaksid mõtlema allpool loetletud küsimustele ja võimaluse korral leidma neile ühise vastuse.
 - Miks nad eelistasid just seda vastust?
 - Mida ütlevad tsitaadid autorite kohta?
 - Mis põhjusel võisid autorid need tekstid kirjutada?
 - Milline on teie arvamus või kommentaar tekstide kohta?

Diskrimineerimine ja sallimatus

Globaliseerumine

Meedia

Tase 2

6–60 (väikesed rühmad)

40 minutit

¹ Noorte koostatud inimõiguste ja kohustuste deklaratsioon (1989)

5. Kui rühmad on arutelu lõpetanud, koguge kokku kõigi rühmade vastused küsimusele
 - a. Paluge rühmadel tehtud valikuid põhjendada. Seejärel korrake sama küsimusega b. Märkige rühmade valitud vastusevariandid märkmetahvlile.
6. Õelge, kes on tegelik autor – Said al-Andalusi (Hispaaniast) – ning minge edasi analüüsi ja hindamisega.

Analüüs ja hindamine

Alustage lühikese hinnanguga harjutusele ning kui teile tundub, et rühm on selleks valmis, tutvustage eelarvamuse ja rahvuskeskuse mõisteid. Käsitlege allpool loetletud küsimusi (suures rühmas või vajadusel väiksemates rühmades).

- Kas õige vastus üllatas osalejaid?
- Mille põhjal igaüks ise oma vastusevariandi välja valis? Oletus? Intuitsioon? Tegelikud teadmised?
- Kas väikestes rühmades toimunud arutelu käigus muutus kellegi arvamus õige vastuse kohta? Mis pani neid oma arvamust muutma? Kaaslaste surve? Head argumentid?
- Kuidas osalejad väikestes rühmades oma eelistatud vastusevarianti kaitsesid? Kas nad olid oma valikus kõhklevad või veendunud?
- Miks kirjeldas autor põhja pool elavaid rahvaid just selliselt?
- Mida me saame teise teksti põhjal järeldada autori, tema välimuse ja kultuuri kohta?
- Mil määral tuleneb autori seisukoht tema rahvuskesksest maailmanägemisest ja eelarvamustest? Kas oleks õige öelda, et tol ajal olidki Põhja-Euroopa kultuurid vähem tsiviliseeritud kui autori enda kultuur?
- Kas osalejad oskavad tuua näiteid, kus nad on ise näinud või lugenud, kuidas keegi väljendab samasugust suhtumist teistesse rahvastesse? Mis tundeid see tekitab, kui keegi peab sind alama rahva esindajaks?
- Millised tagajärjed on sellel, kui inimesi ei hinnata sellistena, nagu nad on? Kas osalejad oskavad tuua selle kohta näiteid ajaloost? Aga tänapäevast?
- Mida tuleks teha eelarvamuste mõju vähendamiseks? Kas osalejate kodukandis või riigis leidub samuti inimrühmi, kelle suhtes valitsevad eelarvamused? Millised need on?
- Haridus on üks võimalus eelarvamustega võitlemiseks. Mida tuleks teha sellele lisaks?

Nõuandeid korraldajatele

Tsitaadid on võetud raamatust, mille kirjutas Córdoba linnas Andaluusias (praegune Hispaania) elanud tuntud õpetlane, kes sündis 1029. aastal (islami kalendri järgi 420. aastal). Said al-Andalusi oli kuulus oma tarkuse ja teadmiste poolest. Tema jaoks olid tsivilisatsioon ja teadus väga tihedalt seotud koraani tundmisega. Lisaks usuteadusele tundis ta põhjalikult araabia kirjandust, meditsiini, matemaatikat, astronoomiat ja muid teadusi.

Tuleb meeles pidada, et tol ajal olid Vahemere basseini ja eriti seda ümbritsevad araabia kuningriigid autori arvates tsivilisatsiooni keskpunktiks. Põhjas ei olnud teadus kaugeltki nii arenenud kui araabiakeelses maailmas, Pärsias, Hiinas ja Indias.

Arvestage, et mõnel juhul võib rühm vajada täiendavat juhendamist selle kohta, kuidas tekste kriitiliselt lugeda. Teise teksti puhul tuleb võib-olla tähelepanu juhtida sellele, et tsitaat paljastab üsna palju ka autori, tema välimuse ja kultuuri kohta, näiteks et tal olid ilmselt loks juuksed ja tõmmu nahk. Kriitiline lugemine tähendab, et lisaks teksti sisu mõistmisele tuleb mõelda ka sellele, millises kontekstis see kirjutati, kes on autor ja miks ta just nõnda kirjutab. See on oluline oskus, mis aitab mõista igasuguseid tekste ja sõnumeid (ajalookirjeldused, uudised, luuletused, laulutekstid jne) ning näha neis väljendatud väärtushinnanguid.

Üks võimalus rahvuskesksuse teema sissejuhatamiseks on rääkida osalejatele, et oma tumeda naha ja kräsus juustega oleks Said väga hea näide enamiku eurooplaste jaoks võõrapärasest või ebatavalisest välimusest. Samuti on oluline aidata osalejatel läbi arutelu mõista, et kultuurilised erinevused ei muuda kedagi teistest paremaks või halvemaks. Tuleks juhtida tähelepanu sellele, et teiste inimeste eelarvamuste vaba hindamine on raske, sest me peame „normiks” oma kultuurist tulenevat mõtteviisi. Iseenda rahvuskesksuse mõistmine on oluline samm, mis aitab seda näha ka teistes inimestes ning soodustab suhtlemist teistest kultuuridest pärit inimestega.

Planeerige harjutuse lõppu varuaega, et saaksite tõstatatud probleemide ja mõtete üle vajadusel pikemalt arutleda. Näiteks võite analüüsida või arutleda selle üle, kuidas õpetatakse ajalugu ning kui palju (või kui vähe) me Euroopas tegelikult teiste kultuuride kohta õpime.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui soovite jätkata inimõiguste universaalsuse teemaga, võite kasutada harjutust „Pantomiim” (lk 94), milles osalejad peavad kasutama loovust ja näitlemisoskust.

Ideid tegutsemiseks

Otsige ajalehtedest või internetist erinevaid käsitlusi mõne teie riigis/kogukonnas aset leidnud kaasaegse või ajaloolise sündmuse kohta ning võrrelge eri poolte/huvirühmade ülevaateid sellest. Veebisait www.presseurop.eu on hea koht, kust leida eri riikide eri ajalehtedes eri keeltes ilmunud uudiseid.

Teine hea allikas on iseseisvaid meediaorganisatsioone ja sadu ajakirjanikke ühendav Indymedia, mis pakub rohujuuresandilt lähtuvaid ja suurfirmadest sõltumatu käsitlusi. Selle mitmekeelne veebisait asub aadressil <http://www.indymedia.org>.

Jaotusmaterjal

Viktoriin „Kõik võrdsed – kõik erinevad”

a) Kust võiks pärineda järgmine tsitaat? Millisest raamatust või dokumendist?

„Kõik maailma inimesed – idast lääneni, põhjast lõunani – moodustavad ühe terviku; (nad) erinevad kolme peamise omaduse poolest: käitumine, välimus ja keel.”

Valige üks järgmistest vastustest:

a) UNESCO deklaratsioon rassismi kohta, 1958	e) Said al-Andalusi, 1029 pKr
b) Herodotos, „Ajalugu”, 440 eKr	f) Marco Polo reisikirjad, 1300 pKr
c) India veedad, u 3000 eKr	g) Mitte ükski neist
d) Noortekampaania „Kõik erinevad – kõik võrdsed” raport, Euroopa Nõukogu, 1996	

b) Millisest maailma riigist/piirkonnast on pärit järgmise tsitaadi autor?

„Polaaralade (Põhja-Euroopa) inimesed said kannatada päikesest eemaloleku tõttu. Õhk on seal külm ning taevas pilvine. Selle tagajärjel on nende temperament loid ning käitumine rohmakas. Nii on nende kehad tohtu suureks kujunenud, nahk valgeks muutunud ja juuksed longu vajunud. Nad on kaotanud läbinägelikkuse ja terase taju. Nende üle said võimust harimatus ja laiskus ning nende seas valitseb võimetus ja rumalus.”

Valige üks järgmistest vastustest:

- a) Hiina b) Euroopa c) India d) Aafrika e) Pärsia f) Mitte ükski neist

OLULINE KUUPÄEV

5. mai
Euroopa päev
[Euroopa Liidus tähistatakse Euroopa päevana 9. maid – tõlkija märkus]

Teadmiseks

Tsitaadid on võetud Said al-Andalusi raamatust „Rahvuste erimite raamat – teadus keskajal”, inglise keelde tõlkinud Sema'an I. Salem ja Alok Kumar, University of Texas Press, Austin, 1991.

Lapsed

Tööelu

Globaliseerumine

Tase 2

5+

90 minutit

Ashique'i lugu

Lapstööjõud annab peredele ja kogukondadele vajalikku sissetulekut. Kui see ära võtta, kannatavad kõige rohkem lapsed ise. Kas oled nõus?

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsed • Tööelu • Globaliseerumine
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	5+
Aeg	90 minutit
Ülevaade	See on aruteluharjutus. Lähtekohaks on ühe lapstöölise juhtumi vaatlus. Osalejad lahkavad lapstööjõu kasutamise asjaolusid, selle põhjuseid ja lõpetamise võimalusi
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Kaitse majandusliku ekspluateerimise eest • Õigus haridusele • Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Avardada teadmisi lapstööjõu kohta, eriti seoses aastatuhande arengueesmärkidega • Arendada kriitilise mõtlemise ja keerukate probleemide analüüsi oskust • Kasvatada õiglus- ja vastutustunnet, et leida lahendusi inimõiguste rikkumistele
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Faktilehed Ashique'i elu kohta, igale osalejale üks eksemplar • Üks pliiats või marker igale väikesele rühmale • Märkmatahvlil paber või suured paberilehed (A3)
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Joonistage lahendusideede tabel suurtele A3-formaadis lehtedele: üks leht igale väikesele rühmale ja üks leht suure rühma jaoks. • Viige ennast kurssi lapstööjõu teema, mõiste ja levikuga. • Tutvuge aastatuhande arengueesmärkidega.

Juhised

1. Küsige osalejatelt, mida nad teavad lapstööjõu kohta.
2. Selgitage, et harjutuse aluseks on Pakistani lapstöölise Ashique'i juhtumi vaatlus. Ülesanne on leida võimalusi Ashique'i olukorra muutmiseks.
3. Soojenduseks koostage kollektiivselt üks jutustus Ashique'i kohta. Kujutlege, milline võiks välja näha üks päev Ashique'i elus. Paluge igal osalejal järjest lisada jutustusele üks lause.
4. Jagage osalejad kuni viieliikmelistesse väikestesse rühmadesse. Jagage kõigile faktileht Ashique'i elu kohta. Laske osalejatel 10 minuti jooksul seda lugeda ja kommenteerida.
5. Andke igale rühmale üks lahendusideede leht. Selgitage, et nende ülesanne on leida ajurünnaku korras lahendusi Ashique'i ja teiste temataoliste lapstööliste probleemidele. Nad peavad kirjutama sobivatesse veergudesse abinõusid, mida saab probleemi lahendamiseks ette võtta „homme”, „järgmise kuu jooksul” ja „aastaks 2025”. Selle ülesande täitmiseks on aega 30 minutit ning iga rühm peab valima endale eestkõneleja.
6. Seejärel vaadake suures rühmas veergude kaupa järjest läbi pakutud lahendused. Märkige pakutud ideed kokkuvõtlikult märkmatahvlile. Lubage osalejatel ideede üle arutleda, kuid arvestage ajalise piiranguga.
7. Kui tabel on täidetud, minge edasi põhjalikuma arutelu ja analüüsiga.

Analüüs ja hindamine

- Arutelu põhjalikkus sõltub osalejate üldistest teadmistest, kuid püüdke käsitleda nii osalejate seisukohti lapstööjõu küsimuses kui ka võimalike lahenduste osas.
- Kui teadlikud olid osalejad enne harjutust lapstööjõu olemasolust? Kuidas nad seda teadsid? Kust nad selle kohta teavet said?
- Kas nende riigis/linnas kasutatakse lapstööjõudu? Mis tööd lapsed teevad ja miks nad töötavad?
- Kas lastel tuleks lubada töötada, kui nad seda tahavad?
- „Lapstööjõud annab peredele ja kogukondadele vajalikku sissetulekut. Kui see ära võtta, kannatavad kõige rohkem lapsed ise.” Mida sellise väite kohta öelda?
- Kuidas meie kui tarbijad lapstööjõust kasu saame?
- Kui raske oli leida võimalikke lahendusi lapstööjõu probleemile? Millist neist kolmest veerust („homme”, „järgmise kuu jooksul” ja „aastaks 2025”) oli kõige raskem täita? Miks?
- Lapstööjõu teemadel on koostatud mitmeid riiklikke ja rahvusvahelisi deklaratsioone ja peetud konverentse. Miks on see ikka veel maailmas sedavõrd ulatuslik probleem?
- Kuidas kaitsevad inimõiguste ülddeklaratsioon ja lapse õiguste konventsioon lapsi eksploateerimise eest?
- Kes peaks vastutama selle probleemi lahendamise eest? (Võtke teist värvi marker ja kirjutage ettepanekud tabelisse.)
- Mida saavad meiesugused tavainimesed teha, et aidata kaasa aastatuhande arengueesmärkide saavutamisele, eelkõige äärmise vaesuse ja nälja kaotamisele ning kõigile alghariduse tagamisele. Kuidas ja millal saab seda teha?

Nõuandeid korraldajatele

Kui osalejatel on väga vähe teadmisi lapstööjõu kohta, võite alustuseks tutvustada fakte lapstööjõu ja selle tagajärgede kohta. Et see oleks lõbusam, võite kasutada allpool esitatud graafikul või alapunkti „Lisateave” andmeveerus olevaid statistilisi andmeid ning teha nende põhjal viktoriini.

Võite mainida, et aastatuhande arengueesmärke soovitakse saavutada aastaks 2015, kuid ekspertide hinnangul kõikjal maailmas selleni ei jõuta ning töö peab jätkuma ka pärast 2015. aastat.

Eesmärk 1: kaotada maailmast äärmine vaesus ja nälg

- Vähendada poole võrra nende inimeste arvu, kelle elatis on väiksem kui 1 USA dollar päevas.
- Tagada naistele, meestele ja noortele töötamisvõimalused.
- Vähendada poole võrra nende inimeste arvu, kes on näljas.

Eesmärk 2: tagada algharidus kõigile maailmas

Tagada, et aastaks 2015 saavad kõik lapsed, nii tüdrukud kui ka poisid, omandada alghariduse.

Lisateavet aastatuhande arengueesmärkide kohta leiate harjutuse „Kui palju raha me vajame?” (lk 192) juurest.

Rühmadel võib olla raske leida ideid esimese kahe veeru (homme ja järgmise kuu jooksul) jaoks ning see võib tekitada jõuetuse ja pettumuse tunnet. Osalejate motiveerimiseks võite lugeda neile ette järgmise avalduse:

„Ülesanne on suur, aga mitte nii suur, et see oleks ületamatult raske või koormav. Lapstööjõu probleemiga tegelemist riikides tasub edasi arendada. See näitab, et lapstööjõu probleemi põhjuseks ei ole siin niivõrd ressursside nappus, vaid pigem tõelise pealehakkamise puudumine. Ärme laseme sellel jätkuda.”

India ülema kohtu otsus kohtuasjas *M. C. Mehta vs. Tamil Nadu osariik ja teised*, 1986.

OLULINE KUUPÄEV

12. juuni
Rahvusvaheline
lapstööjõu
kasutamise
vastane päev

Tavaliselt mõistavad osalejad, et probleemile tõhusate ja püsivate lahenduste leidmiseks on esmalt vaja kindlaks teha selle põhjused. Kui põhjusi on analüüsitud, saavad sageli selgemaks ka lahendused. Mõne rühma puhul võib siiski olla vaja seda mainida, eriti kui osalejad satuvad lahenduste otsimisel tupikusse. Et ideede tekkimist soodustada, võite välja pakkuda ühe või mitu allpool esitatud mõtet.

- Vähendada vaesust, et lastel oleks vähem vajadust töötada.
- Suurendada täiskasvanute palka, et lastel oleks vähem vajadust töötada.
- Arendada haridussüsteemi, et see oleks meeldivam ja vastaks paremini laste vajadustele.
- Koostada rahvusvahelisi standardeid laste töölevõtmise kohta.
- Keelustada lapstööjõu abil valmistatud tooted.
- Töötada välja rahvusvahelised töötingimuste miinimumnormid ning seada nende täitmine Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) liikmeks oleku eelduseks.
- Kasutage hiljuti ajakirjandusest läbi käinud uudiseid lapstööjõu kohta teie riigis või maailmas, et harjutus oleks päevakajalisem ja kõitvam.

Variandid

Kui tahate enne harjutust suurendada osalejate teadmisi lapstööjõu kohta, võite kasutada vastavat viktoriini, mis on leitav näiteks veebisaidilt www.unicef.org või www.thinkquest.org.

Hakatuses kollektiivse jutustuse koostamise asemel (juhiste 2. samm) jagage osalejad kuni viieliikmelistesse väikestesse rühmadesse. Andke igale rühmale viis A3-formaadis paberilehte ning paluge neil joonistada viis episoodi Ashique'i argipäevast ning koostada nendest koomiksiriba. Kui rühmad on lõpetanud, paluge neil oma piltjutustused ette kanda.

Kui korraldaja oskab hästi joonistada, võib ta ise kujutada Ashique'i lugu koomiksiribal, kus iga eluline stseen on eraldi ruudus. Pildid peaksid olema lihtsad ja sisaldama ainult põhiteavet. Tehke sellisest koomiksist koopiad (igale rühmale üks) ja lõigake ruudud lahti. Jagage igale rühmale üks pildikomplekt ning paluge neil välja mõelda üks lugu Ashique'i kohta ning täita jutumullid lühikese tekstiga. Kui rühmad on lõpetanud, paluge neil oma piltjutustused ette kanda.

Soovitusi jätkutegevusteks

Tekitage rühma liikmetes soovi hakata ise aktiivselt inimõiguste eest seisma. Selleks jutustage neile, kuidas üks 12-aastane Kanada poiss asutas koos sõpradega organisatsiooni „Free the Children” (Vabastage lapsed) pärast seda, kui ta oli lugenud ajalehest, kuidas Pakistanis tapeti 12-aastane tehasetöölise, kes oli lapstööjõu kasutamise vastu sõna võtnud (http://en.wikipedia.org/wiki/Free_the_Children).

Lugege, kuidas Peruu lapstöölistel on moodustanud omal algatusel Peruu lapstööliste organisatsioonide liikumise: <http://mnnatsop-natsperu.blogspot.com/> (hispaania keeles).

Samuti võite uurida teie ühiskonnas esinevaid probleeme noortele võrdsete võimaluste tagamisega, kasutades harjutust „Astu samm ette”.

Kui tahate võrrelda vaesuse kaotamiseks ja kõigi aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks vajaminevat summat kogu maailmas sõjavägedele kulutatava rahahulgaga, tutvuge harjutusega „Kui palju raha me vajame?” (lk 189).

Tooge probleematika osalejatele lähemale. Paluge rühmal mõelda, mille poolest erineb Ashique'i-taoliste laste eksploatimine sellest, kui tööandjad maksavad naeruväärset palka noortele, kes teenivad õhtuti ja puhkepäevadel töötades taskuraha või koolis

käimiseks vajalikku elatist. Mida arvata sellest, kui vanemad kasutavad lapsi koduste tööde tegemiseks või perefirma tegevuses? Millised on osalejate endi kogemused? Kui osalejad tahavad sarnastel teemadel edasi mõelda, võite kaaluda õppepaketi *All Different – All Equal* sisalduvat harjutust „My childhood” (Minu lapsepõlv).

Ideid tegutsemiseks

Võite osa võtta mõnest kampaaniast. Näiteks saidil <http://www.cleanclothes.org> kutsutakse inimesi üles valima riideid ja muid ostetavaid kaupu vastavalt nende päritoluriigile.

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni hinnangul on aastatel 2006–2010 lapstööliste arv langenud 11% võrra ning ohtlikke töid tegevate laste arv 26% võrra. Kuigi see areng annab lootust, on maailmas endiselt 218 miljonit lapstöölist, kellest 126 miljonit teevad ohtlikke töid.

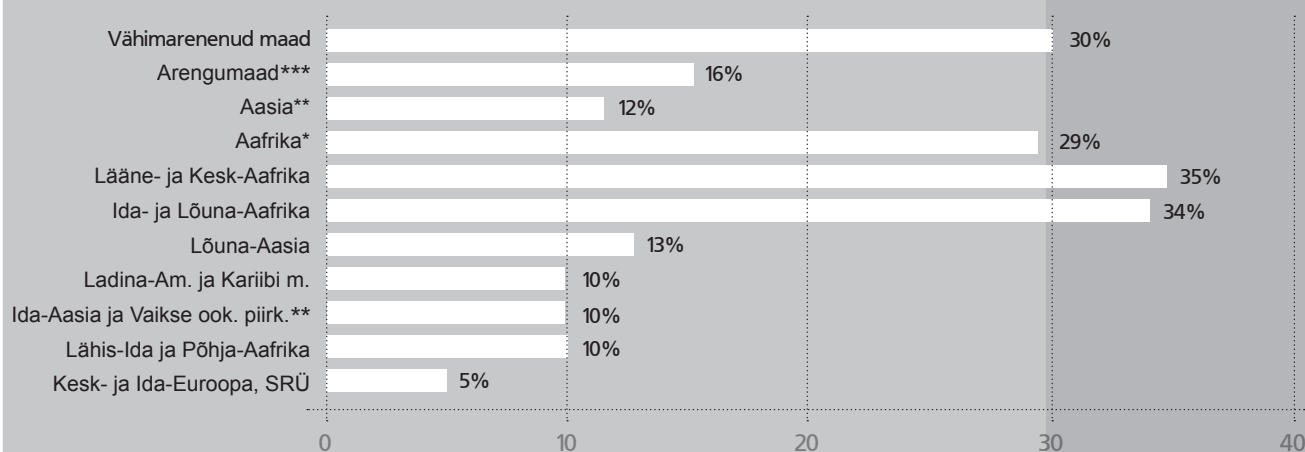
Lisateave

Lapstööjõust saab rääkida nende laste puhul, kes käivad regulaarselt ja pidevalt tööl. Paljud rahvusvahelised organisatsioonid peavad seda laste ekspluateerimiseks ning mitmed riigid on selle keelustanud. Lapstööjõu kasutamine erineb sellest, kui lapsi värvatakse juhutöödele või osajaga tööle, mida paljud lapsed ja noored teevad taskuraha teenimiseks või täienduseks õppetootustele. Samas võidakse ka taskuraha teenivaid inimesi mõnikord ekspluateerida.

Viendas peatükis antakse lapsi ja tööelu käsitlevates osades täiendavat taustateavet lapstööjõu, selle abil valmistatud toodete, seda reguleerivate rahvusvaheliste õigusaktide ning selle tagajärgede kohta.

Arengumaades töötab iga kuues laps. Järgmisel graafikul on näidatud 5–14-aastaste lapstöötajate protsenti kõigest lastest piirkondade lõikes (aastatel 1999–2008).

5–14-aastaste lapstöötajate osakaal piirkondade lõikes (1999–2008)

* V.a Nigeeria, ** v.a Hiina, *** v.a Nigeeria ja Hiina

Allikas: <http://www.childinfo.org/labour.html>

Lapstööjõu probleem on sedavõrd ulatuslik, et selle kohta on saada väga palju teavet. Internetis on kasulikke infot avaldanud Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (<http://www.ilo.org>), UNICEF (<http://www.unicef.org>) ja *Save the Children* (<http://www.oneworld.org>).

Rahvusvahelise Keskkonnanõiguse Sihtasutuse (*Environmental Justice Foundation*) aruandes „Lapsed meie puuvilla taga” kirjeldatakse šokeerivaid tingimusi, milles hinnanguliselt töötab üle miljoni lapse, kellest mõned on kõigest viieaastased. Nad töötavad 12 tundi päevas äärmusliku kuuma ja külma käes ning neist paljud peavad kannatama füüsilist, sõnalist ja mõnikord seksuaalset vägivalda (<http://www.ejfoundation.org/page481.html>).

Jaotusmaterjal

Jaotusmaterjal 1: faktid Ashique'i elu kohta

Isikuandmed

Nimi: Ashique Hashmir
 Vanus: 11 aastat
 Kodakondsus: Pakistani
 Perekond: vanemad, 2 vanavanemat, 1 õde ja 3 venda
 Pere sissetulek: umbes 70 eurot kuus

Töölased andmed

„Elukutse”: tellisetehase tööline
 Tööaeg: 12–16 tundi päevas (pooletunnise lõunapausiga) kuuel päeval nädalas
 Toodangumaht: umbes 600 tellist päevas
 Palk: 1,30 eurot 1000 tellise eest (sellest 50% kulub pere võetud laenu tagasimaksmiseks)
 Töötab alates 5. eluaastast

Muu teave

Perekonna suhtes on kaks aastat üleval olnud võlanõue, sest nad võtsid umbes 6000 ruupiat (110 eurot) laenu. Nüüd on võlasumma koos intressiga kasvanud ligikaudu 280 euroni. Isa saatis Ashique'i kolmeks kuuks kooli, kuid tehaseomanik võttis ta sealt ära ja pani uuesti tööle. Isa sai oma teo eest karistada. Pere sissetulek on väga väike ning sellest ei piisa laste koolitamiseks ega piisava toidu ja tervishoiu tagamiseks.

Allikas: <http://www.freethechildren.org>

Jaotusmaterjal 2: faktid Ashique'i elu kohta

Mida saaks Ashique'i ja teiste lapstööliste olukorra parandamiseks ära teha?

Homme	Järgmise kuu jooksul	Aastaks 2025

Usklikud

Inimõigused on universaalsed normid. Need kuuluvad iga religiooni ja iga tsivilisatsiooni juurde.

Shirin Ebadi

Raskusaste	Tase 3
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Religioon ja usk • Kultuur ja sport • Diskrimineerimine ja sallimatus
Rühma suurus	Piiramatu (väikesed rühmad: 4–5)
Aeg	180 minutit
Ülevaade	Osalejad võrdlevad oma tõekspidamisi
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Usuvabadus • Arvamus- ja teabevabadus • Diskrimineerimise keeld
Käsitletavad küsimused	<ul style="list-style-type: none"> • Uskude paljusus • Arusaamad religioonist ja selle mõjust noorte elule • Teadmised erinevatest religioonidest ning nende ettekirjutustest vaimsetes ja ilmalikes asjades
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Saada teadmisi erinevate veendumussüsteemide ja religioonide kohta • Arendada kriitilise mõtlemise oskust • Suurendada sallivust tõekspidamiste ja religioonide paljususe suhtes
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Väitekaartide koopiad (üks igale väikesele rühmale) • Mugav koht, kus väikesed rühmad saavad koos istuda • Üks korraldaja iga väikese rühma kohta
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Lõigake välja kaardid. • Lugege 5. peatükis esitatud taustateavet religiooni ja usu kohta.

Juhised

1. Selgitage, et harjutuse käigus arutletakse oma usu ja tõekspidamiste üle; mõned inimesed võivad olla väga usklikud, teised vähem ja kolmandad üldse mitte. Eesmärk on rääkida oma isiklikest vaadetest ja mõelda kriitiliselt elu mõtestamise erinevate võimaluste üle, et seeläbi õppida inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 18 tähendust sügavamalt mõistma.
2. Öelge osalejatele selgelt, et nad peavad hoolikalt kaaluma, mida nad ütlevad ja kuidas ennast väljendavad. Usuvabaduse alla kuulub ka religioossete tõekspidamiste ja sümbolite kaitsmine solvangute ja halvakspanu eest. Teisalt ei tohi selline kaitse kaotada mõtte- ja sõnavabadust ning ei tähenda seda, et ühtegi usulist tõekspidamist ei tohi kritiseerida. Seega on lubatud aus ja avatud püüd teiste usku mõista ja tundma õppida, aga mitte eelarvamustest ja diskrimineerimissoovist kantud sõnavõtt.
3. Jagage osalejad 4–6-liikmelistesse väikesesse rühmadesse ning paluge neil esmalt kolme-nelja minuti jooksul iseenda tõekspidamiste üle mõtiskleda. Näiteks: kas nad on usklikud, kui hoolikalt nad usutunnistust järgivad ja kombetalitusi täidavad?
4. Seejärel paluge arutelu käivitamiseks osalejatel rääkida esimesest korrast, kui nad mõnel religioosel tseremoonial osalesid.
5. Siis asetage kaardid rühma keskele, esikülj all. Öelge osalejatele, et neil on tund aega ning arutelu peaks olema lühike, et nad jõuaksid läbi võtta võimalikult palju kaarte. Nii

Religioon ja usk

Kultuur ja sport

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 3

Piiramatu (väikesed rühmad: 4–5)

180 minutit

tekib neil temaatikast avar ülevaade ning nad saavad rohkem huvi pakkunud teemasid hiljem lähemalt uurida.

6. Selgitage, et iga ringi ajal võtab üks osaleja kaardi, loeb sellel oleva teksti ette ja kommenteerib selles esitatud väidet. Seejärel on teistel võimalus lisada sellele mõni näide oma usust või kogemustest.
7. Pärast seda võtab kaardi järgmine mängija ja nõnda edasi.
8. Kui kõik kaardid on läbi arutatud või aeg saab otsa, jätkake analüüsiga (samades rühmades).

Analüüs ja hindamine

- Kas oli väiteid, mille kohta osalejatel oli raske midagi öelda? Miks?
- Kas leidus sinu enda eluhoiakuga seotud fakte või tõekspidamisi, mis sind üllatasid?
- Milline oli erinevate eluhoiakutega osalejate seisukohtade ühisosa?
- Millised põhimõttelised erinevused eluhoiakute vahel ilmnisid arutelu käigus? Kas need on omavahel ühitamatud?
- Miks on oluline omada teadmisi teiste inimeste eluhoiakute kohta? Kui suured on sinu teadmised? Kas sa peaksid neist asjust rohkem teadma?
- Arvestades, et usuvabadus on inimõigus, kui lihtne on austada inimesi, kelle eluhoiak on sinu omast põhimõtteliselt erinev?
- Kui suurel määral mõjutavad inimeste ettekujutusi üksteisest teadmatus ja eelarvamused erinevate eluhoiakute kohta?
- Kas meie riigis on igaühele tagatud usuvabadus? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?
- Kuidas avaldub usuvabaduse piiramine meie riigis?
- Kui suurel määral peaks mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus võimaldama usklike seas peavoolust erinevate kommete praktiseerimist? Näiteks võib tuua naiste valimise kirikus juhtivatele kohtadele, laste osalusel läbi viidavad traditsioonilised tseremooniad, ristimise, lahutamise või matmisega seotud reeglid, keelu kujutada religiooni rajajat pildil jne.
- Millele tuleks mõelda kogu rühma ühistegevust (nt piknik, spordipäev või nädalavahetuse väljasõit) kavandades, et igaüks tunneks ennast kaasatuna, sõltumata tema usust või tõekspidamistest?
- Mõnikord on ürituste korraldamisel raske arvestada kõigi vajadustega vastavalt nende usule või tõekspidamistele. Kuidas sel juhul lahendusi leida? Kuidas määrata erinevate inimeste vajaduste tähtsust, kui tuleb teha kompromisse?
- Mis oli kõige huvitavam asi, mida te sellest harjutusest õppisite?

Nõuandeid korraldajale

Harjutuses käsitletakse tundlikku teemat, seega on tähtis tagada, et kõik tunneksid ennast mugavalt. Juhatage harjutust kergel toonil ning võimaluse korral meeldivalt rahustavas keskkonnas. Rõhutage kindlasti, et kedagi ei sunnita ütleva ega selgitama millegi kohta rohkem, kui nad tahavad või saavad.

Austage osalejate sõnavõtte ja võimete piire. Igaüks ei pruugi osata selgitada, miks tema religioonis üht või teist kindlat kommet harrastatakse, eriti kui ta on lapsest saadik selle keskel üles kasvanud. Selles mõttes sarnaneb religioon kultuuriga: oma päritolukultuuri väärtushinnanguid ja tavasid kiputakse pidama loomulikuks.

Olge tähelepanelik võimaliku kaaslaste surve suhtes. Ärge laske kellelgi sattuda olukorda, kus ta peab oma religiooni või tõekspidamisi kaitsma hakkama, näiteks kui keegi ütleb: „Kuidas sa saad kuuluda sellesse religiooni, kui seal õpetatakse, et...?“

Vältige liigsetesse detailidesse takerdumist. Jälgige kaardikuhja kahanemist ning püüdke jätta piisavalt aega enamiku kaartide läbivõtmiseks. Laske arutelul kulgeda loomulikult ning sekkuge üksnes siis, kui teile näib, et küsimus on ammendatud, sõnavõttud võivad minna liiga ägedaks või keegi üritab asuda teiste suhtes domineerivale positsioonile.

Olge valmis esitama omalt poolt täiendavat teavet, eriti nende religioonide kohta, mille esindajaid rühmas ei ole. Samuti võite arutelu innustamiseks teadlikult mõnele seisukohale vastanduda ja mängida „saatana advokaati“.

Võimalusel kasutage harjutuses iga rühma jaoks oma korraldajat, kes juhiks arutelu ja analüüsi väikestes rühmades. Kui teil ei ole kaaskorraldajaid kuskilt võtta, kaaluge võimalust kasutada selles rollis vabatahtlikke osalejate endi seast. Sõltuvalt rühma suurusest võib see olla vajalik, et igaühel oleks võimalus oma seisukohti ja kogemusi avaldada ning et analüüs oleks konstruktiivne. Kui te ei saa kedagi kaaskorraldajate rollis kasutada, viige hindamine läbi kõigi osalejatega suures rühmas.

Usku ei saa juba põhimõtteliselt ratsionaalsete argumentidega seletada ning seetõttu peaksite piirama katseid usulisi tõekspidamisi argumentidega ümber lükata. Vajadusel peaksite rõhutama, et oluline on austada igaühe mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadust. See ei tähenda, et teiste inimeste usu sisu kritiseerimine on keelatud, kuid kindlasti tuleb austada nende õigust uskuda seda, mida nad ise tahavad. Pidage meeles, et kriitilise mõtlemise arendamine on inimõigustealase hariduse oluline eesmärk ning erinevate eluhoiakute võrdlemine aitab inimestel mõista, et nende maailmavaatelised eelistused ei muuda teiste inimeste eelistusi tühiseks. Selle aruteluharjutuse käigus jõuavad osalejad loodetavasti mõistmisele, et nende eelistus on suhteline, mitte üldkehtiv. Samuti aitab see neil näha iga koolkonna või traditsiooni tugevaid ja nõrku külgi. Usuline fanatism ja kitsarinnalisus sünnivad sageli rangelt valikulisest mõtteviisist ja pluralismi eitamisest. Ükski religioon ei ole ühtne tervik ning seetõttu ei saa üheski religioonis pidada kogu religiooni esindavaks või teistest ülimuslikuks üht kindlat lugu või tõlgendusviisi.

Variandid

Kui viite harjutuse läbi väikestes rühmades, oleks kasulik lõpetuseks korraldada ka põgus arutelu suures rühmas. Sel juhul paluge väikestel rühmadel enne suurde rühma kogunemist mõelda järgmistele küsimustele, et esitada nende kohta oma sõnavõtt.

- Milliseid näiteid võib meie riigist leida religioossete ja mittereligioossete traditsioonide suhtes valitseva teadmatuse ja eelarvamuste kohta?
- Mida saaksime teha teadmatuse ja eelarvamuste vähendamiseks?

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui viisite harjutuse läbi rühmas, kus kõik esindasid sama usku või samu tõekspidamisi, on teil palju võimalusi arutelu edasiarendamiseks. Minge aadressile <http://www.religioustolerance.org> ja koostage nimekiri seal loetletud religioonidest, mitteteistlikest mõttevooludest ja kõlblussüsteemidest. Küsige rühmalt, mitmest nimekirjas olevast hoiakusüsteemist nad on kuulnud ja mida nad nende kohta teavad.

Erinevate usuliste tõekspidamiste ajalooga tutvumiseks võite koostada nendest aja-joone. Seda on täpsemalt kirjeldatud harjutuse „Ajajooned“ (lk 303) variantide punktis.

Paulo Freire on öelnud: „Teisi harida tähendab uskuda muutuste võimalikkusesse.“ Kui rühm tahaks põhjalikumalt peatuda sellel, mis on haridus ja kuidas see vastab või ei vasta inimeste vajadustele, võib neile soovitada harjutust „Et kõigi hääl oleks kuulda“ (lk 207).

Ideid tegutsemiseks

Sõltuvalt teie ja osalejate elu- ja töökoha kontekstist võib olla huvitav külastada mõne teise religiooni pühakoda või kooskämiskohta ning luua kontaktid nende noorterühmaga, et arutada ühistevõime võimalusi. Mõned variandid:

- rahvusvahelisel inimõiguste päeval (10. detsember) korraldatav ühine üritus;
- vastastikused küllakutsed oluliste usupühade tähistamisele;
- ühistevõime vaeste ja hädasolijate abistamiseks.

OLULINE KUUPÄEV

16. november
Rahvusvaheline
sallivuse päev

Lisateave

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 18 öeldakse: „Igaühel on mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus; see õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt õpetamise, tava, kultuse ja kombetalituste kaudu.”

Selleks et hõlmata võimalikult palju tõekspidamissüsteeme, lähtume selles harjutuses saidil www.religioustolerance.org avaldatud religiooni definitsioonist: „Religioon on jumalike jõude käsitlevate tõekspidamiste süsteem, millega sageli kaasnevad rituaalid, kõlblusnormid ja elufilosoofia.” Religiooni mõiste hõlmab nii üksikisiku tegevusi seoses ühise usuga kui ka ühiselt läbi viidavaid rituaale ning jagatud veendumuste pinnalt toimuvat vastastikust läbikäimist. Religiooni alternatiivid on ateism, skeptitsism, vabamõtlemine ja humanism.

Selles harjutuses keskendume mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele, mis tähendab inimese õigust vabalt valida, kas järgida mõnda religiooni või mitte. Seetõttu oleme kasutanud terminit „eluhoiak”, mis üldmõistena hõlmab nii religioosseid kui ka sellest erinevaid maailmavaateid ilma kumbagi diskrimineerimata. Eluhoiaku all peame silmas ideede raamistikku, mis aitab meil maailma mõista ning elu mõtestada ja väärtustada. Paljud eluhoiakud on selgelt religioossed, näiteks kristlus, hinduism ja islam. Mõned eluhoiakud on mittereligioossed, näiteks Karl Marxi ja tema järgijate dialektiline materialism, Ayn Randi objektivism, humanism.

Lisaks leidub eluhoiakuid (näiteks budism ja konfutsianism), mida traditsiooniliselt on paigutatud religioonide alla, kuid mille paljud järgijad ei nõustu sellise liigitusega ning väidavad, et näiteks budism ja konfutsianism on pigem filosoofiad, kuna neis puudub jumalik olend. Eluhoiaku mõiste hõlmab kõiki selliseid vaateid.

Lihtsalt kasutatavat põhiteavet maailma eri usundite kohta võib leida internetist ühendatud religioonide algatuse (*United Religions Initiative*) veebisaidilt www.uri.org ja Ontario religioosse sallivuse konsultantide veebisaidilt www.religioustolerance.org.

Käesoleva harjutuse aluseks on samanimeline harjutus Euroopa-Vahemere noorsootöö õppematerjalist *Mosaic*, mis avaldati Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu noorsootööalase partnerluse raames.

Kaardid

Meil on spetsiaalne tseremoonia laste vastuvõtmiseks.	Meil on spetsiaalsed tseremooniad ja reeglid matuste jaoks.
Meie eluhoiaku kohaselt on meestel ja naistel erinevad ülesanded, näiteks tseremooniade juhatamisel.	Meil on aastas kindlad paastuajad.
Meie eluhoiaku nimel on minevikus või kaasajal toime pandud kuritegusid ja diskrimineerimist.	Meie õpetus ütleb, et hädasolijaid ja vaeseid peab abistama.
Meil on kindel seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses.	Me kanname sümboleid või spetsiaalset riietust.
Meie eluhoiakul on kindlad moraalinormid ja käsud abielu ja seksuaalsuse kohta.	Meil on kindel seisukoht aborti küsimuses.
Meie eluhoiak põhineb pühadel raamatutel või kirjutistel.	Me usume, et elu on väärtuslik ja selle hoidmine on kõige tähtsam asi.
Meie eluhoiak õpetab sallivust teiste religioonide ja uskude suhtes.	Meie eluhoiakut on tugevalt kujundanud prohvetid, keda peetakse jumalike sõnumite vahendajaks.
Me usume elu pärast surma ja viimset kohtumõistmist.	Meil on olulisi usupühaseid, mis on kuulutatud meie riikides puhkepäevaks.
Me avaldame vähemalt kord aastas austust surnutele ja külastame kalmistuid.	Meil on oma kalender, mis võib erineda ilmalikust kalendrist. Meie uus aasta ei alga 1. jaanuaril.
Me korraldame harjutust, mille käigus lapsed saavad teadmisi meie eluhoiaku kohta.	Me usume, et elu ei koosne ainult käegakatsutavatest asjadest, vaid selle juurde kuulub ka lahutamatu vaimne mõõde.
Meil on oma lood maailma loomise kohta.	Meil on kindlad seisukohad küsimuses, kellega me tohime või ei tohi abielluda.
Lisaks vaimsetele teemadele sisaldab meie eluhoiak ka õpetusi selle kohta, kuidas ühiskond peaks toimima.	Sageli meid ei mõisteta ja mõnikord meid diskrimineeritakse.
Me peame mitu korda päevas palvetama.	Meil on nädalas üks kindel päev, mil me ei tohiks tööd teha, vaid peaksime külastama oma töökspidamisi väljendavat tseremooniat.
Me usume, et meil on maailma loojaga eriline suhe.	Me juhime ise oma saatust.
Me usume, et elu mõte ja eesmärk seisneb pidevas loovas otsingus.	Meie eluhoiaku õpetuse tuum on armastus.
Meie eluhoiak sisaldab eetilisi juhiseid ja selgelt sõnastatud kõlbelisi väärtusi.	Meie eluhoiaku rituaalid juhatavad inimesi vaimsuse juurde, tekitavad neis tunnet, et nad on osa millestki suuremast.

Globaliseerumine

Keskkond

Kodakondsus ja osalus

Tase 3

Piiramatult (väikestes rühmades 5–8)

1. osa: 45 minutit;
2. osa: vastavalt vajadusele;
3. osa: vastavalt vajadusele

Me jälgime teid

Keegi ei tee suuremat viga kui see, kes, arvates, et tema võimuses on teha vaid natuke, ei tee mitte midagi.

Edmund Burke

Raskusaste Tase 3

Teemad

- Globaliseerumine
- Keskkond
- Kodakondsus ja osalus

Ülevaade Harjutuse käigus saavad osalejad teavet ühe puuvillase T-särgi valmistamisega seotud sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnalise kulu kohta. Seejärel peavad nad kavandama ja ellu viima tegevusi seonduvate inimõiguste rikkumise vastu

Seotud õigused

- Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda
- Õigus piisavale elatustasemele
- Õigus turvalisele ja tervisele keskkonnale

Rühma suurus Piiramatult (väikestes rühmades 5–8)

Aeg 1. osa: 45 minutit; 2. osa: vastavalt vajadusele; 3. osa: vastavalt vajadusele

Eesmärgid

- Mõista rõivatööstuse ülemaailmset ulatust ning meie ostetavate rõivaste tegelikku hinda
- Arendada teabe analüüsimise ning tegevuste kavandamise ja elluviimise oskusi
- Soodustada loovust, kujutlusvõimet ja aktiivset ellusuhtumist

Materjalid

- Märkmatahvli ja markerid
- Jaotusmaterjal

Ettevalmistus

- Tehke igale osalejale üks koopia teabelehest.
- Mõelge läbi enda roll inimeste osaluse toetamisel.

Juhised

1. osa: ülevaade probleemidest

1. Selgitage, et osalejad hakkavad lähemalt uurima, kuidas nende seljas olevad riided kauplustesse jõuavad ning milline sotsiaalne, majanduslik ja keskkonnanalane mõju on nende ostueelistustel.
2. Paluge osalejatel vaadata oma T-särgide või kampsunite silte, et näha, kus ja millest need on tehtud. Kui palju need maksid? Kirjutage märkmatahvli üles kõik päritoluriigid ja hinnad.
3. Küsige, kas hind on rõivaste valikul ainus kaalutlus. Seejärel jagage välja teabelehed „Puuvilla tegelik hind” ja „Ühe puuvillase T-särgi tegelik hind” ning andke osalejatele viis minutit nende lugemiseks.
4. Korraldage ajurünnak, et nimetada loetuga seonduvaid probleemküsimusi, näiteks töötajate õigused ja lapstööjõud, ressursside (vee ja kütuse) kasutamine, looduskeskkonna kahjustamine pestitsiidide ja muude mürkainetega, globaliseerumise tagajärjed.
5. Küsige rühmalt, mida nad selle teabe valguses arvavad T-särgide ostmisest. Mida nad saaksid nimetatud rikkumiste tõkestamiseks ära teha? Korraldage ajurünnak, et leida ideid, mida saaks teha. Näiteks: hoolitseda paremini oma riiete eest, et need nii kiiresti ei kulaks, osta edaspidi ainult õiglase kaubanduse T-särke või algatada kodukohas kampaania, et suurendada eakaaslaste teadlikkust neist probleemidest. Arutlege, milliste ideedega osalejad tahaksid kõige meelsamini edasi töötada. Paluge neil otsida iseseisvalt lisateavet ning mõelda oma ideede teostatavusele.

2. osa: edasise tegevuse otsustamine

6. Laske osalejatel oma teabeotsingu tulemusi analüüsida, ideid täpsustada ning jõuda kokkuleppele, millist liiki tegevustega tuleks jätkata.
7. Paluge neil moodustada väikesed rühmad vastavalt sellele, millega keegi sooviks tegeleda, ning koostada lühike tegevuskava, mis peaks sisaldama järgmisi punkte:
 - selged eesmärgid;
 - kavandatud tegevuse (boikott, kontserdid, tele- või raadiosaated, tänavateater, lendlehtede jagamine jne) kirjeldus ja põhjendus;
 - tegevuse ettevalmistamise ja elluviimise ajakava;
 - tegevuse toimumiskohad (koolid, ühiskondlikud hooned jne);
 - hinnanguline maksumus ja vajalikud ressursid.
8. Paluge igal rühmal oma tegevuskava tutvustada ning laske kuulajatel seda kommenteerida ja teha ettepanekuid selle täiustamiseks.

3. osa: elluviimine

- Valige välja üks tegevus terve rühma jaoks või laske osalejatel töötada väikestes rühmades vastavalt sellele, millega nad tahaksid tegeleda.
- Kui tegevus või kampaania on ellu viidud, analüüsige, kuidas see õnnestus ja mida saavutati.

Analüüs ja hindamine**Pärast 1. osa**

- Kas rahaline väljaminek on riiete ostmisel kõige olulisem kulu? Kui ei, siis miks?
- Kui oluline on kulu ühiskonnale, majandusele ja keskkonnale? Kas mõni neist on teistest tähtsam? Milliseid inimõigusi rikutakse?
- Kui palju oleksid valmis T-särgi eest maksma?
- Mis teeb ühe kampaania heaks?
- Kas teie arvates suudavad töötajate õiguste kaitsmisega tegelevad organisatsioonid (vabaühendused, rahvusvahelised organisatsioonid, ÜRO agentuurid ja globaliseerumise vastu võitlevad organisatsioonid) realselt midagi muuta? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?

Pärast 2. osa

- Kui lihtne oli kokku leppida ühist tegevuskava? Kas kõik olid rahul sellega, kuidas väikestes rühmades otsuseid vastu võeti? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Miks otsustasid osalejad just valitud tegevuse kasuks?
- Kas kõik tunnevad, et neid on kaasatud? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?
- Milliste inimõiguste rikkumiste vastu on rühmade tegevused suunatud?

Pärast 3. osa

- Kuidas tegevus või kampaania õnnestus? Kas kõik läks kavakohaselt? Kui jah, siis mis sellele kaasa aitas? Kui ei, siis miks mitte?
- Mida tuleks edaspidiseks kõrva taha panna?
- Kas kõik tundsid ennast kaasatuna ja nende võimed leidsid rakendust? Kui ei, siis miks ja mida saaks järgmisel korral paremini teha?
- Mida te selle harjutuse ja järgnenud tegutsemise käigus veel õppisite?

Nõuandeid korraldajatele

Valmistuge hoolikalt. Lugege 3. peatüki alapunkti tegutsemise kohta, et saada põhjalik ülevaade sellest, kuidas tegutsemist korraldada. Lisaks lugege kodakondsuse ja osaluse taustateabest lähemalt Harti osaluse redeli kohta.

Globaliseerumist käsitlevast osast leiate teavet rahvusvaheliste korporatsioonide kohta. Enne harjutuse alustamist uurige, kas õmblejate õiguste eest võitlev ühendus *Clean Clothes Campaign* (Puhaste Riiete Kampaania) või muu sarnane organisatsioon tegutseb ka teie riigis.

OLULINE KUUPÄEV

Mai teine laupäev
Rahvusvaheline
õiglase
kaubanduse päev

Tutvuge ühenduse *Clean Clothes Campaign* (CCC) kampaaniatega ning kaaluge võimalust kasutada nende koostatud valmismaterjale. Lihtsam on tegutseda juba valmis materjalidega, näiteks panna CCC kampaaniavideo spordirõivaste kohta üles rühma veebisaidile või blogisse, kui koostada ise materjale üldsuse teadlikkuse tõstmiseks. Siiski on üks selle harjutuse eesmärgi soodustada osalemist ja loovust. Seega tuleks rõhutada, et osalejatel on vabadus välja mõelda täiesti uusi kampaaniastrateegiaid.

Kui te tahate näidata rõivatootmise kulu CO₂-jalajälje kujul, siis organisatsioon Ecometrica on koostanud rõivaste CO₂-jalajälje hinnangu kolme paari aluspükste näitel. Aluspüksid ja T-särgid tekitavad tõenäoliselt üsna sarnast heidet – kuigi võib arvata, et aluspükse pestakse natuke sagedamini, aga teisalt jälle ei triigita neid nii tihti. Hinnangu tulemused näitavad, et kogu protsessi jooksul alates puuvilla hankimisest kuni pükste kasutuselt kõrvaldamiseni tekib 57 kg CO₂. Minge lehele www.ecometrica.co.uk ja kasutage seal otsingufraasi „apparel fact sheet” (rõivaste faktileht).

Variandid

Võite harjutuse esimest osa edasi arendada, et panna inimesi sügavamalt järele mõtlema tegelike kulude üle.

1. Küsige hakatuseks osalejalt nende T-särkide hinda ja paluge neil kokku leppida, mis võiks olla ühe särgi keskmine hind.
2. Seejärel paluge neil vaadata särkide siltidelt, kust need pärit on.
3. Järgmiseks paluge osalejatel väikestes rühmades koostada ajurünnaku korras nimekiri kõigist tootmisprotsessi etappidest alates puuvilla kasvatamisest kuni kaupluseni.
4. Võrrelge väikestes rühmades koostatud nimekirju suurtes rühmades ja koostage üks ühine nimekiri, mis võtaks kokku kõik erinevad etapid valdkondade lõikes: transport, tööjõud, energiakulu jne.
5. Seejärel paluge osalejatel taas väikestes rühmades kirjutada iga kuluartikli juurde selle maksumus, näiteks puuvilla kasvatamise kulu, kõik tööjõukulud kokku, transpordikulu jne.
6. Arutage rühmade hinnaarvestus läbi suures rühmas.
7. Lõpuks jagage välja teabelehed ja küsige osalejate kommentaare.

Soovitusi jätkutegevusteks

Võtke ühendust ühenduse *Clean Clothes Campaign* kohaliku osakonnaga ning arendage koos edasi rühmas alustatud tööd.

Võite uurida näiteks spordijalatsite õiglase kaubanduse probleeme. Järgmise lingi alt leiate statistilise ülevaate spordijalatsite tegeliku maksumuse kohta: <http://www.vetements-propres.be>.

Rühmal võib tekkida soov uurida lähemalt ettevõtete sotsiaalse vastutusega seotud probleeme ja valikuid. Näiteks paljud inimõigusi rikkuvad ettevõtted toetavad heategevuslikke algatusi ja üritusi. Samal ajal võivad need ettevõtted tootmise käigus ka keskkonda reostada. Osalejad võivad arutleda mõnede probleemide üle, mis on tõstatatud rahuorganisatsiooni *Peace One Day* asutaja Jeremy Gilley järgmises tsitaadis: „*Peace One Day* ei saaks eksisteerida ega tegutseda ilma ettevõtete sponsoriga. Minu seisukoht on väga selge. Olen veendunud, et tarneahela mõjutamiseks peame olema kõik ühe laua taga. Väga raske, ehk isegi võimatu on leida ettevõtet, mille tarneahela kõigis lülides järgitakse sajabrotsendiliselt inimõiguste/kaubandusõiguse kõiki nõudeid, kuigi loomulikult tuleks selle poole püüelda.”

Konkreetselt selle näitega seotud teavet võib leida aadressidelt www.peaceoneday.org ja <http://www.clearingthehurdles.org>.

Kui rühm soovib lähemalt käsitleda õigust töö vabale valikule ja ametiühingutega liitumisele, võib selleks kasutada harjutusi „Ashique'i lugu” (lk 100), milles vaadeldakse lastetööjõu problemaatikat, ja „Kohtumine ametiühinguga” (lk 312). Kui arutelu käigus kerkis esile spordijalatsite teema ning osalejad tahaksid põhjalikumalt tutvuda spordi ja inimõiguste seostega, võite edasi minna harjutusega „Üks minut” (lk 199).

Ideid tegutsemiseks

Alustatud töö jätkamiseks korraldage kokkusaamine muude kohalike huvirühmadega ja tähistage rahvusvahelist õiglase kaubanduse päeva. Selle kohta leiate küllaga teavet aadressil <http://www.wftday.org>.

Samuti võite töö käigus saadud teadmisi ja kogemusi kasutada selleks, et korraldada kampaania mõnel rühma jaoks olulisel teemal. Aasta jooksul võib leida arvukalt võimalusi, et koostöös teiste ühendustega suurendada teadlikkust inimõigustest: näiteks naiste õigused rahvusvahelisel naistepäeval 8. märtsil, pagulaste probleemid 20. juunil ja inimõigused üldiselt 10. detsembril. Teistega koostööd tehes näitate oma solidaarsust kõigi inimõiguste eest võitlejatega, leiate uusi sõpru ning ühtlasi veedate meeldivalt aega ja omandate uusi teadmisi.

Lisateave

Õiglase tootmise ja õiglase kaubanduse valdkonnas tegutseb palju organisatsioone. Leidke internetiotsingu abil need organisatsioonid, mis tegutsevad teie kodukandis. Järgmistel organisatsioonidel on partnerid paljudes Euroopa riikides:

- www.cleanclothes.org pakub rohkesti teavet ja korraldab kampaaniaid, kus saaksite osaleda;
- ühendus *Clothes for a Change Campaign* on avaldanud artikli „Kas sinu särki on valmistanud lapsed?“, <http://www.organicconsumers.org>;
- *People Tree* on üks esimesi rahvusvahelisi õiglase kaubanduse põhimõtetele vastavaid rõivaid müüvaid kauplusi, <http://www.people-treefoundation.org>;
- Rahvusvahelise Keskkonnaõiguse Sihtasutuse (*Environmental Justice Foundation*) aruandes „Lapsed meie puuvilla taga“ kirjeldatakse šokeerivaid tingimusi, milles hinnanguliselt töötab üle miljoni lapse, kellest mõned on kõigest viieaastased. Nad töötavad 12 tundi päevas äärmusliku kuuma ja külma käes ning neist paljud peavad kannatama füüsilist, sõnalist ja mõnikord seksuaalset vägivalda, <http://www.ejfoundation.org>;
- sihtasutuse *Fair Wear Foundation* eesmärk on parandada rõivatööstuses valitsevaid töötingimusi, <http://fairwear.org>;
- õiglase kaubanduse ressursivõrgustik (*Fair Trade Resource Network*) on teabekeskus, mille eesmärk on „luua turg, kus väärtustatakse neid inimesi, kes kasvatavad meile toitu ja valmistavad meile kaupu“, www.ftfn.org;
- kampaania *Play Fair* ühendab tööõiguste eest võitlevaid ühendusi, mille eesmärk on sundida olümpiamängudele spordivarustust tootvaid ettevõtteid loobuma ebainimlike töötingimustega töökodadest ning austama tööõigusi, www.clearingthehurdles.org.

Jaotusmaterjal

Puuvilla tegelik hind

Puuvillaste T-särkide tootmisahel koosneb mitmetest ülemaailmse ulatusega tööstusharudest, mis on esindatud peaaegu igas maailma riigis. Järgnevalt on toodud üks näide.

Tüüpiline Burkina Faso puuvillaistandus toimib perefarmina, kus puuvilla kasvatatakse kuuel kuni kaheksal hektaril. Üks kilo Burkina Fasos toodetud toorpuuvilla maksab 0,23 eurot. Paljude puuvillatootjate jaoks on puuvilla müügist saadav raha aasta jooksul ainus sissetulek.

Farmist veetakse puuvill puhastusvabrikusse, kus sellest tehakse puuvillakiud – protsessi käigus tõuseb ühe kilo hind 0,56 euroni. Töölised saavad iga kahe nädala tagant palka 73,40 eurot.

Nüüd veetakse puuvill ekspordimiseks Lomé sadamasse Togos, kus see müüakse kokkuostjatele kilohinnaga 0,88 eurot. Üle poole sellest puuvillast müüakse Hiinasse: see viiakse kaubalaevadel Shanghaisse või teistesse sadamatesse ja müüakse edasi kohalikele ketrusvabrikutele kilohinnaga 0,97 eurot. Valdav osa liinitööstistest on pärit vaestest piirkondadest, millest suur osa asub Hiina hiiglaslikul sisemaal. Nad elavad tehase ühiselamus ning teevad pikki tööpäevi väikese tasu eest.

Rõivad ise – mis tihti toodetakse tuntud lääne firmade jaoks ning valmivad sageli samas tootus tehases, kus kedratakse ka lõnga – veetakse sadamasse ja laaditakse ekspordiks laevadele. Ameerika Ühendriikidesse imporditava T-särgi keskmine hind on 1,10 eurot, kuid Manhattanil asuv kaubamaja paneb kahese särgikompleti müüki hinnaga 14,70 eurot.

Aafrikast hinnaga 0,56 eurot teele läinud puuvilla kilo väärtus on nüüd 18,40 eurot.

Andmed on võetud internetist: BBC uudistekanalil programm „Tracking the true cost of cotton“, 2. mai 2007.

Ühe puuvillase T-särgi tegelik hind

- Veekulu: 2157 liitrit (45% sellest kulub taimede kastmiseks).
- Energiakulu: 8 kilovatt-tundi (28 800 000 džauli) elektrienergiat ketrus- ja kudumismasinatetele; 41,6–110 liitrit kütust maismaa- ja meretranspordiks.
- Transpordivahemaa: 8851–15 128+ km.
- Tekkivad heitgaasid: NO_x, CO, CO₂, (kasvuhoonegaasid) SO₂, N₂O, lenduvad ühendid.
- Mürkained: 1–3 g pestitsiide, diislikütuse põlemisjäätgid, raskemetallid (värvainetes).
- Hind importimisel: 0,44–0,77 eurot.
- Lapstööjõu kasutamine: 17 riigis, keskmine päevapalk on 0,37 eurot.
- Muu kulu: 53–91 g väetist.

Allikas: Earth Intelligence Network,
<http://true-cost.re-configure.org/>
<http://forum.re-configure.org>

Kas ma võin siseneda?

Pagulane, mine koju! Küll ta läheks, kui saaks.

Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	6–20
Aeg	60 minutit
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Ränne • Diskrimineerimine ja sallimatus • Rahu ja vägivald
Ülevaade	<p>Rollimäng, milles vaadeldakse teise riiki põgeneda püüdvate pagulaste rühma. Käsitletavad teemad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pagulaste saatus; • sotsiaalsed ja majanduslikud argumendid varjupaiga andmise poolt ja vastu
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus otsida varjupaika teistes riikides • Tagasisaatmise keeld (õigus mitte olla tagasi saadetud riiki, kus inimest ähvardab tagakiusamine või surm) • Diskrimineerimise keeld
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendada teadmisi ja mõistmist seoses pagulaste ja nende õigustega • Harjutada argumentide esitamise ja otsuste langetamise oskusi • Kasvatada solidaarsust inimestega, kes peavad järsku kodust põgenema
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Rollikaardid • Märkmetahvel (soovi korral) • Kriit ja mööbliesemed, mille abil saab tekitada piiriületuspunkti • Pliiatsid ja paber vaatljatele märkmete tegemiseks
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage rollikaardid. Igale migratsiooniametnikule, pagulasele ja vaatljale on vaja oma kaarti. • Kujundage rollimängu tegevuspaik. Näiteks tõmmake kriidiga põrandale joon piiri tähistamiseks või paigutage mööbel nii, et tekiks füüsiline barjäär, milles on üks läbikäik ehk piiriületuspunkt. Paigutage selle juurde piirivalveametniku laud ning soovi korral võite üles panna silte riiki sisenemise ja tollitoimingute reeglitega.

Juhised

1. Selgitage, et tegemist on rollimänguga, milles vaadeldakse kodumaalt põgenenud ja teisest riigist turvalisemat elukohta otsivate pagulaste rühma.
2. Alustage ajurünnakuga, et teha selgeks, mida osalejad pagulastest teavad. Kirjutage põhilised märksõnad suurele lehele või märkmetahvlile hilisemas arutelus kasutamiseks.
3. Tutvustage osalejatele rollimängu tegevuspaiga kujundust ja lugege ette järgmine tekst: „Riikide X ja Y piiril on pime, külm ja vihmane öö. Piiripunkti on saabunud suur hulk pagulasi, kes põgenevad riigis X peetava sõja eest. Nad tahavad siseneda riiki Y. Nad on näljas, väsinud ja külmetavad. Mõnel neist on natuke raha, kuid ainult üksikutel on isikut tõendavad dokumendid või passid. Riigi Y piirivalveametnikud on lahkarvamusel: ühed tahavad pagulased läbi lasta, teised mitte. Meeleheitel pagulased üritavad ametnikke erinevate argumentidega veenda.”

Ränne

Diskrimineerimine ja sallimatus

Rahu ja vägivald

Tase 3

6–20

60 minutit

Kas ma võin siseneda?

4. Jagage mängijad kolmeks võrdseks rühmaks: pagulased riigist X, riigi Y piirivalveametnikud ja vaatlejad.
5. Paluge pagulastel ja piirivalveametnikel välja mõelda rühma liikmete rollid ja esitatavad argumendid. Jagage mängijatele rollikaardid ja andke ettevalmistuseks 15 minutit.
6. Alustage rollimängu. Määrake mängu lõpetamise aeg oma äranägemise järgi, kuid 10 minutist peaks piisama.
7. Andke vaatlejatele viis minutit aega kommentaaride ettevalmistamiseks, seejärel alustage analüüsi ja hindamise etappi.

Analüüs ja hindamine

Alguses paluge vaatlejal anda üldist tagasisidet rollimängu kohta. Seejärel küsige mängijate kommentaare selle kohta, kuidas nad ennast pagulaste ja piirivalveametnike rollis tundsid. Jätkake üldise aruteluga vaadeldud probleemide teemal ja uurige, mida keegi sellest harjutusest õppis.

- Kui õiglane oli suhtumine pagulastesse?
- Pagulastel on õigus varjupaigale inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 14 ja 1951. aastal vastu võetud pagulasseisundi konventsiooni alusel. Kas pagulastele tagati nende õigus varjupaigale? Miks?
- Kas riigil peaks olema õigus pagulasi piirilt tagasi saata? Millal? Millistel põhjustel?
- Kas teie saadaksite piirivalveametnikuna mõne inimese tagasi? Kuidas toimiksite aga siis, kui teate, et neid ootab oma riigis surm?
- Milliste probleemidega puutuvad pagulased kokku siis, kui nad on meie riiki sisenedud? Milliseid nende inimõigusi rikutakse?
- Mida tuleks teha, et vältida mõningaid probleeme, millega pagulased meie riigis kokku puutuvad?
- Kas meie riigis on riigisiseseid põgenikke? Kas neid on mõnes naaberriigis?
- Mida saaks ja tuleks teha selleks, et inimesed ei oleks sunnitud pagulasteks hakkama?

Nõuandeid korraldajale

Viige läbi ajurünnak, et teha kindlaks, kui palju osalejad teavad sellest, miks pagulased tekivad, mis sunnib inimesi kodumaalt põgenema, millistest riikidest nad tulevad ja millistesse riikidesse suunduvad. See aitab teil analüüsi ja hindamist suunata ning näitab, millist lisateavet tuleks sellel etapil osalejatele anda.

Mõelge läbi, kuidas käituda, kui osalejate endi seas on pagulasi. Sõltuvalt nende saabumise viisist võite tugineda nende kogemustele ja kasutada neid teabeallikana. Kui neil aga on liiga valulised mälestused, siis ei maksa seda teha.

Kolm rühma ei pea tingimata olema võrdse suurusega. Näiteks võite vaatlejateks valida ainult kolm või neli osalejat ning lasta ülejäänutel aktiivselt oma rolle mängida.

Harjutus toimub pimedas, külmas ja vihmase öö ajal. Vastava õhustiku loomiseks võib seega kustutada valguse ja avada aknad. Võite kirjeldada olukorda ka nii, et pagulased saavad väikeses lekkivas paadis, kui see on teie riigis tavapärasem olukord. Et pagulaste segadust veelgi suurendada, võite piiripunkti üles panna võõrkeelseid (või väljamõeldud keeles) arusaamatuid silte ja juhiseid. Sel juhul ärge unustage piirivalveametnikele öelda, mida need sildid tähendavad.

Variandid

Korrake rollimängu nii, et piirivalveametnike ja pagulaste rollid vahetuvad. Vaatlejate ülesandeks on nüüd ka panna tähele esimese ja teise rollimängu erinevusi, eriti selliseid, mille tulemusena pagulaste õigusi paremini kaitstakse.

Viige läbi jätkurollimäng, kus neidsamu riigist X pärit pagulasi saadetakse abistama ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti (UNHCR) töörühm.

Soovitusi jätkutegevusteks

Tutvuge lähemalt pagulaste olukorraga oma riigis, eriti nende igapäevaeluga. Osalejad võivad võtta ühendust kohaliku pagulasabi organisatsiooniga ning vestelda selle töötajate, vabatahtlike ja pagulaste endiga.

Lugege saidil www.newtimes.dk avaldatud lugusid (inglise keeles), mille on kirjutanud Taanis elavad varjupaigataotlejad ja pagulased. Valige sealt välja mõni lugu ja kommenteerige seda.

Ühendkuningriigi Punane Rist on avaldanud oma projekti *Positive Images* (Positiivsed pildid) raames pagulastega seotud teavet ja tegevuste kirjeldusi: www.redcross.org.uk.

Kooliklass võib teemaga edasi tegelemiseks uurida lähemalt ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti ülesandeid (<http://www.unhcr.ch>) ning kirjutada selle põhjal „ametliku raporti” rollimängus kujutatud olukorra kohta. Raportis võiks käsitleda järgmisi küsimusi:

- argumendid, mis veensid piirivalveametnikke, et pagulased tuleb sisse lasta;
- olukorrad, kus piirivalveametnikud käitusid kohatult;
- soovitused riigile Y pagulaste õiguste paremaks kaitsmiseks.

Arutlege selle üle, kas Genfi konventsioon vastab nüüdisaja vajadustele või vajaks muutmist. Näiteks peavad varjupaigataotlejad pagulasseisuse saamiseks paljudes riikides tõestama, et neid isiklikult kiusatakse taga – ei piisa ainult sellest, kui nad kuuluvad tagakiusatavasse inimrühma või põgenevad sõjapiirkonnast. Lisaks ei hõlma konventsioon neid isikuid, kes põgenevad ilmastikuga seotud õnnetuste eest.

Kui tahate jätkata harjutustega, milles vaadeldakse pagulaste edasist käekäiku, kui nad on piiri ületanud ja taotlevad varjupaika, võite läbi viia harjutuse „Keelebarjäär” (lk 203). Samuti võite koostada kollaaži või valmistada plakateid, millel kujutatakse pagulaste ees seisvaid raskusi; vt „Piltidega mängimine” (lk 247).

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust teie riigis pagulasi abistava kohaliku või riikliku organisatsiooniga, et uurida, kuidas te saaksite neid toetada. Näiteks paljud pagulased tunnevad end üksildasena ja neil on raske ühiskonda lõimuda. Neil oleks hea meel, kui nad leiaksid uusi sõpru või kellegi, kes aitaks neil keelt õppida.

Eriti haavatavad on lapsed, kes tulevad varjupaika otsima üksinda, ilma pereliikmeta. Rühm võib lähemalt uurida, mis sellistest saatjata alaealistest nende riigis edasi saab ja kuidas saaks neid aidata. Näiteks võib hakata nende sõbraks, aidata neil keelt õppida ja haridust omandada, mängida koos jalgpalli või käia väljas.

Kutsuge kooli või noortekeskusesse rääkima mõne pagulastega töötava vabaihenduse või pagulaste endi esindaja, et saada rohkem teada sellest, kuidas pagulased teie riiki tulevad, varjupaiga taotlemise protsessist ja pagulaste elust praegu.

ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti (UNHCR) veebisaidil on hulgaliselt teavet, lendlehti ja videoid, mida saaksite kasutada oma organisatsioonis või koolis pagulaste teemal õppepäeva korraldamiseks: <http://www.unhcr.org>.

Lisateave

Pagulased on inimesed, kes peavad kodust lahkuma, et päästa oma elu või säilitada vabadust. Oma riik neid ei kaitse, vaid pigem on tagakiusamise taga just sellesama riigi valitsus. Kui teised riigid neid sisse ei luba ja neile sisselaskmise järel abi ei osuta, võib see tähendada neile surmaotsust või talumatut elu heidikuna, kellel pole mingeid õigusi ega võimalusi enda ülalpidamiseks.

OLULINE KUUPÄEV

20. juuni
Maailma
pagulaste päev

Pagulase ja siserändaja mõistet on lähemalt selgitatud ja nendega seotud statistilisi andmeid on esitatud 5. peatüki rännet käsitlevas osas.

Jaotusmaterjalid

Pagulase rollikaart

Pagulaste argumendid ja valikuvõimalused

Te peate ette valmistama oma argumendid ja taktika. Teie ülesanne on otsustada, kas esitate kõik argumendid ühiselt või esitavad rühma liikmed ükshaaval oma isiklikud põhjendused.

Võite kasutada allpool loetletud argumente või mõelda välja omad.

- Meil on õigus varjupaika saada.
- Meie lapsed nälgivad, teie moraalne kohus on meid aidata.
- Kui me tagasi läheme, siis mind tapetakse.
- Mul ei ole raha.
- Mul ei ole kuhugi mujale minna.
- Ma töötasin kodulinnas arsti / meditsiiniõe / insenerina.
- Tahan saada varjupaika ainult seni, kuni oht möödub.
- Teised pagulased on teie riiki sisse lubatud.
- Kus me oleme? Inimkaubitsejad lubasid meid viia riiki Z.
- Proovin anda ametnikule altkäemaksu, et ta mind sisse lubaks.

Enne rollimängu algust mõelge läbi järgmised võimalused.

- Kas taotlete koos kogu rühma sisselaskmist või seisab igaüks ise enda eest?
- Kas olete nõus jagunema, kui piirivalveametnikud seda nõuavad?
- Mida teete siis, kui nad püüavad teid tagasi saata? Kas olete nõus koju minema? Kas palute neil ennast läbi lasta, et saaksite edasi minna riiki Z?
- Kas kellegi teist on olemas reisidokumendid? Kas need on ehtsad või võltsitud?

Selles rollimängus on pagulaste rühma koosseis väga mitmekesine, mistõttu ettevalmistuse käigus peaks iga osaleja välja mõtlema, kes ta on: vanus, sugu, perekonnaseis, elukutse, varaline seis, usk, kaasasolevad asjad.

Vaatleja rollikaart

Teie ülesanne on rollimängu vaadelda. Mängu lõpus peate andma üldise hinnangu toimunule. Valige üks rühma liige, kellest saab teie esindaja.

Vaatluse käigus peaksite muu hulgas pöörama tähelepanu järgmistele punktidele:

- pagulaste ja piirivalveametnike erinevad rollid;
- nende kasutatavad argumendid ja argumentide esitamise viis;
- võimalikud inimõiguste rikkumised.

Te peate otsustama, kuidas kõik tähelepanekud kirja panna. Näiteks võite jaguneda kaheks alarühmaks nii, et üks jälgib piirivalveametnikke ja teine pagulasi.

Piirivalveametniku rollikaart

Piirivalveametnike argumendid ja valikuvõimalused

Te peate ette valmistama oma argumendid ja taktika. Teie ülesanne on otsustada, kas esitate kõik argumendid ühiselt või esitavad rühma liikmed ükshaaval oma isiklikud põhjendused.

Võite kasutada allpool loetletud argumente või mõelda välja omad.

- Nad on meelega: me ei saa neid tagasi saata.
- Kui me nad tagasi saadame, jääb nende vahistamine, piinamine ja tapmine meie südametunnistusele.
- Kehtiva õiguse kohaselt me oleme kohustatud pagulastele varjupaika andma.
- Neil ei ole raha ja nad vajavad riigi toetust. Meie riik ei saa seda endale lubada.
- Kas neil on reisidokumendid või isikutunnistused? Kas need on ehtsad või võltsitud?
- Kas nad on ehtsate pagulaste moodi? Võib-olla tulid mõned siia lihtsalt paremat elu otsima.
- Meie riik on X riigi sõjaline ja kaubanduspartner. Me ei tohi jätta muljet, et me kaitseme neid.
- Neil võib olla selliseid ametioskusi, millest meie riigis on puudus.
- Meie riigis on niigi palju pagulasi. Peame hoolt kandma oma kodanike eest. Las pagulased lähevad mõnda rikkamasse riiki.
- Võiksime nendelt sisselaskmise eest altkäemaksu küsida.
- Kui me nemad sisse laseme, tulevad järgmised, kes tahavad samuti sisse saada.
- Nad ei oska meie keelt, neil on teine usk ja teistsugused toitumisharjumused; nad ei kohane siin.
- Nende seas võib olla terroriste või sõjakurjategijaid.

Enne rollimängu algust mõelge läbi järgmised võimalused.

- Kas lubate üle piiri kõik pagulased?
- Kas lubate piiri ületada ainult valitud pagulastel?
- Kas jaotate nad rühmadesse vanuse, elukutse, varalise seisu jne järgi?
- Kas teete hoopis midagi muud?

Teadmiseks

Harjutus on kohandatud kujul võetud väljaandest *First Steps: A Manual for starting human rights education*, Amnesty International, London, 1997.

Tsitaat „Pagulane, mine koju! Küll ta läheks, kui saaks” oli ühe ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti kampaania loosung.

Sõda ja terrorism

Rahu ja vägivald

Demokraatia

Tase 4

Piiramat

120 minutit

Chahal vs. Ühendkuningriik

Kui ta tagasi saata, hakatakse teda piinama!

- Teemad**
- Sõda ja terrorism
 - Rahu ja vägivald
 - Demokraatia
- Raskusaste** Tase 4
- Rühma suurus** Piiramat
- Aeg** 120 minutit
- Ülevaade** Imiteering (lühike kohtuprotsess), milles vaadeldakse ühte tegelikkuses Euroopa Inimõiguste Kohtus arutusel olnud asja.
- Seotud õigused**
- Piinamise keeld
 - Õigus otsida varjupaika
 - Õigus õiglasele ja avalikule kohtumõistmisele
- Eesmärgid**
- Suurendada teadmisi Euroopa Inimõiguste Kohtu rollist ning inimõiguste piiramise võimalikkusest
 - Arendada kriitilise mõtlemise ja loogiliste argumentide esitamise oskust
 - Kasvatada õiglustunnet ja austust inimväärikuse vastu
- Materjalid**
- Rollikaardid
 - Pliiatsid ja paber märkmete tegemiseks
 - Korraldaja teabekaart
- Ettevalmistus**
- Paljundage ja lõigake välja lk 123 olevad kaardid. Iga osaleja peaks saama ühe kaardi ning kohtunikke, Ühendkuningriigi valitsuse ja Karamjirt Singh Chahali esindajaid peaks olema võrdsel arvul (või võimalikult selle lähedal).
 - Nummerdage iga rühma kaardid: 1, 2, 3, 4 jne.
 - Vaja on piisavalt ruumi, et iga kohus (3 inimest) saaks omaette koos istuda.

Juhised

1. Selgitage rühmale, et tunnis käsitletakse ühte Euroopa Inimõiguste Kohtus arutusel olnud juhtumit. Küsige osalejatelt, mida nad teavad inimõiguste kohtu ja Euroopa inimõiguste konventsiooni kohta.
2. Lugege ette juhtumikaardil olev teave ning veenduge, et kõik on aru saanud põhiküsimusest: „Kas hr Chahali väljasaatmine oleks vastuolus konventsiooni artikliga 3?”
3. Jagage osalejad kolme võrdsesse rühma.
 - Rühm A esindab hr Chahali.
 - Rühm B esindab Ühendkuningriigi valitsust.
 - Rühm C esindab Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunikke.
4. Jagage igale rühmale vastavate rollikaartide koopiad ning öelge, et osalejatel on 30 minutit aega aruteluks ja oma seisukohtade selgitamiseks. Rühmad A ja B peaksid selle aja jooksul ette valmistama kohtule esitatavad argumendid ning kohtunike rühm C peaks ette valmistama mõlemale poolele esitatavad küsimused.
5. Kui 30 minutit on läbi, paluge osalejatel moodustada uued rühmad: kaardi nr 1 omanikud moodustavad ühe rühma, kaardi nr 2 omanikud teise ja nõnda edasi nii, et igas uues rühmas oleks üks hr Chahali esindaja, üks Briti valitsuse esindaja ja üks kohtunik.

6. Selgitage, et iga selline uus rühm kujutab endast miniatuurset kohtu. Kohtunikel on nüüd 20 minutit aega, et kuulata ära mõlema poole argumendid ja esitada küsimusi.
7. Seejärel peaks iga kohtunik iseseisvalt otsustama, kas hr Chahali väljasaatmine tähendaks artikli 3 rikkumist. Paluge kõigil taas koguneda suurde rühma ning laske kohtunikel välja kuulutada oma otsused koos põhjendustega.
8. Andke ülejäänud kahe rühma esindajatele võimalus tehtud otsuseid kommenteerida ning öelge neile, mida inimõiguste kohus antud asjas tegelikult otsustas (jaotusmaterjalide all olev teabekaart).
9. Küsige osalejate arvamust kohtu otsuse kohta ning jätkake siis analüüsi ja hindamisega.

Analüüs ja hindamine

- Mis olid selle kohtuasja kõige raskemad aspektid?
- Kas teil oli oma rolli raske mängida?
- Kas teie rühma „kohtunik” tegi teie arvates õige otsuse? Mis olid lõppotsuse määramisel kõige olulisemad asjaolud?
- Miks teie arvates ei luba Euroopa inimõiguste konventsioon teha piinamise keelu suhtes mingeid kitsendusi, isegi eriolukorras?
- Mis võiks olla selle tagajärg, kui piinamine oleks teatud juhtudel lubatud?
- Kuidas see kõik seostub praegu toimuva terrorismivastase sõjaga? Kas olete kuulnud mõnest sarnasest kohtuasjast?
- Miks meil on vaja Euroopa Inimõiguste Kohut?
- Kas teate mõnda juhtumit meie riigist, mida on inimõiguste kohtus arutatud?
- Kes saavad Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöörduda?

Nõuandeid korraldajatele

Kui osalejad 4. sammu all teiste sama rolli mängivate osalejatega rühmad moodustavad, tuleb neid hoiatada, et kohtuliku arutamise ajaks jagatakse nad eri rühmadesse. Soovitage osalejatele, et nad kasutaksid ühe osa ettevalmistusajast üksteisega juhtumi üksikasjade arutamiseks ning teise osa oma avasõnavõtu ettevalmistamiseks. Kohtunikud peaksid endale selgeks tegema juhtumi üksikasjad ning mõtlema sellele, millist lisateavet nad otsuse tegemiseks mõlemalt poolelt vajavad.

Selgitage kohtuasja mõlemale osapoolale, et isegi kui nad tegelikult ei nõustu selle poole seisukohtadega, keda nad esindavad, peavad nad neid kohtu ees võimalikult hästi kaitsma.

Kõige parem oleks, kui erinevad „kohtud” saaksid arutelu ajal (6. punkt) istuda eri ruumides või vähemalt üksteisest piisavalt kaugel, et mitte üksteist kuulda.

Paluge kohtunikel kontrollida kohtuliku arutamise ajal ajakasutust. Kasulik oleks juba ette planeerida, kui palju aega nad jätavad küsimusteks ning kuidas jaguneb ajakasutus kummagi poole vahel. Selgitage, et mõlemale poolele tuleb anda enam-vähem võrdselt aega, kuid kindlasti tuleb jätta aega ka poolte vaidlustatavate punktide selgitamiseks.

Kui osalejad ei ole midagi kuulnud Dick Marty raportist „Salajased kinnipidamised ja kinni- peetavate ebaseaduslik transport, millesse on segatud Euroopa Nõukogu liikmesriigid: teine raport”, milles käsitletakse kinnipidamisi Guantanamo Bay salavanglas ja seal valitsevaid tingimusi, võite lõpus selle kohta natuke teavet jagada (vt taustateavet sõja ja terrorismi kohta).

OLULINE KUUPÄEV

26. juuni
Rahvusvaheline
piinamisohvrite
toetamise päev

Hästi arusaadav ülevaade Euroopa Inimõiguste Kohtu ja selle tegevuse kohta on esitatud lehel www.abouthumanrights.co.uk.

Soovitusi jätkutegevusteks

Harjutuses „Terrorism” (lk 295) vaadeldakse erinevaid võimalusi terrorismi määratlemiseks võimalike terroriaktide näidete põhjal. Samuti võite käsitleda teist inimõigust, mida ei ole lubatud piirata – õigust elule. Seda lahkab harjutus „Kui saabub homme” (lk 324), kus kasutatakse ühe surma mõistetud noore inimese kirjutatud teksti.

Lisateave

Euroopa Inimõiguste Kohus on rahvusvaheline kohtuorgan, mis loodi 1950. aasta Euroopa inimõiguste konventsiooni alusel, et teostada järelevalvet inimõiguste austamise üle Euroopa Nõukogu liikmesriikides (www.echr.coe.int).

Kohus leidis, et hr Chahali väljasaatmine Briti valitsuse poolt tähendaks konventsiooni artikli 3 rikkumist. Nende põhjendus oli järgmine:

„Artiklis 3 on sõnastatud üks demokraatliku ühiskonna kõige põhilisemaid väärtusi... Kohus on teadlik tänapäeval riikide ees seisvatest raskustest seoses oma elanike kaitsmisega terroristliku vägivalla eest. Kuid isegi sellistel asjaoludel keelab konventsioon kõigil juhtudel inimeste piinamise, ebainimliku ja alandava kohtlemise ja karistamise, olenemata ohvri käitumisest. Erinevalt enamikust konventsiooni ning selle 1. ja 4. protokollis materiaalsoiguslikest sätetest ei nähta artiklis 3 ette mingeid erandeid ning artikkel 15 ei luba sellega tagatud õigusi mingil viisil piirata isegi hädaolukorras, mis ähvardab rahva eluvõimet...”

Artiklis 3 sätestatud väärkohtlemise keeld on samavõrd absoluutne väljasaatmisjuhtumite puhul. Seega kui on esitatud kaalukaid tõendeid, et teise riiki saatmise korral võib isikut realselt ähvardada artikliga 3 keelatud kohtlemine, rakendub väljasaatmise korral lepinguosalise kohustus kaitsta isikut sellise kohtlemise eest. Sellistel asjaoludel ei saa kõnealuse isiku tegevust käsitada olulise argumendina, isegi kui see on ebasoovitav või ohtlik.”

Õiguste piiramine. Nii nimetatakse teatud õigussätte järgimise ajutist peatamist või Euroopa inimõiguste konventsiooni teatud artiklitega võetud kohustustest taganemist. Inimõiguste konventsiooni artikkel 15 lubab lepinguosalistel seda teha „sõja ajal või muus hädaolukorras”, kuid riik peab sellest eelnevalt teatama Euroopa Nõukogu peasekretärile ning õiguste piiramine peab olema „olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalik”. Lisaks öeldakse artiklis 15, et kohustustest taganemine ei ole lubatud artikli 3, artikli 4 lõike 1 ja artikli 7 puhul ning artikli 2 kehtivust piirab ainult „inimeste hukkumine õiguspärase sõjategevuse tagajärjel”.

Ühendkuningriik keeldus pikka aega täitmast artikli 5 teatud sätteid ning kinnitas sama poliitika jätkumist 2001. aasta novembris pärast Ameerika Ühendriikides toimunud terrorirünnakuid, tuues põhjenduseks, et Ühendkuningriiki ähvardab oht terroristide poolt. Ühendkuningriik oli ainus Euroopa Nõukogu liikmesriik, kes kasutas oma õigust kohustustest taganeda seoses 2001. aasta USA terrorirünnakutega. Õiguste piiramine lõpetati 2005. aastal, kui Briti parlamendi ülemkoda otsustas, et see on loomult diskrimineeriv ja seega konventsiooniga vastuolus.

Euroopa inimõiguste konventsiooni kokkuvõtte on esitatud lk 610.

Ideid tegutsemiseks

Uurige välja, milliseid asju on Euroopa Inimõiguste Kohtus arutatud seoses teie riigiga ning kas on tehtud õigusterikkumist kinnitavaid otsuseid. Otsuste andmebaasi leiate inimõiguste kohtu veebisaidilt www.echr.coe.int otsinguga „HUDOC database”.

Jaotusmaterjal

Juhtumikaart väljajagamiseks vastavalt juhiste 2. punktile

Kohtuasi

Karamjit Singh Chahal on India kodanik, kes elab praegu Ühendkuningriigis. Ta on sikh ning toetab iseseisva sikhide riigi rajamist India Punjabis osariigis.

Ühendkuningriigi valitsus tahab hr Chahali tagasi Indiasse saata, sest tema toetus sikhide iseseisvusele ja tema varasem tegevus kujutavad endast väidetavalt ohtu Ühendkuningriigi julgeolekule, eriti arvestades praegusajal valitsevat terrorismiohtu.

Hr Chahal vaidlustas väljasaatmisotsuse Euroopa Inimõiguste Kohtus, kuna tema väitel hakatakse teda pärast Indiasse tagasisaatmist kindlasti piinama. See tähendaks artikli 3 rikkumist, mistõttu valitsusel ei ole õigust teda välja saata.

Karamjit Singh Chahali rollikaart

Sa oled India kodanik, aga elad praegu Ühendkuningriigis. Sa oled sikh ning toetad iseseisva sikhide riigi rajamist India Punjabis osariigis.

Ühendkuningriigi valitsus tahab sind tagasi Indiasse saata, sest sinu toetus sikhide iseseisvusele ja sinu varasem tegevus kujutavad endast väidetavalt ohtu Ühendkuningriigi julgeolekule, eriti arvestades praegusajal valitsevat terrorismiohtu.

Sa oled kindel, et pärast Indiasse tagasisaatmist hakatakse sind piinama samuti, nagu on teinud paljude sinu sõprade ja pereliikmetega ja nagu piinati sind ennast enne Indiast lahkumist. See juhtus kõigest kuus aastat tagasi, kui Punjabis politsei sind vahistas ja 21 päeva kinni pidas. Selle aja jooksul hoiti sind käeraudades ja kohutavates tingimustes, peksti kuni teadvusekaotuseni, anti erinevatele kehaosadele elektrilööke ning korraldati mänguhukkamine. Hiljem vabastati sind süüdistust esitamata.

Sinu väited:

1. Sa ei ohusta Ühendkuningriigi julgeolekut, kuna sa toetad Indias valitseva konflikti rahumeelset lahendamist.
2. Kui sind tagasi Indiasse saadetakse, hakatakse sind kindlasti taas piinama, sest sealne olukord ei ole kuigivõrd muutunud ning sinu separatistlik meelsus on nüüd veel rohkem tuntud.
3. Kui Ühendkuningriigi valitsus lubab sellel juhtuda, ei järgi ta sinu suhtes piinamise keeldu. See oleks vastuolus Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 3.

Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklid

Artikkel 3. Piinamise keelamine

Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Artikkel 15. Õiguste piiramine hädaolukorras

1. Sõja ajal või muus hädaolukorras [...] võib iga Kõrge Lepinguosaline võtta meetmeid, millega ta taganeb selle konventsiooniga võetud kohustustest ulatuses, mis on olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalik...
2. Kunagi ei või taganeda artiklitest 3, 4 (lõige 1) ja 7. Piirata ei või õigust elule, välja arvatud inimeste hukkamine õiguspärase sõjategevuse tagajärjel.

Ühendkuningriigi valitsuse rollikaart**Kohtuasi**

Karamjit Singh Chahal on India kodanik, kes elab praegu Ühendkuningriigis. Ta on sikh ning toetab iseseisva sikhide riigi rajamist India Punjabi osariigis.

Sa tegutsed Ühendkuningriigi valitsuse esindajana, kes tahab hr Chahali tagasi Indiasse saata, sest tema toetus sikhide iseseisvusele ja tema varasem tegevus kujutavad endast ohtu Ühendkuningriigi julgeolekule, eriti arvestades praegusajal valitsevat terrorismiohtu.

Hr Chahal vaidlustas väljasaatmisotsuse Euroopa Inimõiguste Kohtus, kuna tema väitel hakatakse teda pärast Indiasse tagasisaatmist kindlasti piinama. See tähendaks artikli 3 rikkumist, mistõttu valitsusel ei ole õigust teda välja saata.

Sinu väited:

Hr Chahali ei ähvarda tegelikult kuigi suur piinamisoht, sest olukord Indias on pärast tema lahkumist muutunud ning India valitsus on andnud oma garantii, et temaga ei juhtu midagi.

Ta ohustab Ühendkuningriigi julgeolekut, kuna ta on tegutsenud sikhide iseseisvusliikumises.

Seega tuleks piinamise keelu õigust tema puhul piirata nii, et see ei oleks ülimuslik riigi julgeolekule tekkiva ohu suhtes.

Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklid**Artikkel 3. Piinamise keelamine**

Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Artikkel 15. Õiguste piiramine hädaolukorras

1. Sõja ajal või muus hädaolukorras [...] võib iga Kõrge Lepinguosaline võtta meetmeid, millega ta taganeb selle konventsiooniga võetud kohustustest ulatuses, mis on olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalik...
2. Kunagi ei või taganeda artiklitest 3, 4 (lõige 1) ja 7. Piirata ei või õigust elule, välja arvatud inimeste hukkumine õiguspärase sõjategevuse tagajärjel.

Kohtunike rollikaart

Kohtuasi

Karamjit Singh Chahal on India kodanik, kes elab praegu Ühendkuningriigis. Ta on sikh ning toetab iseseisva sikhide riigi rajamist India Punjabi osariigis.

Ühendkuningriigi valitsus tahab hr Chahali tagasi Indiasse saata, sest tema toetus sikhide iseseisvusele ja tema varasem tegevus kujutavad endast väidetavalt ohtu Ühendkuningriigi julgeolekule, eriti arvestades praegusajal valitsevat terrorismiohtu.

Hr Chahal vaidlustas väljasaatmisotsuse Euroopa Inimõiguste Kohtus, kuna tema väitel hakatakse teda pärast Indiasse tagasisaatmist kindlasti piinama. See tähendaks artikli 3 rikkumist, mistõttu valitsusel ei ole õigust teda välja saata.

Piinamise tõenäosus: erinevatest allikatest saadud teave

Aastal 1995 esitas ÜRO piinamisjuhtude eriraportöör järgmise kommentaari politsei poolt vahistatud isikute piinamise kohta: „... selle usaldusväärsete allikate andmetel laialt levinud, et mitte öelda endeemilise nähtuse puhul jõutakse süüdistuse esitamiseni ainult üksikutel juhtudel ning veel harvemad on olukorrad, kus teo toimepanija süüdi mõistetakse.”

Hiljuti *Amnesty International*'i avaldatud raportis kirjeldatakse tüüpilisi inimõiguste rikkumisi, mida panevad toime Punjabi politseiametnikud salaoperatsioonides väljaspool oma osariiki. Raporti väitel ähvardab tuntud sikhi separatiste endiselt suur „kadumise” oht, neid võidakse vahistada või nende üle kohut mõista süüdistust esitamata. Samuti esineb kohtuvälist hukkamist, mille taga on sageli Punjabi politsei.

Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklid

Artikkel 3. Piinamise keelamine

Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Teabekaart korraldajale kasutamiseks juhiste 8. punkti juures

Kokkuvõtte kohtuasjast Chahal vs. Ühendkuningriik (22414/93) [1996] ECHR 54 (15. november 1996)

Asjaolud. Kaebuse esitaja on sikh, kes sisenes Ühendkuningriiki ebaseaduslikult, kuid kelle viibimine riigis hiljem seadustati ebaseaduslikele sisenejatele antud üldise amnestiaga. Ta on olnud Ühendkuningriigi sikhide kogukonnas poliitiliselt aktiivne ning mänginud olulist rolli rahvusvahelise sikhide noorteföderatsiooni asutamise ja selle tegevuse korraldamise juures. Ta arreteeriti süüdistatuna vandenõus India peaministrile atentaadi korraldamiseks, kuid süüdimõistvat otsust ei tehtud. Hiljem on tema suhtes tehtud süüdimõistev otsus kallaletungis ja kakluses osalemise tõttu, kuid apellatsioonikohus tühistas selle otsuse. Tema poliitilise tegevuse ja tema suhtes algatatud kriminaaluurimise tõttu tehti korraldus tema riigist väljasaatmiseks ning ta vahistati kuni Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuse tegemiseni.

Kaebuse sisu. Kaebuse esitaja väitis, et tema väljasaatmine Indiasse tähendaks reaalselt piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise ohtu, mis oleks vastuolus Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 3. Samuti väitis ta, et on rikutud tema õigust isikuvabadusele, mis on tagatud artikliga 5.

Kohtu otsus. Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et on rikutud artiklit 5, artikli 5 lõiget 4 ja artiklit 13, aga mitte artikli 5 lõiget 1.

Põhjendus. Artikkel 3 sisaldab tagatist, mille kehtivus väljasaatmisjuhtumite puhul on absoluutne. Seega ei saa Ühendkuningriik tugineda kaebuse esitaja väljasaatmisel riikliku julgeoleku argumendile. Indiasse väljasaatmise korral ähvardaks kaebuse esitajat reaalse piinamisohu. Artikli 5 lõike 1 rikkumist ei tuvastatud, kuna otsus oli suure kaaluga ja seda ei saanud teha kiirustades. Riikliku julgeoleku kaalutlused ei vabasta riigi ametiasutusi kohtulikust kontrollist, mistõttu Inglismaa kohtutes toimunud menetlus ei vastanud artikli 5 lõike 4 nõuetele.

<http://www.hrcr.org/safrica/citizenship/Chahal.html>

Vaesus

Puuded ja puudehalvustamine

Ränne

Tase 2

Piiramatu

90 minutit

Tsitaadi autor on Laurel Lee, kellel diagnoositi 29-aastasena vähk. Vastupidiselt arstide prognoosile elas ta veel kakskümmend aastat, kasvatas üles kolm last, reisis ja kirjutas. Ta keeldus võtmast asju sellisena, nagu need olid, ja see andis talle inspiratsiooni. Mõnel muul juhul võiks selline käitumine olla rumal.

Vaheta prille

Ma tean, et ma ei võta asju nii, nagu need on. Ma suhtun kõigesse nii, nagu ma ise olen.

Laurel Lee¹

Teemad

- Vaesus
- Puuded ja puudehalvustamine
- Ränne

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus Piiramatu

Aeg 90 minutit

Ülevaade See on väga lihtne vabas õhus sooritav harjutus, kus osalejad käivad ringi ja vaatlevad ümbruskonda läbi kellegi teise silmade.

Seotud õigused Kõik

Eesmärgid

- Suurendada teadlikkust ühiskonnas esinevad ebavõrdsusest
- Arendada vaatlemisoskust ja kujutlusvõimet
- Tugevdada solidaarsust ja motivatsiooni õigluse nimel töötamiseks

Materjalid

- Prillid: vanad prillid kasutatud asjade poest või kirbuturult või lihtsalt prilliraamid
- Suured paberilehed ja pliiatsid
- Vanad ajakirjad, postkaardid, kollaažimaterjal, liim
- Kleeplint piltide ülespanekuks
- Digitaalkaamera või kaameraga mobiiltelefon; ideaaljuhul igale osalejale üks või mõned kogu rühma peale
- Arvuti ja printer

Juhised

1. Nimetage rühmas ajurünnaku korras inimesi, kes on ühiskonnas ebasoodsamas olukorras või tõrjutud, näiteks puudega inimesed ja kodutud.
2. Paluge igal osalejal valida välja üks selline isikute kategooria, mis neid rohkem huvitab, ning selgitage, et nende ülesanne on minna välja ja vaadelda ümbruskonda sellise inimese silmade läbi.
3. Rõhutage, et eesmärk ei ole rolli mängida, vaid lihtsalt kujutleda, kuidas näeks välja elu selle inimesena. Mis tunne oleks olla tema nahas? Näiteks kas nad saavad käia kõigis avalikes hoonetes? Kust nad leiba ostaksid (kui neil oleks selleks raha)? Kus nad elaksid?
4. Kui teil on kasutada prille, siis jagage need välja. Öelge osalejatele, et ümbruskonnas ringi käies peaksid nad nähtu dokumenteerimiseks tegema digikaamera või mobiiltelefoniga pilte. Leppige kokku aeg, millal kõik peavad tagasi jõudma.
5. Kui kõik on tagasi, paluge igal osalejal tõsta fotod arvutisse ning valida välja 2–4 pilti, mille võiks välja printida, suurele paberile paigutada ja seinale välja panna. Fotod peaksid olema ilma pildiallkirjata.
6. Kui kõik fotod on välja pandud, paluge kõigil ära arvata, millise tõrjutud ühiskonnagrupi probleeme igal pildil kujutatakse. Seejärel paluge osalejatel üksteise järel oma pilte tutvustada ja selgitada, miks neid huvitavad just valitud grupi liikmete probleemid.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks vaadake näitust ning siis küsige igalt osalejalt, mida nad kogesid ja nägid.

- Mis juhtus? Kas harjutus meeldis? Mille poolest? Miks mitte?
- Mis oli kõige üllatavam asi, mille te avastasite?
- Miks te valisite pildistamiseks just selle näite?
- Millised ettekujutused või stereotüübid teil olid valitud isikute kategooria kohta? Kuidas need mõjutasid seda, mida te harjutuse käigus tegite ja mida „otsustasite näha”?
- Kas harjutus aitas teil kuidagi tõrjutud isikuid paremini mõista? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?
- Mida te enda kohta õppisite?

Minge edasi mõnede üldisemate küsimuste aruteluga.

- „Ma tean, et ma ei võta asju nii, nagu need on. Ma suhtun kõigesse nii, nagu ma ise olen.” Kuidas mõjutavad meie stereotüübid ja tõekspidamised seda, kuidas me ümbritsevat maailma näeme?
- Kust me saame teavet ebasoodsamas olukorras olevate ja tõrjutud inimeste kohta?
- Kui ohtlik on eeldada midagi mõne inimese kohta tema grupikuuluvuse põhjal?
- Kui ohtlik on teha üldistusi inimeste grupi kohta ainult ühe või kahe näite põhjal?
- Millised inimõigused kaitsevad otseselt neid ebasoodsamas olukorras olevaid või tõrjutud inimesi, kelle osalejad välja valisid?
- Mil moel nende inimeste õigusi kõige sagedamini rikutakse?
- Kui lihtne neil on oma õigusi teostada?
- Kes peaks vastutama selle eest, et nende õigusi ei rikota või et neil on võimalik oma õigusi teostada?

Nõuandeid korraldajale

Harjutust saab kasutada sissejuhatava harjutuse või põhiharjutusena. Näiteks koolituspäeval võimaldab see inimestel vahepeal puhata ja värsket õhku hingata või siis saab selle kavandada täiendava tegevusena osalejate vabal ajal.

Juhistes soovitatakse, et iga osaleja töötaks iseseisvalt, kuid harjutuse võib läbi viia ka väikestes rühmades. Sellised korralduslikud valikud sõltuvad eelkõige praktilistest kaalutlustest, nagu rühma suurus ja olemasolevate kaamerate arv. Arvestage, et osalejatel kulub oma piltide tutvustamiseks aega ning seega tuleks igaühe näidatavate piltide arvu piirata vastavalt rühma suurusele.

Ühiskonnas ebasoodsamas olukorras olevad isikud on muu hulgas näiteks väikelastega üksikemad, pensionärid, immigrandid, ratastoolis isikud ning HIV/AIDSi põdevad inimesed. Tõrjutud inimrühmad on näiteks kodutud, illegaalsed immigrandid, kirjaoskamatud inimesed ja romad. Selliste rühmade liikmetel on ühiskonnas vähem võimalusi kui enamikul teistel. Kõik ebasoodsamas olukorras olevad ja tõrjutud inimesed on vaesed ning kannatavad eelarvamuste ja stereotüüpide tõttu. Sageli on nad mingil moel diskrimineeritud, näiteks puudub neil oma olukorra tõttu võimalus saada korralikku eluaset ja tööd.

Osalejatel on oluline mõista, et nad on paratamatult sunnitud vaatlema maailma läbi enda silmade ning üksnes kujutlema, mida võib tunda üks tõrjutud inimene. Nad peaksid arvestama, et läbi oma stereotüüpide või kaastunde võivad nad harjutuse käigus tugevdada moonutatud või ekslikke arvamusi.

OLULINE KUUPÄEV

Oktoobri teine neljapäev

Ülemaailmne nägemise päev

Samuti peaksid nad teadma, et stereotüübid on (kasulikud) üldistused mõne inimrühma kohta, kuid neid tuleb kasutada ettevaatlikult, sest ka iga rühma liikmete vahel on suuri erinevusi ning üldistused ei kehti alati konkreetse inimese kohta. Lisateavet stereotüüpide kohta leiab diskrimineerimist ja sallimatust käsitlevast taustateabe osast.

Variandid

Juhistes soovitatakse osalejatel töötada iseseisvalt, kuid harjutuse võib korraldada ka väikestes rühmades või kogu rühmaga koos olenevalt sellest, mitut kaamerat saab fotode tegemiseks kasutada.

Üksikplakatite tegemise asemel võib koostada kõigist piltidest näituse või slaidiesitluse pealkirjaga „Elu ühiskonna äärealal“.

Fotode tegemise asemel võite paluda, et osalejad jutustaksid väljamõeldud loo valitud isiku kohta või esitaksid pantomiimi.

Kui tahate, et osalejad paneksid ennast kellegi teise olukorda, võite anda osalejatele uued jalatsid ja uued prillid. Erinevates keeltes kasutatakse erinevaid väljendeid selle kohta, kui keegi kujutleb ennast mõne teise inimese rollis, ning vastavalt sellele võiks valida ka vahendid.

Eespool kirjeldatud variandis palutakse osalejatel kujutleda, kuidas võiks elada mõni ebasoodsamas olukorras olev või tõrjutud inimene, ning seejärel vaadelda maailma läbi tema silmade. Teine variant oleks minna välja, vaadelda ning seejärel luua sellisest inimesest kujutletav pilt. Selgitage, et tavaliselt on meil kogu aeg kiire ja me üldiselt ei pööra teistele inimestele eriti tähelepanu. Nüüd aga on osalejate ülesanne olla väga tähelepanelik. Õelge osalejatele, et nad peavad minema linna ning valima viie minuti jooksul kellegi, keda jälgida. Rõhutage, et seda tuleks teha diskreetselt, valmistamata jälgitavale piinlikkust. Jälgida võib igaühte, kes tundub „huvitav“. Soovitatavalt peaks sellise inimese elu olema võimalikult erinev jälgija enda omast. Õelge osalejatele, et nad peaksid meelde jätma oma esimese mulje sellest inimesest ja põhjuse, miks nad otsustasid just teda jälgida. Siis peaksid nad sellel inimesel järel käima ning teda hoolikalt vaatlema, püüdes kujutleda, kes ta on, et luua endale pilti tema elust.

- Mis ta nimi võiks olla?
- Kui vana ta on?
- Millega ta tegeleb?
- Kuhu ta läheb?
- Kus ta elab?
- Kas tal on partner või perekond või on ta vallaline?
- Kas ta käib tööl? Mis tööd ta teeb? Või on ta hoopis töötu?
- Mis võiks talle rõõmu pakkuda?
- Kas tal on hobisid? Mis need võiks olla?
- Mida talle meeldib süüa ja juua?

Leppige kokku, et näiteks 30 minuti pärast tulevad kõik tagasi, et nähtust rääkida. Nad võivad oma jälgitava elust lihtsalt rääkida või näitlikustada seda sõnade ja piltidega.

Võite kasutada harjutuses „Astu samm ette“ (lk 281) loetletud rolle. See sobib nii selle harjutuse sissejuhatuseks kui ka jätkutegevuseks.

Soovitusi jätkutegevusteks

Harjutus „Astu samm ette“ (lk 281) võimaldab tunnetada, kuidas ebavõrdsed võimalused mõjutavad inimeste elu.

Harjutuses „Kahe linna lugu“ (lk 286) saate lähemalt uurida, kuidas sotsiaalhoolekande rahastamisel tehtavad valikud mõjutavad kogukonna elu.

Tõrjutud olukorrast väljumiseks vajavad inimesed korraliku palgaga tööd. Selle leidmine võib olla raske, näiteks puudega inimeste või sisserändajate jaoks. Mõnede selliste probleemidega saate lähemalt tutvuda harjutuses „Tahan töötada” (lk 193).

Ideid tegutsemiseks

Viige harjutus läbi pereliikmete, sõprade või töökaaslastega ning algatage arutelu inimõiguste teemal.

Samuti võite kontrollida, kas teie arvamused tõrjutud inimeste kohta peavad paika, korraldades nendega kohtumise näiteks elava raamatukogu projekti raames või külastades näiteks kodutute varjupaika või pagulaste vastuvõtukeskust. Teine võimalus on võtta ühendust tõrjutud isikutega töötava noorsoo- või sotsiaaltöötajaga ning kutsuda ta rääkima selliste inimeste igapäevaelust.

Lisateave

Selles harjutuses peame „ebasoodsamas olukorras olevate” inimeste all silmas neid üksikisikuid või inimrühmi, kes ei suuda ennast üleval pidada ega endaga toime tulla ning vajavad äraelamiseks rahalist abi. See tähendab, et nad on vaesed. Sellised inimesed võivad olla näiteks üksikemad, sisserändajad või puudega isikud. Inimesed satuvad „ebasoodsamasse olukorda” seetõttu, et ühiskonna enamuse käitumine soodustab seda. Sellised inimesed on ebasoodsamas olukorras, kuna neil on ühiskonna enamusega võrreldes halvem ligipääs tervishoiule, haridusele, teabele ja töökohtadele. Ebasoodsamas olukorras olevatel inimestel võib olla ka vähene iseseisvuse, motiveerituse, vastutuse ja enesest lugupidamise tunne. Toimetulekut võib takistada vajalike ressursside puudumine, näiteks puuduvad töökohad, kapital või füüsilise puudega isikute raskused ühistranspordi kasutamisel. Teine takistus on teatud võimaluste kättesaamatus: kõrge hind, halb ehitusprojekt, suur vahemaa, vähene teavitamine või ühiskonna üldine suhtumine. Mõni ressurss võib olla kättesaamatu ka seepärast, et teatud rühm peab seda ebaseadlikuks või maitsetuks või see on vastuolus nende väärtushinnangutega. Ebasoodsamas olukorras olevad isikud võivad, aga ei pruugi, kuuluda ühtlasi ka tõrjutud isikute hulka.

„Tõrjutuse” all peame silmas üldisemat olukorda ühiskonnas, mitte seda, et keegi isikuid teatud aladelt välja tõrjuks. Sisuliselt tähendab tõrjutus seda, et inimestel ei ole võimalik ühiskonnaelus osaleda. Tõrjutud inimeste hulka kuuluvad näiteks vangid, kodutud, ravimatu vaimuhaigusega patsiendid ja teatud rahvusrühmad (romad). Nii ei pruugi kodutul olla võimalust valimistel hääletada, sest tal puudub elukoha aadress. See tähendab, et ta ei saa oma elu puudutavate otsuste tegemisel kaasa rääkida ning jääb ühiskonnast kõrvale, kuna ta ei saa mõjutada seda, kes pääseb valitsema või milliseid teenuseid talle osutatakse. Teine näide puudub kirjaoskamatu isikuid, kes muutuvad heidikuks seetõttu, et nad ei suuda täita abitaotlusi ega kirjutada tööavaldusi.

Elava raamatukogu idee sai alguse 2000. aastal Taanis ning hiljem on seda tutvustanud Euroopa Nõukogu oma väljaandes „Don't judge a book by its cover!” (Ära hinda raamatut kaane järgi). Elav raamatukogu toimib täpselt samuti nagu tavaline raamatukogu: lugejad tulevad ja „laenutavad” teatud ajaks raamatu. Pärast lugemist tagastavad nad selle raamatukogule ja võivad soovi korral laenata järgmise raamatu. On ainult üks erinevus: elava raamatukogu raamatud on inimesed, kes saavad lugejatega vahetult dialoogi astuda. Elava raamatukogu raamatud on inimesed, kes esindavad sageli eelarvamuste ja stereotüüpidega kokku puutuvaid inimgrupe ning võivad kergesti langeda diskrimineerimise või sotsiaalse tõrjutuse ohvriks.

Täiendava materjalina ebasoodsa olukorra kirjeldamise ja sotsiaalsete vastumeetmete kohta soovitame lugeda: *What is a "Disadvantaged Group?"*, Steven E. Mayer, Ph.D, www.effectivecommunities.com/articles.

Teadmiseks

Harjutuse aluseks on harjutus, mis töötati välja ja mida katsetati koolituskursusel

„Inimõigustealane haridus ja mitteametlikkus: vabas õhkkonnas käitumine inimõiguste perspektiivist”, ühendus Intercultura, Dinan, Prantsusmaa, mai 2009.

Harjutuse variandi aluseks olid projektis Blast Theory/Rider Spoke saadud kogemused (<http://www.blast-theory.co.uk>).

Lapsed

Üldised
inimõigused

Haridus

Tase 2

Piiramatult
(väikesed
rühmad: 3–4)

60 minutit

Laste õigused

Lõhestunud maailma ühendav jõud on lapsed, kes suudavad panna meid kõiki toetama samu eetikapõhimõtteid.

Graça Machel-Mandela

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus Piiramatult (väikesed rühmad: 3–4)

Aeg 60 minutit

Teemad

- Lapsed
- Üldised inimõigused
- Haridus

Ülevaade Harjutuses kasutatakse rombikujulist pingerida, et käivitada arutelu lapse õiguste konventsiooni teemadel.

- Põhilised inimõigused ja laste eriõigused vastavalt lapse õiguste konventsioonile
- Konventsioonist tulenevad kohustused ja ülesanded
- Õiguste teostamine

Seotud õigused

- Lapse õigused (kõik)
- Lapse õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes
- Kaitse majandusliku ekspluateerimise eest
- Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele ning kultuurielus osalemisele

Eesmärgid

- Anda teadmisi lapse õiguste konventsioonist
- Arendada teabe kriitilise hindamise ja igapäevaeluga seostamise oskust
- Kasvatada vastutustunnet, solidaarsust, õiglustunnet ja võrdsuse saavutamise soovi

Materjalid

- Väitekaardid: üks komplekt igale väikesele rühmale
- Suur paberileht ja markerid seinale tabeli joonistamiseks
- Piisavalt ruumi väikestes rühmades töötamiseks

Ettevalmistus

- Kasutage lapse õiguste konventsiooni teksti leheküljel 605. Tehke selle artiklitest seinale suur tabel.
- Vaadake üle allpool esitatud väitekaardid ning nende seosed konventsiooni artiklitega. Otsustage, millised artiklid ajendaksid selles konkreetsetes rühmas kõige huvitavama arutelu. Kaaluge, millised teemad on rühma liikmete jaoks kõige olulisemad ja millised võivad põhjustada kõige suuremaid vaidlusi. Vajadusel valige mõned muud õigused ja tehke nende kohta oma väitekaardid.
- Valmistage igale väikesele rühmale ette üks väitekaartide komplekt. Pange iga komplekt ümbrikku, et kaardid omavahel segamini ei läheks.

Juhised

1. Alustage lühiülevaatega lapse õiguste konventsioonist. Küsige, mida osalejad selle kohta teavad. Juhtige tähelepanu seinal olevatele tabelitele ja selgitage põhiartiklite sisu.
2. Paluge osalejatel moodustada 3–4-liikmelised rühmad. Jagage välja väitekaartidega ümbrikud.

3. Selgitage rombikujulise pingerea koostamise põhimõtet. Iga väike rühm peaks läbi arutama kõik üheksa väidet ning otsustama, kui olulised need nende endi elu jaoks on. Seejärel peaksid nad paigutama väited rombikujuliselt vastavalt nende olulisusele. Kõigepealt tuleks asetada lauale kõige olulisem väide. Selle alla tuleks kõrvuti asetada kaks tähtsuselt järgmist väidet. Nende alla tuleks paigutada kolm keskmise tähtsusega väidet. Neljandasse ritta peaks jääma kaks kaarti ja viiendasse üks – see, millel olev väide on nende arvates kõige vähem oluline. Nii moodustub kaartidest romb.
4. Andke rühmadele 25 minutit aruteluks ja väidete järjestamiseks.
5. Kui kõik väikesed rühmad on lõpetanud, laske osalejatel ruumis ringi käia ja vaadata teiste rühmade koostatud järjestusi. Seejärel kutsuge kõik kokku suurde rühma analüüsile.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks paluge igal rühmal tutvustada oma arutelu tulemusi. Seejärel hinnake, kuidas osalejatele harjutus meeldis ja mida nad õppisid.

- Kui sarnased või erinevad on eri rühmade rombid?
- Miks tähtsustavad eri inimesed erinevaid asju?
- Võib öelda, et üks õigus on teisest olulisem minu kogukonnas, aga ei ole õige öelda, et üks õigus on põhimõtteliselt teisest olulisem. Miks?
- Olles kuulnud ära teised rühmad, kas mõni rühm tahaks oma kaartide järjestust muuta? Millised argumendid olid kõige veenvamad?
- Milliseid õigusi üldiselt teie kogukonnas ei austata ja miks?
- Kas leidub õigusi, mida konventsioonis pole sätestatud, aga mis peaksid seal sisalduma?
- Miks on lastele vaja oma konventsiooni?
- Kui laste jaoks on eraldi konventsioon, kas poleks seda vaja siis ka 18–30-aastastele noortele? Milliseid noori puudutavaid õigusi peaks selline konventsioon sisaldama?
- Lapse õiguste konventsioonis võivad ju laste õigused sätestatud olla, aga kui realistlik on see, et lastel õnnestub neid õigusi teostada?
- Kuidas saaksid lapsed oma õigusi teostada?
- Kui üks võimalus oma õiguste teostamiseks on demokraatlikus protsessis osalemine, siis mida saaksid osalejad kohe ära teha, et hakata teostama oma õigusi kodus, koolis või noortekeskuses? Millised õigused on rühma kuuluvate noorte jaoks eriti olulised?
- Kas kuskil meie linnas kasutatakse kõrgsagedushelil põhinevaid seadmeid, et hoida ära noortekampade kogunemist avalikesse kohtadesse? Milliseid noorte õigusi sellise seadme kasutamine rikub?
- Kelle poole saavad noored meie ühiskonnas pöörduda, kui nende õigusi on rängalt rikutud?

Nõuandeid korraldajatele

Rohkem teavet rombikujulise pingerea kohta on esitatud 1. peatüki alaosas käsiraamatu kasutamise kohta (lk 45). Juhtige rühmade tähelepanu sellele, et ei ole olemas kaartide õiget või valet järjestust. Nad peaksid mõistma, et inimeste kogemused ja sellest tingitud eelistused on erinevad ning neid tuleb austada. Siiski peaksid nad igas väikeses rühmas püüdma jõuda järjestuse osas konsensusele. Tuleb ju ka tegelikult elus seada prioriteete ja teha otsuseid kõigi parimates huvides.

Rõhutage osalejatele juhiste andmise ja hindamise ajal kindlasti, et tähtsuse järjestus tuleb määrata selle põhjal, kui olulised on vastavad õigused osalejate endi elus. Ei ole võimalik rääkida õiguste kui selliste üldkehtivast tähtsuse järjekorrast. Inimõigused on jagamatud ja seega ei oleks õige väita, et näiteks õigus haridusele on tähtsam kui sõnavabadus. Küll aga võib öelda, et minu kogukonnas on õigus haridusele tähtsam, sest meil ei ole oma kooli, aga vaba ajakirjandus on meil olemas.

OLULINE KUUPÄEV

20. november
Ülemaailmne laste päev

Variandid

Üheksa järjestatava kaardi asemel võite välja jagada kaheksa kaarti ja jätta ühe kaardi tühjaks, et rühm ise saaks sinna sobiva õiguse kirjutada.

Pange väitekaardid kübarasse ja paluge osalejatel järjest üks kaart välja võtta ning sellest ühe minuti jooksul rääkida. Seda meetodit on lähemalt kirjeldatud harjutuse „Üks minut” (lk 199) juures.

Paluge väikestel rühmadel kirjutada lühijutt või esitada väike rollimäng mõnest olukorrast, mis seostub valitud artiklitega. Teise variandina võib loo/rollimängu aluseks võtta mõne meedias kajastatud sündmuse: midagi filmis või teatris nähtut, raamatust või ajakirjast loetut. Rollimängu võib alustada teatud juhtumist, mille järel osalejad püüavad improviseerida lahendusi või võimalusi konkreetsetel selliste juhtumite või üldisemalt seda laadi rikkumiste ärahoidmiseks tulevikus.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kutsuge rühmaga rääkima keegi, kes on lapse õiguste konventsiooniga põhjalikumalt kursis, näiteks kohtunik, advokaat, prokurör, laste usaldustelefoni juhataja, lastepsühholoog või mõni õigusvahemehe (ombudsmani) büroo esindaja. Enne kohtumist korraldage ajurünnak laste inimõiguste rikkumise teemal: näiteks laste väärkohtlemine, seksuaalne kuritarvitamine, hooletusse jätmine ja kiusamine. Uurige kõnelejalt, kes kohalikus kogukonnas vastutab laste õiguste kaitsmise eest, näiteks lapsevanemad, politsei, usaldustelefon, sotsiaaltöötajad jne. Samuti küsige nõu, kuidas toimida siis, kui keegi näeb mõnda rikkumist, eriti kui on tegemist mõne tõsise juhtumiga, näiteks kui naaber kohtleb oma lapsi halvasti. Sellistele probleemidele tuleb läheneda ettevaatlikult ja hoolivalt.

Valige välja mõni rühma jaoks oluline probleem ning paluge neil selle üle põhjalikumalt arutleda ning sõnastada, kuidas täpselt nende arvates nende õigusi rikutakse. Samuti peaksid nad kaaluma seda, kuidas nende rikutav õigus mõjutab teiste inimeste õigusi. Kui nad soovivad siit veel edasi minna, võivad nad avaldada oma arvamust mõnes väitlusportaalis (nagu nt Debatabase). Soovitavad teemad: lapstööjõu kasutamise lõpetamine sanktsioonide abil, laste õigus tunda oma bioloogilisi vanemaid, kondoomid koolis, õpilaste mobiiltelefonid koolis, valimiste vanusepiiri alandamine, alkoholitarbimise vanusepiiri alandamine. Väitlusi neil ja muudel teemadel võite leida aadressil <http://idebate.org/debatabase>.

Et saada rohkem teada Euroopa Nõukogu noorsootööst, võite kasutada internetis otsingufraasi „building a Europe for and with children” (Euroopa ehitamine lastele ja koos lastega). Tutvuge lähemalt noorte osaluse temaatikaga harjutuses „Redeliil” (lk 236). Lastele ja noortele tundub tihti, et neid diskrimineeritakse. Kui rühm tahaks põhjalikumalt tegeleda diskrimineerimise küsimustega, võib neile soovitada harjutust „Kõik võrdsed – kõik erinevad” (lk 97).

Ideid tegutsemiseks

Kui töötate koolis, paluge õpilastel hinnata, kui hästi vastavad kooli juhtkonna kehtestatud eeskirjad ja õppekavad kooli ülesannetele ja kohustustele lapse õiguste konventsiooni valguses. Näiteks kas pakutav haridus on suunatud lapse isiksuse, vaimuannete ja võimete arendamisele või rõhutatakse liiga palju eksamiteks tuupimist? Kas õpilastel on õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides neid puudutavates küsimustes? Kas õpilaste seisukohtadega arvestatakse piisavalt? Teiste sõnadega: kas koolil on õpilasesindus ja kui tõhusalt see tegutseb? Kas koolis distsipliini tagamisel arvestatakse laste väärkusega? Kuidas lahendab kool rassismi ja kiusamisega seotud juhtumeid? Arutlege, kuidas saaks

olukorda parandada ja milliste meetmete abil võiks välja toodud probleeme lahendada. Lugege tegutsemist käsitlevat alapunkti ja kavandage mõni sobiv projekt. Vältige liigset tormakust ning ärge tehke asju viisil, mis põhjustaks õpetajatele (tarbetult) pahameelt, eriti kui neile võib jääda mulje, et te üritate nende mõjuvõimu vähendada.

Kui töötate noortekeskuses või -organisatsioonis, paluge liikmetel analüüsida organisatsiooni juhtimise korraldust ning võimalusi selles osaleda.

Löoge kaasa väitlusportaalide aruteludes (nt <http://idebate.org/debatabase> noortega seotud väitlused).

Lisateave

Viited konventsiooni täistekstile, UNICEFi igal aastal avaldatavatele dokumentidele, kirjeldusele maailma laste olukorrast ning muudele laste õigusi käsitlevatele raamatutele ja publikatsioonidele leiate 5. peatüki lastega seotud taustateabe osast.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on teinud üleskutse noortekogunemiste laialiajamiseks kasutatavate kõrgsagedusseadmete keelustamiseks. Oma 2010. aasta juunis toimunud kohtumisel kutsus assamblee üles keelustama kõik noori diskrimineerivad heliseadmed, näiteks noortekampade laialiajamiseks kasutatav Mosquito-tüüpi seade, mis tekitab tugeva helisignaali, mida kuulevad peaaegu kõik alla 20 aasta vanused inimesed, aga ainult üksikud üle 25-aastased. Kõigi Euroopa Nõukogu liikmesriikide parlamendisaadikuid ühendava assamblee soovitusel öeldakse, et selle „äärmiselt solvava” seadmega diskrimineeritakse noori inimesi ja koheldakse neid nagu „tülilikaid linde või kahjureid”. Sellega võidakse rikkuda ka inimõigusi, näiteks õigust eraelule või kogunemisvabadusele, ning „helilise valu” tekitamise tõttu võib tegemist olla alandava kohtlemisega.

Kui 16-aastased on piisavalt vanad, et juua teie kontrollitud tööstusettevõtete saastatud vett, kui 16-aastased on piisavalt vanad, et hingata sisse valitsuse ehitatud prügipõletusseadmetega rikutud õhku, kui 16-aastased on piisavalt vanad, et kõndida kohutava uimasti- ja kuritegevuspoliitika tõttu ohtlikuks muutunud tänavatel, kui 16-aastased on piisavalt vanad, et elada maailma rikkaimas riigis vaesuses, kui 16-aastased on piisavalt vanad, et jääda haigeks maailma halvima tervishoiusüsteemiga riigis ning kui 16-aastased on piisavalt vanad, et käia teie poolt alarahastatud koolides, siis on 16-aastased ka piisavalt vanad, et aidata seda kõike paremaks teha.

Rebecca Tilsen, 14-aastane, 1991. aasta sõnavõtt Minnesota osariigi esindajatekoja ees seoses valimiste vanusepiiri alandamisega

Jaotusmaterjal

Väitekaardid

Paljundage järgmiste artiklite tekst ja lõigake need välja väitekaartideks.

Lapsel on õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes ning lapse seisukohti tuleb piisavalt arvesse võtta vastavalt tema vanusele ja küpsusele. Lapsel on õigus väljendusvabadusele.

Lapse mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadust tuleb austada. Lastel on õigus moodustada ühinguid ja rahumeelselt koguneda.

Mitte ühegi lapse eraellu, perekonnaellu, kodusse ega kirjavahetusse ei või meelevaldselt ega ebaseaduslikult sekkuda. Lapsel on õigus kaitsele tema au ja head mainet ohustavate ebaseaduslike rünnakute eest.

Vanematel lasub esmane vastutus lapse üleskasvatamisel ja arendamisel.

Lapsel on õigus haridusele. Riik peab tegema alghariduse kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks. Koolis distsipliini tagamisel tuleb arvestada lapse inimväärikusega. Haridus peab olema suunatud lapse isiksuse, vaimu-annete, vaimsete ja kehaliste võimete arendamisele, inimõiguste ja põhivabaduste vastu lugupidamise kujundamisele, lapse ettevalmistamisele vastutusvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas rahu, sõpruse, mõistmise, sallivuse ja võrdsuse vaimus ning looduskeskkonna vastu lugupidamise kasvatamisele.

Lapsel on õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele, õigus mängida ning täiel määral osaleda kultuuri- ja kunstielus.

Last tuleb kaitsta majandusliku ekspluateerimise eest ja töö eest, mis ohustab tema elu ja arengut. Last tuleb kaitsta igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse kuritarvitamise eest, et vältida lapse kasutamist prostitutsioonis või muul ebaseaduslikul seksuaalsel eesmärgil, pornograafilistes etendustes ja materjalides.

Riik peab rakendama kõiki abinõusid, et tagada kaitse ja hoolitsus neile lastele, kelle elu mõjutab sõjaline konflikt.

Iga laps, keda süüdistatakse väärteo või kuriteo toimepanekus, loetakse süütuks seni, kuni süü pole tõestatud; ta peab saama õigusabi enda kaitsmisel; teda ei sunnita tunnistusi andma ega end süüdi tunnistama; tema õigust privaatsusele austatakse kogu menetluse käigus; teda koheldakse viisil, mis garanteerib tema heaolu ja on vastavuses tema vanuse ja olukorraga. Alla 18-aastasele kuriteo toime pannud isikule ei kohaldata surmanuhtlust ega eluaegset vanglakaristust ilma vabanemisvõimaluseta.

Erinev palk

Võrdse töö eest võrdne tasu!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Tööelu • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	6+
Aeg	60 minutit
Ülevaade	<p>Imiteering, milles kujutatakse tööturul reaalselt esinevaid olukordi. Käsitletavat probleemi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • erinev palk sama töö eest; • diskrimineerimine töökohal; • noorte töötajate vähene tasustamine
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda • Õigus õiglasele töötasule ja õigus saada võrdse töö eest võrdset tasu • Õigus olla kaitstud vanuse ja soo alusel diskrimineerimise eest
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Tutvustada osalejatele töölase diskrimineerimise olukordi • Arendada ebaõigluse vastu välja astumise ja õiguste kaitsmise oskusi • Edendada solidaarsust, võrdsust ja õiglust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Tööliste palgamäärade tabel • Igale osalejale (töölisele) üks rinnasilt • Mänguraha. Võite kasutada lk 354 trükitud <i>Kompassi</i> rahatähti
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistage ette rinnasildid. Neil peaks olema kirjas ainult töötaja sugu ja vanus. Lähtuge tööliste palgamäärade tabelist. • Mõelge välja tööülesanne, mida osalejad peaksid täitma. Pange valmis selle töö tegemiseks vajalikud vahendid või materjalid.

Juhised

1. Selgitage osalejatele, et selles harjutuses kehastavad nad töötajaid, kes peavad täitma ühe tööülesande tööandja (teie) heaks. Nad ei pea muretsema, sest kõik saavad selle eest tasu. Te ei ole ju orjapidamise pooldaja!
2. Jagage rinnasildid osalejate vahel juhuslikult välja.
3. Selgitage nende tööülesannet ja veenduge, et see on kõigile selge.
4. Laske osalejatel tööle asuda.
5. Kui ülesanne on täidetud, paluge osalejatel töötasu saamiseks järjekorda võtta. Makske igaühele vastavalt tema vanusele ja soole nii, nagu on kirjas tööliste palgamäärade tabelis. Lugege igaühele tema tasu välja valju häälega, et kõik kuuleksid ja teaksid, kui palju keegi palka sai.
6. Kui osalejad hakkavad küsimusi esitama või kaebama, esitage lühike „põhjendus”, aga ärge laskuge diskussiooni.
7. Kui kaugele sellega minna, seda peaksite otsustama oma äranägemisel, kuid lõpetage siis, kui olukord näib muutuvat liiga tuliseks. Andke kõigile aega rahuneda ja rollist väljuda ning seejärel istuge ringis toolidele analüüsi läbiviimiseks.

Tööelu

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 2

6+

60 minutit

Analüüs ja hindamine

Jagage arutelu mitmeks etapiks. Esmalt hinnake imiteeringuharjutust kui sellist.

- Mis tunne oli saada teistest töolistest rohkem (või vähem) palka, kuigi kõik täitsid täpselt sama ülesannet?
- Miks said mõne inimesed teistest rohkem (või vähem) palka? Mille alusel seda otsustati?
- Mis tunne oli saada teistest rohkem palka? Mis tunne oli saada teistest vähem palka?
- Kas sellist diskrimineerimist esineb meie riigi või kogukonna töökohtades?

Järgmiseks rääkige sugudevahelistest erinevustest töö tasustamisel.

- Kas on võimalik põhjendada sama töö eest meestele ja naistele erineva tasu maksmist? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte? Millistel juhtudel see võiks olla põhjendatud?
- Mida teha siis, kui mees teeb naisest paremat tööd? Kas see õigustab naisele väiksema palga maksmist?
- Kui mehel on parem tööalane väljaõpe, kas ta siis peaks ka suuremat tasu saama?
- Kas teie arvates on töid, mida peaksid tegema ainult mehed? Põhjendage. Kui jah, siis millised tööd need on?
- Kas teie arvates on töid, mida peaksid tegema ainult naised? Põhjendage. Kui jah, siis millised tööd need on?
- Kas teie arvates on põhjendatud see, kui ühiskonna suhtumise muutmiseks kasutatakse eeliskohtlemist (positiivset diskrimineerimist)?

Lõpuks rääkige töö tasustamisest vanuse järgi.

- Kas meie riigis makstakse inimestele erinevat palka sõltuvalt nende vanusest? Kui mitte, siis kas teie arvates tuleks seda teha?
- Mis võiks olla selliste palgaerinevuste põhjendus, eriti noorte puhul?
- Mida te sellisest põhimõttest arvate? Kas see on hea? Halb? Vajalik? Ebavajalik? Põhjendage.
- Milliseid inimõigusi selle harjutuse käigus rikuti või milliseid see kõige rohkem puudutab?
- Kuidas saaksid inimesed neid õigusi teostada?

Nõuandeid korraldajatele

Kui te peate kasutama tabelis esitatust vähem töölisi, jälgige, et erinevad sood ja vanuserühmad oleksid ikkagi võrdselt esindatud. Kui osalejate rühm on suur või kui tahate neid kahte diskrimineerimise liiki süvendatult käsitleda, võib rühma kaheks jagada. Sel juhul võib üks rühm rääkida soo alusel diskrimineerimisest ja teine vanuse alusel diskrimineerimisest.

Millised tööülesanded sobivad selles harjutuses kasutamiseks? Oluline on, et iga tööline teeks täpselt sama tööd. Samuti peaks see olema miski, mida mitu inimest saab korraga teha, et keegi ei peaks üksteise järel ootama ja pealt vaatama. Kaaluge järgmisi asjaolusid:

- Kui töö peaks toimuma vabas õhus, siis kas aastaaeg on selleks sobiv?
- Kas on kasutada piisavalt ruumi?
- Kas töö on võrdselt lihtne ja hästi tehtav erinevas vanuses inimeste ning nii meeste kui ka naiste jaoks?
- Kas see on ohutu?
- Kas see võib põhjustada kelleski piinlikkust või keeldumist kõlbelistel põhjustel?
- Kui kaua see aega võtab?
- Kas see eeldab palju oskusi?
- Kas seda oleks võimalik mitu korda korrata?

Näidisülesandeid:

- Puhastage tahvel ja kirjutage sellele ilusa käekirjaga mõni etteantud väljend.
- Võtke riulist raamatud ja pange need kasti. Viige kast ruumi teise seina ja laduge raamatud seal teisele riulile.
- Voltige midagi paberist (lennuk või lihtne kübar).
- Koristage klassiruum või teatud osa aiast.
- Koristage ümbruskonnas teatud kindlalt alalt prügi.
- Peske kooli või kogunemisruumi aknad või peske õpetajate/koolitajate autosid.
- Korjake kolm erinevat puulehte ja kinnitage need paberile.
- Otsige sõnaraamatust mõne sõna seletus ja kirjutage see paberile. (Kui annate igale osalejale erineva sõna, mis kõik seostuvad inimõigustega, võite lõpuks kokku saada väikese sõnastiku.)

Kui peate palga väljamaksmise ajal tasuerinevusi selgitama, mõelge välja sobivad „põhjendused”. Nende aluseks võivad olla tegelikud või väljamõeldud naeruväärsed asjaolud.

Näiteks:

- Kui keegi komistas, saab ta vähem palka.
- Kui keegi naeratas ja oli rõõmus, saab ta rohkem.
- Täna on reede.

Variandid

Korraldaja asemel võivad raha välja maksta ka kaks osalejat.

Sõltuvalt valitud tööülesandest võite kehtestada selle lõpetamiseks ajalise piirangu nagu tehases. Kui ülesanne on väga lihtne või kui mängijaid on alla kuue, võite läbi mängida kolm või neli ringi, millest igaüks vastaks ühele tööpäevale. Iga ringi järel lähevad töölised pankka, kirjutavad alla palgalehele ja saavad kätte oma päevapalga. Arvestage, et mõned osalejad märkavad palkade ebaõiglust kiiresti ja hakkavad kaebama. Sellisel juhul võite nad vallandada, öeldes ülejäänud töölisele, et nad peavad nüüd rohkem tööd tegema. Olge valmis selleks, et nüüd võivad töölised välja kuulutada streigi. Jälgige, et osalejad ei satuks liiga hoogu ning te ei kaotaks silmist algseid õpieesmärke.

Kui teile tundub, et selle harjutuse läbiviimine imiteeringu vormis ei ole kohane, võite teabe esitusviisi veidi muuta ja siis selle põhjal arutelu käivitada. Koostage iga töölise jaoks faktileht, kuhu on märgitud tema tööülesanded, vanus, sugu ja töötasu. Võite lisada ka muid andmeid, näiteks haridus ja töökogemus. Teise võimalusena võite koostada mõned põhjalikud juhtumivaatlused eri töötajate kohta. Samas peaksite arvestama, et ainult arutelu ei tekita sellist tugevat emotsionaalset reaktsiooni, mida kutsutakse esile imiteering.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühmale meeldivad rollimängud ning nad tahaksid tutvuda ametiühingute rolliga töölise õiglase töötasu ja töötingimuste eest võitlemisel, võite läbi viia harjutuse „Kohtumine ametiühinguga” (lk 312). Rollimängus „Töö ja lapsed” (lk 335) lahatakse tööalase võrdsuse ja naiste õiguste probleeme.

Ideid tegutsemiseks

Viige ennast kurssi töötajate õigustega oma riigis ja neid reguleerivate seadustega. Kui töötate taskuraha teenimiseks (õhtuti, nädalavahetustel või riigipühadel), tehke endale selgeks oma õigused ja uurige, kas need on tagatud: näiteks kas teile makstakse öösiti ja nädalavahetustel töötamise eest tasu kõrgema palgamäära alusel. Kas teil on kindlustus? Kas teie kasutatavad seadmed on heas töökorras ning kas tööohutuse ja -tervishoiu eeskirju täidetakse? Uurige, milliseid tagajärgi toob kaasa „mustalt” töötamine, st kui teie ega tööandja ei teata teie töötamisest maksuametile.

OLULINE KUUPÄEV

Aprilli teine teisipäev
Üleeuroopaline võrdse palga päev

Lisateave

Kuna naised teenivad keskmiselt vähem kui mehed, peavad nad sama raha teenimiseks pikemalt töötama. Selle näitlikustamiseks on üleeuroopaliseks võrdse palga päevaks nimetatud teispäev, sest naised peavad meeste ühe nädala palga väljateenimiseks töötama järgmise nädala teispäevani.

Töötajate ebavõrdse tasustamise probleemid on eri riikides erinevad ning erinevused tulenevad ka sellest, kas olulisem on vanuse või soo alusel diskrimineerimine. Soo alusel diskrimineerimine on lihtsalt veel üks näide naiste diskrimineerimisest. Naised on ajalooliselt olnud ühiskonnaelus, poliitikas ja majanduses ebasoodsamas olukorras. Naiste tööalane diskrimineerimine hõlmab näiteks selliseid olukordi nagu diskrimineerimine tööle kandideerijate valimisel ja intervjuuerimisel, diskrimineerimine seoses ametikõrgendusega ning naiste keskmiselt väiksemad palgad meestega võrreldes. Kui naised saavad sama töö eest meestest väiksemat tasu, rikutakse nende õigust õiglasele töötasule.

Ka töötavad noored peaksid saama õiglast töötasu. Samas on see olukord keeruline ja riigiti erinev. Üldiselt on noorte töötuse määr siiski kõrgem kui vanemates vanuserühmades.

Kuigi võrdse töö eest võrdse palga maksmise põhimõtet üldiselt tunnustatakse, peetakse noorte tasustamist sageli erijuhtumiks ning paljudes riikides lubatakse noortele maksta sama töö eest väiksemat palka kui täiskasvanutele. Sellist praktikat õigustatakse kahe põhjendusega. Esiteks tahetakse takistada noorte liiga varast tulekut tööturule selle asemel, et jääda kooli ja omandada hea haridus. Teiseks tuleb tööandjatele siiski jätta motivatsiooni vähete kogemuste ja oskustega noorte palkamiseks. Eriti puudutab see koolist väljalangenud noori, kelle arv üha kasvab ning kes muidu jääksid lihtsalt tänavale, satuksid pahandustesse ja oleksid riigile koormaks. Sellise poliitika rakendamine ning selle edukus noorte töötuse vähendamisel on olnud riigiti erinev.

Euroopa sotsiaalõiguste komitee (Euroopa sotsiaalharta täitmist kontrolliv institutsioon) leiab, et noortele väiksema tasu maksmine ei ole vastuolus õiglase palga tagamise kohustusega juhul, kui palgavahe on mõistlik ja kahaneb kiiresti. Näiteks 15–16-aastaste puhul peetakse mõistlikuks, kui nende töötasu on 30% madalam kui täiskasvanute algpalk. 16–18-aastaste puhul aga ei tohi see vahe enam ületada 20%.

Noored ei pruugi alati väikest palka saada. Õigupoolest on terve hulk hästi haritud noori, kes teenivad väga hästi – mõnede arvates isegi liiga palju. Näiteks läheb noortel väga hästi uusi tehnoloogiaid kasutavates majandussektorites, kus nad saavad oluliselt suuremat palka kui pensionieale lähenevad töötajad.

Õigus õiglasele töötasule

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt, artikkel 7

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad igaühe õigust õiglasele ja soodsatele töötingimustele, sealhulgas iseäranis:

- a) hüvitisele mis kindlustab kõigile töötajatele miinimumina:
- i) õiglase töötasu ja võrdse väärtusega töö eest võrdse hüvitise ilma igasuguse vahetegemiseta, kusjuures naistele peavad olema garanteeritud töötingimused, mis pole halvemad meeste omadest, ja võrdne tasu võrdse töö eest.

Euroopa sotsiaalharta

Artikli 7 lõige 5: noortöötajate ja kutseõpilaste õigus saada õiglast palka või muud sobivat hüvitist.

Artikli 4 lõige 3: naistöötajate õigus kaitsele diskrimineerimise eest seoses meeste ja naiste töötasuga.

Jaotusmaterjal**Töölise palgamäärad olenevalt soost ja vanusest**

	Sugu	Vanus	Palk emides
1.	Mees	35 aastat	100
2.	Naine	16 aastat	30
3.	Mees	22 aastat	70
4.	Naine	32 aastat	90
5.	Mees	16 aastat	50
6.	Naine	19 aastat	60
7.	Mees	26 aastat	100
8.	Mees	20 aastat	70
9.	Naine	24 aastat	80
10.	Mees	37 aastat	100
11.	Naine	17 aastat	30
12.	Naine	23 aastat	80

Rahu ja
vägivald

Lapsed

Tervis

Tase 3

9–24
(3 alarühma)

90 minutit

Kas on teisi võimalusi?

Mul on väga kahju, et ma ei saanud sellest kellegagi rääkida.

Raskusaste Tase 3

Rühma suurus 9–24 (3 alarühma)

Aeg 90 minutit

Teemad

- Rahu ja vägivald
- Lapsed
- Tervis

Ülevaade Rollimäng, milles käsitletakse järgmisi probleeme:

- inimestevaheline vägivald;
- kiusamine

Seotud õigused

- Alandava kohtlemise keeld
- Õigus inimväärikusele
- Õigus olla kaitstud igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla eest

Eesmärgid

- Suurendada teadmisi ja mõistmist seoses kiusamise põhjuste ja tagajärgedega
- Arendada oskusi probleemi vastu võitlemiseks
- Tekitada empaatiat kiusamise ohvrite suhtes

Materjalid

- Rollimängus esitatavate stseenide koopiad (igale rühmale üks)
- Üks „tõestisündinud lugude“ leht
- Piisavalt ruumi rollimängu läbiviimiseks

Juhised

1. Tutvustage ülesannet. Selgitage, et edasi töötavad osalejad väikestes rühmades, et valmistada ette lühikesed rollimängud kiusamise teemal.
2. Viige läbi lühike ajurünnak teemal: „Mis on kiusamine?“ See aitab jõuda ühisele arusaamale sellest, mida kiusamine endast kujutab, millisel kujul see võib avalduda ning et seda võib ette tulla igas koolis, huviringis, organisatsioonis või töökohas.
3. Jagage osalejad kolme rühma ning andke igale rühmale läbimängimiseks üks stseen. Laske osalejatel 15 minutit proovi teha ja valmistuda.
4. Kui nad on valmis, paluge igal rühmal üksteise järel oma stseeni ette kanda.
5. Ärge esitage kommentaare enne, kui kõik rühmad on oma stseeni ette kandnud. Seejärel alustage arutelu suures rühmas.

Analüüs ja hindamine

- Alustage rollimängude analüüsist.
- Kust võtsid rühmad materjali oma stseeni ettevalmistamiseks? Kas see pärines kiusamist käsitlevatest lugudest, filmidest või enda elust?
- Kas stseenid olid realistlikud?
- Millised esimese stseeni osatäitjate sõnavõtted soodustasid ja millised takistasid olukorra lahendamist?
- Seoses teise stseeniga: kui lihtne on rääkida otsekohele sõbraga, kellele meeldib teisi kiusata? Millised vestlusvõtted annavad selles olukorras üldiselt positiivseid ja millised negatiivseid tulemusi?

OLULINE KUUPÄEV

4. juuni
Rahvusvaheline
vägivalda ohvriks
langenud laste päev

- Seoses kolmanda stseeniga: kui lihtne on rääkida otsekohele sõbraga, keda kiusatakse? Kuidas leida ohvrile vastuvõetavaid lahendusi?

Nüüd paluge kolmel vabatahtlikul lugeda rühma ees ette kolm „tõestisündinud lugu”. Paluge nende sisu kohta üldiselt arvamust avaldada ning jätkake aruteluga kiusamise põhjuste, selle vastu võitlemise ja seonduvate õiguste üle.

- Kuidas tunneb end teie arvates inimene, keda kiusatakse?
- Kas kiusatav on ise oma kiusamises süüdi?
- Miks kiusajad kiusavad? Näiteks kas nad tahavad teiste alandamisega midagi tõestada?
- Kas kiusamine kuulub vägivalda mõiste alla?
- Kas kiusamise eesmärk on oma võimu näidata ja hoida?
- Kas kiusamine on vältimatu?
- Kui mõnda sinu sõpra kiusatakse, kas sa peaksid sellest teatama täiskasvanule, isegi kui sõber rääkis sellest sulle saladuskatte all?
- Millised sagedasemad eelarvamused valitsevad kiusamise ohvrite suhtes?
- Kelle ülesanne on tegeleda kiusamise probleemi lahendamiseks?
- Mida sa oleksid teinud, kui sina oleksid olnud kiusatu?
- Mida peaks kiusajatega ette võtma? Kuidas õpetada neid kiusamist lõpetama? Kas neid tuleks karistada?
- Millised inimõigused seostusid ette loetud lugudega?

Nõuandeid korraldajatele

Kiusamine võib olla otsene või varjatud. Otsese kiusamise juhud on näiteks solvavate nimedega nimetamine, narrimine, tõukamine ja sikutamine, löömine, koti või muude asjade äravõtmine ja pildumine, raha või muude asjade väljapressimine, kellegi ründamine või ähvardamine tema usu, nahavärvi, puude või harjumuse alusel. Varjatud kiusamine on näiteks kellegi kohta kuulujuttude levitamine, et teda kaaslaste ees halvas valguses näidata. Sellisel käitumisel on tavaliselt üks või mitu algatajat ning see on suunatud ühele või mõnele kindlale inimesele. Nii otsese kui ka varjatud kiusamise põhielement on füüsiline või psühholoogiline hirmutamine, mis toimub süstemaatiliselt pikema aja jooksul ning tekitab pideva ahistamise ja väärkohtlemise õhkkonna.

Kui töötate toetusrühmaga või noortekeskuse, kooli või töökoha rühmaga, võiks stseene kohandada konkreetsete osalejate olukorrast lähtuvalt. Võtke arvesse rühma kuuluvate noorte eripära ning nende endi võimalikke kiusamiskogemusi. Lähtuge sellest rühmade moodustamisel ja stseenide jagamisel.

Variandid

Rollimängu asemel võivad rühmad kõiki kolme stseeni lihtsalt analüüsida ning selgitada, kuidas nemad probleemi lahendaksid.

Võite anda kõigile rühmadele lahendamiseks ka ühe ja sama stseeni. Nii saab iga rühm esitada loost oma versiooni ja lahendusvariandid. See aitab saada rohkem huvitavaid mõtteid ning leida rohkem erinevaid lahendusi.

Kui teil on vähe aega või ei ole rollimänguks piisavalt ruumi, võite võtta väikestes rühmades toimuva arutelu aluseks tõestisündinud lood. Paluge osalejatel nende olukordade üle järele mõelda, pakkuda võimalikke konkreetseid lahendusi ja alternatiive ning mõelda, mida nad ise teeksid kiusatava olukorras.

Kas on teisi võimalusi?

Soovitusi jätkutegevusteks

Uurige välja, kas teie kandis pakutakse noortele vabatahtlikele konfliktivahenduse alast koolitust. Kutsuge keegi rühma ette rääkima ning kaaluge võimalust luua koolis või noortekeskuses omaealiste vahendajate võrgustik.

Kui teid huvitab, kuidas võiks korraldada omaealiste koolitust, võite lugeda publikatsiooni *Domino* punktist 5.1 lähemalt Saksamaal Offenbachi koolides läbi viidud rahuvahendaja projekti kohta.

Kui tahate uurida küberkiusamise teemat, võite läbi viia harjutuse „Minu elu pole kõigile vaatamiseks” (lk 232). Teise variandina võib rühm koostada oma kooli või organisatsiooni jaoks kiusamisvastased käitumisreeglid. Kiusamisvastaste tegevuspõhimõtete väljatöötamisel on abiks ka harjutuse „Rassismile reageerimine” (lk 254) juures kirjeldatud meetod.

Väljaande *Domino* 4. osast, mis sisaldab noorte räägitud lugusid, võite lugeda Gabori lugu sellest, kuidas teda koolis kiusati juudi päritolu tõttu. Selle põhjal võite algatada arutelu antisemitismi teemal või küsida, mida osalejad oleksid selles olukorras teinud.

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust mõne teie riigis tegutseva kiusamisvastase rühma või ühendusega ja pakkuge neile oma abi. Kui teie rühm on eriti loominguline, võite neile soovitada, et nad kirjutaksid ise lühinäidendi ja esitaksid selle teistele.

Rühma liikmed võivad samuti korraldada kiusamist käsitleva arutelu või väitluse oma koolis või kogukonnas.

Moodustage koos sõpradega koolis või kogukonnas toetusrühm kiusamise ohvriks langenud noorte abistamiseks.

Lisateave

Kiusajad tihti ei mõista, kui suurt masendust nad võivad teises inimeses tekitada. Neile võib tunduda, et nad lihtsalt nõõgivad või teevad lolli nalja ja see kõik on väga lõbus. Algukses see võiski nii olla, aga kui see jätkub mitu päeva või nädalat, hakkab see nende nalja sihtmärgiks saanud inimest tõsiselt häirima. Mõnikord arvavad kiusajad, et teiste kallal norimine jätab nendest laheda mulje. Nad võivad olla kellegi oskuste või välimuse peale kadedad. Nad võivad olla harjunud olema tähelepanu keskpunktis ning kui kedagi nende asemel kiidetakse, ei meeldi see neile ja nad tahavad seda inimest alandada. Tihti on kiusajatel puudulikud sotsiaalsed oskused ning nad ei oska olla heaks sõbraks. Kiusajatel võib olla koduseid probleeme: kui nad näevad kodus, kuidas inimesed üksteist vägivaldselt või halvasti kohtlevad, matkivad nad sellist käitumist. Neile ei meeldi nende elus valitsev olukord ja nad tahavad, et ka teised inimesed tunneksid ennast halvasti. Kiusamist võib põhjustada ka laste kehaline karistamine, kuna see õpetab lastele, et vägivald on lubatud ja sobiv vahend konfliktide lahendamiseks või oma tahtmise saamiseks. Küsimuste ja vastuste vormis ülevaate laste kehalise karistamise lõpetamise problemaatikast leiab Euroopa Nõukogu vastavast kampaaniamaterjalist aadressil http://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/QuestionAnswer_en.pdf.

Kiusajad vajavad abi. Nad peavad mõistma oma kiusamise põhjusi ning õppima oma käitumist muutma. Eelkõige peavad nad õppima oma tunnetega toime tulema viisil, mis ei kahjusta teisi inimesi, ning olema oma tahtmise läbisurumiseks kindlameelsed ilma vägi-valda laskumata. Kui neil on võimalik osaleda praktilistes tegevustes ja leida uusi huvialasid, jääb neil vähem aega kiusamiseks ning ühtlasi saavad nad rakendada oma annet ja kasvatada eneseväärikust, et neil tekiks ettekujutus endast kui heast inimesest, kes ei tee teistele halba.

Lisateavet leiate aadressidelt www.bullying.co.uk, www.bullying.org, www.bullyonline.org või internetiotsingust märksõnaga „kiusamine”.

Allikad:

- www.bullying.co.uk
- www.bullying.org
- www.bullyonline.org
- www.bullybusters.org.uk
- www.kidshealth.org
- www.teenhelp.org
- www.breaktheabusecycle.com
- www.bullying.com

Jaotusmaterjal

Rollimängude stseenid

Stseen 1

Õpilane pöördub täiskasvanute poole ja püüab seletada, et üht tema klassikaaslast kiusatakse. Koolidirektor on autoritaarne ja vanamoeline inimene. Tema arvates muutub noorte käitumine tänapäeval üldiselt aina halvemaks. Klassijuhataja ei taha olukorraga tegelemist enda peale võtta. Teised õpetajad alahindavad probleemi ega oska näha kiusajate käitumise tegelikke tagajärgi. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja on mures, kuid ei saa liiga suure töökoormuse tõttu kohe sekkuda.

Stseen 2

Õpilaste rühm proovib rääkida sõbraga, kes kiusab ühte nooremast õpilast.

Stseen 3

Õpilased on kokku saanud ja räägivad sõbrast, keda vanemad õpilased kiusavad. Nad tahaksid sõpra aidata ning kaaluvad kõiki võimalikke lahendusi.

Töestisündinud lood

1. lugu

„Ma olen 12-aastane ja vihkan kooliskäimist, sest keegi ei salli mind. Mõned lapsed solvavad mind igal võimalusel. Nad ütlevad, et ma olen kole ja paks ja vanematel peaks minu pärast häbi olema. Mu parim sõber ei räägi enam minuga ja on nüüd isegi sõbrunenud mõnega neist kiusajatest. Ma vihkan teda. Ma olen nii üksik ja ma kardan, et see, mida nad mu vanematest räägivad, võib tõsi olla.”

Rosanna

2. lugu

„Ma läksin sel aastal teise gümnaasiumisse ja esimesest päevast peale märkasin, et mõned tüdrukud vaatavad mind imelikult. Siis sain aru, et nad on kadedad, kuna ma meeldin poistele. Nüüd leian oma kapiukselt ähvarduskirju. Samuti on mulle koju helistatud ja mind solvatud. Nad on isegi mitu korda mu raamatuid varastanud. Kord eelmisel nädalal läksin tualetti ja kolm tüdrukut tulid mulle järele, karjusid mu peale, ähvardasid noaga, ütlesid, et ma peaksin teise kooli õppima minema, ja sõimasid mind litsiks. Ma ei talu seda enam. Ma olen hirmul ja vihane. Ma proovisin direktoriga rääkida, aga ta ei kuulanud mind korralikult ära. Ma ei tea, mida teha.”

Liisbet

3. lugu

„Mu parim sõber rääkis mulle, et teised õpilased kiusavad teda. Ma tahtsin teda aidata ja läksin nendega rääkima, aga siis hakkasid nad ka mind kiusama. Nüüd kiusatakse meid mõlemat: nad heidavad meie üle nalja, teevad vastikuid vempe ja on ähvardanud meid läbi peksta. Otsustasime koos, et hoiame suud kinni, sest asjad võivad veel hullemaks minna, kui me sellest kellelegi räägime.”

Andrei

Sotsiaalne sugu

Rahu ja vägivald

Tervis

Tase 3

6–30 (väikestes rühmades 2–6)

120 minutit

Peresisesed asjad

Politsei tuleb alati hilja – kui ta üldse tuleb.

Tracy Chapman

- Teemad**
- Sotsiaalne sugu
 - Rahu ja vägivald
 - Tervis

Raskusaste Tase 3

Rühma suurus 6–30 (väikestes rühmades 2–6)

Aeg 120 minutit

Ülevaade Osalejad käsitlevad juhtumivaatlusi, et analüüsida perevägivald erinevaid liike ning selle ärahoidmise võimalusi.

- Seotud õigused**
- Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele
 - Piinamise ja alandava kohtlemise keeld
 - Õigus võrdsusele seaduse ees

- Eesmärgid**
- Suurendada teadlikkust perevägivald vormidest
 - Arendada inimõiguste rikkumiste üle arutlemise ja nende analüüsimise oskust
 - Suurendada empaatiavõimet ja enesekindlust, et perevägivald vastu välja astuda

- Materjalid**
- Suured paberilehed ja pliiatsid või tahvel ajurünnaku ja rühmatöö jaoks
 - Üks või mitu siin esitatud või enda kirjutatud juhtumivaatlust; piisaval arvul koopiaid, et jätkuks igale osalejale
 - „Rühmaarutelu juhiste” koopiaid (üks igale väikesele rühmale)

- Ettevalmistus**
- Võtke ühendust perevägivald ohvreid toetavate kohalike organisatsioonide esindajatega.
 - Mõelge hoolikalt käsitletavatele perevägivaldaga seotud probleemidele ning olge valmis osalejaid aitama, kui mõni probleem osutub kellegi jaoks liiga isiklikuks.

Juhised

1. Korraldage sissejuhatuseks ajurünnak, et nimetada teie kodukandis kõige sagedamini esinevaid vägivald vorme. Kirjutage üles kõik osalejate pakutud variandid, aga ärge veel hakake neist ühtegi pikemalt arutama. Jätke märkmetahvel kõigile nähtavasse kohta.
2. Paluge osalejatel moodustada 2–6-liikmelised väikesed rühmad. Kokku peab olema vähemalt kolm rühma.
3. Jagage välja juhtumivaatluste koopiaid ja „Rühmaarutelu juhised”.
4. Andke osalejatele viis minutit juhtumivaatluste läbilugemiseks. Rõhutage, et nad peavad oma arutelus keskenduma juhtumivaatlustele. Osalejad peaksid arvestama, et arutelud perevägivald teemal võivad olla väga isiklikud ning kedagi ei tohi sundida avaldama oma elu kohta rohkem, kui ta ise tahab.
5. Andke osalejatele grupis töötamiseks tund aega.
6. Seejärel kogunege suurde rühma ning jätkake hindamise ja analüüsi.

Analüüs ja hindamine

Alustage lühikese analüüsiga sellest, kuidas rühmatöö õnnestus. Kas juhtumivaatlustes kirjeldatud sündmused oleks võinud aset leida ka meie linnas? Kui asjakohased olid küsimused? Kui rühmad töötasid erinevate juhtumivaatlustega, paluge rühmadel tutvustada oma analüüse erinevate kuritegude kohta. Seejärel rääkige selle teema olulisusest osalejate endi jaoks.

- Kui levinud on perevägivald meie kogukonnas ja riigis tervikuna?
- Milliseid inimõigusi see ohustab?
- Mis põhjustab perevägivalda?
- Miks esineb meeste vägivalda naiste vastu sagedamini kui naiste vägivalda meeste vastu?
- Kuidas saaks perevägivalda kaotada? Mida võiksid/peaksid tegema:
 - riigiasutused?
 - kohalik kogukond?
 - asjaosalised ise?
 - sõbrad ja naabrid?
- Arutlege erinevate vägivallavormide üle, mida on käsitletud. Vaadake uuesti algse ajurünnaku käigus koostatud nimekirja. Kas sinna tuleks midagi lisada?

Küsi, kas keegi tahaks tõstatatud teemadega edasi töötada ning kuidas ta sooviks jätkata või konkreetselt tegutsema asuda.

Nõuandeid korraldajatele

Perevägivald ja väärkohtlemine ei tee inimeste vahel vahet. Seda juhtub nii heteroseksuaalsetes kui ka samasoolistes kooseludes. See ei küsi vanusest, rahvuslikust taustast ega rahalisest seisust. Kuigi sagedamini satuvad ohvriks naised, kogevad ka mehed ahistamist, eriti sõnalist ja emotsionaalset. Peresisesel ahistamisega on tegemist juhul, kui üks lähisuhtes või abielus olev partner püüab teise üle domineerida ja teist kontrollida. Kui ahistamisega kaasneb ka füüsiline vägivald, nimetatakse seda perevägivaldaks.

Enamikus vägivaldsetest intsidentidest on kannatajaks naine ning kuna need leiavad aset kodus, on ka harjutuse nimeks „Peresisesed asjad”. Mõnikord, kuigi harva, võib vägivallatsejaks siiski olla ka naine ja sellepärast oleme lisanud Hansu loo.

Selle harjutuse kavandamisel tuleks arvestada, et teema on tundlik ja osalejad võivad vajada anonüümsust/privaatsust (mõnel osalejal võib olla isiklike kokkupuuteid perevägivaldaga). Selgitage osalejatele, et kedagi ei tohi sundida avaldama oma elu kohta rohkem, kui ta ise tahab. Sõltuvalt osalejate vajadustest võite muuta mõne juhtumivaatluse üksikasju või kasutada nende asemel muid juhtumeid.

Meessoost osalejatel võib harjutuse või mõnede arutelupunktide suhtes tekkida tugev reaktsioon. Oluline on meeles pidada, et eesmärk ei ole panna mehi või poisse ennast teiste meeste tegude eest vastutavana tundma. Sellegipoolest väidavad mõned inimesed, et mehed on rõhuva patriarhaalse süsteemi osad ja aitavad kaasa selle püsimisele – selline väide võib anda alust huvitavaks aruteluks. Samuti võite lähemalt vaadelda naistevastase vägivalla otseseid ja kaudseid tagajärgi meeste endi jaoks.

Tunni lõpetamine vaikuseminutiga perevägivalda ohvrite mälestuseks oleks mõjukas lõppakord sellele harjutusele ning võib soodustada empaatia ja solidaarsustunde suurenemist.

Variandid

Mõned rühma liikmed võivad mõnda stseeni teistele etendada. Korraldaja katkestab aegajalt etenduse ning palub pealtvaatajatel soovitada alternatiivseid käitumisviise, mis võiksid selles olukorras pinget leevendada ja aidata kaasa positiivsele lahendusele.

OLULINE KUUPÄEV

25. november
Rahvusvaheline
naistevastase
vägivalla vastu
võitlemise päev

Soovitusi jätkutegevusteks

Rühm võiks ühendust võtta kohaliku politseiga, et uurida, kuidas nad käituvad, kui neid kutsutakse lahendama mõnd perevägivalda juhtumit. Teine võimalus on võtta ühendust lähima naisi abistava organisatsiooniga ning kutsuda nende esindaja tutvustama kohalikku olukorda ning sellega seotud fakte ja arve.

Veel üks teema, mis paljudes riikides on täielikult või peaaegu tabu, on seksuaalsus ja eriti homoseksuaalsus. Kui rühm tahaks neid küsimusi lähemalt vaadelda, võiks kaaluda harjutust „Räägime seksist” (lk 211).

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust kohaliku naiste varjupaiga, teabekeskuse või naiste õiguste eest võitleva organisatsiooniga, et uurida, mida nad vajavad ja kuidas te saate neid aidata.

Lisateave

Kuigi ka naised võivad partnereid väärkohelda ning pikkamööda on hakatud tunnistama, et vägivalda esineb ka samasooliste suhetes, on ülekaalukalt suurim siiski selliste juhtumite arv, kus naised ja tüdrukud kannatavad meeste vägivalda all. Sel põhjusel võttis ÜRO Peaassamblee 1993. aastal vastu deklaratsiooni naistevastase vägivalda kaotamise kohta. Selles on naiste vastu suunatud vägivald määratletud nii: „igasugune soolisel erinevusel põhinev vägivald, mille tulemuseks on või mis võib tõenäoliselt lõppeda füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahjustuse või kannatuse tekitamisega naistele, kaasa arvatud sellise tegevusega ähvardamine, sunniabinõude tarvitamine või vabadustest ilmajätmine, kas avaliku või eraelu sfääris”. See hõlmab muu hulgas perekonnas toimuvat füüsilist, seksuaalset ja vaimset vägivalda, nagu peksmine, leibkonna naissoost laste seksuaalne kuritarvitamine, kaasavaraga seotud vägivald, abielusisene vägistamine, naiste suguelundite ümberlõikamine ja teised naistele kahjulikud tavad, perevälist ja ekspulsteerimisega seotud vägivalda, kogukonnas toimuvat füüsilist, seksuaalset ja vaimset vägivalda, nagu vägistamine, seksuaalne kuritarvitamine, seksuaalne ahistamine ja ähvardamine töökohas, õppeasutuses ja mujal, naistega kaubitsemine ja prostitutsioonile sundimine, samuti riigi poolt toime pandud või heaks kiidetud füüsilist, seksuaalset ja vaimset vägivalda kõikjal, kus seda esineb. Lisateavet naistevastase vägivalda kaotamise deklaratsiooni kohta võib leida 5. peatüki sotsiaalset sugu käsitlevast alaosast.

Elu jooksul esineda võiv naistevastane vägivald

Etapp	Vägivalda liik
Enne sündi	Abordi tegemine lapse soo põhjal; raseduse ajal toimunud peksmise mõju sündivale lapsele.
Imikuiga	Naissoost imikute tapmine; füüsiline, seksuaalne ja vaimne kuritarvitamine.
Lapsepõlv	Laste abielud; naiste suguelundite ümberlõikamine; füüsiline, seksuaalne ja vaimne kuritarvitamine; verepilastus; lapsprostitutsioon ja -pornograafia.
Nooruki- ja täiskasvanuiga	Kohtinguvägivald (nt happega viskamine ja kohtinguvägistamine); majanduslikult pealesunnitud suguline vahekord (nt koolitüdrukute seksuaalvahekord „kommionudega” koolitasude maksmise eest); verepilastus; seksuaalne väärkohtlemine töökohas; vägistamine; seksuaalne ahistamine; prostitutsioonile ja pornograafiliste teoste valmistamisele sundimine; naistega kaubitsemine; partneri vägivald; abielusisene vägistamine; kaasavaraga seotud väärkohtlemine ja mõrvad; partneri poolt toime pandud mõrvad; vaimne ahistamine; puudega naiste väärkohtlemine; sunnitud rasedus.
Vanadus	Leskede sunnitud „enesetapud” või mõrvamine majanduslikel põhjustel; seksuaalne, füüsiline ja vaimne kuritarvitamine.

Allikas: Violence Against Women Information Pack – World Health Organisation, 1997

Perevägivald

Naiste inimõiguste rikkumine ei ole nähtus, mis juhtub ainult sõja ajal. See on miski, mis leiab aset eelkõige kodus. „Sellise vägivalla eraeluline iseloom on just see, mis on nii ajaloos kui ka kaasajal muutnud sekkumise ja selle vastu võitlemise nii raskeks.”¹

Uuringutest ilmneb järjekindlalt asjaolu, et naiste vigastamise, vägistamise või tapmise taga on märksa suurema tõenäosusega nende praegune või endine partner, mitte mõni muu isik.² Lisaks naistele mõjutab perevägivald ka lapsi, eriti tüdrukuid ja neidusid.

Näitus „Vaikivad tunnistajad”

Selle harjutuse jaoks andis inspiratsiooni naiste õiguste ühingu NANE (Budapest, Ungari) poolt Budapesti Euroopa Noortekeskuses korraldatud näitus perevägivalla ja naisetappude kohta, mis sisaldas ka Eszteri ja Kati lugusid. Näitusega taheti tõsta üldsuse teadlikkust perevägivalla ja mõrvade vormidest ja julmusest, rääkides „vaikivate tunnistajate” ehk tapetud naiste lugusid.

Vaikivate tunnistajate näituse korraldamine võib olla väga praktiline ja tõhus võimalus, kuidas oma kogukonnas, linnas või piirkonnas perevägivalla probleemiga tegelema asuda. Saadaval on õpperaamatuid, kus kirjeldatakse „tunnistajate” valmistamise ja näituse korraldamise protsessi, sealhulgas raamat „Results”, mis räägib kampaania algaastatest Ameerika Ühendriikides ning sisaldab mitmeid lugusid, mida saaks näidetena kasutada. Kampaania veebiaadress on www.silentwitness.net. See sisaldab ka pikka nimekirja rahvusvahelistest kontaktisikutest, kes on selliseid näitusi juba korraldanud.

Euroopa esimene otseselt soopõhise vägivalla vastu suunatud seadus

22. detsembril 2004. aastal võttis Hispaania vastu soopõhise vägivalla vastu võitlemise tervikabinõude seaduse, milles nähakse ette erikohtute ja rehabilitatsioonikeskuste loomine, ohvriabi tõhustamine ning terve rida abinõusid ohustatud naiste kaitsmiseks.

ÜRO naistevastase vägivalla eriraportöör

2009. aasta juunis asutas ÜRO naistevastase vägivalla eriraportööri büroo. Esimene eriraportöör Rashida Manjoo esitas 2010. aastal inimõiguste nõukogule esimese temaatilise raporti, milles käsitletakse naistevastast vägivalda, selle põhjusi ja tagajärgi. Raport on leitav aadressil www2.ohchr.org.

Täiendavad veebiresursid

- www.wave-network.org. Euroopa vägivallavastane teabekeskus peab andmebaasi kogu Euroopas tegutsevatest naiste abistamise organisatsioonidest.
- www.ewlcentreonviolence.org on Euroopa naistevastase vägivalla vastu võitlevate Euroopa naiste lobitöökeskuse veebisait. See sisaldab palju teavet naistevastase vägivalla kohta, sealhulgas riikide aruandeid.
- www.whiteribbon.ca. Valge lindi kampaania on „suurim meeste algatatud liikumine, et lõpetada meeste vägivald naiste vastu”.
- www.europrofem.org. Feminismi toetavate Euroopa meeste võrgustik EuroPRO-Fem koondab meesorganisatsioone ja meeste algatatud projekte eesmärgiga vähendada meeste domineerimist, vägivalda ja naiste rõhumist.
- www.hotpeachpages.net. Perevägivaldaga tegelevate asutuste rahvusvaheline kataloog sisaldab teavet kõigi maailma riikide kohta.
- www.unifem.org on ÜRO naiste arenguprogrammi veebisait, kust saab kasulikke teavet soo ja naistevastase vägivallaga seotud teemadel.

Teadmiseks

Kati ja Eszteri juhtumid pärinevad Krisztina Morvai raamatust „Terror a családban – A feleségbántalmazás és a jog” (Terror perekonnas – naisepeksmine ja seadus), Kossuth Kiadó, Budapest 1998.

Jaotusmaterjal

1. juhtumivaatlus – Eszter

Mees alustas naisega tüli, süüdistades, et ta pole pesu pesnud, süüa teinud ega muid kodutöid teinud. Samal ajal ta aina peksis teda, lüües teda paljaste kätega pähe ja näkku. Ta tõmbas naise peast peotäie juukseid ja lõi teda jalgadega. Seejärel rebis ta naise ülakeha paljaks ja tõukas ta voodile, et teda edasi peksta.

Kõike seda nägi pealt nende 8-aastane tütar, kes anus meest, et too lõpetaks. Siis mees lõpetaski. Ta lükkas Eszteri voodist välja ja jäi magama.

Eszter suri samal ööl.

2. juhtumivaatlus – Kati

Kati üritas põgeneda oma peigmehe juurest, kes muutus üha vägivaldsemaks. Ta üüris teises linnas korteri, kuid mees jätkas talle helistamist ja tema ahistamist. Kati vaimne seisund halvenes.

Ühel päeval läks peigmees pärast tööd Katile vastu, et sundida teda tagasi kolima. Ta viis naise lähedal asuvasse metsa ja üritas teda džempriga kägistada. Järgmisel päeval rääkis Kati tööl kolleegidele, et mees võib ta ühel päeval surnuks kägistada.

Neli päeva hiljem oli peigmees natuke napsutanud. Taas ootas ta pärast tööd Katit ning kui naine välja tuli, hakkas teda peksma. Öhtul otsustas mees, et nad peaksid koos sugulastele külla sõitma. Teel jättis ta auto korduvalt seisma. Nähes mehe seisundit, oli Kati nõus temaga seksima, kuid mees oli liiga purjus.

Kati ütles peigmehele, et ei taha enam temaga koos olla. Seepeale sai mees väga vihaseks. Ta haaras pika nahkrihma ja kägistas naise surnuks.

Siis vedas ta naise keha kraavi ja kattis puuokstega.

3. juhtumivaatlus – Maria

Maria oli 70-aastane. Ta mees oli 10 aasta eest surnud ning ta elas väikeses majas koos oma 40-aastase poja Philippe'iga. Poeg oli töötu ja kippus vahel liiga palju jooma. Maria teadis, et poeg varastas tema kotist raha, aga enamasti ta ei öelnud midagi, et mitte veel rohkem probleeme tekitada. Purjus Philippe võis muutuda väga vägivaldseks ning mõnikord pidi Maria ennast tema eest oma tuppa lukustama.

Ühel päeval oli Philippe koju jõudes täiesti purjus ja sai pahaseks, et õhtusöök polnud valmis. Kui Maria pojale ütles, et ta on haige ja söögitegemiseks liiga väsinud, hakkas mees ruumis asju lõhkuma. Marial ei olnud aega ega jõudu põgeneda ning poeg viskas teda tooliga. Maria püüdis ennast kaitsta, aga kukkus ja lõi pea ära. Lärmi peale saabus kohale naaber, aga oli juba hilja. Maria suri koomas enne haiglasse jõudmist.

4. juhtumivaatlus – Leandro

Leandro oli 8-aastane. Ta elas väikeses korteris oma kolmeaastase õe, ema ja tema elukaaslase Janiga. Oma isa ei olnud Leandro kunagi näinud. Talle meeldis koolis käia, aga Jan talle ei meeldinud. Jan kippus olema vägivaldne ja peksis mõnikord Leandrot. Leandro tundis Jani ees suurt hirmu, ta magas halvasti ja kaotas söögiisu. Leandro õpetaja märkas seda ja tahtis vanematega kohtuda, sest talle näis, et Leandro õpib alla oma võimete, tal on raske keskenduda ning ta käitub mõnikord sõpradega vägivaldselt. Ema kohtuski õpetajaga, kuid ei öelnud midagi kodus valitseva olukorra kohta. Kodus rääkis ta Janile, mida õpetaja oli öelnud. Jan sai väga pahaseks ja peksis taas Leandrot, murdes sealjuures poisi käeluu. Haiglas ema valetas ja ütles, et Leandro kukkus.

5. juhtumivaatlus – Banaz

Banaz oli korduvalt püüdnud politseile teatada, et tema elu on ohus. Isa oli teda 2005. aasta detsembris rünnanud ja üritanud tappa. Ta oli väga hirmul ja läks politseisse. Uurijad aga ei võtnud tema ütlusi piisavalt tõsiselt.

Banaz põgenes kodust, kuid pöördus hiljem tagasi pere juurde ja üritas jätkata oma salasuhet poiss-sõbraga, kuid mõlemat ähvardati seepeale surmaga, kui nad oma suhet ei lõpeta. Banazil soovitati jääda turvakodusse, kuid ta uskus, et on väljaspool ohtu, kuna ta ema oli kodus.

Banaz kadus 24. jaanuaril ning kolme kuu pärast leiti ühest aiast tema lagunenu surnukeha, mis oli kohvrisk maha maetud. Kohtus ütlesid Banazi isa ja onu, et nad olid tellinud neiu mõrva, kuna ta oli valesse mehesse armumisega perekonda häbistanud. Banaz oli kõigest 20-aastane.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/6722699.stm>; 11. juuni 2007

6. juhtumivaatlus – Amira

Amira oli 4-aastane, kui ta pere sõjast laastatud Somaaliast Euroopasse põgenes. Esimestel lapsepõlveaastatel näis, et seal on tema elu mõõtnatult parem.

Kui ta oli saanud 11-aastaseks, tegi ema ettepaneku minna külla Amira tädile, kus tüdruk saaks omavanuse täditütrega mängida. Kuid Amira ei teadnud, et ema ja tädi olid salaja Mogadishust kohale tellinud „lõikaja”, kes nende tütreid ümber lõikaks. Nad uskusid, et ainult nii saavad tüdrukud tulevikus mehele.

Äkitselt haarasid ema ja tädi Amirast kinni. „Nad hoidsid mind pikali ja siis hakkas üks naine, keda ma varem kunagi polnud näinud, mind lõikama. Ma karjusin ja tädi surus oma käe tugevalt mulle suule,” ütles ta. „Luba, et keegi ei saa sellest jutust kunagi teada,” palus Amira. „Kui mu kogukonna rahvas sellest teada saab, ütlevad nad, et ma reetsin nad ja ma pean ära jooksma. Pealegi ma ei taha, et mu vanemad vangid pandaks.”

Artiklist <http://www.dailymail.co.uk/femail/article505796>, 3. jaanuar 2008, ja lehelt www.fgmnetwork.org

7. juhtumivaatlus – Denise

„Ma olen verepilastuse ohver; mu isa vägistab mu, kui ma olin 15-aastane. See polnud esimene ega viimane kord. Kuid seekord jäin ma rasedaks.

Ühel ööl hakkas mul väga paha ja vanemad viisid mu haiglasse. Vastuvõtuarst avastas, et lisaks ägedale gripile olin ma ka 19. nädalat rase. Arst teatas mulle, et ma olen rase, ja küsis, mida ma tahan teha. Valule ja süütundele vaatamata ma keeldusin abordist. Mu isa sattus pöörasesse raevu ja nõudis, et ma nõustuksin. Minu soovi tõttu keeldus arst aborti tegemast.

Isa nõudis, et leitaks teine aborditegija, ning ühe tunni jooksul oli see mees haiglas. Ma püüdsin uuringulaualt tõusta, aga ta palus kolmel ööl mind kinni hoida, kuni ta mind laua külge sidus ning mulle lihaseid lõõgastavat rohtu süstis, et ma ei rabeleks. Ma karjusin edasi, et ma ei taha aborti. Ta ütles mulle: „Ole vait ja lõpeta see karjumine!” Lõpuks tehti mulle üldnarkoos.”

Lehelt www.humanlife.org

8. juhtumivaatlus – Hans

Antonia oli oma meest Hansu juba mitmeid aastaid ahistanud ja näägutanud. Kord ütles Antonia, et ajaks mehe hea meelega auto alla. Kord jälle süüdistas ta meest valelikult oma laste pilastamises. Naabrite kirjakasti ilmusid kirjad, milles Hansu süüdistati pedofiilias. Politsei ei uskunud süüdistusi, kuid kahtlustas, et kirjade taga võib olla Antonia.

Kolm aastat tagasi kolisid nad lahku ja veel aasta pärast lahutasid abielu.

Mõne kuu eest jälitas Antonia töölt koju suunduvat Hansu ning viskas teda petrooleumiga täidetud põleva vaasiga.

Vaas ei süttinud, kuid uurijad leidsid hiljem maja ustelt ja seintelt petrooleumi.

Ühel päeval oli Hans koeraga jalutamas, kui tema juurde sörkis üks naine. Kõlas lask. Mees karjatas ja vaarus oma korterisse, naine kannul. Politsei ja arstid leidsid ta surevana söögitoa põrandalt. Arstid ei suutnud teda päästa. Kuul oli sisenenud mehe paremast õlast ja lõhkunud ta kopsud, jäädes pidama aordis.

Lehelt <http://www.seattlepi.com>

Rühmaarutelu juhised

I – Kuriteo analüüs (20 minutit)

1. Mida te arvate loetud kuriteoülevaatest?
2. Kus võidi selline kuritegu toime panna? Kas see oleks võinud juhtuda meie kandis?
3. Miks see kuritegu juhtus?
4. Kas seda saaks kuidagi põhjendada või õigustada?
5. Kuidas oleks ohver saanud ennast kaitsta?

II – Ülekanne oma ühiskonda (40 minutit)

6. Kas teate või olete viimasel ajal kuulnud mõnest perevägivalda juhtumist?
7. Kuidas perevägivald meie ühiskonnas avaldub?
8. Mida saavad ohvrid teha, kui nad abi vajavad?
9. Kas politsei peaks vägivallast kuuldes sekkuma või tuleks sellist sekkumist pidada inimõigustega vastuolus olevaks sekkumiseks inimeste eraellu?
10. Milliseid vahendeid saavad ohvrid sellistes olukordades kasutada? Millised vahendid on kuriteo toimepanija käsutuses?
11. Kas olete kuulnud perevägivalda juhtumitest, kus ohvriks on mees?
12. Loetlege mõned perevägivalda põhjused.
13. Kuidas saaks perevägivalda ära hoida ja lõpetada?
14. Mida võiksid/peaksid tegema:
 - a. riigiasutused?
 - b. kohalik kogukond?
 - c. asjaosalised ise?
 - d. sõbrad ja naabrid?

Dosta!

Ajalooõpe sedala, et inimene ei õpi ajaloo.

Hegel

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Mälestamine • Sõda ja terrorism • Diskrimineerimine ja sallimatus
Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	Piiramatu (väikesed rühmad: 2–3)
Aeg	1 päev
Ülevaade	Osalejad kavandavad ja viivad läbi tegevusprojekti, et suurendada teadlikkust holokausti ohvriks langenud romade kohta.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimise keeld • Õigus elule • Kultuurilased õigused
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Saada teadlikuks natsistliku holokausti kõigist ohvritest, eriti romadest • Harjutada avaliku tegevusprojekti väljavalimise, kavandamise ja elluviimise oskusi • Õppida väärtustama inimväärikust ja õiglust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Märkmatahvli paber ja markerid • Jaotusmaterjali „X-ide tagakiusamise ajaloo lühikokkuvõte” koopiad (soovi korral) • Teises osas tegevuse valimiseks ja kavandamiseks võib olla kasulik, kui on olemas internetiühendus või trükitud teadmatamaterjalid • Näidistegevusprojekti voogskeemi (3. peatükk, lk 374) koopiad (soovi korral)
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Õelge rühmale alguses, et kavatsete käsitleda holokausti teemat, ning vestelge eraldi kõigiga, kelle jaoks see võib raske olla. • Paljundage jaotusmaterjalidest üks koopia igale väikesele rühmale. • Tutvuge <i>Kompassi</i> tegutsemist käsitleva 3. peatükiga.

Juhised

1. osa. Rühma ettevalmistamine (90 minutit)

1. Paluge osalejatel moodustada 2–3-liikmelised väikesed rühmad, mille kõigil liikmetel oleks ühesugune taust. See võib olla seotud nende rahvuse või mõne muu ühiskondliku või usulise grupi liikmeks olekuga. Andke neile mõned minutid aega, et nad saaksid väljendada väikestes rühmades oma arvamust oma rahvusliku vm tausta kohta.
2. Jagage välja jaotusmaterjal „X-ide tagakiusamise ajaloo lühikokkuvõte” või mõni muu teabematerjal, mis annaks osalejatele pildi X rahva pikaajalisest julmast kohtlemisest, kuid ärge veel õelge, millisest rahvusrühmast jutt käib (romad).
3. Laske osalejatel lühidalt rääkida oma reaktsioonidest sellele ülevaatele ning seejärel paluge neil käsitleda väikestes rühmades 15 minuti jooksul järgmisi küsimusi:
 - Mis tunne teil oleks, kui teie sotsiaalset või rahvusrühma oleks kunagi lähiajaloo selliselt koheldud? (Paluge osalejatel lähtuda vastamisel sellest grupikuuluvusest, mille alusel nad 1. punkti juures rühmad moodustasid.)

Mälestamine

Sõda ja terrorism

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 4

Piiramatu (väikesed rühmad: 2–3)

60 minutit

- Mis oleks sellised kannatused üle elanud kogukonna elus kõige raskemad aspektid ning kuidas kohalikud inimesed, riigid või rahvusvaheline üldsus saaks või peaks neid aitama?
- 4. Nüüd moodustage väikestest rühmadest paarid, et vastastikku oma vastuseid tutvustada. Andke rühmadele selleks veel 15 minutit ning soovitage koostada nimekiri konkreetsetest ettepanekutest, kuidas sellist kohtlemist kogunud kogukonna liikmeid aidata.
- 5. Kogunege taas suurde rühma ja kirjutage kõik ettepanekud märkmetahvile. Selgitage, et harjutuse 2. osas tuleb välja valida üks ettepanek, mille kallal kogu rühm tööle hakkab. Kõigepealt aga küsige järgmised küsimused:
 - Kas oskate arvata, millisest rahvusrühmast jutt käis?
 - Milliseid teisi rahvusi olid natsidel kavas hävitada?
 - Mis juhtus nende rühmadega Teise maailmasõja ajal meie riigis?
- 6. Küsige osalejatelt, mida nad teavad romade praeguse olukorra kohta. Milliseid inimõigusi rikutakse?
- 7. Rääkige rühmale kampaaniast Dosta! ning soovitage, et nad võiksid ellu viia tegevusprojekti selle kampaania toetuseks.

2. osa. Tegevusprojekti valimine ja kavandamine

Harjutuse selle osa aluseks on *Kompassi* 3. peatükk „Inimõiguste kaitseks tegutsemine”, mida võite lugeda üksikasjalikumate ideede saamiseks.

- 8. Selgitage, et korraldatava projekti eesmärgiks ei saa võtta eelmises osas kindlaks tehtud probleemide täielikku lahendamist, kuid sellel peaks olema konkreetne ja mõõdetav tulemus, mis tooks romade kogukonnale mingisugust kasu.
- 9. Paluge osalejatel välja tuua need märkmetahvile kirjutatud ettepanekud, mis võiksid olla rühmale jõukohased. Vajadusel võib mõne ettepaneku väiksemateks tegevusteks jagada või uusi ettepanekuid lisada.
- 10. Arutage ettepanekud läbi ning jõudke konsensuslikule otsusele, millise ettepaneku rühm edasiseks tegevuseks välja valib. Kasutage 3. peatükis esitatud tegevusprojekti voogskeemi. Kontrollige, kas
 - valitud tegevus aitab kaasa probleemi lahendamisele;
 - tegevus on rühma käsutuses olevaid ressursse ja võimalikke takistusi arvestades teostatav;
 - „lahendus” on piisavalt konkreetne, et osalejad saaksid aru, kas nad on eesmärgi saavutanud või mitte.
- 11. Koostage otsustusleht, et igaüks teaks, mida ja millal ta peab tegema.
- 12. Asuge tööle!

3. osa. Tegevusprojekti elluviimine

Analüüs ja hindamine

Küsimused tegevuse kohta.

- Kas olete ellu viidud tegevusega tervikuna rahul? Miks?
- Kuidas hindaksid enda panust ja kogu rühma tööd?
- Mis oli kõige olulisem, mida tegevusega saavutati? Kas see vastab algselt püstitatud eesmärkidele?
- Kas te oleksite saanud midagi teisiti teha, et tegevus oleks olnud veel tõhusam? Selgitage oma seisukohti.
- Kas tegite vigu?
- Millised olid teie meelest kõige olulisemad omandatud teadmised ja oskused, mida saaksite mõne järgmise tegevuse (teemast olenemata) korraldamisel ära kasutada?

Küsimused õppeprotsessi kohta.

1. Millised olid kõige olulisemad tulemused isiklikult sinu jaoks? Kas sinu seisukohad või suhtumine on kuidagi muutunud? Selgita oma seisukohta.
2. Mis oli selle tegevuse puhul kõige raskem, kui vaadelda kogu perioodi alates esimesest kokkusaamisest kuni elluviimise lõpuni?
3. Mis pakkus suurimat rahuldust?
4. Kuidas oleks võimalik tehtut edasi arendada? Kas teil on selleks motivatsiooni?
5. Mida te saite selle tegevuse käigus teada inimõiguste kohta?
6. Kas inimõiguste toetuseks kampaaniat teha on raske? Kas te pärast seda harjutust oleksite nõus mõnes inimõigusi toetavas kampaanias kaasa lööma?
7. Kas romade nõutavad õigused on erandlikud või kehtiksid need ka muude tõrjutud ja tagakiusatud inimrühmade puhul. Selgitage oma seisukohta.
8. Miks mälestamisega seotud töö on inimõigustealases hariduses oluline?
9. Kuidas holokaustiga seotud teemasid meie riigi haridussüsteemis käsitletakse?

Nõuandeid korraldajatele

Rühma ettevalmistamiseks esimeses osas tuleks eraldada 90 minutit, tegevuse ettevalmistamiseks teises osas samuti 90 minutit ning neljanda osa analüüs ja hindamine tuleks läbi viia 60 minuti jooksul. Kolmanda osa ehk tegevusprojekti kestus sõltub valitud tegevusest. Harjutuse erinevad osad võib läbi viia üksteise järel või erinevatel päevadel.

Sellel harjutusel on mitmeid keerukust suurendavaid aspekte, mis ei puuduta ainult korralduslikku külge, vaid ka õppe sisu.

Peaksite arvestama rühma koosseisuga ning oskama ette näha selle liikmete võimalikke reaktsioone. Kui rühmas on inimesi, kelle sugulased on holokaustis kannatanud või sarnaste sündmuste ohvriks langenud, võiksite tegevuse nendega eelnevalt läbi arutada, et nad saaksid vaimselt valmistuda või loobuda osalemast, kui nad ei ole selleks valmis.

Samuti peate tegutsema tegevuse kõigil etappidel tundlikult ja paindlikult ning arutelu mitte tagant kiirustama, kui tundub, et inimesed vajavad oma tunnete väljendamiseks rohkem aega. Kui rühm puutub selliste teemadega kokku esimest korda, võib olla kasulik viia 1. osa läbi eraldi 90–120 minuti pikkuse tunnina ning jätta enne järgmiste osade juurde minekut natuke aega.

Esimese osa 1. sammu juures on kasulik mõelda, kas rühmade moodustamisel inimeste tausta ja kuuluvuse järgi võib tekkida raskusi. Sellisel juhul võite koostada loetelu erinevatest kategooriatest ning paluda osalejatel valida sealt endale sobiv, näiteks teatud jalgpallimeeskonna toetajad, prantsuse keele oskajad, hispaania keelt õppivad inimesed, hiphopi kuulajad, tennisemängijad või ujumised. Samuti võite paluda osalejatel moodustada lihtsalt meessoost ja naissoost rühmad.

Võimaluse korral püüdke läbida sammud 2 ja 3 nii, et ei tekiks arutelu selle üle, millist rühma X tähistab. Eesmärk on tekitada osalejates viha ebaõigluse pärast ning see ei pruugi nii hästi õnnestuda, kui inimesed teavad, et X tähendab romasid. Romade suhtes valitsevad sedavõrd tugevad eelarvamused, et mõned osalejad võivad alateadlikult (või teadlikult) nende suhtes rakendatud kohtlemist õigustada.

Romade tagakiusamise ajaloo lühiülevaates (allpool) on kõik viited romadele või „mustlastele” asendatud tähega X. Kui te seda kasutate, võite neid nimetada lihtsalt „rühmaks” või isegi paluda osalejatel kujutleda, et tegemist on nende valitud rühmaga.

Osalejad peaksid valima enda taustale või kuuluvusele vastava rühma sellepärast, et see aitab paremini „tunnetada”, mida tähendab sinu rühma sihipärane tagakiusamine. Sellegipoolest võib neil tugevate eelarvamuste tõttu olla raske romade probleemidega samastuda. Sellest tuleks kindlasti rääkida ning kui see nii on, jätke esimese osa 3. sammu

OLULINE KUUPÄEV

8. aprill

Rahvusvaheline romade päev

2. august

Romade ja sintide genotsiidi mälestuspäev

Dosta!

juures piisavalt aega, et osalejad saaksid selle kohta mõtteid vahetada. Õelge neile, et hinnanguliselt tapeti holokausti ajal 75–80 protsenti Euroopa romadest ning mõnes riigis ulatus see osakaal lausa 90 protsendini. Võite paluda neil ette kujutada, mida tähendaks oma rahvast või rühmast 90% inimeste kaotus: 20-liikmelisest rühmast jääks alles ainult 2.

Äärmiselt soovitatav on kaasata planeerimise etapil ka mõni romade kogukonna esindaja. Igal juhul peaksite nende käest küsima, kas rühma kavandatud tegevus võetaks hästi vastu. Teine võimalus on võtta ühendust mõne kohaliku organisatsiooniga, kes romadega töötab või neid toetab.

Kui teil napib aega või kui osalejatel on raske kavandamise käigus kõiki asjaolusid ette planeerida, võite kasutada 3. peatükis näidised esitatud voogskeemi.

Variandid

Üks ilmne võimalus on kasutada romade asemel mõnda muud holokaustis kannatanud inimrühma. Selle kohta annab hindamatut teavet holokausti mälestuspäeva fondi veebisait www.hmd.org.uk. See sisaldab muu hulgas ka koolidele mõeldud materjale kõigi natside poolt taga kiusatud rühmade kohta, sh juudid, geid, puudega inimesed, romad ja sintid, mustanahalised ja segarassist eurooplased, Jehoova tunnistajad, poolakad ja teised slaavlased, kommunistid, sotsialistid ja ametiühinguliikmed. Veebisait sisaldab teavet ka hilisemate genotsiidide kohta Kambodžas, Bosnias ja Hertsegoviinas, Rwandas ja Darfuris/Sudaanis.

Teine võimalus on uurida lähemalt mõnda sotsiaalset või rahvusrühma, kelle probleeme pidevalt ignoreeritakse.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui osalejad sooviksid vaadelda kodukanti mõne ebasoodsamas olukorras oleva või tõrjutud inimese silmade läbi, viige läbi harjutus „Vaheta prille” (lk 126).

Kui aga rühmale meeldivad rollimängud ning neid huvitavad vägivalletegude põhjused, võite kaaluda harjutust „Kiviga viskamine” (lk 299).

Lisateave

„Dosta” on romakeelne sõna, mis tähendab „aitab”, ning sama nime kannab mitteromade ja romade lähendamiseks korraldatud kampaania. Selle kohta leiate rohkem teavet aadressil <http://dosta.org>. Internetiühenduse võimaluse korral võib olla kasulik, kui osalejad saavad natuke aega selle saidiga tutvuda. Uurimistöö tegemiseks saab kasutada ka teisi saite, mis sisaldavad teavet holokausti kohta: <http://isurvived.org>; <http://www.preventgenocide.org>.

Holokaustialase haridusega tegeleb ka näiteks Saksamaa mälestamise, vastutuse ja tuleviku sihtasutus (EVZ), www.stiftung-evz.de. Selle tegevusalade hulka kuulub ajaloo kriitiline uurimine, inimõiguste nimel töötamine ning natsionaalsotsialismi ohvrite abistamine. Sihtasutuse veebisaidil saate lugeda publikatsiooni inimõiguste ja ajaloo teemade käsitlemisest hariduses.

Teine holokaustialase haridusega tegelev organisatsioon on Anne Franki fond (AFF), www.annefrank.ch. AFFi eesmärk on edendada heategevust, osaleda Anne Franki vaimus ühiskonna- ja kultuurielus, parandada mõistmist religioonide vahel, võidelda rahvastevahelise rahu eest ning soodustada noorte rahvusvahelisi kontakte. Fond viib läbi projekte kõikjal maailmas, näiteks India dalitite hulgas ning Peruu mahajäetud slummides ja maakohdades elavate perede ja laste seas.

Euroopa romade teabebüroo jagab regulaarselt teavet Euroopa romasid puudutavate probleemide kohta, <http://www.erionet.org>.

Euroopa romade õiguste keskus on avalikes huvides tegutsev õigusorganisatsioon, mis võitleb romadevastase rassismi ja romade inimõiguste rikkumise vastu, <http://www.errc.org>.

Jaotusmaterjal

X-ide tagakiusamise ajaloo lühikokkuvõte

1890	Saksamaal korraldatakse „X-rämpsu” teemaline konverents. Sõjaväele antakse õigus X-ide liikumist kontrollida.
1909	Toimub politseikonverents „X-ide küsimuses”. Identifitseerimise lihtsustamiseks soovitatakse teha kõigile X-idele põletusmärk.
1920	Kaks teadlast pakuvad välja „elamist mittevääriava elu” mõiste, soovitudes, et X-id tuleks steriliseerida ja rahvana kõrvaldada.
1922	(Üldse 1920. aastatel): kõigist Saksamaa territooriumil elavatest X-idest tehakse fotod ja neilt võetakse sõrmejäljed.
1926	Saksamaal võetakse vastu „X-ide katku” ohjamise seadus. (See on otseses vastuolus Saksamaa Weimari konstitutsiooni tingimustega.)
1927	Baierimaal ehitatakse X-ide jaoks spetsiaalsed vangilaagrid. Neisse laagritesse saadetakse 8000 X-i.
1928	Kõik X-id pannakse politsei pideva järelevalve alla. X-ide jaoks ehitatakse veel vangilaagreid.
1934	X-id suunatakse steriliseerimisele süstimise ja kastreerimise teel ning neid saadetakse Dachau, Dieselstrasse, Sachsenhauseni ja muudesse laagritesse. Seadusega keelatakse sakslaste abielud teisest rassist inimestega.
1938	2.–18. juunil arreteeritakse, pekstakse ja vangistatakse Saksamaal ja Austrias sadu X-e. X-id on esimene rahvarühm, kellel keelatakse koolis käia.
1939	Rassipuhtuse amet teeb avalduse: „Kõiki X-e tuleb kohelda kui pärilikult haigeid inimesi; ainus lahendus on kõrvaldamine. (Seega peaks eesmärk olema selle vigase elemendi kõhklematu kõrvaldamine rahvastikust.)”
1940	Holokausti esimene massiline genotsiidoperatsioon. 250 X rahvusest last kasutatakse Buchenwaldi koonduslaagris katsejärestena tsüaniidgaasi kristalli katsetamisel. Samal aastal keelustatakse X-ide võtmine mis tahes tööle.
1941	Juulis hakatakse ellu viima natside lõplikku lahendust, mis näeb ette kõigi juutide, X-ide ja vaimuhaigete tapmist. Algab holokaust. 24. detsembril mõrvatakse Krimmis ühe öö jooksul 800 X-i.
1944	1. augustil hukatakse Auschwitz-Birkenau laagri gaasikambris 4000 X-i, kelle laibad põletatakse.
1945	Sõja lõpuks on natsid hävitanud 70–80% X-ide populatsioonist. Nürnbergi protsessil ei kutsutud tunnistajaks ühtegi X-i ja keegi ei tunnistanud nende nimel. X-idele kui rahvale ei ole tasutud mingeid reparatsioone sõjakuritegude eest.
1950	Saksamaa valitsus teeb esimese avalduse, mille kohaselt nad ei võlgne X-idele sõjakuritegude eest mingeid reparatsioone. Samasuguseid avaldusi tehakse hiljem veel.
1992	Saksamaa „müüb” X rahvusest varjupaigataotlejad 21 miljoni USA dollari eest tagasi Rumeeniasse ning alustab nende käeraudades tagasisaatmist 1. novembril. Mõned X-id ei ole nõus minema ja teevad selle asemel enesetapu. Saksamaa pressiajenduur palub, et lääne ajakirjanikud ei kasutaks sõna „küüditamine”, kuna see tekitab „ebamugavaid ajaloolisi seoseid”.
2010	Prantsusmaa president süüdistab X-e kuritegevuses, nimetades nende laagreid prostitutsiooni ja laste ekspuuteerimise pesadeks. Prantsuse ametivõimud ajavad laiali üle 100 laagri ning saadavad välja enam kui 1000 X-i, põhiliselt Rumeeniasse.

Ian Hancocki koostatud romade holokausti lühikronoloogia redigeeritud versioon.

Täisversioon on saadaval aadressil <http://www.osi.hu/rpp/holocaust.html>.

Üldised
inimõigused

Tase 1

8+ (väikestes
rühmades 4–5)

45 minutit

Sõnade joonistamine

Ka mittekunstnikel on õigused!

Teemad	• Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 1
Rühma suurus	8+ (väikestes rühmades 4–5)
Aeg	45 minutit
Ülevaade	Loova joonistamise meeskonnamäng, milles tuleb kujutada inimõigustega seotud sõnu.
Seotud õigused	• Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele • Mõttevabadus • Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused
Eesmärgid	• Suurendada teadmisi inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklitega • Arendada suhtlemise ja loova mõtlemise oskust • Kasvatada solidaarsust ja erinevuste austamist
Materjalid	• Seinal näidatav tabel inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklitega • Suur paberileht või märkmetahvel ja marker punktide üleskirjutamiseks • Paberilehed (A4) ja pliatsid rühmale joonistamiseks, üks leht iga võistkonna kohta igaks vooruks • Kleeplint või stendinõelad joonistuste ülespanekuks
Ettevalmistus	• Võtke aluseks lk 600 esitatud inimõiguste ülddeklaratsiooni lühiversioon ja kopeerige suurele paberilehele. • Koostage enda jaoks õigustest kontrollnimikirj.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada 4–5-liikmelised väikesed rühmad ning valida oma rühmale/võistkonnale nimi.
2. Selgitage, et selles harjutuses võistlevad võistkonnad üksteisega. Te annate iga võistkonna ühele liikmele joonistamiseks ühe inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli. Võistkonna ülejäänud liikmed peavad ära arvama, millise õigusega on tegemist. Võistkond, kes esimesena ära arvab, saab punkti. Võidab see võistkond, kes on lõpuks kogunud kõige rohkem punkte.
3. Paluge võistkondadel varuda valmis paberilehed ja pliats ning leida ruumis istumiskoht. Võistkonnad peaksid istuma hajutatult, et nad ei kuuleks üksteise juttu.
4. Kutsuge igast võistkonnast üks liige enda juurde. Öelge neile mõne oma nimekirjas oleva õiguse nimetus, näiteks „piinamise keeld”.
5. Paluge neil oma rühmade juurde tagasi minna ning joonistada pilt, mis vastaks sellele õigusele. Samal ajal peavad võistkonnakaaslased proovima ära arvata, millist õigust kujutatakse. Lubatud on joonistada ainult pilte; numbreid ja sõnu ei tohi kasutada. Joonistaja ei tohi rääkida, välja arvatud selleks, et kinnitada õige vastuse andmist.
6. Ülejäänud võistkond võib ainult teha oma pakkumisi, aga nad ei tohi midagi küsida.
7. Pärast vooru lõppu paluge joonistajatel kirjutada oma pildile vastava õiguse nimetus, olenemata sellest, kas nad jõudsid joonistamisega lõpule või mitte, ja panna paber kõrvale.
8. Viige läbi teine voor: kutsuge joonistajateks uued inimesed ja andke neile ette mõni muu õigus. Tehke läbi 7–8 vooru. Igas voorus peaks joonistajaks olema uus inimene. Püüdke tagada, et igaüks saaks vähemalt ühe korra joonistada.
9. Lõpuks paluge rühmadel oma pildid üles riputada, et eri õiguste erinevaid tõlgendusi ja kujutamisi saaks omavahel võrrelda ja nende üle arutleda.

Analüüs ja hindamine

Alustage kogu harjutuse kui sellise hindamisest ning jätkake siis aruteluga, mida osalejad inimõiguste kohta teavad.

- Kas inimõigusi joonistada oli oodatust kergem või raskem?
- Millise mõtteprotsessi tulemusena otsustasid valida just sellise kujutamisiivi? Kust pärinevad aluseks võetud pildid?
- Kui osalejad kujutasid õiguste illustreerimiseks nende rikkumisi, siis kas sellised rikkumised võiksid aset leida ka meie riigis?
- Kui sarnased või erinevad on ühte ja sama õigust kujutavad pildid? Kui palju võimalusi oli ühe ja sama kontseptsiooni kujutamiseks ja tõlgendamiseks?
- Kui kõik pildid on läbi vaadatud, küsige, kas see harjutus aitas osalejatel avastada, et nad teavad inimõigustest päris palju või üsna vähe.
- Kas inimõigused mängivad nende arvates nende endi elus olulist rolli? Kui jah, siis millised õigused?

Nõuandeid korraldajatele

Enne harjutuse juurde asumist peaksite läbi lugema inimõiguste ülddeklaratsiooni (vt lk 601) ning tegema endale selgeks inimõiguste põhitunnused: näiteks et nad on rahvusvaheliselt tagatud, õiguslikult kaitstud, nende keskmeks on inimväärikus, nad kaitsevad nii üksikisikuid kui ka inimrühmi, nad on võõrandamatud, võrdsed, üksteisest sõltuvad ja universaalsed.

Peaksite otsustama, kuidas tahate harjutuses seinatabelit kasutada. Kui osalejatel on inimõiguste ülddeklaratsioonist väga vähe eelteadmisi, võite tabeli välja panna enne harjutuse algust, et osalejatel oleks natuke aimu, mida nad peavad ära arvama. Kui osalejate eelteadmised on suuremad, kasutage tabelit harjutuse lõpus, et algatada arutelu joonistamata jäänud õiguste üle.

Arvestage, et kui mõni osaleja peab ennast halvaks joonistajaks, võib see ülesanne tunduda talle liiga raske. Julgustage neid, öeldes, et te ei ootagi mingeid kunstiteoseid, vaid igaüks võiks lihtsalt kätt proovida. Tulemus võib neid endidki üllatada.

Valige joonistamiseks sobivad õigused välja lk 600 esitatud inimõiguste ülddeklaratsiooni lühendatud versiooni põhjal. Mõned soovitusel: õigus elule, piinamise keeld, õigus õiglasele kohtumõistmisele, diskrimineerimise keeld, õigus eraelu puutumatusse, õigus haridusele, orjapidamise keeld, ühinemisvabadus, sõnavabadus, õigus kodakondsusele, mõtte- ja usuvabadus, õigus hääletada, õigus tööle, õigus tervisele, õigus vara omada, õigus abielluda ja peret luua ning õigus valida, kellega abielluda.

Variandid

Kui teie rühmas on vähem kui 8 inimest, võite mängida mängu ühes rühmas. Valige välja see, kes joonistab esimeses voorus. Järgmises voorus joonistab see, kes esimesena õige vastuse ära arvas ja nõnda edasi.

Joonistamise asemel võite paluda osalejatel kujutada vastavaid õigusi pantomiimi vormis.

Soovitusi jätkutegevusteks

Harjutuses „Lillelapsed” (lk 177) kasutatakse samuti joonistamist, et uurida, kust pärineb õiguste mõiste.

Kui rühmale meeldivad loomingulised harjutused, võib neile soovitada harjutust „Pantomiim” (lk 94), kus inimõiguste üldisi tunnuseid tuleb kujutada pantomiimi vormis.

Järgmiseks võib rühm soovida uurida lähemalt mõne kindla inimrühmaga seotud õigusi, näiteks puudega inimeste õigusi, mida saab lahata harjutuses „Märka võimeid” (lk 267).

OLULINE KUUPÄEV

10. detsember
Rahvusvaheline
inimõiguste päev

Haridus

Lapsed

Kodakondsus ja osalus

Tase 2

6–60 (väikestes rühmades 4–5)

90 minutit

Haridus kõigile?

Kas sul on hea mälu? On aeg seda kontrollida!

- Teemad**
- Haridus
 - Lapsed
 - Kodakondsus ja osalus
- Raskusaste** Tase 2
- Rühma suurus** 6–60 (väikestes rühmades 4–5)
- Aeg** 90 minutit
- Ülevaade** Osalejad peavad moodustama kaardipaare, mis aitavad mõelda hariduslikule ebavõrdsusele maailmas ning sellele, kuidas muuta haridus kõigile kättesaadavaks.
- Seotud õigused**
- Õigus haridusele
 - Õigus täielikule füüsilisele, vaimsele, usulisele, kõlbelisele ja sotsiaalsele arengule
 - Õigus võrdsele kohtlemisele
- Eesmärgid**
- Suurendada teadmisi haridusest ja selle seostest eri eluvaldkondadega
 - Treenida mälu ja arendada kriitilise analüüsi oskust
 - Soodustada vastutustunde kujunemist ning inimväärikuse ja õigluse väärtustamist
- Materjalid**
- Üks komplekt mängukaarte iga 3–4 osaleja kohta
 - Paber ja pliitsid 2. osas märkmete tegemiseks
- Ettevalmistus**
- Lugege läbi kõik väitekaardid.
 - Paljundage mängukaartide lehed ja liimige need paksemale paberile või papile, et need oleksid vastupidavamad. Lõigake välja 40 kaarti.

Juhised

1. Küsige osalejatelt, mida nad teavad Maailma Haridusfoorumi (*World Education Forum*) ja liikumise Haridus Kõigile (*Education for All*) kohta. Vajadusel selgitage lühidalt liikumise eesmärgid ning seda, et alghariduse tagamine kõigile maailmas kuulub ÜRO aastatuhande arengueesmärkide hulka.
2. Selgitage, et harjutus jaguneb kaheks osaks: 1. osas toimub mälumäng ning 2. osas esitatakse ülevaated teemadest.

1 osa. Mälumäng (kestus 10 minutit)

1. Selgitage, et mängus on kakskümmend kaardipaari. Igas paaris on üks väitekaart ja üks pildikaart ning ülesanne on paarid kokku panna. Igal väitekaardil on esitatud mõni infokild, mis seostub kõigile inimestele hariduse tagamise ja inimõigustealase haridusega.
2. Küsige, kas osalejad on kokku puutunud *Memory*-tüüpi mängudega, sest väikestes rühmades toimuva mängu sisu on täpselt samasugune. Korra üle reeglid. Mängijad laovad kaardid lauale, esikülj allpool. Üks mängija alustab ja keerab ümber kaks kaarti. Kui üks (või mõlemad) neist on väitekaart, loeb mängija valjusti ette kaardi teema ja sellel oleva teksti. Lõpus oleval küsimust ette ei loeta – see jääb 2. osa jaoks. Kui ümber pööratud kaardid moodustavad paari, jätab mängija need endale ja saab veel proovida. Kui kaardid paari ei moodusta, pöörab ta need uuesti esiküljega alla täpselt samale kohale, kus need enne asusid. Seejärel keerab kaks kaarti ümber järgmine mängija. Mäng lõpeb siis, kui kõik kaardipaarid on üles korjatud. Võidab see, kellel on käes kõige rohkem paare.

2. osa. Ülevaade teemadest (60 minutit)

1. Kirjutage märkmetahvlile teemade nimekiri. Paluge vabatahtlikel kaartidel olevad teemaread ette lugeda, et te saaksite need üles kirjutada.
2. Paluge rühmal välja valida kuus teemat, mis neile kõige rohkem huvi pakuvad.
3. Jagage rühm 4–5-liikmelisteks väikesteks rühmadeks. Paluge igal väikesel rühmal valida kaks teemat, mida nad tahaksid arutada.
4. Kui kõik teemad on valitud ja ära jagatud, andke rühmadele 20 minutit valitud teemade arutamiseks. Arutelu lähtekohaks peaksid olema väitekaartidel olevad küsimused.
5. Kui 20 minutit on läbi, kogunege taas suurde rühma. Võtke järjekorras ette kõik teemad. Andke igale rühmale viis minutit aega, et tutvustada oma arutelu tulemusi ning veel viis minutit ülejäänud osalejate küsimustele vastamiseks.
6. Kui kõik rühmad on sõna saanud ja kõik teemad läbi võetud, jätkake analüüsiga.

Analüüs ja hindamine

Teemade läbiarutamiseks on kõigil juba olnud piisavalt võimalusi, seega tuleks nüüd analüüsida mängu ennast ja seda, mida osalejad õppisid.

- Kas mälumäng meeldis osalejatele?
- Kas see oli hea meetod hariduse teemadel arutelu algatamiseks?
- Kuidas õnnestusid arutelud väikestes rühmades? Kas kõik said piisavalt osaleda?
- Kas probleeme on liiga palju? Kas on üldse võimalik tagada haridust kõigile inimestele?
- Miks on haridus teie arvates valitud üheks aastatuhande arengueesmärgiks?
- Millised on põhilised probleemid, mis ei lase inimestel teostada oma õigust haridusele meie riigis, kogukonnas või koolis?
- Mida saad sina ise, teie rühm või kogukond ära teha selleks, et haridus oleks meie riigis ja/või arenguriikides kõigile kättesaadav?
- Kas võib tekkida oht, et õigus saada inimõigustealast haridust jääb tahaplaanile, kuna rohkem rõhutatakse vajadust õpetada kirjaoskust? Kui see nii on, siis mida saaks selle vastu ette võtta?

Nõuandeid korraldajatele

Selle meetodi eesmärk on muuta arutelu aluseks oleva teabega tutvumine lõbusamaks ja mängulisemaks.

Selle harjutuse korraldamine on suhteliselt lihtne. Lugege enne harjutuse läbiviimist kindlasti läbi kõik kaardid. Jätke meelde, millised kaardid omavahel paarid moodustavad, et saaksite mängu ajal osalejaid juhendada ja kontrollida mängijate valitud paaride õigsust. Mängureegleid selgitades võite näitlikustamiseks osalejatele näidata, milline näeb välja üks kaardipaar. Juhtige tähelepanu kaardil oleva infoteksti ja küsimuse erinevusele.

Võite öelda osalejatele, et selle mängu nimi on „Memory” (Mälu), sest paaride moodustamiseks peavad mängijad meelde jätma, kus mingi kaart täpselt asus.

Teises osas võite anda ühe teema arutamiseks ka kahele eri rühmale. Tõenäoliselt tekib sel moel klassis rohkem ideid. See eeldab, et rühmad räägivad omavahel läbi, millise teema nad arutamiseks valivad.

OLULINE KUUPÄEV

8. september
Rahvusvaheline
kirjaoskuse päev

Kaartide paljundamise käigus võiks neid ühtlasi suurendada, et neid oleks lihtsam lugeda. Kui kleebite paljundatud lehed paksule paberile või papile, muudab see kaardid vastupidavamaks ja paremini käsitletavaks.

Pange tähele, et kolmandikul kaartidel on kirjas väited, mis seostuvad 2000. aasta aprillis Senegalis Dakaris toimunud Maailma Haridusfoorumil kindlaksmääratud eesmärkidega. Ülejäänud käsitletakse puudutatakse inimõiguste ja hariduse seoseid või probleeme, mis tuleb lahendada, et hea haridus muutuks kõigile kättesaadavaks.

Variandid

Kui 2. osa läbiviimiseks ei ole piisavalt aega, võite kasutada selle asemel harjutuse „Üks minut” (lk 199) juures kirjeldatud meetodit. Paluge igal osalejal valida mõnelt enda käes olevalt kaardilt teema ning rääkida sellest ühe minuti jooksul ilma kõhklemata ja ennast kordamata. See on hea variant ka siis, kui teile tundub, et osalejate avaliku kõnelemise oskus vajaks täiustamist.

Teises osas võite natuke aega säästa sellega, et valmistate ette suurelt paljundatud pildikaardid, millele on kirjutatud vastavad teemapealkirjad. Sel juhul ei pea te neid enam märkmetahvlile kirjutama, vaid saate lihtsalt suured kaardid üles riputada. See säästab aega ja näeb kena välja.

Soovitusi jätkutegevusteks

Mitmete mälumängust läbi käinud teemadega saab edasi tegeleda teistes harjutustes. Näiteks kui tahate võrrelda haridusele ja sotsiaaltööle kulutatavaid eelarvevahendite sõjaväekulutustega, võite läbi viia harjutuse „Kui palju raha me vajame” (lk 189). Lapstööjõu ja hariduse vähese kättesaadavuse teemasid saab lahata harjutuses „Ashique'i lugu” (lk 100).

Ideid tegutsemiseks

Mälukaartidel on kirjas arvukalt probleeme, mis takistavad projekti Haridus Kõigile eesmärkide saavutamist. Rühm võib nende seast välja valida ühe kindla probleemi, mille kohta uurimistööd teha, et leida ideid lahendusteks ja konkreetseid tegutsemisvõimalusi. Täpsemaid juhiseid selle kohta leiate tegutsemist käsitlevast 3. peatükist.

Üks võimalus on kirjutada kirju parlamendisaadikutele, et küsida, mida meie riik teeb Maailma Haridusfoorumil püstitatud eesmärkide saavutamiseks.

Lisateave

Õigus haridusele on sätestatud inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26. Ent kuigi riigid on üldiselt nõus ja valmis pakkuma tasuta algharidust kõigile, on tegelik olukord siiski selline, et tasuta haridus on kättesaadav üksnes väiksemale osale inimestest.

Liikumise Haridus Kõigile eesmärk sõnastati 1990. aastal Tais Jomtienis toimunud maailmakonverentsil „Haridus kõigile”. Seejärel korraldas rahvusvaheline üldsus 2000. aastal Senegalis Dakaris Maailma Haridusfoorumi, et hinnata alghariduse tagamisel tehtud edusamme ning anda liikumisele Haridus Kõigile uut hoogu. Foorumil võtsid 164 riigist pärit ligi 1100 osalejat vastu Dakari tegevusraamistiku, püstitades eesmärgi tagada kvaliteetne algharidus kõigile 2015. aastaks. UNESCO ülesandeks jäi kõigi rahvusvaheliste osapoolte tegevust üldiselt koordineerida ning projekti pidevalt tagant tõugata.

Foorumil osalenud tunnistasid, et eri riikide probleemid on erinevad. Näiteks mõnes riigis napib ressursse, samas kui teisel puudub vajalik poliitiline tahe. Üks kohtumise tulemusi oli järeldus, et liikumise Haridus Kõigile eesmärkide saavutamiseks tuleb riikides luua laiapõhjalised partnerlussuhted, mida toetab koostöö regionaalsete ja rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Foorumil rõhutati hariduse põhimõttelist tähtsust säästva arengu, rahu, ühiskonnaelus osalemise ja tugeva majanduse saavutamiseks 21. sajandil. Üks Maailma Haridusfoorumi kiiduväärt tulemusi oli see, et püstitati konkreetset eesmärgid ja tähtajad ning kirjeldati meetmeid, mida tuleb eri tasanditel rakendada, et muuta haridus kõigile kättesaadavaks. Eesmärkide tegelik saavutamine ja meetmete elluviimine aga sõltub juba sellest, kas kõik ühiskonnaliikmed on teadlikud puuduliku hariduse problemaatikast ja võitlevad kõigile inimestele hariduse tagamise nimel.

Maailma Haridusfoorum langes kokku aastatuhande arengueesmärkide vastuvõtmisega. Aastatuhande arengueesmärkides on kajastatud ainult kaks Dakaris kokku lepitud eesmärki. Need puudutavad alghariduse tagamist kõigile lastele 2015. aastaks ja soolist võrdõiguslikkust. Kaks aastat pärast foorumit loodi tegevuste kiirendamiseks rahastamis-mehhanism *Fast Track Initiative* (Kiirendatud algatus), mis pidi toetama kahe haridusega seotud aastatuhande arengueesmärgi saavutamist ning milles rõhutatakse algharidustaseme lõpetamist, mitte lihtsalt selle kättesaadavust.

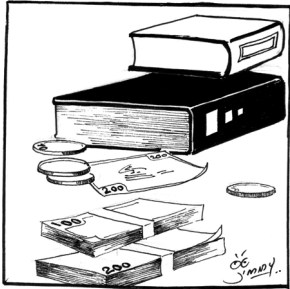
Seega aitab liikumine Haridus Kõigile kaasa ka kaheksa aastatuhande arengueesmärgi saavutamisele. Lisateavet liikumise Haridus Kõigile ja aastatuhande arengueesmärkide seostest võite leida aadressil www.norrag.org.

Täiendavat lugemismaterjali on avaldatud järgmistel saitidel:

- liikumise Haridus Kõigile ülemaailmne seirearuanne, www.unesco.org/en/efareport;
- ülemaailmne hariduskampaania, www.campaignforeducation.org;
- projekt „The Right to Education” (õigus haridusele), www.right-to-education.org

Allikas

UNESCO Education for All:
World Education Forum Final
Report, 2000.

Raha ja haridus

Ilma rahata ei saa valitsused oma lubadusi täita. Raha seotub ka tasemega: õpetajate väike palk ja õpematerjalide nappus halvendab hariduse kvaliteeti.

Kui pole raha, ei saa ka haridust! Kas olete nõus?

Sooline võrdõiguslikkus ja haridus

Paljud riigid on teinud suuri edusamme, et saavutada 2015. aastaks hariduses sooline võrdõiguslikkus. Teisalt on tüdrukutel ja naistel paljudes riikides keelatud koolis käia.

Kas see vähendab teie arvates projekti Haridus Kõigile tõsiseltvõetavust?

Toit ja haridus

Maailma koolitoidu programides (*Food for Education*) jagatakse koolides õpilastele toitu ja/või koju kaasavõetavaid einet, et vaesuses elavad lapsed püsiksid terved ja oleksid võimelised õppima.

Kas koolitoidu programid on võti, kuidas saavutada liikumise Haridus Kõigile eesmärged?

Haridus Kõigile

Ülemaailmse liikumise Haridus Kõigile eesmärk on tagada kõigile lastele, noortele ja täiskasvanutele vajalik haridus 2015. aastaks.

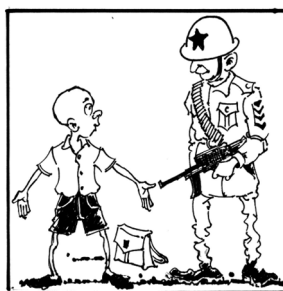
Mis mõtet on püstitada ilmselgelt saavutamatu eesmärk?

Uimastid ja haridus

Alkoholi, sigarettide ja muude narkootiliste ainete kasutamine on probleem paljudes koolides / ülikoolides. Nende ainete kuritarvitamine takistab õppimist ja suurendab vägivaldsust.

Kas lahenduseks oleks koolides range korra kehtestamine igasuguste uimastavate ainete tarbimise suhtes?

Sõjavägi ja haridus

Paljudes riikides eraldatakse suur osa eelarvest sõjalisteks kulutusteks, mistõttu sotsiaalvaldkonnale, eriti haridusele, ei jää piisavalt raha.

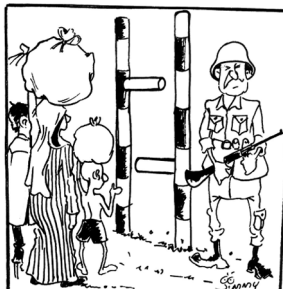
Kas riiklik julgeolek on tähtsam kui haridus?

Õpetajad ja haridus

Head õpetajad on väga olulised. Samas saavad õpetajad paljudes arenguriikides väga vähe koolitust.

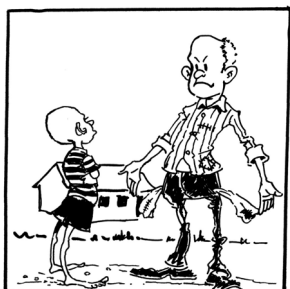
Kas kõigi kooliõpetajate ettevalmistusele tuleks kehtestada miinimumnõuded, näiteks lõpetatud pedagoogiline haridus?

Ränne ja haridus

Mida kõrgem on haridustase, seda tõenäolisemalt lähevad inimesed oma riigist mujale. Paljud arengumaade arstid, õpetajad ja IT-spetsialistid töötavad Euroopas.

Kas saab moraalselt õigustada, et Euroopa kasutab enda huvides ajude äraoolu riikidest, kus neid spetsialiste oleks ka kohapeal vaja?

Tasuta haridus

Valitsused on kohustatud tagama alghariduse kättesaadavuse kõigile. Tegelikuses aga ei suuda vaesed perekonnad paljudes riikides koolitasusid maksta.

Kas on realistlik, et kooliskäimine oleks igaühe jaoks täiesti tasuta?

Inimõigustealane haridus

„Iga inimene ja ühiskondlik organ aitab inimõiguste ülddeklaratsiooni silmas pidades selgitus- ja haridustööd tehes kaasa nende õiguste ja vabaduste austamisele.” (ÜRO Peaassamblee)

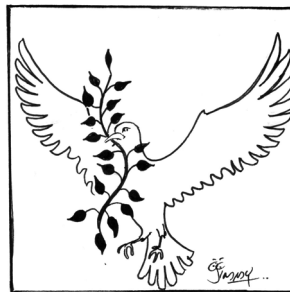
Millised „ühiskondlikud organid” suudavad kõige tõhusamalt inimõigustealast haridust pakkuda?

Globaliseerumine ja haridus

Gloobaalsed väärtusahelad sunnivad arenguriikide ettevõtteid spetsialiseeruma teatud tegevusaladele, näiteks rõivatootmisele, mis eeldab väga vähest väljaõpet ja haridust.

Kas globaliseerumine vähendab sel moel hariduse väärtust?

Rahu ja haridus

Rahuharidus peaks kuuluma tasemehariduse õppekavadesse. Ei piisa, kui sellega tegeletakse üksnes mitteformaalse hariduse sektoris.

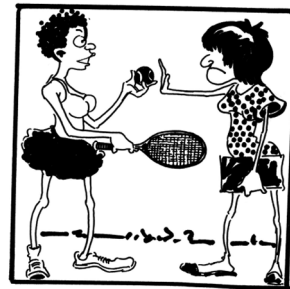
Mil moel lisaksite teie rahuhariduse üldhariduskoolide õppekavadesse?

Internet ja haridus

Paljudes riikides on infotehnoloogia muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Seda on vaja uurimistöö tegemiseks ja koduste ülesannete lahendamiseks.

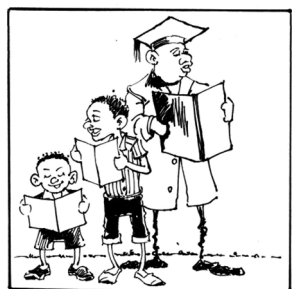
Milliseid uusi võimalusi avaks see, kui kõik maailma lapsed saaksid arvutit kasutada? Milliseid probleeme see lahendaks?

Sport ja haridus

Kehaline kasvatus peaks alati kuuluma koolide õppekavasse. See õpetab mitmeid selliseid asju, mida muudes ainetes õppida ei saa. Sport on vajalik keha ja vaimu täisväärtuslikuks arenguks.

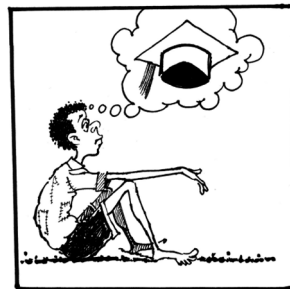
Kas olete nõus või tuleks rohkem tähtsustada teisi õppeaineid, näiteks tehnoloogiaharidust ja oskuste omandamist?

Kõrgharidus ja tasemekoolitus

Inimõiguste ülddeklaratsiooni ütleb: „Igaühel on õigus saada haridust.“ Liikumine Haridus Kõigile keskendub algharidusele, kirja- ja arvutusoskusele.

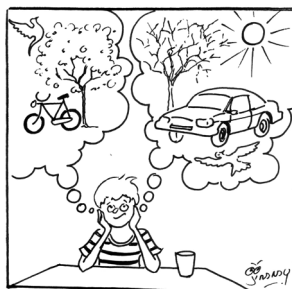
Kas õigus haridusele peaks hõlmama ka õigust kõrgharidusele ja tasemekoolitusele?

Sotsiaalne tõrjutus ja haridus

Mõnes Euroopa riigis paigutatakse roma lapsed automaatselt vaimse puudega õpilaste klassidesse ainult sellepärast, et nad on romad. Teisal jälle saadetakse nad spetsiaalselt romadele mõeldud kehvema tasemega koolidesse või klassidesse.

Kuidas oleks kõige parem kaasata roma lapsi üldisesse haridussüsteemi?

Keskkond ja haridus

Enamiku eurooplaste elustiil ei ole kestlik. Selleks, et oma elustiili teadlikult muutmata hakata, peavad inimesed mõistma ökoloogilisi seoseid, majandust ja poliitikat.

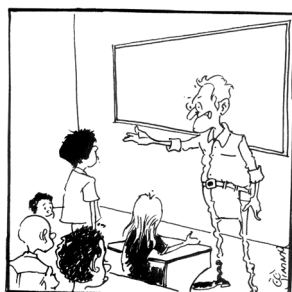
Mil moel lisaksite teie säästlikku eluviisi õpetava hariduse üldhariduskoolide õppekavadesse?

Elukestev õpe

Täiskasvanute kirjaoskamatus on paljudes riikides probleem. Liikumise Haridus Kõigile üks eesmärk on parandada täiskasvanute kirjaoskuse taset 2015. aastaks 50% võrra.

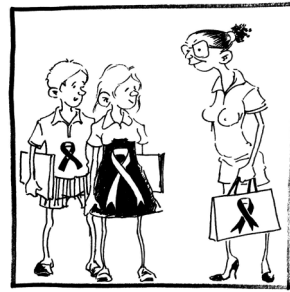
Kas on mõistlik eraldada raha täiskasvanute kirjaoskuse parandamiseks või tuleks mõelda tulevikule ja investeerida rohkem laste algharidusse?

Distsipliin ja haridus

Eri riikide koolides kasutatakse distsipliini tagamiseks erinevaid vahendeid, sh kehaline karistamine, ajutine väljaheitmine, lisaülesannete andmine, väljaheitmine, kooli õpilasesinduse töösse kaasamine.

Mis on teie arvates parim moodus distsipliini tagamiseks?

AIDS/HIV ja haridus

„Sõjas AIDSi vastu tuleb esimese asjana purustada seda ümbritsev vaikumise ja häbi müür.“ (Kofi Annan)

Milline peaks olema haridusasutuste roll HIV/AIDSi vastu võitlemisel?

Demokraatia

Kodakondsus ja osalus

Üldised inimõigused

Tase 2

Piiramatult

60 minutit

Valimiskampania

Kui veenev sa oled?

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatia • Kodakondsus ja osalus • Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatult
Aeg	60 minutit
Ülevaade	See on diskussioonipõhine harjutus, milles käsitletakse järgmisi küsimusi: <ul style="list-style-type: none"> • demokraatiaga seotud õigused ja kohustused; • demokraatlik mõttevahetus
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele • Arvamus- ja sõnavabadus • Mõttevabadus
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Vaadelda mõningaid demokraatliku ühiskonna vastuolulisi aspekte • Harjutada ja arendada kuulamise, väitlemise ja veenmise oskust • Kasvatada koostöövalmidust ja eelarvamustevaba suhtumist
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Avar ruum, pikk sein ja kaks tooli • Papilehed (A4) ja värvilised pliitsid märkide tegemiseks • Kleeplint • Väikesed kaardid ja pliitsid märkmete tegemiseks (soovi korral)
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistage kaks märki („nõustun”, „ei nõustu”) ja kinnitage need kleeplindiga pika seina kummassegi otsa. Seina ääres peab olema piisavalt ruumi, et osalejad saaksid sinna sirge rivi moodustada. • Asetage ruumi keskele üksteisest umbes 50 cm kaugusele kaks tooli nii, et nende ümber oleks piisavalt vaba liikumisruumi. • Valige allpool esitatud soovitude seast välja üks väide või koostage enda oma.

Juhised

1. Osutage seina otstes olevatele märkidele ning selgitage, et te loete osalejatele ette väite, millega nad võivad rohkemal või vähemal määral nõustuda.
2. Lugege valitud väide ette.
3. Paluge osalejatel valida seina ääres kahe märgi vahel koht, mis vastab sellele, kui suurel määral nad väitega nõustuvad või ei nõustu. Kui nad nõustuvad täielikult või ei nõustu üldse, peaksid nad seisma ühe seina otsas asuva märgi juurde. Muul juhul peaksid nad leidma koha kuski nende vahel.
4. Kui osalejad on oma koha rivis leidnud, paluge kahel kõige äärepoolsemal osalejel istuda ruumi keskele toolidele. Kõik ülejäänud peaksid nüüd kogunema toolide ümber ja jääma seisma selle inimese taha, kelle arvamusena nad rohkem nõustuvad, või seisma keskele, kui nad ei oska otsustada.
5. Andke kummalegi toolilistujale üks minut, et tuua välja põhjused, miks ta algse väitega nõustus või ei nõustunud. Keegi ülejäänud osalejatest ei tohiks neid katkestada ega aidata. Kõik peaksid vaikides kuulama.
6. Kui mõlemad on sõna saanud, paluge ülejäänutel liikuda ühe või teise toolilistuja selja taha (erapooletuks ei saa jääda) nii, et moodustuks üks kõnealuse väitega nõustujate

rühm ja üks vastuolijate rühm. Andke rühmadele kümme minutit aega, et valmistada ette oma seisukohta toetavad argumendid ning valida endi seast uus inimene, kes need argumendid ette kannaks.

7. Kümne minuti möödumisel kogunege taas suurde rühma ning paluge kahel uuel eestkõnelejal asuda kahele toolile nii, et tema toetajad kogunevad tema ümber.
8. Andke kummalegi esindajale kolm minutit oma argumentide esitamiseks. Seejärel võivad nende toetajad oma seisukohta muuta ja minna üle teise rühma, kui vastaspoole argumendid olid veenvad.
9. Andke rühmadele veel viis minutit, et oma argumente lihvida ning valida kolmas eestkõneleja. Ka pärast nende sõnavõtte võivad osalejad soovi korral poolt vahetada.
10. Seejärel kogunege suurde rühma analüüsile.

Analüüs ja hindamine

Reflekteerige sellise arutelumeetodi vormi ja otstarbekuse üle ning arutlege põhjuste üle, miks pluralistlikku ühiskonda peaks väärtustama. Sealjuures ei tohiks arutelu suunduda algse väite enda debateerimise juurde.

- Kas keegi muutis arutelu käigus meelt? Kui jah, siis millised argumendid teda veensid?
- Kas osalejatele tundub, et neid mõjutasid veel mingid asjaolud peale esitatud argumentide, näiteks kaaslaste surve, emotsionaalne keelekasutus või võistlusmoment?
- Kas need, kes arutelu käigus seisukohta ei muutnud, leidsid nende teemade läbiarutamisest enda jaoks midagi kasulikku? Kas nad suudaksid ette kujutada mingeid argumente või asjaolusid, mis paneksid neid oma arvamust muutma?
- Miks on inimestel erinevad arvamused? Mida tuleks demokraatlikus ühiskonnas selle suhtes ette võtta?
- Kas demokraatias tuleb sallivalt suhtuda igasugustesse arvamustesse?
- Mis tunne oli kuulata, kuidas keegi teine esindab arutelul sinu seisukohti, ning mis tunne oli eestkõnelejana vastutada selle eest, et sinu toetajate arvamus saaks tõetruult ette kantud?
- Mis tunde see tekitab, kui sa tead, et sinu vaated on mõne valitud isiku kaudu esindatud kohalikus või riiklikus poliitikas või osalejate endi organisatsioonides ja ühendustes (või ka kooliklassis)?
- Milliseid inimõigusi see harjutus kõige rohkem puudutab?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuse esimene osa, mille jooksul osalejad seina äärde rivistuvad, ei tohiks võtta rohkem kui paar minutit. Eesmärk on määrata kindlaks inimeste lähteseisukoht ning võimaldada kõigil näha, kus nad ülejäänud osalejatega võrreldes paiknevad.

Suhtlemis- ja veenmisoskuste harjutamine on selles harjutuses sama tähtis nagu probleemide sisuline läbimõtlemine. Seetõttu tuleks osalejatele soovitada, et nad ei mõtleks ainult oma argumentide sisule ja sõnastusele, vaid ka sellele, millised argumendid võiksid mõjuda vastaspoolele veenvamalt. Eesmärk on panna võimalikult paljusid osalejaid enda „partei” üle tulema. Nad võivad kasutada kõnede vahele jäävat aega selleks, et mõelda vastaspoole argumentidele ja otsida võimalusi nende õõnestamiseks.

Lisaks allpool soovitatutele võivad arutelu aluseks sobida ka paljud muud teie enda välja mõeldud teemad. Oluline on valida selline väide, mis tekitaks rühma liikmete seas erinevaid arvamusi.

Arvestage, et ühe väite läbivõtmiseks kõigis aruteluvõrudes kulub umbes 30 minutit. Kui tahate kasutada rohkem väiteid, peate sellele vastavalt lisaega planeerima.

OLULINE KUUPÄEV

19. september
Valimisõiguse päev

Soovitav on olla harjutuse täpse ülesehituse suhtes paindlik sõltuvalt rühma tugevusest ja nõrkustest ning sellest, kui elavaks diskussioon kujuneb.

- Näiteks võite lisada harjutusse veel üks või kaks mõtlemisvaheaega, mille jooksul rühmad saavad argumente ette valmistada ning mis annavad rohkematele inimestele võimaluse sõnavõtuga esineda.
- Kui olete sarnase harjutuse selle rühmaga juba läbi viinud (või isegi kui ei ole), võite üllatusmomendi säilitamiseks muuta avakõnelejate valimise põhimõtet. Näiteks võite valida rivi kummastki otsast lugedes kolmanda osaleja.
- Samuti võite paluda, et rühmad töötaksid ühe mõtlemisvaheaja jooksul koos vastaspoole eestkõnelejaga ehk siis valmistaksid ette iseenda seisukoha vastu rääkivaid argumente. See võib olla hea võimalus panna inimesi mõtlema vastaspoole seisukohtade üle ning võib olla huvitavaks vahelduseks, kui osalejad muidu ei kipu üldse pooli vahetama.

Võite lubada kõnelejalatel kasutada spikrina postkaardisuuruseid paberilehti, kuhu nad saavad lühidalt üles märkida erinevad argumentid, mida nad peavad esitama.

Võite tõstatada ka küsimuse, kas pluralism või sõnavabadus peaks olema sallivas ühiskonnas kuidagi piiratud. Kas näiteks fašistlikud või marurahvuslikud meeleavaldused peaksid olema lubatud?

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui tahate lähemalt uurida seda, kuidas arvamusi kujundatakse ja muudetakse, eriti meedia mõjul, võite kaaluda harjutust „Esilehekülg” (lk 181).

Kui tahate edasi mõelda inimeste seisukohtade ning nende ettekujutuste ja stereotüüpide vahekorrale, võite läbi viia õppepaketi *All Different – All Equal* harjutuse „Cultionary” (Kultuurinägemus).

Ideid tegutsemiseks

Kui valisite aruteluks valimiste kohustuslikkust käsitleva väite, võite seda edasi arendada kogukonnas läbi viidava valimiskäitumise küsitlusega, vt harjutust „Hääletada või mitte hääletada?” (lk 306).

Lisateave

19. septembril tähistatakse valimisõiguse päeva. Sel päeval 1893. aastal anti Uus-Meremaal naistele valimisõigus ning sellest sai nõnda maailma esimene riik, kus viidi sisse üldine valimisõigus.

Jaotusmaterjal

Väiteid aruteluks

- Meil on moraalne kohustus valimistel hääletada.
- Me peame täitma kõiki seadusi, isegi kui need on ebaõiglased.
- Demokraatlikus ühiskonnas on kogu võim ainult poliitikute käes.
- Iga rahvas väärrib oma valitsejaid.
- Kodanike kohustus on kontrollida valitsuse igapäevast tegevust.
- Sõnavabadus tähendab seda, et ma võin öelda kõike, mida ma tahan.
- Neonatside parteid tuleks keelustada.
- Äärmuslastel ei tohiks lubada avalikult esineda.
- Valimas käimine peaks olema kohustuslik.
- Kooli õpilasesinduse esindajate valimisel pole mõtet hääletada, sest õpilasesindus ainult diskuteerib ja annab soovitusi, aga ei saa vastu võtta siduvaid otsuseid.

Õiguste eest võitlejad

See on ideaal, mille teostamise nimel ma elan. Ent kui tarvis, olen nõus selle ideaali eest ka surema.

Nelson Mandela

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused • Meedia • Kodakondsus ja osalus
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatu (väikestes rühmades 3–4)
Aeg	60 minutit
Ülevaade	Harjutuses kasutatakse teabekaarte, et suurendada osalejate huvi inimõiguste eestvõitlejate vastu. Arutletakse järgmiste küsimuste üle: <ul style="list-style-type: none"> • poliitilised repressioonid; • 20. sajandi inimõiguste eestvõitlejad; • võitlus õiguste eest eri riikides
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele • Õigus võrdsusele seaduse ees ja õiglasele kohtumõistmisele • Piinamise ja alandava kohtlemise keeld
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Saada teadmisi mõnede isikute kohta, kes on eri riikides inimõiguste eest võidelnud • Arendada info töötlemise ja korrastamise, koostöö ja rühmatöö oskusi • Suurendada lugupidamist, vastutustunnet ja huvi inimõiguste suhtes
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Üks 30 kaardist koosnev komplekt iga väikese rühma kohta • Käärid • Ümbrikud • Soovi korral: liim ja papitükid kaartide taha kleepimiseks
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paigutage mööbel ruumis nii, et osalejad saaksid töötada väikestes rühmades. • Valmistage igale väikesele rühmale ette üks lk 170 esitatud kaartide komplekt. • Lõigake kõik komplekti kaardid välja, segage neid ja pange ümbrikku. Oluline on jälgida, et eri komplektide kaardid segamini ei läheks.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada 3–4-liikmelised rühmad. Andke igale rühmale üks kaardikomplekt.
2. Paluge neil kaardid põrandale laotada, esikülg all.
3. Selgitage, et kaartidel on kirjeldatud kuue inimõiguste eestvõitleja elusündmuse. Rühmade eesmärk on seostada need sündmused õige inimesega ja panna kokku igaühe lühielulugu.
4. Selgitage, et iga vaadeldava inimese kohta on komplektis viis kaarti, millest igaüks on tähistatud erineva tähega: A, B, C, D ja E.
5. Öelge, et rühma liikmed peaksid võtma kordamööda igaüks ühe kaardi, kuni kõik kaardid on üles korjatud.
6. Andke osalejatele mõned minutid aega, et igaüks saaks oma kaardid vaikselt läbi lugeda.

Üldised
inimõigused

Meedia

Kodakondsus ja
osalus

Tase 2

Piiramatu
(väikestes
rühmades 3–4)

60 minutit

7. Seejärel andke rühmadele vabad käed. Iga rühm võib ise välja mõelda põhimõtted, mille alusel iga isiku elust pilt kokku panna. Selleks läheb neil vaja umbes 15–20 minutit.
8. Kutsuge kõik kokku suurde rühma ning paluge ühe rühma esindajal oma sõnadega tutvustada ühte vaatlusalust isikut. Seejärel paluge teise rühma esindajal tutvustada mõnda teist isikut, kuni kõik isikud on läbi võetud ja iga rühm saab kontrollida, kas nad on oma kaardid õigesti paigutanud.

Analüüs ja hindamine

1. Kui lihtne või raske see harjutus oli ning milliste põhimõtete alusel eri rühmad oma kaarte sorteerisid?
2. Millistest isikutest olid osalejad juba varem kuulnud ja millistest mitte? Mis võiks olla põhjuseks, et nad mõnest inimesest midagi ei teadnud, samas kui mõni teine oli hästi tuntud?
3. Kas kaartidel olevates faktides oli midagi üllatavat? Mis oli kõige šokeerivam või kõige muljetavaldavam?
4. Paluge osalejatel valida üks tsitaat, mis väljendab kõige paremini nende endi mõtteid: kuidas nad enda arvates oleksid ise samas olukorras käitunud?
5. Milliste konkreetsete inimõiguste tagamist need eestvõitlejad nõudsid?
6. Kas „kangelaslikkus” on inimõiguste kaitsmiseks sobiv või sobimatu strateegia? Millised on inimõiguste rikkumise ohvrite käsutuses olevad tegutsemisvõimalused?

Nõuandeid korraldajatele

Kõigi vaadeldavate isikute kohta on saada suures koguses teavet ning kaartidel esitatud lühielulood annavad neist ainult väga pealiskaudse (ja subjektiivse) pildi. Lisaks oleks võinud siia nimekirja lisada veel sadu inimõiguste eestvõitlejaid. Vt <http://www.universal-rights.net/heroes/>.

Kui otsustate kasutada *Kompassis* esitatud näiteid, aga arvate, et vaadeldavad isikud võivad jääda noortele liiga kaugeks, võite alustada lühikese sissejuhatava harjutusega. Leidke oma riigis hästi tuntud nelja või viie ÜRO saadiku pildid ning pange need seinale. Paluge rühma liikmetel öelda nende nimed ning selgitada, millega nad ÜRO saadikuna täpsemalt tegelevad.

Samuti tasub meeles pidada, et osalejad ei peaks tundma survet, et nad peaksid käituma samuti nagu need eestvõitlejad. Inimõiguste eest saab võidelda mitmel viisil ning eri inimesed valivad erinevaid teid vastavalt oma tõekspidamistele ja võimetele, näiteks töötades vabaühendustes, korraldades petitsioone või tehes lobitööd.

Variandid

Andke igale väikesele rühmale tühi kaart ning paluge neil kirjutada sellele vabalt valitud eestvõitleja lühielulugu. Seejärel paluge rühmadel omavahel kaarte vahetada ja arvata ära, kelle elust saadud kaart räägib. Kui otsustate selle variandi kasuks, olge valmis üllatusteks, sest osalejad võivad nimetada eestvõitlejatena ka kuulsusi ja poplauljaid. Võtke vastu kõik ettepanekud ning rõhutage seda, mida keegi neist on saavutanud või mille eest võidelnud. Teistelt osalejatelt kommentaaride küsimine võib olla hea lahendus juhul, kui teile näib, et valitud isik ei ole inimõiguste vallas suurt midagi ära teinud.

Soovitusi jätkutegevusteks

Väga kasulik oleks paluda osalejatel selle harjutuse jätkuks otsida teavet teiste inimõiguste eestvõitlejate kohta, et neil tekiks üldine ettekujutus, millised inimesed on läbi ajaloo osa-

lenud võitluses inimõiguste eest. Rühm võib koostada inimõiguste eestvõitlejatest oma portreenäituse. Harjutuses käsitletud kuus isikut võib võtta selle lähtekohaks: nende fotod võib liimida papitükkidele koos tsitaatide ja lühielulugudega ning riputada need kaardid siis ruumi üles. Seejärel võiks rühma iga liige koguda teavet veel mõne isiku kohta ja koostada tema kohta ülespanekuks samasuguse kaardi. Kõik kuus siin käsitletud isikut on võidelnud kodaniku- ja poliitiliste õiguste eest, kuid võite seda valikut laiendada ning kaasata ka sotsiaalsete ja majanduslike õiguste eest võitlejaid. Üks selline näide oleks Chico Mendes.

Kodanikuühiskonnas on mitmeid võimalusi arvamuse avaldamiseks ja õiguste eest võitlemiseks. Kui tahaksite neid põhjalikumalt käsitleda, võite läbi viia harjutuse „Sidemete loomine” (lk 223).

Nüüd võite mõelda ka olukordadele, kus teil endal tekib vajadus oma õiguste kaitseks välja astuda. Sellisel juhul võimaldab õppepakettis *All Different – All Equal* sisalduv rollimäng „Guess who’s coming to dinner” (Arvake, kes täna õhtusöögile tuleb) uurida, mis juhtuks siis, kui keegi kutsuks koju vanematega kohtuma „sobimatu” poiss- või tüdrukõbra.

Ideid tegutsemiseks

Otsige teavet mõne praeguse poliitvangi või aktivisti kohta – näiteks *Amnesty International* on neid nimetanud „süümevangideks”. Kirjutage kiri või korraldage kampaania, et jagada inimestele selle vangi kohta teavet ning avaldada asjaomastele isikutele survet tema vabastamiseks.

Lisateave

Ühendkuningriigi *Amnesty International* on koostanud oma ajaloolise galerii inimõiguste kaitsjatest ning seda saab tellida nende veebisaidilt <http://www.amnesty.org.uk>.

OLULINE KUUPÄEV

10. detsember
Rahvusvaheline
inimõiguste päev

Jaotusmaterjal

Arutelukaardid

A

„Olen võidelnud nii valgete kui ka mustanahaliste ülemvõimu vastu. Olen kandnud südames vaba ja demokraatliku ühiskonna ideaali, kus kõik inimesed elaksid üksmeeles ning omaksid võrdseid võimalusi. See on ideaal, mille teostamise nimel ma elan. Ent kui tarvis, olen nõus selle ideaali eest ka surema.”

Nelson Mandela

A

„Mõnede valuliste, kuid ühtlasi lohutavate kohtumiste tulemusel nägin oma silmadega, kuidas kõlbelise brutalsuse sügavusest kerkis äkitselt karjatus „see on minu süü” ning koos selle karjatusega sai patsient tagasi õiguse nimetada end inimeseks.”

Jevgenia Ginzburg

B

Ta sündis Umtata linna lähistel ning valiti 76-aastasena Lõuna-Aafrika Vabariigi esimestel demokraatlikel valimistel riigi presidendiks. Nii enne kui ka pärast seda oli tema elu pühendatud

B

Ta sündis 1904. aastal Venemaal ja suri 1977. aastal Moskvast. Ta töötas rahulikult õpetaja ja ajakirjanikuna, kuni stalinistlik režim ta väljamõeldud süüdistuse alusel terroristiks tembeldas. Veetis 18 aastat

C

võitlusele rassistliku apartheidi režiimi vastu, millega valgetest koosnev valitsus püüdis mustanahalist enamust alla suruda. Pidi taluma mitmesuguseid repressioone: keelati avalikult esineda, sunniti põranda alla minema ja lõpuks

C

Siberi vangilaagrites kohutavates tingimustes, sest ta keeldus tunnistamast süütute inimeste vastu. Veetis esimese aasta üksikvangistuses rõskes kongis, kus tal ei lubatud võimelda, rääkida, laulda ega päeval pikutada. Hiljem

D

arreteeriti ning mõisteti 44-aastasena eluks ajaks vangi. Järgmised 28 aastat elust veetis ta trellide taga, lahus oma perekonnast ja lastest.

D

solgutati teda Siberis erinevate sunnitöölaagrite vahel ning karistuseks ühe kaasvangi abistamise eest saadeti ta lõpuks kõige kurikuulsamasse laagrisse, kust vaid vähesed elusana välja tulid.

A

„Mul on unistus, et ühel päeval tõuseb see riik üles ning hakkab elama oma töökspidamiste tõelise tähenduse järgi: „Me peame endastmõistetavaks, et kõik inimesed on loodud võrdseks.” Mul on unistus, et mu neli väikest last elavad ühel päeval riigis, kus neid ei hinnata mitte nende nahavärvi, vaid nende iseloomuomaduste järgi.”

Martin Luther King

A

„Vägivallatus on suurim inimkonna käsutuses olev jõud. See on vägevam kui kõige võimsam hävitusrelv, mille inimene on osanud välja mõelda.”

Mahatma Gandhii

B

Ta sündis Georgia osariigis Atlantas 1929. aastal – ajal, mil mustanahaliste jaoks olid bussides, teatrites ja kinodes seadusega ette nähtud eraldi istmed ning nad ei tohtinud juua vett valgetega samast kohast. 28-aastasena asutas ta koos

B

Ta sündis hindu peres Gujaratis 1869. aastal, mil Briti impeerium hoidis Indiat veel jõuga oma koosseisus. Ta juhtis India iseseisvusvõitlust, kaldumata kordagi kõrvale oma kindlast usust

C

mõttekaaslastega mustanahaliste kirikute ühenduse, mis toetas vägivaltatuid demonstratsioone ja boikotte rassilise segregatsiooni vastu. Ühendus osales Alabama osariigis Birminghamis korraldatud protestil, mille toetuseks tulid tänavale

C

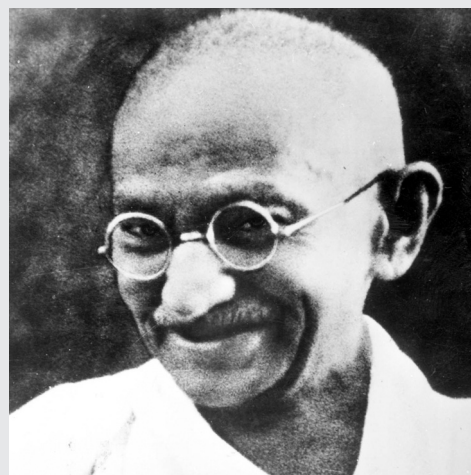
vägivallatusse protesti ja religioossesse sallivusse, kuigi teda arreteeriti ja vangistati korduvalt. Kui hindud alustasid vägivaldset võitlust üksteise või Briti kuningriigi vastu, paastus ta seni, kuni vägivald lakkas. Ta korraldas 241 miili pikkuse marsi läbi India ning

D

sajad laulvad koolilapsed. Protesti saadeti laiali ajama koertega politseinikud ja veevoolikutega tuletõrjujad. Ta arreteeriti ja mõisteti vangi.

D

veenis oma järgijaid, et nad taluksid politsei ja sõdurite jõhkrat käitumist ilma vastu hakkamata. Oma väsimatult rahule pühendatud elust veetis ta kokku 2338 päeva vanglas.

A

„Me ei püüa sõjaväelist režiimi kukutada ega hävitada; režiim ähvardab küll alati meid hävitada, kuid ... meie liikumise eesmärk on luua turvaline ühiskond kõigi meie inimeste, ka sõjaväelaste jaoks.”

Daw Aung San Suu Kyi

A

„Ma saadan selle meeles mõlkuva nukra laulu teele nendele, kes aitavad vange. Need tunded sellel süngel ajal – ma ei unusta kunagi seda kohutavat piinamist. Soovin, et praegu vanglas valitsev viletsus ei saaks enam kunagi osaks ühelegi tunnetusvõimelisele olendile.”

Ngawang Sangdrol

B

Ta sündis 1945. aastal Birmas. Tema isa võitles koloniaalrežiimi vastu ning mõrvati rahvuskangelasena. Temast endast sai populaarne rahvajuh, kes võitles demokraatia

B

Budistlik nunn, kes usub, et Tiibet peaks Hiina võimu alt iseseisvuma ning kelle Hiina ametivõimud arreteerisid esimest korda, kui ta oli 10-aastane. Tema ainus kuritegu oli osalemine

C

eest ning julma sõjaväelise režiimi vastu ning pääses napilt mõrvakatsest, kui rühmal sõjaväelastel kästi oma relvad tema poole suunata. Mõisteti kuueks aastaks koduaresti ilma süüdistust esitamata ning oli välismaailmast sisuliselt ära lõigatud. Isegi pärast vabastamist ei lubanud

C

rahumeelsel demonstratsioonil Tiibeti iseseisvuse toetuseks. Ta arreteeriti uuesti 15-aastasena ja mõisteti kolmeks aastaks vangi. Tema karistust pikendati kõigepealt selle eest, et ta oli laulnud vanglas iseseisvusmeelset laulu, ning hiljem veel kaheksaks aastaks, kuna

D

valitsus tal minna oma surevat meest vaatama. 1991. aastal anti talle Nobeli rahupreemia. Ta vabastati koduarestist 13. novembril 2010.

D

ta oli vanglahoovis vihma käes seistes hüüdnud: „Vabastage Tiibet!” Üleelatud piinamiste tõttu on tal tekkinud neerukahjustus.

Nimetissõrmed ja pöidlad

Me võisime küll saabuda eri laevadel, kuid nüüd oleme kõik samas paadis.

Martin Luther King Jr.

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Keskkond • Rahu ja vägivald • Ränne
Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	Piiramatult (väikesed rühmad: 5)
Aeg	60 minutit
Ülevaade	Imiteeritakse võistlust kõige „rohelisema” noorterühma leidmiseks. Kas osalejad on ausad või üritavad petta?
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus võrdsusele seaduse ees • Õigus elule ja ellujäämisele • Õigus rahvusvahelisele korraldusele, kus õigusi ja vabadusi on võimalik täies ulatuses rakendada
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida mõistma koostöö väärtust ning vajadust kokkulepete täitmist kontrollida • Arendada koostööoskust • Kasvatada õiglustunnet
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Igale rühmale üks juhendileht • Igale rühmale üks punktileht • Üks pliats iga rühma punktilugeja jaoks • Piisavalt ruumi väikestes rühmades töötamiseks

Juhised

1. Tehke sissejuhatus. Toimub võistlus linna (või kooli või klassi) kõige „rohelisema” noortekeskuse väljaselgitamiseks. Iga osaleja esindab erinevat noorterühma ning tegemist on väljalangemisvooriga, kus selguvad võistluse järgmisesse ringi pääsejad. Eesmärk on koguda võimalikult palju punkte.
2. Paluge osalejatel moodustada 5-liikmelised rühmad ja istuda väikestesse ringidesse.
3. Igas rühmas kehastavad neli liiget nelja konkureeriva noortekeskuse esindajaid ning viies liige on punktilugeja. Selgitage, et punktilugeja on ühtlasi kohtunik, kes peab andma märku mänguvoorust alustamiseks. Tema ülesanne on täita punktilehte ning jälgida, et kõik järgiksid reegleid.
4. Paluge igal rühmal valida endi seast punktilugeja.
5. Jagage rühmade punktilugejatele välja juhendilehed. Paluge, et nad loeksid juhendi rühmale ette ning kontrolliksid, kas kõik mängijad on mängu ja punktiarvestuse põhimõtetest aru saanud. Asetage juhendileht kõigile nähtavasse kohta, et vajadusel oleks punktisüsteem neil silmade ees.
6. Kui kõik rühmad on valmis, mängivad nad läbi ühe harjutusringi. Kui ülesanne on kõigile selge, alustage võistlust.
7. Kui kõik rühmad on mänginud 10 ringi, paluge punktilugejatel oma rühma punktid kokku liita ning teha kindlaks kõige suurema ja kõige väiksema punktisumma kogunud mängijad. Edasi jätkake analüüsiga, et esmalt väikestes rühmades ja siis suures rühmas arutada, kuidas mäng õnnestus ning mida osalejad selle käigus õppisid.

Keskkond

Rahu ja vägivald

Ränne

Tase 4

Piiramatult (väikesed rühmad: 5)

60 minutit

Analüüs ja hindamine

Väikestes rühmades toimuva arutelu ajal paluge osalejatel kaaluda järgmisi küsimusi:

- Kes kogus kõige rohkem punkte? Millist mängustrateegiat oli võitmiseks vaja?
- Kes kogus kõige vähem punkte? Mis tundeid see tekitas?
- Kas keegi leiab, et mängus tehti sohki? Miks?
- Kas sõlmisite enne 5., 8. ja 10. ringi kaasmängijatega kokkuleppeid? Mis siis juhtus?
- Kas keegi rikkus kokkulepet? Miks?

Suures rühmas:

- Paluge punktilugejatel teada anda oma rühma kõige suurem ja väiksem individuaalne punktisumma ning kõigi liikmete kogutud punktide arv kokku. Kirjutage need arvud loetavalt märkmetahvile.
- Millised rühmad kogusid ühiselt kõige rohkem punkte? Kas need, kus mängijad tegid koostööd, või need, kus nad tegid sohki?
- Kuidas seostub see mäng päris eluga? Tooge konkreetseid näiteid.
- Kui inimesed lepivad kokku, et viivad läbi mõne keskkonnakaitsetegevuse, kuidas siis tagada, et kõik osapooled ka tegelikult ausalt käituvad?
- Kas on mingit kasu sellest, kui üks rühm saab kõige „rohelisema” tiitli teiste arvel?
- Üks põhjusi, miks poliitikud 2009. aasta kliimakonverentsil (COP 15) CO₂ heitkoguste vähendamise osas loodetud kokkuleppele ei jõudnud, oli suutmatuse kokku leppida kontrollimehhanismis. Kas neid oleks aidanud see, kui nad oleksid korraks praktilistest detailidest kaugemale vaadanud ja mõelnud sellele, milliseid inimõigusi siin rikutakse? Miks?
- Kelle õigused on seoses kliimamuutustega enim ohustatud? Milliseid õigusi rikutakse?
- Kui arvestada, et vaesed riigid kannatavad kliimamuutuste tagajärjel rohkem, samas kui probleemi on põhjustanud rikkad riigid, siis milline oleks õiglane lahendus?
- Kliimamuutuste mudelitega ennustatud loodusõnnetuste sagenemine tähendab, et miljonid inimesed jäävad kodutuks. Mida peaks meie riik selles olukorras tegema?
- Kas inimõigustealane haridus aitab kuidagi kaasa kliimamuutuste vastu võitlemisele? Kui jah, siis kuidas?

Lühend COP 15 tähistab ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osaliste 15. konverentsi. Seda nimetatakse ka ÜRO 2009. aasta kliimamuutuste konverentsiks.

Nõuandeid korraldajatele

Mäng lõpeb sellise tulemusega, et koostööd teinud rühmad koguvad ühiselt suurema punktisumma. Need rühmad, kus keegi tegi sohki, saavad kokku vähem punkte. See tähendab, et mõni sellise rühma liige võis küll koguda individuaalselt suure skoori, aga see toimus teiste arvel. Õpetuslik iva seisneb selles, et koostööst võidavad kõik.

Kui jutuks tuleb vabatahtlike kokkulepete nõrkus ning riiklike korralduste ja seaduste plussid ja miinused, võite osalejatelt küsida, mida nad arvavad teavituskampaaniatest, millega tahetakse saavutada valijate toetust ebapopulaarsetele, kuid samas vajalikele abinõudele. Kaaluge järgmist näidet: mõne aasta eest korraldas heakorraorganisatsioon *Tidy Britain* kampaania nimega „Minu väike kommipaber ei muuda midagi”. Selle plakati- tel kujutati kommipaberitega üle külvatud tänavat ning paljude paberite juures oli jutumull kirjaga: „Mina ei muuda midagi.” Mis mõtteid oleks selline plakat teis tekitanud?

- Kui ma oleksin vaevunud oma prügi koju kaasa võtma, oleksid tänavad natuke puhtamad ja see oleks teistele hea eeskuju. (See vastus võrduks mängus 1 pöidla ja 3 nimetissõrmega.)
- Kui ainult mõned meist seda teevad, siis suures plaanis ei muutu suurt midagi, eriti kui teised hakkavad selle võrra rohkem prügi maha loopima. (2 nimetissõrme ja 2 pöialt)
- Kui me suudame veenda enamikku inimesi hoolikamad olema, muutuvad tänavad puhtamaks. Siiski jäävad alati mõned, kes ikka prügi maha viskavad, kuigi ka nemad saavad kasu puhtamate tänavatest. Miks peaksid nemad „tasuta sõita” saama? (3 pöialt ja 1 nimetissõrm)
- Miks peaksin mina ennast liigutama, kui keegi teine seda ei tee? (4 nimetissõrme)

Sama hästi oleks võinud näiteks tuua arvamuse, et „minu väike auto ei muuda midagi” (CO₂ heitkoguste vähendamisel) või (energia säästmisel) „pole mingit vahet, kas kasutada

pesukuivatit või riputada riided nõõrile kuivama". Kasutage siin näidet, mis haakub rühma liikmete igapäevaeluga.

Paljudes linnades on ette nähtud trahvid prügi mahaviskamise või koera väljaheidete koristamata jätmise eest. Vabatahtlikud abinõud siin ei tööta. Vaja on eeskirja. Üks COP 15 konverentsi tulemusena sõlmitud Kopenhaageni kokkuleppe põhilisi nõrkusi on, et selles ei nähtud ette rangeid meetodeid CO₂ heitkoguste mõõtmiseks ja kontrollimiseks.

Soovitusi jätkutegevusteks

Rühm võib soovida mõelda erinevat liiki sanktsioonide ja karistuste tõhususele kodus, koolis, noorterühmas või kodukandis reegleid rikkuvate inimeste korrale kutsumisel. Mis oleks kõige parem moodus, et panna inimesi reegleid järgima?

Õelge osalejatele, et parim võimalus mängus suurima punktisumma kogumiseks on see, kui kõik näitavad põialt. Päril maailmas võiks seda võrrelda olukorraga, kus valitsus teeks korralduse, et keegi ei tohi autoga sõita (CO₂ heitkoguse vähendamiseks), telerit ei tohi vaadata üle ühe tunni päevas (elektri kokkuhoidmiseks), iga kolme aasta jooksul tohib osta ainult ühe tehnoloogiaseadme, nt mobiiltelefoni, muusikamängija või mängukonsooli (ressursside säästmiseks) ning kõik peavad hakkama taimetoitlaseks (see tõhustab maa-kasutust ning vähendab loomajäätmetest tekkivat CO₂ ja NO_x heidet). Kas rühm oskab nimetada seadusega kehtestatud nõudeid, mida võiks võrrelda sellega, kui kõik mängijad peaksid mängus näitama põialt? (Üheks näiteks võivad olla liikluseeskirjad.) Paluge rühmal mõelda, kas toodud näidetes rikutakse inimõigusi. Millistes näidetes ja kuidas?

Harjutus „Rüselus rikkuse ja võimu pärast“ (lk 263) on veel üks imiteering, kus käsitletakse ressursside ebavõrdsest jaotusest tingitud ebaõiglust. Kui tahate lähemalt uurida loodusliku tasakaalu ja selle lõhkumise teemasid, proovige harjutust „Eluvõrk“ (lk 320).

Ideid tegutsemiseks

Rühm võib tahta tegeleda mõne kohaliku keskkonnaprobleemiga ning asuda koos teiste huvirühmadega poliitiku survestama.

Kui rühmale pakub huvi rahvusvaheline poliitika, võivad nad põhjalikumalt mõelda sellele, miks COP 15 konverentsil kokkuleppele ei jõutud ning kuidas saaks suurendada riikidevahelist usaldust ja mõistmist.

Vajadus kliimamuutustele piir panna on praegu kõige pakilisem inimkonna ees seisv ülesanne. Suunake rühma mõtteid sellele, mida nad saaksid teha CO₂ heite vähendamiseks oma elus, kodukohas, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil. Alustada võiks näiteks lehelt www.footprintdiary.com, kus pakutakse mobiili- ja veebirakendust, mis annab ülevaate meie tegevuse mõjust kliimamuutustele ning aitab kasutajatel oma tarbimisharjumusi muuta.

Lisateave

Üks COP 15 konverentsi olulisi teemasid oli läbipaistvus, millest räägiti põhjalikult enne seda, kui konverentsi viimastel päevadel jõudsid sinna kohale riigijuhid. Ühel varasemal konverentsil oli kokku lepitud põhimõttes, et arenguriikides saavutatavat heitkoguste vähenemist tuleb mõõta, selle kohta tuleb aru anda ja aruannete õigsust tuleb kontrollida. Seda mõõtmise, aruandluse ja kontrolli põhimõtet taheti kohaldada eeskätt just arenguriikide vabatahtlike leevendusmeetmete suhtes. Seetõttu tekkis tugev surve, et kiirelt industrialiseeruvad riigid kui suurimad heitetekitajad, eelkõige Hiina ja India, määraksid kindlaks soovitud sihttasemed ning nõustuksid kindla korra järgi toimuvate mõõtmiste ja kontrolliga.

Asjaolu, et õiglase jälgimiskorra küsimuses kokkulepet ei saavutatud, iseloomustab hästi nende probleemide keerukust, eriti seoses õigluse ja võrdsusega. Arenguriigid ja eriti Hiina tõid ühe vastuargumendina esile selle, et tehtud ettepanek oli äärmiselt ebaõiglane, kuna nende heitkogused ühe elaniku kohta on palju väiksemad kui arenenud riikides. Pealegi on just arenenud riigid suuresti süüdi selle probleemi tekkimises ning peaksid seetõttu ise suuremal määral heitkoguseid vähendama.

Rahvusvaheline Keskkonnaõiguse Sihtasutus (*Environmental Justice Foundation*) on toonud välja otsese seose keskkonnajulgeoleku ja põhiliste inimõiguste kaitsmise vahel: <http://www.ejfoundation.org>.

OLULINE KUUPÄEV

5. juuni
Maailma
keskkonnapäev

Vabatahtlikud abinõud ei ole kasutatud. Parem on teha kasvõi natuke kui mitte midagi. Pealegi saab oma sellega teistele eeskujuks olla.

See on Maailma Looduse Fondi programmi *Climate Savers* lähtekoht. Eesmärk on panna ettevõtteid vähendama CO₂ heidet, <http://www.worldwildlife.org/climate/business.html>.

Harjutus on võetud õppematerjalist „Let's take the world in hand“,

© Woodcraft Folk 1993

Jaotusmaterjal

Juhendileht

Mängu eesmärk on koguda võimalikult palju punkte.

Mängureeglid.

- Punktilugeja loeb kolmeni ja kolmanda numbri ajal sirutavad kõik mängijad ühe käe ette, näidates kas välja-sirutatud nimetissõrme või tõstetud pöialt. Igas ringis tuleb näidata nimetissõrme või pöialt.
- Teiste võistlejatega rääkimine ei ole lubatud, välja arvatud enne 5., 8. ja 10. ringi.
- Kokku tuleb mängida 10 ringi.

Punktisüsteem

Saadavad punktid sõltuvad kõigi mängijate näidatud nimetissõrmede ja pöialde kombinatsioonist.

- Kui kõik neli võistlejat näitavad pöialt, saavad kõik ühe punkti (+1).
- Kui kolm näitavad pöialt ja üks nimetissõrme, lahutatakse iga pöialt näidatu skoorist üks punkt (-1) ning nimetissõrme näidatu mängija teenib kolm punkti (+3).
- Kui kaks mängijat näitavad nimetissõrme ja kaks pöialt, lahutatakse „pöialdelt“ kaks punkti (-2) ja „nimetissõrmedele“ lisatakse kaks punkti (+2).
- Kui üks mängija näitab pöialt ja ülejäänud kolm nimetissõrme, lahutatakse pöialt näidatu skoorist kolm punkti (-3) ja kõik teised saavad ühe punkti (+1).
- Kui kõik näitavad nimetissõrme, lahutatakse kõigilt üks punkt (-1).

Punktisüsteemi kokkuvõte (nimetissõrmede ja pöialde kombinatsioonid ning nende põhjal mängijale arvestatavad punktid) on esitatud allolevas tabelis

PPPP	PPPN	PPNN	PNNN	NNNN
+1 +1 +1 +1	-1 -1 -1 +3	-2 -2 +2 +2	-3 +1 +1 +1	-1 -1 -1 -1

5., 8. ja 10. ring on boonusingid. Nende ajal saab teenida lisapunkte.

5. ring – selles ringis saadud punktid korrutatakse kolmega.

8. ring – selles ringis saadud punktid korrutatakse viiega.

10. ring – selles ringis saadud punktid korrutatakse kümnegi.

Pärast iga ringi kirjutab punktilugeja punktid punktilehele.

Punktileht				
Mängija nimi				
Ring				
0 (prooviring)				
1				
2				
3				
4				
5 (punktid x 3)				
6				
7				
8 (punktid x 5)				
9				
10 (punktid x 10)				
Punktid kokku, ringid 1–10:				

Lillelapsed

Kõik tuleviku lilled on täna veel seemnes.

India vanasõna

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Üldised inimõigused • Religioon ja usk • Lapsed
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatu (väikesed rühmad: 3–4)
Aeg	80 minutit
Ülevaade	Harjutuse lõpuks valmib lillesein, mis sümboliseerib rühma liikmete mitmekesisust. See on loominguiline harjutus, mis juhatab sisse üldise arutelu inimõiguste teemadel: mis nad on, miks nad olemas on ja kuidas me peaksime neid kaitsma.
Seotud õigused	Kõik
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida mõistma seoseid inimeste vajaduste, isikliku heaolu ja inimõiguste vahel • Arendada refleksiooni- ja analüüsioskust • Kasvatada solidaarsust ja erinevuste austamist
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Tühi sein, kus on piisavalt ruumi joonistuste riputamiseks • Üks paljundatud jaotusleht iga osaleja kohta • Üks pliiats igale osalejale, kustutus-kummid, ühiselt kasutatavad viltpliiatsid • Kleeplint piltide seinale riputamiseks • Märkmatahveld ja markerid
Ettevalmistus	Paljundage kõigi osalejate jaoks jaotuslehed.

Juhised

Selgitage, et see harjutus peaks üle minema aruteluks inimõiguste kohta, kuid hakatuseks peaksid osalejad mõtlema, mida tähendab inimeseks olemine.

1. osa. Tervikliku inimeseksolemise määratlemine

1. Selgitage, et enda tundmiseks tervikliku inimesena peavad olema rahuldatud inimese teatud vajadused. Näiteks elus püsimiseks vajame kõik toitu, vett, und ja õhku. Samuti vajame turvalisust: isiklikku ja rahalist kindlustatust ja head tervist. Lisaks vajame armastust ja kuulumistunnet: sõprust, lähedust ja perekonda. Veel vajame väärtustamist: tunnet, et teised inimesed aktsepteerivad ja hindavad meid ning et meil on võimalik oma potentsiaali täies ulatuses rakendada ja ennast teostada.
2. Öelge osalejatele, et igaüks peaks joonistama lilleõie, mis sümboliseeriks tema kui inimese vajadusi. Lillel peaks olema kaheksa õielehte:
 - füsioloogilised vajadused
 - isiklik turvalisus
 - majanduslik turvalisus
 - tervis
 - sõprus
 - perekond
 - väärtustamine
 - eneseteostus

Üldised
inimõigused

Religioon
ja usk

Lapsed

Tase 2

Piiramatu
(väikesed
rühmad: 3–4)

80 minutit

Õielehtede suurus peaks vastama sellele, kui oluline on antud vajadus selle osaleja jaoks käesoleval eluperioodil. Joonistage selgitamise käigus märkmetahvlile üks näide, kuid rõhutage, et see on ainult näide ja iga inimese lilleõis on isesugune.

3. Jagage välja paber, pliitsid ja viltpliitsid ning paluge igal osalejal joonistada oma lilleõis paberilehe keskele nii, et selle ümber jääks tühja ruumi. Selgitage, et siin ei ole õigeid, valesid, häid ega halbu variante – igaühe õis on kordumatu. Inimeste motiveerimiseks öelge neile, et oma nime ei pea paberile kirjutama. Andke neile joonistamiseks kümme minutit.
4. Nüüd paluge osalejatel mõelda tingimustele, mida nad vajaksid, et inimesena täielikult õide puhkeda. Paluge, et nad joonistaksid lilleõie ümber lehed, mis sümboliseerivad neid tingimusi, ning kirjutaksid lehtedele vastavad märksõnad. Andke selleks kümme minutit.
5. Lõpuks paluge osalejatel kinnitada oma pilt seinale, et tekiks näitus.

2. osa. Inimeste vajaduste ja inimõiguste seostamine

6. Andke osalejatele aega üksteise lilli vaadata. Seejärel paluge neil moodustada 3–4-liikmelised väikesed rühmad ning arutada neis järgmisi küsimusi:
 - Kas joonistatud lilleõite ja lehtede ning inimõiguste vahel on mingeid seoseid? Kui jah, siis millised?
 - Kas inimõigused on tähtsad? Miks?
 - Mida tähendab sõna „inimõigused“ teie jaoks?

Nüüd paluge igal rühmal oma arutelu tulemused teatavaks teha ning minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Alustage harjutuse lühianalüüsist, seejärel hinnake väikestes rühmades toimunud arutelu ning selgitage välja, mida osalejad inimõiguste kohta teada said.

- Kas harjutus meeldis? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas õielehtedele sobiva suuruse valimine oli raske? Kas täisväärtusliku elu jaoks on oluline, et kõik kaheksa vajadust oleksid rahuldatud?
- Kas on veel mingeid õielehtedel esindamata vajadusi ehk kas oleks võimalik lisada veel õielehti?
- Kas keegi kirjutas midagi õielehe keskele?
- Kas teid üllatasid eri inimeste joonistatud õielehtede sarnasused või erinevused? Mida see ütleb meile inimeste kohta üldiselt?
- Mis tagajärjed on sellel, kui mõnel inimesel on mõned õielehed kärbunud?
- Mida on vaja selleks, et kõik õielehed oleksid kaitstud? Mida kirjutasid osalejad lehtedele?
- Kas lehtedele kirjutatud märksõnade ja inimõiguste idee vahel on mingeid seoseid?
- Mida sa õppisid harjutuse käigus enda kui inimese kohta? Kuidas see seostub inimõigustega?
- Millised inimõigused on (meie tingimustes) kõige vajalikumad, et me saaksime täisväärtuslike inimestena õitseda ja kasvada?
- Kas mõned inimõigused on teistest tähtsamad? Kelle jaoks? Millal? Kus?
- Miks me peame olema valvel, et inimõigusi kaitsta ja arendada?
- Mida me saame inimõiguste kaitseks teha?
- Kas leidub vajadusi, mille rahuldamine ei ole tagatud ühegi olemasoleva inimõiguste-alase konventsiooniga?

Nõuandeid korraldajatele

Allpool kujutatud lilleõis on mõeldud üksnes näidisena. Oluline on osalejatele rõhutada, et igaüks neist peab ise otsustama, kui suurelt või väikselt ta iga õielehe joonistab. Erinevate lehtede värvi saab igaüks samuti vabalt valida.

Ärge juhtige tähelepanu lilleõie keskosale. Mõte, et seal võib paikneda midagi eriti olulist, peaks tekkima ise, harjutuse käigus. Samuti laske harjutuse käigus vabalt kujuneda ideedel, milliseid õielehti võiks lillele veel lisada, näiteks kultuuriline julgeolek, valikuvabadus elu kõigis aspektides, hüvede õiglane jaotamine, identiteet ja religioon või usk. Tooge kõigil juhtudel välja tagajärjed, mis kaasnevad mõne vajaduse rahuldamata jäämisega, selle rahuldamisest saadav kasu ning kuidas inimõigustealased õigusaktid ja dokumendid seda kaitsevad.

Neljanda punkti juures võib tekkida vajadus osalejaid natuke suunata. Võite tuua välja, et lehed valmistavad päikesevalgusest, veest ja süsinikdioksiidist õite jaoks toitu ning sarnaselt on näiteks majandusliku turvalisuse tagamiseks vaja töökohta, pangandussüsteemi ja ametiühinguid. Loomulikult võite nimetada ka otseselt inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 23 sätestatud õigust tööle, aga parem oleks, kui seos inimõigustega tekiks osalejatel iseseisvalt.

Oluline on õppida nägema seost inimese vajaduste ja inimõiguste vahel ning saada aru, et inimõigustele tuginedes on võimalik üles ehitada maailm, kus kõigi inimeste vajadused on rahuldatud. Võite rühmaga arutada ka inimõiguste ülddeklaratsiooni (vt lk 601) preambulit. Selle alguses mainitakse inimkonna kõigi liikmete väärkust, võrdsust ja võõrandamatuid õigusi, mis on vabaduse, õigluse ja üldise rahu alus. Järgmiseks öeldakse, et inimeste ühiseks üllaks püüdluseks on kuulutatud veendumuste ja sõnavabadus ning olukord, kus nad ei tarvitse tunda hirmu ega puudust.

Variandid

Harjutuse lühendamiseks võite piirduda ainult 1.–4. punktiga ning algatada seejärel suures rühmas üldise arutelu inimõiguste teemal. See võib olla sobilik nooremate osalejate puhul, kes ei oska hästi töötada üldmõistete ja kategooriatega. Mõned ei pruugi aru saada sellest, et õielehtede erinev suurus peaks sümboliseerima vajaduste erinevat tähtsust. Samuti võib neile tunduda, et seoste leidmine inimõigustega on üsna abstraktne.

Harjutuse laiendamiseks võite palude osalejatel öelda, milline konkreetne inimõigus kaitseb iga harjutuse käigus välja toodud vajaduse rahuldamist. Kasutage lk 600 esitatud inimõiguste ülddeklaratsiooni kokkuvõtet.

Soovitusi jätkutegevusteks

Võite anda osalejatele ülesande tutvuda iseseisvalt inimõiguste ajaloolise arengu ning viimasel ajal tekkinud uute õigusvaldkondadega.

Kui osalejatele meeldis rääkida oma elus olulistest asjadest, võib neile sobida ka oma tõekspidamiste lähem vaatlemine harjutuses „Usklikud” (lk 105). Samuti võib neile meeldida „Õiguste bingo” (lk 260), mis võimaldab aktiivselt uurida igapäevaelu ja inimõiguste vahelisi seoseid. Kui neile pakuvad huvi uued õigusvaldkonnad, siis üks selline on keskkonnaõigus, mida käsitletakse harjutuses „Nimetissõrmed ja põidlad” (lk 173).

Ideid tegutsemiseks

Soovitage osalejatel viia see harjutus läbi pereliikmete, sõprade või töökaaslastega, et algatada arutelu inimõiguste teemal.

Lisateave

Idee kasutada selles harjutuses inimese vajaduste kontseptsiooni on tuletatud Maslow', samuti Griffini ja Tyrrelli tööde põhjal (teos „Human Givens”). Füsioloogilised vajadused aitavad meil oma keha elus hoida; siia alla kuuluvad ka seksuaalvajadused. Turvalisusevajadus hõlmab ka vajadust peavarju järele (et oleks kodu või „katus pea kohal”) ning

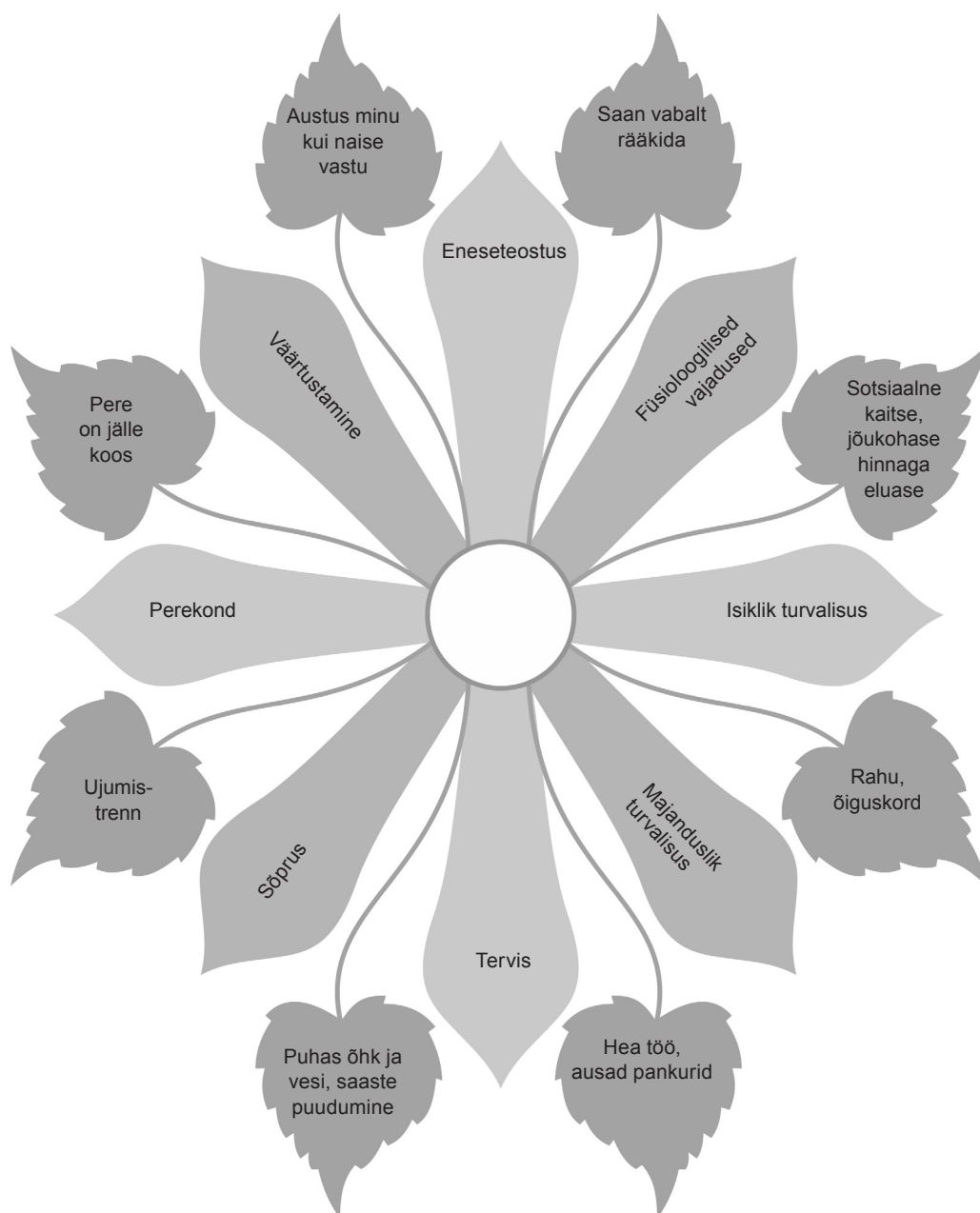
OLULINE KUUPÄEV

28. mai
Euroopa naabrite päev

tunnet, et ollakse kaitstud rõõvlite, kuritegelike jõukude, sõja ja terroristide rünnakute eest. Majanduslik turvalisus tähendab, et inimesel on piisavalt raha korraliku elatustaseme tagamiseks ning võimalus mõnda aega toime tulla ka töötuks jäämise korral. Tervise valdkond hõlmab nii inimese head tervist kui ka tervishoiuteenuste kättesaadavust õnnetuse või haigestumise korral. Sõprusega seostub ka võimalus liituda huviringide või ühingutega ning valida vabalt sõpru ja lähisuhtepartnereid. Perekonnaga seotud vajadused sisaldavad ka seda, et kedagi ei lahutata sunniviisiliselt oma perekonnast. Väärtustamine tähendab, et teised inimesed peavad sinust lugu ja hindavad sind nii inimesena kui ka sinu töös. Eneseteostuse kohta võib öelda ka „oma potentsiaali realiseerimine”. See tähendab, et inimesel on võimalik olla see, kes ta tahab olla, kasutada täiel määral kõiki oma võimeid ning olla kindel iseendas ja oma kohas maailmas.

Esilehekülg

Suurim oht vabadusele on kriitika puudumine.

Wole Soyinka

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Meedia • Globaliseerumine • Keskkond
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	10–24 (väikestes rühmades 4–8)
Aeg	180 minutit
Ülevaade	<p>Imiteeritakse ajakirjanike rühma tööd ajalehe esikülje trükkimiseks ettevalmistamisel. Osalejad töötavad väikestes rühmades ja lahkavad järgmisi probleeme:</p> <ul style="list-style-type: none"> • meedia kallutatuse, stereotüüpide loomine ja objektiivsus; • inimõiguste teemade kajastamine meedias
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele • Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusel • Õigus osa võtta kogukonna kultuurielust
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Avardada teadlikkust meedia ja seal avaldatud inimõiguste käsitluste kohta • Arendada suhtlemis- ja koostööoskusi • Kasvatada sotsiaalset vastutustunnet ja tahet ühiskonda muuta
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Ruum, kus saaks töötada kaks-kolm väikest rühma ja saaks läbi viia arutelu suures rühmas • 40–45 ajalehtedest või ajakirjadest võetud fotot • Paber ja pliiatsid märkmete tegemiseks • Suured paberilehed (A3) või märkmetahvel ja markerid • Käärid ja liim igale väikesele rühmale • Piisavalt suure tööpinnaga lauad, millele töörühmad saaksid laotada kõik oma paberid
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Valige ajakirjadest või ajalehtedest 40–45 pilti. <p>NB! Teil on vaja samadest piltidest kolme komplekti: üks komplekt igale väikesele rühmale. Seetõttu tuleks teil osta kolm eksemplari kõigest ajalehtedest, kust te pildid välja lõikate, või kasutada paljundusmasinat.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pange üks fotode komplekt lauale välja.

Juhised

1. Tutvustage ülesannet. Selgitage, et osalejad peavad mängima õhtu ajalehetoimetuses, kus pannakse kokku järgmise päeva lehe esikülge. Kuigi tegemist on kohaliku lehega, on toimetus võtnud eesmärgiks teavitada lugejaid ka aktuaalsetest maailmaprobleemidest, sh inimõigustega seonduvast.
2. Näidake osalejatele näidisenäidise mõne ajalehe esikülge ning juhtige tähelepanu selle tüüpilistele elementidele ja küljendusele.

Meedia

Globaliseerumine

Keskkond

Tase 3

10–24 (väikestes rühmades 4–8)

180 minutit

3. Näidake osalejatele lauale välja pandud fotosid. Paluge neil ümber laua vaikides ringi käia ja esialgu mitte midagi kommenteerida. Selgitage, et nad peavad tööle hakkama nendesamade fotodega. Nad võivad neid kasutada ja tõlgendada täpselt nii, nagu ise tahavad.
4. Nüüd jagage osalejad kolmeks 6–8-liikmeliseks töörühmaks. Igaüks neist peaks kehastama erineva ajalehe toimetuskolleegiumi. Nende ülesanne on kavandada ja kujundada homse lehe esikülg.
5. Paluge igal rühmal anda oma ajalehele nimi.
6. Laske toimetustel töötada. Jagage igale rühmale paber ja pliiatsid, liim ja käärid, aga ärge andke neile veel fotosid.
7. Korrake juhiseid. Nad peavad esmalt oma lehe esikülje kujundama ja küljendama.
8. Neil on tund aega, et valida välja neli või viis uudist, mida nad tahavad esiküljel näidata. Tuleks mõelda muljele, mille esilehekülg jätab. Esiküljel ei ole vaja ära tuua kogu uudist, vaid piisab pildist, pealkirjast, autori nimest ja sissejuhatausest. Osalejad ei pea teksti lehele kirjutama, vaid lihtsalt näitama selle asukohta lehel viirutatud kastiga.
9. Soovitage neil alustuseks läbi arutada teemad või probleemid, mida nad tahavad uudistes kajastada. Öelge neile, et kümne minuti pärast saavad nad trükiosakonnast kätte lehte minevad fotod.
10. Kui rühmad on umbes 10 minutit töötanud, jagage igale rühmale välja üks fotode komplekt. Seejärel on neil veel 50 minutit oma töö lõpetamiseks.
11. Kui rühmad on lõpetanud, peaksid nad panema tulemuse välja kõigile vaatamiseks. Minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Alustage harjutuse enda analüüsiga ning jätkake siis aruteluga meedia, inimõiguste ja tegutsemistahte üle.

- Kuidas rühmad oma tööd korraldasid? Kas nad töötasid kõik koos või töötati erinevate lugude kallal üksi, kahe- või kolmekaupaga? Kuidas tehti otsused töökorralduse ja käsitletavate lugude kohta? Kas oli üks otsustaja või tehti otsused ühiselt? Kas kõik tundsid, et nad said osaleda ja nende arvamusega arvestati?
- Mille põhjal valisid osalejad välja kajastatavad teemad või uudislood? Kas pilt valiti välja uudisloo põhjal või vastupidi? Ehk – kas osalejad valisid kõigepealt välja esiküljel ilmuva uudise ja leidsid siis selle illustreerimiseks sobiva pildi või said nad inspiratsiooni mõnest fotost ja mõtlesid seejärel välja sellega haakuva loo?
- Milliseid teemasid või uudiseid kajastati? Kuidas need seostuvad inimõigustega? Kas oli lugusid, mida mõni rühma liige oleks tahtnud kasutada, aga mis tuli kõrvale jätta? Miks need kõrvale jäeti?
- Kui sarnased või erinevad on valminud esiküljed? Kas eri rühmad on kasutanud samu teemasid või fotosid?
- Kas eri rühmad on kasutanud sama fotot erinevalt?
- Kuidas osalejad uudiseid jälgivad? Ajalehti lugedes, telerist, raadiost või internetist?
- Miks nad uudised jälgivad (või ei jälgigi)?
- Kas nad üritasid selles harjutuses matkida traditsioonilist ajalehe esikülge või proovisid teha midagi uuenduslikku? Mis on kõige tõhusam vahend lugejate tähelepanu köitmiseks?
- Millised uudised domineerivad tegelikus meedias?
- Kas inimõiguste teemad on meedias üldiselt piisavalt hästi kajastatud?
- Kui sageli on uudise juures otsesõnu mainitud, et see seostub inimõigustega?
- Meediaga seoses on üks suuremaid vaidlusküsimusi selle „objektiivsus”. Kas osalejate meelest on võimalik esitada uudiseid objektiivselt? Kas see on võimalik? Kas see on vajalik?
- Milliseid inimõigusi või inimõiguste rikkumisi on osalejate lehelugudes kajastatud?
- Kas nad püüdsid oma lugudes seostada põhjust ja tagajärge, põhja ja lõunat, arengut ja keskkonda, rikkaid ja vaeseid jne. Kuidas päris meedia neid küsimusi kajastab?

- Millised pildid tulevad osalejatele silme ette, kui nad mõtlevad mujal maailmas elavatele noortele? Kuidas erinevad ettekujutused vaestes ja rikes riikides elavatest noortest?
- Kas oli mõni oluline teema või probleem, mida kasutatud fotokomplekt ei kajastanud?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuse jaoks piltide valimisel tuleks jälgida, et need oleksid piisavalt mitmekesised ning ei oleks stereotüüpsed. Päril uudistes kajastatakse sageli tapmisi, sõdu ja muid õnnetusi ning harva leidub neis positiivseid sõnumeid. (Aafrikas toimub ka muud peale sõdade ja näljahäda!) Valige osalejatele antavad pildid nii, et nende seast oleks võimalik valida fotosid nii „heade” kui ka „halbade” uudiste juurde. Piltidel peaksid olema esindatud eri vanused, sood, rassid, kultuuritaustad, geograafilised asukohad jne. Arvestage ka noori huvitavate teemadega ning lisage valikusse pilte, mis seostuvad populaarsete uudislugude ja inimes- tega. Ideid piltide valimiseks võite leida allolevast nimekirjast.

TV uudisteankur, naine	Põlev nafta	Maroko tüdruk	Somaalia piraadid
Maakera	Greenpeace'i aktsioon	Politsei	Hävitajad F-16
Võttegrupp kolmandas maailmas	Tehase korstna suitsusammas	Grafiti	Partisanid
Kingaviksija Philipsi reklaami taustal	Reklaam: Batida	Rassismivastane kontsert	Kaks surnud sõdurit
Kive viskavad lapsed	Kohviga täidetud kärud	Parlament	Põllud relvade asemel
Tammi ehitavad naised	Reklaam: Coca Cola	Narkootikumid	Viljakottide kuhi
Töötu abiraha	Jäätisemüüja rannal	Kuulus poliitik, nt USA president	Kolmanda maailma toodete müük
Aafrika kaeuur	Kolmanda maailma turg	Nelson Mandela	Naiste koosolek
Puurikanad	Üksik naine	Riigijuhtide kohtumine COP 15 konverentsil	Pereplaneerimine
Miks lapsed nälgivad, kui maailmas on piisavalt toitu?	Brüsseli slumm	Pögenikelaager	Aidsiennetus
Pestitsiidid	Kolmanda maailma slumm	Pagulased saatkonna juures	Rahvamass
Hamburgeriketi reklaam	Üleajav prügikast	Eric Cantona	Ühistransport
Puu langetamine vihmametsas	Joogipurkide sorteerimine	Lapsed pagulaste vastuvõtukeskuses	Sõjakuritegude tribunal
Kuiv pinna	Külmikud prügilas	Jalgpallur	Autonäitus
Vees mängivad lapsed	Mustanahaline poiss kitarriga	Amnesty International'i aktsioon	Liiklusummik
Taimestikmissüsteem	Nintendo	Meeleavaldus Filipiinidel	Jalgratturite aktsioon
Auto pesemine	Rokkstaar	USA väed Afganistanis	Noormeis mikrofoniaga
	Tänavalapsed		Kosmosesüstiku start
	Mitmekultuuriline pidu		Üleujutus Vaikse ookeani saarel

Harjutust sisse juhatades juhtige osalejate tähelepanu tüüpilise esilehekülje elementidele ja küljendusele: lugeja tähelepanu köitev pealkiri ja autori nimi (nt „keskkonnakorrespondent Mohammad Schmidt”). Järgneb lühike sissejuhatus ning seejärel teksti põhiosa. Rääkige sellest, kuidas kasutatakse pilte lugude illustreerimiseks või lugeja tähelepanu köitmiseks. Juhtige tähelepanu ka sellele, mida piltidel ei näidata. Selgitage, kuidas pilte lõigatakse, et suunata tähelepanu sellele, mida fotograaf (või fototoimetaja) tahab näidata. Samuti rääkige pildiallkirjade koostamisest. Seda tehes võib olla kasulik kasutada võõrkeelset ajalehte – nii on lihtsam ignoreerida teksti sisu ja keskenduda ainult pildi põhjal tekkivale muljele.

Julgustage rühmi, et nad oleksid oma ideedes ja nende esitlusviisis loominguks. Nad võivad kirjutada teksti, lõigata fotosid sobivaks ja joonistada karikatuure. Valmiv ajaleht võib olla tõsise, humoorika või iroonilise alatooniga. Sõltuvalt rühma taustast peate ise otsustama, kui palju sellist ajakirjanikutöö kõõgipoolt neile lahti rääkida ja kui palju lasta neil endal välja mõelda.

OLULINE KUUPÄEV

3. mai
Ülemaailmne
pressivabaduse
päev

Variandid

Selle harjutuse võib üles ehitada ka raadio- või telesaate ümber. Kui valite telesaate võimaluse, oleks väga hea, kui saaksite näidata pimendatud ruumis arvutist või projektorist pilte seinale, et osalejatel tekiks realistlikum telerivaatamise mulje. Veel üks variant on koostada veebilehekülg või blogi.

Soovitusi jätkutegevusteks

Arutage rühma koostatud uudislugudega seotud õiguste aspekte. Näiteks kuidas on need õigused meie riigis kaitstud?

Osalejad võiksid võtta ühendust kohaliku ajalehe, raadio- või telejaamaga ning uurida ajakirjanike käest, kuidas nende töö käib, ja vestelda ajakirjanduse objektiivsusest ning sellest, kuidas kajastatakse meedias muu maailma sündmusi ja inimõigustega seotud küsimusi.

Kui rühmale meeldib piltidega tegeleda ning neid huvitab, kuidas meedia pilte kasutab ja vahel kuritarvitab, võib neile soovitada harjutusi „Osa pildist” ja „Pildiallkirjad”, mida on kirjeldatud harjutuse „Piltidega mängimine” (lk 249) alapunktis „Rohkem võimalusi piltidega mängimiseks”. Kui rühmale meeldivad kiiret mõtlemist eeldavad harjutused, võivad nad proovida kätt harjutusega „Üks minut” (lk 199), milles käsitletakse spordi ja inimõiguste vahekorda.

Kui aga rühm eelistaks lõõgastuda ja muusikat kuulata, saades samal ajal teadmisi teiste rahvaste, kultuuride, muusika ja keele kohta, võite kaaluda õppepaketi *All Different – All Equal* sisalduvat harjutust „Knysna Blue”.

Ideid tegutsemiseks

Paljud kohalikud raadiojaamad võimaldavad kogukonna ühendustel ise raadiosaateid teha. Viige rühmaga läbi projekt, et teha raadiosaade mõnel osalejate jaoks olulisel teemal, näiteks pealkirjaga „Mõtle globaalselt, tegutse lokaalselt”.

Saidilt www.newtimes.dk leiate näiteid selle kohta, kuidas varjupaigataotlejad on Taanis meediat kasutanud. Soovi korral võite aidata oma riigis varjupaigataotlejatel (või muul vähemusrühmal) midagi sarnast teha.

Kasutage oma sõnumite avaldamiseks nii kohalikku meediat (raadio, ajalehed) kui ka ülemaailmseid kanaleid, nagu sotsiaalvõrgustikud (Facebook, Twitter) ja blogid.

Lisateave

Allpool on loetletud mõningaid teemasid, mis selle harjutusega seostuvad.

a) Meedia

1. Nii noored kui ka täiskasvanud elavad pidevalt eri meediakanalitest lähtuva teabetulva all. Mõned inimesed taipavad seda, teised mitte. Võime endilt küsida: mida me kogu selle teabega peale hakkame? Kas me kõik oleme tänu sellele asjadega paremini kursis või kas see on üldse vajalik?
2. Kasumi teenimine muutub meediaorganisatsioonide jaoks aina olulisemaks ning sellega seostuvad sellised murettekitavad arengud nagu sõnumi lihtsustamine, stereotüüpsed käsitlused ja sensatsioonijanu. Kas kvaliteetsete uudiste leidmine muutub järjest raskemaks?
3. Eriti raske on kvaliteetseid uudiseid leida ebavõrdsusega seotud teemadel ning kui jutt käib arengumaadest. Lääneriikide ajakirjanikud näevad muu maailma uudiseid läbi oma kultuuriprisma. Väga tihti on selle tulemuseks negatiivsed ja süngetes värvides lood. Ühepoolne käsitlus ja negatiivsus on selles vallas normiks saanud. Kas olete nõus?

4. Internetikasutuse levik on toonud kaasa ajakirjanduse allakäigu. Endine Washington Posti korrespondent ja praegu Berkeley California Ülikoolis ajakirjanduse professorina töötav Neil Henry on öelnud: „Näen maailma, mille tehnoloogilises keeristormis ei peeta avalikes huvides toimuvaid tõeotsinguid enam ühiskonna kultuuriväärtuseks; maailma, kus laialdaselt tunnustatud kõlbelisi väärtusi järgiv kutseline ajakirjandus muutub meie kasvavates uudiste- ja teabesüsteemides üha haruldasemaks, kui me põgeneme internetti, et kogeda värskeimat „uut“ trendi. See tekitab minus paratamatult hirmu tuleviku ees, kus vilunud ajakirjanikke jääb üha vähemaks, kus uudiste otsing ei anna vastuseks uudiseid, vaid keldriblogijate värskeimat nipsakat sõnavahetu, valitsusametnike toodetud võltsuudiseid ning üksnes müügist huvitatud reklaamifirmade poolt ajakirjanduse sildi all pakutavat suhtekorraldusteksti.”
5. Blogipidajate tekstid ja sotsiaalvõrkudes avaldatavad postitused toovad maailmas toimuvat meile oluliselt lähemale. Selline toormaterjal võib jätta väga sügava mulje. Piisab, kui mõelda näiteks maavärinaid, muid katastroofe või sõdu vahetult käsitlevatele blogidele, amatöörvideotele ja postitustele sotsiaalvõrkudes.
6. Tänu internetile on kogu maailma inimestele avanenud ligipääs iga riigi uudistele ja teabeallikatele. See raskendab oluliselt tsensuuri.
7. Kas objektiivsus on võimalik või vajalik? Kas enda rahvuskesksusest on üldse võimalik pääseda? Kas ka nn „tasakaalustatud“ käsitlus, kus sõna antakse mõlemale poolele, võib olla tegelikult kallutatud? Näiteks kuigi valitsustevaheline kliimamuutuste rühm (IPCC) on korduvalt kinnitanud, et inimtegevus on avaldanud maailma kliimale selgelt tuvastatavat mõju ning globaalne soojenemine on kohest sekkumist vajav tõsine probleem, on seda käsitlevates uudistes tavakohaselt sõna antud ka vähemuses olevatele globaalse soojenemise eitajatele, kelle seisukohti on sel moel oluliselt võimendatud.

b) Inimõiguste temaatika

Meedial on mõistagi oluline roll, et suurendada üldsuse teadlikkust inimõigustest. Siiski peaksime olema valvsad selle suhtes, millise nurga alt ja millistel motiividel neid küsimusi kajastatakse. Igaüks peaks oskama uudiseid kriitiliselt jälgida, et näha, mida ja kuidas meile esitatakse ja millest jäetakse rääkimata. Näiteks sõja puhul võivad ajalehed nimetada sõdijaid kas vabadusvõitlejateks või terroristideks, olenevalt ajalehetoimetuse poliitilistest vaadetest. Teistest kultuuridest pärit inimeste kujutamine ei pruugi olla objektiivne. Näiteks eskimoid võidakse kujutada karmis kliimas karastunud eksootilise rahvana, kes püüab säilitada oma traditsioonilist eluviisi igludes, aga kui jutt läheb vaalapüügile, nimetatakse neid ühtäkki mõrtsukateks.

c) Tegutsemistahe

Mõned imiteeringus kasutatud pildid peaksid kujutama võimalusi, kuidas inimesed, eriti noored, saaksid probleemküsimustes midagi praktilist ära teha. Õpetajate ja noorsootöötajatenä soovime noori motiveerida, et nad töötaksid parema maailma loomise nimel. Me mõtleme sellele, kuidas saaks kõige paremini noori aktiveerida ning kas praegu pakutavad võimalused on tegelikult noorte jaoks köitvad. Mingil määral aitab neile küsimustele vastata ka see, kui me näeme, milliseid pilte noored selles harjutuses ajalehe esiküljele valivad.

Teadmiseks

Harjutuse aluseks on algselt hollandi keeles ilmunud harjutus „Uudistevabrik“, mille töötas välja Rob Adriansen koos flaami vabauhenduste katusorganisatsiooni NCOS esindajatega. Euroopa Kultuuridevahelise Õppimise Liidu (*European Federation for Intercultural Learning, EFIL*) palvel tõlkis selle inglise keelde ja kohandas seda Nele Hiers.

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Kodakondsus ja osalus

Tase 2

Piiramatult (väikestes rühmades 5–7)

60 minutit

Kangelased

Tema on minu kangelane! Kes on sinu oma?

- Teemad**
- Sotsiaalne sugu
 - Diskrimineerimine ja sallimatus
 - Kodakondsus ja osalus

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus Piiramatult (väikestes rühmades 5–7)

Aeg 60 minutit

Ülevaade Harjutus hõlmab iseseisvalt, väikestes ja suurtes rühmades töötamist, ajurünnakut ja arutelu, milles käsitletakse:

- nais- ja meeskangelasi kui sotsialiseerumise ja kultuuri sümboleid;
- soostereotüüpide tekkimist ajaloos, kultuuris ja igapäevaelus

- Seotud õigused**
- Õigus võrdsusele
 - Diskrimineerimise keeld
 - Arvamus- ja sõnavabadus

- Eesmärgid**
- Reflekteerida selle üle, miks tekivad erinevad nägemused ajaloosündmustest
 - Arendada kriitilise analüüsi oskust
 - Soodustada uudishimu, avatud mõtlemise ja õigluse kujunemist

- Materjalid**
- Paber ja pliiatsid (soovitavalt üks sinine ja üks punane pliiats osaleja kohta)
 - Märkmehahvli paber ja markerid

Juhised

1. Andke osalejatele viis minutit aega, et mõelda, milliseid rahvuskangelasi (ajaloost või tänapäevast) nad kõige rohkem imetlevad.
2. Jagage välja paber ja pliiatsid ning paluge igaühel joonistada paberile kaks veergu. Esimesse veergu tuleks (punase pliiatsiga) kirjutada kolme või nelja naissoost kangelase nimed koos nende ja nende saavutuste lühikirjeldusega. Iga nime alla tuleks kirjutada märksõnad, mis nende jaoks seostuvad üldiselt naiskangelastega.
3. Korrake sama teises veerus (sinise pliiatsiga), kuhu tuleks kirjutada meessoost kangelaste nimed.
4. Nüüd paluge osalejatel moodustada 5–7-liikmelised väikesed rühmad, et näidata üksteisele, millised kangelased keegi välja valis. Paluge igal rühmal ühiselt valida oma nimede seast neli kõige teinekamat naist ja meest.
5. Seejärel kogunege suurde rühma ning kirjutage iga rühma valitud nais- ja meeskangelaste nimed märkmehahvlile kahte veergu. Lisage neid iseloomustavad märksõnad.
6. Viige läbi arutelu, käsitledes tahvlile kirjutatud isikuomadusi ning nais- ja meeskangelaste kui rollimudelite mõju ning seda, kui suurel määral nad vastavad soolistele stereotüüpidele. Siis jätkake analüüsiga.

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige harjutust ning seda, mida inimesed kangelaste kohta teada said. Seejärel rääkige stereotüüpidest ning nende mõjust meie ettekujutustele ja tegudele.

OLULINE KUUPÄEV

18. juuli
Rahvusvaheline
Nelson Mandela
päev

- Milliseid inimesi me nimetame kangelasteks? (Tavalisi mehi ja naisi? Kuningaid?) Millega nad tegelesid? (Võitlesid? Kirjutasid luuletusi?) Kust pärinesid osalejate teadmised nende kohta?
- Mille poolest kahe veeru nimekirjad sarnanesid ja erinesid?
- Milliseid väärtusi nais- ja meeskangelased kehastavad? Kas need on mõlema puhul ühesugused või erinevad?
- Kuidas selgitaksid osalejad sõna „stereotüüp” tähendust? Kui suurel määral vastavad stereotüübid tegelikkusele? Kas stereotüübid on alati pahad?
- Kas teil isiklikult või meie ühiskonnas elavatel inimestel üldiselt on mingeid üldlevinud stereotüüpe ja ootusi meeste ja naiste suhtes?
- Kas osalejad tunnevad, et sellised ootused piiravad nende valikuvõimalusi? Kuidas?
- Kas harjutuse käigus koostatud isikuomaduste loetelu kajastab selliseid tunnuseid, mida võiks pidada meie rahvusele eriomaseks?
- Mil määral on stereotüüpne mõtlemine tingitud sotsiaalsetest ja kultuurilistest barjääridest?
- Kuidas takistavad soolised stereotüübid inimestel oma inimõiguste teostamist?
- Millised inimõigustealased dokumendid ja artiklid kaitsevad inimesi soolise diskrimineerimise eest?
- Stereotüüpsed ootused piiravad sageli nii meeste kui naiste valikuvõimalusi. Milliseid sooga seotud takistusi on osalejad oma elus kogunud kodus, koolis, huvitegevuses või töökohal?
- Mida saaksid osalejad selliste takistuste kõrvaldamiseks teha? Kas nad oskaksid välja mõelda tegevusstrateegiaid, mis aitaksid vabaneda mehelikkuse ja naiselikkusega seotud kultuurilistest normidest ja väärtushinnangutest?

Näidistabel, mille koostas selle harjutuse käigus üks Ukraina rühm

Naiskangelased	Meeskangelased
Vürstinna Olga, esimene ristitud kristlane Kiievi-Vene riigis.	Kiievi-Vene vürst Vladimir Püha, võttis vastu ristiusu.
Roksalana, türklaste kätte langenud noor naine, kes elas khaani haaremis ja kasutas oma positsiooni poliitika mõjutamiseks.	Hetman Ivan Mazepa, vabadusvõitleja.
Lesja Ukrainka, poetess, kes kirjutas Ukraina identiteedist ja naiste emantsipeerumisest.	Tarass Ševtšenko, luuletaja, kes ülistas vabadust.
• tugev, kaval, malbe, naiselik, võimukas, ilus	• tugev, võimukas, vapper, kartmatu, vankumatu, sihikindel

Nõuandeid korraldajatele

Sõnal „kangelane” on eri kultuurides erinev tähendusvarjund. Arvestage seda ning selgitage hoolikalt, mida selles harjutuses silmas peetakse. Mõnel juhul tuleks võib-olla rõhutada, et mõeldud on inimesi, kes on teistele eeskujuks või rollimudeliks.

Juhiste 5. punkti juures tuleks üles kirjutada kõik väikeste rühmade pakutud nimed ja iseloomustused. Kui keegi näiteks pakub välja omaduse „naiselik” või „mehelik”, tuleks ka see esialgu lihtsalt üles kirjutada ning hakata nende sõnade tähendust pikemalt lahkama analüüsi ajal.

Et rõhutada rohkem seost inimõigustega, võib sõltuvalt sihtrühmast ja kontekstist paluda osalejatel nimetada just inimõiguste eest võidelnud kangelasi (õiguste kaitsjaid, aktiviste ja inimesi, kes osalejate arvates on nende riigis või maailmas midagi muutnud). Sealt võite edasi minna aruteluga inimõiguste kujunemisest, nende mõjust kohalikele, regionaalsetele ja rahvusvahelistele õigusnormidele ning nendega seotud valikutest.

See harjutus sobib hästi mitmekultuurilises rühmas kasutamiseks, sest nii tuleb valikute kultuuriline taust paremini esile. Moodustage rühmad erineva kultuuritaustaga osalejatest ning öelge, et valitud kangelased võivad pärineda nii nende praegusest elukohariigist kui ka päritoluriigist.

Variandid

Nooremate rühmadega töötades tuleks tõenäoliselt valida teist liiki kangelasi, näiteks koomiksitegelasi, filmi-, muusika- ja spordikuulsusi. Võite tundi alustada koomiksite lugemisega ning seejärel korraldada ajurünnaku tegelaste iseloomuomaduste nimetamiseks. Teine võimalus on riputada üles popstaaride ja tuntud sportlaste pilte ning paluda osalejatel lisada neile jutumulliteksti või joonistusi. Kui jätate osalejatele kangelaste valikul täiesti vabad käed ega anna mingeid suunavaid juhiseid, võib välja tulla huvitavaid üllatusi, mis annavad alust viljakaks aruteluks. Näiteks võivad inimesed nimetada oma vanemaid, Juri Gagarinit, Hello Kittyt, Nelson Mandelat või Beethovenit.

Paluge igal osalejal valida kaks inimest, keda ta imetleb, täpsustamata, et üks neist peaks olema naine ja teine mees. Lugege analüüsi käigus kokku, kas mehi on nimekirjades rohkem kui naisi või vastupidi. Küsige osalejatelt, kas see näitab midagi.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühm tahaks rohkem teada inimõiguste eestvõitlejatest, võite läbi viia harjutuse „Õiguste eest võitlejad” (lk 167).

Ideid tegutsemiseks

Andke endale lubadus olla edaspidi tähelepanelikum igapäevaelus esinevate stereotüüpide suhtes, eriti kui need võivad tekitada teistes või teie endas (tahtmatult) eelarvamusi.

Otsige teavet naiste kohta, kes on mänginud teie riigi (või rahvusvahelise rühma puhul maailma) arengus olulist rolli, aga kes ei ole eriti tuntud. Korraldage koolis või noortekeskuses nende kohta näitus. Samuti võite kirjutada nende naiste kohta artikli kohalikku ajalehte või koostada ja internetti üles panna neid tutvustava lühivideo.

Korraldage üritus rahvusvahelise naistepäeva tähistamiseks.

Võtke osa mõnest kohalikust, riiklikust või rahvusvahelisest kampaaniast naiste õiguste kaitseks: võrdse töö eest võrdne tasu, võitlus naistega kaubitsemise vastu või hariduse võrdne kättesaadavus kõigile maailma lastele.

Lisateave

Stereotüüp on liigselt lihtsustatud, üldistatud ja sageli teadvustamata esialgne kujutus teatud isikutest või seisukohtadest, mis võib põhjustada eelarvamusi ja diskrimineerimist. See on üldistus, kus teatud inimestele omased tunnused laiendatakse tervele rühmale. Näiteks: itaallastele meeldib ooper, venelastele meeldib ballett, mustanahalised inimesed on pärit Aafrikast. Kui naistele või meestele omistatakse kindel roll, tekivad ootused, et nad käituvad oma soole vastavalt – seda nimetatakse sooliseks stereotüübiks.

Osalejatel võib tekkida segadus bioloogilise ja sotsiaalse soo eristamisega. Bioloogiline sugu tähendab meeste ja naiste bioloogilisi erinevusi, mis on universaalsed ja muutumatud. Sotsiaalne sugu tähendab teatud kogukonnas sotsialiseerumise käigus õpitud või omandatud sotsiaalseid tunnuseid.

Seega peetakse sotsiaalse soo all silmas ühiskonnast tingitud omadusi, rolle, tegevusi, kohustusi ja vajadusi, mis seostuvad antud ajal selle ühiskonna teatud ringkonnas meheks või naiseks olemisega.

Allikas

ÜRO soolisuse arengu-
programmi õppe- ja teabe-
pakett, soolise võrdõigus-
likkuse süvalaiendamise
programm ja projekti lähte-
kohad. Jaanuar 2011.

Kui palju raha me vajame?

Samasse sihtpunkti jõudmiseks ei pea tingimata käima sama teed.

Amadou Hampâté Bâ

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Sõda ja terrorism • Tervis • Haridus
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	Piiramatu (väikesed rühmad: 5–6)
Aeg	60 minutit
Ülevaade	Harjutuse sisuks on arutelu ja otsustamine. Väikestes rühmades töötavad osalejad otsustavad, kuidas jagada ümber maailmas sõjavägedele kulutatavat raha ÜRO aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Õigus arengule • Õigus piisavale elatustasemele • Õigus tervisele ja haridusele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Avardada teadmisi aastatuhande arengueesmärkidest • Arendada probleemide lahendamise ja kriitilise mõtlemise oskust • Kasvatada solidaarsustunnet ja tahet leida lahendusi globaalprobleemidele
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kompassi</i> mänguraha (lk 354) • Märkmehvel ja kaks eri värvi markerit • Üks aastatuhande arengueesmärkide eksemplar igale väikesele rühmale
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Tutvuge aastatuhande arengueesmärkidega: http://www.un.org/millenniumgoals. • Paljundage <i>Kompassi</i> mänguraha, et iga väike rühm saaks allpool loetletud nimiväärtustega kupüüride komplekti. Pange iga rahatähtede komplekt eraldi ümbriku. 8 x 100 emi 10 x 50 emi 20 x 10 emi • Paljundage jaotusmaterjali osas esitatud aastatuhande arengueesmärkide sümboolsed pildid ja lõigake need välja. Pange iga pildikomplekt kirjaklambriga kokku või asetage see ümbriku.

Juhised

1. Selgitage, et harjutuse põhiküsimus seisneb selles, kuidas võiks maailm leida raha kõige pakilisemate sotsiaalsete ja majanduslike probleemide lahendamiseks.
2. Küsige osalejatelt, mida nad teavad aastatuhande arengueesmärkidest. Kas nad suudavad nimetada kõik kaheksa eesmärki?
3. Andke osalejatele kätte jaotusmaterjal ning vajadusel selgitage lühidalt, mida ÜRO aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks teeb, tuues iga eesmärgi kohta ühe näite.
4. Jagage osalejad 5–6-liikmelistesse rühmadesse ja tehke sissejuhatus. Selgitage, et ÜRO on kutsunud appi eksperdid (osalejad), et nad vaataksid üle iga eesmärgi saavutamiseks vajalikud kulud. Pärast pikka ja muljetavaldavat debatti otsustas ÜRO rahanduskomitee eraldada eesmärkide saavutamiseks kokku kuni 1500 emi aastas. Jagage välja *Kompassi* rahatähtede komplektid.

Sõda ja terrorism

Tervis

Haridus

Tase 3

Piiramatu (väikesed rühmad: 5–6)

60 minutit

Kui palju raha me vajame?

5. Selgitage, et üks emi võrdub ühe miljardi USA dollariga, seega on neil vajadusel võimalik kulutada kuni 1500 miljardit dollarit. Nad ei pea kogu raha ära kulutama, sest üle jäävat raha saaks kasutada ÜRO muude projektide elluviimiseks.
6. Paluge rühmadel hinnata, kui palju raha peaks maailm iga aastatuhande arengueesmärgi peale kulutama. Oelge, et osalejad jagaksid raha kaheksasse virna ning paneksid kirja, milline summa millise eesmärgi jaoks eraldatakse ning kui palju raha üle jääb.
7. Nüüd paluge igal rühmal teada anda, kui palju nad mingi eesmärgi saavutamiseks eraldasid, ning kirjutage summad märkmetahvlile. Sellel etapil ei tohiks veel arutelu alustada; valikute põhjendamine peaks jääma üldise arutelu osasse. Plisab sellest, kui korraldaja juhib tähelepanu, kuivõrd erinevalt on rühmade summad jaotunud.
8. Nüüd tutvustage rühmadele ÜRO hinnangul leitud tegelikke summasid. Kirjutage need märkmetahvlile teist värvi markeriga ja paluge rühmadel oma rahatähed sellele vastavalt ümber jagada ning seejärel kokku lugeda, kui palju neil jääks üle raha, mida saaks eraldada sõjaväele.
 - Vaesus: 60
 - Haridus: 30
 - Naised: 3
 - Lapsed: 10
 - Tervis: 6
 - HIV: 18
 - Keskkond: 21
 - Ülemaailmne partnerlus: 50
9. Tutvustage nüüd maailma riikide sõjalist eelarvet, et võrrelda seda kaheksa arengueesmärgi saavutamiseks ette nähtud kulutustega. Teatage osalejatele, et juhtumisi oli kogu maailma sõjaliste kulutuste summa 2009. aastal napilt üle 1500 miljardi USA dollari.¹

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige, kuidas harjutus õnnestus, ning seejärel arutage seda, mida osalejad sellest õppisid.

- Kuidas õnnestus töö rühmades? Kas prioriteetseid valdkondi ja summasid oli lihtne kokku leppida? Kuidas lahendati eriarvamused?
- Väikseim võimalik rahaühik oli 10 emi. Kuidas lahendasid rühmad selle ülesande, et naistele tuli eraldada 3 ja tervisele 6 emi?
- Kas tegelik vajaminev summa oli osalejate hinnangust suurem või väiksem? Kas mõni summa oli kellegi jaoks üllatav?
- Kui aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks läheb vaja natuke alla 200 miljardi dollari, siis kuidas võiks kulutada ülejäänud 1300 miljardit?
- Kas on eesmärke, mida osalejad sooviksid praegusele kaheksale eesmärgile lisada?
- Milline inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel vastab millisele arengueesmärgile?
- Kas teie arvates tuleks mõnele aastatuhande arengueesmärgile rohkem tähelepanu pöörata? Kui jah, siis millisele? Kuidas teha otsus nende tähtsuse järjekorra kohta?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuses kasutatud arvud on praktilistel põhjustel üles või alla ümardatud, kuid on siiski lähedal tegelikele summadele. Näiteks 2009. aasta sõjaline eelarve oli 1531 miljardit dollarit.

Ilma taustateadmisteta on raske aastatuhande arengueesmärke tähtsuse järjekorda panna ja vajalikke summasid hinnata. Selgitage osalejatele, et nad lähtuksid oma olemasolevatest teadmistest, mõtleksid läbi prioriteedid ning püüaksid teha võimalikult tõepärase oletuse.

Kaheksanda punkti juures tekkiva naiste ja tervise valdkondadele eraldatava summa jagamise ülesande saab lahendada vähemalt kahel moel. Rühmad võivad öelda, et 3+9 on ligikaudu 10 ning naiste ja tervise valdkonna üksteisega liita. Teise variandina võivad rühmad otsustada, et neil jääb nii palju raha üle, et igale valdkonnale saab eraldada ka 10 miljardit.

OLULINE KUUPÄEV

20. detsember
Rahvusvaheline
inimliku
solidarsuse päev

Analüüsi käigus võite öelda, et tegelik olukord on veelgi üllatavam. 1500 miljardit dollarit on summa, mis kulutati sõjavägedele 2009. aastal. Samas aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks kulutatakse tegelikult 208 miljardit dollarit, ainult et seda tehakse nelja aasta jooksul. Seega jääks 2009. aasta andmeid aluseks võttes sõjalise eelarve ümberjagamise korral tegelikult üle lausa 6792 miljardit dollarit.

Mõned osalejad võivad olla aastatuhande arengueesmärkide suhtes kriitilised ja öelda, et nende abil tahavad valitsused üksnes „südametunnistust puhtaks pesta”, aga tegelikult nendest ei piisa. Sel juhul tuleks teil selgitada, et selle harjutuse mõte ei ole aastatuhande arengueesmärke heaks kiita, vaid lihtsalt anda osalejatele teada, et sellised ÜROs vastu võetud eesmärgid on olemas.

Variandid

Seda, et maailma 2009. aasta sõjaline eelarve oli 1500 miljardit USA dollarit, võite osalejatele öelda ka neljanda punkti juures. Nii lisandub arutelule veel üks mõõde, mis puudutab sõjaliste kulutuste vajalikkust või ebavajalikkust.

Võite kujundada sellest harjutusest ka rollimängu, kus tuleb kokku leppida eelarvevahendite jagunemine sõjaväe ja aastatuhande arengueesmärkide vahel. Rühmade rollid võiksid jaguneda näiteks nii: valitsuse esindajad, vaesuse, HIV, hariduse jm teemadega tegelevad vabaühendused, sõjatööstuse esindajad, relvatehase töötajad, sõjaväelased, muud huvirühmad. Iga rolli mängimiseks peaksite andma osalejatele natuke juhiseid.

- Valitsused: teie eesmärk on parandada oma kodanike elukvaliteeti, kuid samal ajal tagada riigi julgeolek.
- Vabaühendused: teie tahate sõjalisi kulutusi oluliselt vähendada ning kustutada kõige vaesemate riikide võlad.
- Sõjatööstuse esindajad: te ei taha kaotada kliente ega raha, aga olete valmis läbi rääkima.
- Relvatehase ametiühingu esindajad: te tahate paremini teenida ja rahus elada, aga ühtlasi kardate tööd kaotada.

Soovitusi jätkutegevusteks

Selleks et täiendada ja süvendada osalejate arusaama vaesuse ja vähese arengu põhjustest ja tagajärgedest, võib kasutada harjutusi „Ravimite kättesaadavus” (lk 87), „Kas ma võin siseneda?” (lk 115) ja „Rüselus rikkuse ja võimu pärast” (lk 263).

Samuti võite paluda osalejatel põhjalikumalt uurida aastatuhande arengueesmärkidega seonduvaid küsimusi, näiteks oma riigi panust nende saavutamisse.

Paluge osalejatel võrrelda oma riigi (või kogu Euroopa) sisemajanduse koguprodukti (SKP) või inimarengu indeksit mõne arenguriigi (või kogu Aafrika) vastavate näitajatega ning uurida sellise ebavõrdsuse ajaloolisi ja tänapäevaseid põhjusi. Kas rikkad riigid peaksid rohkem tegelema muude riikide järeleaitamisega?

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust riigiasutusega, kes vastutab siin aastatuhande arengueesmärkide täitmise eest, ning uurige, kuidas te saaksite kaasa aidata.

Mõne koolis või mujal korraldatava ürituse raames saab seda harjutust kasutada viktoriinina. Loetlege kaheksa aastatuhande arengueesmärki ning andke igaühe juures valikvastustena ette kolm võimalikku rahasummat. Teine võimalus on kujutada tegelikke arve suurel plakatil ning küsida ürituse külastajatelt, mis mõtteid see neis tekitab.

Lisateave

Aastatuhande arengueesmärkideks nimetatakse kaheksat rahvusvahelist arengueesmärki, mille 192 ÜRO liikmesriiki ja vähemalt 23 rahvusvahelist organisatsiooni on otsustanud saavutada 2015. aastaks. Need hõlmavad äärmise vaesuse vähendamist, laste suremuse

alandamist, AIDSi ja muude epideemiatega võitlemist ning ülemaailmse arengupartnerluse edendamist.

Aastatuhande arengueesmärkide kokkuvõte

Eesmärk 1: kaotada maailmast äärmine vaesus ja nälg.

- Vähendada poole võrra nende inimeste arvu, kelle elatis on väiksem kui 1 USA dollar päevas.
- Tagada naistele, meestele ja noortele töötamisvõimalused.
- Vähendada poole võrra nende inimeste arvu, kes on näljas.

Eesmärk 2: tagada algharidus kõigile maailmas.

- Tagada, et aastaks 2015 saavad kõik lapsed, nii tüdrukud kui ka poisid, omandada alghariduse.

Eesmärk 3: toetada soolist võrdõiguslikkust ja naiste õigusi.

- Kõrvaldada sooline ebavõrdsus alg- ja keskhariduses soovitatavalt 2005. aastaks ning kõigil haridustasemetel 2015. aastaks.

Eesmärk 4: vähendada laste suremust.

- Vähendada ajavahemikus 1990–2015 alla viie aastaste laste suremust kahe kolmandiku võrra.

Eesmärk 5: parandada emade tervist.

- Vähendada ajavahemikus 1990–2015 sünnitusel või selle tagajärjel surevate naiste arvu kolme neljandiku võrra.
- Saavutada 2015. aastaks reproduktiivtervishoiu üldine kättesaadavus.

Eesmärk 6: võidelda HIV/AIDSi, malaaria ja teiste haigustega.

- Peatada HIV/AIDSi levik 2015. aastaks ja hakata seda vähendama.
- Tagada 2010. aastaks HIV/AIDSi ravi kättesaadavus kõigile, kes seda vajavad.
- Peatada malaaria ja teiste levinumate haiguste levik 2015. aastaks ja hakata seda vähendama.

Eesmärk 7: tagada looduskeskkonna püsivus.

- Kaasata jätkusuutliku arengu põhimõtted riikide poliitikasse ja lõpetada loodusressursside mittejätkusuutlik kasutamine.
- Saavutada 2010. aastaks elurikkuse vähenemiskiiruse oluline aeglustumine.
- Vähendada 2015. aastaks poole võrra nende inimeste arvu, kellel ei ole ligipääsu puhtale joogiveele.
- Parandada 2020. aastaks vähemalt 100 miljoni slummides elava inimese elukeskkonda.

Eesmärk 8: luua ülemaailmne partnerlusvõrk arengu edendamiseks.

- Arendada edasi avatud, reeglitel põhinevat, ennustatavalt toimivat ja mittediskrimineerivat kaubandus- ja finantssüsteemi.
- Pöörata erilist tähelepanu vähimarenenud maade erivajadustele.
- Pöörata erilist tähelepanu maasulus ja väikesaartel asuvate arengumaade erivajadustele.
- Tegeleda kõikehõlmavalt arengumaade võlaprobleemidega, võttes kasutusele riiklikke ja rahvusvahelisi meetmeid, et tagada võla tagasimaksmine pikemas perspektiivis.

Kasulik teave

Inimarengu aruanded:
<http://hdr.undp.org/en/>

Stockholmi Rahvusvaheline Rahu-uuringute Instituut (SIPRI): <http://www.sipri.org/>

Kolmanda Maailma Instituut:
<http://www.item.org.uy/eng/index.php>

Aastatuhande arengueesmärkide kohta saab lisateavet aadressilt <http://www.un.org/millennium-goals>.

Teadmiseks

Siin kasutatud aastatuhande arengueesmärkide ikoonid loodi algselt Brasiilias toimunud tutvustuskampaania tarbeks.

Jaotusmaterjal

Aastatuhande arengueesmärgid

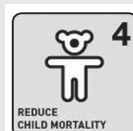
1
ERADICATE EXTREME POVERTY AND HUNGER
KAOTADA ÄÄRMINE VAE-SUS JA NÄLG

2
ACHIEVE UNIVERSAL PRIMARY EDUCATION
TAGADA ALGHARIDUS KÕIGILE

3
PROMOTE GENDER EQUALITY AND EMPOWER WOMEN
TOETADA SOOLIST VÕRD-ÕIGUSLIKKUST JA NAISTE ÕIGUSI

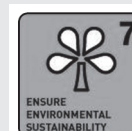
4
REDUCE CHILD MORTALITY
VÄHEN-DADA LASTE SUREMUST

5
IMPROVE MATERNAL HEALTH
PARAN-DADA EMADE TERVIST

6
COMBAT HIV/AIDS, MALARIA AND OTHER DISEASES
VÕIDELDA HIV/AIDSI, MALAARIA JA TEISTE HAIGUSTEGA

7
ENSURE ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY
TAGADA LOODUS-KESKKONNA PÜSIVUS

8
GLOBAL PARTNERSHIP FOR DEVELOPMENT
ÜLEMAAILMNE PARTNERLUS ARENGU EDENDA-MISEKS

Tahan töötada!

Mul on oskused!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Puuded ja puudehalvustamine • Tööelu • Diskrimineerimine ja sallimatus
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	20
Aeg	120 minutit
Ülevaade	Rollimäng, mille käigus uuritakse probleeme, mis seostuvad puudega inimeste õigusega tööle.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus tööle • Õigus olla kaitstud diskrimineerimise eest • Õigus piisavale elatusasemele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Mõista puuetega inimeste töölaseid ja ühiskondlikke vajadusi • Harjutada enda huvide kaitsmise oskust • Arendada vastutustunnet ja teadlikkust inimväärikusest
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Rollikaardid • Pliiatsid ja paber vaatlejatele • Väike laud ja kaks tooli rollimängijatele; vaatlejate toolid
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage rollikaardid.

Juhised

1. Küsige osalejatelt, mida nende jaoks tähendab „õigus tööle”. Selgitage harjutuse kirjelduse lõpus esitatud teabe põhjal, mida see mõiste inimõiguste kontekstis hõlmab, käsitlemata esialgu veel puute aspekti.
2. Nüüd paluge osalejatel mõelda, milliseid takistusi võivad kohata puudega inimesed tööle kandideerimisel. Selgitage lühidalt, mida tähendavad „mõistlikud abinõud”.
3. Selgitage osalejatele, et nende ülesanne on läbi mängida tööintervjuusid väikeettevõtte klienditeenindusosakonna bürooassistendi kohale kandideerijatega. Kõigil tööle kandideerijatel on mõni puue. Paluge viiel vabatahtlikul mängida tööandjaid, kes intervjuusid läbi viivad, ja veel viiel vabatahtlikul mängida töösoovijaid.
4. Jagage välja rollikaardid. Lubage igal mängijal valida üks või kaks sõpra, kes aitaks tal oma rolli kujundada. Andke ettevalmistuseks 10–15 minutit.
5. Paigutage ruumi keskele laud ja kaks tooli ning paluge rühma ülejäänud liikmetel võtta sisse kohad vaatlejatena. Paluge, et üks vaatleja võtaks aega.
6. Alustage rollimängu. Paluge esimesel tööandjal sisse kutsuda esimene kandidaat. Intervjuu peaks olema lühike, mitte üle viie minuti.
7. Seejärel peaks laua taha istuma teine tööandja ja viima läbi intervjuu teise kandidaadiga.
8. Kui kõik intervjuud on läbi, paluge osalejatel rollist väljuda ning liituda vaatlejatega, et viia läbi analüüs ja hindamine.

Puuded ja puudehalvustamine

Tööelu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 3

20

120 minutit

Tahan töötada!

Analüüs ja hindamine

Alustage intervjuueeritavate küsitlemisest.

- Mis tunne teil selle imiteeringu ajal oli? Mis teile meeldis ja mis mitte?
- Kui hästi te enda arvates rolliga toime tulite? Mis oli kõige raskem?

Järgmised küsimused on intervjuueerijatele.

- Mis tunne teil selle imiteeringu ajal oli? Mis teile meeldis ja mis mitte?
- Kui hästi te enda arvates rolliga toime tulite? Mis oli kõige raskem?
- Nüüd küsige vaatelejatelt kommentaare.
- Kas selliseid olukordi võiks tekkida ka tegelikkuses?
- Kas intervjuueerijad arvestasid intervjuueeritavatega ja suhtusid neisse austusega?

Seejärel avage üldine arutelu.

- Mida te oskate öelda puudega inimeste töötamisõiguse kohta? Kas nende õigus tööle on praktikas tagatud?
- Mis on teie arvates puudega inimeste suure töötuse peamised põhjused? Kas see on õiglane?
- Kelle ülesanne peaks olema tagada, et puudega inimesi koheldakse õiglaselt? Mida te arvate „mõistlike abinõude” ideest?
- Kas tunnete kedagi, keda on tööle kandideerimisel – mis tahes alusel – diskrimineeritud? Kas olete ise kunagi midagi sellist kogunud?
- Kuidas saaksime muuta ühiskonna diskrimineerivaid hoiakuid?
- Millised inimõigused seostuvad puudega inimeste töötamisvõimalustega?

Nõuandeid korraldajatele

Püüdke tagada, et osalejad ei hakkaks oma rollides liialdama, vaid käituksid võimalikult tõepäraselt. See võib olla eriti oluline tööandjate puhul, kes võivad kippuda „kurja” tööandja rolli üle mängima.

Intervjuude ajal peaksid ülejäänud osalejad rollimängu vaikides jälgima, tehes märkmeid selle kohta, kuidas rolle kujutatakse ning milliseid raskusi nad olukorda tööandja või kandidaadi poolelt vaadates näevad.

Andke intervjuueerijaid mängivatele osalejatele teada, et rollikaardid sisaldavad näiteid „mõistlikest abinõudest”, mida tööandjatel tuleks mõnel juhul puuetega inimeste võrdse kohtlemise tagamiseks rakendada.

Võite võtta arutusele võimalikud tegevussuunad, mille abil puudega inimesed ja noorsootöötajad võivad proovida tööandjate suhtumist muuta. Samuti võite arutleda selle üle, kuidas võrd väljendasid tööandja rolli kehanud mängijad üldisi tüüpilisi hoiakuid puuetega inimeste suhtes.

Kui kõne all on puudega inimeste suure töötuse põhjused, võite tuua mõned järgmised näited:

- vähesed teadmised puudega inimeste vajadustest töökohas;
- vähesed teadmised puudega inimeste võimetest;
- ainult madala kvaliteediga töökohtade pakkumine paljudele puudega inimestele;
- „valedele” põhjustel töölevõtmine (nt seaduse või kvootide tõttu) mõistlikke abinõusid rakendamata;
- hirm uue tehnoloogia ja puudega inimeste abivahendite tehnoloogia ees;
- paljude puudega inimeste kalduvus oma puuet varjata.

Püüdke välja tuua nii tööandjate vastutus kui ka puudega inimeste kohustus ise oma õigusi kaitsta. Võite arutleda ka selle üle, miks puudega inimestele tundub sageli, et nad peavad värbamisprotsessi ajal oma puuet varjama. Kas osalejad teavad mõnda näidet? Kuidas saaks seda ära hoida?

Variandid

Võite lasta osalejatel enne rollimängu kirjutada ka töökuulutuse, mis sisaldaks töö ja otsitava isiku kvalifikatsiooni kirjeldust.

Soovitusi jätkutegevusteks

Sõltuvalt kasutatavast ajast ja rühma liikmete puuetalasest teadlikkusest võite paluda neil välja pakkuda soovitusi mõnel järgmisel teemal:

- kuidas muuta tööandjate suhtumist;
- kuidas korraldada kampaania, et mõjutada suhtumist tööõigusesse ning suurendada teadlikkust sellega seotud probleemidest.

Andke rühmadele 30 minutit aruteluks ja soovitude suurele paberile kirjutamiseks ning seejärel igale rühmale viis minutit oma soovitude tutvustamiseks.

Kui rühmale meeldivad rollimängud ning nad tahaksid lähemalt käsitleda töötavate emade diskrimineerimise probleeme, võib läbi viia harjutuse „Töö ja lapsed” (lk 335).

Tööelu teema jätkuks sobib ka harjutus „Kohtumine ametiühinguga” (lk 321). Selles initeeritakse tööandja ja töövõtjate palgaläbirääkimisi ametiühingu esindajatega.

Poliitikute seas tehtud tugeva lobitöö tulemusena on puudega inimeste töötingimused pikkamisi paranenud. Seega on ka tegelikult oluline, millise poliitiku poolt valimistel hääletada. Kui tahate läbi viia küsitluse, et saada teada inimeste suhtumist valimistel hääletamise ja kodanikuosalusse, kasutage harjutust „Hääletada või mitte hääletada” (lk 306).

Ideid tegutsemiseks

Püüdke välja selgitada, kas kohalikel organisatsioonidel või ettevõtetel on olemas puuetega inimeste töölevõtmise poliitika. Rühm võib korraldada küsitluse, et uurida, kas organisatsioonides ollakse teadlikud puuetega inimeste õiguste konventsiooni nõuetest ja kuidas sellesse suhtutakse.

Lisateave

Euroopa Puuetega Inimeste Foorumilt pärinevaid fakte ja arve puuetega inimeste kohta

- Euroopa Liidus on 65 miljonit puudega inimest.
- Puudega inimeste seas on kaks kuni kolm korda rohkem töötuid kui puudeta elanike hulgas.
- Ainult 16% piiratud töötamisvõimega isikutest saab töö tegemiseks mingisugust abi.
- Paljud puudega inimesed on „heitunud töötud”, kes enam isegi ei ürita tööd leida. Seetõttu liigitatakse nad majanduslikult mitteaktiivsete isikute hulka.
- Mida raskem puue, seda madalam tööhõive tase. Kui puudeta inimestest töötab 68%, siis raske puudega inimestest ainult 20%.
- Euroopas teenivad 16–34-aastaste vanuserühmas tööga seotud tulu 64% puudeta inimestest, aga ainult 38% puudega inimestest. Puudega inimeste sissetulek on oluliselt madalam kui puudeta inimestel.

Allikas: www.edf-feph.org

OLULINE KUUPÄEV

7. oktoober
Inimväärse töö päev

Tahan töötada!

Euroopa Nõukogu liikmesriikides on hinnanguliselt kokku 800 miljonit elanikku, mis tähendab, et nende seas on umbes 80 miljonit puudega inimest. WHO hinnangul on maailma tänasest elanikkonnast üle ühe miljardi ehk 15% mingisuguse puudega. See arv kasvab sõdade ja kahjulike elutingimuste tagajärjel, aga ka puudulike teadmiste tõttu selle kohta, mis on puue, mis seda põhjustab, kuidas seda ennetada ja ravida. Puudega inimeste seas on eriti raskes olukorras naised, lapsed, vanurid, piinamisohvrid, pagulased, riigisisesed põgenikud ja võõrtöölised. Näiteks puudega naise diskrimineeritakse nii nende soo kui ka puude tõttu.

Õigus tööle

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt

Artikkel 6

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad õigust tööle, milles sisaldub iga inimese õigus võimalusele teenida endale elatist tööga, mille ta valib vabalt või millega ta vabalt nõustub [...]

Artikkel 7

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad igaühe õigust õiglasele ja soodsatele töötingimustele [...]

Euroopa sotsiaalharta

I osa

Igaühel on võimalus teenida endale elatist vabalt valitud kutsealal. Kõigil töötajatel on õigus õiglasele töötingimustele.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon

See leping avati allkirjastamiseks 2007. aasta märtsis

Artikkel 27

1. Osalisriigid tunnustavad puuetega inimeste õigust tööle teistega võrdsel alusel; see hõlmab õigust teenida elatist vabalt valitud või tööturul vastu võetud töökohal ning õigust puuetega inimestele avatud, kaasavale ja juurdepääsetavale töökeskkonnale. Osalisriigid kaitsevad ja soodustavad õiguse tööle teostamist, kaasa arvatud nende isikute puhul, kellel on tekkinud puue töötamise käigus, võttes asjakohaseid meetmeid, sealhulgas ka seadusandluses [...]

„Mõistlikud abinõud“

Töö sisus, töökeskkonnas või tavapärasel praktikal tehtavad teisendused või kohandused, mis võimaldavad puudega inimesel tööle kandideerida, tööülesandeid täita või kasutada töökohal pakutavaid hüvesid teistega võrdsel alusel.

Näiteks pime andmesisestaja ei saa kasutada tavalist arvutit ja klaviatuuri. Selliste takistuste kõrvaldamiseks töötati välja mõistlike abinõude mõiste. Kui mõni töö aspekt paneb puudega inimese teistega võrreldes oluliselt ebasoodsamasse olukorda, peab tööandja võtma meetmeid töökeskkonna „võrdsemaks“ muutmiseks. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni kohaselt on selliste mõistlike abinõude rakendamine tööandja kohustus ning sellest keeldumist loetakse diskrimineerimiseks.

Lisateavet puuete ja inimõigustealase hariduse seoste kohta leiate aadressilt www.hrea.org.

Jaotusmaterjal

Rollikaardid

1. kandidaat

Sa oled vaegkuulja. Heas valguses suudad sa kõnet hästi huultelt lugeda. Sa kontrollid alati üle, kas said öeldust aru, küsides näiteks: „Kas ma sain õigesti aru, et...?“ Ettevõttes tõhusalt töötamiseks vajad sa koosolekuruumis induktiivsilmust (traat, mis edastab helisid otse kuuldeaparaati), võimendiga telefoni ja valgussignaaliga telefoni või tekstitelefoni.

Mõttele sellele, milliseid küsimusi sa pead intervjuu käigus küsima ja kuidas seda teha.

2. kandidaat

Sa oled kurt, kes kasutab viipekeelt. Intervjuu ajal vajad sa tõlki, mis tähendab, et intervjuule kulub rohkem aega. Töökohas vajaksid sa klientidega suhtlemiseks tekstitelefoni (seade, mis edastab telefoniliinide kaudu teksti, mitte häält) ja/või tekstiteenust (operaatori pakutav teenus, mis võimaldab kurtidel, vaegkuuljatel, pimekurtidel või kõnehäirega inimestel teha kõnesid tavatelefonidele klaviatuuri või abivahendit kasutades).

Mõttele sellele, milliseid küsimusi sa pead intervjuu käigus küsima ja kuidas seda teha.

NB! Pead paluma, et keegi osalejatest hakkaks sulle tõlgiks

3. kandidaat

Sa oled pime ja vajad saatjat, kelle sõidukulud (intervjuule kaasa tulemiseks) peab tasuma tööandja. Töökohas vajad sa spetsiaalse klaviatuuri ja tarkvaraga arvutiit, mis suudab ekraanil olevat teksti sulle ette lugeda. Ringi liikumiseks pead sa kaasa võtma oma juhtkoera. Sa tead, et tööandjad ei taha sind hästi tööle võtta sulle vajalike tehnoloogiliste abivahendite hinna ja vähese saadavuse pärast.

Mõttele sellele, milliseid küsimusi sa pead intervjuu käigus küsima ja kuidas seda teha.

NB! Pead paluma, et keegi osalejatest hakkaks sulle saatjaks.

4. kandidaat

Sa oled ratastooli kasutav inimene. Sul on vaja, et töökoha hoone oleks ratastooliga ligipääsetav ja lähedal oleks parkimisvõimalus. Samuti peaksid kõik ukсед, liftid, kontorid ja puhkeruumid olema ratastooliga ligipääsetavad. Kui mõnda sellisesse kohta pääseb trepi kaudu, tuleb paigaldada kaldteed. Samuti vajad sa kohandatud töölauda, mille alla mahuks ratastool.

Mõttele sellele, milliseid küsimusi sa pead intervjuu käigus küsima ja kuidas seda teha.

5. kandidaat

Sa oled vaeglugeja ning kandideerid töökohale, mis eeldab teatud määral lugemist ja kirjade kirjutamist. Sul on selleks tööks väga hea ettevalmistus ning sa oskad väga hästi lugeda ja kirjutada, kuid sul on raske töötada lärmakas kohas või pingelises olukorras ja lühikeste tähtaegadega. Sa soovid, et tööle kandideerimise osaks olevas kirjajirjutamise testis antaks sulle rohkem aega.

Mõttele sellele, milliseid küsimusi sa pead intervjuu käigus küsima ja kuidas seda teha.

Tööandjate rollikaardid**1. tööandja**

Sa intervjuueerid vaegkuuljat. Sa räägid poolkinnise suuga, vaatad sageli kõrvale ja istud halvasti valgustatud kohas, nii et tal on raske sinu suud selgelt näha. Räägi kiiresti, ole kannatamatu ning näita välja, et sa ei taha kandidaadi selgitavatele küsimustele vastata. Kui ta palub sul midagi korrata, tee seda vastumeelselt ja ülepaisutatult, jättes mulje, et kandidaat on rumal, kui ta esimese korraga aru ei saanud.

Mõtle, milliseid küsimusi sa tahad kandidaadilt intervjuu ajal küsida.

2. tööandja

Sa intervjuueerid täiesti kurti inimest, kes suhtleb sinuga tõlgi vahendusel. Intervjuu käigus pöördu rääkides tõlgi, mitte kandidaadi poole. Sul on kiire ja sa ei taha raisata aega ootamisele, kuni tõlk sinu juttu tõlgib või kuni kandidaat oma sõnumi tõlgile edastab. Sa katkestad kurti sageli sellistel hetkedel. Sa ei mõista, kuidas saaks kurt inimene klientidega suhelda ning leiad, et viipekeelde tõlkimine intervjuu ajal on lihtsalt ajaraisk. Samuti oled arvamusel, et kurdi töötaja kõrval peaks töökohal alati olema tõlk – kuigi kandidaat ise eitab seda – ning sa ei taha kontoris veel ühte inimest.

Mõtle, milliseid küsimusi sa tahad kandidaadilt intervjuu ajal küsida.

3. tööandja

Sa intervjuueerid pimedat kandidaati ning oled seisukohal, et pime inimene ei saa kuidagi seda tööd teha. Oled kindel, et vajalik tehnoloogia maksab liiga palju ning ei suudaks ka siis pimedat puuet täielikult kompenseerida. Samuti oled mures selle pärast, et teised töötajad ei saaks temaga suhelda.

Mõtle, milliseid küsimusi sa tahad kandidaadilt intervjuu ajal küsida.

4. tööandja

Sa intervjuueerid ratastoolis inimest. Ta küsib sinult ratastooliga ligipääsetavuse kohta, aga sinu kontorihoone ei sobi ratastooli kasutajatele üldse. Sa tead, et vajalike kohanduste tegemine läheks liiga kalliks, aga sa püüad vältida selle põhjenduse kasutamist, sest kandidaadi diskrimineerimine ainuüksi puude alusel oleks ebaseaduslik. Sa püüad leida muid vabandusi ja põhjendusi, kuigi sa tegelikult usud, et kandidaat saaks selle tööga väga hästi hakkama.

Mõtle, milliseid küsimusi sa tahad kandidaadilt intervjuu ajal küsida.

5. tööandja

Sa intervjuueerid vaegkirjutajat ning sind ärritavad tema lisanõudmised. Kõik kandidaadid pidid tegema kirjakeerutamise oskust näitava testi ning sa ei ole nõus, et see kandidaat peaks saama ülesande täitmiseks rohkem aega. Sa leiad, et kui ta ei suuda kirjutada kirja ettenähtud aja jooksul ja teistega samadel tingimustel, ei peaks ta seda tööd saama.

Mõtle, milliseid küsimusi sa tahad kandidaadilt intervjuu ajal küsida.

Üks minut

Kas suudad rääkida täpselt minuti ilma takerdumata ja ennast kordamata?

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur ja sport • Globaliseerumine • Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatu
Aeg	40 minutit
Ülevaade	Osalejad peavad üles näitama kiirust ja leidlikkust, et rääkida ühe minuti jooksul spordi ja inimõiguste seostest.
Seotud õigused	Kõik
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Mõista inimõiguste omavahelist seotust ja jagamatust • Arendada kriitilise mõtlemise oskust • Kasvatada enesekindlust oma arvamuse avaldamisel
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Iga osaleja kohta üks väitelipik • Kübar • Sekundiosutiga kell või stopper
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage allpool olev väideteleht ja lõigake see lahti. • Voltige lipikud kokku ja asetage kübarasse.

Juhised

1. Paluge osalejatel istuda ringi.
2. Laske kübar ringi käima. Igaüks peaks kübarasse vaatamata võtma sealt välja ühe lipiku.
3. Seejärel on osalejatel viis minutit aega, et valmistada ette üheminutilise sõnavõtt oma lipikul oleva väite kohta. Rääkida tuleb takerdumata ja ennast kordamata.
4. Paluge ringisolijatel järjest oma kõne ette kanda.
5. Jätke pärast iga kõnet kaks või kolm minutit lühikommentaarideks. Kui osalejatel on mõne teema kohta rohkem öelda, märkige see üles ning pöörduge selle juurde lõpus tagasi.
6. Kui kõik on oma sõnavõtu esitanud, lõpetage eelnevalt katkestatud arutelud.
7. Minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige, kuidas harjutus õnnestus, ning seejärel rääkige tõstatatud probleemidest ning nende seostest inimõigustega.

- Kas oli raske etteantud teemal minuti jooksul rääkida?
- Mis olid kõige raskemad teemad ja miks?
- Milline väide oli kõige vaieldavam ja miks?
- Mis oli kõige üllatavam asi, mida osalejad teada said?
- Millised inimõigused seostusid ette kantud väidetega?
- Kas õigus sporti harrastada on inimõigus? Kui jah, siis kuidas on see sätestatud erinevates inimõigustealastes dokumentides?
- Kas meie kogukonnas on igapäev võimalik harrastada talle meeldivat sporti? Kui ei, siis miks? Mida saaks olukorra parandamiseks teha?

Kultuur ja sport

Globaliseerumine

Üldised inimõigused

Tase 2

Piiramatu

40 minutit

OLULINE KUUPÄEV

7. aprill
Maailma
tervispäev
(WHO)

Teadmiseks

Väidetes seostatakse sporti *Kompassis* käsitletud 20 teemaga. See aitab selgitada, kuidas inimõigused on omavahel seotud ja jagamatud.

200

Nõuandeid korraldajatele

Seda harjutust saab läbi viia mitmel eri keerukustasandil ja küsimusi saab tõlgendada erinevalt. Oluline on töötada noortele sobival raskusastmel. Võite esitada omalt poolt mõne väite, mis paneks osalejaid sügavamalt mõtlema, kuid ärge jätke muljet, et ootate ühte kindlat vastust.

Kui teile näib, et allpool esitatud väited ei ole teie rühmale huvitavad, võite koostada uued väited. Kui teie rühm on väga suur, jagage see väiksemateks rühmadeks.

Julgustage sõna võtma ka neid, kellele teiste ees kõnelemine tekitab ebamugavust. Soovitage neil rääkida vähemalt pool minutit või kasvõi 20 sekundit. Samuti võivad nad enne oma sõnavõttu lühidalt sõbraga nõu pidada või esialgu vahele jääda ja saada sõna pärastpoole. Olge siiski valmis ka selleks, et mõnda inimest ei õnnestu veenda.

Hea võimalus on mängida alustuseks lk 62 kirjeldatud assotsiatsioonimängu. Valmistage ette mõned sõnakaardid, millele on kirjutatud näiteks „sport”, „puue” või „olümpiamängud”.

Variandid

Kui töötate väikestes rühmades, saate läbi viia mitu kõnelemisvoorut. Igas voorus tõmbavad osalejad ühe väitelipiku. Teine võimalus on asetada lipikud kübarasse, nagu on kirjeldatud juhistes. Paluge ühel osalejal tõmmata välja üks lipik ja lugeda sellele olev väide ette. Seejärel peaks ta alustama sel teemal kõnelemist, kuid ta ei pea rääkima minut aega, vaid võib katkestada suvalisel hetkel. Seejärel alustab rääkimist järgmine osaleja, kes peab alustama oma kõnet eelmise mängija viimase sõnaga.

Seda väidete kübarast tõmbamise meetodit saab kasutada kõikvõimalike teemade arutelu elavdamiseks.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui osalejad soovivad jätkata spordi teemaga ning tahaksid ennast liigutada, võite proovida harjutust „Sport kõigile” (lk 276).

Kui mõni käsitletud teema tekitab erilist huvi, otsige käsiraamatu taga olevast registrist teisi sama teemaga seostuvaid harjutusi.

Kui rühmale võiks meeldida humoorikam lähenemine inimõigustele, võivad nad mängida 5. peatükis leiduvate Pancho karikatuuridega (vt punkti „Piltidega mängimine”, lk 76) või rääkida anekdoote (vt paketi *All Different – All Equal* harjutus „Eurojoke contest” (anekdoodivõistlus)).

Ideid tegutsemiseks

Valige välja mõni probleem, millega edasi tegeleda. Koostage projekt valitud probleemiga töötamiseks. Looge suhted samas valdkonnas tegutseva kohaliku organisatsiooniga. Kasutage projekti kui õppimisvõimalust, mis aitab osalejatel reflekteerida selle üle, milliseid rühmatöö ja korraldustegevuse alaseid oskusi nad on omandanud.

Lisateave

<http://www.athletesunitedforpeace.org>

Jaotusmaterjal**Väideteleht****Sport ja üldised inimõigused**

Kas Emmanuel Adebayor on sobiv inimene ÜRO aidsivastase võitluse programmi (UNAIDS) hea tahte saadikuks?

Sport ja üldised inimõigused

Rahvusvahelisel tasandil võistlevad sportlased peavad kokku leppima ühised käitumisreeglid. Kui keegi reegleid rikub, näiteks kasutab spordivõistlust poliitilise avalduse tegemiseks, saab ta karistada. Kas see piirab isiku sõnavabadust?

Sport ja üldised inimõigused

Politseil on õigus takistada potentsiaalselt probleemsete jalgpallifanaatikute reisimist teistes riikides peetavatele mängudele. Kas selline liikumis- ja ühinemisvabaduse piiramine on õigustatud?

Sport ja üldised inimõigused

Kas arvate, et olümpiamängude korraldajariikide valimisel tuleks arvestada riikide tegevust inimõiguste tagamisel?

Sport ja lapsed

Mida ütleksite auhannetele vanematele ja treeneritele, kes sunnivad lapsi lõputult treenima? Kellel peaks olema õigus otsustada noore inimese tervise ja tema vaba aja veetmise valikute üle?

Sport ning kodakondsus ja osalus

Paljud inimesed on sündinud ühes riigis, kuid kolivad siis mujale ja saavad teise riigi kodakondsuse. Sellegipoolest toetavad nad endiselt oma sünniriigi, mitte oma uue kodumaa rahvuskoondist. Kas hea kodanik peaks alati toetama oma praeguse kodumaa rahvuskoondist?

Sport ja kultuur

Kultuuri võib kirjeldada kui teatud asutusele, organisatsioonile või inimrühmale omaste ühiste hoiakute, väärtushinnangute, eesmärkide ja käitumistavade kogumit. Kas jalgpallikultuur on samuti kultuur?

Sport ja demokraatia

Kas teie arvates kasutavad meie riigi poliitikud sporti või spordivõistlusi selleks, et juhtida inimeste tähelepanu kõrvale poliitilistelt ja majanduslikelt probleemidelt?

Puuded ja puudehalvustamine

Kuivõrd aitab paraolümpia murda puudega inimeste suhtes valitsevaid eelarvamusi?

Sport ning diskrimineerimine ja sallimatus

Kas sportlaste soo kontrollimine on vajalik ausa võistluse tagamiseks või rikuks see liiga tugevalt õigust inimväärkusele ja eraelu puutumatussele?

Sport ja keskkond

Golfiradasid on sageli kritiseeritud selles, et need on inim- ja keskkonnaaenukid, kuna tihti on need rajatud maale, mida kohalikud elanikud kasutasid varem põllumajanduseks ja metsakasvatuseks. Samuti läheb nende hooldamiseks vaja palju vett, herbitsiide ja pestitsiide. Kas see tähendab, et golf on inimõigustega seotud probleem?

Sport ja sotsiaalne sugu

Mõned kriitikud on väitnud, et naiste vähesus tippreenerite ja spordijuhtide seas on tingitud naiste diskrimineerimisest. Kas oled nõus? Kui jah, siis mida saaks selle vastu ette võtta?

Sport ja globaliseerumine

Spordijalatsite ja muu spordivarustuse tootmiseks kasutatakse tihti Ida-Euroopa ja Kaug-Ida odavat tööjõudu. Töölised ise on huvitatud oma töö säilimisest ning ei soovi nende toodete boikoteerimist. Mida saame meie kui tarbijad ära teha selleks, et mitte kaasa aidata tööliste ekspluateerimisele?

Sport ja tervis

Mida saaksime kohalikul tasandil ära teha, et võidelda spordis dopingu kasutamise vastu?

Sport ja meedia

Kas teie arvates on õige anda mõne olulise spordisündmuse kajastamise ainuõigus teatud kindlale telejaamale?

Sport ja ränne

Väidetavalt on sport üks olulisemaid ja kiiremaid mooduseid, kuidas immigrandid saavad uude ühiskonda lõimuda. Kas oled nõus? Miks? Kui ei, siis miks mitte?

Sport ning rahu ja vägivald

Kuivõrd soodustab võistlussport inimestevahelist koostööd ja mõistmist ning kuivõrd süvendab see natsionalismi ja ksenofoobiat?

Sport ja vaesus

Paljudes riikides on sport, eriti jalgpall, inimeste jaoks võimalus pääseda vaesusest. Kas vaesed riigid peaksid seetõttu pöörama rohkem tähelepanu jalgpalli arendamisele?

Sport ja vaesus

Suurem osa Euroopas mängivaid jalgpallureid saab oma töö eest väga suurt palka. Kas see on põhjendatud ja õiglane?

Sport ning religioon ja usk

Paljude spordiklubide mängud toimuvad nädalavahetustel. Kas sellega diskrimineeritakse inimesi, kes tahaksid oma usukombeid järgides laupäeval või pühapäeval mitte töötada?

Puuded ja puudehalvustamine

Kuivõrd aitab paraolümpia murda puudega inimeste suhtes valitsevaid eelarvamusi?

Sport ja mälestamine

Berliini olümpiastaadioni ehitamine 1936. aasta olümpiamängudeks oli Hitleri edevusprojekt, mida natsid kasutasid propaganda tegemiseks. Seetõttu on see ehitus paljude inimeste jaoks fašismi sümbol. Nüüd on see renoveeritud, kuigi mõnede arvates oleks tulnud see lammutada ja teiste meelest lasta aeglaselt laguneda nagu Rooma Colosseumil. Mida teie arvates oleks tulnud selle hoonega teha?

Sport ning sõda ja terrorism

„Tõelisel spordil pole midagi pistmist ausa mänguga. See on täis viha, kadedust, uhkeldamist, reeglite eiramist ning sadistlikku naudingut vägivalda nägemisest, teisisõnu on see sõda ilma tulistamiseta.“ George Orwell, 1945. Kas oled nõus?

Sport ja tööelu

Kas oled nõus, et profisportlastel peaksid olema teiste töötajatega sarnased õigused ja kohustused, näiteks tööaeg, maksude maksmine ja õigus ametiühinguid moodustada?

Keelebarjäär

Kas oskad neile küsimustele vastata? Kas sinu varjupaigataotlus vastaks nõuetele?

Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatu
Aeg	60 minutit
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Ränne • Sõda ja terrorism • Diskrimineerimine ja sallimatus
Ülevaade	<p>Imiteeritakse pagulaste ees seisvaid raskusi varjupaiga taotlemisel. Probleemküsimused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pagulaste toimetulek pettumuse ja emotsioonidega; • keelebarjääri ületamine; • diskrimineerimine taotlusmenetluse käigus
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus otsida ja saada varjupaika • Õigus olla kaitstud rahvuse või päritoluriigi alusel diskrimineerimisest • Õigus süütuse eeldusele kuni süü tõendamiseni
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendada teadlikkust piirivalvurite ja immigratsiooniametnike poolt toime pandavast diskrimineerimisest • Arendada kultuuridevahelise läbikäimise oskust • Suurendada empaatiat pagulaste ja varjupaigataotlejate suhtes
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Üks varjupaigataotluse eksemplar iga osaleja kohta • Iga osalejale üks pliiats
Ettevalmistus	Paigutage mööbel ruumis nii, et saaksite laua taga istuda ja mängida bürokraatliku ametniku rolli.

Juhised

1. Kui osalejad saavad, ärge tervitage neid ega pöörake neile tähelepanu. Ärge öelge midagi selle kohta, mis edasi hakkab saama.
2. Oodake pärast tunni ettenähtud algusaega veel mõned minutid ning siis jagage osalejatele välja varjupaigataotlused ja pliiatsid.
3. Öelge neile ainult, et neil on vormi täitmiseks viis minutit aega. Ignoreerige küsimusi ja vastuvaidlemist. Kui peate suhtlema, rääkige võõrkeeles (või väljamõeldud keeles) ja kasutage žeste. Suhelge minimaalselt. Pidage meeles, et pagulaste probleemid ei puutu teisse; teie töö on jagada vormid välja ning need pärast kokku korjata.
4. Tervitage kõiki hilinejaid tõredalt (näiteks: „Te jäite hiljaks. Võtke see vorm ja täike ära. Teil on ainult mõni minut aega.”)
5. Kui viis minutit on läbi, koguge vormid kokku, vältides naeratamist ja isiklikku kontakti.
6. Hüüdke välja mõni täidetud vormil olev nimi ja paluge sel isikul enda juurde tulla. Vaadake vormi ja mõelge välja mingi põhjus, miks taotlus sobimatuks tunnistada, näiteks: „Te ei vastanud 8. küsimusele” või „Vaatan, et te olete 6. küsimuse vastuseks märkinud „ei”. Taotlus tagasi lükatud.” Öelge ette tulnud osalejale, et ta läheks tagasi. Ärge alustage vestlust. Võtke kohe ette järgmine isik.

Ränne

Sõda ja terrorism

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 2

Piiramatu

60 minutit

7. Korrake seda veel mitme inimesega. Te ei pea kõiki taotlusi läbi vaatama. Jätkake ainult seni, kuni osalejad saavad aru, mis toimub.
8. Seejärel väljuge rollist ja algatage arutelu äsja toimunu üle.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks küsige, kuidas osalejad ennast harjutuse ajal tundsid, seejärel rääkige sellest, mis toimus, mida keegi õppis ning kuidas see seostub inimõigustega.

- Mis tunne oli osalejatel täita arusaamatut vormi?
- Kui tõepärane oli see imiteering tegeliku varjupaigataotleja olukorraga võrreldes?
- Kas teie arvates koheldakse meie riigis varjupaika taotlevaid pagulasi õiglaselt? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Mis tagajärjed võivad kaasneda sellega, kui kellegi varjupaigataotlus tagasi lükatakse?
- Kas osalejad on olnud olukorras, kus nad on pidanud suhtlema mõne kohaliku ametniku, näiteks politseiniku või piletikontrolöri, kelle keelt nad ei oska? Mis tundeid see tekitas?
- Milliseid inimõigusi see harjutus puudutab?
- Millised võimalused on varjupaigataotlejatel enda kaitsmiseks, kui nende õigusi rikutakse?
- Kui palju varjupaigataotlejaid meie riigis on? Kas meie riik võtab vastu õiglasel arvul varjupaigataotlejaid?
- Milliseid õigusi ei saa varjupaigataotlejad meie riigis teostada?

Nõuandeid korraldajatele

Selle harjutuse korraldamine on suhteliselt lihtne. Teie põhiülesanne on olla kindlalt oma rollis: tõsine, karm ja bürookraatlik. Varjupaigataotlejate saatust ei huvita teid; teie ülesanne on teha oma tööd. Mõte on selles, et paljud inimesed ei taha oma riiki pagulasi vastu võtta. Immigratsiooniametnikele on antud korraldus pagulasi kontrollida ning lubada riiki ainult need, kellel on olemas isikut tõendav dokument ja kes on taotlusvormi õigesti täitnud. Tihti valdavad pagulased halvasti teise riigi keelt ning neil on raskusi vormi täitmisega. Lisaks on nad kurnatud ja emotsionaalsed. Neil on raske mõista, mis toimub, kui suur osa nende taotlusi tagasi lükatakse, ilma et nad saaksid aru selle põhjustest.

Siin kasutatud varjupaigataotlus on kreoolkeeles. Kreoolkeelteks nimetatakse keeli, mis on tekkinud erinevat keelt rääkivate inimeste kokkupuutel. Tulemuseks on segakeel. Näiteks Jamaica kreool sisaldab valdavalt ingliskeelseid sõnu, mida hääldatakse murdepäraselt ja kasutatakse Lääne-Aafrika grammatikareeglite kohaselt. Maailmas on mitmeid kreoolkeeli, näiteks Haitil, Dominikaani Vabariigis ja mõnedel Vaikse ja India ookeani saartel, nagu Paapua Uus-Guinea ja Seišellid. Käesolevas harjutuses on kreoolkeelt kasutatud seetõttu, et suhteliselt vähesed eurooplased oskavad seda. Kui teie rühmas on mõni seda kreoolkeelt valdav osaleja, võite paluda temal mängida piirivalve- või immigratsiooniametniku rolli.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui tahate käsitleda argumente, mille alusel keeldutakse pagulasi riiki lubamast, võite kaaluda harjutust „Kas ma võin siseneda?” (lk 115).

Paljudel Euroopasse tulevatel varjupaigataotlejatel on raskusi lõimumisega, sest nad on saanud päritoluriigis väga vähe haridust. Kui rühm tahaks saada rohkem teavet maailmas valitseva haridusliku ebavõrdsuse kohta, võite kasutada harjutust „Haridus kõigile” (lk 158).

Ideid tegutsemiseks

Koguge teavet selle kohta, kuidas täpselt on korraldatud teie riigi piirile saabuvate varjupaigataotlejatega tegelemine. Kus ja millal peavad nad täitma esimese taotlusvormi? Kas neil on algusest peale õigus tõlki kasutada? Otsige teavet valitsuse ametlikult veebisaidilt, kutsuge oma tööst rääkima mõni immigratsiooniametnik ning vestelge varjupaigataotlejatega, et saada teada nende nägemust olukorrast, süsteemi õiglusest ning läbi elatud raskustest, eriti seoses taotlusvormi täitmisega. Kogutud teavet saab kasutada pagulaste teadlikkuse tõstmise kampaaniates, edastada migratsiooniametile või näiteks ÜRO pagulaste ülemvoliniku ametile või *Amnesty International*ile.

Kõige rohkem vajavad kaitset lapsed, eriti kui nad taotlevad varjupaika ilma vanema või perekonda kuuluva täiskasvanuta. Uurige välja, kuidas tegeletakse piiril saatjata alaealistega ning kas on mingeid praktilisi võimalusi, kuidas te saaksite neid aidata, näiteks abistada dokumentide tõlkimisel või hakata nende eestkostjaks.

Lisateave

Pagulased

Üldmõistena tähendab „pagulane” inimest, kes põgeneb oma riigist ja otsib turvalist varjupaika. Täpses juriidilises tähenduses on see isik, kelle puhul on ametlikult tunnustatud, et ta vajab kaitset 1951. aasta Genfi konventsiooni alusel. „Varjupaigataotleja” on isik, kes taotleb oma pagulaseseisundi ametlikku tunnustamist. Täpsed sõnaseletused on esitatud sõnastikus ning täiendavaid selgitusi ja teavet võib leida harjutuse „Kas ma võin siseneda?” (lk 115) juures olevast lisateabe alapunktist.

Järgmine teave pärineb Euroopa Põgenike ja Pagulaste Nõukogult (*European Council on Refugees and Exiles*, ECRE), www.ecre.org.

Pagulase võimalus kaitset saada sõltub suurel määral menetlusest, mida kasutatakse varjupaigataotluse läbivaatamiseks. Isegi väga veenvalt põhjendatud taotlus rahvusvahelise kaitse saamiseks võidakse tagasi lükata, kui seda täielikult ja õiglaselt läbi ei vaadata. Piirivalve- ja immigratsiooniasutused peavad mõistma, et varjupaigataotlejate vastuvõtmine on kohustuslik ning neile tuleb tagada õigusabi- ja tõlketeenused.

2005. aasta 1. detsembril jõustus Euroopa Liidu varjupaigamenetluse direktiiv, milles sätestatakse pagulasesisundi omistamise ja äravõtmise menetluse miinimumnõuded. Selles käsitletakse selliseid küsimusi nagu juurdepääs menetlustele (sh piirkontrollimenetlustele), kinnipidamine, taotluste läbivaatamine, küsitlemine ja õigusabi. Euroopa Põgenike ja Pagulaste Nõukogu arvates ei taga direktiiv varjupaigataotluste täielikku ja õiglast läbivaatamist. Näiteks võimaldab direktiiv teostada selliseid piirikontrollimenetlusi, mis ei vasta direktiivi endaga ette nähtud põhimõtetele ja tagatistele. Direktiivi muudeti 2009. aastal, et varjupaigamenetluste süsteemi kogu Euroopas rohkem ühtlustada.

Varjupaika taotlevad lapsed

Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik kirjutas 20. aprillil 2010: „Meie kohus on neid lapsi (saatjata alaealisi) kaitsta. Peamine on see, et neil on õigus kaitsele. Seega ei peaks esimene samm olema nende automaatne tagasisaatmine, vaid pigem tuleks neile kiiresti määrata eestkostja, kes hakkaks nende huve kaitsma. See oleks parim kaitse nii inimkaubitsejate poolt toime pandavate kuritarvituste kui ka vastuvõtva riigi ametiisikute võimaliku hooletuse eest.” <http://commissioner.cws.coe.int>

OLULINE KUUPÄEV

21. veebruar
Rahvusvaheline
emakeelepäev

Rohkem ideid pagulastega seotud tegevusteks leiate Briti Punase Risti koostatud materjalidest. Minge lehele www.redcross.org.uk ja kasutage seal otsingufraasi „positive images”.

Harjutus on kohandatult üle võetud teosest Donahue, D. ja Flowers, N., *The Uprooted*, Hunter House Publishers, 1995.

Jaotusmaterjal
Varjupaigataotluse vorm

Varjupaigataotlus	
1. Appellido	
2. Primer nombre	
3. Fecha de nacimiento	
4. Pais, ciudad de residencia	
5. Ou genyen fanmi ne etazini?	
6. Kisa yo ye pou wou	
7. Ki papye imagrasyon fanmi ou yo genyen isit?	
8. Eske ou ansent?	
9. Eske ou gen avoka?	
10. Ou jam al nahoken jyman	

Et kõigi hääl oleks kuulda

Teisi harida tähendab uskuda muutuste võimalikkusesse.

Paulo Freire

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Haridus • Kodakondsus ja osalus • Lapsed
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	8–50 (väikestes rühmades 6–8)
Aeg	120 minutit
Ülevaade	<p>Väikestes rühmades ja suures rühmas toimuv aruteluharjutus, milles käsitletakse järgmisi küsimusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mis on haridus ja kuidas see vastab või ei vasta inimeste vajadustele; • osalemine otsustusprotsessides
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus haridusele, sh õigus inimõigustealasele haridusele • Arvamus- ja sõnavabadus • Õigus osa võtta oma maa valitsemisest
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Arutleda haridussüsteemi üle ja selle üle, kuivõrd see vastab inimeste vajadustele • Arendada koostöö ja demokraatlikus otsustusprotsessis osalemise oskust kooli ja noortekeskuse tasandil • Edendada õiglust ja kaasamist
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Neli suurt paberilehte või märkmetahvel ja markerid iga neljaliikmelise väikese rühma jaoks • Lisapaber, kuhu osalejad saavad soovi korral märkmeid teha
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage jaotusmaterjalidest üks eksemplar igale väikesele rühmale.

Juhised

Harjutus toimub kahes osas. Esimene osa (35 minutit) on arutelu selle üle, millist haridust inimesed tahavad, ning teises osas (60 minutit) arutletakse, kuidas arendada demokraatlikke süsteeme nii, et noored saaksid neile antava hariduse osas kaasa rääkida.

1. osa. Milline on meie hariduskorraldus praegu ja milline see võiks olla? (35 minutit)

1. Alustage lühikese üldise aruteluga selle üle, kuidas inimesed mõistavad sõna „haridus”. Öelge, et haridus ei piirdu ainult sellega, mis toimub koolis. Tooge välja erinevused tasemehariduse, vabahariduse ja mitteformaalse hariduse vahel. Osalejad peaksid teadma, et hariduse saamine on inimõigus (inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 26).
2. Laske osalejatel ajurünnaku korras nimetada oma riigi koolisüsteemi positiivseid ja negatiivseid aspekte ning kirjutage märksõnad märkmetahvlile.
3. Vaadake üles kirjutatud märksõnad kiiresti läbi ning arutlege, miks haridussüsteem on just selline, võttes aluseks mõne ajurünnakus välja toodud punkti, näiteks õppekava, klasside suurused, kooli sisekorranõuded riietusele, klassiväline tegevus.
4. Paluge osalejatel moodustada 4–5-liikmelised väikesed rühmad. Jagage välja lapse õiguste konventsiooni artikli 28 tekst. Andke rühmadele 15 minutit, et hinnata, kuidas õigust haridusele nende riigis väärtustatakse. Näiteks kas algharidus on meie ühiskonnas kättesaadav ja tasuta? Kui mitte, siis kellele ja miks seda ei võimaldata? Milliseid distsipliini tagamise meetodeid kasutatakse ja kas sealjuures austatakse õpilaste inimväärikust? Kas õppekava toetab igaühe isiksuse, vaimuannete ja võimete

Haridus

Kodakondsus ja osalus

Lapsed

Tase 3

8–50 (väikestes rühmades 6–8)

120 minutit

arendamist? Kas keskendutakse näiteks rohkem heade kodanike või hästi väljaõppinud tööjõu kasvatamisele? Kas inimõigustealast haridust antakse?

5. Kogunege taas suurde rühma ja paluge osalejatel anda tagasisidet.
- 2. osa.** Demokraatlike süsteemide arendamine inimeste sõnaõiguse suurendamiseks. (60 minutit)
 1. Küsige rühmalt, kes otsustab seda, millist haridust neile antakse.
 2. Paluge osalejatel jaguneda taas väikestesse rühmadesse, et analüüsida, kuidas näeb välja otsustusprotsess nende koolis. Näiteks kes otsustab, milliseid õppeaineid õpetatakse ja milliseid klassiväliseid tegevusi korraldatakse? Kuidas on korraldatud kooli juhtimine? Kes koostab eelarve ja otsustab raha eraldamise üle? Kuidas töötatakse välja ja lepitakse kokku koolis kehtivad reeglid ja tegevuspõhimõtted? Kui suur on noorte sõnaõigus?
 3. Öelge osalejatele, et lisaks haridusele kui inimõigusele peab lapse õiguste konventsiooni artikli 12 kohaselt olema tagatud ka õigus „väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes” ning neid vaateid tuleb hinnata ja arvesse võtta vastavalt nende vanusele ja küpsusele.
 4. Paluge igal rühmal kaaluda, millised plussid ja miinused kaasnevad sellega, kui mõni demokraatlikult valitud kogu, näiteks õpilasesindus, langetab kohalikul tasandil otsuseid nende hariduse kohta.
 5. Harjutuse järgmine etapp sõltub konkreetsetest asjaoludest. Kui koolil puudub õpilasesindus, siis peaksid rühmad mõtlema välja, milline peaks olema selle koosseis ja otsustuspädevus ning kuidas oleks võimalik õpilasesinduse moodustamiseni jõuda. Kui koolil on õpilasesindus olemas, peaksid rühmad analüüsima selle tööd ning koostama kava, kuidas õpilasesinduse tööd tõhustada. Selgitage, kuidas viia läbi TNVO-analüüsi (inglise keeles SWOT), ning öelge rühmadele, et neil on 30 minutit, et panna suurele paberile kirja tegevuskava.
 6. Kogunege taas suurde rühma ja paluge osalejatel tutvustada oma töö tulemusi.

Analüüs ja hindamine

Eelnevate arutelude käigus on paljud punktid tõenäoliselt juba läbi võetud. Nüüd aga tuleks võtta aega selleks, et hinnata harjutust tervikuna, reflekteerida üldiste õpetuslike ivade üle ning mõelda, mida edasi teha.

- Kas harjutus meeldis osalejatele? Kas see oli kasulik? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis miks mitte?
- Milliseid otsuste tegemise süsteeme kasutatakse praegusel ajal? Millised on nende ajaloolised eelkäijad? Kas need süsteemid täitsid minevikus oma ülesannet? Kas need oleksid sobilikud ka meie ajal? Kui ei, siis miks?
- Miks tuleb otsuste langetamise süsteeme ja menetlusi regulaarselt hinnata ja analüüsida?
- Kui sarnased või erinevad olid eri rühmade tegevuskavad?
- Kui palju aega, tööd ja raha nende elluviimine vajaks?
- Kui realistlikud need on? (NB! Suurelt mõelda on hea, aga eesmärgini jõudmiseks tuleb liikuda sammhaaval.)
- Lapse õiguste konventsiooni ütleb, et lapsel on õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes ning lapse seisukohti tuleb piisavalt arvesse võtta vastavalt tema vanusele ja küpsusele. Kas see nõue on realistlik ka näiteks riikliku õppekava puhul? Kuidas saaksid noored selles suhtes kaasa rääkida?
- Kui suurel määral täidetakse artikli 12 nõuet koolitundides? Kui palju aega tuleks pühendada õpilaste seisukohtade ärakuulamisele?
- Mõnede rühmade, näiteks romade puhul juhtub tihti, et nende õigust haridusele rikutakse. Miks see nii on ja kuidas muuta haridust neile kättesaadavamaks?
- Kuidas on teie koolis korraldatud inimõigustealase hariduse andmine? Kas te õpite tundma inimõigusi ja konventsioone? Kas teil on võimalus kaasa lüüa projektides, mis suurendavad teadlikkust inimõigustest teie koolis ja kogukonnas?

OLULINE KUUPÄEV

15. oktoobri nädal
Euroopa kohaliku
demokraatia nädal

Nõuandeid korraldajatele

Selles harjutuses on lähtunud eeldusest, et see toimub koolis, kuna on viidatud kooli õpilasesindusele. Siiski ei peaks see heidutama kedagi, kes töötab mitteformaalses süsteemis. Noortekeskustes või ühendustes saab õpilasesinduse asemel rääkida lihtsalt juhatusest või nõukogust. Kohandage sõnakasutust vastavalt olukorrale.

Tutvuge lapse õiguste konventsiooni artiklitega 12 ja 28 (vt lk 605). Kui töötate üle 18-aastaste noorukitega, siis võtke töös aluseks inimõiguste ülddeklaratsioonis sätestatud õigus haridusele (artikkel 26).

Üldist teavet hariduse ja inimõiguste kohta võite leida 5. peatüki taustateabe osast. Tasemehariduse, mitteformaalse hariduse ja vabahariduse erinevusi on selgitatud erinevate õppevormide käsitluses (lk 30). TNVO-analüüsi läbiviimist on kirjeldatud tegutsemist käsitlevas peatükis lk 370.

Miks on õpilasesindust vaja?

Õpilasesinduse ülesanne on aidata õpilastel kaasa rääkida otseselt neid puudutavates küsimustes. Õpilasesinduse loomiseks ja selle tõhusa töö tagamiseks on mitmeid häid põhjuseid. Sama kehtib noorteorganisatsiooni juhatuse või juhtkonna kohta.

Õpilasekesksed eelised

Õpilasesinduse töös osalemine soodustab õpilaste teadmiste ja isiksuse arengut järgmistel põhjustel:

- Õpilasesindused edendavad kodanikuõpet, poliitilist aktiivsust ja demokraatlike hoiakuid.
- Õpilasesindused tugevdavad sotsiaalset enesekindlust ja isiklike väärtushinnanguid.
- Õpilastel tekib võimalus võimupositsioonil olijate seisukohtadele vastu seista.
- Õpilased õpivad, kuidas teha otsuseid õiglaselt ja vastutustundlikult.
- Õpilased puutuvad kokku tegeliku elu tõsiasjadega, näiteks kuidas töötada piiratud eelarvega või vastutulematute ülemustega.

Pragmatilised eelised

- Demokraatlik juhtimisstiil toimib paremini kui autokraatlik, sest see on lõppkokkuvõttes tõhusam, kuna julgustab õpilasi vastutust võtma.
- Õpilasesindused soodustavad koostööd, aitavad inimeste energiat rakendada ja vähendavad võõrandumist.
- Õpilasesindused võivad parandada kooli õhustikku: õpetajaid hakatakse rohkem usaldama, reeglid tunduvad õiglasemad.
- Välise ühiskondliku ja poliitilise surve tõttu tekkivatest piirangutest hoolimata on õpilasesindus õpetajate ja kooli juhtkonna jaoks praktiline võimalus näidata õpilastele oma head tahet ning soovi järgida teatud väärtusi.

Soovitusi jätkutegevusteks

Laske rühmal harjutuse käigus tekkinud ideid edasi arendada, kasutades tegutsemist käsitlevas peatükis (lk 358) antud soovitusi, et saavutada oma kooli või noortekeskuse otsustes suuremat sõnaõigust.

Kui rühmale meeldis mõelda sellele, millist haridust nad tahaksid saada, võib neile soovitada lauamängu „Kahe linna lugu” (lk 286), milles uuritakse, missuguses linnas inimesed tahaksid elada. Kui osalejaid huvitab inimeste üldine suhtumine valimistel hääletamisse, võite kaaluda harjutust „Hääletada või mitte hääletada” (lk 306).

Et kõigi hääl oleks kuulda

Ideid tegutsemiseks

Osalejad võivad võtta ühendust ja vahetada teavet oma piirkonna, riigi või teiste riikide õpilasesindustega.

Rühmale võib pakkuda inspiratsiooni projekt „Õiguste valgustamise bussireis” (*Light on the Rights Bus Tour*). Euroopa Kooliõpilaste Liitude Korraldusbüroo (*Organising Bureau of European School Student Unions, OBESSU*) ja selle liikmed korraldasid bussireisi läbi Euroopa, külastades enam kui 10 riiki ning viies läbi erinevaid tegevusi, et edendada ennetavat osalust ning teha õpilaste hääl kuuldavaks. Reis algas 9. septembril 2011. aastal Leedust Vilniusest ning 21. oktoobriks jõuti lõpp-peatusesse: Rumeenias asuvasse Cluj-Napoca linna (www.lightontherights.eu).

Lisateave

Noorte osalus otsustusprotsessides sõltub nende vanusest ja arutamisel olevast küsimusest. Üks seda näitlikustav mudel on Roger Harti noorte osaluse redel, www.freechild.org. Rohkem infot osaluse redeli kohta võib leida kodakondsuse ja osaluse teema taustateabest (lk 441).

Paljudes riikides tekib üha rohkem võimalusi, kuidas kodanikud saavad otsustamisel kaasa rääkida. Näiteks kaasava eelarve koostamise puhul võib kodanike arvamus avalduda otseselt poliitilise suuna või eelarvehandite kasutamise eelistuste muutumises. Siin ei piirdata ainult konsulteerimisega, vaid see on kaalutletud otsedemokraatia avaldumisevorm, <http://www.participatorybudgeting.org.uk>. Üks näide on Newcastle'i linna (Ühendkuningriik) kaasava eelarve programm Udecide, kus noortel oli 2008. aasta mais 20% hääleõigus linna 2,25 miljoni naela suuruse lastefondi teenustehanke küsimuses. Mõistes, et lapsed ja noored on ennast puudutavates küsimustes eksperdid, taheti projektiga anda noortele, kes fondi vahenditest kõige rohkem kasu saaksid, ühtlasi võimalus realselt kaasa rääkida nende vahendite jagamises.

Euroopa Kooliõpilaste Liitude Korraldusbüroo (OBESSU) on Euroopa koolide õpilaste ühenduste katusorganisatsioon. Sellel on järgmised eesmärgid:

- Esindada Euroopa kooliõpilaste vaateid mitmesuguste haridusasutuste ja -platvormide ees.
- Hoida ja parandada hariduse ja haridusalase demokraatia kvaliteeti ja kättesaadavust Euroopas.
- Parandada Euroopa keskkoolides valitsevaid tingimusi, et suurendada kooliõpilaste solidaarsust, koostööd ja vastastikust mõistmist.
- Lõpetada diskrimineerimine ja ebaõiglus Euroopa riikide haridussüsteemides.

Lisateave: www.lightontherights.eu.

Jaotusmaterjal

Lapse õiguste konventsioon, artikkel 28

Lapsel on õigus haridusele. Osalisriigid teevad alghariduse kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks ning soodustavad keskhariduse eri vormide arendamist, tehes need igale lapsele kättesaadavaks. Koolis distsipliini tagamisel tuleb arvestada lapse inimväärikusega. Haridus peab olema suunatud lapse isiksuse, vaimuannete ja võimete arendamisele, inimõiguste ja põhivabaduste vastu lugupidamise kujundamisele, lapse ettevalmistamisele vastutuvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas rahu, sõpruse, mõistmise, sallivuse ja võrdsuse vaimus, looduskeskkonna vastu lugupidamise kasvatamisele.

Räägime seksist

Räägime seksist, räägime sinust ja minust.¹

Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	10–15
Aeg	60 minutit
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus • Tervis
Ülevaade	Kasutatakse akvaariumi meetodit, et uurida inimeste suhtumist seksuaalsusesse, sh homofobia küsimust.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus võrdsele kohtlemisele • Diskrimineerimise keeld • Sõna- ja ühinemisvabadus
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Süvendada seksuaalsuse ja seksuaalse identiteediga seotud küsimuste ja õiguste mõistmist • Suurendada enesekindlust, et vältida oma arvamust seksuaalsete eelistuste mitmekesisuse kohta • Kasvatada sallivust ja empaatiat teistsuguse sättemusega inimeste suhtes
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • 3 tooli • 2 korraldajat (soovitavalt) • Osalejate ringiliikumist võimaldav vaba ruum • Tahvel või märkmetahvel ja markerid • Väikesed paberilipikud ja pliiatsid • Kübar
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Arvestage, et paljude inimeste – eriti noorte! – jaoks on seksuaalsus väga isiklik ja tundlik teema. Vajadusel kohandage selle harjutuse meetodikat või teemat või mõlemat. • Mõelge mõnele ühiskonnas tuntud inimesele, kes on avameelselt oma seksuaalsusest rääkinud, sh hetero-, homo-, bi- ja transseksuaalsed mehed ja naised.

Juhised

1. Tehke sissejuhatus. Selgitage, et kuigi enamik inimesi peab seksuaalsust isiklikuks asjaks, on seksuaalse sättemuse alusel diskrimineerimise keeld üks põhilisi inimõigusi, mis on suuremas osas Euroopa riikides seadusega kaitstud. See harjutus on võimalus uurida erinevaid hoiakuid seksuaalsuse suhtes, eriti homoseksuaalsuse ja heteroseksismi suhtes. Soojenduseks paluge osalejatel ajurünnakus nimetada tuntud isikuid, kes on avalikult oma seksuaalsusest rääkinud.
2. Jagage välja paberilipikud ja pliiatsid ning paluge osalejatel kirjutada üles oma küsimused homoseksuaalsuse või üldiselt seksuaalsuse kohta, ning asetada lipikud kübarasse. Küsimused peaksid olema anonüümsed.
3. Selgitage, et harjutuse eesmärk on uurida seksuaalsuse ja eriti homoseksuaalsusega seotud hoiakuid. Igaüks võib vabalt oma arvamust väljendada ning see võib olla traditsiooniline või ebaharilik, vastuoluline või ühiskonna üldtunnustatud normidest lahknev. Osalejad võivad esitada seisukohti, millega nad nõustuvad või ei nõustu, kartmata naeruvääristamist või põlgust.

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tervis

Tase 4

10–15

60 minutit

¹ Pealkiri pärineb ühest Ameerika hiphop-trio Salt-n-Pepa laulust (1991)

4. Asetage kolm tooli poolringis rühma ette. Need on mõeldud kolmele „akvaariumis” olevale vestlejale. Ülejäänud rühm on vaatleja rollis.
5. Selgitage, et alustuseks kutsute lisaks endale kaks vabatahtlikku akvaariumi vestlema. Kui keegi tahab mingil hetkel vestlusega liituda, võib ta seda teha, kuid kuna akvaariumis on kohti ainult kolmele, peab ta kellegi välja vahetama. Seega peaks kõneleda soovija ette tulema ja koputama mõne vestleja õlale. Seejärel vahetavad need kaks kohad ning endisest vestlejast saab nüüd vaatleja.
6. Igaüks võib tulla ette arvamust avaldama, aga see ei pea tingimata olema tema enda arvamus. See võimaldab sõnastada ka vastuolulisi, poliitiliselt ebakorrektsed või pööraseid seisukohti, et teemat saaks põhjalikult käsitleda paljudest eri aspektidest. Rõhutage, et rühma kuuluvate isikute vastu suunatud solvavad või haavavad märkused on keelatud.
7. Paluge ühel vabatahtlikul tõmmata kübarast üks küsimus ja hakata selle üle arutlema. Laske arutelul kulgeda, kuni teema on ammendunud ja mõtted hakkavad korduma.
8. Seejärel paluge kolmest vabatahtlikust järgmisel tõmmata uus küsimus ning jätkata arutelu samade reeglite kohaselt.
9. Arutage läbi nii palju küsimusi, kui on olemasoleva aja jooksul võimalik. Enne analüüsi ja hindamise juurde asumist tehke lühike vaheaeg, et osalejad saaksid akvaariumi meeolust väljuda. See on eriti oluline, kui mõttevahetus kujunes tuliseks või vastuoluliseks.

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige lühidalt, kuidas akvaariumis vestelnud ja vestlust pealt vaadanud osalejad ennast harjutuse käigus tundsid. Seejärel rääkige kõlanud erinevatest seisukohtadest ning lõpetuseks võtke kokku, mida osalejad harjutuse käigus õppisid.

- Kas mõni avaldatud seisukoht šokeeris või üllatas kedagi? Milline seisukoht? Miks?
- Kui avatud mõtlemisega on meie kogukonna inimesed üldiselt seksuaalsuse suhtes?
- Kas noortelt meestelt ja naistelt eeldatakse, et nad vastaksid teatud seksuaalsetele sättumustele ja soorollidele? Millised need on?
- Kuidas suhtutakse neisse (noortesse) inimestesse, kes sellistele ootustele ei vasta?
- Kas mõned elanikkonna rühmad on avatuma suhtumisega kui teised? Miks?
- Mis mõjutab meie seksuaalsuse kujunemist?
- Kust pärinevad inimeste väärtushinnangud seoses seksuaalsusega?
- Kas osalejate suhtumine seksuaalsusesse erineb nende vanemate ja vanavanemate omast? Kui jah, siis mille poolest? Miks?
- Kas meie riigis on seadusi, mis keelustavad mõne sugulise läbikäimise vormi kahe täiskasvanu vahel? Kui jah, siis mida need seadused keelavad? Miks need on olemas? Miks need on teie arvates põhjendatud?
- Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 16 öeldakse: „Täisealistel meestel ja naistel on igasuguste kitsendusteta rassi, rahvuse või usu põhjal õigus abielluda ja luua perekond.” Miks ei ole selles loetelus rassi, rahvuse ja usu kõrval nimetatud ka seksuaalset sättumust? Kas see peaks seal olema?
- Mõnes riigis võivad seadused ja sotsiaalne surve olla vastuolus nõudega austada isiku inimväärikust ning tema õigusega armuda enda valitud inimesse, vabalt abielluda jne. Kuidas saaks sellist vastuolu lahendada?

Nõuandeid korraldajatele

Arvestage oma tegevuskoha ühiskondliku kontekstiga ning kohandage harjutust sellele vastavalt. Harjutuse eesmärk on võimaldada osalejatel reflekteerida oma seksuaalsuse ja ühiskonna normide üle ning kasvatada neis enesekindlust, et nad julgeksid välja öelda oma seisukoha, olles ühtlasi sallivad teisiti arvajate suhtes. Eesmärk ei ole veenda osalejaid teatud seisukohtade õigsuses ega jõuda konsensuslikule otsusele.

Enne harjutuse läbiviimist soovime ettevalmistuseks lugeda läbi sotsiaalse soo teemal esitatud taustateabe. Mõelge läbi teemad, mis võivad arutelul esile kerkida. Allpool on nimetatud mõned sagedasemad küsimused ja probleemid.

- Mis on homoseksuaalsus?
- Mille poolest erinevad üksteisest heteroseksuaalid, geid, lesbid, bi- ja transseksuaalsed inimesed?
- Kas homoseksuaalsus on haigus?
- Kuidas saab inimesest gei või lesbi?
- Mida arvata aidsiohus?
- Mõnes riigis on homoseksuaalsus tunnustatud ja geidel on abiellumisõigus, samas kui teisel karistatakse seda surmanuhtlusega.

Korraldajana peaksite mõtlema ka enda, oma pere ja teiste väärtushinnangutele ja tõekspidamistele ning pidama meeles, et need väärtushinnangud kajastuvad kõiges, mida te ütlete või ütlemata jätate. Oluline on olla teadlik enda väärtushinnangutest ja eelarvamustest ning nende päritolust. See aitab ka osalejatel paremini aru saada, kust nende väärtushinnangud pärinevad.

Oma seksuaalsusest avameelselt rääkinud kuulsate inimeste nimetamise eesmärk on julgustada osalejaid endid seksuaalsusest avameelselt rääkima. Lisaks annab see võimaluse selgitada mõisteid, nagu geid ja lesbid, homo-, hetero-, bi- ja transseksuaalsus. (Lugege ka 5. peatükis esitatud taustateavet.)

Teie põhiülesanne selles harjutuses on tekitada arutelu soosiv õhkkond. Vestluse käivitamiseks võivad akvaariumis alguses vestelda näiteks kaks korraldajat. Neist esimene võiks näiteks öelda: „Kas oled juba kuulnud, et Peeter tuli kapist välja?” Selle peale võib teine vastata: „Ei, ma poleks osanud seda arvatagi. Ta ei näe ju üldse gei moodi välja.” Selline algus jätab mulje, et jutt käib ühisest sõbrast ning tegemist pole üksnes üldise teoreetilise mõttevahetusega. Samuti võimaldab see suunata vestluse sellele, mida osalejad homoseksuaalsusest teavad ja kuidas nad sellesse suhtuvad.

Loodetavasti vahetab mõni vaatlaja teid varsti välja, nii et edasine arutelu toimuks juba ainult osalejate endi vahel. Siiski peaksite jätkama osalemist vaatljate seas, et vajaduse korral saaksite taas vestleja toolile istuda. Nii saate arutelu käiku märkamatult suunata, et alustada mõne uue teema käsitlemist või eemaldada vestlusest taktitundeliselt mõni osaleja, kes ei järgi reegleid.

Soovi korral võite kehtestada reegli, et iga seisukoha võib esitada ainult ühe korra. Nii ei jää arutelu pidama ainult mõne üksiku aspekti juurde ning saab vältida populaarsete eelarvamuste pidevat kordamist.

- Kui teil on vaja anda rühmale arutelu aluseks ideid, võite esitada mõne järgmise küsimuse.
- Kas homoseksuaalidele peaks abiellumiseks või suguelu alustamiseks kehtima teine vanusepiir?
- Kas gei- ja lesbipaaridel tuleks lubada abielluda ja lapsendada? Miks / miks mitte?
- Kas vastab tõele, et teiste meestega suguelu elavatel meestel on suurem tõenäosus AIDSi haigestuda kui meespartneritega läbi käivatel naistel?

Suure rühma korral ei jää ilmselt aega kõigi küsimuste läbiarutamiseks. Arvestage, et mõned osalejad võivad olla pettunud, kui nende küsimus jääb käsitlemata. Selle vältimiseks võite kinnitada tunni lõpus kõik küsimused kleeplindiga seinale. See annab osalejatele võimaluse jätkata arutelu omavahel mõnel muul ajal.

OLULINE KUUPÄEV

17. mai
Rahvusvaheline
homo- ja transfoobia
vastu võitlemise
päev

Räägime seksist

Variandid

Samasugust arutelumeetodit saab kasutada ka kõigi muude teemade, näiteks rassismi, hariduse või kliimamuutuste käsitlemiseks.

Soovitusi jätkutegevusteks

Rühmale võib huvi pakkuda see, kuidas kujutatakse seksuaalsust ja eriti homoseksuaalsust meedias. Koguge ajalehtedest, ajakirjadest ja internetist pilte ning paluge osalejatel mõelda välja neile sobivaid pildiallkirju või jutumulle, vt harjutuse „Piltidega mängimine” (lk 249) lõpus olevat punkti „Rohkem võimalusi piltidega mängimiseks”.

Harjutuses „Varsti iganenud” (lk 272) uuritakse seda, kuidas hoiakud, sh seksi suhtumine, aja jooksul muutuvad.

Tegutsemine

Võtke ühendust mõne oma riigis tegutseva lesbisid, geisid, biseksuaalseid ja transsoolisi inimesi esindava organisatsiooniga. Kutsuge sealt keegi oma rühma ette rääkima, et saada teada, millised võrdsuse ja õigustega seotud probleemid on riigis kõige aktuaalsemad.

Lisateave

Seksuaalsus on inimeste elu lahutamatu osa ja üks meie füsioloogilisi põhivajadusi. Seksuaalsus mõjutab meie isiksust ning sotsiaalseid, isiklikke, emotsionaalseid ja psühholoogilisi käitumisharjumusi, mis ilmnevad meie suhetes teiste inimestega. Meie seksuaalsust kujundab meie bioloogiline ja sotsiaalne sugu koos terve hulga muude keerukate mõjuteguritega ning see on elu jooksul pidevas muutumises.

Seksuaalne mitmekesisus ja inimõigused

Esmapilgul võib näida, et need kaks teemat ei ole seotud. Võiks väita, et esimene puudutab eraelu ja isiklike valikuid, samas kui teine kuulub avalikku õiguslikku ja poliitilisse sfääri, mis seostub kodanikuks olemisega. Siiski on hiljutistes ajaloolistes, antropoloogilistes ja sotsioloogilistes uuringutes leitud, et seksuaalne identiteet ja seksuaalsoovi väljendusvormid võivad eri aegadel ja erinevates kultuurides häirida ka väljakujunenud ühiskonnakorraldust. Mõnel juhul on seksuaalne tõmme samast või mõlemast soost inimeste vastu vastuolus traditsiooniliste või religioossete tõekspidamistega, teinekord jälle võidakse seda pidada vaimuhaiguseks.

Väidetavalt püüavad mõned ühiskondlikud ja religioossed võimustruktuurid järjekindlalt piirata inimõiguste võrdse teostamise võimalusi. Ametlikult eeldatakse sageli, et heteroseksuaalsus on „loomulik” ja seega „normaalne” ja moraalselt lubatav seksuaalsuse avaldumisvorm, samas kui ülejäänud vormid on „ebaloomulikud” ja moraalselt taunitavad.

Teadmiseks. Rahvusvahelise Gei- ja Lesbiinimõiguste Komisjoni (Gay and Lesbian Human Rights Commission) veebisaidi materjalide põhjal, www.iglhrc.org.

Makah' hõimu vaalapüük

Ilustage seda nii või teisiti, aga vaalapüük on tapmine ja tapmine on vale.

Vaalade ja Delfiinide Kaitse Selts

Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	14+ (väikestes rühmades 5)
Aeg	150 minutit
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur ja sport • Keskkond • Globaliseerumine
Ülevaade	<p>Väikestes rühmades töötamine, rollimäng, arutelu ja konsensus otsimine järgmistes küsimustes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mere elusressursside säästev kasutamine; • põlisrahvaste õigus vabale majanduslikule, sotsiaalsele ja kultuurilisele arengule
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus osa võtta kogukonna kultuurielust • Õigus toidule ja õigus kasutada loodusvarasid • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida paremini mõistma näilisel vastandlike õigustega tagatud püüdlusi: õigus osa võtta kultuurielust ning keskkonnakaitse • Arendada kriitilise mõtlemise, argumentide esitamise ja konsensus saavutamise oskusi • Kasvatada eelarvamustevaba suhtumist kultuurilistesse erinevustesse
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Jaotusmaterjal • Pliiatsid ja paber rühmas märkmete tegemiseks
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Teemaga tutvumiseks lugege läbi kogu jaotusmaterjal. Nii saavad osalejad küsimuste korral teie poole pöörduda. • Paljundage rollikaardid. Igal osalejal peaks olema oma rollikaart.

Juhised

Selgitage, et harjutus jaguneb kaheks osaks: 1. osas (30 minutit) tehakse sissejuhatus harjutusse ning sellega seotud keskkonna- ja kultuuriküsimustesse; 2. osas (90 minutit) imiteeritakse koosolekut, kus makah' hõimu esindajad ja vaalapüügivastased püüavad leida ühisosa.

1. osa. Sissejuhatus keskkonna- ja kultuuriküsimustesse. (30 minutit)

1. Selgitage, et selles harjutuses käsitletakse keskkonna- ja kultuurilaseid õigusi. Keskne küsimus on makah' hõimu soov alustada uuesti vaalapüüki ning looduskaitsete ja muude isikute vastuseis sellele.
2. Rääkige rühmale makah' hõimust ning selgitage, et käsitletav vastasseis on kestnud juba mitmeid aastaid, sellega seotud kohtukulud aina kasvavad, aga lõpliku tulemuseni pole jõutud. Looduskaitsejad on kasutanud oma sõnumi edastamiseks enda ja teiste inimeste jaoks eluohtlikke meetodeid, samas kui mõned makah' hõimu liikmed on sedavõrd pettunud, et on asunud tegelema ebaseadusliku vaalapüügiga. Praegune olukord ei rahulda kedagi ning pooltel oleks aeg kokku saada, et püüda leida ühisosa ja lahenduseni jõuda.

Kultuur ja sport

Keskkond

Globaliseerumine

Tase 4

14+ (väikestes rühmades 5)

150 minutit

3. Problemaatika tutvustamiseks paluge osalejatel näidata oma suhtumist järgmistesse küsimustesse väljasirutamise või maha kükitamise abil. (Seda meetodit on täpsemalt kirjeldatud leheküljel 351.) Lugege ükshaaval ette järgmised väited:
 - Rahvaste kombeid tuleb austada, kui need ei ole vastuolus inimõigustega.
 - Peaksime austama inimeste õigust valida, mida nad söövad ning kas nad tahavad olla veganid, taimetoitlased või lihasööjad.
 - Meie toit peaks olema toodetud keskkonnasäästlikult.
 - Loomakasvatuses ei tohiks kasutada piinarikkaid meetodeid, nagu intensiivkasvatus või julmad tapmisvõtted.
 - Kultuuritraditsioonid on inimeste jaoks väga olulised ja neid tuleb austada.
 - Vaalu ei tohiks kättida isegi kultuurilisel eesmärgil.
2. **osa.** Imiteeritud koosolek, kus püütakse saavutada läbimurret makah' hõimu ja vaalapüügivastaste läbirääkimistes.
 1. Meenutage rühmale, et pooled on üksteisega juba aastaid nii otseselt kui ka kohtusaa- lis võidelnud ning nüüd on aeg leida lahendus. Harjutuses imiteeritakse koosolekut, mille korraldab väljamõeldud organisatsioon KÕKKK (Kultuur, Õigused, Keskkond, Kestlikkus ja Kõnelused). KÕKKK on sõltumatu organisatsioon, mis püüab käsitleda keskkonnaküsimusi inimõiguste perspektiivist. Nende eesmärk on edendada vastas- tikust mõistmist dialoogi abil. Imiteeritakse KÕKKKi juhtimisel toimuvat koosolekut, kus osaleb neli rühma:
 - a. makah' hõim, kes soovib taastada oma vaalapüügitradiisiooni;
 - b. vaala- ja hülgeküttide katusorganisatsioon Kaug-Põhja Allianss (*High North Alliance*), mille eesmärk on tagada rannikuäärsete rahvaste kultuuri säilimine ja mereimetajate säästev püük. Allianss toetab makah' hõimu;
 - c. organisatsioon *Sea Shepherd* (Merekarjus), mis uurib ja dokumenteerib mere- fauna kaitseks vastu võetud rahvusvaheliste õigusaktide ja lepingute rikkumisi. Nemad ei nõustu makah' hõimu sooviga;
 - d. vaalapüügivastaste keskkonnaaktivistide organisatsioon *Greenpeace*.
 2. KÕKKKi ülesanne on juhtida arutelu, milles keskendutakse viiele küsimusele:
 - Miks on vaalad olulised?
 - Kas hallvaal on ohustatud liik?
 - Miks peaks makah' hõim lõpetama vaalaliha söömise?
 - Kas makah' hõimu vaalapüügirituaali saaks kuidagi teisendada?
 - Kui jõutakse kokkuleppele, kuidas tuleks siis kontrollida, et vaalade kaitse on ka tege- likult tagatud?
 3. Paluge neljal vabatahtlikul täita KÕKKKi esindajate rolli ning jagage ülejäänud osa- lejad nelja võrdsesse rühma. Jagage välja rollikaardid. Rühmadel on 30 minutit aega, et arutada läbi kaartidel olev teave ja oma seisukoht ning mõelda välja seda toetavad argumendid seoses esitatud viie küsimusega.
 4. Kui rühmad on valmis, kutsuge kõik suurde rühma ning paluge KÕKKKi esindajad koosolekut juhatama. Koosolek peaks kestma 60 minutit.
 5. KÕKKK avab koosoleku lühikese avaldusega inimõigustest ja keskkonnakaitsest ning kordab, et koosoleku eesmärk on vahetada teavet ja arutada probleeme esitatud viie küsimuse alusel. Järgmisena tutvustab makah' hõim oma soovi. Seejärel avatakse teemad aruteluks.
 6. Arutelu lõpus peaks KÕKKK tegema kokkuvõtte. Tehke lühike paus ning minge siis edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Hakatuses paluge rühmadel analüüsida toimunud arutelu ning seda, kas mõnes esitatud küsimuses oli võimalik konsensusele jõuda. Seejärel rääkige üldistest teemadest.

- Kas saadud rolli kehastamine oli kellegi jaoks raske?

OLULINE KUUPÄEV

9. august
Rahvusvaheline
põlisrahvaste päev

- Mis oli kõige huvitavam asi, mida osalejad teada said?
- Mis liiki argumendid olid kõige veenvamad? Kas need, milles rõhuti tunnetele, või pigem ratsionaalsed ja loogilised argumendid?
- Kui keeruline oli mõista vastaspoole argumente? Kui raske oli nendega nõustuda?
- Kui suur oli iga küsimuse puhul leitud ühisosa?
- Kui raske on tegelikult elus leppida teiste rahvaste kultuuritavadega, mis võivad osalejatele näida ebaviisakad, arusaamatud või ebaeetilised?
- Millisel hetkel muutub kultuuride kokkupõrge diskrimineerimiseks?
- Kui raske on säilitada eelarvamustevaba suhtumist kultuuride erinevustesse?
- Kas globaliseerumisega kaasneb paratamatult väikeste kultuuride kadumine? Kas kultuuri teisenemine tähendab selle hävimist?
- Kas kultuuri teisenemist võiks käsitleda ka muutuvast maailmas aset leidva positiivse arenguna?
- Milliseid inimõigusi see harjutus puudutab?
- Kui erinevate osapoolte õigused põrkuvad, lahendatakse küsimus tavaliselt kohtus. Kas see on õiglane moodus inimõigustega seotud probleemide lahendamiseks?
- Millele tuleks omistada suurem tähtsus: inimeste õigus toidule ja elatisele või keskkonnakaitse ja liikide säilimine?

Korraldage tunni lõpetuseks veel üks sirutus- ja kükitusvoor, et näha, kas osalejate hoiakud vaalapüügi küsimuses on muutunud. Korrake siin 1. osas esitatud väiteid.

Nõuandeid korraldajatele

Selles harjutuses käsitletavate teemade keerukuse tõttu sobib see kõige paremini heade aruteluoskustega vanemas eas rühmale. Läbi tuleb töötada küllaltki palju teavet ning rollikaardid eeldavad teatavaid eelteadmisi inimõiguste- ja keskkonnaalasest sõnavarast. Võite kaaluda selle harjutuse läbiviimist kahel eri tunnil, et rühmad saaksid vahepeal rollikaarte lugeda ja probleemide üle mõelda.

Üks selle harjutuse oluline eesmärk on aidata noortel näha oma kultuurist lähtuva vaatevinkli piiratust ning aidata neil oma suhtumist eluslooduse säästvasse kasutamisse uuesti läbi mõelda. Vaalapüük on paljude inimeste jaoks emotsionaalne teema, mille suhtes neil võivad olla väga tugevad veendumused. Seetõttu on antud teemaga töötamine huvitav, kuid ühtlasi raske. Näiteks võite osalejatelt küsida, mida nad teeksid, kui neil keelataks süüa mõnd kohalikult kultuuris, elus ja traditsioonis olulist toitu. Harjutuse teine eesmärk on arendada konsensusse saavutamise oskusi. Sellepärast ongi see üles ehitatud kujuteldava organisatsiooni KÕKKK vahendatult koosolekuna. Enne harjutuse läbiviimist võib olla kasulik lugeda *Kompassis* konsensusse saavutamise kohta esitatud teavet (lk 545).

Teise osa esimese punkti juures võib tekkida vajadus mõnda küsimust natuke laiendada.

- Miks on vaalad olulised? Kaaluge majanduslikke, ajaloolisi, keskkonnakaitse ja vaimueluga seotud põhjusi.
- Kas hallvaal on ohustatud liik? Millised teaduslikud tõendid on selle kohta olemas?
- Miks peaks makah' hõim lõpetama vaalaliha söömise? Mõelge sellele, et juudid ja moslemid ei söö kultuurilistel põhjustel sealihaga, aga nad ei keela ülejäänud inimestel sealihaga süüa.
- Kas makah' hõimu vaalapüügituaali saaks kuidagi teisendada? Arvestage, et kultuurilised tavad võivad ajas muutuda ja muutuvadki. Näiteks AIDSi epideemia tagajärjel ei ole seksist rääkimine mitmel pool maailmas enam tabu ning seksiga seotud rituaalid (nt „lese puhastamine“ – mehe kaotanud naise sundimine seksuaalvahekorda oma abikaasa lähisugulasega) on muutunud küsitavaks ja hakanud teisenema.
- Kui jõutakse kokkuleppele, kuidas tuleks siis kontrollida, et vaalade kaitse on ka tegelikult tagatud? Kaaluge teabe avalikustamist ja seda, kes võiks vahekohtunikuna otsustada, kas teatud aastal on vaalade arvukus piisavalt suur, ning kuidas vältida petmist.

Kontrollige, kas osalejad saavad täielikult aru rollikaartidel olevate terminite ja mõistete tähendusest. Näiteks:

Põlisrahvad

Ei ole ühtegi kindlat ja kiiret moodust, kuidas põlisrahvaid üheselt määratleda. Üldiselt võib öelda, et need on rahvad, kes põlvnevad enne kolonisaatorite saabumist ja riigipiiride joonistamist vastaval maa-alal elanud inimestest. Nad on oma riigis alati tõrjutud rollis ning elavad sageli hõimudena. 2007. aasta põlisrahvaste õiguste deklaratsioonis tunnustatakse nende õigust enesemääramisele, õigust vabalt suunata oma majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut ning õigust oma kultuuri väärikusele ja mitmekesisusele.

Ettevaatusprintsip

Ettevaatusprintsip ütleb, et „kui tegevus kujutab endast ohtu inimeste tervisele või keskkonnale, tuleb ettevaatusabinõusid rakendada isegi siis, kui põhjusliku seose aspektid ei ole teaduslikult täielikult tõestatud”. See tähendab, et tegutseda võib ka kindla tõestuse puudumise korral, tõestamiskohustus lasub riskide tekitajatel, potentsiaalselt kahjulike tegevuste alternatiive tuleb analüüsida ning otsuseid tuleb langetada osaluspõhiselt.

Säästvus

1987. aastal andis ÜRO Keskkonna- ja Arengukomisjon välja nn „Brundtlandi raporti”, milles säästvat arengut määratleti järgmiselt: „areng, mis tagab tänase põlvkonna vajaduste rahuldamise, ilma et kahjustataks tulevaste põlvkondade võimalusi rahuldada omi vajadusi”. Säästva kasutuse mõiste on kasutatav ainult taastuvate ressursside puhul. See tähendab, et ressursside kasutamise määr ei ületa nende taastumisvõimet. Maailmas on üldiselt kokku lepitud loodusvarade säästva kasutamise põhimõttes, mille aluseks on teadusuuringute tulemused ja objektiivsed andmed.

Variandid

Kui rühm on väike, võite töötada kahes rühmas: ühelt poolt makah' hõim ja Kaug-Põhja Allianss ning teiselt poolt *Greenpeace* ja *Sea Shepherd*.

Võite viia harjutuse läbi kahel eri päeval, et rühmad saaksid fakte uurida ja oma seisukohti pikemalt ette valmistada.

Teine variant on viia see harjutus läbi arutluskoosoleku vormis. Valige neli osalejat, kellest igaüks esindab ühte rühma: makah' hõim, Kaug-Põhja Allianss, *Sea Shepherd* ja *Greenpeace*. Paluge neil kõigil oma argumentid esitada ning jätkake siis küsimustega publiku seast. Koosoleku lõpul hääletage kõigi viie küsimuse üle. Sel moel saavad inimesed mõelda probleemi seostele inimõiguste, kultuuri ja keskkonnakaitsega, kuid puudu jääb konsensus saavutamise osa.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühm tahaks lähemalt käsitleda kultuuri teisenemist, minge edasi tegevusega „Varsti iganenud” (lk 272).

Ideid tegutsemiseks

Põlisrahvaste toetamiseks võite osta nende valmistatud tooteid. „Õiglase kaubanduse” poodides on müügil palju käsitööesemeid, mis on valmistatud põlisrahvaste poolt. Uurige neid lähemalt järgmine kord, kui kellelegi kingitust otsite.

Kaug-Põhja Allianss:

www.highnorth.no

Organisatsioon *Sea Shepherd International*:

www.seashepherd.com

Rahvusvaheline vaalanduskomisjon:

www.iwcoffice.org

Makah' rahvas:

www.makah.com

Greenpeace:

www.greenpeace.org

Lisateave

„The Makah Whale Hunt and Leviathan's Death: Reinventing Tradition and Disputing Authenticity in the Age of Modernity” (Makah' vaalaküttimine ja Leviaatani surm: traditsiooni taasleiutamine ja selle ehtsuse vaidlustamine modernismiajal), Rob van Ginkel, Amsterdami Ülikool. Artikkel on otsinguga internetist leitav.

Teavet põlisrahvaste õiguste kohta saate Rahvusvahelise Põlisrahvaste Töögrupi (*International Work Group for Indigenous Affairs*) kodulehelt www.iwgia.org; 2007. aasta põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni täisteksti leiata aadressilt www.un.org.

Jaotusmaterjal

Üldine teave korraldajale

Makah' hõim elab Ameerika Ühendriikide Washingtoni osariigi Olympia poolsaare kõige loodepoolsemas otsas asuvas reservaadis. Reservaadi praegune pindala on umbes 109 km². 1999. aasta juulis korraldatud küsitluse andmetel kuulus makah' hõimu 1214 inimest, kellest küll ainult 1079 elas sel ajal reservaadis. Keskmise töötuse määr reservaadis on 51%. Peaaegu 49% reservaadi leibkondade sissetulek jääb alla riikliku vaesuspiiri ja 59% elamispiinadest ei vasta normidele.

Sellele süngele olukorrale vaatamata on hõimu traditsioonid väga tugevad ning pärast kolledži lõpetamist tulevad hõimuliikmed enamasti reservaati tagasi, et töötada näiteks kohalikus haiglas või koolis (<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Makah>).

Lühiülevaade hiljutistest vaidlustest

- Oktoober 1997: rahvusvaheline vaalanduskomisjon lubas makah' hõimul püüda aastas neli hallvaala.
- 10. mai 1999: makah' hõimu esimene vaalapüük rohkem kui 70 aasta järel. Jahti häirisid meelevaldajad, kes ohustasid nii enda kui ka teiste inimeste elu.
- 17. mai 1999: saadi kätte üks vaal.
- 9. juuni 2000: 9. ringkonna apellatsioonikohus andis korralduse vaalaküttimise lõpetamiseks kuni keskkonnamõju hinnangu koostamiseni.
- Juuli 2001: anti välja uus keskkonnamõju hinnang. Vaalapüük kiideti taas heaks.
- 2002: rahvusvaheline vaalanduskomisjon rahuldab makah' hõimu taotluse pikendada nende vaalapüügikvoodi kehtivust veel viieks aastaks.
- Detsember 2002: 9. ringkonna kolmest kohtunikust koosnev kolleegium peatas vaalapüügi tähtajatult kuni täieliku keskkonnamõju aruande koostamiseni.
- Veebruar 2005: makah' hõim esitas USA merekalandusametile ametliku taotluse, et neile tehtaks vaalapüüki võimaldav erand mereimetajate kaitse seadusest.
- September 2007: mõned asja paigalseisu tõttu pettunud hõimuliikmed käisid ebaseaduslikul vaalajahil.
- Mai 2008: kalandusamet andis välja keskkonnamõju hinnangu esialgse versiooni.
- 2009. aasta keskpaiga seisuga puudub lõplik keskkonnamõju hinnang ning otsust erandi tegemise kohta ei ole langetatud.

Allikas: www.historylink.org

Lehel www.uncaged.co.uk on esitatud rohkem teavet loomade õiguste kohta ning tutvustatakse ideed, et kõik tundmisvõimelised olendid väärivad lahkust ja austust.

Lisateavet vaalapüügi ja makah' hõimu kohta võib leida aadressil www.historylink.org (otsingufraas „makah whaling”).

Rollikaardid

KÕKKKi rollikaart

Teie olete vaalapüügi küsimuses erapooletud. Teie ülesanne on jagada osalejatele taustateavet inimõiguste ja keskkonnakaitse alaste õigusaktide kohta, olla eri rühmade vahendajaks ning teha lõpus kokkuvõte. Koosoleku korraldamiseks peate tagama, et arutelu püsib käsitlemist vajavate konkreetsete küsimuste juures, ning vajadusel esitama selgitusi väärarusaamade ja väärarusaamade kohta. Aidake rühmasid, et nad ei keskenduks erinevustele, vaid uuriks pigem oma vaadete ühisosa ning jõuaksid konsensusele järgmistes küsimustes:

- Miks on vaalad olulised?
- Kas hallvaal on ohustatud liik?
- Miks peaks makah' hõim lõpetama vaalaliha söömise?
- Kas makah' hõimu vaalapüügituaali saaks kuidagi teisendada?
- Kui jõutakse kokkuleppele, kuidas tuleks siis kontrollida, et vaalade kaitse on ka tegelikult tagatud?

Alustuseks tervitage kõiki kohalviibijaid. Öelge, millest eelseisval arutelul rääkima hakatakse. Esitage umbes kahe-minutilise ülevaade probleemiga seotud põhilistest inimõigustest ja keskkonnakaitse aspektidest, tsiteerides soovi korral allpool viidatud dokumente. Korra koosoleku eesmärki: arutada ühiselt probleeme ning jõuda vastastikuse mõistmiseni, et leida praegusele konfliktile püsiv lahendus.

Enne üldise arutelu avamist paluge makah' hõimul põhjendada, miks nad tahavad vaalapüügi traditsiooni taaselustada. Kui arutelu on kestnud 50 minutit, peaksite tegema lühikese kokkuvõtte ning loetlema koosoleku käigus üles kerkinud punktid, mida tuleks enne järgmist koosolekut selgitada.

Taustateavet inimõiguste, kultuuri ja keskkonna kohta

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti artiklis 1 öeldakse:

1. Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu.
2. Endale seatud eesmärkide nimel võivad kõik rahvad vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse, kahjustamata sealjuures mingisuguseid kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelisest vastastikuse kasu printsiibil põhinevast majanduslikust koostööst ja rahvusvahelisest õigusest. Ükski rahvas ei või olla ilma jäetud talle kuuluvatest elatusvahenditest.

Artikkel 15:

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust:
 - (a) osa võtta kultuurielust;
 - (b) kasutada teaduse saavutusi ja rakendada neid praktikas.

1993. aasta Viini deklaratsiooni preambulis öeldakse: „Kõik inimõigused on universaalsed, jagamatud ning vastastikku sõltuvad ja omavahel seotud. Rahvusvaheline üldsus peab suhtuma inimõigustesse kogu maailmas õiglaselt ja võrdselt, lähtudes samadest alustest ja rõhuasetustest... silmas tuleb pidada riiklike ja piirkondlike eripärade ning mitmesuguste ajalooliste, kultuuriliste ja usuliste taustade tähtsust.”

1981. aastal otsustas rahvusvaheline vaalanduskomisjon lubada põlisrahvaste vaalapüüki elatusvahendite saamiseks. See on määratletud kui „traditsiooniliselt vaalapüügist ja vaalade kasutamisest sõltunud ja sõltuvate põlisrahvaste poolt või nende nimel omatarbeks teostatav vaalapüük, mis on seotud tugevate kogukondlike, perekondlike, sotsiaalsete ja kultuuriliste sidemetega”.

ÜRO mereõiguse konventsioonis öeldakse, et üks üldpõhimõte on taastuvate mereressursside optimaalne säästev kasutamine.

1982. aastal kehtestas rahvusvaheline vaalanduskomisjon ohustatud hallvaala püügile moratooriumi. 1994. aastaks oli vaalade arvukus tõusnud hinnanguliselt 21 000 isendini ning liik kustutati ka USA ohustatud liikide nimekirjast.

Makah' hõimu rollikaart

Teie ülesanne on esindada Põhja-Ameerika looderannikul elavaid makah' indiaanlasi. Vaalapüük on makah' hõimu jaoks oluline kultuuritraditsioon ning te tahate õigust tappa aastas ainult viis hallvaala.

Kasutage oma olemasolevaid teadmisi inimõigustest ja keskkonnakaitsest koos allpool esitatud teabega.

- Kuigi viimasest vaalapüügiretkest on möödunud 70 aastat, on vaalapüügiga seotud tseremooniaid, rituaale, laule ja lugusid põlvest põlve edasi kantud ja elus hoitud. Vaalapüügi ümber oli üles ehitatud suur osa hõimu elukorraldusest.
- Tänapäeval teenivad mõned makah' indiaanlased elatist lõhe- ja tursapüügiga ning müüvad kala kohalikele kalatehasele, kuid saagi pere ja sõpradega jagamise traditsioon on endiselt elus.
- Vaalavarude ammendumises oli süüdi eurooplaste ja ameeriklaste tööstuslik vaalapüük. Nüüdseks on varud taastunud endisele kõrgele tasemele ning liik on kustutatud USA ohustatud liikide nimekirjast.
- Meie noored väärtustavad oma kultuuril ja ajalool põhinevat identiteeti. Pikkade traditsioonidega kultuuris elamine on eesõigus, mis saab osaks vaid vähestele Ühendriikide noortele.
- Me ei hakka hallvaalu küttima kaubanduslikel eesmärkidel. Meie eesmärk on tseremoniaalne, lisaks annaksid vaalad meile toitu ja elatist.
- Oleme taotlenud aastas kuni viie vaala püüdmise õigust, aga see ei tähenda, et me kogu selle kvoodi alati ära kasutame.
- Me püüame vaalu väikestel rannikulaevadel, kasutades traditsioonilist käsiharpuuni. Me kaalume võimalust kasutada täiustatud harpuuni, mille otsas on granaat – selliseid kasutatakse grööni vaalade jahil.
- Meist saaks aktiivne ja teadlik osapool, kes teeks kõik selle nimel, et hallvaal ei satuks enam kunagi ohustatud liikide nimekirja.

Organisatsiooni *Sea Shepherd* ning Vaalade ja Delfiinide Kaitse Seltsi rollikaart

Sea Shepherd International on mittetulunduslik vabaühendus, mis tegeleb merefauna kaitseks vastu võetud rahvusvaheliste õigusaktide, eeskirjade ja lepingute rikkumiste uurimise ja dokumenteerimisega. Vaalade ja Delfiinide Kaitse Selts on maailma kõige aktiivsem vaalade, delfiinide ja pringlite kaitsmisele ja heaolule pühendunud heategevusorganisatsioon.

Kasutage oma olemasolevaid teadmisi inimõigustest ja keskkonnakaitsest koos allpool esitatud teabega.

- „Ilustage seda nii või teisiti, aga vaalapüük on tapmine ja tapmine on vale.”
- Vaalad ei ole küll inimesed, aga nad ei ole ka inimesest vähem väärtuslikud. Vaalade tapmist heaks kiitev mõtteviis kattub osaliselt selle mõtteviisiga, mis pooldab „vähemväärtuslike” inimeste hävitamist.
- Sügavamalt võttes on vaaladel ja veel mõnedel tundmisvõimelistel imetajatel õigus kui mitte inimõigustele, siis vähemalt humaansusele.
- Makah' hõimu algatuse tegelik põhjus seisneb selles, et Jaapanis müüakse vaalaliha hinnaga 80 dollarit ühe kilo eest. Üks vaal on seega väärt peaaegu miljon dollarit.
- Kui makah' hõimul lubatakse vaalu püüda, laieneks selle mõju tuhandete vaaladeni, sest Norras, Jaapanis, Venemaal ja Islandil võetaks seda kui pretsedenti.
- Me püüame leida habrast tasakaalu selle vahel, et austada inimeste ajaloolist õigust jätkata oma kaua püsinud traditsioonilist eluviisi, kuid ühtlasi säilitada ja kaitsta vaalaliike.
- 1995. aastal kritiseeriti Venemaad selle eest, et vaalapüügist saadud vaalaliha ei söönud väidetavalt ära põlisrahvad, vaid see söödeti tegelikult karusnahakasvandustes rebastele.
- Kultuurid muutuvad. Alaska põhjaranniku eskimote majanduslik olukord erineb praegu oluliselt nende inimeste omast, kes sajandi eest seal vaalu küttisid. Nafta kaevandamine on toonud kohalikele elanikele tohutu hulga raha. Samuti ei saa moodsatel skootritel ja helikopteritel toimuvat jahipidamist pidada enam kuigivõrd algupäraseks.
- Samal ajal, kui rahvusvahelises vaalanduskomisjonis jätkuvad emotsionaalsed vaidlused kaubandusliku vaalapüügi taastamise üle, hukuvad põlisrahvaste korraldatud jahtides igal aastal peaaegu märkamatuks sajad vaalad ning nende väiksemad sugulased delfiinid ja pringlid.
- Elusloodusega seotud küsimustes tuleks lähtuda ennetusprintsipist.

Kaug-Põhja Alliansi rollikaart

Kaug-Põhja Allianss on Kanada, Gröönimaa, Fääri saarte, Islandi ja Norra vaala- ja hülgekütte esindav katusorganisatsioon. Alliansi eesmärk on tagada rannikuäärsete rahvaste kultuuri säilimine ja mereimetajate säästev püük.

Kasutage oma olemasolevaid teadmisi inimõigustest ja keskkonnakaitsest koos allpool esitatud teabega.

- Makah' hõim oli vaalu küttnud juba 2000 aastat enne seda, kui valged imperialistid kohale jõudsid, vaalad endale võtsid ning makah' rahva traditsioonid ja eluviisi hävitasid.
- Nüüd, kui vaalade arvukus on taas piisavalt suureks kasvanud, tahavad valged mehed keelustada selle loodusvara igasuguse kasutamise, laskmata meil oma õigusi teostada.
- Eri kultuurid ei jõua kunagi kokkuleppele selles, millised loomad on erilised ja millised sobivad toidulauale. Põhja-Norra elanikel on eriline suhe hahaga, kuid Taanis on hahafilee suur delikatess. Seega kui keegi ütleb, et „vaalad on erilised”, tuleb kohe küsida: kelle jaoks erilised?
- Vaala- ja hülgeküttimine on lubatud üksnes siis, kui seda teevad põlisrahvad mittekaubanduslikul eesmärgil ja „traditsiooniliseks kasutuseks”. See on ebaõiglane järgmistel põhjustel:
 - „Traditsioonilise kasutuse” määratluse kehtestavad enamasti inimesed väljastpoolt põlisrahvast.
 - Kui kaubanduslik vaala- ja hülgeküttimine on keelatud, ei ole inimestel võimalik teostada oma õigust valida ise endale tulevane arengutee.
 - Ükski kultuur ei seisa paigal, kuid vaalapüügivastaste püüdlused tähendavad sisuliselt katset olukorda „külmutada” ja muuta arenev kultuur staatiliseks muuseumieksponaadiks.
 - Rahvusvahelise vaalanduskomisjoni (vaalapüüki reguleeriv organ) moodustanud valitsuste enamus näib pidavat igasugust kaubanduslikku vaalapüüki millekski põhimõtteliselt taunimisväärseks. Iroonilisel moel esindavad seda seisukohta just need valitsused, kes tavaliselt võitlevad innukalt vabakaubanduse eest.
- Praegu kehtivat moratoriumi ehk vaalade puutumatus põhimõtet on raske loogiliste argumentidega kaitsta. Põllumajanduses, kalanduses ja metsanduses leidub mitmeid tegevusi ja meetodeid, mis ei ole kindlasti kohe säästlikud, kuid neid tegevusalasid ei ole seetõttu kõige täiega keelustatud.
- „Mereimetajad kuuluvad ookeanide ökosüsteemi elusressursside hulka. Kui nad on ohustatud, tuleb neid kaitsta. Nende püük võiks olla lubatud ainult siis, kui on kindel, et nende varud seda võimaldavad. Püük võib olla vajalik ka selleks, et vältida populatsiooni liigset kasvu, mis võiks merede ökosüsteemid tasakaalust välja viia.” (Raport mereimetajate kohta, Euroopa Nõukogu, 12. juuli 1993)
- Vaalapüük on hea näide sellest, kuidas rahvusvahelise koostöö tulemusena on võimalik asendada üleüldise säästva kasutamise. Rahvusvaheline koostöö ei ole ideaalne, aga see võib toimida ja toimibki.

Greenpeace'i rollikaart

Greenpeace'i toetajad propageerivad kõikjal maailmas oma visiooni säästlikumast maailmast.

Kasutage oma olemasolevaid teadmisi inimõigustest ja keskkonnakaitsest koos allpool esitatud teabega.

- Paljudes maailma kultuurides peetakse vaalu pühadeks loomadeks ning iga loomaliiki käsitatakse kui omaette rahvast, kes väärib austamist ja kaitset.
- Vaalad pakuvad rõõmu tuhandetele vaalavaatlejatele.
- Greenpeace ei toeta mingisugust vaalapüüki, kuid ei ole vastu tõepoolest ainult elatise saamiseks toimuvale vaalapüügile, milles puudub igasugune kaubanduslik element.
- Hallvaalad läbivad igal aastal tohutuid vahemaid ning ujuvad ainult korraks läbi makah' hõimu vete.
- Kui ettepanek lubada ühel hõimul püüda viis vaala heaks kiidetakse, ütlevad mitmed teised Kanadas ja Alaskal elavad hõimud: „Kui nemad võivad vaalu küttida, siis võime ka meie.”
- Erinevates vaalapopulatsioonides elavate vaalade arvu on äärmiselt keeruline määrata. Enamiku populatsioonide suurus on teada üksnes täpsusega pluss-miinus 50%. Kuna muutused toimuvad väga aeglaselt, ei saa mõne aastase uuringu põhjal öelda, kas vaalapopulatsioon kasvab või kahaneb. Samas ei ole mingit kahtlust, et kaubanduslik vaalapüük vähendab vaalade arvukust.

Sidemete loomine

Demokraatia ei ole usu ega rahuliku äraolemise küsimus. See on miski, mis sünnib tegevuses. Osalemises. Kui seda enam ei tehta, mureneb ka demokraatia.

Abbie Hoffman

Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	8–20
Aeg	120 minutit
Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Kodakondsus ja osalus • Demokraatia • Üldised inimõigused
Ülevaade	Läbirääkimised kodanike, riigorganite, vabaühenduste ja meedia õiguste ja kohustuste üle demokraatlikus ühiskonnas.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele • Teabe- ja sõnavabadus • Igaühe kohustused kogukonna ees
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Kasvatada mõistmist õiguste ja kohustuste vastastikustest seostest • Arendada arutelu- ja koostööoskusi • Edendada kodanikuvastutust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Igale rühmale A4 formaadis paberileht ja pliiats märkmete tegemiseks • 4 suurt paberit (A3) või märkmetahvli paberit (üks igale rühmale arvestuslehe täitmiseks) • Igale rühmale 3 markerit (punane, roheline ja sinine) • 4 nööri- või lõngakera (igale rühmale erinev värv) • Igale rühmale kleeplindirull • Käärid • Üks paljundatud mängureeglite leht igale rühmale
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Lõigake igast nööri- või lõngakerast välja kuus 1,5 m pikkust tükki (kokku 24 lõngariba, igast värvist 6 riba, igale rühmale üks värv).

Juhised

1. Selgitage, et harjutuse eesmärk on koostada „kaart” demokraatliku ühiskonna (ideaalmudeli) nelja osapoole omavahelistest suhetest.
2. Jagage osalejad nelja võrdsesse rühma, mis esindaksid demokraatia nelja osapoolt: riigorganid, vabaühendused, meedia ja kodanikud.
3. Andke igale rühmale üks A4 formaadis paberileht ja pliiats märkmete tegemiseks ning paluge neil kümne minuti jooksul ajurünnaku korras kirja panna oma rühmale vastava osapoole ülesanded demokraatlikus ühiskonnas. Lõpuks peaksid nad välja valima viis kõige tähtsamat ülesannet.
4. Seejärel peaksid nad ette valmistama oma arvestuslehed. Andke igale rühmale üks suur paberileht (A3 või märkmetahvli paber) ja punane marker ning paluge kirjutada lehe ülaserva enda kehastatava osapoole nimetus ja selle alla tema viis kõige tähtsamat ülesannet.
5. Kogunege suurde rühma, kus väikesed rühmad tutvustavad oma arvestuslehti. Laske teistel selle kohta arvamusi ja mõtteid avaldada. Küsige, kas nad nõustuvad iga osapoole puhul välja pakutud põhiülesannetega. Soovi korral võivad rühmad saadud tagasiside põhjal oma ülesannete loendeid muuta.

Kodakondsus ja osalus

Demokraatia

Üldised inimõigused

Tase 4

8–20

120 minutit

6. Nüüd paluge kõigil minna tagasi oma nelja rühma ning jagage välja rohelised markerid. Paluge neil läbi viia 15-minutiline ajurünnak, et loetleda asju ja tegevusi, mida neil on oma ülesannete täitmiseks vaja ülejäänud osapooltelt. Kui see aeg hakkab lõppema, paluge rühmadel välja valida iga ülejäänud osapoole kohta kaks kõige olulisemat neile esitatavat nõudmist ning kirjutada need rohelise markeriga eraldi pealkirjade all paberile.
7. Jagage välja mängureeglite leht, vaadake see koos läbi ning veenduge, et kõik on ülesandest aru saanud. Seejärel paluge rühmadel asetada oma arvestuslehed nelinurkselt ruumi keskele põrandale umbes ühemeetrise vahedega (vt joonist). Paluge iga rühma liikmetel seista oma arvestuslehe juurde.
8. Andke igale rühmale kätte nende 6 lõngariba, kleeplint ja sinine marker.
9. Nüüd algavad läbirääkimisvoorud. Iga voor peaks kestma 10 minutit. Meenutage osalejatele, et eesmärk on tuua välja erinevate osapoolte vahelised suhted ning kui mõni osapool kellegi teise nõudmisega nõustub, tuleks vastava kohustuse tähistamiseks nende osapoolte lehtede vahele teibiga kinnitada üks lõngariba.
10. Minge edasi analüüsi ja hindamise juurde nii, et osalejad istuvad koos ümber kaardi.

Analüüs ja hindamine

Paluge osalejatel vaadata põrandale moodustunud kaarti ning arutleda läbi viidud harjutuse üle.

- Kas oli raske välja mõelda ülesandeid, mida riigorganid, vabaühendused, meedia ja kodanikud demokraatlikus ühiskonnas täidavad?
- Kas väikeste rühmade sees tekkis lahkarvamusi, milliste teiste osapoolte nõudmisega tuleks nõustuda ja millistega mitte?
- Millised teie rühma nõudmised lükati tagasi? Miks? Kas teie meelest põhjustaks samasugune olukord tegelikus elus probleeme?
- Kas mõni rühm nõustus endale võtma mõne kohustuse, mille vajalikkusele nad varem polnud mõelnud? Mida nad sellest nüüd arvavad?
- Kas harjutus näitas inimestele demokraatliku ühiskonna kohta midagi uut, mida nad varem ei teadnud? Kas oli midagi üllatavat?
- Milliseid õigusi see harjutus puudutab?
- Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 29 öeldakse: „Igaühel on kohustused ühiskonna ees, kuna ainult ühiskonnas on võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine.” Millised on praegu kõige tähtsamad kohustused teie elus?
- Kuidas saavad eri osapooled tagada seda, et kellegi õigusi ei rikuta?
- Mida saavad eri osapooled teha selleks, et igal inimesel oleks võimalik saada inimõigustealast haridust?

Nõuandeid korraldajatele

Nelja eri värvi lõnga (igale osapoolele oma värv) kasutamine muudab tekkiva kaardi pilkupüüdvamaks ning aitab seoseid paremini esile tuua. Näiteks kõik kodanike nõudmised tähistatakse kollase ja meedia nõudmised musta lõngaga.

Kui rühmad on oma ülesannete loetelud koostanud, ärge kulutage 5. punkti juures liiga kaua aega nende arutamisele suures rühmas. See peaks olema üksnes tõukeandjaks järgnevale tööle väikestes rühmades. Rühmadele võib olla abiks see, kui nad teiste rühmade ülesanded endale üles märgivad või meelde jätavad.

Kui mõnel rühmal on raskusi enda esindatava osapoole ülesannete nimetamisega, paluge neil mõelda sellele, mida see osapool ühiskonnas teeb ja mis jääks puudu siis, kui seda olemas ei oleks. Alustuseks võite tuua ka mõned näited.

- Riigorganid koostavad seadusi, valivad üldised poliitika suunad ning tagavad riigielarve täitmise.
- Vabaühendused teevad lobitööd vähemusrühmade huvide kaitseks, tõstatavad riigorganite (või opositsiooni) poolt tähelepanuta jäetud küsimusi ning korraldavad kampaaniaid seaduste muutmiseks.

- Ajakirjandus avaldab ülevaateid riigorganite poliitikast, uurib probleeme, esitab analüüsi ja kommentaare.
- Kodanike ülesannete hulka kuuluvad kõik demokraatliku ühiskonna jaoks olulised tegevused: parlamendivalimistel kandideerimine, inimõiguste eest võitlemine, teatud rühmade huve kaitsvate organisatsioonide loomine, poliitika kritiseerimine, poliitilises elus osalemine ja palju muud.

Oma nõudmistest loendite koostamise kohta (5. punkt) öelge osalejatele, et nende nõudmised teistele osapooltele peaksid olema realistlikud. Kaasnevad kohustused peaksid olema teiste jaoks vastuvõetavad. Seega tuleks vältida ebaõiglaste või ebamõistlike nõudmistest esitamist.

Vältige osapoolte läbirääkimiste (9. punkt) kujutamist võistlusena. Samuti ei tohiks nendele kuluda liiga palju aega. Rõhutage, et rühmad peaksid üles näitama koostöövalmidust. Eesmärk peaks olema luua ühiskond, kus kõik osapooled teevad koostööd igaühe rahulolu saavutamiseks. Seetõttu peaksid kokkulepped sündima suhteliselt kiiresti: kui mõne osapoolte nõudmine näib rühmale mõistlik, peaks ta sellega nõustuma ja ebamõistlikud nõudmised tagasi lükkama. Kui mõni nõudmine on vastuoluline, tuleks see jätta hilisemaks aruteluks.

Kui rühmadel on raskusi, et mõelda välja teistele esitatavaid nõudmisi ja nendega kaasnevaid kohustusi, võite tuua meedia ja kodanike näite: ajakirjanikud vajavad vihjeid selle kohta, kus midagi toimub, ning kodanike kohustus on meediat informeerida ning vajadusel otseallikana intervjuusid ja ütlusi anda.

Variandid

Tegevust saab lihtsamaks või keerukamaks muuta vastavalt ühiskonna osapoolte arvu vähendamise või suurendamisega. Näiteks võite lisada ettevõtjad, vähemused või ebasoodsas olukorras olevad isikud. See aga võib muuta läbirääkimised palju keerulisemaks, mistõttu kõik rühmad võib-olla ei peagi kõigiga läbi rääkima. Samuti võite muuta ühiskonna osapoolte nimetusi nii, et need oleksid noorte igapäevaelule lähedasemad: noored inimesed kodanike asemel ja kool riigorganite asemel.

Tegevuse lihtsustamiseks võib sellest mõne osapoolte eemaldada: näiteks võib kasutada ainult kodanike ja riigorganite kategooriaid. See võib olla eelistatav väikese rühma puhul.

Üks variant on viia harjutus läbi ilma arvestuslehtedeta. Sel juhul peaks ühe rühma liige hoidma läbirääkimiste ajal lõngariba ühest otsast ning pakkuma teist otsa teise rühma liikmele. Kui kõik lahtised lõngaotsad sel viisil vastu võetakse, on protsessi lõpuks kogu ühiskond füüsiliselt üksteisega seotud.

Soovitusi jätkutegevusteks

Rühm võib kaaluda kaardi täiendamist, lisades sellele veel ühiskonna osapooli (vt alapunkti „Variandid”). Selguse suurendamiseks võivad nad joonistada kaardi kokku ühele paberilehele. Mõelge sellele, milliste osapoolte vahelised sidemed on teie ühiskonnas puudulikud ja mida saaks teha selle olukorra parandamiseks.

Kui rühm tahaks mõelda sellele, mis suunas ühiskond liigub või täpsemalt millisenä nad sooviksid selle arengut näha, võib neile meeldida harjutus „Meie tulevikud” (lk 240).

Ideid tegutsemiseks

Viige harjutus uuesti läbi, kuid seekord kasutage seda tegeliku olukorra analüüsiks, võttes aluseks kohalike riigorganite, meedia, vabauhenduste ja kodanike reaalsed vastastikused suhted. Tehke kindlaks, millised suhted vajaksid parandamist, ning juhtige sellele päriselu osapoolte tähelepanu, näiteks kirjades, blogides või kohalikus ajalehes ilmivas artiklis. Et alustuseks kohe midagi praktilist ära teha, võite asuda parandama oma organisatsiooni, kooli või noortekeskuse sidemeid teiste osapooltega.

OLULINE KUUPÄEV

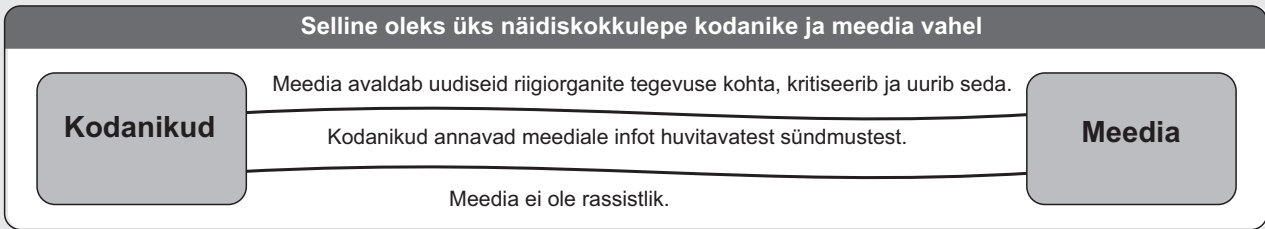
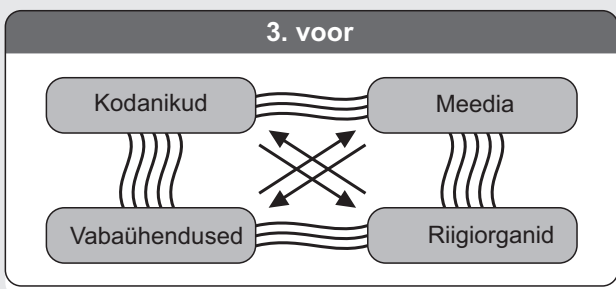
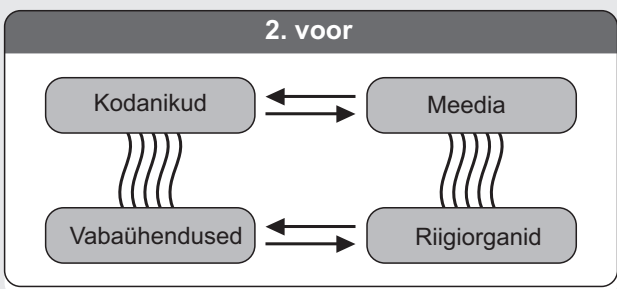
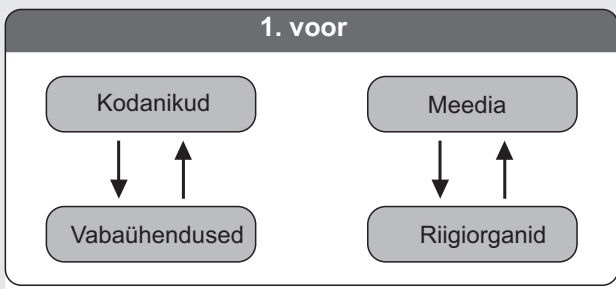
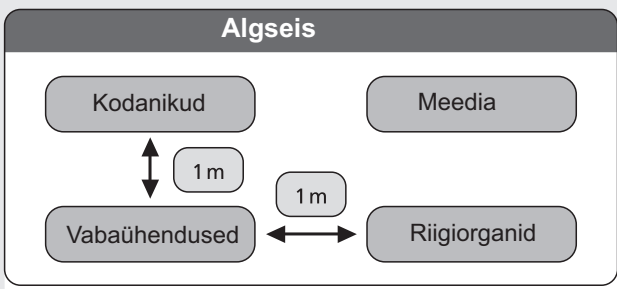
15. september
Rahvusvaheline
demokraatiapäev

Jaotusmaterjal

Mängureeglid

1. Harjutuse eesmärk on, et iga osapool veenaks teisi osapooli oma nõudmistega nõustuma.
2. Läbirääkimised toimuvad kahe osapoole vahel paaridena kolmes voorus:
 1. voor: kodanikud ja vabaühendused, meedia ja riigiorganid;
 2. voor: kodanikud ja meedia, vabaühendused ja riigiorganid;
 3. voor: kodanikud ja riigiorganid, meedia ja vabaühendused.
3. Igas voorus otsustavad paarid ise, kumb alustab. Seejärel esitavad nad oma nõudmised üksteisele kordamööda.
4. Nõudmiste esitamisel tuleks need sõnastada selgelt ja lühidalt. Samuti tuleks selgitada, mis sellega kaasneb ning miks see oluline on ehk kuidas see aitab antud osapoolel oma ülesandeid täita.
5. Nõudmisega nõustumise või selle tagasilükkamise üle otsustamisel peaksid rühma liikmed kaaluma, kas see on õiglane ning kas see on teostatav.
6. Nõudmisega nõustumise korral kinnitatakse nende kahe osapoole arvestuslehtede vahele nõudmise esitaja lõngariba, mis tähistab kokkuleppele jõudmist. Nõudmisega nõustunud rühm peaks tegema oma arvestuslehele sinise markeriga lühikese märke selle kohta, millega nad nõustusid ja millised kohustused sellega kaasnevad.
7. Kui teine rühm lükkab nõudmise tagasi, pannakse vastav lõngariba kõrvale.
8. Korrake läbirääkimisi seni, kuni kõik nõudmised on läbi arutatud.
9. Igas voorus korratakse protsessi nii kaua, kuni kõigi nelja osapoole vahel on ühendused loodud.
10. Protsessi lõpptulemusena tekib kaart, mis kujutab demokraatliku ühiskonna osapoolte vahelisi suhteid. Iga osapoolle jääb arvestusleht, millele on punase markeriga kirjutatud tema ülesanded, rohelise markeriga tema nõudmised teistele osapooltele ning sinise markeriga tema kohustused, mille ta on nõustunud teiste osapoolte soovil endale võtma. Värvilised lõngad sümboliseerivad üksteisele esitatud nõudmisi ja tegevusi.

Mälusõnad

Kuni lõvidel ei ole oma ajaloolasi, ülistatakse jahilugudes alati jahimeest.

Aafrika vanasõna

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Mälestamine • Sõda ja terrorism • Kultuur ja sport
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	10–15
Aeg	120 minutit
Ülevaade	Osalejad koostavad ühiselt sõnapilve, mis kujutab nende mõtteid ja tundeid seoses sõjamälestusmärkidega.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Õigus osa võtta kultuurielust • Mõtte- ja südametunnistuse vabadus
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Mõelda järele riigi minevikku puudutavate faktide ja müütide ning sõjamälestusmärkide rolli üle • Arendada loovust ja iseseisva mõtlemise oskust • Soodustada kujutlusvõime ja kaastunde arengut
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Märkmetahvli paber • Kleplint • Palju värvilisi markereid • Fotod sõjamälestusmärkidest (soovi korral) • Sõnapilvede näidised (soovi korral)
Ettevalmistus	Valmistage ette suur paberileht (umbes 1,5 x 1,5 m), ühendades kleplindiga mitu märkmetahvli lehte. Valmiv leht peab olema piisavalt suur, et sellel jätkuks ruumi kõigile rühma liikmetele. Tõmmake lehe keskele õrn joon.

Juhised

1. Kontrollige, kas kõik osalejad teavad, mis on „sõnapilv”, ning selgitage, et rühma ülesanne on koostada paberkuul sõnapilv, mis peaks iseloomustama sõjamälestusmärkidega seotuvaid tundeid ja mälestusi.
2. Paluge osalejatel iseseisvalt mõelda mõnele kodukandis asuvale mälestusmärgile, mis on püstitatud mõne sõja, näiteks Teise maailmasõja mälestuseks. Nad peaksid püüdma meenutada selle välimust ning mõtlema tunnete, mõtete ja seoste (nii positiivsetele kui ka negatiivsetele), mida see mälestusmärk neis tekitab.
3. Paluge igaühel võtta üks värviline marker ja leida suure paberilehe ümber endale koht. Nüüd peaks igaüks kirjutama lehele oma isiklikud märksõnad, lähtudes järgmistest üldpõhimõtetest:
 - a. Sõnad on täiesti individuaalsed: need vastavad lihtsalt sellele, mis tundeid see objekt kelleski tekitab.
 - b. Negatiivsed seosed tuleks kirjutada keskjoonest vasakule; mida negatiivsemad need on, seda lähemal peaksid need olema paberi vasakule servale.
 - c. Positiivsed märksõnad tuleks kirjutada paberi keskjoonest paremale; mida positiivsemad need on, seda lähemal peaksid need olema paberi paremale servale.
 - d. Mälestusmärgiga seotud tugevamad tunded tuleks kirja panna suuremas (paksemas) kirjas ning nõrgemad seosed väiksemas kirjas.

Mälestamine

Sõda ja terrorism

Kultuur ja sport

Tase 2

10–15

120 minutit

4. Kui osalejad on oma märksõnad kirja pannud, paluge neil kaugemalt vaadata tekkinud üldpilti. Esitage järgmised küsimused:
 - a. Kas „pilvest” hakkab silma mõni selge sõnum või reeglipära?
 - b. Kas mõni silt on kellegi jaoks üllatav?
 - c. Kas tekkis rohkem positiivseid kui negatiivseid tundeid või vastupidi?
 - d. Mis iseloomustab kõige tugevamaid tekkinud tundeid?
 - e. Kas mälestust sõjast tuleks tulevastele põlvedele edasi anda just sel viisil? Mis siit puudu on või mida oleks vaja pildi tasakaalustamiseks?
5. Paluge nüüd osalejatel uuesti markerid kätte võtta. Seekord ei peaks nad mõtlema olemasolevatele mälestusmärkidele, vaid kujuteldavale mälestusmärgile, mis edastaks sõja kohta – neist igaühe jaoks – kõige olulisemat sõnumit. Seda tehes peaksid nad kordama eelnevalt läbi tehtud siltide kirjutamise protsessi nii, et igaüks kirjutab oma märksõnad samale suurele paberilehele. Selgitage, et esimene sõnapilv moodustab juba avaliku ruumi, mida enam kustutada ei saa, seega peaksid uued sõnad paiknema esimeste peal.
6. Kui „pilv” on valmis, paluge osalejatel uuesti vaadata tervikpilti ning minge siis edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Hakatusesse rääkige sõnapilve koostamise protsessist ning seejärel käsitlege mälestamise ja inimõigustega seotud küsimusi.

- Kui suurt mõju suutis keegi pilve lõplikule väljanägemisele avaldada? Kas keegi oli pettunud, et teiste inimeste märksõnad jäid paberil silmatorkavamaks kui tema omad?
- Kas teise pilve koostamise ajal tegutses igaüks iseseisvalt või tekkis kiusatus arutada oma ideid teiste osalejatega või valida paberile kantavaid märksõnu ühiselt?
- Kui suurel määral mõjutasid teid teiste inimeste kirjutatud või juba paberil olevad märksõnad?
- Kui palju erineb lõplik pilv esialgu valminud pilvest ning mis on selle põhisõnumid?
- Kas lõplik pilv kajastab tulevaste põlvede jaoks olulisi sõnumeid Teise maailmasõja kohta paremini kui esimene? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Miks kipuvad ametlikud mälestusmärgid sõda „ilustama”? Kas teie arvates peaks sõda ilustama?
- Kas teate, et Genfi konventsioonidega on ka sõja ajaks kehtestatud teatud miinimumreeglid, mida võitlevad pooled peavad järgima? Kas oskate mõnda neist nimetada?
- Kas teie arvates on õige, et sõdurid kaotavad sõja ajal sisuliselt oma õiguse elule?
- Millist sõnumit edastavad ametlikud mälestusmärgid teise poole, „vaenlase” kohta? Kuidas me peaksime seda sõnumit täna mõistma?
- Kui lihtne või raske oli teil kujutada teistsugust mälestusmärki? Milline see välja näeks? Mis oli teie arvates oluline ja mis oli kõige raskem?
- Kas üks mälestusmärk saab üldse tagada seda, et me ei unusta sõjakoledusi? Kas see peaks olema vähemalt eesmärk?
- Kuidas tahaksid sõja üle elanud või selles hukkunud inimesed teie arvates, et inimesed seda ajalooajaloo mäletaksid? Kas nende sõnapilv erineks teie omast?
- Kui oleksite kaotanud sõjas mõne lähedase inimese, siis milline peaks olema temast alles jääv mälestus ning mida te tahaksite öelda tulevastele põlvedele sõja kohta?
- Kas see harjutus aitas teil inimõigusi paremini mõista? Kuidas?

Nõuandeid korraldajatele

Soovi korral võite tuua mängu ka värvid. Näiteks võite soovitada, et kõik negatiivsed seosed pandaks kirja musta värviga ja kõik positiivsed mõne muu värviga. Samuti võite kasutada tumedamaid ja heledamaid toone vastavalt sellele, kas sõna asub keskjoonele lähemal või sellest kaugemal. Kui tahate, et teine pilv esimesest eristuks, võite paluda, et osalejad kasutaksid nende kirjutamiseks eri värve.

Võite kasutada mälestusmärkide fotosid, kui neist võiks teie arvates abi olla, aga harjutus võib toimida paremini nii, et osalejad koostavad esimese sõnapilve üksnes mälu põhjal. See toob paremini välja, millised mälestusmärkide tekitatud sõnumid on kõige püsivamad.

Ärge kulutage esimesele arutelule (4. punkt) liiga palju aega. See peaks aitama välja tuua erinevaid mõtteid selle kohta, kuidas me minevikku mäletame, ning soodustama loovat mõtlemist teistsuguste mälestusmärkide teemal. Kui osalejatele tundub, et juba esimene pilv kajastab seda, kuidas ajaloosündmusi tuleks nende arvates mäletada, püüdke kasutada 5. peatükis mälestamise teema taustateabes esitatud ideid.

Lubage osalejatel pilve koostamise teisel etapil olemasolevat pilve vabalt kohandada või muuta ning oma ideid üksteisega arutada – kuigi lõpuks peaks igaüks siiski iseseisvalt töötama.

Teises ringis peaks uute sõnade lisamiseks olema veel piisavalt ruumi. Teile võib tunduda, et pilv läheb liiga kirjuks, aga see kehtib ka tegelikus elus toimuva sildistamise puhul – teiste inimeste varasemad hinnangud on juba olemas ja neid ei saa muuta. Uute sõnade kirjutamine vanade peale aitab näidata, et arusaamad on väga kultuurikesksed ning kui kõik ülejäänud inimesed mõtlevad teisiti, on väga raske oma seisukohti kuuldavaks teha. Kui teile siiski tundub, et kahe eraldi sõnapilve abil oleks rühmal lihtsam oma ideid ja tundeid analüüsida, võite ka seda teha.

Variandid

Otse paberile kirjutamise asemel võivad osalejad kirjutada märksõnad sõnalehtedele, mida on lihtne liigutada. See võimaldab teisel etapil lihtsamini muudatusi teha, näiteks paigutada sarnased sõnad lehel ühte kohta.

Soovi korral võite lähtuda Teise maailmasõja asemel ka mõnest muust ajaloosündmusest, mis antud rühmale paremini sobib, näiteks holokaust, Esimene maailmasõda, kodusõda või piirkondlik sõda. Ainus oluline tingimus on see, et selle ajaloosündmuse mälestamiseks korraldatakse mingisuguseid avalikke üritusi.

Noortele võib huvi pakkuda see, kui nad saavad oma arusaamu sõjast võrrelda mõne sellise inimese omaga, kes ise on sõja üle elanud. Pärast esimese sõnapilve koostamist võite harjutuse katkestada ning paluda osalejatel küsitleda vanema põlvkonna esindajaid, et saada teada, kuidas nende meelest tuleks sõjamälestust tulevastele põlvvedele edasi anda ning kas praegused sõjamälestusmärgid on nende arvates rahuldavad.

Sõnapilve (paberil või elektroonilise) koostamist saab kasutada jätkutegevusena paljude *Kompassi* harjutuste puhul, eriti kui tahate, et tulemuseks oleks väljapanemiseks sobiv visuaalne materjal.

8.–9. mai asemel võib oluliste kuupäevadena kasutada ka holokausti mälestuspäeva 27. jaanuari või orjakaubanduse ja selle lõpetamise mälestuspäeva 23. augustit.

OLULINE KUUPÄEV

8.–9. mai
Teises maailmasõjas hukkunute mälestamise ja lepituse aeg

Soovitusi jätkutegevusteks

Loendage kokku kodukandi tänavad, mis on saanud nime tuntud väejuhtide või lahingute järgi, ning kuulsate rahuvõitlejate auks nimetatud tänavate arv. Uurige välja, kes vastutab kohalikus omavalitsuses tänavate nimetamise eest, ning pakkuge välja mõned inimesed, kes vääriskid omanimelist tänavat.

Kui noored tahaksid näha, kuidas nende sõnapilv arvutis välja näeks, võite paluda kahel vabatahtlikul paberile kirjutatud sõnad aadressil <http://www.wordle.net/create> arvutisse sisestada. Siis võivad nad selle välja printida või salvestada mõnda avalikku galeriisse, et nende mõttetöö tulemus oleks talletatud ja kõigile nähtav.

Samuti võite kaaluda harjutust „Üks minut“ (lk 199), kus soovitatakse mõelda ajaloosündmuste mälestamise ja Hitleri ehitatud Berliini olümpiastaadioniga seotud probleemidele.

Kui rühm sooviks käsitleda mees- ja naiskangelasi ning seda, mille eest me neid mäletame ja austame, võite viia läbi harjutuse „Kangelased“ (lk 186).

Ideid tegutsemiseks

Isegi kui viite harjutuse läbi ühekorraga, võite siiski noortele soovitada, et nad räägiksid vanema põlvkonna esindajatega ja koguksid neilt teavet.

Korraldage mälestusüritus, et mälestada mõnd rahu eest võidelnud kangelast. See võib olla muusika- või tantsufestival, näitus või happening, mille käigus rajatakse ühine mälestusmärk. Tehke üritusele reklaami ning paluge osalejatel võtta kaasa ese, mis nende jaoks sümboliseerib mälestamist. Variante on palju: valge mooniõis, sõjas hukkunud sugulase foto või kingad, mida varjupaigataotleja kandis esimest korda oma uude elukohariiki jõudes.

Lisateave

„Sõnapilv“ on teatud märksõnade visuaalse kujutamise vorm. Tavaliselt on sõnad paigutatud tähestiku järjekorras ning eri sõnade tähtsust tähistatakse kirjasuuruse või värviga. Seega võib sõnapilve pidada ka loominguks diagrammiks. See idee kujunes välja internetis, kus sõnapilve märksõnad on tihti ka hüperlingid, mis juhatavad vastava märksõnaga seotud materjalide juurde.

Järgmisel leheküljel on esitatud üks sõnapilve näidis.

Jaotusmaterjal

Juhised

- Tõmmake lehe keskele õrn joon.
- Negatiivse varjundiga märksõnad tuleks kirjutada keskjoonest vasakule; mida negatiivsemad nad on, seda lähemal peaksid nad olema paberi vasakule servale.
- Positiivsed seosed tuleks märkida lehe paremale poolele; mida positiivsemad nad on, seda lähemal peaksid nad olema paberi paremale servale.
- Mälestusmärgiga seotud tugevamad tunded tuleks kirja panna suuremas (paksemas) kirjas ning nõrgemad seosed väiksemas kirjas.

Sõnapilvega lehe näidis

deaths scared pain orphans
 frightened death angry
 loss enemy sad guns
 bad sorrow hunger crying
 evil hunger frightened
 die memories enemy death loud
 sad angry scared sad
 Misery scary enemy
 destruction homeless sacrifice

friends sacrifice
 great victory proud
 motherland proud
 patriotic strong loss
 homeland pride patriot
 leader solidarity
 family protect help
 sacrifice helping allies
 "lest we forget"

Meedia

Rahu ja vägivald

Haridus

Tase 3

4–30

90 minutit

„Te võite kaigaste ja kividega mu luid murda, aga sõnad ei tee mulle kunagi haiget.”

Sellist lauset on tihti omistatud Ameerika Ühendriikide orjadele. Mõte seisnes selles, et kui töödejuhataja sind üksnes sõimas ja alandavate nimedega kutsus, oli see märksa parem kui tema piitsahoobid.

232

Minu elu pole kõigile vaatamiseks

Kaikad ja kivid võivad mu luid murda, aga ka sõnad võivad mulle haiget teha!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Meedia • Rahu ja vägivald • Haridus
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	4–30
Aeg	90 minutit
Ülevaade	Eesmärk on suurendada osalejate teadlikkust info- ja arvutitehnoloogia kuritarvitustest üldiselt ning konkreetsemalt küberkiusamisest.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus mõtte-, arvamus- ja sõnavabadusele • Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusse • Ebainimliku või alandava kohtlemise keeld
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Avardada teadlikkust mobiiltelefonide ja interneti pahatahtlikust kasutamisest • Arendada loova mõtlemise oskust ning leida võimalusi küberkuritegudega võitlemiseks • Soodustada empaatia ja solidaarsustunde teket
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Märkmetahvlid ja pliiatsid • Väidete loend • Kleeplint või nööri pörandale pika joone märkimiseks
Ettevalmistus	Lugege läbi nõuanded korraldajatele ning tehke endale üldiselt selgeks, mis on küberkiusamine, kuidas see avaldub ja kuidas selle vastu võidelda. Tutvuge materjalidega, et saada esmane ülevaade oma riigis kehtivatest küberkiusamist tõkestavatest seadustest.

Juhised

1. Alustage lühikese ajurünnakuga kiusamise teemal. Paluge osalejatel mõne minuti jooksul mõelda, mis on kiusamine ja kuidas see avaldub. Seejärel paluge neil anda oma vastused ja märkige need üles märkmetahvlile.
2. Siis võtke ette puhas märkmetahvli leht ning korrake sedasama protsessi küberkiusamisega, paludes osalejatel öelda, mis on see on ja kuidas see avaldub.
3. Märkige pörandale kleeplindi või nööriaga joon ja nimetage see nõustumisjooneks. Paluge osalejatel moodustada nõustumisjoone kummalegi küljele kaks sirget rivi.
4. Selgitage, et te loete nüüd ette mõned väited küberkiusamise kohta ning osalejad peavad näitama oma arvamust nende kohta sõnu kasutamata. Kui nad on väitega nõus, peaksid nad tegema sammu küljele nii, et nad jääksid seisma nõustumisjoonele. Vastused peaksid olema ausad.
5. Lugege ette esimene väide. Andke osalejatele aega mõtlemiseks ja vastamiseks. Seejärel paluge neil ringi vaadata ja tähele panna, kui paljud neist seisavad nõustumisjoonel.
6. Paluge osalejatel algsetesse rividesse tagasi pöörduda ja lugege ette järgmine väide.
7. Lõpuks paluge kõigil ringi koguneda ning jätkake hindamise ja analüüsi.

Analüüs ja hindamine

Alustage kommentaaridega ette loetud väidete ja osalejate kogemuste kohta ning seejärel rääkige, kui levinud on erinevad kiusamise vormid ja kuidas nende vastu võidelda.

- Mida te teadsite küberkiusamisest enne seda harjutust?
- Kas kõigis väidetes osutatud olukorrad on piisavalt tõsised, et nimetada neid küberkiusamiseks? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas on küberkiusamise mooduseid, mis jäid enne mainimata?
- Kui levinud on küberkiusamine meie kogukonnas ja riigis?
- Milliseid inimõigusi küberkiusamisega rikutakse?
- Miks mõned inimesed kiusavad teisi? Miks saab mõnest inimesest ohver?
- Miks hakkavad mõned kiusamise ohvrid hiljem ise teisi kiusama?
- Mida saaks küberkiusamise lõpetamiseks teha ohver ise ja teised inimesed?
- Mida saab inimene ise teha, et kaitsta ennast küberkiusamise eest?
- Milliseid inimõigusi kiusamine ohustab?
- Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 19 öeldakse: „Igaühel on arvamuse- ja sõnavabadus; see õigus kätkeb vabadust sekkumiseta oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste abinõudega ja riigipiiridest sõltumata.” Kas sõnavabadus peaks olema kuidagi piiratud? Kui jah, siis milliseid tagajärgi see kaasa toob ja kes peaks piirangud kehtestama? Millised tagajärjed kaasnevad sellega, kui sõnavabadust ei piirata?

Nõuandeid korraldajatele

Kiusamine ja küberkiusamine on tundlikud teemad. Peaksite olema valmis selleks, et mõned osalejad muutuvad emotsionaalseks, kuna neile meenub mõni halb kogemus. Inimesed, keda on kiusatud, tunnevad süüd ja häbi; nad ei käsita ennast ohvritena, samas kui kiusajad ise ei pruugi lõpuni aru saada, miks nad seda teevad. Seega enne küberkiusamise teema juurde asumist valmistuge hoolikalt ning kaaluge, kas võiks endale kutsuda appi kellegi, kes on selle valdkonnaga lähemalt kokku puutunud.

Kiusatu võimalikud käitumisvariandid:

- mitte vastata ähvardavatele või laimavatele sõnumitele;
- blokeerida kiusajate meilikontod;
- vahetada oma meiliaadressi;
- vahetada oma interneti teenusepakkujat (ISP);
- vahetada oma mobiilikontot;
- säilitada pahatahtlikud sõnumid tõenditena;
- rääkida probleemist usaldusväärsele isikule. Lapsed peavad mingil hetkel pöörduma täiskasvanu poole;
- teatud juhtudel võib kiusajale otse vastu astuda. Selleks võib korraldada vahendaja abil kokkusaamise ning püüda kiusajale selgitada tema tegude tagajärgi;
- mõnel juhul võib olla soovitatav teatada asjast politseisse või konsulteerida juristiga.

Samaga vastamine ehk kiusaja vastukiusamine ei ole soovitatav, sest selline käitumine võib kaasa tuua teie vastu tsiviil- või kriminaalsüüdistuse esitamise.

Mõned tegevused, kuidas kaitsta ennast kiusamise eest:

- piirata arvutiga internetis oleku aega, mitte olla kogu aeg kättesaadav;
- mitte avada tundmatut päritolu e-kirju;
- vahetada regulaarselt salasõna;
- mitte avaldada oma profiilis palju isiklike andmeid.

Kõige olulisem, mida osalejad peaksid sellest harjutusest õppima, on see, et kiusamise ohvriks langemisel või selle märkamisel tuleb sellest teistele inimestele rääkida.

KEY DATE

8. veebruar
Turvalise interneti päev

Kiusamise ennetamisel ja selle lõpetamisel on kõige tähtsam tegur haridus. Kiusamise mehhanismid on keerukad ja selle põhjused võivad olla erinevad, kuid lahenduseni jõudmiseks peavad nii ohver kui ka kiusaja mõistma kiusamisega seotud sotsiaalseid ja psühholoogilisi mõjutegureid. Kiusamise ohvrid on sageli häbelikud, tundlikud, kartlikud, ebakindlad, madala enesehinnangu ja väheste sotsiaalsete oskustega. Välised tunnused, mille kallal tihti noritakse, on ülekaal, väike kasv või puue, samuti teise rassi, religiooni või sotsiaalsesse rühma kuulumine. Kiusajad tegelevad kiusamisega seetõttu, et see parandab nende enesehinnangut, aitab ennast tähtsana tunda ja teisi inimesi kontrollida. Kui teised seda teevad, võivad nad arvata, et see muudab nad populaarseks või lahedaks. Kiusamine on ka üks moodus, kuidas inimesed tahavad tähelepanu võita, oma tahtmist saada või karistada kedagi, keda nad kadestavad.

Variandid

Paljust kiusatutest saavad ise kiusajad, seega tuleks inimesi suunata mõtlema isiklikule vastutusele. Viige pärast väidete ettelugemist läbi harjutuse teine voor samade väidetega, kuid nüüd lugege väited ette kiusaja seisukohast.

Osalejate ülesanne ei ole astuda nõustumisjoonele, vaid püsida oma rivis ja väidete üle järele mõelda. Näiteks: „Kas oled kunagi avanud kellegi meilipostkasti ilma selle kasutaja nõusolekuta?” või „Kas oled kunagi kasutanud kellegi mobiiltelefoni ilma tema nõusolekuta?”

Kui osalejad on kiusamise probleemist teadlikud, võite läheneda teemale süvendatult. Foorumteater on üks hea meetod, mis võib aidata kiusamise põhjusi paremini mõista ja probleemile lahendusi leida. Paluge osalejatel moodustada väikesed rühmad, et rääkida tegelikus elus aset leidnud kiusamisjuhtudest. See võib olla miski, mida nad on ise kogunud või mida on kogunud mõni nende tuttav. Iga rühm peaks valima nende seast ühe näite, millega edasi töötada. Osalejad peaksid püüdma kujutleda põhjusi, miks kiusaja kiusab, kuidas kiusamine tegelikkuses toimus, mis juhtus pärast seda ja millised olid tagajärjed. Seejärel peaksid rühmad lavastama oma arutelu põhjal lühinäidendi, mida saaks ülejäänud rühma ees esitada. Kui näidend on läbi, korrake viimast stseeni, milles käsitletakse kiusamise tagajärgi, ning küsige publiku seast ettepanekuid, mida ohver oleks saanud teisiti teha.

Soovitusi jätkutegevusteks

Mõelge välja küberkiusamise vastase kampaania tunnuslause.

Koostage oma kooli või noortekeskuse jaoks küberkiusamise vastaste reeglite kogum või analüüsige seda, kui sellised reeglid on juba olemas.

Võite uurida ka vägivalda muid aspekte, kasutades harjutust „Vägivald minu elus” (lk 317).

Ideid tegutsemiseks

Kasutage ülalkirjeldatud teise variandi käigus välja töötatud ideid ning näidake etendust teistele klassidele, noorterühmadele või lapsevanematele.

Korraldage koolis või noortekeskuses küberkiusamise teemal avalik arutelu, kuna paljud õpetajad ja lapsevanemad ei tea, mis tegelikult toimub.

Uurige välja, kas keegi teie kodukandis korraldab teavituskampaaniat info- ja arvuti-tehnoloogia riskide ja kuritarvituste kohta ning kas saaksite kuidagi kaasa aidata.

Lisateave

Küberkiusamine tähendab seda, kui keegi kasutab e-posti, tekstvestlusi, jututubasid, piipareid, mobiiltelefone või muid infotehnoloogia vahendeid, et tahtlikult mõnda inimest ahistada, ähvardada või hirmutada. See võib muu hulgas avalduda järgmistes tegudes:

- ähvarduste tegemine;
- ärritavate solvangute või rassilise või rahvusliku laimu saatmine;
- geiks sõimamine;
- katse nakatada ohvri arvutit viirusega;
- meilipostkasti üleujutamine sisutute kirjadega;
- isiku kohta vaateabe avaldamine või levitamine, et isikut või tema mainet kahjustada;
- kellegi väljavalimine ning teiste õhutamine, et nad teda ründaksid või tema üle nalja teeksid;
- mõne teise isiku teesklemine, et jätta mulje, nagu oleks too õelnud midagi, mis ei vasta tema tõekspidamistele või ei käi tema kohta;
- teise isiku piltide levitamine, eriti kui neil kujutatakse piinlikku olukorda, ilma isiku loata;
- e-kirjade levitamine autori loata;
- teistele surve avaldamine, et nad arvaksid kiusatava enda seast välja (internetis või reaalses elus);
- korduv inetute, õelate ja solvavate sõnumite saatmine.

Küberkiusamisega tegelevad sageli lapsed, aga see ei piirdu kindlasti ainult lastega. Üks suurimaid raskusi küberkiusamise vastu võitlemisel seisneb selles, et kiusaja on anonüümne ja tema isikut on seetõttu raske tuvastada.

Internetis on mitmeid küberkiusamise vastu võitlemist käsitlevaid veebisaitide. Kasutage otsingumootorit, et saada rohkem teavet kohalike algatuste kohta. Üldist teavet võib leida järgmistelt veebisaitidelt:

<http://www.stopcyberbullying.org/>

<http://yp.direct.gov.uk/cyberbullying/>

http://europa.eu/legislation_summaries

Euroopa Nõukogu arvutikuritegevusvastane konventsioon

See 1. juulil 2004. aastal jõustunud konventsioon on esimene rahvusvaheline leping, milles käsitletakse interneti ja muude arvutivõrkude abil toime pandud kuritegusid, keskendudes eriti autoriõiguse rikkumisele, arvutiga seotud pettustele, lapspornole ja võrkude turvalisuse rikkumistele. Samuti nähakse selles ette mitmed täitetegevused ja menetlused, näiteks arvutivõrkude läbiotsimine ja sisuandmete pealtkuulamine. Minge aadressile <http://conventions.coe.int> ja otsige lepingut nr 185.

- Kas keegi on kunagi avanud sinu meilipostkasti ilma sinu nõusolekuta?
- Kas keegi on kunagi lugenud sinu SMS-e ilma sinu nõusolekuta?
- Kas keegi on kunagi saatnud sinu mobiilile või meilile solvavaid sõnumeid, pahatahtlikke pilte või videoid?
- Kas keegi on kunagi saatnud sinu kohta teavet või sinu pilte / videoid kellelegi teisele ilma sinu nõusolekuta?
- Kas keegi on kunagi avaldanud veebisaidil või sotsiaalvõrgus sinu pilte või sinu kohta käivat teavet ilma sinu nõusolekuta?
- Kas keegi on kunagi moonutanud sinu pilte või videoid ilma sinu nõusolekuta?
- Kas oled kunagi avaldanud kellelegi oma salasõnu?
- Kas keegi on sind kunagi solvanud interaktiivses mänguruumis või jututoas?
- Kas oled kunagi saanud häiriva / pahatahtliku sisuga telefonikõnesid?
- Kas keegi on kirjutanud sinu blogisse / sotsiaalvõrku kohatuid kommentaare?
- Kas keegi on kunagi saatnud meili või SMS-i sinu kohta ekslikku / pahatahtlikku teavet või kuulujutte?
- Kas tead mõnda küberkiusamise ohvrit?
- Kas tead, et seda liiki vägivalda vastu on olemas eraldi seadused?
- Kas arvad, et see, mida inimesed saavad internetis avaldada, peaks olema kuidagi piiratud?
- Kas on õige keelata mobiiltelefonide kasutamine koolis?

Kodakondsus ja osalus

Demokraatia

Kultuur ja sport

Tase 3

12–30

120 minutit

Redelil

Kodanikena oleme kõik kohustatud sekkuma ja osalema – kodanik on see, kes suudab midagi muuta.

José Saramago

- Teemad**
- Kodakondsus ja osalus
 - Demokraatia
 - Kultuur ja sport

Rühma suurus 12–30

Raskusaste Tase 3

Aeg 120 minutit

Ülevaade Harjutus sisaldab rollimängu ja arutelu. Osalejad arutlevad noorte osaluse tähenduse üle ning kaaluvad võimalusi, kuidas nad ise saaksid kohaliku kogukonna elust rohkem osa võtta.

- Seotud õigused**
- Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele
 - Õigus osa võtta kultuurielust
 - Arvamus- ja teabevabadus

- Eesmärgid**
- Arutleda noorte osalemise võimaluste ning osalust takistavate ja soodustavate tegurite üle
 - Arendada koostöö, organiseerimise ja ühise tegutsemise oskusi
 - Kasvatada vastutustunnet oma tegude eest

- Materjalid**
- Jaotusmaterjal: „Osaluse redel” (vt ka 5. peatüki taustateavet kodakondsuse ja osaluse kohta)
 - Suur paberileht, marker ja käärid
 - Märkmepaber või väikesed paberilehed, mida saab seinale kinnitada
 - Sein

- Ettevalmistus**
- Paljundage jaotusmaterjalist üks eksemplar igale väikesele rühmale. Valmistage 6 silti: takistused, kontroll, kontrolli puudumine, soodustavad tegurid, kontroll, kontrolli puudumine

Juhised

1. osa. Mis on osaluse redel? (45 minutit)

1. Küsige osalejatelt, mida nende jaoks tähendab „noorte osalus”.
2. Jagage välja osaluse redeli joonis ning selgitage, et see on üks võimalus, kuidas kujutada erinevaid osalemise viise. Arutage lühidalt läbi redeli astmed.
3. Jagage rühm kaheksaks väikeseks rühmaks. Andke igale rühmale üks osaluse tase ning paluge neil ette valmistada 2–3-minutiline rollimäng, mis kujutaks näitlikult neile antud osaluse taset.
4. Kui rühmad on valmis, paluge neil järjekorras oma rollimängud esitada. Kui osalejad soovivad, võivad nad rollimängude vahel esitada küsimusi või kommentaare.

2. osa. Meie osalus.

5. Paluge osalejatel viie minuti jooksul iseseisvalt oma elu põhjal välja mõelda võimalikult palju näiteid kõigi kaheksa tasandi kohta. Paluge neil mõelda kõigile oma tegevuskohadele: kodu, kool, huviring, töö, perekond ja sõbrad.

OLULINE KUUPÄEV

28. september
Teavitamise päev

6. Seejärel paluge osalejatel tutvustada oma näiteid üksteisele 4–5-liikmelistes väikeses rühmades. Paluge osalejatel näidete üle arutlemise ajal välja mõelda tegureid, mis võiksid redelil ülespoole liikumist takistada või seda soodustada. Iga tegur tuleks kirjutada eraldi märkmepaberile.
7. Rühmade arutelu ajal kinnitage seinale üksteisest umbes kahe meetri kaugusele eelnevalt valmistatud sildid: takistused ja soodustavad tegurid. Seejärel kutsuge kõik suurde rühma ning paluge neil kinnitada oma märkmepaberid vastava sildi alla seinale.
8. Vaadake kaks tekkinud loendit koos osalejatega läbi. Küsige selgitust, kui midagi jääb ebaselgeks, ning püüdke lahendada osalejate eriarvamused eri väidete paigutuse kohta seinal.
9. Nüüd pange esimeste siltide alla seinale sildid „kontroll” ja „kontrolli puudumine”. Paluge osalejatel jagada mõlema loendi tegurid kahte rühma vastavalt sellele, kas need tegurid on nende endi kontrolli all või osutavad mingitele nendest sõltumatutele välistele mõjuritele.
10. Lõpuks vaadake koos üle märkmelehtede paiknemine neljas loendis. Minge edasi hindamise ja analüüsi juurde.

Analüüs ja hindamine

- Kas harjutus aitas teil selgemini mõelda sellest, kuidas avaldub teie osalus erinevates eluvaldkondades? Mis teid kõige rohkem üllatas?
- Kas teile tundub, et noorte osalus on üldiselt suur või väike – teie koolis, noortekeskuses ja kogukonnas? Millistel põhjustel?
- Kas noorte aktiivne osalus on oluline? Miks?
- Kas teie arvates on vähene osalus tingitud eeskätte sisemistest (psühholoogilistest) teguritest või välistest teguritest?
- Mis tundeid see inimestes tekitab, kui nad saavad ka tegelikult osaleda, st osalus ei ole üksnes sümboolne?
- Kas rühma liikmetele meeldiks, kui nad saaksid ühiskonnaelus osaleda praegusest kõrgemal „redelipulgal”? Kui jah, siis millistes valdkondades? Millised põhjused räägivad selle poolt ja millised vastu?
- Kas rühma liikmetele meeldiks, kui nad saaksid ühiskonnaelus osaleda praegusest madalamal „redelipulgal”? Kui jah, siis millistes valdkondades? Millised põhjused räägivad selle poolt ja millised vastu?
- Kui paljudele osalejatele näib, et nad võiksid ühiskonnaelus praegusest rohkem osaleda, ja kui paljud arvavad, et nad ka tegelikult teevad seda? Kui jah, siis kuidas ja millal?
- Kuidas on otsustamises osalemise õigus tagatud inimõigustealastes dokumentides?

Nõuandeid korraldajatele

Paluge osalejatel teises osas välja mõelda võimalikult palju osalemise viise. Ideid võite saada kodakondsust ja osalust käsitleva taustateabe osast.

Osaluse redeli tutvustamise ajal rõhutage kindlasti, et kõige kõrgema tasandi osalus ei ole igas olukorras tingimata parim variant. Sõltuvalt asjaoludest, inimeste ettevalmistusest, kasutatavast ajast ja huvist võib olla asjakohane osaleda näiteks konsultandi või esindajana. Midagi ei ole põhimõtteliselt valesti, kui teatud olukorras teiega üksnes konsulteeritakse (või teid ainult teavitatakse). Kolm kõige alumist taset (manipuleerimine, ilustus ja sümboolne osalus) ei ole siiski vastuvõetavad ning neid ei saa pidada tegelikuks osaluseks, sest inimeste kaasatus ja panus on minimaalne või puudub sootuks. Seda peaksite tutvustuses rõhutama, et kellelgi ei jääks selle suhtes mingeid kahtlusi.

Kui rühm püüab mõelda soodustavatele teguritele ja takistustele, aidake neil paigutada võimalikult palju tegureid „kontrolli” veergu. Vajadusel võite tuua mõned näited või meenutada osalejatele, et takistused ei pea olema tingimata füüsilised või korralduslikud, vaid võivad olla ka psühholoogilised. Innustage osalejaid arutelul otsima võimalusi, kuidas näilisi takistusi oleks võimalik ületada. Näiteks kui nad väidavad, et „nad (õpetajad, noortekeskuse või gümnaasiumi juhtkond) niikuinii ei laseks meil seda teha”, uurige, kas nad üldse on küsinud.

Kui nad ütlevad, et ei saaks tõenäoliselt sellega hakkama, küsige neilt, kuidas nad tõestaksid, et nad saavad hakkama.

Kui nad ütlevad: „See ainult vihastaks mu vanemaid / õpetajaid / kohalikku omavalitsust”, uurige, kas sama küsimust oleks võimalik sõnastada nii, et nimetatud isikud reageeriks kuidagi teisiti.

Harjutuse käigus võite rääkida üldiselt rühma liikmete osalemisest õppetundides või noortekeskuse tegevuses. Võite uurida võimalusi, kuidas teie või nemad saaksid soodustada osaluse ja omapoolse initsiatiivikuse kasvu.

Kui jutt läheb sellele, et mõned rühma liikmed takistavad teiste sügavamat osalust, võib seda kasutada eakaaslaste survest ja kiusamisest rääkimiseks.

Variandid

Võite võtta takistuste ja soodustavate tegurite nimetamise aluseks rollimängud, mitte noorte inimeste endi kogemused. Kasutage pärast iga rollimängu foorumteatri meetodit (vt 1. peatükk, lk 67) ning paluge osalejatel tegevust kuidagi teisiti edasi arendada. See võimaldab neil uurida võimalusi, kuidas ületada osalemise takistusi nende endi eluga sarnanevates olukordades.

Soovitusi jätkutegevusteks

Koostage kogu rühmaga ühine õppetöö kava, et anda neile rohkem vastutust ja kontrolli õppetegevuste ja õppe sisu üle.

Harjutus „Me jälgime teid” (lk 110) kutsub igaühte üles tegutsema ja vastutust võtma ning näitab võimalusi, kuidas saaks kampaanias osaleda.

Ideid tegutsemiseks

Paluge rühmal koostada nimekiri kohalikus kogukonnas esinevatest nähtustest, mida nad tahaksid muuta. Seejärel paluge neil valida nimekirjast üks või kaks asja, mida nad enda arvates suudaksid mõjutada, ning uurida lähemalt võimalusi, kuidas ennast neis küsimustes kuuldavaks teha või muudatusi esile kutsuda. Seejärel innustage neid, et nad rakedaksid oma ideid ka praktikas.

Lisateave

Noorte osalus tähendab noorte aktiivset kaasalöömist oma kogukonna elus ning eeldab, et noortel on võimalik suurel määral kaasa lüüa sellistes planeerimis- ja otsustustegevustes, kus noored pole varem eriti esindatud olnud. Selleks võivad olla näiteks spordi, koolide, noortekeskuste, ühingute ja kohaliku kogukonnaga seotud tegevused. Eeldatakse, et noored aitavad välja töötada mingit reaalsele vajadusele vastavat meetet, mille mõju ja tagajärjed ulatuvad noortest endist kaugemale.

Euroopa Nõukogu on koostanud käsiraamatu (pealkirjaga „Have your say”) noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise muudetud Euroopa harta rakedamise kohta. See on suurepärane osalust käsitlev ressurss, milles on eraldi peatükk tegevuste kohta.

Euroopas on noorte osalusel ja esindatusel väljakujunenud traditsioon. Näiteks Euroopa Nõukogu soodustab noorte osalust noorsootöö sektori ühise juhtimise süsteemi abil. Noorteküsimuste nõuandekogusse kuulub 30 esindajat rahvusvahelistest valitsusvälistest noorteorganisatsioonidest ja riiklikest noortenõukogudest, kes teevad koos noorteküsimuste Euroopa juhtkomiteesse kuuluvate valitsusametnikega otsuseid prioriteetide ja programmide kohta ning annavad soovitusi tulevaste poliitikate ja programmide vastuvõtmiseks. Nõuandekogu sõnastab ka Euroopa Nõukogu töös noori puudutavate küsimuste kohta arvamusi ja ettepanekuid.

Euroopa Noortefoorum on sõltumatu demokraatlik platvorm, mida juhivad noored ise ning kus on esindatud umbes 100 riiklikku noortenõukogu ja rahvusvahelist noorteorganisatsiooni. Noortefoorumi eesmärk on innustada noori aktiivselt ühiskonnaelus osalema ning selle kaudu oma elu parandama, esindades ja kaitstes enda ja oma organisatsioonide vajadusi ja huve suhetes Euroopa institutsioonide, Euroopa Nõukogu ja ÜROga. Noortefoorum usub, et vaja on tekitada „osaluse kultuur”. See tähendab, et noortepoliitika põhiküsimusi tuleb kujundada paralleelselt noorte kasvava osalusega neid puudutavate ja mõjutavate otsuste tegemisel.

Noorteküsimuste nõuandekogu

Euroopa Noortefoorum:
www.youthforum.org

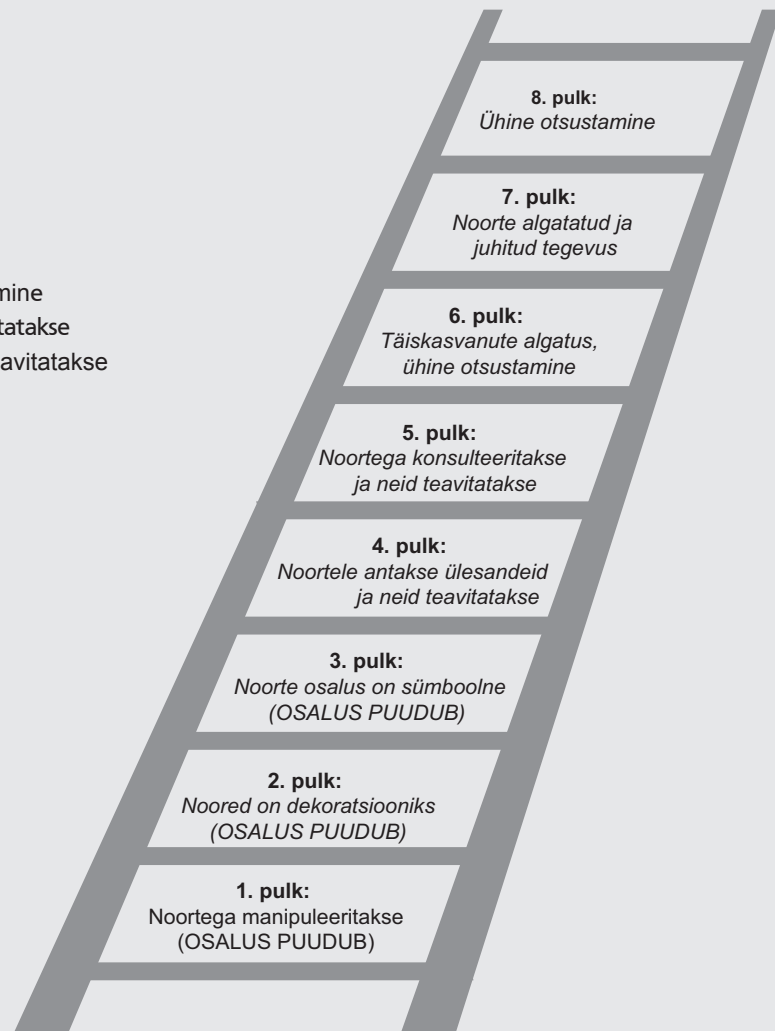
1992. aastal töötas Roger Hart välja laste osaluse mudeli, sümboliseerides osalusest kodanikuosaluseni (UNICEFi uurimiskeskus Innocenti, Firenze):

Osalus

- 8. pulk: ühine otsustamine
- 7. pulk: noorte algatatud ja juhitud tegevus
- 6. pulk: täiskasvanute algatus, ühine otsustamine
- 5. pulk: noortega konsulteeritakse ja neid teavitatakse
- 4. pulk: noortele antakse ülesandeid ja neid teavitatakse

Mitteosalus

- 3. pulk: noorte osalus on sümbolne
- 2. pulk: noori kasutatakse dekoratsioonina
- 1. pulk: noortega manipuleeritakse

Lapsed

Keskkond

Tervis

Tase 2

6+ (väikestes rühmades 3–4)

60 minutit

Meie tulevikud

Meie edenemise proovikivi pole see, kas me suurendame jõukate rikkust, vaid see, kas me suudame piisavalt toetada vaeseid.

Franklin D. Roosevelt

- Teemad**
- Lapsed
 - Keskkond
 - Tervis
- Raskusaste** Tase 2
- Rühma suurus** 6+ (väikestes rühmades 3–4)
- Aeg** 60 minutit
- Ülevaade** Harjutus hõlmab joonistamist, mõtisklemist ja arutelu, milles käsitletakse osalejate lootusi ja muresid seoses oma põlvkonna tulevikuga. Muu hulgas käsitletakse järgmisi küsimusi:
- tulevase põlvkondi mõjutavad keskkonnaprobleemid;
 - kohaliku arengu vastavus kohalike elanike vajadustele;
 - arengut tagant tõukavad jõud
- Seotud õigused**
- Õigus oma arvamusele ja teabe saamisele
 - Lapse õigus olla ära kuulatud kõigis küsimustes, mis puudutavad tema primordiaalseid huve
 - Õigus piisavale elatustasemele
- Eesmärgid**
- Õppida paremini mõistma kogukonna tegevust, õigusi ja kohustusi
 - Harjutada avatud diskussiooni, meeskonnas töötamise ja visiooni kujundamise oskusi
 - Kasvatada uudishimulikku ellusuhtumist ja usku, et tulevik on iga noore enda kätes ning nende tegudel on mõju
- Materjalid**
- Paber ideekavandite ülesmärkimiseks
 - Suured paberilehed lõpliku kavandi koostamiseks
 - Värvivid, pintsliid, pliiatsid ja markerid
 - Kollaaži koostamiseks vajalik materjal, nt värviline paber, ajakirjad, oksaraod, riis, oad, kuivanud lehed, teokarbid, joogikõrred
 - Käärid
 - Liim ja kleeplint
 - Joonistused või fotod sellest, kuidas kodukant nägi välja 10 või 20 aastat tagasi (soovi korral)
 - Vanad ja uued kodukandi kaardid (soovi korral)

Juhised

1. Rääkige sissejuhatuseks üldiselt aja jooksul toimuvast muutumisprotsessist. Paluge osalejatel mõelda tagasi oma lapsepõlvele ning meenutada, kuidas nägid välja nende kodud ja kodutänavad ning kuidas need on muutunud. Kas koolis või noortekeskuses on ruume renoveeritud või sisustust uuendatud? Kas ümbruskonda on ehitatud uusi hooneid või rajatisi, nt kaubanduskeskused, korterelamud, teed, mänguväljakud või kergliiklusteed?
2. Küsige osalejatelt, miks sellised muutused on toimunud ning kes tegi otsused selle kohta, mida ja kuidas tuleks uuendada. Kas näiteks ehitatud elumajades pakutakse

OLULINE KUUPÄEV

12. august
Rahvusvaheline
noortepäev

- kohalikele elanikele hädasti vajalikke soodsaid elamispingu või on tegemist investeerimisfirma poolt rahastatud luksus- või puhkusekorteritega?
- Arutage lühidalt läbi üks või kaks näidet: kellele ja kuidas on need arendused kasulikud? Mida oleksid osalejad ise teinud, kui nad oleksid saanud otsustada?
 - Nüüd seostage see teema teisi inimesi ja inimõigusi mõjutavate otsustega. Kas osalejate meelest on kasulik kaaluda otsuseid inimõiguste valguses? Kas tulevikus hakkavad otsustajad inimõigusi rohkem või vähem tähtsustama? Miks?
 - Õelge rühmale, et nüüd on nende võimalus. Nüüd saavad nad hakata oma tulevikule mõtlema ja seda mõjutama.
 - Paluge osalejatel jaguneda 3–4-liikmelistesse rühmadesse.
 - Jagage välja paber ja pliiatsid ning paluge osalejatel joonistada või visandada ideid oma ideaalse tulevase kodukoha/linna kujundamiseks. Neil on täiesti vabad käed. Ainus piirang on nende endi kujutlusvõime.
 - Kui iga rühm on oma ühises visandis kokku leppinud, tuleks see kanda suurele paberile ning täiendada seda värvide ja kollaažimaterjalidega.
 - Kui see töö on valmis, paluge igal rühmal oma plaani tutvustada ning öelda, kust nad oma ideed said ja kuidas neid edasi arendasid. Pärast iga tutvustust võib jätta natuke aega küsimusteks ja vastusteks, kuid üldisem arutelu peaks jääma analüüsi ossa.

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige, kuidas õnnestus koostöö rühmades. Seejärel rääkige sellest, kas kavandid vastasid inimeste vajadusele tervisliku elukeskkonna järele.

- Kas igaüks sai töös osaleda ja oma panuse anda? Kuidas kasutasid väikesed rühmad ära oma liikmete erinevaid oskusi ja võimeid?
- Mis tundeid tekitas kavandite kohta antud tagasiside?
- Mis tundeid tekitas kavandite kohta tagasiside andmine?
- Kas osalejad oleksid nõus loobuma mõnest oma ideaalist, kui nad peaksid kohe koostama klassi või rühma ühise kavandi, mis vastaks klassi või rühma kõigi liikmete vajadustele või soovidele?
- Kas kavandites arvestati keskkonnakaitse vajadusi, näiteks vajadust vähendada süsinikdioksiidi heidet, kasutada taastuvaid ja kestlikke ressursse ning võtta kasutatud tooted ringlusse?
- Kas osalejatele meeldis olla ise oma tuleviku „arhitekt”? Kas osalejad usuvad, et nende ideaalkujutelm võib kunagi tõeks saada? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas nende meelest oleksid täiskasvanud valmis neid kavandeid arutusele võtma? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Mis oli esitatud kavandites kõige üllatavam?
- Millised on osalejate kodanikuõigused tulevikus?
- Millised on nende kodanikukohustused tulevikus?
- Kas meie kooli (noortekeskuse või kogukonna) noortel on võimalus kaasa rääkida neid otseselt mõjutavate arenduste või üldiselt arenduste teemal? Millistele õigustele tuginedes nad võiksid nõuda, et neile antaks võimalus otsustusprotsessides osaleda?
- Millised võimalused on noortel üldiselt mõjutada nende elu ja tulevikku kujundavaid demokraatlikke protsesse?
- Milliseid kohalikke teenuseid on vaja, et tagada igaühele õigus tervisele, puhkusele, vabale ajale ja kultuurielus osalemisele?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuse pealkiri on „Meie tulevikud”. Mitmuse vormiga tahetakse rõhutada, et tulevik ei ole ette määratud, vaid kujuneb meie tegude põhjal. Seetõttu on olemas palju võimalikke tulevikke ning noorte ülesanne on rajada selline tulevik, mis vastaks nende ideaalidele ja püüdlustele.

Muutuste idee näitlikustamiseks võite näidata rühmale vanu pilte sellest, kuidas nende kodukoht nägi välja kümme või kakskümmend aastat tagasi. Samuti võite paluda, et nad mõtleksid ülemaailmsetele muutustele. Näiteks peaksid nad mõtlema sellele, et kolmekümne aasta eest kuulus internet veel ulme valdkonda, kuid mõne aasta pärast on võrku ühendatud juba kõik maailma koolid ja raamatukogud.

Kui osalejatel on raske kujutleda, milline võiks tuleviku linn välja näha, võite neid suunata järgmiste küsimustega:

- Kes seal elavad? Kas kohapeal sündinud inimesed või uustulnukad? Kui vanad nad on? Kas neil on pered?
- Milline näeb välja nende igapäevaelu? Kust nad toitu ostavad? Kuidas nad ringi liiguvad?
- Milliseid sotsiaalteenuseid nad vajavad (nt haiglad, hambaarstid jne)?
- Millised on nende koolid?
- Kuidas nad reisivad?
- Millised on tulevikus majad?
- Milline on nende ühiskondlik elu? Mida nad teevad vabal ajal?
- Kas neil on lemmikloomi?
- Mis tööd inimesed teevad?
- Millised uued tehnoloogiad võivad olla kasutusel?
- Mis olukorras on keskkond? Kas keskkond on looduslik või tehiskond?

Variandid

Kollaaži asemel võite valmistada ka jäätmetest (pappkarbid, tualettpaberi rullisüdamikud, volditud kaardid) või mingit sorti ehituskividest (nt legoklotsid) kokku pandud mudeleid.

Kogu kodukandi üldise välisilme visandamise asemel võivad osalejad valida ka ühe hetkel kasutamata krundi ning mõelda, mida võiks sinna ehitada. Paluge rühmal teha uurimistööd kogukonna eri rühmade vajaduste kohta ning koostada ettepanek, mille saaks esitada kohalikele volikogule. Krundile võib rajada näiteks kaubanduskeskuse, puhkekeskuse, kooli, elamu, parkla, pargi, mänguväljaku, spordiväljaku, vaikse roosiaia koos istepinkidega vanematele inimestele, linnatalu, eluslooduse kaitseala, lõbustuspargi, turismiatraktsiooni või keegliväljaku. Kui tahate seda teha tegevusprojektina, leiate 3. peatükist teavet tegevusprojektide kavandamise ja elluviimise kohta.

Soovitusi jätkutegevusteks

Võite uurida, kuidas teie kodukant võiks kohastuda tulevase naftapuuduse ja kliimamuutustega. Näiteks üleminekulinnade (*Transition Towns*) liikumises uurivad kohalikud elanikud, kuidas oleks võimalik 15–20 aasta jooksul vähendada erinevate kohaliku elu aspektide (toidu ja energiaga varustamine, transport, tervishoid, kultuur, majandus, töökohad jne) energiamahukust. Seni on käivitatud järgmisi algatusi: kohalikud aiamaad toidu kasvatamiseks; ettevõtete jäätmevahetus, kus jäätmeid tekitav ettevõtte üritatakse kokku viia sellise ettevõttega, kus neid jäätmeid saab kasutada; vanade esemete parandamine nende äraviskamise asemel; kohaliku vahetuskaubanduse arendamine. Rohkem teavet ja näiteid selle kohta, kuidas seda ideed maailma eri paigus edasi arendatakse, leiate aadressilt www.transitiontowns.org või internetiotsinguga „Transition Towns”.

Teine võimalik jätkutegevus on paluda osalejatel koostada oma kodukandi kohta isikupärane illustreeritud ja selgitustega varustatud suur kaart, millele oleks kantud just nende jaoks olulised kohad ja detailid. Selleks võib olla näiteks mõnel seinal olev grafiti, üks

kindel teeäärne puu või linnas liikumiseks kasutatav otsetee. Millegi olemasolu jäädvustamine on esimene samm, mis aitab näidata selle asja väärtuslikkust. See aitab seda kaitsta mõne tulevase „arenduse” käigus hävimise eest.

Rohkem teavet leiate aadressil www.commonground.org.uk ja nende kodukohakaartide projekti tutvustusest.

Veel üks võimalus teatud piirkonna ressursside, iseloomulike detailide ja maastiku kaardistamiseks on nn „kogukonnaretked” meetod (*transect walk*), mida kasutatakse Maailmapanga vaesuse ja sotsiaalse mõju analüüside koostamisel. Võite seda mõnel pärastlõunal proovida, kui tahate linnast välja saada. Täpsemat teavet leiate aadressilt <http://web.worldbank.org> otsinguga „transect walk”.

Koguge lisateavet selle kohta, kuidas toimub kohalikus omavalitsuses planeerimisprotsess ja kuidas saaks seda mõjutada. Kooli, noortekeskuse või ühingu otsuste tegemisel osalemiseks hakake käima nende esinduskogude koosolekutel või kandideerige nende valimistel. Tulevasi valikuid saab lähemalt vaadelda ka mitmete käesoleva käsiraamatu harjutustega. Näiteks „Tee Võrdsusemaale” uurib, kuidas saavutada soolist võrdõiguslikkust.

Kui soovite läbi viia veel mõne harjutuse, mis tegeleks noorte kaasamisega demokraatlikku otsustusprotsessi, võite kaaluda harjutust „Et kõigi hääl oleks kuulda” (lk 207) – see võimaldab osalejatel mõelda, millist haridust nad sooviksid saada ning kuidas oleks võimalik hariduslikke valikuid mõjutada õpilasesinduste abil.

Tulevikust unistades võime juba täna alustada õiglasema ühiskonna ehitamist. Kui rühm tahaks käsitleda kiusamise teemat ning uurida võimalusi, kuidas kasvatada empaatiat ja austust iga inimese vastu, võib läbi viia tegevuse „Kas meil on alternatiive?” (lk 140).

Ideid tegutsemiseks

Koostage harjutuse käigus valminud kollaažidest näitus ning kutsuge kohaliku volikogu esindaja teie ettepanekuid ära kuulama.

Otsige üles mõned kohaliku omavalitsuse strateegilised kavad (ühe aasta ja pikema perioodi kohta). Analüüsige neid rühmaga ning seejärel arutage neid pere ja sõprade ringis. Avaldage oma tagasiside blogis või kohalikus ajalehes, korraldage avalik koosolek või osalege omavalitsuse korraldatud avalikul kogunemisel.

Võtke ühendust kohaliku Agenda 21 töörühma või muu keskkonnakaitset edendava rühmaga, et anda oma panus kestliku tuleviku nimel tehtavasse töösesse.

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Haridus

Tase 2

4+

120 minutit

Tee Võrdsusemaale

Takistus ongi tee.

Zen-budismi tarkusesõna

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus • Haridus
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	4+
Aeg	120 minutit
Ülevaade	Harjutus sisaldab tööd väikestes rühmades, fantaseerimist ja joonistamist, mille käigus uuritakse soolise võrdsuse ja naiste diskrimineerimisega seotud probleeme.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Bioloogilise ja sotsiaalse soo alusel diskrimineerimise keeld • Õigus abielule ja perekonnale • Õigus võrdsusele seaduse ees
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Kujutleda tulevikku, kus võrdsus on normiks • Arendada suhtlemisoskust, kujutlusvõimet, loovust ja koostööoskust • Edendada õiglust ja lugupidamist
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • 2 suurt paberilehte (A3) või märkmetahvli paberit iga väikese rühma kohta • Piisavalt eri värvi markereid iga väikese rühma jaoks • Maakaart, soovitavalt matkakaart või muu kaart, millel on näha füüsilised objektid: mäed, orud, jõed, metsad, külad, sillad jne
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Tutvuge kaardi ja sellel kasutatud sümbolitega.

Juhised

- 1. osa.** Probleemide määratlemine ja ajurünnak lahenduste loetlemiseks. (15 minutit)
 1. Paluge osalejatel jaguneda 3–5-liikmelistesse rühmadesse. Andke igale rühmale üks paberileht ja pliitsid. Paluge neil joonistada kogu paberi pikkuses kolm võrdse laiusega veergu.
 2. Meenutage osalejatele, et Võrdsusemaal valitseb täielik sooline võrdõiguslikkus. Paluge osalejatel nimetada ajurünnaku korras sellise kujuteldava riigi tunnuseid. Üks rühma liige kirjutab need paberil esimesse veergu.
 3. Nüüd paluge rühmadel mõelda tänapäeva elu peale ning arutada omavahel iga esimesse veergu kirjutatud tunnuse puhul, mida tuleks teha selleks, et jõuda praegusest olukorrast tulevasele Võrdsusemaale. Vajalikud sammud tuleks kirjutada teise veergu vastava punkti kõrvale.
 4. Järgmiseks paluge osalejatel mõelda Võrdsusemaale jõudmist takistavatele teguritele ja sellele, kuidas võiks neist üle saada. Kirjutage need arvamused kolmandasse veergu.
- 2. osa.** Kaardi joonistamine. (40 minutit)
 1. Vaadake koos kiiresti üle, kuidas üks kaart välja näeb. Juhtige tähelepanu sellele, kuidas on joonistatud kontuurid, kuidas on kujutatud mägesid ja jõgesid, milliseid sümboleid kasutatakse metsade, rabade, hoonete, elektriliinide jne tähistamiseks.

2. Seejärel tutvustage asjade ja nähtuste sümbolse kujutamise ideed. Küsige osalejatelt, kas nad teavad mõnda muinasjuttu või muud lugu, kus kõlbeliste ideaalide selgitamiseks kasutatakse rännuteele asuva inimese metafoori. Rääkige sellest, kuidas sünge mets võib olla kurjuse metafoor või punapõskne õun võib sümboliseerida kiusatust. Ränduri kõlbelist tugevust sümboliseerib see, kui ta ujub üle kiire vooluga jõe, ning alandlikkust näidatakse sellega, et ta abistab hädas olevat looma.
3. Andke igale rühmale teine suur paberileht. Paluge igal rühmal joonistada väljamõeldud kaart, mis kujutab praeguse maailma ja tulevase maailma vahel kulgevat teerada. Osalejad peaksid ise välja mõtlema, mida mingid kaardiobjektid sümboliseerivad ning milliseid takistavaid või abistavaid tegureid olevikust Võrdsusemaale rändaja võib teel kohata.
4. Kutsuge kõik kokku suurde rühma ja paluge osalejatel oma kaarte tutvustada.

Analüüs ja hindamine

Alustage aruteluga sellest, kuidas sujus töö väikestes rühmades ning kuidas jõuti otsusteni selle kohta, mida ja kuidas kaardil kujutatakse. Seejärel arutlege ühiselt, milline Võrdsusemaa võiks välja näha ning millised takistused tuleb enne sinna jõudmist ületada.

- Kas harjutus meeldis osalejatele? Mille poolest?
- Millist veergu oli kõige lihtsam ja millist kõige raskem täita? Miks?
- Mis olid Võrdsusemaa põhitunnused?
- Mis peaks muutuma, et ühiskonnas tekiks tegelik sooline võrdõiguslikkus?
- Kas diskrimineerimise keelu valguses oleks õigustatud positiivne diskrimineerimine, mida kasutatakse lühiajalise meetmena soolise võrdõiguslikkuse suurendamiseks?
- Millise hinde te annaksite meie riigile kümnepallisel skaalal, kui võrrelda siinset meeste ja naiste võimaluste võrdsust maailma ülejäänud riikidega? Hinne 1 tähendaks väga suurt ebavõrdsust ja 10 peaaegu ideaalset võrdsust.
- Miks on nii oluline keskenduda naiste inimõigustele?
- Milliseid elanikkonnarühmi peale naiste meie ühiskonnas veel diskrimineeritakse? Kuidas see avaldub? Milliseid inimõigusi sealjuures rikutakse?
- Kuidas saaks ebasoodsamas olukorras olevaid rühmi võimendada, et nad hakkaksid oma õigusi nõudma?
- Milline on hariduse roll võimendamisel?
- Milline on inimõigustealase hariduse roll võimendamisel?

Nõuandeid korraldajatele

Jälgige, et rühmad pakuksid välja konkreetseid näiteid sellest, milline oleks elu Võrdsusemaal. Eelistatavalt peaksid rühmad ise näiteid välja mõtlema, aga kui see osutub raskeks, võite neid suunata, paludes mõelda näiteks naiste arvule parlamendis, naiste arvule ettevõtete juhtide seas, palgaerinevustele, naiste ja meeste töötundidele ühes päevas, vaba aja veetmise moodustele, koduste tööde jaotusele, osalise tööajaga töötajate arvule, perevägivallale, koolis ja tööl toimuvale ahistamisele ning meeste ja naiste kujutamisele meedias.

Ärge sümbolite kasutamise vajadust üle tähtsustage, sest mõnedel inimestel on raske metafoorides mõelda. Kui osalejatel ei tule ühtegi ideed oma mõtete kujutamiseks kaardil, võite hakatuseks välja pakkuda, et näiteks haridust võib kujutada sillana, mis viib naise üle naisjuristide kohta käivate eelarvamuste jõe, samal ajal kui mõni mees võib leida teelt rahulolupärli, kui ta saab töötada lasteaiakasvatajana ja hoolitseda väikeste laste eest. Loomulikult peaksid kasutatavad näited vastama teie ühiskonnas valitsevatele soolistele stereotüüpidele.

OLULINE KUUPÄEV

8. märts
Rahvusvaheline
naistepäev
3. november
Rahvusvaheline
meestepäev

Variandid

Rühmad võivad kaardi asemel valmistada näiteks jäätmetest maastikumudeli. Sellisel juhul tuleb varuda piisaval hulgal väikesi karpe, torusid, paberit, kive, pähkleid, nõõri- ja lõngajuppe, kirjaklambreid jne, samuti liimi ja alusmaterjalina kasutatavat pappi.

Oleviku ja tuleviku vahelist teed kujutava kaardi joonistamist saab meetodina kasutada enamiku teemade käsitlemiseks, kus eesmärk on rakendada osalejate kujutlusvõimet ning panna neid loovalt lahendusi otsima.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühm on mõelnud soolisele võrdõiguslikkusele tänapäeval ja tulevikus, võib neile meeldida harjutuses „Ajajooned” kasutatud meetod, mis võimaldab vaadata tagasi minevikus elanud tuntud naistele. Innustage neid põhjalikumalt uurima, kuidas soolise võrdõiguslikkuse mõiste ja praktika on ajaloo jooksul muutunud. Uurimistöö alustuseks võib otsida internetist kuulsaid naisi läbi ajaloo.

Teine võimalus on lahata diskrimineerimise ja kultuurilise identiteedi temaatikat säästva arengu kontekstis – seda võimaldab harjutus „Makah’ hõimu vaalapüük” (lk 215).

Ideid tegutsemiseks

Tutvuge oma kooli, noortekeskuse või töökoha soolise võrdõiguslikkuse poliitikaga ning arutage ühiselt, kuidas seda poliitikat rakendatakse ning kas Võrdsusemaa olukorrani jõudmiseks on vaja teha mingeid muudatusi või täiendavaid jõupingutusi.

Kui kasutate internetiotsingut „argumendid võrdse esindatuse demokraatia kohta”, võite leida väga praktilisi juhendmaterjale lobitöö tegemiseks ja kampaaniate korraldamiseks. Rohkem teavet naiste osaluse kohta poliitikas võite leida aadressil www.iknowpolitics.org.

Lisateave

Selle harjutuse aluseks on „võimestamise” (*empowerment*) mõiste. Võimestamise mõistet on üsna raske tõlkida ning keeruline seletada. Võimestamine on ühtaegu nii vahend kui ka väljund sellises pedagoogilises tegevuses, mida mõnikord nimetatakse vabastavaks hariduseks. Abiorganisatsioon Oxfam on esitanud ühe võimaliku võimestamise definitsiooni: võimestamine tähendab vastuastumist rõhumisele, mis sunnib miljoneid inimesi ühiskonnas tegutsema ebavõrdsetel tingimustel või ilma võimaluseta teostada oma inimõigusi.

Piltidega mängimine

Üks pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna ja kaamera ei valeta – või ehk siiski?

Raskusaste Tase 1

Rühma suurus Piiramatu

Aeg 30 minutit

Teemad • Üldised inimõigused

Ülevaade Osalejad peavad viima kokku inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklid neid illustreerivate piltidega.

Seotud õigused • Kõik

Eesmärgid • Suurendada teadlikkust inimõiguste tähtsusest igapäevaelus
• Arendada visuaalset kirjaoskust, kuulamis- ja suhtlemisoskust
• Kasvatada empaatiat ja austust inimväärikuse suhtes

Materjalid • 20–30 nummerdatud fotot
• Suur laud
• Seinale kinnitav inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklite loetelu (kopeeritud lühendatud versioonist lk 600)

Juhised

1. Laotage pildid suurele lauale.
2. Õelge osalejatele, et nad töötaksid individuaalselt.
3. Lugege ette üks inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel ja kirjutage see tahvlile/märkmetahvlile.
4. Paluge osalejatel vaadata fotosid ning valida üks foto, mis nende arvates vastab kõige paremini sellele artiklile.
5. Seejärel paluge igal osalejal järjekorras öelda, millise pildi ta valis ja miks.
6. Märkige valitud piltide numbrid tahvlile.
7. Korrake seda neli või viis korda inimõiguste ülddeklaratsiooni muude artiklitega. (Valige nii kodaniku- ja poliitilisi õigusi kui ka sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi sätestavaid artikleid.)

Analüüs ja hindamine

Hakatuses analüüsige harjutust ennast ning seejärel arutage, mida osalejad sellest õppisid.

- Kas inimesed valisid eri voorudes erinevaid pilte või leidsid nad, et üks või kaks pilti sobisid kõigil juhtudel?
- Kas eri inimesed valisid samu pilte või olid osalejate ettekujutused inimõigusi sümboliseerivatest piltidest väga erinevad? Mida ütleb see meist igaühe maailmanägemise kohta?
- Vaadake läbi tahvlile kirjutatud loend. Milliseid fotosid valiti kõige sagedamini? Mille poolest need erilised olid? Miks neid sagedamini valiti? Kas fotode värv ja suurus avaldas mõju või oli oluline pildil kujutatud?
- Kas mõnda pilti seostati mitme eri õigusega?
- Kas osalejate vahel tekkis lahkarvamusi mõne konkreetse pildi tõlgendamise küsimuses?
- Kas oli fotosid, mida üldse ei valitud? Kas need võiksid sellegipoolest sümboliseerida mõnda inimõigust? Millist?

Üldised
inimõigused

Tase 1

Piiramatu

30 minutit

Nõuandeid korraldajatele

Ühte fotot võib valida ükskõik kui mitmel korral. Seda võib valida korduvalt ühe vooru ajal või erinevates voorudes. Teiste sõnadega: see võib sümboliseerida ühte artiklit mitme inimese jaoks või see võib sümboliseerida eri inimeste jaoks eri artikleid.

Täiendavaid soovitusi fotokomplekti koostamise kohta leiate 1. peatüki alusmeetodite alapunktist (lk 61). Selles harjutuses kasutatavad pildid peaksid kujutama meie planeedi elu mitmesuguseid aspekte ning nende hulgas peaks olema fotosid üksikisikutest ja inimhulkadest, erineva vanuse, kultuuritausta ja võimekusega inimestest. Valikus peaks sisalduma pilte maa- ja linnakeskkonnast, tööstusettevõtetest ja põllumajandusest, mitmesuguste töö- ja puhketegevustega tegelevatest inimestest. Ärge nummerdage pilti mingisuguse süsteemi järgi. Numbrite ainus ülesanne on lihtsustada piltide tuvastamist.

Ärge unustage kontrollida, kas soovitud pildid ja fotod on autorikaitse all.

See, kui palju juhendamist osalejad piltide analüüsimiseks vajavad, sõltub konkreetsest rühmast ja nende üldisest visuaalsest kirjaoskusest. Vajadusel võite alustada harjutust ühe või kahe pildi ühise analüüsiga. Juhtnöörina saab kasutada allpool lisateabe punktis esitatud küsimusi.

Variandid

Võite paluda osalejatel valida ka sellise pildi, mis sümboliseeriks kõige paremini inimõiguste üldmõistet. Kui kõik on oma valiku teinud, paluge neil seda põhjendada.

Võite teha koopiad 5. peatükis esitatud Pancho karikatuuridest ning paluda osalejatel öelda, millistele inimõigustele need vastavad.

Kui tahate kasutada piltide asemel videot, võite kaaluda harjutust „Pantomiim”, milles inimõiguste mõistele lähenetakse näitlemise abil, paludes rühmal harjutuse käigus etendatud stseenid videole salvestada ja need YouTube'i postitada.

Soovitusi jätkutegevusteks

Hankige mõned fotokaamerad ning viige kodukohas läbi fotoprojekt „Vaateid inimõigustele”, mille käigus tuleb pildistada inimõigustega seotud stseene ja kohti.

Harjutus „Vaheta prille” (lk 126) võimaldab osalejatel uurida ja pildistada oma kodukohta inimõiguste perspektiivist.

Pildid ei jää inimeste mällu üksnes fotodelt, vaid ka olukordadest ja sündmustest. Diskrimineerimise visualiseerimiseks võite kasutada harjutust „Astu samm ette” (lk 281).

Ideid tegutsemiseks

Koostage projekti „Vaateid inimõigustele” fotodest näitus. Teise variandina võite lähtuda allpool antud muudest soovitustest ning valmistada plakateid ja teha nendest näituse.

Rohkem võimalusi piltidega mängimiseks

Poolik pilt

Materjalid/ettevalmistus

- Leidke mõned pildid, millel on kujutatud lihtsat lugu. Lõigake need kaheks osaks nii, et vaataja saaks kumbagi poolt eraldi vaadates tõlgendada kujutatud olukorda hoopis teistmoodi kui tervikpilti nähes.
- Pange mõlemad pildiosad ümbriku. Iga osaleja kohta on vaja ühte ümbrikku.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada paarid.
2. Andke igale paarile kaks ümbrikku.
3. Paluge kõigepealt esimesel osalejal avada oma ümbrik ning anda oma partnerile selles leiduv pildiosa. Partner peaks siis ütlema, mis tema arvates pildil toimub, kes on seal kujutatud tegelased ja mida nad teevad.
4. Seejärel peaks esimene osaleja andma üle teise pildiosa ning küsima nüüd juba tervikpildi valguses uuesti, mis pildil toimub. Seejärel vahetavad partnerid rollid.
5. Arutelu osas käsitlege järgmisi küsimusi:
 - Milliseid üllatusi osalejad avastasid?
 - Kui tihti piirduvad inimesed sellega, mida nad näevad, unustades, et nad ei pruugi näha tervikpilti?

Nõuandeid korraldajatele

Seda harjutust saate kasutada ka sissejuhatava harjutusena.

Pildiallkirjad

Materjalid/ettevalmistus

- 5 nummerdatud pilti
- 5 pabeririba ja pliats iga osaleja kohta
- Kleeplint või liim
- 5 suurt paberilehte (A3) või märkmetahvli lehte

Juhised

1. Laotage pildid lauale ning paluge osalejatel üksikult või paaridena mõelda välja iga pildi jaoks pildiallkiri ning kirjutada need eraldi paberiribadele.
2. Kui kõik on lõpetanud, tõstke pildid ükshaaval üles ja paluge osalejatel oma pildiallkirjad ette lugeda.
3. Liimige iga pilt suure paberilehe keskohta ning paluge osalejatel kinnitada oma pildiallkirjad liimi või kleplindiga selle ümber, et tekiks „plakat“.
4. Kinnitage plakatid seinale.
5. Jätkake piltide ja pildiallkirjade lühianalüüsiga.
 - Milline peaks olema hea pildiallkiri?
 - Kui üks pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna, miks on siis vaja pildiallkirju?

Nõuandeid korraldajatele

Valige sellised pildid, mis seostuvad käsitletava teemaga, ning arvestage ka seda, kas neis on ainet lustakate või provotseerivate pildiallkirjade jaoks.

Selleks tegevuseks sobivad hästi ka mõned 5. peatükis esitatud Pancho karikatuurid.

25. oktoober
Rahvusvaheline
kunstnike päev

Jutumullid

Materjalid/ettevalmistus

- Üks pilt iga osalejate paari kohta. (Vähemalt kaks paari peaksid saama sama pildi.)
- Paber ja pliiats, üks kahe osaleja peale
- Liim

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada paarid. Jagage välja pildid, paberilehed ja pliiatsid.
2. Paluge osalejatel analüüsida, kes on pildil, mida ja kuidas nad teevad, kus ja millal tegevus toimub.
3. Öelge neile, et nad liimiksid pildi paberile ja kirjutaksid pildil olevate isikute jaoks jutumullid.
4. Paluge paaridel oma töö tulemusi tutvustada ja jätkake lühikese analüüsiga.
 - Kui raske oli pilte analüüsida ja jutumulle kirjutada?
 - Kui sarnane või erinev oli ühe ja sama pildi saanud paaride analüüs?
 - Milliseid stereotüüpe leidsid osalejad piltidelt ja jutumullidest?

Nõuandeid korraldajatele

Rühmale jagatavatel piltidel ei pea olema ainult inimesed. Mõnel pildil võivad olla kujutatud ka loomad. See võib olla eriti kasulik, kui tahate suunata mõttevahetust stereotüüpide teemale. Alustuseks võite juhtida tähelepanu sellele, kuidas multifilmides kujutatakse loomi stereotüüpselt ning seejärel võib rühm otsida oma piltidelt ja jutumullidest stereotüüpide näiteid.

Selleks tegevuseks sobivad hästi ka mõned 5. peatükis esitatud Pancho karikatuurid.

Kaadrisk väljas

Materjalid/ettevalmistus

- Paber, värvilised pliiatsid ja markerid
- Üks suur paberileht iga paari kohta
- Kollaažimaterjalid (soovi korral)
- Pildid

Juhised

1. Pange pildid välja nii, et kõik näeksid neid.
2. Selgitage, kuidas fotograafid ja fototoimetajad pilte lõikavad, et vaataja tähelepanu oma eesmärkidele vastavalt suunata.
3. Paluge osalejatel moodustada paarid ning valida välja üks pilt, millega nad tahaksid edasi töötada. Paluge neil pilti analüüsida ning liimida see siis suurele paberilehele. Seejärel peaksid nad pilti täiendama joonistusega, mis kujutab väljaspool kaadrit toimuvat, ehk äralõigatud osa pildi ümber tagasi joonistama.
4. Paluge osalejatel oma töid tutvustada ja arutada järgmiste küsimuste üle:
 - Miks fotograafid ja fototoimetajad pilte lõikavad?
 - Kas piltide lõikamist saab pidada tsensuuri vormiks?

Nõuandeid korraldajatele

Osalejatele tuleks jätta vabad käed, et joonistada pilditäiendused nii realistlikult või fantaasiarikkalt nagu nad ise soovivad.

Võimaluse korral võite selle harjutuse läbi viia ka digipiltidega ja arvutis.

Elektrijaam

See elektrijaam toodab inimeste loomeenergiat!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Rahu ja vägivald • Kodakondsus ja osalus • Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	10+ (väikestes rühmades 3–5)
Aeg	90 minutit
Ülevaade	Osalejad pakuvad ajurünnaku korras välja igapäevaelus esinevaid vägivallategusid ning otsivad seejärel uudseid võimalusi nende vältimiseks ja probleemide lahendamiseks.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Diskrimineerimise keeld • Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusel
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Teha kindlaks vägivallategusid ja nende põhjusi ning uurida võimalikke lahendusi • Arendada koos töötamise ja rühmatöö oskusi • Kasvatata õiglustunnet ja vastutustunnet teiste inimeste suhtes
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Üle kogu ruumi ulatuv nõör või köis, mis sümboliseeriks elektrikaablit • Kahte eri värvi (nt punased ja rohelised) A4 formaadis paberilehed • Iga väikese rühma jaoks üks marker • Rekvisiidid: valju heliga kell või vile, kiivrid, valge kittel, kaablitangid (ehtsad või papist) • 2 rulli kleeplinti • 2 ruumi (võimaluse korral) • Abiline, kes tegeleks kellade, tulede ja muude eriefektidega
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistage ette üks ruum, kus asuks „elektrijaam”. Moodustage selle keskele tühi ala. Vedage elektrikaablit sümboliseeriv nõör õlgade kõrguselt üle ruumi ja kinnitage selle otsad kindlalt.

Juhised

1. Selgitage osalejatele, et nad asuvad tööle elektrijaamas. Tavalised elektrijaamad toodavad energiat uraanist, söest, gaasist, jäätmetest, biokütusest, päikesekiirtest, tuulest või lainetest. See elektrijaam aga toodab energiat vägivallategudest ning on seetõttu ohtlik ja tuleks sulgeda või panna tööle mõne muu kütusega. Teie (korraldaja) olete selle elektrijaama juhataja ning osalejad töötavad tehnikutena.

1. osa. Ajurünnak vägivallategude teemal

2. Paluge osalejatel läbi viia kiire ajurünnak, kus igaüks mõtleks oma elus kohatud vägivaldajuhtumitele. Selgitage, et silmas ei peeta selliseid „suuri teemasid” nagu terrorism või genotsiid, vaid pigem selliseid vägivallategusid, mida me kõik võime igapäevaelus näha koolis, noortekeskuses, tänaval või kodus.
3. Jagage osalejad 3–5-liikmelistesse rühmadesse ning andke igale rühmale kolm (punast) paberilehte ja marker. Paluge osalejatel tutvustada üksteisele ajurünnaku käigus välja mõeldud olukordi ning leppida kokku, milliste vägivalla vormidega tuleks

Rahu ja vägivald

Kodakondsus ja osalus

Üldised inimõigused

Tase 3

10+ (väikestes rühmades 4–5)

90 minutit

tegeleda esimeses järjekorras. Seejärel tuleks iga selline vägivallavorm kirjutada suurte tähtedega ühele paberilehele, kasutades märksõnu või väga lühikesi lauseid.

4. Korjake lehed kokku ning vaadake kiiresti üle, kas leidub korduvaid variante. Jätke kordused kõrvale.
5. Lubage osalejatel teha viieminutiline paus ning valmistage samal ajal ette harjutuse teine osa. Riputage paberilehed umbes 0,5 m vahedega „elektrikaablile”. Kinnitage need kleplindiga, et nad ei saaks nõõril libiseda.

2. osa. Elektriyaamas

6. Kui olete valmis ja kõik vägivallavormide nimetusi kandvad lehed on nõõrile kinnitatud, õelge rühmale, et tervishoiu- ja ohutusameti äsjase teate kohaselt kuulub yaam sulgemisele, kui osalejad – „tehnikud” – ei leia yaamas kasutamiseks mingit muud kütust.
7. Kutsuge „tehnikud” „elektriyaama”. Jagage nad kaheks meeskonnaks ning andke mõlemale meeskonnale hulk (rohelisi) paberilehti, markerid ja üks kleplindirull.
8. Juhtige tähelepanu elektrikaablile ja vägivallategusid sümboliseerivatele paberilehtedele.
9. Selgitage, et vägivald tekitab energiat väga ebaühtlaselt ja põhjustab sageli pingekõikumist ning see on üks põhjus, miks see elektriyaam on nõnda ohtlik. Suuremate kõikumiste korral saab plahvatust ära hoida ainult sellega, et lõigata kaabel läbi, kuid see on äärmiselt ohtlik toiming, mida tuleks iga hinna eest vältida. Kui tekkimas on eriti suur pingetõus, hakkavad vilkuma hoiatustuled ja kõlab häirekell. Sel juhul peavad nad kiiresti tegutsema, et kogunev energia ohutult kõrvale juhtida. Selleks peavad nad leidma võimalusi, kuidas elektrikaablil olevaid vägivallategusid ümber kujundada positiivseteks tegudeks.
10. Selgitage, kuidas see praktikas välja näeb: osalejad kuulevad häirekella ja näevad hoiatustulesid. Teie osutate kohale, kus kaabel tuleb läbi lõigata, ning loete ette mõlemal pool lõikekohta paiknevatele lehtedele kirjutatud sõnad. Kahel meeskonnal on seejärel kuni üks minut aega, et leida võimalusi, kuidas nende kahe vägivallavormiga toime tulla. Nad kirjutavad iga ettepaneku eraldi (rohelisele) paberilehele ning kinnitavad lehed võimalikult kiiresti nõõrile plaanitud lõikekoha juurde.
11. Nüüd võite elektriyaama käivitada ja lasta sellel üks või kaks minutit töötada. Seejärel andke abilisele märku, et ta hakkaks kella helistama ja tulesid vilgutama. Võtke kaablitangid ja tehke nägu, et kavatsete kaabli teatud punktis läbi lõigata. Lugege paberitelt valjusti ette kahe vägivallavormi nimetused ning õelge meeskondadele, et nad alustaksid päästetõid.
12. Kui minut on möõdas, lõpetage kellahelistamine ja tulede vilgutamine, pange kaablitangid käest ning lugege ette, mida osalejad on lahenduspaperitele kirjutanud. Arutage ettepanekud lühidalt kogu rühmaga läbi. Paluge osalejatel eemaldada või parandada ettepanekud, mis pärast järelemõõtlemist osutuvad ebarealistlikeks. Võtke nõõrilt maha kahe ette loetud vägivallavormi paberid ja väljendage kergendustunnet ohu möõdumise üle.
13. Korrake punkte 11 ja 12 seni, kuni kõik vägivallapaberid on eemaldatud ja asendatud lahenduspaperitega.
14. Lõpuks korjake kõik lahenduspaperid nõõrilt kokku ning kinnitage need seinale vastavate vägivallapaberite kõrvale.

Analüüs ja hindamine

Analüüsi alguses harjutust ennast ning seejärel arutage läbi kõik vägivalla avaldumisvormid ja välja pakutud lahendused.

- Mis tundeid see harjutus osalejates tekitas? Kas see meeldis neile? Miks (mitte)?
- Kas eri vägivallavormide tähtsuse järjekorras jõuti üksmeelele?
- Millised on harjutuses esile toodud vägivallavormide põhjused?
- Kas pakutud lahendused ja tegevused olid lühemas ja pikemas perspektiivis realistlikud?

- Milliseid raskusi või vastupanu võivad inimesed kohata, kui nad püüavad neid lahendusi ellu viia?
- Kuidas saaksid noored kõige paremini vägivalda ennetada ja rahumeelsetele lahendustele toetust avaldada?
- Milliseid inimõigusi vägivald rikub?

Nõuandeid korraldajatele

Esimese osa ajurünnaku jaoks tuleb arvestada umbes 10 minutit, elektrijaamas töötamisele umbes 60 minutit ning analüüsi ja hindamise jaoks 20 minutit.

Kui teil on vaja osalejaid algses ajurünnakus aidata, võite tuua näiteid isikutevastasest vägivaldast: kiusamine, solvamine, sarkasm, halvad naljad, pahatahtlikud telefonikõned ja SMSid, isikliku vara lõhkumine. Samuti võite välja pakkuda tegusid, mis ei ole suunatud konkreetse isiku vastu, näiteks filmides või lauludes kujutatud vägivald.

11. punkti järel peaks rühmade eesmärk olema välja mõelda kaks või kolm ettepanekut kummagi vägivaldavormi leevendamiseks, kuid piisab ka ühest. Lahendused peaksid olema realistlikud.

Harjutuse kordaminek sõltub suuresti sellest, kui hästi õnnestub luua tööühkkonda ning tekitada tunnet, et kaabli läbilõikamist tuleb kindlasti ja kiiresti takistada. Internetist saab alla laadida töötavate masinate müra ja häiresignaali helifaile. Jaama juhataja rolli paremaks kehastamiseks võite kanda valget kitlit ja kiivrit; kui teil on neid rohkem, võite paluda ka tehnikutel tööriided selga panna. Samuti võite kaaluda, kas harjutust oleks võimalik läbi viia keldris veetorude vahel. Kui teil on natuke näitlemisoskust, muudab see harjutuse muidugi elavamaks, aga midagi erilist ei ole vaja teha. Piisab sellest, kui tegevus kulgeb õiges tempos ning iga voo vahel toimuv arutelu ei veni liiga pikaks. Põhjalikum mõttevahetus peaks jääma analüüsi ajaks.

Kui osalejad vajavad pikemat selgitust, kuidas leida ideid probleemide lahendamiseks, võite neile välja pakkuda mõned allpool esitatud näited. Kiusamise probleemi lahendamiseks võib korraldada koolides teadlikkust tõstvaid seminare kiusamise teemal või õpetada välja omaealisi vahendajaid. Telerist näidatava vägivalda probleeme võib leevendada see, kui vägivaldseid filme lubatakse näidata alles pärast kella 23.00 või kui lastele korraldatakse muid tegevusi, mis ei lase neil teleri ees istuda.

Kui rühm on väike, võite töötada ka ainult ühe „tehnikute” meeskonnaga. Kahe meeskonna kasutamine on eelistatud seetõttu, et kaks meeskonda võivad tihti leida samale probleemile erinevaid lahendusi, nii et tekib rohkem valikuid. Et harjutust veelgi tempokamaks muuta, võite lisada sellele võistlusmomenti. Selleks andke kummalegi meeskonnale erinevat värvi paber, et näha, kumb pakub välja rohkem lahendusi.

Soovitusi jätkutegevusteks

„Elektrijaamas” võivad jutuks tulla ka diskrimineerimise ja sugudega seotud probleemid, aga isegi kui seda ei juhtu, võib siiski olla huvitav minna edasi identiteedi ning võrdse austuse ja lugupidamise teemadega. Sel juhul võib mõelda harjutusele „Kes oled mina?” (lk 332).

Ideid tegutsemiseks

Võtke käsile mõni harjutuse käigus kindlaks tehtud probleem. Näiteks kui juttu oli kiusamisest, võib rühm jätkata tegevust selle nimel, et korraldada koolis kiusamisteemaline seminar, ning teha vastava ettepaneku järgmisel kooli õpilasesinduse või ühingu juhatuse koosolekul.

Lisateave

Harjutuse „Elektrijaam” aluseks on harjutus, mille autor on Dariusz Grzemny, *Association for Children and Young People* (Chance), Głogów, Poola.

OLULINE KUUPÄEV

4. november
Sel päeval 1950. aastal allkirjastati Euroopa inimõiguste konventsioon.

Teadmiseks

Seda meetodit saab kasutada iga teema puhul, kus on tegemist probleemide kindlakstegemise ja lahenduste leidmisega.

Diskrimineerimine
ja sallimatus

Kultuur
ja sport

Rahu ja
vägivald

Tase 3

4–30 (väikestes
rühmades 4–5)

120 minutit

Rassismile reageerimine

Igaüks on kohustatud olema tähelepanelik rassilise ahistamise ja rassistlike vahejuhtumite suhtes ning neile vastu astuma!

Raskusaste Tase 3

Rühma suurus 4–30 (väikestes rühmades 4–5)

Aeg 120 minutit

Teemad

- Diskrimineerimine ja sallimatus
- Kultuur ja sport
- Rahu ja vägivald

Ülevaade Osalejad mängivad rollimängus läbi ühe keerulise vahejuhtumi, mis aitab lahata järgmisi probleeme:

- rassism stereotüübid ja kultuurilised erinevused;
- teatud (eriti romade vastu suunatud) rassismi ja eelarvamuste esinemissagedus;
- rassismi vastu võitlemine koolis või muudes haridusasutustes

Seotud õigused

- Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused
- Diskrimineerimise keeld
- Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus

Eesmärgid

- Süvendada teadmisi kultuurilistest erinevustest ja institutsionaalsest rassismist
- Arendada demokraatliku osaluse, suhtlemise ja koostöö oskusi
- Kasvatada vastutustunnet, õiglustunnet ja solidaarsust

Materjalid

- Suured paberilehed või märkmetahvli paber ja markerid
- 4 vabatahtlikku rollimängu esitamiseks
- Rollikaardid
- Juhtumikaart
- Juhised korraldajale
- Kooli eeskirjad ja juhendid rassiliste vahejuhtumite lahendamiseks, üks eksemplar kahe osaleja kohta
- Paljundatud jaotusmaterjal „Mõned praktilised soovitused” (need võib ka suurelt paberile või tahvlile kirjutada)
- Paber ja pliiatsid

Ettevalmistus

- Lugege läbi juhtumikirjeldus ning vajadusel kohandage seda vastavalt kohalikule olukorrale.
- Valige neli vabatahtlikku ning paluge neil ülejäänud rühmale esitamiseks ette valmistada juhtumikirjeldusel põhinev väga lühike näidend.
- Paljundage juhtumikirjelduse kaardist viis eksemplari (üks igale rollimängijale ja üks korraldajale).
- Tehke üks koopia korraldaja juhistest.

Juhised

Tegevus toimub kahes osas. Esimeses osas analüüsitakse, kuidas me mõistame rassismi mõistet. Teises osas koostatakse tegevusjuhend rassistlike vahejuhtumite lahendamiseks koolis, noortekeskuses või organisatsioonis.

1. osa. Analüüs: mida tähendab meie jaoks rassismi mõiste?

1. Alustage harjutust ajurünnakuga, kus osalejad peaksid nimetama rassismi avaldumisvorme.
2. Rassistlike vahejuhtumite ja kultuuridevahelisi arusaamatusi tekib iga päev. Paluge osalejatel nimetada igapäevaseid olukordi ja käitumisviise, mis nende arvates on rassistlikud.
3. Paluge neljal vabatahtlikul esitada rollimäng. Andke neile rollikaardid ja juhtumikirjelduse kaardid ning laske neil 15 minutit ette valmistada.
4. Selgitage, et kõik ülejäänud osalejad on vaatlejad. Jagage neile paberid ja pliiatsid ning öelge, et nad näevad varsti kolme lühistseeni. Nende vahel on lühikesed pausid, et vaatlejad saaksid üles kirjutada märksõnad, mis võtaksid kokku nende reaktsioonid nähtule.
5. Paluge vabatahtlikel rollimäng ette kanda.
6. Lõpus viige läbi lühike analüüs, et küsida osalejate kommentaare:
 - a. Mida nad kirjutasid paberitele esimesel vaheajal? Mille põhjal järeldesteni jõuti?
 - b. Mida nad kirjutasid oma paberitele teisel vaheajal? Mille põhjal nad nende järeldesteni jõudsid?
 - c. Mida osalejad lõpuks taipasid? Millistest eeldustest nad varem lähtusid?
7. Jätkake aruteluga selle üle, mida õpetajad, Gyula isa ja koolidirektor oleksid osalejate arvates võinud teha – või pidanud tegema – õiglase lahenduse saavutamiseks?

2. osa. Rassistlike vahejuhtumite lahendamise juhendi koostamine

1. Selgitage, et harjutuse selle osa eesmärk on välja töötada juhised rassistlike vahejuhtumite lahendamiseks koolis.
2. Viige läbi lühike ajurünnak, kus osalejad nimetavad koolipere hulka kuuluvaid isikute rühmi: õpilased, õpetajad, direktor, koristajad, raamatukoguhoidjad, bussijuhid, järelevalvajad (nt mänguväljaku järelevalvajad).
3. Järgmiseks paluge osalejatel jaguneda 4–5-liikmelistesse rühmadesse, et mõelda koolipere eri liikmete kohustustele ja vastutusele seoses rassistlike vahejuhtumitega. Andke rühmadele aruteluks 30 minutit, mille jooksul nad peavad kirjutama oma mõttevahetuse olulisemad tulemused suurele paberilehele.
4. Paluge osalejatel koguneda suurde rühma ja tutvustada oma töö tulemusi teistele. Korraldaja peaks kirjutama tahvile kokkuvõtte osalejate paberitel olevatest märksõnadest.
5. Paluge osalejatel analüüsida koolis praegu kehtivaid tegevusjuhendeid ja eeskirju. Mis vajaks nendes muutmist?
6. Nüüd paluge osalejatel asuda tegevusjuhendit välja töötama. Paluge igal väikesel rühmal tegeleda juhendi mõne aspektiga (tegevus või meede). Näiteks: kui vaja on sõnastada kooli üldine suhtumine rassismi ja diskrimineerimisse, tuleks see teha ülesandeks ühele rühmale. Rühmad peaksid arutama ka seda, kuidas oma töö tulemusi suures rühmas tutvustada. Näiteks võivad nad lisaks kirja pandud tekstile kasutada pilte, kollaaže või inimskulptuure, et oma tundeid paremini edasi anda.
7. Paluge osalejatel suures rühmas oma töö tulemusi tutvustada ning arutada, kuidas saaks neid ideid ellu viia.

Analüüs ja hindamine

Esmalt analüüsige harjutust ennast ning seda, milliseid inimõigusi see puudutab. Seejärel rääkige sellest, mida osalejad õppisid ja mida nad peaksid edasi tegema.

- Kui levinud on rassism teie koolis ja ühiskonnas üldiselt?
- Kas teate mõnda rassistlikku vahejuhtumit, mis leidis aset teie koolis või kogukonnas?
- Kas mõni elanikerühm on teistest rohkem ohustatud? Milline? Miks? Kas samad rühmad olid ohustatud ka 20 või 50 aastat tagasi?
- Kuidas suhtutakse meie riigis ja muudes Euroopa riikides romadesse?
- Millised stereotüübid seostuvad teil romadega? Kust need stereotüübid pärinevad? Kuidas saaks neid muuta?

OLULINE KUUPÄEV

21 . märts
Rahvusvaheline
rassilise
diskrimineerimise
kaotamise päev

- Milliseid inimõigusi etendatud juhtum puudutab?
- Kas osalejate arusaam rassismi avaldumisvormidest on harjutuse tulemusel muutunud? Kuidas? Paluge tuua näiteid.
- Kelle ülesanne on tagada, et teie koolis või organisatsioonis ei tekiks rassistlike vahejuhtumeid?
- Rassistlike vahejuhtumite lahendamise juhend on oluline, kuid kas poleks parem, kui seda üldse vaja ei läheks? Mida saaks ja tuleks teha rassistliku käitumise põhjuste kõrvaldamiseks nii koolis kui ka ühiskonnas üldiselt?

Nõuandeid korraldajatele

Arvestage rühma liikmete taustaga ning kohandage harjutust sellele vastavalt. Inimesed osalevad aktiivsemalt, kui käsitletav probleem seostub nende eluga. Teisalt peate olema valmis ka selleks, et harjutus võib mõnes osalejas esile kutsuda tugevaid tundeid. Oluline on pöörata tähelepanu nende osalejate tunnetele, keda on kunagi koolis diskrimineeritud.

Ajurünnak on klassikaline meetod harjutuse alustamiseks, kuid mõttevahetuse elavdamiseks ja osalejate provotseerimiseks võite alustada ka rassistliku anekdoodiga. Sel juhul tuleks valida selline anekdoot, milles ei heideta nalja osalejate seas esindatud elanikkonnarühmade üle. Igas riigis leidub traditsioonilisi anekdoote teiste rahvaste kohta. Arutelu käivitamiseks võite paluda rühma, et nad räägiksid üks või kaks sellist anekdooti. Seejärel võite arutleda, kust jookseb piir rassistlike ja mitterassistlike anekdootide vahel. Näiteks kas romade ja juutide kohta käivad anekdoodid on natsionalistlikud või rassistlikud? Sealt saab edasi minna rassistliku anekdoodi ja rassistliku vahejuhtumi määratlemise juurde (vt lisateabe alaosa).

Esimese osa 5. punkti juures võite kasutada ka foorumteatri või pilditeatri meetodit (vt lk 67).

Esimese osa 6. punkti juures võivad osalejad väga emotsionaalseks muutuda. See võib kajastuda iga stseeni lõpus tehtud märkmetes ning neil võib olla raske oma mõtteprotsessi taastada. Sel juhul on kasulik paluda, et kommentaarid oleksid konkreetset ja keskenduksid sellele, mida tegelased peaksid tegema.

Teise osa 4. punkti lõpuks valmivad järeldused ei pruugi alati olla piisavalt konkreetset, et osalejad saaksid neid edasises töös kasutada. Sel juhul võite kasutada jaotusmaterjali „Mõned praktilised soovitusel“ ning paluda osalejatel lähtuda oma töös selle esimesest neljast punktist.

Variandid

Tegevust saab kohandada ka näiteks kiusamise või muude sarnaste probleemide käsitlemiseks. Kui kiusamise teema on osalejatele oluline, võite enne kiusamisvastase tegevusjuhendi koostamist läbi viia harjutuse „Kas on teisi võimalusi?“ (lk 140).

Soovitusi jätkutegevusteks

Analüüsige olukorda ja kehtiva tegevusjuhendi tõhusust regulaarselt, näiteks üks või kaks korda aastas. Tegevusjuhendeid tuleb pidevalt analüüsida, et nad ka tegelikult täidaksid oma eesmärgi. Koos ühiskonna, probleemide ja tingimuste muutumisega vajavad muutmist ka eeskirjad ja tegevusjuhendid.

Kui tahaksite läbi viia kampaania, aitab harjutus „Dosta!“ (lk 151) seda kavandada.

Eelarvamuste ja diskrimineerimise teemat käsitletakse ka harjutuses „Minu elu pole kõigile vaatamiseks“ (lk 232), mis keskendub küberkiusamisele. Kui rühm tahaks tegeleda puudega inimeste diskrimineerimise teemaga, võib kaaluda harjutust „Sport kõigile“ (lk 276).

Ideid tegutsemiseks

Jätkake tööd oma kooli või organisatsiooni tegevusjuhendite kallal ning tagage nende rakendamine tegelikus elus. Samuti võib rühm luua sidemeid teistes riikides tegutsevate rassismivastaste projektide eestvedajatega. Näiteks rassismivabade koolide liikumises nõutakse, et vähemalt 60% koolipere liikmetest kirjutaks alla diskrimineerimisvastasele ühisavaldusele ja asuks seda täitma (<http://members.multimania.nl/astrada/szr/swr.html>).

Lisateave

Rassismi definitsioon

Üldiselt mõistetuna tähendab rassism käitumist, mõtteavaldusi ja tegevusi, millega luuakse inimestele soodsamaid või ebasoodsamaid tingimusi nende nahavärvi, kultuurilise või rahvusliku päritolu alusel. Rassismi varjatud vormid on sama kahjulikud nagu avalik rassism.

Institutsionaliseerunud rassism on organisatsiooni kollektiivne suutmatuse tagada teatud isikutele nõuetekohast ja professionaalset teenust nende nahavärvi, kultuurilise või rahvusliku päritolu tõttu. Seda võib leida sellistest protsessidest, hoiakutest ja käitumisviisidest, mis põhjustavad diskrimineerimist teadvustamata eelarvamuste, teadmatuse, mõtlematuse ja rassistlike stereotüüpide tõttu, mille tagajärjel vähemusrühvuste liikmed satuvad ebasoodsamasse olukorda. Rassistlikud vahejuhtumid ja ahistamine võivad aset leida mis tahes õppeasutuses, olenemata seal käivate erineva rahvusliku taustaga õpilaste arvust.

Rassistlik vahejuhtum on igasugune vahejuhtum, mida selle ohver või mõni muu isik tajub rassistlikuna. Allpool on esitatud mõned näited.

Füüsiline ahistamine: vägivaldsed kallaletungid vähemusrühmadesse kuuluvatele lastele või täiskasvanutele või nende füüsiline ähvardamine, samuti aja jooksul kuhjuvad „väikesed” ähvardamisepisoodid.

Verbaalne ahistamine: kõige selgemad näited on vähemusrühmade liikmete nimetamine halvustavate nimedega või isiku tausta või kultuuri (nt muusikaeelistuste, riietumisstiili või toitumisvalikute) naeruvääristamine. Verbaalne ahistamine võib esineda õpilaste, õpetajate või muude täiskasvanute seas ka varjataval kujul, näiteks hooletult poetatud rassistlike märkustena, mille peale inimesed solvuvad.

Koostööst keeldumine ja lugupidamatus: vähemusrühma kuuluvate õpilaste, õpetajate, treenerite, noortejuhtide või muude koolis/hariduses tegutsevate isikutega koostööst keeldumine või lugupidamatus nende vastu on rassistlik juhul, kui leidub tõendeid, et selline käitumine on rassistlikult motiveeritud või kui „ohver” tunnetab, et selle taga on rassistlik suhtumine. Lugupidamatus võib olla ka tahtmatu: näiteks kui õpetaja või treener ei ole kursis õpilase kultuuritavadega ning tekitab sellega õpilases ahistatuse või ebamugavuse tunnet.

Muud vahejuhtumid: rassistlikud anekdoodid ja sõnavara, rassistlike sümbolite, embleemide, T-särkide jms kandmine, rassistlik grafiti, rassistliku kirjanduse või plakatite levitamine, rassistlike või fašistlike organisatsioonide tegevus koolis või selle ümbruskonnas, täiskasvanute stereotüübid, mis võivad põhjustada diskrimineerimist.

Paljud rassistlikud vahejuhtumid on varjatunud. Selliseid salalikke tegusid on tihti kõige raskem avastada ja nendega on keeruline võidelda. Sageli ei leia rassistlikud vahejuhtumid aset õpetajate või täiskasvanute juuresolekul. Seetõttu on oluline, et koolid töötaksid välja strateegiad, mis muudaksid kõik koolipere liikmed rassistlike intsidentide suhtes tundlikuks ning paneks tundma kohustust neist teatada ja neid lahendada.

Lisateavet rassismi, antisemitismi, mustlasvastasuse (romafoobia) kohta võib leida 5. peatüki diskrimineerimist ja sallimatust käsitlevast alaosast.

Jaotusmaterjal

Rollikaardid

Koolidirektori rollikaart

Sinu jaoks on kõige olulisem, et koolist jääks üldsusele hea mulje kui kohast, kus on turvaline ja vargusi ei toimu.

Esimese õpetaja rollikaart

Sa oled märganud, et lisaks rahale on koolist kadunud ka muid asju. Panid tähele, et viimaste nädalate jooksul on Gyulale tekkinud mobiiltelefon.

Teise õpetaja rollikaart

Sa oled Gyula klassijuhataja. Sa tunnend teda üsna hästi ja ta meeldib sulle. Ta on teistega arvestav lahke poiss, kes õpib usinalt, aga kellel ei ole ühtegi sõpra.

Isa rollikaart

Gyula on hea poiss. Sa tead, kui tähtis on haridus, ning sa kontrollid alati, kas Gyula kodused tööd on tehtud, enne kui lubad tal minna välja jalgpalli mängima. Tal oli eelmisel nädalal sünnipäev.

Vahejuhtum

Kõik stseenid leiavad aset direktori kabinetis.

Stseen 1: direktor, esimene ja teine õpetaja

Direktor ja kaks õpetajat räägivad, et viimasel ajal on koolis esinenud taskuvargusi, ning arutavad, mida selle vastu ette võtta. Teada on mitu vargusejuhtumit. Kõik algas kadunud pastapliiatsist ning pärast seda on veel mitu asja kaduma läinud, aga põhiliselt on varastatud raha.

Koolis levinud kuulujuttudes süüdistatakse kõige sagedamini roma poissi Gyulat.

Aeg: 3–5 minutit.

Stseen 2: direktor, Gyula isa ja esimene õpetaja

Direktor nõuab Gyula isalt ülestunnistust, et ta poeg on varastanud. Isa on kindel, et Gyula ei teeks midagi sellist. Sellele vaatamata ta vabandab ja lubab varastatud raha tagasi maksta.

Direktori ja õpetaja jaoks on olukord ebamugav ning nad lubavad seda mitte avalikuks teha. Gyula võib kooli edasi jääda, aga isa peaks pojal hoolikamalt silma peal hoidma.

Aeg: 3–5 minutit.

Stseen 3: direktor, esimene ja teine õpetaja

Direktor ja esimene õpetaja räägivad, et õhkkond koolis on paranenud. Neil on hea meel, et probleem näib olevat lahenenud.

Siseneb teine õpetaja. Ta teatab, et politsei arreteeris äsja ühe õpilase (mitte Gyula), kes tabati koolivärava juures taskuvarguselt. Väidetavalt on ta raha varastamise üles tunnistanud.

Tegelased väljendavad oma reaktsioone sellele uudisele.

Aeg: 3–5 minutit.

Juhised korraldajale

Laske vabatahtlikel rollimäng ette kanda. Stseenide vahel peaksite esitama vaatajatele mõned küsimused ning paluma neil kirjutada paberile märksõnu, mis võtaksid kokku nende reaktsioonid seni nähtule.

Esimene vaheaeg. Esimene küsimus vaatlejatele: mida teeksite teie koolidirektori asemel?

Teine vaheaeg. Teine küsimus vaatlejatele: kas juhtum leidis teie arvates rahuldava lahenduse?

Kolmas vaheaeg. Kolmas küsimus vaatlejatele: mida te nüüd arvate?

Mõned praktilised soovitused rassismivastase tegevusjuhendi koostamiseks

Rassilise ahistamise ja rassistlike vahejuhtumite vastase tegevusjuhendi väljatöötamisse ja ellurakendamisse tuleb kaasata kogu kool (organisatsioon). Rassistlike vahejuhtumite käsitlemine peab olema kooskõlas kooli/organisatsiooni üldiste eeskirjade ja praktikaga. Rassismi problemaatikat tuleks küll käsitleda erineva, aga mitte eraldiseisvana. Allpool on antud mõned praktilised soovitused.

- Vaja on sõnastada selge üldine seisukoht, millega tehakse selgeks, et rassistlike vahejuhtumeid ega rassilist ahistamist koolis ei sallita.
- Tegevusjuhendis tuleks selgelt sõnastada, kuidas tuleb käituda rassistlike vahejuhtumite korral.
- Tegevusjuhend koos selles ette nähtud protsesside ja toimingutega peab kehtima kõigi kooliga seotud isikute suhtes: juhid, personal (pedagoogiline ja mittepedagoogiline), lapsevanemad, õpilased ja külalised.
- Juhendis peab olema selgelt väljendatud, et kõik koolipere liikmed peavad olema valvel võimaliku rassilise ahistamise ja rassistlike intsidentide suhtes ning valmis nendele reageerima.
- Juhend peab olema ühetaoline ja järjekindel, et kõik asjaosalised teaksid, mida neilt oodatakse.
- Tuleks teha selgeks, et vahejuhtumile tuleb reageerida võimalikult kiiresti selle toimumise ajal või pärast sellest teatamist.
- Kõigi järel- ja kontrollitegevuste jaoks tuleb kokku leppida kindlad tähtajad.

Allikas: <http://www.northants-ecl.gov.uk/apps/IPS/msc/rig/hme.asp>

Üldised
inimõigused

Tase 1

8+

60 minutit

Õiguste bingo

Mida sa tead inimõigustest?

- Teemad** • Üldised inimõigused
- Raskusaste** Tase 1
- Rühma suurus** 8+
- Aeg** 60 minutit
- Ülevaade** Bingo-stiilis lihtne viktoriin, kus osalejad saavad jagada oma teadmisi ja kogemusi inimõigustest.
- Seotud õigused** • Kõik inimõigused
- Eesmärgid** • Saada rohkem teada universaalsete inimõiguste ja nende tähtsuse kohta iga inimese jaoks
• Arendada kuulamise ja kriitilise mõtlemise oskust
• Kasvatada austust teiste inimeste ja nende arvamuste suhtes
- Materjalid** • Üks viktoriinileht ja pliiats iga osaleja kohta
• Märkmatahvi paber ja markerid
- Ettevalmistus** • Paljundage viktoriinileht suurele paberilehele või märkmatahvi paberile.
• Tutvuge inimõiguste ülddeklaratsioonis (lk 600) ja lapse õiguste konventsioonis (lk 605) loetletud põhiõigustega.

Juhised

1. Jagage välja viktoriinilehed ja pliiatsid.
2. Selgitage, et iga osaleja peaks leidma endale paarilise ja küsima temalt ühe lehel oleva küsimuse. Vastuse märksõnad tuleks kirjutada vastavasse lahtrisse.
3. Seejärel lähevad mängijad lahku ja otsivad uued paarilised.
4. Mängu eesmärk on täita kõik lahtrid vastustega ning ühtlasi saada igale küsimusele vastus erinevalt inimeselt.
5. Kes saab esimesena kõik lahtrid vastustega täidetud, hüüab „Bingo!” ja on mängu võitnud.
6. Minge edasi arutelu juurde. Võtke ette esimese lahtri küsimus ning paluge osalejatel üksteise järel tutvustada vastuseid, mis neile öeldi. Kirjutage märksõnad märkmatahvlile. Lubage sel etapil ainult lühikommentaare.
7. Kui tabel on täidetud, arutage igas lahtris olnud vastused põhjalikumalt läbi.

Analüüs ja hindamine

- Kas kõik küsimused olid seotud inimõigustega? Milliste õigustega?
- Millistele küsimustele oli kõige raskem vastata? Miks?
- Millised küsimused olid kõige vastuolulisemad? Miks on õigused vastuolulised?
- Kust pärinesid osalejate teadmised inimõiguste ja nende rikkumiste kohta? Kas nad usaldavad neid andmeallikaid?

Nõuandeid korraldajatele

Võite küsimusi vabalt muuta, et kohandada harjutust vastavalt oma rühma huvidele ja tasemele.

Kui panete kirja inimeste vastuseid küsimustele, kirjutage üles ainult märksõnad. Vastuste tabeli koostamise eesmärk on soodustada hilisemat arutelu. Jätke pärast igat vooru natuke aega selgituste küsimiseks. Tehke märke nende punktide juurde, mis vajavad põhjalikumat arutelu, ja tulge nende juurde lõpus tagasi.

Tõenäoliselt esitavad osalejad näiteid, millest te ei pruugi olla kuulnud, kuna need on ebamäärased või isiklikud. See ei ole oluline. Kellelki ei saa oodata, et ta teaks kõike. Võite osalejatelt küsida, kust mingi teave pärineb ning arutleda selle ehtsuse ja usaldusväarsuse üle. See on hea võimalus julgustada inimesi põhimõtteliselt alati suhtuma saadud teabesse kriitiliselt.

Mõned vastused on vastuolulised. Näiteks võib keegi öelda, et abort rikub sündimata lapse õigust elule. Mõnede osalejate jaoks võib see olla väga tugev veendumus, samas kui teised on samavõrd kindlal vastupidisel seisukohal. Esimene õpetuslik iva seisneb siin selles, et alati tuleks püüda mõista käsitletavat probleemi kõigist vaatevinklitest: püüdke kindlaks teha, kust pärineb inimeste praegune seisukoht. Olenemata lahkarmusest või õiguste erinevast tõlgendamisest, peaksid inimesed alati suhtuma lugupidavalt neisse, kelle arvamus nende omast erineb. Nad ei pruugi nõustuda arvamusel, aga nad peaksid austama inimest.

Teine õpetuslik iva ütleb seda, et me peame inimõigusi tundma, kuna need on meie kõigi jaoks olulised, need arenevad pidevalt ning igaühe arvamus on oluline, sest see aitab õigusi mõtestada. Õiguste tõlgendamise ja rakendamise viis ei ole lõplikult ja igaveseks ajaks paika pandud, vaid seda tuleb pidevalt hinnata ja edasi arendada. Sellepärast ongi igaühe ülesanne osaleda inimõiguste edendamise ja kaitsmise protsessis.

Soovitusi jätkutegevusteks

Valige välja üks või kaks lahkarmusi põhjustanud vastust ning arutlege tegelikus elus tekkivate valikukohtade üle, mis kaasnevad inimõigusi austava kultuuri arendamisega.

Teine võimalus on uurida inimõigusi lähemalt piltide abil. Kasutage harjutust „Lillelaps” (lk 177), et näha, kuidas osalejad inimõigusi ette kujutavad. See harjutus võib ajendada mitmeid arutelusid, milles räägitakse näiteks stereotüüpidest, meie maailmapildi kujunemisest või diskrimineerimisest.

Samuti võite jätkuna vaadelda seda, kuidas sündmusi meedias kajastatakse ning kuidas saaks inimõiguste aspekti rohkem esile tõsta. Selleks proovige õppepaketi *All Different – All Equal* harjutust „Making the news” (Uudiste tegemine).

OLULINE KUUPÄEV

8. mai
Rahvusvaheline
Punase Risti ja
Punase Poolkuu
päev

Jaotusmaterjal

Viktoriinileht

Dokument, kus on sätestatud inimõigused.	Õigus, mis peaks olema kõigil lastel.	Inimõiguste teemat käsitlev laul / film / raamat.
Õigus, mida mõned meie riigi elanikud ei saa teostada.	Inimõigus, mida sa ise pole saanud teostada.	Inimõiguste eest võitlev organisatsioon.
Kohustus, mis meil kõigil on seoses inimõigustega.	Diskrimineerimise näide.	Õigus, mille teostamine on mõnikord takistatud naiste jaoks.
Inimõiguste eest võitlev isik.	Eluõiguse rikkumine.	Näide sellest, kuidas võidakse rikkuda inimese õigust eraelu puutumatusel.
Inimõigus, mille teostamine on tihti takistatud noorte jaoks.	Elanikkonnarühm, kelle suhtes meie riigis tihtipeale ei järgita diskrimineerimise keeldu.	Näide sellest, kuidas meie kogukonnas rikutakse õigust turvalisele keskkonnale.

Rüselus rikkuse ja võimu pärast

Mõned inimesed võitlevad oma unistuste, teised rikkuse ja võimu nimel.

- Teemad**
- Vaesus
 - Globaliseerumine
 - Tervis
- Raskusaste** Tase 3
- Rühma suurus** 8–25
- Aeg** 90 minutit
- Ülevaade** Harjutuse käigus imiteeritakse võitlust rikkuse ja võimu pärast, samuti vaesusega kaasnevat ebavõrdsust ja ebaõiglust.
- Seotud õigused**
- Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused
 - Õigus piisavale elatustasemele
 - Õigus tervisele, toidule ja eluasemele
- Eesmärgid**
- Õppida mõistma rikkuse ja võimu ebavõrdsest jaotumisest tingitud ebaõiglust
 - Arendada kriitilise mõtlemise oskust
 - Kasvatada austust inimväärikuse vastu ja õiglustunnet
- Materjalid**
- 120 münti
 - 3 või 4 paari sokke
 - 2 suurt paberilehte ja markerid
 - Paber ja pliiatsid
 - Vaba ruum liikumiseks
- Ettevalmistus**
- Lugege kõik juhised läbi, et saaksite ülevaate kogu harjutusest. Pange tähele, et imitatsioon jaguneb kolmeks osaks: 1. osa – rüselus (10 minutit); 2. osa – annetused (10 minutit); 3. osa – majandusliku õigluse tekitamine (40 minutit). Sellele järgneb arutelu.
 - Võtke 20 münti ja pange kõrvale.
 - Valige kolm osalejat, kes hakkavad täitma sisserändajate rolli.
 - Joonistage suur tabel, kuhu saaks kanda info mängijate rikkuse kohta (vt joonist).
 - Joonistage tabel pealkirjaga „Auväärsed annetajad”.

Juhised

Selgitage, et tegemist on imiteerimismänguga. Osalejate ülesanne on jagada endi vahel ära maailma rikkus ja võim.

1 osa. Rüselus (10 minutit)

1. Selgitage, et mängu eesmärk on koguda võimalikult palju münte. On ainult üks reegel: ükski osaleja ei tohi kordagi vastu kedagi teist puutuda. (Võite selle eest määrata ka trahvi, näiteks 1 münt.)
2. Paluge igaühel, välja arvatud sisserändajaid kehastavatel osalejatel, istuda suures ringis põrandale nii, et igaühel oleks mängimiseks piisavalt ruumi.
3. Võtke kõrvale pandud 20 münti ja jagage need suvaliselt neljale või viiele osalejale.

Vaesus

Globaliseerumine

Tervis

Tase 3

8–25

90 minutit

4. Andke neljale osalejale üks paar sokke. Öelge, et nad peavad need kätte tõmbama ja hoidma kogu mängu ajal käes. Lükake igasugune arutelu müntide ja sokkide väljajagamise teemal edasi kuni analüüsini.
5. Puistake 100 münti ühtlaselt ringi keskele.
6. Pärast käsklust „Läks!” peavad osalejad koguma võimalikult palju münte. Tõenäoliselt ei kulu selleks rohkem kui 2 minutit.
7. Kui kõik mündid on kokku korjatud, paluge osalejatel oma varandus üle lugeda ja see ülejäänud rühmale teada anda. Kirjutage iga osaleja nimi rikkuse tabeli sobivasse veergu koos tema käes olevate müntide arvuga.
8. Meenutage rühmale, et mündid sümboliseerivad maailma rikkust ja võimu. Nende käes olev rahasumma mõjutab nende võimalust rahuldada oma vajadusi (nt saada toitu, peavarju, rõivaid, tervishoiuteenuseid ja põhiharidust) ja soove (nt kõrgem haridus, autod, arvutid, mänguasjad, telerid, puhkused ja muud luksusesemed). Kogutud rikkuse väärtused on järgmised:
 - vähemalt kuus münti – need osalejad saavad rahuldada kõik oma põhivajadused ja suurema osa oma soove;
 - kolm kuni viis münti – need osalejad saavad rahuldada oma põhivajadused;
 - kaks münti või vähem – neil osalejatel on raskusi toimetuleku ja elus püsimisega haiguste, alatoitumuse, puuduliku eluaseme ja töö saamiseks vajaliku hariduse puudumise tõttu.

2 osa. Annetused (10 minutit)

1. Öelge osalejatele, et nad võivad soovi korral oma münte teistele anda. Samas keegi ei ole kohustatud seda tegema. Öelge, et müntide teistega jagajaid tunnustatakse kui auväärseid annetajaid ning nende nimed kantakse vastavasse nimekirja.
2. Andke osalejatele soovi korral müntide jagamiseks 3–4 minutit.
3. Seejärel küsige nende osalejate nimesid, kes oma münte ära andsid, ja igaühe annetatud summat. Kirjutage need auväärt annetajate tabelisse.
4. Küsige, kas müntide äraandmise või saamise tõttu muutus mõne osaleja asetus rikkuse tabelis, ning märkige muutused nooltega tabelisse.

3. osa. Majandusliku võrdsuse loomine (40 minutit)

1. Jagage mängijad kolme rühma vastavalt nende müntide arvule: rikkad, keskmised ja vaesed.
2. Paigutage igasse rühma üks „sisserändaja”. Jätke meelde nende reaktsioon ühte või teise rühma paigutamise suhtes, kuid ärge alustage sel teemal arutelu enne analüüsi osa.
3. Jagage välja paber ja pliitsid. Andke igale rühmale ülesanne koostada tegevuskava müntide (maailma rikkuse) õiglaseks jaotamiseks, et vähendada lõhet rikaste ja vaeste vahel. Iga rühma tegevuskava peaks sisaldama järgmist:
 - selgitus selle kohta, mida on vaja teha (kui üldse);
 - kirjeldus sellest, mida ja miks rühm kavatseb teha;
 - põhjendus, miks see kava on õiglane.
4. Andke rühmadele 10 minutit kavade koostamiseks. Selgitage, et kava koostamisel ei ole vaja minna väga põhjalikuks, vaid piisab, kui nimetada mõned võimalikud meetmed, mis tuleks ellu viia vaesuse probleemi leevendamiseks.
5. Paluge igal rühmal valida kõneisik, kes tutvustaks nende kava teistele ja vastaks küsimustele. Märkige väljapakutud kavade nimetused suurele paberilehele.
6. Nüüd teatage, et toimub hääletus selle üle, millist kava hakatakse ellu viima. Hääled jagunevad järgmiselt:
 - rikaste rühmas on igal osalejel viis häält;
 - keskmikute rühmas on igal osalejel kaks häält;
 - vaeste rühmas on igal osalejel pool häält.
7. Paluge osalejatel hääletada. Märkige iga kava poolt antud hääled suurele paberilehele. Tehke teatavaks, millist kava hakatakse ellu viima.
8. Toimige vastavalt sellele kavale ja jagage mündid selles ette nähtud viisil ümber.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks paluge anda lühidalt tagasisidet harjutuse enda kohta. Seejärel rääkige ühiselt, mis harjutuse käigus toimus, mida osalejad õppisid ja kuidas harjutus seostub inimõigustega. Lähtuge arutelu suunamisel järgmistest küsimustest.

- Mis tundeid tekitas osalejates müntide saamise ja jagamise moodus? Kas neid koheldi õiglaselt?
- Miks otsustasid annetajad oma münte ära anda? Kas tunnustuse pärast? Süütunde pärast? Mingi muu põhjus?
- Mis tunne oli neil osalejatel, kes said teises osas annetajatelt münte? Kas nad olid tänulikud? Või tundsid alaväärsust?
- Mida arvasid sokkidega osalejad? Milliseid inimrühmi maailmas nad sümboliseerivad? Millisesse rühma nad lõpuks jäid?
- Kuidas käis rühmadesse määratud kolme „sisserändaja” käsi? Kas neile tundus, et neid koheldi õiglaselt? Kas see, mis nendega juhtus, sarnaneb paljude maailma inimeste saatusega? Kes need inimesed on? Kas see, kuhu me elus välja jõuame, sõltub vaid juhusest?
- Kuidas erinesid rikkuse õiglase jaotamise kavad üksteisest? Kas ettepaneku koostajate rikkuse tase kajastus ka nende kavas?
- Miks said mõned inimesed teistest rohkem hääli? Kas see kujutas tõepäraselt võimu jaotumist maailmas?
- Kas sellised erinevused rikkuses ja võimuses tähendavad ka inimõiguste rikkumist? Kui jah, siis milliseid õigusi rikutakse?
- Millised inimesed on meie riigis ja kogukonnas need, kelle käes kipub olema võim ja raha, ning kes on need, kellel neid peaaegu üldse ei ole? Kuidas nad sellisesse olukorda sattusid?
- Kas rikkad peaksid muretsema vaeste olukorra pärast? Millistel põhjustel? Kas turvalisuse, majanduse, eetika/religiooni või poliitikaga seotud kaalutlustel? Miks võivad rikkamad anda raha või ressursse vaesematele? Kas see oleks lahendus vaesuse probleemidele?
- Mida saaksid vaesed teha olukorra parandamiseks? Milliseid samme on maailma ja meie riigi vaesed astunud, et vähendada rikkuse ja võimu ebavõrdset jaotumist?
- Kas teie arvates tuleks rikkus ja võim kogu maailmas uuesti ümber jagada? Miks või miks mitte? Kui jah, siis kuidas võiks seda teie arvates saavutada? Millistest põhimõtetest peaksid muutused lähtuma?
- Kas inimõigustega seotud argumente saab kasutada rikkuse ümberjagamise toetuseks?

Nõuandeid korraldajatele

Harjutuse eesmärk on aidata osalejatel mõista maailma rikkuse ja võimu ebavõrdset jaotumist, kuid esineb ka oht, et see kinnistab olemasolevat ebavõrdsust. Seetõttu peaksite arvesse võtma rühma liikmete sotsiaalset ja majanduslikku tausta ning kujundama arutelu vastavalt sellele.

Rõhutage, et sarnaselt tegeliku eluga tähendab müntide äraandmine rikkuse ja sellega kaasnevate eeliste vähenemist.

Püüdke panna osalejad mänguga kaasa tulema nii, et nad mängiksid, nagu oleks müntid tõepoolest nende varandus. Võite neile öelda, et nad võivad müntid endale jätta ning saavad pärast harjutust või vaheajal selle raha eest jooke ja/või küpsiseid osta. Kui ilm on sokkide kasutamiseks liiga palav, kasutage muid vahendeid, mis aitavad esile tõsta seda, et mõnel mängijal on paremad võimalused rikkuse ja võimu kogumiseks. Näiteks võib paluda mõnel mängijal oodata ja lubada neil münte koguma hakata alles 15 või 30 sekundi pärast. Kolmandas osas võite kutsuda osalejates esile reaalseid eelisseisus või ebasoodsamas olukorras oleku tundeid, kasutades selleks järgmisi võimalusi:

- rikkad saavad töötada laua taga, igaühel on oma tool, neil on veeklaasid, küpsised jne;
- keskmikutele antakse mõned toolid;
- vaestel ei ole midagi, ehk ainult ring põrandal, mille sees nad peavad istuma.

OLULINE KUUPÄEV

17. oktoober
Rahvusvaheline
vaesuse
likvideerimise
päev

Rikkuse tabel

Suur rikkus ja võim (alates 6 mündist)	Keskmine rikkus ja võim (3–5 münti)	Vähene rikkus ja võim (2 münti või vähem)

Analüüsi ja hindamise osas esitatavad küsimused on keerulised ning võivad vajada põhjalikku ja pikka arutelu. Kui aega on vähe või rühm on suur, võite jagada küsimused väikeste rühmade vahel. Sel juhul peaksid need väikesed rühmad olema segaliikmelised, st sisaldama osalejaid kõigist rikkuse kategooriatest. Rühmad peaksid oma arutelu tulemusi kindlasti tutvustama suurele rühmale, et igaüks saaks kõigi küsimuste üle kaasa mõelda.

Variandid

Harjutuse rüseluse osa võib kohandada ka nii, et see seostuks puudeprobleemidega. Mõnel osalejal võib paluda hoida ühte kätt selja taga. Paremakäelised peaksid kasutama vasakut kätt ja vastupidi. Mõnel mängijal võivad olla silmad kinni seotud, teised peavad pörandal lamama, kolmandad aga toolidel istuma ja seetõttu müntideni ulatumiseks alla kummarduma, neljandad peavad istuma rätsepaistes ja ei tohi koha pealt liikuda jne.

Soovitusi jätkutegevusteks

Rikkuse mõiste selgitamiseks on palju võimalusi, näiteks vaeste osakaal ühiskonnas, suremus või inimarengu indeks. Korraldage arutelu selle üle, mida tähendab „rikkus” rühma liikmete jaoks. Võite kutsuda rääkima mõne inimarenguga tegeleva vabaühenduse esindaja.

Samuti võite jätkata probleemide üle väitlemist või paluda osalejatel kirjutada referaadi. Soovitavad teemad:

- Kuidas mõjutab rikkus ja võim inimeste võimet teostada oma inimõigusi ja elada inimväärselt elu?
- Kas rikkuse ja võimuga kaasneb ka kohustus?

Kui rühm tahaks rikkuse ja selle jaotumise teemaga tegelemist jätkata, võib kasutada harjutust „Kui palju raha me vajame?” (lk 189).

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust mõne kohaliku organisatsiooniga, mis töötab ebasoodsas olukorras olevate inimeste heaks, ning uurige, millised on nende vajadused. Seejärel koostage projekt nende abistamiseks.

Mõnikord on muudatuste esilekutsumisel tõhusaks abiks ka lihtsalt probleemidest rääkimine. Seega võite osalejatele soovitada, et nad räägiksid rikkuse jaotumise teemal oma vanemate ja sõpradega.

Lisateave

Kohalikud vahetuskaubanduse võrgud on kauplemissüsteemid, kus kasutatakse oma sisemist vääringut. Need põhinevad koostööl ja neid juhivad kasutajad ise, mistõttu sellises süsteemis rohkem punkte kogunud kasutajatel ei ole teistest rohkem võimu ning nad ei saa ülemäära palju ressursse tarbida. Selliste võrkude asutamine on aidanud mitmel pool kohalikku majandust ergutada, seda eriti kriisi all kannatavates linnades. Lisainfot võite leida internetiotsinguga „local exchange trading systems” või aadressil <http://www.gmlts.u-net.com/>.

Statistilist teavet rikkuse ja vaesuse mõõtmise kohta leiате 5. peatüki vaesust käsitlevast alaosast.

Õiglase kaubanduse toodete ostmine on hea võimalus toetada arenguriikide tootjaid. Õiglase kaubandus aitab töölistel ja põllumajandustootjatel teenida piisavat elatist ja parandada oma elujärge.
<http://www.fairtrade.net/> <http://www.european-fair-trade-association.org/>

Märka võimeid

Märka võimeid, mitte puuet!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Puuded ja puudehalvustamine • Diskrimineerimine ja sallimatus • Lapsed
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	6–36
Aeg	120 minutit
Ülevaade	<p>Praktiline harjutus, mis kasvatab empaatiat puuetega inimeste suhtes. Muu hulgas käsitletakse järgmisi küsimusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • puuetega inimeste ees seisvad takistused ühiskonda lõimumisel; • puuetega inimeste õiguste käsitlemine põhiliste inimõigustena
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus olla kaitstud diskrimineerimise eest • Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused • Õigus sotsiaalsele turvalisusele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendada teadlikkust puuetega inimeste elu raskendavatest argiprobleemidest • Arendada puuetega inimeste vajadustega arvestamise oskust • Soodustada empaatia ja solidaarsustunde teket
Materjalid	<p>Sissejuhatuse jaoks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paberileht ja pliiats iga osaleja jaoks <p>Teise osa jaoks igale paarile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kilekott, milles on kapsaleht, pliiats, kriit, puuleht, värviline paber ja karastusjoogipudel või -purk • Silmaside • Paberileht ja pliiats <p>Kolmanda osa jaoks igale paarile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 rollikaart • Paberileht ja pliiats <p>Neljanda osa jaoks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ratastoolid, üks kaheksa osaleja kohta • Piisavalt ruumi takistusraja tekitamiseks (võimaluse korral võiks kasutada teist ruumi, aga see ei ole tingimata vajalik; teine variant on viia see osa läbi vabas õhus) • Takistusraja takistused: lauad, toolid, puitprussid, ajalehevirnad jne • Üks suur paberileht või tahvel ja markerid • Kell või taimer
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistage ette rollikaardid. Valige mõni harjutuse jaoks soovitatud olukord või mõelge ise mõni olukord välja. • Võimaluse korral valmistage teises ruumis ette takistusrada. Veel parem oleks seda teha vabas õhus, kus rada saaks kulgeda üle keerulisema maastiku. • Ruumis asuva raja korral moodustage laudadest ja toolidest kitsaid vahekäike ning pange pörandale lauajuppe või vanu ajalehti, mis täidaksid looduslike takistuste rolli.

Puuded ja puudehalvustamine

Diskrimineerimine ja sallimatus

Lapsed

Tase 2

6–36

120 minutit

Märka võimeid

Juhised

Harjutus toimub neljas osas: 1. osa: sissejuhatus, 2. osa: seotud silmadega kõndimine, 3. osa: viipekeel, 4. osa: ratastooliralli.

1 osa. Sissejuhatus (10 minutit)

1. Selgitage, et harjutuses keskendutakse kolmele puuetega inimeste kategooriale: pimedad, kurtummad ja liikumisvõimetud.
2. Paluge osalejatel mõne minuti jooksul mõelda, kuidas nad tahaksid, et neid koheldaks, kui neil oleks puue. Nad võiksid selle kohta üles kirjutada mõned märksõnad.
3. Nüüd paluge osalejatel kirja panna, mida nad kõige rohkem kardaksid, kui neil oleks puue.
4. Kui see on tehtud, paluge osalejatel oma paberid ära anda ning valmistuda „tegelikkusega silmitsi seismiseks”.

2. osa. Seotud silmadega kõndimine

1. Paluge osalejatel moodustada paarid. Jagage välja silmasidemed. Üks osaleja igast paarist peab mängima pimedat ja teine tema saatjat. Saatja ülesanne on tagada kogu aeg partneri ohutus. Tal on lubatud vastata ainult lihtsatele ohutusega seotud küsimustele jah või ei vormis.
2. Paluge saatjatel minna oma partneritega 5-minutilise jalutuskäigule, mis võimaluse korral võiks sisaldada ka trepil ja vabas õhus käimist.
3. Pärast tagasipöördumist paluge saatjatel juhatada oma partnerid toolide juurde. Kuid toolile on vahepeal tekkinud üllatus. See on kott. Mis seal sees on?
4. Pimedat mängivad osalejad peavad kindlaks tegema koti sisu. Saatja ülesanne on nende pakkumised kirja panna.
5. Seejärel lubage „pimedatel” silmaside ära võtta ja vaadata, mis kotis oli. Paluge paarilistel lühidalt kirjeldada oma kogemusi ja tekkinud üllatusmomente.
6. Andke osalejatele mõned minutid aega rollist väljumiseks ja minge edasi 3. osa juurde.

3. osa. Viipekeel

1. Öelge paarilistele, et nad peavad nüüd rolle vahetama. Saatjatest saavad puudega inimesed (tummad) ja nende partneritest nende terved abistajad.
2. Jagage igale tumma kehastavale osalejale rollikaart. Nad ei tohi seda paarilisele näidata. Andke abistajatele paber ja pliiats.
3. Selgitage, et tummad peavad oma probleemi abistajatele selgeks tegema. Sealjuures ei ole neil lubatud rääkida, kirjutada ega joonistada. Abistajad peavad üles kirjutama, mida nad paarilise žestidest välja loevad.
4. Kui tumma kehastav osaleja on oma mõtete edastamiseks kõik teinud, peaks ta näitama abistajale rollikaarti. Paluge osalejatel lühidalt kirjeldada, mida nad tahtsid öelda, millised probleemid neil tekkisid ja mis valmistas pettumust.

4. osa. Takistusraja läbimine ratastoolis

1. Näidake osalejatele takistusrada. Selgitage, et võidab see, kes läbib raja kõige lühema ajaga. Takistustega kokkupõrkamise eest lisatakse trahvisekundeid.
2. Märkige tulemused suurele paberilehele.
3. Kui kõik soovijad on saanud raja läbimist proovida, tehke lühike paus ning minge siis edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

See peaks toimuma suures rühmas. Alustuseks analüüsige harjutuse 2., 3. ja 4. osa ning jätkake siis aruteluga sellest, mida osalejad teadsid puuetest enne harjutust ning mida nad harjutuse käigus õppisid.

- Alustage seotud silmadega kõndimisest. Küsige nii seotud silmadega osalejatelt kui ka nende saatjatelt arvamusi.
 - Mis tunne neil harjutuse ajal oli?
 - Mis oli kõige raskem? Mis oli naljakas? Mis oli hirmuäratav?
 - Kui raske oli teist inimest usaldada ja olla usaldusväärne?
- Järgmiseks analüüsige viipekeele osa.
 - Mis tunne paarilistel harjutuse ajal oli?
 - Mis oli kõige raskem? Mis oli naljakas? Mis oli hirmuäratav?
 - Kas see, kui sinu žestidest aru ei saadud, valmistas pettumust?
 - Kas paarilise žestidest mitteamusaamine valmistas pettumust või piinlikkust?
- Seejärel analüüsige takistusraja osa.
 - Mis tunde tekitas osalejates see, et nende liikumisvõime oli piiratud?
 - Mis oli kõige raskem? Mis oli naljakas? Mis oli hirmuäratav?
- Nüüd vaadake üle osalejate hirmud ja ootused, mille nad panid kirja harjutuse sissejuhatavas osas. Paluge osalejatel lugeda kirja pandud märksõnu.
 - Kas harjutus kinnitas nende kartusi?
 - Kuidas püüdis keegi oma paarilist aidata?
 - Millise suhtumisega abi vastu võeti?
 - Kas on kerge või raske otsustada, kui palju abi keegi vajab?
- Mida osalejad kartsid, kui nad mõtlesid, et neil võiks olla puue? Millel need hirmud põhinesid? Kas keegi on kunagi tundnud hirmu, et tal võib tekkida puue mõne õnnetuse või haiguse tagajärjel?
- Mis oli kõige üllatavam asi, mida osalejad harjutuse käigus teada said?
- Kas osalejad teavad mõnda pimedat, tumma või ratastoolis inimest? Milline on tema seltskondlik elu? Kuidas teised inimesed teda nähes reageerivad?
- Kui „puudesõbralikud“ on ümbruskonnas asuvad hooned ja tänavad?
- Mida saaks ja tuleks teha, et puudega inimeste võrdsus ja väärikus oleks tagatud?
- Kas puudega inimeste õigused on seotud ka inimõigustega? Millised inimõiguste ülddeklaratsioonis sätestatud õigused on selles seoses eriti olulised?
- Mida saab teie kool, ühendus või kohalik noorterühm teha, et edendada puudega inimeste võrdsust ja väärikut?

Nõuandeid korraldajatele

Ärge tehke 4. osa takistusrada liiga pikaks. Selle läbimiseks peaks piisama 2–3 minutist, eriti kui teil on kasutada ainult mõned ratastoolid, sest ülejäänud osalejad peavad siis ootama ja neil võib igav hakata. Võite küsida ratastoole laenuks kohalikul haiglat või organisatsioonilt, kes toetab ajutiselt ratastooli vajavaid inimesi. Teine võimalus on imiteerida füüsilist puuet mingil muul moel. Näiteks lasta osalejatel kanda vales jalas olevaid hiigelsuuri kummikuid.

Harjutuse täpne korraldus sõltub väga palju konkreetsest rühmast. Iga osalejale peaks olema selge, et nad teevad läbi mitmesuguseid „tegelikkuse imiteeringuid“, mis võimaldavad neil kogeda seda, mida võivad tunda puudega inimesed. Selgitage, et eesmärk ei ole kellegi kulul nalja heita ega põhjustada tarbetut pinget või piinlikkust. Osalejad peaksid käituma loomulikult ja mitte üle mängima. Julgustage osalejaid, et kuigi teatud hetkedel võivad nad tunda ennast ebamugavalt või ebakindlalt, ei juhtu nendega midagi halba ega ohtlikku.

3. detsember
Rahvusvaheline
puuetega inimeste
päev

Kui teil ei ole aega kõigi „tegelikkuse imiteeringute” jaoks, viige läbi ainult üks või kaks. Seotud silmadega liikumine võib olla osalejatele selle harjutuse tegevustest kõige raskem ja mõjuvam kogemus. Seega, kui te peate valima välja ainult harjutuse mõne osa, siis soovitame valida selle. Paluge osalejatel kohad vahetada, et mõlemad saaksid olla puudega inimese rollis. Sellisel juhul pange valmis ka teine kott kompimise teel tuvatatavate esemetega.

Harjutuse sisu on tõsine, kuid tõenäoliselt tekib selle käigus hulk naljakaid olukordi. Las see olla nii. Peaksite sekkuma või kommenteerima üksnes juhul, kui osalejad teevad midagi ohtlikku või puudega inimesi naeruvääristavat. Samuti võite seda käsitleda hindamise ja analüüsi osas, küsides näiteks järgmisi küsimusi: millal teevad inimesed puudega isikute kulul nalja?

Kes seda teevad ja miks? Mis olukorras võib inimeste puude üle nalja heita? Kus jookseb piir hea huumori ja solvangute vahel?

Variandid

Võite valida harjutuses imiteerimiseks veel mitmeid muid, ka vähem silmatorkavaid puudeid, näiteks intellektipuu või kõnepuu, vastavalt sellele, millega rühma liikmed võivad kõige tõenäolisemalt kokku puutuda. Üks võimalus on imiteerida vanusega seotud puudeid. See võib aidata noortel paremini mõista vanade inimeste olukorda ning neile inimväärses eluks vajalikke tingimusi (või nende puudumist).

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui töötate lastega, võite käsitleda lapse õiguste konventsiooni artiklit 23, milles öeldakse, et puudega lapsel on õigus erihoolitsusele, haridusele ja väljaõppele, mis aitab tal elada täisväärtuslikku elu. Võite paluda rühmal koguda oma kodukandist (või perekonnast) teavet sealsete puudega inimeste kohta. Seejärel võivad nad uurida, milliseid teenuseid ja toetusi neile inimestele pakutakse. Kas teie noorterühmas, ühingus või koolis on puudega lapsi? Kas nad saavad kõiges teistega võrdselt osaleda? Kui ei, siis miks mitte?

Kui rühmale meeldivad rollimängud, võite kasutada harjutust „Tahan töötada”, et vaadelda takistusi, mis raskendavad puudega inimese jaoks töö leidmist.

Kui rühm tahaks õppida, kuidas lahendada igapäevaelus esineva teistsuguse diskrimineerimise – rassilise diskrimineerimise – probleeme, võib nendega läbi viia harjutuse „Rassismile reageerimine” (lk 254).

Ideid tegutsemiseks

Soovi korral võib rühm valida välja mõne raskemas olukorras oleva inimeste kategooria ning otsustada, mida nad saaksid/peaksid nende toetuseks tegema. Juhtnõore ja ideid võite leida käsiraamatu 3. peatükist. Oluline on teha koostööd puudega inimestega töötavate organisatsioonidega ning võtta lähtekohaks puudega inimeste endi poolt sõnastatud vajadused.

Lisateave

Puudega inimestele pakutava abi ja kaitse tase on riigiti väga erinev. Pealtnäha võib see olla tingitud erinevatest majanduslikest võimalustest, kuid suure tõenäosusega on asi tegelikult selles, kas võrdsuse ja ühiskondliku solidaarsuse saavutamist peetakse rohkem või vähem oluliseks eesmärgiks. Eri riikides lähenetakse sellele temaatikale erinevalt. Näiteks mõnes riigis ei maksa sotsiaalkindlustussüsteem kinni kuuldeaparaate. Mõnel pool võimaldatakse kurtidele spetsiaalseid sidevahendeid ning teatud kohtades võib kohalik omavalitsus või riik hüvitada ka näiteks elektrilise ratastooli soetamiskulu.

Teavet puudega inimeste diskrimineerimise kohta võite leida puudeid ja puudehalvustamist käsitlevast taustateabe alaosast.

Jaotusmaterjal

Rollikaardid

1. olukord

Proovi sõbrale ilma sõnu kasutamata seletada, et sulle tungiti kallale. Sind ründas pargis noorte huligaanide kamp, kes varastas su koti ja peksis sind. Küsi sõbralt politseijaoskonna asukohta.

Sa ei tohi rääkida, kirjutada ega joonistada.

2. olukord

Sa istud kohvikus, näiteks kooli või mõne Euroopa noortekeskuse kohvikus. Selgita kokale, et sa ei saa süüa spagette Bologna kastmega, kuna oled vegan: lisaks lihale ei söö sa ka piimatooteid (nt piim, munad, juust).

Sa ei tohi rääkida, kirjutada ega joonistada.

Teadmiseks

Harjutust soovitas kasutada Ungari puuetega inimeste ühiskonda lõimimise nimel töötava vabaühenduse Közös Sors president dr Mónika Máдай. Ühtlasi on ta rahvusvaheline noortekoolitaja ning ka ise sünnist saadik puudega.

Religioon
ja usk

Globaliseerumine

Haridus

Tase 2

Piiramatu
(väikestes
rühmades 5–6)

90 minutit

Varsti iganenud

Kui me peame midagi võimatuks praegu, ei pruugi see olla võimatu järgmisel aastakümnel.

Constance Baker Motley¹

Teemad

- Religioon ja usk
- Globaliseerumine
- Haridus

Raskusaste

Tase 2

Rühma suurus

Piiramatu (väikesed rühmad: 5–6)

Aeg

90 minutit

Ülevaade

Osalejad arutlevad, kuidas tekivad tõekspidamised, kuidas need kinnistuvad ning kuidas ja miks need aja jooksul muutuvad.

Seotud õigused

- Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus
- Arvamus- ja sõnavabadus
- Õigus vabalt osa võtta kogukonna kultuurielust

Eesmärgid

- Õppida paremini mõistma tõekspidamiste ühiskondlikku päritolu
- Arendada kriitilise mõtlemise ja aruteluoskust
- Kasvatada eelarvamustevaba ja uudishimulikku suhtumist

Materjalid

- Väitekaardid: üks komplekt igale väikesele rühmale
- Igale rühmale suur paberileht ja pliiatsid

Ettevalmistus

- Paljundage jaotusmaterjal. Vajadusel lisage sellele väiteid või eemaldage mõned olemasolevad. Lõigake väiteruudud välja. Valmistage üks kaardikomplekt iga väikese rühma kohta.

Juhised

1. Selgitage, et selles harjutuses käsitletakse tõekspidamiste muutumist ajas. Esmalt peaksid osalejad arutlema selle üle, millised varasemate põlvkondade tõekspidamised on nüüdseks iganenud. Seejärel tuleks rääkida nende endi tõekspidamistest, mida nende lapsed ja lapselapsed võivad pidada iganenuks.
2. Viige läbi ajurünnak, kus osalejad ütlevad, mida nende jaoks tähendab „tõekspidamise” mõiste.
3. Paluge osalejatel moodustada 5–6-liikmelised rühmad.
4. Iga rühm peaks valima ühe liikme, kes teeb arutlust suurele paberilehele märkmeid ja tutvustab pärast selle tulemusi suurele rühmale.
5. Paluge rühmadel vaadata läbi väitekaardid ning valida välja viis kaarti, millel nimetatud tõekspidamised on nende vanavanemate ajaga võrreldes muutunud ja millega nad tahaksid edasi töötada.
6. Vaadake valitud kaardid järjest läbi ning arutlege, millised võisid olla osalejate vanavanemate tõekspidamised seoses antud teemaga. Kust need tõekspidamised pärinesid? Kuidas neid kinnistati? Kas tagantjärele vaadates olid need tõekspidamised mõistlikud? Miks / miks mitte?
7. Seejärel püüdke kujutleda, milline võiks elu välja näha teie laste või lapselaste eluajal ning millised võisid olla nende tõekspidamised. Mille poolest erineksid nende tõekspidamised valitud teemadel teie omadest? Miks need erinevad?
8. Kutsuge kõik suurde rühma ning paluge igal rühmal lühidalt oma järeldusi tutvustada.

¹ Tsitaadi „kui me peame midagi võimatuks praegu, ei pruugi see olla võimatu järgmisel aastakümnel” autor Constance Baker Motley oli aastal 1966 esimene kohtunikuks valitud mustanahaline naine Ameerika Ühendriikides.

Analüüs ja hindamine

Alustage harjutuse lühianalüüsiga ning rääkige seejärel elust globaliseerunud maailmas, kus tõekspidamised ja väärtushinnangud pidevalt muutuvad.

- Kas rühmades esines suuri lahkavamusi?
- Kui sarnased või erinevad on eri rühmade järeldused?
- Kust meie tõekspidamised pärinevad? Kas saab öelda midagi üldiselt selle kohta, kuidas asjad olid minevikus ja mille poolest tulevik on alati teistsugune?
- Miks tõekspidamised muutuvad?
- Kas on olemas absoluutseid (üldkehtivaid ja muutumatuid) tõekspidamisi? Kui jah, siis millised need on ja miks need on absoluutsed? Kui ei, siis miks ei saa olla absoluutseid tõekspidamisi?
- Miks on kasulik, kui inimestel on ühised tõekspidamised?
- Kuidas meie tõekspidamised meid piiravad?
- Mis paneks teid oma tõekspidamisi muutma?
- Kui lihtne on tõekspidamisi muuta? Milliseid tõekspidamisi on raskem ja milliseid lihtsam muuta? Miks?
- Kuidas saaksid inimesed ennast kaitsta propaganda ja valeväidete, näiteks poliitikute kallutatud avalduste, kliimaskeptikute külvatava kahtluse või fiktiivsete organisatsioonide pettusekatsete eest?
- Tooge näiteid arvamuse- ja sõnavabaduse piirangutest. Kes peaks otsustama, millised need piirangud peaksid olema?
- Kas oskate nimetada oma kogukonnast, riigist, Euroopast või maailmast näiteid mõtte-, südametunnistuse ja usuvabaduse rikkumiste kohta?

Nõuandeid korraldajale

Kuigi osalejad töötavad väikestes rühmades, võivad mõned neist häbeneda oma arvamuste väljütlemist teiste ees. Üks võimalus selle vältimiseks on moodustada väikesed rühmad inimestest, kes on omavahel sõbrad või tunnevad ennast üksteise juuresolekul mugavalt. Teine võimalus on anda osalejatele arutamiseks esmalt neutraalsemaid teemasid ning minna vastuolulisemate juurde siis, kui osalejate enesekindlus on juba kasvanud.

Kui me tahame rajada maailma, kus inimõiguste järgimist peetakse normiks, tekib varem või hiljem vastuolu peaaegu iga inimese mõne tõekspidamisega. Seetõttu on antud harjutuse eesmärk aidata osalejatel mõista, et inimeste tõekspidamised on ühiskondlikult konstrueeritud ning tingitud konkreetsest ühiskonnast ja ajalooajast. Loodetavasti saavad osalejad harjutuse lõpus paremini aru, miks tõekspidamised on nii sügavalt juurdunud ja neid on raske objektiivselt vaadelda. Samuti peaksid nad mõistma, et kahjulike või iganenud tõekspidamiste muutmiseks on vaja haridust, selgeid faktilisi andmeid ja head kriitilise mõtlemise oskust.

Sõna „tõekspidamine” seostatakse sageli religiooni ja teatud usudogmade tõesusesse uskumisega. Siiski on selle mõiste tähendus laiem ning seda tuleks vajadusel osalejatele selgitada. Tõekspidamine on midagi sellist, mille tõesust inimene eeldab ilma seda isiklikult kontrollimata. Seega koosneb kogu meie maailmapilt tõekspidamistest. Me loome tõekspidamisi selleks, et ümbritsevat maailma mõista, ning seepärast kipumegi kord juba välja kujunenud tõekspidamistele truuks jääma. Hulgaliselt teavet selle kohta, mis on tõekspidamised, kuidas nad tekivad ja toimivad, võib leida aadressil <http://changingminds.org>.

Variandid

Võite kasutada väiteharjutuse meetodit (lk 63), et tutvustada mõnesid siin esitatud ideid suures rühmas. Selle variandi korral ei pea osalejad midagi ütleva, vaid võivad kuulata teiste inimeste seisukohti, et asja sisust paremini aru saada.

OLULINE KUUPÄEV

5. oktoober
Rahvusvaheline
õpetajate päev

Kallutatus (*spin*) tähendab selles kontekstis teabe esitamist teatud kindlal viisil, mis näitab kõneleja enda ideid tegelikust paremas valguses.

Soovitusi jätkutegevusteks

Sõltuvalt arutelu käigust võite järgmiseks lähemalt uurida isiklike suhetega seotud tõekspidamisi harjutustega „Räägime seksist” ja „Usklikud”. Võite kaaluda ka usuvabaduse idee lahkamist harjutusega „Uniste linna mošee”, mille käigus imiteeritakse linnavolikogu koosolekut ja debatti selle üle, kas traditsiooniliselt kristlikku piirkonda tuleks ehitada uus mošee.

Ideid tegutsemiseks

Valige koos sõprade või klassikaaslastega välja mõni teie kodukandis levinud tõekspidamine, mis võib põhjustada eelarvamusi või inimeste diskrimineerimist, näiteks tõekspidamised homoseksuaalsuse, rasestusmivastaste vahendite, abordi, abieluväliste suhete või tüdrukute/poiste rollide kohta. Kutsuge mõne vabaühenduse või muu organisatsiooni esindaja sel teemal rääkima, et aidata teil seda paremini mõista. Seejärel otsustage, mida tahate selle suhtes ette võtta.

Võite kirjutada ja lavastada valitud teemat käsitleva näidendi, mille saaksite kodukandis ette kanda. Pidage meeles, et näidendile on lihtsam publikut saada siis, kui ajastada etendus mõnele rahvusvahelisele või üleeuroopalisele mälestus- või tähtpäevale.

Kui teile tundub, et see on sobilik, kohandage seda harjutust nii, et saaksite seda kasutada vabas õhkkonnas sõprade, pere liikmete või kolleegide seltsis. Küsige neilt, millised on nende arvamused/tõekspidamised teatud küsimustes. Olge sealjuures siiski ettevaatlikud, sest mõned inimesed võivad olla mõnes asjas väga tundlikud.

Lisateave

Tõekspidamine on veendumus, et mingi arvamus, väide või idee on tõene. Inimesed võivad asju tõeseks pidada mitmesugustel põhjustel: nad on seda oma silmaga näinud või ise kogunud, seda toetavad tugevad faktilised andmed või nad lihtsalt usuvad sellesse.

Usk on kindel veendumus mõne isiku, idee või asja usaldusväärsuses. Selle aluseks on tõekspidamine, et asi peab olema tõene, kui keegi autoriteet seda ütleb. Religiooni kontekstis võib usu mõistel olla ka väga kitsas ja konkreetne tähendus.

Arusaam sellest, kuidas tõekspidamised kujunevad, on väga oluline eeldus, mis aitab inimesel inimõiguste kultuuri edendada. Tõekspidamiste kujunemist ning tõekspidamiste ja tegude vahelisi seoseid uurivad psühholoogid on leidnud, et tõekspidamised võivad tekkida mitmel eri moel.

- Me võtame sageli omaks meid lapsepõlves ümbritsevate inimeste tõekspidamisi. Albert Einstein olevat öelnud, et terve mõistus on kogum eelarvamusi, mis on välja kujunenud kaheksateistkümnendaks eluaastaks. Poliitilised tõekspidamised sõltuvad kõige rohkem meid ümbritsevas ühiskonnas enam levinud poliitilistest uskumustest. Enamik inimesi järgib seda religiooni, mida talle lapsepõlves õpetati.
- Inimene võib omaks võtta karismaatilise juhi tõekspidamisi, isegi kui need on vastuolus tema varasemate tõekspidamistega ning panevad teda käituma viisil, mis kindlasti ei ole tema parimates huvides. Sellistel juhtudel püüab ratsionaalne isik ületada vastuolusid oma elu otsese reaalsuse ja tõekspidamiste vahel ning tekib seisund, mida nimetatakse kognitiivseks dissonantsiks.
- Tõekspidamised kujunevad pideva kordamise käigus, samuti tekitavad tõekspidamisi seosed näiteks seksi, armastust ja muid tugevaid positiivseid tundeid edastavate kujutistega. Reklaamitööstus tugineb suuresti just sellele inimpsüühika omadusele.
- Inimese tõekspidamisi võib järsult muuta füüsiline vigastus, eriti pea piirkonnas.

Kuid isegi haritud inimesed, kes on täiesti teadlikud tõekspidamiste kujunemise protsessist, klammerduvad ikkagi tugevalt oma tõekspidamiste külge ja käituvad neile vastavalt isegi siis, kui see ei ole nende huvides.

2010. aasta õpetajate päeval ütles Sullia Nehru kolledži õpilane Prabhakara Shishila, et „õpetajad peaksid õpilastesse sisse harjutama ratsionaalse mõtlemise”. Kas olete nõus?

Jaotusmaterjal

Tõekspidamine, et maa on lapik	Tõekspidamine, et surmanuhtlus on õigustatud	Tõekspidamine, et abielueelne seks on patt	Tõekspidamine, et suguhaigusest saab vabaneda, kui kanda see suguühete abil edasi neitsisse
Tõekspidamine, et kuninga, kodumaa või religiooni eest suremine on auasi	Tõekspidamine, et suitsetamine ei ole tegelikult tervisele kahjulik	Tõekspidamised uimastite ja alkoholi kasutamise kohta	Tõekspidamine, et rasse saab eristada nahavärvi, näotüübi, kolju kuju, profiili, kehamõõtude, juuste tekstuuri ja värvuse põhjal
Tõekspidamised laste kasvatamise ja distsiplineerimise kohta	Tõekspidamised, et eri rassidel on erinev kõlbeline meelelaad ja intelligentsus	Tõekspidamised, mille kohaselt vaimuhaigus on häbiväärne	Tõekspidamised meeste ja naiste rollist perekonnas
Tõekspidamised liha söömise kohta	Tõekspidamine, et politseid ja muid ametivõime tuleb austada	Tõekspidamine, et tsunamid ja tornaadod on Jumala karistus inimkonna pattude eest	Tõekspidamised abordi ja asendusemaduse kohta
Tõekspidamised rasestumisvastaste vahendite ja nende kasutamise kohta	Tõekspidamised kurjategijate kohtlemise kohta: vangistus või rehabilitatsioon	Tõekspidamised pornograafia ja prostitutsiooni kohta	Tõekspidamised samasooliste abielu kohta
Tõekspidamised paranemislootuseta patsientide enesetapule kaasaaitamise kohta	Tõekspidamine, et roosa on väikeste tüdrukute ja sinine väikeste poiste värv	Tõekspidamised, mis puudutavad meeste ja naiste võimet teha sama tööd	Tõekspidamine, et tüdrukud ja poisid peaksid mängima erinevaid mänge
Tõekspidamised abieluväliste suhete kohta	Tõekspidamised tätoveeringute ja kehaosade augustamise kohta	Tõekspidamised abieluväliste laste kohta	Tõekspidamised pühaduseteotuse kohta
Tõekspidamised ateismi kohta	Tõekspidamised palja ülakehaga käimise või nudismi kohta	Tõekspidamised masturbeerimise või seksuaalsuse kohta	Tõekspidamised abielulahutuse või üksikvanemate kohta

Puuded ja puudehalvustamine

Kultuur ja sport

Tervis

Tase 2

Piiramatu (väikesed rühmad: 6–8)

120 minutit

Sport kõigile

Kas oled kunagi proovinud ratastoolikorvpalli?

- Teemad**
- Puuded ja puudehalvustamine
 - Kultuur ja sport
 - Tervis

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus Piiramatu (väikesed rühmad: 6–8)

Aeg 120 minutit

Ülevaade See on kehalist aktiivsust eeldav harjutus. Osalejad kasutavad oma fantaasiat ja loomingulisust, et mõelda välja uusi mängu.

- Seotud õigused**
- Õigus füüsilisele ja vaimsele tervisele
 - Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused
 - Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele

- Eesmärgid**
- Suurendada teadlikkust sotsiaalsetest ja poliitilistest takistustest, mis ei lase inimestel sporti harrastada
 - Arendada rühmatöö ja koostöö oskusi ja loovust
 - Kasvatada lugupidamist ja kaasamissoovi, eriti puudega inimeste suhtes

- Materjalid**
- Vaba ruum
 - Kübar
 - Rollikaardid
 - Sidemed (kõige paremad oleksid elastiksidemed)
 - Puidust või sarnasest materjalist klots jala alla sidumiseks (umbes 30 cm pikk, 12 cm lai ja 10 cm kõrge)
- Igale väikesele rühmale on vaja ühte vahendite komplekti.
Võimalikud variandid:
- suured ämbrid või prügikorvid
 - jämedast nõõrist kera
 - pallid
 - ajalehed
 - kriiditükid mänguala piiride märkimiseks
 - käärid ja kleplint spordivahendite meisterdamiseks

- Ettevalmistus**
- Valige välja puuded, mis peaksid olema harjutuses esindatud, ja valmistage ette rollikaardid; varuge vastavalt sellele silmakatteid, kõrvatroppe, sidemeid jne.
 - Valmistage ette rollikaartide komplektid ja pange need iga rühma jaoks valmis.
 - Pange valmis ülejäänud varustus, nii et igal rühmal oleks kasutada üks komplekt.

Juhised

1. Rääkige osalejatele ülemaailmsest spordipäevast ning selgitage, et harjutuse eesmärk on mõelda välja uus sportmäng üldise spordiharrastuse põhimõtete vaimus. Ainus tingimus on, et mänguga peab kaasnema mingisugune kehaline tegevus, mis kiirendab osalejate pulsisagedust 15 minutiks.

2. Paluge osalejatel moodustada väikesed rühmad.
3. Paluge igal rühmal tõmmata rollikaarte sisaldavast kübarast üks kaart. Andke puudekaardi tõmmanud osalejatele mõned minutid rolli sisse elamiseks, nt silmade kinnisidumiseks või käe selja taha sidumiseks.
4. Selgitage, et igal rühmal on 30 minutit aega, et mõelda välja üldise spordiharrastuse ideed esindav mäng, st mäng, milles saab osaleda igaüks. Nad võivad kasutada oma vahendikomplektis olevaid vahendeid. Iga rühm peab ise otsustama, mis on uue mängu eesmärk ja milliste reeglite järgi seda mängitakse. Mängu kavandamises ja otsuste tegemises peavad osalema kõik rühma liikmed.
5. Laske rühmadel üksteise mängu mängida.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks analüüsige, kuidas eri rühmade liikmed üksteisega suhtlesid ja kas harjutus meeldis neile. Seejärel rääkige leiutatud mängudest, kaasamisest ja puudehalvustamisest.

- Millist te lähtusite mängu väljamõtlemisel? Milliseid tegureid te arvestasite? Kas puudega inimeste olemasolu rühmas mõjutas midagi?
- Kuidas õnnestus töö rühmades? Kas otsustati demokraatlikult või olid ainult mõned üksikud otsustajad?
- Puudega inimesi kehaстанud osalejatele: Kas teil oli oma rolli raske mängida? Kas teil enda arvates õnnestus seda realistlikult kehaстанada? Kas te olete rahul oma panusega lõpptulemusse?
- Terveid inimesi kehaстанud osalejatele: Millega te pidite arvestama, et võimaldada puudega inimeste täielikku ja tõhusat osalemist?
- Milliseid kompromisse te pidite mängude kavandamisel tegema, et need oleksid tõepoolest kõigile inimestele sobilikud?
- Milline on teie arvates noorte puudega inimeste olukord meie riigis? Milliste konkreetsete raskustega nad peavad toime tulema?
- Kas arvate, et puudega inimeste õigusi austatakse täielikult? Kui mitte, millised õigused on teie arvates kõige vähem tagatud ja mis on selle peamised põhjused?
- Mil viisil on tegelikkuses teatud rühmade spordiharrastuse võimalused piiratud? Kas sellised piirangud rikuvad nende inimõigusi?

Nõuandeid korraldajatele

Püüdke tagada, et rühmade liikmeskond oleks võimalikult mitmekesine, näiteks sisaldaks nii pikakasvulisi kui ka lühikesi inimesi, prillikandjaid ja korras nägemisega liikmeid, eri sugudest, vanuserühmadest, erineva füüsilise vormiga osalejaid.

Rollid tuleks jagada nii, et üheski rühmas ei oleks rohkem kui kaks puudega inimest. Puuded võivad olla igas rühmas samad või erinevad. Kui kõigis rühmades on sama puudega inimesed, saavad osalejad pärast võrrelda, kuidas nad sarnaseid probleeme lahendasid. Kui rühmades on erinevate puuetega inimesed, on pärast huvitav jälgida, kas rühmade leiutatud mängud on sobilikud igasuguse puudega osalejatele või ainult neile, kes olid esindatud selles konkreetses rühmas.

Sõltuvalt rühmast võite alustada harjutust lühikesi ajurünnakuga, kus osalejad nimetavad üldisi tingimusi, millest mängude kavandamisel tuleb lähtuda. Näiteks peavad mängudel olema selged eesmärgid ja reeglid. Samuti võib tekkida vajadus teatud piirangute järele, näiteks et mäng peab toimuma teatud kindlal alal või ei tohi kesta üle 20 minuti.

Kui rühmadel ei õnnestu ülesannet täita või nad ei ole tulemusega rahul, juhtige nende tähelepanu sellele, et sama olukord tekib ka tegelikkuses ning see ei tähenda, et harjutus on ebaõnnestunud või rühm ei saanud tööga hakkama. Analüüsi käigus peaksite arutlema selle üle, milliste asjaolude tõttu ei suudetud tulemuseni jõuda või miks mõned osalejad ei ole tulemusega rahul.

Analüüsil võivad osalejad öelda, et tõrjutus ja diskrimineerimine ei ole tegelikult kuigi

OLULINE KUUPÄEV

26. mai
Rahvusvaheline
spordipäev

suured probleemid, sest inimesed eelistavad niikuinii selliseid spordialasid, millega nad hästi toime tulevad. Näiteks pikakasvulised võivad mängida korvpalli ja vähemaktiivsed inimesed võivad mängida snuukrit või malet. Sellegipoolest tekib probleem siis, kui tähelepanu ja võistlemisvõimalusi saavad ainult loomulikult andekad inimesed ning lihtsalt lõbu pärast sportijate valikud on piiratud. Mõnda spordiala ei ole võimalik harrastada majandusliku olukorra tõttu, kuna need eeldavad kuluka varustuse või kõrgepalgaliste treenerite kasutamist.

Variandid

Kui tahate kasutada seda harjutust eeskätt rühmatööoskuste arendamiseks, võite paluda ühel rühmal välja mõelda koostööl põhineva ja teisel võistlusliku mängu. Analüüsis võite võrrelda, kui nauditav kumbki mäng oli.

Võite valida harjutuse põhiteemaks ka võrdsuse, õigluse ja inimõigused kui „mängureeglid”. Sel juhul võite puude elemendi välja jätta ning keskenduda sellele, kuidas õnnestub inimeste koostöö mängude väljamõtlemisel. Küsimuse, kas mängus saab osaleda igaüks, ka puudega inimesed, võite siis jätta üksnes arutelu osas käsitlemiseks.

Igal mängul peavad olema korralikud reeglid, mis tagavad õigluse ja piiravad mõnede mängijate liigset võimu teiste üle – samuti nagu inimõigused. Samuti nagu inimõigused on universaalsed, peavad ka reeglid kehtima kõigile ühtemoodi. Paljudes reeglites nähakse ette nii õigused kui ka kohustused. Näiteks jalgpalluril on lubatud lüüa palli, aga mitte kaasmängijat. Reeglite rikkumisele järgneb karistus.

Mängureeglite muutmise protsessi võib võrrelda sellega, kuidas tegelikus elus muudetakse seadusi. Kas neid muudetakse ühepoolse korraldusega ning kas muutjaks on seadusandja või rahvas, kellel on võimalus osaleda rahvahääletusel või esitada oma seisukohti vabaühenduste või muude kanalite kaudu?

Analüüsis võite arutada järgmisi küsimusi:

Millised mängud osalejatele kõige rohkem meeldisid? Mis teeb ühest mängust hea mängu?

Kui tähtis on igaühe osaluse tagamiseks see, et mängul oleks selge eesmärk ja õiglased reeglid?

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikleid võib pidada pluralistlikus maailmas elamise reegliteks. Kas need on head reeglid? Näiteks kas need on kõigile mängijatele (kõigile maailma inimestele) ühtviisi vastuvõetavad? Kas reegleid on piisavalt või liiga palju? Kas reeglid on õiglased? Kas kõik osapooled (riigid) mängivad reeglite järgi?

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui rühmale pakuvad huvi ka muud võrdsusega seotud küsimused, võib neile meeldida harjutus „Tee Võrdsusemaale” (lk 244), milles käsitletakse soolise võrdõiglikkuse problemaatikat. Imiteeringuharjutuses „Rüselus rikkuse ja võimu pärast” (lk 263) vaadeldakse majandusliku jõukusega seotud ebavõrdsust. See harjutus tõstatab ka võrdsete võimalustega seotud küsimusi, mida saab omakorda seostada puudega inimeste olukorraga.

Ideid tegutsemiseks

Korraldage ühiselt spordipäev. Kutsuge teiste ühingute noori oma leiutatud mängu mängima. Rühm peab otsustama, kuidas tagada, et igaüks saaks sellel üritusel osaleda.

Looge kontakt ühendusega Sport Kõigile, et lisada oma mängud rahvusvahelise spordipäeva programmi. Võtke ühendust kohaliku puudega inimesi toetava organisatsiooniga ning uurige, kuidas te saaksite nende töös kaasa lüüa ja neid abistada.

Korraldage oma kooli, ühinguruumi või kohtumispaiga ülevaatus ning tehke ettepanekuid, kuidas seda saaks lihtsate vahenditega kohandada puudega inimeste vajadustele.

Lisateave

Ühendus Sport Kõigile (TAFISA) on enam kui 130 riigist pärit üle 200 liikmesorganisatsiooni koondav rahvusvaheline üldist spordiharrastust edendav organisatsioon. Ta korraldab praktilise tegevuse programme ja üritusi tihedas koostöös näiteks Rahvusvahelise Olümpiakomitee, Maailma Terviseorganisatsiooni, Rahvusvahelise Sporditeaduste ja Kehalise Kasvatuse Nõukogu ja UNESCOga.

TAFISA korraldab ka rahvusvahelist spordipäeva (*World Challenge Day*). Rahvusvaheline spordipäev on üldist spordiharrastust ja kehalist aktiivsust edendav rahvusvaheline sõbralik võistlus maailma kohalike omavalitsuste vahel. Osaleda võivad kõik. Rahvusvahelisel spordipäeval saavad osaleda nii ainult mõne tuhande elanikuga omavalitsusüksused kui ka maailma suurimad linnad. Eesmärk on edendada kehalist aktiivsust ja üldist spordiharrastust mitte üksnes niigi heas vormis olevate inimeste seas, vaid tegevusvõimaluste pakkumisega igast vanusest, soost ja igasuguse võimekusastmega inimestele. Ainus tingimus on, et mänguga peab kaasnema mingisugune kehaline tegevus, mis kiirendab osalejate pulsisagedust 15 minutiks. www.tafisa.net

Noorte olümpiamängud: Noorte olümpiamängude idee on innustada kogu maailma noori spordiga tegelema ning olümpialike väärtuste järgi elama.

Paraolümpiamängud: Rahvusvahelise Paraolümpiakomitee eesmärk on võimaldada puudega sportlastel jõuda sportlike saavutusteni ning pakkuda sportimisvõimalusi nii algajatele kui ka tippasemel puudega sportlastele. Lisaks tahab Rahvusvaheline Paraolümpiakomitee levitada paraolümpia väärtusi, milleks on vaprus, sihikindlus, motiveeritus ja võrdsus.

Töö käigus võib nii teil kui ka osalejatel tekkida vajadus teha täpsemat vahet mõistete kurtus, kurt ja vaegkuulja vahel.

Kurtus – paljude kurtide omandatud kultuuriline, keeleline ja poliitiline identiteet. Kurtide kogukonna liikmed järgivad oma eripäraseid kultuurinorme, väärtushinnanguid ja traditsioone. Enamasti kasutavad selle kogukonna liikmed oma esimese keelena viipekeelt.

Kurt – meditsiiniline nimetus kuulmislangusega inimese kohta, kes ei kuule tavalist kõnet ja ümbritsevaid helisid.

Vaegkuulja – isik, kellel on teatav kuulmislangus ning kes kasutab suhtlemiseks peamiselt suulist kõnelemist, mida toetab huultelt lugemine. Vaegkuulja võib kasutada kuuldeparaati ja/või sisekõrva implantaati ning võib täiendada oma allesjäänud kuulmisvõimet abistavate vahenditega. Ta võib vastata meditsiinilisele kurdi määratlusele, kuid suudab tehniliste abivahendite, spetsiaalse kasvatuse ja väljaõppe abil toimida vaegkuuljana.

Terminiseletusi ning teavet puudehalvustamise ja inimõiguste seoste kohta võib leida 5. peatüki puudeid ja puudehalvustamist käsitlevast alaosast.

<http://www.tafisa.net>

<http://www.olympic.org>

www.paralympic.org/IPC

Jaotusmaterjal

Rollikaardid

Sa oled kurt.

Kasuta kõrvatroppe. Sa saad rääkida (aga ei kuule).

Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled vaegkuulja.

Pane kõrva vatitropid. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled ratastooli kasutav inimene.

Istu ratastooli ja tee endale selgeks, kuidas sellega liikuda. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled inimene, kelle üks käsi on amputeeritud.

Palu, et kaaslased seoksid sul ühe käe sidemega selja taha. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled ilma käteta inimene.

Palu, et kaaslased seoksid sul mõlemad käed sidemega selja taha. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa lonkad ühte jalga.

Seo puuklots sidemega ühe jala alla, otsekui oleks üks jalg teisest pikem. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled ühe jalaga inimene.

Kinnita üks jalg sidemega reie tagaküljele, otsekui oleks see põlve alt amputeeritud. Kasuta karke. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled intellektipuudega inimene.

Sa oled närviline, sul napib enesekindlust ja sul on vaja, et inimesed sulle kõike väga täpselt seletaksid. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled pime.

Pane pähe silmaside. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled kurtumm.

Kasuta kõrvatroppe. Sa ei kuule ja ei saa rääkida. Sa kasutad suhtlemiseks viipekeelt, kirjutamist ja joonistamist. Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Sa oled puueteta inimene.

Püüa kehastada rolli realistlikult, ilma liialdamata ja stereotüüpidesse laskumata.

Astu samm ette

Kõik lähtub teiste inimeste õigustest ja minu kohustusest neid alati austada.

Emmanuel Lévinas

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Diskrimineerimine ja sallimatus • Vaesus • Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	10–30
Aeg	60 minutit
Ülevaade	Oleme kõik võrdsed, aga mõned on teistest võrdsemad. Osalejatele jagatakse rollid ning nad liiguvad sammhaaval edasi vastavalt kehastatava tegelase elus esinevatele võimalustele.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused • Õigus haridusele • Õigus tervise ja heaolu tagamiseks piisavale elatustasemele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendada teadlikkust võimaluste ebavõrdsusest • Arendada kujutlusvõimet ja kriitilise mõtlemise oskust • Kasvatada empaatiat nende suhtes, kellel on elus vähem vedanud
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Rollikaardid • Vaba ruum (koridoris, suures ruumis või vabas õhus) • Makk või CD-mängija ning rahustav muusika • Kübar
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Lugege juhised hoolikalt läbi. Vaadake üle olukordade ja sündmuste loetelu ning kohandage seda vastavalt oma rühma koosseisule. • Valmistage iga osaleja jaoks üks rollikaart. Tehke (kohandatud) rollilehest koopiat, lõigake sealt välja ribad, voltige need kokku ja asetage kübarasse.

Juhised

1. Tekitage maheda taustamuusikaga rahustav õhkkond. Teise variandina võite paluda osalejatel mõnda aega vaikida.
2. Paluge igal osalejal võtta kübarast üks rollikaart. Osalejad ei tohi oma kaarti kellelegi näidata.
3. Paluge osalejatel istuda (soovitavalt põrandale) ning lugeda hoolikalt oma rollikaarti.
4. Nüüd paluge neil rolli sisse elada. Abistamiseks lugege neile ette mõned järgmised küsimused, jättes iga küsimuse järel aega järelemõtlemiseks ning endast ja oma elust pildi kujundamiseks.
 - Milline oli sinu lapsepõlv? Millises majas sa elasid? Mis mängisid? Mis tööd su vanemad tegid?
 - Milline on sinu praegune elu? Kus ja kuidas sa teiste inimestega suhtled? Mida sa teed igal hommikul, pärastlõunal, õhtul?
 - Milline on sinu elustiil? Kus sa elad? Kui palju sa kuus teenid? Mida sa vabal ajal teed? Mida sa puhkuse ajal teed?
 - Mis sulle elus rõõmu valmistab ja mida sa kardad?

Diskrimineerimine ja sallimatus

Vaesus

Üldised inimõigused

Tase 2

10–30

60 minutit

5. Nüüd paluge osalejatel mitte rääkida ning asuda üksteise kõrvale rivvi (nagu stardi-joonele).
6. Õelge osalejatele, et te hakkate ette lugema erinevate olukordade ja sündmuste kirjeldusi. Iga kord, kui osalejale tundub, et etteloetu käib tema kehastatud tegelase kohta, peaks ta astuma sammu ette. Muul juhul jäävad nad paigale.
7. Lugege olukordade kirjeldused ette ükshaaval. Tehke pärast igat lauset paus, et osalejatel oleks aega oma samm teha ning ringi vaadates võrrelda oma asukohta teistega.
8. Lõpus paluge igal osalejal meelde jätta oma lõplik koht. Seejärel andke neile enne suure rühmas toimuvat analüüsi mõned minutid aega, et rollist välja tulla.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks küsige osalejalt, mis toimus ja mis tundeid harjutus neis tekitas. Seejärel rääkige esile tõusnud probleemidest ja omandatud teadmistest.

- Mis tunde tekitas osalejates see, kui nad said või ei saanud sammu edasi teha?
- Mis hetkel märkasid edasi astunud, et teised ei liigu nendega samas tempos?
- Kas kellelgi tekkis mõnel hetkel tunne, et tema põhilisi inimõigusi eiratakse?
- Kas osalejad oskavad üksteise rolle ära arvata? (Lubage osalejatel sel etapil oma rollid teistele avaldada.)
- Kas saadud rolli kehastamine oli kerge või raske? Millisena nad oma kehastatud inimest kujutlesid?
- Kas see harjutus peegeldab mingil moel ühiskonnas valitsevat olukorda? Kuidas?
- Millised inimõigused olid eri rollide puhul ohustatud? Kas keegi saaks öelda, et tema inimõigusi ei austatud või nad ei saanud neid teostada?
- Millised oleksid esimesed sammud, et vähendada ühiskonnas valitsevat ebavõrdsust?

Nõuandeid korraldajatele

Kui viite harjutuse läbi vabas õhus, veenduge, et kõik osalejad kuuleksid teid, eriti kui tegu on suure rühmaga. Vajadusel kasutage lausete ettelugemiseks kaaskorraldajate abi.

Oma rolli sisseelamise etapis võivad mõned osalejad öelda, et neil ei ole piisavalt teavet kehastatava isiku elukorralduse kohta, et seda endale ette kujutada. Õelge neile, et see pole eriti oluline ning nad võivad lihtsalt kasutada kujutlusvõimet ja anda endast parima.

Selle harjutuse mõjususe seisneb selles, et osalejad näevad reaalselt üksteise vahel kasvavat vahemaad. Eriti märgatav on see lõpus, kui ühed on teistest kaugel ees. Mõju suurendamiseks tuleb rollikirjeldusi kohandada nii, et need haakuksid osalejate endi eluga. Seda tehke jälgige kindlasti, et neid inimesi, kes saavad edasi astuda, oleks üsna vähe. See kehtib ka suure rühma puhul, kui teil on vaja nende jaoks rohkem rolle välja mõelda.

Analüüsi ja hindamise ajal on oluline uurida ka seda, kust pärinesid osalejate teadmised kehastatud tegelaskuju kohta. Kas aluseks olid isiklikud kogemused või mingid teabeallikad (uudised, raamatud, anekdoodid)? Kas kõik on kindlad, et nende saadud teave ja etkujutused on usaldusväärsed? See annab võimaluse rääkida sellest, kuidas toimivad stereotüübid ja eelarvamused.

Harjutus on eriti kasulik selleks, et tuua välja seoseid erinevate õiguspõlvkondade (kodaniku- ja poliitilised õigused, sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilased õigused) ja nende teostamise võimalustega. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse probleemid ei ole tingitud ainult

Teadmiseks

Seda harjutust tutvustas meile
Els van Mourik (*Something
Else*) ja teised.

sellest, et teatud õiguste kehtivust mõnede inimeste suhtes ei tunnustata – kuigi näiteks pagulaste ja varjupaigataotlejate puhul võib see tõesti nii olla. Väga tihti on probleem siiski selles, et inimestel puudub võimalus realselt oma õigusi teostada, kuigi õiguste kehtivust on justkui ametlikult tunnustatud.

Variandid

Esimese variandiga saab lisada ebavõrdsuse sümbolile veel ühe mõõtme. Selleks on teil vaja pikka peenikest niiti või paberpaela, mis kergesti katki läheks. Kui osalejad on üles rivistunud, kõndige nende ees piki rivi ja kerige pael lahti. Iga osaleja võtab paelast kinni nii, et lõpuks on kõik selle kaudu ühendatud. Kui nüüd mõni osaleja peab sammu ette tegema, on ta valiku ees: kas teha samm ja lõhkuda lint või mitte. On ka selline võimalus, et maha jäänud hakkavad teisi süüdistama paela lõhkumises. Seetõttu võib tekkida vajadus osalejatele meenutada mängu reegleid: iga kord, kui kellelegi tundub, et ettelõpetu käib tema kehastatud tegelase kohta, peab ta astuma sammu ette. Muul juhul jäävad nad paigale.

Teine variant: viige esimene voor läbi vastavalt juhiste ja jätkake siis teise vooruga, mis võib välja tuua mõnede inimeste varjatud potentsiaali. Osalejad jäävad samadesse rollidesse. Teises voorus lugege ette uued väited, mille te olete varem ette valmistanud ning milles keskendutakse ebasoodsamas olukorras olevate inimeste võimalikele tugevatele külgedele, mis on tingitud just nimelt nende olukorrast. Näiteks:

- Sa valdad rohkem kui kahte keelt ja kasutate neid iga päev.
- Sa oled üle saanud füüsilisest või vaimsest puudest ning see on andnud sulle enesekindlust ja sisemist jõudu, et tulla toime töötuks jäämisega.
- Sul on ravimatu haigus ja seetõttu oskad sa teistest rohkem hinnata elu väärtust.
- Sa kasvasid üles väikeses külas ning saad väga hästi aru, milline keskkonnakriis maailma kliimamuutuste tagajärjel ähvardab.
- Sa oskad toime tulla vähese rahaga ja leida parimaid pakkumisi.

Seda meetodit saate kohandada ebavõrdsuse väljatoomiseks ka paljudes muudes valdkondades, näiteks joogivee kättesaadavus, poliitikas ja ühiskonnaelus osalemine või sooküsimused. Kui võtate selle meetodiga käsitlemisele mõne muu teema, peate välja mõtlema ka teistsugused rollid ja olukorrajeldused. Seda tehakse arvestage, et mõned inimesed võivad olla teatud rollide ja väidete suhtes tundlikud.

Üks võimalus enamate ideede esiletootmiseks ja osalejate mõistmise süvendamiseks on töötada esmalt väikestes rühmades ning tutvustada siis järeldusi suures rühmas. Sellisel juhul vajate kindlasti kaaskorraldajate abi. Võite kasutada seda meetodit analüüsi teises osas pärast igaühe rollide avaldamist. Paluge osalejatel uurida, kellel on meie ühiskonnas vähem ja kellel rohkem võimalusi ning mida saaks ja tuleks teha sellise ebavõrdsuse vähendamiseks. Teise variandina võite paluda osalejatel aluseks võtta mõne kehastatud rolli ning uurida, mida peaksid selle inimese heaks tegema nemad ise, kogukond ja valitsusasutused.

Soovitusi jätkutegevusteks

Sõltuvalt sotsiaalsest kontekstist võite kutsuda rühmaga rääkima teatud vähemuskultuuride või -rühmade huve kaitsvate organisatsioonide esindajaid. Küsige nende käest, millised probleemid on selle rühma jaoks praegu kõige teravamad ja kuidas noored saaksid aidata. Sellised isiklikud kohtumised võivad lisaks anda võimaluse mõnede arutelu käigus ilmnenud eelarvamuste ja stereotüüpide ümberhindamiseks.

Kui rühm tahaks rohkem teada maailmas valitsevast hariduslikust ebavõrdsusest ja probleemide lahendamiseks rakendatud meetmetest, võite kaaluda harjutust „Haridus kõigile” (lk 158).

OLULINE KUUPÄEV

15. juuni
Ülemaailmne
toidupäev

Rühm võib tahta pikemalt tegeleda selles harjutuses kujutatud isikute kohta levinud stereotüüpidega. Sel juhul võite kasutada õppepaketi *All Different – All Equal* harjutust „Euro-rail à la carte”, kus uuritakse, milliste inimestega osalejad kõige meelsamini ühes vagunis sõidaksid ja kes oleksid kõige vastumeelsemad reisikaaslased.

Ideid tegutsemiseks

Töötage edasi arutelu käigus esile kerkinud ideedega. Uurige välja, kuidas teie koos noortega saaksite vähemusrühmadega töötavaid organisatsioone aidata, ning viige need mõtted ellu.

Jaotusmaterjal

Rollikaardid

Sa oled töötu üksikema.	Sa oled riigis võimul oleva erakonna noorteühenduse esimees.
Sa oled kohaliku pangajuhi tütar. Sa õpid ülikoolis majandust.	Sa oled Hiina sisserändaja poeg, kellel on edukas kiirtoiduäri.
Sa oled araabia moslemitüdruk, kes elab koos sügavalt usklike vanematega.	Sa oled USA suursaadiku tütar ja elad riigis, kus su isa parajasti töötab.
Sa oled ajateenija.	Sa oled eduka impordi- ja ekspordiettevõtte omanik.
Sa oled puudega noormees, kes saab liikuda ainult ratastoolis.	Sa oled pensionär, kes enne töötas jalatsivabrikus.
Sa oled 17-aastane mustlastüdruk, kellel on algkool pooleli jäänud.	Sa oled noore heroïnisõltlasest kunstniku tüdruksõber.
Sa oled HIV-positiivne keskealine prostituut.	Sa oled 22-aastane lesbi.
Sa oled töötu ülikoolilõpetaja, kes otsib oma esimest töökohta.	Sa oled Aafrikast pärit modell.
Sa oled 24-aastane pagulane Afganistanist.	Sa oled 27-aastane kodutu mees.
Sa oled Malist pärit illegaalne immigrant.	Sa oled kaugel mägikülas elava talupidaja 19-aastane poeg.

Olukorrad ja sündmused

Lugege järgmised olukorrakirjeldused valju häälega ette. Pärast iga lause lugemist andke osalejatele aega sammu tegemiseks ja ringi vaatamiseks, et võrrelda oma asukohta teistega.

- Sa ei ole kunagi kokku puutunud tõsiste majanduslike raskustega.
- Sul on korralik kodu telefoni ja teleriga.
- Sinu emakeel, usk ja kultuur on igati respektitud selles ühiskonnas, kus sa elad.
- Sa tunned, et sinu arvamus olulistes ühiskondlikes küsimustes loeb ja sind kuulatakse.
- Inimesed küsivad sinult erinevates küsimustes nõu.
- Sa ei karda, et politsei sind peatab.
- Sa tead, kuhu pöörduda nõu ja abi saamiseks, kui peaksid seda vajama.
- Sind ei ole sinu päritolu tõttu kunagi diskrimineeritud.
- Sinu sotsiaalne kaitse ja tervisekindlustus vastab sinu vajadustele.
- Sa saad lubada endale kord aastas puhkusele.
- Sul on võimalus kutsuda sõpru koju õhtusöögile.
- Sul on huvitav elu ja sa suhtud tulevikku optimistlikult.
- Sa tead, et sul on võimalus õppida soovitud eriala ja sellel töötada.
- Sa ei karda, et sind võidakse tänaval või meedias ahistada või rünnata.
- Sa saad üleriiklikel ja kohalikel valimistel hääletada.
- Sa saad tähistada olulisi usupühaid koos sugulaste ja lähedaste sõpradega.
- Sa saad sõita välismaale seminarile.
- Sa saad käia vähemalt korra nädalas kinos või teatris.
- Sa ei karda oma laste tuleviku pärast.
- Sa saad lubada endale uusi riideid vähemalt korra iga kolme kuu järel.
- Sa võid armuda inimesse, kes sulle meeldib.
- Sa tunned, et sinu oskusi vajatakse ja austatakse selles ühiskonnas, kus sa elad.
- Sul on võimalus kasutada interneti.
- Sa ei karda kliimamuutuste tagajärgi.
- Sa saad tsensuuri kartmata lugeda kõiki internetilehekülgi.

Kodakondsus ja osalus

Keskkond

Tööelu

Tase 4

4–10

90 minutit

Kahe linna lugu

Tsiviliseeritus on elamise viis ja võrdselt lugupidav hoiak kõigi inimeste suhtes.

Corazón Aquino

- Teemad**
- Kodakondsus ja osalus
 - Keskkond
 - Tööelu
- Raskusaste** Tase 4
- Rühma suurus** 4–10
- Aeg** 90 minutit
- Ülevaade** Lauamäng, kus osalejad hääletavad, millises linnas nad tahaksid elada ja milliseid avalikke teenuseid kasutada. Käsitletakse järgmisi küsimusi:
- ühiskondlik solidaarsus;
 - maksude maksmise vajalikkus;
 - kohaliku demokraatia väärtus
- Seotud õigused**
- Õigus sotsiaalsele turvalisusele
 - Õigus vara omamisele
 - Õigus piisavale elatustasemele
- Eesmärgid**
- Mõista sotsiaalhoolekande tähtsust kogukonna jaoks
 - Arendada suhtlemise ja meeskonnatöö oskusi
 - Kasvatada solidaarsus- ja vastutustunnet kogukonna ees
- Materjalid**
- 1 lauamängu eksemplar
 - A3 formaadis papp või paber (soovitatav)
 - 1 täring
 - Kahte värvi (nt punased ja sinised) kirjaklambrid, mõlemat värvi võrdsel arvul; iga mängija kohta peaks olema üks klamber
 - Käärid
 - Kleepkumm
 - 4 komplekti vahetuskaarte
 - 2 ümbrikku
 - Raha (6000 emi mängija kohta)
 - 2 eksemplari linnapankuri ametijuhendist
 - 1 mängupankuri rollikaart
 - Paber ja pliiatsid
 - Stopper
 - Projektor reeglite näitamiseks (soovi korral)
- Ettevalmistus**
- Lugege läbi juhised ning tutvuge mängulaua, vahetuskaartide ja mängureeglitega.
 - Võtke kaks paljundatud vahetuskaartide lehte ja lõigake kaardid välja. Et komplektid omavahel segamini ei läheks, pange kumbki eraldi ümbrikku ja märkige ümbrikule vastavalt A või B. (Ülejäänud kahte kaardilehte kasutatakse linnavolikogu koosolekul abimaterjalina.)
 - Liimige mängulaua koopia papile või tugevale paberile, et see oleks vastupidav.
 - Valige kolm osalejat, kes hakkavad täitma pankurite rolli. Kummalgi linnal on vaja oma pankurit ning lisaks on vaja ühte mängupankurit. Andke kummalegi linnapankurile üks ametijuhendi eksemplar ning

OLULINE KUUPÄEV

1. oktoober
Ülemaailmne
elukeskkonnapäev

<http://www.gmlnets.u-net.com/>

andke mängupankurile tema rollikaart. Paluge pankuritel teha endale sildid, et neid oleks mängu ajal lihtne ära tunda.

- Jagage ülejäänud osalejad kahte võrdsesse rühma. Andke ühele rühmale punased ja teisele sinised kirjaklambrid.
- Paluge igal mängijal teha endale käimiseks nupp, kirjutades oma nime väikesele paberilehele ja kinnitades selle oma kirjaklambriga vahele.
- Trükkige raha. Paljundage ja lõigake välja leheküljel 354 olevad rahatähed. Teil on vaja 6000 emi iga mängija kohta.

Juhised

1. Selgitage, et harjutuseks on lauamäng, ja näidake osalejatele mängulauda. Näidake A linna ja B linna käiguteid. Juhtige tähelepanu käiguteede ristumiskohtadel asuvatele väljadele, kus mängijad saavad kätte oma töötasu, maksavad makse ja saavad võimaluse teise linna kolida.
2. Selgitage mängureegleid (vt allpool esitatud jaotusmaterjale). Kontrollige, kas kõik on reeglitest aru saanud. Määrake kindlaks mängu lõpetamise aeg.
3. Paluge pankuritel teha endale lihtsad ametisildid, et mängijad teaksid, kellele oma makse maksta.
4. Alustage mängu. Pärast lõpetamist minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks analüüsige mängu käiku ning seejärel arutage, mida osalejad õppisid.

1. Kas mäng meeldis osalejatele? Mis neile meeldis ja mis mitte?
2. Kas alguses tundus inimestele ebaõiglane, et osa mängijaid pidi teistest suuremat maksu maksma? Kas nad arvasid sedasi ka siis, kui mäng oli mõnda aega kestnud?
3. Kuidas kulgesid linnavolikogu koosolekud? Kuidas tehti otsuseid? Kas demokraatlikult?
4. Mida arvasid need inimesed, kes ei olnud linnavolikogu otsustega nõus?
5. Kes kolis ühest linnast teise? Miks nad seda tegid?
6. Kas volikogu koosolekul andis keegi oma taskust raha, et parandada kogukonna sotsiaalset heaolu? Miks nad seda tegid?
7. Mängu alguses olid A ja B linna sotsiaalsed tingimused ühesugused. Milliseks need lõpuks muutusid? Kas tekkis erinevusi? Millised need olid?
8. Millises linnas te ise eelistaksite elada? Miks?
9. Kas tasub maksta rohkem maksu selle nimel, et kõigil oleks parem elada? Kas eelistaksite pigem hoida kogu palga endale ja osta selle eest vajalikke ja meelepäraseid asju?
10. Milline oli kahe linna olukord mängu lõpus? Kas osalejad lõpetasid „võrdsuse linnas“, mille elanikud on kogukonnale orienteeritud ja valmis maksma avalike teenuste eest, või „enesekeskuse linnas“, mille elanikel on individualistlik ellusuhtumine ja nad ei taha maksta makse avalike teenuste osutamise eest?
11. Kuidas te hindaksite meie ühiskonda kümnepallisel skaalal, kus 1 vastaks äärmisele enesekeskusele ja 10 äärmisele võrdsusele?
12. Vaadake järjest läbi kõik mänguväljad. Milliseid inimõigusi seal rikutakse?
13. Kas meie riigis on elanikerühmi, kelle õigust tervise ja heaolu tagamiseks piisavale elatustasemele (inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 25) rikutakse? Kes nad on ja miks nende õigusi rikutakse?

Nõuandeid korraldajatele

Mäng on lauamänge varem mänginud inimese jaoks suhteliselt lihtne, kuid selgitage siiski hoolikalt mängu reegleid ja põhimõtteid. Mängijatele võib abiks olla see, kui kirjutate reeglid märkmetahvlile, näitate neid projektoriga seinal või jagate mängijatele kätte.

Mäng toimib kõige paremini siis, kui linnakodanikke ei ole üle 10 ning kummaski linnas peaks mängu alguses olema võrdset kodanikke. Kui teil on näiteks 16 osalejat, võite lasta pankuritel töötada paarides. Kui rühm on suurem, võiks mängu paralleelselt mängida kahes rühmas. Sellisel juhul korrutage kõigi vajalike materjalide arv kahega ning kasutage kaaskorraldaja abi teise mängurühmaga tegelemiseks.

Kasulik nõuanne: enne mängu tutvustamist rühmale proovige seda ise sõprade või naabrite seltsis. Nii on teil lihtsam mängijaid juhendada ja jälgida, et kõik kulgeks lodusalt.

Soovitusi jätkutegevusteks

Harjutusega „Tee Võrdsusemaale” (lk 244) saate täiendavalt uurida, millised tegurid soodustavad või takistavad võrdsema ühiskonna kujundamist. Harjutus „Meie tulevik” (lk 240) aitab saada ülevaadet muutuste taga olevatest jõududest ning kasvatada noortes usku, et nad saavad ehitada endale meelepärast tulevikku.

Ideid tegutsemiseks

Hankige oma kodukoha arengukava ja arutage rühmaga läbi. Uurige põhjalikumalt teie jaoks olulisi küsimusi, näiteks kodukandi noorte tulevase vajadusi, ning vaadake, mida selle kohta arengukavas on öeldud. Samuti võite keskenduda puuetega inimeste liikumisvõimalustele, tänavate ohutustele või turvalise jalgrattaliikluse võimaldamisele. Edastage oma tagasiside omavalitsusasutustele, osaledes avalikel koosolekutel, või kutsuge blogi, ajaleheartikli, avaliku koosoleku või teadlikkuse tõstmise ürituse abil ka teisi kohalikke inimesi kaasa lööma.

Rühmal võib tekkida huvi kaasava eelarvemenetluse vastu ning osalejad võivad leida inspiratsiooni muudes maailma paikades käivitatud algatustest. Nad võivad otsida lisateavet üleminekulinna liikumise kohta ning ühendada jõud teiste huvitatud isikutega, et alustada kohalikku tegevust kliimamuutustega kohanemise ja CO₂ heitkoguste vähendamise vajaduse tutvustamiseks.

Lisateave

Kaasav eelarvemenetlus on demokraatliku osaluse protsess, kus kohalikud elanikud saavad vahetult kaasa rääkida omavalitsuse eelarvehandluse kasutamise küsimuses, näiteks kas suunata neid kohalikesse keskkonnaprojektidesse, ühiskondlikesse hoonetesse, liiklusohutusse või kuritegevuse vastu võitlemissse. Kasulike linkide leidmiseks kasutage internetiotsingut „kaasav eelarve”.

Üleminekulinna võrgustik (www.transitiontowns.org) koosneb maailma eri paigus elavatest inimestest, keda huvitab küsimus: mida saaks meie kogukond teha tulevase naftapuuduse ja kliimamuutuste probleemide leevendamiseks ja nendega kaasnevate võimaluste kasutamiseks? Nad otsivad kohalikul tasandil võimalusi energiakasutuse vähendamiseks ja iseseisva toimetulekuvõime suurendamiseks. Senised algatused hõlmavad muu hulgas järgmist: kohalikud aiamaad toidu kasvatamiseks; ettevõtete jäätmevahetus, kus jäätmeid tekitav ettevõtte üritatakse kokku viia sellise ettevõttega, kus neid jäätmeid saab kasutada; vanade esemete parandamine nende äraviskamise asemel; kohaliku vahetuskaubanduse (www.gmlets.u-net.com) arendamine.

NB!

Maksude kogumise ja linna raha haldamisega tegelevaid mängijaid nimetatakse selles mängus pankuriteks. Tegelikult elus pankurid muidugi neid ülesandeid ei täida. Pankuri nimetust kasutatakse seetõttu, et see on levinud paljudes populaarsetes lauamängudes, näiteks Monopolis. Kui teile tundub, et sõna „pankur” ei ole sobiv, võite kasutada selle asemel midagi muud, nt „rahandusjuht”.

Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeks

Euroopa Nõukogu sotsiaalkindlustuskoodeks jõustus 1968. aastal. 2010. aasta märtsi seisuga olid selle ratifitseerinud 21 riiki. Koodeksiga nähakse ette mitmeid sotsiaalkaitse meetmeid, kaasa arvatud:

- arstiabi, mis hõlmab üldarstiabi, eriarstiabi ja erakorralist abi;
- töötushüvitis;
- vanadushüvitis;
- puudehüvitis.

Jaotusmaterjal

Mängijate arv

7–13, kellest kolm täidavad pankurite rolli. Mängu alguses peab mõlemas linnas olema võrdset arvu mängijaid.

Mängu eesmärk

Võidab mängija, kellel on mängu lõpus kõige rohkem raha.

Mängujuhend

1. Paluge kolmel osalejal hakata pankuriteks: üks on A linna, teine B linna pankur ja kolmas on mängupankur.
2. Pooltel mängijatel on punased ja pooltel sinised nupud.
3. Mängu alguses jagatakse mängijad kahte võrdsesse rühma. Kummaski rühmas on võrdset arvu punase ja sinise nupuga mängijaid. Üks rühm liigub mööda A linna käiguteed ja teine mööda B linna teed.
4. Kõik mängijad alustavad käimist väljalt „Start + palk”.
5. Mängu ajal saab mängija teise linna üle minna ainult siis, kui ta jääb seisma väljale „Kolimisvõimalus”.
6. Iga mängija palk mängu alguses sõltub tema nupu värvist:
 - sinised: 500
 - punased: 100
7. Valige mängu alustaja täringu veeretamisega. Suurima numbri veeretanud mängija alustab, seejärel liigub käimiskord ringis vastupäeva.
8. Oma korra ajal veeretab mängija täringut ja liigub oma linna käiguteel edasi vastavalt veeretatud silmade arvule. Kui mängija jääb väljale seisma, loeb ta ette seal oleva juhise ning järgib juhises antud korraldusi.
9. NB! Kui juhises öeldakse, et mängija peab tagasi liikuma, lõpeb tema käigukord pärast seda, kui ta on nupu tagasi viinud. Juhist, mis on kirjas sellel väljal, kuhu ta pärast tagasilikumist sattus, enam täitma ei pea.
10. Kui mängija peab millegi eest maksma, aga tal ei ole piisavalt raha, ei tohi ta sellelt mänguväljalt enam edasi liikuda ja muutub kerjuseks.
11. Ühel väljal võib korraga seista ka kaks või rohkem mängijat.

Spetsiaalväljad

Maksud

Iga kord, kui mängija ületab välja „Maksa maksu”, peab ta tasuma maksu. (Maksta tuleb ka siis, kui mängija ei jää sellele väljale seisma.) Maksusumma sõltub mängija palgast ja linnast, milles ta elab.

- A linn: 40% kui palk on vähemalt 500,
10% kui palk ei ületa 100
- B linn: 10% palgasummast olenemata

NB! Töötü, kes ei saa töötuhüvitist, ei pea maksu maksma. Hüvitist saav töötü maksab hüvitise summast 10%, olenemata sellest, kummas linnas ta elab. Maks tasutakse oma linna pankuri kätte. (A linna mängijad maksavad A linna pankurile, B linna mängijad B linna pankurile.)

Palk

Iga kord, kui mängija ületab välja „Start + palk”, saab ta mängupankurilt oma palgale vastava summa (palka makstakse ka siis, kui mängija ei jää sellele väljale seisma). Kui mängija on töötü ja linnal on olemas töötukassa, saab ta linna pankuri käest töötuhüvitist.

Kolimisvõimalus

Kui mängija jääb seisma väljal „Kolimisvõimalus”, saab ta valida, kas vahetada linna või mitte (minna üle A linnast B linna või vastupidi). Teise linna kolimiseks peab mängija oma otsusest ülejäänud mängijatele ja pankuritele teatama. Oma järgmise käigukorra ajal hakkab ta liikuma mööda uue linna käiguteed.

Teise linna kolinud mängijale makstakse sama suurt palka nagu enne, aga ta maksab makse uue linna maksu-määrade järgi.

Linnavolikogu koosolekud

Kõik ühe linna mängijad osalevad selle linna volikogu koosolekutel. Koosolekutel on võimalik soovi korral muuta linna poliitikat.

Koosolekud toimuvad pärast iga viiendat maksude tasumise korda. Linnade pankurid peavad arvestust selle üle, mitu mängijat on ületanud tema linna maksuvälja. Iga kord, kui viies mängija selle välja ületab, kutsub pankur kokku koosoleku.

Linna mängijad otsustavad, kas nad tahavad koosolekut pidada või mitte.

Linnavolikogu koosoleku ajaks mäng katkestatakse ning teise linna mängijad peavad ootama, kuni koosolek on lõppenud.

Mängijatel on poliitikamuudatuste otsustamiseks aega viis minutit. Võimalikud valikud on kirjas vahetuskaartidel ning mängijad võivad kasutada valikutest ülevaate saamiseks ühte vahetuskaartide lehe eksemplari.

Poliitika muutmiseks peavad mängijad vahetuskaardi linnale kogunenud maksuraha eest välja ostma. Hind on kirjas igal kaardil. Linnavolikogu saab teha ainult selliseid muudatusi, milleks linnal on piisavalt raha. Linnapankur tasub vahetuskaardile märgitud summa mängupankurile. Kodanikud võivad muuta poliitikat piiramatult arv kordi, aga linnal peab olema selleks piisavalt raha.

Kui linnal tekivad rahalised raskused, võib volikogu otsustada ühe või mitu vahetuskaarti mängupankurile tagasi müüa. Tagasiostuhind on 50% algsest hinnast.

Rikkad kodanikud võivad soovi korral teha linnale annetusi, et aidata mõnda vahetuskaarti osta.

Pankur kinnitab vahetuskaardi väikese kleepkummitükiga mänguväljaku sellele väljale, mille koosolek otsustas välja vahetada.

Vahetuskaardid

Mängus on 17 vahetuskaarti, mis vastavad võimalikele otsustele, mida volikogu võib oma koosolekul vastu võtta. Vahetuskaarte saab osta mängupankuri käest ja nende hind on trükitud igale kaardile. Kui kaart on ostetud, kinnitab linnapankur selle mängulauale mõne linnakodanike poolt valitud mänguvälja peale.

Välja võib vahetada kõiki mänguvälju. Kui vahetuse ajal seisab väljal mõne mängija nupp, ei pea see mängija veel uut juhust täitma. Uus poliitika hakkab kehtima alles siis, kui vastavale väljale satub järgmine mängija.

Linnavolikogu koosolekul saavad mängijad otsustada, millise poliitika linn valib, ning võivad osta ühe või mitu vahetuskaarti. Kõigi kaartide eest tuleb kohe tasuda.

Kerjused

Kui mängijal ei ole raha oma maksude või muude maksete tasumiseks, ei tohi ta oma viimaselt väljalt edasi liikuda ja muutub kerjuseks. Kui linnal on olemas kodutute varjupaik, võib kerjus otsustada, et ta läheb oma viimaselt mänguväljalt hoopis sinna. Varjupaigaväljale kolimine ei vabasta mängijat oma võlgade tasumise kohustusest.

Kerjus võib paluda raha igalt mängijalt, kes satub temaga samale väljale. Seejärel on juba selle mängija otsustada, kas anda kerjusele raha või mitte. Kui kerjus on kogunud võla tasumiseks piisavalt raha, tasub ta oma järgmise käigukorra ajal võla, veeretab täringut ja liigub edasi.

Üle ühe käigukorra saavad kerjused täringut veeretada, et vaadata, kas neil veab. Kerjuste veeretatud silmadel on järgmised tähendused:

- 6 – leiad prügikastist 50 emi.
 5 – kui linnal on olemas taaskasutuskeskus, kogud 20 tühja õllepudelit ja saad nende eest 50 emi.
 4 – järgmine sinust mööduv mängija annab sulle 10 emi.
 3 – sa külmetad ja sul ei ole energiat, nii et jätad oma järgmise veeretamiskorra vahele.
 2 – sa magad pargis ja leiad pingi alt 10 emi. Kui linn on pargi renoveerinud, leiad 20 emi.
 1 – sind röövitakse. Pead andma järgmise sulle tehtava annetuse linna pankurile.

Kui kerjus võidab täringut veeretades nii mõne summa, maksab selle välja tema kodulinna pankur.

Millal mäng lõpeb?

Mängijad otsustavad enne mängu alustamist, millal mäng lõpeb. Võimalused on järgmised:

- kui esimene mängija on läbinud 20 ringi;
- teatud kindla aja, näiteks 45 minuti möödumisel.

NB! Mäng lõpeb automaatselt, kui üks linnadest läheb pankrotti.

Võidab mängija, kellel on mängu lõpus kõige rohkem raha.

Vahetuskaardid

Renoveeritud park koos ujumisbasseini ja mänguväljakuga. Hind: 200 emi	Pargi koristamine. Hind: 100 emi	Teed on täielikult renoveeritud. Astu 3 sammu edasi. Hind: 400 emi	Teed on enam-vähem korras, augud on lapitud. Kehtib ainult järgmise volikogu koosolekuni. Hind: 200 emi	Kaotad töö. Töötukassa maksab sulle 30% sinu palgast. Linnal peab olema varus 1000 emi
Jääd haigeks. Linn maksab haiglale täistoetust. Maksa ravi eest 10 emi. Hind: 600 emi	Jääd haigeks. Linn maksab haiglale osalist toetust. Maksa ravi eest 30 emi. Hind: 400 emi	Ranna kasutamine on kõigile tasuta. Ranna toetamise hind: 100 emi	Jalgrattatee vähendab transpordiprobleeme. Jalgrattatee hind: 150 emi	Õpetajate streik on läbi. Saad uuesti veeretada. Palgatõusu hind: 400 emi
Avatud on uus teater ja kino. Hind: 400 emi	Su isa ei käi vanuse tõttu enam tööl, aga ei saa pensioni. Asutage pensioniskeem. Hind: 400 emi	Linnas on avatud raamatukogu. Saad uuesti veeretada. Raamatukogu hind: 200 emi	Enam pole tänavalapsi. Linna on ehitatud lastekodu. Lastekodu hind: 200 emi	Taaskasutuskeskus vähendab prügi hulka. Astu 3 sammu edasi. Taaskasutuskeskuse hind: 150 emi
Sul on juriidiline probleem. Saad kasutada linna rahastatud juristi. Asu 2 sammu edasi. Hind: 200 emi	Kodutud ei pea enam väljas magama. Avatud on kodutute varjupaik. Hind: 200 emi			

Mänguraha leiata leheküljelt 354.

Linnapankurite ametijuhend

Kummalgi linnal ei ole mängu alguses üldse raha. Kogu sissetulek tuleb maksudest, mida mängijad tasuvad maksuvälja ületamisel.

1. Linnapankurid peavad paberil arvestust selle üle, mitu mängijat on maksuvälja ületanud ning kutsuvad kokku linnavolikogu koosoleku iga kord, kui viies mängija on sellest väljast üle läinud.
2. Linnapankurid koguvad makse kõigilt oma linna mängijatelt, kes ületavad maksuvälja. NB! Teise linna kolinud mängijad tasuvad makse vastavalt oma uue kodulinna maksumääradele.

Maksumäärad on järgmised:

A linn: 40% kui palk on vähemalt 500,
10% kui palk ei ületa 100

B linn: 10% palgasummast olenemata

Töötud, kes hüvitist ei saa, ei pea makse maksma.

Hüvitist saavad töötud tasuvad maksu 10% oma hüvitisest.

3. Linnapankurite muud ülesanded:

- hoolitseda linnakassa eest;
- tasuda mängupankurile vahetuskaartide hind;
- kinnitada vahetuskaardid mängulaua väljadele vastavalt linnavolikogu otsustele;
- majandada töötukassat, kui linn otsustab sellise kassa luua;
- maksta töötutele mängijatele töötuhüvitist, kui linn on otsustanud töötukassa luua. Töötukassa loomise ajal peab linna pangas olema vähemalt 1000 emi.
- Lisaks peab linnapankur hoidma silma peal oma linna kerjustel ning tegema neile korrektseid väljamakseid, kui nad saavad täringuga oma õnne proovida:

6 – ta leiab prügikastist 50 emi;

5 – kui linnal on olemas taaskasutuskeskus, kogub ta 20 tühja õllepudelit ja saab nende eest 50 emi;

4 – järgmine kerjusest mööduv mängija annab talle 10 emi;

3 – ta joob ennast täis ja magab oma järgmise veeretamiskorra maha;

2 – ta magab pargis ja leiab pingi alt 10 emi. Kui linn on pargi renoveerinud, leiab ta 20 emi;

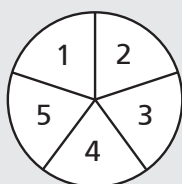
1 – teda röövatakse ja ta peab järgmise talle makstava annetuse või täringuga võidetud summa ära andma.

NB! Kui kerjus leiab pargist või prügikastist raha, maksad sa talle vastava summa. Kui teda röövatakse, maksab tema sulle.

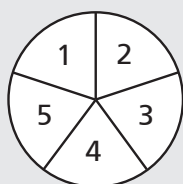
Maksukordade arvestus

Iga kord, kui mõni sinu linna mängija ületab maksuvälja, küsi temalt maksuraha ja kriipsuta läbi üks esimese ringi sektor. Kui kõik viis sektorit on läbi kriipsutatud, kutsu kokku esimene volikogu koosolek. Pärast mängu jätkumist hakka läbi kriipsutama teise ringi sektoreid jne.

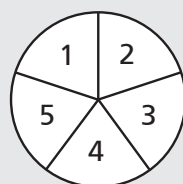
1. koosolek

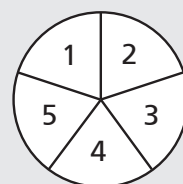
2. koosolek

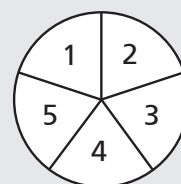
3. koosolek

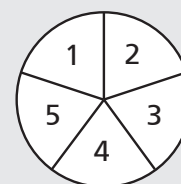
4. koosolek

5. koosolek

6. koosolek

1. Mängu ladusa kulgemise tagamine:

- alusta mängu;
- jälgi reeglite täitmist;
- võta kõigi linnavolikogu koosolekute ajal aega. Need ei tohi kesta kauem kui viis minutit;
- lõpeta mäng vastavalt kokkuleppele pärast mänguaja möödumist või kui esimene mängija läbib kokkulepitud arvu ringe.

2. Arvepidamine:

- märgi mängu alguses üles iga mängija nimi, nupuvärv ja kodulinn;
- märgi üles, mitu korda iga mängija ületab mänguvälja „Start + palk”.

3. Maksa mängu alguses välja kõigi mängijate palk ning seejärel maksa palka igaühele, kes ületab välja „Start + palk”.

Palka makstakse vastavalt mängija nupuvärvile, olenemata tema kodulinnast:

- sinised: 500 emi;
- punased: 100 emi.

4. Võta linnapankurite käest tasu vahetuskaartide eest.

Arvestusleht

Kirjuta mängijate nimed punase või sinise pliiatsiga vastavalt nende nupuvärvile. Soovitame kasutada arvepidamiseks viie kriipsu süsteemi. Neli esimest ringi märgitakse üles vertikaaljoontega ning viienda ringi ajal tõmmatakse need kaldjoonega läbi. Kuuenda ringiga alustatakse uut viielist joonterühma. Nii on lihtne käiguringe kokku arvutada. Näiteks kümme läbitud ringi näeks välja nii: |||| |||| ||

A linna mängijad mängu alguses	
	Start-välja läbimiskordade arv (kuni 20)

B linna mängijad mängu alguses	
Mängija nimi	Start-välja läbimiskordade arv (kuni 20)

Kahe linna lugu

A | B LINN

<p>Teed on auklikud. Liiklus on aeglane. Jätad ühe käigu vahele.</p>	<p>Tänavalapsed röövivad sind. Anna ära 10 emi.</p>	<p>Vaba väli.</p>	<p>Jääd haigeks. Haiglaid ei ole. Mine kolm sammu tagasi.</p>	<p>Võidad lotoga 50 emi.</p>				
<p>Park on must ja vajab renoveerimist. Aitad seda koristada ja jätad ühe käigu vahele.</p>	<div style="text-align: center;"> <p>COMPASS Noorte inimõigustealase hariduse käsiraamat</p> </div>		<p>Tänavalapsed röövivad sind. Anna ära 10 emi.</p>	<p>Vaba väli.</p>	<p>Teed on auklikud. Liiklus on aeglane. Jätad ühe käigu vahele.</p>	<p>Hea ilm päevitamiseks. Maksa 10 emi randa sissepääsu eest.</p>	<p>Kahjuks kaotad oma töökoha.</p>	<p>Hea ilm päevitamiseks. Maksa 10 emi randa sissepääsu eest.</p>
<p>Start + palk</p>			<p>Vaba väli.</p>	<p>Sul pole õhtul midagi teha ja igavled. Mine kolm sammu tagasi.</p>	<p>Jääd haigeks. Haiglaid ei ole. Mine kolm sammu tagasi.</p>	<p>Võidad lotoga 50 emi.</p>		
<p>Sul pole õhtul midagi teha ja igavled. Mine kolm sammu tagasi.</p>	<p>Vaba väli.</p>	<p>Sul pole midagi lugeda. Maksa 10 emi raamatu eest.</p>	<p>Said töökoha tagasi. Palk jääb samaks.</p>	<p>Võidad lotoga 50 emi.</p>				
<p>Sul pole midagi lugeda. Maksa 10 emi raamatu eest.</p>	<p>Said töökoha tagasi. Palk jääb samaks.</p>	<p>Prügiwedajad streigivad. Viid ise prüigi prügilasse ja jätad ühe käigu vahele.</p>	<p>Prügiwedajad streigivad. Viid ise prüigi prügilasse ja jätad ühe käigu vahele.</p>	<p>Õpetajad streigivad ja nõuavad rohkem palka. Hoolitsed laste eest ja jätad ühe käigu vahele.</p>				
<p>Sul pole midagi lugeda. Maksa 10 emi raamatu eest.</p>	<p>Said töökoha tagasi. Palk jääb samaks.</p>	<p>Su isa jääb töölt koju, aga pensioni ei saa. Maksa tema abistamiseks 20 emi.</p>	<p>Purjus kodutu tüttab sind. Temaga tegeledes jätad ühe käigu vahele.</p>	<p>Purjus kodutu tüttab sind. Temaga tegeledes jätad ühe käigu vahele.</p>				

Mängulaud

Linnavolikogu koosolek
Iga viienda
maksumakse järel.

Terrorism

Terrorismiga ei saa kunagi leppida. Me peame koos selle vastu võitlema, kasutades meetodeid, mis ei vähenda meie austust õigusriigi ja inimõiguste vastu ning mida teised ei saa samal eesmärgil ettekäändeks tuua.

Anna Lindh

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Sõda ja terrorism • Rahu ja vägivald • Globaliseerumine
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	Piiramatu (väikesed rühmad: 4–5)
Aeg	90 minutit
Ülevaade	Osalejad arutlevad juhtumivaatluste põhjal selle üle, milles seisneb terroriakt, ning sõnastavad terrorismi määratluse.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Piinamise ja alandava kohtlemise keeld • Õigus rahule
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Süvendada arusaamist terrorismi põhjustest ja selle vastu võitlemise võimalustest • Arendada teabe analüüsimise ja kriitilise mõtlemise oskusi • Kasvatada arutlevat ja iseseisvat mõtlemisharjumust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Juhtumikaardid • Kaalumist vajavate punktide jaotusmaterjal • Igale väikesele rühmale A4 formaadis paberileht ja pliiats • Märkmatahvel ja markerid
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage juhtumikaardid ja lõigake need välja. Igale väikesele rühmale on vaja ühte komplekti. • Paljundage iga väikese rühma jaoks üks eksemplar kaalumist vajavate punktide lehest.

Juhised

1. Küsige rühmalt, mida tähendab nende jaoks sõna „terrorism“. Laske osalejatel esitada ajurünnaku korras mõned ideed ja pakkuda välja sobiv definitsioon. Kirjutage ettepanekud märkmatahvleile.
2. Öelge osalejatele, et kuigi maailmas on sõlmitud mitmeid rahvusvahelisi terrorismivastaseid lepinguid, ei ole neis terrorismi mõistet defineeritud. Selle üks põhjus võib olla asjaolu, et ÜRO liikmesriigid tõlgendavad toimuvaid konflikte sageli erinevalt ning see, kas teatud tegevus liigitatakse terrorismi alla või mitte, võib sõltuda riiklikest huvidest.
3. Pakkuge välja mõte, et sobiva definitsiooni võiks välja töötada valitsustest sõltumatu töörühm, näiteks seesama harjutuses osalejate rühm. Selgitage, et harjutuse lõpuks peaksid nad sõnastama oma nägemusele vastava terrorismi definitsiooni.
4. Jagage osalejad 4–5-liikmelistesse rühmadesse ning andke igale väikesele rühmale üks juhtumikaartide komplekt ja paberileht. Paluge neil iga väide järjest läbi arutada ning otsustada, kas see tuleks liigitada terroriaktide alla või mitte, esitades ka oma põhjenduse.
5. Kutsuge kõik umbes 20 minuti pärast uuesti suurde rühma ning korjake tulemused kokku. Püüdke jätta meelde peamisi põhjusi, miks osalejate arvates mõned kirjeldatud juhtumid ei kuulu terrorismi mõiste alla.
6. Kui eri rühmad on esitanud lahknemiseid seisukohti, arutage need lühidalt läbi, andes kummalegi rühmale võimaluse oma otsust selgitada. Küsige osalejatelt, milliste juhtumite puhul oli neil kõige raskem otsusele jõuda.

Sõda ja terrorism

Rahu ja vägivald

Globaliseerumine

Tase 2

Piiramatu (väikesed rühmad: 4–5)

90 minutit

7. Paluge osalejatel jaguneda taas väikestesse rühmadesse ning sõnastada ühiselt terrorismi definitsioon vastavalt varem tehtud otsustele ja/või arutelu käigus esile kerkinud kaalutlustele.
8. Pärast 10–15 minuti möödumist paluge rühmadel oma definitsioone tutvustada. Seejärel minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

- Kas terrorismi määratleda oli oodatust lihtsam või keerulisem? Miks?
- Kas kirjeldatud juhtumid tundusid realistlikud? Kas keegi tundis kirjeldustes ära mõne tegeliku elu sündmuse? Mis see oli? Kas see mõjutas kuidagi hinnangut?
- Miks teie arvates on ÜRO liikmesriikidel sedavõrd raske ühisel definitsioonis kokku leppida?
- Mille poolest erinevad terroriaktid sõjategevusest? Kas teie arvates on üks teisest rohkem põhjendatud?
- Kas teie arvates peaksid sõjas terrorismi vastu kehtima kõigile osapooltele (kaasa arvatud riikidele) teatud põhireeglid? Kas on midagi, mis peaks olema keelatud mõlema poole jaoks? Mis see on?
- Kas sellised teod saavad üldse mingis olukorras olla õigustatud? Miks või miks mitte?
- Millised inimõigused on käsitletud juhtumite puhul teie arvates olulised?
- Kas mõnda juhtumit saaks õigustada inimõiguste aspektist?
- Miks hakkavad inimesed terroristideks? Miks panevad inimesed toime kuritegusid, mille eesmärk on põhjustada teistele inimestele valu või hirmu?
- Kas saab öelda, et terroristiks hakkavad ainult teatud tüüpi inimesed? Kas suudate ette kujutada, et teil võiks kunagi olla millegi suhtes nii tugevad tunded, et te kaaluksite mõnelt inimeselt elu võtmist?
- Kas tsiviilelanike tapmine saab olla üldse kunagi põhjendatud? Aga terroristi tapmine? Või üldse tapmine?

Nõuandeid korraldajatele

Mõistagi on see teema väga tundlik ja vastuoluline ning inimeste suhtumine sellesse sõltub suuresti konkreetsest piirkonnast ja rühma koosseisust. Vajadusel võite jätta välja sellised kaardid, mis tunduvad sobimatud, ning sama kehtib ka analüüsiosa küsimuste kohta. Võite lisada omalt poolt kaarte, kus viidatakse rühma igapäevaeluga lähemalt seotud juhtumitele.

Et harjutus kujuneks viljakaks, peab osalejatel tekkima tunne, et nad saavad oma arvamust siiralt väljendada, ilma et teie või keegi rühma liikmetest nende sõnu kritiseerima hakkaks. Vajadusel võite seda kohe alguses selgitada ning leppida ühiselt kokku, et töö käigus öeldu jääb konfidentsiaalseks. Öelge osalejatele, et harjutuse eesmärk on töötada läbi raskeid küsimusi, mille puhul meie emotsioonid võivad olla vastuolus sellega, mida me tavaliselt õigeaks peaksime.

Kui tahate harjutuse alguses osalejates huvi äratamiseks kasutada fakte ja arve, leiate huvitavaid statistilisi andmeid terrorismi kohta aadressil www.nationmaster.com.

Kui rühmad püüavad kuuenda punkti juures ise terrorismi definitsioone sõnastada, võib olla kasulik neid natuke suunata, viidates varasematele defineerimiskatsetele, mis aitasid teatud üldjäreldest selgust saada. Kaalumist vajavate punktide jaotusmaterjali võib osalejatele kätte anda enne, kui nad alustavad definitsioonide sõnastamist, aga te võite kasutada selles esitatud küsimusi ka osalejate definitsioonide toimivuse katsetamiseks.

Terrorismi inimõigustega seotud aspektidest rääkimisel peaksid osalejad olema kindlasti teadlikud kahest asjaolust:

- a) iga inimese õigus elule, mis on tagatud inimõiguste ülddeklaratsiooni artikliga 3, Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 2 ja paljude muude rahvusvaheliste dokumentidega;

- b) tahtlikud rünnakud tsiviilelanike vastu ei ole lubatud isegi sõjas, kus võitlevate poolte käitumist reguleerib rahvusvaheline humanitaarõigus. Humanitaarõiguses sätestatakse põhireeglid, mida kõik relvakonflikti osapooled peavad järgima (vt lisateavet).

Soovitusi jätkutegevusteks

Soovitage rühmal näidetes esitatud juhtumitega põhjalikumalt tutvuda või mõelda muudele ajaloos esinenud terroriaktidele ja nende tagajärgedele.

Kui rühm tahaks lähemalt uurida põhjusi, miks inimesed vägivaldseks muutuvad, võite kaaluda harjutust „Kiviga viskamine” (lk 299). Kui tahate lahata muid vägivallaga seotud probleeme, võite kasutada harjutust „Vägivald minu elus” (lk 317).

Lisateave

Rahvusvahelise inimõigustealase õiguse ja rahvusvahelise humanitaarõiguse asjakohased artiklid:

Inimõigustealane õigus: õigus elule

Inimõiguste ülddeklaratsioon:

„Igaühel on õigus elada, olla vaba ja tunda end turvaliselt” (artikkel 3).

Euroopa inimõiguste konventsioon:

„Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega [...]” (artikkel 2).

Rahvusvaheline humanitaarõigus: eristamis põhimõte

Rahvusvaheline humanitaarõigus on relvakonfliktide ajal kohaldatavate rahvusvaheliste õigusnormide kogum. Rahvusvaheline humanitaarõigus kehtib relvakonflikti kõigi osapoolte suhtes, olenemata sellest, kas mõni neist sõdib üksnes kaitse eesmärgil või mitte. Samuti kehtib see nii riikidevaheliste kui ka siseriiklike konfliktide suhtes ning nii riigi vastu võitlevate relvastatud grupeeringute kui ka riikide endi suhtes. Üks rahvusvahelise humanitaarõiguse tähtsamaid põhimõtteid on eristamis põhimõte, mille kohaselt sõdivad pooled peavad tegema vahet tsiviilisikute ja võitlejate ning tsiviilobjektide ja sõjaliste sihtmärkide vahel.

Genfi konventsioonide I lisaprotokoll:

Tsiviilelanikkonda ega üksikisikuid ei tohi rünnata. Keelatud on vägivallateod ja vägivaldaga ähvardamine eesmärgiga tsiviilelanikkonda hirmutada” (artikli 51 lõige 2).

Rahvusvaheline humanitaarõigus: terroriaktide keeld

Genfi IV konventsioon:

„Kollektiivsed karistused, nagu ka igasugune hirmutamine ja terroriseerimine, on keelatud” (artikkel 33).

Genfi konventsioonide I ja II lisaprotokoll:

„Tsiviilelanikkonda ega üksikisikuid ei tohi rünnata. Keelatud on vägivallateod või vägivallaga ähvardamine, mille peamine eesmärk on tsiviilelanikkonna hirmutamine” (I lisaprotokoll artikli 51 lõige 2; II lisaprotokoll artikli 13 lõige 2).

Lisaks keelustatakse humanitaarõigusega pantvangide võtmine ja kultuspaikade ründamine.

Lisateavet Euroopa Nõukogu terrorismialase töö kohta, kaasa arvatud terrorismi vastu võitlemise ja inimõiguste austamise juhiste kohta leiab 5. peatüki taustateabest.

OLULINE KUUPÄEV

21. mai
Ülemaailmne
terrorismi vastu
võitlemise päev

Jaotusmaterjal

Juhtimiskaardid

<p>1. juhtum. Rühmitus peab relvastatud võitlust totalitaristliku valitsuse kukutamiseks. Nad lõhkavad kaitseministeeriumis pommi, mis tapab 12 inimest.</p>	<p>2. juhtum. Keegi kirjutab üksikemadele kirju, mis sisaldavad ähvardusi nende imikute aadressil. Ühestki vägivaldajuhtumist pole teatatud, kuid naised on hirmul ja ei julge välja lastega jalutama minna.</p>
<p>3. juhtum. Kahe riigi sõjas heidab üks teisele tuumapommi ja tapab ligikaudu 100 000 tsiviilelanikku</p>	<p>4. juhtum. Suure kosmeetikaettevõtte direktorile saadetakse kirjepomm ning ta saab raskeid vigastusi. Anonüümne pommisaatja süüdistab ettevõtet loomade julmas kohtlemises.</p>
<p>5. juhtum. Rühmitus peab pikaajalist võitlust sõjaliste rajatiste vastu, kasutades regulaarselt ka lõhkeaineid. Mitmed sõdurid on hukkunud.</p>	<p>6. juhtum. Iseseisvuse eest võitleva vähemusrahvuse liikmed panevad regulaarselt pomme avalikesse kohtadesse. Nad annavad alati eelhoiatuse, et inimesed saaksid evakueeruda, kuid siiski on mõned tsiviilisikud hukkunud.</p>
<p>7. juhtum. Riigil on keemiarelv ning ta ütleb, et on valmis seda kasutama, kui tunneb ennast mõne teise riigi poolt ohustatuna.</p>	<p>8. juhtum. Rühm kurjategijaid röövib panka, võtab selle töötajad pantvangiks ning laseb hiljem enda tabamise vältimiseks pantvangid maha.</p>
<p>9. juhtum. Natsionalistlikud rühmitused patrullivad suurlinnade tänavatel ning peksavad või ähvardavad regulaarselt teiste rahvuste esindajaid.</p>	<p>10. juhtum. Totalitaarne riik hoiab oma elanikkonda hirmuvalitsuse all: kõik, kes valitsuse vastu sõna võtavad, vahistatakse; toimuvad pidevad arreteerimised, piinamised ja isegi hukkamised.</p>
<p>11. juhtum. Organiseeritud kuritegelik rühmitus pressib kohalikelt ettevõtjatelt raha välja. Maksimisest keeldujate vara põletatakse ja mõned ettevõtjad on tapetud.</p>	<p>12. juhtum. Mässuliste vastu peetavas sõjas ründab okupatsiooniar mee külasid dronidega (mehitamata õhusõidukid). Teatatud on mitmete tsiviilisikute ja isegi tervete perekondade hukkamisest.</p>
<p>13. juhtum. A riigis elavad töölised peavad iga päev üle piiri B riigis tööl käima. B riigi piirivalvurid ahistavad regulaarselt A riigi kodanikke tarbetult põhjalike dokumentikontrollide ja sagedaste läbiotsimistega. Sageli peavad nad A riigi kodanikke alusetult kinni.</p>	<p>14. juhtum. Kümme aastat kestnud kodusõja ajal sattus 19-aastane naine kokku 10 mässulisest koosneva salgaga. Esmalt vägistab naise salga juht, kes käskis siis oma meestel sama teha.</p>
<p>15. juhtum. Linnas toimub rahvusvaheline konverents. Politseile antakse õigus inimesi piiramatult arreteerida ja neid 12 tundi süüdistust esitamata vahi all hoida. Politsei hoiatab inimesi, et nad ei tuleks meelt avaldama.</p>	<p>16. juhtum. „Te peate rohkem tööd tegema, hauad ei ole veel täis,“ öeldi Rwanda raadios.</p>

Kaalumist vajavad punktid

Arutelul kaalumist vajavad punktid:

- Kas terroriaktide eesmärk on alati tekitada elanikkonnas hirmu?
- Kas igasugune inimestes hirmu tekitav tegu on terroriakt?
- Kas riik (valitsus) saab tegeleda terrorismiga või tähendab terrorism alati riigi ametivõimude vastu suunatud tegevust?
- Kas terrorismi eesmärk on alati tekitada tsiviilohvraid või võib terroriakt olla suunatud ka sõjaliste sihtmärkide või vara vastu?
- Kas terroriakt saab olla mingitel tingimustel põhjendatud?

Kiviga viskamine

Vaidluses kiviga jääb muna alati kaotajaks.

Aafrika vanasõna

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Sõda ja terrorism • Rahu ja vägivald • Lapsed
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	12–20 (väikestes rühmades: 6–7)
Aeg	90 minutit
Ülevaade	Rollimäng, mille käigus vaadeldakse vägivaldsete tegude põhjusi.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Õigus õigussubjektsuse tunnustamisele • Õigus seaduse võrdsele kaitsele
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida mõistma, mis põhjustab inimestes vägivalda ja millised on vägivalda tagajärjed • Arendada vägivaldale vägivallatult vastamise oskust • Kasvatada kaas-, õiglus- ja vastutustunnet
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundatud jaotusmaterjal, üks iga väikese rühma kohta • Kivid (soovi korral)
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Paljundage jaotusmaterjalist üks eksemplar igale väikesele rühmale. Valmistage ette piisavalt suur ruum, kus väikesed rühmad saaksid rollimängu harjutada ja hiljem suurele rühmale esitada.

Juhised

1. Paluge osalejatel meenutada mõnda olukorda, kus nad olid vihased või pettunud ja tundsid, et tahaks midagi lõhkuda. Laske inimestel mõne minuti jooksul vaikuses ennast sellesse olukorda tagasi mõelda.
2. Paluge mõnel vabatahtlikul neid mälestusi ülejäänud rühmaga jagada, kirjeldades lühidalt toimunut ja oma tolleaegseid tundeid.
3. Rollimängu sissejuhatamiseks võtke sisse asend, mis kujutab kivi viskavat inimest. Ta peaks viskama kivi tahtlikult, äärmise viha või pettumuse väljendamiseks. Püsige selles asendis mõned sekundid.
4. Jagage osalejad 6–7-liikmelistesse rühmadesse. Öelge neile, et nad peavad 30 minuti jooksul ette valmistama lühinäidendi, milles kujutatav situatsioon lõpeb sellega, et keegi hakkab kivi viskama.
5. Jagage välja abistavate küsimuste lehed.
6. Kui 30 minutit on täis, kutsuge kõik kokku ning paluge väikestel rühmadel oma rollimängud ette kanda. Jätke pärast igat etendust natuke aega, et publik saaks nähtule reageerida ja küsimusi esitada.
7. Seejärel minge edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Sõda ja terrorism

Rahu ja vägivald

Lapsed

Tase 2

12–20 (väikestes rühmades: 6–7)

90 minutit

Analüüs ja hindamine

- Kas teile tundus, et rollimängud olid loogilised? Kas nad aitasid paremini mõista, miks inimesel võib tekkida soov kedagi või midagi kiviga visata?
- Kas eri rollimängudes kujutati mingeid korduvaid emotsioone, mis mängisid vägivaldsete impulsside tekkimisel kesksel rolli?
- Miks teie arvates tekib inimestel mõnikord tunne, et nad tahaksid kellelegi või millelegi kahju või haiget teha? Kas kahju või valu tekitamine aitab lahendada probleemi tegelikku põhjust? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas harjutus aitas teil teie enda või teie tuttavate inimeste vägivaldset käitumist paremini mõista? Kuidas?
- Kas on mingeid vägivaldtegevusi, mida te üldse ei mõista? Kas suudate mõista, mis sunnib inimesi sõjas võitlema või hooneid või teisi inimesi õhku laskma?
- Miks ähvardab mõnesid riike terrorismioht?
- Kas vägivaldtegevuste põhjuste mõistmine ja selle õigustamine on erinevad asjad? Kas on oluline püüda aru saada, millest vägivaldsed teod on tingitud? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kuidas oleks kõige parem vägivaldtegevustele reageerida? Kui reageerida omapoolse vägivaldaga või hoopis rahumeelselt, siis mis on nende kummagi lähenemise tugevad ja nõrgad küljed?
- Millised inimõigused seostusid iga rollimänguga?

Nõuandeid korraldajatele

Kui rühma liikmed ei ole omavahel väga head tuttavad, võite esimese meenutamisesande ära jätta. Teise variandina võite lasta igaühel oma vägivaldseid impulsse meenutada, aga jätta osalejatele vabaduse rääkida nendest väikestes rühmades, kui nad seda soovivad.

Rollimängud annavad osalejatele võimaluse näidata oma allasurutud tundeid. Seega võib tekkida vajadus jätta nende jaoks rohkem aega, et osalejad saaksid probleemidega tegeleda kiirustamata.

Jätke rollimängude vahele mõned minutid aega iga rühma etteaste tunnustamiseks ning konkreetselt selle esitusega seotud küsimuste tõstatamiseks, aga sellel etapil ei tohiks arutelu veel kujuneda liiga pikaks. Paremini on kõik rollimängud enne ära vaadata ja minna siis edasi neis kõigis tõstatatud üldiste probleemide arutamisele.

Analüüsi osas võib olla kasulik, kui te ise tõstatate või noored tõstatavad otseselt terroristliku vägivalda teema. Laske arutelul vabalt kulgeda terroriaktide võimalike motiivide teemal ühtegi arvamust kohe alguses hukka mõistmata. Kasulik on eristada selliste aktide võimalikke psühholoogilisi põhjusi nende tõenäolistest tagajärgedest. Selleks võite kasutada näiteks probleemipuud ja kujundada sellest rühmaga eraldi harjutuse (vt allpool).

Oluline on püüda leida keskteed kahe mõtteviisi vahel: ühelt poolt vägivaldtegevuste toimepanijate mõistmine inimestena ja teiselt poolt selliste tegude hukkamõistmine, eriti kui need põhjustavad teistele kannatusi. Mõlemad mõtteviisid on kooskõlas inimõigustega ning mõlemad on vajalikud, et leida väljapääsu vägivalda ja vastastikuse usaldamatuse tsüklitest.

Variandid

Paljude inimeste vaimusilmas seostub kivide loopimine uudistest nähtud piltidega Palestiina noorukitest ja isegi väga väikestest lastest, kes viskavad kive Iisraeli sõdurite pihta. Võite selle olukorra rollimängus läbi mängida kas iseseisvalt või jätkutegevusena, mis aitab mõelda sellele, kuidas sõda rikub laste inimõigusi.

Soovitusi jätkutegevusteks

Valige mõni oma kodukandis realselt aset leidnud vägivaldajuhtum ning püüdke välja mõelda selleni viinud sündmuste jada. Võite kujutada seda ajajoonena, kus iga sündmus ajendab järgmise. Paluge rühmal leida sellisel ajajoonel punktid, kus oleks saanud vägivaldale ära hoida või konflikti paisumist tagasi pöörata.

Terrorismi teemaga edasi tegelemiseks võite kasutada harjutust „Chahal vs. Ühendkuningriik” (lk 120).

Kividega viskamist seostatakse mõnikord kividega surnukslooopimise tavaga. Usuliste ja kultuuriliste kommete ning inimõiguste omavaheline seos on alati huvitav ja tihti vastuoluline. Kui rühm tahaks lähemalt käsitleda kommete ja tõekspidamiste teisenemist aja jooksul, kaaluge harjutust „Varsti iganenud” (lk 272).

Teine variant oleks harjutus „Minu elu pole kõigile vaatamiseks” (lk 232), mis võimaldab lahata küberkiusajate põhjustatud vägivaldale.

Ideid tegutsemiseks

Mõelge harjutuse käigus esile toodud teie kodukandis aset leidnud vägivallategude näidetele ning uurige välja, millised organisatsioonid tegelevad selliste probleemide lahendamise ja pakuvad abi nii tegude toimepanijatele kui ka ohvritele. Küsige nende käest, kuidas saaks rühm kaasa aidata erinevate vägivallategude ärahoidmisele.

ÜRO hinnangul oli maailmas 2008. aastal üle 250 000 lapssõduri. Koguge rohkem teavet selliste laste kohta, keda sunnitakse vägivallategudele, ning liituge mõne alaealiste sõdurite kasutamise vastase kampaaniaga. Samuti võite otsida infot endisi lapssõdureid rehabiliteerivate organisatsioonide kohta. Kasutage interneti otsingumootoris otsingusõna „lapssõdurid” või tutvuge veebisaitidega www.warchild.org, www.hrw.org või www.redhandday.org.

Lisateave

Probleemipuu on kasulik visuaalne töövahend probleemide analüüsimiseks. See on kombinatsioon ajurünnaku ja mõttekaartide meetoditest. Puu tüvi tähistab probleemi. Kõigepealt püüavad inimesed nimetada probleemi põhjusi, mida kujutatakse juurtena. Seejärel nimetatakse tagajärgi, mida kujutatakse okstena. Probleemid ja tagajärjed võivad olla tingitud näiteks sotsiaalsetest, majanduslikest ja poliitilistest teguritest. Samuti võivad nende taga olla inimeste hoiakud ja käitumine.

Lisateavet võite leida näiteks aadressil www.thechangeagency.org.

Jaotusmaterjal

Abistavad küsimused

Püüdke rollimängu kavandamisel mõelda järgmistele küsimustele:

- Kes on teie keskne tegelane ning mille või kelle pihta ta kivi viskab?
- Kuidas on kivi viskaja ja tema sihtmärk omavahel seotud?
- Kas nende juures on teisi inimesi või on nad kahekesi?
- Kui juures on ka teisi inimesi, siis kas ja kuidas on nemad selle juhtumiga seotud?
- Mida see inimene tahab kivi viskamisega saavutada?
- Milline sündmuste jada eelnes kiviga viskamise episoodile: kas see on äkkreaktsioon või ettekatsetud tegevus?
- Kas kiviga viskamise ajendiks oli üks kindel sündmus?
- Mida mõtleb ja tunneb see inimene sel ajal, kui ta valmistub oma kivi viskama?
- Millised tunded ja pettumused käisid ta peast läbi enne selle teoni jõudmist?

OLULINE KUUPÄEV

12. veebruar
Punase käe päev

Ülemaailmset punase käe kampaaniat toetavad näiteks sellised organisatsioonid nagu *Human Rights Watch*, *Amnesty International*, Saksamaa Punase Risti noorteühendus, *Terre des hommes* ja *Plan International*.
www.redhandday.org.

Teadmiseks

Harjutuse aluseks on idee, mille avaldasid Fiona Macbeth ja Nick Fine teoses *Playing with Fire*, New Society Publishers, 1995.

Üldised
inimõigused

Mälestamine

Religioon ja usk

Tase 3

Piiramatult

60+ minutit

Ajajooned

Ajalugu õpetab kõike, ka tulevikku.

Lamartine

- Teemad**
- Üldised inimõigused
 - Mälestamine
 - Religioon ja usk

Raskusaste Tase 3

Rühma suurus Piiramatult

Aeg 60+ minutit

Ülevaade Osalejad koostavad ühiselt ajajooni õiguste mõiste arenguloo tähtsamatest sündmustest alates aastast 2000 eKr kuni tänapäevani ning püüavad aimata tulevikku. Seda meetodit saab samuti kasutada mis tahes inimrühma ajaloo käsitlemiseks.

- Seotud õigused**
- Õigus haridusele, sh õigus inimõigustealasele haridusele
 - Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele
 - Usuvabadus

- Eesmärgid**
- Saada teadmisi inimõiguste arengu kohta läbi ajaloo
 - Arendada suhtlemise ja kriitilise mõtlemise oskusi
 - Kasvatada inimõigustega seotud uudishimu ning soovi neid kaitsta

- Materjalid**
- Rull laia maalriteipi
 - 10–12 meetri pikkune sein
 - Kolme eri värvi märkmepaberipakid
 - Märkmatahveld ja eri värvi markerid

- Ettevalmistus**
- Lugege läbi 4. peatüki leheküljed 395–400, et saada ülevaade inimõiguste arengu ajaloost.
 - Märkige maalriteipi abil seinale pikk joon. See peaks olema silmade kõrgusel. Kirjutage umbes 50 cm kaugusele joone vasakpoolsest otsast „2000 eKr” ja 50 cm kaugusele parempoolsest otsast praegune aastanumber. Märkige ära ka aastate 1000 eKr, 0 ja 1000 pKr asukohad.
 - Valmistage ette neli märkmepaberit järgmiste tekstidega: „Egiptuse ja Hiina tsivilisatsioonid”, „Assüüria, Babüloonia ja minoilise tsivilisatsiooni õitseng”, „Rooma impeerium” ja „Lääne-Euroopas kuningriigid ja idas Bütsantsi keisririik”.

Juhised

1. Tutvustage osalejatele ajajooni. Selgitage, et umbes 4000 aasta eest (2000 eKr) oli Egiptuse ja Hiina tsivilisatsioonide õitseajaks. Umbes 1000 eKr olid esile kerkinud Assüüria, Babüloonia ja minoiline tsivilisatsioon. Aasta 0 paiku oli mõjukaim riik Rooma impeerium ning aastal 1000 pKr valitsenud olukorda iseloomustab mitme kuningriigi väljakujunemine Lääne-Euroopas, samal ajal kui suurt osa idamaadest valitses Bütsantsi keisririik. Märkige joonele tänane kuupäev.
2. Selgitage rühmale, et nende ülesanne on täita ajajoon inimõiguste ajalooga seotud sündmustega. Selleks võivad näiteks olla seadusloojate või õigluse eest võitlejate sünni- või surmaaastad, üldisi õigustega seotud hoiakuid muutnud pöördeliste sündmuste kuupäevad ning õigusi kaitsvate seaduste või konventsioonide vastuvõtmisajad.

3. Andke igale osalejale igast värvist märkmepabereid. Selgitage, et eri värvid vastavad eri kategooriatele. Näiteks sinine tähistab inimõigustega seotud olulisi sündmusi, kollane olulisi ajaloolisi isikuid või institutsioone ja roheline tähistab mõjukaid dokumente ja õigusakte. Kirjutage värvide tähendused ka märkmetahvlile, et need oleksid osalejatel silme ees.
4. Selgitage, et sobivad nii kohaliku, riikliku kui ka rahvusvahelise tähtsusega ajaloo-sündmused. Osalejad peaksid alustama tööd iseseisvalt nii, et igaüks püüab meelde tuletada ühe isiku, ühe sündmuse ja ühe õigusakti. Siis peaksid nad kirjutama vastava sündmuse või isiku nime sobivat värvi märkmepaberile ja kleepima selle ajajoonele.
5. Eesmärk on, et iga inimene paneks üles kolm paberit ning et rühm tervikuna suudaks meelde tuletada võimalikult palju sündmusi. Seega kui keegi leiab, et mõni sündmus on ajajoonel juba olemas, peab ta leidma midagi muud. Kui mõnel osalejel ei tule midagi meelde, võib ta sõbraga nõu pidada või internetist infot otsida.
6. Õelge osalejatele, et nad kasutaksid teiste poolt üles pandud sündmusi inspiratsiooniallikana. Kui keegi tahab üles panna rohkem kui kolm sündmust, võib ta seda teha.
7. Kui uute sündmuste lisamine hakkab aeglaseks jääma, paluge osalejatel kokku koguneda, et tehtu ühiselt üle vaadata. Paluge rühma liikmetel selgitada, miks nad ühe või teise sündmuse välja valisid.
8. Õelge, et jätate harjutuse selleks korraks pooleli, ning paluge igaühel järgmiseks tunniks valmistudes valmis mõelda või otsida veel mõned ajajoonele lisamiseks sobivad sündmused. Viige põhjalik analüüs ja hindamine läbi järgmisel tunnil.

Analüüs ja hindamine

- Kas ajajoonel kasutatavaid andmeid oli lihtne leida? Millised allikad osutusid kasulikuks?
- Milline infokild oli osalejate jaoks kõige huvitavam, üllatavam või šokeerivam? Miks?
- Millised suuremad mõjutegurid on kujundanud inimõiguste arengut läbi ajaloo?
- Kas teadmised inimõiguste ajaloost on olulised? Miks?
- Milliseid uusi õigusi on meil vaja tulevikus?

Nõuandeid korraldajatele

Kui mõni rühma liige on ajaloo eriti tugev, tehke talle ülesandeks kontrollida aastaarvude õigsust.

Arvestage, et maailmas kasutatakse üle 40 erineva kalendri, sh Hiina, islami, hindu, heebrea, Pärsia ja budismi kalendrid. Seetõttu võivad mõned aastaarvud segadust tekitada: näiteks kristliku kalendri 2010. aasta vastab islami kalendris aastale 1431. Seega peaksite võimalikku segadust aastaarvudega ennetama ning kasutama seda selleks, et juhtida tähelepanu kultuuride erinevustele.

Variandid

Valmistage ette allpool esitatud aastaarvude ja sündmustega sildid ning kasutage neid viktoriinis. Lugege ette isiku nimi, sündmus või õigusakt ning küsige osalejatelt, kas nad oskavad ära arvata aastaarvu. Seejärel kinnitage sildid ajajoonele. Kasutage neid ajaloo-punkte rühma edasise tegevuse lähtekohana.

Paluge osalejatel otsida kuulsate inimeste tsitaate, muusika-, kunsti- ja kirjandusteoste näiteid või spordisündmusi, mis on inimõiguste arengule kaasa aidanud, ning lisage need ajajoonele.

Seda harjutust võib kasutada ka avatud ruumis (seminaril, klassitunnis) nii, et ajajoont täiendatakse töö käigus jooksvalt.

See meetod on väga heaks lähtekohaks arutelule mälestamisest ja rahvaste ajaloost. Otsige vajalikku teavet internetist. Kasutage näiteks otsingufraase „mustlaste ajalugu“, „Armeenia ajalugu“ või „Lapimaa saamide ajalugu“.

OLULINE KUUPÄEV

23. august
Orjakaubanduse
ja selle lõpetamise
rahvusvaheline
mälestuspäev

Soovitusi jätkutegevusteks

Kasutage mõnda kalendris olevat kuupäeva põhjusena, et korraldada koos teiste rühmaga mõni inimõigusi tutvustav üritus.

Kui rühm tahaks rohkem teada saada mõnedest tänapäevastest inimõiguste kaitsjatest, võite läbi viia harjutuse „Õiguste eest võitlejad” (lk 167).

Kui rühma huvitab see, kuidas ideed aja jooksul muutuvad ja arenevad, võib neile meeldida harjutus „Varsti iganenud” (lk 272).

Ideid tegutsemiseks

Illustreerige ajajoon fotode või joonistustega ning näidake seda mõnel üritusel. Teine võimalus on panna üles tühi ajajoon ning paluda külastajatel osaleda selle täitmisel.

Lisateave

Allpool on esitatud valik sündmusi, mida üldiselt seostatakse inimõiguste ajalooga.

1760 eKr: Babüloonia kuningas Hammurapi kehtestab Hammurapi seadused. Suurele kivitahvlile raiutud seadustekogus lubatakse „panna kuningriigis valitsema õiglus ... ja suurendada inimeste hüveolu”.

1440 eKr (ligikaudu): Viies Moosese raamatus antakse Iisraeli hõimudele kümme käsku ning kirjeldatakse üksikasjalikult karistusi, mis järgnevad, kui keegi rikub käsku: „Sa ei tohi tappa!”

528–486 eKr: Buddha jagab Indias õpetusi kõlblusest, austusest elu vastu, vägivallatusest ja õigest käitumisest.

26–33 pKr: Jeesus Kristus jagab õpetusi kõlblusest, sallivusest, õiglusest, andestusest ja armastusest.

613–632 pKr: prohvet Muhammad õpetab koraanis ilmutatud võrdsuse, õigluse ja kaastunde põhimõtteid.

930: Islandil luuakse maailma vanim parlament, Althing.

1215: Inglismaal antakse välja *Magna Carta*. Selle dokumendiga piirati kuninga võimu ja anti vabadele inimestele õigus seaduslikule kohtumõistmisele.

1789: Prantsusmaa inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon. Rahvuskogu võttis vastu deklaratsiooni, mis tagab õiguse vabadusele, võrdsusele, varale, julgeolekule ja rõhumise vastu võitlemisele.

1791: Ameerika Ühendriikide Kongressis kiidetakse heaks konstitutsiooniparandused, mis moodustavad õiguste deklaratsiooni ning sätestavad õiguse kohtumõistmisele vandekohtu ees, ajakirjandus-, sõna-, usu- ja kogunemisvabaduse.

1807: Inglismaal ja Ameerikas võetakse vastu orjakaubandust keelustavad seadused.

1859: Solferino lahing, mille ajal Henry Dunant asutas Rahvusvahelise Punase Risti Komitee ning võeti vastu esimesed Genfi konventsioonid (käsitlevad rahvusvahelist humanitaarõigust).

1863: luuakse Rahvusvaheline Punase Risti Komitee.

1864: võetakse vastu Genfi konventsioon.

1899: võetakse vastu esimene Haagi konventsioon. See moodustab koos Genfi konventsioonidega rahvusvahelise humanitaarõiguse aluse.

1893: Uus-Meremaa annab esimese riigina maailmas naistele valimisõiguse.

1945: Teise maailmasõja lõpp.

1945: asutatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsioon („Olles otsustanud taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse...”).

1948: ÜRO võtab vastu inimõiguste ülddeklaratsiooni.

1950: Euroopa Nõukogu võtab vastu Euroopa inimõiguste konventsiooni.

1961: luuakse *Amnesty International*; selle ajendiks on kampaania kahe Portugali üliõpilase vabastamiseks, kes vangistati seitsmeks aastaks selle eest, et nad jõid vabaduse terviseks.

1965: rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (jõustus 1969. aastal).

1966: kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (jõustus 1976. aastal).

1969: Ameerika inimõiguste konventsioon, kehtib alates 1978. aastast.

1976: Soweto protestimarss, Lõuna-Aafrika Vabariigi vabadusvõitluse pöördepunkt.

1979: konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (jõustus 1981. aastal).

1981: inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta (võttis vastu Aafrika Ühtsuse Organisatsioon, nüüdne Aafrika Liit).

1984: piinamisvastane konventsioon (jõustus 1987. aastal).

1989: lapse õiguste konventsioon (jõustus 1990. aastal). See on kõige enam ratifitseeritud inimõigustealane leping; seda ei ole ratifitseerinud ainult Ameerika Ühendriigid ja Somaalia.

1990: Kairo deklaratsioon inimõiguste kohta islamis.

1992: ÜRO keskkonna- ja arengukonverents, Rio deklaratsioon.

1990: rahvusvaheline konventsioon kõikide võõrtöölise ja nende pereliikmete õiguste kaitse kohta (jõustus 2003. aastal).

2007: puuetega inimeste õiguste konventsioon (konventsiooniga ühines esimesel päeval rekordiline arv riike ning see jõustus 2008. aasta mais).

<http://www.gwu.edu/~erpapers/humanrights/timeline/>

http://www.hreoc.gov.au/info_for_students/essentials/timeline/index.html

Demokraatia

Kodakondsus ja osalus

Üldised inimõigused

Tase 4

Piiramatu

270 minutit

Hääletada või mitte hääletada?

Hääletamine on kodanikuühiskonna sakrament.

Theodore Hesburgh

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatia • Kodakondsus ja osalus • Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 4
Rühma suurus	Piiramatu
Aeg	270 minutit
Ülevaade	Kogukonnas elavate inimeste küsitlemine valimistel hääletamise ja kodanikuaktiivsuse teemadel.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele • Arvamus- ja sõnavabadus • Rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadus
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Mõista valimistel hääletamise põhjendusi • Arendada teabe otsimise ja kriitilise analüüsi oskusi • Väärtustada demokraatliku ühiskonna iga kodaniku isiklikku panust
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • 1. ja 2. küsitlusleht, üks komplekt iga paari kohta • Küsitluse läbiviimise juhised, üks eksemplar iga paari kohta • Pliiatsid igale osalejale • Suured paberilehed (A3) või märkmetahvli paber ja markerid • Kleeplint
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Kopeerige 2. küsitlusleht näidiseks suurele paberilehele, et kasutada seda abivahendina juhiste andmisel. • Joonistage märkmetahvli paberile 1. ja 2. küsitluslehe koopiad tulemuste koondamiseks. • Koostage harjutuse ajakava. Esimese osa (küsitluse tutvustamine) jaoks on vaja 60 minutit, teise osa (küsitlus ise) jaoks vähemalt 120 minutit ning kolmanda osa (tulemuste ja harjutuse analüüs ja hindamine) jaoks 90 minutit.

Juhised

1. osa. Küsitluse tutvustamine

1. Selgitage, et esimese tunni põhieesmärk on valmistada rühm ette selleks, et nad saaksid minna inimesi küsitlema teemal, millistel põhjustel nad käivad või ei käi valimas.
2. Küsige osalejatelt, kas nad ise kavatsevad järgmistel üleriigilistel või kohalikel valimistel hääletada (kui nad on saanud valimisõiguse). Paluge osalejatel oma seisukohast käega märku anda ning jagage rühm kaheks vastavalt sellele, kes kavatseb hääletada (A) ja kes ei kavatse (B). Need, kes ei oska otsustada, võib jagada juhusliku valiku alusel kahe rühma vahel nii, et tekkivad rühmad oleksid võimalikult võrdse suurusega.
3. Paluge igal rühmal koostada loetelu põhjustest, miks nad kavatsevad või ei kavatse valida minna, ning kirjutada need suurele paberilehele. Andke neile umbes 15 minutit oma loetelude koostamiseks.
4. Kutsuge rühmad tagasi kokku ning paluge A ja B rühma esindajatel oma loetelu tutvustada. Jätke lõpus natuke aega aruteluks ning lisage loetelusse omalt poolt variante.

OLULINE KUUPÄEV

18. märts
Euroopa esimesed
üldise valimis-
õiguse alusel
korraldatud
parlamendi-
valimised –
Soomes
1917. aastal

5. Jagage välja 1. ja 2 küsitluslehe eksemplarid. Selgitage suure näidislehe põhjal, kuidas seda täita. Osalejatele peaks saama selgeks, et 1. lehele tuleb märkida valimas mittekäijate vastused ja 2. lehele valimas käijate vastused. Juhtige tähelepanu sellele, et kaks lehte erinevad üksteisest ainult 2. küsimuse poolest. Vaadake küsimused koos läbi, et igaüks neist aru saaks.
6. Nüüd selgitage vastuste kirjapaneku meetodit. Selgitage rühmale näite abil, kuidas kasutada arvestuse pidamiseks viie joone meetodit.
7. Jagage kõigile paaridele välja küsitluse läbiviimise juhised. Vaadake need üle ja peatuge järgmistel punktidel:
 - Kuidas tagada küsitletavate juhuslikku valikut?
 - Mitut inimest peaks iga paar küsitama? (Mida rohkem, seda parem!)
 - Kus tuleks küsitlus läbi viia?
 - Mis aja jooksul tuleks küsitlus läbi viia?
 - Mis ajaks peaksid kõik tagasi tulema, et tulemused läbi vaadata?

2. osa. Küsitlus

1. Kontrollige, kas kõigile on nende ülesanded selged, ning alustage siis küsitlust.
2. Leppige kokku aeg, millal kõik peavad tagasi jõudma.

3. osa. Tulemuste analüüs

Rühmad saavad uuesti kokku, et tulemused kokku liita ja neid analüüsida. Selleks peaks planeerima 60 minutit.

1. Paluge paaridel liita kokku igas lahtris olevad kogusummad ning lisada need kahele suurele tabelile. See võimaldab kokku liita iga rühma kogutud andmed ning arvutada kõigi osalejate koondtulemuse. Samuti tuleks üles märkida küsitlusele vastanute põhjendused. Kui sama põhjendust esitati mitu korda, tuleks üles märkida selle sagedus, kasutades taas viie joone meetodit.
2. Kui kõik andmed on kokku kogutud, paluge osalejatel välja arvutada järgmised statistilised näitajad:
 - küsitletud inimeste koguarv;
 - valimas käijate ja mittekäijate osakaal küsitluse valimis;
 - mees- ja naissoost vastajate osakaal;
 - erinevaid vanuserühmi esindavate vastajate osakaal;
 - vanuserühm, kus on kõige vähem valimas käijaid;
 - vanuserühm, kus on kõige rohkem valimas käijaid;
 - kõige sagedasemad valimas mittekäimise põhjused;
 - kõige sagedasemad valimas käimise põhjused;
 - kas valimas käimise või mittekäimise põhjused olid valdavalt seotud inimeste või erakondadega.
3. Jätkake aruteluga selle üle, kuidas küsitluse läbiviimine osalejatele meeldis ja mida nad harjutuse käigus teada said.

Analüüs ja hindamine

Tulemuste üldise analüüsi käigus võite käsitleda mitmeid erinevaid küsimusi.

- Mis tunne oli osalejatel üldiselt küsitlust läbi viies? Kas inimesed olid valdavalt meelsasti valmis küsimustele vastama?
- Kas küsitluse läbiviimine oli raske? Kas see meeldis osalejatele?
- Kas rühmal õnnestus koostada elanikkonna „representatiivne” valim? Mis selle saavutamist raskendas?
- Miks saadud tulemustest järelduste tegemisel võib tekkida küsitavusi? Kuidas saaks neid vältida?
- Kas mingid leitud statistilised näitajad üllatasid rühma liikmeid?
- Kas küsitluste tulemustes oli midagi ootamatut?

Hääletada või mitte hääletada?

- Kas küsitlute vastused olid valdavalt kooskõlas rühma enda seisukohtadega? Kas rühmas esinev arvamuste jaotus on teie arvates „representatiivne” kogu elanikkonna suhtes?
- Kas osalejad teeksid midagi teisiti, kui nad peaksid küsitluse uuesti läbi viima? Kas tehti vigu?
- Kas küsitluse tulemused annavad realistliku pildi teie kodukandi tüüpilisest valimiskäitumisest? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas järeldused on usaldusväärsed? Või tuleks tulemusi pidada esialgseteks?
- Statistilisi andmeid esitatakse sageli faktidena mõne argumendi toetuseks. Kui ettevaatlik tuleks olla statistika kasutamise suhtes?
- Mida arvab rühm nüüd vajadusest valimistel hääletada või muul viisil oma häält kasutada? Kas kellegi arvamus on muutunud (ükskõik kummale poole)? Kui jah, siis mis olid seda tinginud kõige kaalukamad argumendid?
- Kas valimistel hääletamine on inimõigus? Kuidas on demokraatia põhimõtted sätestatud inimõiguste dokumentides?

Nõuandeid korraldajatele

Esimeses osas küsitluse kavandamise eesmärk on valmistada ette küsitluse tegelikku läbiviimist teises osas. Võite kohe alguses öelda, et harjutuse eesmärk on aidata noortel väärtustada iseendi panust demokraatlikku protsessi. Soovitatav on rõhutada just seda aspekti, mitte rääkida, et kedagi tuleks „veenda” valimistel osalema. Selgitage, et rühma iga liige peaks harjutuse lõpuks iseseisvalt oma otsuseni jõudma, kuid selleks peaksid nad olema teadlikud erinevatest hääletamist toetavatest põhjendustest.

Püüdke tagada, et arutelu selle üle, kas ja miks osalejad hääletaksid või mitte (4. punkt), oleks võimalikult objektiivne ning ei tekiks olukorda, kus valimistel osalemise pooldajad hakkavad vastaseid ümber veenma. Ärge kulutage sellele arutelule liiga pikalt aega; selle eesmärk on lihtsalt osalejaid küsitluseks ette valmistada.

Kui räägite sellest, kuidas küsitlust läbi viia (7. punkt), peate käsitlema ka võimalikke raskusi, mis rühmal võivad selles töös tekkida. Teatud kogukondades on inimesed umbusklikud, kui võõrad inimesed üritavad neid tänaval küsitleda. Sellisel juhul oleks parem viia küsitlus läbi rühma liikmete sõprade ja tuttavate seas.

Äärmiselt oluline on hinnata, kui suurt infohulka suudab rühm analüüsi etapist töödelda. Selle maht ei tohiks olla nii suur, et osalejate põhienergia kulub arutamisele. Suure rühma korral peaks iga paar küsitlema vähem inimesi kui väikese rühma korral.

Küsitluslehe täitmise näide

1. küsitlusleht: mittehääletajad

1. küsimus. Millisesse vanuserühma te kuulute? (mittekohustuslik)

	Alla 25	25–40	40–60	Üle 60	Ei avalda
Mees					
Naine					

2. küsimus. Mis oli peamine põhjus, miks te viimasel korral valimas ei käinud?

Arvasin, et see ei muuda lõpptulemuses midagi.	Ei olnud kellegi poolt hääletada.	Ma ei nõustunud ühegi välja pakutud poliitikaga.	Ei viitsinud.	Muu põhjus (täpsustada).
		 		Ma ei olnud sel ajal siin. Ma ei usalda poliitikut. Keegi palus, et ma ei läheks valima.

Soovitusi jätkutegevusteks

Tutvuge demokraatiat käsitleva taustateabega (lk 458) ning uurige välja, mis aastal anti teie riigis naistele valimisõigus. Samuti võiksite uurida, millistel teie riigi elanikkonnarühmadel ei ole praegu hääleõigust (näiteks lapsed, sisserrändajad või vangid). Arutage koos selle põhjusi ning kas see on teie arvates õiglane.

Samuti võite korraldada väitluse mõne teise rühma või kooliga teemal, kas noortele hääleõiguse andmise vanust tuleks muuta.

Demokraatlikus ühiskonnas on inimestel palju võimalusi tõstatada neile muret tekitavaid probleeme. Harjutus „Elektrijaam” (lk 252) aitab osalejatel mõelda võimalustest, kuidas saaks ühiskonda muuta.

Ideid tegutsemiseks

Korraldage üritus, et tähistada oma riigis naistele valimisõiguse andmise aastapäeva.

Kui leidsite, et mõned teie ühiskonnas elavad rühmad on ebaõiglaselt hääleõigusest ilma jäetud, kirjutage selle kohta oma parlamendi liikmetele. Püüdke saada kirjale allkirju ka teistelt inimestelt peale oma rühma liikmete.

Lisateave

Üks huvitav meetod, kuidas teatud inimkogumi arvamust hääletamise teel välja selgitada, kannab nime Dotmocracy. Dotmocracy on hästi toimiv meetod suure hulga inimeste ideede kogumiseks ja nende tähtsuse järjekorra määramiseks võrdsetel võimalustel ja osalusel põhinevas kollektiivses otsustusprotsessis. Osalejad kirjutavad üles oma ideed ning tähistavad oma eelistatud ideed punktiga. Lõpptulemuseks on graafikulaadne visuaalne pilt sellest, milliseid ideid inimeste rühm kokkuvõtteks eelistas. <http://www.dotmocracy.org/>

Jaotusmaterjal

Küsitluse läbiviimise juhised *Küsitletavate leidmine*

Valige potentsiaalseid küsitletavaid täiesti juhuslikult. See tähendab, et inimesi ei tohi välja valida või välistada selle põhjal, et nad on näiteks noored, vanad, kena välimusega, naissoost jne. Püüdke vältida kallutatust.

Küsi potentsiaalselt intervjueeritavalt, kas ta oleks nõus küsitluses osalema ja paarile küsimusele vastama. Selgitage, kes te olete, ning öelge, et vastused on anonüümsed ja küsitluse tulemusi ei avaldata, vaid kasutatakse ainult selle konkreetse õpperühma töös.

Vastuste märkimine

Kui inimene on nõus küsitluses osalema, küsi temalt, kas ta käis viimastel valimistel hääletamas. Kui ta vastab, et ei käinud, kasutage 1. küsitluslehte. Kui ta käis valimas, kasutage 2. küsitluslehte.

- 1. küsimus.** Vastaja peaks avaldama vanuse ainult siis, kui ta sellega nõus on. Vastasel juhul tõmmata kriips viimasesse veergu.
- 2. küsimus.** Näidake vastajale vastusevariante ja paluge tal neist üks välja valida. Kui tal oli mingi muu põhjus, kirjutage see veergu E. NB! Vastusevariantide B ja C vahe seisneb selles, et B puhul on põhjus isikukeskne, aga C puhul erakonnakeskne.

Vastuseid tähistavad jooned peaksid olema selged, et neid oleks pärast lihtne kokku lugeda. Ühele lehele tuleks koguda võimalikult paljude inimeste vastused. Iga inimese kohta tuleb iga küsimuse juures teha ainult üks märg.

1. küsitlusleht: mittehääletajad

1. küsimus. Millisesse vanuserühma te kuulute? (mittekohustuslik)

	Alla 25	25–40	40–60	Üle 60	Ei avalda
MEES					
NAINE					

2. küsimus. Mis oli peamine põhjus, miks te viimasel korral valimas ei käinud?

- A. Arvasin, et see ei muuda lõpptulemuses midagi.
- B. Ei olnud kellegi poolt hääletada.
- C. Ma ei nõustunud ühegi välja pakutud poliitikaga.
- D. Ei viitsinud.
- E. Muu põhjus (täpsustada).

A	B	C	D	E

2. küsitlusleht: hääletajad**1. küsimus. Millisesse vanuserühma te kuulute? (mittekohustuslik)**

	Alla 25	25–40	40–60	Üle 60	Ei avalda
MEES					
NAINE					

2. küsimus. Mis oli peamine põhjus, miks te viimasel korral valimas käisite?

- A. Arvasin, et see on minu kodanikukohus.
- B. Tahtsin hääletada [isiku] poolt.
- C. Tahtsin hääletada [erakonna] poolt.
- D. Tahtsin, et [muu isik / erakond] ei võidaks.
- E. Muu põhjus (täpsustada).

A	B	C	D	E

Tööelu

Demokraatia

Kodakondsus ja osalus

Tase 3

10–15

120 minutit

Kohtumine ametiühinguga

Korralik päevatöö väärrib korralikku päevapalka!

- Teemad**
- Tööelu
 - Demokraatia
 - Kodakondsus ja osalus

Raskusaste Tase 3

Rühma suurus 10–15

Aeg 120 minutit

Ülevaade Imiteeritakse tööandja ja töövõtjate palgaläbirääkimisi ametiühingu esindajatega. Käsitletakse järgmisi küsimusi:

- ametiühingute roll;
- kollektiivläbirääkimised;
- töötajate õigused

Seotud õigused

- Õigus tööle
- Õigus õiglastele töötingimustele
- Õigus luua ametiühinguid ja astuda ametiühingutesse, õigus streikida

Eesmärgid

- Parandada mõistmist ametiühingute tööst ja rollist kodanikuühiskonnas
- Arendada konsensusliku otsustamise oskusi
- Kasvatada osalust, vastutustunnet ja solidaarsust

Materjalid

- Üks 1. jaotusmaterjali (olukorra kirjeldus) eksemplar osaleja kohta
- Üks 2. jaotusmaterjali (tööeluga seotud terminite lühisõnastik) eksemplar osaleja kohta
- Nimesildid (soovi korral)
- Paber, värvilised markerid ja pliiatsid (soovi korral)
- Kaks ruumi (võimaluse korral)

Ettevalmistus

- Lugege läbi harjutuse kirjeldus ja jaotusmaterjalid, et oskaksite harjutuse ajal osalejate küsimustele vastata.
- Valmistage ette ruum. Asetage viis tooli ringi. Need on mõeldud eri osapoolte esindajatele ja koosoleku juhatajatele. Paigutage nende taha toolid ülejäänud osalejate jaoks.

Juhised

1. Tutvustage harjutust. Selgitage, et selle käigus imiteeritakse ühelt poolt tööandjate ning teiselt poolt töötajate ja ametiühingu esindajate kohtumist. Eesmärk on pidada kollektiivläbirääkimisi, et leppida kokku töötajate palkades ja töötingimustes.
2. Sissejuhatuseks paluge rühmal valida tegevuspaigaks oleva ettevõtte nimi ja tegevusala. See võib olla väljamõeldud või tegelik ettevõtte, mis toodab kujutletavaid või reaalseid tooteid. Paluge neil valida nimi ka ametiühingule.
3. Nüüd jagage osalejad kahte rühma vahekorras 2:1. Väiksem rühm kehastab tööandjaid ning suurem töötajaid ja nende ametiühingu esindajaid.

- Jagage välja 1. ja 2. jaotusmaterjal: olukorra kirjeldus ja tööeluga seotud terminite lühisõnastik. Andke osalejatele 10 minutit materjalide läbilugemiseks ning kontrollige, kas kõik on nendest aru saanud.
- Kirjeldage lühidalt imiteeringu käiku: kohtumise algatasid tööandjad ja üks neist juhatas koosolekut. Nemat esitavad oma ettepaneku esimesena. Seejärel esitavad oma ettepaneku ametiühingu ja töötajate esindajad. Nüüd alustavad pooled läbirääkimisi kokkuleppele jõudmiseks.
- Paluge osalejatel kokku leppida koosoleku töökord, näiteks kas läbirääkimiste ajal on sõnavõtude pikkus piiratud, näiteks kaks minutit. Kui kaua koosolek kokku kestab? Kuidas võetakse vaheaegu, et esindajad saaksid oma esindatavatega konsulteerida jne. Kas sõnaõigus on ainult esindajatel või veel kellelgi?
- Nüüd paluge osalejatel oma rühmades koosolekuks valmistuda (30 minutit). Tööandjad peaksid valima kaks esindajat ja koosoleku juhataja. Töötajad ja ametiühing peaksid valima kaks esindajat. Seejärel peaksid mõlemad rühmad:
 - koostama koosolekul esitatava ettepaneku;
 - otsustama, kui suured on esindajate volitused läbirääkimistel;
 - määrama kindlaks piirtingimused millest läbirääkimistel kindlasti enam ei taganeta.
- Kui rühmad on valmis, kutsuge esindajad viiele toolile ning paluge ülejäänutel istuda nende taha. Paluge koosoleku juhatajal koosolek avada.
- Kui koosolek on läbi, andke osalejatele natuke aega rollist väljumiseks ning minge siis edasi analüüsi ja hindamise juurde.

Analüüs ja hindamine

Alustage lühikese tagasisivaatega sellele, kuidas harjutus osalejatele meeldis, ning seejärel rääkige selle käigus toimunust ja õpitust.

- Kuidas õnnestus rühmade koostöö oma algsete ettepanekute koostamisel? Kas see oli lihtne või keeruline?
- Kas ettepanekute koostamisel võtsid rühmad arvesse iseenda huve või ettevõtte huve tervikuna?
- Kas rühmad kavandasid ka läbirääkimiste taktikat?
- Kuidas õnnestus esindajate kohtumine? Kas kõik soovijad said sõna?
- Kas pooled jõudsid vastastikku vastuvõetava kokkuleppeni?
- Õigus kuuluda ametiühingusse on tunnustatud inimõigus? Kui oluline see õigus on? Mis juhtuks siis, kui seda õigust ei oleks?
- Kui palju teavad osalejad ametiühingutest, mis need on ja millega nad tegelevad?
- Kui tugevad on ametiühingud meie riigis? Kas ka tööandjatel on oma organisatsioonid?
- Kas mõni osaleja kuulub ametiühingusse? Miks? Mis on selle plussid ja miinused?

Nõuandeid korraldajatele

Enne harjutuse alustamist peaksite arvesse võtma teie riigis valitsevat üldist meelsust ja hoiakuid ametiühingute suhtes. Näiteks postkommunistlikes riikides võib see harjutus tekitada vastumeelsust, kuna eelmise ühiskonnakorra ajal peeti ametiühinguid kommunisti kasvulavaks. Sellisel juhul võite hakatuseks uurida inimeste arvamusi ja stereotüüpe seoses ametiühingutega. Samuti võite paluda osalejatel küsida kohalikelt ametiühingutelt teavet nende tegevuse kohta ning teha täiendavat uurimistööd oma riigi tööeluga seotud teemadel. Lisaks võite juhtida tähelepanu ametiühingute olulisele rollile töötajate õiguste kaitsmisel, olenemata poliitilisest süsteemist, millega neid seostati.

OLULINE KUUPÄEV

1. mai
Rahvusvaheline
töötajate
solidaarsuse päev

Sõltuvalt rühmast võite anda neile läbirääkimiste pidamiseks täiendavaid nõuandeid. Vajadusel võite osalejatele soovitada, mida tuleks oma seisukohtade ja ettepanekute väljatöötamisel arvestada. Näiteks:

- Kas töötajad oleksid nõus loobuma palgatõusust tingimusel, et kõik praegused töötajad säilitavad oma töökoha?
- Millised töökohad tuleks koondada, kui see osutub vältimatuks?
- Kas ettepanek on realistlik? Kas tekkiv rahaline koormus oleks ettevõttele jõukohane?

Laske koosolekul ja läbirääkimistel vabalt kulgeda. Kui töötajad ja ametiühing kaaluvad arutelu ajal võimalust avaldada survet streigiga, võite neile jagada pabereid ja pliiatseid piketiplakatite koostamiseks. Kui tööandjad tahavad töötajatelt järeleandmiste saamiseks korraldada näiteks töösulu, peaks töötajatel olema võimalus minna teise ruumi.

Enamikus Euroopa riikides on vastu võetud kollektiivläbirääkimisi reguleerivad seadused. Soovi korral võite need üles otsida ning võtta neist välja mõned tähtsamad artiklid, et harjutus oleks veelgi elulähedasem.

Variandid

Läbirääkimiste meetodit saab kasutada ka muude teemade käsitlemiseks, näiteks koolis toimuv kohtumine mõne probleemse õpilasega seotud lahkarvamuste lahendamiseks. Kohtumisel võiksid osaleda ühelt poolt õpilane koos oma vanematega ning teiselt poolt koolidirektor ja lapsevanemate/õpetajate esindaja.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kutsuge rühmaga rääkima mõni ametiühingutegelane. Ametiühingute telefoninumbrid leiате kohalikust telefonikataloogist. Üldjuhul suhtlevad ametiühingud meelsasti noortega ning see võib olla hea võimalus, mida ära kasutada.

Kui rühmale meeldib üldiselt ideede üle väidelda, võib neile sobida harjutus „Kus on sinu seisukoht?“, milles osalejad peavad kaitsma oma seisukohti erinevates inimõigustega seotud küsimustes.

Ideid tegutsemiseks

Uurige lähemalt töötajate õigusi oma riigis. Kui töötate täiskohaga, teenite taskuraha, töötate osaaajaga, töötate õppimise kõrvalt või suvel, siis uurige välja, millised on teie õigused: näiteks saada suuremat tasu öösiti ja nädalavahetustel töötamise eest, olla maksuametis registreeritud, saada tervisekindlustust, kasutada nõuetekohaseid töövahendeid jne. Tutvuge tööohutuse ja -tervishoiu eeskirjadega.

Koostage koos kohaliku ametiühinguga projekt, et parandada ametiühingute mainet noorte inimeste seas.

Lisateave

Rahvusvaheline Ametiühingute Konföderatsioon (*International Trades Union Confederation*, ITUC) esindab 151 riigi ja territooriumi peale kokku 176 miljonit töötajat ning sellel on 301 riiklikku filiaali. Konföderatsioon korraldab iga-aastast uuringut ametiühingute õiguste rikkumiste kohta ning koostab põhjalikke ülevaateid piirangutest, mida maailma eri riikides ja Euroopas tehakse näiteks ametiühingutega liitumise, streigiõiguse kasutamise, kollektiivläbirääkimiste ja töötajate kaitse suhtes. Vt www.ituc-csi.org.

23. märtsil 2010 algatas ITUC kampaania, et kaasata ülemaailmsesse ametiühingutöösse rohkem noori. Selles noortekampanias kasutatakse mitmesuguseid töövahendeid, näiteks videoid, sotsiaalvõrgustikke, plakateid ja veebisaitte. Koostatud on ka spetsiaalne kampaaniajuhend.

Lisateavet noorte ja ametiühingute suhete kohta on esitatud 5. peatükis tööelu käsitlevas alaosas (lk 590).

Teadmiseks

Harjutus töötati välja koostöös Ühendkuningriigi ametiühingute keskliidu, Euroopa Ametiühingute Kolledži (ETUCO) ja Euroopa töötajatele uue tehnoloogia alast koolitust pakkuva ühendusega AFETT.

Jaotusmaterjal

1. jaotusmaterjal. Olukorra kirjeldus

Ettevõttes toimub tööandjate ning töötajate ja ametiühingu esindajate kohtumine. Poolte palgaläbirääkimised on ummikusse jooksud.

Tehas töötab 24 tundi päevas ja 365 päeva aastas. Koos kõigi tööliste ja juhtkonna liikmetega on seal kokku tuhat töötajat. Kõik töölised kuuluvad ametiühingusse.

Ettevõtte on praegu rahalistes ja majanduslikes raskustes, kuid otsest pankrotiohtu ei ole. Teenitakse küll suhteliselt suurt kasumit, kuid see on viimase aasta jooksul vähenenud, kuna kogu tegevusala mõjutab majanduslangus. Viimase kolme aastaga on reaalpalk langenud 3% võrra ja töötajate arvu on vähendatud 10%.

Töölised nõuavad palgatõusu, mis vastaks muude tööstusharude palgakasvule.

Juhtkond on teada andnud, et palkade tõstmiseks tuleb osa töökohti koondada. Nende ettepanek oli järgmine:

- töötajate põhipalka tõstetakse 12 kuu jooksul 4% (inflatsioon on 2% aastas);
- tasu arvestatakse aasta töötundide, mitte päevas või nädalas töötatud tundide põhjal ning ületunnitööd enam ei kasutata;
- koondamiste ja vabatahtliku töölt lahkumise abil vähendatakse töötajate arvu 10% võrra, peamiselt osaaajaga töötajate, ajutiste töökohtade ja praktikandikohtade arvelt, lähtudes põhimõttest, et viimasena tööle võetud töötajad vabastatakse esimesena.

Töötajate üldkoosolek lükkas juhtkonna ettepaneku tagasi, kuna neile tundus, et nende olukord halveneks selle tagajärjel tunduvalt (praegu moodustab ületunnitöö eest makstav tasu 40% töötajate jaoks olulise osa palgast).

Ametiühing ja töötajad tegid juhtkonnale vastuettepaneku:

- suurendada töötasu kahe aasta jooksul 9% võrra;
- säilitada praegune ületunnitöö tasustamise ja preemiate maksmise kord;
- praegust töötajate arvu ei vähendata ning mõne ametikoha koondamise korral võimaldab ettevõtte omal kulul töötajale ümberõpet;
- kui nõudmisi ei rahuldata, alustatakse streiki.

Juhtkond ei nõustunud vastuettepanekuga, väites, et ametiühingu ja töövõtjate soovidele vastutulek ei lahendaks ettevõtte ees seisvaid probleeme.

Läbirääkimised on nüüdseks kestnud kaks kuud.

Ettevõtte töökorralduse eeskirjades sätestatakse, et kui kahe kuu jooksul kokkuleppele ei jõuta, korraldatakse kõigi poolte osavõtul erakorraline üldkoosolek. Seda kohtumist tulebki nüüd imiteerida. Mõlemad pooled peavad koostama uue realistliku ettepaneku, mis võimaldaks jõuda vastastikku vastuvõetava kokkuleppeni.

Läbirääkimislaua ümber peaks olema kokku viis inimest: kaks juhtkonna esindajat, koosoleku juhataja (tööandjate poolt määratud) ja kaks ametiühingu esindajat. Kuna tegemist on erakorralise üldkoosolekuga, võivad kohal viibida kõik töötajad.

2. jaotusmaterjal. Tööeluga seotud terminite lühisõnastik

Kollektiivläbirääkimised	Tööandjate ja töövõtjate esindajate läbirääkimised, kus püütakse sõlmida kokkuleppeid ja lahendada probleeme, näiteks seoses palkade ja töötingimustega.
Töösulg	Üks tööandja käsutuses olevaid radikaalsemaid võimalusi enese kehtestamiseks. Tööandja keeldub töötajaid nende töökohta sisse laskmast, et sundida neid juhtkonna nõudmisi vastu võtma.
Koondamine	Koondamine tähendab töötajate töölt vabastamist põhjusel, et tööandja otsustab vastavad töökohad kaotada. Töötajatel võib olla õigus saada koondamishüvitist.
Lahkumistoetus	Kui tähtajatu töölepinguga töötaja vabastatakse töölt alusetult või seoses ettevõtte ümberstruktureerimisega, on tal õigus saada hüvitist ehk lahkumistoetust. Lahkumistoetuse suurus on sageli seotud töötaja palgaga, näiteks ühe nädala palgaga võrduv summa iga töötatud aasta eest.
Streik	Streigiõigus on põhiline sotsiaalne inimõigus, mis on vajalik edukate kollektiivläbirääkimiste pidamiseks ning tööandjate tugevama positsiooni tasakaalustamiseks tööandjate ja töövõtjate suhetes. Streigi korral keelduvad töötajad töötamast või korraldavad töötakistusi. Streigi korraldamiseks ei piisa sellest, et töötajatel lihtsalt tuli selline mõte. Streikimiseks peavad olema täidetud teatud tingimused, mis on tavaliselt määratud seadustega ja on eri riikides erinevad.
Ametiühing	Ametiühing on töötajate huvide kaitsmiseks, sealhulgas õiglase töötasu ja töötingimuste tagamiseks moodustatud ühendus. Tavaliselt esindavad ametiühingud töötajaid läbirääkimistel tööandjatega. Paljudes riikides on ametiühingud koondunud liitudesse.

Vägivald minu elus

Inimene peaks järgima kolme põhimõtet: austus iseenda vastu, austus teiste vastu ja vastutus oma tegude eest.

Dalai-laama

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Rahu ja vägivald • Sõda ja terrorism • Tervis
Raskusaste	Tase 3
Rühma suurus	Piiramatult
Aeg	90 minutit
Ülevaade	Osalejad lahkavad oma elus kogitud inimestevahelise vägivaldaga juhtumeid.
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele • Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus • Piinamise ja alandava kohtlemise keeld
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Suurendada teadmisi ja mõistmist seoses vägivaldaga ohvriks olemise ja vägivaldaga põhjustega • Arendada vägivaldalaolukordade positiivse lahendamise oskust • Kasvatada sallivust ja vastutustunnet

Juhised

1. Selgitage, et harjutus annab osalejatele võimaluse jagada oma mõtteid ja tundeid seoses isiklike vägivaldakogemustega, st nii nende suhtes tarvitatud vägivaldaga kui ka nende endi vägivaldse käitumisega.
2. Kontrollige, et kõik osalejad teaksid ja mõistaksid osaluspõhise rühmatöö reegleid: igahüte tuleb suhtuda austusega, inimeste öeldud sõnad jäävad konfidentsiaalseks ning kedagi ei sunnita ütleva midagi, mis on talle ebameeldiv.
3. Korraldage lühike ajurünnak seoses sõnaga „vägivald“, paludes osalejatel tuua näiteid igapäevaelus esinevast vägivaldast: söimamine, solvangud, sarkasm, järjekorras ette-trügimine, laste löömine, kaklemine, tänavajõukude ähvardused, murdvargus, taskuvargus, vandalism jne.
4. Paluge igaühel mõelda viie minuti jooksul oma elus esinenud juhtumitele, kui:
 - a. keegi oli tema suhtes vägivaldne;
 - b. ta ise käitus kellegi suhtes vägivaldselt;
 - c. ta nägi pealt vägivaldset käitumist, aga ei sekkunud.
5. Paluge vabatahtlikel rääkida oma kogemustest teistele, et rühm saaks ühiselt neile mõelda. Nad peaksid kirjeldama toimunut ja oma tundeid selle suhtes. Püüdke saada näiteid nii punkti a, b kui ka c alla kuuluvate juhtumite kohta.
6. Kirjutage näited märksõnadega märkmetahvlile.

Analüüs ja hindamine

Alguses rääkige lühidalt harjutusest endast: kas see oli raske või kerge ja miks. Seejärel analüüsige näidetes kirjeldatud juhtumite põhjusi ja tagajärgi.

Rahu ja vägivald

Sõda ja terrorism

Tervis

Tase 3

Piiramatult

90 minutit

- Miks need vägivaldsed olukorrad juhtusid?
- Miks te käitusite just sel kombel?
- Kuidas oleksid rühma teised liikmed samas olukorras käitunud?
- Mida oleks saanud teisiti teha? Kas rühma liikmetel on soovitusi?
- Kas keegi oleks saanud midagi teha, et vahejuhtumit ära hoida?
- Mis takistas teid punkti c alla kuuluvate juhtumite puhul sekkumast?
- Kas kõigil juhtumitel oli mingeid ühiseid põhjusi või olid kõik erinevad?
- Kui paljud juhtumid olid tingitud arusaamatustest, kui paljud kibestumusest, kiusust või armukadedusest ja kui paljud kultuuride, kommete, arvamuste või tõekspidamiste erinevustest?
- Kuidas selgitaksid osalejad sõna „sallivus” tähendust? Millise definitsiooni nad sellele annaksid?
- Kas me peaksime olevald sallivad teiste inimeste igasuguste tegude või sõnade suhtes?
- Miks on sallivus inimõiguste kaitsmisel oluline väärtus?

Nõuandeid korraldajatele

Rõhutage, et harjutuse eesmärk on õppida paremini vägivaldaga toime tulema. Selleks tuleb osata ära tunda vägivalda põhjusi, mõista seonduvaid tundeid ning arendada oskust enesekindla tegutsemisega olukorda kontrollida. Põhirõhk on sellel, et leida vägivaldlatuid võimalusi vägivaldsetele olukordadele reageerimiseks, mitte sellel, et aidata inimestel valusatest mälestustest üle saada. Õelge osalejatele, et kui kellelegi neist on vägivaldaga kannatusi põhjustatud, võivad nad alati tulla teiega nelja silma all rääkima ning te aitate neil leida professionaalse nõustaja.

Olge valmis üllatusteks ning pakkuge tuge neile, kelle jaoks see harjutus on raske või traumaatiline. Teil ei ole võimalik teada igaühe tausta ega seda, mis kellegi perekonnas kunagi on toimunud või praegu toimub. Võimalik, et mõnel osalejel on halbu vägivaldakogemusi, näiteks laste ahistamine, perevägivald, psühholoogiline või emotsionaalne ahistamine, küberkiusamine, seksuaalne ahistamine, rassism, koolis või tööl kiusamine, agressiivsed autojuhid, enesevigastamine, enesetapukatse, vaenukuriteod, terrorism, genotsiid, sõda, sõjakuriteod või vägivaldakuriteod.

Õelge osalejatele, et nad peaksid meeles inimõiguste ülddeklaratsiooni 1. artiklit: „Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neil on mõistus ja südametunnistus ja nende suhtumist üksteisesse peaks kandma vendluse vaim.” Kui me tahame, et teised seda artiklit järgiksid, peame ka ise seda tegema.

Kui rühmas on üle kümne inimese, võite jagada nad oma lugude rääkimiseks väiksematesse rühmadesse.

Variandid

See rühmatöö sobib hästi näitlemisharjutuseks. Paluge kahel, kolmel või neljal osalejel esitada mõne näidisjuhtumi kohta lühinäidend. Ülejäänud rühm on pealtvaatajate rollis. Teatud kohtades võite siis etenduse peatada ning küsida publikult kommentaare või soovitusi, kuidas tegevus peaks edasi minema. Teise variandina võivad publiku liikmed otseselt sekkuda, vahetada mõne näitleja välja ja suunata tegevust mõne teistsuguse lahenduse suunas.

Foorumteatri asemel võite kasutada ka pilditeatri meetodit (vt lk 67). See on väga tõhus meetod, kui eesmärk on panna inimesi vägivalda üle järele mõtlema. Paluge ühel osalejel (skulptoril) luua mõne osaleja kaasabil kollektiivne skulptuur, et tekiks mõnda vägivald-olukorda kujutav elav pilt või stseen. Kui skulptor on lõpetanud, saab ülejäänud rühm võimaluse kommenteerida ja küsimusi esitada. Järgmisena tuleks kujutatud stseeni muuta nii, et tekiks positiivne vägivaldlatu pilt samast olukorrast.

Soovitusi jätkutegevusteks

Soovi korral võite arutlusele võtta UNESCO sallivuse põhimõtete deklaratsioonis sisalduva vasturääkivuse, mis tekitab küsimusi sallivuse piiride kohta. Selle kohaselt on sallivus kooskõlas inimõiguste austamisega, kuid ei tähenda sotsiaalse ebaõigluse talumist või oma veendumustest loobumist või teiste veendumustele alistumist. Seega võib igaüks elada oma veendumuste kohaselt ja tunnustada teiste inimeste õigust elada oma veendumuste kohaselt. Paluge rühmal kaaluda, et kui sallivus ei tähenda sotsiaalse ebaõigluse talumist, siis kuidas on samal ajal võimalik tunnustada teiste inimeste õigust elada oma veendumuste kohaselt, eriti kui need veendumused juhtuvad olema rassistlikud või fanaatilised.

Uurige, millised organisatsioonid pakuvad tuge vägivaldahoovritele, näiteks usaldustelefonid või ohvrite toetusvõrgustikud. Otsige teavet ka muude organisatsioonide kohta, mis edendavad ühiskonnas mõistmist ja sallivust.

Kui tahate rahu ja vägivalda teemaga edasi töötada, võite kaaluda perevägivalda käsitlevat harjutust „Peresised asjad” (lk 144), küberkiusamist lahkatvat „Minu elu pole kõigile vaatamiseks” (lk 232) või kiusamisteemalist harjutust „Kas on teisi võimalusi?” (lk 140).

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust mõne rahu ja vägivaldust edendava organisatsiooniga ning küsige, kuidas te saaksite neid vabatahtlikuna aidata.

Lisateave

Oma 2002. aastal avaldatud esimeses aruandes vägivalda ja tervise kohta maailmas määratles Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) vägivalda järgmiselt: „füüsilise jõu või võimu tahtlik kasutamine iseenda, teise isiku, rühma või kogukonna vastu või sellega ähvardamine, mis põhjustab või tõenäoliselt põhjustab vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, väärarenguid või ilmajätust”.

UNESCO sallivuse põhimõtete deklaratsioon

Artikkel 1. Sallivuse tähendus

Sallivus on meie maailma kultuuride rikkaliku mitmekesisuse, inimese erinevate eneseväljendamise vormide ja olemise viiside austamine, aktsepteerimine ja mõistmine. Seda soodustavad teadmised, avatus, suhtlemine ning mõtte-, südametunnistuse ja veendumuste vabadus. Sallivus on harmoonia erinevuste vahel. See ei ole ainult moraalne kohus, vaid ka poliitiline ja kultuuriline nõue. Sallivus on voores, mis teeb võimalikuks rahu, aidates kaasa sellele, et sõjakultuur asenduks rahukultuuriga.

1.1 Sallivus ei ole järeleandmine, üleolev armulikkus ega liigne leplikkus. Sallivus on eelkõige aktiivne suhtumine, mille aluseks on üleüldiste inimõiguste ja igaühe põhivabaduste tunnustamine. Mitte ühelgi juhul ei tohi sallivust kasutada nende põhiväärtuste rikkumise õigustamiseks. Sallivust tuleks ilmutada indiviidide, gruppide ja riikide tasandil.

1.2 Sallivus on kohustus toetada inimõigusi, pluralismi (sealhulgas kultuuride paljusust), demokraatiat ja õigusriigi põhimõtet. Sallivuse mõiste tähendab loobumist dogmatismist, ühe tõe absoluutseks kuulutamisest, ning rahvusvaheliste inimõiguste normide jaatamist.

1.3 Kooskõlas inimõiguste austamisega ei tähenda sallivus sotsiaalse ebaõigluse talumist, oma veendumustest loobumist või teiste veendumustele alistumist. See tähendab igaühe vabadust jääda oma veendumuste juurde ja teiste inimeste samasuguse vabaduse tunnustamist. See tähendab arusaamist, et inimesed on üksteisest erinevad oma välimuse, ühiskondliku positsiooni, kõne, käitumise ja väärtuste poolest ning neil on õigus elada rahu-meelselt just sellistena nagu nad on. See tähendab ka seda, et oma vaateid ei tohi teistele peale suruda.

ÜRO rahvusvaheline vägivalduse päev on ülemaailmne tähtpäev, millega edendatakse vägivaldust käitumist hariduse ja teadlikkuse tõstmise abil. Seda tähistatakse iga aasta 2. oktoobril, Mahatma Gandhi sünnipäeval.

OLULINE KUUPÄEV

2. oktoober
Rahvusvaheline
vägivalduse päev

Keskkond

Globaliseerumine

Tervis

Tase 2

10+

30 minutit

Eluvõrk

Kui hakkad looduses midagi sikutama, avastad peagi, et see on seotud kogu ülejäänud maailma külge.

- Teemad**
- Keskkond
 - Globaliseerumine
 - Tervis

Raskusaste Tase 2

Rühma suurus 10+

Aeg 30 minutit

Ülevaade Korraldatakse ajurünnak ülemaailmses toitumisahelas esinevate seoste leidmiseks. Vaadeldakse järgmisi küsimusi:

- elusate ja elutute asjade vastastikune sõltuvus;
- igasuguse inimtegevuse paratamatu mõju keskkonnale ja selle tagajärjed

- Seotud õigused**
- Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele
 - Rahvaste õigus vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse
 - Usuvabadus

- Eesmärgid**
- Saada teadmisi elusate ja elutute asjade vastastikuse sõltuvuse kohta
 - Arendada koostöö ja kriitilise mõtlemise oskusi
 - Kasvatada austust elu vastu

- Materjalid**
- Kera peenikest nõõri või tugevat lõnga

Juhised

Harjutus jaguneb kolmeks osaks: 1. osa – eluvõrgu loomine, 2. osa – selle hävitamine, 3. osa – ajurünnak looduskaitsemeetmete nimetamiseks.

1. osa

1. Paluge osalejatel seista ringis.
2. Selgitage, et nende ülesanne on ehitada eluvõrgu mudel.
3. Teie alustate. Hoidke lõngakera käes ja nimetage mõni roheline taim, näiteks kapsas.
4. Hoidke lõnga otsast kinni ja visake kera mõnele ringi vastasküljel asuvale mängijale. Tema peab selle kinni püüdma. Nüüd olete kahekesi lõngaga ühendatud.
5. Kera kinni püüdnud osaleja peab nüüd nimetama mõne kapsast sööva looma, näiteks kapsauss. Seejärel hoiab ta lõnga ühes käes ja viskab kera järgmisele mängijale.
6. Kolmas mängija peab nüüd nimetama mõne elusolendi, kes sööb kapsasse, näiteks lind. Kui ta oskab täpsustada, võib ta nimetada ka liigi, näiteks rästas. Seejärel viskab ta kera neljandale mängijale.
7. Jätkake mängu nii, et lõngakera lendaks üle ringi edasi-tagasi, kuni on tekkinud eluvõrku sümboliseeriv siksakiline võrk.

2. osa

8. Nüüd paluge osalejatel üksteise järel nimetada eluvõrku ohustavaid tegevusi või nähtusi (näiteks kiirteede ehitamine põllumaadele, kalavarude ülepuük, fossiilkütuste põletamine). Igaüks, kes on oma variandi nimetanud, laseb lõngast lahti.
9. Kui kõik on rääkinud, paluge osalejatel vaadata kasutult põrandal leavat sassis lõngapundart.

Õelge neile, et selline võib olla meie maailm, kui me midagi ei tee, aga see ei pea nii olema. Me kõik saame teha lihtsaid asju, et praegust olukorda natuke parandada.

3. osa

10. Paluge osalejatel üksteise järel anda mõni lihtne praktiline lubadus looduse säästmiseks. Näiteks lülitada arvuti välja, kui seda ei kasutata, süüa vähem liha, lennata vähem lennukiga jne.
11. Igaüks, kes oma lubaduse annab, tõstab maas oleva lõnga jälle suvalisest kohast üles.
12. Lõpetuseks vaadake tekkinud uut võrku. Juhtige osalejate tähelepanu sellele, et see ei ole enam samasugune võrk. Endist võrku ei saa enam taastada, sest väljasurnud liike enam ellu äratada ei saa.

Analüüs ja hindamine

Küsige kõigepealt osalejatelt, mis tunne oli näha võrgu hävimist ja seejärel luua uus võrk. Seejärel rääkige seonduvatest teemadest ning sellest, mida on vaja teha keskkonna kaitsmiseks.

- Mis tunne teil oli, nähes võrgu järkjärgulist hävimist?
- Kas toiduahelatesse kuuluvaid loomi ja taimi oli lihtne nimetada? Kui head on osalejate teadmised loodusõpetusest?
- Kas see läheks teile korda, kui näiteks jääkarud 10 aasta pärast välja sureksid?
- Mis tunne teil oli, nähes uue võrgu kujunemist?
- Kas oli lihtne välja mõelda elulisi tegevusi, millega te saaksite oma mõju keskkonnale vähendada?
- Kui tõhusad on sellised üksikud abinõud?
- Kelle kohustus on keskkonda kaitsta? ÜRO, riikide valitsuste, vabaühenduste, üksikisikute?
- Looduslik tasakaal on väga keeruline nähtus ning ühe konkreetse tegevuse üldisi tagajärgi on raske ennustada. Kuidas saab sellises olukorras teha otsuseid planeedi ressursside kõige sobivama kasutamise kohta?
- Kuidas tuleks teha otsuseid ressursside kasutamise kohta? Näiteks kas raiuda maha mets, et hakata seda maad kasutama põllukultuuride kasvatamiseks? See on kasulik põllumajandusega tegelevatele inimestele, kuid see kasu tuleb metsandusega elatist teenivate töötajate arvelt. Siin on küsimus õiglastes valikutes.
- Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti artiklis 1 öeldakse: „Endale seatud eesmärkide nimel võivad kõik rahvad vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse [...]” Kas see tähendab, et rahvastel on õigus keskkonda kahjustada?
- Me vajame keskkonda toidu ja puhta õhu saamiseks. Me ei saaks elada ilma tervisliku keskkonnata. See on elu eeltingimus. Kas meie kohus keskkonda kaitsta on seetõttu ülimaliselt meie õiguse suhtes seda vabalt käsutada (sarnaselt sellega, kuidas meie kohus austada teiste inimeste õigusi ja vabadusi piirab meie endi õigusi indiviididena)?
- Kas meil on vaja uusi inimõigusi, mis kaitseksid meid kliimamuutuste tagajärgede eest?

Nõuandeid korraldajatele

See harjutus toimib kõige paremini 10–15-liikmelises rühmas. Kui osalejaid on palju, jagage nad mitmesse rühma.

Iga harjutuse käigus nimetatud toiduahel peaks vastama tegelikus elus esinevatele või vähemalt mõeldavatele seostele: näiteks hein – lambad – inimesed; plankton – vaalad; plankton – heeringad – sead (sigu söödetakse sageli kalajahuga) – inimesed – tiigid. Ärge unustage, et looma surma korral lagundavad tema keha bakterid ning tekkivad mineraalid jõuavad uutesse rohelistesse taimedesse. Nii algab eluring otsast peale. Miljardid sellised omavahel seotud ringid moodustavadki eluvõrgu.

OLULINE KUUPÄEV

2. oktoober
Rahvusvaheline
looduskatastroofide
vähendamise päev

Püüdke panna osalejaid mõtlema võimalikult paljudele erinevatele toiduahelatele. Näiteid võib otsida metsast, mägedest, rabadest, soodest, tiikidest, jõgedest ja meredest. Vajadusel võite sekkuda ja öelda näiteks, et nüüd kannab vihm mineraalained merre, kus neist saab fütoplanktoni toitaine. Et minna mere ökosüsteemist üle maismaale, võib keegi öelda, et rannakrabi ära söönud merikajakas lendas sisemaale põllult toitu otsima ja suri seal. Kui mõni mängija ei oska ahela järgmist lüli välja mõelda, võib ta küsida teistelt nõuandeid.

Teises osas ei teki pärast seda, kui esimesed mängijad oma lõngast lahti lasevad, mingit erilist efekti, sest ülejäänud ristuvad lõngad hoiavad võrku veel enam-vähem koos. Ent pikkamööda tekib pöranda keskele kasutu lõngakuhi, mille ümber seisavad abitult inimesed.

Analüüsi osas peaksite olema valmis mõnedeks vastuolulisteks vastusteks küsimusele selle kohta, mis võib võrku kahjustada. Näiteks taimetoitlased võivad öelda, et võrku kahjustavad liha söövad inimesed. Te peaksite selle seisukoha rahulikult ära kuulama ning küsima teistelt mängijatelt nende arvamust. Sellel etapil tuleks aga vältida suurde vaidlusse laskumist. Viige kõigepealt mäng lõpuni ning tulge teema juurde tagasi analüüsi ja hindamise osas.

Ärge takerduge väitlustesse, vaid järgige harjutuse eesmärki – illustreerida inimtegevuse mõju keskkonnale.

Häid näiteid edulugudest võite leida aadressil www.ecotippingpoints.org. Samuti peaksite otsima kohalikke teabeallikaid. Näiteks Portugalis jagab ühendus *Quercus* (www.quercus.pt) televisioonis regulaarselt teavet keskkonnaprobleemide kohta ning annab nõu, kuidas inimesed saaksid oma mõju keskkonnale vähendada ja keskkonnasõbralikumalt elada.

Enne inimõiguste ja keskkonna temaatika seoste kohta küsimist võib olla kasulik läbi lugeda 5. peatükis esitatud taustateave.

See harjutus sobib hästi loodusteaduste tundi.

Variandid

Kui osalejad nimetavad teises osas näiteid tegevustest, mis eluvõrku lõhuvad, lõigake iga näite ajal kääridega läbi üks lõng. Pikkamööda võrk hävib ning lõpuks on kõigi jalgade ees ainult kasutatud lõngaribad. Rikutud võrk on väga mõjus kujund ja maailmas valitsev olukord on tõesti masendav, kuid oluline on, et harjutus ei tekitaks inimestes abituse või jõuetuse tunnet. Seetõttu tuleks kindlasti jätkata lühikese ajurünnaku või aruteluga, kus käsitletakse ka praegu keskkonna kaitsmisel tehtavaid edusamme.

Soovitusi jätkutegevusteks

Paluge osalejatel ajurünnaku korras nimetada kohalikke või ülemaailmseid edulugusid keskkonnakaitse valdkonnast. Kõik ei ole veel lootusetu. Kõikjal maailmas töötavad paljud inimesed selle nimel, et anda tulevastele põlvetele üle kestlik keskkond. Organisatsiooni *ACT International Alliance* avaldatud publikatsioon „Tackling climate change: Communities making a difference” sisaldab selle kohta mitmeid elulisi näiteid.

Harjutust võib kasutada tegevusena, mis aitab käivitada arutelu inimõiguste ja keskkonnatemaatika seostest. Näiteks kas õigus keskkonnale võiks olla samuti üks inimõigus? Kas keskkonna väärtus tuleneb üksnes selle kasulikkusest elusolendite jaoks või on sellel ka mingi olemuslik iseseisev väärtus? Kas loomadele õiguste andmine on loogiline? (Lugege ka lk 494 esitatud taustateavet.)

Ressursside säästev kasutamine eeldab poliitilist tahet, aega, pingutust ja raha. Mõelge sellele, kui palju rohkem kõik riigid võiksid ära teha keskkonnahariduse, teadusuuringute ja praktilise keskkonnakaitse vallas, kui nad ei kulutaks nii palju relvastusele ja sõjaväele. Kui rühm tahaks selliste küsimustega põhjalikumalt tegeleda, võib nendega läbi viia harjutuse „Kui palju raha me vajame?” (lk 189).

Kliimamuutused mõjutavad kõiki elusolendeid. Kliimamuutuste raskemad tagajärjed, näiteks üleujutused, kõrbestumine ja merevee taseme tõus, sunnivad paljusid inimesi oma praegusest elukohast mujale kolima. Kui rühma huvitavad mõned kliimapagulastega seotud küsimused, võite kasutada harjutust „Kolm asja” (lk 78).

Ideid tegutsemiseks

Lööge kaasa kohalikes keskkonnaprojektides. Selles valdkonnas tegutseb palju vabaühendusi, kellega ühendust võtta.

- *Youth and Environment Europe* (YEE) on enam kui neljakümne piirkondliku ja riikliku noorte looduskaitseorganisatsiooni katusorganisatsioon, mis tegeleb looduse ja keskkonna uurimise ja kaitsmisega kõikjal Euroopas. www.tigerweb.org
- Euroopa kliimameetmete võrgustik (*Climate Action Network Europe*, CAN-E) on Euroopa juhtiv kliima- ja energiaküsimustega tegelev võrgustik. Sellesse kuulub üle 127 liikme 25 Euroopa riigist ning tegevuse eesmärk on hoida ära ohtlikke kliimamuutusi ning edendada Euroopas säästvat energia- ja keskkonnapoliitikat.
- Liikumine *Friends of the Earth*, www.foei.org.
- Maailma Looduse Fondi võrgustik teeb koostööd maailma riikide valitsuste, ettevõtjate ja kogukondadega, et nii inimesed kui ka loodus saaksid oma õiglase osa planeedi loodusvaradest. www.wwf.org

Vähendage oma isiklikku CO₂-jalajälge. Aadressil www.cutco2.org leiate selle kohta mitmeid praktilisi nõuandeid. Samuti võite leida ideid Facebookis loodud rühmast, mille liikmed otsivad võimalusi oma CO₂-jalajälje vähendamiseks.

Lisateave

Looduses on kõik üksteisega seotud. Kõik elavad ja elutud asjad on seotud mitmesuguste ringlustsüklite, näiteks süsinikuringluse ja veeringluse kaudu. Toiduahelad kuuluvad samuti selliste tsüklite hulka. Toiduahel saab alguse sellest, kui roheline taim kasutab elamiseks ja kasvamiseks päikesekiirgusest ning mullas ja vees leiduvatest mineraalainetest saadud energiat. Kui selline roheline taim, näiteks kapsas, ära süüakse, kasutab selle lehtedesse kogunenud mineraalaineid ja energiat elamiseks ja kasvamiseks järgmine elusolend, näiteks kapsauss. Iga sellise looma ärasõõmise korral kanduvad energia ja mineraalained piki toiduahelat edasi. Kui toiduahela tipus olev loom sureb, söövad tema keha ära seda lagundavad bakterid. Kehas olnud mineraalid aga jõuavad taas rohelistesse taimedesse ja algab uus toiduahel.

Rahu ja
vägivald

Globaliseerumine

Meedia

Tase 2

Piiramatult

60 minutit

Kui saabub homme

Kui mõistad teisi hukka nii, nagu süsteem sind on hukka mõistnud, ei ole sa sugugi parem kui need, kes sind surmale määrasid.

Dwight Adanandus

- Teemad**
- Rahu ja vägivald
 - Globaliseerumine
 - Meedia
- Raskusaste** Tase 2
- Rühma suurus** Piiramatult
- Aeg** 60 minutit
- Ülevaade** Tegevuses kasutatakse teemade lahkamiseks teabekaarte ja arutelu. Käsitletakse järgmisi küsimusi:
- ühiskonna kaitsmine kurjategijate eest;
 - kurjategijate inimõigused;
 - surmanuhtlus
- Seotud õigused**
- Õigus elule
 - Piinamise ja alandava kohtlemise keeld
 - Õigus võrdsele inimväärikusele
- Eesmärgid**
- Vaadelda kurjategijatega seotud eelarvamusi ning arutleda surmanuhtluse tähenduse üle
 - Arendada kuulamise ja teabesse kriitilise suhtumise oskust
 - Edendada inimväärikuse ja õigluse väärtustamist
- Materjalid**
- Üks eksemplar jaotusmaterjalist „Kui saabub homme” iga osaleja jaoks
 - Paber ja pliiats rühma iga liikme jaoks
 - Märkmetahvel või suured paberilehed ja markerid suures rühmas esitatud mõtete kokkuvõtteks üleskirjutamiseks

Juhised

1. osa

1. Lugege lehe „Kui saabub homme” esimene osa rühmale ette. Kui olete lõpetanud, andke osalejatele umbes viis minutit, et meenutada kõlanud teksti põhisisu ja see oma sõnadega üles kirjutada. Seejärel paluge osalejatel oma pabereid kõrvalistujaga vahetada, lugeda läbi üksteise kokkuvõtted ja anda tagasisidest.
2. Kutsuge mõned vabatahtlikud rühma ette oma kokkuvõtteid ette lugema ning arutage eri versioonide erinevuste üle: kas mõned inimesed mäletasid rohkem üksikasju kui teised? Kes keegi lisan loole midagi, mida alguses tekstis ei olnud?
3. Küsige osalejatelt, mis mõtteid see lugu tekitab. Kes võiks olla jutustaja? Mis võiks olla eellugu?

2. osa

4. Lugege ette ajaleheväljavõtte ja Nanoni jutustuse teine osa.
5. Nüüd paluge paaridel saadud uus teave 10–15 minuti jooksul läbi arutada. Jagage neile lehe „Kui saabub homme” eksemplari, et nad saaksid vajadusel teksti uuesti üle vaadata.
6. Seejärel paluge osalejatel mõelda järgmistele küsimustele.

- Kas nende arvamus Dwightist või Nanonist muutus, kui nad said teada, et tegemist oli surmamõistetutega? Kuidas? Miks?
 - Mida Dwight võis mõelda oma sõnadega: „Kui mõistad teisi hukka nii, nagu süsteem sind on hukka mõistnud, ei ole sa sugugi parem kui need, kes sind surmale määrasid.“ Kas olete temaga nõus?
7. Avage üldine arutelu, küsides paaridelt tagasisidet nende küsimuste kohta.

Analüüs ja hindamine

Harjutust saab kasutada mitmete oluliste ja huvitavate teemade sissejuhatuseks, millest saab edasi arendada uusi harjutusi või arutelusid. Siiski võiks analüüsi osas püsida nende teemade piires, mis on rühma sõnavõttudest juba läbi käinud, mitte alustada täiesti uute teemade käsitlemist (vt ka nõuandeid korraldajatele).

- Kas see harjutus õpetas sulle midagi sinu enda kohta? Kas see pani sind ümber hindama oma varasemaid arvamusi või tõekspidamisi?
- Mida taheti teie arvates selle harjutusega näitlikustada? Kas see eesmärk õnnestus või kui ei õnnestunud, siis miks mitte?
- Kas see harjutus ütles midagi olulist seoses õigusega elule? Mida? Kas arutelu käigus tõstatati veel mingite õigustega seotud küsimusi?

Märkige tõstatatud küsimused edaspidiseks kasutamiseks suurele paberilehele või märkmetahvile.

Nõuandeid korraldajatele

Esimeses arutelus (pärast esimese osa ettelugemist) tuleks vältida igasuguseid vihjeid sellele, millises olukorras need kaks meest olid. Püüdke välja selgitada, milline mulje osalejatele neist inimestest jäi, kuid ärge andke mõista, et sellel võib olla mingi eriline põhjus. Nii saavad osalejad mõelda mõlema mehe inimlikule küljele, teadmata midagi nende olukorrast või minevikust.

Osalejate kirjutatud kokkuvõtete vahetamine esimese osa lõpus aitab neil näha, kuidas eri inimesed võivad tajuda ja mäletada täpselt ühesugust teavet. Tasub rõhutada, et sellest ei peaks jääma osalejatele muljet kui teadmiste kontrollist ning keegi ei peaks oma kokkuvõtte sisu häbenema. Pigem on see võimalus esile tuua erinevaid vaatenurki. Püüdke küsida kommentaare osalejatelt, kelle kokkuvõtte erines tunduvalt tema paarilise omast. Küsige, miks see võis nii olla. Miks näiteks mõned inimesed mäletasid teatud infokilde, mille teised välja jätsid?

Tõenäoliselt tõstatatakse harjutuse käigus liiga palju küsimusi, et neid saaks ühes tunnis läbi arutada. Seetõttu tuleks hoida arutelu soovitatud teemade piires ning vältida seda, et inimesed satuksid liialt hoogu näiteks surmanuhtluse üle väitlemisega. Püüdke hoida arutelu kahe põhiteema juures.

1. Millisel määral meie, riik, inimesed üldiselt kalduvad inimeste üle otsustama selle põhjal, mida nad (meie arvates) on teinud? Tõenäoliselt pidas Dwight silmas seda, kui ta rääkis teiste hukkamõistmisest samal viisil, nagu riik on teda (ja Nanoni) hukka mõistnud. Sisuliselt on riik nad inimkonna seast välja arvanud mõne nende (arvatavasti) minevikus toime pandud teo põhjal.
2. Isegi nn „paadunud kurjategijatel“ on alles nende olemuslik inimlikkus, mis ei avaldu ainult Dwighti mainitud hoolimises ja kaastundes, vaid ka pettumuses ja masenduses, mida vangistus Nanoni kirjelduse järgi tekitab.

Kui arutelu jõuab eluõiguse teemani, püüdke vältida liigset keskendumist praktilistele argumentidele surmanuhtluse poolt või vastu. Suunake arutelu pigem küsimusele, kas neil kahel inimesel on endiselt õigus elule – ja kui mitte, siis kuidas saab inimene selle õiguse kaotada.

OLULINE KUUPÄEV

10. oktoober
Rahvusvaheline
surmanuhtluse
vastane päev

„11 maailma vapustanud laulu“
muusikaajakirjast *Songlines*,
märts 2009

Free Nelson Mandela – Jerry
Dammers ja The Special AKA

*From Little Things Big Things
Grow* – Kev Carmody ja
Paul Kelly

Get up, Stand up –
Bob Marley

Gracias a la Vida – Mercedes
Sosa

Al Atlal – Oum Kalthoum

Biko – Peter Gabriel

Didi – Khaled

Imagine – John Lennon

Zombie – Fela Kuti

Nkosi Sikelel' iAfrika – meto-
distlik kirikulaul, mille kirjutas
Enoch Sontonga 1897. aastal

Djelem Djelem – romade
hümn, mille kirjutas Jarko
Jovanovic traditsioonilise
roma meloodia põhjal.

Teadmiseks

Terviktekst (*When tomorrow comes*) on avaldatud Kanada surmanuhtluse vastase koalitsiooni (CCADP) veebisaidil <http://www.ccadp.org>.

Soovitusi jätkutegevusteks

Laulud on läbi aegade olnud võimsaks vahendiks inimeste võitluses oma õiguste eest. Rühm võib tahta kuulata mõnda vabadusest või õiglusest rääkivat laulu või ise mõne sellise kirjutada.

- Võite neile näidata ka mõnda teemakohast filmi. Meie soovitusel:
- „Surmamõistetud“ (*Dead Man Walking*), lavastaja Tim Robbins (1995). See Ameerika film räägib nunn Heleni ja surmamõistetud vangi vahel tekkinud sõprusest.
- „Dekaloog V: sina ei tohi tappa“, lavastaja Krzysztof Kieślowski (1988). Peategelane on 20-aastane noormees, kes paneb toime kohutava mõrva, kuid kelle riik hukkab samavõrd barbaarselt. Filmi mõte on, et elu tuleb alati austada ja keegi ei vääri tapmist.

Soovi korral võite rühmas osaliselt või tervenisti ette lugeda või ette kanda Jessica Blanki ja Erik Jensenini näidendi „The Exonerated“ (Õigeksmõistetud). Näidendis esitatakse minavormis monolooge ning kohtus ja vanglas aset leidvaid stseene, mis jutustavad loo kuuest vaprast inimesest, kes jäid ebaõiglaselt Ameerika kohtusüsteemi hammaste vahele ning kellel õnnestus sellest olukorrast eluga välja tulla.

Tegelege edasi harjutuse käigus tõstatatud teemadega. Korraldage ametlik väitlus või kasutage meetodit „Valimiskampaania“ (lk 164). Allpool on esitatud mõned ideed võimalike teemade kohta.

- Karistamine: millist eesmärki täidab kurjategijate luku taha panek ja/või nende hukkamine? Kas seda tehakse põhiliselt ühiskonna kaitsmiseks, kurjategijate käitumise muutmiseks või kättemaksuks?
- Surmanuhtlus: surmanuhtluse poolt ja vastu rääkivad argumendid.
- Riikliku julgeoleku ja isiku turvalisuse vahekord: millised piirangud peaksid kehtima selle suhtes, kuidas riik tohib kohelda kõige hullemaid kurjategijaid või terroriste? Kas näiteks isiku piinamine on õigustatud riikliku julgeoleku huvides?

Võite valmistada ette teadlikkuse tõstmise projekti, mis tegeleb surmanuhtlusega laste õiguste aspektist. Mitmes riigis on võimalik ka lapsi surma mõista ja hukata. Kasutage internetiotsingus väljendit „death row kids“, et leida selle kohta lisateavet ja vaadata YouTube'is avaldatud videot.

Ideid tegutsemiseks

Külastage Kanada surmanuhtluse vastase koalitsiooni veebisaiti (www.ccadp.org) ja lugege sealt veel vangide kirjutatud tekste. Seejärel kirjutage kiri mõnele surmamõistetule (sama veebisait sisaldab teavet kirjasõbraks hakkamise kohta; samuti võite ühendust võtta *Amnesty International*'i kohaliku bürooga).

Lugege viimaseid uudiseid Nanon Williamsi kohta aadressil nanonwilliams.com ning otsustage, kuidas tahaksite talle toetust avaldada.

Lisateave

Euroopa Nõukogu liikmeks saamise eeldus on surmanuhtluse kaotamine. Organisatsiooni liikmesriikide territooriumil ei ole alates 1997. aastast aset leidnud ühtegi hukkamist.

2009 oli esimene aasta, kui kuskil Euroopas ei hukatud ühtegi inimest, kuid 2010. aasta märtsis pandi Valgevenes taas toime kaks hukkamist.

Teavet selle kohta, millised riigid on ühinenud surmanuhtlust keelustavate lepetega, võite leida *Amnesty International*'i veebisaidilt www.amnesty.org.

Amnesty 2002. aastal avaldatud aruandest „Lapsed ja surmanuhtlus: alates 1990. aastast maailmas toimunud hukkamised” ilmneb, et Ameerika Ühendriigid olid tabeli tipus selles arvestuses, mis puudutab alla 18 aasta vanusena kuriteo toime pannud noorte meeste hukkamisi. Seal pandi toime 18 hukkamist. Pakistanis hukati üks nooruk, kes oli kuriteo sooritamise ajal alles 13-aastane.

Inimõigusorganisatsiooni *Human Rights Watch* andmetel on pärast 2004. aastat alaealisi õigusrikkujaid teadaolevalt hakanud ainult Iraan, Sudaan, Hiina ja Pakistan. Sudaan pani toime kaks sellist hukkamist 2005. aastal, Hiina hukkas ühe alaealise kurjategija 2004. aastal ja Pakistan ühe 2006. aastal. Seevastu Iraanis on teadaolevalt hukatud 2004. aastal vähemalt kolm, 2005. aastal kaheksa ja 2006. aastal neli alaealist. Absoluutarvudes viiakse Iraanist rohkem hukkamisi täide veel ainult Hiinas. Aastane hukkamiste suhtarv ühe elaniku kohta on kõige suurem Iraanis (www.hrw.org, juuni 2007).

Lisateavet Nanon Williamsi kohta leiate aadressil <http://www.ccadp.org/nanonwilliams.htm>.

Jaotusmaterjal

**Kui saabub homme
Nanon Williams****1. osa**

Alles järgmisel päeval pärast Dwight Adananduse surma mõistsin ma, et elu ei ole enam kunagi endine ega selline, nagu ma sooviksin. Oli talve algus ning kui ma veel pikali olles mõtlesin sõbrale, kellel oli alati aega naeratuseks ka kõige tühjematel päevadel, tundsin sügavat valu. Tõusin pikkamööda üles, võtsin ukse alt ajalehe ja nägin seal tema lugu.

Lugesin seda, teades, et ma ei näe teda enam kunagi, ja tundsin, otsekui torkaks keegi üha uuesti ja uuesti mu südamesse nõõpnõelu. Mäletan, kuidas ta aeg-ajalt hoovi tuiskas ja juba eemalt hüüdis: „Mis teoksil, poisu?” Mina muidugi vaatasin esmalt enda ümber, jõllitasin talle vastu ja torisesin: „Keda sa, mees, siin poisuks nimetad?” Siis puhkesime mõlemad naerma, sest mõistagi olin mina kõige noorem inimene selles plokis. Sellistele hetkedele mõtlemine tekitab minus nüüd sügavat kurbust, sest hoov ei ole enam kunagi nii kutsuv kui koos Dwightiga, kes seal mu näolt vihakurde kustutas.

Aastate möödudes olen õppinud uusi mooduseid, kuidas aega surnuks lüüa, kuid loodetavasti aitavad need mul saada ühel päeval paremaks inimeseks nagu Dwight. Nõrkusehetkedel mõtlen alati sellele, mida Dwight oleks teinud.

„Pea meeles, et süsteem saab sulle hinge pugeda ainult siis, kui sa seda lubad,” oleks ta mulle öelnud. „Tee oma jumalaga rahu, hakka oma elu elama nii hästi kui oskad ja õpi seda hindama.” Siis oleks ta jätkanud: „Poisu, ma ei tea, miks sa siin oled, aga ma tean, et sinu koht ei ole siin...”

2. osa

„... Tegelikult ei ole kellegi koht siin, surmamõistetute seas. Muidugi on vägistajaid, inimröövijaid, röövleid, lapsepilastajaid ja sadiste, kellel pole sinust sooja ega külma. Kuid on ka hoolivaid ja kaastundlikke inimesi, kes on teinud neidsamu tegusid, kuid on leidnud võimaluse muutuda – ma tahan, et sa seda alati meeles peaksid,” ütles ta mulle mõned nädalad enne hukkamist. „See on vähim, mida sa peaksid meelde jätma. Kui mõistad teisi hukka nii, nagu süsteem sind on hukka mõistnud, ei ole sa sugugi parem kui need, kes sind surmale määrasid.” Kuulen neid sõnu praegu kõrvus kajamas ja mõtlen, miks mul küll nende tähenduse taipamine nii kaua võttis. Muidugi ma kuulsin, mida ta ütles, ja see tundus loogiline, kuid see oli veel kaugel nende sõnade tegeliku tähenduse taipamisest. Küllap ma olingi see poisu, kelleks ta mind nimetas, kuid tõde on alati valus, kui sa seda lõpuks nägema hakkad.

Ma tean, et vangistus on psühholoogilise piinamise vahend, mis kasvatab ängistustunnet kuni masenduseni, kuid ometi leidub üksikuid, kelle vaim ei murdu ja kes säilitavad tahte ikka jätkata. Olenemata neist tegudest, mille eest ta surma mõisteti, oli Dwightil tugev vaim ning sellega muutis ta ka teiste inimeste elusid, kes kõdunesid otsekui laibad süsteemi surnuaial. „Ma tean, et see ei ole lihtne, poisu,” oleks ta lausunud. „Aga keegi pole öelnud, et elu on lihtne. Võta iga päeva sellisena, nagu see on, ja kuni sa näed tee lõpus valgust, las see annab sulle jõudu,” olid tema viimased sõnad mulle, öeldud hüvastijätul läbi pisarate. Ma ei suudaks kuidagi lõpuni seletada, mida see minu jaoks tähendab. Arvatavasti ütles ta mulle need sõnad selleks, et ma leiaksin ise endale jõu, mis aitaks mind kanda läbi juba möödunud ja tõenäoliselt veel ees ootavate aastate. Ma ei ole kunagi lahti ütelnud oma põhimõtetest ega kõige tähtsamatest asjadest, nagu minu perekond. Seega on tõenäoline, et kui homme ükskord saabub, ootab mind seal armastus ja võimalus astuda sisse taeva väravast.

Texase osariik mõistis Nanon Williamsi tahtlikus tapmises süüdistatuna surma 1992. aastal, kui ta oli 17-aastane. Ta ei tunnistanud end süüdi ja elas 13 aastat surmamõistetute seas, kuni lõpuks USA ülemkohtu otsusega asjas Roper vs. Simmons, mis keelustas alaealiste hukkamise, muudeti tema karistus eluaegseks vangistuseks. Nanoni asja arutamist jätkatakse apellatsioonikohtutes, kellele on esitatud uusi tõendeid tema süütuse kohta.

Allikas: <http://www.ccadp.org> ja www.nawisa.ch

Ajaleheväljavõte

Huntsville, 2. oktoober 1997. Kolmapäeval hukati röövimises süüdi mõistetud Dwight Adanandus selle eest, et ta laskis maha San Antonio ärimehe, kes üheksa aasta eest püüdis teda takistada pangaröövi sündmuspaigalt põgenemast. 41-aastane Adanandus mõisteti surma 28. jaanuaril 1988. aastal San Antonio põhjaosas asuva panga fuajees toimunud rüseluse käigus Vernon Hanani tapmise eest lasuga rinda.

Kus on sinu seisukoht?

Kas eluase ja toit ning põhivajaduste rahuldamine on tõesti olulisemad kui võimalus vabalt oma mõtteid avaldada?

- Teemad**
- Üldised inimõigused
 - Kodakondsus ja osalus
 - Vaesus
- Raskusaste** Tase 2
- Rühma suurus** Piiramatu
- Aeg** 50 minutit
- Ülevaade**
- Selles aruteluharjutuses võtavad inimesed sõna otseses mõttes seisukoha.
- Seotud õigused**
- Kõik
- Eesmärgid**
- Mõista kodaniku- ja poliitiliste ning sotsiaalsete ja majanduslike õiguste erinevusi
 - Kasutada ja arendada väitlemis- ja argumenteerimisoskusi
 - Kasvatada lugupidavat ja eelarvamustevaba hoiakut
- Materjalid**
- Üks väidetelehe eksemplar
 - Suured paberilehed või märkmetahvli paber, pliiatsid
 - Nöör või kriit (soovi korral)
 - Inimõiguste ülddeklaratsiooni koopiad leheküljelt 600 (soovi korral)
 - Osalejate ringiliikumist võimaldav vaba ruum
- Ettevalmistus**
- Valmistage ette kaks plakati, üks kirjaga „Nõustun” ja teine kirjaga „Ei nõustu”. Kinnitage need ruumi kahte otsa põrandale nii, et osalejad saaksid nende vahele moodustada sirge rivi. (Võite kriidiga joone maha vedada või kasutada nööri.)
 - Tehke endale selgeks, miks räägitakse „õiguste põlvkondadest” ning mille poolest erinevad kodaniku- ja poliitilised õigused sotsiaalsetest ja majanduslikest õigustest. (Lugege allpool esitatud nõuandeid korraldajatele ja 4. peatükki.)

Juhised

1. Alustage väga põgusa aruteluga kodaniku- ja poliitiliste ning sotsiaalsete ja majanduslike õiguste erinevustest.
2. Paluge osalejatel viie minuti jooksul ajurünnaku korras nimetada kummagi kategooria alla kuuluvaid õigusi. Kirjutage nimetatud õigused vastavate pealkirjade all märkmetahvlile.
3. Selgitage, et nüüd loete ette rea väiteid, millega osalejad võivad suuremal või vähemal määral nõustuda.
4. Juhtige tähelepanu kahte äärmuslikku seisukohta väljendavatele plakatitele: „Nõustun” ja „Ei nõustu”. Selgitage, et osalejad võivad seista kujuteldaval joonel ükskõik millisesse punkti, kuid nad peaksid seisma võimalikult endaga sarnaselt mõtleivate inimeste läheduses. Osalejad võivad oma koha otsimise ajal üksteisega lühidalt nõu pidada.
5. Lugege väited järjekorras ette.
6. Ergutage osalejate refleksiooni ja arutelu. Paluge rivi otstes seisjatel selgitada, miks nad just sellise koha valisid. Küsige mõnelt keskpunkti lähedal seisjalt, kas tema seisukoht on tingitud kindla arvamuse või teadmiste puudumisest.

Üldised
inimõigused

Kodakondsus ja
osalus

Vaesus

Tase 2

Piiramatu

50 minutit

7. Lubage osalejatel üksteise kommentaare kuulates oma kohta muuta.
8. Kui olete väited läbi võtnud, kutsuge kõik kokku analüüsile.

Analüüs ja hindamine

- Alustuseks analüüsige tegevuse käiku ning seejärel arutage, mida osalejad õppisid.
- Kas oli küsimusi, millele osalejad ei suutnud vastata näiteks seetõttu, et neil oli raske otsusele jõuda või et küsimus oli halvasti sõnastatud?
- Miks osalejad arutelu jooksul kohta vahetasid?
- Kas osalejaid üllatas, kui suurel määral nende seisukohad lahknevad?
- Kas see on oluline, et meil on inimõiguste küsimuses erinevad arvamused?
- Kas teie arvates saab eri väidete puhul olla õigeid ja valesid vastuseid või on igal juhul tegemist ainult isikliku arvamusega?
- Kas on üldse võimalik, et kõik inimesed jõuavad inimõiguste küsimuses kokkuleppele?
- Kas on mingi põhimõtteline vahe esimese ja teise põlvkonna inimõiguste ehk kodaniku- ja poliitiliste ning sotsiaalsete ja majanduslike õiguste vahel? Kas saab öelda, kumb neist kahest on olulisem?
- Kas meil on vaja ka uusi õigusi? Kas võib tekkida ka õiguste kolmas põlvkond?

Nõuandeid korraldajatele

Osalejate rivistumise võiks läbi teha suhteliselt kiiresti, andmata eriti palju aega erinevate seisukohtade arutamiseks. Seejärel võiks välja valida kaks või kolm väidet, mida kogu rühmaga üksikasjalikumalt käsitleda. Teatud kohtades tasub siiski harjutuses pikem paus teha, et anda osalejatele võimalus mõnede seisukohtade üle järele mõelda ja võrrelda oma asukohta teistega.

Harjutus hõlmab kõiki inimõigusi, aga rohkem keskendutakse sotsiaalsetele ja majanduslikele õigustele, näiteks õigus tööle ja vabale ajale, tervishoiule ja piisavale elatustasemele.

Allpool esitatud väited on koostatud nii, et need kajastaksid mõningaid vaidlusi, mis seostuvad ühelt poolt kodaniku- ja poliitiliste ning teiselt poolt sotsiaalsete ja majanduslike õiguste erinevustega. Harjutuse alguses ei ole vaja eriti üksikasjalikuks minna, sest paljud mõtted peaksid tekkima loomulikult teel arutelu käigus.

Sissejuhatuseks tasub ehk siiski esile tuua kaks selgitavat mõtet. Esiteks võib juhtida tähelepanu lihtsale eristusele, et kodaniku- ja poliitilised õigused väljenduvad meie sellistes nõudmistes valitsustele nagu õigus õiglasele kohtupidamisele, hääletamisele, arvamuse avaldamisele jne, samas kui sotsiaalsed ja majanduslikud õigused väljenduvad näiteks kodutuse, tervishoiu, vaesuse jms nähtustega seotud nõudmistes.

Teiseks võib mainida, et mõned inimesed on teinud põhimõttelise eristuse nende kahe õiguste liigi vahel. Sotsiaalseid ja majanduslike õigusi on sageli peetud vähem oluliseks ja/või raskemini tagatavaks kui kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Ajurünnaku käigus võite anda osalejatele mälu värskendamiseks kätte koopiaid inimõiguste ülddeklaratsioonist (lk 600). Teine võimalus on lugeda ise ette mõned artiklid ja paluda osalejatel paigutada need sobivasse kategooriasse. Sotsiaalmajanduslike õigustega seostatakse põhiliselt artikleid 16 ja 22–29.

Variandid

Koostage jaotusmaterjalile lisaks uusi väiteid või paluge rühma liikmetel ise väiteid välja mõelda.

Soovitusi jätkutegevusteks

Korraldage mõnel käsitletud teemal ametlik väitlus, paludes osalejatel oma argumendid varem ette valmistada ning pannes küsimuse väitluse lõpus hääletusele. Võite avada selle ürituse ka teistele noortele või kõigile huvilistele.

Teadmised inimõigustest on olulised, kuid õiguste tagamiseks on vaja olla ka aktiivne kodanik. Võite proovida harjutust „Valimiskampaania” (lk 164). Selles käsitletakse küsimust, kuidas veenda inimesi sinu arvamuse õigsuses.

Inimõigustest rääkides on oluline arvestada, milliseid sõnu te kasutate ja kuidas need võivad mõjuda. Näiteks peaksite kaaluma, kas öelda „gei” või „homoseksuaal”, kas kasutada terminit „puudega inimesed”, „vaegurid” vms. Rühm võib soovida arutada avameelse kõne ja poliitilise korrektsusega seotud probleeme õppepaketi *All Different – All Equal* harjutuses „White future” (Valge tulevik).

Ideid tegutsemiseks

Võtke ühendust kohaliku organisatsiooniga, mis töötab inimõiguste ja sotsiaalhoolekande valdkonnas, ning küsige, kuidas te saaksite aidata.

Lisateave

Käsiraamatu 4. peatükk sisaldab taustateavet õiguste eri põlvkondade kohta, sealhulgas sissejuhatust kolmanda põlvkonna õigustesse.

Jaotusmaterjal

Väideteleht

- Eluase ja toit ning põhivajaduste rahuldamine on olulisemad kui võimalus vabalt oma mõtteid avaldada.
- Töötamine on inimeste kohus, mitte õigus.
- Iga valitsuse esmane kohus on tagada, et kõigil kodanikel oleks piisavalt süüa.
- Õigus puhkusele ja vabale ajale on luksus, mida saavad endale lubada ainult rikkad.
- Mitte valitsus, vaid inimesed ise peavad hoolitsema selle eest, et nad ei nälgiks.
- See, kuidas me oma töötajaid kohtleme, ei ole teiste riikide asi.
- Vaesed riigid peaksid tegelema eelkõige kõigile rahuldava elatustaseme tagamisega, enne kui muretseda kodaniku- ja poliitiliste õiguste pärast.
- Äärmuslik majanduslik ebavõrdsus rikub inimeste põhiõigusi.
- Sotsiaalsed ja majanduslikud õigused väljendavad tulevikuideaali, kuid maailm ei ole veel valmis nende tagamiseks.
- Kui õigusi ei ole võimalik tagada, pole neil mingit mõtet.
- Mõned õigused on olulisemad kui teised.
- Mõnedele inimestele on kaasa antud rohkem õigusi kui teistele.
- Mõned inimesed on kodutud, sest nad ise tahavad seda.
- Rikkad on õnnelikumad kui vaesed.
- Vaesust ei ole võimalik täielikult kaotada.
- Õigused ei ole meile kaasa sündinud, vaid need antakse meile.

OLULINE KUUPÄEV

5. detsember
Rahvusvaheline
vabatahtlike päev

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Religioon ja usk

Tase 2

8+

25 minutit

Kes oled mina?

Ma olen kõik need seosed, mida ma enda ja teiste vahele tekitan.

Albert Jacquard

Teemad

- Sotsiaalne sugu
- Diskrimineerimine ja sallimatus
- Religioon ja usk

Raskusaste

Tase 2

Rühma suurus

8+

Aeg

25 minutit

Ülevaade

- Suminarühmade, ajurünnaku, joonistamise ja rühmaarutelu abil lahatakse identiteediga seotud küsimusi.

Seotud õigused

- Võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused
- Diskrimineerimise keeld
- Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele

Eesmärgid

- Õppida paremini tundma isiksuse ja identiteedi mõistet ning avardada eneseteadvust
- Arendada suhtlemisoskust
- Kasvatada solidaarsust ja austavat suhtumist

Materjalid

- Värvilised pliiatsid ja markerid, võimalusel igale osalejale eri värv
- Üks paberileht iga osaleja kohta
- Märkmetahvli paber ja markerid

Juhised

1. Sissejuhatuses paluge osalejatel moodustada kahest inimesest koosnevad suminarühmad. Paluge neil teeselda, et nad ei ole varem kohtunud ja peavad ennast teineteisele tutvustama.
2. Nüüd paluge osalejatel mõelda, milline teave on esmakohtumisel teisele inimesele edastamiseks kõige huvitavam või olulisem, ning laske osalejatel ajurünnakus selliseid teabekategooriaid nimetada. Näiteks nimi, vanus, sugu, kodakondsus, perekonnaseis, usk, sotsiaalne sugu, rahvus, töö/õppimiskoht, muusikamaitse, hobid, lemmikspordialad, üldiselt meeldivad ja vastumeelsed asjad jne.
3. Järgmiseks selgitage, et osalejad saavad harjutuse käigus teada, kui palju on neil ühist rühma teiste liikmetega. Jagage välja paber ja pliiatsid ning selgitage, et kõigepealt peaks igaüks joonistama pildi oma isiksusest. Seda tuleks kujutada tähena, kus isiksuse eri aspektid on otsekui ümbritsevasse ühiskonda paistvad kiired. Paluge osalejatel mõelda oma isiksuse kümnele kõige olulisemale aspektile ja joonistada oma isiklik täht.
4. Seejärel paluge osalejatel ringi käia ja oma tähte teistega võrrelda. Kui nad leiavad kellegi, kelle kiir nende omaga kattub, peaksid nad kirjutama selle inimese nime vastava kiire lähedale. (Näiteks kui Jani ja Kauri täht sisaldab kiirt „räppar”, peaksid nad kirjutama üksteise nimed selle kiire kõrvale.) Andke selleks 15 minutit.
5. Kogunege taas suurde rühma ja paluge osalejatel rääkida, kui sarnased või erinevad nad üksteisega olid. Võite osalejatelt küsida:
 - Millised isiksuse aspektid olid inimestel ühised ja millised kordumatud?
 - Kui sarnased või erinevad on rühma liikmed? Mida on rohkem, kas sarnasusi või erinevusi?

Lõpuks viige läbi rühma ajurünnak, et nimetada, milliseid isiksuse aspekte saavad inimesed ise valida ja millised on antud juba sünniga. Kirjutage need märkmetahvile kahte tulpa.

Analüüs ja hindamine

Arutage, mida osalejad said iseendast ja teistest teada ning mida see tähendab seoses inimõigustega.

- Mida said osalejad iseenda kohta teada? Kas oli raske valida oma isiksuse kümnet kõige tähtsat aspekti?
- Kas tähtede võrdluse tulemused olid osalejate jaoks üllatavad? Kas neil oli arvatust rohkem või vähem ühist?
- Mida arvavad osalejad rühma mitmekesisusest? Kas see teeb rühma kuulumise huvitavamaks või raskendab see koostööd?
- Kas leidis ka selliseid isiksuse aspekte, mis tekitasid osalejates tugevat vastureaktsiooni ja tahet öelda, et see ei käi kindlasti minu kohta? Näiteks: mina ei ole jalgpallifänn, mulle ei meeldi tehnomuusika, mulle ei meeldi koerad, ma ei ole homoseksuaal, ei ole kristlane.
- Kuidas isiksus kujuneb? Millised aspektid kujunevad ühiskonna mõju all, millised aga on sünnipärased ja muutumatud?
- Kui vaadelda kitsamalt sooküsimusi, siis millised asjad on seal ühiskonna kujundatud ja millised on sünnipärased?
- Kas mõni osaleja kirjutas „naine” või „mees”? Mis seostub osalejatele sõnadega „naine” ja „mees”? Kas need assotsiatsioonid on ühesugused mõlema soo ning kõigi meeste ja naiste puhul?
- Mil määral hinnatakse inimesi nende isikupärase identiteedi alusel ja mil määral selle järgi, millisesse rühma nad kuuluvad?
- Mil määral saavad inimesed ise endale identiteeti valida? Mida tähendab see nende endi ja ühiskonna jaoks ning eriti võrdsust ja lugupidamist rõhutavate inimõiguste jaoks?

Nõuandeid korraldajatele

Selle harjutuse nimi ei ole vigane. See peabki osalejaid segadusse ajama. Kui tahate kasutada harjutuse ajal taustamuusikat, sobiks selleks näiteks Frank Zappa laul „You are what you is, I is what you am”.

Sissejuhatuses võite anda osalejatele mõned näpunäiteid, mis aitavad neid vajalikus suunas mõtlema panna. Võite kasutada näitena iseennast või mõnda väljamõeldud isikut.

Igale osalejale eri värvi pliiatsi andmine peaks aitama rõhutada mõtet, et iga inimene on kordumatu ja rühm moodustab kokku erinevate isiksuste vikerkaare. Kui rühm on suur ja mitu inimest peavad kasutama sama värvi, paluge neil kasutada erinevat kirjastiili.

Soovi korral võite lisada harjutusele veel ühe elemendi ning paluda, et osalejad joonistaksid oma tähtedele erineva pikkusega kiired sõltuvalt sellest, kui avalik või privaatne see konkreetne isiksuse aspekt nende jaoks on. Pikemad kiired näitavad selliseid aspekte, mis on ühiskonnas avalikumad.

Lõpuajurünnaku käigus (6. punkt) võidakse nimetada järgmisi aspekte:

- Isiksuse aspektid, mida ma saan ise valida: nimi, sõbrad, töö, erakonda kuulumine, lemmikmuusika, riietumisstiil, lemmikjalgpallimeeskond, elukoht.
- Kaasasündinud isiksuse aspektid: bioloogiline sugu, vanus, kasv, silmade värv.
- Mõned isiksuse aspektid võivad põhjustada lahkavamusi, näiteks rahvus, sotsiaalne sugu ja seksuaalne sättumus, usk, vähemusrühma kuulumine.

10. oktoober
Ülemaailmne
vaimse tervise päev

Kes olen mina?

Isiksuse kujunemist ning sotsiaalselt tingitud ja kaasasündinud aspektide vahetõrget puudutav arutelu põhjustab arvatavasti lahkavamat, eriti usu ja sooga seotud küsimustes. Kasulik on paluda osalejatel mõelda iseenda kasvamisele ning sellele, kuidas nende isiksuse teatud aspektid on aastate jooksul muutunud. Võib-olla on teisenenud isegi mõned sellised aspektid, mida nad pidasid muutumatuks.

Arutelu lõpetuseks võite esile tuua mõned kokkuvõtlikud järeldused, näiteks et inimesena on meil kõigil õigused, mida keegi ei saa meile anda ega meilt ära võtta, olenemata meie rassist, nahavärvist, varanduslikust seisust, sünnikohast või muudest omadustest.

Variandid

Paluge juhiste 3. punkti juures osalejatel joonistada oma tähe keskele autoportree või kinnitada sinna lapsepõlvefoto.

Kui osalejad tähtede juurde oma nime ei kirjuta, võivad teised püüda ära arvata, kellele mingi täht kuulub.

Lisateave

Euroopa Nõukogu õppepakett *All Equal – All Different* sisaldab hulgaliselt teavet ja täiendavaid harjutusi identiteedi teemal.

Soovitusi jätkutegevusteks

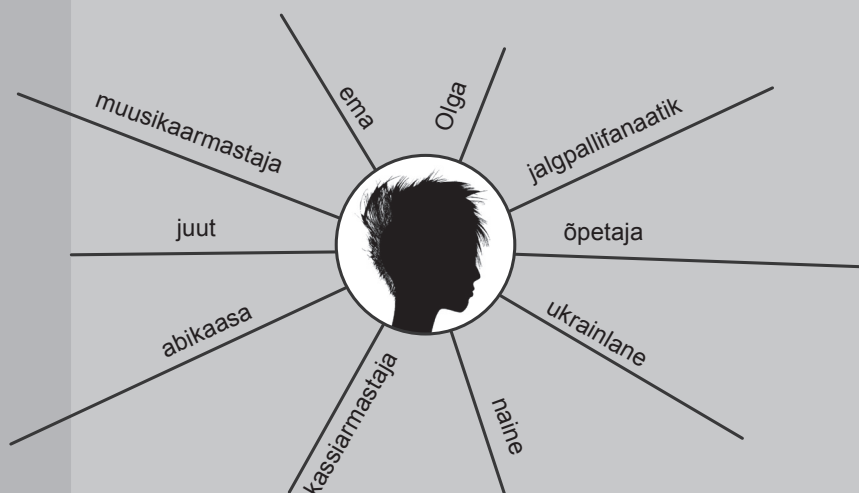
Korrake seda harjutust sõprade, töökaaslaste ja pereliikmete seas.

Harjutus sobib hästi paljude muude arutelude sissejuhatuseks, näiteks inimõiguste universaalsus, diskrimineerimine ja ksenofoobia, laste õigused ja kodakondsus.

Kui rühm tahaks identiteedi ja sotsiaalse soo küsimustega edasi tegeleda, võib neile meeldida harjutus „Kangelased” (lk 186).

Kui tahate minna identiteedi küsimuste juurest edasi aruteluga võrdsest inimväärikusest ja üldiselt inimõigustest, võite läbi viia „Sõnade joonistamise” (lk 156).

Kui rühma koosseis on mitmekultuuriline ning te tahate osalejais sütitada huvi üksteise kultuuride vastu, sobib jätkutegevuseks hästi õppepaketi *All Different – All Equal* harjutus „My story” (Minu lugu).

Töö ja lapsed

Kas tahad tööd? Sel juhul unusta lastesaamine!

Teemad	<ul style="list-style-type: none"> • Tööelu • Sotsiaalne sugu • Diskrimineerimine ja sallimatus
Raskusaste	Tase 2
Rühma suurus	10–25 (väikestes rühmades: 5)
Aeg	90 minutit
Ülevaade	<p>Rollimäng, mille abil käsitletakse</p> <ul style="list-style-type: none"> • reproduktiivõigusi töökohal; • naiste diskrimineerimist töökohal
Seotud õigused	<ul style="list-style-type: none"> • Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda • Õigus abielule ja perekonnale • Diskrimineerimise keeld
Eesmärgid	<ul style="list-style-type: none"> • Saada teadmisi naiste reproduktiivõigustest • Arendada kriitilise mõtlemise ja arutelu oskusi • Kasvatada eelarvamustevaba suhtumist, õiglustunnet ja ühiskondlikku vastutustunnet
Materjalid	<ul style="list-style-type: none"> • Suur paberileht, tahvel, marker • Piisavalt ruumi väikestes rühmades töötamiseks ja rollimänguks • Rollimängu rekvisiidid, laud ja toolid, pliats ja paber
Ettevalmistus	<ul style="list-style-type: none"> • Kopeerige stsenaarium tahvlile või suurele paberilehele.

Juhised

1. Selgitage, et harjutuse sisuks on rollimäng, milles käsitletakse naiste reproduktiivõigusi töökohal. Viige läbi ajurünnak naiste reproduktiivõiguste teemal, et kõik osalejad saaksid aru, mis need on.
2. Jagage osalejad kuni viieliikmelistesse väikestesse rühmadesse.
3. Lugege ette olukorra kirjeldus.
4. Andke osalejatele väikestes rühmades 20 minutit, et mõelda välja, kuidas lugu lõpeb, ja teha sellest rollimäng. Rollimäng peaks algama Maria ja hr Wladstocki kohtumisest ning ei tohiks kesta üle viie minuti.
5. Paluge igal väikesel rühmal oma rollimäng ette kanda. Lükake kommentaarid edasi kuni analüüsi osani.

Analüüs ja hindamine

Alustuseks küsige kõigilt väikestelt rühmadelt tagasisidet, kuidas nad oma rollimängu välja mõtlesid ning mida nad arvavad üksteise rollimängudest. Seejärel rääkige selle juhtumi tähendusest ning sellest, mida saaks taolise diskrimineerimise vastu ette võtta.

- Kas see olukord üllatas kedagi? Kas selliseid asju juhtub ka meie riigis?
- Kuidas jõudsid rühmad otsusele, millega see olukord peaks lõppema?
- Kas lõpplahendused olid realistlikud? Mis olid selles olukorras Maria käitumise tugevad ja nõrgad küljed? Kui raske on olla sellises olukorras enesekindel, aga samas mitte agressiivne või alistuv?

Tööelu

Sotsiaalne sugu

Diskrimineerimine ja sallimatus

Tase 2

10–25 (väikestes rühmades: 5)

90 minutit

- Millised õigused on naistöötajatel teie riigis, kui nad jäävad rasedaks?
- Miks tahab ettevõtte kehtestada Mariale sellise tingimuse? Kas see on õiglane? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas selles olukorras rikuti inimõigusi? Kui jah, siis milliseid?
- Kas sama asi võinuks juhtuda ka siis, kui Maria oleks mees? Miks? Kui ei, siis miks mitte?
- Mille poolest erineb meeste ja naiste suhtumine selles küsimuses?
- Mida tuleks teha, et edendada ja kaitsta naiste reproduktiivõigusi?

Nõuandeid korraldajatele

Kaaluge, kas sugupooled peaksid olema väikestes rühmades võrdselt esindatud. Kogemused on näidanud, et ühesooliste rühmade korral on pakutavad lõpplahendused sageli provokatiivsemad ja arutelu kujuneb tuumakamaks.

Osalejad ei pruugi olla kuulnud terminit „reproduktiivõigused” ning võimalik, et te peate neile üldise pildi andmiseks mõnda sellist ideed tutvustama.

Reproduktiivõigused hõlmavad õigust

- nauditavale ja täisväärtuslikule seksuaalsuhtele ilma nakkusi ja haigusi kartmata;
- valida, kas saada lapsi või mitte;
- hoolivale pereplaneerimiseenusele koos ohutu ja taktitundelise aborditeenusega, kus naise koheldakse väärikuse ja lugupidamisega ning tagatakse nende privaatsus;
- seksuaalharidusele.

Pidage meeles, et analüüsiküsimus Maria inimõiguste rikkumise kohta võib viia jutu tugevaid lahkavamate põhjustavatele teemadele, nagu abort ning naiste vaba valikuõiguse ja loote eluõiguse vastuolu. See on väga oluline teema. Samuti on see eriti oluline seoses inimõigustealase haridusega, sest see eeldab osalejatelt eelarvamustevaba suhtumist, stereotüüpide kõrvalejätmist ja kriitilist mõtlemist. See on väga hea näide inimõiguste olemuslikust keerukusest. Kui see teema tõstatatakse, võite kaaluda selle käsitlemist eraldi arutelul mõnel järgmisel korral.

Variandid

Kasutage foorumteatri meetodit (lk 67). Osalejate väikestesse rühmadesse jagamise asemel alustage kahe vabatahtlikuga, kes mängivad Maria ja hr Wladstocki osi. Ülejäänud rühm on pealtvaataja rollis. Sel juhul võite etenduse aeg-ajalt katkestada ning küsida pealtvaatajatelt kommentaare ning ettepanekuid selle kohta, mida osatäitjad edasi peaksid tegema. Teise variandina võivad pealtvaatajad lihtsalt algsete näitlejatega kohad vahetada, et kujutada olukorda teise nurga alt ja muuta rollimängu sündmuste käiku.

Samuti võib olukorda täiendada veel mõne tegelasega. Selleks võib olla näiteks Maria abikaasa, kes võib olla näiteks ametiühingu esindaja, ning rollimäng ei pea piirduma personaliosakonnaga.

Tegelaste nimesid võite vabalt kohandada, et need vastaksid teie riigis levinud nimedele.

Mõnede inimeste jaoks on rollimängu esitamine raske. Sel juhul võite kasutada jutustamise meetodit. Jagage osalejad väikestesse rühmadesse ja andke neile olukorra kirjelduse leht, paludes neil seda arutada ja kirjutada sellele oma lõpp. Seejärel annavad kõik suures rühmas tagasisidet ja võrdlevad erinevaid lõpplahendusi.

Soovitusi jätkutegevusteks

Kui seksuaalharidus kuulub teie kooli õppekavasse, küsige õpetajalt, kas harjutuse „Töö ja lapsed” võiks läbi viia mõne tunni ajal. Samuti sobib see harjutus ühiskonnaõpetuse või ajaloo tundi, aga ka näiteks naistepäeval (8. märts) või rahvusvahelisel perepäeval (15. mai) läbiviimiseks.

Rühm võib teha uurimistööd selle kohta, milliste õigusaktidega on reproduktiivõigused teie riigis tagatud. Seejärel võivad nad viia läbi intervjuusid naiste ja tööandjatega, et teada saada, kuidas õigusakte praktikas rakendatakse.

Samuti võib rühm analüüsida riigis pakutavat seksuaalharidust. Kas selles käsitletakse kõiki reproduktiivõiguste aspekte?

Kui soovite lahata teistsuguseid tööalase diskrimineerimise liike, võite läbi viia harjutuse „Erinev palk” (lk 135).

Ideid tegutsemiseks

Tõstatage reproduktiivõiguste teema oma kooli või ühingu nõukogus.

Uurige välja, millised kohalikud vabaühendused tegelevad naiste reproduktiivõiguste kaitsmisega ning osalege nende korraldatud aruteludel ja kampaaniates.

Lisateave

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta

Lisaks kodanikuõigustele pööratakse konventsioonis suurt tähelepanu ka naiste jaoks kõige elulisemale küsimusele ehk reproduktiivõigustele. Üldine hoiak määratakse kindlaks juba preambulis, mis ütleb, et „naiste osa soo jätkamisel ei tohi põhjustada diskrimineerimist”.

Diskrimineerimise ja naiste soojätkamisrolli seoseid käsitletakse konventsioonis korduvalt mitmes kohas. Näiteks artiklis 5 nõutakse, et kasvatus looks „õige arusaamise emadusest kui sotsiaalsest funktsioonist” ning tunnistaks meeste ja naiste ühist vastutust laste kasvatamise eest. Sellele vastavalt on emaduse kaitset ja laste kasvatamist puudutavad sätted tunnistatud olulisteks õigusteks ning need läbivad tervet konventsiooni, kaasa arvatud töötamist, perekonnaõigust, tervishoidu ja haridust käsitlevaid osi. Ühiskonna kohustus on pakkuda sotsiaalteenuseid, eriti lastehoiuvõimalusi, mis aitavad isikutel ühendada perekondlikke ja tööalaseid kohustusi ning osaleda ühiskonnaelus. Eriabinõude rakendamine emaduse kaitseks on soovitatav ning seda ei loeta diskrimineerivaks (artikkel 4).

Lisaks kinnitab konventsioon naiste õigust soo jätkamisega seotud valikuvabadusele. Väärib märkimist, et see on ainus inimõigustealane leping, kus mainitakse pereplaneerimist. Selles öeldakse, et riigid on kohustatud tagama hariduses juurdepääsu informatsioonile perekonna planeerimise kohta (artikli 10 punkt h) ning töötama välja sellised perekonnaseadused, mis tagavad naistele õigused „vabalt ja vastutavalt otsustada, kui palju sünnib lapsi ja kui suured on ajavahemikud nende sündimise vahel, ning saada informatsiooni, haridust ja vahendeid selle õiguse realiseerimiseks” (artikli 16 punkt e).

Jaotusmaterjal

Olukorra kirjeldus

Maria on peaaegu terve aasta töötanud ja otsib aktiivselt tööd. Kümne päeva eest käis ta oma unelmate töökohas töövestlusel – see oli täpselt selline töö, mida ta otsis. Kõik läks hästi ja talle pakuti seda kohta. Ettevõtte juhtkond palus tal minna töölepingu sõlmimiseks personalijuhi hr Wladstocki juurde. Töökohustused ja muud töökorralduslikud küsimused olid töövestlusel läbi räägitud. Maria oli juba lepingule alla kirjutamas, kui hr Wladstock ütles, et ta saab selle töö ainult siis, kui kirjutab alla avaldusele, milles kohustub järgmise kahe aasta jooksul mitte last saada.

OLULINE KUUPÄEV

15. mai
Rahvusvaheline
perepäev

www.un.org/womenwatch

Inimõiguste kalender

Allpool esitatud kalender on uus katse koostada ülevaatlikku loendit päevadest, millal inimesed üle kogu maailma meenutavad inimõigusi, austavad inimõiguste eest võitlejaid, mälestavad inimõiguste rikkumise ohvreid ning ülistavad lootust ja rõõmu. Olulised kuupäevad on kokku kogutud ÜRO rahvusvaheliste tähtpäevade, vabaühenduste tunnustatud ülemaailmsete tähtpäevade, ajaloosündmuste tähtpäevade ja mõnede tuntud inimõiguste kaitsjate sünnipäevade loenditest. Seda ei tuleks käsitada lõpliku loendina, vaid pigem lähtekohana, kuhu te võite alati uusi mälestusväärseid kuupäevi lisada.

Kalendri võib käsiraamatust kopeerida ja kujundada seinale riputatavaks plakatiks, et tekitada huvi inimõiguste teemade vastu. See annab väga hea ülevaate nende teemade ulatusest ja mitmekesisusest. Paluge inimestel kalendrit kommenteerida. Kas kõik seal kirjas olevad sündmused tähendavad nende jaoks midagi? Milliseid kohaliku ja riikliku tähtsusega kuupäevi nad tahaksid lisada?

Teise peatüki iga harjutuse juures on märgitud ka oluline kuupäev. See võimaldab kalendrit kasutada kogu aasta inimõigustealase hariduse õpingute kava koostamiseks. Iga tunni aluseks võib võtta selle nädala või kuu teemale vastava harjutuse. Näiteks ülemaailmsel ajakirjandusvabaduse päeval (3. mai) võite läbi viia harjutuse „Esilehekülg” või rahvusvahelisel naistevastase vägivalda vastu võitlemise päeval (25. november) harjutuse „Peresised asjad”. Teise variandina võib rühm soovida ka ise tegutsema asuda, osaledes teiste organisatsioonide poolt nendel päevadel korraldatud sündmustes või tegevustes, näiteks Maa päeva tähistamises 22. aprillil.

Kui otsite ideid tegutsemiseks, võite neid otsida õppepaketi *All Different – All Equal* vastavast alaosast. Nõuandeid ja suuniseid tõhusaks tegutsemiseks leiate käesoleva käsiraamatu 3. peatükist.

See kalender peaks arenema täpselt samuti, nagu iga aastaga areneb edasi arusaam inimõigustest. Teie kui selle käsiraamatu kasutajate ülesanne on leida uusi võimalusi inimõiguste meelespidamiseks kõigil päevadel kogu aasta jooksul.

Kuupäev	Nimetus	Teave kuupäeva kohta	Harjutus
27. jaanuar	Holokausti mälestuspäev	27. jaanuar on natside suurima surmalaagri Auschwitz-Birkenau vabastamise aastapäev. 2005. aastal nimetas ÜRO Peaassamblee selle päeva rahvusvaheliseks holokausti mälestuspäevaks, et avaldada austust natside ohvritele.	Mälusõnad
8. veebruar	Turvalise interneti päev	Turvalise interneti päeva organiseerib võrgustik Insafe, et edendada võrgutehnoloogia ja mobiiltelefonide turvalisemat ja vastutustundlikumat kasutamist, eriti laste ja noorte seas.	Minu elu pole kõigile vaatamiseks
12. veebruar	Punase käe päev	Lapssõdurite kasutamise lõpetamiseks läbiviidavat rahvusvahelist punase käe kampaaniat toetavad muu hulgas järgmised organisatsioonid: <i>Human Rights Watch</i> , <i>Amnesty International</i> , Saksamaa Punase Risti noorteühendus, <i>Terre des Hommes</i> ja <i>Plan International</i> .	Kiviga viskamine
21. veebruar	Rahvusvaheline emakeelepäev	UNESCO on seda päeva tähistanud alates 1999. aastast, et motiveerida ulatuslikku rahvusvahelist tegevust mitmekeelsuse ja keelilise mitmekesisuse edendamiseks, kaasa arvatud ohustatud keelte kaitsmiseks.	Keelebarjäär
8. märts	Rahvusvaheline naistepäev	Rahvusvahelisel naistepäeval tähistatakse naiste minevikulisi, kaasaegseid ja tulevase saavutusi majanduses, poliitikas ja ühiskonnaelus. Esimest korda tähistati naistepäeva 1911. aastal. ÜRO ühines selle traditsiooniga 1975. aastal.	Tee Võrdsusemaale

12. märts	Ülemaailmne kübertsensuuri vastane päev	Ülemaailmse kübertsensuuri vastase päeva tähistamist alustati 12. märtsil 2009. aastal organisatsioonide <i>Reporters sans frontières</i> (Piirideta reporterid) ja <i>Amnesty International</i> eestvõttel.	
18. märts	Euroopa esimesed üldise valimisõiguse alusel korraldatud parlamendivalimised	Need toimusid Soomes 1917. aastal.	Hääletada või mitte hääletada
21. märts	Ülemaailmne luulepäev	UNESCO kuulutas selle päeva välja 1999. aastal. Päeva eesmärk on edendada luule lugemist, kirjutamist, avaldamist ja õpetamist.	
21. märts	Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev	Sellel kuupäeval 1960. aastal avas Lõuna-Aafrika Vabariigi politsei Sharpeville'is tule rahulike meeleavaldajate pihta, kes protesteerisid apartheidirežiimi kehtestatud passiseaduste vastu, ning tappis 69 inimest. ÜRO Peaassamblee kuulutas selle päeva välja 1966. aastal, kutsudes rahvusvahelist üldsust üles kahekordistama jõupingutusi igasuguse rassilise diskrimineerimise kaotamiseks.	Rassismile reageerimine
22. märts	Ülemaailmne veepäev	Ametlik ettepanek selle päeva tähistamiseks tehti esimest korda ÜRO 1992. aasta Rio de Janeiro keskkonna- ja arengukonverentsi dokumendis Agenda 21. Tähistamist alustati 1993. aastal ning eesmärk on suurendada teadlikkust sellest, millisel määral veeressursside kättesaadavaks tegemine soodustab majanduslikku tootlikkust ja ühiskondlikku heaolu.	
23. märts	Maailma meteoroloogia-päev	Maailma Meteoroloogiaorganisatsioon (WMO). Selle töö ilmaennustuste alal on oluline toidujulgeoleku tagamisel, veeressursside majandamisel ja transpordi planeerimisel.	
24. märts	Ülemaailmne tuberkuloosipäev	Sellel päeval 1882. aastal teatas Robert Koch oma arstidest kolleegidele Berliinis tuberkuloosibakteri avastamisest. WHO kuulutas selle ametlikuks tähtpäevaks 1992. aastal.	
Aprilli teine teisipäev	Üleeuroopaline võrdse palga päev	Päeva kuulutas välja Euroopa Ettevõtlike Naiste Assotsiatsioon.	Erinev palk
7. aprill	Maailma tervisepäev	Päeva kuulutas 1950. aastal välja Maailma Terviseorganisatsioon (WHO), et tõsta teadlikkust tarbetutest kannatustest ning kõigi poolt vajalikest jõupingutustest, et tagada inimeste elu ja hea tervis.	Üks minut
8. aprill	Rahvusvaheline romade päev	Päev kuulutati ametlikult välja 1990. aastal, et avaldada austust roma kultuurile ning tõsta teadlikkust roma rahva probleemidest.	Dosta!
23. aprill	Rahvusvaheline raamatu ja autoriõiguste päev	Selle päeva tähistamisega tahab UNESCO edendada lugemist, kirjastamist ja intellektuaalomandi kaitset. Esmakordselt tähistati seda 1995. aastal. Tuntud ka nimetuse „ülemaailmne raamatupäev” all.	
28. aprill	Ülemaailmne tööohutuse ja tervishoiu päev	Päeva kuulutas välja Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO).	
1. mai	Rahvusvaheline töötajate solidaarsuse päev	Tuntud ka „maipüha” nime all. See on rahvusvahelise tööliikumise püha.	Kohtumine ametiühinguga
Mai teine laupäev	Rahvusvaheline õiglase kaubanduse päev	Päeva kuulutas välja Maailma Õiglase Kaubanduse Organisatsioon.	Me jälgime teid
3. mai	Ülemaailmne ajakirjandusvabaduse päev	UNESCO kuulutas selle päeva välja 1993. aastal, et edendada maailmas ajakirjandusvabadust ning arusaama vaba pluralistliku ja sõltumatu ajakirjanduse tähtsusest igas demokraatlikus ühiskonnas.	Esilehekülj
5. mai	Euroopa päev (Euroopa Nõukogu)	Iga-aastane tähtpäev Euroopa rahu ja ühtsuse tähistamiseks. Euroopa päeval on kaks eri kuupäeva: 5. mail tähistatakse Euroopa Nõukogu Euroopa päeva ja 9. mail Euroopa Liidu Euroopa päeva.	Kõik võrdsed – kõik erinevad

8. mai	Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu päev	Punase Risti päeval peetakse meeles ja tunnustatakse riiklike Punase Risti ja Punase Poolkuu seltside tegevust kogu maailmas.	Õiguste bingo
8.–9. mai	Teises maailmasõjas hukkunute mälestamise ja lepituse aeg	Selle kuulutas 2004. aastal välja ÜRO Peaassamblee, et mälestada kõiki inimesi, kes hukkusid Teises maailmasõjas.	Mälusõnad
15. mai	Rahvusvaheline perepäev	1993. aastal ÜRO Peaassamblee poolt välja kuulutatud päev, mille eesmärk on tõsta teadlikkust pereprobleemidest.	Töö ja lapsed
15. mai	Rahvusvaheline siseveendumusliku keeldumise päev	Päeva kuulutas välja sõjavastane organisatsioon <i>War Resisters' International</i> , et edendada vägivaltatud tegutsemist sõdade põhjuste vastu ning toetada ja ühendada kogu maailmas inimesi, kes keelduvad sõjas või selleks valmistumises osalemast.	
17. mai	Rahvusvaheline homfoobia ja transfoobia vastane päev	ÜRO aidsivastase võitluse programm UNAIDS. Päeva tegevusi koordineerib Pariisis asuv samanimeline komitee.	Räägime seksist
17. mai	Maailma infoühiskonna päev	ÜRO kuulutas selle välja 2005. aastal, et suurendada maailmas teadlikkust interneti ja uute tehnoloogiate põhjustatud ühiskondlike muutuste kohta. Samuti on eesmärk vähendada digitaalset lõhet.	Interneti mõju
21. mai	Ülemaailmne terrorismi vastu võitlemise päev	Eesmärk on võidelda terrorismi ja vägivalda kõigi vormide vastu. Päeva tähistamine algatati Indias, kus igal aastal meelitatakse terroristide laagritesse ja organisatsioonidesse tuhandeid noori.	Terrorism
21. mai	Rahvusvaheline kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse mõju päev	ÜRO kuulutas selle välja 2002. aastal, et kaitsta kultuurilist mitmekesisust kui vahendit jõukuse, säästva arengu ja ülemaailmse rahumeelse koeksistentsi saavutamiseks.	Meie tulevikud
22. mai	Rahvusvaheline elurikkuse päev	ÜRO Peaassamblee kuulutas selle välja 2000. aastal, et teadvustada elurikkusega seotud teemasid. Varem tähistati seda päeva 29. detsembril.	
26. mai	Rahvusvaheline spordipäev	Seda korraldab igal aastal rahvusvaheline ühendus Sport Kõigile (TAFISA). Maailma kohalikud omavalitsused võistlevad omavahel, et motiveerida võimalikult palju inimesi kehalisele aktiivsusele.	Sport kõigile
28. mai	Euroopa naabrite päev	Kuulub Euroopa Nõukogu egiidi alla. Eesmärk on aidata linnadel ja sotsiaaleluasemeorganisatsioonidel tugevdada kohalikke kogukondi naabruskonnapidude ja muude sarnaste ürituste korraldamisega.	Lilled ja õigused
29. mai	Rahvusvaheline ÜRO rahuvalvajate päev	2002. aastal ÜRO algatatud traditsioon, mille eesmärk on avaldada tunnustust ÜRO rahuvalveoperatsioonidel teeninud meestele ja naistele nende suure professionaalsuse, pühendumuse ja julguse eest ning austada rahuvõitluses hukkunute mälestust.	
31. mai	Ülemaailmne tubakavaba päev	WHO algatas selle päeva tähistamise 1987. aastal, soovitades inimestel loobuda 24 tunniks igasuguse tubaka tarvitamisest, et tõmmata kogu maailmas tähelepanu tubakatavimise levikule ja terviseriskidele.	
4. juuni	Rahvusvaheline süütute lapsohvrite päev	Selle 1982. aastast tähistatava päevaga tahetakse inimestele meenutada paljude füüsilise, vaimse ja emotsionaalse ahistamise all kannatavate laste kannatusi ning vajadust kaitsta laste õigusi.	Kas on teisi võimalusi?
5. juuni	Maailma keskkonnapäev	Algatatud 1972 ÜRO Peaassamblee poolt, et suurendada üldist teadlikkust vajadusest säilitada ja parandada keskkonda.	Nimetis-sõrmed ja pöidlad

12. juuni	Rahvusvaheline lapstööjõu kasutamise vastane päev	Rahvusvaheline Tööorganisatsioon algatas lapstööjõu kasutamise vastase päeva traditsiooni 2002. aastal.	Ashique'i lugu
17. juuni	Rahvusvaheline kõrbestumise ja põua vastu võitlemise päev	ÜRO poolt välja kuulutatud 1995. aastal, et suurendada teadlikkust vajadusest rahvusvahelise koostöö järele kõrbestumise vastu võitlemisel ja põua mõjude leevendamisel, kaasa arvatud kõrbestumise tõkestamise konventsiooni rakendamisel.	
20. juuni	Maailma pagulaste päev	ÜRO Peaassamblee kuulutas selle välja 2000. aastal, et tähistada 1951. aasta pagulase staatuse konventsiooni 50. aastapäeva.	Kas ma võin siseneda?
23. juuni	ÜRO avaliku teenistuse päev	ÜRO määratud päev, et tõsta esile avaliku teenistuse panust arenguprotsessis.	
26. juuni	Rahvusvaheline narkomaania ja narkokaubanduse vastu võitlemise päev	ÜRO Peaassamblee otsustas selle päeva sisse seada 1987. aastal, et tugevdada meetmeid ja koostööd, mille lõppeesmärk on narkomaaniast vabanenud rahvusvaheline kogukond.	
26. juuni	ÜRO rahvusvaheline piinamisohvrite toetuspäev	Selle 1997. aastal ÜRO poolt välja kuulutatud päeva eesmärk on piinamise kaotamine ning 1984. aasta piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise konventsiooni tõhus rakendamine. Seda päeva tähistati esmakordselt 1987. aastal.	Chahal vs. Ühendkuningriik
Juuli esimene laupäev	Rahvusvaheline ühistegevuse päev	Välja kuulutatud ÜRO Peaassambleel 1992. aastal. See päev märgib saja aasta möödumist Rahvusvahelise Ühistute Liidu asutamisest ning selle eesmärk on meenutada, et ühistegevus on möödapääsmatu arengueeldus.	
11. juuli	Maailma rahvastiku päev	ÜRO arenguprogrammi (UNDP) poolt välja kuulutatud 1989. aastal, et juhtida tähelepanu rahvastikuküsimuste aktuaalsusele ja tähtsusele.	
18. juuli	Rahvusvaheline Nelson Mandela päev	2009. aastal kuulutas ÜRO 18. juuli Nelson Mandela päevaks, et tunnustada Lõuna-Aafrika Vabariigi endise presidendi panust rahu- ja vabaduskultuuri arengusse.	Kangelased
2. august	Romade ja sintide genotsiidi mälestuspäev	Sellel kuupäeval likvideeriti nn „mustlaste perelaager“ ning natsid tapsid 2. ja 3. augusti vahelisel ööl 1944. aastal Birkenau gaasikambrites peaaegu kolm tuhat meest, naist ja last.	
6. august	Hiroshima päev	Sellel päeval mälestatakse Jaapanis Hiroshimas 1945. aastal toime pandud esimese aatompommirünnaku ohvreid.	
9. august	Rahvusvaheline põlisrahvaste päev	Välja kuulutatud ÜRO Peaassambleel 1994. aastal, et edendada ja kaitsta maailma põlisrahvaste õigusi.	Makah' hõimu vaalapüük
12. august	Rahvusvaheline noortepäev	ÜRO kuulutas selle päeva välja 1999. aastal, et juhtida tähelepanu maailma noorte probleemidele.	Meie tulevikud
23. august	Orjakaubanduse ja selle lõpetamise rahvusvaheline mälestuspäev	Selle mälestuspäeva on nimetanud UNESCO, et põlistada mälestus Atlandi orjakaubandusest. Sellel päeval meenutatakse 23. augusti 1791. aasta ülestõusu, kui Kariibi mere ääres asuva Santo Domingo linna orjad algatasid vastuhaku, mis tõi lõpuks kaasa Haiti revolutsiooni ning aitas kaasa inimõiguste arengule.	Ajajooned
23. august	Üleeuroopaline stalinismi ja natsismi ohvrite mälestamise päev	Välja kuulutatud Euroopa Parlamendis 2008. aastal.	

8. september	Rahvusvaheline kirjaoskuse päev	Seda UNESCO välja kuulutatud päeva tähistati esimest korda 1966. aastal. Selle eesmärk on rõhutada kirjaoskuse tähtsust üksikisikute, kogukondade ja ühiskondade jaoks.	Haridus kõigile?
15. september	Rahvusvaheline demokraatiapäev	Välja kuulutatud ÜRO poolt 2007. aastal.	Sidemete loomine
19. september	Valimisõiguse päev	Sel päeval 1893. aastal anti naistele valimisõigus Uus-Meremaal, millest sai maailma esimene üldise valimisõigusega riik.	Valimis-kampaania
21. september	Rahvusvaheline rahupäev	Välja kuulutatud ÜRO Peaassambleel 1981. aastal eesmärgiga, et selleks päevaks lõpetaks kõik maailma riigid ja rahvad lahingutegevuse ja hoiduksid vägivallast.	Uniste linna mošee
28. september	Avalikustamis-päev	Päev, mida tähistavad teabe avalikustamise pooldajad kogu maailmas. Sellele pandi algus 2003. aastal, et tõsta teadlikkust iga inimese õigusest saada juurdepääs valitsuse valduses olevale teabele.	Redelil
Oktoobri esimene esmaspäev	Ülemaailmne elukeskkonna-päev	ÜRO poolt välja kuulutatud päev. Esmakordselt tähistati 1986. aastal. Päeva eesmärk on mõelda meie linnade olukorrale ja piisavale eluasemele kui põhilisele inimõigusele.	Kahe linna lugu
Oktoobri teine kolmapäev	Rahvusvaheline loodus-katastroofide vähendamise päev	ÜRO poolt 2002. aastal välja kuulutatud päev, et edendada ülemaailmset valmisolekut looduskatastroofide vähendamiseks muu hulgas ennetuse, leevendamise ja valmisoleku abil.	Eluvõrk
1. oktoober	Rahvusvaheline eakate päev	ÜRO Peaassamblee seadis selle päeva sisse 1990. aastal, et tõsta teadlikkust eakate inimeste probleemidest ning väärtustada nende panust ühiskonda.	
1. oktoober	Rahvusvaheline muusikapäev	Selle algatas 1975. aastal Rahvusvaheline Muusikanõukogu, et propageerida muusikat kõigis ühiskonnagruppides.	
2. oktoober	Rahvusvaheline vägivallatuse päev	ÜRO rahvusvaheline vägivallatuse päev propageerib vägivallatut käitumist hariduse ja üldise teadlikkuse abil. See langeb kokku India juhi Mahatma Gandhi sünnipäevaga.	Vägivald minu elus
5. oktoober	Rahvusvaheline õpetajate päev	1994. aastal UNESCO poolt sisse seatud päev, et saada õpetajatele rohkem tuge ning võimaldada õpetajatel pakkuda tulevaste põlvete vajadustele vastavat haridust.	Varsti iganenud
7. oktoober	Inimväärse töö päev	Idee algatas 2008. aastal Rahvusvaheline Ametiühingute Konföderatsioon ning see on päev, kui maailma ametiühingud astuvad välja korraliku töö eest.	Tahan töötada
Oktoobri teine neljapäev	Ülemaailmne nägemise päev	Maaailma Terviseorganisatsioon: teadlikkuse tõstmise päev, kus maailmas keskendutakse pimeduse, nägemispuude ja nägemispuudega inimeste rehabiliteerimise küsimustele.	Vaheta prille
10. oktoober	Rahvusvaheline surmanuhtluse vastane päev	Seda korraldab alates 2002. aastast Ülemaailmne Surmanuhtluse Vastane Koalitsioon.	Kui saabub homme
10. oktoober	Ülemaailmne vaimse tervise päev	Tähistati esmakordselt 1992. aastal Ülemaailmse Vaimse Tervise Päeva Föderatsiooni algatusel.	Kes oled mina?
15. oktoobri nädal	Euroopa kohaliku demokraatia nädal	Euroopa Nõukogu algatus. Eesmärk on kasvatada teadmisi kohalikust demokraatiast ning propageerida kohaliku tasandi demokraatliku osaluse ideed.	Et kõigi hääl oleks kuulda
16. oktoober	Ülemaailmne toidupäev	ÜRO kuulutas selle päeva välja 1979. aastal, et suurendada üldist teadlikkust maailma toiduprobleemist ning tugevdada solidaarsust nälja, alatoitumuse ja vaesuse vastu võitlemisel.	Astu samm ette
17. oktoober	Rahvusvaheline vaesuse likvideerimise päev	Kuulutatud välja ÜRO Peaassambleel 1992. aastal, et kasvatada teadlikkust vaesuse ja puuduse likvideerimise vajadusest kõigis riikides, eriti arengumaades.	Rüselus rikkuse ja võimu pärast

24. oktoober	ÜRO päev	Välja kuulutatud 1947. aastal ÜRO põhikirja vastuvõtmise puhul. Päeva eesmärk on tutvustada maailma rahvastele ÜRO püüdlusi ja saavutusi ning saada neilt toetust organisatsiooni tööle.	
24.–30. oktoober	Desarmeerimise nädal	1978. aastal kuulutas ÜRO välja desarmeerimise nädala, et rõhutada võidurelvastumise ohtlikkust, propageerida vajadust selle lõpetamise järele ning selgitada üldsusele desarmeerimisega seotud aktuaalseid ülesandeid.	
25. oktoober	Rahvusvaheline kunstnike päev	Rahvusvaheline kunstnike päev sai alguse rohujuuretasandilt. 25. oktoober on Picasso sünniaastapäev.	Piltidega mängimine
3. november	Rahvusvaheline meestepäev	Rahvusvaheline meestepäev sai alguse 1999. aastal Trinidadis ja Tobagos. Seda toetab ÜRO. Eesmärk on juhtida tähelepanu meeste ja poiste tervisele, sugudevaheliste suhete parandamisele, soolise võrdõiguslikkuse edendamisele ja meessoost positiivsetele eeskujudele.	Tee Võrdsusemaale
4. november	Euroopa inimõiguste konventsioon	Sel päeval 1950. aastal allkirjastati Euroopa inimõiguste konventsioon.	Elektrijaam
6. november	Rahvusvaheline sõdade ja relvakonfliktide poolt põhjustatud keskkonnanahkude tõkestamise päev	ÜRO kuulutas selle päeva välja 2001. aastal, et parandada meie ühise keskkonna kaitset relvakonfliktide ajal, mis kahjustavad ökosüsteeme ja loodusvarasid veel pikka aega pärast konflikti lõppu, nii et selle mõju ulatub üle riigipiiride ja praeguse põlvkonna.	
9. november	Rahvusvaheline fašismi ja antisemitismi vastane päev	Sellel päeval 1938. aastal alustasid natsid juutide ja juudi kaupluste vastast pogrommi (kristallöö). Seda päeva tunnustab Euroopa Nõukogu.	
9. november	Berliini müüri langemine 1989. aastal	See päev sümboliseerib Ida- ja Lääne-Euroopa vaheliste tõkete lagunemise algust.	
11. november	Rahvusvaheline teadmiste- ja rahupäev	2001. aastal UNESCO poolt välja kuulutatud päev, mille eesmärk on suurendada teadlikkust teadmiste rollist rahumeelse ja kestliku ühiskonna loomisel; sellega propageeritakse riiklikku ja rahvusvahelist solidaarsust ning teaduslike teadmiste jagamist riikide vahel.	
16. november	Rahvusvaheline sallivuse päev	UNESCO poolt välja kuulutatud 1995. aastal, et teavitada üldsust sallimatuse ohtudest.	Usklikud
18. november	Inimkaubanduse vastu võitlemise päev	Sisse seatud 2007. aastal Euroopa Parlamendi soovitusel; võimaldab selgitada vajadust tõhustada inimkaubanduse ennetamist ja selle vastu võitlemist.	
20. november	Rahvusvaheline lastepäev	ÜRO poolt 1954. aastal välja kuulutatud päev, mis on pühendatud maailma laste vahelisele vendlusele ja mõistmisele ning nende heaolu edendavatele tegevustele.	Laste õigused
21. november	Ülemaailmne televisioonipäev	ÜRO poolt 1996. aastal välja kuulutatud päev, mille eesmärk on stimuleerida rahu, julgeolekut, majanduslikku ja sotsiaalset arengut, kultuurivahetust ja muid selliseid teemasid käsitlevate telesaadete ülemaailmset vahetamist.	Pildimängud
25. november	Rahvusvaheline naistevastase vägivalga vastu võitlemise päev	Naisõiguslased on tähistanud 25. novembrit kui vägivallavastast päeva alates 1981. aastast. ÜRO kuulutas selle ametlikuks tähtpäevaks 1999. aastal, et suurendada teadlikkust ja öelda ei naistevastasele vägivallele.	Peresised asjad

29. november	Rahvusvaheline Palestiina rahvale solidaarsuse osutamise päev	ÜRO 1977. aasta algatus, et näidata üles solidaarsust palestiinlaste õigusi käsitlevate näituste ja muude kultuurisündmuste korraldamisega.	
1. detsember	Ülemaailmne AIDSi vastu võitlemise päev	ÜRO (WHO) poolt välja kuulutatud 1988. aastal seoses omandatud immuunpuudulikkuse sündroomi (AIDS) pandeemiaga.	Ravimite kättesaadavus
2. detsember	Rahvusvaheline orjapidamise keelustamise päev	Tähistatakse 1949. aasta ÜRO inimkaubanduse ja kupeldamise keelustamise konventsiooni vastuvõtmise aastapäeva.	
3. detsember	Rahvusvaheline puuetega inimeste päev	Kuulutati välja ÜRO poolt 1992. aastal, et tõsta teadlikkust ja rakendada meetmeid puuetega inimeste olukorra parandamiseks ja neile võrdsete võimaluste tagamiseks.	Märka võimeid
5. detsember	Rahvusvaheline vabatahtlike päev	Kuulutati välja ÜRO poolt 1985. aastal, et tutvustada üldsusele vabatahtlike panust, motiveerides kõigi elualade inimesi nii kodu- kui ka välismaal vabatahtlikuna tegutsema.	Kus on sinu seisukoht?
9. detsember	Rahvusvaheline korruptsiooni-vastane päev	Kuulutati välja ÜRO poolt 2003. aastal, et suurendada teadlikkust korruptsioonist, mitte leppida korruptsiooni kui paratamatu tõsiasjaga ning käsitada seda kui ühte olulisemat arengupidurit.	
10. detsember	Rahvusvaheline inimõiguste päev	ÜRO Peaassamblee kutsus 1950. aastal kõiki riike ja huvitatud organisatsioone üles tähistama sel päeval 1948. aasta inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmise aastapäeva.	Sõnade joonistamine, Pantomiiim, Õiguste eest võitlejad
18. detsember	Rahvusvaheline võõramaalaste päev	Kuulutati välja ÜRO poolt 2002. aastal, et tagada kõigi võõramaalaste inimõiguste ja põhivabaduste austamine.	Kolm asja
20. detsember	Maailma inimliku solidaarsuse päev	ÜRO 2005. aastal käivitatud algatus vaesuse vastu võitlemiseks, et tunda rõõmu ühtse inimkonna mitmekesisusest ning kasvatada solidaarsust aastatuhande arengueesmärkide saavutamise nimel.	Kui palju raha me vajame?

Sissejuhatavad harjutused

Alustamine on pool võitu.

Kreeka vanasõna

Teemad	• Üldised inimõigused
Raskusaste	Tase 2
Aeg	15 minutit
Ülevaade	Allpool kirjeldatud sissejuhatavad harjutused aitavad luua rühmas positiivset õhkkonda ning on lõbusaks sissejuhatuseks inimõiguste teemadesse.
Seotud õigused	• Kõik
Eesmärgid	• Äratada uudishimu inimõigustega seotud ideede vastu • Kasvatada koostöövalmidust • Soodustada loovust, anda energiat ja motiveerida

Kompass on midagi enam kui raamat.

Selles harjutuses sõnu ei kasutata ning see on lustakas võimalus, kuidas *Kompassi* uuele rühmale esimest korda tutvustada.

Juhised

1. Asetage *Kompassi* eksemplar põrandale ja paluge osalejatel ringis selle ümber seista.
2. Selgitage, et see on pantomiimiga sarnanev harjutus ning osalejad peavad kujutama liigutuste abil mõnda tegevust, kasutades sealjuures mingil viisil abivahendina *Kompassi*. Ainus, mis on keelatud, on kasutada seda raamatuna. Ülejäänud rühm peab ära arvama, mida *Kompassi* abil kujutatakse.
3. Näidake harjutus ette. Selleks võtke *Kompass* maast üles ja öelge: „See ei ole raamat... Mis see on?” Seejärel tehke nägu, nagu sööksite võileiba. Kui keegi arvab ära, et tegu on võileivaga, pange raamat põrandale tagasi ja astuge teiste kõrvale ringi tagasi.
4. Paluge osalejatel ükshaaval teistele midagi ette näidata. Laske neil üksteiselt inspiratsiooni ammutada ning astuda ette siis, kui neil on tulnud sobiv idee.

Nõuandeid korraldajatele

Seda meetodit saab kasutada ka koolituse ajal, kui alustatakse harjutuste ja meetodite hindamist.

Toolidele!

Harjutus julgustab osalejaid väljendama oma arvamust ning võimaldab ühtlasi inimõigustega seotud teemasid sisse juhatada.

Materjalid	• Vaba ruum • Igale osalejale üks tool, lisaks veel üks tool • Ettevalmistatud väited
-------------------	---

Üldised
inimõigused

Tase 2

15 minutit

Juhised

Paluge kõigil istuda ringis toolidele. Üks tool peaks jääma tühjaks.

Lugege ette esimene väide ja öelge, et kõik, kes sellega nõustuvad, peavad kiiresti kohta vahetama ja leidma endale uue tooli. Need, kes ei nõustu, jäävad samale kohale istuma. Kui keegi ei oska otsustada, peaks ta püsti tõusma, tegema kohapeal ühe pöörde ja uuesti istuma.

Nõuandeid korraldajatele

See sissejuhatav harjutus on juba iseenesest lõbus ja kasulik. Võite harjutuse lõpus küsida, kuidas seostuvad ette loetud väited inimõigustega. Pidage siiski meeles, et see on üksnes sissejuhatav harjutus ja arutelu ei peaks pikaks venima.

Teine variant on kasutada seda meetodit põhjaliku arutelu sissejuhatusena. Sel juhul peate keskenduma kindlatele teemadele ning kasutama väiteid, mis aitaksid edasist arutelu soovitud suunas juhtida. Võite küsida osalejailt, miks nad väidetele erinevalt reageerivad ja kust need tõekspidamiste erinevused pärinevad.

Kui töötate kindla teemaga, siis on veel üks võimalus paluda osalejatel kirjutada ise väiteid paberilehtedele. Need saab siis kübarasse või karpi panna ja järjest ette lugeda.

Võite valida ettelugemiseks väiteid järgmisest nimekirjast või kasutada seda üksnes inspiratsiooniks ja koostada oma väited.

- Olla halva mainega tüdruk on hullem kui olla halva mainega poiss.
- Noored naised ei pea tingimata oma kehakarvu eemaldama.
- Kauplused ei tohiks müüa lastele mõeldud stringe.
- Noormees ja neiu võivad olla omavahel lihtsalt head sõbrad.
- Naised teevad paremini süüa kui mehed.
- Geidel ja lesbidel peaks olema õigus abielluda.
- Kui mu sõber mulle ütleks, et ta on homoseksuaal, jääksin edasi tema sõbraks.
- Ainult saledad tüdrukud on ilusad.
- Illu on inimese sees.
- Juba lapsest peale on tüdrukud osavamad õmblemises ja poisid tehnikas.
- Mõnikord on vägistamine tüdruku/naise enda süü.
- Lihased on mehelikud.
- Mehed suudavad hästi oma tundeid väljendada.
- Sisserändajad on alati töökad, sest neil ei jää midagi muud üle.
- Balletitantsija ei ole mehele sobiv elukutse.
- Ohjade haaramine ja juhtimine on meeste jaoks loomulik tegevus.
- Meessoost president/peaminister on parem kui naissoost.
- Mees ei tohiks oma naisest vähem teenida.
- Kui sa tunnistad sõpradele, et kardad midagi, näitab see sinu nõrkust.
- Tunnetest rääkimine ei ole mehelik.
- Armastus hääbub aja jooksul.
- Seks eeldab armastust.
- Täiskasvanute vaated seksile on vanamoodsad.
- Pornosaitidelt võib saada kasulikke teadmisi seksi kohta.
- Noorteajakirjadest võib saada kasulikke teadmisi seksi kohta.
- Kõik inimesed on võrdselt väärtuslikud.

„Ma oskan hästi...”

Harjutuse eesmärk on kasvatada enesehinnangut ning tuua esile rühma liikmete erinevust ja solidaarsust.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada hästi suur ring.
2. Paluge mõnel osalejel teha üks samm ringi sisse ja öelda, mida ta hästi oskab.
3. Nüüd öelge, et ülejäänud rühm astuks samuti sammu ette, kordaks äsja kõnelenud inimese nime ja seda, mida ta hästi oskab.
4. Nüüd andke kõnelemise ja sammu tegemise kord järgmisele osalejale.

Nõuandeid korraldajatele

Algne ring peaks olema võimalikult suur, et iga vooru ajal saaksid kõik sammu edasi astuda. Lõpuks seisavad osalejad üksteisele väga lähedal.

Ilus Imre ja lennukas Laura

Kasutage seda harjutust inimestega, kes kohtuvad üksteisega esimest korda. Lisaks nimede meeldejätmisele aitab see kasvatada solidaarsust ja vastastikust austust.

Juhised

1. Paluge kõigil ringis seista.
2. Paluge mõnel osalejel öelda oma nimi (nt Imre).
3. Nüüd peaks ülejäänud rühm välja pakkuma positiivse tähendusega omadussõnu, mis algavad sama tähega (antud näites i).
4. Paluge Imrel üks pakutud omadussõnadest välja valida.
5. Kui Imre valib näiteks sõna „ilus”, peaks temast paremal käel seisev osaleja ütleva: „Tere, ilus Imre! Minu nimi on... (nt Laura).”
6. Nüüd peaks rühm mõtlema omadussõnu Laurale (nt lennukas).
7. Siis peaks rivis järgmine osaleja ütleva: „Tere, ilus Imre ja lennukas Laura, minu nimi on...”
8. Liikuge mööda ringi edasi, kuni kõik on tutvustatud.

Nõuandeid korraldajatele

Tuleb meeles pidada, et pakkuda tuleb lihtsalt sama tähega algavaid positiivseid omadussõnu, mitte asjaomast isikut ka tegelikult kirjeldavaid sõnu.

Igaüks valib teiste osalejate pakutud omadussõnast ise välja endale meelepärase.

Korraldajana peaksite olema valmis pakkuma positiivseid omadussõnu igasuguste algustähtede korral, ka siis, kui kellelgi teisel midagi pähe ei tule.

Lõbus täiendus sellele harjutusele on paluda igaühel lisaks nime ütlemisele teha ka mõni liigutus. Näiteks võib Imre käega oma lagipead patsutada. Sel juhul peab rühm meelde jätma nii tema nime, liigutuse kui ka omadussõna.

Sõlmed

See harjutus eeldab koostööd ja sümboliseerib ühiselt probleemide lahendamiseks tehtavat tööd.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada 5–8-liikmelised rühmad.
2. Öelge, et kõik seisaksid ringis õlg õla kõrval ja sirutaksid käed enda ette.
3. Seejärel peaksid nad üksteise kätest kinni võtma. Reeglid on sellised, et a) keegi ei tohi kinni hoida ühe ja sama inimese mõlemast käest ja b) vahetult enda kõrval seisja käest ei tohi kinni võtta. (Lõpptulemusena tekib suurt kätesõlme meenutav moodustis.)
4. Nüüd paluge osalejatel see sõlm lahti harutada kätest lahti laskmata.

Nõuandeid korraldajatele

Osalejad peavad üksteise käte pealt ja alt läbi ronima. Läheb vaja natuke kannatust, kuid üllatuslikult on lõpptulemuseks üks või kaks suurt ringi.

See harjutus toimib hästi energiat andva tegevusena. Kui tahate, et osalejad sellest midagi kõrva taha paneksid, küsige, mis tunne neil alguses pärast sõlme tegemist oli. Kas selle lahtiharutamine tundus pöörase või lootusetu ülesandena? Kas lõpptulemus üllatas neid? Seejärel võite öelda, et nad peaksid meeles pidama Mahatma Gandhi sõnu: „Meie tegude ja meie tegelike võimete vahe on nii suur, et sellega saaks lahendada enamiku maailma probleeme.”

Maapuuted

See energiat andev harjutus soodustab koostööd ja ühiste otsuste tegemise oskust. Sellega kaasneb lähedane kehaline kokkupuude.

Juhised

1. Selgitage rühmale, et iga mängija kehal on üheksa punkti, millega ta võib maad puudutada: 2 jalga, 2 kätt, 2 küünarnukki, 2 põlve ja 1 otsmik.
2. Paluge osalejatel ruumi keskel laiali hargneda. Hõigake välja number vahemikus ühest üheksani – iga mängija peab vastava arvu punktidega maad puudutama. Korra ke seda kaks korda.
3. Nüüd paluge osalejatel moodustada paarid. Hõigake välja number vahemikus 2–18. Paarid peavad kahe peale kokku panema maha õige arvu punkte. Korra ke seda kaks korda.
4. Suurendage koos töötavate osalejate arvu nelja, kaheksa ja lausa kuuteistkümnene või seni, kuni kõik on ühes rühmas koos.

Nõuandeid korraldajatele

Võite valida, kas lubate osalejatel rääkida või suhelda ainult žestide abil. Kui neli mängijat mängivad ühes rühmas, on teoreetiliselt kõige väiksem võimalik number kaks – selleks peaks kaks mängijat seisma ühel jalal ja hoidma ülejäänud kahte süles. Kõige väiksem praktiliselt kasutatav number nelja inimese puhul on arvatavasti neli. (Suurim number on $4 \times 9 = 36$.) Üheski voorus ei saa suurim võimalik number olla suurem kui rühma kuuluvate mängijate arvu ja üheksa korrutis.

Paluge osalejatel töötada kiiresti. Suures rühmas kipub osalejatel kuluma liiga palju aega, et otsustada, kes peaks millise punkti maha panema. Kõige lõbusam on mäng siis, kui kaheksaliikmeline rühm püüab maha panna kuus või kaheksa punkti.

Tähestik põrandal

See energiat andev harjutus sobib hästi tervitustegevuseks. Osalejad alustavad üksteise nimede ja päritolukohtade tundmaõppimist kuigi palju rääkimata. Samuti on see hea meetod, et alustada arutelu mitmekesisuse ja selle austamise üle.

Ettevalmistus

- Kirjutage tähestiku iga täht eraldi A4 formaadis paberile.

Juhised

1. Laotage tähed suvaliselt põrandale ning paluge osalejatel moodustada nende ümber ring.
2. Selgitage, et te küsite neilt mõned küsimused, näiteks: mis su nimi on? Seepeale peavad osalejad võimalikult kiiresti leidma oma nime esitähe ja jääma seisma nii, et varvas puudutaks selle tähega paberit. Näiteks Laura seisab L tähe peal, Riho seisab R peal ja nii edasi.
3. Kui kõik on oma tähe leidnud, hakake tähthaaval minema ja paluge vastava tähega osalejatel kiiresti oma nimi öelda.
4. Korrake sama teiste küsimustega.

Nõuandeid korraldajatele

Laotage tähed laiali nii, et igaühe ümber oleks rohkesti ruumi, sest väga tõenäoliselt peab mõne tähe peal seisma rohkem kui üks inimene. Tegelikult lähebki lõbusaks siis, kui rohkem kui kolm inimest püüavad seista ühe tähe peale, sest siis peavad nad üksteisest kinni hoidma.

Kuna tähed on juhuslikus järjestuses laiali laotatud, paneb see osalejaid üksteist tähtede leidmisel abistama.

Kui rühma koosseis on rahvusvaheline, arvestage ka teistsuguste tähestike kasutamise vajadusega ning jälgige, et tähed oleks hästi arusaadavad ja selgelt loetavad. Tegelikult on hea võimalus uudishimu äratada see, kui kirjutada sama täht samale paberile mitmes eri tähestikus.

Sõltuvalt rühma suurusest võite läbi teha rohkem või vähem ringe. Ärge laske harjutust venima. Mõned võimalikud küsimused on esitatud allpool.

- Mis su nimi on?
- Mis riigis sa elad?
- Mis riigis sa sündisid?
- Mis on su lemmikjook/toit?
- Mis on su lemmikvärv?
- Mis on su lemmikraamat/muusikastiil?
- Mis on su elu juhtmõte?

Lisateave

Sissejuhatavaid harjutusi võite leida ka järgmistelt veebisaitidelt:

- <http://wilderdom.com/games/icebreakers.html>
- <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/activities/11.htm>
- http://www.amnesty.ca/youth/youth_action_toolkit/icebreakers.php
- <http://www.corrymeela.org/sitepage/icebreakers.aspx>
- <http://www.nationalservicerresources.org/taxonomy/term/183>

Üldised
inimõigused

Tase 1

Piiramatult

10 minutit

Analüüsiharjutused

Miski pole ajaraiskamine, kui te kasutate saadud kogemust targalt.

Auguste Rodin

Raskusaste Tase 1

Rühma suurus Piiramatult

Ülevaade Järelanalüüs on käesoleva inimõigustealase hariduse käsiraamatu kogemusliku õppimistsükli lahutamatu osa. Kirjeldatud harjutused pakuvad lihtsaid ja lustakaid võimalusi, kuidas inimesed saavad oma kogemustest õppida. Neid võib kasutada pärast *Kompassis* kirjeldatud õppeharjutusi, aga mitte üksikasjaliku analüüsi ja hindamise asemel. Kõige kasulikum on neid kasutada koolituspäeva lõpus või pärast pikemat koolitusperioodi, et panna osalejaid üldiselt mõtlema sellele, mida ja kuidas nad õpivad, samuti siis, kui korraldaja tahab saada kiiret tagasisidet.

Seotud õigused

- Õigus inimõigustealasele haridusele
- Õigus haridusele
- Õigus osalemisele

Eesmärgid

- Suurendada kogemuste abil teadmisi ja mõistmist seoses inimõigustealase haridusega
- Arendada kriitilise mõtlemise oskust
- Kujundada harjumus kasutada kogemuste üle reflekteerimist õppimismeetodina
- Toetada õppeprotsesside hindamist

Lõppmäng

Aeg: 10 minutit

Juhised

1. Korrake lühidalt üle, mida tunnis tehti.
2. Paluge osalejatel istuda ringi.
3. Valige altpoolt mõni väide ja paluge järjest igal osalejal see lõpetada. Kommentaarid ja arutelu pole lubatud.
4. Kui teil on aega või tahate rohkem tagasisidet, korrake seda veel mõned korrad.

Nõuandeid korraldajatele

Näidisväited:

- Selle harjutuse kõige parem osa oli... ja kõige halvem oli... .
- Kõige huvitavam oli... ja kõige igavam oli... .
- Mulle ei meeldi üldse... ja ma hindan väga... .
- Kõige naljakam oli... ja kõige tõsisem oli... .
- Oleksin tahtnud rohkem... ja vähem... .
- Ma sain teada, et..., ja tahan põhjalikumalt uurida... .
- Nüüd ma tahan ... ja loodan... .
- Ma sain aru, et... ja ma pean... .
- Mind üllatas kõige rohkem see, et... .
- Tegevustest meeldis mulle kõige rohkem... ja kõige vähem meeldis mulle... .
- Tundsin ennast kõige enesekindlamalt siis, kui... ja kõige ebakindlam olin ma siis, kui... .

Kui teil on aega, võite küsida ka põhjalikumalt tagasisidet ja paluda osalejatel oma seisukohti põhjendada.

Näiteks: „Kõige parem osa oli..., sest...”, „Kõige halvem osa oli..., sest...”

Kõrge või madal

See on väga kiire harjutus, mis sobib hästi, kui aeg hakkab otsa saama.

Aeg: 2 minutit

Ettevalmistus

Mõelge välja kolm-neli küsimust. Näiteks: kas tegevus meeldis teile? Kas saite midagi uut teada? Kas saate õpitut kuidagi igapäevaelus kasutada?

Juhised

1. Selgitage, et te küsite mõned küsimused selle kohta, kuidas tund osalejatele meeldis ja mida nad õppisid. Nad ei tohi vastata sõnadega, vaid peavad kasutama oma keha. Kui nad tahavad vastata „jah”, peaksid nad käed pea kohale tõstma ja eriti suure nõusoleku korral ehk isegi kikärvule tõusma. Kui keegi ei ole üldse nõus, peaks ta kükitama või isegi pikali heitma ja ennast võimalikult vastu pörandat suruma. Sõltuvalt oma vastusest võivad osalejad valida ka sobiva vahepealse asendi.
2. Lugege ette esimene küsimus ja andke osalejatele üks minut asendi sissevõtmiseks.
3. Vaadake ringi ja jätke osalejate hinnangud meelde, aga ärge küsige ega lubage kommentaare.
4. Seejärel paluge osalejatel lõdvestuda ja lugege ette järgmine küsimus.

Seisukohad

See on kiire meetod ja võimaldab osalejatel soovi korral ka kommentaare esitada.

Aeg: 20 minutit

Ettevalmistus

- Mõelge välja kolm-neli küsimust. Näiteks: kas tegevus meeldis teile? Kas saite midagi uut teada? Kas saate õpitut kuidagi igapäevaelus kasutada?
- Valmistage neli A4 formaadis märki: „nõustun”, „ei nõustu”, „ei tea” ja „soovin sõna”. Kinnitage need ruumi nelja seina külge.

Juhised

1. Juhtige osalejate tähelepanu neljal seinal olevatele märkidele ja selgitage, et need vastavad neljale erinevale seisukohale. Öelge, et sõna saavad ainult need osalejad, kes seisavad sildi „soovin sõna” juures.
2. Selgitage, et te loete ette küsimuse ja osalejad peaksid valima oma vastusega sobiva seina. Harjutuse käigus võivad osalejad oma kohta vahetada.
3. Esitage esimene küsimus harjutuse kohta.
4. Andke osalejatele aega oma koha leidmiseks ja küsige seejärel sõna soovijatelt kommentaare.

Ilmateade

Harjutuses kasutatakse ilma mõtete metafoorina.

Aeg: 30 minutit

Materjal

- Soovi korral paber ja pliiatsid

Juhised

1. Selgitage lühidalt, et harjutuses kasutatakse ilma mõtete metafoorina.
2. Andke osalejatele 5–10 minutit, et mõelda möödunud päevast, koolitusest, projektist või tööst ja küsida endalt: kas see meeldib mulle? Mida ma sellest saan? Kas sellest on tulevikus kasu?
3. Seejärel paluge neil ükshaaval esitada oma seisukoht ilmateate vormis.

Nõuandeid korraldajatele

Metafoori ideed selgitades esitage osalejatele mõned näited. Näiteks: „Päeva alguses oli natuke udu. Enne keskpäeva sadas hoovihma. Pärastlõunal tibutas pisut, aga hiljem tuli juba päike välja.” See tähendab, et alustasite päeva kõhklevalt ja seejärel läks päris raskeks. Pärast lõunat hakkas asi paranema ja nüüd on teil juba tunne, et olete palju targem.

Variandid

Rääkimise asemel võivad osalejad oma ilmateate ka paberile joonistada.

Põhimõtteliselt sama ideed saate kasutada projekti analüüsimiseks ka näiteks jalgpallikommentaari või mõne muu osalejatele meelepärase sündmuse vormis.

Suured pealkirjad

Osalejad töötavad väikestes rühmades, et koostada tabloidlehe esikülje makett.

Aeg: 60 minutit

Ettevalmistus

- Teil on iga väikese rühma jaoks vaja A3 formaadis paberilehte ja viltpliatseid.

Juhised

1. Paluge osalejatel moodustada 3–4-liikmelised rühmad. Nende ülesanne on koostada tabloidlehe esikülge: seal peavad olema suured pealkirjad ja vähe teksti.
2. Öelge neile, et nad arutaksid läbi, mida nad on projekti või harjutuse käigus teinud ja õppinud, ning loetleksid ajurünnakus positiivseid ja negatiivseid kogemusi.
3. Iga väike rühm peaks kokku leppima viis või kuus lehte minevat lugu. Nad peaksid kirjutama iga loo jaoks pealkirja koos paarist lausest koosneva kokkuvõttega. Tervet lugu valmis kirjutada pole vaja. Soovi korral võib lisada ka „foto”.
4. Pange lehed vaatamiseks välja.
5. Soovi korral võib läbi viia nende tutvustamise ja arutelu.

Seljakott

See on hea harjutus koolituse lõpus kasutamiseks. Pildid ütlevad alati rohkem kui sõnad.

Aeg: 40 minutit

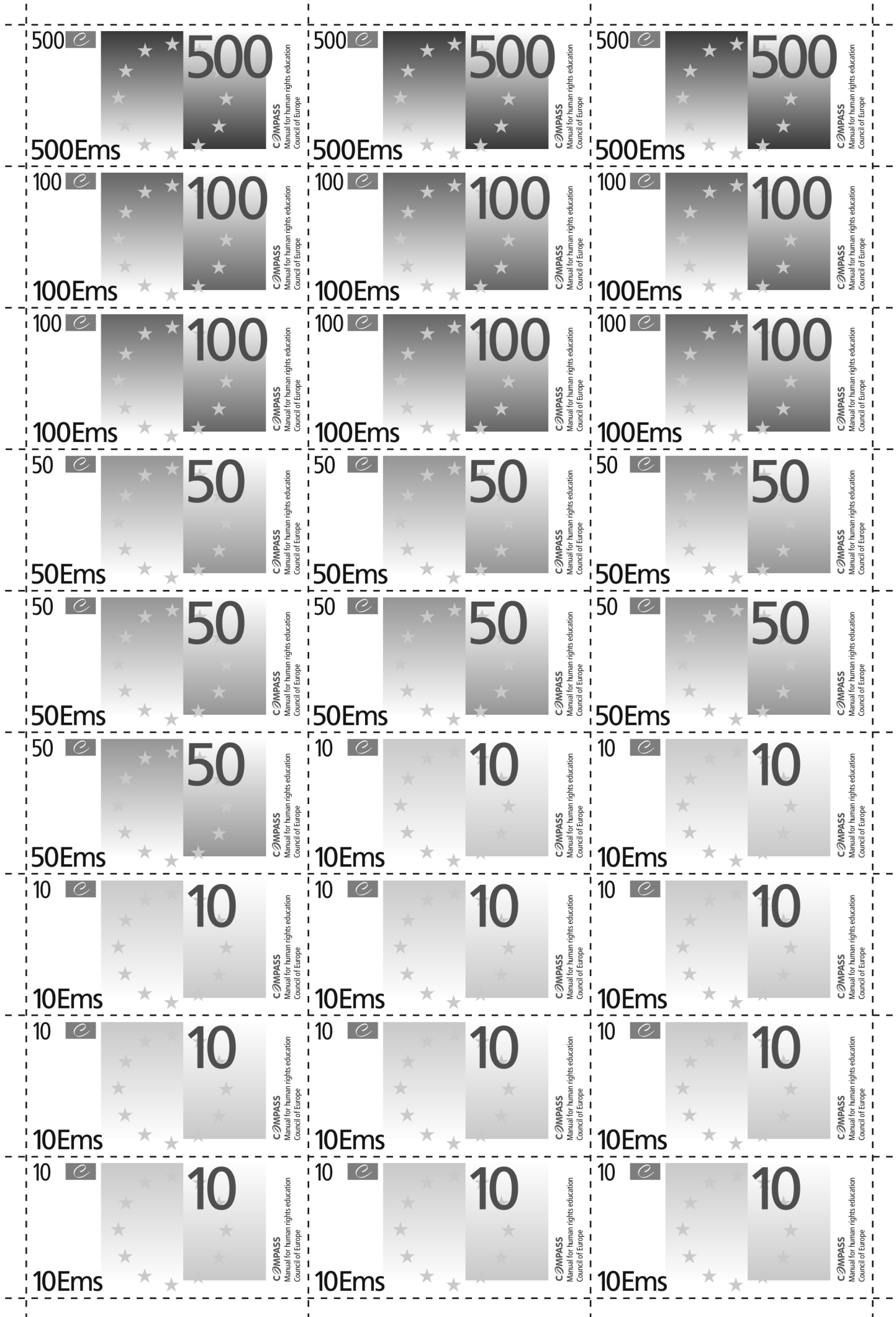
Materjalid

- Paberid ja värvilised pliiatsid

Juhised

1. Paluge osalejatel mõelda, mida nad tunni/kohtumise jooksul õppisid, ning joonistada iseennast hüvastijätuks lehvitas, seljas suur seljakott. Kott peaks sisaldama näiteks teadmisi, ideid ja lootusi, mida nad endaga kaasa võtavad.
2. Arvesse tuleks võtta kõik, mida nad on õppinud ja tahavad meeles pidada. Selleks võivad olla näiteks raamatud või pildid, tunded, inimesed, ideed, uued vaatenurgad maailmale, raskuste võitmisest leitud jõud, väärtushinnangud.
3. Samuti võivad nad joonistada prügikasti koos asjadega, mille nad tahavad maha jätta. Need võivad olla näiteks halvad harjumused, vanad ideed, rasked hetked ja kasvõi halb toit.
4. Rõhutage osalejatele, et nad ei pea olema kunstnikud. Väga hästi sobivad ka kriipsujukud, sõnad ja sümbolid.

3. peatükk

Inimõiguste kaitseks tegutsemine

Peatüki sisukord

TEAVE KÄESOLEVA PEATÜKI KOHTA.....	357
3.1. INIMÕIGUSTEALANE HARIDUS JA AKTIVISM.....	358
Mis on aktivism?	358
Mida tähendab „tegutsemine“?	359
Millal võib rühm tegutsema hakata?	361
3.2. LIHTSAD TEGEVUSED INIMÕIGUSTE KAITSEKS	362
Avalikud aktsioonid	362
Eakaaslaste õpetamine	363
Isetegemine	364
Riigi esindajate poliitika või käitumise muutmine	365
Sidemete loomine teiste rühmade või liikumistega	367
Andmete kogumine	368
3.3. TEGEVUSKAVA KOOSTAMINE	370
Enne alustamist	370
<i>Tundke iseennast – TNVO-analüüs.....</i>	<i>370</i>
<i>Valikute tegemine.....</i>	<i>371</i>
<i>Probleemi tundmaõppimine</i>	<i>372</i>
<i>Probleemipuu.....</i>	<i>372</i>
<i>Probleemi näidis</i>	<i>373</i>
<i>Lahenduse visandamine</i>	<i>373</i>
Tegevuse kavandamine	374
<i>Millist probleemi tahate lahendada?.....</i>	<i>375</i>
<i>Kes on teie sihtrühm?.....</i>	<i>375</i>
<i>Milliseid muutusi loodate saavutada?</i>	<i>375</i>
<i>Kuidas peaks selline muutus tekkima?</i>	<i>375</i>
<i>Milliseid vahendeid plaanite kasutada sihtrühma mõjutamiseks?.....</i>	<i>376</i>
Korralduslikud küsimused	376
<i>Ülesannete tabeli koostamine.....</i>	<i>377</i>
Analüüs ja hindamine	378

Teave käesoleva peatüki kohta

Ilmselt märkasite, et 2. peatüki iga harjutuse juures on alapunkt „Ideid tegutsemiseks”. Miks? Sest meie arvates on inimõigustealane haridus poolik, kui see jääb üksnes klassiruumi või noortekeskuse seinte vahele. Tegutsemine on inimõigustealase hariduse lahutamatu osa, kuna nii muutub inimõiguste teema noorte jaoks reaalseks ning kogu inimõigustealase hariduse idee ongi muutustele kaasa aitamine. Inimõigustealase hariduse mõte eeldab, et sellele järgnevad teod.

Meenutame, et 1. peatüki kohaselt sisaldab inimõigustealane haridus õppimist inimõiguste kohta, nende kaudu ja nende nimel. Inimõiguste nimel tegutsemine ei ole seega mingi lisand, vaid õppeprotsessi lahutamatu osa: tegutsemine tähendab minekut väljapoole tavapärast õppekeskkonda, et teha midagi käegakatsutavat inimõiguste teostamisvõimaluste parandamiseks.

Käesolevas peatükis tutvustatakse inimõigustealase hariduse praktilist aspekti. Seda võib pidada üleminekukohaks 2. peatükis kirjeldatud klassis või noortekeskuses läbi viidavate harjutuste ning 4. peatükis tutvustatud „professionaalsema” aktivismi vahel. See aitab noortel hakata mängima inimõiguste kaitsmisel ja edendamisel järjest aktiivsemat rolli.

- Esimeses osas käsitleme aktivismi ja tegutsemise mõisteid ning seoseid inimõigustealase haridusega.
- Teises osas pakume välja mõned lihtsad meetodid ja ideed, mida saate oma noorterühmas kasutada. Suurem osa 2. peatükis antud soovitudest põhineb samadel meetoditel.
- Kolmandas osas esitame mõned planeerimisvahendid, mis aitavad rühmal teemaga süvendatult tegeleda ning koostada pikaajalise strateegia, võttes aluseks oma konkreetseid huvid ja oskused.

Kõik kolm osa on kasutatavad iseseisvalt, kuigi esimese ja teise osaga tutvumine võib aidata kolmandat osa paremini mõista.

Vabaülikool

2008. aasta kevadel korraldasid Leedu üliõpilased ja teised aktiivsed noorterühmad terve rea proteste kavandatud reformi vastu, millega taheti kaotada tasuta kõrgharidus. Rahulolematud üliõpilased osalesid mitmetes kampaaniates ja hõivasid Vilniuse Ülikooli juures asuva väljaku. Kuigi neil ei õnnestunud reforme peatada, tõi see tegevus nad kokku ja kinnitas veendumust, et rahapuudus ei tohi kellegi jaoks takistada hariduse omandamist. Nii otsustasid nad luua kõigile avatud alternatiivse õppimisvõimaluse, kus ei lähtuta ülikoolide traditsioonilisest teadusharude jaotusest. Vabaülikoolist (LUNI) sai keskus, kus igal soovijal on võimalik õppida või õpetada, kus ei esine rassismi, seksismi ega diskrimineerimist ning kus teadmisi ei käsitata „asjatundjate” eraomandina, vaid väärtusena, mis kuulub kõigile inimestele.

Lisateabe saamiseks kasutage internetiotsingut „free university Luni”.

Kaastundlikest tegudest rääkivad sõnad ja mõtted, mida ellu ei viida, on otsekui kaunid värvilised õied, millel pole lõhna.

Thích Nhất Hạnh

3.1 Inimõigustealane haridus ja aktivism

Mis on aktivism?

Sõna „aktivism“ hakati praeguses tähenduses kasutama umbes 100 aastat tagasi ning see seostub aktiivse tegutsemisega. Aktivist on isik, kes korraldab aktsioone mingisuguse muutuse saavutamiseks, tavaliselt poliitilistes või ühiskondlikes küsimustes. Aktivism tähendab aktivistide tegevust – meetodeid, mida nad kasutavad, et muutusi tekitada.

Rahumeeleavaldajad ja õigus meelt avaldada

Kaks Briti aktivisti korraldasid peaministri elukoha väravate ees Downing Streetil avaliku nimede ettelugemise. Üks neist, Maya Evans (23), luges ette Ühendkuningriigi kõigi hukkunud sõdurite nimed ning tema sõber jätkas pika iraaklaste nimekirjaga, kes teadaolevalt olid Iraagi sõjas elu kaotanud. Maya arreteeriti selle teo eest, kuna ta ei olnud sellest eelnevalt politseile teatanud. Sündmust kajastati riiklikus ajakirjanduses ning sellest kasvas välja arutelu sõnavabaduse ja meeleavaldusõiguse üle. Selle ja paljude sarnaste aktsioonide tulemusena nõustus valitsus läbi vaatama seaduse, mis keelas ilma politsei eelneva loata toimuvad meeleavaldused Londoni kesklinnas.

„Ma ei tahtnud, et mind arreteeritaks, aga enda arvates ma ei teinud midagi valesti, kui ma tol uduvihmasel teisipäevahommikul koos kolleegiga seal seisin ja sõjas hukkunud inimeste nimesid ette lugesin. Ma ei arva, et see on kuritegu, mille eest mind oleks tulnud arreteerida.“ Maya Evans

Inimõiguste kontekstis tähendab aktivism inimõiguste kaitsmist kõikjal ja kõigil tasanditel, kus neid ohustatakse või rikutakse. Inimõigustealase aktivismi põhisisu on seega ebaõiglusele, kuritarvitustele, rikkumisele või diskrimineerimisele reageerimine ja püüd seda parandada. See eeldab valmisolekut inimesi aidata ning olla nendega solidaarne, võitlust nende austava ja väärrika kohtlemise eest ning kaasaaitamist humansema, võrdsema ja õigusi austava ühiskonna kujunemisele. Edukaid aktiviste iseloomustab järjekindlus, loovus, teotahe ja sageli ka julgus, kuid kõige tähtsam on usk inimestesse ja inimõigustesse. Nad usuvad sellise maailma võimalikkusesse, kus inimõigusi austatakse, ning tahavad seda saavutada.

? *Kas aktivistid on „tavalise“ inimesega võrreldes väga erinevad? Milliseid aktivistile omaseid jooni peitub sinus endas?*

Kahtlemata eeldab aktivism usku mingisse üllasse eesmärki või ideaali ning tavaliselt ka pidevat pikaajalist pühendumist. Näiteks:

- Keskkonnaaktivistid võivad ühe lahingu ja hoiavad ära kivisõeelektrijaama ehitamise, kuid alustavad kohe uut kampaaniat, et võtta päevakorrast maha lennujaama lennuraja pikendamise kava.
- Rahuaktivistid võitlevad 30 aastat selle nimel, et võetaks vastu rahvusvaheline maamiinide keelustamise konventsioon.
- Kohalikud aktivistid, kes võitlevad haigla või spordisaali sulgemise vastu, lähenevad küsimusele iga võimaliku nurga alt ning kui üks meetod ei anna tulemusi, võtavad kasutusele järgmise.

Kui sa tead, mis on õige, ja ei tee seda, siis näitab see julguse puudumist.

Konfutsius

Kuigi me usume, et iga inimene on väikestiivi aktivist, kes võitleb kogu elu jooksul mitmete oluliste eesmärkide eest, oleme käesolevas käsiraamatus aktivismi asemel rohkem rääkinud „tegutsemisest”. Ka traditsioonilises tähenduses aktivistid „tegutsevad”, kuid nad teevad seda pidevalt, kasutades paljusid eri meetodeid, ning tõenäoliselt ei lõpeta nad enne, kui on oma tegudega saavutanud mingisuguse mõju. Teie noorterühma liikmed ei hakka tõenäoliselt nii järjepidevalt tegutsema, vaid osalevad aeg-ajalt mõnes aktsioonis, ühendavad mõnikord jõud teiste aktivistidega ning töötavad mõnikord üksi mõne nende arvates olulise probleemi lahendamiseks.

- ❓ *Kas oskate nimetada „üllaid eesmärke”, mille nimel te olete võidelnud?
Kas haridus võiks olla üks selline „üllas eesmärk”?*

Mida tähendab tegutsemine?

Kui me räägime rühma tegutsemisest, ei pea me silmas lihtsalt näiteks 2. peatüki harjutustes kirjeldatud tegevusi, vaid midagi, mille mõju ulatub rühma liikmetest endist kaugemale. Inimõigustealase hariduse osaks olev tegutsemine peaks lisaks hariduslikule väärtusele andma ka mingi ühiskondliku tulemuse. Näiteks:

- Kohaliku kodutute varjupaiga või pagulaste vastuvõtukeskuse külastamine aitab lõhkuda inimestevahelisi barjääre või eelarvamusi ning pakkuda külastatavatele lohutust ja rõõmu.
- Noorte inimeste poolt ajakirjandusväljaandele kirjutatud kiri, milles juhitakse tähelepanu rassistikule või sallimatule suhtumisele, võib muuta ajakirjanduse noorte arvamuse suhtes tähelepanelikuks ning panna mõne ajakirjaniku mõtlema iseenda eelarvamustele.
- Kogukonnas korraldatud fotonäitus, kus kujutatakse keskkonna saastamise mõju ümbruskonnale, võib avada inimeste silmad ning käivitada suurema rahvaalgatuse selle probleemi lahendamiseks.

Kõigi kirjeldatud aktsioonide eesmärk ja mõju ulatub rühma liikmetest kaugemale, kuid ühtlasi toimivad need noori endid võimestavalt ja kaasavalt. Praktiline tegutsemine aitab teoreetilist teadmist ellu rakendada. See võib anda inimõigustele tähenduse ja muuta need millekski positiivseks. Näha seda, et sinu teod võivad tuua kasu teistele – ja sulle endale –, on mõjus ja motiveeriv õppetund, mis kasvatab usku, et asjad võivad muutuda, kui me nende muutmise nimel tegutseme.

- ❓ *Kui olete töötanud rühmaga, kes viis ellu ka praktilisi tegevusi, siis milline mõju ja õpitulemused sellega saavutati?*

Inimõigustealane haridus, tegutsemine ja aktivism – mille poolest nad erinevad?

- 2. peatüki õppeharjutused on suunatud põhiliselt rühmale endale: eesmärk on õpetada rühmas osalejaid.
- Välismaailmas tegutsemine on rühma jaoks haridusliku väärtusega, kuid sellel on ka väline eesmärk, mis keskendub mõnele maailma tegelikule probleemile.
- Nii elukutseliste kui ka osaaajaga aktivistide kogu tähelepanu on suunatud konkreetsele välismaailmas asuvale probleemile. Aktivistid jätkavad töötamist ja kampaaniate korraldamist seni, kuni nende eesmärk on saavutatud.

Me peame ise saama muutuseks, mida me näha tahame.

Gandhi

Teater on üks teadmiste vorm; see peaks ühtlasi olema vahend ühiskonna ümberkujundamiseks. Teater võib meil aidata ise oma tulevikku ehitada, mitte lihtsalt selle saabumist oodata.

Augusto Boal

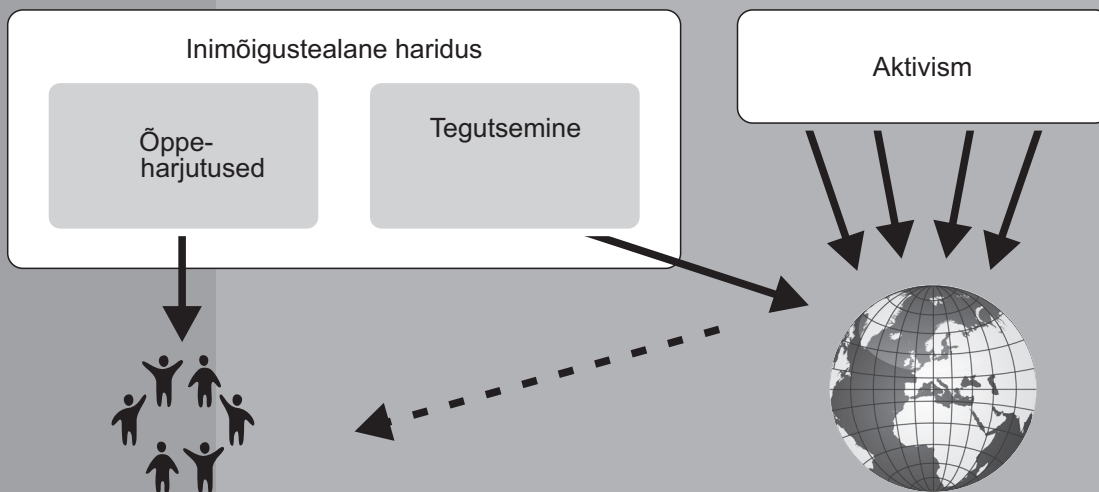
Kasvavad lapsed (*Putos que a ta cria*)

Lissaboni äärelinnas elavad Aafrika päritolu lapsed kasutasid muusikat, et saada üle ühiskonnas tõrjutuse tunde ning õpetada teiste lugupidamist kultuurilise mitmekesisuse suhtes. Rühm selgitab oma veebisaidil, et teise põlvkonna sisseerandajad tunnevad tihti, „et nad on tõrjutud nii selles ühiskonnas, kus nad ise sündisid ja elavad, kui ka selles ühiskonnas, kus sündisid ja elasid nende vanemad. Muusika on alati olnud üks võimalus, kuidas selle olukorraga kaasnevat kimbatust ja pettumust väljendada.”

Seega otsustasid noored loomeinimesed kasutada räppi ja muid muusikastiile omalaadse ühiskonnaõpetusena, mis võiks noori motiveerida ja sotsiaalset sidusust suurendada. Nad edastasid oma sõnumit rütmi ja poeesia vahendusel ning innustasid ka teisi räppareid kasutama muusikat ühiskonna ümberkujundamise vahendina. Pärast mitme koolituse läbimist salvestas rühm *Putos que a ta cria* Euroopa Liidu noorteprogrammi toetusel kaks CD-plaati ja ühe DVD, osales mitmetel avalikel üritustel, korraldas inimõigustele pühendatud noortefestivali ning jagas motivatsiooni teistele räpparitele. „Hiphop on lõbus, aga see on ühtlasi sekkumistegevus.”

<http://www.myspace.com/putosquiatacria>

Inimõigustealase hariduse ja aktivismi tegevussihtide võrdlus

Millal võib rühm tegutsema asuda?

Lühike vastus on: igal ajal. Käesoleva peatüki teises osas kirjeldatud kogukonna-aktisioone võib kasutada enne või pärast noortekeskuses või klassis läbi viidud õppeharjutust. Kui aktsioon korraldatakse pärast õppetööd, peaks rühmal olema probleemidest parem ülevaade ning kõige tõhusama tegutsemisvormi leidmisel võidakse olla loomingulisemad. Kui aga aktsioon toimub enne samasisulist õpet, on omakorda eeliseks see, et rühm on teemas juba sees ning on selle olulisust oma silmaga näinud.

Pidevalt inimõigustealase haridusega tegelevad õpetajad kasutavad tihti kord ühte, kord teist varianti sõltuvalt konkreetsest teemast, rühma huvist ja teadlikkusest ning võib-olla ka oma suhtest antud rühmaga. Oleme püüdnud seostada paljud käesolevas peatükis soovitatud aktsioonid mõne 2. peatüki harjutusega. Neile on viidatud lehekülje veerisel ning sageli haakub vastav aktsioon harjutuse lõpus esitatud punktiga „Ideid tegutsemiseks”. Peaaegu kõik aktsioonid sobivad kasutamiseks nii enne harjutust sissejuhatusena kui ka pärast harjutust, et lisada käsitletud teemadele praktiline mõõde.

 Kodanikuaktiivsus on miski, mis innustab sind iga päev väikesi tegusid korda saatma. Mõnikord mõistad, et maailma muutmisest saab sinu elu mõte. Mõnikord näib sulle, et saad abivajajate aitamiseks palju ära teha. Sa muutud vabaks ja näed maailma uue pilguga.

*Ivan Kondratenko, Venemaa
üliõpilaslehe Perekod
peatoimetaja*

3.2 Lihtsad tegevused inimõiguste kaitseks

? *Kui te näete ebaõiglust või arvate, et mõni poliitika on ebaõiglane, mida te siis selle suhtes ette võtate? Kuidas selgitate oma seisukohta teistele?*

See, kes peseb käed võimukate ja võimutute konfliktist puhtaks, ei ole erapooletu, vaid valib võimukate poole.

Paulo Freire

Käesolevas osas vaadeldakse mõnesid meetodeid, millega võiks inimõigustealase hariduse laiemasse kogukonda viia. Need ei ole radikaalsed soovitusel ja on väga võimalik, et te juba kasutate oma töös paljusid selliseid võtteid: plakatite kujundamine, probleemide arutamine, kultuuriürituste korraldamine, erinevate organisatsioonidega koostamine, kirjade kirjutamine jne. Täpselt neidsamu pealtnäha lihtsaid meetodeid kasutavad ka professionaalsed aktivistid ning need tõepoolest toimivad.

Allpool esitatud loetelu on vaid pisike kild kõigist võimalikest tegevustest. Selle eesmärk on inspireerida ideid, mitte anda valmisretsepte. Olge loominguline ja küsige osalejatelt, milline oleks nende arvates kõige huvitavam või kasulik tegevus, mis ühtlasi oleks asjaosaliste oskusi arvestades teostatav.

Avalikud aktsioonid

Avalikel aktsioonidel, näiteks tänavateater, protestimarss, petitsioon või istumisstreik, võib olla mitmeid eesmärke, kuid neist kõige olulisemad on tõenäoliselt järgmised:

- teadlikkuse tõstmine probleemist;
- teiste inimeste kaasatõmbamine eesmärgi nimel tegutsemisse;
- meedia tähelepanu võitmine;
- poliitikele või võimukandjatele näitamine, et inimesed jälgivad neid.

Kui kaalute avaliku aktsiooni korraldamist, pidage meeles, et see peaks mingil moel tähelepanu köitma: panema inimesi naerma või peatuma ja vaatama jääma. Võite isegi üritada neid šokeerida. Oluline on, et jutud hakkaksid liikuma.

Kriitiline mass

Paljudes Euroopa linnades kogunevad enamasti iga kuu viimasel reedel kümned ja sageli sajad jalgratturid, et võtta tänavad autodelt tagasi. Tegevus on spontaanne: sellel ei ole korraldajaid ega isegi ette kavandatud marsruuti. Jalgratturite rühm sõidab lihtsalt üheskoos mööda tänavaid, et aeglustada liiklust, juhtida tähelepanu keskkonna saastamisele või autosid täis tänaval jalgrattaga sõitmise ohtudele, samuti inimeste võimele tavapärasest linnarütmist aeglustada, et tunda rõõmu ühisest eesmärgist ja jagatud ideaalidest. Inimesed osalevad selles sõidus erinevate eesmärkidega ning paljudel on kaasas oma plakatid, millega nad tahavad tõmmata avalikkuse tähelepanu mõnele nende jaoks olulisele probleemile.

Mõne üksiku jalgratturi algatusest on nüüdseks saanud massiüritus ja paljude linnade igakuine traditsioon.

Lisateave aadressil www.critical-mass.info.

Soovitusi rühmale

- Kirjutage laul, muusikal või näidend ja minge sellega tänavale.
- Valmistage loosung ja korraldage mõne kohaliku ettevõtte ees meeleavaldus seoses keskkonna saastamise, teenuste sisseostu, tööõiguse rikkumiste või mõne muu aktuaalse probleemiga.
- Koostage probleemküsimumust käsitlevad plakatid või lendlehed ning jagage neid inimestele või pange avalikku kohta üles.
- Looge probleemist rääkimiseks Facebooki lehekülge ning kasutage sotsiaalvõrgustikke leheküljele jälgijate leidmiseks.

? *Inimesed ütlevad, et meeleavaldused on ajaraiskamine, aga mis mulje jätab see, kui keegi kunagi meelt ei avalda?*

99% hääl

2011. aastal jõudis enam kui 80 riigi ligi 1000 linna nn „okupeerimisliikumine”. See oli osaliselt inspireeritud araabia kevadest, kus meeleavaldajad keeldusid laiali minemast enne, kui nende nõudmised rahuldatakse. Seda eeskujuga järgides püstitasid aktivistid, noored ja paljud teised telke ja moodustasid väikesi isemajandavaid kogukondi, mis „okupeerisid” kõikjal maailmas avalikku linnaruumi. Kasutades loosungit „Meie oleme 99%”, püüdsid nad juhtida tähelepanu väga väikese seltskonna kätte koondunud tohutule rikkusele, sellest tingitud demokraatiamoontustele ning elanikkonna enamust mõjutavate teenustekärbete ebaõiglusele.

Eakaaslaste õpetamine

Eelmises alaosas käsitletud avalikud aktsioonid ei täida enamasti hariduslikku eesmärki. Pigem tahetakse nendega kiiresti lihtsaid sõnumeid edastada, teadlikust tõsta ja edaspidise tegevuse seemneid külvata. Noored inimesed võivad olla väga head õpetajad ning sageli on nad inimeste värbamises või suhtumise muutmises väga osavad, eriti kui sihtrühmaks on nende eakaaslased. Probleemi selgitamine teistele aitab noortel ühtlasi seisukohti enda jaoks selgemaks mõelda ning enesekindlust kasvatada.

Powerpodi projekt: <http://www.edinburgh-powerpod.org>

Edinburghi liikumine *Woodcraft Folk* sai stipendiumi, et ehitada Šotimaal Lothiani regiooni noorte seas õppevahendina kasutamiseks päikese-paneelide ja tuulegeneraatoritega varustatud haagis. Haagisele anti nimeks Powerpod ning selle ehitasid kohaliku ülikooli tudengid, et demonstreerida päikesekiirgusest elektri- ja soojusenergia tootmist ning tuuleenergia võimalusi.

Woodcraft Folk'i noortenõustajate esimene rühm käis ekskursioonil Alternatiivtehnoloogia Keskuses, kus nad said teadmisi Powerpodi süsteemide teadusliku tausta ja tehniliste aspektide kohta. Pärast tagasijõudmist töötasid nad välja seminarikavad, mis võiksid meeldida nende vanustele lastele ja noortele. Selle tulemusena korraldati piirkonna *Woodcraft*'i rühmadele terve rida seminare, mis äratasid nii tasemehariduse kui ka mitteformaalse hariduse esindajate seas tohutut huvi.

Allikas: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/SustainableDevelopment/EWFenergytrailer>.

Viited harjutustele:
Paljudes harjutustes tõstatatakse üldisi probleeme, mis võivad olla teadlikkuse tõstmise kampaania teemaks, nt „Ashique'i lugu” (laps-töötajad), „Räägime seksist” (sooküsimused/homofobia), „Rassismile reageerimine” (rass, diskrimineerimine).

Õpetajate autoriteet on sageli õppijatele takistuseks.

Cicero

Viited harjutustele:

Kasutage harjutust „Kus on sinu seisukoht?” või „Valimiskampaania”, et selgitada välja noori huvitavaid probleeme ning võimaldada neil harjutada väitlemist.

Harjutus „Pantomiim” soodustab loovat mõtlemist inimõigustest ning selle põhjal võib välja töötada avalikkusele näitamiseks sobiva etenduse.

„Haridus kõigile” võimaldab mõelda hariduse tähendusest, tähtsusest ja seostest elu kõigi aspektidega.

Soovitusi rühmale

- Korraldage avalik väitlus mõnel huvipakkuval teemal, näiteks hariduskulude kärpimine, kurjategijate inimõigused, sõjaliste kulutuste vähendamine ja ümbersuunamine vaesuse vastu võitlemiseks. Kutsuge osalema ametnikke ja sõpru.
- Lavastage mõnel inimõiguste teemal videofilm või teatrietendus.
- Kirjutage kohalikku (või riiklikku) ajalehte artikkel või uurige kohalikust raadio- või telejaamast võimalust seal intervjuud läbi viia. Kas leiate teksti juurde ka mõne pilkupüüdva pildi?
- Mõelge mõnele valdkonnale, mida rühm hästi tunneb, ning käivitage koos teiste rühmade või kohaliku kooli õpilastega omaealiste koolitusprogramm. Näiteks võite rääkida noorterühmale inimõigustest või viia nendega läbi mõne 2. peatükis kirjeldatud harjutuse.

Elava raamatukogu projekt

Üks Poolas Wrocławis tegutsev noorterühm käivitas elava raamatukogu projekti, kus raamatute kohta täitsid erinevaid kultuurilisi, ühiskondlikke ja muid rühmi esindavad inimesed, keda sai 30-minutiliseks personaalseks vestluseks „laenutada”. Valitud inimesed esindasid selliseid rühmi, mis tihtipeale on ühiskonnas tõrjutud ja mille liikmete inimõigusi sageli rikutakse, näiteks homoseksuaalid, romad, puudega inimesed, vähemusreligioonid jne.

Kahe päeva jooksul külastas üritust 600 inimest, kellest üle 100 kasutas „laenutamisevõimalust”. Sündmust kajastati riiklikes ja eratelekanalites ja raadiojaamades ning trükiväljaannetes.

Elava raamatukogu eesmärk on murda teatud kogukondade suhtes valitsevaid eelarvamusi, võimaldades inimestel nende esindajatega isiklikult kohtuda ja vestelda. Allpool on esitatud kahe „lugeja” kommentaarid pärast „raamatutega” vestlemist.

„See aitab mul oma elu kohta otsuseid teha.”

„Sain tohutult palju teada; mõne inimesega vestlemine tõepoolest murdis minu stereotüüpe.”

Rohkem teavet elava raamatukogu meetodi kohta leiate aadressil www.coe.int/compass.

Isetegemine

On mitmeid võimalusi, kuidas rühm saab muutusi ise esile kutsuda poliitikute, avalikkuse või muude vahendajate abi kasutamata. See võib olla kõigest võimalustest kõige rahuldustpakkuvam, sest tulemus on vahetu ja rühm näeb, et just tema tegevus tegi muutuse võimalikuks.

Paljud noorterühmad osutavad näiteks otseselt abi ebasoodsas olukorras olevatele inimestele, kelle õigusi ei austata. Tegelikult peaks selliseid inimesi aitama riik, sest lõppude lõpuks on riigi ülesanne tagada, et kellegi õigusi ei rikuta. Reaalsuses peab ühiskond siiski otsese abi osutamiseks ise sekkuma, kui riik ei suuda oma kohustusi täita.

Noortel inimestel on võimalus seda tühnikku täita. Sageli piisab juba sellest, kui olla lihtsalt kohal, suhelda raskuses olevate inimestega, kuulata nende muresid, olla seltsiliseks või vestluskaaslaseks. See on alati rikastav kogemus mõlemale poolele.

Partisaniteater tähendab spontaanseid üllatusetendusi ootamatutes avalikes kohtades. Tavaliselt tahetakse etendustega juhtida tähelepanu mõnele poliitilisele või ühiskondlikule probleemile, kasutades satiiri, protesti ja karnevalistilisi meetodeid.

Wikipedia

Raskes olukorras olijate külastamine ja riigi tegematajätmist märkamine annab noortele ka tugevama positsiooni otsustajate seas lobitöö tegemiseks või meedias puuduste päevavalgele toomiseks.

? *Mõelge mõnele konkreetsele elanikkonnarühmale: milliseid inimõiguste probleeme aitaks noorte külaskäik leevendada?*

Muid soovitusi rühmale

- Võtke kodukandis mõni hooletusse jäetud koht oma hoole alla: istutage lilli või aedvilju ning muutke see koht selliseks, kus inimesed tahaksid käia.
- Pakkuge aiakorrastusteenuseid või muid oskusi kogukonna inimestele. Kas rühmast võiks saada selline õppekeskus nagu peatüki alguses kirjeldatud vabaülikool?
- Uurige, kas inimestel on üle jäänud värvi või remonditööd: värskendage noortekeskuse, kohaliku rahvamaja või isegi kellegi kodu väljanägemist.
- Valmistage küpsetisi ja viige neid kodutute varjupaika või üksi elavale naabrile. Samuti võite neid jagada avalikus kohas koos lendlehtedega, et tõmmata tähelepanu oma eesmärgile.

Viited harjutustele:

Kasutage harjutust „Meie tulevikud”, et panna osalejaid mõtlema kodukandi väljanägemisele ja avaliku ruumi kasutamisele.

Harjutuses „Redelii” kaalutakse võimalusi, kuidas noored saaksid vahetumalt kogukonna elus osaleda.

„Rüselus rikkuse ja võimu pärast” aitab analüüsida õigluse temaatikat ning õppida paremini mõistma ühiskonnast kõrvale tõrjutute olukorda.

Seemnete külvamine

Paljudes maailma riikides võib leida algatusi hooletusse jäetud avaliku ruumi korrastamiseks ja aedade loomiseks. Seda nimetatakse mõnikord ka geriljaaianduseks – aluseks on hispaaniakeelne sõna *guerrilla*, mis tähendab väikest sõda. Rühmitus nimega Brüsseli Farmerid on nimetanud 1. mai rahvusvaheliseks päevalillede külvamise päevaks. Aastal 2010 osales sellel üritusel umbes 5000 inimest kõikjal maailmast, külvates kodukanti päevalilli.

Riigi esindajate poliitika või käitumise muutmine

Kuna inimõiguste austamise peab tagama eelkõige riik või riigi esindajad, võetakse inimõiguste kampaaniates tihti lõppeesmärgiks poliitika, seaduse või eeskirja muutmine.

See võib tunduda noorte jaoks liiga „tõsine” valdkond või koht, kus nad ei suuda enda arvates midagi ära teha. Kuid nii riiklikul, rahvusvahelisel kui ka kohalikul tasandil muudetakse poliitikat siis, kui mitmed eri rühmad on selleks korduvalt survet avaldanud, tihti kohe üksteise järel. Inimõigustega alles tegelema hakkavad noored võivad sellist survet avaldada sama hästi nagu kogunud aktivistid. Nende püüdluste õnnestumise tõenäosus võib olla suurem kohalikul tasandil või mõnes konkreetses asutuses, sest sel juhul on võrgustikud väiksemad ja võimupositsioonil olevad isikud on paremini kättesaadavad. Kuid ei maksa välistada ka võimalust töötada riiklikul või isegi rahvusvahelisel tasandil, kui rühm otsustab seda proovida.

Maailm on väga ohtlik koht, kus elada, kuid mitte kurjade inimeste pärast, vaid nende inimeste pärast, kes selles suhtes midagi ette ei võta.

Albert Einstein

Mõnikord saab riigi esindajatele kõige paremini survet avaldada koostöö abil, püüdes neile oma argumente selgitada. Teinekord on parem kasutada protesti või muud surveavaldust. Üldiselt muudetakse poliitikat siis, kui sellekohaseid nõudmisi esitavad mitmed eri huvirühmad, kellest mõned on koostöövalmis ja teised sõjakad.

• *Kas teie noorterühma liikmed teavad, kes on nende poliitilised esindajad kohalikul, riiklikul ja Euroopa tasandil?*

Haridusreformide edasilükkamine üliõpilaste protestide tõttu

Paljudes riikides on üliõpilaste protestiliikumistel pikk ajalugu ning üliõpilaste aktsioonid on tihti avaldanud poliitikale otsest mõju või ajendanud teisi osapooli väljendama rahulolematust poliitiliste otsustega.

2008. aastal kavandas Prantsusmaa valitsus hariduses mitmeid muudatusi, mis hõlmasid ka õppejõudude arvu ja õppetööle kuluvate tundide olulist vähendamist. Seepeale tulid üliõpilased kogu riigis tänavale ning valitsus oli sunnitud reformid edasi lükkama.

Viited harjutustele:

„Kui palju raha me vajame?“ võimaldab käsitleda aastatuhande arengueesmärke ja valitsuse valmisolekut nende saavutamisse panustada.

Harjutuses „Chahal vs. Ühendkuningriik“ mängitakse läbi üks Euroopa Inimõiguste Kohtus arutusel olnud kohtuasi. Lisaks võivad osalejad tutvuda kohtus nende riigi kahjaks tehtud otsustega ning uurida, kuidas need on mõjutanud valitsuse poliitikat.

„Kohtumine ametiühinguga“ võimaldab harjutada läbirääkimisoskusi ning vaadelda tööandjate ja töövõtjate suhteid.

Soovitusi rühmale

- Võtke ühendust mõne konkreetse otsuse eest vastutavate kohalike juhtidega; pöörduge opositsioonipoliitikute või teiste poliitikat mõjutavate isikute poole. Küsige võimalust kokkusaamiseks või korraldage avalik arutelu ja kutsuge nad kõik osalema.
- Koostage petitsioon ja koguge sellele võimalikult palju allkirju. Kui annate petitsiooni üle isikule, keda tahate mõjutada, kutsuge kohale ka ajakirjanikud.
- Uurige välja, milliseid seadusega kehtestatud inimõigustealaseid kohustusi peab valitsus täitma ning milliste rahvusvaheliste lepingutega ta on ühinenud. Võite pöörduda nõu küsimiseks mõne selle teemaga tegeleva juristi või vabaühenduse poole. Seejärel kirjutage oma piirkonnast valitud parlamendisaadikule või asjaomasele kohalikule poliitikule kiri, küsides, mida ta teeb selle nimel, et neid kohustusi täidetaks. Rääkige sellest ka ajakirjandusele.
- Tutvuge muude riiklike või rahvusvaheliste kanalitega, mille kaudu saaks probleemi tõstatada või taotleda selle ametlikku läbivaatamist.

Politsei tegevuse jälgimine

LegalTeam on Venemaal tegutsev õigusnõustajatest, aktivistidest ja ekspertidest koosnev rühmitus. Nad tegelevad avalikel koosolekutel või meelevaldustel osalenud inimestele õigusabi osutamise ja nende õiguste kaitsmisega, kuna paljud sellised isikud satuvad politsei surve alla. Sarnaseid algatusi või leida paljudest riikidest.

Venemaa rühmitus loodi algselt selleks, et jälgida ja ära hoida Peterburis 2006. aastal toimunud G8 tippkohtumisega seotud inimõiguste rikkumisi. Hiljem kujunes sellest ühendus, mis koolitab aktiviste avalikke proteste reguleerivate seaduste küsimuses ning aitab esitada süüdistust oma volituse kuritarvitanud ametiasutuste suhtes. Rühmitus korraldab seminare ja on koostanud mitmeid teabematerjale. Nende LiveJournali leht on saanud virtuaalseks kohtumis- ja konsultatsioonikohaks, kus koordineeritakse tulevaseid aktsioone (http://community.livejournal.com/legal_team).

Sidemete loomine teiste rühmade või liikumistega

Kuigi noortele on kasulik algetada oma aktsioone, annab neile kogemusi ka suuremates aktsioonides osalemine või teiste organisatsioonidega koos töötamine. Inimõiguste kaitseks tegutseb arvukalt organisatsioone, millest mõned on professionaalsed vabauhendused ja teised rohujuuretasandil spontaanselt tekkinud liikumised. Paljud neist võtavad hea meelega noori endale appi ja tunnevad rõõmu nende toetuse üle. Pidage meeles, et organisatsioon ei pruugi alati nimetada oma tööd inimõiguste kaitsmiseks, kuid näiteks kodutuse, laste vaesuse, perevägivalla, rassismi, diskrimineerimise ja muude sarnaste probleemidega töötavad organisatsioonid tegutsevad mõistagi inimõiguste valdkonnas ka siis, kui nad seda otseselt ei ütle.

Noored võivad osaleda selliste organisatsioonide korraldatud kampaaniates või pakkuda lausa oma abi ürituste kavandamisel ja korraldamisel. Piisava rahastuseta rohujuuretasandi organisatsioonidel on alati hea meel iga vabatahtliku kätepaari üle ning üldjuhul annavad nad vabatahtlikele rohkem võimalusi ise initsiatiivi üles näidata. Suuremad vabauhendused võivad pakkuda praktilist kogemust vastutasuks teatava osakoormusega vabatahtliku abi eest. See annab noortele võimaluse töötada koos antud valdkonna kutseliste aktivistidega, saada väärtuslikku töökogemust ning näha oma silmaga kolmanda sektori toimimist.

? *Kas teate mõnda kohalikku organisatsiooni, mis tegeleb inimõiguste teemadega? Kas on mõni konkreetne probleem, millega praegu piisavalt ei tegeleta?*

Toit, mitte pommid

Toit, mitte pommid (*Food not Bombs*) on rohujuuretasandi rahuliikumine, mis algas Ameerika Ühendriikides ning on nüüdseks jõudnud paljudesse maailma riikidesse. Väikesed vabatahtlike rühmad, kes on viinud end kurssi toidu ja pommide teemaga, jagavad tasuta taimetoitu nii kodututele kui ka kõigile teistele soovijatele. Eesmärk ei ole ainult toita neid, kes seda ise ei suuda, vaid ühtlasi juhtida tähelepanu asjaolule, et sõjavägedele eraldatava raha ümbersuunamine ja toidu raiskamise lõpetamine aitaks likvideerida maailmast nälja. Liikumisel ei ole ametlikku organisatsiooni, kuid see õhutab inimesi asutama linnades kohalikke sektiioone, kes hakkaksid poliitilise žestina inimestele toitu jagama. *Food not Bombs*'i sektiioonid tegutsevad kõikjal Ameerika Ühendriikides ja ka paljudes Euroopa linnades. Lisateave: <http://www.foodnotbombs>

„Arvan, et *Food not Bombs* on püsima jäänud osaliselt seetõttu, et see võimaldab inimestel oma silmaga tulemusi näha. Inimesi muudab see kogemus, et nad saavad toidu kogumise ja teistele jagamise abil otseselt inimeste elu mõjutada. Teine püsimisele kaasa aitav tegur on meie põhimõte, et meil ei ole juhte ning me soovime igal rühmal teha otsuseid konsensuslikult. Vabatahtlikele ei teki tunnet, et neid käsutatakse või et keegi võtab kontoris palka vastu samal ajal, kui nemad tööd teevad. Nad võtavad seda isikliku südameasjana, et *Food not Bombs* toimiks.“ *Food not Bombs*'i asutaja Keith McHenry

Soovitusi

- Uurige välja, millised kohalikud organisatsioonid tegelevad rühma huvitavate teemadega. Korraldage kohtumine nende esindajatega, et rühm hakkaks mõtlema, kuidas ta saaks oma panuse anda.
- Tutvuge kampaaniatega, mida korraldavad suured ja tuntud inimõiguste-organisatsioonid, näiteks *Médecins sans Frontières*, *Amnesty International*,

Hea õnne korral võib üks fantaasia täielikult muuta miljoni inimese reaalsust.

Maya Angelou

Save the Children, International Federation of Human Rights League (FIDH) või Greenpeace, ja arutage rühmaga, milliste teemade või kampaaniatega nad tahaksid töötada.

- Lugege käesolevas peatükis sisalduvat tegevuse kavandamise osa ja uurige, kas rühm tahaks asutada oma organisatsiooni mingi kindla teemaga tegelemiseks. Sel juhul võib liikmeskonna suurendamiseks võtta ühendust teiste noorterühmadega või kutsuda kaasa sõpru, kes tooksid kaasa oma oskused ja ideed. Täpselt nii inimõigustega tegelevad organisatsioonid alguse saavadki.

Rahvusvaheline noorteliikumine inimõiguste kaitseks

Rahvusvaheline noorteliikumine inimõiguste kaitseks (*International Youth Human Rights Movement, YHRM*) on põhiliselt Kesk- ja Ida-Euroopas tegutsev noorte inimeste ja organisatsioonide võrgustik. Noored teevad koostööd, et kaitsta ja edendada inimõiguste ideid ja põhimõtteid, toetada üksteise tegevust ning moodustada uus inimõiguste kaitsjate põlvkond. Liikumine sai alguse 1998. aastal väikese noorterühma algatusel. Tänapäevaks ühendab see rohkem kui 1000 inimest 37 riigist. Lisateave: www.yhmr.org.

Andmete kogumine

Noorte osalus „Mida te vajate?”

Ühes Poola väikelinnas tundis kohalik noorteühendus muret noorte väikese osaluse pärast ühiskonnaelus. Ühendus teadis, et kohalikul omavalitsusel puudus korralik ülevaade linnas elavate noorte vajadustest ja profiilist, ning otsustas parema pildi andmiseks ise andmeid koguda. Kasutati mitmeid töövahendeid ja meetodeid, näiteks sotsiaalvõrgustikud, SMSid, tänavaküsitlused, vestlused sõprade, töökaaslaste ja pere liikmetega. Seejärel korraldas ühendus uuringutulemuste põhjal näituse. Eksperdi abiga koostati tulemustest ametlik kokkuvõte ja saadeti see linnapeale. See oli esimene kord, kui noorte inimeste hääl muutus linnas kuuldavaks.

Uuringud ja seire on iga aktivisti jaoks olulised töövahendid, et anda tegevust kavandavale rühmale ülevaade vajadustest ja probleemidest ning kasutada seda üldsuse teavitamise abil lobitöö tegemiseks. Et kavandatud tegevus oleks tõhus, tuleb kindlasti mõista probleemi eri aspekte. Nagu ilmnes ülal esitatud näitest, võivad ka andmed ise aidata võimalolijaid mõjutada.

Kuidas saaksid rühmad ülalkirjeldatud juhtumiga sarnaselt andmeid koguda nii, et see oleks kasulik neile endile ja aitaks kaasa probleemi lahendamisele ehk oleks ühtaegu õppetegevus ja aktsiooni lähtekoht? Selleks peavad olema täidetud allpool nimetatud tingimused.

- Andmed peavad olema värsked, šokeerivad või suhteliselt vähe tuntud: näiteks kodulinnas elavate kodutute noorte arv, nende vanus, tänavale sattumise põhjused ja nende endi sõnastatud vajadused.
- Tuleb mõelda sellele, kes neid andmeid vajaks ja mida ta peaks nendega tegema. Kas kasutate neid mõne kohaliku poliitiku veenmiseks või avaliku arvamuse või rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu surve avaldamiseks?

Viited harjutustele:

Proovige harjutust „Hääletada või mitte hääletada?“, et pakkuda noortele küsitluse läbiviimise kogemust.

Kasutage harjutust „Eluvõrk“, et lahata keskkonna ja saastumisega seotud probleeme. Seejärel otsige internetist mõni CO₂-jalajälje kalkulaator ja aidake osalejatel välja arvutada oma CO₂-jalajälje suurus.

- Tuleb mõelda, mis kujul andmeid tutvustada: Poola ühenduse eeskujul korraldatud näitus võib olla avalikkuse jaoks kõitvam kui kuiv statistika.
- Uuringu tulemustest tuleb teatada ajakirjandusele, isegi kui tulemused ei ole otseselt nende jaoks mõeldud. Ajakirjanduse abil saab tagada, et teemat ei panda lihtsalt kalevi alla.

Noored vaatlevad valimisi

Armeenia parlamendivalimiste ajal anti oma riigist ja mujalt pärit noortele võimalus osaleda valimiste jälgimises. Esmalt koostati noore vaatleja käsiraamat, mis sisaldas kogu vajalikku teavet valimisprotsessi jälgimise kohta. Selles käsitleti õiguslikke küsimusi, valimiste mõistet ja vajalikkust, Armeenias tegutsevaid erakondi ja vaatlejate ülesandeid.

Valimiste jälgimisest võttis osa umbes 82 noort. Seejärel koostasid nad oma järelduste kohta aruande, mis jagati kõigile osapooltele.

Aruannet saab lugeda Armeenia noorteklubide liidu veebisaidil www.youthclubs.am.

3.3 Tegevuskava koostamine

Inimõigused läbi ajaloo

Rühm Pljussa kooliõpilasi Venemaalt tahtis rohkem teada Stalini aja ning sellise režiimi all elamise kohta. Nad otsustasid küsida seda tol ajal elanud inimestelt. Eelnevalt pidasid nad mitu koosolekut, et arutada, kuidas inimestega ühendust võtta ja vestlusi läbi viia ning seejärel andmeid koondada ja avalikkusele esitleda.

Nad viisid läbi üle 70 vestluse oma sugulaste, naabrite, kooliõpetajate ja teiste isikutega, kes olid valmis ajaloost rääkima. Seejärel korraldasid lapsed Pihkva oblasti mitmetes küldes näitusi, kus olid välja pandud fotod ja intervjuukatked. Intervjueeritavatel oli hea meel, et lapsed nende vastu huvi tundsid ning nad said rääkida sellest raskest ajast, kuhu jäid aga ka nende kujunemisaastad. Mõnikord olid jutud valusad ja kurvad nii jutustajate kui ka noorte kuulajate jaoks. Kokkuvõttes aga said mõlemad pooled kaasa vastastikuse sügavama mõistmise ja empaatia ning noortel tekkis parem arusaamine selle raske aja sündmustest, motiveerivatest teguritest ja mõjust isiklikule elule.

Intervjuusid saab lugeda aadressil <http://wiki.antarchia.org/tiki-index.php>.

Kui hüüad „Edasi!”, peab sul tingimata olema plaan, mis suunas minema hakata. Kas sa ei mõista, et kui sa ilma sellela annad sama käskluse korraga mungale ja revolutsionäärile, hakkavad nad jooksuma täpselt vastassuundades?

Anton Tšehhov

Planeerimine on üldiselt vajalik igasuguse tegevuse, eriti aga ühiskondlike aktsioonide õnnestumiseks. Rühmas läbi viidav planeerimisnõupidamine aitab teil selgelt sõnastada oma eesmärgid ja võimalused ning leida eesmärkide saavutamiseks parima mooduse. Ambitsioonikamate eesmärkide puhul on see tõenäoliselt mõistlik esimene samm, sest kui aktsioon ei anna oodatud tulemust või takerdub ootamatutesse probleemidesse, võib see olla heidutav. Kõige esimene tegevus peaks kindlasti olema tulemuslik.

Käesolevas osas vaatleme ühte võimalikku tegevuskava ülesehituse mudelit, mis ühtlasi aitab rühmal keskenduda kõige tõhusamale moodusele oma eesmärgi saavutamiseks. Kirjeldatud meetodid on kasulikud eelmises osas kirjeldatud ühekordsete aktsioonide puhul, kuid neid saab kasutada ka mitmest eri aktsioonist koosneva pikaajalisema kampaania kavandamiseks.

Enne alustamist...

Tundke iseennast – TNVO-analüüs

🔍 Kas teil on ülevaade rühma liikmete oskustest? Kas te teate, millised on inimeste huvialad?

Suudab see, kes usub, et suudab.

Buddha

Igast rühmast võib leida varjatud andeid ning igal rühma liikmel on oma eelistanud ja vastumeelsed teemad, kindlad oskused ning mingid muud tegevused, mis on tema jaoks pigem vaevalised. Et rühm saaks oma liikmete võimeid ja oskusi maksimaalselt ära kasutada, on kasulik korraldada eraldi arutelu just nende väljaselgitamiseks. Hea võimalus selleks on TNVO-analüüs. Sellise analüüsi käigus vaadeldakse ka rühmaväliseid asjaolusid, mis mõjutavad seda, mida on üldse võimalik teha.

Lühend TNVO põhineb järgmistel sõnadel:

- tugevused – asjad mida rühma liikmed hästi oskavad;
- nõrkused – asjad mida rühma liikmed eriti hästi ei oska;
- võimalused – väljaspool rühma esinevad asjaolud, millest võis aktsioonile kasu olla;
- ohud – väljaspool rühma esinevad asjaolud, mis võivad aktsiooni eesmärgi saavutamist takistada.

Kavandage analüüsi jaoks piisavalt aega, soovitatavalt vähemalt üks tund. Jagage rühm väiksemateks töörühmadeks ning tehke neist igale ülesandeks koostada ülevaade vastavalt rühma tugevustest, nõrkustest, võimalustest ja ohtudest. Seejärel kutsuge kõik uuesti suurde rühma, et näha, kas kõik teised on oma kaaslaste analüüsidega nõus. Täpsustage järeldusi ja vajadusel lisage kategooriate alla uusi elemente.

Allpool esitatud tabel on üks näide valmisanalüüsist ning see võib olla kasulik rühmale ideede andmiseks. Ärge laske neil siiski seda liiga täpselt jäljendada. Pidage meeles, et iga rühm on ainulaadne ning neil võivad olla teistsugused tugevused (ja nõrkused), mille nad peavad ise välja selgitama.

Valmis TNVO-analüüsi näidis

Mis on meie rühma tugevused?

- See on suur!
- Meil on vaba aega ja me tahame midagi ära teha.
- Mihkli isa on poliitik.
- Meil on linna keskel kokkusaamisruum.
- Gaide oskab hästi esineda ja kõnet pidada.
- Björn on arvuti.

Mis on meie rühma nõrkused?

- Liiga palju juhte!
- Meil ei ole raha.
- Väga vähe poisse.
- Me ei ole varem midagi sellist teinud ja oleme ärevil.
- Mõned meist elavad kesklinnast väga kaugel.
- Mõnikord meil ei tule rühmas koos töötamine hästi välja.

Millised võimalused on kasutatavad väljaspool rühma?

- Tulemas on valimised.
- Pagulastega tegelemiseks saab taotleda projektitoetust.
- Euroopa Kohus on hiljuti langetanud otsuse meie riigi kahjuks seoses vangide halva kohtlemisega.
- Meie linnal on uus kultuurikeskus, kus saaks korraldada etenduse.

Millised välised ohud võivad meie tegevust mõjutada?

- Majanduse olukord on ebakindel.
- Mõned meist peavad varsti eksameid tegema.
- Volikogu kavandab avalike koosolekute keelustamist.
- Kohalikud suhtuvad pagulastesse halvasti, arvates, et nad võtavad ära nende töökohad.
- Väliürituste jaoks on ilm liiga külm.
- Meie vanemad ei taha, et me teeksim e midagi ohtlikku.

Valikute tegemine

Kuidas otsustab rühm seda, millise probleemi kallal töötada? Enamasti oskavad rühma liikmed nimetada mitmeid probleeme, mis nende arvates on olulised ja millega nad tahaksid tegeleda. Nende aluseks võivad olla õnnetusjuhtumid, näiteks Haiti maavärin, Sudaani näljahäda või asjaolu, et üks kohalik perekond on kodust välja tõstetud. Kõige raskemaks võib osutuda kokkuleppe saavutamine küsimuses, milline probleem välja valida ja kuidas oleks kõige parem sellega tegelema asuda.

Alustage sellest, mis on õige, mitte sellest, mis on vastuvõetav.

Franz Kafka

Kõik rühma liikmed peaksid lõpuks tehtava otsusega nõus olema, seega ei tohiks arutelu tagant kiirustada. Andke osalejatele rahulikult aega oma eelistuste väljaütlemiseks ning ühe või teise variandi eeliste analüüsimiseks. Meenutage neile, et praegu kõrvale jäävate probleemidega saab tegeleda ka mõnel teisel korral. Lisaks rõhutage, et rühm peaks aktsiooni elluviimisel tegutsema kindlasti ühtsena, nii et kui keegi on väga kindlalt mõne variandi vastu, ei tasu seda jõuga läbi suruda. Püüdke saavutada rühmas konsensus ja vältida häälteenamusega otsustamist.

• *Kuidas kasutada rühmas tekkivaid lahkarvamusi kasulikult ära, et need ei hakkaks rühma lõhkuma?*

Probleemi tundmaõppimine

Probleemipuu

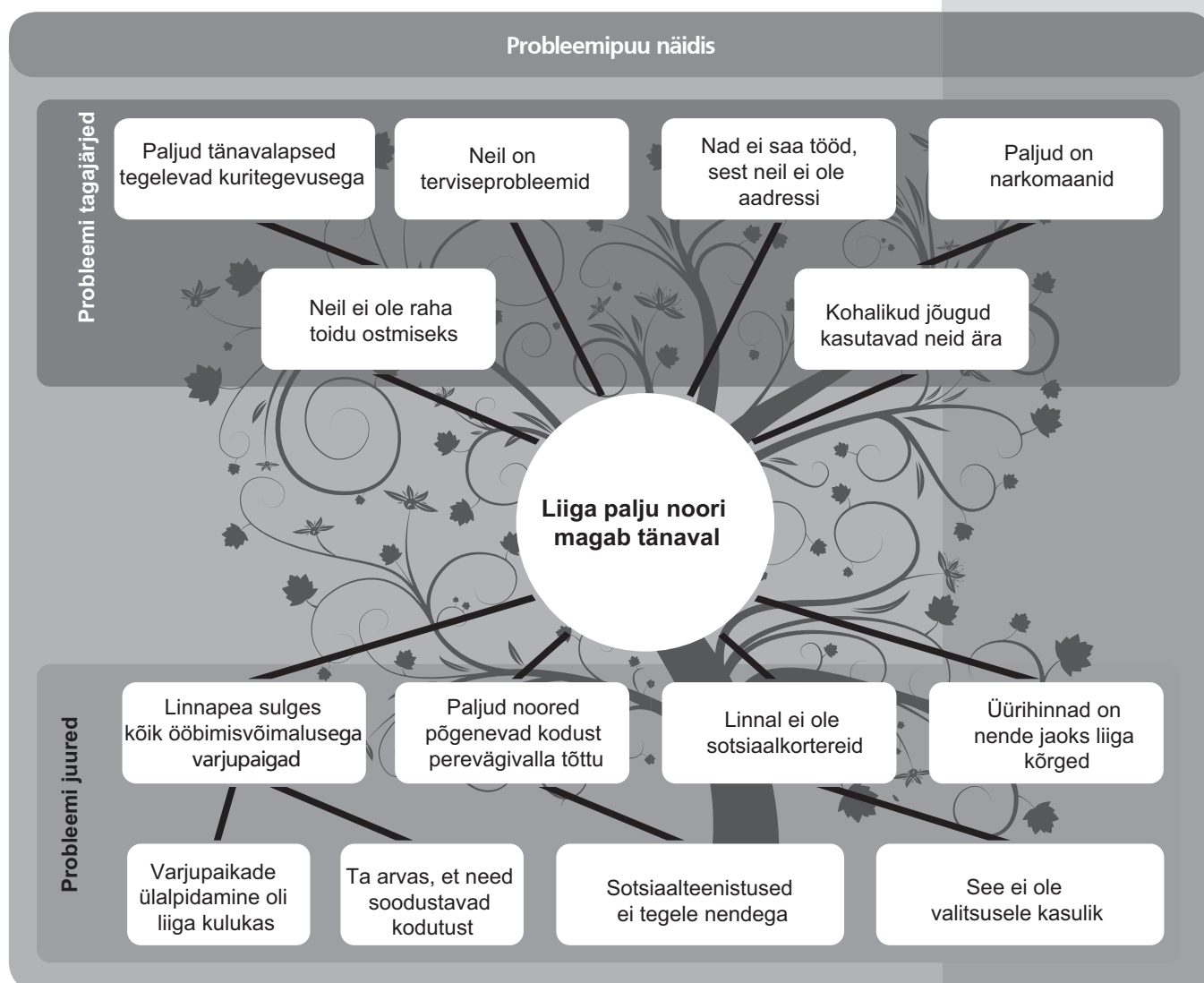
Probleemipuu on kasulik töövahend, mis aitab käsitletavat küsimust paremini mõista. Selle meetodi korral jagatakse probleem väiksemateks osadeks, vaadeldes selle põhjusi ja tagajärgi ning seoseid ühiskonnas esinevate muude probleemidega. Probleemipuu aitab rühmal probleemi paremini mõista ning läheneda lahenduse leidmisele strateegilisemalt.

Järgmisel leheküljel on kujutatud probleemipuu näidist, mille aluseks on võetud tänavalaste probleem. Probleemipuu koostamisel tuleks lähtuda allpool esitatud juhistest.

- Alustuseks kirjutage lahendamist vajav probleem suure paberilehe keskele.
- Selle alla kirjutage kõik probleemi otsesemad ja kaudsemad põhjused, mis moodustavad probleemi juurestiku.
- Vaadake kõik juureharud järjest läbi ning mõelge omakorda selle põhjustele.
- Liikuge põhjuste otsimisel mööda iga juureharu järjest allapoole, kuni ei ole võimalik enam kaugemale minna. Puu juured võivad ulatuda arvatust sügavamale.
- Sarnaselt võite välja arendada puu oksad. Need kujutavad algse probleemi tagajärgi. Võite avastada, et esialgu põhiprobleemina tundunud nähtus osutub hoopis järgmise puu juureks või oksaks.
- Kui olete lõpetanud, vaadake valminud puud. Kas peaksite asuma algse probleemi lahendamise kallale või oleks mõistlikum tegeleda mõne seda põhjustava teguriga? Kas puu koostamine aitas teil leida uusi ideid probleemi lahendamiseks?

Puud ja kivid õpetavad sulle seda, mida ei saa kunagi õppida isandatelt.

*Clairvaux' Bernard
(u 1100)*

Lahenduse visandamine

Oluline on läbi mõelda, milline peaks olema aktsiooni tulemus. Millal saaks seda õnnestunuks nimetada? Paluge rühmal mõelda, mida nad tahaksid saavutada ning kuidas nad mõõdavad, kas neil õnnestus soovitu ellu viia. Seda tehes võib olla kasulik võtta probleemipuu uuesti ette ning määrata selle põhjal kindlaks konkreetsed lahendused. Üldiselt aitab probleemi juurte ehk algpõhjustega tegelemine avaldada tagajärgedele kauguleulatuvat mõju. Näiteks kui linnas oleks rohkem sotsiaalkortereid või üürid oleksid madalamad, saaks rohkem noori endale katuse pea kohale.

Pidage meeles, et keeruliste probleemide korral on poliitika muutmist sageli raske saavutada ning enamasti ei piisa ainult ühest aktsioonist. Rühm peaks olema oma lootustes realistlik. Meenutage neile, et ka väike tulemus võib anda hindamatu panuse suurema probleemi lahendamisse. Enamasti koosnevad tõhusad kampaaniad just väikestest aktsioonidest ning kui rühm saavutab mingi väikese tulemuse, saaks rühm või teised aktivistid seda hiljem edasi areneda.

Rühmale võib olla kasulik nimetada ajurünnaku korras üldisi põhjusi, miks üldse tuleks ühiskonnas aktiivne olla. Nende seast saaks siis valida konkreetse probleemi puhul kõige asjakohasemad, mis aitavad kindlaks määrata konkreetseid realistlikult saavutatavaid eesmärke.

Mind häiris ainult see, et me ootasime selle protesti korraldamisega nii kaua.

Rosa Parks

? *Mõelge mõnele hiljuti nähtud või uudistes kajastatud protestiaktsioonile. Mida selle korraldajad teie arvates püüdsid saavutada? Kas see õnnestus neil? Miks või miks mitte?*

Tegevuse kavandamine

Nüüdseks on rühm välja valinud probleemi ning omab üldist ettekujutust sellest, mida nad peaksid tegema. Järgmiseks tuleb paika panna eesmärgini jõudmise konkreetsed etapid.

Järgmine noolskeem võib olla selle tegemisel abivahendiks, mis aitab tagada, et soovitud eesmärki on valitud meetodiga tõepoolest võimalik saavutada. Noolskeem aitab kõige sobivamat tegevust valida viies etapis ning näitlikustab protsessi viie hüpoteetilise näite põhjal.

Järgmises alaosas on iga etappi põhjalikumalt selgitatud.

Tegevuse kavandamise skeem

A. Millist probleemi tahate lahendada?

1. Kemikaaliettevõtte on saastanud kohaliku jõe.
2. Politseis vahi all olnud varjupaigataotleja surm.
3. Kohalike rassistlik suhtumine sisserändajatesse.
4. Lapstööjõu ekspluaterimine hargmaistes kontsernides.
5. Narkootikumide kasutamine noorte seas.

B. Kes on teie sihtrühm?

1. Linnaelanikud ja ettevõtte juhtkond.
2. Inimõigusteorganisatsioonid.
3. Kogukonna elanikud.
4. Avalik arvamus.
5. Kohaliku kooli juhtkond.

C. Mis peaks olema soovitud tulemus?

1. Ettevõtte teeb jõe puhtaks.
2. Nad algatavad ametliku uurimise.
3. Mõned inimesed muudavad oma seisukohta.
4. Probleemi üldisem teadvustamine.
5. Narkomaaniavastase hariduse lisamine kooli õppekavasse.

D. Mis aitaks selle tulemuseni jõuda?

1. Juhtkonnal on avalikkuse ees piinlik.
2. Nad näevad, et on olemas kaalukad tõendid, aga midagi ei tehta.
3. Nad kohtuvad sisserändajate esindajatega ja näevad, et need on tavalised inimesed.
4. Me jagame neile teavet.
5. Koolidirektor mõistab, et see on aktuaalne probleem ning et meie käest saaks abi.

E. Milliste vahenditega kavatsete sihtrühma mõjutada?

1. Peatänaval korraldatav meelevaaldus, kus kogutakse allkirju ettevõtte juhtkonnale esitamiseks.
2. Võtame ühendust riiklike ja kohalike inimõigusorganisatsioonidega ja anname neile teavet.
3. Viime koos sisserändajate esindajatega läbi elava raamatukogu projekti.
4. Korraldame noortekeskuses näituse ja reklaamime seda linnas.
5. Viime koolis ja noortekeskuses läbi narkomaania teemalisi koolitusi.

Millist probleemi tahate lahendada?

See etapp on lihtne. Lahendamist vajav probleem on eelnevalt kindlaks tehtud probleemipuu harjutuses. Kui te probleemipuu harjutust läbi ei viinud, paluge rühmal sõnastada probleem võimalikult täpselt.

Kes on teie sihtrühm?

Kui te just ei looda probleemi otseselt lahendada, ei pruugi sihtrühmaks alati olla see inimene või rühm, kelle pädevuses on teha teie loodetud lõplik otsus. Tõenäoliselt kujuneb teie aktsioonist ainult üks väike samm soovitud tulemuse suunas. Näiteks võite proovida juhtida probleemile avalikkuse tähelepanu, et avaldada valitsusele survet. Samuti võite moodustada kohaliku algatusrühma, mis jätkaks mureküsimumisega töötamist.

Tabeli B osas nimetatud sihtrühm peab olema see, kellele aktsioon on suunatud. Sinna võib kuuluda ka mitu erinevat inimrühma. Näiteks esimesel juhul moodustavad sihtrühma nii linnaelanikud kui ka ettevõtte juhtkond. Aktsiooni õnnestumine sõltub sellest, et linnaelanikud kirjutaksid alla ettevõtte juhtidele esitatavale petitsioonile, mis peaks nende hoiakuid mõjutama ja sundima neid jõe puhastama.

Mis peaks olema soovitud tulemus?

See küsimus on seotud teie aktsiooniga, aga mitte tingimata üldise lõppeesmärgiga. Näiteks ei ole väga tõenäoline, et teie rühma aktsiooni mõjul lõpetatakse lapstööjõu eksploatatsioon hargmaistes kontsernides. Küll aga on teie võimuses probleemi vastu huvi äratada, mis innustab omakorda teisi inimesi omal moel tegutseda, ning see võib lõpuks kaasa tuua ettevõtete poliitika või ettevõtete suhtes kehtivate riiklike eeskirjade muutmise.

Selle lahtri täitmiseks peate mõtlema, mida aktsioon peaks saavutama ning mille põhjal te otsustate, kas see õnnestus või mitte. Öelge rühmale, et nad oleksid võimalikult konkreetne ning mõtleksid aktsiooni õnnestumise või ebaõnnestumise tagajärgedele. Lähtuge alapunktis „Lahenduse visandamine” esitatud juhistest.

Mis aitaks selle tulemuseni jõuda?

Siin ei peeta veel silmas meetodeid, mida rühm otsustab kasutada, vaid seda, millist mõju aktsioon peaks avaldama. See on tihti seotud asjaosaliste arvamuse muutumisega või inimestes arusaama tekitamisega, et nad peavad midagi teisiti tegema. See on väga oluline küsimus, mis tihti ära unustatakse, kuid selle eiramine võib vähendada teie aktsiooni mõjukust.

Oletame näiteks, et rühmale teeb muret natsionalistlike või fašistlike algetega organisatsioonide populaarsus. Nad võivad kaaluda näiteks infovoldikute panemist inimeste postkastidesse piirkonnas, kus neil organisatsioonidel on suur toetus. Ent kui nad ei mõista, miks natsionalistlikud organisatsioonid inimesi köidavad, võivad voldikud avaldada loodetule hoopis vastupidist mõju. Rühm peaks mõtlema sellele,

Avaliku protesti vormid

- Lippude ja sümbolsete värvide kandmine
- Sümbolite kandmine
- Palve ja austusavaldus
- Sümbolsete esemete üleandmine
- Protesti märgiks lahtiriitumine
- Oma vara lõhkumine
- Sümbolsete tulede süütamine
- Portreede näitamine
- Värviga protestimine
- Uute siltide ja nimede väljapanek
- Sümbolised heid
- Sümbolised korrastustööd
- Ebaviisakad žestid

Allikas: 198 Methods of Non-Violent Action, <http://www.peacemagazine.org/198.htm>.

kuidas saaks voldikuga kellegi arvamust muuta ning milline sõnum oleks sihtrühma jaoks piisavalt mõjus. Rühm peab ennast kurssi viima nende põhjuste ja muredega, mis on toonud kaasa kasvava toetuse natsionalistlikele organisatsioonidele.

See on sisuliselt kontroll-lahter, mille täitmiseks tuleb mõelda sellele, kuidas saaks jõuda praeguses olukorrast soovitud tulemuseni.

Õpilased rassismi vastu: kooli juhtkonna abistamine

Ühes Portugali maakoolis hakkasid kaasõpilased tegema Rumeeniast ja Ukrainast pärit uute õpilaste suhtes rassistlike kommentaare. Õpetajad ja kooli hoolekogu ei osanud kuidagi reageerida, sest see oli piirkonnas täiesti uus probleem.

Mitmed olukorra pärast muret tundvad õpilased pöördusid abi ja nõu saamiseks kohaliku vabaajakeskuse noorsootöötaja poole. Üheskoos algatasid nad koolis ühenädalase kampaania „Erinev välimus, sarnane sisemus” (*Diferente por fora, Igual por dentro*). Erinevad probleemi käsitlevad tegevused toimusid kogu päeva jooksul: söögivahetundidel, tundides, vabal ajal. Teatring kasutas foorumteatri meetodit, õpilastele jagati omavalmistatud plakateid ja märke, vabaajakeskuses korraldati kunstilisi tegevusi, näidati filme ja kohvikus serveeriti eri riikide kooke. Kampaanianädal õnnestus nii hästi, et kool otsustas muuta selle iga-aastaseks traditsiooniks.

Milliste vahenditega kavatsete sihtrühma mõjutada?

See on koht, kuhu noolskeem peaks välja jõudma. Eelnevalt läbitud sammud on kitsendanud rühma valikuid konkreetse tegevuse leidmisel. Nüüd peaks rühmal olema võimalik koostada võimalike tegevuste nimekiri, mis aitaksid tekitada eelmises lahtris nimetatud mõju. Innustage osalejaid loovalt mõtlema, tutvuma käesoleva peatüki teises osas esitatud soovitude ja näidisjuhtumitega. Samuti paluge neil meenutada oma rühma liikmete eripäraseid oskusi ja võimeid. Püüdke taas teha lõplik valik konsensuslikult.

Inimõiguste kaitse uus taktika

New Tactics (uus taktika) on rahvusvahelistest organisatsioonidest, nõustajatest ja praktikutest koosnev rühmitus, mille eesmärk on lisada inimõiguste kaitsjate tegevusse taktikalisi uuendusi ja strateegilist mõtlemist. Alates 1999. aastast on uue taktika projekti raames loodud uusi abimaterjale, mis lähtuvad võimalikest lahendustest, mitte konkreetsetest probleemidest, geograafilistest piirkondadest või sihtrühmadest. Need abimaterjalid võimaldavad aktivistidel kindlaks teha oma olukorra ainulaadseid tunnuseid ning otsida meetodeid, mida mujal on sarnases olukorras edukalt kasutatud. Abimaterjalid aitavad aktivistidel kokku panna mitmest taktikast koosnevaid tervikstrateegiaid.

Paljud abimaterjalid on avaldatud mitmes keeles nende kodulehel www.newtactics.org.

Korralduslikud küsimused

Enne rühma ideedega avalikkuse ette minekut tuleb läbida veel üks ettevalmistav etapp. Rühmal on äärmiselt soovitatav enne tegutsema asumist paika panna korralduslike küsimusi reguleeriv tegevuskava. Kuigi see ei pruugi lihtsate aktsioonide puhul vajalik olla, on sellise harjumuse kujundamine rühma liikmetele pikas perspektiivis kasulik ning tagab ülesannete võrdse jaotuse vastavalt liikmete oskustele ja eelistustele. Samuti aitab see tagada, et kedagi ei unustata.

Rühm peab otsustama,

- milliseid ülesandeid on vaja täita;
- kes hakkab mingi ülesandega tegelema;
- mis ajaks nad peavad valmis saama.

Ülesannete tabeli koostamine

Allpool esitatud tabelis on aluseks võetud kujuteldav aktsioon, mille elluviimiseks vajalikud ülesanded on jaotatud vastavalt nimetatud kolmele küsimusele. Koostage selline tabel ühiselt koos rühmaga, juhindudes järgmistest punktidest.

1. Kirjutage kõik kindlasti üles, et kava täitmise edenemist oleks võimalik kontrollida. Teil on vaja kahte suurt paberilehte ja viitpliatsit.
2. Tagage, et arutlusel olev küsimus oleks igaühele selge. Valige üks liige protokollijaks ja kirjutage lehe ülaseriva pealkiri. Nimetage rühmas ajurünnaku korras töid, mis on vaja ära teha. Protokollija peaks need kirjutama ühele suurele paberilehele, et need oleksid kõigil silme ees.
3. Mõelge aktsiooni päev rühmaga läbi, kujutlege selle käigus toimuvaid sündmusi ning kontrollige kirja pandud tööde loetelu veel kord üle, et midagi ei ununeks.
4. Nüüd võtke see loetelu ette ja otsustage iga töö puhul, kas seda on vaja teha kohe, varsti või hiljem. Kirjutage vastavalt sellele iga töö juurde täht K, V või H.
5. Koostage teisel paberilehel töökorraldustabel. Kirjutage kõik tööd ajalises järjekorras esimesse veergu ning kirjutage selle kõrvale teise veergu, kes osalejatest sellega tegelema hakkavad. Kolmandasse veergu tuleks kirjutada töö lõpetamise tähtaeg.
6. Jälgige, et tööd jaguneksid rühma kõigi liikmete vahel. Ärge jätke kõike ainult ühe või kahe inimese teha. Mõelge sellele, mis juhtuks, kui nad haigeks jääksid või oleksid muu tööga üle koormatud.

Töökorraldustabeli näidis

Tegevus: tänavaaaktsioon vähemuste õiguste kaitseks

Ülesanne	Kes vastutab	Mis ajaks
Väljajagatavate voldikute kujundamine	Sandra, Juhan	10. ja 17. septembri koosolekud
Trükkimise korraldamine	Roman, Bert	Pärast 20. septembrit
Plakatite valmistamine	Kõik	24. septembril algav nädal
Plakatimaterjalide jm vajaliku ostmine	Susan, Katrin, Ivar	17. septembril algav nädal
Teistes inimestes huvi äratamine	Susan, Monika, Tanja	17. septembril algav nädal
Linnavalitsusele teatamine	Danel, Stella	Kui kuupäev on paika pandud
Politseile teatamine	Danel, Stella	
Mõjuka kohaliku tegelase kutsumine üritusele	Timo, Hanna	
Vähemusrühmadele teatamine	Laura, Svetlana	
Kõnede kirjutamine	Natalja, Bert, Sandra	
Suupistete ja jookide hankimine	Piret, Paul	
Üritusejärgne koristamine	Natalja, Bert, Roman, Svetlana	

Analüüs ja hindamine

Sarnaselt iga inimõigustealase hariduse tegevusega (ja tegelikult iga tegevusega) tuleb pärast selle lõppu kindlasti võtta aega, et viia läbi ühine analüüs ja hinnata, mis õnnestus ja mida oleks saanud paremini teha. Tõenäoliselt on rühm pärast aktsiooni väga rõõmus või väga kurb. Oluline on anda neile võimalus oma tunnetest üksteisega rääkida. Samuti tuleb see kasuks tulevaste aktsioonide kavandamisel.

Analüüsi tegemisel võib kasu olla mõnest allpool esitatud küsimusest.

- Mis tunne teil pärast aktsiooni on? (Seda küsimust võib küsida ringis iga osaleja käest.)
- Mis teie arvates õnnestus?
- Kas mingi asi osutus raskemaks, kui te oskaside ette kujutada?
- Kas oli mingeid ootamatusi?
- Kas on midagi, mida järgmiseks korraks kõrva taha panna?
- Kas me saavutasime seda, mida tahtsime?
- Kas me saavutasime ka midagi sellist, mida ehk ei osanud isegi ette näha?
- Kas olete endaga rahul ning tahaksite veel midagi sarnast teha?
- Mida me järgmiseks teeme?

Jalgpallisaapad Aafrikasse

Emil oli Taani Sorø linna Frederiksbergi kooli 7. klassi õpilane ja Anaclayto oli samas koolis külalisõpetaja Lõuna-Aafrika Vabariigist. Rääkides klassile oma kodukohast ja sealsest koolielust, mainis Anaclayto, et Taani lastel ja noortel on tema pilgu läbi vaadates erakordselt palju asju ja võimalusi. Näiteks tema kodukohas Lõuna-Aafrika Vabariigis ei ole õpilastel isegi korralikku jalgpalliväljakut, rääkimata saabastest. See andis õpilastele idee viia läbi kasutatud jalgpallisaabaste korjandus ja saata need Anaclayto kooli. Nad küsisid, mida Anaclayto ise sellest mõttest arvab. Ta toetas seda, mispeale õpilased panid oma kooli ja naaberkoolidesse üles plakatid palvega annetada jalgpallisaapaid. Sellest kuulis ka kohalik jalgpalliklubi, kes annetas mitu paari oma kaotatud asjade kapist.

Korraga oli Emili ja tema sõprade ees 100 saapapaarist koosnev kuhi ning oma jahmatuseks avastasid nad, et selle saatmine Johannesburgi maksaks 500 Taani krooni (67 eurot). Nüüd hakkasid nad mõtlema, mida edasi teha. Esmalt vaatasid nad kõik saapad üle, et sorteerida välja need, mis on saatmiseks liiga kehvast seisukorras. Järele jäi 75 paari. Seejärel tuli leida raha saatmiskulude katmiseks. Selleks kirjutas klass kirju mitmele abiorganisatsioonile ja kohalikule volikogule ning avaldas üleskutseid kohalikus ajalehes ja raadiojaamas. Kui oli tulnud juba mitu äraütlevat vastust, võttis ajalehega ühendust Lõuna-Aafrika Vabariiki reise korraldava reisibüroo juhataja ja pakkus oma abi. Nii sai Emil lõpuks pärast kuus kuud kestnud tööd viia pakid postkontorisse ning panna jalgpallisaapad Johannesburgi ja Anaclayto õpilaste poole teele.

Allikas: The Global Guest Teacher, AFS Interkultur, Taani

4. peatükk

Inimõiguste mõistmine

Peatüki sisukord

SISSEJUHATUS	381
4.1. MIS ON INIMÕIGUSED?	382
Põhiväärtused.....	383
Inimõiguste tunnused.....	383
Ülevaade ajaloost	384
Inimõigused maailmas.....	388
Kuidas me oma õigusi kasutada saame?.....	390
Inimõigustega seotud rasked valikud.....	391
4.2. INIMÕIGUSTE KUJUNEMINE.....	395
Lubadused, lubadused... ..	395
Millised õigused meil on?.....	395
Teaduse areng.....	399
4.3. INIMÕIGUSTE JURIIDILINE KAITSE.....	401
Inimõiguste riigisisene tagamine	401
Inimõiguste tunnustamine rahvusvaheliste lepetega	402
Tähtsamad rahvusvahelised dokumendid	403
Inimõiguste jõustamine	411
Kas sellest piisab?	417
4.4. INIMÕIGUSTEALANE AKTIVISM JA VABAÜHENDUSTE ROLL.....	418
Mis on vabaühendused?.....	418
Inimõigustega tegelevate vabaühenduste liigid	419
Kuidas nad protsessi mõjutavad?.....	419
Näiteid õnnestunud aktsioonide kohta.....	421
4.5. KÜSIMUSI JA VASTUSEID INIMÕIGUSTE KOHTA.....	424
4.6. RASKED KÜSIMUSED	427

Sissejuhatus

Inimõigustealast haridust ei saaks olla ilma inimõigusteta. Arusaam sellest, mida inimõigused endast kujutavad, on üks inimõiguste õpetaja kõige olulisemaid pädevusi. Inimõiguste olemust saab selgitada nii väga lihtsalt kui ka väga keeruliselt. Seda saab teha abstraktsete mõistete abil või ka elulähedaselt praktiliste näidete najal. Käsitlusviis võib hõlmata kogu maailma või olla väga kodulähedane. Oluline on siiski see, et igaüks, kes hakkab teistele inimõiguste kohta õpetust jagama, suudaks inimõigusi üldiselt tutvustada ja nende kohta käivatele küsimustele vastata. Kuna korraldajate esmane ülesanne on kaasata noori inimõigusi käsitlevasse õppesse, siis kuulub selle juurde ka täpse teabe jagamine, inimõiguste keerukate küsimuste lahtiseletamine ning nendega seotud raskete valikute selgitamine. Siiski ei saa seda teha inimõiguste aluseks olevate põhimõistete ja -väärtuste arvel: universaalsus, jagamatus ja võõrandamatus. Inimõigustealase hariduse korraldaja on ühtlasi inimõiguste „saadik” ja eestkõneleja. Kui ta ei suuda vastata olulistele küsimustele inimõiguste kohta, ei saa ka õppetegevus suures plaanis õnnestuda. Mõistagi ei eelda keegi, et korraldajad oskaksid vastata kõigile küsimustele. Siiski on õiglane eeldada, et korraldajad teavad, kust saab vastuseid leida ning kutsuvad osalejaid üles ka iseseisvalt vastuseid otsima.

Väärarusaamad inimõiguste päritolu, eriti nende oletatava „läänelikkuse”, universaalsuse, kohaldatavuse ja jõustamise kohta võivad heade kavatsustega alustatud inimõiguste kursuse kergesti muuta millekski, mis selguse toomise asemel hoopis kinnitab kahtlusi ja väärkäsitlusi. Inimõiguste kohta teabe saamine on inimõigustealase hariduse möödapääsmatu osa. Ilma selleta jääks ka kõik ülejäänud arusaamatuks.

Käesolevas peatükis esitame *Kompassi* kasutajatele lisateavet inimõiguste kohta: mis need on, kuidas need on kujunenud ning kuidas saab neid kaitsta ja edendada. Loomulikult ei sisalda see kogu võimalikku teavet inimõiguste mõistete ja süsteemide kohta. Sarnaselt *Kompassi* ülejäänud osadega on see mõeldud kasutajatele lähtekoha ja esmase info andmiseks. Täiendava teabe otsimine on juba korraldajate endi teha vastavalt nende konkreetsele õppeprogrammile ja õppijate vajadustele. Käesolevat peatükki ei tuleks käsitada ka kui lühikokkuvõtet sellest, mida igaüks peaks inimõiguste kohta teadma. Selles lihtsalt vaadeldakse mitmeid inimõiguste olulisi aspekte. Konkreetsed õppijad või korraldajad võivad vajada siin esitatust rohkem (või vähem) teavet, eriti seoses sellega, kuidas inimõigused on kujunenud ja kuidas neid kaitstakse nende kodumaal.

Peatüki lõpus on esitatud mõned küsimused ja vastused inimõiguste kohta ja mõned rasked küsimused ja kahtlused, mis inimestel seoses inimõigustega sageli tekivad.

Kuna inimõiguste sõnastamise ja kehtestamise viisid on (ebatäiuslike) inimeste (ebatäiuslik) loomingu, saab neid alati kritiseerida, edasi arendada ja täiustada. Me loodame, et *Kompassi* kasutajad lisavad ka omalt poolt täiendusi, eriti seoses pärast *Kompassi* avaldamist aset leidnud arengutega.

Inimõigused on midagi, mida keegi ei saa sinult ära võtta.

René Cassin

Inimõigustest peab aru saama igaüks, mitte ainult spetsialistid.

Inimõigusi kritiseeritakse, arendatakse ja täiustatakse pidevalt.

4.1 Mis on inimõigused?

Inimõigused on nagu raudrüü: nad kaitsevad sind; nad on kui reeglid, sest ütlevad sulle, kuidas käituda, ning nad on kui kohtunikud, sest võid neile apelleerida. Nad on abstraktsed nagu emotsioonid ning nagu emotsioonidki, kuuluvad nad kõigile, mis ka ei juhtuks – nad on olemas.

Nad võivad meenutada loodust, sest neid saab rikkuda, ja hinge, sest neid ei saa hävitada. Nagu aeg, kohtlevad inimõigused kõiki samaväärselt – rikast ja vaest, vana ja noort, valge- ja mustanahalist, pikka ja lühikest. Nad pakuvad meile austust ja kohustavad meid ka teisi austusega kohtlema. Nagu ka headuse, tõe ja õigluse puhul ei nõustu me alati nende määratlusega, kuid tunneme nad ära, kui näeme, et neid rikutakse.

? *Kuidas defineerida inimõigusi? Kuidas selgitada, milles need seisnevad?*

Õigus on meie põhjendatud nõue. Mul on õigus kaubale mu ostukorvis, kui ma olen selle eest tasunud. Kodanikel on õigus valida presidenti, kui põhiseadus seda sätestab, ja lapsel on õigus külastada loomaaeda, kui vanemad on lubanud teda sinna viia. Kõik need on asjad, mille saamist võivad inimesed õigustatult eeldada, arvestades teise poole antud lubadusi.

Inimõigused on aga veidi erilised õigustatud nõuded. Need ei sõltu teise poole antud lubadustest või garantiidest. Kellegi õigus elule ei sõltu sellest, kas keegi teine on lubanud tal elada. Tema elu võib sõltuda kellestki, kuid tema õigus elule mitte. Tema õigus elule sõltub vaid ühest asjast: sellest, et ta on inimene.

Inimõiguste tunnustamine tähendab, et me nõustume, et igaühel on õigus selliseid nõudeid esitada. Mulle on antud need õigused olenemata sellest, mida sina ütled või teed, sest ma olen inimene nagu sinagi. Kõik inimesed omandavad inimõigused juba sünniga.

Miks aga ei peaks see nõue põhinema teatud kindlal käitumisel? Miks ei tohiks me nõuda inimestelt oma õiguste väljateenimist?

Inimõiguste nõue on põhiolemuselt kõlbeline nõue, mis toetub meie kõlbelis-tele väärtustele. Mida tegelikult tähendab minu õigus elule, on see, et keegi ei tohi minult elu võtta, sest see oleks vale. Niimoodi sõnastades ei vaja see nõue rohkem mingit põhjendust. Iga lugeja on selle ütlusega ilmselt nõus, sest me kõik mõistame, et meie enda puhul on olemas teatud aspekte meie elus ja meie eksistentsis, mis peaks olema puutumatud ja kellelgi ei peaks olema õigust neid rikkuda, sest need õigused on olulised meie heaoluks, selleks, kes ja mis me oleme; õigused on olulised meie inimlikkuse ja väärikuse säilitamiseks. Ilma inimõigusteta ei suuda me saavutada oma täit potentsiaali. Inimõigused lihtsalt laiendavad seda arusaama üksikisiku tasandilt igale inimesele meie planeedil. Kui mina saan nõuda oma õigust, siis saavad seda teha ka kõik teised.

? *Miks on vale rikkuda kellegi õigust elule? Miks on vale võtta kellegi elu? Kas need on sama sisuga küsimused?*

Kui me nimetame midagi isiku õiguseks, peame silmas seda, et ta saab ühiskonnalt põhjendatult nõuda enda kui õiguse omaja kaitsmist kas seaduse jõuga või hariduse ja arvamuste jõuga.

John Stuart Mill

Alati kui õiglus sureb, tekib tunne, et seda pole kunagi olnudki.

José Saramago

Põhiväärtused

Inimõiguste idee keskmes peituvad kaks põhiväärtust: inimväärikus ja võrdsus. Inimõigused aitavad meil mõista neid kaht põhiväärtust, mis on vajalikud elu väärikaks elamiseks ning mille universaalsus tuleneb asjaolust, et kõik inimesed on vähemalt selles osas võrdsed. Me ei tohi ja ei või ühte teisele eelistada.

Inimõigustest arusaamiseks me tegelikult ei vajagi midagi muud kui neid kahte tõekspidamist või väärtushinnangut, millega tõenäoliselt nõustuks enamik inimesi. Sellepärast toetavadki inimõigusi kõik kultuurid maailmas; iga tsiviliseeritud riigi valitsus ja kõik suuremad religioonid. Praktiliselt kõikjal tõdetakse, et ühegi riigivõim ei saa olla piiramatult ega meelevaldne; riigivõim peab olema kärbitud vähemalt sellisel määral, et kõigile riigi territooriumil elavatele isikutele on tagatud teatud miinimumnõuded inimväärikaks eluks.

Paljud teised väärtused saame tuletada nendest kahest põhiväärtusest ning need aitavad meil täpsemalt määratleda, kuidas inimesed ja ühiskonnad peaksid koos eksisteerima. Allpool on näitena loetletud mõned sellised tuletatud väärtused.

Vabadus: sest inimese teovabadus on oluline osa inimväärikusest. Kui kedagi sunnitakse tegema midagi vastu tema vaba tahet, siis alavääristab see inimese vaimu.

Austus teiste inimeste vastu: sest austuse puudumine näitab meie mõistmatust teise isiku individuaalsuse ja olemusliku väärikuse suhtes.

Diskrimineerimise keeld: sest võrdne inimväärikus tähendab, et me ei tohiks otsustada inimeste õiguste ja võimaluste üle, lähtudes nende omadustest.

Sallivus: kuna sallimatus näitab meie austuse puudumist teiste erinevuste suhtes; võrdsus ei tähenda ühetaolisust.

Õiglus: sest võrdselt inimlikud inimesed vääriavad õiglast kohtlemist.

Vastutus: sest teiste õiguste austamisega kaasneb vastutus oma tegude eest ning me peame jätkama jõupingutusi, et tagada kõigile õiglane kohtlemine.

Inimõiguste tunnused

Filosoofid võivad jätkata vaidlusi inimõiguste olemuse üle, kuid rahvusvahelise üldsuse hämmastav pühendumus inimõigustele sai alguse pärast inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmist 1948. aastal. Alates sellest ajast on rahvusvaheline üldsus inimõiguste ülddeklaratsiooni jõulisi nõudeid kehtestanud arvukate rahvusvaheliste, piirkondlike ja riigisiseste õigusaktide abil. Inimõiguste deklaratsioon ei olnud mõeldud olema õiguslikult siduv, kuid deklaratsiooni normide kehtestamine hiljem vastu võetud siduvate lepingutega (konventsioonid, paktid) on muutnud nende normide õigusliku kehtivuse tänaseks vaieldamatuks. Nende põhimõtete kohaselt võib eristada inimõiguste kolme põhilist tunnust.

Inimõigused on võõrandamatud.

See tähendab, et neid ei ole võimalik kaotada, sest nende omamine on seotud inimeksistentsiga, nad kuuluvad loomupäraselt kõigile inimolenditele. Mõnes eriolukorras võib osade inimõiguste – ehkki mitte kõigi – kehtivuse peatada või seda piirata. Näiteks kui isik on süüdi mõistetud kuriteos, siis võib tema vabadust piirata; ülერიигilises kriisiolukorras võib valitsus piiranguid rakendada tervele ühiskonnale, näiteks kehtestades üldise liikumiskeelu, mis ahendab inimeste liikumisvabadust.

Ma pean surmanuhtlust metsikuks ja kõlblusvasteaks institutsiooniks, mis õõnestab ühiskonna kõlbelsi ja õiguslikke aluseid. Olen veendunud, et ... metsikus sünnitab üksnes metsikust.

Andrei Sahharov

Samuti nagu valu on ebameeldiv sulle, on see ka teistele. Teades seda võrdsuse põhimõtet, kohtle teisi lugupidamise ja kaastundega.

Suman Suttam

Riiklik suveräänsus eeldab vastutust ning esmane vastutus oma inimeste kaitsmise eest lasub riigil endal.

Rahvusvahelise komisjoni aruanne sekkumise ja riikliku suveräänsuse kohta, 2001

Inimõigused on jagamatud, vastastikku sõltuvad ja seotud.

See tähendab, et eri inimõigused on omavahel lahutamatult seotud ning neid ei saa vaadelda kui eraldiseisvaid üksuseid. Võimalus teostada ühte õigust sõltub mitmete teiste teostamisvõimalustest ning ühtki õigust ei saa lugeda tähtsamaks kui teist.

Inimõigused on universaalsed.

See tähendab, et nad kehtivad võrdselt kõigile inimestele kõikjal maailmas ja neil ei ole ajalist piirangut. Inimõigused on garanteeritud igale inimesele, olenemata „rassist” või etnilisest päritolust, nahavärvist, soost, seksuaalsest sättumusest, puudest, emakeelest, usutunnistusest, poliitilistest vaadetest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, sünnist või muust seisundist.

Tasub tähele panna, et inimõiguste universaalsus ei ohusta kuidagi ainulaadsete üksikisikute mitmekesisust või kultuuride erinevust. Universaalsus ei ole sama, mis ühetaolisus. Mitmekesisus eeldab maailma, kus kõik on võrdsed ning väärivad võrdset austust. Inimõigused on kui miinimumnõuded, mis kehtivad kõigile inimestele; iga riik ja ühiskond võib vabalt määratleda ja kohaldada rangemaid ja spetsiifilisemaid norme. Näiteks majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste puhul kehtib riikidele kohustus astuda samme, et järk-järgult saavutada nende õiguste täielik teostamine. Samas ei ole näiteks olemas ametlikku seisukohta, kas või kuidas selle saavutamiseks tuleks makse tõsta. Iga riik ja ühiskond saab valida eesmärgi saavutamiseks endale sobiva poliitika vastavalt kohalikele oludele.

Ülevaade ajaloost

Ideed, et inimestel on kaasasündinud õigused, võib leida paljudest kultuuridest ja traditsioonidest. Mitmete tuntud ajalooliste isikute ja mõjukate käitumisjuhiste näited kinnitavad, et inimõigustesse kätketud väärtused ei ole „lääneriikide looming” ega 20. sajandi leiutis. Nad on vastuseks üldinimlikele vajadustele ja õiguseotsingutele. Kõikides inimühiskondades on olnud ideaalid ja süsteemid õiguse tagamiseks, olgu nad siis suulised või kirjalikud, kuid kahjuks pole kõik need süsteemid tänapäevani säilinud.

Vanaaeg

- Babüloonia kuninga Hammurapi seadustekogu (Iraak, u 2000 eKr.) oli maailma esimene kirjalik seadustekogu. See lubas „panna õiguse kuningriigis maksma, hävitada kurjad ja vägivaldsed, kaotada kurjus ja halbust, et tugev ei kahjustaks nõrka ... valgustada riiki ja edendada inimeste headust”.
- Üks Vana-Egiptuse vaarao (u 2000 eKr) andis teadaolevalt oma alamatele juhised, et „kui saabub kaebus Ülem- või Alam-Egiptusest ... toimugu kõik seaduste ja kommete järgi ning austatagu iga inimese õigust”.
- Kүүrose harta (Iraan, u 539 eKr) koostas Pärsia kuningas oma riigi rahvale. Selles tunnustas kuningas õigust vabadusele, turvalisusele, usulisele sallivusele, liikumisvabadusele, vabadusele orjusest, ning samuti olid ära mainitud mõned sotsiaalsed ja majanduslikud õigused.

- Konfutsiuse (u 500 eKr) õpetuse keskseks teemaks on *ren* ehk kaastunne ja ligimesearmastus. Konfutsius ütles: „Mida ei taha enesele, seda ära tee teistele.” Konfutsianismi asjatundja dr Peng-chun Chang, kes osales aktiivselt inimõiguste ülddeklaratsiooni koostamisel, uskus, et just konfutsianism pani aluse inimõiguste ideedele.
- Imaam Ali Ibn Al Hussein kirjutas 8. sajandi alguses pKr Õiguste epistli. Teadaolevalt on see kiri esimene dokument, mis tõi välja sellel ajal peamisteks õigusteks peetu, ning esimene katse mitte läheneda õiguste mõistele läbi negatiivse määratluse. Epistlis loetleti metodoloogiliselt 50 sellist õigust, mis on mõtteliselt seotud varajase islami ettekirjutustega.
- Seadustikud *Charte du Mandé* (1222 pKr) ja *Charte de Kurukan Fuga* (1236 pKr) põhinevad Lääne-Aafrika suulistel traditsioonidel ning kaitsevad selliseid põhimõtteid nagu detsentraliseerimine, keskkonna hoidmine, inimõigused ja kultuuriline mitmekesisus.
- Aafrika maailmavaade *ubuntu* haarab inimeseks olemise olemust. *Ubuntu* rõhutab lugupidamist iga kogukonna liikme vastu, külalislahkust ja suuremeelsust. *Ubuntu* mõte on kokku võetud järgmiselt: „Inimene on isik läbi teiste inimeste.” See mõte on inimõiguste jaoks sügava tähendusega. Kui me oleme inimesed läbi teiste, siis teise inimese ebainimlikustamine teeb sama ka meile – sellest ka vajadus edendada teiste õigusi, anda ja saada andeks ning austada teiste inimeste inimõigusi.

? *Millised tegelased (poliitilised, kirjanduslikud ja religioossed) on teie riigi ajaloos olnud eeskujuks või võidelnud inimõiguste väärtuste eest?*

13.–18. sajand

Universaalsete inimõiguste idee areng ammutas sajandite vältel materjali eri tsivilisatsioonide arusaamadest väärrikuse ja austuse kohta. Siiski kulus veel mitu põlvkonda, kuni tekkis mõte, et selline austus peaks olema sätestatud ka seaduses. Tihti on teatud õigusmõistete seadustamise otsus tingitud kindlastest ajaloolistest läbielamistest. Järgnev loetelu ei ole kindlasti ammendav. Kui meie teadmised teiste kultuuride ajaloost kasvavad, leiame kahtlemata ka sealt ajaloolisi tõukeid õiguste seadusega kehtestamiseks.

- Aastal 1215 sundisid Inglise aadlikud ja vaimulikkonna liikmed Inglismaa kuningat seadust järgima, koostades Suure vabaduste harta (*Magna Carta*). *Magna Carta* kaitstes ainult privilegeeritud inimesi (aadlikke) ega käsitle seega otseselt inimõigusi. Sellest sai vabaduse kaitsel laialdaselt tsiteeritud dokument, kuna see oli näide sellest, kuidas kuninga võimu on piiratud ning teiste inimeste vabadusi ja õigusi on tunnustatud.
- Aastal 1689 võttis Inglise parlament vastu seaduse, millega kuulutas, et kuninga sekkumine parlamendi töösse ei ole enam vastuvõetav. See seadus, mida tuntakse Õiguste deklaratsiooni nime all, keelas monarhil seaduste kehtivuse peatamise parlamendi nõusolekuta, nägi ette parlamendi liikmete vabad valimised ja kuulutas, et parlamendi kõnevabadus ei kuulu vaidlustamisele kohtus ega mujal.
- Huig de Grooti (1583–1645) on laialdaselt peetud rahvusvahelise õiguse leiutajaks. Tema raamatus „Sõja ja rahu seadustest” pakutakse välja üldpõhimõtete süsteem, mis põhineb „looduslikul seadusel”, mis tema arvates peaks

Inimene on isik läbi teiste inimeste.

Igal ajalooetapil on kõlanud rõhumise vastu protestivaid hääli; igal ajastul on üritatud alla suruda unistusi inimeste vabastamisest. Kaasajale lähemale jõudes teisedati sellised hääled ja unistused sotsiaalsete abinõude kavadeks ning mõnikord leidsid nad kajastamist ka riikide põhiseadustes.

Micheline R. Ishay

Vabadus on meie võim iseenda üle.

Huig de Groot

Igal maailma rahval on õigus esitada oma valitsusele üldiste või konkreetsete õiguste deklaratsioon, millest ükski õiglane valitsus ei tohiks keelduda.

Thomas Jefferson, 1787

Igasuguse poliitilise ühenduse eesmärk on inimese loomumomaste ja võõrandamatute õiguste kaitsmine. Sellised õigused on vabadus, omand, turvalisus ja vastuseis rõhumisele.

1789. a inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon, Prantsusmaa

Kõik inimesed on loomult vabad, võrdsed ja sõltumatud; kedagi ei saa ilma tema enda nõusolekuta ... teise inimese poliitilisele võimule allutada.

John Locke

olema siduv kõigile rahvastele, sõltumata kohalikest seadustest ja tavadest. 17. ja 18. sajandi kestel arendasid mitmed Euroopa filosoofid edasi „loomumomaste õiguste” ideed.

- John Locke (1689) esitas teooria mille järgi on igal inimesel teatud õigused, mis tulenevad tema enda loomusest, mitte valitsuselt ega seadustest. Tegelikult sõltub ka valitsuse legitiimsus sellest, kas ta suhtub sellistesse loomupärastesse õigustesse piisava austusega. Levis arusaam, et need loomupärased õigused peaksid tagama inimestele ka teatud seadusliku kaitse, ning see leidis kajastuse ka mõnede riikide põhiseadustes. Sama idee esineb ümbersõnastatud kujul ka inimõigustes, kus seda kohaldatakse valitsuste ja kodanike suhetele.
- Aastal 1776 kuulutas suurem osa Briti Põhja-Ameerikas asuvatest kolooniaatest ennast Ameerika Ühendriikide iseseisvusdeklaratsiooniga Briti impeeriumist sõltumatuks. Selle aluseks olid suuresti just Locke'i ja Montesquieu' teooriad „loomupärase õiguse” kohta. Deklaratsiooni aluseks oli usk, et oluline on ohjata valitsuse võimu ja kaitsta vabadust, ning sellest tulenevalt aitas deklaratsioon edasi arendada järgmisi mõisteid: võõrandamatud õigused; üksikisiku õiguste kaitse; sõna-, ajakirjandus-, kaebus- ja kogunemisevabadus; eraelu puutumatus; reeglipärane kohtumõistmine; võrdsus seaduste ees; usuvabadus.
- Aastal 1789 tõukas prantsuse rahvas monarhia troonilt ning asutas esimese Prantsuse Vabariigi. Prantsuse inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon kasvas välja revolutsioonist ning selle kirjutasid vaimulike, aadlike ja lihtrahva esindajad. Deklaratsioon pidi väljendama Voltaire'i, Montesquieu', entsüklopedistide, Rousseau' ja teiste valgustusaja tegelaste ideid. Deklaratsioonis rünnati monarhia poliitilisi ja õiguslikke süsteeme ning leiti, et inimese loomumomased õigused on „vabadus, omand, turvalisus ja õigus vastu seista rõhumisele”. Sellega asendati varem monarhia ajal eksisteerinud aristokraatlike privileegide süsteem põhimõttega, et kõik on seaduse ees võrdsed. Võttis siiski aega, enne kui deklaratsiooni egalitaarsed tingimused ja võrdsete õiguste ideed hakkasid tegelikkuses realiseeruma. Ühiskonnas valitses sügav ebavõrdsus ning põhimõtete teostamiseks kulus mitmeid põlvkondi.

Varajased rahvusvahelised kokkulepped: orjus ja töö

19. ja 20. sajandil tõusid mitmed inimõiguste probleemid esiplaanile ning nendega hakati tegelema rahvusvahelisel tasandil, alustades sellistest probleemidest nagu orjus, feodaalorjus, ebainimlikud töötingimused ja lapstööjõud. See oli ka aeg, mil sõlmiti esimesed rahvusvahelised inimõigusi puudutavad lepingud. Kuigi need kokkulepped sisaldasid üksikisikute jaoks kasulikke kaitsemeetmeid, olid nende aluseks riikide vahel vastastikku võetud kohustused. See erineb täiesti praegusaegsetest inimõigustealastest lepingutest, mis näevad ette riikide kohustused ja vastutuse otse õiguste valdajate ehk üksikisikute ees.

- Inglismaal ja Prantsusmaal keelustati orjandus umbes 19. sajandi alguses ning 1814. aastal kirjutasid Briti ja Prantsusmaa valitsused alla Pariisi lepingule, mille eesmärk oli koostöö orjakaubanduse tõkestamisel. 1890. aasta Brüsseli konverentsil kirjutati alla orjusevastasele aktile, mille hiljem ratifitseeris kaheksateist riiki. Selles kuulutati välja kavatsus lõpetada Aafrika orjadega kaubitsemine.

- Siiski ei lahendatud sellega sunniviisilise töö ega jätkuvalt ebainimlike töötingimuste probleemi. Isegi 1926. aastal vastu võetud orjapidamise keelustamise konventsioon ei mõjutanud kuidagi laialt levinud sunnitöö kasutamist, mis kestis kuni 1940. aastateni.
- Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO) loodi 1919. aastal usus, et üldine ja kestav rahu saab põhineda ainult sotsiaalsel õiglusel. ILO on välja töötanud rahvusvaheliste tööstandardite süsteemi, millega kaitstakse õigust korralikule ja viljakale tööle, vabadusele, võrdsusele, turvalisusele ja inimväärikusele.
- Üks ILO tegevusvaldkondi on olnud lapstööjõu kasutamise, ja eriti lubamatul viisil kasutamise vastu võitlemine. ILO on selles valdkonnas tegev tänapäevani. Selle käigus tutvustatakse ka lapstööjõudu käsitlevaid rahvusvahelisi konventsioone, nagu ILO konventsioon nr 182 lapsele sobimatu töö keelustamise kohta ja konventsioon nr 138 töölevõetava isiku vanuse alammäära kohta.
- Aastate 1899 ja 1977 vahel võeti vastu mitu olulist lepingut rahvusvahelise humanitaarõiguse kohta ning sellest sai veel üks riikide varajase koostöö valdkond. Rahvusvaheline humanitaarõigus reguleerib relvakonfliktides käitumist. Loomulikult kehtivad mitmel juhul rahvusvahelise humanitaarõigusega paralleelselt ka inimõigused, näiteks seoses vangide kohtlemisega. Siiski on rahvusvaheline humanitaarõigus rohkem spetsialiseerunud ja üksikasjalikum, käsitledes mitmeid muid konfliktide ajal tekkivaid probleeme, näiteks milliste relvade ja sõjandustaktika kasutamine on lubatud.

❓ *Miks teie arvates tekkis vajadus rahvusvaheliste kokkulepete järele selle asemel, et iga riik oleks ise oma normid sõnastanud?*

20. sajand

Idee sellest, et inimeste õigusi tuleb riigivõimu kuritarvituste eest seadusega kaitsta, hakkas 20. sajandil üha suuremat tunnustust pälvima, eriti seoses Rahvasteliidu ja Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni asutamise ning nende tööga vähemuste õiguste ja tööõiguste kaitsmisel ning muudes küsimustes. Riigid olid juba mõistnud nende õiguste kirjaliku kodifitseerimise vajadust, mistõttu eespool mainitud dokumentidest said paljude tänaste inimõiguslepingute eelkäijad. Lõplikult jõudis inimõiguste teema rahvusvahelisele areenile siiski alles seoses Teise maailmasõja sündmustega. Sõjas toime pandud kohutavad julmused – kaasa arvatud holokaust ja hiiglaslikud sõjakuriteod – ajendasid uue rahvusvahelise õigustiku ning eelkõige tänapäevases mõistes inimõiguste kujunemise.

Seda kajastab 26. juunil 1945. aastal allkirjastatud ÜRO põhikirja. Põhikirjas sätestatakse, et ÜRO põhieesmärk on „päästa järeltulevad põlved sõjaviletsusest” ning „taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse, meeste ja naiste võrdõiguslikkusesse”.

10. detsembril 1948. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu inimõiguste ülddeklaratsiooni, mille oli koostanud ÜRO inimõiguste komisjon. Inimõiguste ülddeklaratsioon oli kahtlemata teedrajav dokument ning on tänaseni tähtsaim ülemaailmne inimõigustealane tekst. Kuigi inimõiguste deklaratsiooni ei ole õiguslikult siduv, on selle alusel kehtestatud arvukalt inimõigustealaseid kohustusi riiklikul, regionaalsel ja rahvusvahelisel tasandil. Hiljem on rahvusvaheline üldsus vastu võtnud terve rea

❓ *Parem vabana nälgida kui täissöönuna orjuses elada.*

Aisopos

❓ *Sõdade pidamist jätkatakse seni, kuni inimkond ei märka, et inimloomus on alati ühesugune, olenemata sellest, millises maailma punktis me asume.*

Pierre Daco

olulisi dokumente, millega kindlustatakse deklaratsiooni põhimõtteid. Käesolevas peatükis tagapool käsitletakse mõnda neist rahvusvahelistest lepetest lähemalt.

Inimõigused maailmas

Pärast inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmist on mitu maailma piirkonda kehtestanud oma, ÜRO süsteemiga paralleelselt kehtivad süsteemid inimõiguste kaitseks. Praeguse seisuga on regionaalsed inimõiguste kaitse institutsioonid olemas Euroopas, Ameerikas ning Aafrikas. Regionaalsete inimõiguste normide kehtestamise suunas liigutakse ka araabia maades ja ASEANi (Kagu-Aasia Rahvaste Assotsiatsioon) piirkonnas. Enamik nende piirkondade riikidest on aga ratifitseerinud ka põhilised ÜRO lepingud ja konventsioonid, avaldades nii oma nõusolekut nende üldprintsipiidega ja astudes vabatahtlikult inimõigustealase rahvusvahelise õiguse mõjusfääri.

Euroopas tegeleb inimõiguste normide, mehhanismide ja järelevalvega Euroopa Nõukogu. Selle rolli, eriti seoses Euroopa inimõiguste konventsiooni ja Euroopa Inimõiguste Kohtuga, käsitleme allpool.

Lisaks Euroopa Nõukogule mängivad tähtsat rolli ka Euroopa Liit ja Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE).

Euroopa Liidus toimuvat inimõiguste kaitset tõhustas veelgi 1. detsembril 2009. aastal jõustunud Lissaboni leping, millega anti Euroopa Liidu põhiõiguste hartale seaduse jõud. Hartas käsitletakse kodaniku-, poliitilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi ning nähakse ette, et neid õigusi tagavad nii liikmesriigid kui ka Euroopa Liit. Euroopa Liidu Kohus lükkab tagasi hartaga vastuollu minevad ELi õigusaktid ning kontrollib liikmesriikide õigusaktide kooskõla ELi õigusega, kuigi igapäevaste jõustamisküsimustega tegelevad liikmesriikide kohtud. Hartas on õigused jagatud kuue pealkirja või rubriigi alla: väärikus, vabadus, võrdsus, solidaarsus, kodanikuõigused ja õigusemõistmine.

Väärikuse rubriigis garanteeritakse õigus elule ja keelustatakse piinamine, orjus ja surmanuhtlus. Vabaduse rubriik hõlmab õigust eraelu puutumatusse, abielule, mõtte-, sõna- ja ühinemisvabadusele, haridusele, tööle, omandile ja varjupaigale. Võrdsuse all käsitletakse laste ja eakate õigusi; solidaarsuse rubriigis kaitstakse sotsiaalseid ja tööliste õigusi, õigust õiglastele töötingimustele, kaitset õigustamatu vallandamise eest ja juurdepääsu tervishoiule. Kodanikuõiguste osa sisaldab õigust valimistel hääletada ja vabalt liikuda ning õigusemõistmise rubriigis käsitletakse õigust tõhusatele õiguskaitsevahenditele ja õiglasele kohtulikule arutamisele ning süütuse presumptsiooni.

Põhiõiguste amet (*Fundamental Rights Agency*) on ekspertide kogu, mis kogub tõendusmaterjali põhiõiguste olukorra kohta Euroopa Liidus ning pakub abi ja teavet olukorra parandamiseks. See ei tegele järelevalvega, kuid teeb asjaomaste institutsioonidega koostööd nõu andmisel põhiõiguste teostamisvõimaluste parandamise kohta.

Euroopa Liit

Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE) ühendab 56 Euroopa, Kesk-Aasia ja Põhja-Ameerika riiki. Kuigi selle põhieesmärk ei ole inimõiguste kaitse, võimaldab selle põhjalik lähenemine julgeolekuküsimustele käsitleda laia teemade ringi, sealhulgas inimõigused, rahvusvähemused, demokratiseerimine, korraaitsestrateegiad, terrorismivastane võitlus, majandus ja keskkonnakaitse. OSCE tegevus inimõiguste vallas toimub demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (ODIHR) kaudu. Varssavis asuv ODIHR tegutseb kogu OSCE piires valimiste vaatluse, demokraatliku arengu, inimõiguste, sallivuse ja diskrimineerimisvastase võitluse ning õiguskorra alal. Selle noortele suunatud tegevuste hulgas on inimõigustealane haridus, võitlus antisemitismi ja islamofobia vastu.

Ameerika regioonis on inimõiguste normid ja mehhanismid sätestatud 1948. aastal vastu võetud Ameerika inimõiguste ja kohustuste deklaratsioonis ning 1969. aasta Ameerika inimõiguste konventsioonis. Vastu on võetud ka dokumente, milles käsitletakse täpsemalt põgenike, piinamise ennetamise ja karistamise, surmanuhtluse kaotamise, teadmata kadunuksjäämise, naistevastase vägivalda, keskkonna jm küsimusi.

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta jõustus 1986. aasta oktoobris ning 2007. aastaks oli selle ratifitseerinud 53 riiki. Harta teevad huvitavaks teistsugused rõhuasetused võrreldes teistes maailma piirkondade sarnaste lepetega.

- Erinevalt Euroopa ja Ameerika konventsioonidest käsitletakse Aafrika harta ühes leppes lisaks kodaniku- ja poliitilistele õigustele ka sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurilaseid õiguseid.
- Aafrika harta ei piirdu vaid üksikisikute õigustega, vaid sätestab ka rahvaste kollektiivsed õigused.
- Hartas tunnistatakse ka seda, et isikutel on lisaks õigustele ka kohustused, ja loetletakse üksikisiku kohustused oma perekonna, ühiskonna, riigi ja rahvusvahelise üldsuse ees.

? *Miks mainitakse teie arvates inimõiguste hartas kohustusi? Kas neid peaksid sisaldama kõik inimõigustealased dokumendid?*

Araabia inimõiguste komisjon on tegutsenud juba 1968. aastast, kuid sellel on inimõiguste edendamiseks ainult valitud ja piiratud volitused. Araabia Liiga võttis 2004. aastal vastu muudetud Araabia inimõiguste harta, mis jõustus 2008. aastal.

Hartas käsitletakse lisaks kodaniku- ja poliitilistele õigustele ka sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi ning viidatakse araabia maade „ühisele tsivilisatsioonile”. Harta jõustumist ja selle järelevalvemehhanismide – Araabia inimõiguste komitee ja Araabia inimõiguste allkomisjoni – loomist on tervitatud kui lootustandvat märki inimõiguste olukorra paranemisest regioonis. Ometi on see pälvinud ka karmi kriitikat, näiteks seoses julma karistamise keelu puudumisega, majanduslike ja sotsiaalsete õiguste tagamisega vaid kodanike jaoks, mõne õiguse sidumisega šariaadi järgimise tingimusega, riikliku seaduse vastavate õigusnormide olemasolu korral lastele surmanuhtluse määramise lubamisega ning samuti mõtte-, südametunnistus- ja usuvabaduse piiramise lubamisega, kui seadus nii ette näeb.

OSCE:
<http://www.osce.org/odihr>.

Ameerika Riikide
Organisatsioon

Aafrika Liit

Igäühel on kohustused
ühiskonna ees, kuna ainult
ühiskonnas on võimalik
tema isiksuse vaba ja täielik
arenemine.

Inimõiguste ülddeklaratsioon

Araabia inimõiguste harta

ASEAN

ASEANi piirkonnas on tehtud jõupingutusi, et kindlustada 2009. aastal võetud valitsustevahelise inimõiguste komisjoni rajamise kohustuse täitmist. Komisjoni pädevustingimustes nähakse ette, et see tagab „kinnipidamise rahvusvahelistest inimõiguste põhimõtetest, kaasa arvatud kõigi inimõiguste ja põhivabaduste universaalsus, jagamatus, omavaheline sõltuvus ja seotus, samuti ka erapooletus, objektiivsus, mitteselektiivsus, diskrimineerimise vältimine ning topeltstandardite ja politiseerimise vältimine”.

Kuidas me oma õigusi kasutada saame?

Inimõigused on olemas meie kõigi jaoks. Kuidas me neid kasutada saame? On selge, et vaid nende olemasolust inimõiguste rikkumiste lõpetamiseks ei piisa, kuna teame, et rikkumisi pannakse toime iga päev kõigis maakera nurkades. Kas nad suudavad siis tõesti olukorda parandada? Kuidas neid kasutada?

? *Kas te teate, mida teha, kui teie inimõigusi rikutakse?*

Oma õiguste äratundmine

Järgmises alaosas vaatleme eri liiki õigusi, mis on rahvusvahelise õigusega kaitsitud. Kui teame, millised inimeksistentsi valdkonnad inimõiguste alla käivad, ning oleme teadlikud neist tulenevatest valitsuste kohustustest, saame erinevatel viisidel hakata survet avaldama. Käesolev alaosa näitlikustab, et peaaegu kõik ebaõigluse liigid on inimõigustega seotud: vaesus, keskkonna kahjustamine, terviseküsimsed, töötingimused, poliitiline repressioon, valimisõigus, geneetiline muundamine, vähemusküsimsed, konfliktid, genotsiid jne. Probleemide arv kasvab praegugi.

Mõningaid inimõigustealaste õigusaktide kohaldamist puudutavaid küsimusi käsitletakse otseselt küsimuste ja vastuste alaosas. Seal on esitatud lühivastused mõnele sagedasemale inimõigusi puudutavale küsimusele. Lisaks käsitletakse 5. peatüki osades põhjalikumalt käesoleva õpiku üksikteemasid. Kui soovite teada saada, kuidas mõne konkreetse valdkonna – näiteks õigus tervisele, haridusele või õiglastele töötingimustele – kaitset edendada, on kasulik selle teema kohta käivat taustainformatsiooni lähemalt uurida.

Õiguslike mehhanismide kasutamine

Järgnevalt vaatleme õiguslike mehhanisme, mille abil inimesed saavad oma huviseid eri valdkondades kaitsta. Nii Euroopas, Aafrikas kui ka Ameerikas tegutsevad kohtud, mille pädevuses on vaadata läbi kaebusi inimõiguste rikkumise kohta. Euroopas on selleks Euroopa Inimõiguste Kohus. Kui mõni kaebus ei kuulu inimõiguste kohtu pädevusalasse, saab kasutada ka teisi mehhanisme, et sundida riike oma tegude kohta aru andma ning panna neid täitma inimõigustest tulenevaid kohustusi. Abi on ka üksnes seaduste olemasolust, isegi kui mõnikord puuduvad seaduslikud vahendid, millega sundida riike neid järgima.

Väärtused on nähtamatud nagu tuul. Tuule puhumisest annab meile märku lehtede sahin. Väärtuste järgimisest annavad märku inimeste teod.

Éva Ancsel

Lobitöö, kampaaniad ja aktivism

Riikidele surve avaldamises täidavad tähtsat rolli ühendused, vabaühendused, heategevusorganisatsioonid ja teised kodanikualgatuse grupid. Need on aktivismi ja vabaühenduste rolli käsitleva alaosa teemaks. Selliste ühenduste roll on tavainimeste jaoks eriti tähtis. Seda mitte ainult sellepärast, et ühendused tegelevad sageli üksikjuhtumitega, vaid ka sellepärast, et nende kaudu on tavainimesel võimalik teiste inimõiguste kaitsmises osaleda. Koosnevad ju ka sellised ühendused tavainimestest. Uurime ka seda, kuidas nad inimõiguste edendamiseks tegutsevad ning vaatleme mõningaid näiteid edukatest aktsioonidest.

? *Kas olete kunagi osalenud mõnes kampaanias või inimõigustega seotud algatustes?*

Osalemise alustamine

Tegutsemist käsitlevas 3. peatükis on kirjeldatud, kuidas korraldada aktivismi igapäevaelu tasandil, ning esitatakse mitmeid näiteid aktsioonidest, kus teil on võimalik kaasa lüüa. Noorterühmadel on tohutu potentsiaal riikidele või rahvusvahelistele organitele mõju avaldada ning kindlustada, et inimõiguste rikkumiste juhtumeid kas ennetatakse või need avalikkuse ette tuuakse. Käesolevas osas sisalduvad näited peaksid selgitama konkreetseid meetmeid, mida teie rühm või teised rühmad kasutada saavad, ja pakkuma ka pilguheitu vabaühenduste igapäevatoele.

Inimõigustega seotud rasked valikud

Õiguste teostamisel võib tekkida mitmesuguseid takistusi. Esiteks kasutavad mõned valitsused, erakonnad, valimistel kandideerijad, ühiskonna- ja majandus-instituutsioonid ning kodanikuühiskonna esindajad küll inimõigustega seotud terminoloogiat, kuid ei võta endale selget eesmärki nende õiguste teostamist tagada. Mõnikord võib selle põhjuseks olla puudulik arusaam sellest, millist tegevust inimõiguste normid tegelikult eeldavad. Teinekord võib see olla tingitud tahtlikust moonutamistest, soovist jätta endast eksitavalt inimõiguste kaitsja muljet, et maailma silmis head mainet omandada. Teiseks võivad valitsused, erakonnad või kandidaadid ja kodanikuühiskonna esindajad küll kritiseerida teiste poolt toime pandud inimõiguste rikkumisi, kuid samas ise inimõiguste norme mitte järgida. Seda nimetatakse sageli topeltstandardiks. Kolmandaks võib esineda olukordi, kus inimõigusi piiratakse kellegi teise õiguste kaitsmise nimel. Mõnikord võib see olla tõesti põhjendatud. Inimõigused ei ole piiramatud ning oma õiguste teostamine ei tohiks piirata kellegi teise õiguste teostamisvõimalusi. Siiski peame olema valvsad, et teiste inimõiguste „kaitsmine” ei muutuks lihtsalt tühjaks ettekäändeks, mille alusel piiranguid kehtestada.

Selliste juhtumite suhtes valvsuse säilitamiseks on vaja aktiivset kodanikuühiskonda ja sõltumatut kohtusüsteemi. Neljandaks esineb juhtumeid, kus ühe inimerühma õiguste kaitsmine iseenesest põhjustab mõne teise rühma õiguste piiramist. Seda tuleks eristada kolmandana nimetatud õiguste piiramise olukorrast, kuigi tihti on raske selliseid asjaolusid täpselt hinnata.

Oma õiguste ja vabaduste kasutamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele seadusega sätestatud piirangutele, mille eesmärk on tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu õigustatud nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikli 29 lõige 2

Õiguste konfliktid

Õigused võivad ka omavahel vastuollu minna. Õiguste konflikt tähendab vastuolu erinevate inimõiguste või erinevate inimeste samade inimõiguste vahel. Ühe näitena võib tuua olukorra, kus kaks haiget vajavad ellujäämiseks uut südant, kuid siirdamiseks on olemas vaid üks süda. Sel juhul on ühe patsiendi õigus elule vastuolus teise patsiendi sama õigusega. Teiseks näiteks on halastussurm, mille puhul inimese õigus elule võib olla vastuolus tema õigusega surra või õigusega mitte kannatada inimväärikust alandava kohtlemise käes. Sel viisil võivad isiku inimõigused omavahel vastuolus olla. Kolmas näide puudutab olukordi, kus vastuolus on eri inimeste erinevad inimõigused. ÜRO rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee praktikast iseloomustab seda vaidlus Oslo juudi kogukond jt vs. Norra riik. 2000. aastal korraldas nime „Bootboys” all tuntud grupp marsi natsiidiidri Rudolf Hessi auks. Osalejad kandsid poolsõjaväelisi mundreid ning marsi eestvedaja Terje Sjolie pidas antisemiitliku kõne, mille järel kuulajad näitasid korduvalt natsitervitust ning karjusid „Sieg Heil!” Selle juhtumi puhul olid vastuolus Terje Sjolie õigus sõnavabadusele ning juudi kogukonna õigus mitte olla diskrimineeritud. ÜRO komitee otsustas, et Terje Sjolie mõtteavaldused sisaldasid rassilise paremuse ja rassiviha põhimõtteid ning et seetõttu ei ole taoline erakordselt solvav kõne sõnavabadusega kaitstud.

Kultuuritraditsioonid

Traditsioonilised kultuurikombed väljendavad väärtushinnanguid ja tõekspidamisi, mida kogukonna liikmed sageli mitmeid põlvkondi edasi kannavad. Igal ühiskonnarühmal maailmas on oma kultuurist tulenevad kindlad kombed ja tõekspidamised, millest mõned on kõigile rühma liikmetele kasulikud, samas kui teised on ühele osale sellest, näiteks naistele, kahjulikud. Sellised kahjulikud traditsioonilised tavad on näiteks naiste suguelundite moonutamine; naiste sundtoimine; lapseasas sõlmitavad abielud; kõikvõimalikud tabud või kombed, mis takistavad naist ise järglaste saamisega seotud otsuseid tegemast; toiduga seotud tabud ja traditsioonilised sünnitustavad; poisslaste eelistamine ja sellest tulenevad tagajärjed tüdrukulapse staatusele; naissoost imikute tapmine; varajane rasedus; pruudi väljaostmisraha. Vaatamata kahjulikkusele ja vastuolule rahvusvaheliste inimõigustealaste õigusaktidega, püsivad sellised kombed edasi, sest kogukonnas ei seata neid kahtluse alla ning järgijad ise peavad neid kõlblusnormidele vastavaks.

ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo

Kombed, mis naiste ja laste tervisele halvasti mõjuvad ja rahvusvahelisi inimõigusnorme rikuvad, nimetatakse ka kahjulikeks traditsioonilisteks kommeteks. See ei tähenda, et kõik traditsioonilised kombed on kahjulikud ja rikuvad inimõigusi, kuid kui nii juhtub, peab meil olema võimalus neid kritiseerida ja nende vastu võidelda.

Kokkuleppeabielud on paljudes kultuurides tavalised. Nende puhul eeldatakse, et noored naised (ja mehed) abielluvad perekonna poolt valitud isikuga, sageli väga noorelt (pange tähele, et kokkuleppeabielu ei ole sama mis sundabielu). Kas laste ja noorte õiguste kaitsmise huvides tuleks selline komme keelustada? Või tähendaks see lugupidamatust kultuuritraditsiooni vastu?

Teine näide on paljudes riikides endiselt püsiv naiste suguelundite moonutamise komme. Selle tagajärgede all kannatab tuhandeid naisi ning enamik inimesi peaks seda kindlasti tõsiselt õiguste rikkumiseks.

Muutub üha selgemaks, et naiste suguelundite moonutamist, aukuritegusid, sundabielusid ja muid taolisi kombeid ei ole võimalik likvideerida enne, kui naised hakatakse nägema oma kogukondade sotsiaalses, majanduslikus, kultuurilises ja poliitilises elus täieõiguslike ja võrdsete osalejatena.

Halima Embarek Warzazi¹

Kahjulikud traditsioonilised kombed

Kas naiste suguelundite moonutamist peaks käsitama kultuurilise iseärasusena, mida tuleb „sallida”, või rikutakse sellega õigust isikupuutumatusse ja tervisele?

Nõue, et kõigile inimestele peavad olema tagatud kõik inimõigused, tingib vajaduse traditsioonilistest kommetest loobuda. Kellelegi ei tohi keelata tema inimõigusi ja väärikust traditsiooni ja kultuuri alusel. Seda ka sellepärast, et tavad ja kultuurid ei ole kivisse raiunud: nad muutuvad ja arenevad ning mis võis olla tõsi kakskümmend aastat tagasi, ei pruugi tänapäeva põlvkonna jaoks enam loogiline tunduda. Kahjulikud traditsioonilised kombed meenutavad meile ka seda, et inimõiguste teostamise eelduseks on haridus. Paljudest kahjulikest kommetest ei ole võimalik vabaneda vaid mahasurumise ja hukkamõistu abil. Et muutust saavutada, on tarvis kõigi asjasepuutuvate osapoolte harimist ja kaasahaaramist. Isegi kui lõppvastutus lasub riikidel kui rahvusvaheliste inimõiguslepete osapooltel, hoiavad kombeid elus siiski üksikisikute teod, mida sageli toetavad nende pered ja kogukonnad. Neid kombeid ei saa muuta „ülalt”, vaid selleks on tarvis korrapärast haridustööd asjasepuutuvate perede ja kogukondadega. Vaid nii saab inimõiguste edendamist lepitada spetsiifiliste kultuuriliste õiguste ja kommetega.

🔍 *Kas kultuurikombed peaksid olema inimõiguste universaalsuse suhtes ülimuslikud?*

Hea eesmärgi nimel

Aeg-ajalt kasutab rahvusvaheline üldsus sanktsioone režiimide suhtes, keda kahtlustatakse inimõiguste süstemaatilises rikkumises. Sanktsioonidega võidakse tõkestada kaubandust süüdistatava riigiga, et avaldada valitsusele survet oma teguviisi muutmiseks. Need meetmed võtab mõnikord kasutusele üks riik ühepoolset, aga teistel kordadel teeb otsuse ÜRO Julgeolekunõukogu. Mõned riigid on jäetud rahvusvahelises suhtluses täielikku isolatsiooni. Lõuna-Aafrika Vabariik oli aastaid isoleeritud oma apartheidisüsteemi tõttu ning eri aegadel on sanktsioone rakendatud Iraagi, Põhja-Korea, Iraani ja teiste suhtes. Pole kahtlust, et sellised sanktsioonid mõjutavad ka tavainimesi, aga eriti mõjutavad need haavatavamaid ühiskonnakihte. Kas see on rahvusvahelise üldsuse poolt vastuvõetav meetod, millega takistada inimõiguste rikkumisi teatud riikide poolt?

Oma raportis kaitsekohustuse põhimõtte kohta kutsus sekkumise ja riikliku suveräänsuse küsimustega tegelev rahvusvaheline komisjon üles ettevaatusele ja soovitas rõhku asetada pigem ennetamisele kui reageerimisele. Kui aga rahvusvaheline kogukond peab kasutusele võtma erakorralise ja tavatu abinõu ehk sõjaväelise sekkumise inimeste kaitseks, tohib seda komisjoni väitel teha üksnes tingimusel, et vastasel korral toimuks massilised tapmised või etniline puhastus. Isegi sellisel juhul kehtivad järgmised ettevaatuspõhimõtted:

- Õiged kavatsused: ükskõik mis muud motiivid sekkumatel riikidel olla võivad, peamine eesmärk sekkumisel peab olema inimkannatuste ärahoidmine või lõpetamine. Õiged kavatsused on paremini tagatud juhul, kui operatsioonides osaleb mitu osapoolt, kelle tegevust toetavad nii sama piirkonna teised riigid kui ka puudutatud ohvrid.
- Viimane abinõu: sõjaline sekkumine on õigustatud ainult juhul, kui iga mittedõjaline variant kriisi ennetamiseks või rahumeelseks lahendamiseks on läbi kaalutud ja usutakse kindlalt, et mistahes väiksem abinõu poleks vilja kandnud.
- Proportsionaalsed vahendid: kavandatud sõjalise sekkumise ulatus, kestus ja

🔍 Kuigi arvesse tuleb võtta riikide ja piirkondade eripära ning erinevaid ajaloolisi, kultuurilisi ja religioosseid taustu, on riikide kohustus, olenemata nende poliitilisest, majanduslikust ja kultuurilisest süsteemist, edendada ja kaitsta kõiki inimõigusi ja põhivabadusi.

Viini deklaratsioon (1993)

🔍 Õiglus on nõrgema õigus.

Joseph Joubert

intensiivsus peab jääma minimaalsele tasemele, kus suudetakse veel inimõiguste kaitse eesmärki täita.

- Mõistlikud väljavaated: sõjalisel tegevusel peab olema reaalne võimalus sekkumise aluseks olevate inimkannatuste lõpetamiseks või ärahoidmiseks. Ka sekkumise tagajärjed ei tohi olla halvemad kui mittesekkumise korral.

Mõelge tagantjärele tarkusega, kuivõrd arvestati loetletud ettevaatuspõhimõtetega näiteks siis, kui rahvusvaheline üldsus reageeris 1995. aasta Srebrenica veresaunale, 1999. aasta NATO juhitud Kosovo pommitamistele või 2001. aasta sekkumisele Afganistanis. Kas lõpptulemus õigustab selliseid meetmeid isegi juhul, kui nende tagajärjel tekib suur hulk ohvreid?

? Kas inimõiguste kaitse vajadusega saab õigustada sõjalist sekkumist?

2001. aasta aprillis kinnitas ÜRO inimõiguste komisjon oma resolutsiooniga, et võitlus terrorismi vastu ei õigusta kunagi inimõiguste kaitse ohverdamist. Resolutsiooniga 2001/24 mõisteti hukka Venemaa Föderatsiooni relvastatud rünnakud seoses Tšetšeenia konfliktiga, tšetšeeni võitlejate poolt toime pandud humanitaarõiguse rikkumised ning mõned Vene föderaalvägede poolt Tšetšeenias kasutatud meetodid. Venemaa Föderatsiooni kutsuti üles moodustama sõltumatut riiklikku uurimiskomisjoni vastavalt rahvusvahelistele normidele, et toimunud rikkumisi uurida.

Inimõigused: alati muutuvad, pidevalt arenevad

Eelmises alaosas esitatud küsimustele pole üheseid vastuseid. Nende üle peetakse siiaani tuliseid vaidlusi. Kuni teatud piirini on sellised vaidlused olulised. Need näitavad, et inimõiguste mõistega lahutamatu seotud pluralismi põhimõte toimib ning inimõigused ei ole täppisteadus ega lõplik „ideoloogia”, vaid kõlbelise ja juriidilise mõttetöö arenev valdkond. Me ei peaks alati ootama mustvalgeid vastuseid. Need teemad on keerulised ja neile saab läheneda ainult üksikjuhtumi kaupa.

See aga ei tähenda, et ei oleks üldse vastuseid või valdkondi, mille puhul ollakse ühel meelel. Neid on palju ja neid tuleb peaaegu iga päev juurde. Näiteks orjuse küsimus on üks valdkond, mille üle toimus kunagi arutelu, aga mis on nüüd selgelt taunitud. Õigus olla vaba orjusest on nüüd üldtunnustatud põhiline inimõigus. Naiste suguelundite moonutamine on ulatuslikult hukka mõistetud kui inimõiguste rikkumine, kuigi mõned kaitsevad seda veel kultuurile viidates. Ka surmanuhtlus on sarnane teema, vähemalt Euroopas, kus Euroopa Nõukogu liikmesriigid on surmanuhtluse keelustanud või kuulutanud hukkamistele moratooriumi. Surmanuhtluse keelustamine on nüüd juba Euroopa Nõukogu liikmeks saamise eeltingimus. *Amnesty International*'i andemetel on kaks kolmandikku maailma riikidest kaotanud surmanuhtluse kas seaduses või praktikas. 2009. aastal oli surmanuhtluse võimalus alles veel 58 riigis, kuid enamik neist ei kasutanud seda.

Seega peaksime uskuma, et paljudes praegustes vaidlusalustes küsimustes jõutakse samuti lahenduseni. Seniks võime ise arutelule kaasa aidata ning vastuolulised küsimused enda jaoks selgeks mõelda, võttes taas aluseks kaks põhiväärtust: võrdsus ja inimväärikus. Kui mõne teoga võetakse kelleltki inimväärikus, on see vastuolus inimõiguste mõttega.

Kui elanikkond kannatab kodusõja, mässu, repressioonide või riigi tegematajätmist tõttu suurt kahju ning asjaomane riik ei taha või ei suuda olukorda lõpetada või ära hoida, taandub mittesekkumise põhimõte rahvusvahelise kaitsekohustuse ees. *Rahvusvahelise komisjoni aruanne sekkumise ja riikliku suveräänsuse kohta, 2001*

4.2 Inimõiguste kujunemine

„Kõik õigused on universaalsed, jagamatud, üksteisest sõltuvad ja omavahel seotud.”

Viini deklaratsioon, 1993

Lubadused, lubadused...

Meie riikide juhid on võtnud meie nimel tohutu hulga inimõigustealaseid kohustusi. Kui kõik nende lubatu oleks ka tegelikult saavutatud, elaksime rahus, turvaliselt, tervetena ja mugavalt. Meie õigussüsteemid oleksid õiglased ning tagaksid iga-ühele võrdse kaitse. Meie poliitilised protsessid oleksid läbipaistvad ja demokraatlikud ning teeniksid rahva huve.

Mis siis on valesti läinud? Üks väike asi on kindlasti see, et poliitikud on samasugused nagu kõik teised inimesed ning valivad võimaluse korral lihtsama vastupanu tee. Seega on meil vaja täpselt teada, milliseid lubadusi on meie nimel antud, ning hakata nõudma nende pidamist.

? *Kas teie teete alati kõike, mida olete lubanud? Kas isegi siis, kui keegi teile seda meelde ei tuleta?*

Millised õigused meil on?

Me teame, et meie kõiki inimõigusi tuleb austada. Inimõiguste ülddeklaratsioonis, Euroopa inimõiguste deklaratsioonis ja muudes lepingutes on käsitletud hulka erinevaid õigusi. Järgmisena vaatleme neid nende regionaalse või rahvusvahelise kujunemise ja tunnustamise järjekorras. Kõnealuste õiguste liigitamiseks jagatakse nad sageli esimese, teise ja kolmanda põlvkonna õigusteks. Esialgu lähtume sellest liigitusest ka siin, kuid tagapool näeme, et sellise liigituse kasutusvõimalused on piiratud ning aeg-ajalt võib see olla isegi eksitav. Lõppeks ei ole sellised kategooriad kuigi selgepiirilised. Nad on lihtsalt üks võimalus (paljude seast), kuidas eri õigusi liigitada. Enamik õigusi kuulub rohkem kui ühte kategooriasse. Näiteks õigus väljendada oma arvamust on nii kodanikuõigus kui ka poliitiline õigus. See on vajalik, et võimaldada osalemist poliitilises elus, aga see kuulub ka lahutamatu meie isikliku vabaduse juurde.

Kodaniku- ja poliitilised õigused (esimese põlvkonna õigused)

Need õigused hakkasid teooriates kuju võtma 17. ja 18. sajandi jooksul ajendatuna eelkõige poliitilistest huvidest. Oli tekkinud arusaam, et on teatud asju, mis ei tohiks olla lubatud ka võimutäiust omavatele valitsejatele, ning inimestel peaks olema võimalik neid puudutavaid otsuseid mingil määral mõjutada. Kaks peamist sellealast ideed olid isikuvabadus ning vajadus kaitsta üksikisikuid riigipoolsete rikkumiste eest.

Praegusajal on kodaniku- ja poliitilised õigused üksikasjalikult sätestatud kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis ning Euroopa inimõiguste ja

Vangistus ei ole probleem. Probleem on vältida allaandmist.

Nazim Hikmet

Inimõigusi kiputakse poliitilistel eesmärkidel kuritarvitama.

Esimesel kohal on ninaesine ja siis tuleb moraal.

Bertolt Brecht

Sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurialased õigused põhinevad ideel, et inimesed on võrdsed ja neile peab olema tagatud juurdepääs põhilistele sotsiaalsetele ja majanduslikele hüvedele, teenustele ja võimalustele.

põhivabaduste kaitse konventsioonis. Nende hulka kuulub näiteks õigus osa võtta valitsemisest ning piinamise keeld. Traditsioonilised on paljud inimesed (vähemalt „läänest”) pidanud neid kõige tähtsamateks inimõigusteks. Järgmises alaosas näeme, et see on ekslik seisukoht.

Külma sõja ajal kritiseeriti nõukogude bloki riike karmilt kodaniku- ja poliitiliste õiguste rikkumise eest. Vastukaaluks kritiseerisid need omakorda lääne demokraatlike riike selle eest, et seal rikutakse inimeste sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi, mida käsitleme järgmises alaosas. Mõlemas kriitikas oli teatav tõemoment. Samuti näitab see ilmekalt, kuidas inimõigusi võidakse kergesti poliitilistel eesmärkidel kuritarvitada.

„Šokeeriv tõelisus on see, et riigid ja rahvusvaheline üldsus tervikuna taluvad ikka veel liiga sageli majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rikkumisi. Kui aga samasugused rikkumised pandaks toime kodaniku- ja poliitiliste õiguste suhtes, tekiksid kohe jahmunud ja vihased sõnavõttud ning ühised üleskutsed rikkumiste koheseks kõrvaldamiseks.”

ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee avaldus Viini konverentsile, 1993

Sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurialased õigused (teise põlvkonna õigused)

Need õigused on seotud inimeste ühiselu, töö ja esmase toimetulekuvajadusega. Nende aluseks on idee, et inimesed on võrdsed ja neile peab olema tagatud juurdepääs põhilistele sotsiaalsetele ja majanduslikele hüvedele, teenustele ja võimalustele. Seoses industrialiseerumise ja töölisklassi tekkega hakati neid ka rahvusvaheliselt üha rohkem tunnustama. Tulemuseks oli uus arusaam sellest, mida tähendab inimväärne elu, ning sellest tingitud uued nõudmised. Inimesed mõistsid, et inimväärseks eluks ei piisa ainult sellest, kui riik oluliselt nende ellu ei sekku, nagu nõuavad kodaniku- ja poliitilised õigused. Sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurialased õigused on kokku võetud majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis ning Euroopa sotsiaalharta.

- Sotsiaalsed õigused on õigused, mis on vajalikud täisväärtuslikuks osalemiseks ühiskonnaelus. Nende hulka kuulub vähemalt õigus haridusele, samuti õigus luua perekonda ja seda ülal pidada, aga ka mitmed sellised õigused, mida tihti liigitatakse „kodanikuõiguste” kategooriasse, näiteks õigus puhkusele, tervishoiule, eraelu puutumatusele ja vabadusele diskrimineerimisest.
- Majanduslikeks õigusteks peetakse tavaliselt õigust tööle, piisavale elatus- tasemele, eluasemele ning eakate ja puudega inimeste õigust pensionile. Majanduslikud õigused tulenevad asjaolust, et inimväärne elu eeldab teatud minimaalset materiaalselt kindlustatust, ning samuti sellest, et näiteks töö või eluaseme puudumine võib olla psühholoogiliselt alandav.
- Kultuurialased õigused on seotud kogukonna kultuurilise „eluviisiga” ning neile pööratakse sageli vähem tähelepanu kui muudele õiguste liikidele. Kultuurialaste õiguste hulka kuulub õigus vabalt kogukonna kultuurielust osa võtta, aga sellesse kategooriasse saab liigitada ka õiguse haridusele. Samas on paljud sellised õigused, mida otseselt ei liigitata „kultuurialasteks”, vajalikud vähemusrühmadele, et nad saaksid ümbritsevas ühiskonnas oma eripärast kultuuri säilitada, näiteks diskrimineerimise keeld ja õigus võrdsele kaitsele seaduse ees.

Solidaarsusõigused (kolmanda põlvkonna õigused)

Rahvusvaheliselt tunnustatud inimõiguste loetelu ei ole püsinud muutumatuks. Kuigi ühtegi inimõiguste ülddeklaratsioonis nimetatud õigust ei ole selle vastuvõtmisest möödunud enam kui 60 aasta jooksul tõsiselt kahtluse alla seatud, on selles alusdokumendis kirja pandud põhimõisteid uute lepingute ja dokumentidega selgitatud ja edasi arendatud.

Sellised täiendused on tingitud paljudest asjaoludest. Osaliselt on nende põhjuseks muutunud arusaam inimväärkusest ning osaliselt aja jooksul ilmnenuid uued ohud ja võimalused. Kolmanda põlvkonna õigusteks nimetatud uue õiguste kategooria kujunemise taustaks on parem arusaam sellest, millised takistused seavad esimese ja teise põlvkonna õiguste teostamist.

Kolmanda põlvkonna õiguste aluseks on solidaarsuse idee ning need puudutavad ühiskonna või rahva kollektiivseid õigusi, näiteks õigus säästvate arengule, rahule ja tervislikule elukeskkonnale. Suures osas maailmast on inimõiguste tagamisel tehtud väga vähe edusamme, kuna seda takistavad äärmine vaesus, sõda, ökoloogilised ja looduslikud katastroofid ning muud sarnased tingimused. Sel põhjusel tundub paljudele, et vaja on uut inimõiguste kategooriat. Nende õigustega tagatakse eelkõige just arengumaade ühiskondades vajalikud tingimused selleks, et oleks võimalik tagada juba tunnustatud esimese ja teise põlvkonna õigusi.

Täpsemalt liigitatakse kolmanda põlvkonna õiguste alla kõige sagedamini õigus arengule, rahule, tervislikule elukeskkonnale, õigus saada osa inimkonna ühisest pärandist, õigus suhtlemisele ja humanitaarabile.

Samas on seoses selle õiguste kategooriaga tekkinud mitmeid vaidlusi. Mõned eksperdid on vastu nende õiguste tunnustamisele, sest tegemist on „kollektiivsete õigustega”, mille kandjaks on kogukonnad või isegi riigid. Nende väitel saavad inimõiguste kandjaks olla ainult üksikisikud. Tegemist ei ole üksnes vaidlusega sõnade üle, sest mõned autorid kardavad, et selle tagajärjel võivad teatud repressiivsed režiimid hakata takistama individuaalsete inimõiguste teostamist selliste kollektiivsete inimõiguste nimel. Näiteks võidakse kodanikuõigusi oluliselt piirata „majandusarengu” tagamise ettekäändel.

Samuti on mõnikord väljendatud teistsugust muret: kuna kolmanda põlvkonna õigusi ei pea tagama riik, vaid rahvusvaheline üldsus, on võimatu saavutada aruande- ja vastutuskohustuse täitmist. Kes või mis peaks tagama seda, et Kaukaasias või Lähis-Idas valitseb rahu, et Amazonase vihmametsi ei hävitata ning et kliimamuutuste vastu võitlemiseks rakendatakse vajalikke meetmeid?

Kuid olenemata sellest, millist nimetust me kasutame, on kõik nõus, et kõnealuste valdkondadega tuleb edasi tegeleda ja need vajavad rahvusvahelise üldsuse suuremat tähelepanu. Mõned kollektiivsed õigused on juba tunnustust leidnud, eriti inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika hartas ning põlisrahvaste õiguste deklaratsioonis. Juba inimõiguste ülddeklaratsioon sisaldab õigust enesemääramisele ning õigus arengule kodifitseeriti inimõigusena ÜRO Peaassamblee 1986. aasta deklaratsioonis.

Õigus arengule on võõrandamatu inimõigus, mis annab igale inimesele ja kõigile rahvastele õiguse anda oma panus ning osa saada majanduslikust, sotsiaalsest, kultuurilisest ja poliitilisest arengust, mis võimaldab teostada kõiki inimõigusi ja põhivabadusi. [ÜRO arenguõiguse deklaratsiooni artikkel 1.]

Õigus arengule, õigus rahule, õigus tervislikule elukeskkonnale, õigus humanitaarabile...

Erinevat liiki õigused on omavahel märksa tihedamalt seotud, kui nende nimetuste järgi võiks arvata.

Kas mõned õigused on olulisemad kui teised?

Sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi ei tahetud pikka aega tunnustada kodaniku- ja poliitiliste õigustega samaväärseks. Sellel oli nii ideoloogilisi kui ka poliitilisi põhjusi. Kuigi tavakodanikule näib, et näiteks äraelamist võimaldav elatustase, eluase ja mõistlikud töötingimused on kõik inimväärikuse jaoks vajalikud, ei ole poliitikud alati olnud valmis seda tunnustama. Üks põhjus peitub kindlasti selles, et kõigile maailma inimestele põhiliste sotsiaalsete ja majanduslike õiguste tagamine eeldaks tohutut ressursside ümberjagamist. Poliitikud saavad väga hästi aru, et selline poliitika neile hääli ei tooks.

Seetõttu väidavad poliitikud, et teise põlvkonna õigused erinevad esimese põlvkonna kodaniku- ja poliitilistest õigustest. Sageli väidetakse näiteks, et sotsiaalsete ja majanduslike õiguste tagamine ei ole realistlik ega teostatav, vähemalt mitte lähemal ajal, ning me peaksime üksnes pikkamööda selles suunas liikuma. Sellist hoiakut esindab majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt: valitsused peavad üksnes tõendama, et nad rakendavad abinõusid, mis võimaldavad sätestatud eesmärgi kunagi tulevikus saavutada. Samas on selline seisukoht kindlasti vaieldav ning põhineb peamiselt poliitilistel kaalutlustel. Paljud sõltumatud uuringud on näidanud, et maailmas on piisavalt ressursse ja oskusteavet, mis võimaldaks ühise jõupingutuse korral rahuldada kõigi inimeste põhivajadused.

Teiseks väidetakse tihti, et esimese ja teise põlvkonna õigused on oma olemuselt põhimõtteliselt erinevad. Selle järgi nõuavad esimese põlvkonna õigused valitsustelt ainult teatud tegevustest hoidumist (nn negatiivsed õigused), samas kui teise põlvkonna õigused nõuavad valitsustelt aktiivset sekkumist (nn positiivsed õigused). Väidetakse, et valitsustelt ei saa realistlikult eeldada positiivsete abinõude rakendamist, näiteks kõigi inimeste varustamist toiduga. Seetõttu ei saa neil olla ka sellist kohustust. Kui ühelgi osapoolel ei ole mingeid kohustusi, ei saa sisuliselt rääkida ka õigustest.

Siiski lähtub selline käsitlus kahest põhimõttelisest ekslikust arusaamast.

Esiteks ei ole kodaniku- ja poliitilised õigused kindlasti puhtalt negatiivset tüüpi õigused. Näiteks vabadust piinamisest ei saa tagada üksnes sellega, et riigiametnikud lihtsalt hoiduvad inimeste piinamisest. Tõeline vabadus piinamisest on võimalik vaid siis, kui valitsus rakendab selles valdkonnas aktiivseid kontrolli- ja järelevalveabinõusid: korrakaitse, õiguslikud mehhanismid, teabevabadus, võimalus läbi viia sõltumatuid kontrole kinnipidamisasutustes ja palju muud. Sama kehtib ka hääletamisõiguse ja kõigi teiste kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta. Kõik need õigused eeldavad valitsuselt lisaks teatud tegevustest hoidumisele ka mingisugust aktiivset tegevust.

Teiseks eeldavad ka sotsiaalsed ja majanduslikud õigused, et valitsused hoiduvad teatud tegevustest – täpselt nagu kodaniku- ja poliitiliste õiguste puhul. Näiteks ei tohi nad võimaldada üksikutele ettevõtetele suuri maksuvabastusi, peavad hoiduma arengu aktiivsest soodustamisest juba niigi eelisseisus olevates piirkondades, mitte kehtestama arengumaadele kahjulikke kaubandustariife jne.

? Mida peab valitsus aktiivselt ära tegema selleks, et tagada tõeliselt vabad ja õiglasel valimised?

Tegelikult on erinevat liiki õigused omavahel märksa tihedamalt seotud, kui nende nimetuste järgi võiks arvata. Majanduslikud õigused sulavad ühte poliitiliste õigustega, kodanikuõigused on tihti eristamatud sotsiaalsetest õigustest. Nimetused võivad olla kasulikud ülevaatliku pildi saamiseks, kuid samas võivad nad olla väga eksitavad. Paljud õigused võivad kuuluda korraga mitmesse kategooriasse ning ühe kategooria õiguste teostamine võib sõltuda sellest, et teise kategooria õigused oleksid tagatud.

Seetõttu on asjakohane meenutada 1993. aasta Viini deklaratsiooni ja tegevusprogrammi kätketud käsitusviisi. Selle viiendas lõigus öeldakse:

Kõik inimõigused on universaalsed, jagamatud, üksteisest sõltuvad ja omavahel seotud. Rahvusvaheline üldsus peab suhtuma inimõigustesse kogu maailmas õiglaselt ja võrdselt, lähtudes samadest alustest ja rõhuasetustest.

Tuumikõiguste ja muude õiguste eristamine

Õiguste jagamine põlvkondadeks ei ole ainus võimalus, kuidas üha arvukamaks muutuvaid õigusi üritatakse eri kategooriatesse jagada. On õigusi, mille suhtes võib eriolukorras erandeid teha, ja teisi, mille suhtes ei või. Mõnede õiguste kohta on kasutatud mõistet *ius cogens* – rahvusvahelise üldsuse poolt tunnustatud normid, mille suhtes ei ole erandid kunagi lubatud. Sellised normid on näiteks genotsiidi, orjanduse ning süstemaatilise rassilise diskrimineerimise keeld. Mõned õigused on „absoluutsed”, mis tähendab, et nende teostamisel ei saa teha mingeid erandeid ega piiranguid. Selline on näiteks piinamise keeld. Teatud majanduslike ja sotsiaalsete õiguste puhul on kindlaks tehtud põhilised „miinimumkohustused”, näiteks esmavajalikud tervishoiuteenused, varjupaigategenused ja haridus. Mõned teised autorid võivad väita, et tuumikusse kuuluvad kollektiivsed õigused, kuna nad loovad üldise kaitseraamistiku, mille sees üksikisikud saavad oma õigusi teostada. Selles küsimuses ei ole väljakujunenud konsensust ega ühte üldtunnustatud teooriat ning enamik vaatlajaid eelistaks rõhutada pigem õiguste universaalsust, jagamatust ja vastastikust sõltuvust.

Vaatamata õiguste arvu suurenemisele, tekib aeg-ajalt olukordi, kus õigusi tuleb hakata kohaldama täiesti uutele probleemidele ja valdkondadele. Tihti on see seotud teaduse arenguga, mida käsitletakse järgmises alaosas.

Teaduse areng

Terviseteadused ja meditsiin on üks valdkond, mis seostub uute õiguste tunnustamisega. Uute teadusavastusega on kaasnenud hulk eetika ja inimõigustega seotud küsimusi, eriti seoses geenitehnika ning organite ja kudede siirdamisega. Neis valdkondades toimunud tehniliste arengute tõttu on tulnud vastata küsimustele ka elu enda olemuse kohta.

Vastuseks mõnedele sellistele probleemidele võttis Euroopa Nõukogu vastu uue rahvusvahelise lepingu: 1999. aasta inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärkuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel (edaspidi „Oviedo konventsioon”). Konventsiooni on allkirjastanud 30 Euroopa Nõukogu

Nii enesemääramisõigus kui ka õigus arengule on ... ühtaegu individuaalsed ja kollektiivsed õigused.

Chidi Anselm Odinkai

Igähele on õigus [...] saada osa teaduse edusammudega kaasnevatest hüvedest.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 27

Euroopa Nõukogu Oviedo konventsioon

liikmesriiki ja selle on ratifitseerinud kümme riiki. Selles antakse tegevussuuniseid mõnedes eespool osutatud probleemsetes olukordades käitumiseks.

Tähtsamate artiklite kokkuvõte:

- Igasugune diskrimineerimine isiku pärilikkuse alusel on keelatud.
- Geenhaiguste ennustustest võib teha ainult tervise huvides, aga mitte näiteks selleks, et teha kindlaks lapsel tulevikus kujunevaid füüsilisi tunnuseid.
- Inimgenoomi võib muundada üksnes haiguse ärahoidmiseks, diagnoosimiseks või ravimiseks.
- Meditsiinilise viljastamise meetodeid ei ole lubatud kasutada tulevase lapse soo valimiseks.
- Elundi või koe võib elusdoonorilt eemaldada ainult retsiipiendi ravimise huvides, aga mitte tulu teenimise allikana (artikkel 21).

Geenitehnika tähendab organismi pärilike tunnuste muutmist teatud kindlal viisil geneetilise materjali muutmise abil. Selles valdkonnas tehtud edusammud on põhjustanud ägedaid debatte mitmesugustes eetilistes ja inimõigustega seotud küsimustes: näiteks kas peaks olema lubatud idurakkude muutmise, kui see põhjustab kogu organismi ja tema järeltulevate põlvkondade püsiva geneetilise muutuse, või kas inimeste puhul peaks olema lubatud kloonorganismi loomine, kui see on lubatud hiirte ja lammaste puhul.

? Kas tuleks kuidagi piirata seda, mida teadlastel on lubatud uurida?

Biotehnoloogia areng on muutnud võimalikuks ka täiskasvanu või loote organite või kudede siirdamise ühest kehast teise. Sarnaselt geenitehnikaga pakub see tohutult palju võimalusi mõnede inimeste elukvaliteedi parandamiseks ja elude päästmiseks, kuid kaaluda tuleks ka sellega seotud probleemküsimusi.

- Kui surnukehalt võetud organiga on võimalik kellegi elu päästa või tema elukvaliteeti parandada, kas seda tuleks siis alati teha? Või väärivad ka surnukehad lugupidavat kohtlemist?
- Kuidas tagada seda, et kõigil abivajajatel oleks võrdne võimalus doonorelundid saada, kui elundite arv on piiratud?
- Kas organite ja kudede säilitamist tuleks seadusega reguleerida?
- Kas inimõiguste põhimõtetest tulenevad mingid järeldused geneetiliselt muundatud toidu ja loomasööda kasutamise kohta? Kui jah, siis millised need on?

Igasugune sekkumine, mille eesmärgiks on teise, kas elava või surnud inimesega geneetiliselt identse inimolendi loomine, on keelatud. Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni lisaprotokoll, Pariis 1998

4.3 Inimõiguste juriidiline kaitse

Me teame juba, et inimõigused on igale inimesele kuuluvad võõrandamatud õigused, aga kuidas me saame neid õigusi kasutada? Mille põhjal me teame, et riigid on neid õigusi ametlikult tunnustanud? Kuidas on tagatud nende õiguste teostamisvõimalus?

Inimõiguste riigisisene tagamine

On ütlematagi selge, et inimõiguste kaitseabinõud sõltuvad kõige rohkem riiklikul tasandil toimuvatest arengutest ja rakendatavatest mehhanismidest. Riigis kehtivad seadused, poliitika, menetluskorrad ja mehhanismid panevad paika selle, kui võrd on igaühel võimalik oma inimõigusi teostada. Seetõttu peaks inimõiguste kaitse kindlasti olema sätestatud riikide põhiseadustes ja muudes õigusaktides, õigusspetsialistid peavad saama väljaõpet inimõiguste normide kohaldamise kohta ning inimõiguste rikkumised tuleb riiklikult hukka mõista ja nende suhtes sanktsioone rakendada. Riiklike normide mõju on vahetum ning riiklikud menetlused on paremini kättesaadavad kui piirkondlikud ja rahvusvahelised kaitsevõimalused. Eleanor Roosevelt on märkinud:

Kust siis saavad alguse universaalsed inimõigused? Väikestest kodulähedastest kohtadest – nii lähedastest ja väikestest, et neid ei näita ükski maailmakaart. Ometi koosneb nendest üksikisiku maailm: tema elukoht, tema kool, tehas, talu või kontor, kus ta töötab. Need on kohad, kust iga mees, naine ja laps otsib õiglust, võrdseid võimalusi, võrdset inimväärikust ilma diskrimineerimiseta. Kui õigustel ei ole sisu neis kohtades, pole neil seda ka kuskil mujal.²

Seetõttu lasub õiguste austamise, edendamise, kaitsmise ja tagamise kohustus esimeses järjekorras riigil ning alles teises järjekorras piirkondlikel või rahvusvahelistel tribunalidel, mille poole pööratakse siis, kui riik tahtlikult või järjekindlalt õigusi rikub. Me kõik teame näiteid, kus riigis toime pandud rikkumiste korral on tulnud õigust nõuda piirkondlikelt või rahvusvahelistelt organitelt. Piirkondlik või rahvusvaheline huvi või abi võib olla vahendiks, mis aitab õigusi riigisisest tagada, kuid seda kasutatakse üksnes juhul, kui kõik siseriiklikud võimalused on proovitud ja ammendatud. Sel põhjusel käsitlemegi järgmises osas sellist stsenaariumi. Kuhu saab pöörduda siis, kui siseriiklikud süsteemid ei ole suutnud tagada inimõiguste teostamiseks piisavat kaitset?

? *Miks teie arvates ühinevad rahvusvaheliste inimõigustealaste lepetega ka need riigid, kus inimõiguste kaitse on puudulik?*

Inimõiguste kaitse sõltub kõige rohkem riigi tasandi mehhanismidest.

Iga hing on oma
tegude pantvang.
Koraan

Inimõigusi tunnustatakse lepetega

Rahvusvahelisel tasandil on riigid ühiselt sõlminud mitmeid inimõigustealaseid kokkuleppeid. Nende kokkulepetega kehtestatakse riikidele objektiivsed käitumisnormid ning kohustused seoses üksikisikutega. Kokkulepped võivad olla õiguslikult siduvad või mittesiduvad.

Siduvaid dokumente nimetatakse enamasti lepinguteks, konventsioonideks või paktideks ning nendega võtavad riigid vabatahtlikult kohustuse järgida riiklikul tasandil inimõiguste norme. Igal riigil tekib normide järgimise kohustus pärast seda, kui ta on kokkuleppe ratifitseerinud või sellega ühinenud (lihtsalt dokumendi allkirjastamine ei muuda seda veel siduvaks, kuigi sellega väljendab riik oma tahet seda endale siduvaks muuta). Vastavalt 1979. aasta Viini konventsioonile rahvusvaheliste lepingute õiguse kohta võivad riigid teha reservatsioone või deklaratsioone, millega nad loobuvad dokumendi teatud sätete järgimisest. Selle võimaluse eesmärk on panna võimalikult paljusid riike lepingule alla kirjutama. Lõppkokkuvõttes on parem, kui riik lubab järgida vähemalt teatud inimõigustealaseid sätteid, kui mitte ühtegi. Mõnikord võidakse seda võimalust ka kuritarvitada ning kasutada ettekäändena, mille alusel keeldutakse põhiliste inimõiguste tagamisest, et vabanda mõnes valdkonnas rahvusvahelisest järelevalvest.

Siiski on inimõigused jõudnud ka riikliku tasandi siduvatesse õigusaktidesse. Rahvusvaheliste inimõiguste normide alusel on riigid sätestanud sarnaseid norme ka oma põhiseadustes ja muudes õigusaktides. Need võivad anda ka võimaluse inimõiguste rikkumise heastamiseks riiklikul tasandil.

Mittesiduv instrument seevastu on lihtsalt riikide deklaratsioon või poliitiline kokkulepe, millega riigid ütlevad, et nad püüavad teatud õigusi tagada, kuid ilma õiguslikult siduva kohustusega. Praktikas tähendab see, et kokkuleppe täitmist ei kontrollita mingite ametlike (või juriidiliste) mehhanismide alusel, kuigi poliitiline valmisolek selleks võib olemas olla.

? *Mis kasu on paljast lubadusest inimõiguste norme järgida, kui sellele ei lisandu mingit järelevalvemehhanismi? Kas see on parem kui üldse mitte midagi?*

ÜRO Peaassamblee istungjärgudel või ÜRO konverentsidel võetakse sageli vastu ÜRO deklaratsioonid ja muid mittesiduvaid dokumente, mida nimetatakse ka „pehmeks õiguseks”. Eeldatakse, et kõik ÜRO liikmesriigid või konverentsil osalevad riigid on sellise kokkuleppe või deklaratsiooniga nõus. Riiklikul tasandil peaks inimõiguste tunnustamine olema tagatud ka riigi ja selle kodanike vahelise kokkuleppega. Inimõiguste tunnustamine riiklikul tasandil tähendab eelkõige riigi võetud poliitilist kohustust oma rahva ees.

Seadus ei saa muuta
inimeste meelt, aga sellega
saab ohjeldada meeletuid.
Martin Luther King

Tähtsamad rahvusvahelised dokumendid

Inimõiguste tähtsust näitab nende kaitset tagavate dokumentide hulga suuremine. Seda ei saa pidada üksnes inimõigusaktivistide, vaid kõigi inimeste võiduks. Sellega kaasnevalt on välja kujunenud suur ja keerukas inimõigusi käsitlevate tekstide ja rakendusmenetluste kogum.

Inimõigustealaseid dokumente liigitatakse tavaliselt kolme põhitunnuse järgi: geograafiline kohaldamisala (piirkondlik või universaalne), tagatud õiguste kategooria ning vajadusel konkreetne inimeste kategooria või rühm, kellele kaitse tagatakse.

Ainuüksi ÜRO tasandil on vastu võetud üle saja inimõigustega seotud dokumendi ning see arv suureneb veelgi, kui me lisame sellele piirkondliku tasandi dokumendid. Kõiki neid dokumente ei ole võimalik siinkohal käsitleda, seega vaatleme ainult neid, mis on *Kompassi* inimõigustealase hariduse aspektist kõige olulisemad:

- laialdast tunnustust leidnud dokumendid, mis on paljude teiste inimõigustealaste dokumentide aluseks, eelkõige rahvusvahelised inimõiguste deklaratsioonid (kitsamaid teemasid käsitlevate dokumentide, näiteks pagulaste konventsiooni, genotsiidi keelustamise konventsiooni või rahvusvahelise humanitaarõiguse dokumentide kohta on täpsemat teavet esitatud 5. peatüki vastavates osades);
- konkreetseid teemasid või kaitstud isikute kategooriaid käsitlevad dokumendid;
- tähtsamad Euroopa dokumendid.

ÜRO dokumendid

Maailma kõige tähtsam inimõigustealane dokument on 1948. aastal ÜRO Peaasambleel vastu võetud inimõiguste ülddeklaratsioon. Ülddeklaratsioon on sedavõrd laialdaselt tunnustatud, et selle algne mittesiduv iseloom on teisenenud ning rahvusvahelises tavaõiguses viidatakse sellele sageli kui õiguslikult siduvale dokumendile. See on inimõigustealase õiguse nurgakivi, mille põhjal on koostatud kümneid rahvusvahelisi ja piirkondlikke dokumente ning sadu siseriiklikke õigusakte.

Inimõiguste ülddeklaratsioon koosneb preambulist ja 30 artiklist, kus loetletakse inimõigusi ja põhivabadusi, millele on igasuguse diskrimineerimiseta õigus kõigil maailma inimestel. See sisaldab nii kodaniku- ja poliitilisi õigusi kui ka sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurialaseid õigusi:

- õigus võrdsusele,
- diskrimineerimise keeld,
- õigus elule, vabadusele ja turvalisusele,
- orjuse keeld,
- piinamise ja alandava kohtlemise keeld,
- õigus õigussubjektsuse tunnustamisele,
- õigus võrdsusele seaduse ees,
- õigus pöörduda kohtusse,
- meelevaldse vahistamise ja väljasaatmise keeld,
- õigus õiglasele ja avalikule kohtumõistmisele,
- õigus süütuse eeldusele kuni süü tõendamiseni,
- õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatussele,
- õigus oma riigi piires vabalt liikuda ja riigist lahkuda,

Inimõiguste ülddeklaratsioon on kõige tähtsam inimõigustealane dokument.

- õigus otsida tagakiusu eest varjupaika teistes riikides,
- õigus kodakondsusele ja selle vahetamisele,
- õigus abielule ja perekonnale,
- õigus omada vara,
- usuvabadus,
- arvamus- ja teabevabadus,
- rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadus,
- õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele,
- õigus sotsiaalsetele tagatistele,
- õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda,
- õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele,
- õigus piisavale elatustasemele,
- õigus haridusele,
- õigus osa võtta ühiskonna kultuurielust,
- õigus deklaratsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamist võimaldavale sotsiaalsele korraldusele.

Deklaratsioonis räägitakse ka kohustustest ühiskonna ees ja kodanikukohustustest, mis on vaba ja täisväärtusliku arengu ning teiste õiguste ja vabaduste austamise eelduseks. Samuti ei saa üksikisikud ega riigid kasutada deklaratsioonis esitatud õigusi õigustusena kellegi teise inimõiguste rikkumisele.

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt jõustusid mõlemad 1976. aastal ning on põhilised ülemaailmse kohaldamisalaga õiguslikult siduvad dokumendid. Paktide koostamise eesmärk oli inimõiguste deklaratsioonis esitatud õigused pikemalt lahti kirjutada ning anda neile õiguslik kehtivus (rahvusvahelise lepingu vormis). Koos oma fakultatiivprotokollide ja inimõiguste ülddeklaratsiooniga moodustavad need paktid nn rahvusvaheliste inimõiguste deklaratsioonide kogumiku. Kummaski paktis käsitletakse nende nimele vastavaid õiguste liike, kuigi mõlemal on ka teatav ühisosa, näiteks seoses diskrimineerimise keelustamisega. Mõlemad dokumendid on väga paljude riikide poolt ratifitseeritud: 2010. aasta novembri seisuga oli kodaniku- ja poliitiliste õiguste paktil 166 ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste paktil 160 ratifitseerijat.

Lisaks rahvusvahelistele inimõiguste deklaratsioonidele on ÜRO vastu võtnud veel seitse lepingut, milles käsitletakse teatud kindlaid õigusi või kaitstud isikute kategooriaid. Selliste kitsamate õiguste või inimrühmade (näiteks laste) kaitset on peetud vajalikuks seetõttu, et kuigi kõik inimõigused kuuluvad kõigile inimestele (ka lastele ja noortele), ei ole selliste üldiste õiguste kaitse nende rühmade puhul teistega võrdselt tagatud ning nad vajavad täiendavat kaitset.

Lapse õiguste konventsioonis (1989) kinnitatakse, et ka lastel on inimõigused ning et alla 18-aastased inimesed vajavad erilist kaitset, et tagada nende täielik areng, ellujäämine ja nende parimate huvidega arvestamine.

Rahvusvahelises konventsioonis rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1965) keelustatakse ja mõistetakse hukka rassiline diskrimineerimine ning nõutakse, et osalisriigid kasutaksid selle lõpetamiseks kõiki sobivaid abinõusid.

Konventsioonis naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1979) keskendutakse naiste suhtes sageli süstemaatilisel ja regulaarselt toime pandavale diskrimineerimisele, mida mõistetakse kui „mis tahes vahede või erandite tegemist või piiranguid soo järgi, mille eesmärk on luua olukord, kus naistel on vähem võimalusi või puuduvad võimalused [...] poliitikas, majanduses, sotsiaal-, kultuuri-, tsiviil- või mis tahes muus valdkonnas” (artikkel 1). Riigid kohustuvad sellise diskrimineerimise hukka mõistma ning rakendama koheseid abinõusid võrdsuse tagamiseks.

Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastases konventsioonis (1984) määratletakse piinamist kui tegevust, millega tahtlikult tekitatakse „tugevat füüsilist või vaimset laadi valu või kannatusi” (artikli 1 lõige 1), et saada isikult või kolmandalt isikult teavet, teda karistada, millekski sundida või muul põhjusel diskrimineerivalt kohelda. Lepingus nõutakse, et osalisriigid võtaksid tõhusaid meetmeid piinamise ärahoidmiseks oma jurisdiktsiooni all oleval territooriumil, ning keelatakse saata isikuid tagasi nende kodumaale, kui on alus arvata, et seal ähvardab neid piinamine.

Konventsioonis kõikide võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse kohta (1990) käsitletakse isikuid, keda „kavatsetakse rakendada, rakendatakse või on rakendatud tasustataval tööl riigis, mille kodanik ta ei ole” (artikli 2 lõige 1), samuti selliste isikute pereliikmeid. Lisaks selliste isikute üldiste inimõiguste loetlemisele selgitatakse konventsioonis ka seda, et inimestele tuleb tagada võrdne turvalisus, kaitse vägivalda ja vabaduse võtmise eest, sõltumata sellest, kas neil on olemas dokumendid ja seadustekohane õiguslik staatus või mitte.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon (2006) on teedrajava tähendusega mitte üksnes selles esitatud puuetega inimeste definitsiooni poolest, vaid ka seetõttu, et selles tunnustatakse puuetega inimesi võrdväärsete õigussubjektidena, kellel on samasugused inimõigused ja põhivabadused nagu kõigil teistel. Konventsioonis selgitatakse, kuidas tagatakse selliste inimeste õigusi, ning pannakse riikidele kohustus rakendada puuetega inimeste suhtes mõistlikke abinõusid, mis võimaldaksid neil oma õigusi tõhusalt teostada, näiteks et nad saaksid kasutada teenuseid ja osaleda kultuurielus.

Teadmata kadunud isikute kaitse konventsioonis (2006) käsitletakse ühte ülemaailmset probleemnähtust. Konventsiooniga keelustatakse isikute „arreteerimine, vahistamine, röövimine ja mis tahes muu vabaduse võtmise vorm” (artikkel 2), mille panevad toime riigi esindajad või riigi nõusolekul tegutsevad isikud ning millele järgneb vabaduse võtmise fakti ning ohvrite asukoha varjamine riigi poolt. Sellisel viisil vabaduse võtmist ei õigusta ka mingid erakorralised asjaolud. Konventsiooni eesmärk on teha lõpp sellise küünilise võtte kasutamisele, mis võimaldab riikidel rängalt inimõigusi rikkuda, ilma et keegi sellest teada saaks.

ÜRO tähtsamad inimõigustealased lepingud

Leping	Järelevalvet teostab	Fakultatiivprotokollid
Konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1965)	Rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee	
Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)	Inimõiguste komitee	Esimene protokoll, millega kehtestatakse isikute kaebuste läbivaatamise kord. Teine protokoll: surmanuhtluse kaotamise kohta.
Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)	Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee	Fakultatiivprotokoll, millega tunnistatakse komitee õigust võtta vastu üksikisikute või rühmade teateid (2008).
Lapse õiguste konventsioon (1989)	Lapse õiguste komitee	Esimene protokoll: laste osalus relvakonfliktis (2000). Teine protokoll: laste müük, lapsprostitutsioon ja lapspomograafia (2000).
Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1979)	Naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee	Fakultatiivprotokoll: individuaalkaebuste esitamise õigus.
Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastane konventsioon (1984)	Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise vastane komitee	Protokoll, millega nähakse ette sõltumatute rahvusvaheliste ja siseriiklike asutuste külastused kinnipidamiskohtadesse. Järelevalve: piinamise tõkestamise alakomitee (2002).
Konventsioon võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse kohta (1990)	Võõrtööliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse komitee	
Puuetega inimeste õiguste konventsioon (2006)	Puuetega inimeste õiguste komitee	Fakultatiivprotokoll, millega lubatakse isikul ja rühmal esitada komiteele pöördumisi.
Teadmata kadunud isikute kaitse konventsioon (2006)	Teadmata kadunud isikute kaitse komitee	

Kindlate rühmade kaitse ÜRO ja Euroopa tasandil

Lisaks üksikisikute põhiõiguste tunnustamisele tunnustatakse mõne inimõigustealase dokumendiga ka teatud rühmade õigusi. Selline eriline kaitse kehtestatakse nende rühmade varasema diskrimineerimise tõttu ning nende ebasoodsa ja haavatava olukorra tõttu ühiskonnas. Erilise kaitsega ei anta kõnealustele rühmadele uusi ega täiendavaid inimõigusi, vaid püütakse tagada, et kõik inimesed saaksid inimõiguste ülddeklaratsioonis nimetatud õigusi ka tegelikult teostada. Seetõttu ei ole õige teha nägu, et vähemusrühmade liikmetel on rohkem õigusi kui enamusel. Vähemustele antud eriõiguste eesmärk on lihtsalt tagada neile võrdsed võimalused kodaniku- ja poliitiliste, sotsiaalsete, majanduslike ja kultuurialaste õiguste teostamisel. Allpool on loetletud mõned rühmad, kelle suhtes on kohaldatud erilist kaitset.

Vähemused

Vähemuse mõistet ei ole rahvusvahelistes inimõigustealastes dokumentides üheselt defineeritud, kuid üldjuhul kirjeldatakse neid kui isikuid, kelle rahvuslikud või etnilised, usulised või keelised tunnused erinevad elanikkonna enamuse omast ning kes soovivad neid tunnuseid säilitada. Vähemused on kaitstud:

- ÜRO tasandil kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikliga 27 ning 1992. aastal vastu võetud deklaratsiooniga rahvuslikesse või etnilistesse, usulistesse ja keelelistesse vähemustesse kuuluvate isikute õiguste kohta;

Riigid kaitsevad oma territooriumil elavate vähemuste olemasolu ning nende rahvuslikku või etnilist, kultuurilist, usulist ja keelelist identiteeti ning loovad tingimused, mis soodustavad sellise identiteedi arengut.

ÜRO deklaratsioon vähemustesse kuuluvate isikute õiguste kohta

- Euroopa tasandil siduva vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooniga, mille alusel on loodud sõltumatutest ekspertidest koosnev järelevalveorgan: vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee. Ka Euroopa Nõukogu teistes tööseksioonides tegeletakse vähemuste kaitsega: selles töös on olulised näiteks Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta, rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon ning inimõigusvolinik;
- Euroopa Julgeoleku ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) juures tegutseva vähemusrahvuste voliniku tegevuse ja vastavate OSCE dokumentidega.

Lapsed

Laste kaitse on põhiliselt tagatud ÜRO tasandil 1989. aasta lapse õiguste konventsiooniga, mis on maailma kõige enam ratifitseeritud konventsioon (seda pole ratifitseerinud ainult Ameerika Ühendriigid ja Somaalia). Konventsioon tugineb neljale põhimõttele: diskrimineerimise keeld, kohustus tegutseda lapse parimates huvides, õigus elule, ellujäämisele ja arengule ning lapse arvamusega arvestamine.

Aafrikas on laste põhiõigused tagatud lapse õiguste ja heaolu Aafrika hartaga, milles on arvestatud mandri eripäraste tingimustega. Harta jõustus 1999. aastal. Islami Konverentsi Organisatsioon võttis 2004. vastu pakti lapse õiguste kohta islamis. 2010. aastal alustas tööd naiste ja laste õiguste edendamise ja kaitse ASEANi komisjon.

1. juulil 2010. aastal jõustus Euroopa Nõukogu konventsioon, milles käsitletakse laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest. See on esimene dokument, milles tunnistatakse kriminaalkuriteoks laste seksuaalse kuritarvitamise erinevad vormid, kaasa arvatud kodus või perekonnas toimuvad kuritarvitused.

Pagulased

Pagulaste õigused on eraldi tagatud 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni ning ÜRO pagulaste ülemvoliniku tegevusega. Aafrika on ainus piirkond, kus on vastu võetud ka eraldi dokument pagulaste kaitse kohta: 1969. aasta konventsioon, milles käsitletakse pagulastega seotud eriaspekte. Euroopas pakub teatavat kaitset ka Euroopa inimõiguste deklaratsioon.

Naised

Naiste õigused on eraldi kaitstud ÜRO konventsiooniga naistevastase diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1979), mille eesmärk on edendada kogu maailmas sugudevahelist võrdõiguslikkust.

Euroopa Nõukogu võttis 2009. aastal vastu deklaratsiooni soolise võrdõiguslikkuse elluviimise kohta. Deklaratsiooniga märgiti 20 aasta möödumist naiste ja meeste võrdsust käsitleva eelmise deklaratsiooni vastuvõtmisest. 2009. aasta deklaratsiooni eesmärk on kaotada sugudevaheline ebavõrdsus nii tegelikus elus kui ka seadustes. Selles kutsutakse liikmesriike üles kõrvaldama meeste ja naiste ebavõrdsuse struktuurseid põhjusi, tagades naiste majandusliku iseseisvuse ja võimestamise, väljakujunenud stereotüüpide kaotamise, naiste inimväärikuse ja inimõiguste rikkumise lõpetamise tõhusate abinõudega soopõhise vägivalga ennetamiseks ja selle vastu võitlemiseks ning soolise võrdõiguslikkuse perspektiivi arvestamise valitsemisotsustes.

Lapse all mõistetakse iga alla 18-aastast inimolendit, kui lapse suhtes kohaldatakse seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.

ÜRO lapse õiguste konventsioon

Muud rühmad

Eriline kaitse on tagatud ka muudele rühmadele, näiteks puudega inimestele, kuna nad on ühiskonnas nõrgemal positsioonil ning seetõttu on nende õiguste rikkumise oht suurem. Seda on käsitletud ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis, mida tutvustatakse põhjalikumalt 5. peatükis.

Rahvusvahelisel tasandil on eraldi kaitse kehtestatud ka näiteks põlisrahvaste suhtes, 2007. aasta ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooniga, mis ei ole küll veel õiguslikult siduv dokument.

? *Kas teie ühiskonnas on veel elanikerühmi, kes vajaksid erilist kaitset?*

Piirkondlikud dokumendid

Eelnevast nähtub, et rahvusvaheliste ja piirkondlike dokumentidega tagatakse üldjuhul ühtesid ja samu miinimumnorme, kuid need võivad erineda rõhuasetuse või piirkondlikult oluliste probleemide käsitlemise poolest. Näiteks Aafrika piirkonnas oli riigisiseste põgenike probleem tähtsal kohal juba enne, kui sellele hakati tähelepanu pöörama ÜROs. Sarnaselt loodi kinnipidamisasutuste külastamise võimalus piinamise ärahoidmiseks esmalt Euroopas, enne kui samasugune mehhanism lisati fakultatiivprotokolliga ka ÜRO piinamisvastasele konventsioonile. Need näited toovad hästi esile selle, kuidas piirkondlikud ja rahvusvahelised normid ja mehhanismid täiustavad inimõiguste edendamist ja kaitset.

Piirkondlike inimõigustealaste normide ja süsteemide praktiline eelis seisneb selles, et nende koostamisel on üldjuhul arvestatud piirkonna geograafilist, ajaloolist, poliitilist, kultuurilist ja sotsiaalset eripära. Nad on „kodule lähemal” ning tänu sellele võivad saada riikidelt suuremat toetust. Samuti on nad poliitikakujundajatele, poliitikutele ja ohvritele paremini kättesaadavad. Seetõttu võime neid pidada inimõiguste tagamise teiseks „rindejooneks”, kui lähtume sellest, et esimene joon on siseriiklik ja kolmas joon rahvusvaheline tasand.

Viiest maailmajaost neljas on kehtestatud oma piirkondlikud inimõiguste kaitse süsteemid. Piirkondlike dokumentide eesmärk on sõnastada inimõiguste normid ja mehhanismid piirkondlikul tasandil, alahindamata sealjuures inimõiguste universaalsust. Piirkondlike süsteemide arengu käigus on seoses majanduslike, ajalooliste või poliitiliste põhjustega aeg-ajalt tekkinud vajadus sõnastada piirkondlike inimõigustealaseid kohustusi, mis sageli kindlustavad ÜRO süsteemi mehhanisme ja tagatisi. On ka palju selliseid näiteid, kus piirkondlikud normid on rahvusvahelistest rangemad. Näiteks Aafrikas on lisaks pagulastele tunnustatud ka riigisiseste põgenike kaitse vajadust.

Ameerikas tegutseb Ameerika Riikide Organisatsioon ning sealne põhiline siduv dokument on 1969. aasta Ameerika inimõiguste konventsioon.

Aafrikast võime leida 1986. aastal Aafrika Liidus (varem Aafrika Ühtsuse Organisatsioon) vastu võetud inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta.

Aasias ei ole seni veel üldist inimõiguste kaitse süsteemi välja kujunenud ning ainsaks dokumendiks on mittesiduv 1998. aasta Aasia inimõiguste deklaratsioon.

Piirkondlikud inimõigustealased normid on ÜRO normidest tihti rangemad ning kindlustavad neid.

Euroopa dokumendid

Euroopas on Euroopa Nõukogu raames hästi välja kujunenud inimõiguste kaitse süsteem, mille alustaladeks on Euroopa inimõiguste konventsioon ning Strasbourgis asuv Euroopa Inimõiguste Kohus.

🔍 *Miks teie arvates on eri piirkonnad pidanud vajalikuks kehtestada kohalikud inimõiguste kaitse süsteemid?*

Euroopa Nõukogu oma 47 liikmesriigiga on mänginud inimõiguste edendamisel Euroopas otsustavat rolli. Selle peamine inimõigustealane dokument on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (lühemalt ka Euroopa inimõiguste konventsioon). Konventsiooni on vastu võtnud kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid, kuna see on liikmeks võtmise eeltingimus. Konventsioon kiideti heaks 1950. aastal ning see jõustus kolm aastat hiljem. Sellega tagatakse kodaniku- ja poliitiliste õiguste kaitse ning selle peamiseks tugevuseks on järelevalvemehhanism ehk Euroopa Inimõiguste Kohus. Seda kohut ning selle praktikat imetletakse kogu maailmas ning selle otsustele on viidanud nii ÜRO kui ka paljude riikide riigikohtud.

Samuti nagu ÜRO tasandil, on sotsiaalsed ja majanduslikud õigused ka Euroopas tagatud eraldi dokumendiga. Muudetud Euroopa sotsiaalharta on siduv dokument, milles sätestatud õigused võimaldavad kaitsta Euroopa elanike elatustaset. Hartale on alla kirjutanud 45 liikmesriiki ning 2010. aasta seisuga oli selle ratifitseerinud 30 riiki.

Lisaks neile kahele peamisele dokumendile on Euroopa Nõukogus seoses inimõigustega vastu võetud spetsiifilisemaid dokumente ja konventsioone, mis täiendavad Euroopa inimõiguste konventsiooniga kehtestatud tagatise ja sätteid, keskendudes konkreetsetele olukordadele või elanikerühmadele. Tavapäraseid järelevalvesüsteeme täiendavad mitmed sõltumatud institutsioonid, näiteks rassismi ja sallimatuse vastane Euroopa komisjon ja inimõigusvolinik. Euroopa Nõukogu peaks oma inimõigustealases töös olema suuteline arvesse võtma ka sotsiaalseid, teaduslikke ja tehnoloogilisi arenguid ning võimalikke uusi probleeme.

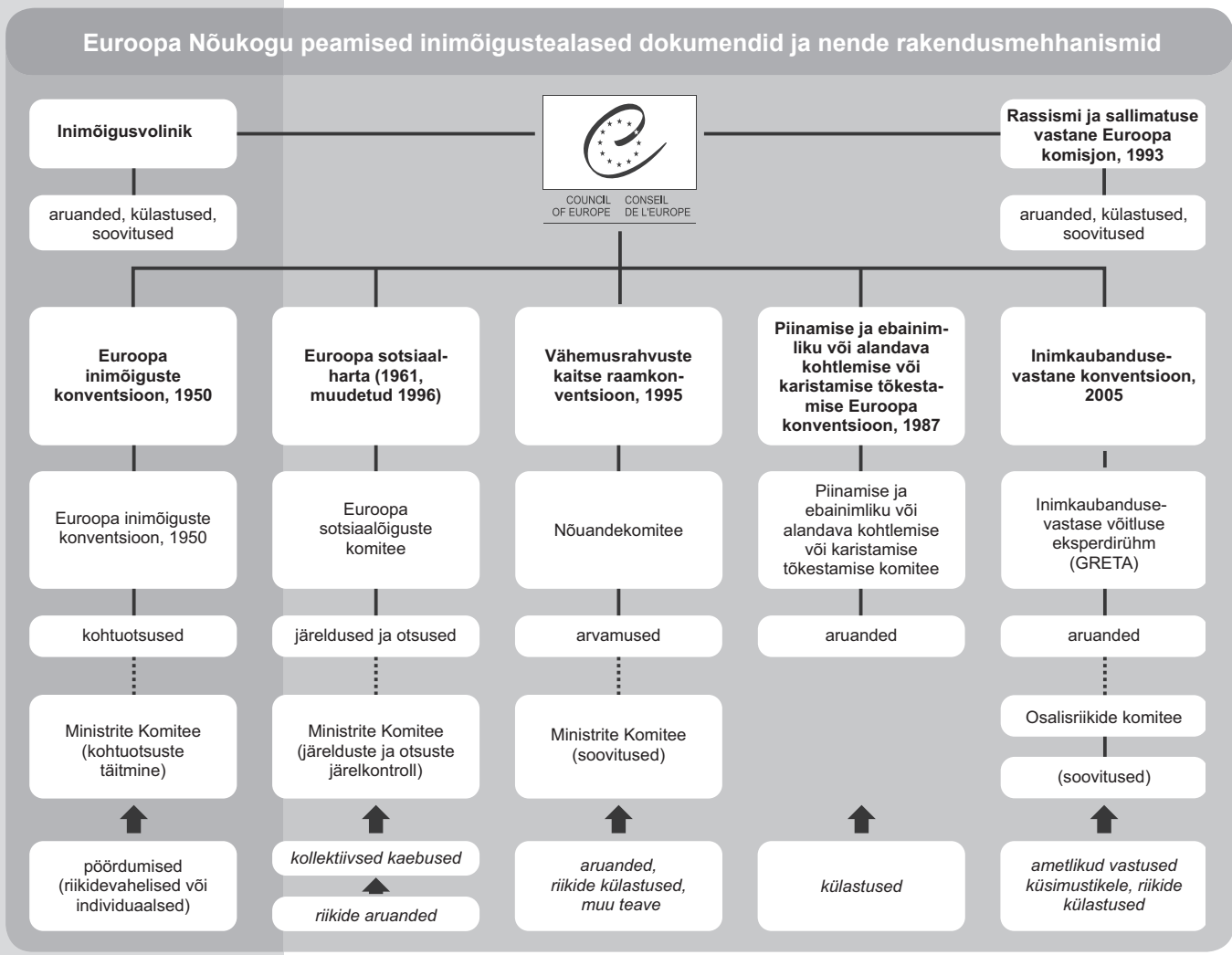
Inimõiguste areng

Inimõigustealased dokumendid kajastavad meie praegust arusaama sellest, mida on vaja teha inimväärikuse tagamiseks. Väga tõenäoliselt on sellised dokumendid alati ajast ühe sammu võrra maas, kuna neis käsitletakse selliseid probleeme, mille olemasolu on juba tunnustatud. Selle kõrval on aga meie ühiskondades ka veel nii sügavalt institutsionaliseerunud ja juurdunud probleeme, et me ei ole veel õppinud neid nägema õiguste rikkumisena.

Euroopa Nõukogu püüab oma töös Ministrite Komiteele välja pakkuda uusi sotsiaalseid meetmeid, mis aitaksid lahendada liikmesriikides tekkivaid ning nõukogu pädevusalasse kuuluvaid probleeme. Sellisteks meetmeteks võivad olla näiteks ettepanekud uute õigusnormide vastuvõtmise või olemasolevate muutmise kohta. Selliselt arenevad ja püsivad ajakohasena näiteks Euroopa Inimõiguste Kohtu menetlused, nii jõuti surmanuhtlust keelustavate sätete vastuvõtmiseni ning samal kombel on sündinud konventsioonil põhinevad uued dokumendid, näiteks 2005. aastal vastu võetud inimkaubanduse vastaste meetmete konventsioon.

Selles mõttes on inimõigustealaste dokumentide muutmine ja täiustamine lõppematu protsess. Meie muutuvate arusaamade, kohtupraktika ja ennekõike tugevneva huvikaitse mõjul toimub pidev inimõiguste sfääri vormimine ja laiendamine. Kuigi inimõigustealaste konventsioonide ja lepingute sätted jäävad mõnikord alla meie ootustele, ei peaks see panema kahtluse alla inimõigustest tulenevat lootust inimkonna jaoks. Inimõigustealase õiguse sätted on enamasti nõrgemad, kui õiguste kaitsjad sooviksid, kuid samas on need neile kõige kindlamaks toetuspinnaks.

Euroopa Nõukogu peamised inimõigustealased dokumendid ja nende rakendusmehhanismid

Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemine

Kõik inimõigustealased dokumendid, olgu tegemist ÜRO, Euroopa Nõukogu või OSCE normidega, sisaldavad mittediskrimineerimise ja võrdsuse tagatise. ÜRO tasandil jõustus rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta 1969. aastal ning selle nõuete täitmist kontrollib ekspertidest koosnev rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee. Komitee võtab vastu ja vaatab läbi riikide aruandeid konventsiooni nõuete täitmise kohta ning kasutab vajadusel varajase hoiatamise menetlust, mille eesmärk on ennetada sallimatusest tingitud olukordi, mis võivad üle kasvada konfliktiks ja konventsiooni tõsiseks rikkumiseks. Samuti on olemas individuaalkaebuste vastuvõtmise menetlus, mida kasutatakse juhul, kui osalisriik on seda lubanud. Euroopa Liidu rassilise võrdsuse direktiivi omakorda kohaldatakse riigi ja erasektori töösuhete ning kaupade müügi ja teenuste osutamise suhtes.

Rassismi ja sallimatuse vastane Euroopa komisjon (ECRI) on Euroopa Nõukogu institutsioon. Selle 1993. aastal asutatud komisjoni eesmärk on võidelda rassismi, ksenofoobia, antisemitismi ja sallimatuse vastu kogu Euroopas, lähtudes inimõiguste kaitse aspektist. ECRI tegevus hõlmab kõiki meetmeid, millega võideldakse vägivalda, diskrimineerimise ja eelarvamuste vastu, millega isikud või rühmad võivad kokku puutuda rassi, nahavärvi, keele, usutunnistuse, kodakondsuse, rahvuse või etnilise päritolu tõttu.

ECRI liikmed määravad ametisse riikide valitsused, võttes aluseks isikute põhjalikud teadmised sallimatuse vastu võitlemise valdkonnas. Nad esindavad komisjoni töös ainult iseennast ja tegutsevad sõltumatute liikmetena. ECRI tegevusel on kolm põhisuunda:

- riigipõhine lähenemisviis, mis seisneb iga liikmesriigi olukorra süvaanalüüsis ning konkreetsete ettepanekute väljatöötamises, millele järgneb nende elluviimise kontroll;
- töö üldiste teemadega (hea tava näidete kogumine ja levitamine, et näitlikustada ECRI soovitude rakendamist praktikas ning üldiste poliitikasoovituste vastuvõtmine);
- töö ühiskonnas, kaasa arvatud teadlikkuse tõstmise ja teabe jagamise üritused liikmesriikides, koostöö riiklike ja kohalike vabaühendustega, rassismivastaste sõnumite edastamine ning õppematerjalide koostamine.

Euroopa inimõiguste konventsiooni protokoll nr 12

Euroopa inimõiguste konventsiooni lisaprotokoll nr 12 võeti vastu 2000. ja jõustus 2005. aastal. 2011. aasta alguse seisuga oli sellele alla kirjutanud 19 riiki ja selle oli ratifitseerinud 18 riiki. Protokollis käsitletakse põhiliselt diskrimineerimise keelustamist. Diskrimineerimise keeld on kehtestatud juba ka Euroopa inimõiguste konventsiooniga (artikkel 14), kuid seda peetakse inimõiguste ülddeklaratsiooni ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti vastavate sätetega võrreldes ebapiisavaks. Peamine põhjus seisneb selles, et erinevalt nimetatud dokumentidest keelustatakse artiklis 14 diskrimineerimine üksnes õiguste ja vabaduste kasutamise suhtes, mitte aga üldiselt. Kõnealuse protokolliga jõustumisega omandas diskrimineerimise keeld konventsiooni ülejäänud sätetega võrreldes iseseisva staatuse. Inimõiguste kohus tuvastas kõnealuse sätte rikkumise esmakordselt 2009. aastal kohtuasjas Sejdić ja Finci vs. Bosnia ja Hertsegoviina (GC, nr 27996/06 ja 34836/06, 22. detsember 2009).

Inimõiguste jõustamine

Kuidas saame tagada, et kehtestatud kaitsemehhanismid toimivad? Kes või mis sunnib riike oma kohustusi täitma?

Riiklikul tasandil teevad seda tööd kohtud – eeldusel, et inimõigustealased dokumendid on ratifitseeritud või siseriiklikku õigusesse üle võetud. Sõltuvalt riigist võivad sellega tegeleda ka ombudsmanid, inimõiguste komiteed, inimõiguste nõukogud, parlamendikomiteed jne.

Peamised rahvusvahelise järelevalve organid on komisjonid, komiteed ja kohtud, mis kõik koosnevad sõltumatutest ekspertidest või kohtunikest, kellest keegi ei esinda ühtegi kindlat riiki. Nimetatud organite kasutatavad põhimehhanismid on:

- kaebused (esitavad üksikisikud, rühmad või riigid),
- kohtuasjad,
- aruandemenetlused.

Kuna kõigi inimõigustealaste dokumentide ja piirkondlike süsteemide puhul ei kasutata alati sama menetlust, aitavad olukorda selgitada mõned näited.

Kaebused

Riigi vastu suunatud kaebused esitatakse pädevale komisjonile või komiteele. Seda nimetatakse tavaliselt kohtulaadseks menetluseks. Järelevalveorgan teeb kaebuse kohta otsuse ning riikidelt eeldatakse selle täitmist, kuigi õiguslikult kehtivat täitemenetlust selleks ei ole. Tihti peab riik kaebuste lahendamise süsteemiga nõustumist kinnitama eraldi deklaratsioonis või fakultatiivprotokolliga ratifitseerimisega. Selliste kaebustega tegelevad näiteks inimõiguste komitee, rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee (ÜRO süsteemis) ja Ameerika inimõiguste komisjon (Ameerika Riikide Organisatsioonis).

? *Milliseid sanktsioone saaks kasutada siis, kui me looksime rahvusvahelise inimõiguste kohtu?*

Kohtuasjad

Praeguse seisuga on olemas kolm alalist piirkondlikku kohtuorganit, mis teostavad järelevalvet inimõiguste tagamise üle: Euroopa Inimõiguste Kohus, Ameerika Inimõiguste Kohus ning Aafrika Inimõiguste ja Rahvaste Õiguste Kohus. Ameerika Inimõiguste Kohtu asutas Ameerika Riikide Organisatsioon 1979. aastal, et tõlgendada ja jõustada Ameerika inimõiguste konventsiooni. Aafrika kohus on kõige noorem piirkondlik kohus, mis loodi 2004. aasta jaanuaris. Kohus teeb otsuseid Aafrika Liidu liikmesriikide suhtes seoses inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta nõuete täitmisega. Tansaania Arushas asuva kohtu kohtunikud valiti ametisse 2006. aastal ning oma esimese otsuse tegid nad 2009. aasta detsembris, kuulutades, et neil ei ole pädevust arutada kohtuasja *Yogogombaye vs. Senegal*.

Rooma statuudi ratifitseerimisega 60 riigi poolt sündis 2002. aastal esimene alaline rahvusvaheline kriminaalkohus, mille ülesanne on arutada sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude ja genotsiidiga seotud kohtuasju. Rahvusvaheline Kriminaalkohus mõistab kohut üksikisikute üle, keda süüdistatakse inimsusevastastes kuritegudes, genotsiidis ja sõjakuritegudes, kuid kohus võib arutada üksnes neid juhtumeid, mida riiklikud kohtud ei taha või ei suuda uurida. Praeguseks on Rahvusvaheline Kriminaalkohus uurinud viit juhtumit, mis leidsid aset Ugandas, Kongo Demokraatlikus Vabariigis, Kesk-Aafrika Vabariigis, Sudaanis (Darfur) ja Keenias. Selle teedrajav pretsedendiõigus on aidanud süvendada inimõiguste mõistmist, näiteks seoses genotsiidile õhutamisega ning õigusega vabadele ja õiglastele valimistele.

Rahvusvaheline Kohus on ÜRO põhiline kohtuorgan. Sellel on kahetine roll: lahendada riikide algatatud õigusvaidlusi vastavalt rahvusvahelisele õigusele ning esitada õigusküsimustes nõuandvaid arvamusi. Hagiavalduse riigi vastu saab esitada ainult teine riik ning enamik kohtuasju on seotud riikidevaheliste lepingutega. Tegemist võib olla nii riikidevahelisi suhteid (näiteks kaubandussuhted või territooriumiküsimused) kui ka inimõigusi käsitlevate lepingutega. Üksikisikud ei saa

Euroopa Inimõiguste Kohus
Ameerika Inimõiguste Kohus
Aafrika Inimõiguste ja
Rahvaste Õiguste Kohus

Rahvusvaheline
Kriminaalkohus

Rahvusvaheline Kohus

Rahvusvahelisele Kohtule avaldusi ega nõudeid esitada. Siiski on kohus kaasa aidanud inimõiguste arengule seeläbi, et on tõlgendanud ja täpsustanud inimõigustealaseid reegleid ja põhimõtteid riikide ja rahvusvaheliste institutsioonide algatatud kohtuasjades. Käsitatud on selliseid õigusi nagu enesemääramisõigus, diskrimineerimise keeld, liikumisvabadus, piinamise keeld jne.

Euroopa Inimõiguste Kohtu, Euroopa Kohtu ja Rahvusvahelise Kohtu rollide jaotus tekitab inimestes tihti segadust. Tegelikult on kõik need kolm organit väga erinevad nii oma geograafilise pädevusala kui ka neis arutatavate kohtuasjade poolest.

Euroopa Kohus on Euroopa Liidu organ. Selle kohtu põhiülesanne on tagada, et eri liikmesriigid ei tõlgendaks ega kohaldaks ELi õigust erinevalt. Kohus lähtub ELi õigusest, mitte inimõigustealastest dokumentidest, kuid mõnikord võib ELi õigus seostuda ka inimõiguste teemadega.

Rahvusvaheline Kohus on ÜRO peamine kohtuorgan ja selle ülesandeid on eespool selgitatud.

Euroopa Inimõiguste Kohus

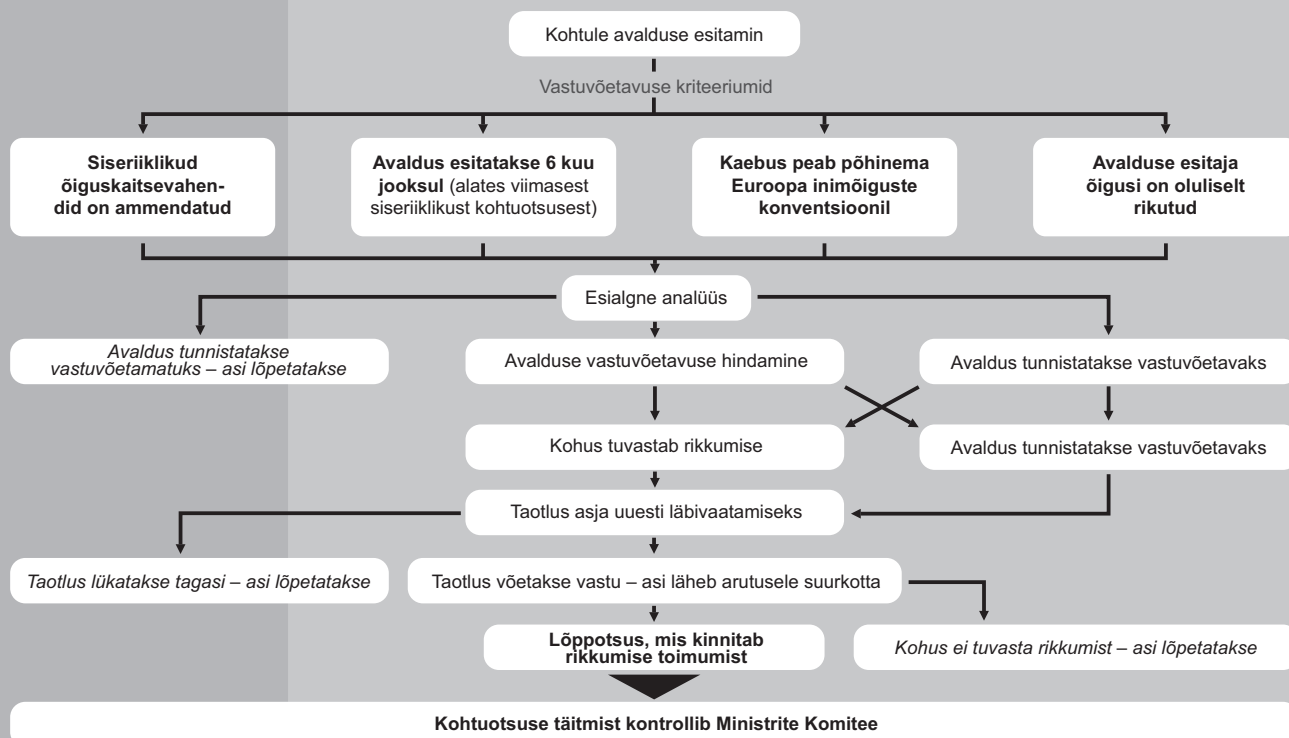
Strasbourgis asuv Euroopa Inimõiguste Kohus on kuulus mitmel põhjusel, kuid eelkõige ehk selle tõttu, et kohus annab Euroopa inimõiguste konventsiooni tekstile sisu ja tähenduse. Üks selle kohtu põhilisi eeliseid on kohustusliku kohtualluvuse süsteem, mis tähendab, et niipea kui riik on Euroopa inimõiguste konventsiooni ratifitseerinud või sellega ühinenud, allub see automaatselt ka inimõiguste kohtule. Inimõigustega seotud kaebusi osalisriigi vastu võib kohtule esitada alates konventsiooni ratifitseerimise hetkest.

Teine kohtu edu põhjus peitub selle otsuste toimivuses. Riigid peavad kohtu lõppotsust täitma. Täitmist kontrollib Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee.

Kõigis Euroopa Inimõiguste Kohtus arutatavates asjades on võimalik ka pooltevaheline kokkuleppemenetlus. Kohus on suutnud aja jooksul areneda. Kui see 1959. aastal asutati, töötas kohus üksnes osaajaga ning koostöös Euroopa inimõiguste komisjoniga. Koos kohtuasjade arvu suurenemisega tekkis vajadus ka alalise kohtu järele ning see loodi 1998. aasta novembris. Kohtuasjade arvu kasv on selge märk kohtu edukast tööst, kuid teisalt on suur töökoormus hakanud süsteemi kvaliteeti ja tõhusust ohustama. Inimesed teavad, et see kohus on olemas ja suudab neid aidata, kui neile tundub, et nende põhiõigusi on rikutud. Siiski tuleb Euroopa inimõiguste konventsiooni kehtivus ja toimivus tagada eelkõige riiklikul tasandil vastavalt subsidiaarsuse põhimõttele, mis ütleb, et esimeses järgus vastutavad inimõiguste rikkumise ärahoidmise ning toimunud rikkumiste heastamise eest riigid.

Inimõiguste kohus tegi 2009. aastal 1625 otsust ehk rohkem kui neli otsust päevas (koos nädalavahetuste ja riigipühadega).

Menetlus Euroopa Inimõiguste Kohtus

Allikas:
www.echr.coe.int

Mõned Euroopa Inimõiguste Kohtu tööd iseloomustavad kohtuasjad

- **Soering vs. Ühendkuningriik** (juuni 1989): juhtum puudutas meest, keda taheti Ameerika Ühendriikidele välja anda. Ühendriikides oleks mees pidanud astuma mõrvas süüdistatuna kohtu ette ning süüdimõistmise korral oleks talle määratud surmanuhtlus. Kohus asus seisukohale, et mehe saatmine tagasi USAsse oleks vastuolus piinamise, ebainimliku või muu alandava kohtlemise või karistamise keeluga (Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 3). Otsuse laiem tähendus seisnes selles, et Euroopa Nõukogu liikmesriigis asuva isiku kaitse laienes ka väljapoole Euroopat. Sama põhimõtet oli järgitud ka muudes kohtuasjades, näiteks Jabari vs. Türgi (juuli 2000), ning see on kaitsnud varjupaigataotlejaid tagasisaatmise eest riiki, kus nende elu satuks ohtu.
- **Tyrer vs. Ühendkuningriik** (märts 1978): selles asjas leidis kohus, et alaealise õiguserikkuja kehaline karistamine on vastuolus Euroopa inimõiguste konventsiooniga, sest sellega rikutaks artikli 3 alusel tagatud piinamise, alandava ja ebainimliku kohtlemise või piinamise keeldu. Kohtu sõnastuses: „Tema karistamine – mida tehes teda koheldi kui ametivõimude meelevaldas olevat objekti – kujutas endast rünnakut just selle vastu, mille kaitsmine on artikli 3 põhieesmärk, nimelt isiku väärikus ja isikupuutumatus.” See juhtum on hea näide sellest, kuidas kohus käib Euroopa inimõiguste konventsiooni tõlgendades kaasas ühiskonna muutuvate väärtushinnangutega.
- **Kokkinakis vs. Kreeka** (aprill 1993): see oli huvitav juhtum, kus käsitleti eri inimete õiguste vastuolu. Probleemiks oli usupropaganda ning see, kas

õigus oma usku õpetada (tagatud Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 9) rikub teise isiku õigust usuvabadusele. Kohus pidas vajalikuks selgelt eristada, kas tegemist on usu õpetamise, kuulutamise või ebaausal teel usuvahetusele veenmisega (näiteks pakkudes materiaalseid või sotsiaalseid hüvesid, kasutades vägivalda või ajupesu).

- **DH vs. Tšehhi Vabariik** (november 2007): asja algatasid 18 roma last, kes kaebasid selle üle, et roma õpilasi paigutatakse õpiraskustega laste erikoolidesse, olenemata nende võimekusest. Sellega vähendati nende võimalusi hilisemas elus kõrgharidust omandada või paremat tööd saada. Oma otsuses leidis kohus esmakordselt, et artikli 14 nõudeid (diskrimineerimise keeld) oli rikutud seoses rassilise diskrimineerimise „mustriga” teatud avaliku elu sfääris, antud juhul riigikoolides. Kohus leidis, et süsteemse rassilise eraldamisega haridussüsteemis rikuti Euroopa inimõiguste konventsioonis (artikkel 14) sätestatud diskrimineerimise keeldu. Samuti märkis kohus, et neutraalselt sõnastatud üldine poliitika või meede võib toimida teatud rühma suhtes ikkagi diskrimineerivalt nende kaudse diskrimineerimise tõttu. See oli esimene juhtum, kus kritiseeriti hariduses kasutatavat süsteemse rassilise eraldamise probleemi.

🔍 *Kas teate mõnda olulisemat Euroopa Inimõiguste Kohtus teie riigi vastu algatatud kohtuasja?*

Aruanded ja analüüsid

Enamasti nõutakse inimõigustealastes dokumentides, et riigid esitaksid regulaarselt aruandeid. Riigid koostavad neid vastavalt järelevalveorgani juhisteid. Aruannete ning nende järgneva analüüsi eesmärk on avameelne teabevahetus seoses probleemidega asjaomaste õiguste tagamisel. Aruanded vaadatakse avalikult läbi riigiga peetava dialoogi käigus. Riiklikke aruandeid käsitletakse koos vabaühenduste esitatud variaruannetega, mille aluseks on ühenduste endi allikad ja analüüsid antud riigi tegevuse kohta. Pärast riigi esindajate ja järelevalveasutuse sõltumatute ekspertide vahel peetud dialoogi annab järelevalveasutus välja oma tähelepanekud selle kohta, kuidas riik on täitnud asjaomases siduvas dokumendis sätestatud norme. Tähelepanekutes käsitletakse riigi tegevuse positiivseid ja negatiivseid aspekte. Selliste regulaarsete aruannete esitamine on nõutav näiteks kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti ning naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni kohaselt.

Lisaks riikidega dialoogi pidamisele võidakse järelevalveasutustele anda õigus ka kohapealsete külastuste tegemiseks, et inimõiguste olukorda oma silmaga vaadelda. Enamasti on selliste külastuste tegemiseks vaja riigi igakordselt antavat eraldi luba. Samas töötatakse selle nimel, et külastuste tegemise luba muutuks tähtsajatuks. Näiteks võiksid riigid esitada tähtsajatu kutse, mis lubab ÜRO erivolitustega ekspertidel neid igal ajal külastada.

Samuti on seoses mitmete dokumentidega välja töötatud kindlaimad menetlusi, mis võimaldavad pidevaid külastusi koos sekkumisega, et inimõiguste rikkumistele ei saaks üksnes tagantjärele reageerida, vaid et neid saaks ka ennetavalt ära hoida.

Piinamisvastane konventsioon takistab Euroopas vabadusest ilma jätud inimeste väärkohtlemist.

Piinamisvastase konventsiooni alusel esitatud aruanded on tavaliselt avalikud:
<http://www.cpt.coe.int>

www.coe.int/commissioner

Üks selline näide on seotud piinamise ning muu ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise vastase Euroopa konventsiooniga (1987). Konventsiooni täitmise kontrollimiseks külastavad piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise vastase Euroopa komitee liikmed kinnipidamisasutusi, näiteks vanglaid, noortevanglaid, politseijaoskondi, sõjaväeosasid ja psühhiaatriahaiglaid. Komitee liikmed vaatlevad, kuidas kinnipeetavaid koheldakse ning annavad vajadusel soovitusi, kuidas paremini tagada piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu täitmist. Selle mehhanismi alusel on hiljem loodud ka sarnane ÜRO mehhanism. Piinamisvastase komitee esindajad külastavad konventsiooniga ühinenud riike regulaarselt, kuid võivad vajadusel korraldada ka plaaniväliseid külastusi. 9. augusti 2012. aasta seisuga oli komitee teinud 323 külastust ning avaldanud 272 raportit.

Piinamisvastase komitee töö olulisus tuli hästi esile seoses Türgi vanglates aastatel 2000–2001 toimunud näljastreikidega. Türgi valitsus kavandas tol ajal vanglasüsteemis muudatusi ning mitmed vangid väljendasid oma vastuseisu reformidele näljastreigiga. Nende meeleavaldused muutusid vägivaldseks. Piinamisvastane komitee asus aktiivselt valitsuse ja näljastreikijatega läbirääkimisi pidama, uuris näljastreike ümbritsevaid sündmusi ning seda, kuidas koostatud seaduseelnõud Türgi vanglasüsteemi muudaksid. Alates 1999. aastast on komitee külastanud Türgit igal aastal, välja arvatud 2008. Viimasel ajal on külastatud ka Serbiat, Albaaniat ja Kreekat.

Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik

Euroopa Nõukogu inimõigusvoliniku büroo loodi 1997. aastal. Selle sõltumatu institutsiooni ülesanne on edendada arusaamist inimõigustest ning tagada nende õiguste täielikud teostamisvõimalused Euroopa Nõukogu liikmesriikides. Voliniku valib Parlamentaarne Assamblee ühekordseks kuueaastaseks ametiajaks.

Volinik on ilma õigusemõistmisvolitusteta institutsioon, mille tegevus täiendab teiste Euroopa Nõukogu inimõiguste valdkonna institutsioonide tegevust. Volinik peab oma ülesandeid täitma täiesti sõltumatult ja erapooletult, arvestades Euroopa inimõiguste konventsiooni või Euroopa Nõukogu muude inimõigustealaste dokumentide alusel moodustatud järelevalveorganite pädevuspiire.

Inimõigusvoliniku mandaat hõlmab järgmisi ülesandeid:

- inimõiguste tõhusa järgimise soodustamine ning liikmesriikide abistamine Euroopa Nõukogu inimõigusnormide rakendamisel;
- inimõigustealase hariduse ja teadlikkuse edendamine Euroopa Nõukogu liikmesriikides;
- inimõigustega seotud õiguslike ja praktiliste kitsaskohtade kindlakstegemine;
- riiklike ombudsmanide ja teiste inimõigusi kaitsvate struktuuride tegevuse toetamine;
- nõuannete ja teabe jagamine seoses inimõiguste kaitsega kogu piirkonnas.

Volinik saab oma ametis lahendada kõiki tema pädevusalasse kuuluvaid küsimusi. Kuigi tal ei ole õigust vastu võtta üksikkaebusi, võib volinik tegutseda igasuguse talle laekunud teabe põhjal, mis puudutab Euroopa Nõukogu dokumentides sätestatud inimõiguste üldist kaitset.

Sellist teavet ja küsimusega tegelemise taotlusi võivad volinikule esitada valitsused, riikide parlamendid, ombudsmanid või sarnased institutsioonid, samuti üksikisikud ja organisatsioonid. Volinik on oma töö käigus välja andnud aruandeid, soovitusi, arvamusi ja seisukohti varjupaigataotlejate, sisserändajate ja romade inimõiguste kohta.

Euroopa Nõukogu inimõigusvoliniku institutsiooni ei tohiks segamini ajada ÜRO inimõiguste ülemvoliniku institutsiooniga.

Paljud vabaühendused tegid lobitööd ÜRO inimõiguste ülemvoliniku ametikoha loomiseks ning sellekohane otsus tehti ÜRO inimõiguste maailmakonverentsil Viinis 1993. aastal. Otsuses soovitati, et Peaassamblee kaaluks kiiremas korras ülemvoliniku ametikoha loomist eesmärgiga edendada ja kaitsta kõiki inimõigusi. Seda tehti veel samal aastal.

ÜRO inimõiguste ülemvoliniku määrab ametisse ÜRO peasekretär ning kiidab heaks Peaassamblee. Määratav isik peab olema „kõrge moraaliga” inimõiguste ekspert, kelle põhiülesanne ÜRO ametnikuna on korraldada ÜRO tegevust inimõiguste valdkonnas. See hõlmab kõigi õiguste edendamist, kaitset ja teostamisvõimaluste tagamist, valitsustega dialoogi pidamist inimõiguste tagamise teemal, rahvusvahelise koostöö ja ÜRO korraldustegevuste toetamist kõigi inimõiguste edendamiseks ja kaitsmiseks. ÜRO tähtsaima inimõigustealase ametnikuna juhib ülemvolinik ka inimõiguste ülemvoliniku büroo (OHCHR) ning selle piirkondlike ja riiklike esinduste tööd. Ülemvoliniku büroo toetab igakülgset ÜRO tegevust inimõiguste alal ning töötab selle nimel, et edendada ja kaitsta inimõigusi ning jõustada universaalseid inimõigusnorme ning muu hulgas viia ellu inimõigustealase hariduse maailmaprogrammi.

Kas sellest piisab?

Paljud inimesed väidavad, et inimõiguste tagamise kehv seis maailmas on tingitud piisavate jõustamismehhanismide puudumisest. Sageli jääb riikide endi otsustada, kas nad täidavad neile antud soovitusi või mitte. Paljudel juhtudel sõltub üksikisiku või rühma õiguste tagamine praktikas sellest, kas riik tunnetab piisavalt survet, mis võib lähtuda rahvusvaheliselt üldsuselt, aga tihti ja suures osas ka vabaühenduste tegevusest. See ei ole kindlasti rahuldav olukord, sest võib kuluda hulk aega, enne kui ÜRO või Euroopa Nõukogu lõpuks mõne õiguste rikkumise juhtumiga tegelema asub.

Kas olukorra muutmiseks saab midagi ette võtta? Esiteks tuleb saavutada see, et riigid tagaksid inimõigusi riiklikul tasandil ning töötaksid välja toimivad riigisised mehhanismid rikkumiste heastamiseks. Samal ajal tuleb riikidele survet avaldada, et nad ühineksid selliste rahvusvahelise mehhanismidega, millel on olemas ka jõustamismenetlused.

ÜRO inimõiguste ülemvolinik

4.4 Inimõigustealane aktivism ja vabaühenduste roll

Igaühel on õigus üksikult ja koos teistega edendada inimõiguste ja põhivabaduste kaitset ja teostamist riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil ning selle poole püüelda.

ÜRO deklaratsioon inimõiguste kaitsjate kohta, artikkel 1

Mis on vabaühendused?

Vabaühenduse või mittetulundusühingu mõiste hõlmab paljusid erinevaid organisatsioone, mis koos moodustavad kodanikuühiskonna. Selliseid organisatsioone iseloomustab üldiselt asjaolu, et nad ei ole loodud majandusliku tulu teenimiseks. Selliselt määratletuna võib vabaühendustel olla väga palju asutamise põhjusi ja tegevusalasid. Vabaühenduste seas on nii väikesi surverühmi, mis tegelevad konkreetsete keskkonnaprobleemide või kindlate inimõiguste rikkumistega, kui ka heategevuslikke haridusorganisatsioone, naispagulaste ühendusi, kultuuriseltse, usuorganisatsioone, sihtasutusi, humanitaarabi organisatsioone – loetelu on lõputu. Skaala teises otsas on tohutud rahvusvahelised organisatsioonid, millel on sadu või isegi tuhandeid esindusi ja liikmeid maailma eri osades.

Käesolevas osas vaatleme põgusalt selliste organisatsioonide olulist minevikulist ja praegust rolli inimõiguste kaitsmisel kogu maailmas. Olukordades, kus riik ohustab üksikisikute inimväärikust, täidavad vabaühendused peaaegu igal tasandil väga olulisi ülesandeid, et

- võidelda üksikrikkumiste vastu kas otseselt või kohtutes arutusel olevate näidisjuhtumitele toetuse avaldamise teel;
- pakkuda otsest abi isikutele, kelle õigusi on rikutud;
- teha lobitööd riiklike, piirkondlike või rahvusvaheliste õigusaktide muutmiseks;
- aidata kaasa selliste õigusaktide sisulisele tõlgendamisele;
- suurendada elanikkonnas teadmisi ja teadlikkust inimõigustest.

Lisaks vabaühenduse tegevuse otseste tulemustele ja sellega kaasnevale optimismile, et inimõiguste kaitse maailmas on võimalik, on vabaühendused olulised ka seetõttu, et need on kogu maailmas üksikisikutele ja rühmadele kõige kergemini kättesaadavad vahendid oma õiguste kaitsmiseks. Sarnaselt paljude teiste organisatsioonidega juhivad neid eraisikud, kuid suur osa nende tugevusest põhineb kogukonnaliikmete üldisel toetusel ja vabatahtlikul abil. See muudab nad oluliseks kõigi inimeste jaoks, kes tahaksid kuidagi kaasa aidata inimõiguste olukorra parandamisele maailmas.

Tõuske, seiske püstipäi,
seiske oma õiguste eest!
Bob Marley

Inimõigustega tegelevate vabaühenduste liigid

1993. aasta ÜRO inimõiguste maailmakonverentsil ehk Viini konverentsil osales 841 vabaühendust kogu maailmast. Kõigil neil oli enda sõnul mõni inimõigustega seonduv eesmärk. Kuigi see on muljetavaldav arv, moodustas see tegelikult ainult tillukese osa kõigist inimõiguste kaitsmisele pühendunud maailma vabaühendustest.

Enamik ise ennast inimõigusorganisatsioonideks nimetavaid ühendusi tegeleb kodaniku- ja poliitiliste õiguste kaitsega. Rahvusvaheliselt kõige tuntumad sellised organisatsioonid on *Amnesty International*, *Human Rights Watch*, Rahvusvaheline Inimõiguste Föderatsioon (*International Federation for Human Rights*), *Human Rights First* ja *Inerights*. Ent kodaniku- ja poliitilised õigused moodustavad vaid ühe osa rahvusvahelise üldsuse tunnustatud inimõigustest ning pidevalt tekib juurde uusi õigusi. Kui me seda arvestades nimetame inimõigusorganisatsioonideks kõiki neid vabaühendusi, kes võitlevad näiteks vaesuse, vägivalga, rassismi, terviseprobleemide, kodutuse või keskkonnakahjustuste vastu, kasvab ühel või teisel moel inimõigustega tegelevate organisatsioonide arv maailmas sadade tuhandeteni.

? Kas teate oma riigis mõnda inimõiguste eest võitlevat vabaühendust?

Kuidas nad protsessi mõjutavad?

Vabaühendused võivad inimõiguste kaitsega tegeleda eri etappidel või tasanditel ning nende kasutatavad strateegiad sõltuvad nende eesmärkide laadist – kas need on konkreetsed või üldised, lühi- või pikaajalised, kohaliku, riikliku, piirkondliku või rahvusvahelise ulatusega jne.

a. Otsene abi

Väga sageli pakuvad sotsiaalsete ja majanduslike õiguste vallas tegutsevad vabaühendused inimõiguste rikkumise ohvritele otseselt mingeid teenuseid. Selleks võib olla humanitaarabi, kaitse või uute oskuste omandamiseks pakutav koolitus. Kui vastav õigus on seadusega tagatud, võivad vabaühendused pakuda ohvritele õiguskaitset või nõustamist oma nõuete esitamise kohta.

Paljudel juhtudel ei ole rikkumise ohvri või inimõiguste kaitsja otsene abistamine siiski võimalik või ei ole see kõige otstarbekam moodus organisatsiooni ressurside kasutamiseks. Sellises väga sageli esinevas olukorras peavad vabaühendused lähtuma pikast perspektiivist ning leidma muid võimalusi rikkumise heastamiseks või sarnaste rikkumiste ärahoidmiseks tulevikus.

b. Tõeste andmete kogumine

Väga paljude vabaühenduste tegevusstrateegia aluseks on eesmärk ebaõigluse toimepanijad avalikkuse ette tuua. Väga sageli õnnestub valitsustel rahvusvahelistest lepingutest või muudest õigusnormidest tulenevate kohustuste täitmisest kõrvale hiilida lihtsalt seetõttu, et avalikkus ei ole kursis sellega, millist tegelikku mõju valitsuse poliitika avaldab. Sellekohaste andmete kogumine ning nende

Jumal annab meile käed,
aga ta ei ehita sildu.

Araabia vanasõna

Võib olla päris lõbus kirjutada autoritaarseid või repressiivseid režiime juhtivatele inimestele, võtta diktaator endale kirjasõbraks ning muutuda nende kirjadega talle igaveseks tüütuseks.

Sting

põhjal valitsustelt läbipaistvuse nõudmine on äärmiselt oluline vahend valitsustelt aru nõudmiseks, mida vabaühendused sageli kasutavad. Nad püüavad inimestele või valitsustele survet avaldada, tehes kindlaks mõne inimeste õiglustunnet riivava probleemi ning tuues selle siis avalikkuse ette.

Kaks organisatsiooni, mis on hästi tuntud oma täpse järelevalve ja aruannete poolest, on *Amnesty International* ja Rahvusvaheline Punase Risti Komitee. Mõlema organisatsiooni seisukohad on kõrgelt hinnatud nii avalikkuses kui ka ÜRO tasandil, kus nende aruandeid kasutatakse ametlikus järelevalves riikide üle, kes on tunnistanud rahvusvahelised lepingud endale siduvaks.

c. Kampaniad ja lobitöö

Rahvusvahelised organisatsioonid korraldavad sageli kampaniaid ja huvikaitsetegevusi, et saavutada poliitika muutmist. Ka selles valdkonnas on arvukalt võimalikke meetodeid ning iga vabaühendus valib selle, mis sobib kõige paremini tema eesmärkide, sõnumi sihtrühma ja muidugi ka olemasolevate ressursidega. Allpool on loetletud mõned sagedamini kasutatavad võtted.

- Kirjade kirjutamise kampania on meetod, mida on tõhusalt kasutanud *Amnesty International* ja paljud teised. Inimesed ja organisatsioonid „pommitavad” valitsusametnikke tuhandete kirjadega, mida saadetakse kõikjalt maailmast.
- Tänavakaitsmine või meeleväljendus koos nendega tavaliselt kaasneva meediakajastusega võib kasutada juhul, kui organisatsioon tahab saada avalikkuse toetust või juhtida avalikkuse tähelepanu mõnele probleemile ja valitsuse häbiväärsele käitumisele.
- Meedial on lobitegevuses sageli oluline koht ning üha suuremaks muutub tänapäeval ka sotsiaalmeedia ja interneti roll.
- ÜRO järelevalveorganitele esitatakse variaruandeid, milles vabaühendus esitab oma arusaama inimõiguste tegelikust olukorrast teatud riigis.

Lisaks avalikele toetus- või protestimeeleavaldustele võivad vabaühendused korraldada ka silmast silma kohtumisi või nõupidamisi ametiisikutega. Mõnikord piisab juba probleemi avalikuks tegemisega ähvardamisest, et valitsuse poliitikat või praktikat muuta, nagu juhtus ka allpool esitatud näites. Kui varem kasutati sõnumi levitamiseks makilinte, plakateid ja faksiaparaate, siis nüüd kasutatakse e-kirju, petitsioone, veebisaitide, blogisid ja elektroonilisi sotsiaalvõrke.

Üldiselt kehtib reegel, et mida tugevam on avalikkuse või muude mõjukate osapoolte (näiteks teiste valitsuste) toetus kampaniale, seda suurema tõenäosusega saavutab kampania oma eesmärgi. Isegi kui vabaühendused seda toetust otseselt ei kasuta, võivad nad oma sõnumile kaalu anda juba väitega, et vajadusel saaksid nad algtada valitsuse või valitsuste vastu meelestatud suure rahvaliidumise.

• **?** Kas teie riigis on korraldatud suure kõlapinnaga kampaniaid? Mis oli nende tulemus?

d. Inimõigustealane haridus ja teadlikkus

Paljude inimõigustega tegelevate vabaühenduste tegevus sisaldab vähemalt mingis osas ka teadlikkuse tõstmise või haridusega seotud ettevõtmisi. Mõistes, et nende tegevuse tõhusus sõltub avalikkuse toetusest, püüavad vabaühendused sageli suurendada avalikkuse teadmisi inimõiguste probleemidest. Suurem teadlikkus probleemidest ja õiguste kaitsmisel kasutatavatest meetoditest tekitab tõenäoliselt ka suuremat lugupidamist, mis omakorda annab võimaluse saada avalikkuse toetust juhul, kui on vaja välja astuda mõne konkreetse inimõiguste rikkumise vastu. Just see reaalne või potentsiaalne toetus võimaldab vabaühendustel üldist inimõiguste kaitse keskkonda parandada.

Inimõigustealase hariduse ülesanne on keskenduda osaluse, ligipääsetavuse ja kaasavuse küsimustele.

Foorum „Living, Learning, Acting for Human Rights”,
2009

Näiteid õnnestunud aktsioonide kohta

Eluasemeõiguste kaitse keskus (COHRE)

Eluasemeõiguste kaitse ja kodust väljatõstmise vastane keskus (*Centre on Housing Rights and Evictions*, COHRE) loodi 1994. aastal, et kaitsta kogu maailmas inimeste õigust eluasemele. COHRE lähtub rahvusvahelistes inimõigustealastes dokumentides esitatud eluaseme mõiste käsitlesest, mille kohaselt see tähendab midagi enam kui lihtsalt katust pea kohal. COHRE rõhutab, et „umbes poolel maailma elanikkonnast ei ole praegusajal piisavat eluaset, mis peaks neile olema tagatud rahvusvahelise inimõigustealase õiguse alusel”. Eluasemeõiguste kaitse tagamiseks kasutavad COHRE ja tema partnerorganisatsioonid maailmas analüüse, huvikaitset, avalikkuse harimist, koolitusi ja kohtuvaidlusi, milles käsitletakse järgmisi probleeme:

- sunniviisiline kodust väljatõstmine,
- kinnisvaraomandi võõrandamatus,
- maa kasutamise õigus,
- veevarustus ja sanitaarsüsteemid,
- naised ja eluasemeõigus,
- kohtuvaidlused ja juriidiline huvikaitse,
- vara tagastamine,
- suurürituste mõju eluasemeõigustele.

2010. aasta novembris tehtud teedrajava tähtsusega otsuses COHRE vs. Itaalia leidis Euroopa sotsiaalõiguste komitee (muudetud Euroopa sotsiaalharta täitmise järelevalveorgan), et Itaalia on rikkunud romade õigusi seoses roma laagrite hävitamise ning romade Itaaliast väljasaatmisega. Pärast 2008. aastat hakkas Itaalia massiliselt välja saatma romasid, kes ei olnud Itaalia, vaid mõne muu ELi riigi kodanikud. Tuvastati järgmised õiguste rikkumised: romade diskrimineerimine ja nende eluasemeõiguse rikkumine; sotsiaalse, õigusliku ja majandusliku kaitse mittetagamine; vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastase kaitse mittetagamine; sisserännanud roma perede kaitse- ja abiõiguse mittetagamine. Samuti kritiseeriti Itaalia valitsuse poliitikat ja praktikat, mille tulemusena romad pidid elama eraldatud ja äärmiselt viletsates elamistingimustes.

COHRE veebisait:
<http://www.cohre.org>

Artikkel 31 – õigus eluasemele

Et rakendada tulemuslikult õigust eluasemele, kohustuvad lepingupoole võtma meetmeid, mille eesmärk on:

1. teha kättesaadavaks kindlale tasemele vastav eluase;
2. hoida ära ja vähendada kodutust, et see järk-järgult kaotada;
3. muuta eluaseme hind kättesaadavaks piisava sissetulekuta isikutele.

Muudetud Euroopa sotsiaalharta, 1996

Keemiatööstuse mürgine pärand ei peaks muutuma koormaks tulevastele põlvetele.

Stefan Weber,
Greenpeace'i aktivist

Greenpeace'i veebisait:
www.greenpeace.org

ERRC veebisait:
<http://www.errc.org>

Šveitsi keskkonnaprobleemid

Aastatel 1961–1976 ladustasid suured keemiaettevõtted üle 114 000 tonni mürgiseid tööstusjäätmeid Šveitsis Bonfolis asuvasse endisesse savikarjääri. Kuigi praegusaajal oleks selliste jäätmete ladustamine ebaseaduslik, ei olnud see prügilajamist ajal 1961. aastal veel keelatud. Mürgised jäätmed jäid sinna karjääri ning reostasid ümbruskonda mitmesuguste orgaaniliste ja anorgaaniliste saasteainetega.

14. mail 2000. aastal okupeeris umbes 100 Greenpeace'i aktivisti Baseli lähisel asuva Bonfoli kemikaalijäätmete prügilakoha, nõudes, et jäätmete ladustamise eest vastutavad kemikaalitootjad selle koha nüüd ka puhastaksid. Aktivistid teatasid, et nad hoiavad prügilat enda käes seni, kuni kemikaalitootjad annavad kindla lubaduse, et nad puhastavad selle koha viisil, mis ei põhjusta uusi ohte inimeste tervisele ega keskkonnale.

Prügilajamise sundis kemikaalitööstuse esindajaid kokku saama kohalike elanike ja Greenpeace'i esindajatega ning selle tulemusena kirjutasid kemikaalitootjad lõpuks alla kokkuleppele, mille kohaselt nad pidid läbi viima puhastamist ettevalmistava uuringu 2001. aasta veebruariks ning alustama samal aastal puhastustöid. Tootjad nõustusid hoidma kohalikkude kogukonda ja keskkonnaorganisatsioone puhastustöödega igati kursis ning andma kohalikele elanikele teavet kemikaalidest tingitud põhjavee ja joogivee reostuse kohta. 7. juulil 2001. aastal lõpetas Greenpeace kemikaalijäätmete ladustamiskoha okupeerimise.

Vastuseis diskrimineerimisele – Euroopa roma õiguste keskus (ERRC)

Euroopa roma õiguste keskus (*European Roma Rights Centre*, ERRC) tegutseb selle nimel, et roma kogukondade inimõigustega seotud teemad oleksid Euroopas ja mujal kindlalt poliitilises päevakorras. ERRC põhjalike uuringute põhjal on pidevalt saadud üksikasjalikku teavet romade õiguste olukorrast, eriti nendega seotud vägivallast, struktuursetest diskrimineerimisest ning majanduslike ja sotsiaalsete õiguste mittetagamisest. ERRC püüab roma kogukondade inimõiguste olukorda parandada teadlikkuse tõstmise, poliitika arendamise ja strateegiliste kohtuvaidluste abil. Kampaniate käigus on päevavalgele toodud romavastast vägivalda ja vaenukõnet, hariduslikku segregatsiooni, sunniviisilisi väljatõstmisi ja sundsteriliseerimist.

Inimõigustealase haridusega seotud tegevustes on ERRC põhieesmärk võimes-tada roma aktiviste, et nad suudaksid paremini võrdsete õiguste eest võidelda. Selleks pakutakse praktikavõimalusi ja uurimisstipendiume, korraldatakse õppepäevi ja avaldatakse käsiraamatuid, näiteks „Knowing Your Rights and Fighting for Them: A guide for Romani Activists“ (Oma õiguste tundmine ja nende eest võitlemine: juhend roma aktivistidele).

ERRC poolt 2010. aastal Bulgaaria, Ungari, Tšehhi Vabariigi, Slovakkia ja Rumeenia politsei, vabaühenduste ja inimkaubandusvastaste ekspertide seas läbi viidud küsitlustest ilmsel, et hinnanguliselt moodustavad romad inimkaubanduse ohvritest Bulgaarias 50–80%, Ungaris 40–80%, Slovakkias 70% ja Tšehhi Vabariigi teatud osades kuni 70%.

Roma Rights Factsheet, EHRR

Teemandisõjad

Global Witness on vabaühendus, mis korraldab kampaaniaid loodusvaradega seotud konfliktide ja korrupsiooni ning sellest tingitud keskkonnakahju ja inimõiguste rikkumiste vastu võitlemiseks. Ühendus püüab päevavalgele tuua sellega kaasnevat julmust ning saata süüdlased kohtu alla.

Ühes oma kampaanias käsitlesid nad nn „vere- või konfliktiteemantide“ probleemi. Nõnda nimetatakse vääriskive, mis pärinevad legitiimsetele ja rahvusvaheliselt tunnustatud valitsustele vastu seisvate jõudude või klikkide kontrolli all olevatelt aladelt ning millega rahastatakse valitsuste või ÜRO Julgeolekunõukogu otsuste vastast sõjategevust. *Global Witness* avaldas tõendid, mis kinnitasid, et selliste loodusvaradega on rahastatud Aafrikas aset leidnud konflikte, mille tagajärjel on surnud ja kodukohast lahkunud miljoneid inimesi. Teemante on oma tegevuse rahastamise ja rahapesu eesmärkidel kasutanud ka näiteks al-Qaida ja teised terrorismirühmitused. *Global Witness* ühendas jõud teiste vabaühendustega ning tegi lakkamatut lobitööd, kuni kujunes ülemaailmsele teemanditööstusele vastu hakkamiseks piisava jõuga kampaania.

2000. aasta mais kohtusid teemantidega kauplevate ja neid tootvate riikide, teemanditööstuse ja vabaühenduste (sh *Global Witness*) esindajad Lõuna-Aafrika Vabariigis Kimberleys (siit ka nimetus Kimberley protsess) ning selle tulemusena kehtestati 2003. aastal rahvusvaheline teemantide sertifitseerimise kord. Vastavalt sellele korrale varustatakse liikmesriikide müüdavad teemandid sertifikaatidega, mis kinnitavad ostjatele, et need ei pärine konfliktipiirkonnast. *Global Witness* on selle korra ametlik järelevalveorganisatsioon ning viib jätkuvalt läbi kampaaniaid sellekohaste reeglite rakendamise tõhustamiseks, et teemante ei kasutataks enam kunagi konfliktide rahastamiseks, vaid et nendest saaks pigem arengut toetav vahend.

2003. aastal nimetati *Global Witness* konfliktiteemantide vastase töö eest Nobeli rahupreemia kandidaadiks.

Kaldteed Tuzlas

1996. aastal otsustas Bosnia ja Hertsegoviinas Tuzla linnas tegutsev puudega inimeste õigusi kaitsev vabaühendus Lotos läbi viia liiklusteadlikkust suurendava kampaania. Organisatsiooni soov oli suurendada teadlikkust puudega inimeste probleemidest liikluses ning sõnastati mitmed konkreetsed eesmärgid, näiteks eraldi parkimiskohtade loomine puudega inimestele, ühistranspordi kasutamise võimaluste parandamine ning kõnniteede ja tänavate muutmise paremini ligipääsetavaks. Vahetult valimiskampaaniale eelnenud nädala jooksul korraldati mitmeid üritusi. Nädala lõpuks oli avalikkuse teadlikkus piisavalt tõusnud ning kõik Tuzla kõnniteed varustati kaldteedega.

Veebisait:
<http://www.globalwitness.org>

Võin kindlalt väita, et Tuzlas on ratastoolikasutajatel kogu Bosnia ja Hertsegoviina kõige paremad liikumisvõimalused.

Kampaania korraldaja, Tuzla

4.5 Küsimusi ja vastuseid inimõiguste kohta

? *Mis on inimõigused?*

Inimõigused on igale maailmas elavale inimesele lihtsalt tema inimeseksolemise tõttu kuuluvad sünnipärased õigused. Kui me nõuame oma inimõiguste teostamisvõimalust, on see üldjuhul kõlbeline nõue meie oma riigi valitsuse vastu, mis ütleb, et valitsus ei tohi teatud viisil käituda, kuna sellega rikutakse meie isikupuutumast ja isiklikku väärikust. Ükski üksikisik ega valitsus ei saa kunagi meie inimõigusi meilt ära võtta.

? *Kust nad pärinevad?*

Inimõigused tulenevad sellest, et me ei ole inimestena üksnes kehalised olendid, vaid ka kõlbeline ja vaimsed olendid. Inimõigused on vajalikud selleks, et kaitsta ja hoida iga isiku inimlikkust ning tagada, et igaüks saaks elada väärikat ja inimväärselt elu.

? *Miks peaks keegi inimõigusi austama?*

Põhimõtteliselt sellepärast, et igaüks meist on inimene ja seetõttu ka kõlbeline olend. Suurem osa isikutest püüab hoiduda teiste inimeste inimväärikuse rikkumisest, kui nad on oma käitumise sellisest mõjust teadlikud. Üldiselt ei taha inimesed teistele inimestele halba teha. Kuid lisaks inimeste enda või teiste südametunnistuse reeglitele on enamikus maailma riikides nüüdseks vastu võetud õigusaktid, mis panevad valitsustele kohustuse austada oma kodanike põhilisi inimõigusi, isegi kui nad seda teha ei tahaks.

? *Kellel on inimõigused?*

Absoluutselt igal inimesel: kurjategijad, riigipead, lapsed, mehed, naised, aafriklaste, ameeriklaste, eurooplased, pagulased, kodakondsuseta isikud, töötud, töötajad, pankurid, terrorismis süüdistatavad, heategevustöötajad, õpetajad, tantsijad, kosmonaudid...

? *Kas tõesti ka kurjategijatel ja riigipeadel?*

Absoluutselt igal inimesel. Ka kurjategijad ja riigipead on inimesed. Inimõiguste jõud peitub nimelt selles, et nende kohaselt on kõigil inimestel võrdne inimväärikus. Mõned inimesed võivad olla rikkunud teiste õigusi või olla ühiskonnale ohtlikud, mistõttu nende õigusi tuleb teiste kaitsmise huvides mingil moel piirata, aga neid tohib piirata ainult teatud määral. Õiguste piiramisel ei tohi kunagi ületada piiri, millest edasi ei ole inimväärselt elu enam võimalik.

? *Miks vajavad mõned rühmad erilisi inimõigusi? Kas see tähendab, et neil on rohkem õigusi kui teistel?*

Ei. Mõned rühmad, näiteks romad Euroopas või dalitid (kastisüsteemi madalaimal tasemel olevad inimesed) Indias on pidanud taluma meie ühiskonnades seda võrd pikaajalist diskrimineerimist, et nad vajavad nüüd spetsiaalseid abinõusid, mis võimaldaks neil oma inimõigusi teistega võrdselt teostada. Aastaid kestnud

institutsionaliseerunud diskrimineerimise ja stereotüüpide, otsese vihkamise ja takistuste tõttu ei piisa lihtsalt sellest, kui me ühel hetkel kuulutame, et kõik üldised õigused kuuluvad ka neile rühmadele, ning arvame, et nii ongi võrdsus saavutatud.

? *Miks me räägime inimõigustest, aga mitte inimeste kohustustest?*

Kuigi mõned mõtlejad ja vabaühendused on veenvalt väitnud, et me vajame ka ametlikke deklaratsioone inimeste kohustuste kohta, on inimõiguste kaitsjad selles küsimuses üldiselt pigem vaikinud. Põhjus peitub selles, et paljud valitsused näevad inimõiguste tagamise eeltingimusena seda, et riigialamad täidavad ka teatud kohustusi, kuid see ei võimalda enam käsitada inimõigusi sünnipäraste õigustena. Siiski on ütlematagi selge, et me peame üksikisikute ja rühmadena vastutustundlikult käituma, austama teiste õigusi, hoiduma inimõiguste rikkumisest ning edendama nii teiste kui ka enda õigusi. Tegelikult öeldaksegi inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 29 järgmist: „1. Igaühel on kohustused ühiskonna ees, kuna ainult ühiskonnas on võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine. 2. Oma õiguste ja vabaduste kasutamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele seadusega sätestatud piirangutele, mille eesmärk on tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu õigustatud nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.”

? *Kes valvab inimõiguste austamise järele?*

Me kõik peame seda tegema. Nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil on vastu võetud õigusakte, millega piiratakse valitsuste meeleva oma riigi kodanike suhtes, aga kui keegi valitsuste rikkumistele tähelepanu ei osuta, saavad nad rahvusvahelisi norme karistamatult edasi rikkuda. Üksikisikutena peame lisaks igapäevaelus teiste isikute õiguste austamisele hoidma silma peal ka oma valitsuse ja teiste inimeste tegevusel. Kaitsesüsteemid on olemas meie kõigi jaoks, kui me neid kasutame.

? *Kuidas ma saan oma õigusi kaitsta?*

Püüa juhtida tähelepanu sellele, et neid on rikutud; nõua oma õigusi. Tee teisele isikule selgeks, et tal ei ole õigust sind niiviisi kohelda. Osuta inimõiguste ülddeklaratsiooni, Euroopa inimõiguste konventsiooni või muude rahvusvaheliste dokumentide asjakohastele artiklitele. Kui teie riigis on vastu võetud sellekohaseid õigusakte, osuta ka nendele. Räägi rikkumisest teistele: räägi ajakirjandusele, kirjuta parlamendisaadikutele ja riigipeale, teata inimõiguste kaitsega tegelevatele vabaühendustele. Küsi nendelt nõu. Võimaluse korral räägi mõne juristiga. Anna valitsusele teada, mida sa kavatsed edasi teha. Tee valitsejatele selgeks, et sa ei kavatse alla anda. Näita neile, kui suur oleks sinu potentsiaalne toetajaskond. Kui miski muu ei aita, võid lõpuks pöörduda kohtusse.

? *Kuidas pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse?*

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis on ette nähtud ka üksikisikute kaebuste menetlemise võimalus. Samas peab see vastama kindlatele vastuvõetavuse tingimustele, et see kohtus arutamisele võetaks. Näiteks peab asi olema eelnevalt läbi vaadatud riiklikes kohtutes (kuni kõrgeima kohtuni välja). Alles seejärel saab pöörduda Euroopa kohtu poole. Kui tahad siiski proovida ja usud, et vastuvõetavuse tingimused on täidetud, võid oma kaebuse esitada. Siiski on

tungivalt soovitatav konsulteerida advokaadi või mõne selles valdkonnas tegutseva vabaühendusega, et suureneks kohtult rahuldava lahendi saamise tõenäosus. Arvesta, et lõplikule otsusele võib eelneada pikk ja keerukas protsess.

? *Kellelt ma saan oma õigusi nõuda?*

Peaaegu kõik rahvusvahelistes dokumentides loetletud põhilised inimõigused annavad isikule nõudeõiguse oma riigi või riigiametnike suhtes. Inimõigused kaitsevad sinu huve riigi vastu, seega pead oma õigusi nõudma riigilt või riigi esindajatelt. Kui sulle tundub, et sinu õigusi rikub näiteks tööandja või naaber, siis ei saa nõudeid esitada otseselt rahvusvaheliste inimõigustealaste õigusaktide alusel, välja arvatud juhul, kui valitsus oleks saanud midagi ära teha, et tõkestada tööandja või naabri sellist käitumist.

? *Kas kellelgi on kohustus minu õigusi kaitsta?*

Jah. Õigus oleks sisutühi, kui sellega ei kaasneks kellegi teise jaoks vastavat kohustust. Igal inimesel on moraalne kohustus hoiduda sinu inimvääriskuse rikkumisest, kuid kui sinu riigi valitsus on ühinenud rahvusvaheliste kokkulepetega, on tal lisaks moraalsele kohustusele ka õiguslik kohustus.

? *Kas inimõigustega on probleeme ainult ebademokraatlikes riikides?*

Maailmas pole ka täna ühtegi riiki, kus oleks inimõigustega kõik täiesti korras. Mõnes riigis võivad rikkumised olla sagedasemad kui teises või nad võivad puudutada suurema osa elanikkonnast, kuid ka iga üksik rikkumine on probleem, mida poleks tohtinud juhtuda ning mis vajab lahendamist. Kui kellegi õigusi rikutakse mõnes tugeva demokraatliku traditsiooniga riigis, siis ei lohuta teda kuigi-võrd teadmine, et üldiselt on olukord inimõigustega tema riigis parem kui paljudes muudes maailma riikides.

? *Kas me oleme inimõiguste rikkumiste vähendamisel edu saavutanud?*

Suurt edu – isegi kui mõnikord näib, et see on ainult piisake ookeanis. Piisab, kui mõelda näiteks orjuse kaotamisele, naiste valimisõigusele, surmanuhtluse kaotamisele, poliitvangide vabastamisele rahvusvahelise surve tagajärjel, Lõuna-Aafrika Vabariigi apartheidirežiimi kokkuvarisemisele, Euroopa Inimõiguste Kohtus läbi vaadatud kohtuasjadele ning selle tagajärjel tehtud seadusemuudatustele. Tasub mõelda ka sellele, et rahvusvahelise kultuuri järk-järguline muutumine on sundinud ka kõige autoritaarsemaid riike arvestama inimõigustega, kui nad tahavad, et teised riigid neid tunnustaksid. Positiivseid saavutusi on palju, eriti viimase 50 aasta jooksul, kuid veel palju rohkem on vaja ära teha.

4.6 Rasked küsimused

? *Kuidas me saame öelda, et inimõigused on universaalsed, kui kogu maailmas leidub inimesi, kelle õigusi rikutakse?*

Ka neil inimestel on nende õigused endiselt alles. Nende ebaõiglase kohtlemisega rikutakse lisaks kõbelistele normidele ka rahvusvaheliselt kokkulepitud norme. Nende riikide esindajad on rahvusvahelise õiguse kohaselt vastutavad ning mõne riigi puhul kasutabki rahvusvaheline üldsus karistusena sanktsioone või isegi sõjalist sekkumist. Paraku on sellised protsessid sageli meelevaldsed, sõltudes pigem teiste riikide huvidest kui rikkumise raskusastmest. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu loomine on oluline samm selle puudujäägi kõrvaldamise suunas. Rooma statuudi alusel asutatud esimese alalise kriminaalkohtuna on sellel kohtul volitused karistada neid, kes on toime pannud rahvusvahelise üldsuse silmis kõige raskemaid kuritegusid: genotsiid, inimsusevastased kuriteod ja sõjakuriteod.

? *Mis kasu on inimõiguste ülddeklaratsioonist, kui see pole õiguslikult jõustata?*

Kuigi (esialgu) ei ole olemas rahvusvahelist kohtuorganit, kus saaks valitsuste üle kohut mõista inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklite alusel, on sellel dokumendil tohutu ajalooline tähtsus ning see on tänaseni põhiline võrdlusalus, mille põhjal valitsuste tegevust rahvusvaheliselt hinnatakse. Valitsused teavad, et kui nad teadlikult rikuvad deklaratsioonis loetletud õigusi, võivad teised valitsused neid hukka mõista või isegi mingeid sanktsioone rakendada. See protsess ei ole alati täiesti objektiivne, aga vähemalt algus on tehtud. Lisaks on inimõiguste ülddeklaratsioon aluseks peaaegu kõigile hilisematele inimõigustealastele rahvusvahelistele lepingutele, mis on juba ka (suuremal või vähemal määral) õiguslikult jõustata.

? *Mis kasu on mul „inimõigustest”, kui mu valitsus rikub iga päev lihtinimeste õigusi ning ei muretse vähimalgi määral rahvusvahelise üldsuse hukkamõistu pärast?*

Jällegi tuleb öelda, et inimõigused on alguspunktiks. Parem on see, et nad olemas on, kui et üldse midagi ei oleks. Sobivate asjaolude ja õige lähenemise korral avaldavad nad mõju ka valitsusele nii, et ta muudab oma käitumist osaliselt või täielikult. Mõnikord võib see näida väga kauge lootusena, kui valitsus paneb toime eriti raskeid või eriti sagedasi rikkumisi, kuid ajalugu on korduvalt näidanud, et muutused on võimalikud. Lisaks on praegusajal võimalused õiguste kaitseks tõenäoliselt paremad kui kunagi varem. Ühiskonna muutmine võib olla aeglane protsess, kuid asjaolu, et inimestel on need õigused olemas ja neid tunnustatakse kogu maailmas üha rohkem (mistõttu need peaksid valitsustele vähemalt mingil määral korda minema), annab meile võimsa relva ja väärtusliku stardieelse.

? *Kui ma austan teiste inimõigusi, kas see tähendab, et nad võivad teha kõike, mida ise tahavad?*

Mitte siis, kui nad tahavad rikkuda sinu või kellegi teise õigusi. Siiski tuleb olla oma õiguste ulatuse hindamisel ettevaatlik: kellegi käitumine võib tunduda sulle küll tüütu või ekslik, aga see ei pruugi tingimata olla sinu õiguste rikkumine. Seega kui tahad, et teised lubaksid sinul käituda nii, nagu sina soovid, peaksid võib-olla ka endas kasvatama sallivamat suhtumist teiste käitumisse.

? Kas ma võin oma õigusi kaitsta kõigi vahenditega, ka vägivaldsete meetoditega?

Üldjuhul mitte. Kuid kui tegemist on tõepoolest enesekaitsega, võib ähvardava ohu suurusele vastaval määral jõu kasutamine olla lubatud. Vägivald ei ole lubatud kättemaksuks sulle osaks langenud ebaõigluse eest, vaid üksnes selleks, et hoida ära endale suurema kahju tekitamist. Piinamine ei ole ühelgi juhul lubatud.

? Miks ma peaksin teiste õigusi austama, kui teised ei austa minu õigusi?

Osaliselt seepärast, et kui sa teiste õigusi ei austa, võib sul endal probleeme tekkida. Osaliselt seepärast, et teised väärivad austust ainult selle tõttu, et nad on inimesed. Ning osaliselt seepärast, et nii saad olla teistele eeskujuks, mille tagajärjel nad võivad tõenäolisemalt sind austama hakata. Lõppkokkuvõttes taandub siiski kõik sellele, milline inimene sa tahad olla ja millises maailmas elada. Seega tasub mõelda, mida see ütleb sinu enda kohta, kui sinu käitumine teiste suhtes on selline, mida sa ise teistes inimestes näha ei tahaks. Või püüa ette kujutada, milline oleks maailm, kus toimuks pidev vastastikune kättemaksmine üksteise õiguste rikkumise eest.

? Miks peavad olema inimõigustega kaitstud ka need, kes teiste inimeste õigusi kõige ebainimlikumal kombel rikuvad?

See on võib-olla inimõigusteooria kõige raskemini mõistetav, aga samas kõige olulisem osa. Mõnikord võib tunduda, et teatud isikutes on nii vähe inimlikkust, et neid saaks veel inimesteks pidada üksnes pimedas usus. Sel juhul oleks ehk oluline mõelda järgmistele punktidele.

- Esiteks võivad mõned inimesed küll näida ebainimlikud, kuid tegelikult on igas inimeses olemas inimlikkuse alge. Kurjategijad armastavad oma ema, oma lapsi, oma abikaasat või mõnda muud inimest. Kurjategijad tunnevad valu, üksildust, meeleheidet ja armukadedust; nad tahavad olla hinnatud, toetatud, armastatud ja mõistetud. Need inimesele eriomased tunded on olemas igaühel neist. See teeb neist inimesed ja selle tõttu väärivad nad meie austust.
- Teiseks ei ole meile endale kasulik, kui me tahame kurjategijatele samasugust halba, nagu nad on teistele põhjustanud. Selline mõtteviis muudab meid endid vähem austusväärseks.
- Kolmandaks võib küll teoreetiliselt kujutleda kurjategijat, kes näeb välja nagu inimene, aga kellel puuduvad kõik inimesele omased tunnused (tegelikkuses pole muidugi kedagi sellist olemas olnud), kuid kes meist saaks absoluutse kindlusega väita, et ta ei ole inimene. Mille alusel seda otsustada? Kas ehk selle alusel, et ta ei suuda armastada või armastatud olla? Aga mis siis, kui me hindame seda ekslikult?

Kolmas punkt meenutab meile, et me peame arvestama kogu inimkonnale tekkivat riski, kui me anname kellelegi õiguse mõista kohut nii, et selle tagajärjed on kohutavad ja pöördumatud. Kas me tõesti tahame sellist maailma, kus on võimalik otsustada, et mõnel inimesel ei ole inimõigusi ja ta ei ole seega inimene? Ilma inimõiguste absoluutse universaalsuse põhimõtteta oleks meil just selline maailm.

Viited

- “Europe, Youth, Human Rights, Report of the Human Rights Week”, by Yael Ohana (ed.), European Youth Centre, Budapest, 2000. Garzón Valdés, E., “Confusiones acerca de la relevancia moral de la diversidad cultural”, CLAVES de Razón Práctica, No.74, Madrid, Julio/Agosto, 1997.
- Human Rights, a basic handbook for UN staff, Office of the High Commission of Human Rights, United Nations, Geneva. 2001 Available at <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRhandbooken.pdf>.
- Levin, L., Human Rights, Questions and Answers, Unesco, Paris, 1996.
- Donnelly, Jack, Universal Human Rights in theory and practice, Cornell University Press, 1989. Freeman, Michael, Human Rights: Key Concepts, Polity Press, London, 2002.
- Ishay, Micheline R. ed., The Human Rights Reader, Routledge, London, 1997.
- Rishmawi, M., The Arab Charter on Human Rights and the League of Arab States: An Update, Human Rights Law Review, 10.1, lk 169–178.
- Symonides, Janusz ed., Human Rights: New Dimensions and Challenges, Manual on Human Rights, Unesco/Dartmouth Publishing, Paris, 1998.
- Robertson A. and Merrills J, Human rights in the world, Manchester University Press, 1996. Council of Europe website on bioethics: www.legal.coe.int/bioethics.
- <http://www.udhr.org/history/biographies/bioer.htm>, Eleanor Roosevelt tsitaat.
- Hanski, R., Suksi, M. (eds.), An introduction to the international protection of human rights: a textbook, Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 1999.
- Fact Sheet No. 2 (Rev. 1), The International Bill of Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights, www.unhcr.ch/html/menu6/2/fs2.htm.
- United Nations High Commissioner for Human Rights, www.unhcr.ch.
- Short Guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing. European Court of Human Rights, www.echr.coe.int.
- Piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise või piinamise tõkestamise komitee: www.cpt.coe.int.
- Euroopa Nõukogu soolise võrdõiguslikkuse veebisait: www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/default_en.asp.
- Euroopa sotsiaalharta: www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter.
- Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon, www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities.
- Rassismi ja sallimatuse vastase Euroopa komisjoni veebisait: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri.
- ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo: www.ohchr.org.
- Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik: www.coe.int/t/commissioner.
- Risse T., Ropp S., Sikkink K., The Power of human rights, Cambridge University Press, 1999.
- Forsythe, D., Human rights in International Relations, Cambridge University Press, 2000. www.speaktruth.org.
- Hijab, Nadia, Human Rights and Human Development: Learning from Those Who Act, HDRO Background paper, 2000.

¹ ÜRO eriraportööri aruanne naiste ja tüdrukute tervist kahjustavate traditsiooniliste kommete kohta.

² <http://www.udhr.org/history/biographies/bioer.htm>

5. peatükk

Taustateave inimõiguste üldteemade kohta

Peatüki sisukord

Lapsed.....	433
Kodakondsus ja osalus.....	441
Kultuur ja sport.....	448
Demokraatia.....	458
Puuded ja puudehalvustamine.....	465
Diskrimineerimine ja sallimatus.....	474
Haridus.....	486
Keskkond.....	494
Sotsiaalne sugu.....	503
Gobaliseerumine.....	511
Tervis.....	520
Meedia.....	528
Ränne.....	535
Rahu ja vägivald.....	545
Vaesus.....	554
Religioon ja usk.....	562
Mälestamine.....	572
Sõda ja terrorism.....	580
Tööelu.....	590

Lapsed

Lapse õiguste konventsioon

Inimõigustealases õiguses käsitatakse lapsena iga alla 18-aastast inimest. UNICEFi hinnangul oli 2005. aastal maailmas kokku ligi 2,2 miljardit last. Euroopa lapsed moodustavad sellest umbes ühe kümnendiku – 200 miljonit.

Lapsed on inimesed ja seetõttu on neil täpselt samad inimõigused nagu täiskasvanutel. Ent lapsed vajavad ka erilist hoolitsust ja abi, mistõttu on vastu võetud ka neid käsitlev eraldi inimõigustealane leping – lapse õiguste konventsioon.

ÜRO võttis lapse õiguste konventsiooni vastu 1989. aastal ja see jõustus 2. septembril 1990. Lapse õiguste konventsioon kehtib kõigi alla 18 aasta vanuste laste suhtes, kes elavad konventsiooniga ühinenud riikides – ja seda on teinud peaaegu kõik maailma riigid. Üksnes Ameerika Ühendriigid ja Somaalia ei ole konventsiooni ratifitseerinud.

Miks on lapse õiguste konventsioon oluline?

Lapse õiguste konventsioon on maailma kõige enam ratifitseeritud inimõigustealane dokument. See on lapse õiguste ajaloos pöördelise tähtsusega, sest see oli esimene õiguslikult siduv dokument, mis oli ette nähtud spetsiaalselt laste õiguste kaitsmiseks.

Lapse õiguste konventsioon ei anna lastele rohkem õigusi kui teistele inimestele, kuid selles tunnustatakse, et lapsed võivad vajada oma üldiste inimõiguste teostamiseks täiendavaid tagatisi. Konventsioon on inimõigustealaste lepingute seas märkimisväärne ka selle poolest, et selles käsitletakse kogu inimõiguste spektrit: kodaniku-, poliitilised, sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurialased õigused.

Seotud harjutused

Pantomiim
Ashique'i lugu
Laste õigused
Kas on teisi võimalusi?
Haridus kõigile
Lillelapsed
Et kõigi hääl oleks kuulda
Meie tulevikud
Märka võimeid
Kiviga viskamine

Laps peab teadma, et ta on ime, et maailma algusest alates ei ole sündinud ja kuni maailma lõpuni ei sünni enam ühtegi teist täpselt samasugust last.

Pablo Casals

Emadel ja lastel on õigus saada erilist hoolitsust ja abi. Kõigile lastele, olgu nad sündinud abielust või väljaspool abielu, peab osaks saama ühesugune sotsiaalne kaitse.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikli 25 lõige 2

Lapse õiguste konventsiooni vastuvõtmine tähendas varasemast erinevat käsitlust lastesse, sest lapsi hakati nägema individidena, kelle õigused ja kohustused vastavad nende arenevatele võimetele. Lisaks on lapse õiguste konventsioon kehtestanud laste õiguste teostamiseks erilise raamistiku.

Kui need õigused kuuluvad igale lapsele, olenemata tema soost, rahvusest, ühiskondlikust seisundist, keelest, vanusest, kodakondsusest või usutunnistusest, on nad ka kohustatud suhtuma üksteisesse inimliku austusega. Kui lastel on õigus kaitsele konfliktide, julmuse, eksploateerimise ja hooletussejätmise eest, on neil ka kohustus üksteist mitte kiusata ega kahjustada. Kui lastel on õigus puhtale keskkonnale, on neil ka kohustus võimaluste piires hoolitseda ümbritseva elukeskkonna eest.¹

? *Miks lastel on mõnda õigust raskem teostada kui täiskasvanutel?*

Kuidas lapse õiguste konventsioon toimib?

Iga viie aasta järel peavad konventsiooni osalisriigid esitama lapse õiguste komiteele aruande oma edusammudest konventsioonis sätestatud õiguste kaitse tagamisel. Aruandeid võivad esitada ka teised organisatsioonid ning tihti panevad just vabaühendused tähele konventsiooni võimalikke rikkumisi, mida valitsus oma ametlikus aruandes pole kajastanud.

Komitee koosneb sõltumatutest ekspertidest, kes vaatavad läbi nii valitsuse kui ka vabaühenduste esitatud aruanded, küsitlevad Genfis toimuval kohtumisel valitsuste esindajaid ning annavad seejärel välja oma kokkuvõtavad tähelepanekud. Neid tuleks käsitleda soovitusena, mida riigid peaksid täitma, et kõrvaldada rikkumisi või parandada olukorda valdkondades, kus komitee arvates konventsiooni nõuetekohaselt ei järgita. Järgmise valitsuste aruandevooru ajal kontrollib komitee, kas soovitusel on täidetud.

? *Mida te kirjutaksite lapse õiguste komiteele esitatavasse aruandesse lapse õiguste tagamise kohta oma riigis?*

Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokollid

Lapse õiguste konventsioonil on kaks 2000. aasta mais vastu võetud fakultatiivprotokoll, mille täitmist kontrollib samuti lapse õiguste komitee. Esimeses fakultatiivprotokollis käsitletakse laste osalust relvakonfliktis ning teises käsitletakse laste müüki, lapsprostituutsiooni ja lapspornograafiat.

2011. aasta juunis võttis ÜRO inimõiguste nõukogu vastu kolmanda fakultatiivprotokoll eelnõu, milles käsitletakse laste õiguste rikkumisest teatamist. Uus protokoll võimaldab lapse õiguste komiteel vaadata läbi lastelt ja nende esindajatelt saadud teateid nende õiguste väidetava rikkumise kohta.

Lapse õiguste konventsiooni põhielemendid

Lapse õiguste konventsioonis on 54 artiklit, mis hõlmavad kogu õiguste spektrit alates kodaniku- ja poliitilistest õigustest kuni sotsiaalsete, kultuurialaste ja majanduslike õigusteni. Need moodustavad raamistiku, mille alusel kaitstakse alla 18-aastaste inimeste inimõigusi. Lapse õiguste konventsiooni aluseks on kolm õiguste kategooriat ja neli peamist põhimõtet.

Kolm kategooriat

Lapse õigusi käsitlevad sätted konventsioonis saab jagada kolme suure kategooriasse: osalus, kaitse ja hoolitsus.

Teie lapsed ei ole teie lapsed. Nad on Elu enese elujanu pojad ja tütreid... Te saate pakkuda peavarju nende kehale, aga mitte nende hingele, sest nende hing elab homse päeva kojas, kuhu teie ei saa uneski sisse astuda.

Kahlil Gibran

Osaluse element oli (ja on tänagi) äärmiselt uuenduslik ning väljendab konventsiooni kätkevad arusaama lastest kui õigussubjektidest, mitte -objektidest. Paljud täiskasvanud ja ühiskonnad kipuvad kohtlema lapsi nii, otsekui nad ei suudaks iseseisvalt mõelda ning nende eelistused ja tunded oleksid ebaolulised – vähemalt nende heaolu puudutavates küsimustes. Konventsioon seevastu kaitseb ideed lastest kui inimestest, kelle soovidega tuleb arvestada. Konventsioon ütleb, et lastel on vanusest olenemata õigus lugupidavale ja väärikale kohtlemisele üksnes seetõttu, et nad on inimesed. Väärikas kohtlemine tähendab ka seda, et lastel lubatakse iseseisvalt mõelda ja tegutseda, väljendada oma soove ja arvamusi niipea, kui nad on selleks võimelised, ning nende soove ja arvamusi käsitatakse olulise tegurina neid puudutavate otsuste tegemisel.

Lisaks laste osalemisõigusele tunnustatakse konventsioonis ka seda, et lapsed võivad vajada erilist **kaitset** näiteks väärkohtlemise, vägivalla, ekspluaterimise ja julmuse eest.

Kolmandasse kategooriasse kuuluvad **hoolitsust** käsitlevad sätted on seotud lapse eluspüsimiseks ja täisväärtuslikuks arenguks vajalike õigustega, näiteks õigus piisavale toidule, puhtale joogiveele, eluasemele, haridusele ja tervishoiule.

🔍 *Millisel määral te oma noorterühma soove kuulda võtate ja nendega arvestate?*

Soome lasteparlament

Soome lasteparlamendile on internetis loodud virtuaalne parlamendihoone. See võimaldab esindajatel kellaajast ja asukohast olenemata üksteisega suhelda.

Lasteparlamendi juhatus ja komisjonid peavad jututubades iganädalasi koosolekuid, kus arutatakse erinevaid teemasid ja valmistatakse täiskogu istungiteks.

Lasteparlamendi liikmed arutavad probleeme oma internetifoorumites, vastavad riigiorganite esitatud küsimustele ning peavad iga kahe nädala tagant internetis täiskogu istungeid. Juhatus ja lapsed kohtuvad aeg-ajalt ka silmast silma. <http://www.lastenparlamentti.fi>

Neli põhimõtet

Kogu konventsiooni aluseks on neli üldist põhimõtet, mis kehtivad ühtviisi kõigi õiguste suhtes. Need põhimõtted on konventsioonis sätestatud ka eraldi artiklites. ÜRO lapse õiguste komitee juhendis konventsiooni täitmise aruannete esitamise kohta on need põhimõtted loetletud eraldi punktidenä, mida tuleb aruannetes käsitleda.

1. põhimõte: diskrimineerimise keeld (artikkel 2)

Diskrimineerimist keelustav artikkel on piiramatu kohaldamisalaga: selles loetletakse teatud tunnused, mille alusel diskrimineerimine on keelatud, kuid see loetelu ei ole suletud ega lõplik. Ühesugused võimalused tuleb anda poistele ja tüdrukutele, tervetele ja puudega lastele, moslemitele, hindudele ja kristlastele, rikastele ja vaestele jne.

2. põhimõte: lapse parimad huvid (artikkel 3)

See seostub ideega, et lapsed on täisväärtuslikud inimesed, kelle huvid on olulised. Kuid siin minnakse sellest veel kaugemale. Konventsioonis ei tunnustata üksnes laste vajaduste olulisust, vaid öeldakse, et need tuleb lapsi puudutavates otsustes esikohale seada. See ei pea tähendama, et alati tehakse just seda, mida laps tahab, sest mõnikord suudab kõrvalseisja lapse huve paremini hinnata, eriti pikemat perspektiivi silmas pidades.

🔍 *Kes peaks teie arvates otsustama, mis on lapsele parim: vanemad, laps ise või riigiasutused?*

OLULISED KUUPÄEVAD

15. mai

Rahvusvaheline perepäev

1. juuni

Rahvusvaheline lastekaitsepäev

4. juuni

Rahvusvaheline süütute lapsohvrite päev

12. august

Rahvusvaheline noortepäev

20. november

Ülemaailmne lastepäev

Osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, võttes lapse vaateid arvesse vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

Lapse õiguste konventsioon, artikkel 12

Osalisriigid tunnustavad käesolevas konventsioonis esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele seisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele.

Lapse õiguste konventsioon, artikkel 2

1. Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes ... tuleb esikohale seada lapse huvid.

Lapse õiguste konventsioon, artikkel 3

3. põhimõte: õigus elule, ellujäämisele ja arengule (artikkel 6)

See põhimõte on märksa suurema ulatusega, kui võiks esmapilgul arvata. See nõuab, et lapse õiguste konventsiooni osalisriigid pööraksid lisaks lapse kehalisele arengule tähelepanu ka tema vaimsele, hingelisele, kõlblisele, psühholoogilisele ja sotsiaalsele arengule. Valitsuste ülesanne on luua selline keskkond, mis soodustaks parimal võimalikul viisil iga lapse ettevalmistamist eluks vabas ühiskonnas.

4. põhimõte: lapse vaadetega arvestamine (artikkel 12)

Seda põhimõtet on osaliselt käsitletud juba eespool osaluse kategooriast rääkides. Osalisriigid peavad lapse õiguste komiteele esitatavates aruannetes kirjeldama võimalusi, kuidas lapsed saavad oma vaateid väljendada perekonnas, koolis, hooldusasutustes ja ka varjupaigataotluste menetluses.

Laste olukord: arvud ja faktid

Lapse õiguste konventsioon oli tohutu samm selles suunas, et kehtestada valitsustele ametlikud nõuded ja teatav aruandekohustus. See oli siiski vaid protsessi algus. Igas maailma riigis tuleb käia veel pikk tee, enne kui laste õigused vastavad konventsioonis kirjeldatud normidele.

Lapsed maailmas

- Maailma 2,2 miljardist lapsest 600 miljonit elavad äärmises vaesuses. See tähendab, et iga neljas laps peab toime tulema vähemaga kui üks euro päevas.²
- Igal aastal sureb peaaegu 9 miljonit last põhjustel, mida oleks enamasti võimalik ära hoida. Samas oli see arv 20 aastat tagasi märksa suurem ning selle langus jätkub.³
- Iga päev sureb nälga 17 000 last.
- ÜRO hinnangul on umbes 250 000 alla 18-aastast poissi ja tüdrukut seotud relvastatud rühmituste või relvajõududega.
- Üle 100 miljoni algkooliealise lapse ei käi koolis, kusjuures haridusest jääb ilma rohkem tüdrukuid kui poisse.

Lapsed Euroopas

Euroopa lastega on seotud mitmeid probleeme ning esitatud statistilised andmed annavad sellest vaid pögusa ülevaate. Teatud probleemide kohta saab põhjalikumalt teavet käesoleva raamatu muudest osadest.

Laste õigused Euroopas

- Paljud lapsed kannatavad perekonnas, kogukonnas, hooldusasutuses või mujal vägivalja all. 35% Kesk- ja Ida-Euroopas küsitletud kooliõpilastest ütles, et neid on eelmise kahe kuu jooksul kiusatud. Kiusatute osakaal eri riikides oli 15–64%.
- 19% ELi lastest elavad vaesusriskis.
- Kesk- ja Ida-Euroopa ning Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ) 22 riigis elab kokku 626 000 last hooldusasutustes.
- Teatud lasterühmi diskrimineeritakse, sageli korruga mitmel alusel. Näiteks roma laste ligipääs haridussüsteemile ja tervishoiule on tihti raskendatud. Paljud puudega lapsed puutuvad regulaarselt kokku eelarvamuste ja vähese teadlikkusega ning neile ei anta võimalust neid puudutavate otsuste tegemisel kaasa rääkida.
- Kuigi Euroopa Liit on üks maailma rikkamaid piirkondi, elab ka seal osa lapsi vaesuses. 9% alla 14-aastastest lastest elab leibkonnades, kus ei ole ühtegi tööl käivat täiskasvanut. Viimase kahekümne aasta jooksul on laste vaesus ja sotsiaalne tõrjutus mõnes ELi liikmesriigis oluliselt kasvanud, kusjuures kõigist suurem vaesusrisk on väikestel lastel.

Osalisriigid tagavad lapse ellujäämise ja arengu võimalikult maksimaalselt.

Lapse õiguste konventsioon, artikli 6 lõige 2

Tänavalapsed

UNICEFi määratluse järgi jagunevad tänavalapsed kolme rühma: tänaval elavad lapsed, kes on kodust põgenenud ja elavad kodutuna omaette; tänaval töötavad lapsed, kes veedavad suurema osa ajast tänavatel ja otsivad ise endale elatist; kodutute perede lapsed, kes elavad tänaval koos perega. Ühendkuningriigi Lasteühingu aruandes esitati järgmised faktid:

- Hispaaniasse saabuvate Maroko päritolu alaealiste arv on pidevalt tõusnud alates sellest, kui Hispaania siseministeerium neid 1998. aastal registreerima hakkas. Võrreldes tolle aasta 811 lapsega, kasvas see arv 2002. aastaks enam kui neljakordseks, ulatudes 3500 lapseni.
- Peterburi töötavate tänavalaste arv on hinnanguliselt 10 000 ja 16 000 vahel, neist 20% on seotud prostitutsiooniga.
- Mõnede Ukraina lastekodude sõnul muutub 97% nende juurest lahkuvatest lastest kodutuks.
- Umbes 2500 Gruusia last teenib tänaval raha kerjamise või prostitutsiooniga.
- Ühendkuningriigis põgeneb igal aastal kodust 100 000 noort: neist 6,7% olid kodus mõlemad vanemad, 13% oli üksikvanem, 18% oli kasupere ja 30,8% oli „muu perekonnavorm“.

? *Kas teate arvandmeid oma riigi tänavalaste kohta?*

Inimkaubandus

Peaaegu kõik eksperdid on seisukohal, et inimkaubandus on kasvav probleem, kuid raskesti põhjustavad eriarvamused sellega seotud inimeste arvu kohta. Ameerika Ühendriikide valitsuse hinnangul müüakse igal aastal üle riigipiiride 600 000–800 000 inimest. ÜRO Narkomaania ja Kuritegevuse Büroo andmetel moodustavad lapsed 20% rahvusvahelise ja siseriikliku inimkaubanduse ohvritest.

Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon

Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon jõustus 1. veebruaril 2008. aastal. Konventsiooni aluseks on seisukoht, et inimkaubandus on inimõiguste rikkumine, mis alandab inimväärkust ja piirab isikuvabadust. See on laiahaardeline rahvusvaheline leping, mille eesmärgid on

- tõkestada inimkaubandust;
- kaitsta inimkaubanduse ohvrite inimõigusi;
- võtta inimkaubitsejad kohtulikule vastutusele.

Konventsioon kehtib inimkaubanduse kõigi vormide suhtes, olenemata ohvri isikust ja tema eksploateerimise viisist.

Lastevastane vägivald

Kehaline karistamine

Inimõigustealastes õigusaktides tunnustatakse, et lastel on õigus kaitsele igasuguse vägivalla, kaasa arvatud kehalise karistamise eest kodus, koolis ja mujal. Sellele vaatamata leidub kõikjal maailmas, kaasa arvatud Euroopas, palju ühiskondi, kus sallitakse ja isegi soositakse teatud lastevastast vägivalda, eriti kui see leiab aset perekonnas.

1998. aastal tegi Euroopa Inimõiguste Kohus põhimõttelise otsuse (A. vs. Ühendkuningriik), milles esmakordselt käsitleti lapse kehalist karistamist vanemate poolt. Kasuisa oli inglise poissi A-d kepiga peksnud, tekitades suuri siniseid plekke. Inimõiguste kohus leidis, et poisi õigust kaitsele alandava kohtlemise eest on rikutud.

2011. aasta juuni seisuga on kehaline karistamine keelatud 117 riigi koolides, kuid ainult 29 neist riikidest laieneb sellise karistamise keeld ka kodusesse. Kakskümmend kaks Euroopa Nõukogu liikmesriiki on keelustanud vägivalda kodus, koolis, karistusasutustes ja asendushoolduse süsteemis.

Me ei käinud neli kuud koolis. Käisime läbi kuuest, ei seitsmest majast ja kuuest koolist... Mulle ei meeldi kolimine, sest iga kord ma leian uusi sõpru ja siis pean ikka uuesti ja uuesti ja uuesti ära kolima.

10-aastane tüdruk, tsiteeritud väljaandes „Listen up – the voices of homeless children“

On aeg võtta laste – kõigi meie laste – kaitsmine ühiseks eesmärgiks, mis ühendab meid üle meie poliitiliste suunitluste, religioosse kuuluvuse ja kultuuritraditsioonide. Peame taastama kunagised ranged keelud ning muutma laste väärkohtlemise lihtsalt lubamatuks.

Olara Otunnu, ÜRO eriesindaja laste ja relvakonfliktide küsimuses

Lastele lasku andmine ei ole lihtsalt näide halvast käitumisest, vaid sellega näidatakse selget lugupidamatust väiksemate ja nõrgemate inimõiguste vastu.

Thomas Hammarberg, Euroopa Nõukogu inimõigusalvoinik

Lapse õnn on üks kasvatus-
protsessi õigsuse näitaja.

Maria Montessori

www.wildwebwoods.org

Otsustasin, et parem
on karjuda. Tegelik
inimsusevastane kuritegu
on vaikimine.

Nadežda Mandelštam

? Kas laste igasuguse kehalise karistamise keelustamine on õige?

Küberkiusamine ja seksuaalselt ahistavad materjalid

Interneti kasutades võivad lapsed kokku puutuda paljude ohuteguritega, näiteks ebasobiva sisuga materjal, küberkiusamine, ahistamine, kuritarvitamine ja usalduse võitmine ärakasutamise eesmärgil. Lastega pidevalt kokku puutuvad inimesed saavad lapsi selliste ohtude eest kaitsta järgmiste vahenditega:

- konkreetsele juhtumile reageerimine, nt ametiasutustele teatamine või kaebamine, kui nad saavad teada lapse kokkupuutest selliste ohtudega või avastavad internetist pärit ebaseaduslikku või ohtlikku materjali;
- laste võimestamine neile info jagamise ja nendega probleemist rääkimise abil;
- vanemate võimestamine, selgitades neile internetiga seotud ohte ning võimalusi laste internetikasutuse piiramiseks.

Euroopa Nõukogu on välja töötanud interaktiivse mängu *Wild Web Woods*, mis õpetab lastele turvalises keskkonnas, kuidas virtuaalseid ohte ära tunda ja neist hoiduda.

Seksuaalne vägivald

Olemasolevate andmete põhjal võib öelda, et iga viies laps Euroopas langeb mingis vormis seksuaalse vägivalda ohvriks. Umbes 70–85% juhtudest on kuritarvitajaks keegi, keda laps tunneb ja usaldab. Lastesuhetes toime pandav seksuaalne vägivald võib avalduda mitmel kujul: seksuaalne kuritarvitamine perekonnas, lapspornograafia ja -prostitutsioon, välja-pressimine, internetis ahvatlemine ja eakaaslaste seksuaalsed kallaletungid.

Lastevastast seksuaalset vägivalda leidub igas Euroopa riigis, kuid selle ulatusest ja ise-loomust on raske selget pilti saada. Enamikust juhtumitest ei teatata, neist võidakse rääkida alles aastate pärast, usaldusväärseid statistilisi andmeid on keeruline saada ning puudub standardne meetod andmete kogumiseks.

Lastes kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitleva Euroopa Nõukogu konventsioon (Lanzarote konventsioon) sisaldab kõiki vajalikke meetmeid seksuaalse vägivalda ennetamiseks, laste kaitsmiseks ja kuritarvitajate vastutusele võtmiseks. See on esimene rahvusvaheline leping, milles käsitletakse kõiki lastevastase seksuaalse vägivalda vorme. Selle aluseks on neli põhimõtet: vägivalda tõkestamine, laps-ohvrite kaitse, süüdlaste vastutusele võtmine ning partnerluse ja osaluse edendamine. Lanzarote konventsioonis nõutakse muu hulgas ka lastega kokkupuutuvate töötajate tausta kontrollimist ja koolitamist, seksuaalhariduse andmist ja teadlikkuse tõstmist ning potentsiaalsetele kurjategijatele ette nähtud sekkumisprogrammide loomist.

Üks viiest

Euroopa nõukogu programmi „Euroopa laste jaoks ja koos lastega“ kaks strateegilist eesmärki on lastevastase seksuaalse vägivalda vastu võitlemine sellekohaste õigusaktidega ja laiaulatuslikud teadlikkuse tõstmise meetmed. 2010. aasta novembris käivitas Euroopa Nõukogu lastevastase seksuaalse vägivaldaga võitlemiseks kampaania „Üks viiest“. Kampaania eesmärk on panna rohkem riike ühine lastes kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitleva Euroopa Nõukogu konventsiooniga ning jagada lastele, pereliikmetele ja hooldajatele ning ühiskonnale üldiselt teavet ja vahendeid lastevastase seksuaalse vägivalda tõkestamiseks ja sellest teatamiseks, suurendades ühtlasi teadlikkust probleemi ulatusest.

Lisateave: www.coe.int/oneinfive.

Euroopa algatused

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu ja selle liikmesriigid on vastu võtnud mitmeid õigusakte, programme ja soovitusi Euroopa laste probleemide lahendamiseks. Otseselt lastega on seotud näiteks

järgmised Euroopa Nõukogu lepingud:

- lapse õiguste Euroopa konventsioon (2000);
- laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev konventsioon (2007) – esimene rahvusvaheline leping, millega kriminaliseeritakse laste seksuaalne kuritarvitamine;
- lapsendamise Euroopa konventsioon (muudetud 2008. aastal).

Mõistagi kehtivad laste suhtes kõik inimõigustealased lepingud.

Euroopa laste jaoks ja koos lastega

Programm käivitati Euroopa Nõukogu riigipeade ja valitsusjuhtide kolmanda tippkohtumise (Varssavi 2005) tulemusena. See koosneb kahest tihedalt seotud tegevussuunast: laste õiguste kaitse ja laste kaitsmine vägivalda eest. Programmi põhieesmärk on aidata kõigil otsustajatel ja asjaosalistel koostada ja ellu rakendada riiklike strateegiaid laste õiguste kaitsmiseks ja lastevastase vägivalda tõkestamiseks.

Euroopa Nõukogu paneb suurt rõhku ka teadlikkuse tõstmisele ja kampaaniate korraldamisele inimõigustega seotud küsimustes.

2007. aastal avaldas Euroopa Nõukogu noorsootöö sektsioon laste inimõigustealase hariduse käsiraamatu *Compasito*. Selle tingis praktikute üha tugevam soov laiendada inimõigustealase hariduse pakkumist ka nooremale vanuserühmale. *Compasito* laialdane levi kogu Euroopas tõestas, et inimõigustealast haridust saab tõhusalt anda juba päris noortele lastele.

Kodanikuhariduse programm sisaldab mitmeid õppeharjutusi, mis aitavad lastel ennast kodanikuna tunda ja demokraatliku ühiskonna toimimist mõista.

Euroopa lasteombudsmanide võrgustik

Sõna „ombudsman“ pärineb Skandinaaviast ning tähendab esindajat või saadikut. Tänapäeval mõeldakse selle all isikut, kes lahendab ja/või uurib kaebusi, esindab ja kaitseb teatud rühma huve/õigusi, kõneleb selle rühma nimel ning püüab luua soodsamaid tingimusi nii üksikisikutele kui ka rühmale tervikuna. Paljudes riikides tegutsevad nüüd lasteombudsmanid ning 1997. aastal loodi Euroopa lasteombudsmanide võrgustik. Sellise ombudsmani ülesanne on tagada lapse õiguste konventsiooni rakendamine täies ulatuses ning ta peab tegutsema valitsusest ja muudest riigorganitest sõltumatult. Lasteombudsman kaitseb tavaliselt laste huve/õigusi suhetes avalike ja eraõiguslike organisatsioonidega ning jälgib laste arengutingimusi. Aastaks 2011 oli võrgustikuga ühinenud 39 ombudsmani institutsiooni 30 riigist. Võrgustiku ülesanne on soodustada laste õiguste kaitset.

? *Kas teie riigis on lasteombudsman?*

Euroopa Liit

2006. aastal andis Euroopa Komisjon välja teatise „Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia väljatöötamine“, millega tõsteti laste õigused Euroopa Liidus uuesti päevakorda ning sõnastati seitse eesmärki seoses komisjoni 2011. aasta tegevusstrateegiaga. 2010. aastal töötas komisjon välja saatjata alaealisi käsitleva tegevuskava ning viib Daphne programmi kaudu ellu meetmeid laste-, noorte- ja naistevastase vägivalda vastu võitlemiseks. ELi lapse õiguste strateegias kinnitatakse Lissaboni lepingus ja põhiõiguste hartas sätestatud ELi igakülgset valmisolekut edendada ja kaitsta laste õigusi ning võimaldada nende teostamist kõigi asjaomaste ELi poliitikate ja meetmetega. Strateegia sisaldab 11 meetet, millega EL saab tõhusalt kaasa aidata laste heaolu ja turvalisuse suurendamisele.

Euroopa noortenõustajate võrgustik

Euroopa noortenõustajate võrgustik loodi 2008. aastal, et kaasata lapsi ja noori aktiivselt Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku tegevusse ning anda neile võimalus oma arvamuse Euroopa tasandil kuuldavaks teha. Lapsed ja noored kui õiguste omanikud ning oma elu ja kasvukeskkonna eksperdid saavad osaleda lasteombudsmanide võrgustiku tegevustes, jagada seal oma kogemusi, selgitada lasteombudsmanide enda jaoks olulisi küsimusi ning seda, kuidas oleks kõige parem tagada lapse õiguste konventsioonis sätestatud õiguste kaitset.

Võrgustik Eurochild

Eurochild võrgustik ühendab organisatsioone ja üksikisikuid, kes töötavad Euroopas laste ja noorte elukvaliteedi parandamise nimel. Eurochild on üks näide Euroopa kodanikuühiskonna tegevusest laste kaitsmisel võrgustike loomise, teadusuuringute, teabevahetuse ja huvikaitse abil Euroopas ja mujal. Lisateave: www.eurochild.org

www.defenceforchildren.org

www.ecpat.net

www.childrightsnet.org

www.youthforum.org

<http://www.ecyc.org>

www.savethechildren.net

www.ifm-sei.org

Vabaühendused

Lisaks lapse õiguste konventsiooni täitmise jälgimisele aitavad vabaühendused laste õiguste teostamisele kaasa ka oma igapäevase tööga. Olulist rolli mängivad siin ka laste endi juhitud organisatsioonid. Vabaühenduste tegevus hõlmab väga erinevaid õigustega seotud aktsioone, näiteks laste inimõigustealane haridus, teadusuuringud, lastekaitse algatused, koostöös riigiasutustega lapsesõbraliku poliitika juurutamine, laste õiguste kohta alternatiivsete aruannete koostamine jne.

Allpool on loetletud mõned organisatsioonid, kes erineval moel laste õigustega tegelevad.

Defence for Children International – 40 riigis esindatud rahvusvaheline vabaühendus, kes keskendub oma töös eelkõige alaealistega seotud õigusemõistmisele nii otseste sekumiste kui ka lobitöö, seire ja spetsialistide koolitamise abil.

ECPAT – enam kui 70 riigis esindatud rahvusvaheline võrgustik lapsprostitutsiooni, lapsporno ja seksuaalsel eesmärgil lastega kauplemise vastu võitlemiseks.

Lapse õiguste konventsiooni järgimiseks koondunud vabaühenduste rühm koon­dab üle 70 riikliku ja rahvusvahelise vabaühenduse, kelle eesmärk on soodustada lapse õiguste konventsiooni tutvustamist, rakendamist ja täitmise järelevalvet.

Euroopa Noortefoorum – noorte juhitud platvorm, mis esindab 98 riiklikku noortenõu­kogu ja rahvusvahelist organisatsiooni kogu Euroopast. Eesmärgid on suurendada noorte osalust, esindada ja kaitsta nende ja nende organisatsioonide huve suhetes Euroopa insti­tuutsioonide, Euroopa Nõukogu ja ÜROga.

European Confederation of Youth Clubs (ECYC) – noorsootööga tegelevate ja noor­tekeskusi haldavate organisatsioonide võrgustik, mis praktiseerib ja tutvustab avatud noorsootööd ja mitteformaalset õpet 27 Euroopa riigis tegutseva 28 liikmesorganisat­iooni vahendusel.

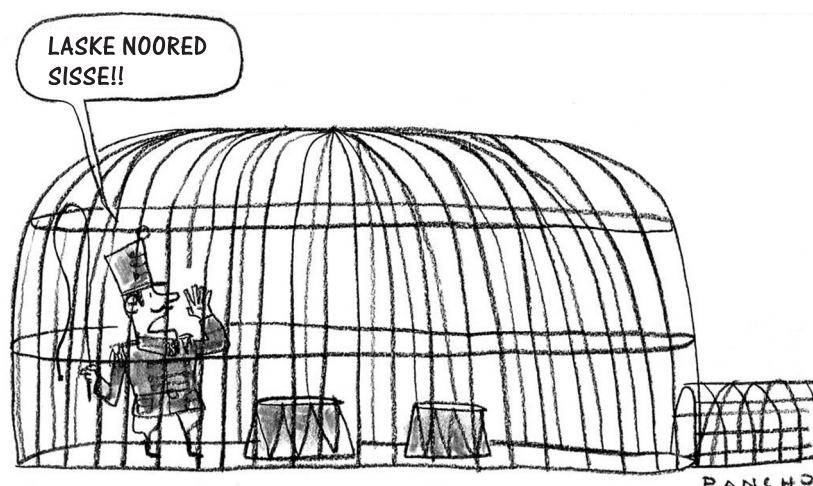
Save the Children – on esindatud 120 riigis ning on üks juhtivaid laste õigusi kaitsvaid ja hädasolevaid lapsi toetavaid organisatsioone. Organisatsiooni tegevused ulatuvad otses­test sekkumistest huvikaitse ja lobitööni ning sihiks on maailm, kus iga laps saab teostada oma õigust elule, kaitsele, arengule ja osalusele.

International Falcon Movement – Socialist Educational International (IFM-SEI) – rahvusvaheline haridusliikumine, mis töötab laste ja noorte võimendamise nimel ning võitleb nende õiguste eest hariduse ja huvikaitsega seotud seminaride, koolituskursuste, rahvus­vaheliste laagrite, konverentside ja kampaaniate ning otseselt ebasoodsas olukorras ole­vate lastega töötamise abil.

Lõpumärkused

- 1 UNICEFi Ühendkuningriigi komitee voldik: www.unicef.org/pakistan/rightsleaflet.pdf.
- 2 "State of the World's Children 2008", UNICEF 2008: www.unicef.org/sowc08/docs/sowc08.pdf.
- 3 "The State of the World's Children Special Edition, Celebrating 20 years of the Convention on the Rights of the Child", UNICEF, 2010: www.unicef.org/rightsite/sowc/pdfs/SOWC_Spec%20Ed_CRC_Main%20Report_EN_090409.pdf.
- 4 ÜRO peasekretäri avaldus: "U.N. chief: Hunger kills 17,000 kids daily", CNN, 2009: <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/11/17/italy.food.summit/>.
- 5 "Humanitarian Action Report 2009", UNICEF, 2009: www.unicef.pt/docs/HAR_2009_FULL_Report_English.pdf.
- 6 EFA Global Monitoring Report, "The Hidden Crisis: Armed Conflict and Education", Oxford University Press, UNESCO, 2011: <http://unes-doc.unesco.org/images/0019/001907/190743e.pdf>.
- 7 Handbook for Parliamentarians, No. 13, 2007, Eliminating Violence against children, Inter-parliamentary Union and UNICEF: www.ipu.org/PDF/publications/violence_en.pdf.
- 8 Vt Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadi veebisait: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/index_en.htm.
- 9 "At home or in home? Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia", UNICEF, 2010: www.unicef.org/ceecis/At_home_or_in_a_home_report.pdf.
- 10 Vt: www.oecd.org/dataoecd/2/17/43198877.pdf.
- 11 World Street Children News, Consortium for Street Children: <http://streetkidnews.blogspot.com/> and www.streetchildren.org.uk/news.asp?newsID=73.
- 12 "Street Children Statistics", Consortium for Street Children, 2009: www.streetchildren.org.uk/uploads/resources/Street_Children_Stats_FINAL.pdf.
- 13 Vt: http://england.shelter.org.uk/_data/assets/pdf_file/0004/114853/Child_Poverty_and_Housing.pdf.
- 14 "Trafficking in persons Report", U.S Department of State, Office to monitor and combat trafficking in persons, 2006: www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2006/65983.htm.
- 15 "Children and corporal punishment: "The right not to be hit, also a children's right", Council of Europe, Issue Paper, 2006: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1237635&Site=CM>.
- 16 Newell, Peter. Corporal punishment in schools and Progress towards prohibiting all corporal punishment in Europe and Central Asia, Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, 2011: www.endcorporalpunishment.org.
- 17 Euroopa õigusaktid: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/index_en.htm.
- 18 Vt: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0060:en:NOT>.

Kodakondsus ja osalus

Mis on kodakondsus?

Kodakondsusega seotud traditsioonid ja selle mõiste tõlgendused on olnud eri aegadel ja eri riikides erinevad sõltuvalt ajaloolisest taustast, ühiskonnakorraldusest, kultuurist ja ideoloogiast.

Kodakondsuse mõiste ulatub tagasi Vana-Kreekasse, kus kodanikeks nimetati isikuid, kellel oli õigus riigiasjades kaasa rääkida. Kindlasti aga ei olnud kõik inimesed kodanikud: orjad, talupojad, naised ja välismaalased olid kõigest riigialamad. Kodanike kui eelisseisuses olevate isikute jaoks aga olid tähtsal kohal ka kodanikuväärtuste ja hea kodaniku mõisted, sest otsustamises kaasa rääkimist ei peetud üksnes õiguseks, vaid ennekõike ikka kohustuseks. Oma kohustusi mittetäitvas kodanikus nähti ühiskondliku korra lõhkujat.

Selline käsitlus kodakondsusest kajastub ka tänapäeva kõige enam levinud arusaamas kodakondsusest, mille järgi tegemist on õigusliku suhtega üksikisiku ja riigi vahel. Enamik maailma inimesi on juriidiliselt ühe või teise riigi kodanikud ning see annab neile teatud eesõigusi. Kodaniku seisusega kaasnevad aga ka teatud kohustused, mille täitmist riik oma jurisdiktsiooni all elavatelt isikutelt eeldab. Seega siis täidavad kodanikud riigi ees kindlaid kohustusi ning võivad vastutasuks oodata riigilt nende huvide kaitsmist.

Siiski on kodakondsuse mõistel palju rohkem tähenduskihte kui üksnes juriidiline kodakondsus. Tänapäeval on „kodanikuks olemine” midagi enam kui lihtsalt juriidiline konstruksioon ning see on muu hulgas seotud ka isikliku kuuluvustundega, mis ühendab inimest teatud kogukonnaga, mida ta saab otseselt kujundada ja mõjutada.

Selline kogukond võib põhineda mitmesugustel ühendavatel elementidel, näiteks ühtsed kõlblusreeglid, ühesugused õigused ja kohustused, lojaalsus oma kultuurile või identiteeditunne. Geograafilises mõistes kasutatakse sõna „kogukond” kahes tähenduses: kohalik kogukond, kus inimene elab, ja riik, mille kodanik ta on.

Seotud harjutused

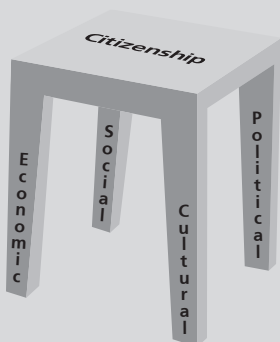
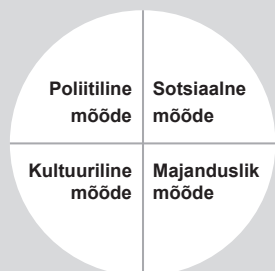
Uniste linna mošee
Pantomiim
Me jälgime teid
Haridus kõigile?
Valimiskampaania
Õiguste eest võitlejad
Kangelased
Et kõigi hääl oleks kuulda
Sidemete loomine
Redelil
Elektrijaam
Kahe linna lugu
Hääletada või mitte hääletada
Kohtumine ametiühinguga
Kus on sinu seisukoht?

Olla hea inimene ja hea kodanik ei ole alati üks ja seesama.

Aristoteles

Kodakondsus on keerukas ja mitmemõõtmeline nähtus, mida tuleb vaadelda selle poliitilises ja ajaloolises kontekstis... Kodanikudemokraatia tähendab isikute aktiivset osalemist demokraatliku ühiskonna kodanike pärisosaks olevas õiguste ja kohustuste süsteemis.

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse programmi konsultatsioonikohtumine, 1996

Euroopa kodakondsuse
koolituspaketist²

Üksikisiku ja ühiskonna suhetes saame eristada nelja mõõdet, mis vastavad ühiskonna eksisteerimiseks vajalikule neljale alamsüsteemile: poliitiline/õiguslik mõõde, sotsiaalne mõõde, kultuuriline mõõde ja majanduslik mõõde.¹

Kodanikuks olemise **poliitiline** mõõde tähendab poliitilises süsteemis kehtivaid poliitilisi õigusi ja kohustusi. Selle mõõtme arendamise aluseks inimeses on teadmised poliitilisest süsteemist ning demokraatlike hoiakute ja osalemisoskuste laiem levik.

Kodanikuks olemise **sotsiaalne** mõõde on seotud isikute omavahelise käitumisega ning eeldab teataval määral lojaalsust ja solidaarsust. Selle mõõtme arenguks on vaja sotsiaalseid oskusi ning teadmisi ühiskonnas valitsevatest sotsiaalsetest suhetest.

Kodanikuks olemise **kultuuriline** mõõde tähendab teadlikkust ühisest kultuuripärandist. Kultuurilist mõõdet tuleks arendada kultuuripärandi ja ajaloo tundmise ja põhioskuste (keeled, lugemis- ja kirjutamisoskus) abil.

Kodanikuks olemise **majanduslik** mõõde puudutab isiku ning töö- ja tarbijaturu vahelisi suhteid. See eeldab õigust tööle ja piisavale elatustasemele. Selle majandusliku mõõtme teostamisel mängivad olulist rolli majanduslikud oskused (seotud töö ja muude majandustegevustega) ja kutseõpe.

Need kodanikuks olemise neli mõõdet omandatakse koolis, perekonnas, kodanikuorganisatsioonides, erakondades, ühendustes, massimeedias, naabruskonnas ja eakaaslaste seas toimuva sotsialiseerumise kaudu.

Sarnaselt tooli nelja jalaga peaks igal inimesel olema võimalik kõiki nelja mõõdet võrdselt teostada, vastasel korral vajub tema kodanikuroll ühele või teisele poole viltu.

? Milliseid kuuluvustundeid oskate eristada iseendas?

Kui me kuulume mingisse kogukonda, saame seda mõjutada, selle arengus osaleda ning selle heaolusse oma panuse anda. Sel põhjusel tähendab kodanikuks olemine ka praktilist tegutsemist ja ühiskonnaelus aktiivselt kaasalöömist. Selline kaasalöömine võib leida aset naabruskonna, ametlikult organiseerunud või organiseerumata inimrühma, riigi või kogu maailma tasandil. **Kodanikuaktiivsuse** mõiste eeldab, et inimene üritab oma osaluse kaudu muuta paremaks kõigi kogukonnaliikmete elu. Sellega on tihedalt seotud **kodanikudemokraatia** mõiste, mis rõhutab, et kodanikuks olemise aluseks peavad olema demokraatlikud põhimõtted ja väärtused, nagu pluralism, inimväärikuse ja õigusriigi austamine.

? Kas peate ennast aktiivseks kodanikuks?

Kodakondsus, osalus ja inimõigused

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 15 tunnustatakse inimese õigust kodakondsusele ja kodakondsuse vahetamisele ning keelatakse kodakondsuse meelevaldne äravõtmine. Õigust kodakondsusele kinnitatakse ka paljudes teistes rahvusvahelistes dokumentides, kaasa arvatud kodakondsuse Euroopa konventsioonis (1997). Nii rahvusvahelistes normides üldiselt kui ka konventsiooni seletuskirjas⁴ valitseb seisukoht, et kodakondsust tähistavat kahte ingliskeelset sõna *nationality* ja *citizenship* kasutatakse sünonüümidena.

Õigus kodakondsusele on äärmiselt oluline, sest see mõjutab igas riigis inimeste igapäeva elu. Riigi kodanikuks olemisega kaasneb mitmeid õiguslikke eeliseid, mille hulka võivad sõltuvalt riigis kuuluda näiteks õigus hääletada, õigus avalikus ametis teenida, õigus sotsiaalkindlustusele, tervishoiuteenustele, riiklikule haridusele, alalisele elamisloale, maa omamisele ja töötamisele.

Kuigi igal riigil on õigus määratleda oma kodanikeringi ning nende õigusi ja kohustusi, on riikide suveräänsus kodakondsuse küsimustes inimõigustealaste rahvusvaheliste

Igaühel on õigus vabalt osa võtta ühiskonna kultuurielust, nautida kunsti ja saada osa teaduse edusammudega kaasnevatest hüvedest.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 27

dokumentidega teatud määral piiratud. Eelkõige piirab riikide otsustusvabadust kodakondsuse küsimuses üldistest inimõigustest tulenev diskrimineerimise keeld ning põhimõtte, et kodakondsusetust tuleks vältida.

Poliitikas ja kultuurielus osalemine on põhiline inimõigus, mida on tunnustatud mitmetes inimõigustealastes rahvusvahelistes lepingutes alates inimõiguste ülddeklaratsioonist, kus sätestatakse õigus valitsemisest osa võtta ja vabadel valimistel osaleda, ühiskonna kultuurielust osa võtta, rahumeelselt koguneda, ühinguid moodustada ja ametiühingutega liituda. Osalemine on ka inimõiguste keskne põhimõtte ning kõiki inimesi hõlmava tõhusa kodanikudemokraatia eeltingimus.

Osalus on ka üks lapse õiguste konventsiooni juhtivaid põhimõtteid. Selles rahvusvahelises lepingus öeldakse, et kõigil lastel (alla 18-aastastel inimestel) on õigus neid puudutavates küsimustes arvamust avaldada ning nende vaateid tuleb vastavalt nende vanusele ja küpsusele arvesse võtta. Neil on õigus ennast vabalt väljendada ning teavet saada ja jagada, Konventsiooniga tunnustatakse laste õigust neid puudutavaid otsuseid mõjutada, oma vaateid avaldada ning sel moel kodanike ja muutuste suunajatena ühiskonnaelust osa võtta.

Ilma inimõiguste täieliku tagamiseta muutub osalemine raskeks või isegi võimatuks. Halb tervis, madal haridustase, piiratud sõnavabadus, vaesus jne – kõik see mõjutab meie suutlikkust võtta osa meid ja meie õigusi puudutavatest protsessidest ja struktuuridest. Samamoodi on paljusid inimõigusi raske teostada ilma osaluseta. Just osalemise kaudu saame ehitada üles inimõigustel põhineva ühiskonna, kasvatada sotsiaalset sidusust, teha oma hääl otsustajatele kuuldavaks, saavutada muutusi ning olla oma elu aktiivne suunaja, mitte passiivne suunatav.

🔍 *Kuidas saab tavakodanik lisaks valimas käimisele veel ühiskonnaelus kaasa lüüa?*

Kodakondsuse teostamine

Paljudes kodakondsusega seotud aruteludes keskendutakse sellele, kuidas suurendada kodanike osalemist demokraatlikes ühiskonnaprotsessides. Järjest rohkem inimesi mõistab, et ainuüksi teatud aja järel toimuvatest valimistest ei piisa, et panna riigivalitsejaid vahepealsel ajal oma tegude eest täielikult aru andma ning tekitada tavakodanikus tunnet, et tema arvamusega arvestatakse. Lisaks näitab madal valimisaktiivsust elanikkonna ükskõikset suhtumist poliitikasse ning see halvendab oluliselt demokraatia tõhusat toimimist.

Teine probleemidering on seotud nende isikutega, kes ühel või teisel põhjusel ei saa kodakondsusega kaasnevaid hüvesid ära kasutada. Osaliselt on see tingitud ühiskonnas edasi kestvast diskrimineerimisest: vähemusrühmade liikmed võivad küll olla ametlikult oma elukohariigi kodanikud, kuid sellegipoolest on nende võimalused ühiskonnaelust osa võtta piiratud.

Probleemi teine aspekt on seotud kasvava globaliseerumisega, mis on muutnud inimeste töötamis- ja rändemustreid. Selle tagajärjel elab suur hulk maailma inimesi välisriigis, kuid ei saa seal ametlikult kodakondsust taotleda. Sellised inimesed on näiteks võõrtöölised, pagulased, ajutised elanikud ja osaliselt ka need, kes on otsustanud alaliselt teise riiki kolida.

🔍 *Kas võõrtöölistel peaks olema õigus mõnelele kodakondsusega kaasnevatele hüvedele või isegi ametlikule kodakondsusele?*

Kolmas aspekt puudutab kodakondsuseta isikute probleemi. Kuigi õigus kodakondsusele on rahvusvaheliste lepingutega tagatud inimõigus, on kogu maailmas miljoneid inimesi, kes ei ole ühegi riigi kodanikud. ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti hinnangul elas maailmas

OLULISED KUUPÄEVAD

18. märts

Euroopa esimesed üldise valimisõiguse alusel korraldatud parlamendivalimised (1917)

5. mai

Euroopa päev (Euroopa Nõukogu)

12. august

Rahvusvaheline noortepäev

19. september

Valimisõiguse päev

15. oktoobri nädal

Euroopa kohaliku demokraatia nädal

5. detsember

Rahvusvaheline vabatahtlike päev

10. detsember

Rahvusvaheline inimõiguste päev

Igaühel on õigus kas vahetult või vabalt valitud esindajate kaudu võtta osa oma riigi valitsemisest.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 21

Igaühel on õigus rahumeelselt koguneda ja vabalt ühineda.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 20

Euroopas puudub kodakondsus hinnanguliselt 70 000–80 000 romal.⁵

Kodanikuosalus on nagu spinati söömine: keegi ei ole põhimõtteliselt selle vastu, sest see on kasulik.⁶

Sherry R. Arnstein

Osaluse vormid

Demokraatia nurgakiviks peetakse kodanike õigust oma riigi valitsemisest osa võtta. See võib toimuda erinevate mehhanismide abil, erinevates vormides ja eri tasanditel. Osalemise kirjeldamiseks on välja töötatud mitmeid mudeleid, millest varaseim ja arvatavasti kõige tuntum on Sherry Arnsteini osaluse redel (1969).

Arnstein eristas kaheksat osaluse taset, millest igaüks vastas ühele redelipulgale. Redeli ühes otsas oli täielik mitteosalemine ja teises osas täielik kodanike võim. Mida kõrgemal pulgal inimene sellel redelil asub, seda suurem mõju on tal otsustele. Kahel kõige alumisel pulgal – manipuleerimine ja teraapia – ei toimu mingit osalust ja neist tuleks hoiduda. Kolm järgmist pulka – teavitamine, konsultatsioon ja vastutulek – on pigem sümbolse väärtusega. Need võimaldavad kodanikel oma arvamust avaldada, kuid enamasti ei võta võimalolijad seda piisavalt arvesse. Kolm viimast pulka – partnerlus, delegeeritud võim ja kodanike kontroll – vastavad tegelikule kodanike võimule ja suurimale võimalikule kodanikuosalusele.

Õigused ja tegelikkus

Romade kogukondi diskrimineeritakse regulaarselt paljudes Euroopa osades. Mõnel juhul ei võimaldata romadele nende elukohariigi kodakondsust. Pärast Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia lagunemist 1990. aastatel jäid mõned romad ilma kodakondsuseta, sest õigusjärglastena tekkinud riigid ei pidanud neid oma kodanikeks. Lisaks jätavad paljud romad, kes on kodakondsuseta või on kolinud teise riiki, oma lapse sünni registreerimata, kuigi rahvusvahelise õiguse kohaselt oleks neil lastel õigus kodakondsusele. Selle tagajärjel ei saa need lapsed teostada oma õigust tervishoiule ja haridusele ning mitmeid muid põhiõigusi. Samasugused probleemid võivad tekkida ka teistel liikuva eluviisiga inimrühmadel. Isegi kui romad saavad ametliku kodakondsuse, ei pruugi neil laialt levinud diskrimineerimise ja eelarvamuste tõttu olla võimalust ühiskonnaelust täielikult osa võtta ja neid koheldakse praktikas teisejärguliste kodanikena.

Osalisriigid tunnustavad lapse õigust moodustada ühinguid ja vabadust rahumeelseteks kogunemisteks.

Lapse õiguste konventsioon

Terve maailm on üks riik, mille kodanikeks on kogu inimkond.

Bahá'u'lláh

Arnsteini mudelit arendas edasi Roger Hart, kes keskendus eelkõige laste ja noorte osaluse küsimusele. Hart väitis, et osalemine on põhiline kodanikuõigus,⁷ sest just nii õpivad inimesed seda, mida tähendab kodanikuks olemine. Noorte osalemine on ka üks noorte ja täiskasvanute partnerluse vorm. Noorte kaasamise ja otsustusõiguse määr sõltub kohalikust olukorrast, ressurssidest, vajadustest ja kogemuste tasemest. Harti osaluse redel aitab kirjeldada, millisel määral lapsed ja noored ühiskondlikes projektides, organisatsioonides või kogukondades osalevad. Allpool on loetletud noorte osaluse kaheksa taset.

8. pulk: ühine otsustamine

Noored algatavad iseseisvalt projekte ja esitavad ideid ning kutsuvad täiskasvanuid otsustamises osalema kui partnereid.

7. pulk: noorte algatatud ja juhitud tegevus

Noored algatavad projekte ja esitavad ideid; täiskasvanutelt võidakse paluda vajalikku toetust, kuid projekti saab ellu viia ka ilma nende osaluseta.

6. pulk: täiskasvanute algatus, ühine otsustamine

Projekte algatavad täiskasvanud, kuid noored saavad otsustamises ja ülesannete täitmises osaleda võrdsete partneritena.

5. pulk: noortega konsulteeritakse ja neid teavitatakse

Projekte algatavad ja viivad läbi täiskasvanud, kuid noored esitavad oma nõuandeid ja

ettepanekuid ning on teadlikud sellest, kuidas nende ettepanekud mõjutasid lõplikke otsuseid või tulemusi.

4. pulk: **noortele antakse ülesandeid ja neid teavitatakse**

Projekte algatavad ja viivad läbi täiskasvanud; noortel palutakse võtta projektis enda peale teatud rollid või ülesanded, kuid nad teavad, et nende tegelik mõju on piiratud.

3. pulk: **sümboolne osalus**

Noortele antakse projektides teatud rolle, kuid neil puudub igasugune tegelik mõju otsustele. Tekitatakse ekslik mulje (tahtlikult või tahtmatult), et noored osalevad, kuigi neil tegelikult puudub igasugune sõnaõigus selle üle, mida ja kuidas tehakse.

2. pulk: **dekoratsioon**

Noori kaasatakse projekti ainult selleks, et nemad kui ebasoodsamas olukorras olev rühm oleks seal esindatud. Neil ei ole mingit sisulist rolli (peale juuresviibimise) ning nad paigutatakse dekoratsioonina projektis või organisatsioonis nähtavale kohale, et kõrvaltvaatajatel oleks neid lihtne märgata.

1. pulk: **manipuleerimine**

Noori kutsutakse projektis osalema, kuid neil ei ole otsustele ega tulemustele mingit reaalselt mõju. Tegelikult kasutatakse nende osalemist hoopis mingite muude eesmärkide saavutamiseks, näiteks et võita kohalikud valimised, parandada organisatsiooni mainet või saada noorte osalust toetatavalt institutsioonidelt lisaraha.

Noortel on kodanikuaktiivsuse väljendamiseks mitmeid võimalusi. 2011. aastal korraldati ELi liikmesriikides elavate 15–30-aastaste noorte seas küsitlus nende ühiskonnaelus osalemise kohta. Uuriti, kui paljud noored kuuluvad organisatsioonidesse (nt spordiklubid, vabatahtlike organisatsioonid), käivad valimas, töötavad vabatahtlikuna või osalevad eri riikide noori ühendavates koostööprojektides. Allpool on esitatud mõned ilmnenuvad tulemused.

- Kõigis riikides oli ainult väike osa noortest osalenud eri riikide noori ühendavates koostööprojektides; see vahemik ulatus 4% Itaalias kuni 16% Austrias.
- Umbes neljandik noortest oli 2010. aastal tegelenud organiseeritud vabatahtliku tegevusega. See osakaal oli kõige suurem Sloveenias, Taanis, Iirimaa ja Hollandis (36–40%).
- Valimisõiguslikus vanuses noortest vastas keskmiselt 80%, et nad on viimase kolme aasta jooksul kohalikel, piirkondlikel, riiklikel või ELi valimistel hääletanud. See osakaal ulatus 67% Luksemburgis kuni 93% Belgias (seal on valimas käimine kohustuslik).
- Umbes üks kolmandik ELi noortest oli 2010. aastal osalenud spordiklubide tegevuses. Ligikaudu üks kuuendik oli tegev noorteorganisatsioonis ja iga seitsmes oli osalenud mõne kultuuriorganisatsiooni tegevuses.⁸

? *Kuidas teha oma arvamus kuuldavaks noorterühmas, organisatsioonis või koolis?*

Noorte osalus Euroopa Nõukogus

Euroopa Nõukogu noortepoliitika eesmärk on tagada noortele – tüdrukutele ja poistele, neidudele ja noormeestele – võrdsed võimalused ja kogemused, mis võimaldavad neil kasvatada oma teadmisi, oskusi ja pädevusi täisväärtuslikuks osalemiseks ühiskonnaelu kõigis aspektides.⁹

Euroopa Nõukogu mängib olulist rolli osaluse ja kodanikuaktiivsuse toetamisel ja julgustamisel. Osalus on nõukogu noortepoliitikas mitmes mõttes kesksel kohal.

- Noortepoliitika peaks edendama noorte osalust ühiskonnaelu eri valdkondades ja eelkõige neid otseselt puudutavates küsimustes. Seega tuleks abinõudes muu hulgas ette näha noorteorganisatsioonide toetamine, noorteplatvormide või konsultatiivorganite

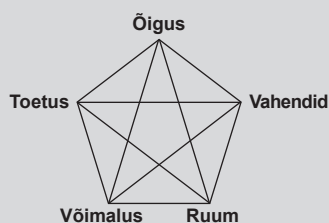
Osalemine tähendab kaasalöömist, ülesannete täitmist, vastutuse jagamist ja võtmist. See tähendab, et inimesel on juurdepääs ühistele hüvedele ja ta on kaasatud.

Peter Lauritzen³

Vt ka lk 239 esitatud osaluse redelit.

Osalus ja kodanikuaktiivsus eeldab õigust, vahendeid, ruumi, võimalust ja vajadusel ka toetust, mis võimaldavad inimesel otsuste tegemises, aktsioonides ja tegevustes osaleda ning selle abil kaasa aidata parema ühiskonna loomisele.

Noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise muudetud Euroopa harta

Noorte osaluse viieosaline mudel

moodustamine, õpilasesinduste ja üliõpilasühenduste rolli tunnustamine koolide juhtimisel jne.

- Noortepoliitikat tuleks välja töötada, ellu rakendada ja hinnata koostöös noortega, kasutades meetodeid, mis võimaldavad noorte eelistusi, seisukohti ja huvisid arvesse võtta ning noori sellesse protsessi kaasata. Seda saab teha (riiklike, piirkondlike või kohalike) noortenõukogude ja -foorumite abil ja/või muude meetoditega, mis võimaldavad noortega konsulteerimist ja ka elektroonilist osalust.
- Noortepoliitika ja programmid peaksid soodustama inimõigustealase haridusega sarnanevat osalejakeskset õppimist ja tegutsemist, mille kaudu osalejad saavad osalemist ja kodanikuaktiivsust teostada ja õppida.

Nimetatud noorte osaluse aspekte kajastab ka noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise muudetud Euroopa harta, milles rõhutatakse:

osalemine tähendab seda, et noored saavad oma elu puudutavate või lihtsalt nende jaoks oluliste otsuste ja meetmete eest vastutust võtta ja neid mõjutada. Praktikas võib see tähendada nii kohalikel valimistel hääletamist, noorteorganisatsiooni asutamist või internetifoorumi loomist, et vahetada teavet hobide, huvialade või muude vaba aja veetmise võimaluste kohta. Hartas kasutatud osaluse määratlusest ilmneb ka muutus noorte inimeste ja nende kaasamise mõistmises. Noori ei käsitata kui ohvreid või kui kaitset ja abi vajavat rühma (erinevalt nn „probleemipõhisest” lähenemisest). Neid ei käsitata kui täiskasvanute sekkumise objekte ning ei eeldata, et täiskasvanud teavad, mis on noortele kõige parem. Noori nähakse nüüd organisatsioonides või kogukonnas aktiivsete kaasalööjatena; neid käsitletakse partneritena, kelles on palju potentsiaali, andeid ja tugevaid külgi. Neil peaks olema võimalus väljendada oma vajadusi ning leida võimalusi nende rahuldamiseks.¹⁰

Noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise Euroopa harta (koostatud 1992. aastal ja muudetud 2003. aastal) on Euroopa Nõukogu Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi poolt vastu võetud rahvusvaheline poliitikadokument. Harta koosneb kolmest osast, mis käsitlevad noorte kohaliku osaluse eri aspekte. Esimeses osas antakse kohalikele ja regionaalsetele omavalitsustele juhiseid, kuidas viia ellu noori mõjutavaid otsuseid mitmetes eri valdkondades. Teises osas kirjeldatakse praktilisi meetodeid noorte osaluse suurendamiseks. Kolmandas osas antakse nõu, kuidas luua institutsionaalseid tingimusi noorte osaluse soodustamiseks.

Hartas nimetatakse 14 valdkonda, kus noored peaksid osalema. Need on järgmised:

1. sport, vaba aeg ja ühistegevus
2. tööelu
3. elamumajandus ja transport
4. haridus ja koolitus
5. liikuvus ja kultuurivahetus
6. tervis
7. naiste ja meeste võrdsus
8. maapiirkondade noored
9. kultuuri kättesaadavus
10. säästev areng ja keskkond
11. vägivald ja kuritegevus
12. diskrimineerimise keeld
13. armastus ja seksuaalsus
14. õiguste teostamine ja seadused.

Et soodustada noorte osalemist noortepoliitika kujundamisel, on Euroopa Nõukogu noorsootöö valdkonnas sisse seadnud ainulaadse kaasjuhtimissüsteemi, kus Euroopa vabade noorteühenduste esindajad ja valitsusametnikud töötavad koos välja noortepoliitika

Have your Say!¹² on Euroopa Nõukogu käsiraamat noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise Euroopa harta kohta, saadaval internetis 11 keeles.

prioriteete ja annavad vastavaid soovitusi. See kaasjuhtimissüsteem koosneb kolmest organist: Euroopa noorte juhtkomitee (*European Steering Committee for Youth*), noorte nõuandev kogu (*Advisory Council on Youth*) ja noorte ühendnõukogu (*Joint Council on Youth*).

Nõuandev kogu koosneb kolmekümnest noorte vabaühenduste ja võrgustike esindajast, kes esitavad oma arvamusi ja taevet noortesektori kõigi tegevuste kohta. Nõuandva kogu ülesanne on sõnastada arvamusi ja ettepanekuid kõigis Euroopa Nõukogu pädevusse kuuluvates noortega seotud küsimustes.

Euroopa noorte juhtkomitee koosneb Euroopa kultuurikonventsiooniga liitunud riikide noortevaldkonna eest vastutavate ministeeriumide ja organisatsioonide esindajatest. Komitee eesmärk on toetada tihedamat valitsustevahelist koostööd noorteküsimustes ning anda võimalus riiklike noortepoliitikate võrdlemiseks, heade tavade vahetamiseks ja standardsete tekstide koostamiseks. Lisaks korraldab juhtkomitee noorteküsimustega tegelevate Euroopa ministrite konverentse ning aitab koostada liikmesriikides noortepoliitikaga seotud õigusaktide eelnõusid.

Noorte ühendnõukogu on Euroopa noorte juhtkomiteed ja nõuandvat kogu ühendav kaotsustusorgan, kus määratakse kindlaks noortesektori prioriteetid, eesmärgid ja eelarved.

Lõpumärkused

- ¹ Need kodanikuks olemise neli mõõdet esitas Ruud Veldhuis väljaandes "Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables and International Activities", Strasbourg, Council of Europe, 1997, document DECS/CIT (97) 23, siin kasutatud allikas: T-Kit 7 – Under Construction, T-Kit on European Citizenship, Council of Europe and European Commission, Strasbourg, 2003.
- ² T-Kit 7 – Under Construction, T-Kit on European Citizenship, Council of Europe and European Commission, Strasbourg, 2003.
- ³ Peter Lauritzen, osalust käsitlev kõne kohalike ja regionaalse tasandi osalusprojektide väljatöötamise ja ellurakendamise koolituskursusel, Euroopa Noortekeskus, juuni 2006.
- ⁴ Euroopa kodakondsuse konventsiooni seletuskiri, artikkel 2, lõige 23: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/reports/html/166.htm#FN2>.
- ⁵ Euroopa inimõigusvoliniku Thomas Hammarbergi tsitaat Megan Rowlingi järgi teoses: "Rights Chief urges Europe to make stateless Roma citizens", AlertNet 23 August 2011: www.trust.org/alertnet/news/interview-eu-governments-should-give-state-less-roma-citizenship-commissioner.
- ⁶ Sherry R. Arnstein, "A Ladder of Citizen Participation", JAIP, Vol. 35, nr 4, juuli 1969, lk 216.
- ⁷ Roger Hart, Children's Participation: Tokenism to Citizenship, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 1992.
- ⁸ "Youth on the Move", Analytical Report, European Commission, May 2011 http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_319a_en.pdf.
- ⁹ Ministrite Komitee resolutsioon 23 (2008) Euroopa Nõukogu noortepoliitika kohta.
- ¹⁰ *Have Your Say!*, Manual on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life, Council of Europe Publishing, 2008.
- ¹¹ Harta tekst on saadaval siin: www.salto-youth.net/downloads/4-17-1510/Revised%20European%20Charter%20on%20the%20Participation%20of%20YP.pdf.
- ¹² www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/Participation/Have_your_say_en.pdf.
- ¹³ Lisateave Euroopa Noortefoorumi veebisaidilt: www.youthforum.org.

Euroopa Noortefoorum

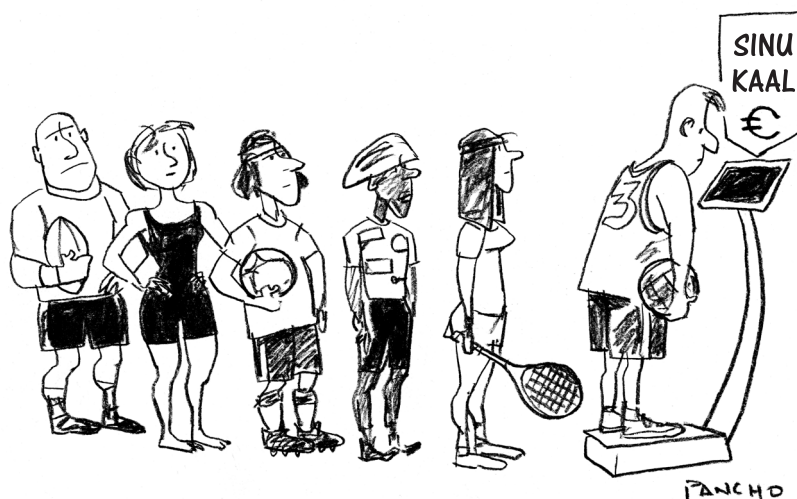
Euroopa Noortefoorum on sõltumatu demokraatlik platvorm, mida juhivad noored ise ning kus on esindatud üle 90 riikliku noortenõukogu ja rahvusvahelise noorteorganisatsiooni kogu Euroopast. Noortefoorumi eesmärk on innustada noori aktiivselt ühiskonnaelus osalema ning selle kaudu oma elu parandama, esindades ja kaitstes enda ja oma organisatsioonide vajadusi ja huve.¹³

Seotud harjutused

- Usklikud
- Üks minut
- Makah' hõimu vaalapüük
- Mälusõnad
- Redelil
- Rassismile reageerimine
- Sport kõigile

Kultuur ja sport

Noori peetakse tavaliselt ambitsioonikateks ja lootusrikasteks inimesteks, kes tänu neile omadustele võivad kultuurilisi muutusi põhjustada. ÜRO Rahvastikufond on hästi kirjeldanud seda ootust noortele kui tulevastele kultuurikujundajatele:

Läbi noorukiea kasvades kujuneb välja noorte identiteet ja neist saavad iseseisvad isiksused. Noorte kogemused ja mälestused ei kattu nende eelkäijate omadega.

Nad leiavad ise uusi võimalusi, kuidas nähtusi tajuda, liigitada ja eristada ning milliste koodide, sümbolite ja keele abil neid väljendada. Noorte inimeste suhtumine muutuvasse maailma ning nende kordumatu viis seda teistele selgitada võib aidata muuta nende kultuuri ning valmistada nende ühiskondi ette uuteks väljakutseteks. /.../ Nende dünaamilisus võib muuta mõningaid kultuuri arhailisi ja kahjulikke aspekte, mida vanemad põlvkonnas peavad muutumatuks.¹

Sport on kõigi kultuuride lahutamatu osa, mistõttu otsustasime lisada selle teema ka *Kompassi*. Sport on eriti populaarne noorte seas. Statistika järgi tegeleb Euroopa Liidu 15–24-aastastest noortest 61% regulaarselt (vähemalt kord nädalas) spordiga.² Teine põhjus spordi teema lisamiseks on see, et sport annab noortele võimaluse omavaheliseks läbikäimiseks, mis aitab arendada kodanikuühiskonna elus osalemiseks vajalikke teadmisi, oskusi ja hoiakuid.

Nii kultuur kui ka sport on inimõigused, mis on seotud mitmete teiste inimõigustega. Sageli pannakse nende alusel toime ka inimõiguste rikkumisi, kaasa arvatud noorte inimeste suhtes.

Mida tähendab „kultuur“?

Sõna „kultuur“ kasutatakse väga mitmetes seostes, näiteks popkultuur, massikultuur, linnakultuur, feministlik kultuur, vähemuste kultuur, firmakultuur ja muidugi ka noortekultuur. Samuti võime rääkida kultuursest inimesest ja peame selle all silmas kedagi, kes on heade kommetega ning tunneb hästi kirjandust ja kunsti. On ka olemas selline sõna nagu

Kõik on kultuur. Kultuur on see, kuidas me riietume, kuidas pead hoiame, kuidas kõnnime ja oma lipsu seome. See ei tähenda ainult raamatute kirjutamist või majade ehitamist.

Aimé Césaire³

kultuurišokk – võõra kultuuriga kokkupuutel tekkiv segadus ja ängistus. Kultuuriministee-riumid või neile vastavad valitsusasutused ei tegele tavaliselt kultuuriga üheski eespool osutatud tähenduses.

Sõna kultuur pärineb ladinakeelsest sõnast *cultura*, mis tähendab hoolitsemist, kaitsmist, kasvatamist, maaharimist. Ülekantud tähenduses (hariduse kaudu kasvatamine) hakati seda sõna esmakordselt kasutama umbes 1500. aasta paiku pKr ning ühiskonna ühiste kommete ja eluviisiga seostati see alles 19. sajandi keskel.⁴ Käesolevas osas käsitleme kultuuri just selles tähenduses: põlvest põlve edasi antavad jagatud arusaamad ja maailma tõlgendusviisid.

Ükski kultuur ei ole läbinisti ühetaoline. Igas kultuuris võib leida väiksemaid subkultuure – inimirühmi, kes harrastavad teatud kindlaid tegevus- ja käitumisviise, mis eristavad neid üldisest kultuurist ja teistest subkultuuridest. Kultuuri on väga raske defineerida ja hoomata; kultuurid arenevad ja muutuvad pidevalt. Kui Herakleitos ütles, et ühte ja samasse jõkke ei saa kaks korda astuda, siis võiksime öelda ka nii, et meid täna ümbritsev kultuur ei ole enam samasugune, nagu see oli eile. Sellegipoolest näib see meie silmadele ja tajudele ikkagi sama kultuurina.

🔍 Millised uued ideed või tehnoloogiad on teie kultuuri viimase kümne aasta jooksul muutnud?

ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee määratleb kultuuri järgmiselt:

Kultuur [...] hõlmab muu hulgas eluviise, keelt, suulist ja kirjalikku kirjandust, muusikat ja laulu, mitteverbaalset suhtlust, religiooni või tõekspidamiste süsteeme, rituaale ja tsereemoniaid, sporti ja mängu, tootmismeetodeid ja tehnoloogiat, looduslikke ja tehiskeskondi, toitu, riietust ja peavarju ning kõiki neid vahendeid, kombeid ja traditsioone, mille abil üksikisikud, inimirühmad ja kogukonnad väljendavad oma inimlikkust ja oma olemasolu tähendust ning ehitavad üles oma maailmavaate kokkupuutes nende elu mõjutavate väliste jõududega.⁵

Mõned kultuuri aspektid, näiteks inimeste riietumisstiil, on väliselt väga hästi nähtavad. Teised aspektid on valdavalt teadvustamata, peaaegu instinktiivsed. Üks võimalus kultuurist mõelda on kasutada jäämäe metafoori. Jäämäel on veepiirist ülespoole jääv nähtav osa ning sellel all olev suurem nähtamatu osa. Samamoodi on kultuuril teatud aspekte, mida saab kõrvalt jälgida ja millest me oleme teadlikud, ning teisi aspekte, mille olemasolu võib ainult oletada või kujutleda ning milleni võib jõuda dialoogi või endassevaatamise abil. Samuti nagu jäämäe alumine pool on märksa suurem, on ka suurem osa kultuurist nähtamatu. Oht peitub selles, et ühte osa hakatakse võtma terviku pähe. Kui keskendumine ainult nähtavale osale (ja sellele, mis näib meile mõistetav), võime jätta kahe silma vahele midagi inimolenditele olemuslikult olulist.

🔍 Millised kultuuri aspektid on teie arvates teistele inimestele nähtamatud?

Kultuur on ühtlasi objektiiv, läbi mille me näeme ja tõlgendame elu ja ühiskonda. Kultuuri antakse edasi ühelt põlvkonnalt teisele, lisades sellele samal ajal uusi elemente ja loobudes teistest. Kuna me oleme saanud suure osa kultuurist juba emapiimaga, on meil väga raske oma kultuuri objektiivselt suhtuda. Meie kultuur tundub meile väga õige ja loomulikuna, samas kui teiste kultuuride teistsugune mõtlemis- ja käitumisviis näib ebatavaline, vahel lausa vale.

Kultuuri on selgitatud kui dünaamilist konstruktsiooni, mille inimesed ise on loonud vastavalt oma vajadustele. Kujutlege näiteks Põhja-Rootsi külma ja karmi kliimat. Seal elavad inimesed peavad lahendama hoopis teistsuguseid probleeme kui Vahemere soojade kallaste elanikud. Vastavalt sellele on nad välja kujundanud ka erinevad tegutsemis- ja

OLULISED KUUPÄEVAD

21. veebruar

Rahvusvaheline emakeelepäev

21. märts

Ülemaailmne luulepäev

23. aprill

Rahvusvaheline raamatu ja autoriõiguste päev

3. mai

Ülemaailmne ajakirjandusvabaduse päev

21. mai

Ülemaailmne kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse mõju päev

28. mai

Euroopa naabrite päev

9. august

Rahvusvaheline põlisrahvaste päev

12. august

Rahvusvaheline noortepäev

1. oktoober

Rahvusvaheline eakatepäev

1. oktoober

Rahvusvaheline muusikapäev

25. oktoober

Rahvusvaheline kunstnike päev

11. november

Rahvusvaheline teadmiste- ja rahupäev

21. november

Ülemaailmne televisiooni päev

Kui sa mõistaksid kõike, mida ma ütlen, oleksid sa mina.

Miles Davis

Tänapäeva ühiskondades on kultuur koht, kus tekivad vastuolud ja toimub võitlus identiteedi, kuuluvuse, legitiimsuse ja õiguste pärast.⁶

„Sport” tähendab kõiki organiseeritud või organiseerimata füüsilise tegevuse viise, mille eesmärgiks on väljendada või parandada kehalist vormi ja vaimset heaolekut, suhelda või saavutada tulemusi kõigil võistluste tasanditel.⁷

Euroopa spordi harta

Termin „kultuur” ei ole inimõigustealastes õigusaktides selgelt defineeritud. Inimõigustes hõlmab kultuuri kaitse kahte mõistet. Esiteks peetakse silmas inimeste õigust praktiseerida ja kanda edasi oma ühiseid traditsioone ja tegevusi. Teiseks tähendab kultuuri kaitse rahvusvahelises õiguses ühiskonnas toimuva teadusliku, kirjandusliku ja kunstilise tegevuse kaitset.⁸

elamisviisid ehk kultuurid. Tänu moodsale tehnoloogiale ja globaliseerumisele on nende kahe piirkonna kultuuridel praegusajal suurem ühisosa kui varem, kuid sellegipoolest on neil palju erinevusi, kasvõi erinev arusaam sellest, mida tähendab olla eurooplane.

See, kes me oleme või arvame ennast olevat, sõltub suurel määral kultuurist, milles me üles kasvame, millega kokku puutume või mille otsustame omaks võtta. Kuid samal ajal on igaüks meist ainulaadne. Meile juhuse tahtel osaks langenud sünnikoht määrab ära näiteks selle, millist keelt me rääkima õpime, milline toit meile maitseb ning millist religiooni me järgime või ei järgi. Sarnaselt kultuuriga on identiteet keeruline nähtus, mis muutub sõltuvalt ajast ja asukohast ning mille teatud osad jäävad väljapoole meie teadvusega hõlmatud ala. Võime rääkida isiksuse identiteedist, sooidentiteedist, riiklikust, kultuurilisest, rahvuslikust, klassi- või pereidentiteedist ning tegelikult ka mis tahes muud liiki identiteedist. Kui me tahame ehitada üles inimõiguste kultuuri, kus igaühele kuuluvad võrdsed õigused ja võrdne austus, peame tunnustama seda, et identiteet on keerukas, mitmepalgeline ja pidevalt muutuv nähtus, mille üks pool on igaühe isiksuse kujundamine ja teine pool on teiste inimeste identiteetide avaldumisvormide tunnustamine. Identiteet on see, mis muudab iga inimese kordumatuks. Kuid me ei ole kogu elu jooksul ühtviisi kordumatud; meie kordumatus on pidevas muutumises.

Mida tähendab „sport”?

Sport ja eriti võistkondlikud mängud on meie elu oluline osa, olgu me siis pealtvaataja või võistleja rollis. Paljude inimeste jaoks pakub lõputult vestlusainet jalgpall. Poolehoidjad tunnevad tugevat sidet oma meeskonnaga ja tähtmängijad on ülendatud kangelasteks. Praegune head välimust, nooruslikkust, sportlikkust ja tervist soosiv trend avaldub spordiklubide ja salenemisest rääkivate ajakirjade arvu kasvamisest ning tervisejooksu üha suurenevas populaarsuses. Samuti peetakse spordiks mitmeid vaimset pingutust nõudvaid alasid, näiteks malet. Spordialade valikust leiab igaüks endale sobiva ning tänu sellele võib sport teatud eluetapil olla väga tihedalt seotud meie identiteedi ja kultuuriga.

Kui me uurime spordi ja mängude (ka laste mängu) sügavamat väärtust, saab selgeks, et igasugune sport (kasvõi näiteks jalgpall, odavise või jooga) on eluks vajalike oskuste õpetamise vahend ning just sellepärast peetakse sporti nii tasemehariduses kui ka mitteformaalses hariduses oluliseks õppekava osaks.

Kultuurialased õigused

Esmakordselt sätestati kultuurialased õigused inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 27:

igaühel on õigus vabalt osa võtta ühiskonna kultuurielust, nautida kunsti ja saada osa teaduse edusammudega kaasnevatest hüvedest.

Kultuurialaste õiguste kaitse ja edendamine on oluline üksikisikute ja kogukondade võimestamiseks. Kui kogukonna kultuurialaseid õigusi tunnustatakse, kasvatab see kogukonna enesehinnangut ja motivatsiooni oma traditsioonide säilitamiseks, tekitades ühtlasi lugupidamist nende kommete ja väärtushinnangute suhtes.

Organisatsiooni *Human Rights Education Associates* kohaselt tähendab õigus kultuurile inimõigustes sisuliselt inimkonna loovuse ja traditsioonide austamist ja kaitsmist.

Üksikisiku õigus kultuuri nautida ning kultuuri ja teadust ilma riikliku sekkumiseta edendada on inimõigus. Inimõigustealaste rahvusvaheliste dokumentide kohaselt on ka valitsused kohustatud edendama ja hoidma kultuuritegevust ja -mälestisi, eriti kui neil on üldnimilik väärtus. Pea kõigis inimõigustealastes dokumentides omistatakse kultuurile selge positiivne väärtus. Õigus kultuurile sisaldab mitmeid elemente:

- õigus osa võtta kultuurielust;
- õigus kasutada teaduse saavutusi;

- üksikisiku õigus tema loodud teaduslikust, kirjanduslikust või kunstilisest loomingust lähtuvate mittevaraliste ja varaliste õiguste kaitsele;
- õigus vabale teadus- või loometegevusele ilma riigi sekkumiseta.⁹

Rahvusvahelistes inimõigustes on kaitstud veel mitmed kultuuri aspektid, näiteks õigus abielluda ja perekonda luua, arvamus- ja sõnavabadus, õigus haridusele, õigus saada ja jagada teavet, õigus puhkusele ja vabale ajale, mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus.

? Millised inimõigused on veel kultuuriga seotud?

Seoses lastega sätestatakse lapse õiguste konventsioonis, et peab olema suunatud „lapse isiksuse, vaimuannete, vaimsete ja kehaliste võimete potentsiaali võimalikult täiuslikuks arendamisele”. Artiklis 31 mainitakse lapse õigust puhkusele ja jõudeajale, mida ta saab kasutada mänguks ja meelelahutuslikuks tegevuseks vastavalt eale. Sport ja mängimine on laste ja noorte isikliku ja sotsiaalse arengu, kasvu ja heaolu jaoks hädavajalikud tegevused.

1966. aasta majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis rõhutatakse kultuuri tähtsust: „tunnistades, et vastavalt inimõiguste ülddeklaratsioonile võib vaba inimisiku ideaal, kes ei tunne hirmu ega puudust, teoks saada ainult siis, kui luuakse tingimused, kus igaüks võib kasutada oma majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi samuti kui oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi”.

UNESCO rahvusvahelise kultuurialase koostöö põhimõtetes (1966) öeldakse samuti, et humaansuse, vabaduse ja rahu kultuuri ja hariduse laialdane levik on inimväärikuse tagamiseks mõõdapääsmatu. I artiklis öeldakse:

1. Igal kultuuril on oma väärikus ja väärtus, mida tuleb austada ja hoida.
2. Igal inimesel on õigus ja kohustus oma kultuuri arendada.
3. Oma rikkalikus mitmekesisuses ja üksteisele avaldatavas vastastikus mõjus moodustavad kõik kultuurid osa kogu inimkonnale kuuluvast ühisest pärandist.¹¹

Põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni¹² vastuvõtmine 2007. aastal aitas selgitada inimõiguste kontekstis kasutatavat kultuuri mõistet. Selles kinnitatakse, et põlisrahvad on võrdsed kõikide teiste rahvastega, samas tunnustades iga rahva õigust olla erinev, pidada end erinevaks ja olla selliselt austatud. Samuti kinnitatakse, et kõik rahvad annavad oma panuse tsivilisatsioonide ja kultuuride mitmekesisusse ja rikkusesse, mis moodustab inimkonna ühise pärandi.

Kuna kultuur mõjutab inimese elu kõiki aspekte, aitavad kultuurialased õigused teistest paremini esile tõsta kõigi õiguste jagamatust ja omavahelist seotust. /.../ kultuurialased õigused on sageli muude õiguste lahutamatu osa.¹⁰

Minnesota Ülikooli
inimõigussursside keskus

Kõik kultuurid moodustavad osa kogu inimkonnale kuuluvast ühisest pärandist.

UNESCO

Põlisrahvaste õiguste deklaratsioon

Artikkel 8

1. Põlisrahvastel ja nende liikmetel on õigus mitte olla sunnitud assimilatsiooni või nende kultuuri hävitamise objektiks.
2. Riigid sätestavad tõhusad kaitsemehhanismid, et tõkestada ja heastada:
 - a) mis tahes tegevust, mille eesmärgiks või tulemuseks on põlisrahvaste terviklikkuse, kultuuriliste väärtuste või etnilise identiteedi rikkumine;

Artikkel 11

1. Põlisrahvastel on õigus teostada ja taaselustada oma kultuuri traditsioone ja kombeid. See sisaldab õigust säilitada, kaitsta ja arendada nende kultuuri mineviku, oleviku ja tuleviku väljendusi, nagu näiteks arheoloogilisi ja ajaloolisi asupaiku, artefakte, kujundeid, tseremooniaid, tehnoloogiad ning visuaalseid ja etenduskuuste ning kirjandust.

Kas kultuurikommete järgimisega saab rikkuda inimõigusi?

UNESCO rahvusvahelise kultuurialase koostöö põhimõtetes öeldakse, et igal kultuuril on väärikus ja väärtus, mida tuleb austada ja hoida. Mida see põhimõte praktikas tähendab?

Sageli on just meie käsitus teistest inimestest see, mis muudab nad oma kitsaimate kuuluvussuhete vangiks.

Amin Maalouf⁴

Mul on õigus olla võrdne, kui erinevus muudaks mind teistest halvemaks, ja õigus olla erinev, kui võrdsus ei laseks avalduda minu isiksuse eriomastel tunnustel.

Boaventura de Sousa Santos

Sellised kombid nagu härjavõitlus, jalgpalliklubi fanaatiline toetamine, sooja õlle joomine, vaalaküttimine või hobuseliha söömine võivad olla ühtede inimeste jaoks olulised, aga mõjuda teistele napaka või isegi vastikuna. Selle kõrval leidub ka mitmeid teisi kombeid, millel on inimeste õiguste ja väärikuse jaoks märksa sügavam tähendus, näiteks surmanuhtlus, abieluunsete seksuaalsuhetega seotud kombid, religioosete sümbolite kandmine või laste kehaline karistamine.

? Kas kõiki kultuurikombeid tuleks austada?

ÜRO on võtnud selles küsimuses selge seisukoha: ühe õiguse alusel ei saa õigustada teiste õiguste rikkumist, nagu on öeldud ka inimõiguste ülddeklaratsioonis:

[...] kultuurialaseid õigusi ei saa kasutada ega tõlgendada nii, et see õigustaks muude inimõiguste ja põhivabaduste rikkumist. Kui keegi seega kasutab kultuurilist relativismi ettekäändena inimõiguste rikkumiseks või nende teostamise takistamiseks, rikub ta sellega õigust kultuurile.

Ka tugevalt juurdunud traditsioonides kehtivad kultuurikommete suhtes olulised õiguspärased piirangud. Näiteks tänapäeval ei kiideta enam üheski kultuuris heaks orjapidamise kommet. Kuigi orjapidamist on läbi ajaloo harrastatud paljudes kultuurides, ei saa seda tänapäeval enam käsitada õigustatud seadusliku kombena, mis kuuluks kaitsmist vajava kultuuripärandi hulka. Otse vastupidi: kõik orjapidamise vormid, kaasa arvatud tänapäevased orjapidamisega sarnanevad kombid, kujutavad endast rahvusvahelise õiguse kohaselt jämedat inimõiguste rikkumist.

Samuti ei õigusta kultuurialased õigused piinamist, tapmist, genotsiidi, soo, rassi, keele või usutunnistuse alusel diskrimineerimist või rahvusvahelise õigusega kehtestatud mis tahes universaalse inimõiguse või põhivabaduse rikkumist. Kõik katsed taolisi rikkumisi kultuurile tuginedes õigustada on rahvusvahelises õiguses kehtetud.¹³

Kui me esitame kultuurialaste õiguste kohta ennatlikke ja läbikaalumata väiteid, võime tahtmatult hakata inimesi nende kultuuri järgi lahtritesse jagama, kinnistades nõnda stereotüüpe ja eelarvamusi. Just suurte kultuuride esindajate puhul kohtab sageli seda, et nad seostavad kõiki vähemusrühma liikmete valikuid, tegusid ja otsuseid selle rühma kultuuriga, aga ei näe oma tegude, valikute ja otsuste puhul mingisugust kultuuri mõju, vaid peavad neid „objektiivseteks”.

Kultuuriline mitmekesisus tuleneb loomulikult teel inimväärikusest ja kõigi inimõiguste kogumist. Inimõigustega tagatakse mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus, õigus kultuurilisele eneseväljendusele, haridusele jne. Samuti nagu enamuse võimu alusel ei tohi alla suruda vähemuste inimõigusi, ei saa vähemuste kultuurialaste õiguste alusel põhjendada inimõiguste rikkumisi, mille panevad toime vähemused ise või enamusrühmade esindajad. Erinevuste austamine peab püsima inimõiguste raames ning seda ei tohi kasutada ettekäändena diskrimineerimiseks. Mitmekesisus on võimalik üksnes koos väärikusega; võrdsus peab eksisteerima koos mitmekesisusega.

Sport ja inimõigused

Kaasaegsete olümpiamängude algataja Pierre de Coubertin uskus, et spordiüritused ja eriti just rahvusvahelised spordiüritused on olulised inimõiguste edendamise vahendid: spordil peaks olema selge ülesanne aidata aktiivselt kaasa rahu ja riikidevahelise mõistmise kasvatamisele erineva päritoluga ning erinevaid ideoloogiaid ja usutunnistusi esindavate inimeste vastastikuse lugupidamise vaimus.

Sporti ei mainita otseselt üheski inimõigustealases deklaratsioonis ega lepingus. Sellegipoolest on Rahvusvaheline Olümpiakomitee (ROK) oma olümpiahartas märkinud, et „spordi praktiseerimine on inimõigus”. Igal inimesel peab olema võimalus tegeleda spordiga olümpialikus vaimus igasuguse diskrimineerimiseta.

Sport võib edendada inimõigusi tänu inimestes ühiste huvide ja väärtushinnangute ning kodanikudemokraatiaks vajalike sotsiaalsete oskuste kujundamisele. Sport loob sidemeid isikute ja kogukondade vahel ning rikastab sellega ühiskonna- ja kultuurielu. Sport võib aidata üle saada erimeelsustest ja soodustada dialoogi, vähendades eelarvamusi, stereotüüpe, kultuuridevahelist väärarvamist, teadmatust, sallimatust ja diskrimineerimist.

Sageli kasutatakse sporti esimese sammuna haavatavate ja tõrjutud rühmade kaasamiseks. Paljudes linnades püüavad noorsootöötajad võõrandunud noortega kontakti luua tänavajalgpalli abil. Kodutute maailmameistrivõistlustel jalgpallis osalevad meeskonnad koosnevad eranditult kodututest inimestest. Neid võistlusi korraldatakse igal aastal alates 2003. aastast. Organisatsiooni kodulehelt võime lugeda: „...2007. aasta Kopenhaageni kodutute maailmameistrivõistluse mõju uuringud kinnitavad taas, et mängijate elus on toimunud oluline muutus. 71% neist loobus uimastite ja alkoholi tarvitamisest, leidis töö ja kodu, asus õppima ja oma suhteid parandama, jätkates samal ajal jalgpalli mängimist”.¹⁶

Sportlased kui eeskujud

Mees- ja naissportlasi imetletakse sageli nende seisuse, saavutuste ja vahel ka edu saavutamisele eelnenud raske teekonna pärast. Paljud noored austavad nende püüdlusi võidelda sotsiaalse õiguse ja inimõigust eest. Näiteks Prantsusmaa koondises kõige enam mängenud jalgpallur Lilian Thuram on tuntud oma rassismivastase võitluse ja noori toetava tegevuse poolest. Ka Eric Cantona on kuulus jalgpallur. Ta pärineb vaesest sisseändajate perest ning tegeleb tänapäeval näitlemise ja kodutute toetamisega.

ÜRO kasutab oma tegevustele laiema kõlapinna saamiseks sageli tuntud kunsti-, muusika-, filmi-, kirjandus- ja sporditegelasi, näiteks jalgpallur Lionel Messi on UNICEFi hea tahte saadik, tennisist Maria Šarapova on ÜRO arenguprogrammi hea tahte saadik ning laulja Céline Dion on UNESCO rahusaadik.¹⁷

Tähtis pole mitte võit, vaid osavõtt.

Olympiamängude juhtlause

Piirideta Sport¹⁸

Piirideta Sport (*Sport without Borders*) on eri spordialasid esindavate sportlaste loodud mittetulundusorganisatsioon. Selle eesmärk on kaitsta inimeste õigust spordiga tegeleda: iga laps peab oma sotsiaalmajanduslikust olukorrast või elukeskkonnast olenemata saama võimaluse mängida ja sporti harrastada. Organisatsioon töötab ohustatud rühmadega, edendades nende seas spordi kaudu hariduse omandamist ning võideldes sel moel ebavõrdsuse vastu. Nende juhtlause on: „Solidaarsus on eeskätt kollektiivne spordiala.”
www.playthegame.org

Spordiga seotud inimõiguste rikkumised

Sooritusvõimet parandavate ravimite kasutamine on tõenäoliselt kõige tuntum näide inimväärikuse ja tervise rikkumisest spordis. Mõned vastuolulised küsimused, mis seostuvad lugupidamise, inimväärikuse ja privaatsuse austamisega, puudutavad hormoonravi ja naissportlaste soo kontrollimist. Sponsorid võivad sportlasi oma huvides ära kasutada ning vanemad võivad ekspluateerida oma andekaid lapsi. Intensiivne treening ja võistluspinge võivad kaasa tuua spordivigastusi ja ohustada vaimset heaolu.

Sportimisvõimalused ei ole alati kaasavad ning spordirajatiste kasutamisel esineb tihti naiste, vähemusreligioonide, -kultuuride või muude rühmade esindajate diskrimineerimist. Näiteks võimaldatakse koolis jalgpallitreeninguid ainult poistele. Teiste inimeste väärkust riivavaid inimõiguste rikkumisi võivad põhjustada ka ärihuvid. Näiteks mõned sportlased võtavad vastu altkäemaksu ning teevad vastutasuks jalgpallis sihilikke vigu või moonutavad kriketis tahtlikult lõpptulemust.

Mõned inimõiguste rikkumised on seotud spordikaupade sektori globaliseerumisega. Näiteks spordirõivaste ja -varustuse tootjaid on kritiseeritud selle eest, et nad sõlmivad lepinguid lapstööjõudu kasutavate tehastega.

? Kas kõik spordialad on kõigile noortele võrdselt avatud?

Võrdsus ja diskrimineerimise keeld on kõige levinumad spordiga seotud inimõigustealased teemad. Sportimisvõimaluste võrdse kättesaadavuse tagamist raskendavad mitmesugused majanduslikud ja logistilised asjaolud: spordirajatiste olemasolu, nende ligipääsetavus, nende kasutamise hind, spordiklubisse vastuvõtmise tingimused jne. Kuigi spordi ühenda- vat mõju on laialdaselt tunnustatud, leidub enamikus riikides suur hulk noori inimesi, kellele tegelikult ei ole võimalik spordiga tegeleda.

Sport ja poliitika

Sporti on ammu ajast kasutatud poliitilise vahendina ebaõigluse vastu võitlemiseks. Apartheidi perioodil keeldusid paljud riigid sportlikest suhetest Lõuna-Aafrika Vabariigiga ning see aitas oluliselt kaasa sealsetele poliitilistele muutustele. Endise Jugoslaavia liikmesriikide vahel valitseva sõjaseisukorra tõttu asendati 1992. aastal Jugoslaavia Liitvabariik Euroopa jalgpallimeistrivõistlustel osalejate seas Taaniga.

Kuid sporti saab natsionalistlikel või poliitilistel eesmärkidel ka kuritarvitada. Näiteks 1972. aasta Müncheni olümpiamängudel tungisid kaheksa Palestiina terroristi Iisraeli koon- dise peatuspaika ja üritasid pantvange võtta. Puhkenud võitluses hukkus kaks sportlast ning üheksa pantvangi tapeti pärast Saksa politsei ebaõnnestunud päästmiskatset. Sageli on just olümpiamängud olnud kohaks, kus riigid esinevad poliitiliste avaldustega. Näiteks Ameerika Ühendriigid ja veel 65 riiki boikoteerisid 1980. aasta Moskva olümpiamänge, kuna Nõukogude Liit oli sisse tunginud Afganistani. Järgmisi 1984. aasta olümpiamänge Los Angeleses boikoteeris omakorda Nõukogude Liit koos 15 liitlasega, tuues ettekäändeks turvalisuse ning kartes, et delegatsiooni liikmed võivad paluda ja saada poliitilist varjupaika. Hiljem kritiseeriti Pekingi valimist 2008. aasta olümpiamängude korraldajaks põhjusel, et Hiinas puudub demokraatia ja rikutakse inimõigusi.

Sport ja rassism

Rassism võib mõjutada kõiki spordialasid ning avalduda eri tasanditel alates harrastus- spordist kuni rahvusvaheliste võistluste ja meediakajastusteni. Kohalikul tasandil võib seda esineda eelkõige (aga mitte ainult) mängijate, võistkondade, treenerite, pealtvaatajate ja kohtunike omavahelises suhtluses (lähtudes nahavärvi, religiooni, kodakondsuse või rah- vusega seotud tegelikest või kujuteldavatest alustest).

Spordis esineva rassismi vastu peavad võitlema kõik osapooled, kaasa arvatud riigiasu- tused (seadusandjad, kohtud, politsei, spordi valdkonda koordineerivad valitsusasutused, kohalikud omavalitsused), vabaühendused (elukutseliste või harrastussportlaste liidud, klu- bid, kohalikud spordiühendused, poolehoidjate klubid, mängijate organisatsioonid, rassis- mivastased ühendused jne) ja üksikisikud.

Mondiali Antirazzisti

See on Itaalias Bologna lähistel toimuv rahvusvaheline jalgpalliturniir ja suur rassismivastane festival. Seal võivad osaleda fännide ühendused, rassismivastased organisatsioonid, sisserändajate ühendused, noorterühmad ja kõik teised, kellele meeldib aus jalgpall. Turniiril ei võistelda koh- tade pärast ning eesmärk on lihtsalt inimesi kokku tuua. Lisaks mängudele toimuvad ka arutelud, seminarid, filmide linastused, kontserdid ja paljud muud üritused. <http://www.mondialiantirazzisti.org>

🔍 **Kas tohib keelata huligaansuses kahtlustatava jalgpallihuvilise reisimist teise riiki mängu vaatama? Kas sellega ei piirata tema liikumisvabadust?**

Kultuur ja noored

Tihti kipume üldistades rääkima mõne riigi kultuurist ja unustame, et kultuur on mitmekesine. Samuti on eksitav rääkida noortekultuurist kui ühtsest tervikust. Teise maailmasõja järel Euroopas aset leidnud ühiskondlikud ja majanduslikud muutused on võimaldanud tekkida tervel hulgal noorte subkultuuridel. Noored inimesed uuendavad ja kohandavad ümbritsevat kultuuri vastavalt oma vajadustele, teadmistele, põhimõtetele, kommetele, huvidele, käitumismaneeridele ja unistustele. Mõned teevad seda oma kasvukultuuri täieliku omaksvõtu, teised selle hülgamise abil.

Kultuuri tegevustes osalemine võib kasvatada sotsiaalset sidusust ja kodanikuaktiivsust. Seega on oluline, et noortel oleks ligipääs kultuurile nii tarbijate kui ka loojatena. Tarbijatena võivad nad külastada raamatukogusid, muuseumi, ooperiteatreid või jalgpallistaadione. Loojatena võivad nad luua muusikat või videofilme, tegeleda tantsu või spordiga.

🔍 **Kas kõik teie riigi kodanikud saavad ühiskonna kultuurielust võrdset osa võtta?**

Noorte ligipääsu kultuurile saab soodustada mitmel moel, näiteks soodsamate piletihindade, hooajapiletite, soodustellimuste või tasuta piletitega muuseumide, kunstinäituste, ooperi- või sõnateatrite ja sümfooniakontsertide külastamiseks. Ligipääsu saab parandada ka hariduslike ja vaba aja tegevustega, näiteks noorte teatritruppide toetamine, noortekeskuste, rahvamajade, noorte- ja kultuurikeskuste rajamine.

Noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise muudetud Euroopa hartas soovitatakse kohalikel ja piirkondlikel omavalitsustel „toetada noorteühenduste ja -organisatsioonide, noorterühmade ja rahvamajade juhitud ühiskondlik-kultuurilist organiseeritud tegevust, mis on koos pereelu ja koolis või tööl käimisega üks omavalitsuspiirkonna sotsiaalse sidususe alustugesid; see on ideaalne kanal noorte osaluse võimaldamiseks ja noortepoliitika elluviimiseks spordi, kultuuri, käsitöö ja vilumuste, kunstilise ja muu loomingu ja eneseväljenduse ning ühiskondliku aktiivsuse vallas”.

Harta käsitluse kohaselt on ühiskonna- ja kultuurielust osa võtmine omavahel seotud nähtused. Suurem osa noorteorganisatsioonide tegutseb just selles vaimus. Nende tegevuse esmane eesmärk võib olla seotud kultuuri või spordiga, kuid oma olemasolu ja tegevuse kaudu suurendavad nad ühtlasi noorte heaolu viisil, mida ei oleks võimalik saavutada ilma sotsiaalsete, kultuuriliste ja sportlike elementideta. Mõned noorteorganisatsioonid tegelevad otseselt kultuurielust osa võtmise ja kultuurivahetuse teemadega (näiteks Euroopa Kultuuridevahelise Õppimise Liit, võrgustik *Youth for Exchange and Understanding* või Euroopa Oikumeeniline Noortenõukogu), teised keskenduvad rohkem spordile (näiteks *International Sports and Cultural Association* või Euroopa Valitsusväline Spordiorganisatsioon). Kõik sellised organisatsioonid, eriti aga suuremad ja väiksemad kohalikud organisatsioonid, pakuvad noortele võimalusi ühiskonna- ja kultuurielust kaasa löömiseks viisil, mis on midagi märksa enamast üksnes teiste loodud kultuuri tarbimisest.

Euroopa Nõukogu töö

Euroopa kultuurikonventsioon¹⁹

See Euroopa Nõukogu konventsioon on vastu võetud 1954. aastal. Konventsiooni eesmärk on suurendada üksteisemõistmist ja üksteise kultuurilise mitmekesisuse vastastikust väärtustamist Euroopa rahvaste vahel, kaitsta Euroopa kultuuri, toetada riikide panustamist Euroopa

🔍 Mis meie noortega sünnib? Nad ei austa vanemaid inimesi, ei kuula isa-ema, ignoreerivad seadusi, märatsevad tänaval ja õõnestavad moraali. Mis küll neist niimoodi saab?

Platon, 4. saj eKr

🔍 Euroopa Noortefoorum on Euroopa noorteorganisatsioonide koostööplatvorm.

www.youthforum.org

🔍 Euroopa noortekaart võimaldab noortel saada soodustusi kultuuri, reisimise, majutuse, ostlemise ja teenuste valdkondades paljudes Euroopa riikides.

www.eyca.org

ühisesse kultuuripärandisse, mis lähtub samadest põhiväärtustest, ning julgustada eriti konventsiooni osalisriikide keelte, ajaloo ja kultuuri tundmaõppimist. Konventsioon toetab ühist tegutsemist, soodustades üleeuroopalist huvi pakkuvat kultuuritegevust.

Kultuuridevahelise dialoogi valge raamat

2008. aastal andis Euroopa Nõukogu välja kultuuridevahelise dialoogi valge raamatu pealkirjaga „Living Together as Equals in Dignity” (Elades koos võrdselt ja väärikalt). Euroopa Nõukogus käsitatakse kultuuridevahelist dialoogi kui vahendit, mis aitab kasvatada teadlikkust, mõistmist, leppimist ja sallivust, hoida ära konflikte ning tagada ühiskonna lõimumist ja sidusust.

Valges raamatus antakse mitmeid suuniseid kultuuridevahelise dialoogi, vastastikuse austuse ja mõistmise edendamiseks lähtuvalt organisatsiooni põhiväärtustest. Väljaandmise juures olnud ministrid rõhutasid vajadust tagada valge raamatu piisav tutvustamine ning kutsusid Euroopa Nõukogu, selle liikmesriike ja kõiki teisi sidusrühmi valges raamatus esitatud soovitude täitmist sobival viisil kontrollima.

Dopinguvastane konventsioon

Dopinguvastane konventsioon on rahvusvahelise dopinguvastase võitluse alusdokument. See avati allkirjastamiseks 1989. aastal ning praeguseks on selle ratifitseerinud 51 riiki. Konventsioonis sätestatakse ühtsed normid ja eeskirjad, millega nõutakse riikidelt seadusandlike, rahaliste, tehniliste, hariduslike ja muude meetmete rakendamist spordis dopingu kasutamise vastu võitlemiseks.

Pealtvaatajate vägivalda käsitlev Euroopa konventsioon

Konventsiooni eesmärk on ennetada ja ohjata spordiürituste pealtvaatajate vägivalda ja korrariikumisi ning tagada pealtvaatajate ohutus. Konventsiooni on ratifitseerinud 41 riiki. See kehtib kõigi spordialade, aga eriti jalgpallivõistluse suhtes. Konventsiooniga pannakse riikidele kohustus rakendada praktilisi meetmeid vägivalda ennetamiseks ja ohjamiseks. Samuti nähakse ette meetmed süüdlaste kindlakstegemiseks ja vastutusele võtmiseks.

Paraolümpiamängud

Paraolümpiamängud on puudega inimeste spordivõistlus, kus saavad osaleda näiteks amputeeritud kehaosadega, nägemispuudega, parapleegiaga ja ajuhalvatusega võistlejad. Paraolümpiamängud said alguse 1948. aastal ning alates 1952. aastal korraldatakse neid samal aastal olümpiamängudega. Esimesed taliparaolümpiamängud toimusid 1976. aastal. Alates 1988. aasta Souli olümpiamängudest toimub paraolümpia samadel võistlusareenidel ja samas olümpiakülas. Paraolümpiamänge tunnustab ja toetab Rahvusvaheline Olümpiakomitee (ROK) ning nende korraldamisega tegeleb Rahvusvaheline Paraolümpiakomitee.

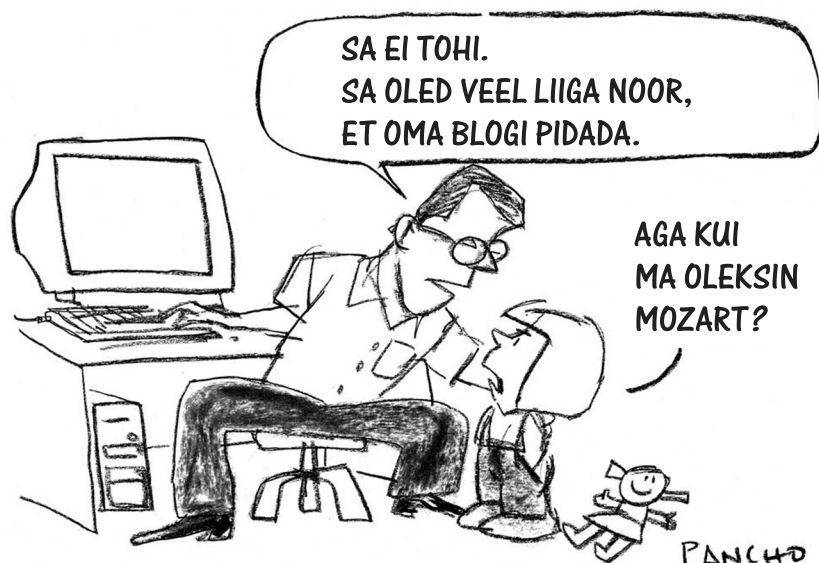
Inimõiguste kultuuri kasvatamine

Kuigi me kõik suhtleme teatud määral oma erinevates kultuurides ja subkultuurides, oleme kõik ühtlasi ja eelkõige ka inimesed ning osaleme sellistena kõige üldisemas võimalikus kultuuris ehk inimõiguste kultuuris. See on kultuur, kus inimesed tunnevad ja austavad iseenda ja teiste õigusi, vastutavad iseenda ja teiste inimväärikuse eest ning käituvad igapäevaselt kooskõlas inimõiguste põhimõtetega.

Eesmärk ei ole luua uut kultuuri, ideoloogiat või filosoofiat, vaid aidata igal kultuuril põimida oma seadustesse, poliitilisse süsteemi ja kultuurikommetesse inimõiguste põhimõtted. Heaks alguspunktiks oleks õppida vaatama ümbritsevat maailma läbi inimõiguste objektiivselt ning sellele vastavalt käituda.²³ Sest inimõiguste kaitsmine ja edendamine ei ole ainult mõne kindla kultuuri, religiooni ega rahvuse eesmärk: pigem on see miski, mis peaks meid kõiki ühendama meie eri kultuurides ja identiteetides.

Lõpumärkused

- ¹ "Generation of change, young people and culture", Youth Supplement to UNFPA's State of the World Population Report, 2008: www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2008/swp_youth_08_eng.pdf.
- ² ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_334_en.pdf.
- ³ Martinique'i kirjanik Aimé Césaire oma kõnes Pariisis toimunud mustanahaliste kirjanike ja kunstnike maailmakongressil: www.wsu.edu/gened/learn-modules/top_culture/quotations-on-culture.
- ⁴ Interneti etümoloogiasõnastik: www.etymonline.com/index.php?term=culture.
- ⁵ General comment No. 21 to art. 15, para. 1 (a), of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2009.
- ⁶ T-Kit on Training Essentials, Council of Europe and European Commission, 2002: www.youth.partnership-eu.coe.int.
- ⁷ Euroopa spordi harta, Euroopa Nõukogu, 1993.
- ⁸ Human Rights Education Associates: www.hrea.org/index.php?base_id=157.
- ⁹ www.un.org/en/documents/udhr/ and www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm.
- ¹⁰ Circle of Rights, Human Rights Resource Center, Section 5 Module 17: www1.umn.edu/humanrts/edumat/IHRIP/circle/modules/mod-ule17.htm.
- ¹¹ portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13147&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html.
- ¹² www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf.
- ¹³ Ayton-Shenker Diana, "The Challenge of Human Rights", United Nations Department of Public Information DPI/1627/HR 1995: www.un.org/rights/dpi1627e.htm.
- ¹⁴ Amin Maalouf, In the name of Identity: Violence and the need to belong, New York: Arcade Publishing 2000.
- ¹⁵ Olümpiaharta, Rahvusvaheline Olümpiakomitee, 2011: www.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf.
- ¹⁶ Lisateavet leiate aadressilt: www.homelessworldcup.org.
- ¹⁷ Põhjalikum loetelu on esitatud aadressidel www.un.org/sg/mop/gwa.shtml ja http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=4049&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- ¹⁸ Lisateavet leiate aadressilt: www.sportsansfrontieres.org.
- ¹⁹ conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=018&CL=ENG.
- ²⁰ www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf.
- ²¹ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=135>.
- ²² <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=120&CM=1&DF=18/08/2009&CL=ENG>.
- ²³ Selleteemaline huvitav arutelu: www.hrea.org/lists/hr-education/markup/msg01188.html.

Seotud harjutused
Valimiskampaania
Sidemete loomine

Hääletada või mitte hääletada
Kohtumine ametiühinguga

Demokraatia on rahva
valitsus, rahva teostuses
ja rahva huvides.

Abraham Lincoln

Demokraatia

KÕIK ENDISED
DIKTAATORID
ÜTLEKSID TEILE...

Mitte keegi pole sündinud heaks kodanikuks, mitte ükski rahvas pole sündinud demokraatlikuks. Pigem on mõlema puhul tegemist protsessidega, mis arenevad terve elu. Noored inimesed tuleb kaasata nende sünnihetkest.

Kofi Annan

Mis on demokraatia?

Sõna demokraatia tuleb kreekakeelsetest sõnadest *demos*, mis tähendab inimesi, ja *kratos*, mis tähendab võimu. Järelikult võib demokraatiat mõista kui rahvavõimu, juhtimisviisi, mis sõltub rahva tahtest.

Üle maailma on nii palju demokraatliku valitsuse eri vorme, et sageli on lihtsam mõista demokraatiat läbi selle, mida see kindlasti ei ole. Demokraatia ei ole autokraatia ega diktatuur, kus valitsejaks on üks inimene; see ei ole ka oligarhia, kus valitseb väike osa ühiskonnast. Õigupoolest ei peaks demokraatias kehtima ka häälteenamuse reegel, kui see tähendab, et vähemuste huvisid ignoreeritakse täielikult. Vähemasti teoorias tähendab demokraatia valitsemist kõikide inimeste nimel, lähtudes nende tahtest.

❓ *Kui demokraatia on rahvavalitsus, kas maailmas on siis tegelikult demokraatiat?*

Miks demokraatia?

Demokraatia idee tuletab oma moraalse tugevuse (ja kõitvuse) kahest peamisest põhimõttest.

1. **Individuaalne autonoomia** – mitte kellelegi ei tohi kehtida reeglid, mille on kehtestanud teised. Inimesed peavad saama oma elu ise juhtida (mõistlikkuse piires).
2. **Võrdsus** – kõigil peab olema võrdne võimalus mõjutada otsuseid, mis puudutavad ühiskonnas elavaid inimesi.

Need põhimõtted on vaistlikult kõitvad ja aitavad selgitada, miks on demokraatia nii populaarne. Muidugi tunneme, et ausas maailmas peaks meil olema niisama suur võimalus otsustada ühiseeskirjade üle kui kõigil teistel.

Probleemid tekivad siis, kui üritame mõelda, kuidas saaks neid põhimõtteid reaalses elus kasutada, sest vajame mehhanismi otsustamiseks, kuidas tegeleda konfliktsete vaadetega. Demokraatlikus riigis kipub kehtima häälteenamuse reegel, kuna see on lihtsa mehhanismiga; aga häälteenamuse reegel võib tähendada, et mõne inimese huvid ei ole iial esindatud. Ausam viis kõigi huvide esindamiseks on kasutada konsensuse alusel otsuste langetamist, mille eesmärk on leida ühised huvialad.

? *Millised on konsensuse alusel tehtavate otsuste eelised ja puudused võrreldes enamushääletusega? Kuidas langetatakse otsuseid teie noorterühmas?*

Demokraatia areng

Eelajalugu

Esimese demokraatliku korra loomine on muistsete kreeklaste teene, kuigi peaaegu kindlalt oli maailma teistes osades varasemaid näiteid primitiivsest demokraatiast. Kreeka mudel loodi 5. sajandil eKr Ateena linnas. Tol ajal tavapärase valitsemisvormide, autokraatia ja oligarhia seast paistis Ateena demokraatia silma.

Kuid võrreldes sellega, kuidas mõistame demokraatiat tänapäeval, on Ateena mudelil kaks olulist erinevust.

1. Nende versioon oli otsedemokraatia – selle asemel, et valida esindajaid valitsema rahva nimel, oli rahvas ise see, kes sai kokku, arutles valitsusega seotud küsimuste üle ja rakendas strateegiaid.

2. Niisugune süsteem oli võimalik osaliselt seetõttu, et rahvas oli väga piiratud kategooria. Need, kes said vahetult osaleda, moodustasid elanikkonnast väikese osa, kuna naised, orjad, muulased ja muidugi lapsed jäeti sellest välja. Osalejate arv oli siiski märksa suurem kui nüüdisaegses demokraatias – umbes 300 000 elanikuga rahvastikust osales poliitikas vahetult ehk 50 000 meest.

? *Mis on otsedemokraatia plussid ja miinused??*

Demokraatia nüüdisaegses maailmas

Tänapäeval on nii palju demokraatia eri vorme, kui maailmas on demokraatlikke rahvaid. Ükski süsteem ei ole teisega täpselt ühesugune ja ühtegi süsteemi ei saa võtta n-ö mudelina. Demokraatia võib olla presidentaalne või parlamentaarne, föderaalne või unitaarne, proportsionaalse hääletussüsteemi või enamusel põhineva süsteemiga, see võib olla ka monarhia ja nii edasi.

Üks asi, mis ühendab nüüdisaegseid demokraatlikke süsteeme ja samas eristab neid muistsest mudelist, on rahva esindajate kasutamine. Selle asemel et seadusloomest vahetult osa võtta, kasutab nüüdisaegne demokraatia valimisi, et valida esindajaid, kelle rahvas saadab valitsema enda nimel. Niisugust süsteemi nimetatakse esindusdemokraatiaks. See võib pretendeerida tiitlile „demokraatlik“, kuna seda see vähemalt teatud määral on, lähtudes kahest ülaltoodud põhimõttest: kõikide võrdsus (üks inimene – üks hääl) ja iga üksikisiku õigus teatud ulatuses isiklikule autonoomiale.

OLULISED KUUPÄEVAD

15. september

Rahvusvaheline demokraatiapäev

19. september

Valimisõiguse päev

Demokraatia pole mitte enamuse seadus, vaid vähemuse kaitse.

Albert Camus

Kuigi demokraatia eri vormidel on ühiseid omadusi, ei ole olemas demokraatia ühtset mudelit.

ÜRO resolutsioon demokraatia edendamise ja konsolideerimise kohta (A/RES/62/7)

„Õigus hääletada ei ole privileeg. Kahekümne esimesel sajandil peab demokraatliku riigi presumptsioon olema kaasamise kasuks ... Kõrvalekaldumisel üldise hääleõiguse põhimõttest on oht õõnestada niiviisi valitud õigusakti ja sellega välja kuulutatud seaduste demokraatlikku kehtivust.”

Euroopa Kohtu otsus (Hirst vs. Ühendkuningriik)

? **Mida peaks valitud ametnik tegema, et olla kindel, et esindab õigesti neid, kes teda valisid?**

Demokraatia täiustamine

Inimesed räägivad sageli, kuidas riigid muutuvad demokraatlikeks, kui tehakse algust suhteliselt vabade ja avatud valimiste pidamisega. Aga demokraatia sisaldab palju enam kui lihtsalt valimisi, ja kui hindame seda, kui demokraatlik üks riik on, tasub pigem mõelda inimeste tahte kui institutsionaalsetele või valimisstruktuuridele. Demokraatia on paremini mõistetav millenagi, mida võib meil alati olla rohkem (või vähem), mitte sellena, mida meil on või ei ole.

Demokraatlike süsteeme saab peaaegu alati muuta kaasavamaks, rohkemate inimeste soove peegeldavamaks ja nende mõjule tundlikumaks. Teisisõnu on ruumi täiustada rahva osa demokraatias, kaasates otsuste langetamisse rohkem inimesi; peale selle on ruumi täiustada võimu või tahte osa demokraatias, andes inimestele rohkem reaalselt võimu. Enamasti on võitlused demokraatia nimel ajaloo vältel keskendunud ühele või teisele elemendile.

Tänapäeval on enamikus maailma riikides naistel hääleõigus, aga see võitlus on võidetud alles üsna hiljuti. Uus-Meremaal peetakse esimeseks riigiks maailmas, kus kehtestati üldine hääleõigus (1893. aastal), kuid isegi seal anti naistele õigus parlamenti kandideerida alles 1919. aastal. Paljudes riikides on kõigepealt antud naistele õigus hääletada ja alles mitmeid aastaid hiljem on nad saanud õiguse kandideerida valitsusse. Saudi Araabias said naised õiguse valimistel hääletada alles 2011. aastal.

Tänapäeval on isegi väljakujunenud demokraatlikes riikides muid ühiskonna sektoreid, mis enamasti hõlmavad immigrante, võõrtöölisi, vange ja lapsi, kellele ei ole antud hääleõigust, kuigi paljud neist võivad maksta makse ja on kohustatud alluma sellel maal kehtivatele seadustele.

Vangid ja hääleõigus

Vangidel on lubatud hääletada 18 Euroopa riigis.

- Vangide õigus hääletada on piiratud 20 riigis ja see sõltub niisugustest teguritest nagu kantava karistuse pikkus, sooritatud kuritöö raskusaste või valimiste tüüp.
- 9 Euroopa riigis ei ole vangidel õigust üldse hääletada.
- Vangide hääleõigused, Commons Library standardteade SN/PC/01764, viimati uuendatud 2012. aastal, <http://www.parliament.uk/briefing-pa-pers/SN01764>
- 2005. aasta kaasuses Hirst vs. Ühendkuningriik leidis Euroopa Kohus, et üldine vangide hääleõiguse keeld Suurbritannias rikub Euroopa konventsiooni artikli 3 protokoll 1, mis sätestab:

„Kõrged lepinguosalised kohustuvad mõistlike ajavahemike järel läbi viima salajase hääletamisega vabu valimisi tingimustel, mis tagavad rahva vaba tahteavalduse seadusandja valimisel.”

? **Kas ühiskonna teatud sektorite väljaarvamine demokraatlikust protsessist on kunagi õigustatud?**

Demokraatia ja osalus

Kõige ilmsem moodus valitsemises osaleda on hääletamine või valitsusse kandideerimine ja rahva esindajaks saamine. Demokraatia on aga palju enam kui lihtsalt hääletamine, ning poliitikas ja valitsuse töös osalemiseks on palju teisigi viise. Demokraatia tõhus toimimine sõltub tegelikult tavalistest inimestest, kes kasutavad neid teisi viise nii palju kui võimalik. Kui inimesed hääletavad vaid korra iga 4 või 5 aasta tagant (või ei hääleta üldse)

Mul ei ole valemik diktaatori minemakihutamiseks või demokraatia ehitamiseks. Võin vaid soovitada, et unustage iseendid ja mõelge oma rahvale. Asjad paneb alati liikuma rahvas.

Corazón Aquino

ega tee vahepeal midagi muud, ei saa tegelikult öelda, et rahvas teostab valitsust. Niisugust süsteemi on raske nimetada demokraatlikuks.

Osalemise kohta saate üksikasjalikumat teavet peatükist „Kodakondsus ja osalus”. Siin on esitatud paar mõtet, mis on vahest miinimum selleks, et parlamendi liikmed saaksid teie nimel toimida demokraatlikult.

- Püsige kursis toimuvaga, sellega, mida rahva nimel otsustatakse ja eriti sellega, mida otsustavad ja teevad teie esindajad.
- Tehke oma arvamused teatavaks esindajatele parlamendis, meediale või rühmadele, kes tegelevad konkreetsete probleemidega. Rahva tagasisideta saavad juhid juhtida ainult enda tahte ja eelistuste järgi.
- Kui otsused tunduvad ebademokraatlikud, inimõigustevastased või kui teil on nende suhtes lihtsalt tugevad tunded, pingutage, et teie hääl oleks kuuldav, et strateegiaid oleks võimalik uuesti läbi vaadata. Kõige tõhusam viis selleks on ilmselt teiste inimestega jõu ühendamine, et teie hääl oleks valjem.
- Hääletage, kui selleks on võimalus. Kui inimesed ei hääleta, on liikmed efektiivselt vastutusvõimetud.

? *Kas olete kunagi sellisel (või mõnel muul) viisil osalenud?*

Demokraatia ja inimõigused

Seos inimõiguste ja demokraatia vahel on tugev ja toimib mõlemat pidi – kumbki sõltub mingil moel teisest ja pole teiseta täielik.

Esiteks on võrdsuse ja autonoomia väärtused ka inimõiguste väärtused, ja õigus osaleda valitsemises on iseenesest inimõigus. Inimõiguste ülddeklaratsiooni (UDHR) artikkel 21 ütleb, et „avaliku valitsusvõimu aluseks peab olema rahva tahe”. Järelikult on demokraatia valitsemise ainus vorm, mis on kooskõlas inimõigustega.

Kuid demokraatia pole täielik ka siis, kui inimõigusi täielikult ei austata. Valitsemises ausalt osalemine on peaaegu võimatu, kui ei austata muid inimeste põhiõigusi. Näiteks järgmisi.

1. **Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus** (inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 18). See on üks esimesi demokraatia olulisi õigusi; inimestel peab olema võimalus mõelda vabalt, säilitada mis tahes nende jaoks olulisi veendumusi, ilma et neid selle eest karistataks. Valitsused on läbi ajaloo üritanud seda õigust piirata, sest nad kardavad, et kui inimesed mõtleavad teistest valitsemisvormidest, ohustab see kehtivat süsteemi. Seega on inimesi luku taha pandud pelgalt „valede” mõtete eest. (Niisuguseid inimesi nimetatakse süümevangideks.) Kuid vaadete paljususeta ühiskond pole mitte üksnes sallimatu; see piirab ühiskonna enda võimalust areneda uues ja võib-olla paremas suunas.

2. **Sõnavabadus** (inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 19). Peale selle, et on oluline, et saame mõelda, mida tahame, peab meil olema võimalus ka oma arvamust kõva häälega väljendada, milline see arvamus on. Kui inimestel ei lasta oma vaateid teistega arutada või neid meedias esitleda, kuidas saavad siis nemad osaleda valitsemises? Nende arvamus on võimalikest kõnealustest variantidest sisuliselt kõrvale jäetud.

3. **Rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadus** (inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 20). See õigus lubab teil arutada ideid teistega, kes sellest huvituvad, et moodustada huvirühmasid või lobitöörühmasid või koguneda eesmärgiga protestida otsuste vastu, millega te ei nõustu. Niisugune tegevus võib valitsustele olla tülikas, kuid on oluline, et erinevad vaated tehakse teatavaks ja neid võetakse arvesse. Osaliselt selles demokraatia seisnebki.

Igaühel on õigus kas vahetult või vabalt valitud esindajate kaudu võtta osa oma riigi valitsemisest

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikli 21 lõige 1

Demokraatia ei tunnista ida või läänit; demokraatia on pelgalt inimeste tahe.

Shirin Ebadi

Need on vaid kolm inimõigust, mis on demokraatiaga tihedalt seotud, aga teiste inimõiguste mis tahes rikkumine mõjutab samuti seda, mil määral saavad inimesed osaleda valitsemises. Vaesus, halb tervis või kodutus võivad mõne jaoks muuta keeruliseks oma hääle edasi kandmise ja vähendada nende valikute mõju võrreldes teistega. Niisugused õiguste rikkumised muudavad üsna kindlasti võimatuks selle, et kõnealune isik valitakse valitsusasutusse.

❓ *Kui palju peetakse teie riigis lugu neist kolmest ülaltoodud „demokraatlikust” õigusest?*

Demokraatia probleemid

Hääletajate osavõtmatus

Aastaid on muretsetud demokraatia olukorra pärast, eriti rohkem arenenud demokraatlikes süsteemides. Suur osa sellest põhineb kodanike osaluse vähenemisel valimistel, mis paisab näitavat kodanike huvi ja kaasamise puudumist. Madal valimisaktiivsus tekitab küsimusi nii-öelda demokraatlikult valitud valitsuste legitiimsuse kohta, mille on mõnes riigis tegelikult valinud kogu valijaskonna vähemus.

Demokraatial on vähe väärtust, kui olete näljane või kodutu, teil puudub ravikindlustus või teie lapsed ei saa käia koolis; ka siis, kui teil on hääleõigus, ei ole demokraatia tõhus.

Susan George, ATTAC, president

Valimised ja osavõtmatus

- Euroopa Parlamendi valimise aktiivsus on langenud igal aastal alates esimestest valimistest 1979. aastal. 2009. aastal kasutas oma häält ainult 43% valijaskonnast ja mõnes riigis langes valimisaktiivsus isegi 34%-le.
- Riiklikel valimistel üle Euroopa jääb valimisaktiivsus vahemikku pisut üle 50% mõnes riigis kuni üle 90% teistes riikides.
- Mõned riigid (nt Kreeka ja Belgia Euroopas) on muutnud hääletamise kohustuslikuks. Sellistes riikides on valimisaktiivsus loomulikult palju kõrgem kui keskmine aktiivsus nendes riikides, kus hääletamine on valikuline.

❓ *Kui suur osa valijaskonnast käis hääletamas teie riigi kõige viimastel valimistel?*

Kuigi inimeste passiivsus valimistel on kahtlemata probleem, on tehtud mõned uuringud, mis näitavad, et nende osalus muus vormis, näiteks surverühmades, kodanikualgatustes, nõuandvates asutustes jms võib olla hoopis kasvamas. Need osalusvormid on demokraatia tõhusaks toimimiseks niisama olulised kui valimisaktiivsus valimistel, kui isegi mitte olulisemad.

Demokraatia ja kodanikuaktiivsus

Araabia kevad, kus inimmassid (kellest paljud olid noored) läksid tänavatele, et väljendada rahulolematust valitsusega, on näidanud kodanikuaktiivsuse uut taset riikides, mida traditsiooniliselt pole peetud demokraatlikeks. Ka Euroopas, isegi traditsioonilisemates demokraatlikes riikides paistab, et rahva võim on leidnud uut elujõudu – paljudes riikides on üliõpilased protestinud valitsuse sammude vastu maksustada haridust. Ametiühingud on viinud inimesed tänavatele, et protestida majanduslike kärbeta mõjude vastu. Peale selle on sõltumatud aktivistide rühmad avastanud uued ja loominguilised meelevaldamise viisid kliimamuutuse, suurte korporatsioonide võimu, peamiste riigiteenuste tühistamise ja ka rõhuvate poliitikameetmete vastu.

Vähemusel võib olla õigus, enamus eksib alati.

Henrik Ibsen

Hälteenamuse reegel

Esindusdemokraatia mõistega on keerukamalt seotud kaks probleemi. Need probleemid puudutavad vähemuse huve. Esimene probleem on see, et vähemuse huvid ei ole valimissüsteemi kaudu sageli esindatud. See võib juhtuda, kui neid on arvuliselt liiga vähe, et

saavutada minimaalsed vajalikku taset nende esindamiseks. Teine probleem on see, et kui nad isegi on seadusandlikus kogus esindatud, on nende esindajad vähemuses ja neil ei pruugi seetõttu olla võimalik koguda vajalikke hääli, et alistada enamuse esindajaid. Nendel põhjustel nimetatakse demokraatiat sageli häälteenamuse reegliks.

Kui häälteenamuse reeglit ei toeta inimõiguste tagamine kõigile, võib see kaasa tuua otsused, mis on kahjulikud vähemustele, ja tõsiasi, et tegemist on rahva tahtega, ei ole siinkohal mingi õigustus. Vähemuste ja ka enamuste peamisi huve peab mis tahes demokraatlikus süsteemis kindlustama inimõiguste põhimõtetest kinnipidamine, mida tugevdab tõhus õiguslik mehhanism, sõltumata enamuse tahtest.

? *Kas arvate, et olukorras, kus rahvastiku enamus pooldab teatud inimeste ilmajätmist nende inimõigustest, peaks olema rahvas otsustaja?*

Natsionalismi teke

Seotud probleem on üle Euroopa leviv murettekitav paremäärmuslike parteide toetamise trend. Need parteid on sageli mänginud natsionalistlikel tunnetel ja võtnud sihtmärkideks elanikkonna mittepõlised liikmed, eeskätt varjupaigataotlejad, pagulased ja religioosete vähemusrühmade liikmed, mõnikord ka vägivaldselt. Enda kaitsmiseks apelleerivad sellised parteid sageli elanikkonna toetusele ja demokraatlikule põhimõttele, et nad esindavad suure hulga inimeste arvamusi. Kui aga partei kaitseb vägivalda mis tahes moel ega austa elanikkonna iga liikme inimõigusi, ei ole sel alust apelleerida demokraatlikele põhimõtetele.

Sõltuvalt probleemi ulatusest ja konkreetsest kultuurikontekstist võib olla vajalik teatud rühmade sõnavabaduse piiramine, hoolimata selle õiguse tähtsusest demokraatlikus protsessis. Enamikus riikides on näiteks seadused rassiviha õhutamise vastu. Seda peab Euroopa kohus vastuvõetavaks sõnavabaduse piiranguks, mida õigustab vajadus kaitsta ühiskonna teiste liikmete õigusi või ühiskonna enda struktuuri.

? *Kas natsionalism erineb rassismist?*

Noored ja demokraatia

Noortel sageli ei ole hääleõigust. Kuidas saavad nad siis osaleda demokraatlikus protsessis? Paljud inimesed vastaks selle küsimusele, et noored ei ole valmis protsessis osalema ja osaleda saavad nad alles siis, kui on 18 aastat vanad (või mis tahes vanuses annab riik neile hääleõiguse).

Tegelikult on paljud noored poliitiliselt väga aktiivsed kaua enne valimisõiguse saamist ja mõnes mõttes võib niisuguse aktiivsuse mõju olla tugevam kui üksik hääl, mille nad saavad hiljem (ja mida nad otsustavad kasutada või mitte) kord iga 4 või 5 aasta järel. Poliitikud püüavad sageli innukalt noorte hääli, nii et nad võivad tõenäolisemalt kuulata noorte muresid.

Paljud noored osalevad keskkonnaalastes rühmades või teistes protestirühmades, mis korraldavad kampaaniaid sõja, tööalase eksploateerimise või lapstööjõu kasutamise vastu. Kõige olulisem viis, kuidas noored saavad alustada osalemist kogukonna elus ja olla poliitiliselt aktiivsed, on kohalikul tasandil. Sellel tasandil on nad rohkem teadlikud konkreetsetest probleemidest, mis valmistavad muret neile ja inimestele, kellega nad kokku puutuvad, ning neil on suurem võimalus avaldada vahetut mõju. Demokraatia ei tegele mitte ainult riiklike või rahvusvaheliste probleemidega – see peab alguse saama meie endi naabruskondadest.

Noorteorganisatsioonid on üks vahend, mille kaudu saavad noored kogeda demokraatiat ja sellega tegeleda ning seetõttu on neil demokraatias oluline roll, seda muidugi eeldusel, et need organisatsioonid on iseseisvad ja toimivad demokraatlikult.

Demokraatiat on kõige parem kujutada demokratiiseerimise protsessina.

Patomäki ja Teivainen

? *Kui 16-aastast peetakse piisavalt vanaks abiellumiseks ja tööle minemiseks, kas ei peaks tal siis olema õigus valida?*

Euroopa Nõukogu töö

Demokraatia koos inimõiguste ja õigusriigiga on Euroopa Nõukogu üks alusväärtusi. Euroopa Nõukogul on mitu programmi ja publikatsiooni, mis tegelevad demokraatia täiustamise ja tulevikuga. 2005. aastal loodi Euroopa Nõukogu liikmesriikide ja valitsusjuhtide kolmandal tippkohtumisel demokraatia tuleviku foorum (*Forum for the Future of Democracy*). Foorumi eesmärk on „tugevdada demokraatiat, poliitilist vabadust ja kodanike osalust mõtte- ja teabevahetuse ning parimate tavade näidete jagamise kaudu”. Foorumi koosolek toimub igal aastal ja sinna koguneb umbes 400 osalist 47-st Euroopa Nõukogu liikmesriigist ja vaatlevast riigist.

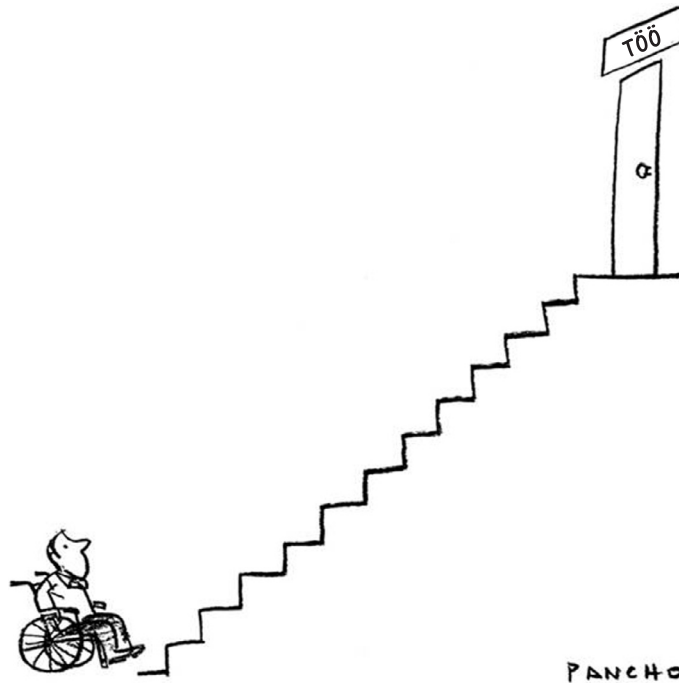
Arengut ja demokraatia standardite rakendamist toetab Euroopa Nõukogu komisjon „Demokraatia õiguse kaudu” (teisisõnu Veneetsia komisjon), mis on Euroopa Nõukogu nõuandev kogu põhiseaduslikes teemades. Komisjon on olnud eriti aktiivne abi konstitutsiooni-kohtute, valimiskoodeksite, vähemuste õiguste ja demokraatlike institutsioonidega seotud õigusraamistikega seonduvate uute põhiseaduste või seaduste koostamisel.

Peale selle norme loova töö edendab Euroopa Nõukogu demokraatiat ja selle väärtusi programmidega demokraatlikust osalusest, kodanikuhariduse ja noorte osaluse kohta, sest demokraatia on palju enam kui valimistel hääletamine.

Püüdleme ühise eesmärgi poole edendada demokraatiat ja parima kvaliteediga juhtimist kõikide kodanike jaoks riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil.

Euroopa Nõukogu Varssavi tippkohtumise tegevuskava (2005)

Puuded ja puudehalvustamine

Mis on puue?

Puudel puudub üheselt aktsepteeritav definitsioon, kuigi selle loomiseks on tehtud mitmeid katseid. Rahvusvahelises funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioonis (RFK) võtab Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) arvesse puude sotsiaalseid aspekte ega näe puuet üksnes meditsiinilise või bioloogilise düsfunktsioonina. WHO eristab kaht peamist mõistet.

Tervisekahjustus – igasugune psühholoogiline, füsioloogiline või kehaehitust või funktsioone hõlmav puudujääk või anomaalia, näiteks paralüüs või pimedus.

Puue – igasugune võimetus või piiratud võime (tervisekahjustusest tulenev) sooritada tegevusi sellisena või selles ulatuses, mida peetakse inimese jaoks normaalseks.¹

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (2006) väidab, et „puue on arenev kontseptsioon, mis tuleneb puuetega inimeste vahelisest suhtlusest ning hoiakulistest ja keskkonnaalastest barjääridest, mis takistavad nende inimeste täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnas teistega võrdsetel alustel“. Artikli 1 andmetel „hõlmavad puuetega inimesed neid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või sensoorne kahjustus ...“.² See, mil määral need kahjustused inimest mõjutavad, sõltub ühiskonnas olevatest barjääridest.

Rahvusvahelised organisatsioonid on viimasel ajal võtnud seisukoha, et puue on ühelt poolt inimese tervise ja teiste isiklike tegurite (nt vanus, sugu, isiksus või haridustase) dünaamilise koostoime tulemus ning teiselt poolt sotsiaalne ja füüsiline keskkond, kust inimene end leiab. Sellist lähenemist nimetatakse puude sotsiaalseks mudeliks.

Seotud harjutused

Vaheta prille
Erinev palk
Tahan töötada
Märka võimeid
Sport kõigile

Puue ei ole indiviidi omadus, pigem on see keerukas kogum tingimustest, millest suure osa on loonud sotsiaalne keskkond.

Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon, 2002 (WHO)

Puue on tajuküsimus. Kui suudate teha hästi ühte asja, on kellelgi teid vaja.

Martina Navrátilová

WHO andmetel on umbes 10%-l maailma lastest ja noortest (umbes 200 miljonil) sensoorsed, intellektuaalsed või vaimse tervise häired.

Liikmesriigid peavad arendama abinõusid, et muuta negatiivseid hoiakuid puuetega inimestega abielude, nende seksuaalsuse ja lapsevanemaks olemise suhtes, eriti puuetega tüdrukute ja naiste suhtes, mis on ühiskonnas endiselt levinud.

ÜRO puuetega inimeste võimaluste võrdsustamise standardeeskiri

Kes on puudega inimene?

WHO hinnangul on enam kui miljardil inimesel ehk umbes 15%-l maailma rahvastikust mingit sorti puue³ ja ainult 5% neist puuetest on kaasasündinud. ÜRO arenguprogrammi (UNDP) kohaselt elab 80% puuetega inimestest arengumaades.⁴ Maailmapanga hinnangu kohaselt on 20% maailma vaeseimatest inimestest puudega.⁵

Puuetega inimesi peetakse maailma suurimaks vähemuseks, kuid erinevalt enamikust vähemusrühmadest on selle liikmelisus alati avatud – igaüks meist võib igal ajal saada selle liikmeks õnnetuse, haiguse või vananemise tõttu. Puue on seega osa inimlikust seisundist. Enamikul juhtudest peetakse puuet sotsiaalsete, majanduslike või poliitiliste tegurite, õnnetuse või relvakonflikti tagajärjeks. Praegu võib olemas olla rohkem tegureid, mis soodustavad vigastuste juhte, sealhulgas keskkonna saastatus, HIV/AIDS ja narkomaania. Mõlemapoolse seose tõttu vaesusega on puue ka arenguline probleem – puue võib suurendada vaesusesse langemise ohtu ja vaesus võib suurendada puude tekkimise ohtu.⁶ Tervelt 50% puuetest on välditavad ja otseselt seotud vaesusega.⁷

Puuetega inimeste kogukonda kuuluvatel rühmadel võib olla ühine sotsiaalkultuuriline ajalugu. Mõned rühmad jagavad ühist keelt, näiteks ameerika või prantsuse viipekeel, Braille kiril või isegi mõned spetsiifilised terminid, mida nad kasutavad puudest või endast rääkimiseks. Nad jagavad sageli kombeid ja traditsioone, näiteks puuetest teadlikkuse ja uhkuse tähistamine. Tänapäeval vaadatakse puuetega inimesi sageli konkreetse kultuurirühmana mitmekesisel ühiskonnas. Puudekultuur suudab tunnustada ja tunnustada puuetega inimeste elusid, andes aru, et need ei ole tingimata traagilised ja nende väärtust ei tohi vähendada.

☞ *Kas teate mõnda filmi või raamatut, mille tegelasteks on puuetega inimesed? Kas need kujutavad puudeid positiivselt?*

Puue inimõigustealase probleemina

Eugeenika ja oht elule

Õigus elule on kõige elementaarsem inimõigus; ajaloo on aga olnud perioode, mil puuetega inimeste elu on olnud ohus, sest neid on peetud vähem väärtuslikeks kui n-õ normaalseid inimesi. Sotsiaaldarvinismi teooria ja sellega seotud eugeeniline liikumine propageerisid ideed, et inimese genofondi saab parandada inimsekkumisega, ja need mängisid suurt rolli puuetega inimeste sildistamisel alaväärseteks. Eugeenika saavutas tipu natsi-Saksamaal, kus tapeti enam kui 200 000 puuetega inimest, kes olid Teise maailmasõja aegsete koonduslaagrite esimesed ohvrid.⁸ Kuigi seda liikumist on laialdaselt maha tehtud, levib eugeeniline mõtteviis ja seda harrastatakse tänapäevalgi mitmel kujul, näiteks sundsteriliseerimise ja valikulise abordi näol. Negatiivne eugeenika tähendab sobimatuteks peetavate inimeste julgustamist järglasi mitte saada või järglaste saamise ennetamist. Meditsiini arenedes leiavad uuseugeenika veendumused uusi toetajaid. Tänu sünnieelsele seirele ja lootevee uuringule saavad tulevased lapsevanemad otsustada, „kes peaks ja kes ei peaks maailmas elama“.

Sundsteriliseerimine Euroopas

Viis inimõiguslaste rühma ühendas jõud puuetega naiste sundsteriliseerimise vastu Prantsusmaal. 2011. aasta augustis esitasid nad kirjalikud kommentaarid⁹ Euroopa Inimõiguste Kohtule seoses juhtumiga Gauer ja teised vs. Prantsusmaa,¹⁰ mille algatasid viis noort vaimupuudega naist, kes steriliseeriti nende teadmata või nõusolekuta. Avalduse esitajad väitsid, et rikutud on Euroopa inimõiguste konventsioonis sätestatud õigust pereelule, abielule ning vabadusele alandavast käitumisest ja diskrimineerimisest. Viiest rühmast koosnev koalitsioon eeldab, et kohus langetab positiivse otsuse ja tugevdab sellega puuetega naiste seksuaaltervisega seotud autonoomsust. Kirjutamise ajal oli juhtum endiselt pooleli.

Õigus valida?

Puuetega inimeste õiguste liikumine on tõstatanud küsimusi valikulise abordi või abordi kohta, mis põhineb lootekahjustustel. Kuigi naiste õiguste liikumine apelleerib vabadusele ja naiste iseseisvusele ning kaldub tunnustama naiste tingimusteta õigust teha aborti, on puuetega inimeste õiguste aktivistid valikulisele abordile väga tugevalt vastu. Nad väidavad, et tulevastele lapsevanematele peab olema kättesaadav objektiivne ja erapooletu teave puuete kohta ja neile tuleb pakkuda tuge. Kui need tingimused oleks täidetud, on tõenäoline, et vähem naisi otsustaksid katkestada raseduse puudega loote puhul. ÜRO puuetega inimeste võimaluste võrdsustamise standardeeskirjaga (1993) on tehtud tööd selle nimel, et tunnustataks mitte üksnes puuetega inimeste õigust seksuaalsuhetele ja lapsevanemaks saamisele, aga ka vajadust tegeleda ühiskonna eelarvamustega selle suhtes. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon kehtestab õiguse elada piinamise ja väärkohtlemise vaba elu, saada austust era- ja perekonnaelu suhtes, luua perekond ja elada puuete alusel diskrimineerimisest vaba elu.

? *Kas vanematel peaks olema õigus rasedust katkestada, kui lootel on tervisekahjustus? Mis võiks minna arvesse tervisekahjustusena?*

Puuetega inimeste õiguste liikumine

Üha häälekamad ja hästi korraldatud puuetega inimeste liikumised seisid paradigma olulise muutuse taga – puuet, mida varem nähti isikliku tragöödiana, hakati nägema inimõigustealase probleemina. Puuetega inimeste selliste liikumiste töö abil hakati probleemile läheneda suhtumisega „ei midagi meist ilma meieta” ja poliitiline vaatenurk liikus meditsiiniliselt mudelilt sotsiaalsetele ja inimõigustepõhistele mudelitele, patsiendilt kodanikule. Peamine probleem seisneb selles, et puuetega inimestele tuleks anda samasugused õigused kui puueteta inimestele ja puudel põhinev diskrimineerimine peab olema õigusetu.

Puude meditsiinilised ja sotsiaalsed mudelid

Enne 1970ndaid nähti puuetega inimesi meditsiiniliste äpardumistena ja asjaolude ohvritena, kes väärivad kaastunnet. Need olid meditsiinilise mudeli peamised tunnused, mis sidusid probleemi tugevalt indiviidiga ja eeldasid, et ainult meditsiiniline ravi suudab seda eemaldada.

Selle domineeriva mudeli vastu hakkas 1960ndatel algsest Ameerika Ühendriikides koos n-õ sõltumatu elu liikumisega toimuma muutus mõtlemises. Paradigma muutus näeb lahendust puuetega seotud probleemile ühiskonna ümberkorraldamises ja barjäärade eemaldamises. Sellist arusaama puudest nimetatakse sotsiaalseks mudeliks. See keskendub barjäärade kõrvaldamisele, positiivsete hoiakute soodustamisele ja kindlustamisele, et seadused ja poliitika toetavad täielikku kaasamist ja diskrimineerimise puudumist. See käib välja, et individuaalsed ja kollektiivsed puudused, mida kannatavad puuetega inimesed, on peamiselt tingitud ühiskondliku diskrimineerimise keerukast vormist, mis on meie ühiskonnas niisama sügavalt kinnistunud kui seksism ja rassism.

Meditsiinilise mudeli küsimused

Mis teil viga on?

Kas teie probleemid inimestest arusaamisest on peamiselt tingitud kuulmisprobleemist?

Kas kolisite siia oma terviseprobleemi tõttu?

Kas terviseprobleem/puue takistab teid väljas käimast nii tihti või nii kaugel, kui sooviksite?

Sotsiaalse mudeli küsimused

Mis ühiskonnal viga on? Milliseid sotsiaalseid, majanduslikke poliitilisi ja/või keskkonnaalaseid tingimusi tuleb muuta, et kõik puuetega inimesed saaksid lihtsamalt nautida kõiki inimõigusi?

Kas teie probleem inimestest arusaamisest on peamiselt tingitud nende suutmatusest teiega suhelda?

Millised puudused teie eluasemes sundisid teid siia kolima?

Kas transpordi või rahaga seotud probleemid takistavad teid väljas käimast nii tihti või nii kaugel kui sooviksite?¹²

Meditsiiniline mudel domineerib endiselt paljudes riikides ja sotsiaalset mudelit pole üldiselt vastu võetud ega rakendatud. Hoolimata sotsiaalse mudeli kahtlemata olulisele

Kompass – noorte inimõigushariduse käsiraamat – Euroopa Nõukogu

OLULISED KUUPÄEVAD

3. detsember

Rahvusvaheline puuetega inimeste päev

Oktoobri teine neljapäev

Ülemaailmne nägemise päev

Mulle ei meeldi ka inimesed, kes üritavad end minu seisukohale vastavalt kohandada. Nad on nagu need inimesed, kes sinuga koos kõndides üritavad oma samme sinu järgi seada; silmakirjalikkus mõlemal juhul on võrdset vihalejav.

*Helen Keller,
pimekurt aktivist ja kirjanik*

Õigustel põhineva lähenemise eesmärk on anda puuetega inimestele õigusi ja tagada nende aktiivne osalus poliitilises, majanduslikus, sotsiaalses ja kultuurielus nende erinevuste suhtes lugupidaval ja vastutulelikul moel.

ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo

Inimõiguste maailmakonverents kinnitab veel kord, et kõik inimõigused ja põhivabadused on üldkehtivad ning hõlmavad seega piiranguteta ka puuetega inimesi.

Inimõiguste maailmakonverentsi deklaratsioon, 1993

Nimekirja ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonile eelnenud peamistest dokumentidest leiate aadressilt <http://www.hrea.org>.

keskendumisele sotsiaalsetele teguritele, võib see välja jätta mõned tähtsad isiklikud tegurid, näiteks töise puudega kaasneva valu. Üks puuetega inimeste õiguste eest võitleja ütles järgmist: „Me võime väita, et ühiskond sandistab meid oma eelarvamustega ja suutmatusena olla vastavuses puuetega loodud vajadustega; kuid eitada puude isiklikku kogemust tähendab jõudude ühendamist meie rõhumiseks.”¹³ Puuetega inimeste õiguste eest võitlejad tunnistavad, et sotsiaalne mudel peaks minema kaugemale ja mitte lihtsalt ütleva, et „puude on loonud keskkond”. Nende arvates on oluline, et puuetega inimesi ei vaadeldaks ei meditsiinilise kahjustuse ega keskkonna passiivsete ohvritena. Pigem tuleks neid näha aktiivsete tegutsejatena, kellel on seaduslik õigus inimõigustele ja kes on võimelised oma eluga ise hakkama saama.

Sotsiaalkaitsesüsteemid ei lase sageli puuetega inimestel oma elu üle kontrolli haarata. Selle asemel peaksid need võimaldama puuetega inimeste aktiivset osalust. See aga tuleb ühendada teadvustamisega, et puuetega inimestel on õigus sotsiaalsele toele, hoolimata nende võimalikust panusest ühiskonda. Puuetega inimeste kaasamiseks on vaja panna paika poliitika ja programmid, mis eemaldavad barjäärid ja tagavad kodaniku-, kultuurilised, majanduslikud, poliitilised ja sotsiaalsed õigused.

Võrdsus ja mittediskrimineerimine

Enamik tänapäevaseid puudega seotud inimõiguste muresid on seotud diskrimineerimisega. Puuetega inimestel on õigus täpselt samadele inimõigustele nagu puueteta inimestel, ometi puutuvad nad peaaegu igal elualal kokku otsese ja kaudse diskrimineerimisega ning väljajätmisega.

See võib olla tingitud sotsiaalsetest eelarvamustest, ühiskonna struktuursetest probleemidest või nende endi tervisekahjustustest. See tähendab, et osalemiseks võrdse võimaluse saamiseks vajavad nad sageli ühiskonna positiivseid pingutusi. Eeskätt võib see rakenduda sellistele aladele nagu teabe, tervishoiu, hariduse ja töökohtade kättesaadavus. Positiivsete tegevustega üritatakse soodustada enamasti diskrimineerimise all kannatavate konkreetsete rühmade esindatust eesmärgiga luua egalitaarsem ühiskond.

Mõistlikud abinõud

Mittediskrimineerimine hõlmab arusaama mõistlikest abinõudest, mida on vaja puuetega inimeste heaks kasutusele võtta. Mõistlikud abinõud tähendab vajaduse korral sobivate muudatuste ja kohandamiste läbiviimist, tekitamata ebaproportsionaalset või lubamatut kohustust, nii et puuetega inimesed saaksid nautida inimõigusi ja põhivabadusi teistega võrdselt.¹⁴ Niisugused mõistlikud abinõud rakenduvad näiteks juhtudele, kus puuetega inimene on varustatud tellimuse järgi tehtud lahendustega ja talle on kättesaadavad teave, transport, töökoht, vahendid ja teenused. Nende üldine eesmärk on lihtsustada inimeste osalust kogukonnas.

Puuded ja inimõigustealased dokumendid

Puudeid ei ole konkreetselt mainitud mitte üheski tähtsamal inimõigustealasel rahvusvahelises dokumendis, mis on koostatud enne 1961. aastat, kui võeti vastu Euroopa sotsiaalharta, esimene rahvusvaheline leping koos sõnaselgete sätetega puuetega inimeste õigustest. Rahvusvahelist õiguste deklaratsiooni täiendavad järgmised tähtsamad tekstid käsitlevad konkreetselt puuetega inimeste õigusi.

- 1971 vaimupuudega inimeste õiguste deklaratsioon
- 1975 puuetega inimeste õiguste deklaratsioon
- 1982 maailma puuetega inimeste tegevusprogramm
(*World Programme of Action on Disabled Persons*)

- 1983–1992 rahvusvaheline puuetega inimeste aastakümme
- 1993 ÜRO standardeeskiri puuetega inimeste võimaluste võrdsustamiseks
- 1993 Viini inimõiguste deklaratsioon
- 2006 ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon

Paljude inimõigustealaste dokumentide loomine sai alguse puuetega inimeste liikumistest. Kuigi peamistel rahvusvahelistel inimõigustealastel dokumentidel on potentsiaali edendada ja kaitsta puuetega inimeste õigusi, ei ole seda potentsiaali veel täielikult realiseeritud. See on peamine põhjus, miks loodi uus ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon

Konventsioon võeti vastu 2006. aastal ja see on esimene õiguslikult siduv rahvusvaheline ÜRO puutealane dokument, mis määrab minimaalsed standardid, mida valitsused peavad täitma, tagamaks, et puuetega inimesed saaksid maksimaalset kasu nende kodaniku-, poliitilistest, majanduslikest ja sotsiaalsetest õigustest. Konventsioon tunnustab selgesõnaliselt puudeid inimõigustealase probleemina. Kuigi konventsioon ei loo uusi õigusi, keelab see puuetega inimeste diskrimineerimise kõikidel elualadel, sealhulgas kodanikuõigused, õigusemõistmise kättesaadavus ja õigus haridusele, tervishoiuteenustele ning transpordi kättesaadavus. UN CRPD fakultatiivprotokoll aitab CRPD komiteele esitada kaebusi üksikisikutel ja üksikisikutest koosnevatel rühmadel, kes väidavad, et nende õigusi on rikkunud protokollist osavõtvad riigid.¹⁶

Konventsiooniga rõhutatakse puuetega inimeste suurt riski langeda vaesusesse ja mitmeid diskrimineerimisjuhte, millega on silmitsi seisnud vähemused, puuetega naised või tüdrukud. Tähtsal määral rõhutatakse konventsiooniga erilist kohustust aktiivselt kaasata puuetega inimeste kodanikuühiskonna organisatsioone konventsiooni rakendamisse. Konventsiooni artiklis 3 pannakse paika üldiste põhimõtete kogum, mis aitavad konventsiooni tõlgendada ja rakendada:

- Austus loomuomase väärikuse ja individuaalse autonoomia vastu, sealhulgas vabadus enda eest otsustada ja inimeste iseseisvus.
- Mittediskrimineerimine.
- Täielik ja tõhus osalemine ühiskonnas ja kaasamine ühiskonda.
- Austus erinevuste vastu ja puuetega inimeste tunnustamine osana inimeste mitmekesisusest ja inimlikkusest.
- Võrdsed võimalused.
- Kättesaadavus.
- Võrdsus meeste ja naiste vahel.
- Austus puuetega laste arenevate võimete ja puuetega laste õiguse vastu säilitada oma identiteeti.

Eriti murettekitav on see, et puuetega inimesed on sageli piiratud teiste inimeste otsustest. UN CPRD artiklis 12 üritatakse seda lähenemist parandada, tunnustades puuetega inimeste õigusvõimelisust ja tagades meetmeid õigusvõime kasutamise õiguse toetamiseks, näiteks lõpetades eestkostjate määramine, kes otsustavad puuetega inimeste eest, selle asemel et toetada puuetega inimesi nii, et nad saaksid otsuseid ise langetada. Artiklist 12 kinnipidamine on eeltingimus konventsiooni mõnest teisest õigusest arusaamiseks, näiteks õigus osaleda poliitikas, õigusemõistmise kättesaadavus või õigus perekonnale.

Euroopa Nõukogu ja puuetega inimeste õigused

Euroopa Nõukogu on puuetega inimeste valdkonnas olnud juhtiv inimõiguste eest võitleja. Selle Euroopa sotsiaalharta (1961) sisaldab sõnaselgeid sätteid puuetega inimeste õigusest iseseisvusele, sotsiaalsele integratsioonile ja osalusele kogukonna elus.

Euroopa Nõukogu „Tegevuskava puuetega inimeste õiguste ja nende täieliku osaluse propageerimiseks ühiskonnas: puuetega inimeste elukvaliteedi parandamine Euroopas

Enne puuetega inimeste õiguste konventsiooni jõustumist oli lapse õiguste konventsioon ainus juriidiline ÜRO dokument, mis sõnaselgelt keelas puude alusel diskrimineerimise.

Alates 2006. aastast on puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerinud 105 riiki ja 153 riiki on selle allkirjastanud. UN CRPD fakultatiivprotokollil on 90 allkirjutanut ja 63 ratifitseerimist (andmed 2011. aasta septembri seisuga).

Rahvusvaheline Puuetega Inimeste Liit (*International Disability Alliance*) edendab UN CRPD ülemaailmset edukat rakendamist, kaasates koordineeritud puuetega inimeste esindusorganisatsioone.¹⁷

Euroopa sotsiaalharta, artikkel 15

Et rakendada tulemuslikult füüsiliste või vaimsete puuetega inimeste õigust kutseõppele, rehabilitatsioonile ja ümberasumisele, kohustuvad lepingupooled:

1. võtma kasutusele adekvaatsed meetmed koolitusvõimaluste tagamiseks, sealhulgas vajaduse korral spetsiaalsete riiklike või eraasutuste kaudu;
2. võtma kasutusele adekvaatsed meetmed puuetega inimeste kaasamiseks tööhõivesse, näiteks spetsiaalsed suunamisteenused, kaitstud töökohad ja meetmed, et julgustada ettevõtjaid palkama puuetega inimesi.

2006–2015” paneb paika konkreetseid tegevused, mille peavad kasutusele võtma liikmesriigid muuhulgas järgmistel aladel: osalemine poliitikas ja avalikus elus, haridus, tervishoid või teadlikkuse tõstmine. Sellel on olulisi ühendavaid külgi: puuetega naised ja tüdrukud, puuetega lapsed, inimesed, kes vajad suurt tuge, vananevad inimesed ja puuetega inimesed vähemuste hulgas. Tegevusplaani nähakse ka poliitilise vahendina, mis aitab liikmesriikidel UN CRPDD ellu viia ja lõpuks lõimida puuded Euroopa Nõukogu liikmesriikide kõikidesse poliitikavaldkondadesse.

ELi puudepoliitika ja tegevused

Euroopa Liidu tasemel on 80 miljoni puudega inimese huve esindav ühendorganisatsioon Euroopa Puuetega Inimeste Foorum (*European Disability Forum*, EDF) koos teistega teinud lobitööd puuetega inimeste õiguste tunnustamise nimel. Selle tulemusel viidatakse Amsterdamis lepingus konkreetset puude alusel diskrimineerimisele ja koostatud on ELi direktiiv võrdsest kohtlemisest tööhõives ja kutsetegevuses, mis keelab puude alusel diskrimineerimise tööhõives ja julgustab kasutama mõistlikke abinõusid.

ELi põhiõiguste harta (2000) artiklis 26 tunnustatakse ja austatakse puuetega inimeste õigust saada kasu meetmetest, mis on loodud nende iseseisvuse, sotsiaalse ja kutsealase integratsiooni ning kogukonna elus osalemise tagamiseks. 2010. aastal võttis Euroopa Komisjon vastu ELi puuetealase strateegia aastateks 2010–2020 (*EU Disability Strategy 2010–2020*), mille eesmärk on innustada puuetega inimesi, et nad saaksid täiel määral kasu ühiskonnas ja Euroopa majanduses osalemisest.

Euroopa Liit on kinnitanud ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, olles sellega esimene piirkondliku integratsiooni organisatsioon, mis ühineb mis tahes inimõigustealase lepinguga.¹⁸ Kõik ELi institutsioonid ja esindajad peavad toetama konventsiooni väärtusi nende võimupädevusse jäävates poliitikavaldkondades, tagades puuetega inimeste süstemaatilise integreerimise transpordist tööhõiveni, info- ja arvutitehnoloogiast arenguabini. Peale selle peavad nad parandama enda hoonetele juurdepääsetavust ning tööhõive- ja kommunikatsioonipoliitikat.

Mis on puudehalvustamine?

Puudehalvustamist võib määratleda diskrimineeriva, allasuruva või kuritarvitava käitumisenähtena, mis tuleneb veendumusest, et puuetega inimesed on teistest vähem väärtuslikud. Puudehalvustamine tähendab puuetega inimeste üle eelarvamuste või stereotüüpide põhjal otsustamist või nende institutsionaalset diskrimineerimist. Puudehalvustamise (inglise keeles *disablism*, *abilism* või *ableism*¹⁹) põhiprobleem seisneb selles, et seda ei ole lihtne tuvastada. Paljudel juhtudel inimesed ei tea, et see on olemas. Puudehalvustamine on ennekõike inimeste hoiakute küsimus; see ei tähenda ainult teadlikku diskrimineerivat käitumist, vaid ka seda, kuidas inimesed alateadlikult suhtuvad puuetega inimestesse. Diskrimineerivate hoiakute alateadlikule osale on palju keerulisem läheneda kui teadlikele diskrimineerimisjuhtudele, aga mõlemaga tegelemine tuleb võtta eesmärgiks võitluses inimõiguste eest.

Üks Euroopa Puuetega Inimeste Foorumi (EDF) peamisi kampaaniaid, (Liikumisvabadus) nõuab tegutsemist, et eemaldada barjääre, millega puuetega inimesed seisavad kogu ELis silmitsi reisides, tarbekaupade ja -teenuste kättesaamisel, transpordis, õpingutes, tööleilmisel või teabe kättesaamisel. Vt www.edf-feph.org.

Hoiakulised barjäärid on olemas nii kaua, kuni enamik inimesi näeb endiselt puuet, mitte inimest selle taga.

Karina Chupina

Puudehalvustamine ei ole alati silmanähtav, sellel ei ole meie mõtetes ega tegudes neoonsilti kirjaga „Me halvustame puudeid”, kuid see on sellegipoolest olemas.

Puudega aktivist

Suurem osa inimestest ütleks, et neil pole puuetega inimeste vastu midagi, ja neil võib olla õigus. Kuid enamik ei pea puuetega inimesi siiski võrdseks ega suuda hinnata ühiskonnas olevaid takistusi, mis ei lase puuetega inimestel elada n-õ normaalset elu. Näiteks kasutavad mõned inimesed puuetega inimestele mõeldud parkimiskohti, mistõttu võivad puuetega autojuhid olla sunnitud pöörduma tagasi koju. Puudehalvustamine levib igas ühiskonnakihis. Teadlik puudehalvustamine majanduslikul pinnal on laialt levinud (näiteks diskrimineerimine töөлövõtmisel), aga võhiklikkusest või üldisest mõistmise puudumisest tingitud alateadlik puudehalvustamine on see, mis annab alust suuremaks mureks. See võib väljenduda n-õ apartheidihoiakus, ühiskondlikus vaates, et kaasav planeerimine ei ole kuigi oluline, sest liikumispuudega inimestel on eraldi hooned ja asutused ning transportivahendid. Puudehalvustamist on näha ka laialt levinud puuetega inimestele mõeldud eraldi ja ebavõrdsetes sissepääsudes ühiskondlikesse hoonetesse. Puudehalvustamiseta keskkond annaks vanematele inimestele, väikeste lastega emadele ja teistele ajutise või püsiva tervisekahjustusega inimestele võrdse juurdepääsu kaubanduskeskustesse ja teistesse avalikesse asutustesse või ruumidesse.

? *Millised kohaliku keskkonna alad oleksid teile juurdepääsmatud, kui oleksite puudega?*

Noored ja puuded

Puute süstemaatiline integreerimine tähendab mis tahes plaanitud tegevuse, sealhulgas õigusaktide, eeskirjade ja programmide tähenduse hindamist puuetega inimestele kõikides valdkondades ja igal tasemel.²² Oluline on teha tööd puute süstemaatilise integreerimise nimel kõikidesse noortega seotud probleemidesse ja noorte süstemaatilise integreerimise nimel puuetega seotud probleemidesse. Poliitika koostamisel peavad kesksed olema nii puuded kui ka noored. Tõhusa poliitika loomiseks peavad otsustajad rohkem teadma puuetega seotud probleemidest ja puuetega noored peavad ise saama osa otsuste langetamisest. See suudetakse saavutada ainult riigiasutuste ja puuetega inimeste organisatsioonide tihedama koostöö abil.

Probleem seisneb selles, et puuetega noorte huvisid esindavad vähesed organisatsioonid või neid juhivad puuetega noored inimesed. Rahvusvahelisel ja piirkondlikul tasandil on kõige aktiivsemad puuetega ja noortega seotud probleemide eest kostjad Vaegkuulvate Noorte Rahvusvaheline Liit (*International Federation of Hard of Hearing Young People*), Leonard Cheshire'i Puuetega Noorte Hääled (*Leonard Cheshire Disability Young Voices*), Aafrika Puuetega Noorte Võrgustik (*African Youth with Disabilities Network*), Pineda Noorte Sihtasutus (*Pineda Foundation for Youth*), Kurtide Noorte Maailmaliit (*World Federation of the Deaf Youth Section*) ja Euroopa Puuetega Inimeste Foorumi Noortekomitee (*European Disability Forum Youth Committee*).

Vaegkuulvate Noorte Rahvusvaheline Liit (IFHOHYP)

IFHOHYP on rahvusvaheline vabaühendus riiklikele ja piirkondlikele noorteorganisatsioonidele, mis on pühendatud vaegkuulvatele noortele inimestele üle terve maailma. Liit näeb vaeva selle nimel, et parandada vaegkuulvate noorte elukvaliteeti ja soodustada võrdsete õiguste saamist ühiskonna kõikidel tasanditel. IFHOHYP teeb aktiivset koostööd Euroopa Nõukoguga (näiteks õppeprogrammide korraldamisel vaegkuulvatele noortele) ja on mitu korda olnud Euroopa Nõukogu noorte nõuandekogu liige. Liit on korraldanud noortele vaegkuuljatele ka rahvusvahelisi suvelaagreid, treeningprogramme, seminare ja inglise keele kursusi.

Õigus haridusele

Aastakümneid on puuetega inimeste erikoole nähtud eraldamisvahenditena ja kritiseeritud tavaharidusest madalama kvaliteediga hariduse pakkumise pärast. Eraldatud hariduse ja

☞ **Kõigil on õigus ambitsioonidele ja kohustus nende poole püüelda nii palju kui võimalik.**

Simon Stevens²⁰

☞ Hinnanguliselt on maailmas 180 kuni 220 miljonit puuetega noort ja peaaegu 80% neist elavad arengumaades.²¹

☞ www.ifhohyp.org
www.youngvoices.org
lcdisability.org www.pinedafoundation.org www.wfdys.org www.edf-feph.org

Euroopa Puuetega Inimeste Foorumi Noortekomitee

Komitee moodustati 2000. aastal eesmärgiga süstemaatiliselt integreerida noori EDFi poliitikasse ja tõsta teadlikkust puuetega noorte vajadustest EDFi ja ELi piires. „Young and Disabled: the Daily Challenges“ (Puuetega noored: igapäevased raskused) on EDFi noortekomitee publikatsioon, mis valgustab raskusi, millega puuetega noored seisavad silmitsi erinevatel elualadel seksuaalsusest hariduse omandamise ja töökoha leidmiseni.

erikoolide plusside ja miinuste üle on palju vaieldud, vastandades neid erihariduse integreerimisele üldharidussüsteemidesse. Vaidluste tulemustest hoolimata peaks puuetega noortel ja nende perekondadel olema õigus valida eri- ja üldhariduskoolide vahel, lähtudes lapse konkreetsetest vajadustest. Kaasava hariduse üks peamisi eeliseid on see, et puuetega ja puueteta õpilaste integreerimine esimestel kooliaastatel võib aidata ära hoida eelarvamusi ja soodustada puuetega inimeste üldist kaasamist ühiskonda.

Mõned peamistest probleemidest, millega puuetega lapsed ja noored silmitsi seisavad, on juurdepääsmatud koolimajad või kättesaamatud õppematerjalid, konkreetsetele erivajadustele vastavalt välja koolitatud töötajate puudus ning otsene ja kaudne diskrimineerimine. Puuetega lastel ja noortel peab koolides (kaasavates või erikoolides) olema võimalus õppida hariduses võrdseks osalemiseks vajalikke elulise ja sotsiaalse arengu oskusi, kaaslaste tugi ja juhendamine, juurdepääs tehnoloogiale ja kättesaadavad meetodid.

Mitteformaalne haridus ja sellega kaasnev aktiivne õpe võib puuetega inimeste jaoks olla kaasavam kui tasemehariduse süsteem. Piiratud võimaluste tõttu eriharidussüsteemides või sotsiaalse tõrjutuse tõttu on sotsiaalsete ja suhtlemisioskuste ning võõrkeelte oskuse puudumine sagedasem puuetega inimeste kui nende puueteta kaaslaste seas. Need tegurid muudavad mitteformaalse hariduse puuetega inimeste jaoks eriti oluliseks, kuna võivad toetada vajalike toimetulekuoskuste õppimist, mida ei pruugita pakkuda tasemehariduses. Oluline on ka rohkem tutvustada puudeid tavakoolituskursustel, kaasates tegevusi, mis võivad viia osalisi kokku aspektidega, millega paljud ei ole kunagi varem kokku puutunud, või julgustades puuetega noorte inimeste osalemist tavakoolituskursustel.

Projekt ExchangeAbility

Organisatsioonid *Erasmus Student Network (ESN)*, *Youth Agora* ja Euroopa Puuetega Inimeste Foorum löid Euroopa Nõukogu toel projekti *ExchangeAbility*, et muuta ESN kättesaadavaks puuetega üliõpilastele organisatsiooni tegevuse igal tasemel. Õppeaastal 2009–2010 kestnud projekti eesmärk oli suurendada puuetega vahetusüliõpilaste arvu ja luua neile välismaal olemise ajaks parimad tingimused. 2010. aastal algatati jätkuprojekt uute partneritega. Rohkem teavet leiate aadressilt www.exchangeability.eu.

Õigus osaleda avalikus, poliitilises ja kultuurielus

UNESCO hinnangul ei käi arengumaades koolis 98% puuetega lastest ja 99% puuetega tüdrukutest on kirjaoskamatud.

Osalemist ühiskonnas kalduvad puuetega noored nägema võtmetegurina üldise eesmärgi saavutamisel, milleks on täieliku kaasatuse saavutamine koos nende konkreetsete vajaduste ja õiguste tunnustamisega. Paljud puuetega noored sooviksid osaleda tavaorganisatsioonides, kui see oleks võimalik. Tavaorganisatsioonis saavad noored inimesed kohtuda ühiste huvide alusel. Puuetega noortel sageli selline võimalus puudub nii füüsiliste kui ka psühholoogiliste barjääride tõttu.²³

Suurema osaluse barjääride hulka kuulub näiteks puuetega inimesi ja nende muresid esindavate struktuuride puudumine kohalikul või riiklikul tasandil. Teine barjäär on teabe puudumine. Teave selle kohta, kas hoonetele on võimalik füüsiliselt juurde pääseda või kas on olemas vahendid vaegkuuljatele või -nägijatele, pole sageli saadaval või on kättesaamatu. Teabe puudumine juurdepääsetavuse kohta (või hirm juurdepääsu puudumise ees) hoiab sageli puuetega inimesi üritustel osalemast.

Üks püsiv takistus osalemiseks on minapilt – kas inimesed näevad end puuetega inimesena või vähemuse liikmena. Mõned puuetega inimesed ei taha näha end vähemusena, kuna sellel on negatiivne konnotatsioon; teised ei pea end puudega inimesteks, vaid konkreetsete keeleliste ja kultuurilistevähemuste liikmeteks. Kui rääkida poliitilisest osalusest, siis paljudel puuetega inimestel puudub õigus hääletada, kui nad on õigusvõimest ilma jäetud või hääletamine pole neile kättesaadav.

Puuetega inimeste osalemisel ja kaasamisel mängib meedia üliolulist rolli teadlikkuse tõstmisel puuetega inimeste õigustest ja hoiakute muutmisel. Meedias kujutatakse puuetega inimesi sageli ühes või teises äärmuses olevatena – vaesed, kellele tuleb kaasa tunda, või kangelased, kes julgevad elada. Niisugune kujutamine ainult soodustab puuetega inimeste kohtlemist stereotüüpide alusel ega aita mõista, et nad moodustavad niisama huvitava ja mitmekülgse rühma kui mis tahes teine rühm ühiskonnas.

Oluline oli võimekus, mitte puue, mis on sõna, mida ma kuigi hea meelega ei kasuta.

Marlee Matlin, kurt näitleja ja Oscari võitja

Ei barjääridele, ei piiridele

SALTO brošüür „No Barriers, No Borders”²⁴ (Ei barjääridele, ei piiridele) räägib sellest, kuidas juhtida rahvusvahelisi eri võimekusega inimeste projekte noortele puuetega ja puueteta inimestele. See annab konkreetseid vihjeid ja juhiseid noorsootöötajatele ja projektikorraldajatele näiteks selle kohta, kuidas suhelda erinevate puuetega inimestega, kuidas rahastada noorteprogramme või kuidas korraldada noortele koolituskursusi.

www.salto-youth.net/rc/inclusion

Lõpumärkused

- ¹ www.un.org/esa/socdev/enable/dis50y10.htm
- ² Märkus. Inglisekeelset terminit „handicap” ei peeta enam sobilikuks ega kooskõlas olevaks tänapäevase arusaamaga puuetest. Terminieelistused puuetega inimeste seas ja eri geograafilistes piirkondades võivad erineda. Puuetega inimeste soove tuleb austada nii palju kui võimalik.
- ³ WHO, “Disability and Health Fact sheet N°352”, 2011: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/index.html.
- ⁴ United Nations, 2008, “Mainstreaming disability in the development agenda (E/CN.5/2008/6)”: www.un.org/disabilities/documents/reports/e-cn5-2008-6.doc.
- ⁵ United Nations, 2006, “Some Facts about Persons with Disabilities”, International Convention on the Rights of Persons with Disabilities: www.un.org/disabilities/convention/pdfs/factsheet.pdf.
- ⁶ WHO, “World Report on Disability”, 2011: www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en.
- ⁷ Department for International Development (DFID) 2000, “Disability, Poverty and Development”, DFID, UK.
- ⁸ Mckee, Barbara, Disabled and the holocaust: Disabled Persecution, 2004: www.eastrenfrewshire.gov.uk/holocaust/holocaust_remem-brance_2004_-_other_victims/holocaust_remembrance_2004_-_disabled___the_holocaust.htm.
- ⁹ Written Comments Submitted Jointly by Center for Reproductive Rights, European Disability Forum, International Centre For The Legal Protection Of Human Rights (Interights), International Disability Alliance, Mental Disability Advocacy Center, 16 August 2011: http://mdac.info/sites/mdac.info/files/Gauer%20v%20%20France_Submission_ECHR_FINAL.pdf.
- ¹⁰ European Court of Human Rights, “Reproductive Rights, Factsheet”, 2011: www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/4B7D24F7-F9EF-4749-B16B-68E650B95C5A/0/FICHES_droits_procr%C3%A9ation_EN.pdf.
- ¹¹ UN Department for Economic and Social Information and Policy Analysis, 1994.
- ¹² Oliver, Michael, Understanding Disability: From theory to practice, 1996, Macmillan: Basingstoke.
- ¹³ Morris, Jenny, Pride Against Prejudice: Transforming Attitudes to Disability, 1991, Women's Press: London.
- ¹⁴ Handbook for Parliamentarians, No.14, 2007, From Exclusion to Equality Realizing the rights of persons with disabilities, UN and Inter-Parliamentary Union: www.un.org/disabilities/default.asp?id=212.
- ¹⁵ Inglisekeelne termin „mentally retarded” ei ole enam ajakohane ega kooskõlas tänapäevase arusaamaga puuetest.
- ¹⁶ www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx
- ¹⁷ www.internationaldisabilityalliance.org
- ¹⁸ Euroopa Puuetega Inimeste Foorumi pressiteade, 5. jaanuar 2011: www.edf-feph.org/Page_Generale.asp?DocID=13855&thebloc=26586.
- ¹⁹ Märkus. Mõned eksperdid ja uurijad eelistavad inglise keeles kasutada terminit „ableism” (ingl k *able* – võimeline), kuna see ei keskendu üksnes puudele, vaid võimekuse kujunemisele, mis on puudega alati seotud.
- ²⁰ www.simonstevens.com
- ²¹ UN High Level Meeting on Youth, “Youth with Disabilities” Fact Sheet: <http://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20sheet%20youth%20with%20disabilities.pdf>.
- ²² Carol Miller and Bill Albert, “Mainstreaming disability in development: lessons from gender mainstreaming”, 2005: www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/Disability/RedPov_gender.pdf.
- ²³ “Young and Disabled: Daily Challenges for Equality”, EDF Youth Committee publication, 2009: www.edf-feph.org/Page.asp?docid=18486&langue=EN.
- ²⁴ “No Barriers, No Borders”, SALTO-YOUTH Inclusion Resource Centre, 2008: www.salto-youth.net/downloads/4-17-913/NoBarriersNoBorders.pdf

Vaimupuudega Inimeste Huvikaitse Keskus (*Mental Disability Advocacy Centre*) koos partnerorganisatsioonidega algatas kampaania puuetega inimeste häälõiguse edendamiseks: www.savethevote.info.

Seotud harjutused

- Uniste linna mošee
- Ravimite kättesaadavus
- Kõik võrdsed – kõik erinevad
- Usklikud
- Kas ma võin siseneda?
- Erinev palk
- Dosta!
- Kangelased
- Tahan töötada
- Keelebarjäär
- Räägime seksist
- Tee Võrdsusemaale
- Rassismile reageerimine
- Märka võimeid
- Astu samm ette
- Kes oled mina?
- Töö ja lapsed

Diskrimineerimine ja sallimatus

MUL ON KAHJU, AGA MEIE
KLIENDILE EI MEELDI TEIE
LIPSU VÄRV...

Diskrimineerimine ja sallimatus

Mis on diskrimineerimine ja sallimatus?

Diskrimineerimine kõikides võimalikes vormides ja väljendusviisides on üks enamlevinud inimõiguste rikkumiste ja kuritarvitamise vorme. See mõjutab iga päev miljoneid inimesi ja seda on väga raske ära tunda. Diskrimineerimine ja sallimatus on lähedalt seotud mõisted.

Sallimatus on austuse puudumine enda tavadest või uskumustest erineva vastu. See hõlmab ka nende inimeste tõrjumist, keda tajume erinevatena, näiteks meie rühmast erineva sotsiaalse või rahvusühma liikmed või inimesed, kelle poliitilised vaated või seksuaalne sättumus erinevad meie omast. Sallimatus võib end ilmutada paljudes tegevustes alates vältimisest ja vihakõnest ning lõpetades füüsiliste vigastuste tekitamise või isegi mõrvaga.

Diskrimineerimine tekib siis, kui inimesi eelistatakse sarnases olukorras teistest vähem ainult seetõttu, et nad kuuluvad või neid arvatakse kuuluvat teatud rühma või inimkategooriasse. Inimesi võidakse diskrimineerida nende vanuse, puude, rahvuse, päritolu, poliitiliste vaadete, rassi, usu, bioloogilise või sotsiaalse soo, seksuaalse orientatsiooni, keele, kultuuri ja palju muu alusel. Diskrimineerimine, mis on sageli inimeste eelarvamuste tulemus, muudab inimesed võimetuks, takistab neid saamast aktiivseteks kodanikeks, piirab nende oskuste arengut ja paljudel juhtudel muudab kättesaamatuks töökoha, tervishoiuteenused, hariduse või elukoha.

Diskrimineerimine mõjutab otseselt neid inimesi ja rühmi, keda diskrimineeritakse, aga samuti mõjutab see otseselt ja tugevalt ühiskonda tervikuna. Ühiskond, kus diskrimineerimine on lubatud või sallitud, on ühiskond, kus inimestel puudub võimalus vabalt kasutada oma potentsiaali enda ja ühiskonna heaks.

Käesolevas osas kirjeldatakse diskrimineerimise eri palgeid, kuidas see mõjutab inimõigusi ning räägitakse meetmetest ja algatustest, mis on tegemisel või mida tuleb juurutada,

et anda sallimatusele ja diskrimineerimisele vastulööök ning panustada rahu- ja vabaduskultuuri arengusse. Peatüki teistes jaotistes on lähemalt räägitud ka diskrimineerimise enamlevinud vormidest, näiteks diskrimineerimisest puude, soo või usu alusel.

Võrdsuse ja mittediskrimineerimise põhimõtted on esitatud inimõiguste ülddeklaratsioonis: „Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt” (artikkel 1). See inimväärikuse ja -õiguste võrdsuse mõiste on osa tänapäevasest demokraatiast, nii et riikidel on kohustus kaitsta mitmeid vähemusi ja vähem kaitstud rühmi ebavõrdse kohtlemise eest. Artiklis 2 on sätestatud diskrimineerimise keeld: „Kõigil on õigus selles deklaratsioonis sätestatud õigustele ja vabadustele ilma igasuguse vahetegemiseta.”

Euroopa Nõukogu liikmesriikide eesmärk on ka mittediskrimineerimine Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 14. Selle artikliga kaitstakse diskrimineerimise eest ainult seoses konventsioonis sätestatud teiste õiguste nautimisega. Euroopa Inimõiguste Kohtu protokoll 12 koostati selleks, et tagada tugevam, eraldi seisev õigus võrdsusele ja diskrimineerimise üldine keelamine: „Tagatud on seadusega sätestatud mis tahes õiguse nautimine diskrimineerimiseta mille alusel tahes ...”¹ Seega laiendatakse selle protokolliga Inimõiguste Kohtu ulatust, kuna see hõlmab mis tahes seadusliku õiguse diskrimineerimist, isegi siis, kui konventsioon seda õigust ei sisalda.

? *Kas teie riik on ratifitseerinud Euroopa Inimõiguste Kohtu protokoll 12?*

Otsene ja varjatud diskrimineerimine

Diskrimineerimine võib olla otsene või varjatud. Otsest diskrimineerimist kirjeldab kavatsus diskrimineerida inimest või rühma, näiteks kui personaliosakond ei võta vastu roma rahvusest tööle kandideerijaid või kinnisvarabüroo ei üüri kortereid immigrantidele. Varjatud diskrimineerimine tekib siis, kui näiliselt neutraalne säte, kriteerium või praktika paneb konkreetse rühma esindajad teistega võrreldes reaalselt halvemasse olukorda. Näiteks tuletõrjajatele seatud minimaalse pikkuse kriteerium (tänu millele võib välja jääda märksa rohkem nais- kui meessoost taotlejaid) või kauplus, mis ei võta tööle inimesi, kes katavad oma pead. Need reeglid, mis oma väljenduselt on näiliselt neutraalsed, võivad tegelikult panna teatud sotsiaalsete rühmade liikmed ebavõrdsesse olukorda. Nii otsene kui ka varjatud diskrimineerimine on inimõiguste dokumendi järgi keelatud; varjatud diskrimineerimine on sageli rohkem levinud ja seda on keerulisem tõestada kui otsest diskrimineerimist.

? *Kas olete kunagi tundnud, et teid on diskrimineeritud?*

Struktuurne diskrimineerimine

Struktuurne diskrimineerimine põhineb sellel, kuidas meie ühiskond on korraldatud. Süsteem ise paneb teatud inimrühmad halvemasse seisuga. Struktuurne diskrimineerimine töötab läbi normide, rutiinide, hoiaku- ja käitumismustrite, mis tekitavad takistusi tõelise võrdsuse või võrdsete võimaluste saavutamisel. Struktuurne diskrimineerimine ilmneb sageli institutsionaalse eelarvamuse, mehhanismidena, mis järjekindlalt eksivad ühe rühma kasuks ja diskrimineerivad teist või teisi. Nendel juhtudel ei pärine tulemuseks olev diskrimineerimine selgelt üksikisiku veendumusest inimese või inimeste rühma suhtes, vaid institutsionaalsetest struktuuridest, olgu need seaduslikud, organisatsioonilised või muud. Struktuurse diskrimineerimise raskus seisneb selle nähtavaks muutmises, kuna sageli kasvame selle sees üles ning see on enesestmõistetav ja selles ei kahelda.

Struktuurse diskrimineerimise olemasolu tekitab riikides vajaduse võtta vastu strateegiaid, mis ei tegele mitte üksnes õigusraamistikuga, vaid ka teiste algatustega, võttes arvesse käitumismustreid ja seda, kuidas toimivad erinevad asutused. Inimõigustealane haridus võib olla üks vastuseid sellele probleemile.

OLULISED KUUPÄEVAD

27. jaanuar

Rahvusvaheline holokaustiõhvrte mälestuspäev

21. märts

Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev

8. aprill

Rahvusvaheline romade päev

17. mai

Rahvusvaheline homfoobia ja transfoobia vastane päev

20. juuni

Ülemaailmne pagulaste päev

2. august

Rahvusvaheline roma holokausti mälestuspäev

9. november

Rahvusvaheline fašismi ja antisemitismi vastane päev

16. november

Rahvusvaheline

sallivuse päev

18. detsember

Rahvusvaheline

võõramaalaste päev

Struktuurse diskrimineerimise põhielement ei ole mitte kavatsus, vaid selle mõju.

Fred Pincus

Struktuurne ebavõrdsus on seisund, mis tekib siis, kui teatud rühmadel on teiste rühmadega võrreldes ebavõrdne staatus, mis on nende rollide, funktsioonide, õiguste ja võimaluste ebavõrdsete suhete tulemus. Võitlus diskrimineerimise vastu peab kohtutest välja liikuma ning jõudma haridusse ja poliitikasse.

Mirjana Najcevska, ÜRO Aafrika päritolu inimeste ekspertide töörühma juhataja

Tsivilisatsiooni tuleks hinnata selle põhjal, kuidas koheldakse vähemusi.

Mahatma Gandhi

Andke mulle eelarvamus ja ma liigutan maailma.

Gabriel García Márquez

Eeliskohtlemine

Mõnel juhul koheldakse teatud rühmadesse kuuluvaid inimesi eelistavamalt või positiivsemalt, et leevendada või heastada struktuurse diskrimineerimise tekitatud kahjusid. Eeliskohtlemine, mida mõnikord nimetatakse ka positiivseks diskrimineerimiseks, ei pruugi mitte lihtsalt olla lubatud, vaid võib olla ka teretulnud, et ebavõrdsusele vastulööki anda. Näiteks majanduslikud erinevused maa- ja linnapiirkondades võivad kaasa tuua teenuste kättesaadavuse eri taseme. See võib põhjustada ebavõrdsust, kui ei pingutata, et tasakaalustada algse majandusliku tasakaalutuse mõjusid. Sellistel juhtudel on eelistav kohtlemine vajalik, et kindlustada võrdsus, selle asemel et tekitada ebavõrdsust.

Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta sätestab, et eeliskohtlemise programmid võivad olla vajalikud riikides, kus konventsioon on kinnitatud, et korrigeerida süstemaatilist diskrimineerimist. Niisuguste meetmetega aga „ei kaasne mingil juhul ebavõrdsete või eraldi õiguste alalhoidmine eri rassirühmadele pärast seda, kui on saavutatud eesmärgid, mille saavutamiseks need meetmed kasutusele võeti”.

Mitmekordne diskrimineerimine

Me kõik kuulume mitmesse ühiskondlikku rühma või samastume nendega. Ebasoodsamas seisus ühiskondliku rühmaga tegeledes on oluline olla teadlik rühma sisemisest heterogeensusest ja võimalikest diskrimineerimisalustest. Need tunnused ei tähenda mitte ainult rohkem võimalusi diskrimineerimiseks, aga ka nende tulemist mitmest suunast. Näiteks lesbiline roma naine võib langeda mitmesuguse diskrimineerimise ohvriks teisest rahvusest heteroseksuaalsete inimeste seas; samas võib ta kokku puutuda homfoobiaga romade kogukonnas ja rassismiga LGBT-kogukonnas. Enamikul juhtudest tekib mitmekordne diskrimineerimine nii-öelda nähtavate vähemuste, naiste ja puuetega inimeste seas.

Enamused ja vähemused

Diskrimineerimist kasutavad enamasti enamused vähemuste suunas, kuigi on olemas ka vähemustepoolne diskrimineerimine. Enamusse kuulumine on staatiline või dünaamiline olukord, mis sõltub mitmest tegurist. Kui kuulume demokraatlikel valimistel võitja poolele, kuulume enamusse oma veendumuste, otsuste või näiteks hääletamise tulemusena. Kui meie veendumused muutuvad või erakond, mida toetame, valimistel kaotab, ei ole me enam osa enamusest. Enamusel ja vähemusel on rohkem staatilisi positsioone, kui meie identiteedi üks või mitu aspekti (rahvus, usk, seksuaalne orientatsioon, sugu, elustiil, puue) esindavad rühma, mis moodustab vähem (enamasti palju vähem) kui 50% kogu rahvastikust antud geograafilisel üksusel.

Demokraatiat võib haavata enamuse türannia – see on olukord, kus enamuse hääl on nii rõhuv, et eirab täielikult vähemuste liikmete vajadusi ja soove. Inimõiguste raamistik kaitseb kodanikke üksikisiku või üksikisikute väikese rühma rõhumise eest ja on ka vähemuste kaitsevahend enamuse ees.

? Kas teile tuleb pähe keegi, kes ei pruugi iial kogeda diskrimineerimist?

Stereotüüpide ja eelarvamuste roll

Stereotüüp on üldistatud veendumus või arvamus teatud inimrühmast, näiteks see, et ettevõtjad on auahned, ametnikel puudub huumorimeel või naistel on pikad juuksed ja nad kannavad seelikuid. Stereotüüpide peamine funktsioon on reaalsust lihtsustada. Stereotüübid põhinevad tavaliselt kas teatud sorti isiklikul kogemusel või muljetel, mille oleme omandanud varajases lapsepõlves suhtlusest meid kodus ümbritsevate täiskasvanutega, koolis või meediast ja mis seejärel muutusid üldisemateks ning hõlmasid kõiki inimesi, kes võiksid võimalikult seotud olla.³

Eelarvamus on tavaliselt negatiivne hinnang, mille anname teisele inimesele või inimestele neid tegelikult tundmata. Eelarvamusi, just nagu stereotüüpe, õpime osana suhtlusest. Üks erinevus stereotüübi ja eelarvamuse vahel seisneb selles, et kui inimese või konkreetse olukorra kohta on piisavalt teavet, kaotame oma stereotüübid. Eelarvamus toimib pigem ekraanina, läbi mille tajume reaalsust. Järelikult ei piisa eelarvamusest vabanemiseks enamasti ainult teabest, kuna eelarvamus mõjutab meie reaalsustaju; töötleme teavet, mis kinnitab meie eelarvamust, ega pane tähele või unustame kõik, mis sellele vastandub. Eelarvamustest on seetõttu keeruline üle saada; kui faktid neile vastu räägivad, eelistame pigem eitada fakte kui kahelda eelarvamuses („ta ei ole ju päris kristlane”; „ta on erand”).

Diskrimineerimine ja sallimatus põhinevad sageli teadlikel või alateadlikel eelarvamustel ja stereotüüpidel või kasutatakse neid nende õigustamiseks; need on eelarvamuse väljendused praktikas. Struktuurne diskrimineerimine on eelarvamuse alalhoidmise tulemusel.

Sallimatuse ja diskrimineerimise vormid

Ksenofoobia

Õigekeelsussõnaraamatu järgi on ksenofoobia „võõrapelgus, võõraviha”. Teisisõnu tähendab see ebaratsionaalset vastumeelsust võõraste või võõramaalaste suhtes; see on ebaratsionaalne, kuna ei põhine tingimata konkreetset kogemusel, milles võõramaalased kujutasid ohtu. Ksenofoobia on eelarvamus, mis on seotud eksiarvamusega, et teistest riikidest, rühmadest, kultuuridest pärit või teist keelt kõnelevad inimesed on ohtlikud.

Ksenofoobia on tihedalt seotud rassismiga – mida erinevamana teist tajutakse, seda tugevamad on enamasti hirmud ja negatiivsed tunded. Ksenofoobia on üks diskrimineerimise enam levinud vorme ja põhjuseid ning seetõttu on see inimõiguste seisukohast väljakutse.

? Kes on teie ühiskonnas ksenofoobia sihtmärgid?

Rassism

Mõned eelarvamusel võivad kujuneda ideoloogiateks ja toita vihkamist. Üks niisugune ideoloogia on rassism. Rassism hõlmab diskrimineerivat või kuritarvitavat käitumist inimeste suunas, lähtudes väljamõeldud alaväärsusest. Laialt on levinud veendumus, et inimeste hulgas on rasse, kes on eristatavad füüsiliste erinevuste põhjal. Teadusuuringud aga näitavad, et „inimeste kogumid ei ole ühesed, selgelt piiristatavad, bioloogiliselt eristuvad rühmad”⁴ ja rass on väljamõeldud entiteet või sotsiaalne konstrukt. Kõik inimesed kuuluvad samasse liiki ja seetõttu ei tundu loogiline rääkida rassidest.

Rassistlike ideoloogiate mõju inimkonnale on olnud laastav; nendega on õigustatud orjapidamist, kolonialismi, apartheidi, sundsteriliseerimist ja inimeste hävitamist. Need on olnud aluseks natside ideoloogiatele ning juutide ja teiste „alaväärtuslike rahvaste” hävitusprogrammidele.

Kahjuks esineb rassismi ka tänapäevases Euroopa ühiskonnas ja poliitikas. Kuigi rassi ei aktsepteerita enam bioloogilise kategooriana ja ainult vähesed usuvad ülemlässidesse, kellel on loomupärane õigus kasutada võimu nende üle, keda peetakse alaväärseteks, püsib rassism endiselt ja võtab uusi vorme, näiteks kultuuriline rassism või rahvuskesksus, veendumus, et mõned kultuurid (enamasti inimeste endi oma) on paremad või teised kultuurid, traditsioonid, tavad ja ajalood pole nende omadega võrreldavad.

Igasugune kujutamine on ühel või teisel viisil väärti kujutamine.

Edward Said

Vaadates eelarvamus kõõritab ja rääkides valetab.

Laure Junot, Abrantès' hertsoginna

Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev

21. märtsil mälestatakse 1960. aastal toimunud Sharpeville'i massimõrva, kui Lõuna-Aafrika Vabariigi politsei avas Sharpeville'is tule rahulike meelevaldajate pihta, kes protesteerisid apartheidirežiimi kehtestatud seaduste vastu, ning tappis 69 inimest.

Natsionalismi-, rassismi- ja fašismivastane ning migrante ja pagulasi toetav Euroopa võrgustik *UNITED for Intercultural Action* koordineerib selle kuupäeva aegu üleeuroopalist tegevusnädalat, et edendada sallivust ja võrdseid õigusi ning tähistada Euroopa mitmekesisust.⁷

Diskrimineerimine, ksenofoobia ja rassism on maailma paljudes osades laialt levinud. Indias on umbes 160 miljonit dalitit (puutumatu), kes kannatavad kastisüsteemi all. USAs on rass peamisi tegureid, mille põhjal otsustatakse, kes mõistetakse surma.⁵ Tšehhi, Slovakkia ja Ungari haiglates on ka 21. sajandil praktiseeritud roma rahvusest naiste sundsteriliseerimist.⁶

Sisserändajate laialt levinud deporteerimine ja ebavõrdne kohtlemine ning teatud rahvusvähemuste (näiteks romade) struktuurne diskrimineerimine paljude valitsuste poolt ergutab ksenofoobiat ja varjatud rassistlikke tundeid. Vihast motiveeritud kuritegusid, mida toetavad rassistlikud ideoloogiad, kajastatakse paljude Euroopa Nõukogu liikmesriikide uudistes.

? *Kas oskate nimetada teie riigis hiljuti toimunud rassistliku vägivalda juhtumeid?*

Antisemitism

Antisemitismi võib defineerida kui „vaenulikkust juutide kui religioosse või vähemusrühma vastu, millega sageli kaasneb sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline diskrimineerimine”.⁹ Antisemitism on Euroopa ajaloos olnud laialt levinud tänapäevani. 19. sajandi lõpuks olid juudikogukonnad Venemaal regulaarselt sattunud pogromide ohvriteks, mis olid kohaliku rahvastiku organiseeritud süstemaatilised diskrimineerivad vägivaldaaktid juudikogukondade vastu, mida sageli saatsid korrakaitsete passiivne nõusolek või aktiivne osalus ja mida julgustas valitsuse antisemiitlik poliitika. Rünnaad juudikogukondadele olid sagedased ka teistes Euroopa riikides, teiste seas Prantsusmaal ja Austrias.

Fašismi teke 20. sajandi esimesel poolel tõi paljudele Euroopa juutidele veelgi kannatusi, kuna antisemitism sai osaks võimul olevatest rassistlikest ideoloogiatest. See kehtib fašistlike režiimide ja nende kohta, kes tegid otsest või kaudset koostööd Saksamaa natsi-režiimiga holokausti ajal, aga see avaldas mõju ka teistele ühiskondadele ja süsteemidele, mida mõjutasid rassistlikud ideoloogiad.

Holokaust (ehk *HaSho'a*, mis heebrea keeles tähendab laastamist), mille panid toime natsi-Saksamaa ja selle liitlased Teise maailmasõja ajal, hävitas süstemaatiliselt hinnanguliselt 6 miljonit juuti ainult sellel põhjusel, et nad olid juudid.

Bolševike revolutsioon lõpetas Nõukogude Liidus pogrommid, aga antisemitism püsis mitmel kujul, näiteks sunniviisilise ümberpaigutamise, vara konfiskeerimise ja näidiskohtuprotsessidena. Kommunistlike režiimide all peideti antisemitismi sageli ametliku sionismivastase poliitika taha.

Tänapäeval on antisemitism Euroopas endiselt laialt levinud, kuigi mõnel juhul on avalikkusel seda keerulisem tuvastada või tunnistada. Viimastel aastatel on rüvetatud juutide kalmistuid, juudid on vihakõnede tavapärased sihtmärgid ja nad langevad mõnikord füüsiliste rünnaadte ohvriks. Uurimistöö näitab püsivalt kõrget antisemitismi taset Euroopa ühiskondades, mida saadavad juhulised tõusud.

Rassismi ja sallimatuse vastane Euroopa komisjon (ECRI) tõi välja, et Euroopas on ärevust tekitav trend, et hoolimata kõikidest pingutustest antisemitismi „soodustavad jätkuvalt, avalikult või kodeeritult teatud parteid ja juhid (mitte ainult äärmuslikud), aga ka teatud valitseva suuna parteid”¹⁰, ja neid reeglistikke sallivad või isegi aktsepteerivad rahvastiku teatud segmendid.

? *Mis juhtus juutidega Teise maailmasõja ajal teie riigis?*

Rassism on saavutanud uut sorti austuse praktilise lahendusena poliitiliste probleemide lahendamisel. Muidugi ei nimetata seda rassismiks. Me nimetame seda terrorismi- või immigratsioonivastaseks poliitikaks.

Alana Lentini⁸

Noored antisemitismi vastu

Sallimatusvastane liikumine (Hispaania)

Keskkooliõpilased maalisid Picasso maali „Guernica” osasid ja panid need avaliku ürituse ajal kokku suurele seinale, et näidata, et mineviku hukutav reaalsus on olemas ka siin ja praegu. Samal ajal seletati publikule maalil kasutatud sümboleid ning teose seost holokausti ja kristalliöö pogrommiga.

Holokausti Keskus ja Fond (Venemaa): rahvusvahelised võistlused „Holokausti õppetunnid – tee sallimiseni”

2002. aastast alates on selles keskses korraldatud mälestusprogramme ja rahvusvahelisi hariduslikke tegevusi sallivusest ja holokaustist, sealhulgas iga-aastane võistlus Venemaa, teiste Euroopa ja SRÜ riikide, Iisraeli ning USA õpilastele ja õpetajatele.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioon 1563 (2007) julgustab liikmesriike kriminaliseerima antisemitismi ja/või vastu võtma seda hukka mõistvaid õigusakte, sealhulgas (aga mitte ainult) holokausti eitamine, sõltumata sellest, kas rikkujaks on üksikisikud, rühmad või isegi poliitilised rühmitused.¹¹

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA) avaldab ülevaateid antisemitismi olukorrast liikmesriikides. 2010. aasta redaktsioonis antisemitismi kohta ELis märkis amet, et „enamikus liikmesriikidest ei ole ametlikke või isegi mitteametlikke andmeid ega statistikat antisemitismi juhtumite kohta”. Amet on tunnustanud holokaustialase hariduse vajalikkust antisemitismi käsitlemisel, ning aastate jooksul on selles valdkonnas käivitatud mitmeid ühisprojekte ja neil osaletud.¹²

Romade diskrimineerimine: mustlasvastasus

Nimetust „roma” kasutatakse üldistavalt väga mitmekesise koosseisuga rahvusrühma kohta, mille liikmed jagunevad enesemääratluse järgi mitmetesse alarühmadesse vastavalt geograafilisele asukohale, murrakule ja tegevusalale. Euroopas on ligikaudu 10 miljonit roma. Mõned rühmad harastavad rändavat eluviisi ilma alalise elukohata, kuid suurem osa on tänapäeval paikseks jäänud. Leidub nii urbaniseerunud romade rühmi kui ka rohkem või vähem eraldatud aladel või väiksemate linnade või külade teatud osades elavaid kogukondi. Romad elavad praktiliselt kõigis Euroopa riikides.

Mustlasvastasus (romafoobia) on üks rassismi alaliik, mida iseloomustab romade dehumaniseerimine ja nende vastu suunatud institutsionaalne rassism. „Ühelt poolt on selle aluseks kujutletavad hirmud, negatiivsed stereotüübid ja müüdid ning teiselt poolt romade diskrimineerimise pika ajaloole eitamine või üldsuse teadvusest kustutamine.”¹³

Romade diskrimineerimisel on sügavad juured ning seda esineb igapäevaselt kõikjal Euroopas. Euroopa Komisjoni inimõigusvoliniku sõnul on kogu Euroopas tekkinud ärevaks tegevaid tendentse ning natside ideoloogiat ja põhjendusi meenutavat mõtteviisi, näiteks hirm turvalisuse ja rahvatervise pärast. Kogu romade populatsiooni pidamine kriminaalseks kontingendiks on liikmesriikides samuti väga levinud.¹⁴

Romade diskrimineerimise suure tõenäosuse tõttu on nende populatsioon ebaproportsionaalselt kaitsetu relvakonfliktide, loodusõnnetuste ja majanduskriiside korral. Paljudes riikides (Bulgaaria, Ungari, Itaalia, Rumeenia jne) on romad langenud rassistlike rühmituste vägivalda ja mõrvade ohvriks. Endise Jugoslaavia relvakonfliktides jäid romad kahe tule vahele. Romade piirkonnad ja külad elavad sageli eraldatuses ja isolatsioonis.¹⁵

Paljud noored romad kasvavad üles vaenulikus sotsiaalses õhkkonnas, kus nende kogukond ja pere on ainsaks toetuse ja tunnustuse allikaks. Neil ei ole võimalik teostada mitmeid põhiõigusi, näiteks õigust haridusele või tervishoiule, või on nende juurdepääs sellistele teenustele piiratud.

? *Kui suur on romade hinnanguline osakaal teie riigi elanikkonnas?*

Rumeenia ja Bulgaaria päritolu romade väljasaatmine Prantsusmaalt 2010. aastal

2010. aastal alustas Prantsuse valitsus karmi käe poliitikat hiljuti Prantsusmaale saabunud romade ebaseaduslike laagrite vastu ning saatis tuhanded sealse elanikud tagasi Rumeeniasse ja Bulgaariasse, väites, et romade sealviibimine põhjustab kuritegevuse ja avaliku korra rikkumiste märkimisväärset kasvu.

ÜRO rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee kritiseeris teravalt Prantsusmaa tegevust, öeldes, et tegemist on rassismi ja ksenofoobia märkimisväärse taaselustumisega. Samal ajal korraldatud arvamusküsitlustest ilmnis, et 65% prantslastest toetas valitsuse karmi poliitikat.¹⁶ Euroopa sotsiaalõiguste komitee jõudis üksmeelsele järeldusele, et romade sunniviisilise väljasaatmisega rikuti muudetud Euroopa sotsiaalharta tagatud õigusi, sealhulgas diskrimineerimise keeldu ja õigust eluasemele.¹⁷

Romakeelse sõnaga *porrajmos* tähistatakse natside ja nende liitlaste poolt aastatel 1933–1945 Euroopa romade vastu toime pandud genotsiidi. Hinnanguline ohvrite arv on eri allikate andmetel erinev, ulatudes poolest miljonist kuni kahe miljonini ning kuni 70% sõjaeelse romade populatsiooni hävitamiseni.

? *Kuidas romasid teie riigi uudistes tavaliselt kujutatakse?*

Pikkamööda hakkab suurenema teadlikkus ja mure romade olukorra pärast. Romade kaasamise aastakümme (2005–2015) on Euroopa valitsuste esmakordne poliitiline algatus, millega tahetakse parandada romade sotsiaalmajanduslikku olukorda ja kaasatust.¹⁹ Ka noorte korraldatud aktsioonid ja programmid on kaasa ainud romavastase sallimatuse ja eelarvamuste vähenemisele tänu mitmete meie õpitud stereotüüpide murdmisele. Näiteks rahvusvahelises kampaanias „Tüüpiline roma?” pöörati tähelepanu stigmatiseerimisele ja stereotüüpidele kui romade sotsiaalse tõrjutuse algpõhjustele.²⁰

Euroopa Nõukogu alustas romade diskrimineerimise vastast tegevust 1969. aastal, võttes vastu esimese ametliku teksti Euroopa mustlaste ja muude rändrahvaste olukorra kohta. 2006. aastal käivitas Euroopa Nõukogu teadlikkuse tõstmise kampaania „Dosta!”, mille eesmärk on mitteromade ja romade vastastikune lähendamine.

2010. aastal võeti kõrgetasemelisel kohtumisel vastu Strasbourgi deklaratsioon romade kohta, milles liikmesriigid leppisid kokku, et romade diskrimineerimise lõpetamise ning nende sotsiaalse kaasamise ja aktiivse osaluse meetmeid tuleb eelisarendada.

2012. aastal algatas Euroopa Nõukogu noorsootöö sektsioon koostöös Euroopa romade võrgustike ja organisatsioonidega noorte romade tegevuskava, mille eesmärk on suurendada roma noorte osalust romasid ja noori puudutava Euroopa poliitika kujundamises ning vähendada diskrimineerimise mõju noortele romadele.

Euroopa romade olukorrale pöörab tähelepanu ka rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon. Selle mustlasvastasust ja romade diskrimineerimist käsitlevas üldises soovituses 13 (2011) rõhutatakse, et mustlasvastasus on „eriti püsiv, vägivaldne ja laialt levinud rassismi vorm”, ning kutsutakse valitsusi üles hariduse, tööhõive, elamumajanduse ja tervishoiu valdkondades mustlasvastasusega võitlema ning tõkestama romade vastu suunatud rassistlikku vägivalda ja kuritegevust.

Mustlasvastasus põhjustab noorte inimeste passiivsust, pettumust, marginaliseerumist ja vastastikuste stereotüüpide kujunemist, samuti hirmu teiste inimestega suhtlemise ees segregatsiooni, vastaspoole kohta tekkinud väärettekujutuste ja väheste suhtlemisvõimaluste tõttu.¹⁸

Ka Euroopa Liit on hakanud järjest enam tunnustama vajadust astuda vastu romade diskrimineerimise tagajärgedele. 2011. aasta aprillis kiitis Euroopa Komisjon heaks romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiatega ELi raamistiku aastani 2020²¹, milles öeldakse, et „hoolimata nii liikmesriikide kui ka ELi tasandil saavutatud teatavast edust, on viimaste aastate jooksul enamiku romade igapäevaelus muutunud vähe”.

Usuline sallimatus

Usuvabadus ja usuline sallivus on igas Euroopa riigis tunnustatud põhiväärtused, kuid sellegipoolest ei ole religiooni alusel diskrimineerimine veel kadunud. Usuline sallimatus on sageli seotud rassismi ja ksenofoobiaga, eriti antisemitismi ja islamofobiaga. Kui minevikus olid Euroopale iseloomulikud konfliktid ja nendega seotud diskrimineerimine protestantide ja katoliiklaste, lääne- ja idakiriku, „ametlike” kristlike konfessioonide ja neist lahku löönud usuvoolude vahel, on kristlike konfessioonide poliitiliste erimeelsuste tähtsus nüüdseks oluliselt kahanenud. Samal ajal on Euroopas populaarsust kogunud mitmete väiksemate usuvoolude esindajad: bahaistid, budistid, lahusulised kristlased, hindud, juudid, moslemid ja rastafarid. Tihti jäetakse selliste usuvoolude esindajad ja ka miljonid Euroopas elavad mitteusklikud piisava tähelepanuta.

Kuna usuline sallimatus on sageli seotud rassismi ja ksenofoobiaga, kipub sellega kaasnema mitmekordne diskrimineerimine.

? Millised vähemususundid on esindatud teie riigis?

Diskrimineerimine soolise identiteedi, soo või seksuaalse sättumuse alusel

Sooga seotud diskrimineerimine hõlmab naiste diskrimineerimist meestega võrreldes (seda nimetatakse ka seksismiks või sooliseks diskrimineerimiseks), transinimeste või transsooliste diskrimineerimist. Viimasesse rühma kuuluvad need isikud, kelle sooline identiteet läheb lahku neile kultuuriliselt omistatud soost. Seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimine mõjutab homo- ja biseksuaale. Kuna meeste ja naiste võrdsusest on põhjalikumalt räägitud sotsiaalset sugu käsitlevas osas, vaatleme siin üksnes sotsiaalse või bioloogilise sooga seotud diskrimineerimise ülejäänud vorme.

Homofobiat on sageli defineeritud kui „ebaratsionaalset kartust ja vastikust homoseksuaalsuse ning lesbide, geide, biseksuaalide ja transseksuaalide (LGBT²²) suhtes, mis põhineb rassismile, ksenofoobiale, antisemitismile ja seksismile sarnastel eelarvamustel”.²³ Kui see on suunatud transinimeste vastu, nimetatakse seda transfoobiaks. Mitmed 20. sajandi totalitaarsed režiimid, näiteks Saksamaa natsism, Nõukogude Liidu stalinism ja Hispaania fašism, kuulutasid homofobia oma ametliku poliitilise ideoloogia osaks. Samas on ka Euroopa demokraatlikud riigid pikka aega õigustanud homofobseid õigusakte ning homoseksuaalsuse käsitamist haigusliku või kriminaalse nähtusena, millega on kaasnenud LGBT-inimeste struktuurne diskrimineerimine. Ka täna esineb LGBT-inimeste diskrimineerimist kõigis Euroopa ühiskondades, vaatamata sellele, et paljudes riikides on vastu võetud diskrimineerimisvastased seadused. Suur osa LGBT-inimestest ei saa täielikult teostada oma universaalseid inimõigusi, võivad langeda vaenuritegude ohvriks ning ei pruugi saada kaaskodanikelt kaitset, kui neid tänaval rünnatakse.

Paljudes maailma osades ohustab LGBT-inimesi vägivald, mis võib ulatuda sõnalistest rünnakutest mõrvadeni. Mitmel pool maailmas on homoseksuaalsuse praktiseerimine endiselt kuritegu, mille eest võidakse määrata vanglakaristus või isegi surmanuhtlus.²⁴

Tihti ei ole LGBT inimestel võimalik teostada näiteks oma õigust tööle, kuna tööandjad vallandavad või diskrimineerivad neid seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi alusel.

Romad on ehtsad eurooplased.

Günter Grass

Täpsemat teavet usulise diskrimineerimise kohta on esitatud religiooni ja usku käsitlevas osas.

Sõjaväes anti mulle medal selle eest, et ma kaks meest tapsin, ja vabastati teenistusest selle eest, et ma ühte meest armastasin.

Geist sõjaveterani Leonard Matlovichi hauakiri

37 Euroopa riigis korraldatud küsitluse põhjal väitis 61% noortest geidest, lesbidest, biseksuaalidest ja transinimestest, et nad on kogenud eelarvamusi ja/või diskrimineerimist koolis, ning 51% oli seda kogenud perekonnas. 38% vastanutest oli eelarvamuste ja/või diskrimineerimisega kokku puutunud oma kogukonnas ja 30% sõprade ringis.²⁵

Väga sageli rikutakse koolikiusamise või tööl ahistamisega ka (noorte) inimeste õigust turvalisusele ja isikupuutumusele. Paljudes Euroopa riikides tunnevad lesbi- ja geipaarid, et neid diskrimineeritakse seoses õigusega abielluda, peret luua või lapsendada.

? Millistes eluvaldkondades diskrimineeritakse LGBT-inimesi teie riigis?

Euroopa Nõukogu töö

Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt teinud homofoobiavastases võitluses teedrajava tähtsusega otsuseid. Kohus leidis terves reas kohtuasjades (Dudgeon vs. Ühendkuningriik 1981, Norris vs. Iirimaa 1988, Modinos vs. Küpros 1993), et kriminaalõiguses kehtestatud diskrimineerivad sätted kahe täiskasvanu vabatahtlike suhete kohta rikuvad Euroopa inimõiguste konventsiooni artikliga 8 tagatud õigust austusele eraelu vastu. Sellega osutus kohus esimeseks rahvusvaheliseks institutsiooniks, kus leiti, et seksuaalse sättumuse kriminaliseerimine on vastuolus inimõigustega, ning kohus omab seksuaalse sättumuse juhtumites pikima ajaloo ja suurimat kohtupraktika kogemust. Samuti on arutusel olnud mitmeid üksikvanema poolse adopteerimisega seotud kohtuasju.

2011. aastal avaldas Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik raporti seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi alusel diskrimineerimise kohta. Aruandes tervitati enamikus riikides LGBT-inimeste õiguste vallas toimunud arenguid, öeldes, et „homoseksuaalsuse patoloogiseerimine ja kriminaliseerimine on Euroopas selgelt minevikku jäänud”. Samas märgiti aruandes, et paljudest LGBT-inimeste õiguste valdkondades on endiselt suuri murekohti, eriti seoses transinimeste õigustega.²⁶

Euroopa Nõukogu moodustas LGBT-inimeste küsimustega tõhusamaks tegelemiseks vastava üksuse. See on esimene selletaoline struktuuriüksus rahvusvahelistes valitsustevahelistes institutsioonides ning näitab LGBT-inimeste probleemide olulisust Euroopa inimõiguste kontekstis.

LGBT-inimeste vastaste eelarvamuste vähendamisel ja kaotamisel mängib kesket rolli haridus. Üksnes hariduse kaudu on võimalik eelarvamuste vastu võidelda. Euroopa Noortekeskuste ja Euroopa Noortefondi programmid sisaldavad pidevalt inimõigustealase hariduse ja koolitusega seotud tegevusi homofoobia vastu võitlevatele võtmeisikutele ja aktivistidele. Sinna hulka kuuluvad ka õppesessioonid, mida korraldatakse koostöös rahvusvahelise LGBT-noorte- ja -üliõpilasorganisatsiooni (IGLYO), Põhjamaade ja Poola-Balti lesbi, gei, bi, trans ja queer üliõpilasorganisatsioonide ühenduse (ANSO) ja teiste noorteorganisatsioonidega.

Diskrimineerimise vastu võitlemine

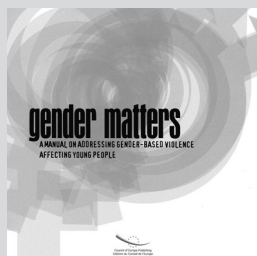
Haridus

Diskrimineerimise ja rassismi vastu saab töötada mitmel viisil:

- kohtuprotsessid, millega kinnitatakse diskrimineerimise keelu kehtivust;
- haridusprogrammid, mis suurendavad teadlikkust eelarvamuse ja sallimatuse mehhanismidest ning nende panusest inimeste diskrimineerimisse ja rõhumisse ning rõhutada mitmekesisuse ja sallivuse väärtust;
- kodanikuühiskonna tegevus diskrimineerimise ja eelarvamuste hukkamõistmiseks, vaenuritegude ja vaenukõne vastu võitlemiseks, diskrimineerimise ohvrite toetamiseks või seadusemuudatuste algatamiseks.

Pedagoogid mõistavad vajadust kasvatada igas inimeses sallivat ja mittediskrimineerivat suhtumist ning luua selline õpikeskkond, kus mitmekesisust ei ignoreerita ega tõrjuta, vaid kasutatakse positiivselt õppimise eesmärgil. Selle käigus peaksid nii laste ja noortega

www.iglyo.com
www.ansoblog.wordpress.com

Gender Matters
2007. aastal avaldas Euroopa Nõukogu noorsootöö seksioon pedagoogidele ja noortejuhtidele suunatud käsiraamatu „Gender Matters”, milles käsitletakse soo ja sooga seotud vägivalda probleeme.

töötavad inimesed kui ka noored ise õppima ära tundma diskrimineerivat käitumist iseendas ja teistes. Näiteks inimõigustealase hariduse aktivistid saavad kasvatada osalejates ühelt poolt teadlikkust ja empaatiat ning teiselt poolt järjekindlust ja enesekehtestamise oskust, et võimaldada inimestel diskrimineerimist vältida, ära hoida või sellele vastu astuda.

Kultuuridevaheline õpe tähendab teadmiste omandamist mitmekesisuse kohta ning see on olnud Euroopa noorsootöös kesksel kohal. Euroopa Liidu noorsootöö valdkonnas tutvustatakse kultuuridevahelist õpet kui „sotsiaalse hariduse protsessi, mille eesmärk on luua positiivseid suhteid erineva kultuuritaustaga inimeste ja rühmade vahel”²⁷ ning suurendada vastastikust lugupidamist ja solidaarsust.

Rahvusvaheline inimõiguste kaitse raamistik

ÜRO

ÜRO süsteemis on üheks põhiliseks diskrimineerimisvastase võitluse vahendiks rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, mis paneb sellega ühinenud riikidele kohustuse kaotada rassiline diskrimineerimine. Konventsiooniga on ette nähtud ka üksikisikute kaebuste lahendamise mehhanism ning selle täitmist kontrollib sõltumatutest ekspertidest koosnev rassilise diskrimineerimise kaotamise komitee. Kõik osalisriigid peavad esitama komiteele regulaarselt aruandeid ning komitee omakorda esitab oma tähelepanekutes soovitusi ja vastuseid riikide küsimustele. Lisaks on komitee käsutuses veel kolm järelevalvemehhanismi: varajase hoiatamise menetlus, riikidevaheliste kaebuste läbivaatamine ja üksikisikute kaebuste läbivaatamine.

ÜRO muudes konventsioonides (näiteks konventsioon naiste diskrimineerimise likvideerimise kohta ja puudega inimeste õiguste konventsioon) käsitletakse teatud konkreetsete rühmade diskrimineerimist.

Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE)

OSCE on regionaalne julgeolekuorganisatsioon, kuhu kuulub 56 liikmesriiki kolmest maailmajaost (kaasa arvatud kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid). OSCE osaleb ka rassismi, ksenofoobia ja diskrimineerimise kõigi vormide, sealhulgas antisemitismi ning kristlaste ja moslemite diskrimineerimise vastu suunatud võitluses. Üks OSCE institutsioon on Varssavis asuv demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (ODIHR), mis

- kogub ja jagab teavet ja statistikat vaenukuritegude kohta;
- tutvustab sallimatus ja diskrimineerimise vastase võitluse häid tavasid;
- abistab osalevaid riike sallimatusest ja diskrimineerimisest tingitud kuritegusid käsitlevate õigusaktide koostamisel ja muutmisel.

OSCE juures tegutseb rahvusvahemuste ülemvolinik, kelle ülesandeks on kindlaks teha ja ennetavalt lahendada vähemusrahvustega seotud pingeid.

Euroopa Liidu diskrimineerimisvastane poliitika

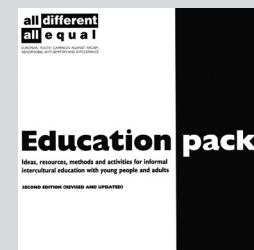
Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 21 lõikes 1 öeldakse: „Keelatud on igasugune diskrimineerimine, sealhulgas diskrimineerimine soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, puuete, vanuse või seksuaalse sättumuse tõttu.”

EL on vastu võtnud mitu diskrimineerimisvastast direktiivi. Rassilise võrdõiguslikkuse direktiiviga tagatakse inimeste võrdne kohtlemine sõltumata nende rassilisest või etnilisest päritolust. Tööhõive raamdirektiiviga keelustatakse puudest, seksuaalsest sättumusest, usutunnistusest või veendumustest ja vanusest tingitud diskrimineerimine töökohal. Meeste ja naiste võrdsed õigused on sätestatud kahes direktiivis, millest ühes käsitletakse tööhõivet ning teises kaupade ja teenuste kättesaadavust.²⁹

Euroopa Nõukogu on välja töötanud õppepaketi **All Different – All Equal**, et suurendada teadlikkust ning aidata kaasa rassismi, antisemitismi, ksenofoobia ja sallimatuse vastu võitlemisele.

www.coe.int/compass

Me ... kinnitame, et orjus ja orjakaubandus on inimsusevastased kuriteod ... ning on ühed peamised rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja nendega seotud sallimatuse allikad ja avaldumisvormid.

*Durbani deklaratsioon ja tegevusprogramm*²⁸

ELi õigusaktide kohaselt peab igas liikmesriigis tegutsema ka võrdõiguslikkuse küsimustega tegelev asutus, kelle poole saab pöörduda nõu ja toetuse saamiseks.

Euroopa Liidu diskrimineerimisvastane tegevus ei ole siiski täielikult laitmatu ning selle liikmete vahel tekitab lahkkelisid näiteks pagulastele varjupaiga andmisest keeldumine, mitmete sisserändajate surm ELi piirides, islamivastasus ja romade väljasaatmine. Inimõigusi ohustavad ka mitmed poliitilised erakonnad, kes võimule saades võtavad vastu faktiliselt diskrimineerivaid õigusakte. Neid probleeme saab kõrvaldada ainult diskrimineerimise, rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise üldmise poliitika ja noortepoliitikaga.

Euroopa Nõukogu

Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemine oli 1949. aastal üks Euroopa Nõukogu asutamise põhieesmärke ja see on ka täna organisatsiooni jaoks prioriteet. Lisaks Euroopa inimõiguste konventsioonile ja muudele konventsioonidele on Euroopa Nõukogu käivitanud spetsiaalseid instrumente rassismi, diskrimineerimise ja sallimatusega tegelemiseks. 1993. aastal loodi iseseisva inimõigustealase organina rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon (ECRI), mille ülesanne on jälgida kõigis liikmetes rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia, antisemitismi ja sallimatuse olukorda ning esitada konkreetseid soovitusi asjaomastele valitsustele ning üldisi soovitusi kõigile liikmesriikidele.

Kuigi ECRI on rassismi ja sallimatuse vastu võitlemisel Euroopa Nõukogu põhiline organ, annavad oma panuse sellesse töösse ka teised organid ja osakonnad, näiteks Ministrite Komitee, Parlamentaarne Assamblee, inimõigusvolinik, vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee ja Euroopa Inimõiguste Kohus.

Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioonis kinnitatakse, et „vähemusrahvuste ja nendes kuuluvate isikute õiguste ja vabaduste kaitse on rahvusvahelise inimõiguste kaitse lahutamatu osa” (artikkel 1). Konventsiooni osalisriigid kohustuvad tagama vähemusrahvustesse kuuluvatele isikutele võrdsed õigused seaduse ees ning kõigis majandus-, sotsiaal-, poliitika- ja kultuurivaldkondades, austama nende õigust rahumeelsete kogunemiste ja ühinemisvabadusele, nende sõna-, mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadust ning võimaldama neil oma kultuuri väljendada, arendada ja säilitada. Samuti keelustatakse sunniviisiline assimileerimine.³⁰

www.coe.int/ecri

Euroopa Inimõiguste Kohtu tauniv otsus roma laste segregatsiooni kohta Tšehhi Vabariigis³¹

Kaebuse esitasid roma päritolu kooliõpilased, kes olid paigutatud õpiraskustega lastele mõeldud erikoolidesse. Nad väitsid, et neid on haridusküsimustes koheldud teisiti kui mitteroma päritolu lapsi, kuna alusetult erikoolidesse paigutamise tõttu saavad nad tavapärase algkoolidega võrreldes oluliselt halvemat haridust. Selle tagajärjel ei ole neil võimalik omandada põhi- ja keskkooli haridust mujal kui ainult kutseõppeasutustes. Kohus leidis, et rikutud on Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 14 (diskrimineerimise keeld), mida tõlgendatakse 1. protokolli artikli 2 (õigus haridusele) valguses.³²

? Milliste riigiasutuste ülesanne on teie riigis diskrimineerimise vastu võidelda?

Euroopa noortepoliitikas on tavapäraselt sisaldunud tugev kultuuridevahelise õppe ning rassismi ja eelarvamuste vastu võitlemise element. Euroopa Nõukogu noortepoliitika alusdokumendis Agenda 2020 pannakse erilist rõhku mis tahes alustest tingitud rassismi ja diskrimineerimise kõigi vormide ennetamisele ja tõkestamisele ning tunnustatakse kultuuridevahelist õpet kui mitteformaalset õppemeetodit, mis on eriti oluline kultuuridevahelise dialoogi edendamiseks ning rassismi ja sallimatuse vastu võitlemiseks.³³ Üks suuremaid diskrimineerimisvastaseid noorteaktioone on olnud Euroopa noortekampaania *All Different – All Equal* (Kõik erinevad – kõik võrdsed), mille raames on noori kutsutud välja astuma

rassismi, antisemitismi, ksenofoobia ja sallimatuse vastu ning mitmekesisuse, inimõiguste ja osaluse poolt. Kampaania tegevustes on kogu Euroopas osalenud tuhandeid noori.

2008. aastal võttis Euroopa Nõukogu vastu kultuuridevahelise dialoogi valge raamatu „Living Together as Equals in Dignity” (Elades koos võrdselt ja väärikalt), mis sisaldab poliitikatundajatele ja praktikutele mõeldud juhtnõore ning analüüsi- ja meetodikavahendeid kultuuridevahelise dialoogi edendamiseks. Selles tutvustatakse kultuuridevahelisi meetodeid kultuurilise mitmekesisuse teemadega tegelemiseks, lähtudes inimväärikuse ning meie ühise inimlikkuse ja jagatud saatuse põhimõtetest.

Vaatamata rassismi, ksenofoobia ja diskrimineerimise vastu võitlemise instrumentide ja meetodite laiale spektrile, on vaenulikkus võõraste suhtes, vähemuste õiguste rikkumine, agressiivne natsionalism ja lihtlabane diskrimineerimine endiselt suuremas osas Euroopast igapäevane nähtus. Sellepärast on oluline praegu mitmekesisuse, võrdõiguslikkuse, mittediskrimineerimise ja inimõiguste edendamisega aktiivselt ja loominguiliselt tegeleda.

Lõpumärkused

- ¹ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni 12. protokoll.
- ² Mario Peucker, "Racism, xenophobia and structural discrimination in sports", Country report, Germany, Bamberg, 2009, p26: www.efms.uni-bamberg.de/pdf/RACISM_in_SPORT_2010.pdf.
- ³ Education Pack "All Different – All Equal" – "Ideas, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults" (revised edition) Council of Europe, 2005.
- ⁴ Näiteks Ameerika Antropoloogiaühingu avaldus rassi kohta: www.aaanet.org/stmts/racepp.htm.
- ⁵ Racism and the administration of justice, Amnesty International, 2001, AI Index: 40/020/2001: www.amnestymena.org/Documents/ACT%2040/ACT400202001en.pdf.
- ⁶ Lydia Gall, Coercive Sterilisation – an Example of Multiple Discrimination, 2010: www.errc.org/cikk.php?page=10&cikk=3564.
- ⁷ www.unitedagainstracism.org
- ⁸ Alana Lentin, "Committed to Making a Difference. Racism, antisemitism, xenophobia, and intolerance and their impact on young people in Europe" (symposium report), 2006.
- ⁹ Webster's Third New International Dictionary.
- ¹⁰ ECRI General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, June 2004, CRI(2004)37.
- ¹¹ <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1563.htm>.
- ¹² http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism_Update_2010.pdf.
- ¹³ Valeriu Nicolae, ergonetwork: www.ergonetwork.org/antigypsyism.htm.
- ¹⁴ "Positions on the human rights of Roma", Position Paper from the Commissioner for Human Rights <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1631909>.
- ¹⁵ Dosta! Campaign background information. www.dosta.org/en/node/55.
- ¹⁶ Q&A: France Roma expulsions, BBC article www.bbc.co.uk/news/world-europe-11027288.
- ¹⁷ Resolution CM/ResChS(2011)9 Collective Complaint No. 63/2010 <https://wcd.coe.int>.
- ¹⁸ Ingrid Ramberg, "Committed to Making a Difference. Racism, antisemitism, xenophobia, and intolerance and their impact on young people in Europe" (symposium report), 2006.
- ¹⁹ Lisateave: www.romadecade.org.
- ²⁰ Lisateave: www.typicalroma.eu.
- ²¹ http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf
- ²² LGBT-inimeste kogukonnaga võivad ennast siduda ka intersoolised inimesed (kelle kaasasündinud suguorganid ei vasta tüüpilisele naise või mehe määratlusele) ja need, kes kasutavad enda kohta sõna „queer”. Sellisel juhul kasutatakse kõigi nende rühmade ühiseks tähistamiseks täheühendit LGBTIQ.
- ²³ Euroopa Parlamendi resolutsioon homofoobia kohta Euroopas (P6_TA(2006)0018), 18. jaanuar 2006, www.europarl.europa.eu/sides/get-Doc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0018&language=EN.
- ²⁴ ILGA "State Sponsored Homophobia", May 2009: www.ilga.org/statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2009.pdf.
- ²⁵ "Social Exclusion of Young Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) People in Europe", ILGA-Europe and IGLYO, April 2006, www.iglyo.com/content/files/2006-Report-SocialExclusion.pdf.
- ²⁶ www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf.
- ²⁷ Equipe Claves, tsiteeritud teoses "Intercultural Learning in European Youth Work: Which Ways Forward?", Ingrid Ramberg (ed.), Council of Europe, 2009.
- ²⁸ Rassismi, rassilise diskrimineerimise, ksenofoobia ja sallimatuse vastane ÜRO maailmakonverents: www.un.org/WCAR/durban.pdf.
- ²⁹ Vastavalt direktiivid 2000/43/EÜ, 2000/78/EÜ, 2006/54/EÜ ja 2004/113/EÜ.
- ³⁰ Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>.
- ³¹ Case of D.H. and Others v. the Czech Republic (Application No. 57325/00), Judgment, Strasbourg, 13 November 2007: www.asil.org/pdfs/ilib071214.pdf.
- ³² 60 years of the European Convention on Human Rights: Roma Rights, 2010, Council of Europe.
- ³³ 33 Final Declaration: The Future of the Council of Europe youth policy: AGENDA 2020, 8th Council of Europe Conference of Ministers responsible for youth, Kyiv, 2008: www.coe.int/t/dg4/youth/ig_coop/8_cemry_declaration_EN.asp.

Seotud harjutused

- Laste õigused
- Haridus kõigile?
- Kui palju raha me vajame?
- Et kõigi hääl oleks kuulda
- Minu elu pole kõigile vaatamiseks
- Tee Võrdsusemaale
- Varsti iganenud

Haridus

Haridus on protsess, mille abil ühiskond annab oma kogutud teadmisi, oskusi ja väärtushinnanguid edasi ühelt põlvkonnalt teisele. Kõige laiemas tähenduses võib hariduse mõiste alla kuuluda igasugune kogemusakt, mis kujundab inimese mõistust, iseloomu või kehalisi võimeid. See avaldab sügavat mõju inimeste ja kogukondade arengupotentsiaalile ning sotsiaalse ja majandusliku edu väljavaadetele. See on üks inimeste arengu ja võimestamise põhielemente. Haridus varustab inimesi teadmiste ja infoga ning aitab kaasa enesehinnangu ja enesekindluse kujunemisele ning oma potentsiaali realiseerimisele.

Haridus on nii inimõigus kui ka asendamatu vahend muude inimõiguste teostamiseks. Võimestava õigusena on haridus esmane vahend, mille abil majanduslikult ja sotsiaalselt tõrjutud täiskasvanud ja lapsed saavad vaesusest välja rabeleda ning omandada vahendid täisväärtuslikuks kogukonna elus osalemiseks. Haridusel on tähtis koht naiste võimestamisel, laste kaitsmisel eksploateeriva ja ohtliku töö ja seksuaalse ärakasutamise eest, inimõiguste ja demokraatia edendamisel, keskkonna kaitsmisel ning rahvastiku kasvu ohjamisel.

Üldkommentaari nr 13 majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste rahvusvahelise pakti artikli nr 13 (Õigus haridusele) kohta¹

? *Kuidas on haridus mõjutanud teie praegust mõtteviisi, enesehinnangut ja käitumist?*

Haridus maailmas

2000. aastal võttis ÜRO vastu aastatuhande arengueesmärgid, et soodustada arengut maailma vaeseimate riikide sotsiaalsete ja majanduslike tingimuste parandamise abil. Teise arengueesmärgi kohaselt tuleb tagada, et aastaks 2015 saaksid kõik lapsed, nii poisid kui ka tüdrukud, omandada alghariduse. Kolmas eesmärk on toetada soolist võrdõiguslikkust ja naiste õigusi hariduse soolise ebavõrdsuse kaotamise abil. Igal aastal koostatakse üldine aruanne, mis kirjeldab eesmärkide täitmisel kogu maailmas selleks ajaks tehtud edusamme.

2010. aasta aruandes² esitati allpool loetletud tähelepanekud.

- Algharidust omandama asunud laste osakaal on kasvanud, jõudes 89% arengumaades ja 96% arenenud piirkondades.
- Koolist kõrvale jäänud algkooliealiste laste arv oli 1999. aasta 106 miljonilt langenud 2008. aastaks 69 miljonini.
- Koolist kõrvale jäänud laste sooline lõhe on vähenenud: aastatel 1999–2008 langes tüdrukute osakaal selles rühmas 57% tasemelt 53% juurde.
- 42 riigi leibkonnaandmetest ilmneb, et maapiirkondades elavatel lastel on kaks korda suurem tõenäosus koolist kõrvale jääda kui linnalastel.
- Kogu maailmas on puudega laste võimalused märksa piiratumad kui nende tervetel eakaaslastel. Kuigi mõned riigid on üldise alghariduse eesmärgile lähemale jõudnud, moodustavad suurema osa kõrvalejäänutest just puudega lapsed.

Üks hariduse tähtsamaid eesmärke on õpetada inimesi lugema ja kirjutama. Kirjaoskus kui alushariduse osa ja edasise õppimise eeldus aitab parandada inimeste võimekust ning toob lisaks inimesele endale kasu ka perekonnale, kogukonnale ja ühiskonnale. Kirjaoskus aitab likvideerida vaesust ja laiendada ühiskonnaelust osavõttu. Aastatuhande arengueesmärkidest tulenevate kirjaoskuse näitajate saavutamist jälgib UNESCO Statistikainstituut (UIS). Vastavalt UISi aruandele „Täiskasvanute ja noorte kirjaoskus: globaalsed trendid sugude võrdsuses“³, ei osanud 2008. aastal lugeda ega kirjutada 796 miljonit täiskasvanut (alates 15. eluaastast). Umbes kolm neljandikku nendest elas Lõuna-Aasias ja Saharast lõuna poole jäävates Aafrika osades. Maailma täiskasvanute kirjaoskuse määr oli 83%. Võrdluseks: 1990. aastal oli see 76%. Tugev edasimineki oli toimunud Põhja-Aafrikas ning Ida- ja Lõuna-Aasias, kus kasv oli vastavalt 20% ja 15%.

Vabastage lapse potentsiaal ja temast kasvab terve maailm.

Maria Montessori

Haridus ja naised

17. novembril 1965. aastal kuulutas UNESCO 8. septembri rahvusvaheliseks kirjaoskuse päevaks. 2010. aasta kirjaoskuse päeva teema oli kirjaoskus ja naiste võimestamine. Endiselt moodustavad tüdrukud enam kui poole maailma 67,4 miljonist koolist kõrvale jäänud lapsest ning kaks kolmandikku 796 miljonist kirjaoskamatus täiskasvanust on naised. „Investeering naiste kirjaoskusesse on väga suure tasuvusega: see suurendab sissetulekuid, parandab laste ja emade tervist ning soodustab tüdrukute ligipääsu haridusele. Lühidalt öeldes kandub naiste omandatud kirjaoskuse positiivne mõju lainetena edasi kõigile arengunäitajatele.”

UNESCO peadirektor Irina Bokova oma sõnumis 2010. aasta rahvusvahelise kirjaoskuse päeva puhul

? *Miks teie arvates on kirjaoskamatus seas kaks korda rohkem naisi kui mehi?*

Haridus kui inimõigus

Õigus haridusele on kogu inimõiguste idee tuum. 1948. aastal kuulutas inimõiguste ülddeklaratsioon tasuta ja kohustusliku alghariduse põhiliseks inimõiguseks. Samas ei nähta hariduses üksnes õigust, vaid ka vahendit muude inimõiguste täielikuks ja tõhusaks teostamiseks. 1976. aastal jõustunud ja 160 riigi⁴ poolt ratifitseeritud majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis kinnitati, et hariduse võimaldamine peab olema riikidele õiguslikult siduv kohustus. Artikkel 13 on pakti kõige pikem artikkel ning see on ühtlasi rahvusvaheliste inimõiguslaste õigusdokumentide kõige põhjalikum ja laiahaardelisem haridusõigust käsitlev artikkel.

Kes teeb plaane üheks aastaks, see külvaku riisi; kes teeb plaane kümneks aastaks, istutagu puid; kes aga teeb plaane terveks eluks, see õpetagu inimesi.

Hiina vanasõna

Kes avab kooliukse, suleb vangla.

Victor Hugo

Artikkel 13

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust haridusele. Nad on ühel arvamusel, et haridus peab tagama iga inimisiku täieliku arengu, looma väärrikustunde, tugevdama lugupidamist inimese õiguste ja põhivabaduste vastu. Nad on ühel arvamusel, et haridus peab andma kõigile võimaluse olla vaba ühiskonna kasulikuks liikmeks, soodustama vastastikust mõistmist, sallivust ja sõprust kõigi rahvaste ja rasside, etniliste ja religioossete gruppide vahel ja kaasa aitama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tööle rahu kindlustamisel.
2. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad, et selle õiguse täielikuks teostamiseks:
 - (c) peab algharidus olema kõigile kohustuslik ja tasuta;
 - (d) keskharidus tema mitmesugustes vormides, kaasa arvatud kutsealane tehniline keskharidus, peab olema avalik ja kõigi abinõude, sealhulgas tasuta hariduse järkjärgulise sisseseadmise teel kättesaadavaks muudetud;
 - (e) kõrgharidus peab olema kõigile, vastavalt igaühe võimetele, ühtviisi kättesaadav. Selleks tuleb rakendada kõiki vajalikke abinõusid, kaasa arvatud tasuta hariduse järkjärguline sisseseadmine;
 - (f) võimalust mööda tuleb edendada või intensiivistada elementaarhariduse andmist neile, kes pole läbi teinud või lõpetanud oma alghariduse täielikku kursust;
 - (g) peab aktiivselt arendama kõigi astmete koolivõrku, kehtestama rahuldava stipendiumide süsteemi ja pidevalt parandama õpetajate materiaalseid tingimusi.
3. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama vanemate ja vastavatel juhtudel seaduslike hooldajate vabadust valida oma lastele nii riigivõimude poolt asutatud koole kui ka teisi koole, mis vastavad tolele hariduse miinimumnõudele, mida riik võib määrata või kinnitada, ning tagada oma laste usuline ja kõlbeline kasvatus vastavalt omaenda veendumustele.
4. Käesoleva artikli ühtki osa ei tohi tõlgendada kui üksikisikute ja asutuste õiguste vähendamist luua õppeasutusi ja juhtida neid tingimusel, et peetakse kinni käesoleva artikli 1. punktis esitatud printsiipidest ning nõudmisest, et haridus, mida niisugustes õppeasutustes antakse, vastaks sellele nõudmiste miinimumile, mida võib kindlaks määrata riik.

Õigust haridusele kinnitatakse ka teistes inimõigustealastes dokumentides, kaasa arvatud lapse õiguste konventsioonis ning mitmetes regionaalsetes lepingutes (näiteks Euroopa sotsiaalharta, inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta või muudetud Araabia harta) ja teatud inimrühmi käsitlevates konventsioonides (näiteks puuetega inimeste õiguste konventsioon või konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta).

Kõigi inimõigustealaste instrumentide rakendamine eeldab seda, et inimesed oleksid saanud teadmisi neis sätestatud normide ja eesmärkide kohta. Seda on tunnistatud ka inimõiguste ülddeklaratsiooni preambulis, kus öeldakse, et üldisel arusaamisel nende õiguste ja vabaduste iseloomust on suur tähtsus, kuna see aitab täita riikide kohustust aidata kaasa inimõiguste üldisele austamisele ja nendest kinnipidamisele. Sellest järeldub, et inimõiguste kohta antav haridus on tingimata vajalik, kui tahetakse saavutada inimõigusi austavat maailma.

Haridus peaks olema kättesaadav, ligipääsetav, vastuvõetav ja kohandatav. Neist neljast põhimõttest (inglise keeles algustähtede järgi neli A-d) koosneva skeemi töötas välja ÜRO endine eriraportöör haridusõiguse valdkonnas Katarina Tomaševski.

- **Kättesaadavus** (*availability*): hariduse eest maksab riik ja see on inimestele tasuta; olemas on vajalik taristu ja väljaõppinud õpetajad.
- **Ligipääsetavus** (*accessibility*): süsteem on mittediskrimineeriv ja kõigile avatud, tõrjutud inimeste kaasamiseks rakendatakse eeliskohtlemist.
- **Vastuvõetavus** (*acceptability*): hariduse sisu on ajakohane, mittediskrimineeriv, kultuuriliselt sobilik ja garanteeritud kvaliteediga.
- **Kohandatavus** (*adaptability*): haridus suudab areneda koos ühiskonna muutuvate vajadustega ning süsteemi saab kohandada vastavalt kohalikele oludele.

Valitsused peavad õigust haridusele austama, kaitsma ja selle teostamist võimaldama, tehes hariduse kättesaadavaks, ligipääsetavaks, vastuvõetavaks ja kohandatavaks. Samas on haridusprotsessis kohustused ka teistel osapooltel: näiteks oma haridusõigust teostav laps, kes peab täitma kohustusliku hariduse nõudeid, lapse vanemad, kes on tema esimesed kasvatajad ja juhendajad, ning haridustöötajad.

? *Kas haridus on teie riigis kättesaadav ja kõigile ligipääsetav?*

Haridus ja diskrimineerimine

Diskrimineerimise keeld hariduses on seotud mitme teemaderingiga.

1. Esiteks tuleb tagada, et kõigi tasemetel haridus on ilma diskrimineerimiseta ligipääsetav ja kättesaadav igaühele.
2. Teiseks tuleb diskrimineerimisest hoiduda hariduse andmise meetodites, kvaliteedis ja sisus.
3. Kolmandaks peab haridus ise olema suunatud sellele, et kasvatada inimestes lugupidamist ja sallivust.

Seoses esimese teemaga püstitab inimõiguste ülddeklaratsioon eesmärgi, et algharidus peab olema tasuta ja kohustuslik. Tehniline ja kutseharidus peab olema üldiselt kõigile kättesaadav ning kõrgharidus peab olema võrdselt kättesaadav kõigile vastavalt igaühe võimetele. ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee on kinnitanud, et haridusliku diskrimineerimise keeld laieneb kõigile konventsiooniosalise territooriumil elavatele isikutele, kaasa arvatud mittekodanikele. Samuti on komitee öelnud, et „õigus alusharidusele ei ole piiratud vanuse ega sooga; see kehtib nii laste, noorte kui ka täiskasvanute, sealhulgas eakamate inimeste suhtes”.⁵ Komitee on jõudnud järeldusele, et hariduse üldise mittediskrimineeriva kättesaadavuse tagamine on riikide miinimumkohustus seoses haridusõigusega. Hariduse mittediskrimineeriva kättesaadavuse tagamine eeldab, et kaotatakse stereotüüpsed hoiakud, näiteks sellised, mis raskendavad hariduse omandamist tüdrukute või ebasoodsamas olukorras olevate rühmade jaoks.

Teine teemadering lähtub ideest, et haridus ise peaks toimima mittediskrimineerivalt. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee on rõhutanud, et „vastuvõetavus” on oluline tingimus, mis võimaldab inimestel oma õigust haridusele teostada. Hariduse kvaliteet peaks olema kõigis sama taseme avalikes õppeasutustes samaväärne. Kui teatud rühmade jaoks luuakse eraldi õppeasutused, näiteks poiste ja tüdrukute koolid, usulisel või rahvuslikul kuuluvusel põhinevad koolid, peab sealsete õpetajate ja õpperuumide kvaliteet olema võrdväärne kõigi teiste koolidega.

? *Kas teie riigi haridusasutustes koheldakse poisse ja tüdrukuid võrdselt? Kui mitte, siis milles väljendub nende erinev kohtlemine?*

Viimastel aastatel on tuliselt väideldud selle üle, kas erivajadustega õpilasi tuleks õpetada teistest eraldi või nendega koos. Rahvusvaheliste inimõigustealaste lepetega on tunnustatud õigust kaasavale haridusele. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis öeldakse selgesõnaliselt, et puudega laste haridus peaks olema kaasav. Samas ei tohiks kaasav

OLULISED KUUPÄEVAD

8. september
Rahvusvaheline kirjaoskuse päev
5. oktoober
Ülemaailmne õpetajate päev

Kui diskrimineerimist täielikult päevavalgele ei tooda, ei ole võimalik sellele tõhusalt vastu astuda.

Katarina Tomaševski

Miks peaks ühiskond tundma kohustust pakkuda haridust ainult lastele, kui seda tuleks pakkuda ka kõigile täiskasvanutele olenemata vanusest?

Erich Fromm

Kui arvate, et haridus on kallis, proovige harimatust.

Anonüümne autor

Õigus haridusele hõlmab õigust inimõigustealasele haridusele.

haridus piirduda üksnes puuete või erivajadustega, vaid peaks hõlmama kõiki tõrjutud, kõrvalejääetud ja stereotüüpse suhtumise all kannatavaid inimesi, kaasa arvatud vähemusrahvusi. Kõigist ühiskonnagrupidest pärit inimesi sisaldav õpikeskkond on kasulik ka paremal järjel olevatele õpilastele, kuna see õpetab mõistma teiste inimeste vajadusi ning soodustab seeläbi sotsiaalse sidususe ja sallivuse arengut.

? *Kas teie kogukonnas on ainult teatud kindlale rühmale mõeldud koole? Kes seal käivad?*

Seoses kolmanda teemaderingiga sätestatakse inimõiguste ülddeklaratsioonis, et haridus peab olema suunatud inimeseksuse täielikule arendamisele, inimõigustest lugupidamise suurendamisele ja kaasa aitama rahu säilitamisele. Lapse õiguste konventsioonis lisatakse sellele veel looduskeskkonna vastu lugupidamise kasvatamine. Alushariduse osaks ja elukestva õppe eelduseks olev kirja- ja arvutusoskus on põhitingimus, mis aitab inimestel oma võimeid arendada, kuid õigus haridusele on sellest märksa ulatuslikuma tähendusega. Hariduse ülesanne on lapse ettevalmistamine „vastutusvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas mõistmise, rahu, sallivuse, sugudevahelise võrdsuse, kõikide rahvaste vahelise sõpruse, etniliste, rahvuslike ja usuliste rühmituste ja põliselanike rühmituste vahelise sõpruse vaimus”.⁶ Üha laiemalt tunnustatakse hariduse olulist rolli ekstremismi ja äärmuslikkuse leevendamisel, sotsiaalse sidususe edendamisel, sooliste ja muude stereotüüpide ületamisel, pluralismist lugupidamise süvendamisel ning demokraatliku ja pluralistliku ühiskonna elus osalemise võime tugevdamisel.

Meil kõigil on õigus haridusele, mille eesmärk on inimõiguste kultuuri loomine ja alalhoidmine. Meil peaks olema võimalik saada teadmisi inimõiguste kohta ning õppida keskkonnas, kus inimõigusi austatakse. Selles ongi inimõigustealase hariduse mõte. Seega võime järeldada, et õigus haridusele hõlmab ka õigust inimõigustealasele haridusele.

Nagu eespool öeldud, sätestatakse inimõigustealastes dokumentides õigus haridusele kõigi inimeste jaoks, kuid see ei ole reaalselt teostatav ilma võrdseid võimalusi tagamata. Lisaks hariduse kõigile diskrimineerimata ligipääsetavaks ja kättesaadavaks tegemisele võib ajutiselt olla vaja rakendada ka erimeetmeid, mis aitavad ebasoodsas olukorras olevatel rühmadel või isikutel saavutada võrdseid võimalusi. Näiteks võivad täiendavat abi vajada vaimse või füüsilise puude või lihtsalt õpiraskustega inimesed, sotsiaalselt tõrjutud rühmade või vähemusrahvuste liikmed, kes peavad üle saama keele- ja kultuuribarjääridest.

Haridus ja kaitsetus Euroopas

Kuigi paljudes siduva jõuga inimõigustealastes dokumentides sätestatakse iga inimese õigus haridusele ilma diskrimineerimiseta, ei saa reaalsuses kõik inimesed seda õigust võrdselt teostada. Teatud ühiskonnarühmade õigust haridusele rikutakse rohkem kui teiste oma. Euroopa Nõukogu eksperdid on esile toonud kolm põhilist inimeste rühma, kes on haridussüsteemides teistest kaitsetumad:

1. majanduslikult ebasoodsamas olukorras olevatest peredest pärit õpilased;
2. madala haridustasemega vanemate lapsed;
3. vähemusrahvused, sisserändajad ja kindla elukohata inimesed (nn rändrahvad).

Eurostati ametliku statistika kohaselt oli Euroopas 18–24-aastaste noorte haridussüsteemist väljalangevuse määr 2009. aastal 14,4%.⁸ See tähendab, et rohkem kui kuus miljonit ehk iga seitsmes noor lahkub koolist ainult põhihariduse või madalama haridusega. 14 liikmesriigis on see näitaja Euroopa keskmisest kõrgem. Koolist väljalangevus on kõige suurem Maltal (36,8%), Portugalis (31,2%) ja Hispaanias (31,2%). Haridusega seotud inimõiguste rikkumise oht on eriti suur romade kui Euroopa suurima vähemusrahvuse puhul. Seadusega kõigile tagatud hariduse omandamist võib takistada nende sotsiaalne tõrjutus, vaesus, keeleprobleemid ja kultuurilised erinevused. Mõnes riigis paigutatakse roma lapsed

tihti eriklassidesse või -koolidesse, kuigi neil ei ole mingeid vaimupuudeid ega õpiraskusi, või suunatakse õppima ainult romadele mõeldud koolides. UNESCO aruande kohaselt jääb algharidus omandamata hinnanguliselt 50% roma lastel.⁹ Algharidus on inimõigustealaste rahvusvaheliste õigusaktide kohaselt kohustuslik, mistõttu osapooled peaksid rakendama kõiki jõupingutusi selle nõude täitmiseks.

? *Kas oskate nimetada eespool loetlemata rühmi, kes on teie kogukonnas eriti kaitsetus seisus?*

Praegusaja põhiküsimused hariduses

1996. aastal tõstis UNESCO komisjon esile seitse põhilist maailmas valitsevat pingevahekorra, mis mõjutavad 21. sajandi haridust.¹⁰

1. Globaalsus ja lokaalsus
2. Universaalsus ja individuaalsus
3. Traditsioonilisus ja modernsus
4. Vaimsus ja materialism
5. Pika ja lühikese perspektiiviga mõtteviis
6. Konkurents ja võrdsed võimalused
7. Teadmiste hulga tohutu kasv ning inimeste võime neid omandada

Et aidata inimestel sellises olukorras tegutseda, on UNESCO sõnastanud õppimise neli sammast.

1. Koos elama õppimine. Täpsemalt tähendab see, et haridus peaks õpilastes arendama selliseid oskusi ja võimeid, mis on vajalikud eluks ühiskonnas, kus valitseb inimeste vastastikune sõltuvus: konfliktide lahendamine, teistega koos töötamine ühiste eesmärkide saavutamiseks ja ühise tuleviku ehitamiseks, pluralismi ja mitmekesisuse austamine (näiteks soo, rahvuse, religiooni ja kultuuri valdkonnas) ning aktiivne osavõtt kogukonna elust.
2. Teadma õppimine. See tähendab, et haridus peaks õpetama teadmiste hankimise oskusi: suhtlemise ja suulise eneseväljenduse oskus, kirjaoskus, arvutamise ja ülesannete lahendamise oskus, mis võimaldavad omandada laiapõhjalise üldhariduse ning süvendatud teadmised mõnes valdkonnas, mõista isikute õigusi ja kohustusi ning – mis kõige tähtsam – õppida õppima.
3. Tegema õppimine. Haridus peaks aitama õpilastel omandada kutseoskusi, sotsiaalset ja psühholoogilist pädevust, mis võimaldab neil teha teadlikke otsuseid erinevate eluolukordade kohta, olla teovõimeline ühiskondlikes ja tööalastes suhetes, osaleda kohalikel ja globaalsetel turgudel, kasutada tehnoloogiavahendeid, rahuldada oma põhivajadusi ning parandada enda ja teiste elukvaliteeti.
4. Olema õppimine. Haridus peaks kaasa aitama isiksuse arengule ning võimaldama inimestel iseseisvalt ja kaalutletult tegutseda, kriitiliselt mõelda ning isiklikku vastutust võtta. Eesmärk peaks olema inimese potentsiaali igakülgne arendamine: mälu, argumenteerimisoskus, ilutunnetus, vaimsed väärtused, kehaline võimekus, suhtlemisoskused, tervislik elustiil, spordi ja hobitegevuste harrastamine, oskus hinnata oma kultuuri, eetiliste ja kõlbeliste põhimõtete järgimine, võime enda eest kõneleda ja ennast kaitsta, järjekindlus.

Tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse üksteist täiendav roll

Mida kiiremini muutub meie maailm, seda tähtsamaks osutub uute oskuste ja pädevuste omandamine, sest need võimaldavad meil uues olukorras paremini toime tulla. Euroopa hariduspoliitikas on üha enam kasutusele võetud kaks olulist mõistet: elukestev õpe ja õppiv ühiskond. Eesmärgiks on ühiskond, kus inimestele pakutakse kogu

? Mis saab siis, kui me avastame, et meie praegune eluviis ei ole kooskõlas meie kutsumusega saada täisväärtuslikeks inimesteks?

Paulo Freire

elu vältel võimalusi oma teadmiste, oskuste ja võimete arendamiseks. Ühelt poolt eeldab see, et tasemehariduse süsteemi asutused muutuvad avatumaks ja paindlikumaks. Teiselt poolt saab mitteformaalne haridus oma laialdase meetodikavaliku ja paindlikkusega ühiskondade ja üksikõppijate muutuvate vajadustega kiiremini ja lihtsamini kohanduda.

? Millisel kujul esineb mitteformaalne haridus teie kogukonnas?

Samas ei ole mitteformaalne haridus asjaajamises ja inimeste teadvuses enamasti ametliku kooliharidusega võrdselt tunnustatud. Sellest aspektist on mitteformaalse hariduse kaks põhilist lahendamist vajavat küsimust kvaliteedi tagamine ja pädevuse kontroll. Mitteformaalse õppe tunnustamine ja kvaliteedi kontroll on tõusnud teemaks ka Euroopa poliitilistes algatustes. Tänapäeval on väljapoole ametlikku koolisüsteemi jäävate mitteformaalse õppe programmide rolli ja nende pakutavaid võimalusi hakatud üha enam tunnustama. Sageli pakuvad selliseid programme vabaühendused ja ka noorteorganisatsioonid.

1998. aastal tunnistas noortevaldkonna eest vastutavate Euroopa ministrite konverents, et mitteformaalne haridus on üks Euroopa Nõukogu tegevuse prioriteetne valdkond, rõhutades vajadust mitteformaalses õppes omandatud teadmiste ja oskuste tunnustamise ja väärtustamise järele. Euroopa Komisjon ja Euroopa Nõukogu koos partneritega on oma noortevaldkonna strateegiaid vastastikku kooskõlastanud, et saavutada mitteformaalse hariduse suuremat tunnustamist. Selle väljenduseks on näiteks ühine dokument „Pathways for recognition” (Teel tunnustamise poole).¹¹

Haridusvaldkonna eksperdid räägivad vajadusest ületada tasemehariduse ja mitteformaalse hariduse vahelisi piire, edendades vastastikust suhtlust ja koostööd, mis aitaks sünkroniseerida haridustegevusi ning luua õpikeskkondi, kus õppijate ees avaneb terviklik võimaluste valik.

Euroopa Nõukogu roll

Euroopa Nõukogu toetab oma 47 liikmesriigi koostööd paljudes valdkondades, kaasa arvatud hariduses. Üldine eesmärk on kujundada välja terviklik kujutus hariduse rollist, kus erilist tähelepanu pööratakse inimõiguste, demokraatia ja õigusriigi kaitsmisele ning meie ühiskondade suutlikkusele pidada kultuuridevahelist dialoogi. Programmi aluseks on avar hariduskäsitlus, mis hõlmab nii väärtushinnanguid kui ka pädevusi. Nõukogu aitab kindlaks teha liikmete ees seisvaid ühiseid probleeme, pakub välja lahendusi ning tutvustab hea tava näiteid.

Vastu on võetud mitmeid olulisi tekste, mis aitavad tegevusi riiklikul tasandil fookustada, häid tavasid tutvustada ning seeläbi kogu Euroopas hariduse kvaliteeti tõsta. Nendes on näiteks Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta (CM/Rec(2010)7), soovitus noorte mitteformaalse õppe edendamise ja tunnustamise kohta (CM/Rec(2003)8), soovitus romade (mustlaste) ja rändrahvaste hariduse kohta Euroopas (CM/Rec(2009)4), soovitus riikide vastutuse kohta seoses kõrghariduse ja teadusuuringutega (CM/Rec(2007)6) ning soovitus teemal kultuuridevaheline dialoog ja „teise” kujutamine ajaloos õpetamise käigus (CM/Rec(2011)6E).

Veel üks koostöö valdkond on õigus kvaliteetsele haridusele. Selle raames töötatakse välja abinõusid ja praktilisi juhendeid, lähtudes eeldusest, et õigus haridusele on inimesi võimendav õigus ning kvaliteetne haridus on ülejäänud inimõiguste teostamise eeltingimus. Muu hulgas sõnastatakse riikide kohustusi seoses õigusega kvaliteetsele haridusele ning mitmekesisuse tunnustamise, kaitsmise ja edendamisega kvaliteetse hariduse abil.

Euroopa Nõukogu Pestalozzi programm pakub õpetajatele, koolijuhtidele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele võimalusi erialaseks enesetäienduseks, kogemuste vahetamiseks ja koostööks.

Vabaühenduste roll

Vabaühendustel on haridusõiguse ja sellega seotud õiguste edendamisel ülisuur roll. Ametiühingud, õpilasesindused, õpetajate ja lastevanemate ühendused on kõik ühtviisi asendamatu vajalikud, eriti kohalikul ja riiklikul tasandil.

Euroopa tasandil on noorteorganisatsioonid leidnud võimalusi, kuidas ennast haridusküsimustes kuuldavaks teha. Sama on teinud ka üliõpilasorganisatsioonid, näiteks Euroopa Tudengite Keskkliit (AEGEE), Euroopa Üliõpilaskondade Liit (ESIB) ja Euroopa Kooliõpilaste Korraldusbüroo (OBESSU), mis on koolide õpilaste ühenduste ning üld- ja kutsekeskhariduses tegutsevate liitude üleeuroopaline katusorganisatsioon. Nimetatud organisatsioonid soodustavad teabe, kogemuste ja teadmiste vahetamist õpilasorganisatsioonide vahel ning esindavad Euroopa kooliõpilaste ja tudengite seisukohti. Sarnaselt muude noorte- ja õpilasorganisatsioonidega teevad nad otseselt tööd selle nimel, et lõpetada Euroopa haridussüsteemides diskrimineerimine, parandada Euroopas antava hariduse kvaliteeti ja ligipääsetavust ning lahendada haridusliku ebavõrdsuse probleeme.

Euroopa noorteorganisatsioonide tähtsaim esindusorgan Euroopa Noortefoorum käsitleb haridust noortepoliitika strateegilise prioriteedina. Foorum kutsub üles tegelema haridusküsimustega terviklikult, tunnustades ja toetades nii kvaliteetset tasemeharidust, mitteformaalset haridust ja vabaharidust. Foorumi põhieesmärk on „ehitada üles tõeline elukestvalt ja laiapõhjaliselt õppiv ühiskond, kus väärtustatakse igasugust õppimist, kus noored saavad ise oma haridusteel suunata ning kus noorteorganisatsioone tunnustatakse kui kõige olulisemaid noortele kvaliteetse mitteformaalse hariduse pakkujaid”.¹²

Euroopa demokraatia- ja inimõigustealase hariduse võrgustik DARE on üleeuroopaline vabaühenduste ja muude organisatsioonide võrgustik, mille eesmärk on tähtsustada kodanikuharidust ja inimõigustealast haridust, edendada kultuuride- ja riikidevahelist koostööd ning parandada neis valdkondades hariduse kvaliteeti. Üks võrgustiku algatus on sünkroonsete aktsioonide päevad (SynAct), mida korraldatakse igal aastal inimõiguste päeva (10. detsembri) kandis.

Inimõigustealase hariduse selts (*Human Rights Education Associates*, HREA) on vabaühendus, mis toetab inimõigustealast õpet, aktivistide ja spetsialistide koolitamist, õppematerjalide ja -kavade väljatöötamist ning internetikogukondade moodustamist (näiteks HREA meililist).

Lõpumärkused

¹ General Comment 13 on the right to education on Article 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 08/12/99. E/C.12/1999/10, para. 1; <http://www.unhcr.ch>

² The Millennium Development Goals Report 2010, www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2010_En_r15_low_res_20100615.pdf.

³ Adult and Youth Literacy: Global Trends in Gender Parity, UIS Fact Sheet, september 2010, nr 3, issued by UNESCO Institute for Statistics www.unesco.org/education/ild2010/FactSheet2010_Lit_EN.pdf.

⁴ 2011. aasta augusti seisuga.

⁵ General Comment No. 13 on Article 13 of ICECSR, 08/12/99. E/C.12/1999/10, para. 24.

⁶ Convention on the Rights of the Child, UN Doc A/44/49 (1989), para. 29(1)(d).

⁷ The promotion of equality of opportunity in education, Report of the Special Rapporteur on the right to education, Kishore Singh, GE.11-12940, 18 April 2011: www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A-HRC-17-29.pdf.

⁸ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele, Kooli pooleläätmise vähendamine: oluline panus Euroopa 2020. aasta tegevuskavasse, ec.europa.eu/education/school-education/doc/earlycom_en.pdf.

⁹ Early Childhood Care and Education Regional Report – Europe and North America, UNESCO, WCECCE/Ref.4, 27 August 2010 unesdoc.unesco.org/images/0018/001892/189211e.pdf.

¹⁰ Learning: The Treasure Within, UNESCO, Paris, 1996. www.see-educoop.net/education_in/pdf/15_62.pdf.

¹¹ <http://youth-partnership-eu.coe.int>

¹² www.youthclubs.am.

<http://www.obessu.org/>
<http://www.esib.org/>
<http://www.aegee.org>
<http://youthforum.org>
<http://www.dare-network.eu/>
<http://www.hrea.org>

www.dare-network.eu

www.hrea.org

Seotud harjutused

- Kolm asja
- Me jälgime teid
- Nimetissõrmed ja põidlad
- Esilehekülg
- Makah' hõimu vaalapüük
- Meie tulevikud
- Kahe linna lugu
- Elu ühendusvõrk

Keskkond

Inimõigused ja keskkond

Selle maailma inimlikkuse pääste ei asu mitte kusagil mujal kui inimese südames, inimese mõtlemisvõimes, tema alandlikkuses ja vastutustundes. Meid hoiab ikka veel vangis see hukutav ja edev uskumus, et inimene on looduse kroon, mitte lihtsalt selle osa... Me ei oska ikka veel tõsta kõlblust poliitika, teaduse ja majanduse ees esikohale. Me ei suuda endiselt mõista, et vastutustunne on ainus kandev selgroog, mis võimaldab meil kõlbliselt tegutseda. Vastutustunne on midagi kõrgemat kui minu perekond, minu riik, minu firma, minu edu.

Václav Havel

Kui teil palutakse rääkida „keskkonnast“, siis mis teile esimesena pähe tuleb? Eurobaromeetri uuringus anti sellele küsimusele muu hulgas järgmisi vastuseid: kliimamuutused, linnade saastumine, looduskaitse, inimeste põhjustatud katastroofid, näiteks naftareostus, tööstusõnnetused, maavärinad, üleujutused ja muud loodusõnnetused, loodusvarade ammendumine. Ei ole üllatav, et suurimad mureküsimused olid eri riikides erinevad. Näiteks Läänemere äärsete riikide elanikele oli selleks veereostus, samas kui Maltal ja Bulgaarias muretseti õhureostuse pärast.

Selline laialdane mure keskkonna olukorra pärast on üsna uus nähtus. Ajaloos ja eri kultuurides on leidunud arvukalt usulisi ja filosoofilisi koolkondi inimeste ja ülejäänud looduse suhte mõtestamiseks. Nn „arenenud“ maades on kuni viimase ajani valitsenud seisukoht, et loodus on inimesele valitsemiseks ja kasutamiseks. Üldsus hakkas meie looduskeskkonna hävingu ulatusele tähelepanu pöörama alles 1960. aastate alguses.

Inimesed mõistavad, et me ei saa oma jäätmeid lihtsalt maha panna ja loota, et need kaovad iseenesest. Ilmselgelt mõjutab teatud piirkonnas toimuv ka mujal aset leidvad protsesse ning igasugusel meie tegevusel (kaevandamine, metsaraie, ehitamine, põllumajandus) on nii kohe kui ka pikas perspektiivis ilmnevaid tagajärgi nii kohalikule kui ka kogu maailma keskkonnale. Seega ei saa muret keskkonna pärast lahutada murest inimkonna pärast ning selle aluseks peavad olema võrdsuse, õiguste ja vastutustunde põhimõtted.

Dioksiinid on polüvinüülkloriidi ja vinüüli tootmisel tekkivad püsivad bioakumuleerivad toksilised ained, mis lagunevad aeglaselt ja liiguvad üle maailma, kogunedes mõõda toiduahelat ülespoole liikudes rasvkudedesse üha suuremas kontsentratsioonis. Ohtlikus koguses dioksiine on leitud isegi jääkarude kudedest ja eskimo emade rinnapiimast.¹

Allpool on esitatud mõned näited sellest, kuidas looduskeskkonda mõjutav tegevus on seotud inimõigustega.

Õhk

Meie hingatavat õhku võivad saastata näiteks autode ja tehaste heitgaasis sisalduvad tahked osakesed, samuti kodudes kasutatav kütus ja tubakasuits. Saasteainete hulka kuuluvad ka madalamates atmosfäärikihtides leiduv osoon ning niiskuses levivad mikroobid. WHO Euroopa regioonis² lühendab kokkupuude tahkete saasteosakestega iga inimese keskmist eeldatavat eluiga peaaegu ühe aasta võrra. Õhu kvaliteedi halvendamisega rikutakse õigust elule ning õigust maksimaalsele füüsilisele ja vaimsele tervisele.

Vesi

Maa ilma mageveevarud kahanevad seoses rahvastiku suurenemisega, kuna lisaks joogivee ja kanalisatsiooni kasutamisele kodumajapidamistes kulub üha rohkem vett ka toiduainete tootmiseks, tööstusprotsessides ja vaba aja tegevustes.³

Aastal 2011 puudus 1,1 miljardil inimesel – igal seitsmendal maailma elanikul – juurdepääs ohutule ja piisavale joogiveele, millega ilmselgelt rikutakse nende inimeste õigust elule ja tervisele. WHO andmetel sureb igal aastal ebapuhtast joogiveest tingitud kõhuhaigustesse 1,8 miljonit inimest, kellest enamik on arengumaades elavad alla viieaastased lapsed.

Mida väiksemaks jäävad veevarud, seda rohkem tõuseb päevakorda inimeste turvalisuse küsimus. Tüli vee pärast võib tekkida ühe riigi piires, nagu juhtus 2010. aastal Indias New Delhis, kus katkendlik veevarustus ja selle hilisem täielik sulgemine tõid kaasa vägivaldseid proteste, mille käigus said mitmed inimesed vigastada. Tülid võivad tekkida ka riikide vahel, kui mõni veevarusid omav riik kasutab neid naabrite suhtes poliitilise surveabinõu, agressiooni või terrorismi vahendina.⁴

Maa

Peaaegu kolmandik maakera maismaast on nüüdseks põllumajanduslikus kasutuses ja igal aastal muudetakse põllumajandusmaaks miljonite hektarite kaupa looduslikke ökosüsteeme.⁶

ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni (FAO) 2010. aasta hinnangus maailma metsavarudele öeldakse, et netopindalalt kaotab maailm igal aastal 7,3 miljonit hektarit metsa. Paljud põllumajandusmeetodid saastavad tugevalt keskkonda ja ei ole kestlikud. Tänapäeval on põllumajanduses vaja vähem tööjõudu, mistõttu inimesed on sunnitud linnadest tööd otsima. Aastal 2007 saabus inimkonna ajaloos esmakordselt olukord, kus üle poole maailma rahvastikust elas linnapiirkondades.⁷ Maad kasutatakse ka maavarade kaevandamiseks ja muude tööstusettevõtete rajamiseks ning transpordiühendused killustavad maastikku ja raskendavad loomade liikumist. Kõigi nimetatud muutustega võivad kaasneda ka inimõiguste rikkumised, näiteks seoses õigusele omada vara, valida vabalt tööd, saada toitu ja osa võtta kultuurielust.

? Kuidas on õhk, vesi ja maa reostatud teie elukeskkonnas?

Meie planeedi ressursid ei ole piiramatud ja kõik on siin kõigega seotud näiteks toiduahelate, vee ja kivimite ringe kaudu. Teatud määral suudab loodus reostusele vastu seista, kuid selliste ahelate väga tugev häirimine näiteks saastamise, sobimatute põllumajandusmeetodite kasutamise, niisutusprojektide või kalade ülepüügi tõttu võib häirida looduslikku tasakaalu. Tšernobõli ja Fukushima tuumaõnnetused, Saksamaa metsade häving happelihmade tõttu, Lõuna-Hispaania kõrbestumine, Araali mere kuivamine Usbekistanis ja Ilisu tamm Türgis – need kõik on näited sellest, kuidas inimesed oma tegevusega kahjustavad igasuguse majandustegevuse ja elu enda aluseks olevat keskkonda.

OLULISED KUUPÄEVAD

22. märts

Ülemaailmne veepäev

23. märts

Maailma meteoroloogiapäev

21. mai

Rahvusvaheline kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse mõju päev

22. mai

Rahvusvaheline elurikkuse päev

5. juuni

Maailma keskkonnapäev

17. juuni

Rahvusvaheline kõrbestumise ja põua vastu võitlemise päev

11. juuli

Maailma rahvastiku päev

Oktoobri teine kolmapäev

Rahvusvaheline looduskatastroofide vähendamise päev

16. oktoober

Ülemaailmne toidupäev

6. november

Rahvusvaheline sõdade ja relvakonfliktide poolt põhjustatud keskkonnakahjude tõkestamise päev

Maailm ei kuulu meile, maa ei kuulu meile. See on meie usaldatud vara, mida me hoiame tulevaste põlvete jaoks.

Aafrika vanasõna

Keskkonnaga seotud inimõiguste rikkumiste kohta leiata näiteid aadressil www.righttoenvironment.org

Kõik Doonau vesikonda kuuluvad riigid on koostanud veemajanduskavad ning teevad rahvusvahelist koostööd Doonau jõe kaitsenõukogus, et saavutada 2015. aastaks ELi veepoliitika raamdirektiivis esitatud keskkonnanäidsete eesmärgid.⁵

Kliimamuutused

„Planeedi Maa keskkonna halvenev kvaliteet ning keeristormide, üleujutuste, põudade ja muude loodusõnnetuste intensiivsuse ja sageduse suurenemine ohustavad inimeste toiduga kindlustatust, tervist ja elatise teenimise võimalusi.”

ÜRO keskkonnaprogramm (UNEP)

Valitsustevahelise kliimamuutuste rühma (IPCC) neljanda hindamisaruande⁸ kohaselt on kliimamuutusi käsitlevad teadusuuringud ja teadmised viimastel aastatel jõudsalt edenenud, kinnitades, et Maa kliima praegune soojenemine on väga suure tõenäosusega tingitud inimtegevusest, näiteks fossiilkütuste põletamisest. Planeedi soojenemine on juba põhjustanud mõõdetavaid tagajärgi ning selle tulevane mõju kujuneb eeldatavasti ulatuslikuks ja kulukaks. Aruande järgi on selle tõenäosus 90%.

Fossiilkütuste põletamine on kõige olulisem kliimamuutusi soodustav inimtegevus. Kütuse põlemisel satub Maa atmosfääri süsinikdioksiid, veeaur, metaan ja lämmastikoksiid. Need gaasid tõkestavad Päikese soojusenergia hajumist läbi atmosfäärikihtide, põhjustades globaalset soojenemist. Seda protsessi on nimetatud ka kasvuhooneefektiks. Kõige olulisem kasvuhoonegaas on süsinikdioksiid, kuna see püsib atmosfääris kõige pikemat aega. Selle praegune sisaldus atmosfääris on oluliselt kõrgem kui viimase 650 000 aasta jooksul esinenud looduslik tase. Tagajärjed on väga tõsised: ajavahemikus 1995–2006 mõõdeti üheteistkümnel aastal kõige kõrgemaid teadaolevaid maapinnatemperatuure pärast 1850. aastat (industrialiseerumise algus).⁹ Allpool on loetletud mõned globaalse soojenemise praegused ja eeldatavad tagajärjed.

Merepinna taseme tõus. Tõusev veetase ujutab üle mõned väikesed saareriigid ning seab miljonid madalamate piirkondade elanikud üleujutuste ohtu. Soolase vee sissetung hakkab mõjutama madalamaid põllumaid. Selline mõju on ilmnunud juba mitmetes maailma piirkondades, eriti Vaikse ookeani kaguosa saartel ja Kagu-Aasias.

Äärmuslikud ilmastikunähtused. Üleujutused, põuad ja tormid muutuvad sagedasemaks ja intensiivsemaks.

Väljasuremine. Kui temperatuur kogu maailmas tõuseb kahe kraadi võrra Celsiuse järgi, satub 30% kõigist maismaaloomadest suurenenud väljasuremisohu.¹⁰

Toidunappus. Temperatuuri tõusu ja vihmade rütmi muutuste tagajärjel väheneb Aafrikas, Lähis-Idas ja Indias oluliselt põllukultuuride saagikus.

Veenappus. Vihmamustrite muutumise tõttu tekivad põuad või üleujutused. Kasutatava vee hulk väheneb.

Haigused. Koos temperatuuri tõusuga nihkub ka selliste haiguste nagu malaaria, Lääne-Niiluse viiruse, dengue palaviku ja jõepimeduse levikuala.

Haavatavate piirkondade häving. Ülekarjatamise tõttu häiritud karjamaad, lagedaks raiutud mäenõlvad ja põllumaad on kliimamuutuste suhtes varasemast tundlikumad.¹¹

Keskkonnapagulased. Kliimamuutused koos muude keskkonnaprobleemidega suurendavad nende inimeste arvu, kes on sunnitud teistesse riikidesse ümber asuma või otsima varjupaika oma elukeskkonnas toimunud muutuste tõttu.

? Kas oskate nimetada kliimamuutuste tagajärgi, mis on teie riiki juba mõjutanud?

Õigluse küsimus

Kliimamuutuste mõjud avalduvad maailma eri osades erineval määral. IPCC aruande kohaselt ähvardab suurim oht maailma kõige vaesemaid rahvaid. Geograafilise asukoha, väiksema sissetuleku, nõrkade institutsioonide ning kliimatundlikest majandussektoritest (nt põllumajandus) sõltumise tõttu ei jätku arengumaadel muutustega kohanemiseks ressursse (nt senisest märjematesse või kuivematesse tingimustesse sobivate põllukultuuride kasutusele võtmine).

Teine õiglusega seotud küsimus puudutab seda, kuidas jagada kliimamuutuste leevendamiseks (nt tõhusamalt kütust põletavate seadmete soetamine, tuule-, hüdro- või päikeseenergia kasutamine) tehtavaid kulusid. Kohustuste jagamine osutus suurimaks komistuskiviks 2011. aastal Durbanis peetud ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osalisriikide 17. konverentsil ning põhjustab läbirääkijatele probleeme tänaseni.

Paljud inimesed on viimasel ajal hakanud rääkima kliimaõigluse mõistest, pidades silmas vajadust vähendada kliimamuutustest tingitud ebavõrdset koormust eri piirkondadele. Kliimaõiglus tähendab kõigi inimeste õiglast kohtlemist ja mittediskrimineerimist läbi selle, et luuakse poliitikad ja projektid kliimamuutustest tingitud probleemide lahendamiseks ning kliimamuutusi põhjustavate ja diskrimineerimist kinnistavate süsteemide kõrvaldamiseks.¹²

Kliimamuutused võivad pikas perspektiivis olla inimeste heaolule kõige suuremaks ohuks ning nendega tuleb kindlasti kiiremas korras tegeleda. Samas võib kliimamuutustele keskendumisega kaasneda ka ebasoovitavaid tagajärgi: muud keskkonnaprobleemid, näiteks reostus, kalade ülepüük või linnastumine, võivad jääda piisava tähelepanuta või siis kirjutatakse ka nendest tingitud tagajärjed kliimamuutuste arvele, kuigi tegelikult tuleks tegeleda hoopis teiste algpõhjustega. Heaks näiteks on oht korallriffidele. Merevee soojenemine, veetaseme tõus ja ookeanide hapestumine kliimamuutuste tagajärjel võivad tõesti ohustada korallriffe ning raskendada nende abil elatist teenivate või seal vaba aega veetvate inimeste jaoks oma inimõiguste teostamist. Kuid samal ajal ähvardavad korallriffe ka palju aktuaalsemad ohud, mille tõttu need võivad hävineda juba hulk aega enne seda, kui kliimamuutuste mõju kunagi 70 aasta pärast avaldub. Sellised ohud on näiteks reostus, muutunud põllumajandusmeetodite tõttu vihmaveega merre kanduv sete, kalade ülepüük, kalade, tigude ja korallide kogumine harrastussukeldujate poolt ning korallide kaevandamine tsemendi ja teetäitematerjalide tootmiseks.¹³

Rahvastiku kasv

1804. aastal elas maailmas üks miljard inimest, 1927. aastal kaks miljardit, 1959. aastal kolm, 1974. aastal neli, 1987. aastal viis, 1998. aastal kuus ja 2011. aastal seitse miljardit. Selline kiire kasv on tingitud paranenud sanitaartingimustest, toitumisest, tervishoiust ja muudest positiivsetest muutustest, mis võimaldavad inimestel kauem elada ning rohkem täiskasvanueani elavaid lapsi sünnitada. Samas on meie planeedi ressursid piiratud ning rahvastiku kasv paneb keskkonnale tohutu koormuse, et varustada kõik inimesed vähemalt esmase peavarju, toidu ja joogiveega.

Keskkonnale mõjuva koormuse käsitlemisel tuleb lisaks rahvaarvule arvesse võtta ka elustiili ja tarbimisharjumusi. Rikkad riigid, näiteks suurem osa Euroopast, moodustavad kokku ainult 20% maailma rahvastikust, kuid oma kõrge elatustaseme tõttu kulutavad nad üle 70% planeedi ressurssidest. Seega seostub rahvastiku teema ka võrdsusega.

? *Hiina kasutas sündimuse vähendamiseks ühe lapse poliitikat. Kas teie arvates oli Hiina valitsuse selline käitumine põhjendatud? Kas olete kuulnud muudest sündimust vähendavatest meetoditest?*

? *Ajavahemikul, mis möödub uue aasta saabumisest kuni 2. jaanuari õhtusöögini, kulutab üks USA perekond inimese kohta sama palju fossiilkütust nagu üks Tansaania perekond terve aasta jooksul.*

Andrew Simms

? *Kliimamuutused on tõsiseks ohuks rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule.*

Ban Ki-moon

? *Kliimamuutused ei tohiks muutuda ebamugavast tõsiasjast mugavaks patu-oinaks, mille arvele saab kirjutada muid inimkonda survestavaid tegureid.*

Keith Brander ja teised¹⁴

? *Kui me ei suuda stabiliseerida kliimat ega rahvastikku, ei jää Maale enam ökosüsteemi, mida päästa.*

Worldwatch Institute

Inimesed ei ole planeedi
Maa ainus liik, kuigi nad
käituvad selliselt.

Anonüümne autor

Montréal'i protokoll on olnud
seni ehk kõige edukam
rahvusvaheline leping.

Kofi Annan

Probleemide lahendamine

Kuna keskkonda mõjutab igasugune inimtegevus, tuleb küsida, kuidas oleks kõige parem kaitsta seda meid elus hoidvat keskkonda.

Üks võimalus on sõlmida rahvusvahelisi lepinguid teatud konkreetsetes valdkondades. ÜROs on vastu võetud terve rida keskkonnakaitset käsitlevaid leppeid ja deklaratsioone, näiteks õhusaaste, elurikkuse, bioloogilise ohutuse, kõrbestumise, ohustatud liikide, laevadelt lähtuva reostuse, troopilise puidu kasutamise, mürkainete ja vaalapüügi kohta.¹⁵

Rahvusvaheline tegevus klorofluorüsivesinike ja muude osoonikihti kahandavate kemikaalide tootmise lõpetamiseks on olnud kiire ja väga tõhus. Osoonikihti kahandavate ainete Montréal'i protokoll jõustus 1989. aastal ning selle tulemusena peaks osoonikiht aja jooksul taastuma.¹⁶

Veel üks näide on Kyōto protokoll (vastu võetud 1997. aastal, jõustus 2005. aastal ja kehtiv 2012. aasta lõpuni), millega riigid võtsid endale konkreetsed kohustused vähendada kasvuhoonegaaside heitkoguseid. Kyōto protokoll on oluline seepärast, et selle aluseks on õigluse ja võrdsuse põhimõtted ning „ühised, ent diferentseeritud kohustused”. Teisiti öeldes tähendab see, et industrialiseerunud riigid peaksid rohkem maksma, kuna nende heitkogused ühe elaniku kohta on sageli 10 korda suuremad kui arengumaades.

Kuna protokoll kehtis 2012. aastani, on vaja uut rahvusvahelist kokkulepet, mis tagaks järjepidevuse ning aitaks kasvuhoonegaaside heitkogused veel suuremal määral vähendada. Selleks on vaja nii protokolliga ühinenud kui ka mitteühinenud riikide jätkuvat poliitilist tahet.

Valitsustevaheline kliimamuutuste rühm (IPCC)

IPCC on juhtiv kliimamuutusi hindav rahvusvaheline institutsioon. Selle asutasid ÜRO keskkonnaprogramm (UNEP) ja Maailma Meteoroloogiaorganisatsioon (WMO), et anda maailmale selge teaduslik ülevaade kliimamuutusi ning nende võimalikku keskkonnamõju ja sotsiaalmajanduslikke tagajärgi käsitlevate teadmiste praegusest seisust.

IPCC on valitsustevaheline teadusasutus. Praeguse seisuga on IPCC liikmeteks 194 ÜRO ja WMO liikmesriiki. IPCC vaatab läbi ja hindab kogu maailmas kogutavaid uusimaid teaduslikke, tehnilisi ja sotsiaalmajanduslikke andmeid, mis aitavad kliimamuutusi paremini mõista. Oma teadusliku ja valitsustevahelise iseloomu tõttu annab IPCC ainulaadse võimaluse varustada otsustajaid rangelt kontrollitud ja tasakaalustatud teaduslike andmetega. Organisatsiooni töö on seega poliitiliselt oluline, kuid selle suhtes neutraalne ning ei kirjuta ette mingeid poliitikalikuid.

IPCC ise ei vii uuringuid läbi ning ei kogu kliimaga seotud andmeid ega näitajaid. Tuhanded teadlased kogu maailmast teevad IPCC-le vabatahtlikku kaastööd.

Õigused ja kohustused

Õigustest lähtuva keskkonnakaitsekäsitluse algusmomendiks võib pidada 1972. aastal toimunud ÜRO inimkeskkonna konverentsi Stockholmi deklaratsiooni.¹⁷ Selles sõnastati põhimõtte, et inimesele peavad olema põhiõigusena tagatud vabadus, võrdsus ja piisavad elutingimused keskkonnas, mille kvaliteet võimaldab inimväärset elu ja heaolu, ning tal on pühalik kohustus keskkonda praeguste ja tulevaste põlvete jaoks kaitsta ja parandada.

Kas kõigile maailma elanikele on võimalik tagada inimväärset ja piisavat elutingimused, ilma et see avaldaks keskkonnale laastavat mõju? Kui jah, siis kuidas? Keskkonnakahju põhjuseks võib olla nii ühiskonna madal kui ka kõrge arengutase. Näiteks madal arengutase ja sellest tingitud vaesus põhjustab metsade hävitamist, kuna inimesed kasutavad metsa küttepuidena. Karjamaade puudumise korral põhjustab põllumajandusmaa servades toimuv ülekarjatamine neil aladel kõrbestumist. Ebapiisav reoveepuhastus ja prügi-kogumine põhjustab joogivee puudust. Ebapiisav haridustase raskendab riikide püüdusi puhtama keskkonna saavutamiseks. Kõrge arengutase omakorda kahjustab keskkonda teisest suunast. Majandusliku kasu nimel kiputakse metsi hävitama ja põliselanikke

ümber asustama ning loodusvarasid maksimaalselt ära kasutama. Industrialiseerumise tagajärjel reostatakse nii tootmise kui tarbimise käigus õhku, vett ja atmosfääri mürgiste kemikaalidega – seda kõike majandusarengu nimel.¹⁸

1987. aasta Brundtlandi raportis püüti leida keskteed keskkonnakaitse ja majandusarengu vastandlike püüdluste vahel ning pakiti välja säästva arengu põhimõte: „areng, mis tagab tänase põlvkonna vajaduste rahuldamise, ilma et kahjustataks tulevaste põlvkondade võimalusi rahuldada omi vajadusi”. Raportis esitatud seisukohtadega arvestati ka ÜRO 1992. aasta keskkonna- ja arengukonverentsil, kus võeti vastu Rio deklaratsioon keskkonnanahoidliku arengu põhimõtete kohta. See deklaratsioon (teise nimega Agenda 21) oli üldine tegevuskava, milles nähti ette riiklike ja kohalike omavalitsuste, organisatsioonide ja üksikisikute võetavad meetmed kõigis valdkondades, kus inimesed keskkonda mõjutavad. Lisaks sündis Rio tippkohtumise tulemusena ÜRO kliimamuutuste raamkonventsioon, milles esitatakse valitsustele üldine raamistik kliimamuutustega seotud probleemide lahendamiseks.

Århusi konventsioon

ÜRO Euroopa Majanduskomisjon võttis Århusi konventsiooni (keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon) vastu 1998. aastal. Konventsiooni on ratifitseerinud 40 riiki ja ka Euroopa Liit. See on esimene rahvusvaheline leping, milles tunnustatakse „praeguste ja tulevaste põlvkondade õigust elada keskkonnas, mis vastab nende tervise ja heaolu vajadustele”. Samuti tunnustatakse selles õigust keskkonnainfo kättesaadavusele, õigust osaleda keskkonnaasjade otsustamises ning pöörduda keskkonnaküsimustes sõltumatu kohtu poole. Kuigi konventsiooni on ratifitseerinud valdavalt ainult Euroopa ja Kesk-Aasia riigid ning selles sätestatud kontrollimehhanism on väga nõrk, omab konventsioon ülemaailmset tähtsust, kuna selles on seostatud keskkonna- ja inimõigused.¹⁹

Paljude arvates tuleb keskkonnakaitse edasisel korraldamisel lähtuda inimõigustel põhinevast käsitusviisist, mille aluseks on õigus, õigused ja kohustused. Sellegipoolest on aktivistid ja keskkonnakaitsjad aastaid väitnud, et sellisest eeldusest ei piisa. Nende arvates ei saa keskkonnakaitse eesmärgiks võtta inimeste elu ja tervist, sest sellisel juhul kaitstakse keskkonda üksnes inimeste heaolu huvides ja selleks vajalikul määral. 2009. aastal Boliivias toimunud maailma rahvaste konverentsil kliimamuutuste ja emakese Maa õiguste kohta koostati ÜROle edastamiseks emakese Maa ülddeklaratsioon. Selle artiklis 2 öeldakse: „Emakesel Maal on õigus eksisteerida, kesta ja käigus hoida kõigi olendite eluks vajalikke tsükleid, struktuure, funktsioone ja protsesse.”

Ökotsiid kui kuritegu

Sellised keskkonnakatastroofid, nagu toimusid näiteks 1976. aastal Sevesos, 1984. aastal Bhopalis, 1986. aastal Tšernobõlis, 1998. aastal Hispaanias (reostatud heitvee keskkonda pääsemine) ja 2010. aastal naftaplatformiga Deepwater Horizon, toovad tavaliselt kaasa ulatuslikke kohtuvaidlusi. Siiski ei ole kohtus kunagi oma huve kaitsmas tulevased põlvkonnad ega keskkond.

On üsna veenvaid argumente, mis ütlevad, et suurt ökoloogilist kahju põhjustanud ettevõtted tuleks vastutusele võtta. Termin „ökotsiid”, mis tähendab igasugust looduskeskkonna ulatuslikku hävitamist, võeti kasutusele pärast Vietnami sõja ajal Kagu-Aasias herbitsiididega toimunud õnnetust. 2010. aasta aprillis tegi Ühendkuningriigi advokaat Polly Higgins ÜROle ettepaneku, et ökotsiid tunnistataks koos genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude, sõjakuritegude ja agressioonikuritegudega rahvusvaheliseks rahuvastaseks kuriteoks, mille suhtes saab pöörduda Rahvusvahelisse Kriminaalkohtusse.

Euroopa Nõukogu roll

Säästev areng on üks Euroopa Nõukogu tähtsamaid prioriteete. Nõukogu lähtub põhimõttest, et majandusareng ei tohi kahjustada inimkonna põhilist vara: keskkonna ja

Põhiline erinevus kliimamuutuste raamkonventsiooni ja Kyōto protokolliga vahel seisneb selles, et kui konventsiooniga üksnes kutsuti industrialiseerunud riike üles oma kasvuhoonegaaside heidet piirama, siis protokoll muutis selle kohustuslikuks.

Keskkonnakaitse liikumine jääb püsima üksnes siis, kui sellest saab võitlus õigluse eest. Puhtalt keskkonnakaitse juurde jäämise korral sureb see välja või muutub ettevõtete ökoloogilise mainekujunduse tööriistaks. Ükski siiras keskkonnakaitsja ei suuda sellist rolli taluda. Kuid ökoloogial ja õiglusel põhineva liikumisena on selle võimalused piiramatud.

Vandana Shiva

Ökotsiidi kriminaliseerimine on vajalik, sest kui inimeselt elu võtjate suhtes kehtib mõrva paragrahv, siis peab midagi samaväärset kehtima ka looduse tapjate suhtes.

Jaime David Fernández
Mirabal, Dominikaani
Vabariigi keskkonnaminister

Kui Britannia pidi oma jõukuse saavutamiseks kasutama pooli selle planeedi ressursse, siis mitut planeeti on arenguks vaja India?

Mahatma Gandhi

Euroopa Nõukogu inimõiguste ja keskkonna käsiraamat sisaldab teavet Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika kohta ning käsitleb Euroopa sotsiaalhartat mõju keskkonnakaitsele.

maastike kvaliteet, inimõigused ja sotsiaalne õiglus, kultuuriline mitmekesisus ja demokraatia. Euroopa Nõukogu peab kliimamuutusi kõige tõsisemaks maailma ees seisvaks keskkonnaprobleemiks, mõistab nende mõju inimõigustele ning töötab kahes põhisuunas: esiteks loodusvarade ja elurikkuse säilitamine ning teiseks maailma kultuuride mitmekesisuse ja elujõulisuse kaitsmine. Säästva arengu kultuuriline aspekt eeldab seega paralleelset tegevust säästva kultuuri kujundamisel ja kultuurilise mitmekesisuse kaitsmisel.

Euroopa Nõukogu on aidanud kujundada Euroopas õiguslikku keskkonda, mis soosib elurikkust ning kultuuriliste ja looduslike ressursside terviklikul kasutamisel põhinevat ruumilist planeerimist, maastikukorraldust ning säästvat territoriaalset arengut. 1961. aastal käivitatud Euroopa Nõukogu keskkonnaprogrammi tulemusena on valminud Euroopa maastikukonventsioon, Euroopa looduskeskkonna ja looduslike elupaikade kaitse konventsioon ning raamkonventsioon kultuuripärandi väärtusest ühiskonna jaoks. Samuti annab Euroopa Nõukogu välja Euroopa kaitsealade diplomeid. Selle 1965. aastal loodud aunimetusega tõstetakse esile kaitsealade teaduslikke, kultuurilisi või esteetilisi saavutusi. Diplomeeritud kaitsealal peab kehtima nõuetele vastav kaitsekava, mis võib olla ühendatud säästva arengu kavaga.

Mitmel korral on püütud täiendada Euroopa inimõiguste konventsiooni lisaprotokolliga, mis sätestaks õiguse tervislikule keskkonnale, kuid seni pole see õnnestunud. Vastuarvumendina väideti, et Euroopa Inimõiguste Kohus saab enamikku ränkade keskkonnalaste rikkumistega seotud juhtumeid lahendada inimõiguste konventsiooni artikli 8 (era- ja perekonnaelu) alusel.

? *Kas Euroopa inimõiguste konventsioonis sätestatud õigustele tuleks lisada ka õigus tervislikule keskkonnale?*

Euroopa Inimõiguste Kohus

Mitmed isikud on pöördunud edukalt kohtusse keskkonnaga seotud asjades selle alusel, et ebasoodsad keskkonnategurid on põhjustanud mõne Euroopa inimõiguste konventsiooniga tagatud inimõiguse rikkumise. Kohtu presedentide hulgas on selliseid, mis käsitlevad õigust elule, õigust austusele era- ja perekonnaelu ning kodu vastu, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ja kohtusse pöördumisele, õigust saada ja levitada mõtteid, õigust tõhusale menetlusele enda kaitseks ning õigust omandit segamatult kasutada.

Hamer vs. Belgia

Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus, 27. november 2007.

Kaebuse esitajale kuulus maja, mille tema vanemad olid ehitanud ehituskeelu piirkonnas asuval metsamaale. Kaebuse esitaja vastu algatati menetlus seoses kehtivatele õigusaktidele mittevastava maja ehitamisega ning kohus leidis, et ta peab taastama kõnealuse krundi endise seisukorra. Maja lammutati sundkorras. Kaebuse esitaja väitis, et sellega rikuti tema õigust eraelu puutumatussele.

Esimest korda oma praktikas jõudis inimõiguste kohus järeldusele, et kuigi keskkonna kaitset ei ole konventsioonis otsesõnu sätestatud, omab keskkond iseseisvat väärtust, mis kuulub nii ühiskonna kui ka avaliku võimu kandjate huvisfääri. Majanduslikud kaalutlused ja isegi õiguse omandile ei peaks olema keskkonnaprobleemide suhtes üliluslikud, eriti kui riik on vastu võtnud valdkonda reguleerivaid õigusakte. Seetõttu olid avaliku võimu kandjad antud juhul kohustatud keskkonna kaitsmise nimel tegutsema.²⁰

Noorte osalus

Esimeses peatükis kirjeldasime inimõigustealases hariduses kasutatavad põhimõtet, et õppimine toimub inimõiguste kohta, kaudu ja nimel, ning väitsime, et inimõiguste kaitsmiseks vajalikke teadmisi, oskusi ja hoiakuid saab omandada üksnes kogemuste põhjal. Noorsootöötajatele räägitakse pidevalt, et tegevust tuleb alustada noorte inimeste endi ümbruskonnast, ning mis oleks veel parem võimalus aktiivseks tegutsemiseks kui

keskkonnaküsimused? Näiteks võib lähtekohaks saada kohalike noorterühma mure mõne ehitatava tee või hoone pärast, mille tõttu nad kaotavad mänguväljaku. Samuti võib neid huvitada see, kuidas vähendada oma CO₂-jalajälge või muuta oma kodu, kooli või noortekeskust keskkonnasõbralikumaks. Piirkondlikul ja riiklikul tasandil saavad nad mõjutada avalikku arutelu ja poliitilist debatti näiteks kirjade, avalike etenduste ja demonstratsioonidega.

Keskkonnakaitse ja -teadlikkus on olulised küsimused paljude Euroopa noorteorganisatsioonide jaoks, kuigi see ei pruugi alati olla nende esimene prioriteet. Euroopas on mitmeid noorteorganisatsioone ja liikumisi, mille töö aluseks on keskkonna ja inimõiguste kaitse ning kus ollakse teadlikud, et keskkonnaharidusel ja -aktsioonidel ei ole piire. Euroopa Noortekeskuse programm sisaldab mitmeid teemakohaseid tegevusi, mis hõlmavad sedavõrd erinevaid – ja ometi tihedalt seotud – valdkondi nagu toiduainetega varustatus, keskkonnaõiglus, säästev areng ja kliimamuutused.

Osalemisvõimalusi leidub ka rahvusvahelisel tasandil. ÜRO kliimamuutuste raamkonventsioonis tunnustatakse noorte osaluse tähtsust ning antakse noortele ajutise huvirühma staatus. See staatus võimaldab noortel saada ametlikku teavet, osaleda kohtumistel ja taotleda sõnavõttu. Mehhikos Cancúnis toimunud 16. sellisel kohtumisel osales umbes 500 noort delegaati, noorteaktivisti ja noorteorganisatsioonide esindajat kogu maailmast.

☉ Kuna noored on probleemidest rohkem teadlikud ning mängivad pikaajalise kehtlikkuse tagamisel suuremat rolli, on keskkond üks valdkond, kus neil peaks olema eestvedaja pädevus.

Maailma noortearuanne
2003²¹

Kas hoolid tulevikust? Hoolitse metsa eest!

See oli organisatsiooni *Youth and Environment Europe* (YEE) 2011. aastal korraldatud kampaania, kuhu olid kaasatud Albaania, Tšehhi Vabariigi, Soome, Portugali, Venemaa ja Ühendkuningriigi noored, kes kutsusid eakaaslast üles kaitsma metsi kogu maailmas. Kampaania eesmärk oli suurendada teadlikkust maailma metsi ähvardavatest ohtudest, innustada noori tegutsema, aidata neil tutvuda kohalike metsadega ning anda neile võimalusi kohalike metsade eest hoolitsemiseks. <http://www.yeenet.eu>

Kasulikke organisatsioone ja linke

Maa harta on deklaratsioon, kus esitatakse põhilised eetikapõhimõtted, millest lähtudes tuleks üles ehitada 21. sajandi õiglane, alalhoidlik ja rahumeelne ühiskond: www.earthcharterinaction.org.

Worldwatch Institute tegeleb maailma keskkonnaprobleemide uurimisega: www.worldwatch.org.

UNite to Combat Climate Change on ÜRO kampaania, millega innustatakse maailma kogukondi kohe kliimamuutuste vastu tegutsema asuma: www.unep.org/unite/.

Reaalajas muutuvad statistilised näitajad maailma kohta: www.worldometers.info.

Isikliku CO₂-jalajälje arvutamine. Mitmekeelsed lihtsalt kasutatavad tasuta kalkulaatorid: www.carbonfootprint.com.

Kliimaõiglus: maailma organisatsioonidest ja liikumistest moodustunud võrgustik, mille eesmärk on võidelda sotsiaalse, ökoloogilise ja soolise õigluse eest: www.climate-justice-now.org.

Mugavalt kasutatav lehekülg riikide statistiliste näitajate võrdlemiseks: www.nation-master.com

Noorte inimeste ja kliimamuutuste seost on väga hästi selgitatud ÜRO **2010. aasta maailma noortearuandes**.

Friends of the Earth International on üks maailma suurimaid rohujuuresandide keskkonnakaitse võrgustikke, mis korraldab kampaaniaid kõige aktuaalsemates keskkonna- ja sotsiaalküsimustes: www.foei.org

☉ Napiit rohkem kui pooled (53%) ELi kodanikud on enda väitel teinud viimase kuue kuu jooksul midagi kliimamuutuste vastu võitlemiseks. Kõige sagedasemad sellealased tegevused olid prügi sorteerimine, ühekordsete toodete ostude vähendamine ning kohalike ja hooajasaaduste ostmine.²²

350.org on ülemaailmne rohujuuresandide liikumine, mis töötab kliimakriisi lahendamise nimel: www.350.org.

Vikipeediast võib leida siin nimetatava väljapaistvaid keskkonnaorganisatsioone, mis on rühmitatud liikide ja riikide kaupa: www.wikipedia.org.

Lõpumärkused

- ¹ www.healthybuilding.net/pvc/facts.html
- ² WHO Euroopa regioon koosneb 53 riigist. Nende täielik loetelu on esitatud WHO Euroopa brošüüri 8. leheküljel: www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/122912/who_office_brochure-UK-www.pdf.
- ³ www.unwater.org
- ⁴ Täpsemalt vt www.worldwater.org.
- ⁵ www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin_management.htm
- ⁶ "World Land Use Seen As Top Environmental Issue", Science Daily, www.sciencedaily.com/releases/2005/08/050808065021.htm.
- ⁷ www.unfpa.org.
- ⁸ www.greenfacts.org/en/climate-change-ar4
- ⁹ IPCC, "Atmospheric Carbon Dioxide", IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007, www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/en/ch2s2-3.html#2-3-1.
- ¹⁰ www.direct.gov.uk
- ¹¹ www.righttoenvironment.org
- ¹² www.climate-justice-now.org.
- ¹³ L. M. Brander, et al, "The Economic Impact of Ocean Acidification on Coral Reefs", Economic and Social Research Institute, working paper no. 282, veebruar 2009.
- ¹⁴ K. Brander, et al, "The value of attribution", Nature Climate Change, Vol. 1, mai 2011, lk 70.
- ¹⁵ Lisateavet vt: www.unescobkk.org/rushsap/resources/shs-resources/environmental-ethics-resources/environmental-treaties.
- ¹⁶ http://science.nasa.gov/science-news/science-at-nasa/2006/26may_ozone/
- ¹⁷ www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503
- ¹⁸ www.unescap.org/drrpad/publication/integra/volume2/malaysia/2my04a.htm
- ¹⁹ www.coastalwiki.org; www.unece.org
- ²⁰ www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/0C818E19-C40B-412E-9856-44126D49BDE6/0/FICHES_Environnement_EN.pdf
- ²¹ www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ch05.pdf
- ²² http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_372_en.pdf

Sotsiaalne sugu

Mõned põhimõisted

Soomõiste puudutab iga inimest mitmel keerukal, kaudsel ja otsesel viisil. Meie seksuaalsus ja sooline identiteet on inimeseksolemise lahutamatud osad. Terminitel bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu, sooline identiteet ja seksuaalsus on erinevad tähendused, kuid sageli aetakse neid omavahel segamini.

Bioloogiline sugu tähendab mehi ja naisi eristavaid bioloogilisi ja füsioloogilisi tunnuseid. Kohe pärast sündi paigutatakse meid meeste või naiste kategooriasse ning sellest saab sotsiaalne ja juriidiline tõsiasi. Mõned inimesed sünnivad ebatüüpiliste füüsiliste sootunnuste kombinatsiooniga. Neid võib nimetada intersoolisteks inimesteks. Tihti teostavad arstid sellistel inimestel kohe pärast sündi automaatselt kirurgilise operatsiooni, et nende keha „korrigeerida”, sageli ilma isiku enda või tema vanemate nõusolekuta. Intersooliste inimeste huve kaitsvad aktivistid on hakanud seda kommet üha teravamalt kritiseerima. Nad osutavad Yogyakarta 18. põhimõttele (Yogyakarta põhimõtted on rahvusvaheliste inimõiguste ekspertide koostatud dokument), milles kutsutakse riike üles „rakendama kõiki vajalikke seadusandlikke, administratiivseid ja muid meetmeid, tagamaks, et ühegi lapse keha ei muudeta pöördumatult meditsiiniliste protseduuridega, mille eesmärk on peale sündida soolist identiteeti ilma lapse vanusele ja küpsusele vastava täieliku, vaba ja teadliku nõusolekuta, juhindudes põhimõttest, et kõigis last puudutavates toimingutes tuleb eelkõige lähtuda lapse parimatest huvidest”.

Sotsiaalne sugu tähendab ühiskondlikult kujunenud ettekujutust naistele ja meestele omastest käitumisviisidest ja tegevustest, mis omistatakse neile bioloogilise soo alusel. Teatud soorolli suhtes kehtivad sotsiaalsed ootused sõltuvad konkreetsest sotsiaalmajanduslikust, poliitilisest ja kultuurilisest kontekstist ning neid mõjutavad ka muud tegurid, nagu rass, rahvus, klass, seksuaalne sättumus ja vanus. Soorollid on õpitud ning on eri ühiskondades suuresti erinevad ja ajas muutuvad.

Seotud harjutused

- Erinev palk
- Peresisesed asjad
- Kangelased
- Räägime seksist
- Tee Võrdsusemaale
- Kes oled mina?
- Töö ja lapsed

Euroopas diskrimineeritakse, häbimärgistatakse ja isegi rünnatakse miljardeid inimesi nende tegeliku või näilise seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi tõttu.

*Thomas Hammarberg,
Euroopa Nõukogu
inimõigusvolinik¹*

Meie sotsialiseerumine algab kohe sünnihetkest. Me areneme, kasvame ja õpime, kuidas käituda vastavalt meie ühiskonna ootuspärastele normidele ning meid mõjutab suures määral meie perekond, kool, töökoht, meedia, uued infotehnoloogiad ja popkultuur. Sotsialiseerumine on oluline protsess, mis aitab kasvada teatud inimrühma teovõimeliseks liikmeks. Siiski ei saa kõiki sotsialiseerumise käigus meieni jõudvaid sõnumeid pidada kasulikuks meile endile või ühiskonnale. Sooline sotsialiseerumine võib kitsendada poiste ja tüdrukute võimalusi oma annete ja huvide täielikuks arendamiseks. Lisaks võivad sageli ebarealistlikud ja vastuolulised ootused põhjustada inimestes sisekonflikte ja psühholoogilisi probleeme. Kui nad aga ei taha või ei saa sellistele ootustele vastata, võib sellega kaasnedu teatavaid karistusi teiste inimeste poolt.

Sooline identiteet tähendab inimese sisemist soolist kuuluvust, mis ei pruugi kokku langeda talle sünnipäraselt määratud sooga. See viitab iga inimese sügavalt tunnetatud ja individuaalsele sookogemusele, mis hõlmab isiklikku kehatunnetust ja muid soolisuse väljendusvorme, nagu riietumine, kõnemaneeer ja üldine käitumine.

Transsoolisus on üldmõiste, mida kasutatakse sageli suure hulga erinevate identiteetide ja kogemuste kohta. Tavaliselt peetakse sellega silmas inimesi, kelle sooline identiteet erineb neile sünnijärgselt määratud soost. Transinimesed on isikud, kelle soo väljundimine ja/või sooline identiteet erineb tavapärastest ootustest, mis tulenevad nende sünnijärgsetest füüsilistest sootunnustest ja nende juriidiliselt registreeritud soost.

Seksuaalne sättumus on inimese püsiv emotsionaalne ja seksuaalne tõmme meeste, naiste, mõlema või mitte kummagi poole. Seksuaalne sättumus ei ole seotud soolise identiteediga. Näiteks transmees võib olla hetero- või homoseksuaalne samuti nagu iga teine mees. Sellegipoolest kiputakse neid identiteedi aspekte tihti omavahel seostama, mis omakorda mõjutab seda, kuidas lesbised, geisid, biseksuaale ja transinimesi (LGBT) koheldakse ja tajutakse.

Paar kasvatab sotsiaalse soota last

Rootsis otsustas üks paar kasvatada oma kaheaastase lapse üles tema sotsiaalset sugu määratlemata. Nad ei öelnud kellelegi, kas Pop on poiss või tüdruk, välja arvatud paarile inimesele, kes pidid tema tähkmeid vahetama. Nad tahtsid, et laps saaks üles kasvada vabalt nii, et teda ei surutaks ühtegi kindlasse soovormi.²

? *Mida te arvate selle paari otsusest mitte avaldada inimestele Popi sugu?*

Soo ja seksuaalsusega seotud inimõigusküsimused

Sooline võrdõiguslikkus on põhiline inimõigus. Sellegipoolest rikutakse inimeste inimõigusi sageli nende soolise identiteedi või seksuaalse sättumuse alusel. Mõned selle valdkonna põhiprobleemid on seotud osaluse, soopõhise vägivalla, relvakonfliktide, vaesuse ning seksuaal- ja reproduktiivõigustega.

Osalus

Soo, soolise identiteedi ja seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimine on maailmas laialt levinud. Väga tihti piirab see naiste ja LGBT-inimeste võimalusi ühiskonnaelus osa võtta. Täielik ja võrdne osalus on suurel määral takistatud hariduses, tööhõives ning poliitilistes ja avalikes otsustusprotsessides.

Mitmel pool maailmas on tüdrukute juurdepääs haridusele poistega võrreldes raske-
datud. 60% maailma riikidest on alg- ja põhiharidust omandavate tüdrukute arv väiksem
kui poiste arv.³ Kuigi enamikus Euroopa riikides on poiste ja tüdrukute arv haridussüste-
emis võrdne ning kaldub kõrghariduses sageli juba naiste kasuks, on sugupoolte arvuline
võrdsus kõigest väike samm teel tõelise soolise võrdõiguslikkuse poole. Tüdrukute täie-
likku osalemist haridussüsteemis võivad häirida ka muud takistused. Tüdrukutel võidakse
soovitada õppida teatud aineid (näiteks pigem kunsti ja humanitaarteadusi kui loodus- ja
tehnikateadusi), mida peetakse valitsevate soostereotüüpide kohaselt sobivamaks. Suure
töenäosusega põhjustab selline hoiak erinevusi õpitulemustes. Näiteks kõikjal Euroopas
saavad tüdrukud madalamaid hindmeid loodusteadustes ja tehnoloogias, samas kui poistel
on kehvem lugemisoskus.⁴ Laialt on levinud seksuaalne kiusamine ja ahistamine koolides.

Kuigi viimastel aastakümnetel on eriti Euroopas tehtud suuri edusamme tööalast soolist
võrdõiguslikkust kaitsvate õigusaktide vastuvõtmisel, on töökohal diskrimineerimise täie-
liku väljajuurimiseni praktikas veel pikk tee. Naisi diskrimineeritakse sageli sellega, milli-
seid töökohti neile pakutakse, kui palju neile palka makstakse ning kuivõrd neid juhtivatele
kohtadele edutatakse. Näiteks Euroopa Liidus teenivad mehed sama töö eest keskmiselt
17,5% rohkem kui naised.⁵ Naised võivad kogeda kontoris seksuaalset ahistamist ja kiusa-
mist või peavad taluma kolleegide seksistlikke nalju ja hoiakuid. Mõne naise edutamisest
või töölevõtmisest loobutakse selle tõttu, et ta on rase või tal on laps. Perekondlikud kohus-
tused ei ole meeste ja naiste vahel võrdselt jagatud ning selle tagajärjel tekib naistel karjää-
ris rohkem pause ning nad töötavad meestest sagedamini osalise tööajaga. See omakorda
võib mõjutada nende pensiooni.

? *Kuidas avaldub tüdrukute/poiste või meeste/naiste erinev kohtlemine teie kogukonnas?*

Naised on poliitikas tugevalt alaesindatud. Kuigi naised moodustavad maailma rahvasti-
kust ligikaudu poole, on neid riikide parlamentides keskmiselt ainult 18,4% ning maailmas
on kõigest 17 naissoost riigipead/valitsusjuhti.⁶ Euroopa Liidus oli 2011. aasta veebruari
seisuga ainult kaks naissoost riigipead ja kaks valitsusjuhti ning naiste ja meeste vahekord
riikide parlamentides oli vastavalt 24% ja 76%.⁷ Euroopa suurimate ettevõtete presidenti-
dest ainult 3% on naised.⁸

Naiste seisukohtadega hakatakse tõeliselt arvestama alles siis, kui nad osalevad täiel määral poliitika kujundamises ja institutsioonide loomises.
Demokraatia idee teostub täielikult üksnes juhul, kui poliitiline otsustamine on naiste ja meeste vahel võrdselt jagatud ning naistele on tagatud
täielik osalus institutsioonide ülesehitamises.

Navi Pillay, ÜRO inimõiguste ülemvolinik⁹

LGBT-inimesi diskrimineeritakse ja häbimärgistatakse nende tegeliku või tajutud sek-
sualse sättumuse või soolise identiteedi tõttu. Homo- ja transfoobsed hoiakud on laialt
levinud, LGBT-inimesi kiusatakse sageli koolis, diskrimineeritakse töökohal ning nende
seisukohti ei arvestata avalikes ja poliitilistes otsustusprotsessides. Riiklik ajakirjandus,
kohalikud või riiklikud arvamussaadajad võivad levitada mõtteviisi, et LGBT-inimesed on kah-
julikud rahvuslikule identiteedile, perekonnale või religioonile. Mõnikord keelatakse LGBT-
inimeste rühmadel organisatsioonide loomine ning neil ei lubata oma seisukohti väljendada
või meelt avaldada. Transinimestel on tõsiseid raskusi sellega, et saavutada oma eelistatud
soo ametlikku tunnustamist.¹⁰

Austraalia passis saab nüüd valida soomääratluseks X

Vastavalt intersooliste ja transinimeste diskrimineerimise vastastele uutele suunistele on Austraalia passis nüüd kasutusel kolm soo määratlemise
valikut: mees, naine või määramata. Intersoolised inimesed, kelle bioloogilised sootunnused on ebamäärased, saavad märkida oma passis soo
kohale „X”. Transinimesed, kelle tunnetatud ja bioloogiline sugu ei lange kokku, saavad valida mees- või naissoo juhul, kui seda valikut kinnitab
arstiteend. Transinimesed ei saa valida soomääratluseks X.¹¹

OLULISED KUUPÄEVAD

8. märts

Rahvusvaheline naistepäev

17. mai

Rahvusvaheline homofoobia
ja transfoobia vastane päev

19. november

Rahvusvaheline meestepäev

25. november

Rahvusvaheline naistevastase
vägivalla vastu võitlemise päev

? *Mida teie arvate sellest, et Austraalia passis saab soomääratluseks märkida X?*

Euroopa riikides on võrdne abiellumisõigus tagatud erineval määral. Mõnes riigis on heteroseksuaalsete paaride eeliskohtlemine lõpetatud, samas kui teised võimaldavad samasoolistele või samasoolisteks loetavatele transinimeste paaridele ainult piiratud määral abielulaadseid kooseluvorme või ei luba neid üldse. Partneri bioloogilise lapse lapsendamise teise vanemana või geivanemana adopteerimine on endiselt raskendatud, kuigi Euroopa Inimõiguste Kohus tegi 2008. aastal asjas E.B. vs. Prantsusmaa otsuse, mille kohaselt Prantsusmaa rikkus Euroopa inimõiguste konventsiooni, kui keeldus hindamast lesbilise naise lapsendamisavaldust samadel alustel, nagu oleks hinnatud vallalise heteroseksuaali avaldust.¹² On levinud tava, et mitteheteroseksuaalse inimese lapsendamisavaldus lükatakse automaatselt tagasi.

? *Kui sooline diskrimineerimine näiteks koolis ja töökohal on ebaseaduslik, siis miks see ikka edasi püsib?*

Soopõhine vägivald

Soopõhine vägivald hõlmab vägivalda naiste ja tüdrukute vastu, kuid ei piirdu ainult sellega. Naistevastane vägivald on Euroopas üks tõsisemaid soopõhise vägivalda vorme. Naised ja tüdrukud puutuvad vägivaldaga kokku väga erineval moel: perevägivald, vägistamine, seksuaalne vägivald, naiste suguelundite moonutamine, aumõrvad, inimkaubandus, naissoost vastsündinute tapmine ja sooselektiivsed abordid. Naiste ja tüdrukute vastu suunatud vägivald püsib kõigis maailma ühiskondades ja puudutab kõiki ühiskonnagruppe. Eriti suurel määral ohustab soopõhine vägivald transinimesi, kuna nende välimus, riietus ja muud tunnused ei vasta sageli ühiskonna ootustele meeste või naiste suhtes.

Väga levinud nähtus on perevägivald, mis võib esineda emotsionaalse, füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise kujul ning mõjutab lisaks asjaosalisele mehele ja naisele ka peres elavaid lapsi, kes näevad vägivalda pealt või langevad ise selle ohvriks eksituse, vägivallatseja kättemaksu või oma ema kaitsmise tõttu.

Kainestav statistika

- Vähemalt iga kolmas maailma naine on elu jooksul kogenud peksmist, pealesunnitud vahekorda või muud väärkohtlemist, kusjuures toimepanija on tavaliselt naisele tuttav inimene.¹⁴
- Euroopas on sõltuvalt riigist perevägivalda kogenud 20–50% naistest.
- Hinnanguliselt elab maailmas praegu 100–150 miljonit naist, kelle suguelundeid on moonutatud – see on komme eemaldada naise suguelundid osaliselt või täielikult ilma mingi meditsiinilise põhjuseta. See avaldab mitmesugust kahjulikku mõju tervisele ning on rahvusvaheliselt tunnustatud naiste ja tüdrukute inimõiguste rikkumiseks.¹⁵

? *Suurt osa soopõhisest vägivallast peetakse ikka veel „isiklikuks asjaks”. Kuidas mõjutab selline suhtumine vägivalla ohvreid, toimepanijaid ja tunnistajaid?*

Prostitutsioon on jätkuvalt vastuoluline teema, seda ka naisõiguslaste seas. Paljud peavad seda üheks vägivalla vormiks, samas kui teised üritavad saavutada prostituudi elukutse ametlikku tunnustamist koos kõigi sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega. Samasugune lõhe esineb poliitilisel tasandil. Mõned riigid, näiteks Rootsi, on prostitutsiooni keelustanud ja kuriteoks tunnistanud, käsitades prostituuti kuriteo ohvrina ning tema teenuste ostjat ja teisi inimesi, kes selle pealt teenivad, kuriteo toimepanijatena. Mitmetes teistes riikides kuulub prostitutsioon lubatud teenuste hulka, mille suhtes kehtivad teatud õiguslikud piirangud.

Naistevastane vägivald on igasugune soolisel erinevusel põhinev vägivald, mille tulemuseks on või mis võib tõenäoliselt lõppeda füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahjustuse või kannatuse tekitamisega naistele, kaasa arvatud sellise tegevusega ähvardamine, sunniabinõude tarvitamine või vabadusest ilmajätmine, kas avaliku või eraelu sfääris.

ÜRO deklaratsioon naistevastase vägivalla kaotamise kohta

Teismeliste suhetes esinev vägivald on kogu Euroopas tõsine probleem. Näiteks hiljuti Ühendkuningriigis 13–17-aastaste seas läbi viidud uuringust ilmnes, et 25% tüdrukutest ja 18% poistest oli suhtes olles kogenud mingisugust füüsilist vägivaldat.¹³

Tähelepanu inimkaubandusele

Igal aastal langevad maailmas miljonid inimesed inimkaubanduse ohvriks. Seda võib pidada moodsaks orjakaubanduseks. Suurem osa ohvritest on noored naised ja lapsed, kellega kaubeldakse seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. See on Euroopas suur probleem. Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest Euroopa Liitu müüdnud naiste ja laste arv on kasvanud. Euroopas on pidevalt üle 140 000 inimese inimkaubitsejate käes vangis ning pole mingeid märke selle arvu vähenemisest.¹⁶

Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon jõustus 2008. aasta veebruaris. 2011. aasta septembriks oli sellega ühinenud 43 liikmesriiki. Konventsiooniga moodustati inimkaubanduse vastase võitluse eksperdirühm (GRETA), mis koostab konventsiooni järgimise kohta üldisi ja riigipõhiseid aruandeid.

Prostitutsiooni suuresti varjatud iseloomu tõttu on seda suhteliselt vähe uuritud. Olemasolevatest uuringutest on siiski selgunud, et 90% prostituutidest lõpetaks selle töö kohe, kui see oleks võimalik – see viitab selgele välisele survele, mis sunnib naise seda ametit pidama. Suuremal osal juhtudest ei ole prostitutsiooniga alustamine ka täiskasvanu teadlik otsus: üle 90% prostitutsiooni kaasatud naistest on lastena seksuaalselt ja/või füüsiliselt väärkoheldud ning prostitutsiooniga alustamise keskmine vanus on 14 aastat.

LGBT-inimeste vastu suunatud vägivald on samuti levinud. Naisi võidakse vägistada, et neid lesbilisusest „ravida”; inimesed võivad langeda politsei peksu või tänavajõukude rünnakute ohvriks, ilma et ametivõimud neid tõkestaks või toimepanijaid karistaks. Samuti esineb vägivalda inimeste vastu, kellest jääb mulje, et nad ei ole heteroseksuaalsed.

? *Kuidas mõjutab soopõhine vägivald selle ohvreid?*

Relvakonfliktid

Tänapäeva relvakonfliktides on 90% ohvritest tsiviilisikud, enamasti naised ja lapsed. Lisaks langevad naised konflikti ajal teatud spetsiifiliste rikkumiste ohvriks. See hõlmab ka muserdavat seksuaalset vägivalda (sh sõjaprostitutsioon ja sundrasestamine), mida tihti kasutatakse poliitilise või sõjalise strateegia osana.

? Tervel põlvkonnal noortel meestel polnud aimugi, kes nad on, kui neil ei olnud relva käes. Mitmete põlvkondade naised jäid leseks, neid vägistati, nad nägid pealt oma tütarde ja emade vägistamist ning seda, kuidas nende lapsed tapavad ja kuidas neid tapetakse.

Leymah Gbowee¹⁹

Nobeli rahupreemia vägivallatuse ja naiste ohutuse kaitsmise eest

Libeeria rahuaktivist Leymah Gbowee sai 2011. aasta Nobeli rahupreemia oma rolli eest eri rahvusest ja religioonidest naiste innustamisel selleks, et lõpetada Libeeria kodusõda. Ta kutsus naisi sõja- ja vägivallavastastele protestidele ning korraldas mitu kuud kestnud seksistreigi, et mehed mõistusele tuua ja relvakonflikt lõpetada.

Nobeli rahupreemia anti talle koos Jeemeni ajakirjaniku ja aktivisti Tawakkul Karmaniga, kes juhtis võitlust naiste õiguste, demokraatia ja rahu eest Jeemenis, ning Libeeria presidendi Ellen Johnson Sirleafiga, kes sai preemia oma rolli eest rahu kindlustamisel ja naiste õiguste edendamisel.

Nobeli komitee tsiteeris ÜRO Julgeolekunõukogu 2000. aasta resolutsiooni nr 1325, milles öeldakse, et naised ja lapsed kannatavad sõja ja poliitilise ebastabiilsuse tõttu suurt kahju ning naiste roll ja mõju rahu kindlustamisel peaks suurenema.

Relvakonfliktides esinev soopõhine vägivald on sageli suunatud tervete kogukondade vastu, kuna sellega tahetakse teatud rühma liikmeid alandada, nende üle võimu saavutada ja neisse hirmu süstida. Kuigi enamasti on ohvriteks naised ja tüdrukud, võib vägivald mõnikord olla suunatud ka otseselt meeste vastu. Näiteks 1995. aasta Srebrenica genotsiidis tapeti Bosnias üle 8000 moslemi mehe ja poisi.¹⁸ Relvakonfliktid süvendavad ühiskondades soostereotüüpe, kuna mehelikkus taandatakse üksnes „kaitsja” või „agressori” mõistetele ning naiselikkus üksnes „ohvri” ja „haavatavuse” mõistetele.

? Sõjaaegne seksuaalne vägivald on olnud üks ajaloo suurimaid mahaaitatud saladusi.

Elisabeth Rehn ja Ellen Johnson Sirleaf, ÜRO raporti „Naised, sõda, rahu” autorid

? *Miks teie arvates on soopõhine vägivald relvakonfliktides sedavõrd levinud?*

Naised teevad maailmas ära 66% tööst ja toodavad 50% toidust, kuid teenivad vaid 10% kõigist sissetulekust ja omavad 1% varast.

UNICEF20

Soojätkamist kasutatakse teadlikult või teadmatult vahendina, mille abil naisi kontrollida, piirata nende valikuid ning allutada nad meestele.

Nafis Sadik, ÜRO Rahvastikufond

Gender Matters
„Gender Matters“ on Euroopa Nõukogu avaldatud käsiraamat, milles käsitletakse soopõhist vägivalda noorte seas. Käsiraamatu kasutamisel saadud kogemused näitavad, et inimõigustealane haridus on tõhus vahend soolise võrdõiguslikkuse ning konkreetsemalt soopõhise vägivalda probleemidega tegelemiseks.

Vaesus

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks on vaja majanduslikku võrdsust. Samas moodustavad naised mõnede hinnangute kohaselt 70% maailma vaestest. Sageli teevad naised madalamalt tasustatud tööd ning töötavad ebakindlatel kohtadel varimajanduses, kus neil on vähe õigusi ja väike sissetulek. Võrdsete haridusvõimaluste puudumise ja ebakvaliteetse hariduse tõttu on neil tihti vähe ametioskusi, mis omakorda mõjutab seda, millist tööd nad saavad teha. Suhetes võib suurt rolli mängida majanduslik sõltuvus, mis võib olla seotud ka perevägivaldaga. Väga sageli on leibkondades jäetud suurem osa või kõik tasuta kodutööd täiskasvanud naiste ja vanemate naissoost laste õlule. Samal ajal peavad töandjad abielumehi kõige usaldusväärsemaks tööjõuks, mis on suuresti tingitud eeldusest, et abielumeestel ei ole praktiliselt mingeid koduse majapidamise või perekonnaga seotud kohustusi, sest selle eest hoolitsevad naised. Oma kõrgema palga ja paremate karjääri võimalustega saavad mehed rahalist tasu selle eest, et nende naispartnerid teevad kodus tasuta majapidamistöid.

? *Miks avaldab vaesus naistele ebaproportsionaalselt suurt mõju?*

Seksuaal- ja reproduktiivõigused

Seksuaal- ja reproduktiivõiguste tagamine on soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks mõeldav ja mõeldav. Liigagi sageli on naistel väga vähe kontrolli oma seksuaal- ja reproduktiivtervise üle. Kõigis ühiskondades üritatakse saavutada meeste kontrolli naiste kehade üle ning see on üks peamisi mooduseid, kuidas saavutatakse ja säilitatakse meeste ühiskondlikku, poliitilist ja kultuurilist ülemvõimu.

Kui naistel puudub selliste õiguste üle kontroll, toob see kaasa ränki inimõiguste rikkumisi, näiteks sundabielud, raseduse pealesunnitud jätkamine või sundabordid ja steriliseerimised. Riigid sunnivad ka transinimestele peale steriliseerimist, et nende uut sugu ametlikult tunnustada, kui nad on läinud üle ühest soost teise. Sageli tõkestatakse naiste ligipääsu reproduktiivtervishoiuteenustele, kaasa arvatud abordivõimalustele, isegi kui naine on rasestunud vägistamise või verepilastuse tagajärjel või kui rasedus põhjustab suurt ohtu tema tervisele või elule. Ohutu ja rahaliselt jõukohase sünnitusabi kättesaadavus ning teadmised seksuaal- ja reproduktiivtervise kohta on tingimata vajalikud, et rajada teed tegelikule soolisele võrdõiguslikkusele.

Sooküsimused noorsootöös

Noortekogunemised pakuvad tihti ainulaadset ja olulist võimalust, kus noored mehed ja naised saavad soo ja seksuaalsusega seotud probleeme arutada ja mõtteid vahetada. Sageli ei saa noored selliseid tundlikke küsimusi avameelselt oma pereliikmetega arutada ning ka koolis ei pruugi see võimalik olla. Avatud ja teadlik noorsootöö kontekst võib osutada toetavaks õpikeskkonnaks, mis noori võimestab ja hoiakuid kujundab.

Oluline on olla teadlik sooprobleemidest, mida väga suure tõenäosusega leidub igas noorterühmas. Näiteks võib keegi olla otseselt või kaudselt kogunud perevägivalda, keegi teine võib olla segaduses oma seksuaalse sättumuse suhtes või olla kiusatud seetõttu, et tema tegelik või tajutud sooline identiteet ei vasta tunnustatud ühiskondlikele normidele. Noorsootöötajal peaks olema käepärast loetelu organisatsioonidest ja nõustamispunktidest, kuhu noored saaksid selliste küsimustega pöörduda. Samuti peaks ta olema valmis vaidlustama kohtumistel noorte poolt väljendatud diskrimineerivaid hoiakuid naiste või LGBT-inimeste suhtes. Lisaks on oluline kasutada soolise võrdõiguslikkuse süvalaendamist otsuste langetamisel teemade, osalejate ja kasutatavate meetodite kohta.²¹

Väga tähtis samm on üleminek õiguste tunnustamiselt nende reaalsele teostamisele. Inimõigustealase hariduse pakkujad peavad austama naiste erinevaid vajadusi ja

reaktsioone. Ilma sellise peenetundelisuseta muutuks inimõigustealane haridus veel üheks naistega manipuleerimise või nende allasurumise vormiks. Soolise võrdõiguslikkuse saavutamine hariduses on kõige olulisem eesmärk, sest selle kaudu saab muuta ühiskonnas levinud norme, teadmisi ja uskusi.

Paljud Euroopa rahvusvahelised noorteorganisatsioonid on korraldanud koostöös Euroopa Noortekeskustega õppekohtumisi, kus on tegeletud soo ja soolise võrdõiguslikkuse aspektidega. Õppekohtumised võimaldavad noortel probleeme süvitsi tundma õppida ning omandada kasulikke pädevusi, mis võimaldavad neil teemadega tõhusalt edasi tegeleda nii oma organisatsioonis kui ka väljaspool seda.²²

16-päevane kampaania soolise vägivalda vastu

Kui tahate soopõhise vägivalda vastu midagi ette võtta, võite näiteks liituda 1991. aastal algatatud rahvusvahelise 16 päeva kampaaniaga. Kampaania periood algab rahvusvahelisel naistevastase vägivalda vastu võitlemise päeval 25. novembril ja lõpeb rahvusvahelisel inimõiguste päeval 10. detsembril, et sümboliseerida naistevastase vägivalda teema seost inimõigustega ning rõhutada, et selline vägivald on inimõiguste rikkumine. Alates 1991. aastast on 16 päeva kampaanias osalenud üle 3700 organisatsiooni umbes 164 riigist.²³

❓ *Kuidas käituksite teie oma rühmas esinevate diskrimineerivate hoiakute korral sugude või seksuaalsuse suhtes?*

Sooga seotud inimõiguste kaitsmine

Kõik rahvusvahelised inimõigustealased lepingud kehtivad võrdselt nii meeste kui ka naiste suhtes. Kuna aga on mõistetud, et inimõiguste rikkumine ohustab suuremal määral naisi ja tüdrukuid, võttis ÜRO Peaassamblee 1979. aastal vastu eraldi konventsiooni naiste diskrimineerimise likvideerimise kohta. Selles esitatakse naiste diskrimineerimise definitsioon ning antakse riikide valitsustele juhiseid selle vastu võitlemiseks. Konventsiooniga on liitunud 187 maailma riiki, kaasa arvatud kõik Euroopa riigid.

ÜRO juures on loodud soolise võrdõiguslikkuse ja naiste õiguste edendamiseks eraldi agentuur (*UN Women*). See aitab valitsustevahelistel organitel ja valitsustel välja töötada ja ellu rakendada sootundlikke poliitika ja norme. *UN Women* tegeleb viie prioriteetse valdkonnaga, mida ta peab soolise võrdõiguslikkuse saavutamisel kõige olulisemaks. Nendeks on naistevastane vägivald, rahu ja julgeolek, eestvedamine ja osalus, majanduslik võimestamine ning riiklik planeerimine ja eelarvestamine.

ÜRO toetab üha häälakamalt ka LGBT-inimeste inimõigusi. LGBT-inimeste õiguste kohta ei ole sõlmitud ühtegi siduvat rahvusvahelist kokkulepet. Siiski on olemas rahvusvahelise eksperdirühma poolt 2006. aastal koostatud seksuaalset sätumust ja soolist identiteeti käsitlevate põhimõtete kogumik. Neis Yogyakarta põhimõtetes käsitletakse mitmesuguseid rahvusvahelisi inimõigustealaseid norme ning kirjeldatakse nende kohaldamist seksuaalse sätumuse ja soolise identiteedi valdkonnas.

Sooline võrdõiguslikkus ning soolise identiteedi ja seksuaalsuse alusel toimuva diskrimineerimise vastu võitlemine on ka Euroopa Nõukogu ja ELi jaoks kesksed teemad. Olulise sammuna avas Euroopa Nõukogu 2011. aasta mais allkirjastamiseks naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni.²⁴ See on maailma esimene õiguslikult siduv dokument, millega luuakse üldine õiguslik raamistik vägivalda ennetamiseks, ohvrite kaitsmiseks ja süüdlaste karistamiseks. Selles määratletakse ja kriminaliseeritakse mitmesugused naistevastase vägivalda vormid, kaasa arvatud sundabielud, naiste suguelundite moonutamine, jälitamine, füüsiline ja psühholoogiline vägivald ning seksuaalne vägivald. Samuti nähakse ette sõltumatutest ekspertidest koosneva rahvusvahelise grupi moodustamine, et jälgida konventsiooni rakendamist riikides.

🌀 Homofobsetes vaenukiritedes ja intsidentides esineb tihti väga suurt julmuse ja brutaalsust. ... Väga tõenäoline on nende lõppemine surmaga. Transinimesed on selles kategoorias veelgi rohkem ohustatud.

OSCE aruanne¹⁷

Naiste ja LGBT-inimeste õiguste kaitsmisega rahvusvahelisel ja riiklikul tasandil tegelevad aktiivselt ka vabaühendused. Euroopa naised vägivalda vastu (*Women Against Violence Europe*, WAVE) on Euroopas tegutsev katusorganisatsioon, mille liikmete seas on esindatud suurem osa Euroopa riike. Organisatsioon peab internetis Euroopa vabaühenduste andmebaasi, kus saab teha otsinguid geograafilise asukoha, spetsialiseerumise ja tegevusala järgi. Euroopa naisorganisatsioonide survegrupp *European Women's Lobby* (EWL) on teine katusorganisatsioon, kust võib alustada naiste õiguste või naistega seotud sooküsimuste kohta info, uuringutulemuste ning piirkondlike, riiklike või kohalike

Kodanikuühiskonna, riigi ja erasektori koostöö perevägivalda vähendamiseks

Ungari Vodafone käivitas oma sotsiaalse vastutuse programmi raames projekti perevägivalda ennetamiseks koostöös naisõiguslusühendusega NANE, kohaliku politseiga ning kahe tehnilist tuge pakkuva eraettevõttega. 2011. aastal alanud pilootprojekti võetakse kasutusele 30 seadet, mis suudavad ühe nupuvajutusega edastada Vodafone'i võrgu kaudu politseile appikutsesignaali ja ohus oleva naise täpse asukoha. Tänu sellele saab politsei teatud lähisuhtevägivalda juhtumitele kiiremini reageerida.

kontaktandmete otsimist.

LGBT-inimestega seotud organisatsioonide hulka kuuluvad ühiskondlikud ühendused ja toetusrühmad ning samuti peavoolu religioossete organisatsioonide või poliitiliste parteide koosseisus olevad professionaalsed organisatsioonid ja huvikaitserühmad. Rahvusvaheline lesbi-, gei-, bi-, trans- ja *queer*-noorte ja -üliõpilaste organisatsioon (IGLYO) on huvirühmi ühendav võrgustik, millel on üle 50 liikmesorganisatsiooni. Selle eesmärk on edendada sallivuse ja mittediskrimineerimise väärtusi ning suurendada noorte LGBT- ja *queer*-inimeste osalust demokraatlikes otsustusprotsessides. Võrgustik teeb koostööd teiste organisatsioonidega, nagu riiklikud noortenõukogud, Euroopa üliõpilasorganisatsioonid ja Euroopa poliitilised noorteorganisatsioonid. IGLYO korraldab õppepäevi ja konverentse, kuid tegeleb ka poliitilisel tasandil lobitööga.

Lõpumärkused

- ¹ Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, CoE, June 2011; http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf.
- ² Lisateave: <http://www.thelocal.se/20232/20090623/>.
- ³ Global Education Digest 2010 http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/GED_2010_EN.pdf.
- ⁴ Gender Differences in Educational Outcomes: Study Taken on the Current Situation and Measures Taken in Europe 2009 http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/120EN.pdf.
- ⁵ Euroopa Komisjon: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=681&langId=en>.
- ⁶ UN Women, http://www.unifem.org/gender_issues/democratic_governance/facts_figures.php (statistics as of 2008).
- ⁷ Euroopa Komisjon: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=681&newsId=1031&furtherNews=yes>.
- ⁸ European Women's Lobby <http://www.womenlobby.org/spip.php?rubrique36&lang=en>.
- ⁹ 2011. aasta rahvusvahelisel naistepäeval peetud kõne: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10810&LangID=E>.
- ¹⁰ *Ibid.*
- ¹¹ "X" now a gender option in Australian passports, 15. september 2011; <http://www.msnbc.msn.com/id/44532536/ns/travel-news/t/x-now-gender-option-australian-passports/>.
- ¹² Lisateave: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1706514,00.html>.
- ¹³ http://www.empowering-youth.de/downloads/speech_barber.pdf
- ¹⁴ UN Women, http://www.unifem.org/gender_issues/violence_against_women/facts_figures.php.
- ¹⁵ Maailma Terviseorganisatsioon: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/index.html>.
- ¹⁶ Factsheet on Human Trafficking, UN Office on Drugs and Crime based on 2010 figures; http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/UNVTF_fs_HT_EN.pdf.
- ¹⁷ Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses, Annual Report for 2006, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007; <http://www.osce.org/odihr/26759>.
- ¹⁸ http://www.gendercide.org/case_srebrenica.html
- ¹⁹ Leymah Gbowee, *Mighty Be Our Powers* (New York: Beast Books, 2011), written with Carol Mithers, lk 168.
- ²⁰ Gender Equality – The Big Picture, UNICEF, 2007.
- ²¹ A resource on gender mainstreaming: Gender Equality and Education, Ulrika Eklund in Coyote, Issue No. 2., mai 2000.
- ²² Nende õppekogunemiste aruanded on avaldatud siin: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Training/Study_sessions/Study_sessions_reports_en.asp.
- ²³ Lisateave: <http://16dayscwg1.rutgers.edu/>.
- ²⁴ Konventsiooni täisteksti vt <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/DomesticViolence.htm>.

Globaliseerumine

Kuigi enamik meist saab üldiselt aru, mida globaliseerumine tähendab, on see siiski keeruline mõiste, mis seostub inimõigustega mitmel erineval moel.

Sõnaga „globaliseerumine” tähistatakse mitmesuguseid majanduslikke, kultuurilisi, ühiskondlikke ja poliitilisi muutusi, mis maailma umbes viimase 50 aasta jooksul on mõjutanud, alates paljukiidetud infotehnoloogilisest revolutsioonist kuni riigipiiride ja geopoliitiliste eraldusjoonte nõrgenemiseni kaupade, teenuste ja kapitali üha kasvava riikidevahelise liikuvuse tingimustes. Globaliseerumist ühel või teisel moel iseloomustavateks tunnusteks peetakse näiteks tarbijate maitse ühtlustumist, suurfirmade võimu tugevnemist ja laienemist, nii rikkuse kui ka vaesuse järsku kasvu, toidu ja kultuuri „mäkdonaldistumist” ning liberaaldemokraatlike ideede laialdast levikut.¹

Shalmali Guttal

Globaliseerumist võib kirjeldada kui kõigi maailma riikide üha tihedamat majanduslikku lõimumist rahvusvahelise kauba- ja teenustevahetuse liberaliseerumise ning sellest tingitud mahukasvu, vähenevate transpordikulude, rahvusvahelise kapitali kasvava sissetungi, maailma tööjõu tohutu kasvu ning tehnoloogia, eriti sidetehnoloogia, kiire ülemaailmse leviku tagajärjel.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee

Olenemata valitud definitsioonist on selge, et globaliseerumine avaldab tänapäeval mõju praktiliselt kõigile elu- ja ühiskonnavaaldekondadele. Globaliseerumine on kõikjal ning avaldab nii positiivset kui ka negatiivset mõju.

Väidetavalt põhjustab globaliseerumine ühelt poolt inimõiguste rikkumisi, kuid võimaldab inimõiguste kaitsjatel teiselt poolt võidelda sellest tingitud ohtude ja negatiivse mõju vastu. Globaliseerumise tagajärjel väheneb põllumajandustootjatele nende saaduste eest maks-
tav hind ning suureneb motivatsioon ebaõiglase töötingimuste loomiseks, kaasa arvatud lapstööjõu kasutamiseks.

Seotud harjutused

Ravimite kättesaadavus
Kõik võrdsed – kõik erinevad
Ashique'i lugu
Me jälgime teid
Nimetissõrmed ja pöidlad
Esilehekülg
Kui palju raha me vajame?
Makah' hõimu vaalapüük
Rüselus rikkuse ja võimu pärast
Varsti iganenud
Terrorism
Eluvõrk
Kui saabub homme

Igal inimesel on õigus nõuda sellist sotsiaalse ja rahvusvahelise elu korraldust, mis võimaldab selles deklaratsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi täies ulatuses kasutada.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 28

Me teame, et meid kõiki liidab meie ühine inimlikkus, meil on sarnased tungid, hirmud, vajadused ja unistused, kuid sellel pole midagi pistmist riigipiiride „mahahõõrumisega” kapitali piiramatu liikumise tagajärjel.

Eduardo Galeano

Suhteid kaubandus- ja majanduspüüdluste vallas tuleks korraldada elatustaseme tõstmise, täistööhõive ning suure ja kindlalt kasvava reaaltulu ja tegeliku nõudluse mahu tagamise suunas.

Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamisleping

Kuid samas võimaldab globaliseerumine saavutada täiesti uue taseme suhtevõrgustike loomises. Tänu sellele saavad tekkida ülemaailmse haardega inimõiguste kaitse liikumised, mis töötavad näiteks selle nimel, et juurutada õiglast kaubandust, vähendada lapstööjõu kasutamist ning edendada universaalsete inimõiguste kultuuri.

? *Kas oskate tuua oma kogemustest ühe positiivse ja ühe negatiivse näite globaliseerumise mõju kohta?*

Globaliseerumise mõju

Majanduses seostub globaliseerumine kapitalismi kui majandussüsteemi arenguga. Tihti on selle aluseks usk turgude isereguleerumise võimesse. Globaliseerumise tagajärjel on tekkinud majanduslik vabadus ning see on väidetavalt toonud kaasa elatustaseme tõusu kõikjal maailmas, vaatamata sellele, et suhteline vahe rikaste ja vaeste vahel kasvab.

Globaliseerumine on seotud rahvusvahelise kaubanduse arengu ning kaupade ja teenuste tootmise ülemaailmse levikuga. See on saanud võimalikuks tänu tollimaksude, eksporditasude, impordikvootide ja muude kaubandustõkete vähendamisele ning kapitali ja investeringute liikumiskiiruste kaotamisele.

Globaliseerumine on suurendanud tööde tellimist allhanke korras ning ettevõtete liikumist madalate maksumääradega piirkondadesse. Allhanked võimaldavad hargmaistel korporatsioonidel otsida kogu maailmast kõige odavamalt töötavaid väikesi ja keskmise suurusega ettevõtteid ning neid siis intensiivselt ära kasutada. Väikestel ja keskmistel ettevõtetel omakorda on raske ülemaailmses konkurentsipinnale jääda ning ühtlasi oma töötajate õigusi tagada. Hargmaiste korporatsioonide vastutusele võtmine inimõiguste rikkumiste eest on raskendatud, kuna nende registreeritud asukoht ja tegelik tegevuskoht asuvad tihtipeale eri riikides.

Globaliseerumise mõjul on erastatud ka mitmeid avalikke ja kommunaalteenuseid, näiteks veevarustusvõrgud, tervishoid, julgeolek ja isegi vanglate juhtimine. Viimasel ajal on hakatud käsitlema majandusliku hüvisena näiteks ka selliseid kaupu nagu seemned ja ravimid, mis on seetõttu lisatud kaubanduskokkulepete kohaldamisalasse.

Globaliseerumine on kaasa aidanud ettevõtete sotsiaalse vastutuse arengule ning tekitanud suuremat huvi hargmaiste korporatsioonide ja muude erasektori esindajate aruandekohustuse suhtes, kui nende tegevus avaldab negatiivset mõju keskkonnale, kogukondadele jne. Praegusel ajal koostab üha suurem hulk ettevõtteid oma tegevuse jaoks käitumiseeskirju. Tarbijate boikottide ja kampaaniate tulemusena on hargmaised korporatsioonid hakanud rohkem tähelepanu pöörama sotsiaalse vastutuse teemale ja oma mainele.

Rahvusvahelised majandusinstituutsioonid

Rahvusvaheline Valuutafond (*International Monetary Fund, IMF*) toetab majandusraskestes olevaid liikmesriike poliitikanõuannete ja finantsabiga ning töötab koos arenguriikidega nende makromajandusliku stabiilsuse saavutamise ja vaesuse vähendamise nimel. Rahalise abi andmise tingimusena nõuab IMF riikidelt kindlate meetmete võtmist ja reeglite järgimist. IMFi meetmete seos inimõigustega on nõrk või puudub üldse, sest põhiliselt teletakse majanduse ja rahanduse korrashoiu küsimustega.

Maailmapank (*World Bank*) pakub arengumaadele laenu, et vähendada vaesust ning soodustada välisinvesteeringute tegemist, rahvusvahelist kaubandust ja investeeringuid. Kuigi Maailmapank omab arengumaade üle suurt mõjuvõimu ja esindab 186 riiki, on selle otsene juhtimine üksikute tugeva majandusega riikide kontrolli all. 1990. aastatel töötasid nii Maailmapank kui ka IMF välja meetmeid, millega vähendati turgude regulatsiooni, soodustati privatiseerimist ja kahandati valitsussektorit.

Maailma Kaubandusorganisatsioon (*World Trade Organization, WTO*) tegeleb

Rahvusvahelised „vaba-kaubanduse“ lepingud on peenekoeline kombinatsioon liberaliseerimisest ja proteksionismist, mis paljudel juhtudel võimaldab rahvusvahelistel megakorporatsioonidel (eriti ravimitootjatel) teenida tohutuid kasumeid, kehtestades monopolistlikke hindu ravimitele, mis on suure osas välja töötatud avaliku sektori kaasabil.

Noam Chomsky

rahvusvahelise kaubanduse järelevalve ja liberaliseerimisega. 1995. aastal asutatud WTO reguleerib ühinenud riikide vahelist kaubandust, aitab korraldada ja sõlmida kaubanduskokkuleppeid ning pakub võimalust vaidluste lahendamiseks eesmärgiga tagada WTO kokkulepete järgimine.

? Millist mõju avaldab globaliseerumine teie organisatsioonile või koolile?

Poliitikavaldkonnas on globaliseerumise tõttu tekkinud olukord, kus ühes riigis toimuvad arengud mõjutavad suuresti ka teisi riike, mistõttu näiteks kodumaal vähest toetust omavad poliitikud võivad välisriikide poliitilise toe najal siiski võimul püsida. Majandusliku ja rahandusliku võimu koondumine vähendab riikide sisepoliitiliste osapoolte mõjuvõimu ja mõjutab demokraatlikke protsesse. Rikkuse ülimalt ebavõrdne jaotumine suurendab ühiskonnas ebavõrdsust ja pingeid ning ohustab kõigi inimeste sotsiaalsete õiguste teostamisvõimalusi. Sageli sõlmivad valitsused kaubanduslepinguid isekeskis, ilma et avalikkus vähimalgi määral otsustusprotsessis osaleks. Inimõiguste küsimusi kaubanduslepingutes tavaliselt ei käsitleta, isegi kui need lepingud võivad avaldada mõju ka inimõiguste valdkonnas.

Teisalt võib globaliseerumise teeneks pidada demokraatia laiemat levikut ja suuremat teadlikkust inimõigustest. Väga suurtele tehnoloogilistele lõhedele vaatamata on see soodustanud meedia demokratiseerumist sotsiaalvõrgustike kaudu. Nii on saanud tekkida liikumised, mis avaldavad survet, et muuta poliitikat avatumaks, lõpetada korruptsiooni ja võimu kuritarvituste karistamatus ning parandada kodanike poliitilist esindatust.

Kultuuri valdkonnas seostub globaliseerumine sidevõrkude arengu, kasvavate teadmiste ja globaliseerumist käsitlevate ideoloogiliste aruteludega, mis rajavad pinnast üldise heaolu saavutamiseks vajalikele tegevustele.

Globaliseerumise mõjul on inimeste elustiilid ja tarbijate harjumused ühtlustunud. Kultuuriline globaliseerumine mõjutab ka meediakajastusi, võimaldades saada kiiresti teavet maailma eri paigus toimunud tragöödiate kohta ning algatada abiaktsioone. Meedia globaliseerumine on toonud kaasa ka selle, et ülemaailmsed meediaväljaanded on koondunud väga suurte monopolide kätte. Siit tuleneb võimalik kallutatuse ja vähese objektiivsuse oht.

Globaliseerumine on aidanud kaasa varasemast erineva kogukonnatunnetuse tekkele ning soodustanud näiteks digitaalsete kogukondade kujunemist. Samuti on see aidanud levitada ja tutvustada kunstilisi saavutusi, sünnitanud uusi muusikažanre ning innustanud inimesi katsetustele eri rahvusköökide toitudega. Kultuuriline globaliseerumine on pannud üha suurema hulga inimesi mõtlema sellele, mida me tarbime ning millistes töö- ja keskkonnaningimustes on valminud meie ostetud tooted.

Koos globaliseerumisega on tekkinud vajadus kultuuridevahelise dialoogi järele, et saavutada rahvusvahelist solidaarsust ning inimõiguste üldist austamist. Lõpuks on globaliseerumine saanud ajendiks ka sellele vastanduvatele algatustele ning „teistsugust maailma” propageerivatele liikumistele.

Sotsiaalsfääris on globaliseerumine mõjutanud tööhõive taset, töötingimusi ja töötajate sotsiaalseid õigusi. Ülemaailmne konkurents koos ümberkolimise ja madalate maksumääradega piirkondade kasutamise sunnib ettevõtteid viima tootmist riikidesse, kus töötajate palgad ja sotsiaalsed tagatised on kõige väiksemad. Selle tagajärjel on rikkamate riikide ametiühingud ja töötajad „sunnitud” leppima senisest ebasoodsamate tingimustega. Seda on nimetatud sotsiaalseks dumpinguks.

Ametiühingud on olnud ühed globaliseerumise häälkamad kriitikud. Näiteks Euroopa Ametiühingute Konföderatsioon on esitanud üleskutse säästvat arengut toetava raamistiku loomiseks. See peaks sisaldama mitmepoolse kokkuleppega kehtestatud eeskirju

- sisserändajate kaitsmise,
- sotsiaalse kaitse kindlustamise,
- inimväärse ja õiglase töö kui vaesuse vähendamise vahendi,
- töötajate õiguste kaitse, toiduohutuse, tervise, hariduse, soolise võrdõiguslikkuse ja naiste täieliku autonoomia kohta.²

OLULISED KUUPÄEVAD

- 22. märts**
Ülemaailmne veepäev
- 7. aprill**
Maailma tervisepäev
- 1. mai**
Rahvusvaheline töötajate solidaarsuse päev
- Mai teine laupäev**
Rahvusvaheline õiglase kaubanduse päev
- 21. mai**
Rahvusvaheline kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse mõju päev
- 5. juuni**
Maailma keskkonnapäev
- 20. juuni**
Maailma pagulaste päev
- Juuli esimene laupäev**
Rahvusvaheline ühistegevuse päev
- 11. juuli**
Maailma rahvastiku päev
- 9. august**
Rahvusvaheline põlisrahvaste päev
- 12. august**
Rahvusvaheline noortepäev
- Oktoobri esimene esmaspäev**
Ülemaailmne elukeskkonnapäev
- 7. oktoober**
Inimväärse töö päev
- 16. oktoober**
Ülemaailmne toidupäev
- 17. oktoober**
Rahvusvaheline vaesuse likvideerimise päev
- 9. detsember**
Rahvusvaheline korruptsioonivastane päev
- 18. detsember**
Rahvusvaheline võõramaalaste päev
- 20. detsember**
Maailma inimliku solidaarsuse päev

Miks muidu maksustaksid Ameerika Ühendriigid Bangladeshi tootja valmistatud rõivaeset kaksikümme korda kõrgemalt kui Ühendkuningriigis valminud rõivast? Miks muidu valitseks olukord, et riigid, kus kasvatatakse üheksakümmend protsenti maailma kakaoubadest, toodavad ainult viis protsenti šokolaadist.

Arundhati Roy

Parem globaliseerumine?

Me usume, et valitsevas globaliseerumiskäsitluses tuleb kitsa turgude teema asemel hakata laiemalt tähelepanu pöörama inimestele. Globaliseerumise sotsiaalne mõõde puudutab töökohti, tervishoidu ja haridust – kuid see ei piirdu kaugelgi ainult nendega. Just seda globaliseerumise aspekti kogevad inimesed oma töös ja igapäevaelus, oma kõigis püüdlustes demokraatiiku osaluse ja materiaalse heaolu poole. Parem globaliseerumine aitab tagada paremat ja turvalisemat elu kõigile inimestele 21. sajandil.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon, globaliseerumise sotsiaalse mõõtme komisjon

Praeguse globaliseerumise kriitikud ütlevad, et inimesed on globaliseerumise unustatud pool. Kui kapital ja kaubad saavad üha vabamalt ringelda, ei ole inimeste liikumisvabadus sugugi paranenud. Sellele vaatamata kaasneb globaliseerumisega kasvav seaduslik ja ebaseaduslik ränne kas majanduslikel põhjustel või keskkonnakatastroofide tagajärjel.

Praegusel ajal ei piirdu globaliseerumine ainult eespool nimetatud nähtustega. Üks oluline globaliseerumisega seotud aspekt on maailma keskkonna olukord, kus probleemideks on näiteks osoonikihi kahanemine, elurikkuse vähenemine, kasvav maa, õhu ja vee reostus, keskkonnakatastroofid, naftareostus, kliimamuutustest tingitud üleujutused ja põuad, jäätmekäitlus, tuumarelvastumine, metsade hävimine jne. See mõjutab ka inimeste liikumist, sest globaliseerumise mõju keskkonnale võib tekitada pagulaste voogusid.

Õiglase kaubanduse standardid (Fairtrade)

Õiglase kaubanduse standardid on miinimumnõuded sotsiaalselt vastutustundlikule tootmisele ja kaubandusele. Lisaks on nende eesmärk toetada ebasoodsamas olukorras olevaid ja tõrjutud põllumajandustootjaid ja istanduste töötajaid. Õiglase kaubanduse standardid on seotud säästva arengu kolme valdkonnaga: sotsiaalne, majanduslik ja keskkonnavaline areng.

Sotsiaalse arengu valdkonnas nõutakse, et põllumajandustootjate organisatsioonidel oleks demokraatlik struktuur ja läbipaistev juhtimissüsteem, mis võimaldab liikmetel nende organisatsioonide tegevust tõhusalt suunata. Organisatsioonid peaksid olema suutelised toetama ka oma liikmete sotsiaalset ja majanduslikku arengut ning välistama diskrimineerimist.

Majandusliku arengu kriteeriumidega tagatakse organisatsiooni võimekus oma toodet tõhusalt ekspordida ning õiglase kaubanduse lisatasu (kokkulepitud õiglase kaubanduse hinnale lisaks makstava tasu, mis on ette nähtud investeerimiseks sotsiaalse, majandusliku või keskkonnavalise arengu projektidesse) liikmete nimel tõhusalt jagada nii, et see oleks läbipaistev ja demokraatlik.

Keskkonnavalise arengu kriteeriumide eesmärk on muuta keskkonnakaitse põllumajandustootmise lahutamatuks osaks. Esitatud on põllumajandustootjaid ja töölisi kaitsvad reeglid seoses kemikaalide kasutamise, jäätmete kõrvaldamise ning loodusvarade kaitsega. Standardi kohaselt on keelatud ka geneetiliselt muundatud organismide kasutamine.³

Glocaliseerumine

Rahandusliku ja majandusliku globaliseerumise tõttu on paljud kodanikuühiskonna osapooled hakanud väljendama vastuseisu suurte hargmaiste korporatsioonide ebapiisavalt reguleeritud mõjuvõimule ning kaubanduslepingute ja vabastatud turgude negatiivsele mõjule. Kõik need nähtused soodustavad inimõiguste ja tööohutusnõuete rikkumist ning keskkonna kahjustamist ja võivad vähendada riigivalitsuste suutlikkust taoliste nõuete täitmist tagada. Sellised aktivistid pooldavad nn „inimnäolist globaliseerumist”. Seda eristatakse selgelt majanduslikust globaliseerumisest, kus ettevõtted jätavad inimeste huvid ja inimeste õigused täiesti tähelepanuta.

Sellesse rahvusvahelisse liikumisse, mida nimetatakse üldiselt globaliseerumisvastaseks või alternatiivse globaliseerumise liikumiseks, kuuluvad ametiühingud, keskkonnakaitsega tegelevad vabaühendused, poliitikud, inimõiguste aktivistid, teadlased, naisorganisatsioonid ja muud osapooled, kes on huvitatud võrdsema maailma ülesehitamisest. Nende väitel ei saa selline maailm tekkida seni, kui majanduskoostöö ja -arengu põhiväärtusteks peetakse turgude vabastamist ja ülemaailmset kaubanduskonkurentsi.

Euroopa Ametiühingute Konföderatsioon mõistab hukka ettevõtete ümberkolimise ja täppisajastatud tootmisega seotud sotsiaalsed tingimused rahvusvahelistes hankekettides, kasvava varimajanduse, töökohtade suureneva ebakindluse ning rünnakud ametiühingute õiguste ja kollektiivlääbirääkimiste vastu. Olukord on eriti murettekitav ekspordikauba tootmise eritsoonides.

Euroopa Ametiühingute Konföderatsiooni täitevkomitee

Nn „glokaalsete” liikumiste hüüdlauseks on kujunenud väljend „mõtles globaalselt, tegutses lokaalselt”. See väljend tekkis keskkonnavaldkonnas seoses linnaplaneerimisega, kuid levis sealt kiiresti ka sotsiaalse õigluse ja hariduse valdkonda. Sellega väljendatakse suuremat teadlikkust seostest, mis ühendavad kohalikke tegevusi ja otsuseid ning maailma ressursside kasutamist või kuritarvitamist. Glokaalset liikumist võib käsitada vastureaktsioonina globaliseerunud majandusele, kus näiteks toodet müüakse ühes riigis, aga selle tootmine ning sellega põhjustatud keskkonnamõju ja inimõiguste rikkumised leiavad aset teises riigis. Samal ajal on ilmnunud ka vastupidine mõju, kuna kohalike eesmärkide edendamiseks sobivate võimaluste valik muutub üha globaalsemaks.

Viimastel aastakümnetel on teadlikkus globaliseerumisega seotud probleemidest märgatavalt tõusnud ning rahvusvahelistelt institutsioonidelt on hakatud nõudma suuremat avatust ja vastutust. Otsused, mida valitsused, panga- ja kaubandusametnikud, rahvusvahelised ja avalikud organisatsioonid tegid varem suletud uste taga, on nüüd avalikuks tehtud ning nende üle toimub tuline avalik arutelu. „Nördinute” (*indignados*) ja „okupeerijate” proteste on korraldatud igas maailmajaos, nii et need liikumised on muutunud ülemaailmseks nähtuseks.⁴

Maailma Sotsiaalfoorum

Maailma Sotsiaalfoorum on iseenda määratluse kohaselt avatud kohtumispaik, kus saavad kokku tulla neoliberalismile vastu seisvad ühiskondlikud liikumised, võrgustikud, vabaühendused ja muud kodanikuühiskonna organisatsioonid, et koos mõtteid vahetada, demokraatlikku debatti pidada, ettepanekuid sõnastada, vabalt kogemusi vahetada ja edaspidiseks tegevuseks sidemeid luua. Alates 2001. aastal korraldatud esimesest kohtumisest on sellest kujunenud alaline protsess, millega tahetakse välja töötada alternatiive neoliberaalsele poliitikale. Maailma Sotsiaalfoorumit iseloomustab ka pluralism ja mitmekesisus, mittekonfessionaalsus, valitsusvälisus ja erapooletus. Maailma Sotsiaalfoorum ei ole kindlapiiriline rühmitus ega organisatsioon. Selle eeskuul on korraldatud mitmeid piirkondlikke, kohalikke ja riiklikke sotsiaalfoorumeid.

? *Kuidas saaks globaliseerumist inimnäoliseks muuta?*

Globaliseerumine ja inimõigused

Globaliseerumine iseenesest inimõigusi ei riku. Küll aga raskendab see universaalsete inimõiguste teostamist kõikjal maailmas. Küsimusi tekitavad eraõiguslike isikute, näiteks hargmaiste ettevõtete inimõigustealased kohustused või nende puudumine. Olukorda halvendab asjaolu, et majandusliku ja poliitilise globaliseerumise tõttu on riigivalitsustel vähem võimalusi sotsiaalseid ja majanduslikke protsesse juhtida. Teine näide seostub sellega, et teoreetiliselt peaksid inimõigustealased kaalutlused olema valitsuste otsustes esmajärgulise tähtsusega, kuid praktikas pole see tihti teostatav, kui valitsuste majanduspoliitika sõltub turuolukorrast, välisinvestorite tegevusest ja kaubandusvaidluste lahendamisest.

Seoses globaliseerumisega satub tihti ohtu allpool loetletud inimõiguste teostamisvõimalus.

- Õigus võrdsele inimvääriskusele ja diskrimineerimise keeld: näiteks arengumaade tööliste töötervishoiu ja tööohutuse viletsa olukorra tõttu.
- Õigus tervisele, toidule ja eluasemele: näiteks arengumaadele kaubandustõkete kehtestamise tõttu või Aafrika ja Aasia riikides põllumaa kokkuostmise ning seal ekspordiks minevate kultuuride või biokütuste kasvatamise tõttu.
- Õigus tööle: näiteks seetõttu, et tootmisettevõtted kolitakse ümber odavamale tööjõuga riikidesse, kus kehtivad väiksemad sotsiaalse kaitse nõuded.
- Õigus elule: näiteks kaubanduslepingute tõttu, mis muudavad ravimid vaeste riikide elanike jaoks kättesaamatult kalliks.
- Õigus vara omamisele: näiteks kodust väljatõstmise tõttu olukorras, kus ehitatakse suuri taristuobjekte, näiteks tamme või torujuhtmeid.

Alternatiivset globaliseerumist pooldava liikumise energia tuleneb selle sisemisest mitmekesisusest ja eesmärkide paljususest.

Boaventura de Sousa Santos⁵

Kogu maailma naiste harimine ja võimestamine toob igal juhul kaasa hoolivama, sallivama, õiglasema ja rahulikuma elu kõigi inimeste jaoks.

Aung San Suu Kyi

Kui me tänapäeval, kus globaliseerumine meid üha rohkem üksteisele lähendab, ignoreerime mõnede inimeste kaitsetust, muutub see varsti meie kõigi kaitsetuseks.

Mohamed ElBaradei

- Õigus tervisele ja tervislikule elukeskkonnale: näiteks ohtlike jäätmete ladustamise tõttu arengumaadesse või kliimamuutuste vastu võitlemise meetmete kohta rahvusvahelise üksmeele puudumise tõttu.
- Õigus kaitsele kahjuliku töö ja ekspluateerimise eest: näiteks seetõttu, et valitsused lepivad ettevõtetes valitsevate kahjulike töötingimustega selle nimel, et säilitada välisinvestorite huvi.
- Põlisrahvaste õigus oma kultuurile ja arengule: näiteks metsade hävitamise ja/või tugeva reostuse tõttu, mille tagajärjel kaovad põlisrahvaste traditsioonilised asupaigad, samuti nende maa tööstusliku kasutamise ja võõrandamise tõttu.

WTO kokkulepped põhjustavad sageli inimõigustega seotud tagajärgi, isegi kui neis inimõigusi otseselt ei mainita. Näiteks 2001. aastal vastu võetud WTO intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping sisaldab nõudeid riikide seadustele, millega tagatakse autoriõiguste kaitse, sealhulgas ka ravimitööstuse ja muude patentidega kaitstud valdkondade suhtes. Kui riigil ei ole piisavalt raha patendiravimite ostmiseks ega võimekust geneeriliste ravimite tootmiseks, läheb nimetatud nõue vastuolli õigusega tervisele (ja sama riigi sellealaste kohustustega).

2004. aastal andis Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni globaliseerumise sotsiaalse mõõtmekomisjon välja raporti „Õiglane globaliseerumine: võimaluste loomine kõigile”. Selles kinnitatakse vajadust austada globaliseerumisprotsessides inimõigusi. Komisjon tõi esile üheksa selle eesmärgi saavutamiseks vajalikku abinõud:

Rõhuasetus inimestele. Inimeste nõudmisi tuleb täita: nende õiguste, kultuurilise identiteedi ja autonoomia austamine; inimväärne töö; nende elukoha kohalike kogukondade võimendamine. Sooline võrdõiguslikkus on tingimata vajalik.

Demokraatlik ja tõhusalt toimiv riik. Riik peab suutma juhtida enda lõimumist ülemaailmse majandusega, tagama sotsiaalseid ja majanduslikke võimalusi ning turvalisust.

Säästev areng. Kohaliku, riikliku ja piirkondliku tasandi majandusareng, sotsiaalne areng ja keskkonnakaitse tuleb tagada nii, et kõik need kolm elementi tugevdaksid ja toetaksid üksteist.

Tootlikud ja õiglased turud. Asutused peavad edendama tegevusvõimalusi ja ettevõtetust hästi toimivas turumajanduses.

Õiglased reeglid. Maaailma majandus peab pakkuma õiglasi võimalusi ja juurdepääsu kõigile riikidele ning tunnustama riikide võimekuse ja arenguvajaduste erinevusi.

Globaliseerumine koos solidaarsusega. Globaliseerumine peab aitama kaasa vaesuse ja ebavõrdsuse kaotamisele nii riikide sees kui ka nende vahel.

Suurem aruandekohustus avalikkuse ees. Avaliku ja erasektori osapooled peavad andma demokraatlikult aru oma poliitika ja tegevuste kohta.

Tugevamad partnerlussuhted. Globaliseerumise osapoolte (rahvusvahelised organisatsioonid, valitsused ja parlamendid, ettevõtted, töölised, kodanikuühiskond) dialoog ja partnerlus kui hädavajalik demokraatlik instrument.

ÜRO tõhus tegutsemine. Tugevam ja tõhusam mitmepoolsete kokkulepete sõlmimise süsteem, mis aitab kehtestada globaliseerumist reguleerivaid demokraatlikke, legitiimseid ja kooskõlalisi reegleid.⁶

Kes vastutab?

Näitena võib nimetada *Amnesty International*'i kampaaniat naftakompanii Trafigura tegevuse vastu. 2010. aastal mõistis Hollandi kohus Trafigura süüdi selles, et firma oli salaja vedanud ohtlike jäätmeid Amsterdamist ning eksportinud need siis Elevandiluurannikule. Selle tagajärjel suri 15 inimest ning rohkem kui 100 000 pöördus erinevate terviseprobleemidega arsti poole. Huvitaval kombel keskendus Hollandi prokurör üksnes Hollandis aset leidnud sündmustele. Asjaolu, et süüdistuses ei käsitletud maha pandud jäätmete mõju Elevandiluurannikule, iseloomustab hästi piiriüleste kohtuasjade keerukust.

Vastukaaluks ettevõtete ülemaailmsele tõkestamatule konkurentsieeliste otsingule on inimõiguste kaitsjad püüdnud edasi arendada mitmeid inimõiguste valdkondi. Näiteks on selgitatud arenguõiguse tähendust, täpsustatud majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuri-alaste õiguse kohtuliku kaitsmise võimalusi ning propageeritud ÜRO programmi *Global Compact* põhimõtteid.

ÜRO programmi *Global Compact* kümme põhimõtet⁷

1. põhimõte: ettevõtted peavad kaitsma ja austama rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigusi.
2. põhimõte: ettevõtted peavad veenduma, et nad ei ole kaasosalised inimõiguste rikkumises.
3. põhimõte: ettevõtted peavad tagama ühinemisvabaduse ning tunnustama õigust kollektiivlääbirääkimistele.
4. põhimõte: sunnitöö ja sunniivõimude kasutamise keeld.
5. põhimõte: lapstööjõu kasutamise keeld.
6. põhimõte: töölevõtmise ja kutsetöoga seotud diskrimineerimise kaotamine.
7. põhimõte: ettevõtted peavad toetama keskkonnaohutuse edendamist.
8. põhimõte: käivitada algatusi keskkonnaalase vastutuse edendamiseks.
9. põhimõte: soodustada keskkonnasõbralike tehnoloogiate väljatöötamist ja levitamist.
10. põhimõte: ettevõtted peavad seisma vastu korruptsiooni kõigile vormidele, kaasa arvatud väljapressimine ja altkäemaks.

2012. aasta mais toimunud külaskäigu ajal Portugali rõhutas Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik 2008. aasta finantskriisi negatiivset mõju inimõigustele, mis oli suuresti tingitud maailmas rahanduse valdkonnas tehtud otsustest. „Seni Portugalis rakendatud kokkuhoi-meetmed on ebaproportsionaalselt mõjutanud kõige haavatavamate ühiskonnagruppide, eriti laste, vanurite ja romade inimõigusi. Portugal on Euroopa sotsiaalharta osalisriik ning on sellega võtnud endale kohustuse kaitsta kõiki sotsiaalselt tõrjutud ja vaesuses elavaid või sellest ohustatud isikuid. Töö, eluase, haridus, sotsiaal- ja arstiabi on elutähtsad sotsiaalsed õigused, mida ei tohi eirata isegi majanduskriisi ajal,“ ütles Nils Muižnieks. Volinik märkis murelikult, et üle 20% lastest ja vanuritest elab vaesusriskis.

? *Kas teate, kus teie mobiiltelefon on välja töötatud, toodetud, kokku pandud ja pakendatud?*

Noorteorganisatsioonid ja globaliseerumine

Globaliseerumine ja noored

Seoses üleminekuga täiskasvanuella on noored igasuguste majanduslike, sotsiaalsete, kultuuriliste ja poliitiliste muutuste korral veelgi haavatavamad kui ülejäänud ühiskonnagrupid. ÜRO 2011. aasta maailma noortearuandes⁸ tõdeti, et 2010. aastal oli noorte töötuse määr maailmas keskmiselt 12,6%, ületades tunduvalt täiskasvanute töötuse määra, mis oli 4,8%. Umbes 152 miljonit noort töötajat elas 2011. aastal allpool vaesuspiiri olevates leibkondades, mis moodustas 24% kõigist töötavatest noortest. Täiskasvanuella üleminek kestab kauem. Eriti rabav oli noorte naiste töötus: Lähis-Idas oli see 39,4% ja Põhja-Aafrikas 34,1%. 87% maailma noortest elas 2011. aastal arengumaades. Nad on sageli töötud või töötavad varimajanduses viletsates tingimustes.

Teisalt tähendab globaliseerumine noorte (küll mitte kõigi) jaoks ka rohkem teavet, rohkem liikumisvõimalusi, rohkem kultuurilist mitmekesisust ja elustiili valikuid, rohkem võimalusi luua üle maailma ulatuvaid võrgustikke eakaaslastega ning väljendada solidaarsust. Noored löövad aktiivselt kaasa alternatiivse globaliseerumise liikumistes ning paljud ülemaailmse haardega noorteorganisatsioonid püüavad tegutseda õiglasema globaliseerumise nimel.

? *Maa on üks tervik, aga maailm ei ole. Mõned inimesed tarbivad Maa ressursse sellise kiirusega, mis ei jäta tulevastele põlvedele mitte midagi. Teine, palju arvukam hulk, tarbib jällegi liiga vähe ning elab pidevas nälja, viletsuse, haiguste ja varase surma ohus.*

Gro Harlem Brundtland

? *Olen kaubanduskeskuses eksinud. Mul pole enam ostulusti. Tulin otsima üht eripakkumist – isiksuse garantiid.*

The Clash

Maailma 48 vaeseima riigi võlg on kokku 168 miljardit USA dollarit ja 128 vaeseima riigi puhul on see üle 3,7 triljoni dollari.¹¹ Samal ajal on maailma miljardäreid – neid on kõigest 497 inimest (umbes 0,000008% maailma rahvastikust) – vara koguväärtus ligikaudu 3,5 triljonit USA dollarit.¹²

2004. aastal korraldas Euroopa Nõukogu noorsootöö sektioon noorteürituse „Kui suur on sinu maailm? – Euroopa, noorus ja globaliseerumine”. Sellel osales 317 noort inimest 83 riigist, et rääkida oma elust globaliseerumise tingimustes ja Euroopa kohast maailmas ning töötada välja tõhusaid abinõusid globaliseerumise kahjuliku mõju leevendamiseks. Eesmärk oli propageerida head valitsemistava ja inimväärikuse kaitset kõikjal maailmas. Osalejate arvates oli suurimaks probleemiks sotsiaalsete õiguste (nt õigus tööle ja haridusele, piisavale elatustasemele) vähene tagamine. Osalejad rõhutasid Euroopa erilist vastutust, kuna just see piirkond on majanduslikult globaliseerumisest väga palju võitnud ning saab „endale lubada” liberaaldemokraatlikke valitsusi, mida muule maailmale eeskujuks seatakse. Samuti juhiti tähelepanu, et noored võiksid juba nüüd anda ühiskonnaelus väärtusliku panuse ja neid ei tuleks käsitada üksnes tulevikutegijatena, kes saavad tegutseda alles siis, kui praegused võimulolijad on lahkunud.⁹

Praktikandikohad Euroopas

Globaliseerumise tõttu tekib noortele tugev surve, et nad asuksid tööturul konkureerima ning kasutaksid oma kutseoskuste parandamiseks praktikandina töötamise võimalusi. Euroopa Noortefoorum korraldas selle Euroopa noorte jaoks väga olulise valdkonna uurimiseks küsitluse, kogudes andmeid peaaegu 4000 praktikandilt kõikjal Euroopas. Nendest 25% sai enda väitel piisavat töötasu ning 37% oli töötanud praktikandina vähemalt kolmes kohas. Üks praktikant, kes oli töötanud kokku neljas kohas, võttis oma kogemuse kokku nõnda: „Tööandjad teavad, et nad ei pea praktikantidele midagi maksma, sest värsked koolilõpetanud „vajavad” töökogemust ning seetõttu eeldavad tööandjad, et äsja tööle võetud töötajad teavad kõike juba esimesest päevast alates.”¹⁰

Õiglase globaliseerumise nimel tegutsevad noored võivad korraldada hariduse ja teadlikkuse tõstmise kampaaniaid ja aktsioone, anda välja publikatsioone või korraldada streike. Algatus võib tulla üksikisikult, teatud organisatsioonilt või suuremalt ühenduselt. Tegevus võib olla kohalik, riiklik või rahvusvaheline. Euroopa Noortekeskuste iga-aastane tegevusprogramm sisaldab regulaarselt ka noortekampaaniaid inimnäolise globaliseerumise toetuseks. Allpool on esitatud kõigest mõned näited noorteorganisatsioonide korraldatud aktsioonidest.

Via Campesina Euroopa büroo

Via Campesina Euroopa büroo ühendab põllumajandustootjate ja -töötajate organisatsioone, kes taotleavad legitiimsuse, õigluse, solidaarsuse ja säästvuse põhimõtteid järgivate toidu- ja põllumajanduspoliitika kehtestamist.

Euroopa roheliste erakonna noortesektor

Euroopa roheliste erakonna noortesektor ühendab keskkonnakaitsjaid ja rohelisi poliitilisi rühmitusi kogu Euroopast. Oma üldises poliitilises avalduses väljendab roheliste noortesektor muret hargmaiste ettevõtete keskkonnamõju pärast ning taunib demokraatlike juhtimis põhimõtete mittejärgimist sellistes institutsioonides nagu Maailmapank, IMF ja WTO. Samuti nõutakse spekulatiivsetele valuutatehingutele Tobini maksu kehtestamist ning transpordi, energia ja telekommunikatsiooni taristuobjektide viimist demokraatlike institutsioonide kontrolli alla.

Rahvusvaheline sotsialistliku hariduse liikumine (*Falcon Movement*)

2011. aastal koostas liikumine projekti „Vabatahtlikud vaesuse vastu”, mille eesmärk oli moodustada Aafrika, Aasia, Euroopa ja Ladina-Ameerika vabatahtlikest tugev võrgustik, et suurendada teadlikkust noorte vaesuse probleemidest ja raskustest korraliku töö leidmisel.

www.eurovia.org

www.fyeg.org

www.ifm-sei.org

Rahvusvaheline tsiviilteenistus (*Service Civil International, SCI*) – vabatahtlikud töölaagrid

SCI on korraldanud vabatahtlike projekte juba üle 90 aasta, et edendada ja kasvatada rahukultuuri ning toetada kohalikke kogukondi. Igal aastal töötavad tuhanded vabatahtlikud rahvusvahelistes projektides, mida korraldatakse paljudes maailma riikides.

 www.sciint.org

Gaidide maailmaliit (*World Association of Girl Guides and Girl Scouts*) – globaalne tütarlastefond

Algatuse eesmärk on aidata muuta tütarlaste ja neidude elu kogu maailmas, pakkudes neile väärtuslikke oskusi, teadmisi ja võimalusi. Fondi eesmärk on koguda 2014. aasta juuniks 10 miljonit Inglise naela, mis võimaldaks algatada ja ellu viia vajalikke projekte ja programme, et igal tütarlapsel tekiks võimalus oma potentsiaali realiseerida.

 www.theglobalgirlsfund.com/en/home

Lõpumärkused

- ¹ Shalmali Guttal, "Globalisation" in *Development in practice*, vol. 17 no. 4/5, august 2007, lk 523–531, www.jstor.org/stable/25548249
Resolution of the ETUC Executive Committee on the Social Dimension of Globalisation, 2005: www.etuc.org/a/365.
- ² www.etuc.org.
- ³ Fairtrade Foundation: Fairtrade standards. www.fairtrade.org.uk/what_is_fairtrade/fairtrade_certification_and_the_fairtrade_mark/fairtrade_standards.aspx.
- ⁴ en.wikipedia.org/wiki/List_of_Occupy_movement_protest_locations.
- ⁵ www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/us/boaventurapor.php
- ⁶ Teosest: A Fair Globalization: Creating Opportunities For All, International Labour Organisation, Geneva, 2004.
- ⁷ www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html
- ⁸ "Youth Employment: Youth Perspectives on the Pursuit of Decent Work in Changing Times": <http://unworldyouthreport.org/index.php>.
- ⁹ Euroopa Nõukogu, 2005: www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/2005_How_Big_is_your_world.pdf.
- ¹⁰ European Youth Forum, Interns Revealed: http://issuu.com/yomag/docs/yfj_internsrevealed_web.
- ¹¹ Jubilee Debt Campaign, 2008.
- ¹² www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats
Richard Falk, Resisting "Globalization-From-Above" through "Globalization-From-Below" in B. Gills (ed.), *Globalization and the Politics of Resistance*, Basingstoke: Palgrave, 2001.
Global Finance Magazine: www.gfmag.com.
International Council on Human Rights Policy, "Human Rights in the Global Economy, Report from a Colloquium", Geneva: ICHRP, 2010, aadressil: www.ichrp.org/files/documents/185/210_human_rights_global_economy_colloquium_report.pdf.
Naomi Klein, *No logo: taking aim at the brand bullies*, London: Flamingo, 2000 Shalmali Guttal, "Globalisation" in *Development in Practice*, vol. 17 nr 4/5, august 2007.

Tervis

Seotud harjutused

Ravimite kättesaadavus
Kas on teisi võimalusi?
Peresisesed asjad
Meie tulevikud
Üks minut
Räägime seksist
Rüselus rikkuse ja võimu
pärast
Sport kõigile
Vägivald minu elus
Eluvõrk

Vabadus välditavatest
haigustest ja surmadest
on üks kõige olulisemaid
vabadusi, mis meil
saab olla.¹

Amartya Sen

PÜÜDKE NOOREKS JÄÄDA.
SEE OLEKS TEIE TERVISELE
KÕIGE PAREM

Maailma Terviseorganisatsiooni (WTO) määratluse kohaselt on tervis „täieliku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisund, mitte üksnes haiguse või puuete puudumine”.²

Inimkond on teinud oma tervisliku seisundi parandamisel märkimisväärsed edusamme. Oleme õppinud ravima ja ohjama haigusi, mis varem tapsid miljoneid. Oleme parandanud vee ja sanitaarvahendite kättesaadavust ning loonud ulatuslikke tervishoiusüsteeme. Meie teadmised ja kogemused tervise valdkonnas kasvavad jõudsalt ning tervise hoidmiseks on meie käsutuses rohkem ressursse kui kunagi varem.

Sellegipoolest on tervisealaste edusammude jaotumine olnud väga ebavõrdne. Täna Rootsis sündiv laps võiks eeldatavasti elada 80-aastaseks, samas kui Brasiilias on see vanus 72 aastat, Indias alla 63 aasta ja Lesothos vähem kui 50 aastat. Iirimaa on naise surma tõenäosus raseduse või sünnituse ajal 0,002%, kuid Afganistanis on see 12,5%. Meie oodatav eluiga ja tervis võivad väga suurel määral erineda sõltuvalt sellest, kus me elame ja üles kasvame. Kuid väga suur ebavõrdsus tervise valdkonnas ei esine ainult riikide vahel, vaid ka riikide sees. Glasgow' linnaosas Caltonis sündinud lapse oodatav eluiga on 28 aastat lühem kui sealt 13 kilomeetri kaugusel Lenzie külas elaval lapsel. Boliivias on ilma igasuguse hariduseta naisele sündinud lapsel 10% tõenäosus surra enne üheaastaseks saamist, samas kui vähemalt põhiharidusega naiste puhul on see 0,4%. Ühendkuningriigis on vaeste linnaosades suremus 2,5 korda kõrgem kui kõige jõukamates piirkondades.³

Statistikast ilmnevat tohutut ebavõrdsust tervisenäitajates ei saa seletada bioloogiliste teguritega. Riikide sees ja vahel esinevad tervisenäitajate erinevused on tingitud sotsiaal- ja majanduspoliitikast, mis kujundab inimeste sünni-, kasvu-, elu- ja töökeskkonda.⁵ Ebavõrdsus tervises on ebaõiglane ja välditav. Enamikul juhtudel ei ole küsimus isegi majanduskasvus. Majanduskasv on küll arengu jaoks oluline, kuid ilma ressursside võrdse jaotuseta võib riigi majanduskasv seal valitsevat ebavõrdsust tervisenäitajates isegi süvendada. WHO märgib, et mõned arengumaad, näiteks Kuuba, Costa Rica ja Sri Lanka, on saavutanud tervises hea taseme, vaatamata suhteliselt väikesele majanduskasvule.⁶ Tervisealase ebavõrdsuse vastu võitlemine kuulub sotsiaalse õigluse ja inimõiguste sfääri.

Maailma püüdlus kõigi inimeste tervise tagamise poole kajastub aastatuhande arengueesmärkides. Meie valitsused on lubanud saavutada 2015. aastaks viis vaesuse vähendamise eesmärki, kuid see ei ole võimalik kodanikuühiskonna aktiivse kaasalöömiseta. Inimesed peavad teadma oma õigusi ja valitsuste kohustusi. Kodanikud peavad nõudma, et valitsuste sotsiaal- ja majanduspoliitika ja nende reformid ei süvendaks ebavõrdsust tervises. Tervis ei tähenda üksnes püüdlust heaolu poole, vaid see on inimõigus.

Õigus tervisele

Õigust tervisele on tunnustatud paljudes rahvusvahelistes ja piirkondlikes dokumentides, näiteks inimõiguste ülddeklaratsioon (artikkel 25), majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (artikkel 12), lapse õiguste konventsioon (artiklid 6, 24), konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (artiklid 10, 11, 12, 14) ja Euroopa sotsiaalharta.

Õigust tervisele ei saa tõlgendada nii, et see tähendab õigust olla terve: võimatu on tagada inimeste kaitset kõigi võimalike haiguste eest. Pigem tähendab see iga inimese õigust kasutada ilma diskrimineerimist kogemata tervishoiuga seotud teenuseid, vahendeid ja tooteid ning elada maksimaalselt tervena püsivalt võimaldavates tingimustes. Õigus tervisele ei puuduta ainult tervishoiuteenuseid, vaid ka tingimusi, millest meie tervis sõltub, näiteks: puhta joogivee kättesaadavus, piisavad sanitaar- ja eluasemetingimused, piisav toit, tervislikud töö- ja keskkonnatingimused, tervisealase hariduse ja teabe kättesaadavus.⁷

☞ Kas igal inimesel peaks olema õigus arstiabile, olenemata tema staatuselt ja majanduslikest võimalustest?

Rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentide kohaselt peavad tervishoiuteenused ja -asutused olema igaühele diskrimineerimiseta kättesaadavad, ligipääsetavad, vastuvõetavad ja kvaliteetsed.

Kättesaadavus tähendab, et riigis peab olema piisaval arvul avalikke tervishoiuasutusi, tooteid, teenuseid ja tervisekaitse programme.

Ligipääsetavus tähendab, et tervishoiuasutused, tooted ja teenused peavad olema füüsiliselt ja majanduslikult ligipääsetavad igaühele ilma diskrimineerimiseta ning inimestel peab olema võimalik otsida, saada ja edastada teavet terviseprobleemide kohta. Näiteks noortele mõeldud tervishoiuasutused peavad asuma seal, kus noored elavad (kaasa arvatud maapiirkondades ja väikelinnades), ning ühistransport peab võimaldama inimestel hõlpsalt tervishoiuasutusse jõuda. Asutuste lahtiolekuajad peavad olema noortele sobivad. Tervishoiuteenused peaksid olema tasuta või väga odavad, et noored saaksid neid endale lubada. Terviseiga seotud teave, kaasa arvatud teave seksuaal- ja reproduktiivtervise kohta, peaks olema noortele ilma diskrimineerimiseta kergesti kättesaadav.

Vastuvõetavus tähendab, et pakutavad tooted ja teenused peavad olema kultuuriliselt sobivad ja vastama meditsiinieetika nõuetele. Näiteks arstid ja õed peavad olema saanud väljaõpet noorte ja lastega suhtlemises. Tervisekeskuses valitsev õhkkond peab olema noorte suhtes toetav ja mittehukkamõistev.

Kvaliteet tähendab, et tervishoiuasutused, tooted ja teenused on teaduslikult ja meditsiiniliselt kontrollitud ja kvaliteetsed.⁸ Näiteks tervishoiualane teave peab põhinema teadusuuringutel ning teenused ja ravimid peavad olema hea kvaliteediga.

☞ Kas teie kodukandis on varjupaigataotlejatel ja dokumentideta inimestel ligipääs tervishoiuteenustele?

24. märts

Ülemaailmne tuberkuloosipäev

7. aprill

Maailma tervisepäev

31. mai

Ülemaailmne tubakavaba päev

1. detsember

Ülemaailmne AIDSi vastu võitlemise päev

☞ Iga inimese õigus kasutada ilma diskrimineerimist kogemata tervishoiuga seotud teenuseid, vahendeid ja tooteid ning elada maksimaalselt tervena püsivalt võimaldavates tingimustes.

☞ 2010. aasta septembris võttis ÜRO inimõiguste nõukogu vastu resolutsiooni, milles tunnustati vesi ja sanitaartingimused inimõigusteks.

☞ ...lõpuks ei nähta tervist enam soovunelmana, vaid inimõigusena, mille eest tuleb võidelda.

Kofi Annan

Osalus

Õigus tervisele sisaldab ka rahvastiku, sealhulgas noorte aktiivset ja teadlikku osalust tervishoiuga seotud otsuste tegemises kogukonna, riigi ja rahvusvahelisel tasandil.⁹ ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee selgitab, et „riigid peaksid tagama noorukitele turvalise ja toetava keskkonna, mis võimaldab neil osaleda nende tervist puudutavate otsuste tegemises, kasvatada eluks vajalikke oskusi, saada asjakohast teavet ja nõustamist ning teha sobivaid valikuid seoses tervisekäitumisega”.¹⁰

Noored inimesed saavad ja peavad olema terviseprobleeme käsitlevates tegevustes või programmides strateegilised partnerid. On mitmeid rahvusvahelise organisatsiooni ja võrgustikke, mis teevad noortega koostööd erinevatel tervisega seotud teemadel, näiteks Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu Föderatsioon, Euroopa tervist edendavate koolide võrgustik, noorte omaealise koolituse võrgustik, rahvusvaheline arstitudengite liit jne.

Ka Euroopa Noortefoorum rõhutab noorteorganisatsioonide tähtsust noortele sobiva tervishoiupoliitika väljatöötamise juures. Oma 2008. aasta poliitikadokumendis noorte tervise ja heaolu kohta kirjutab foorum järgmist: „Need [noorteorganisatsioonid] on heaks kohaks, kus korraldada noortevahelisi konsultatsioone ning need on kõige esinduslikumad organid, kes saavad erinevate noorte muresid kuuldavaks teha. Paljudel noorteorganisatsioonidel on oma kindel pädevus tervise valdkonnas, mis teeb neist sobivad konsultatsioonipartnerid.”¹¹

? *Millised võimalused on teil oma kogukonnas või riigis tervishoiuga seotud otsuste tegemises osaleda?*

Aruandekohustus

Inimõigused eeldavad, et valitsused annavad oma tegude kohta aru. Nad peavad näitama, selgitama ja põhjendama, kuidas riik on täitnud oma kohustusi seoses õigusega tervisele. Maailma vabaühendused ja aktivistid on kasutanud terviseõiguse tagamise kohta aru pärimiseks erinevaid meetodeid, sealhulgas meediakampaaniad, variaruannete esitamine rahvusvahelistele institutsioonidele, avalduste esitamine riiklikesse, piirkondlikesse ja rahvusvahelistesse kohtutesse, terviseõiguste kaitsmine enne riiklikke ja kohalikke valimisi ning aktiivne osalemine järelevalvetegevustes.

? *Kuidas saate teie pärida oma valitsuselt aru terviseõiguse tagamise kohta?*

Õigus tervisele ja Euroopa sotsiaalharta

Euroopas on õigus tervisele tagatud Euroopa sotsiaalharta. Õigust tervisele käsitletakse eelkõige selle artiklis 11, mis paneb Euroopa riikidele kohustuse edendada tervist ning tagada haiguse korral ravivõimaluste olemasolu.

Euroopa sotsiaalharta artikkel 11: õigus tervise kaitsele

Et rakendada tulemuslikult õigust tervise kaitsele, kohustuvad lepingupooled kas otseselt või koostöös avalik-õiguslike ja eraõiguslike organisatsioonidega võtma vajalikke meetmeid, et muu hulgas:

1. võimaluste piires likvideerida terviserikete põhjused;
2. luua tervise parandamiseks ja isikliku vastutuse tõstmiseks terviseküsimumustes nõustamis- ja väljaõppevõimalused;
3. hoida niipalju kui võimalik ära epideemilisi, endeemilisi ja muid haigusi ning õnnetusi.

Harta nõuete täitmist kontrollib Euroopa sotsiaalõiguste komitee. Igal aastal vaatab komitee läbi osalisriikide esitatud aruanded ning otsustab, kas riigis valitsev olukord seoses õigusega tervisele ning muude sotsiaalsete ja majanduslike õigustega vastab Euroopa sotsiaalhartale. Lisaks saavad mõned Euroopa organisatsioonid ja riiklikud vabauhendused esitada komiteele kollektiivseid kaebusi riigi vastu.

Euroopa Nõukogu ja tervis

Lisaks pidevale Euroopa sotsiaalhartaga järgimise kontrollile ja rakendamisele aitab Euroopa Nõukogu liikmesriikidel juurutada kõigile inimestele tagatud tervisekaitse ja inimõiguste poliitikat. Sel eesmärgil uuritakse tervishoiu hea valitsemistava eksperdirühmas võimalusi vähemuste ja haavatavate rühmade vajaduste arvessevõtmiseks. Euroopa Nõukogu ravimite kvaliteedi ja tervishoiu direktoraat aitab kaasa kvaliteetsete ravimite kättesaadavuse kui inimõiguse tagamisele sellega, et koordineerib ravimite, vereülekannete, organisiirdamiste ja ravimitootmise suhtes kehtivate eeskirjade ja kvaliteedikontrolli nõuete ühtlustamist ja standardimist.

Bioetika pidevalt muutuv valdkonnas on Euroopa Nõukogu eesmärk leida sobiv tasakaal uurimisvabaduse ja isikute kaitse vahel. Riiklike eetikakomisjonide Euroopa konverents edendab riiklike eetikakomisjonide koostööd ning arutelu biomeditsiini ja terviseteaduste arenguga kaasnevate probleemide üle. Biomeditsiini eetika alused määrati kindlaks 1997. aasta inimõiguste ja biomeditsiini Oviedo konventsiooniga. Hiljem on konventsiooni täiendatud kolme lisaprotokolliga, milles käsitletakse inimeste kloonimise, organisiirdamise ja biomeditsiiniliste uuringute küsimusi.

Noored ja tervis

Sõnapaar „tervislik eluviis“ on iga inimese jaoks erineva tähendusega. Üldiselt võib öelda, et tervislik on selline eluviis, mis soodustab inimese kehalist ja vaimset heaolu. Noored inimesed puutuvad lapsepõlves ja noorukieas kokku mitmete ohuteguritega, mis võivad põhjustada alatoitumist, vähest liikumist ja/või sõltuvushäirete teket – kõigi selliste probleemide mõju võib kesta kogu ülejäänud elu.

Väga noores eas tööelu alustavate noorte puhul esinevad töötervishoiuga seotud riskid, mis võivad mõnikord samuti põhjustada eluaegseid tagajärgi. Euroopa noorte seas on tööõnnetuste osakaal vähemalt 50% suurem kui täiskasvanute seas ning neil on ka suurem tõenäosus haigestuda kutsehaigustesse.¹²

Euroopa Nõukogu noortepoliitika alusdokumendis Agenda 2020 kinnitatakse, et noorte heaolu on noortepoliitika oluline eesmärk. See tuleneb asjaolust, et viimastel aastatel on paljudes Euroopa riikides murettekitavalt kasvanud noorte alkoholi-, uimasti- ja tubakatarbimine ning samal ajal on vähenenud nende sotsiaalse ja majandusliku iseseisvumise väljavaated.

Tubakas. Maailmas sureb tubakaepideemia tagajärjel igal aastal 5,4 miljonit inimest – seda on rohkem kui HIV/AIDSi, malaaria ja tuberkuloosi tõttu surnud inimesi kokku. Kuni 21% Euroopa surmajuhtumitest on tingitud suitsetamisest. Keskmiselt 24% 15-aastastest noortest suitsetab igal nädalal.¹³

? Kas tubakas tuleks keelustada?

Alkohol. WHO andmetel tarbitakse Euroopas alkoholi kaks korda rohkem kui maailmas keskmiselt. Alkohol on täiskasvanute surma ja puuete riskitegurite seas teisel kohal ning kõige suurem riskitegur noorte puhul. Euroopas sureb igal aastal alkoholi tõttu 618 000 inimest. Lisaks terviseriketele põhjustab liigjoomine ka töövõime vähenemist koolis või töökohas, kuritegevust ja vägivalda.¹⁴

Ei vaeste inimeste halvale tervisele!

Euroopa Nõukogu tervishoiupoliitika veebisait

Kui me tervishoiutöötajate, õpetajate, üliõpilaste või riigiametnikena ei tunne, et meie ja meie rühmad või organisatsioonid suudavad meie või meid ümbritsevate inimeste elu mõjutava poliitika muutmiseks midagi ära teha, milleks siis üldse hommikul üles tõusta?

Gill Walt

ACTIVE – Sobriety, Friendship and Peace (Karskus, sõprus ja rahu) on Euroopa katusorganisatsioon, mis koondab noori inimesi, kes on otsustanud elada karskelt ning keda ühendab ideaal „demokraatlikust, mitmekesisest ja rahumeelsest maailmast, kus puudub alkohol ja muud uimastid ning kus iga inimene saab teostada kogu oma potentsiaali“. www.activeeurope.org

Narkootikumid. ÜRO Narkomaania ja Kuritegevuse Büroo andmetel oli maailmas 2009. aastal 155–250 miljonit inimest ehk 3,5–5,7% 15–64-aastasest rahvastikust, kes on elus vähemalt korra narkootikume proovinud. Suurima osa narkootikumide tarvitajatest moodustavad kanepikasutajad, kuid kahjulikkuse poolest on esikohal opiaadid.¹⁵

? *Kas teate, milliseid tagajärgi põhjustab noortele liigjoomine ja narkootikumide tarbimine?*

Ülekaalulisus. WHO andmetel on 30–80% Euroopa täiskasvanutest ja 20% lastest ja noorukitest ülekaalulised ja 7% on rasvunud.¹⁶ Rasvumine põhjustab südame-veresoonkonna haiguste, diabeedi, ortopeediliste probleemide ja vaimsete häirete ohtu. Aruannetest ilmneb, et diskrimineerimine, kiusamine ja narrimine võivad olla nii kehakaalu tõusu põhjustajaks kui ka tagajärjeks.¹⁷

Lihtne oleks öelda, et inimesed ise vastutavad oma tervise eest ning suitsetamine, ebatervislik toitumine või uimastitarbimine ongi nende valik. Ohvrite süüdistamine on ebatervisliku käitumise suhtes populaarne hoiak ning kahjuks kajastub see ka mitmete Euroopa riikide tervishoiupoliitikas ja -programmides. Rahvatervise spetsialistid väidavad, et kui tervishoiupoliitikas ignoreeritakse ühiskonnas valitsevat ebavõrdsust ning keskendutakse ainult tervisekasvatusele ja teavituskampaaniatele, jätab see väga paljud inimesed ilma võimalusest teostada oma õigust tervisele. Näiteks WHO aruandes Euroopas esineva ülekaalulisuse kohta näidatakse, et viletsamas sotsiaalmajanduslikus olukorras ja madalama haridustasemega peredest pärit lapsed söövad ebatervislikumat toitu kui paremini haritud ja paremal järjel olevate perede lapsed.¹⁸

? *Miks teie arvates on ebatervisliku toitumise ja narkomaania tõenäosus ühiskonnas suhteliselt paremal järjel olevates rühmades väiksem?*

Teine ebatervislikku käitumist soodustav element on seotud ühiskonnas tunnustatud ja massimeedias propageeritavate väärtushinnangute ja elueesmärkidega. Lääne industrialiseerunud ühiskondades peetakse üha enam ihaldusväärseks majanduslikku edu, populaarsust, võimu, prestiiži, sotsiaalset staatust ja tarbimist. Tihti püütakse reklaamikampaaniatega tekitada noortes tunnet, et nad ei ole piisavalt head, kui neil ei ole mingit uut vidinat või moekaid riideid, kui nad ei joo mingit uut jooki või kui nende soeng või keha ei ole sellises ideaalvormis, nagu teleris näidatakse. Selline tohutu surve hea välja näha ja uusi asju omada mõjub halvasti noorte vaimsele ja füüsilisele tervisele. WHO on kindlaks teinud, et toitumishäirete (nt anoreksia ja buliimia) riskitegurid on madal enesehinnang, sotsiaalne surve, suutmatus stressiga toime tulla ja kõhnuse ülistamine massimeedias.

Alakaaluliste modellide keeld

2006. aasta Madridi moenädalal keelustati alakaaluliste modellide osalemine. Sama tehti kohe pärast seda ka Milanos. Tervisekaitseorganisatsioonid ja kodanikuühendused on teinud kampaaniat, et seda eeskujut järgitaks ka teistes linnades, kuid suhteliselt tulutult. Hispaania keelu ajendiks oli kahe Lõuna-Ameerika modelli surm nälja ja anoreksia tagajärjel.²⁰

Seksuaal- ja reproduktiivtervis

Seksuaal- ja reproduktiivtervis seostub sageli noorte, nende pereliikmete ja tervishoiutöötajate jaoks tundlike ja vastuoluliste teemadega. Noortel esineb seoses reproduktiivtervisega mitmeid probleeme. Puberteedi ning kiire psühholoogilise arengu tõttu võivad noored ühiskonna ja eakaaslaste surve all kergesti omaks võtta riskantseid käitumisviise, mis sageli hõlmab ka riskantset seksuaalkäitumist. Paljudes ühiskondades on noorukite seksuaalsus

väga vastuoluline teema ning vaieldakse selle üle, kas noored peaksid saama seksuaalharidust ainult perekonnast või ka väljastpoolt või kas alla 18-aastastel peaks olema õigus saada vanemate loata anonüümset nõustamist ja ravi. Seksuaal- ja reproduktiivtervise küsimused mõjutavad ka mehi ja naisi erinevalt.

Millised teie riigis levinud tõekspidamised võivad noorte seksuaal- ja reproduktiivtervist negatiivselt mõjutada?

Seksuaal- ja reproduktiivtervis arvudes

- Igas minutis sureb maailmas sünnitusel või rasedusega seotud tüsistuste tõttu vähemalt üks naine, mis teeb kokku 529 000 naist aastas.²¹
- ÜRO Rahvastikufondi andmetel puudub maailmas 200 miljonil naisel ligipääs ohututele ja toimivatele pereplaneerimise vahenditele, kuigi nad tahaksid neid kasutada.
- Rohkem kui veerand igal aastal rasestuvatest naistest teeb aborti; suurem osa abortidest viiakse läbi salaja ja ebatavalistes tingimustes.²²
- 2008. aastal koostatud hinnangu kohaselt elas maailmas 33,4 miljonit HIV/AIDSiga inimest, valdav enamik neist madala ja keskmise tulutasega riikides.²³ Noorte (15–24-aastased) arvele langes maailmas hinnanguliselt 40% kõigist uutest HIV juhtudest.

Terviserike muutub inimõiguste rikkumiseks siis, kui selle põhjuseks on riigi tegematajätmised oma inimõigustealaste kohustuste täitmisel.²⁴ Meie riigid on kohustatud tegema kõik võimaliku selleks, et kaitsta meid terviserikete eest. See hõlmab ka näiteks seksuaal- ja reproduktiivterviseharidust, sobivat nõustamist, ligipääsetavaid ja kvaliteetseid tervishoiuteenuseid ning häbimärgistamise, diskrimineerimise ja ohtlike kultuuriliste tavade vastu võitlemise programme.

K.L. vs. Peruu ning julma ja ebainimliku kohtlemise keeld

17-aastane K.L. jäi rasedaks ning tema lootel avastati anentsefaalia (aju osaline või täielik puudumine, mille tagajärjel laps ei jääks pärast sündi elama või sureks mõne tunni või päeva jooksul). Kuigi Peruu abortiõigus lubab aborti juhul, kui ema elu on ohus, ei saanud K.L. luba abordiks ning pidi lapse sünnitama ja teda nelja päeva jooksul, kuni ta elas, rinnaga toitma.

2005. aastal tegi ÜRO inimõiguste komitee otsuse, et Peruu oli rikkunud K.L.-i suhtes julma, ebainimliku ja alandava kohtlemise keeldu (kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 7) ja õigust eraelu puutumatusel (artikkel 17). Komitee oli seisukohal, et riik oleks pidanud raseduse ajal ja pärast seda tagama „antud juhtumi konkreetsed asjaolusid arvestades vajaliku meditsiinilise ja psühholoogilise toe”.²⁵

Vaimne tervis

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) määratluse kohaselt on vaimne tervis „heaoluseisund, milles inivid saab realiseerida oma võimeid, tuleb toime normaalsete pingetega elus, töötab tulemuslikult ja viljakalt ning annab oma panuse ühiskondlikku ellu”.²⁶

WHO andmetel esineb maailmas igal neljandal inimesel elu jooksul mõni psüühiline või neuroloogiline häire.²⁷ Eriti suur vaimse tervise probleemide oht ähvardab noori seoses üleminekuga iseseisvasse täiskasvanuellu. Uued survetegurid ja muutused, näiteks puberteet, uued suhted, vanematekodust lahkumine, rahaline ebastabiilsus, töö või haridusega seotud ärevus, võivad põhjustada tugevat stressi, mis omakorda võib põhjustada psüühikahäireid. Depressioon, skisofreenia, toitumishäired, mõnuainete kuritarvitamine ja mitmed muud taolised häired saavad alguse varasest noorusest.²⁸ Lisaks sellele on enesetapud 10–24-aastaste laste ja noorte seas maailmas tähtsusetult teine surmapõhjus.

Hinnanguliselt saab erialast abi ainult 10–15% vaimse tervise probleemidega noortest.²⁹ Seetõttu on lisaks ligipääsetava vaimse tervishoiu süsteemi loomisele vaja jagada avalikkusele ka teavet olemasolevatest abivõimalustest ning võidelda häbimärgistamise ja stereotüüpidega, mis ei lase noortel abi otsida.

Ebasoodsas olukorras olevate inimeste ärahoitavad haigused ja kannatused nii vaestes kui ka rikastes riikides on tingitud sellest, kuidas me oma ühiskonnaelu korraldame.

Michael Marmor³⁰

? *Kas teate oma kodukandis mõnda noortesõbralikku psüühikahäirete raviastutust, kuhu noor saaks vajadusel pöörduda?*

Vaesus ja ravimite kättesaadavus

Nii kõrge kui ka madala tulutasemega riikides toovad avaliku sektori kulutused tervishoiule rohkem kasu rikastele kui vaestele. 15% maailma rahvastikust tarbib üle 90% maailmas toodetud ravimitest. Näiteks ajavahemikus 1975–2004 anti maailmas müügiluba 1556 uuele ravimile. Neist ainult 21 olid välja töötatud spetsiaalselt troopiliste haiguste ja tuberkuloosi raviks, kuigi just nende haiguste arvele langeb 11,4% maailma haiguskoormusest.³¹ Malaariat, leepprat, Chagasi tõbe ja muid troopilisi haigusi nimetatakse ka hüljatud haigusteks. Kuigi nad mõjutavad maailmas enam kui miljardit inimest, jäetakse nad tihti tähelepanuta, sest nad levivad kõige vaesemates ja tõrjutumates piirkondades.³² Lisaks peavad arengumaades elavad patsiendid maksma oma taskust kinni hinnanguliselt 50–90% esmavajalike ravimite hinnast.

Peaaegu kahel miljonil inimesel maailmas puudub ligipääs vajalikele ravimitele. Kõrge hind on peamisi põhjusi, miks abivajajad ei saa endale vajalikke ravimeid. ÜRO terviseõiguse eriraportööri väitel saaks olemasolevate ravimite kättesaadavuse parandamisega päästa aastas 10 miljonit elu.³⁴

Geneerilised ravimid

Üks parimaid võimalusi hindade alandamiseks ja kättesaadavuse parandamiseks on geneeriliste ravimite müügile lubamine ja tutvustamine. Geneeriline ravim on patendiga kaitstud ravimprodukti koopia. Koopiaravimid toimivad sama hästi nagu nende patenditud analoogid; suurim vahe on hinnas. Geneeriliste ravimite tootmine on odavam, sest tootjad ei pea kandma ravimi väljatöötamise, põhjalike ohutusuringute ja kliiniliste uuringute kulusid. Madala hinna tõttu on geneerilised ravimid tihti ainsad ravimid, mida vaesuses elavad inimesed saavad endale lubada.

Ravimitootjad väidavad, et geneerilised ravimid vähendavad nende kasumit, mis omakorda vähendab nende võimet investeerida uute ravimite uurimisse ja väljatöötamisse. Et uusi ravimeid loovad ravimitootjad saaksid ravimi väljatöötamisele kulutatud raha oma leiutise abil tagasi teenida, võimaldatakse neil ravimit patendiga kaitsta. Patent on intellektuaalomandiõigus, millega riik annab leiutajale ainuõiguse leiutist toota, kasutada, müüa ja müügiks pakkuda või importida. Patendi kehtivusaeg on tavaliselt 20 aastat ning selle aja jooksul ei tohi teised ettevõtjad patenditud ravimit toota, müüa, müügiks pakkuda ega importida.

? *Kas ravimitootjatel on inimõigustealaseid kohustusi?*

Intellektuaalomandi teema tekitab maailma põhja- ja lõunaosa riikide vahel tohutuid pingeid. Arenenud maad kaitsesid ravimitööstuse õigust oma ravimeid patentida. Arengumaad väitsid, et intellektuaalomandi normid takistavad nende arengut, sest neil puudub valmidus ja võimekus nende normide rakendamiseks. Rahvusvaheline intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (TRIPS) jõustus 1995. aastal ning selle täitmist kontrollib Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO). See leping oleks avaldanud geneeriliste ravimite tootmisele tohutut mõju, mistõttu arengumaadele võimaldati üleminekuperiood, lubades neil geneerilisi ravimeid toota kuni 2000. aastani. Vähim arenenud riikide puhul kestab üleminekuperiood ravimipatentide ja avaldamata teabe suhtes 2016. aastani.³⁵

Igal aastal langeb üle 100 miljoni inimese vaesusesse seetõttu, et nad peavad maksma oma ravimiteid.³³

Intellektuaalomandiõiguste mõju terviseõigusele

„TRIPSi tagajärjel on uued ja paremad ravimid saadaval ainult riikides, kes suudavad nende kõrgemat hinda tasuda. [...] Kui aga on olemas võimalus pakkuda arengumaadele toimivaid ja samas odavaid geneerilisi aidsivastaseid ravimeid, siis tundub ebamoraalne keelustada selliste ravimite tootmine, mis võiks päästa miljoneid elusid.”³⁶

HIV ja AIDSi valdkonna rahvusvaheline heategevusorganisatsioon AVERT (www.avert.org)

Organisatsiooni Médecins Sans Frontières (MSF) väitel avaldatakse paljudele arengumaadele survet, et nad kehtestaksid oma patendiõiguses TRIPSi lepingus nõutust veel rangemad tingimused. Kuigi rahvusvaheline õigus ei kohusta arengumaid oma patendiõigust karmistama, ei jää neil sageli midagi muud üle, sest piiravate sätete kehtestamist nõutakse Ameerika Ühendriikide või Euroopa Liiduga sõlmivate kaubanduslepingute eeltingimuseks.³⁷

Seoses ELi ning Aasia ja Ladina-Ameerika riikide vabakaubanduslepingu läbirääkimistega algatas MSF kampaania nimega „Euroopa, käed eemale meie ravimitest!”

Lisateavet kampaania kohta leiate aadressil www.msfacecess.org

Lõpumärkused

- ¹ Amartya Sen, "Health in Development," Bulletin of the World Health Organization (1999): 77:620.
- ² Maailma Terviseorganisatsiooni põhikirja preambul, vastu võetud rahvusvahelisel tervisekonverentsil New Yorgis, 19.–22. juuni 1946; allkirjastatud 22. juulil 1946. aastal 61 riigi esindajate poolt (Official Records of the World Health Organization, no. 2, lk 100) ja jõustunud 7. aprillil 1948. aastal.
- ³ The Commission on Social Determinants of Health, Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health. Final Report (WHO: 2008).
- ⁴ Gill Walt, Health Policy: an introduction to process and power.
- ⁵ Pressiteade, <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2008/pr29/en/index.html>.
- ⁶ Ibid.
- ⁷ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000). Teksti vt U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000): A Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003).
- ⁸ General Comment 14, supra, n. 7, at, para 12.
- ⁹ General Comment 14, supra, n.7, at, para 11.
- ¹⁰ General Comment 14, supra, n.7, at, para 23.
- ¹¹ European Youth Forum, 2008, Policy Paper on the Health and Well Being of Young People, lk 14.
- ¹² http://osha.europa.eu/en/priority_groups/young_people
- ¹³ <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/disease-prevention/tobacco/facts-and-figures>
- ¹⁴ World Health Organization (WHO) (2010) Best practice in estimating the costs of alcohol – Recommendations for future studies, lk.
- ¹⁵ United Nations Office on Drugs and Crime (2010), World Drug Report 2010.
- ¹⁶ WHO (2007) The challenge of obesity in the WHO Europe region and the strategies for the response, lk 1.
- ¹⁷ WHO (2007) The challenge of obesity in the WHO Europe region and the strategies for the response, lk 158.
- ¹⁸ WHO (2007) The challenge of obesity in the WHO Europe region and the strategies for the response.
- ¹⁹ WHO (2004) Prevention of mental disorders: effective intervention and policy options.
- ²⁰ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1540595/Fashion-leaders-refuse-to-ban-size-zero-models.html>
- ²¹ <http://www.who.int/research/en/>
- ²² ÜRO Rahvastikufond; <http://www.unfpa.org/rh/planning.htm>.
- ²³ <http://www.who.int/research/en/>
- ²⁴ Paul Hunt, Judith Bueno de Mesquita. (2005) The Right to Sexual and Reproductive Health, University of Essex.
- ²⁵ K.L. v. Peru, Communication No. 1153/2003, U.N. Doc. CCPR/C/85/D/1153/2003, 2005.
- ²⁶ WHO (2005) Promoting Mental Health: Concepts, Emerging evidence, Practice: A report of the World Health Organization, Department of Mental Health and Substance Abuse in collaboration with the Victorian Health Promotion Foundation and the University of Melbourne. World Health Organization. Geneva.
- ²⁷ WHO (2001) Mental Health: New Understanding, New Hope.
- ²⁸ WHO (2010) Mental Health Promotion in Young People – an Investment for the Future.
- ²⁹ WHO (2010) Mental Health Promotion in Young People – an Investment for the Future.
- ³⁰ Marmot, M. Health in an unequal world. Lancet, (2006) lk 2081.
- ³¹ <http://www.dndi.org/index.php/media-centre.html?ids=6>
- ³² http://www.who.int/neglected_diseases/en/
- ³³ Report on Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development, 31 March 2009, A/HRC/11/12.
- ³⁴ Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, 11 August 2008, A/63/263, lk15.
- ³⁵ http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm
- ³⁶ <http://www.avert.org/generic.htm>
- ³⁷ <http://www.msfacecess.org/main/access-patents/introduction-to-access-and-patents/trips/going-beyond-trips-trips-plus-provisions/>

Seotud harjutused
 Me jälgime teid
 Esilehekülg
 Et kõigi hääl
 oleks kuulda
 Varsti iganenud
 Kui saabub homme
 Kus on sinu seisukoht?

Meedia

Meedia roll

Massimeedia mõiste hõlmab „traditsioonilisi” meediakanaleid (televisioon, raadio, filmid, CD- ja DVD-plaadid), samuti trükiajakirjandust ning internetti ja selles pakutavaid teenu-seid (WWW). Meedia on meie ühiskondades sedavõrd oluliseks muutunud, et oleks raske ette kujutada elu ilma televisiooni, e-posti, videosaitide, uudisteportaalide ja blogideta. Meedia võimekus täita oma traditsioonilist rolli (olla aken maailma) suureneb jätkuvalt. Lisaks on meedia omandanud uusi ülesandeid, näiteks muutunud sotsiaalse suhtluse ja teabevahetuse foorumiks, kaupade ostu- ja müügikohaks, seal saab koguda igasugust tea-vet ning avaldada kasutajate endi loodud sisu.

Traditsiooniline meedia on pikka aega olnud kodanike liitlane, kritiseerides valitsuste inimestele kahjulikku poliitikat. Nii on meediat mõnikord nimetatud ka neljandaks võimuks demokraatia traditsioonilise kolme võimu (seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim) kõrval. Kuid 2003. aastal Brasiilias Porto Alegres toimunud maailma sotsiaalfoorumil avaldas aja-kirjanik ja õppejõud Ignacio Ramonet arvamust, et traditsiooniline meedia on muutunud vaenlaseks, kuna selle on üle võtnud hargmaised ettevõtted. Selle võimu kasutatakse pigem inimeste ärakasutamiseks ja rõhumiseks kui nende kaitsmiseks.¹ Mõned inimesed on nimetanud internetti viiendaks võimuks, kuna see pakub probleemide tõstatami-sel ja ühiskonna valvekoera ülesannete täitmisel traditsioonilisele meediale üha suuremat konkurentsi. Lisaks on see uus kanal, kus saab korraldada kodanikualgatusi.

Meedia, eriti interneti suuremat mõju saab kasutada teadlikkuse ja osaluse suurenda-miseks ning teabe kättesaadavuse parandamiseks, kuid sellel on ka omad ohud. Meedia abil saab kasvatada empaatiat ja edendada ülemaailmset inimõigustealast aktivismi, kuid samuti on võimalik tugevdada viha, stereotüüpe ja väärinfot. Lapsed ja noored on interneti ohtudele eriti vastuvõtlikud.

Igäühel on arvamus- ja sõnavabadus; see õigus kätkeb vabadust sekkumi-seta oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste abinõudega ja riigipiiridest sõltumata.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 19

Mõned muutuva meedia aspektid

- Tänapäeval ei sõltu me uudiste hankimisel enam nii suuresti traditsioonilistest ajalehtedest, televisioonist ja raadiost, vaid kasutame üha enam võrguallikaid, satelliittelevisiooni, blogisid ja sotsiaalmeediat. Samuti hangime teavet kodanikuajakirjanikelt ja omaalgatuslikelt sisutootjalt, mitte ainult traditsioonilise väljaõppe saanud ajakirjanikelt. See mõjutab meie sotsiaalset ja poliitilist maastikku. Samuti muudab see representiivsete valitsuste taktikat, kuna nad kardavad sellise infoevolutsiooni tagajärgi.

Poliitilise protesti väljendamine meedias

1968. aasta Praha kevade ajal levitati üleskutset ajakirjandus- ja sõnavabadusele Tšehhi raadiosaadetes. 1979. aasta Iraani revolutsiooni sõnumeid edastati pörandaalustele kassetidele salvestatud kõnede abil. Uudised Hiinas 1989. aastal toimunud Tian'anmeni väljaku meeleavalduse kohta levisid faksi teel. Ukraina oranži revolutsiooni ideid tutvustati interneti ja mobiiltelefonide vahendusel. Aastakümne lõpuks olid ühiskondliku protesti vahendid liikunud Facebooki ja teistesse sotsiaalvõrkudesse, YouTube'i ja Twitterisse, nagu näitasid Iraani 2009. aasta valimistejärgsed protestid, Tuneesia ja Egiptuse 2010. ja 2011. aasta revolutsioonid ning muud Põhja-Aafrikas ja araabia maades toimunud meeleavaldused.

- Telekommunikatsiooni ja meediatehnoloogiate kiire areng on muutnud ka meediat ennast; see muutub sündmuste vahendajast üha enam sündmuste lahutamatuks osaks. Juba otseülekanded ise on muutunud omaette sündmuseks. Lisaks jalgpallimatšidele saame reaalselt näha ka meie naabruses või teisel pool maakera aset leidvaid vägivaldseid vahejuhtumeid.
- Ärihuvide tõttu väheneb saadete mitmekesisus ning vähemusi, alternatiivkultuuri ja subkultuure käsitlevate saadete arv. Püüd kõrgemate reitingute järele mõjutab ka uudiste ja päevasündmuste esitamisi. Meedia kipub esile tõstma selliseid uudiseid ja reportaaže, mis on kas labased, pentsikud või skandaalsed. Valitsuste valmisolek katta avalik-õiguslike ringhäälingute kulusid väheneb, mis omakorda sunnib ringhäälinguid kommertsialiseerima.
- Ülemaailmsed kaugsidevõrgud ei ole üksnes teabe edastamise ja vastuvõtmise vahendiks, vaid on muutnud teabe üheks kõige väärtuslikumaks varaks, millel põhineb uus ülemaailmne teabemajandus. Rohkem teabevara ja selle haldamiseks vajalikku taristut valdavad organisatsioonid omavad tohutut majanduslikku võimu, mida saab teisendada ka poliitiliseks ja diplomaatiliseks mõjuvõimaks.
- Sidetehnoloogia areng ja kaugeleulatuvad meediavõrgud on muutnud meie eluviisi. Inimesed veedavad suure osa töö- ja puhkeajast mõne ekraani ees. Kaugtöö ja e-õppe võimalused on kogu maailmas kiiresti laienenud. Vanemad on mures, et nende lapsed võivad jääda sõltuvusse telerist, videomängudest, mobiiltelefonidest või sotsiaalvõrkudest, kuid samad ohud ähvardavad ka täiskasvanuid, olgugi et nad võivad eelistada teistsuguse sisuga meediakanaleid.

12–17-aastased Euroopa noored veedavad internetis 9,1 tundi nädalas, samas kui üle 18-aastaste puhul on see näitaja 11,4 tundi, arvestamata tööd ja õpingutega seotud internetikasutust.²

? *Kuidas on teie meediatarbimine lapseõlvega võrreldes muutunud?*

Meedia ja inimõigused

Sõnavabadus

Inimõigustest seostub meedia teemaga arvatavasti kõige rohkem õigus arvamus- ja sõnavabadusele.

Inimõigustealaste lepingutega tagatud sõnavabadus kätkeb õigust teavet saada ja levitada, õigust vaikida, õigust oma arvamuste kujundamisele, näiteks õigust vabalt valida eelistatud rõivastust, peakatteid, muusikat, kirjandust ja filme, ning õigust kunstilisele

eneseväljendusele, poliitilistele sõnavõttudele, kaubanduslikele sõnavõttudele ja akadeemilisele vabadusele, samuti ajakirjanike õigusi. Selline ulatuslik käsitusala näitab, kui oluline see õigus on, et võimaldada inimestel püüelda eneseteostuse ja väärikuse poole, otsida elus mõtet ja tõde ning kujundada oma isiksust. Samuti on see vabadus möödapääsmatult vajalik kogukondade ja ühiskondade arenguks, võrdsuse, demokraatia ja omavalitsuse teostamiseks. Sõnavabadus on tähtis iseeneses ning ühtlasi terve hulga muude õiguste ja vabaduste teostamise eeltingimus.

Valitsused on alati püüdnud teatud määral meediat kontrollida ja/või kasutada seda masside mõjutamiseks, nende toetuse võitmiseks ja opositsiooni toetuse vähendamiseks. Kui aga meedia on väga tugevalt kontrollitud, vähendab see inimeste ühiskondlikku teadlikkust ja teadmisi maailmasündmustest, takistab usaldusväärsete analüüside avaldamist ning majanduse, poliitiliste arengute ja ühiskonna olukorra kirjeldamist.

Riiklik kontroll meedia üle võib olla suunatud teatud kindlatele kanalitele, näiteks internetiliikluse või telefonikõnede jälgimine riikliku julgeoleku huvides. Mõnikord püüavad valitsused täielikult tõkestada ligipääsu teatud meediakanalitele. Näiteks võib tuua mobiilivõrgu sulgemise Iraanis 2009. aasta keskel ja Egiptuses 2010. aasta lõpus, raadiokanalite ja satelliittelevisiooni signaalide segamise ning ajakirjanike väljasaatmise konfliktipiirkonnast. Näiteks 2009. aastal paluti ajakirjanikel lahkuda Hiina Xinjangi provintsist, et nad ei saaks vahendada uudiseid seal aset leidnud etnilise vägivalda kohta.

Valitsuste kontroll meedia üle põhjustab muret ka Euroopas. Näiteks Ungaris võeti 2011. aastal vastu meediaseadus, mis andis meedia eest vastutavale ametkonnale õiguse teostada järelevalvet kõigi meediakanalite, kaasa arvatud eraõiguslike sisutootjate üle ning määrata üsna ebamääraste põhimõtete alusel trahve ning meediakanaleid ajutiselt või lõplikult sulgeda. Mitme teise Euroopa riigi kriminaalseadustikus on endiselt olemas laimukuriteo mõiste. See võimaldab ajakirjanikke vangi panna, kui nad avaldavad mõnda isikut solvavaid fakte või arvamusi. Euroopa Inimõiguste Kohus on laimujuhtumitega seotud otsustes korduvalt deklareerinud, et „[...] vanglakaristuse määramine ajakirjandusliku rikkumise eest on kooskõlas ajakirjandusvabaduse põhimõttega ... ainult erandjuhtudel, eelkõige siis, kui tõsiselt on riivatud muid põhiõigusi, nagu näiteks vaenukõne või vägivaldale õhutamise puhul”.³

Euroopa Inimõiguste Kohus on põhjalikult selgitanud, millisel määral sõnavabadust võib Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 10 lõike 2 alusel piirata. Kohus märkis, et see õigus on „üks demokraatliku ühiskonna põhialuseid”⁵ ning ajakirjandusvabadus võimaldab ajakirjanikele „teatavaid liialdusi või lausa provokatsiooni”⁶, isegi kui see mõjub solvalt, šokeerivalt või häirivalt.

UNESCO peab arvestust töökohustuste täitmisel hukkunud ajakirjanike üle. Näiteks 2011. aastal hukkus tööülesandeid täites 56 ajakirjanikku.⁴

Kui me ei usu, et sõnavabadust tuleb võimaldada ka nendele, keda me põlgame, siis me ei usu üldse sõnavabadusse.

Noam Chomsky

Sõnavabadust ohustavad asjaolud

Igal aastal avaldavad neli sõnavabaduse erireportööri ühisdeklaratsiooni. Oma 2010. aasta deklaratsioonis nimetasid nad järgmised kümme suuremat ohu sõnavabadusele⁷:

1. Mehhanismid, millega valitsus püüab meediat kontrollida
2. Laimamise kriminaliseerimine
3. Ajakirjanikevastane vägivald
4. Teabe saamise õiguse piiramine
5. Diskrimineerimine sõnavabaduse teostamise võimaldamisel
6. Äriline surve
7. Raskused avalik-õiguslike ja kogukondlike ringhäälingute toetamisel
8. Turvalisus ja sõnavabadus
9. Sõnavabadus internetis
10. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate kättesaadavus

Teabe saamise õigus

Teabe saamise õigus ehk õigus teada tähendab, et avalikkusel peaks olema võimalik osaleda vabas teabevahetuses ning saada teavet oma kogukonnas toimuva kohta. Vastavalt kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisele paktile kätkeb sõnavabadus „vabadust hankida, saada ja levitada igasugust informatsiooni ja ideid, sõltumata riigi piiridest”. Sellest järeldeb, et teabe saamine on inimõigus.

Meedia, ajalehed ja ajakirjad (trükitis ja internetis avaldatud) ning televisiooni uudistesaadet on kodanike jaoks ühed põhilised teabe saamise kohad. Meedia saab anda usaldusväärset teavet üksnes juhul, kui neile on tagatud ligipääs kogu teabele, mis ei ole mingil põhjusel põhjendatult salastatud. Üksikisikutel peaks olema vaba ligipääs teabele, mida ametiasutustes nende kohta hoitakse. Lisaks saab tänapäeva infoühiskonnas tagada võrdset ligipääsu haridusele, koolitusele, teadusele, tehnoloogiale ja töökohtadele üksnes juhul, kui informatsioon muudetakse kõigile võrdselt kättesaadavaks.

? *Mida tähendab õigus teada teie jaoks?*

Meediaga seotud vastuolud teiste inimõigustega

Sõnavabadus võib sattuda vastuollu muude inimõigustega. Üks selline õiguste kategooria seostub õigusega eraelu puutumatusele, mis tähendab, et kellegi isiklikku ja perekonnaellu ei tohi meelevaldselt sekkuda, kodu ja kirjavahetus peavad olema puutumatud ning inimese au ja mainet ei tohi alusetult määrada. Näiteks süüdistatakse meediat sageli selles, et nad tungivad kuulsate inimeste eraellu, avaldades ilma nõusolekuta fotosid ja uudiseid nende eraelu kohta.

Sõnavabaduse ja diskrimineerimise keelu konflikt võib tekkida juhul, kui sõnavabadust kasutatakse vaenu külvamiseks ning selle ilmnevad vaenukõne tunnused. Vaenukõne levitamine meedias võib seda võimendada ja selle kahjulikku mõju süvendada. Riikide vahel valitseb üksmeel, et vaenukõne peab olema seadusega keelatud ning selline keeld peab olema ülimuslik sõnavabaduse suhtes.

Sõnavabadus ei ole absoluutne õigus. Vastavalt inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklile 29 võib õiguste ja vabaduste teostamist piirata, kui see on vajalik teiste inimeste õiguste ja vabaduste tunnustamise ja austamise huvides. Täpsemalt öeldakse Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 10, et kuna sõnavabaduse kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

Üks viimastel aastatel palju tähelepanu pälvinud valdkond on sõnavabaduse piiramine juhul, kui seda tingib austus tõekspidamiste ja usuliste veendumuste vastu, mis tuleneb mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusest. See on juhtinud tähelepanu hea ajakirjandustava, juhendite ja ajakirjanduseetika tähtsusele. Paljud organisatsioonid on välja töötanud ajakirjanduse eetikapõhimõtteid ja kutsealajuhendeid, mis on kooskõlas inimõiguste normidega või soovivad sidusrühmadel sellised normid välja töötada. Seda on teinud näiteks Euroopa Nõukogu ja UNESCO, Euroopa sõltumatute pressinõukogude liit ja vabaühendus ARTICLE 19. Samas tuleb spektri teises servas tagada, et valitsused ei hakkaks äärmuslusi tõkestavaid õigusakte kuritarvitama õigustatud sõnavabaduse piiramiseks.¹¹

OLULISED KUUPÄEVAD

8. veebruar

Turvalise interneti päev

12. märts

Ülemaailmne kübertsensuuri vastane päev

3. mai

Ülemaailmne ajakirjandusvabaduse päev

28. september

Teavitamise päev

21. november

Ülemaailmne televisiooni päev

Vabadus ei toimi, kui inimestel pole juurdepääsu informatsioonile. Informatsiooni kättesaadavus on demokraatliku eluviisi alus

ÜRO eriraportöör
Abid Hussain

Sarnaselt vabaturuga võib sõnavabadus teha kahju, kui see on täiesti piiramatult.

Lord Patten⁹

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee määratluse kohaselt hõlmab vaenukõne kõiki väljendusvorme, millega levitatakse, õhutatakse, reklaamitakse või õigustatakse rassiviha, ksenofoobiat, antisemitismi või muid sallimatusel põhineva vaenu vorme.¹⁰

Vaba, sõltumatu ja pluralistlik meedia, mis põhineb teabe- ja sõnavabadusel, on iga toimiva demokraatia põhielement.

Thomas Hammarberg¹²

Meedia võimu saab kuritarvitada, eriti meediakanalite tugeva kontsentreerituse korral, nii et see kahjustab pluralismi ja demokraatiat.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee¹³

Veel üks sõnavabaduse eest võitlejate tõstatatud oluline küsimus on meedia pluralism. Meedia pluralism ei ole sama, mis tasakaalustatud kajastus, kuna viimane võib mõnikord olla inimõiguste kontekstis ebasobiv. Kui vahendatakse uudiseid inimõiguste rikkumisest, kas siis tuleb tasakaalustatud kajastuse nimel alati anda sõna ka rikkujale? Kui juttu on kliimamuutustest, kas siis tuleb tasakaalustuseks lasta alati rääkida ka kellelgi, kelle arvates kõik see on väljamõeldis?

Meedia pluralism seevastu tähendab vastuseisu meediaomandi koondumisele kitsa ringkonna kätte, kuna see tekitaks tasakaalustamata käsitluse, poliitiliste kompromisside ja mõnede rühmade kajastusest väljajätmise ohtu. Pluralistlik meediamaastik on suuteline vastu seisma kolmele põhilisele kiusatusel: poliitikutega manipuleerimine neile positiivse kajastuse lubamisega, finantsasutuste ja pankadega manipuleerimine neile pealiskaudsena kontrolli lubamisega ning valimiste manipuleerimine.

? Milline on teie riigi meediamaastik? Kellele kuuluvad meediaväljaanded? Kui suur on omandi pluralism?

Interneti haldamine ja Euroopa Nõukogu

Internet on omavahel ühendatud arvutivõrkude ülemaailmne süsteem ilma keskse juhtimiseta. Tänu sellele toimib internet ülemaailmse sõnavabaduse foorumina, kuid see tekitab ka küsimusi vastutuse ja haldamise kohta.

Infoühiskonna pidev areng tekitab rahvusvaheliste organisatsioonide jaoks vajaduse läbi mõelda, kuidas kaitsta ja tagada inimõiguste põhimõtteid võrgukeskkondades. Euroopa Nõukogu on sel eesmärgil välja töötanud mitmeid konventsioone ja soovitusi. Üks selline dokument on arvutikuritegevuse vastane konventsioon (2001), millega tahetakse tagada kaitse uut liiki kuritegude eest ning tõkestada tavapärasemate kuritegude toimepanemist uute tehnoloogiate abil. Konventsiooni lisaprotokollis kutsutakse üles kriminaliseerima arvutisüsteemide vahendusel toime pandud rassistlikke ja ksenofoobseid tegusid.

Teine oluline dokument on ametlikele dokumentidele juurdepääsu konventsioon (2008), millega tagatakse iga inimese õigus saada soovi korral mis tahes alusel diskrimineerimiseta juurdepääs riigiasutuste käes olevatele ametlikele dokumentidele.

Euroopa Nõukogu teeb sidusrühmadega koostööd interneti haldamise küsimuses, et kaitsta sõnavabadust ja teisi inimõigusi ja põhimõtteid uue meedia keskkondades. Ministrite Komitee on vastu võtnud 10 interneti haldamise põhimõtet¹⁴ ning teinud ettepaneku meedia mõiste laiendamiseks¹⁵ nii, et Euroopa inimõiguste konventsioonist tulenevad meedia vabadused ja kohustused kehtiksid ka sotsiaalvõrkude, internetimängude ja ametiisikute väärkäitumist avalikustavate (*whistleblowing*) saitide suhtes. Samuti tegi komitee liikmesriikidele ettepaneku koostööraamistiku loomiseks, et säilitada globaalne, stabiilne ja avatud internet kui sõnavabaduse ja teabe kättesaadavuse tagamise vahend.¹⁶ Meediavabaduse tähtsust demokraatia jaoks kinnitati dokumendis „Deklaratsioon kogunemis- ja ühinemisvabaduse kaitse kohta seoses eraomandis olevate internetiplatvormide ja võrguteenuste pakkujatega”.¹⁷

Interneti haldamise kümme põhimõtet

Vastu võetud Euroopa Nõukogu Ministrite Komitees 21. septembril 2011.

1. Kõigi põhiõiguste ja -vabaduste kaitse ning nende universaalsuse, jagamatuse, vastastikuse sõltuvuse ja omavahelise seotuse kinnitamine.
2. Valitsuste, erasektori, kodanikuühiskonna, tehnilise kogukonna ja kasutajate täieliku osaluse tagamine.
3. Riikide kohustuste kinnitamine seoses internetiga seotud rahvusvaheliste poliitikaküsimustega.

4. Internetikasutajate võimestamine oma põhiõiguste ja -vabaduste teostamiseks ning internetihalduse korraldamises osalemiseks.
5. Interneti universaalsus, interneti ülemaailmse leviku ja üldise ligipääsetavuse eesmärgi tunnustamine.
6. Interneti turvalisuse, stabiilsuse, usaldusväärsuse ja vastupidavuse tagamine.
7. Interneti igapäevases haldamises detsentraliseeritud korralduse säilitamine.
8. Interneti avatud standardite ja koostalitlusvõime ning selle läbivteenuseid soosiva ehituse säilitamine.
9. Internetis oleva sisu, rakenduste ja teenuste maksimaalse ligipääsetavuse tagamine.
10. Kultuurilise ja keelelise mitmekesisuse säilitamine internetis ja selle abil.

Meedia ja noorus

Meedia ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia on tänapäeva noorte elus väga olulisel kohal ning on ühed peamised tänast noorte põlvkonda kujundanud tegurid. Paljud lapsed tunnevad ennast digitaalmaailmas koduselt. Nad on üles kasvanud keskkonnas, kus IT on igapäevaelu osa, ning nad õpivad digitaalseid kasutama veel enne, kui nad oskavad kõndida või rääkida. On arvatud, et selle tagajärjel erineb isegi nende aju struktuur eelmiste põlvkondade omast. Teisalt on sellise digitaalse lõhe olemasolu noorte ja nende vanemate põlvkonna vahel ka kahtluse alla seatud.¹⁹ Mõned uuringud on näidanud, et digitaalne lõhe ei jookse mööda vanusepiiri, vaid mööda ligipääsetavuse ja võimaluste piiri.²⁰

Noored veedavad tihti iga päev tunde telerit vaadates, võrgumänge mängides, jututubades vesteldes, blogisid lugedes ja kirjutades, muusikat kuulates, oma fotosid üles riputades ning internetist suhtluspartnereid otsides. See virtuaalmaailm võib pakkuda nii võimalusi kui ka lõkse. Elektroonilise, digitaalse ja võrgumeedia kasutamine avaldab mitmesugust positiivset mõju: see on meelelahutuslik, hariv ja suhtlusvõimalusi avardav. Kuid teatud kasutusviiside korral võib see ka noori inimesi ja kogukondi kahjustada. Ringhäälingus või internetis vahendatava massimeedia mõju üle on vaieldud, kuid teadlased on täheldanud mõningaid allpool loetletud negatiivseid mõjusid.

- **Teleri ees veedetud aeg:** arvatakse, et liiga pikalt ekraani ees istumine soodustab unehäireid ja õpitulemuste halvenemist.
- **Vägivald:** eeldatakse, et esineb seos vägivaldse meediasisu tarbimise ning sellele järgneva agressiivse ja vägivaldse käitumise vahel.
- **Konsumerism:** eri vormides esinevaid reklaame on kritiseeritud selle eest, et nende manipuleeritakse publikut tarbima üksnes tarbimise pärast.
- **Väärtushinnangud:** noorte seas esineb suundumus mõelda vähem oma peaga ja järgida meedias esitatud väärtushinnanguid.
- **Stereotüübid:** meediat on süüdistatud selles, et see kinnistab kahjulikke või ebarealistlike sotsiaalseid stereotüüpe, eriti seoses soorollide ja rahvuslike iseloomujoontega.
- **Enesehinnang:** meelelahutustööstus avaldab üha suuremat mõju noorte stiilile ja identiteedile. Meedias nähtud rollimudelitega seotud ideaalid tekitavad noortes pettumust ja alandavad nende enesehinnangut, kuna sellistele ideaalidele vastata on praktiliselt võimatu. Surve olla „täiuslik“ põhjustab sageli terviseprobleeme, sealhulgas toitumishäireid.

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia arenguga kaasnevad laste ja noorte jaoks tohutud võimalused, kuid ka uut tüüpi ohud. Näiteks võivad nad avaldada hooletult oma isikuandmeid, mida saab ära kasutada soovimatute reklaamide edastamiseks ning mis võivad anda tegevusvõimalusi pahatahtlikele internetikasutajatele. Nagu kõiki muid tehnoloogiaid, saab ka moodsat infotehnoloogiat ära kasutada kuritahtlikel eesmärkidel, näiteks seksuaalne ahistamine, seksuaalne hirmutamise, homofoobsed rünnakud ja muud soopõhise vägivalga

● Suur osa internetis leiduvast sisust on ebaseaduslik, kahjulik või eelarvamuslik, õõnestades inimõiguste ja inimväärikuse põhiluseid.

Internetikirjaoskuse käsiraamat¹⁸

● **Ma tahan, et mina näeksin välja nagu Cindy Crawford.**

Cindy Crawford, supermodell

● **Rahu ei ole pelgalt kaugel eesmärk, vaid vahend, mille abil me selle eesmärgini jõuame.**

Martin Luther King Jr.

● Informatsioon on demokraatia hapnik. Kui inimesed ei tea, mis nende ühiskonnas toimub, kui valitsejate teod on nende eest varjatud, ei saa nad selle ühiskonna elus sisuliselt osaleda. Kuid informatsioon ei ole vajalik üksnes tavainimestele – see on mõõdapääsmatult vajalik ka heaks valitsemiseks.

Sõnavabadust toetav vabauhendus ARTICLE 198

Meediahariduse eestkõneleja Jean Kilbourne'i filmiseeria „Killing Us Softly” näitab, kuidas meediareklaam soodustab moonutatud ja kahjulike naiselikkuse ideaalide kujunemist.²¹

vormid, mida edastatakse sõnalise alandamise, fotode või videote teel. Mõnikord kasutavad noored ise järelevalveta võrgukeskkonda, et saata eakaaslastele julmi sõnumeid ja alandavaid fotosid.

Kriitiline suhtumine allikatesse on info ülekülluse ajastul eluks hädavajalik oskus. Kuid koos Web 2.0 (osaluspõhist teabevahetust soodustavad ning kasutajate koostöös loodud sisu jagamist võimaldavad veebirakendused) saabumisega peame välja töötama ka internetis käitumise reeglid ning suurendama teadlikkust internetis tehtud toimingute soovimatutest tagajärgedest. On üsna selge, et paljud enda või teiste isikuandmeid jagavad inimesed ei mõista, kui avalik ja kauapüsiv on igasugune internetis avaldatud teave.

Üks lahendus sellele probleemile oleks harida inimesi, et nad oleksid meedia tarbimisel ja suhtlemisel kriitilisemad ja teadlikumad. Meediahariduse eesmärk on selgitada kõigile kodanikele, eriti noortele, meedia jõudu ning õpetada neid tegema vahet hea ja halva kvaliteediga infol, eelarvamusteta ja vaenu külvavatel sõnumitel. Meediaharidus õpetab publikut olema reklaami suhtes valiv, mitte mõjutatav, ning kaitsma internetis oma turvalisust ja privaatsust.

Laste kaitse ja võimestamine on Euroopa Nõukogu jaoks tähtis prioriteet. Dokumentis „Soovitus laste võimestamise kohta uues info- ja kommunikatsioonikeskkonnas” (2006) öeldakse, et liikmesriigid peaksid välja töötama tervikliku teabekirjaoskuse ja -koolituse strateegia, mis võimaldaks lastel ja nende õpetajatel info- ja kommunikatsiooniteenuseid ja -tehnoloogiaid parimal viisil kasutada. Internetioskuste ja kirjaoskuse tähtsust kinnitatakse ka teises soovitus (2009)²², milles kutsutakse liikmesriike üles koos erasektori ja kodanikuühiskonnaga välja töötama strateegiaid laste kaitsmiseks ohtliku sisu ja käitumise eest, soodustades samas uue info- ja kommunikatsioonikeskkonna aktiivset kasutamist.

Lõpumärkused

- ¹ Seneviratne Kalinga, "Global Media – It's Time to Create a Fifth Power," TerraViva Online, 2003: <http://ipsnews.net/fsm2003/27.01.2003/nota26.shtml>
- ² nota26.shtml
- ³ Eric Pfanner, "TV Still Has a Hold on Teenagers", The New York Times, 13. detsember 2009, viide firma Forrester läbi viidud uuringu: www.nytimes.com/2009/12/14/business/media/14iht-cache14.html
- ⁴ Nt Cumpănă and Mazăre v. Romania, Application no. 33348/96, Judgment, Strasbourg, 2004: www.5rb.com/docs/Cumpa-na%20and%20Mazare-v-Romania%20ECHR%2017%20Dec%202004.pdf.
- ⁵ Lisateave: UNESCO Remembers Assassinated Journalists, <http://portal.unesco.org>
- ⁶ Handyside v. UK, 1979.
- ⁷ Prager and Oberschlick v. Austria, 1995.
- ⁸ "Tenth Anniversary Joint Declaration: Ten Key Challenges to Freedom of Expression in the Next Decade": www.article19.org/data/files/pdfs/standards/tenth-anniversary-joint-declaration-ten-key-challenges-to-freedom-of-express.pdf.
- ⁹ "The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation", Article 19, London, 1999, lk 1: www.article19.org
- ¹⁰ Lord Patten of Barnes, BBC nõukogu esimees, kõne toimetajate seltsi aastakonverentsil, "Ethics and journalism after the News of the World", 13. november 2011: www.bbc.co.uk/bbctrust/news/speeches/2011/ethics_journalism.shtml
- ¹¹ Weber Anne, Manual on Hate Speech, Council of Europe Publishing, 2009.
- ¹² Lisateave: SOVA Centre for Information and Analysis, Misuse of Anti-Extremism Legislation in February 2011: <http://www.sova-center.ru/en/misuse>.
- ¹³ Human rights and a changing media landscape, Council of Europe Publishing, 2011
- ¹⁴ Euroopa Nõukogu, Ministrite Komitee, „Ministrite Komitee soovitus CM/Rec (2011)7 liikmesriikidele meedia uue mõiste kohta”, 21. september 2011.
- ¹⁵ Ministrite Komitee deklaratsioon interneti haldamise põhimõtete kohta, 21. september 2011.
- ¹⁶ Soovitus meedia uue mõiste kohta, 21. september 2011.
- ¹⁷ Soovitus interneti universaalsuse, terviklikkuse ja avatuse kaitse ja edendamise kohta, 21. september 2011.
- ¹⁸ Deklaratsioon kogunemis- ja ühinemisvabaduse kaitse kohta seoses eraomandis olevate internetiplatvormide ja võrguteenuste pakijatega, 7. detsember 2011.
- ¹⁹ Janet Richardson et al, The Internet Literacy Handbook, Council of Europe, 2006.
- ²⁰ Lisateave: VanSlyke Timothy, Digital Natives, Digital Immigrants: Some Thoughts from the Generation Gap; <http://technologysource.org/?view=article&id=77>.
- ²¹ Nt Brown C. & Czerniewitz L., Debunking the digital native: beyond digital apartheid, towards digital democracy, Journal of Computer Assisted Learning, Volume 26, Issue 5, lk 357–369, oktoober 2010.
- ²² Teave sarja viimase osa „Killing Us Softly 4” kohta aadressil www.mediaed.org/cgi-bin/commerce.cgi?preadd=action&key=241#filmmaker-about.
- ²³ Soovitus meetmete kohta, millega kaitsta lapsi kahjuliku sisu ja käitumise eest ning edendada nende aktiivset osalust uues info- ja kommunikatsioonikeskkonnas, 8. juuli 2009.

Ränne

Seotud harjutused

Kolm asja

Kas ma võin siseneda?

Keelebarjäär

Chahal vs. Ühendkuningriik

Ränne ja sisserändajad

„Arheoloogide seisukohalt on peaaegu kõik maailma inimesed sisserändajad, sest inimkond sai alguse Aafrikast umbes 200 000 aastat tagasi ja levis sealt üle kogu maailma: Euroopasse, Aasiasse, Austraaliasse ja Ameerikasse. ... Tänapäeval on maailmas umbes 200 miljonit sisserändajat ning rändega seotud probleemid ja võimalused on kõikjal poliitike ja tavainimeste tuliste vaidluste objektiks. ... Võiksime nimetada 21. sajandi sisserändajate ajastuks.”

Boris Altner, ajakirjanik¹

Tänapäeva globaliseerunud maailmas liiguvad inimesed pidevalt. Ränne murendab kultuuride, rahvusrühmade ja keelte traditsioonilisi piire ning lisab mitmekesisust, kultuurilist ja majanduslikku rikkust. Paljude jaoks on ränne ka probleem või isegi oht. See põhjustab probleeme inimõiguste kaitse mehhanismidele, millel on raske tagada kõiki inimõigusi kõigile inimestele, kaasa arvatud sisserändajatele, sest sisserändajate inimõigusi rikutakse sageli.

Ränne tähendab ümberkolimist teise riiki või sama riigi teise piirkonda ning hõlmab igasugust inimeste liikumist, olenemata põhjustest. Sisserändaja mõiste määratlemine on keerulisem. Euroopa migratsioonikomitee määratluse kohaselt tähistatakse terminiga „sisserändaja” sõltuvalt kontekstist emigrante, tagasipöörduvaid rändajaid, immigrante, pagulasi, ümberasustatud isikuid, immigrantide perest pärinevaid isikuid ja/või immigratsiooni tagajärjel tekkinud vähemusrahvuse liikmeid.²

Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (*International Organisation for Migration, IOM*) järgi hõlmab termin „sisserändaja” kõiki olukordi, kus asjaomane isik on teinud rändeotsuse vabatahtlikult isikliku mugavuse eesmärgil ilma välise sundiva jõu sekkumiseta.³

Eespool esitatud kaks definitsiooni vastavad tavapärasele eristusele vabatahtlike ja sundmigrantide vahel. Vabatahtliku rände korral lahkuvad inimesed kodukohast omal valikul,

Taotleme kodumaad neile, keda on alandatud.

Pablo Neruda

peamiselt nn „tõmbetegurite” tõttu, milleks võivad olla paremad karjäärivõimalused, kuigi võimalikud valikud on tihtipeale väga piiratud. Sundmigratsioon on enamasti tingitud „tõuke-eguritest”, näiteks tagakiusamine, sõda või nälg, kui inimesed põgenevad selleks, et vältida oma põhiõiguste rikkumist. Praktikast esinevad tõuke- ja tõmbetegurid siiski alati koos. Paljud sisserändajad lahkuvad oma riigist nii majanduslikel põhjustel kui ka selleks, et vältida inimõiguste rikkumist. Isegi töörandajaid võib pidada sundmigrantideks, kui nad põgenevad olukorrast, kus nende majanduslikke õigusi rikutakse.

ÜRO pagulaste ülemvoliniku (UNHCR) jaoks moodustavad pagulased ja varjupaigataotlejad eraldi rühma, kuna nad on lahkunud kodukohast seoses tõsise ohuga oma elule ja vabadusele. Pagulaste ülemvolinik on hoiatanud, et pagulasi ülejäänud rändajatest eristavat eraldusjoont ei tohiks hägustada, kuna viimased on kolinud ühest riigist teise majanduslikel või sotsiaalsel põhjustel eesmärgiga parandada oma elutingimusi, samas kui pagulased on sunnitud põgenema, et päästa oma elu või säilitada vabadust.⁴

? Kuidas mõjutab ränne teie riiki? Kas see on sihtkoht, lähtekoht või transiitriik?

Käesolevas käsiraamatus kasutatakse sõnu „sisserändaja”, „rändaja” ja „migrant” avaras tähenduses, pidades silmas kõiki inimesi, kes on kodukohast pikemaks ajaks lahkunud. Vajadusel tehakse siiski ka täpsemad eristusi. Kui ei ole märgitud teisiti, siis peetakse sõnaga „ränne” silmas riikidevahelist rännet.

Rände liigid

Rände liike saab eristada erinevate tegurite alusel, näiteks motiivid, isikute õiguslik staatus või kestus.

Mõned üldiselt kasutatavad sisserändajate kategooriat on loetletud allpool.

- **Ajutised töörandajad** (teise nimetusega võõrtöölised).
- **Kõrgelt kvalifitseeritud töö- ja ettevõtlusrändajad:** tippspetsialistid, kes liiguvad hargmaiste korporatsioonide ja rahvusvaheliste organisatsioonide tööturul.
- **Ebaseaduslikud** (dokumentideta, loata) rändajad: isikud, kes sisenevad riiki ilma vajalike dokumentide ja lubadeta.
- **Sundrändajad:** pagulased, varjupaigataotlejad või inimesed, kes on sunnitud kolima väliste tegurite, nt relvakonfliktide või keskkonnakatastroofide tõttu.
- **Pereliikmed:** isikud, kes tulevad varem teise riiki rännanud lähisugulaste juurde.
- **Tagasipöörduvad rändajad:** isikud, kes pöörduvad pärast ajutist teises riigis viibimist algele kodumaale tagasi.

Pagulastele, varjupaigataotlejatele ja riigisisestele põgenikele on rahvusvahelise õigusega tagatud eriline kaitse. Allpool on esitatud ÜRO pagulaste ülemvoliniku määratlused nende rühmade kohta.

Pagulane on isik, kes ei saa või ei taha päritoluriiki tagasi pöörduda, kuna ta kardab põhjendatult tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast.⁵

Varjupaigataotleja on isik, kes pöördub kaitse saamiseks välisriigi poole ning kelle suhtes ei ole veel tehtud otsust ametliku pagulasseisundi kohta.⁶

Riigisisene põgenik on isik, kes on sunnitud või kohustatud oma kodust või tavapärasest elukohast lahkuma, eelkõige relvakonflikti, üldise vägivaldloomukorra, inimõiguste rikkumise, loodusliku või inimtekkelise katastroofi tagajärjel või selle mõju vältimiseks ning kes ei ole ületanud rahvusvaheliselt tunnustatud riigipiiri.⁷

Lisaks on veel üks rühm, mille liikmed puutuvad kokku sarnaste probleemide ja inimõiguste rikkumistega, kuigi nad ei pruugi olla üldse elukohta vahetanud. Need on kodakondsuseta isikud.

Tunne ennast ära selles, kes ei ole nagu sina ja mina.

Carlos Fuentes

Need on inimesed, keda ükski riik ei tunnusta oma kodanikena ning kes seetõttu ei saa teostada üksnes kodanikele kuuluvaid õigusi. Kodakondsuseta jäämisel võib olla mitmeid põhjusi, näiteks riikide lagunemine, nagu juhtus Nõukogude Liidu või Jugoslaavia puhul, või uute riikide loomine seoses dekoloniseerimisega. Hinnangute kohaselt on maailmas umbes 12 miljonit kodakondsuseta isikut. ÜRO Peaassamblee on andnud pagulaste ülemvolinikule õiguse ennetada ja vähendada kodakondsuseta jäämist kogu maailmas ning kaitsta kodakondsuseta isikute õigusi.

Ränne tänapäeval

Arutelud rände üle algavad tavaliselt esimese maailma perspektiivist, keskendudes inimete liikumisele arengumaade ja arenenud maade vahel. Samas liigub valdav osa rändajaid ainult oma riigi piirides. Riigisiseste rändajate arv on umbes neli korda suurem kui rahvusvaheliste rändajate arv. Isegi riikidevahelise rände puhul toimub suurem osa sellest sarnase arengutasemega riikide vahel. Umbes 60% rändajatest liigub kas arengumaade või arenenud maade vahel, ainult 37% riikidevahelistest rändajatest kolib arengumaadest arenenud maadesse ning 3% liigub vastupidises suunas.⁹ Pagulaste puhul on nende arvude vahe veelgi suurem, kuna neli viiendikku maailma pagulastest asub arengumaades. Seega lasub lõviosa maailma varjupaigataotlejate ja pagulaste abistamise koormusest maailma kõige vaesematel riikidel.

Ülemaailmsed suundumused¹⁰

- Riikidevaheliste rändajate koguarv kasvas 2000. aasta 150 miljoni juurest 2010. aastaks 214 miljoni inimeseni. Neist 57% liikus kõrge sissetulekute tasemega riikide vahel.
- Kuigi rändajate osakaal maailma elanikkonnas jäi aastatel 2000–2010 samale tasemele, on rändajate poolt koju saadetava raha hulk tunduvalt kasvanud. Ametlikult ja mitteametlikult arengumaadesse saadetava raha kogusumma ületab riikide arenguabi summat kuni kolm korda.
- Pagulaste osakaal rändajate seas langes aastatel 2000–2010 8,8% tasemelt 7,6% peale.
- 2008. aastal asustati keskkonnakatastroofide tõttu ümber umbes 36 miljonit inimest.
- Konfliktide ja tagakiusamiste tõttu oli 2010. aastal kogu maailmas sunnitud ümber asuma 43,7 miljonit inimest. Nii palju ei ole neid olnud enam kui 15 eelnenud aasta jooksul. See arv sisaldab 15,4 miljonit pagulast, 27,5 miljonit riigisisest põgenikku ja üle 837 500 varjupaigataotleja.
- 2010. aastal olid 44% pagulastest ja 31% varjupaigataotlejatest alla 18-aastased lapsed. Ilma saatjata või saatjast lahutatud laste varjupaigataotluste arv samal aastal oli 15 500.

Ränne Euroopas

Vastavalt Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni 2010. aasta aruandele elas Euroopas 2010. aastal 73 miljonit sisserändajat, mis moodustas kolmandiku maailma rändajate arvust.¹¹ Venemaa Föderatsioon oli kõige olulisem riik nii lähte- kui ka sihtkohana. 12 miljonit seal sündinud inimest elab nüüd välismaal ning 12 miljonit mujal sündinud inimest on sellesse riiki elama asunud.¹²

Pagulaste koguarv rändajate seas 2010. aasta lõpu seisuga oli 1,6 miljonit. Euroopa sai 11 500 saatjata või saatjast lahutatud lapse varjupaigataotlust, mis moodustab 74% kõigist sel aastal esitatud taotlustest. Neist 5400 anti pagulasseisund või kohaldati nende suhtes täiendavat kaitset.¹³ Uute varjupaigataotlejate peamine sihtkoht oli Prantsusmaa, millele järgnes kohe Saksamaa. Suurim lähteriik 2010. aastal oli Serbia (kaasa arvatud Kosovo).¹⁴ Samal ajal on Serbias ka üks Euroopa suurimaid põgenike populatsioone, kuna seal elab ÜRO pagulaste ülemvoliniku andmetele 228 000 riigisisest põgenikku ja 73 600 pagulast.

OLULISED KUUPÄEVAD

20. juuni

Maailma pagulaste päev

18. detsember

Rahvusvaheline

võõramaalaste päev

Me tunnistame, et rände kasv jätkub. Selle ajendiks on igiammune soov parema elu järele ning üha parem arusaam sellistest nähtustest nagu kliimamuutused...

Ban Ki-moon, ÜRO peasekretär⁸

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon on valitsusvaheline organisatsioon, mis edendab humaanset ja reeglitepärast rännet kõigi hüvanguks. Seda tehakse valitsustele ja rändajatele teenuste osutamise ja nende nõustamise abil.

www.iom.int

Igaühel peavad olema kõik selle deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused ilma igasuguse vahetegemiseta.

Inimõiguste ülddeklaratsioon

Euroopas on suur hulk riigisiseseid põgenikke, kellest umbes 600 000 elab Balkani riikides ning umbes 1,1 miljonit Armeenias, Aserbaidžaanis, Gruusias ja Venemaa Föderatsioonis.¹⁵ Endiselt teevad muret kodakondsuseta isikud, kes on tekkinud eelkõige Nõukogude Liidu lagunemise tagajärjel. Ida-Euroopas elavate kodakondsuseta isikute täpne arv ei ole teada, kuid võib olla kuni 120 000.¹⁶

? *Kui palju inimesi lahkub igal aastal teie riigist? Kuhu nad lähevad? Miks?*

Ränne ja inimõigused

Inimõiguste ülddeklaratsioon tunnustab inimeste õigust oma riigi piires vabalt liikuda ja riigist lahkuda. Artiklis 13 öeldakse: „Igaühel on õigus riigi piires vabalt liikuda ja oma elukohta valida. Igaühel on õigus lahkuda ükskõik millisest riigist, kaasa arvatud kodumaa, ja kodumaale tagasi pöörduda.” Siiski ei olemas ühtegi rahvusvahelist dokumenti, kus tunnustatakse inimõigusena õigust valida oma elukohariiki.

Sarnaselt kõigi inimestega on ka sisserändajatel inimõigused. Inimõigustealaste dokumentide sätetes räägitakse kõigist inimestest, kaasa arvatud sisserändajatest. Praktikas esineb tihti aga suur lahknevus pagulastele, varjupaigataotlejatele, võõrtöölistele ja teistele sarnastele rühmadele rahvusvaheliste inimõigustealaste õigusaktidega tagatud õiguste ja nende tegeliku olukorra vahel. Nende inimõigusi rikutakse sageli, kaasa arvatud õigust elule, vabadusele ja turvalisusele.

Nende suurem haavatavus tuleneb välismaalase seisusest: nad on ületanud riigipiiri, et siseneda teise riiki, mille kodanikud nad ei ole ning kus nad üldjuhul saavad seaduslikult elada ja töötada üksnes riigi ametivõimude eriloa alusel. Kuna nad on vastuvõtvast riigis võõrad, ei pruugi nad osata kohalikku keelt, tunda seadusi ega kombeid. Seetõttu on neil vähem teavet oma õigustest ja vähene võimekus neid õigusi nõuda. Neid võidakse diskrimineerida töö ja igapäevaelus. Nad võivad kokku puutuda rassismi ja ksenofoobiaga ning langeda vaenuritegude ohvriks.

Ilma vajalike dokumentideta transiit- või sihtriiki sisenevaid (või hiljem oma õigusliku staatus kaotanud) rändajaid võidakse tabamise korral pikka aega kinni pidada ning ebainimlikult või alandavalt kohelda, andmata neile võimalust kasutada õigusabi. Dokumentideta võõrtöölisi võivad kuritarvitada ja ära kasutada ka tööandjad, immigratsiooni vahendajad, korrumppeerunud ametnikud ja kuritegelikud rühmitused. Naised võivad kergesti langeda seksuaalse eksploateerimise ohvriks. Ebaseaduslikke rändajaid kasutavad sageli ära ka sala- ja inimkaubitsejad.

? *Milliseid sisserändajate inimõigusi teie riigis kõige sagedamini rikutakse?*

Sisserändajate inimõiguste kaitsmine: rahvusvahelised dokumendid ja mehhanismid

Sisserändajate inimõigused on tagatud mitmete dokumentide ja mehhanismidega, millest mõned keskenduvad konkreetsetele rändajate rühmadele.

Õigus varjupaigale. Pagulaste kaitse

Õigus tagakiusu eest varjupaika otsida on inimõiguste ülddeklaratsioonis tunnustatud inimõigus. Selle õiguse alusel võttis ÜRO 1951. aastal vastu pagulasseisundi konventsiooni¹⁷, millest koos 1967. aasta protokolliga sai varjupaigaõiguse üldtunnustatud norm.

See konventsioon, mida tuntakse ka Genfi konventsiooni nime all, on pagulaste kaitse nurgakivi, mis lähtub mitmest alustrajavast põhimõttest, eelkõige diskrimineerimise keeld, karistamise keeld ja tagasisaatmise keeld. Karistamise keeld tähendab, et kui isik põgeneb territooriumilt, kus tema elu või vabadus on ohtu sattunud rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu, ning ta taotleb ametiasutustelt varjupaika kohe pärast uude riiki sisenemist, ei kohaldata karistust ebaseadusliku riiki sisenemise või seal viibimise eest. Tagasisaatmise keeld tähendab, et varjupaigataotlejat ei saadeta tagasi selle territooriumi piiridele, kus tema elu või vabadus on ülal nimetatud põhjustel ohus. Konventsiooni kohaselt tohib pagulastele kehtestada üksnes vajalikke liikumiskiiranguid.

1950. aastal asutas ÜRO Peaassamblee ÜRO pagulaste ülemvoliniku büroo, mille eesmärk on tagada, et igaüks saaks teostada oma õigust varjupaika otsida. Pagulaste ülemvoliniku büroo juhatab ja koordineerib rahvusvahelist tegevust pagulaste kaitsmise alal ning kontrollib konventsiooni rakendamist.

Ühe erilist kaitset vajava rühma moodustavad lapsed, eelkõige saatjata alaealised, kuna nende puhul on inimõiguste rikkumise oht eriti suur. Pagulaste ülemvoliniku büroo on välja andnud spetsiaalsed suunised immigratsiooniasutustele, milles käsitletakse lapse parimate huvide kindlakstegemist.¹⁸ Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik on kutsunud valitsusi üles tagama, et ametlikes menetlustes arvestataks pagulaslaste arvamuste ja huvidega.¹⁹

Suhteliselt uus inimõigustega seotud probleeme tekitav nähtus on kliimamuutustest tingitud ränne ehk keskkonnaränne. Kliimapagulastel ei ole õigust saada pagulasstaatust Genfi konventsiooni alusel. Nende kaitset saab praegusel ajal tagada ainult humanitaarsetel põhjustel antavate elamislubadega. Paljud autorid peavad kliimapagulaste õigusi tekkivaks uueks õigusvaldkonnaks.

? *Kas keskkonnarändajatele tuleks tagada samasugune kaitse nagu pagulastele?*

Võõrtöoliste kaitse

Sisserändajate inimõiguste eriraportöör

ÜRO inimõiguste komisjon määras 1999. aastal ametisse sisserändajate õiguste eriraportööri, et „uurida võimalusi ja vahendeid, mille abil ületada takistused, mis takistavad selle haavatava rühma inimõiguste täielikku ja tõhusat kaitsmist”.²⁰ Eriraportöör Gabriela Rodríguez Pizarro leidis, et „rahvusvahelises inimõigustealases õiguses on selle koha peal lünk. Praktiliselt universaalne pagulaste kaitse süsteem võimaldab küll nende kodaniku- ja poliitiliste õiguste rikkumisi tunnustada ja heastada... Kuid samasugune tunnustamine ei ole võimalik majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rikkumise puhul, mis võivad samuti olla piisavalt tõsised, et sundida inimesi oma päritolukohast lahkuma”.²¹

1990. aastal vastu võetud ÜRO rahvusvaheline konventsioon kõikide võõrtöoliste ja nende pereliikmete õiguste kaitse kohta on rände ja inimõiguste valdkonna kõige põhjalikum rahvusvaheline leping. Siiski oli 2011. aasta augusti seisuga selle ratifitseerinud ainult 44 riiki, kelle hulgas polnud ühtegi suurt immigratsiooni sihtriiki. Euroopa Nõukogu liikmetest olid konventsiooni ratifitseerinud ainult Albaania, Aserbaidžaan, Bosnia ja Hertsegoviina ning Türgi. Konventsiooniga ei anta sisserändajatele uusi õigusi, kuid sätestatakse, et neid tuleb kohelda samuti nagu asjaomase riigi kodanikke ning neile tuleb tagada samasugused töötingimused. Konventsioonis deklareeritakse, et kõigile sisserändajatele tuleb tagada võimalus saada minimaalset kaitset. Selleks peavad riigid rakendama meetmeid ebaseadusliku liikumise ja illegaalsete immigrantide töölevõtmise tõkestamiseks, kuid samas rõhutatakse, et ka dokumentide sisserändajate põhilised inimõigused peavad olema tagatud.

Üks tihedalt rände ja inimõigustega seotud probleem on inimkaubandus. Kuna seadusliku rände võimalused on piiratud, võetakse sageli riske ja kasutatakse vahendajaid, kes

14. dalai-laama
Guillaume Apollinaire
Alexander Graham Bell
Joseph Conrad
Albert Einstein
Anne Frank
Ismail Kadare
Henry Kissinger
ajatolla Khomeyni
Karl Marx
Rigoberta Menchú
Jean Reno

olid kõik pagulased

Aafrikas on kõrbestumise ja keskkonnatingimuste halvenemise tõttu viimase kahe aastakümne jooksul pidanud elupaika vahetama hinnanguliselt 10 miljonit inimest.

Ränne on loomulik nähtus, mida esines minevikus, esineb tänapäeval ja ka tulevikus. Ränne meenutab mulle merelaineid: sellel on samasugused looded, keerised ja vastuvoolud. Naljakas on vaadata, kuidas mõned poliitikutud väidavad, et nende võimuses on lainete liikumist keelata.

Anastasia Denisova, inimõiguste aktivist

kipuvad hädasolijaid ära kasutama. Näiteks maksavad nad kinni rändega seotud kulud ning nõuavad vastutasuks, et sisserändaja teeks inimkaubitseja heaks tööd.

Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 4 keelustatakse otsesõnu ja kateooriliselt orjus ja sunniviisiline töötamine. Euroopa Nõukogu on vastu võtnud inimkaubanduse vastu võitlemise konventsiooni (jõustus 2008. aastal), millega pannakse osalisriikidele kohustus ennetada inimkaubandust, võtta inimkaubitsejad vastutusele ja kaitsta ohvreid. Inimkaubanduse salajase iseloomu tõttu ei tea keegi täpset inimkaubanduse ohvrite arvu maailmas, kuid hinnangute vahemik ulatub mitmesajast tuhandest kuni mitme miljonini. Euroopas on inimkaubitsejate käes lõksus pidevalt üle 140 000 inimese, kellest paljusid sunnitakse prostitutsioonile.²² Inimkaubanduse ohvriks langenud sisserändajad võivad sattuda orjusega võrreldavas olukorda, kui nende passid konfiskeeritakse või neid hoitakse reaalselt luku taga.

Kodakondsuseta isikute kaitse

Kodakondsuseta isikute staatus on reguleeritud 1954. aastal vastu võetud ÜRO kodakondsuseta isikute staatuse konventsiooni²³ ning ka ÜRO kodakondsusetuse vähendamise konventsiooniga.²⁴ ÜRO pagulaste ülemvoliniku büroo, mille pädevuses on ka kodakondsuseta isikute õiguste kaitsmine, teeb probleemi lahendamiseks koostööd valitsuste, ÜRO teiste agentuuride ja kodanikuühiskonnaga.

ELi rändepoliitika

Schengeni lepped (1985, 1990) võimaldavad Schengeni riikide (praeguse seisuga 22 Euroopa Liidu liikmesriiki, lisaks Island, Norra, Liechtenstein ja Šveits) kodanikel vabalt liikuda ja piirkontrollita reisida. Seega saavad nad elada, õppida ja töötada seal, kus ise tahavad. Kuigi EL on varasema piirikontrolli kaotanud, on ta oma territooriumi kaitsmiseks ennast nüüd ümbritsenud suurema piiriga.

Seoses Euroopas toimuvate rändeliikumiste ja -muutritega on ELi liikmesriigid pikka mööda välja töötanud ühist immigratsiooni- ja varjupaigapoliitikat. Schengeni süsteem ja selle piirkontrolli mehhanism ning Dublini konventsioon (1997) koos turvalise kolmanda riigi tingimusega, mis võimaldavad soovimatuid sisserändajaid Schengeni liikmesriigi piiril lihtsamini kontrollida ja tagasi saata, on vähendanud varjupaigataotlejate ja suurendanud ebaseaduslike rändajate arvu.

Sarnast viisavaba liikumise süsteemi kasutatakse ka mõnede Sõltumatute Riikide Ühenduse riikide vahel (sinna kuuluvad kõik NSVLi lagunemise järel tekkinud riigid, välja arvatud Balti riigid ja Gruusia). Paljud Afganistanist ning muudest Kesk-Aasia riikidest pärit sisserändajad kasutavad seda võimalust Venemaale või Ukrainasse sisenemiseks, et sinna pidama jääda või edasi ELi riikidesse liikuda.

Euroopa Liidu Dublini määrus

Dublini määrusega (asendab Dublini konventsiooni) määratakse kindlaks, milline liikmesriik vastutab varjupaigataotleja taotluse menetlemise eest. Määruse alusel on loodud varjupaigataotlejate sõrmejälgede andmebaas EURODAC. Varjupaigataotlejad peavad taotlema varjupaika esimeses ELi liikmesriigis, kuhu nad saavad ja kus nende sõrmejäljed võetakse. Varjupaigataotleja võib saata tagasi teise ELi liikmesriiki, kui on tõendatud, et ta sisenes ELi (õhu-, mere- või maismaateed mööda) ja esitas varjupaigataotluse selles liikmesriigis. Dublini määruse kehtivusala laiendati ka mõnede ELi välistele riikidele, näiteks Norra, Island ja Šveits.

See süsteem paneb mitmele ELi liikmesriigile väga suure koormuse, kuna geograafilise asukoha tõttu siseneb suur osa varjupaigataotlejaid ELi just nende kaudu.

Euroopa Liit ootab oma naaberriikidelt üha tõhusamat tegevust, et tõkestada inimeste jõudmist ELi piirile. ELi piiride kontrollimise ülesanne antakse järk-järgult üle rändajate päritolu- või transiidiriikidele. Euroopas on muutunud tavapäraseks sisserändajate paigutamine

nii ELi piires kui ka väljaspool (isegi Aafrikas) asuvasse vastuvõtukeskustesse ning nende väljasaatmine. Sellega kaasneb hulk võimalusi inimõiguste rikkumiseks. Kriitikud väidavad, et kuigi Euroopa ehitab sõnades vabaduse, õigluse ja julgeoleku „ühisruumi“, siis tegelikult tekitab ta sellega ELi välistest riikidest pärit teisejärguliste kodanike tõrjutud alamklassi ning ehitab hoopis „Euroopa kindlust“.

Väljastpoolt Euroopat saabuvatele inimestele kehtivad viisanõuded on muutunud väga rangeks ning dokumentideta reisijate vedajate suhtes kohaldatakse tõsiseid sanktsioone. Olukord on sarnane ka Ida-Euroopa riikides. Paljude Euroopa riikide väga range poliitika võib sundida sisserändajaid kasutama Euroopasse pääsemiseks ebaseaduslikke meetodeid. Tihti langevad nad organiseeritud inimkaubitsejate ohvriks. Suurem osa ei jõua kunagi Euroopasse ja mõned surevad teel olles.

Sisserändajad ei ole kurjategijad

„Nad sõidavad üle mere kipakates ja ohtlikes paatides, paljud neist jätavad teel oma elu ning aeg-ajalt kannab meri Euroopa rannikule nende anonüümseid surnukehasid. Maad mööda tulles on nad peidetud salakaubitsejate autokastidesse ning läbivad tuhandeid kilomeetreid kitsastes ja ohtlikes tingimustes. Nad leiavad võimalusi salaja maismaapiiri ületada või kasutavad piirikontrollist läbi pääsemiseks võltsitud dokumente. ... Euroopa riigid kipuvad käsutama neid inimesi „julgeolekuohuna“. Üritades oma piire kaitsta, kuulutavad nad sisserändajad kurjategijateks, panevad nad vanglaga sarnanevatesse tingimustesse luku taha ning saadavad võimalikult kiiresti välja – isegi riikidesse, kus neid ähvardab tagakiusamine ja piinamine.

Need välismaalased ei ole kurjategijad. Nende ainus süü on soov leida paremat elu, tööd või kõige kurvemal ja murettekitavamal juhul kaitset tagakiusamise eest. Kõigil sisserändajatel on inimõigused – ja neid tuleb austada.”

Thomas Hammarberg, Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik²⁵

Kui nad jõuavad Euroopa piirile, satuvad nad silmitsi uute ohtudega, kaasa arvatud vahistamine ja väljasaatmine. Euroopa inimõigustealased dokumendid ei keela riikidel ebaseaduslikke rändajaid vahistada. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 5 lõike 1 punkti f kohaselt on lubatud isiku „seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et vältida isiku loata sissesõitu riiki või et võtta meetmeid isiku väljasaatmiseks või -andmiseks“.

Rändajate suhtes kehtivad Euroopa Nõukogu dokumendid ja mehhanismid

Euroopa inimõiguste konventsiooni kohaselt peavad Euroopa Nõukogu liikmesriigid tagama konventsioonis sätestatud õigused nii oma kodanikele kui ka kõigile nende territooriumil viibivatele isikutele.

Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt arutanud Dublini määruse kohaldamise juhtumeid. Näiteks kohtuasjas *M.S.S. vs. Belgia ja Kreeka* (2011) leidis kohus, et Belgia rikkus Euroopa inimõiguste konventsiooni, kui ta saatis ühe Afganistanist pärit varjupaigataotleja tagasi Kreekasse, kus valitsesid ebainimlikud ja alandavad kinnipidamis- ja elutingimused. Varjupaigataotluste menetlemise süsteemi vigade tõttu ei vaadatud tema taotlust nõuetekohaselt läbi. Belgia oli nimetatud asjaoludest teadlik, kuid saatis isiku sellegipoolest tagasi. Kuna Kreeka ei ole ainus riik, kes ei suuda tagada nõutaval tasemel kinnipidamistingimusi, on ELi Dublini määrusega kehtestatud süsteem sattunud kriitika alla, kuna selle aluseks on ekslik eeldus, et kõik ELi liikmesriigid on turvalised ja suudavad pagulastega toime tulla.

Paljud hagiavaldused on seotud ka võõramaalaste väljasaatmisega. Kohtuasjas *Bader ja teised vs. Rootsi* (2005) leidis kohus, et taotluse esitaja Süüriasse tagasisaatmise korral oleks tema õigus õiglasele kohtulikule arutamisele reaalses ohus ning seda võidakse lausa avalikult eirata ja talle võidakse määrata surmanuhtlus. Sellega rikuks Rootsi konventsioonist tulenevat kohustust kaitsta igaühe õigust elule. Asjas *D. vs. Ühendkuningriik* (1997) arutas kohus juhtumit, milles AIDSi põdev isik oleks saadetud välja riiki, kus tal poleks

Seirerühma *Fortress Europe* (Euroopa kindlus) kogutud andmete kohaselt oli 8. augusti 2011. aasta seisuga alates 1988. aastast Euroopasse pääsu üritades surnud 17 738 inimest.²⁵

Laps on ennekõike ikkagi ainult laps. Tal peavad olema kõik õigused, mis on lastele tagatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja muude rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentidega.

*Euroopa Nõukogu
Parlamentaarne Assamblee
migratsiooni-, pagulaste- ja
rahvastikukomitee 2011.
aasta aruanne*

võimalust saada isegi elementaarset ravi, mis oleks nõutav artikli 3 alusel. Kohus leidis, et sel juhul tähendaks väljasaatmine õiguse rikkumist. Juhtumi Nolan ja K. vs. Venemaa (2009) puhul leidis kohus, et taotluse esitaja Venemaalt väljasaatmisest tuleneva sunniviisilise lahutamise tema üheteistkümneme kuu vanusest pojast rikutaks tema õigust austusele perekonnaelu suhtes.

Euroopa Nõukogu konventsiooniga võõrtöötajate õigusliku seisundi kohta (1977) kehtestatakse reeglid võõrtöötajate ja nende pereliikmete õiguste tagamiseks ning nende ühiskonnas edasijõudmise ja heaolu toetamiseks. Aastate jooksul on Euroopa Nõukogu esitanud mitmeid soovitusi, milles käsitletakse riiklike varjupaigamenetluste ühtlustamist, varjupaigataotlusi menetlevate ametnike koolitamist, varjupaigataotlejate kinnipidamist, eitava vastuse korral taotlejate tagasisaatmist ning täiendavat ja ajutist kaitset.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on moodustanud migratsiooni-, pagulaste- ja rahvastikukomitee. Komitee analüüsib oma pädevusala kõige probleemsemad valdkondi, kaasa arvatud saatjata alaealiste olukord, rände osa rahvastikuprotsessides ning sisserändajate ja pagulaste kaitse. Oma 2011. aasta aruandes väljendas komitee muret selle üle, et riikides puuduvad õigusaktid ja suunised dokumentideta laste kaitse kohta, ning kutsus liikmesriike üles rakendama asjakohaseid seadusandlikke meetmeid ning likvideerima halduslikke takistusi, diskrimineerimist, infopuudust ja muid tõkkeid, mis ei lase isikutel oma õigusi praktikas teostada.

Sisserändajate lõimumine Euroopas

Paljudes riikides tõstavad pead rassism, ksenofoobia ja sisserändajate vastased meeleolud. Sisserändajad on kergeks sihtmärgiks rassistlikele ja ksenofoobsetele poliitikutele, kes süüdistavad neid sotsiaalsete ja majanduslike probleemide põhjustamises. Vaenulikkus sisserändajate suhtes (migrantfoobia) on muutunud tõsiseks probleemiks, mis takistab ka lõimumist ja vastastikust mõistmist ning põhjustab paljudes Euroopa riikides sisserändajate võõrandumist ja nendevastast vägivalda. Mitmed tipp-poliitikud, sealhulgas Euroopa suurte riikide juhid on väitnud, et multikulturalism on läbi kukkunud.

Terrorismiga multikulturalismi vastu

Norra paremäärmuslane Anders Behring Breivik tunnistas end süüdi Oslos valitsushoonete juures korraldatud pommiplahvatuses, kus hukkus kaheksa inimest, ning Utøya saarel Norra Töölispartei noortekogu laagris vähemalt 68 inimese, valdavalt teismeliste tapmises 22. juulil 2011. aastal. Breiviki enda väitel on ta konservatiivne kristlane, kes astus vastu multikulturalismile.

Kultuuridevaheline dialoog võimaldab meil koos edasi minna ning tegeleda oma erinevate identiteetidega konstruktiivselt ja demokraatlikult ühiste väärtushinnangute alusel.

*Kultuuridevahelise dialoogi
valge raamat*

Euroopas toimuvad olulised demograafilised muutused, mis torkavad rände taustal eriti hästi silma. Inimesed on hakanud kahtlema senistes lõimumise ja kultuurilise mitmekesisuse haldamise meetodites. „Oleme nüüd aru saanud, et multikulturalism võimaldab riikides tekkida paralleelühiskondadel... Seda tuleb tõkestada.” Nii ütles Euroopa Nõukogu peasekretär Thorbjørn Jagland.²⁸ Ent kui multikulturalism on läbi kukkunud, mis on siis lahendus? Vastus võib peituda mõtteviisis, mida nimetatakse „interkulturalismiks”. Selles tõstetakse esile igapäevase õigusi ilma diskrimineerimiseta. Interkultuurises ühiskonnas on inimestel õigus säilitada oma rahvuslikku, kultuurilist ja usulist identiteeti ning sellised identiteedid on ühiskonnas sallitud. See eeldab, et terve kogukond järgib inimõiguste norme ning teiste rühmade õiguste rikkumine kultuuriliste erinevuste alusel ei tohi olla aktsepteeritav. Selline mõtteviis tagab maksimaalse sallivuse iga indiviidi valikute suhtes ning minimaalse sallivuse kõigi ideede suhtes, mis õnnestuvad demokraatliku ühiskonna aluseid.

• *Kas vanasõna, et Roomas olles käitu nagu roomlane, kehtib ka sisserändajate puhul?*

2008. aastal andis Euroopa Nõukogu välja kultuuridevahelise dialoogi valge raamatu pealkirjaga „Living Together as Equals in Dignity” (Elades koos võrdselt ja väärikalt). Selles poliitikadokumendis väidetakse Euroopa Nõukogu 47 liikmesriigi nimel, et meie ühine tulevik sõltub sellest, kuidas meil õnnestub kaitsta ja edasi arendada Euroopa inimõiguste konventsioonis sätestatud inimõigusi, demokraatia ja õigusriiki ning edendada vastastikust mõistmist. Interkultuuriline mõtteviis on tulevikule orienteeritud mudel kultuurilise mitmekesisuse haldamiseks. Kui me saame rääkida Euroopa identiteedist, peab see põhinema ühistel põhiväärtustel, lugupidamisel ühise pärandi ja kultuurilise mitmekesisuse suhtes ning iga inimese võrdse inimväärikuse austamisel.²⁹

Pagulaste kohanemis- ja hariduskeskus

Keskus rajati vabaühenduse *Civic Assistance Committee* (kodanikuabi komitee) projektina 1996. aastal, kui hulk Tšetšeenia pagulasi põgenes sõja eest Moskvasse. Moskva koolid keeldusid – õigusvastaselt – vastu võtmast õpilasi, kelle vanemad ei olnud pealinna sisse kirjutatud. Seepeale otsustasid mitmed noored hakata koolidest välja jäetud lapsi ise õpetama. 2001. aastal õnnestus komiteel saavutada olukord, kus diskrimineeriv koolidesse mittelubamine lõpetati, kuid vajadus keskuse järele ei kadunud, sest paljud sisserändajate lapsed on pidanud palju üle elama ja vajavad lisatunde.

Noorus ja ränne

Noored on alati moodustanud suure osa rändajatest. Sellele vaatamata jäetakse riiklikes ja rahvusvahelistes migratsioonidebattides noorte seisukohad enamasti tähelepanuta. Noorte rändajate vajadusi tuleks paremini tundma õppida ning nende rolli Euroopa ühiskonnas tuleks tunnustada. Euroopa Nõukogu noortepoliitika raamdokumendis Agenda 2020 pööratakse erilist tähelepanu noorte pagulaste, varjupaigataotlejate ja ümberasustatud isikutega tehtava noorsootöö toetamisele.

Ühelt poolt kasutavad noored ära liikumisvabaduse positiivseid aspekte ning võimalusi teistes riikides elada, õppida ja töötada, mida pakuvad näiteks Erasmus programm, Euroopa noorte vabatahtlik teenistus, Euroopa Nõukogu, mitmed noorteorganisatsioonid ja teised. Teiselt poolt puutuvad noored sisserändajad kokku paljude probleemidega. Hinnanguliselt on Euroopas umbes 12 miljonit noort, kes on sündinud ja üles kasvanud ühiskonnas, kuhu nende vanemad ei ole algselt kuulunud. Kuigi need noored on Euroopa riikides üles kasvanud, peetakse neid tihtipeale ikka veel sisserändajateks.

Sallimatusega võitlemisel ja mõistmise edendamisel mängib olulist rolli kultuuridevaheline dialoog. Nii tasemehariduse kui ka mitteformaalse hariduse programmid, noortevaetus ja noorsootöö on tõhusad vahendid, mis aitavad kasvatada kultuuridevahelise suhtluse oskust, suurendada teadlikkust rändeprobleemidest ning käsitada rahvuslikku, usulist, keelelist ja kultuurilist mitmekesisust kui kasvuvõimalust, mitte kui probleemi.

Euroopa Noortefoorum avaldas 2008. aastal poliitikadokumendi noorte ja rände kohta³¹, juhtides tähelepanu sisserändajate laste, eriti vanematest ja hooldajatest lahutatud alaealiste olukorrale. Just neid ähvardab eriti suur väärkohtlemise oht ning sageli paigutatakse neid kinnipidamisasutustesse, kuigi sellega rikutakse nii ÜRO lapse õiguste konventsiooni

Koolides tuleks kasutusele võtta kultuuridevahelised õppemeetodid, et kasvatada õpilastes kultuuridevahelise dialoogi oskust.

Noorte, rände ja arengu teemal peetud Euroopa-Araabia noortekonverentsi Ragusa deklaratsioon³⁰

18. DETSEMBER

18. detsember ei ole ainult rahvusvaheline võõramaalaste päev, vaid sama nime kannab ka Belgias asutatud organisatsioon, mis töötab selle nimel, et kõigi sisserändajate õigused oleksid teada, tunnustatud ja tõhusalt kaitstud ning et loodaks keskkond, mis võimaldab sisserändajatel ühiskonnaelust täielikult osa võtta.³³ 18. detsembri organisatsioon korraldab igal aastal rahvusvahelisel võõramaalaste päeval ülemaailmse raadiosündmuse, et ühendada omavahel maailma eri paigus asuvaid sisserändajate kogukondi, tõsta esile sisserändajate saavutusi ning rääkida nende muredest. Sündmuse korraldamisse on aktiivselt kaasatud hulk raadiojaamu ja organisatsioone kogu maailmast. 2010. aastal osales kokku 147 raadiojaama nelja maailmajao 49 riigist.

kui ka Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee soovitus.³² Euroopa Nõukogu noor-sootöö sektsioon on koostöös ÜRO pagulaste ülemvolinikuga algatanud projekti, et kaitsta saatjata laste ning noorte pagulaste ja varjupaigataotlejate õigusi ja soodustada nende lõimumist kuni täiskasvanuikka jõudmiseni.

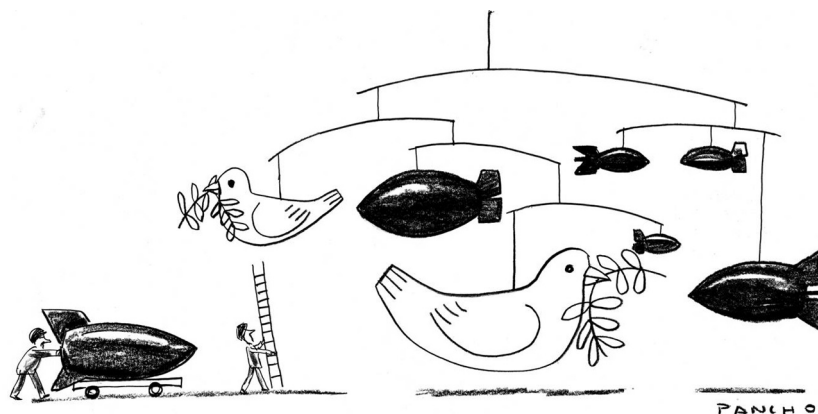
Paljud sisserändajate teemadega tegelevad organisatsioonid on käivitanud koostööalgatusi. Organisatsioon *Voices of Young Refugees in Europe* (Euroopa noorte pagulaste hääl) püüab kuuldavaks teha noori pagulasi ja nende organisatsioonide kogu Euroopas. Selleks kasvatatakse noorte pagulaste ja nende organisatsioonide võimekust, korraldatakse huvikaitset ja kampaaniaid, tugevdatakse noorte pagulaste ülemaailmseid ja piirkondlikke võrgustikke, jagatakse olulist teavet ja tutvustatakse häid tavasid.

Euroopa Põgenike ja Pagulaste Nõukogu (*European Council on Refugees and Exiles*) on 30 riigis asuvast umbes 70 organisatsioonist koosnev üleeuroopaline ühendus, mille eesmärk on soodustada ennetava poliitikatöö ja uuringute abil uut moodi mõtlemist pagulastest ja varjupaigataotlejatest Euroopas. Ühendus tugevdab kontakte pagulaste abistavate vabaühenduste vahel võrgustike loomise ja erinevate ürituste korraldamise teel. Samuti pakutakse Euroopa juristidele ja advokaatidele kursusi pagulastega seotud õiguse teemal.

Lõpumärkused

- ¹ Boris Altner. Age of Migrants (in Russian) <http://www.rosbalt.ru/main/2006/06/28/258300.html>.
- ² Euroopa migratsioonikomitee koduleht, http://www.coe.int/t/dg3/migration/European_committee_on_Migration/de-fault_en.asp.
- ³ Migratsioonisonastik: IOM, http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/serial_publications/Glossary_eng.pdf.
- ⁴ ÜRO pagulaste ülemvoliniku seisukoht ülemaailmsel rände- ja arengufoorumil (Brüssel, 9.–11. juuli 2007), <http://www.unhcr.org/468504762.pdf>.
- ⁵ Pagulaste seisundi konventsioon ja protokoll, UNHCR, <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf>.
- ⁶ 2009 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons, UNHCR, <http://www.unhcr.org/4c11f0be9.html>.
- ⁷ Riigisest pagulust käsitlevad juhtpõhimõtted, ÜRO, <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html>.
- ⁸ Kõne ülemaailmsel rände- ja arengufoorumil, 10. juuli 2007.
- ⁹ Inimarengu aruanne 2009, UN, 2009; http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf.
- ¹⁰ Allikad: Facts & Figures, IOM (<http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>); Monitoring disaster displacement in the context of climate change, OCHA, IDMC & Norwegian Refugee Council, 2009; ([http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/\(28httpInfoFiles\)29/12E8C7224C2A6A9EC125763900315AD4/\\$file/monitoring-disaster-displacement.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004BE3B1/(28httpInfoFiles)29/12E8C7224C2A6A9EC125763900315AD4/$file/monitoring-disaster-displacement.pdf)); UNHCR Global Trends 2010 (<http://www.unhcr.org/4dfa11499.html>).
- ¹¹ Maailma rändearuanne: IOM, 2010, http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3668_0_5_0.
- ¹² Maailma rändearuanne: IOM, 2010, http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf.
- ¹³ UNHCR <http://www.unhcr.org/4dfa11499.html>.
- ¹⁴ UNHCR <http://www.unhcr.org/4d8cc18a530.html>.
- ¹⁵ http://www.coe.int/t/dg4/sport/sportineurope/ballonsrouges_en.asp
- ¹⁶ UNHCR <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48d1e6>.
- ¹⁷ Seda konventsiooni nimetatakse tihti ka Genfi konventsiooniks, kuigi see ei ole üks neist Genfi konventsioonidest, milles käsitletakse sõjalukorras lubatavat käitumist.
- ¹⁸ ÜRO pagulaste ülemvoliniku suunised lapse parimate huvide kindlakstegemise kohta, 2008; <http://www.unhcr.org/4566b16b2.html>.
- ¹⁹ http://commissioner.cws.coe.int/tiki-view_blog_post.php?postId=71
- ²⁰ Inimõiguste komisjoni resolutsioon 1999/4, http://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/resolutions/E-CN_4-RES-1999-44.doc.
- ²¹ Eriraportöör Gabriela Rodríguez Pizarro aruanne, 2000, [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/0/a88193001b1c7492802568a3005c421e/\\$FILE/G0010036.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/0/a88193001b1c7492802568a3005c421e/$FILE/G0010036.pdf).
- ²² Fakto inimkaubanduse kohta: ÜRO Narkomaania ja Kuritegevuse Büroo 2010. aasta andmete põhjal, http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/UNVTF_fs_HT_EN.pdf.
- ²³ <http://www2.ohchr.org/english/law/stateless.htm>
- ²⁴ http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/6_1_1961.pdf
- ²⁵ <http://fortresseurope.blogspot.com>
- ²⁶ Seisukohavõtt ebaseaduslikus olukorras olevate sisserändajate õiguste kohta, 24. juuni 2010, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1640817>.
- ²⁷ Undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern, 2011, Parliamentary Assembly <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc11/EDOC12718.pdf>.
- ²⁸ Council of Europe warns on multiculturalism, Financial Times, 16 February 2011; <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/72c02d9a-39c6-11e0-8dba-00144feabdc0.html#axzz1bhKInsit>.
- ²⁹ http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf
- ³⁰ http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2010_Ragusa_Declaration_en.pdf
- ³¹ Policy paper on Youth and Migration// European Youth Forum, 2008.
- ³² <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta05/erec1703.htm>
- ³³ DECEMBER 18 – Annual Report 2010, http://www.december18.net/sites/default/files/d18_annual_report_2010.pdf.

Rahu ja vägivald

Seotud harjutused

Kas ma võin siseneda?
 Chahal vs. Ühendkuningriik
 Peresisesed asjad
 Kas on teisi võimalusi?
 Nimetissõrmed ja pöidlad
 Mälusõnad
 Minu elu pole kõigile
 vaatamiseks
 Elektri jaam
 Rassismile reageerimine
 Terrorism
 Kiviga viskamine
 Vägivald minu elus
 Kui saabub homme

Vägivald: mõiste ja näited

Mis on vägivald?

Vägivald on keeruline mõiste. Sageli peetakse vägivallaks vigastuse, kahjustuse, ilmajäetuse või isegi surmaga lõppeda võiva jõu kasutamist või sellega ähvardamist. See võib olla füüsiline, sõnaline või psühholoogiline. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) määratluse järgi on vägivald „tahtlik kehalise sunni või jõu kasutamine – kas tegelik või sellega ähvardamine – teise isiku, grupi või kogukonna vastu, mille tagajärjeks on vigastus, surm, psühholoogiline kahjustamine, väärareng või ilmajäetus”.¹ Selles definitsioonis rõhutatakse tahtlikkust ning laiendatakse mõistet ka jõuvahekordadest tingitud tegudele.

Laiendatud tähenduses hõlmab vägivald lisaks otsesele käitumuslikule vägivallale ka struktuurset vägivalda, mis on sageli teadvustamata. Struktuurne vägivald tekib ebaõiglaste ja ebavõrdsete ühiskonna- ja majandusstruktuuride tagajärjel ning avaldub näiteks vaesuse ja mitmesuguse ilmajäetuse kujul.

Vägivalla vorme saab liigitada mitmeti. Üks võimalik liigitus on järgmine:

- otsene vägivald ehk kehaline või käitumuslik vägivald, näiteks sõda, kiusamine, perevägivald, tõrjumine, piinamine;
- struktuurne vägivald, näiteks vaesus, esmastest elatusvahenditest ja õigustest ilmajäetus; rõhuvad süsteemid, mis orjastavad, ähvardavad ja ahistavad dissidente, vaeseid, jõuetuid ja tõrjutud inimesi;
- kultuuriline vägivald, näiteks teatud identiteetide ja eluviiside alavääristamine ja hävitamine, seksism, agressiivne rahvuskesksus, rassism, kolonialism ja muud vaimse tõrjumise vormid, millega õigustatakse agressiooni, domineerimist, ebavõrdsust ja rõhumist.

• **Kas teie kogukonnas esineb otsest, struktuurset ja/või kultuurilist vägivalda? Millisel kujul?**

Igal aastal toodetakse 8 miljonit kergrelva. Iga Maal elava inimese kohta toodetakse aastas kaks kuuli. Kaks kolmandikku relvakokkupõrgetes hukkunud inimestest sureb „rahuolukorras” olevates riikides. Relvakokkupõrgetes tekib iga hukunu kohta kümme vigastatut.

Hinnangud aadressilt
www.controlarms.org

Täna­sed inimõiguste rikkumised on homsete konfliktide põhjused.

Mary Robinson

Vägivald maailmas

Igal aastal kaotab maailmas vägivald­a tõttu elu üle 1,6 miljoni inimese. Iga vägivald­a taga­järe­l hukku­nu kohta tuleb mitu korda rohkem neid, kes saavad vigastada ning kannata­vad mitmesuguste kehaliste, seksuaalsete, reproduk­tiivsete ja psüühiliste probleemide all. Vägivald paneb riikide majandustele tohutu koormuse tervishoiu- ja korra­kaitse­kulude ning kaotatud tootmis­võimsuse tõttu.

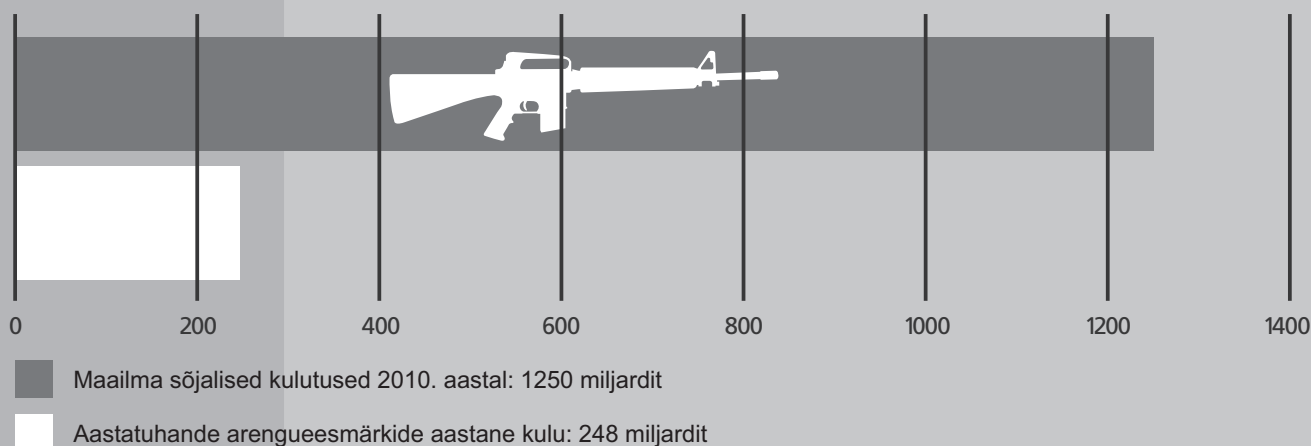
Maailma Terviseorganisatsioon²

Struktuurse ja kultuurilise vägivald­a vormid on ühiskondades väga sügavalt juurdunud, nii et mõnikord peetakse neid lausa loomulikuks. Selline vägivald kestab kauem ning omab see­ tõttu samasuguseid lõpptagajärgi nagu otsene vägivald. Mõnel juhul võivad rõhutada selle tõttu pöördudagi otsese vägivald­a teele. Struktuurne ja kultuuriline vägivald avaldub näiteks vaesemate piirkondade elanike väiksemates haridus­võimalustes, välismaalaste piiratud juurdepääsus vaba aja tegevustele, kahjulikes töötingimustes teatud tegevusaladel ning paljudes muudes olukondades, mis takistavad otseselt inimestel oma õiguste teostamist. Ometi ei peeta selliseid vägivald­a vorme kuigi sageli inimõiguste rikkumiseks. Allpool on esi­ tatud mõned näited vägivald­a eri vormide kohta maailmas. Need ei ole ainsad omataolised. Lisateavet relvakonfliktide mõju kohta võib leida sõda ja terrorismi käsitlevast osast ning mitmetest muudest käesoleva käsiraamatu osadest.

Sõjalised kulutused, relvakaubandus ja vägivald

Üks suurimaid ohte rahule on kahtlemata relvade tootmine ja nendega kauplemine. See on suuresti seotud relvatootmise majanduslike, rahanduslike ja ühiskondlike aspektidega. Relvade tootmist ja ekspordi soositakse sageli majanduslikel põhjustel, mõtlemata, kuidas see mõjutab rahu ja julgeolekut. Maailma sõjalised kulutused kasvavad pidevalt. 2010. aastal kulutati maailmas sõjandusele hinnanguliselt 1230 miljardit eurot. Stockholmi Rahvusvahelise Rahu-uuringute Instituudi andmebaasist nähtub, et kõige suuremad sõjalised kulutused on Ameerika Ühendriikidel (530 mld eurot), kellele järgnevad Hiina (90 mld) ja kolm Euroopa riiki: Ühendkuningriik ja Prantsusmaa (44,7 mld) ning Venemaa (44 mld). Rahvusvahelise Rahubüroo (*International Peace Bureau*) hinnangul kuluks aastatuhande arengueesmär­ kide saavutamiseks 248 mld eurot aastas ehk umbes 20% maailma sõjalistest kulutustest.

Maailma sõjalised kulutused 2010. aastal

? Kui palju kulutab teie elukohariik aastas relvade tootmisele ja ostmisele?

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) hinnangul hukub relvavägivalla tagajärjel aastas 740 000 naist, meest, noorukit ja last, kellest suurem osa elab vaesuses. Enamik relvastatud tapmisi ei leia aset sõjaolukorras, kuigi ka relvakonfliktides hukkunud inimeste arv on endiselt suur. Lisaks sellele saab tohutu hulk inimesi relvavägivalla tagajärjel vigastada ning peab taluma sellest tingitud pikaajalisi kannatusi. *Amnesty International*'i andmetel kaasnes 60% organisatsiooni poolt dokumenteeritud inimõiguste rikkumise juhuga väike- ja kergrelvade kasutamine.⁴

Relvakaubanduse ohjamine

Ülemaailmse haardega kodanikuühenduste liit *Control Arms* viib läbi kampaaniat, et sõlmida õiguslikult siduv rahvusvaheline leping, mis keelustaks tehingud relvade ja laskemoonaga. Kampaanias rõhutatakse, et riigisisesed õigusaktid ei suuda kohaneda relvakaubanduse suureneva globaliseerumisega, kuna erinevaid relvadetaile toodetakse eri kohtades ning transporditakse siis kokkupanemiseks kolmandatesse riikidesse. *Control Arms* kutsub üles sõlmima „kuulikindlat“ relvakaubanduskokkulepet, mis paneks valitsustele vastutuskohustuse ebaseaduslike relvatehingute eest.

www.controlarms.org

Kiusamine

Kiusamine on isikutevahelise vägivalla vorm, millega noored kokku puutuvad ja mida sageli ei peetagi vägivalla ilminguks. Kiusamine tähendab korduvat agressiivset käitumist eesmärgiga kellelegi haiget teha. See võib esineda füüsilise, psühholoogilise või sõnalise vägivallana. Kiusamist võib esineda igal pool, kus inimesed üksteisega suhtlevad, näiteks koolis, tööl või mis tahes muus sotsiaalses kohtumispaigas. Kiusamine võib olla otsene (kiusata ja kiusaja puutuvad vahetult kokku) või kaudne (näiteks kuulujuttude levitamine või kellegi kahjustamine interneti teel). Kuigi täpseid statistilisi andmeid on raske koguda, ilmneb uuringutest, et kiusamine on järjest kasvav probleem. Kiusamise ohvrid ei julge sageli kiusamisest rääkida, mistõttu neid on äärmiselt raske kindlaks teha ja toetada.

Kas kehaline karistamine on õigustatud?

Kehaline karistamine on kõige levinum lastevastase vägivalla vorm, millega rikutakse laste inimõigusi. Minevikus on väidetud, et lapsele laksu andmine on kahjutu karistusmeetod, mis võimaldab vanematel oma lapsi kasvatada. Teised jällegi on pidanud seda vägivaldseks teguviisiks. Euroopa Nõukogu kampaania *Raise Your Hand Against Smacking* (tõsta käsi laksuandmise vastu) tekitas liikmesriikides ägedaid vaidlusi ning võttis selle kombe suhtes inimõigustest lähtuva seisukoha.

Soopõhine vägivald

Soopõhine vägivald on üks kõige levinumaid struktuurse ja kultuurilise vägivalla vorme. Seda esineb igas ühiskonnas ning selle tagajärjed mõjutavad praktiliselt kõiki inimesi. ÜRO Rahvastikufondi andmetel peegeldab ja kinnistab sooline vägivald meeste ja naiste ebavõrdsust ning „ohustab ohvrite tervist, väärikust, turvalisust ja iseseisvust. See hõlmab suurt hulka inimõiguste rikkumisi, kaasa arvatud laste seksuaalne kuritarvitamine, vägistamine, perevägivald, seksuaalsed rünnakud ja ahistamine, naiste ja tüdrukutega kaubitsemine ning mitmed kahjulikud rahvakombed. Kõik sellised rikkumised võivad jätta sügavaid psühholoogilisi arme, halvendada naiste ja tüdrukute üldist tervislikku seisundit, kaasa arvatud nende reproduktiiv- ja seksuaaltervist, ning lõppeda mõnel juhul ka surmaga.”⁵

Soopõhine vägivald ei pea olema tingimata kehaline. Tegelikult kannatavad noored inimesed väga tihti suulise vägivalla all. Eriti sageli on sihtmärgiks noored LGBT-inimesed ja tüdrukud.

Konfliktiolukordades muutuvad naised eriti kaitsetuks ning tekivad uued naistevastase vägivalla vormid. Need võivad ulatuda massivägistamistest kuni seksuaalsete kallaletungide,

Lisateavet sotsiaalse soo ja soopõhise vägivalla kohta võib leida 5. peatüki sotsiaalset sugu käsitlevast osast ning käsiraamatust *Gender Matters*, www.coe.int/compass.

Kuigi meeste domineeritud ühiskondades põhjendatakse väikerelvade omamist sageli vajadusega naisi kaitsta, on tegelikkuses vägivaldnoht naisele märksa suurem neis peredes ja kogukondades, kus relvad on käepärast.

Barbara Frey⁶

Igaühel on õigus üksikult ja koos teistega edendada inimõiguste ja põhivabaduste kaitset ja teostamist riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil ning selle poole püüelda.

ÜRO deklaratsioon inimõiguste kaitsjate kohta, artikkel 1

Kasulikku teavet inimõiguste kaitsjatele: www.frontlinedefenders.org
www.amnesty.org/en/human-rights-defenders
www.ohchr.org <http://www.civilrightsdefenders.org>

Kui te vaatate neid [konflikte] ja eemaldate pealispinnalise religiooni ja poliitika kihi, võite üsna sageli näha, et tegelikult käib võitlus ressursside, nende kontrollimise ja nende jagamise üle otsustamise pärast.

Wangari Maathai

FIAN on rahvusvaheline organisatsioon, mis kaitseb inimeste õigust toidule. www.fian.org

sundrasestamise ja seksuaalse orjuse ni. Relvakonfliktide ajal tekib soorollide vahele selge eristusjoon ning naisi nähakse anastatava territooriumi juurde kuuluvate objektidena.

Vägivald inimõiguste kaitsjate vastu

Inimõiguste rikkumiste uurimine ja neist teatamine, inimeste harimine ja õigluse saavutamiseks kampaaniate korraldamine võib olla ohtlik tegevus. Inimõiguste kaitsjad on isikud, kes üksinda või koos teistega edendavad ja kaitsevad inimõigusi rahumeelsete ja vägivaltatute vahenditega. Oma töö tõttu võivad inimõiguste kaitsjad langeda mitmesuguse vägivalla ohvriks, sealhulgas peksmine, alusetu vahistamine või hukkamine, piinamine, tapmisähvardused, ahistamine ja laimamine, sõna- ja ühinemisvabaduse piiramine.

ÜRO määras 2000. aastal ametisse eriraportööri, kelle põhiülesanne on toetada inimõiguste kaitsjaid käsitleva 1998. aasta deklaratsiooni rakendamist. Inimõiguste kaitsjate „kaitsmine“ hõlmab nii kaitsjate endi kui ka inimõiguste kaitsmise õigluse kaitset. Eriraportöör kogub, võtab vastu ja vaatab läbi infot inimõiguste kaitsjate olukorra kohta, reageerib vastavalt vajadusele, edendab deklaratsiooni tõhusat rakendamist ning esitab strateegiasoovitusi inimõiguste kaitsjate kaitse kohta.⁷

• **Kui vaba ja ohutu on inimõiguste rikkumisest teatamine või selle hukkamõistmine teie riigis?**

Võitlus ressursside pärast

Läbi ajaloo on vägivaldseid konflikte põhjustanud võitlus loodusvarade, näiteks vee, põllumaa, mineraalõli, metallide ja maagaasi omamise ja kontrolli pärast. Teatud ressursside ammendumise ja teiste (nt vee või põllumaa) vähesuse probleem süveneb eelduste kohaselt veelgi seoses tarbimise kasvu ja kliimamuutustega. See võib põhjustada uusi piirkondlikke või rahvusvahelisi pingeid, mis võivad kaasa tuua ka relvakonflikte.

• **Kuidas osaleb teie riik nappide ressursside pärast konkureerimises?**

Rahu, inimeste turvalisus ja inimõigused

Sõda ja vägivald toovad paratamatult kaasa inimõiguste rikkumisi. Inimõiguste kultuur on rahuolukorra saavutamise vältimatu eeltingimus. Püsivat rahu ja julgeolekut on võimalik saavutada vaid siis, kui kõik inimõigused on teostatud. Rahukultuuri ülesehitamine ja säilitamine on kogu inimkonna ühine ülesanne.

Mis on rahu?

Rahukultuur on mõjule pääsenud siis, kui maailma inimesed mõistavad globaalseid probleeme, oskavad lahendada konflikte ja võidelda õigluse eest vägivaltatute meetoditega, elavad rahvusvaheliste inimõiguste ja õigluse normide järgi, oskavad väärtustada kultuurilist mitmekesisust, peavad lugu meie planeedist ja üksteisest. Sellise harituseni saab jõuda üksnes süstemaatilise rahuhariduse abil.

Organisatsiooni Hague Appeal for Peace rahuhariduse kampaania

Ülal esitatud kampaaniaaavaldus lähtub avaramast rahumõistest: rahu ei tähenda üksnes vägivaldsete konfliktide puudumist, vaid ka õigluse valitsemist ning lugupidamist inimõiguste ja meie planeedi suhtes.

Tunnustatud Norra konfliktuurija Johan Galtung on määratlenud rahu kaks aspekti. Negatiivne rahu tähendab sõja ja vägivaldsete konfliktide puudumist riikide vahel ja riikide sees. Positiivne rahu tähendab sõja ja vägivaldsete konfliktide puudumist koos olukorraga, kus valitseb õiglus ja areng.

Sõja puudumine ei taga veel seda, et inimesed ei kannata psühholoogilise vägivalda, repressioonide, ebaõigluse ning õiguste teostamisvõimaluste puudumise all. Seetõttu ei saa rahu määratleda üksnes negatiivse rahuna.

Rahu mõistel on ka oluline kultuuriline mõõde. Läänemaailmas seostub rahu traditsiooniliselt välismaailmas valitseva olukorraga, kuid paljudes kultuurides hõlmab see ka inimese sisemist rahu (meelerahu, südamerahu). Näiteks maiade traditsioonis on rahu seotud heaolu mõistega – rahu tähendab ideaalset harmooniat meie elu eri aspektide vahel. Seega tuleks rahu käsitada nii sisemise kui ka välise protsessina, mis meid mõjutab.

Inimeste turvalisus

Rahu ja vägivalda teemaga on tihedalt seotud inimeste turvalisuse mõiste, kuna vägivald põhjustab enamasti teatud ilmajaetust. Turvalisus on seotud üksikisikute ja kogukondade kaitsega nii otsese füüsilise vägivalda ohu kui ka vaesusest ning muudest sotsiaalse, majandusliku või poliitilise ebavõrdsuse vormidest, looduskatastroofidest ja haigustest tingitud kaudsete ohtude eest. Riik ei pruugi olla välise rünnaku all ja seal ei pruugi toimuda sisekonflikti, kuid see võib sellele vaatamata olla ebaturvaline, kui seal puudub näiteks võimetus õiguskorra tagamiseks, kui suured rahvahulgad on sunnitud ümber asuma nälja tõttu, kui rahvast laastavad haigused, kui inimestel ei ole toimetulekuks vajalikke esmaseid vahendeid või kui nad ei saa teostada oma inimõigusi.

Inimeste turvalisus toetab inimõigusi, sest turvalises ühiskonnas on välistatud kõige rängemad ohud inimõigustele ning seal toetatakse selliste süsteemide arendamist, mille abil inimesed saavad endale toimetulekuks, väärikuse tagamiseks ja põhivabaduste teostamiseks vajalikud vahendid: vabadus puudusest, vabadus hirmust ning vabadus iseseisvalt enda nimel tegutseda. Selle saavutamiseks kasutatakse kahte üldist strateegiat: kaitse ja võimestamine. Kaitse tähendab inimeste kaitsmist otsuste ohtude eest ning turvalisust tagavate normide, menetluste ja institutsioonide väljatöötamist. Võimestamine aitab inimestel oma potentsiaali realiseerida ning ühiskonna asjade otsustamises täiel määral osaleda. Kaitse ja võimestamine on üksteist vastastikku tugevdavad strateegiad ning mõlemad on vajalikud.

? Kuidas mõjutab ebaturvalisus teie noorterühma noori?

Rahu kui inimõigus

Rahu on selline ühiselu vorm, mis võimaldab kõigil ühiskonnaliikmetel oma inimõigusi teostada. See on inimõiguste teostamise möödapääsmatu eeltingimus. Rahu tekib tänu inimõigustele: mida enam ühiskond oma liikmete inimõigusi edendab, kaitseb ja nende teostamist võimaldab, seda suurem on tõenäosus, et õnnestub vägivalda tõkestada ja konflikte rahumeelselt lahendada.

Kuid üha enam on hakatud ka rahu ennast käsitama inimõigusena, mis kuulub uude, nn „solidaarõiguste“ õigusvaldkonda.

Rahvusvaheliste inimõiguste ja rahuõiguse seos on väga tugev, sest rahu puudumine toob kaasa arvukalt inimõiguste rikkumisi.

Näiteks inimõiguste ülddeklaratsioonis tunnustatakse õigust turvalisusele ja vabadusele (artikkel 3), keelatakse piinamine, ebainimlik ja alandav kohtlemine ja karistamine (artikkel 5) ning kutsutakse üles looma rahvusvahelist korraldust, kus deklaratsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on võimalik täies ulatuses rakendada (artikkel 28). Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis keelatakse igasugune sõjapropaganda ning „igasuguse rahvusliku, rassilise ja usulise vihavaenu toetamine, mis kujutab endast diskrimineerimisele, vaenulikkusele ja vägivaldale õhutamist“ (artikkel 20).

Õigus rahule on kodifitseeritud ka mõnes regionaalses dokumendis, näiteks inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika hartas ja Aasia inimõiguste hartas. Ka Euroopa

OLULISED KUUPÄEVAD

12. veebruar

Punase käe päev

21. märts

Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev

15. mai

Rahvusvaheline siseveendumusliku keeldumise päev

29. mai

Rahvusvaheline ÜRO rahulvalvate päev

4. juuni

Rahvusvaheline süütute lapsohvrite päev

26. juuni

ÜRO rahvusvaheline piinamisohvrite toetuspäev

6. august

Hiroshima päev

21. september

Rahvusvaheline rahupäev

2. oktoober

Rahvusvaheline vägivalduse päev

10. oktoober

Ülemaailmne surmanuhtluse vastane päev

24.–30. oktoober

Desarmeerimise nädal

9. november

Rahvusvaheline fašismi ja antisemitismi vastane päev

11. november

Rahvusvaheline teadmiste- ja rahupäev

25. november

Rahvusvaheline naistevastase vägivalda vastu võitlemise päev

2. detsember

Rahvusvaheline orjapidamise keelustamise päev

Vägivaldus on elu ülilm seadus.

India vanasõna

Kõigil rahvastel on õigus riiklikule ja rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule.

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta, artikkel 23

Nõukogu asutamise aluseks oli veendumus, et „õiglusel ja rahvusvahelisel koostööl põhinev rahupüüdlus on vajalik inimühiskonna ja tsivilisatsiooni säilimiseks”.

Õigus rahule ÜRO inimõiguste nõukogus

„Inimõiguste nõukogu ...

1. kinnitab, et meie planeedi inimestel on püha õigus rahule;
2. kinnitab samuti, et inimeste rahuõiguse kaitsmine ja selle teostamise edendamine on kõigi riikide põhikohustus;
3. rõhutab rahu tähtsust kõigi inimeste jaoks kõigi inimõiguste tagamisel ja kaitsmisel;
4. rõhutab samuti, et inimühiskonda rikasteks ja vaesteks jagav sügav eraldusjoon ning üha suurenev lõhe arenenud ja areneva maailma vahel on suureks ohuks ülemaailmsele heaolule, rahule, inimõigustele, julgeolekule ja stabiilsusele;
5. rõhutab lisaks, et rahu ja julgeolek, areng ja inimõigused on ÜRO süsteemi alustalad ning kollektiivse turvalisuse ja heaolu vundament...¹¹

Vägivalla vastand ei ole vägivaldatus, vaid jõud. Kui inimeses on moraalselt jõudu, veendumuste jõudu, jõudu head teha, siis ta ei vaja vägivalda.

Nelsa Libertad Curbelo¹⁰

Inimeste turvalisus on ellu jäänud laps, levimata jäänud haigus, koondamata jäänud töökoht, plahvatamata jäänud pinge rahvuste vahel, vaigistamata jäänud teisitõldeja. Inimeste turvalisusel pole midagi pistmist relvadega – sellel on pistmist inimese elu ja väärikusega.

Inimarengu aruanne, 1994

Kõigil inimestel on õigus rahule, et nad saaksid täielikult arendada kõiki oma füüsilisi, vaimseid, kõlbelsi ja spirituaalseid võimeid, sattumata mis tahes vägivalda sihtmärgiks.

Aasia inimõiguste harta, 1998, paragrahv 4.1

2010. aastal vastu võetud Santiago deklaratsioon rahu kui inimõiguse kohta on üks kõige põhjalikumaid rahu kui inimõigust käsitlevaid dokumente. Deklaratsioonis tunnustatakse üksikisikute, rühmade, rahvaste ja kogu inimkonna „võõrandamatut õigust õiglasele, kestlikule ja püsivale rahule” (artikkel 1) ning käsitatakse riike üksikult, ühiselt ja mitmepoolsete organisatsioonide liikmena kui põhilisi institutsioone, kelle kohustus on rahu kui inimõigust tagada. Lisaks kutsutakse deklaratsioonis üles andma haridust rahu ja kõigi muude inimõiguste kohta ja nimel, sest rahuharidus on vältimatu eeltingimus, et inimesed õpiksid sõdadest hoiduma ning looma endale identiteedi, mis ei ole kammitsetud vägivallast. Deklaratsioonis nimetatakse „positiivse rahu” elementidena õigust turvalisusele ning õigust elada ohutus ja tervislikus keskkonnas, mis hõlmab ka „vabadust hirmust ja puudusest”. Rahuõiguse aspektid on ka õigus käsu mittetäitmisele ja siseveendumuslikule keeldumisele, õigus vastu seista rõhumisele ning õigus desarmeerimisele.

Deklaratsioonis on eraldi artikkel pühendatud ohvrite õigustele, kus sätestatakse nende õigus nõuda õiglust ning loetletakse rahust kui inimõigusest tulenevad kohustused.

? Mida tähendab rahu kui inimõigus praktikas teie jaoks?

Õigustatud (riiklik) vägivald

Vägivald ei ole alati tingimata ebaseaduslik või õigusvastane. Mõnikord on vägivald teiste inimeste inimõiguste kaitsmiseks. Mul võib olla vaja kasutada vägivalda enesekaitseks. Ma eeldan, et politseinik kasutab äärmuslikus olukorras mingisugust vägivalda, et kaitsta mind või minu perekonda vägivaldsete inimeste eest. Minu inimõigus turvalisusele eeldab, et riik ja tema esindajad kaitsevad mind vägivalda eest. Inimõiguste raamistiku kohaselt on riigi või võimuesindajate vägivald teadud põhjendatud (ja mõnikord vajalikud) juhul, kui need toimuvad kindla korra kohaselt ning inimõiguste norme järgides. See tähendab ka ohvri õiguste austamist.

Sii tekib omakorda küsimus, kas mõned inimõigused on teiste suhtes ülimuslikud: õigus elule on kindlasti inimõigus, kuid sellegipoolest esineb olukordi, kus inimesi koheldakse vägivaldselt või tapetakse karistusena nende tegude pärast.

Kogu ajaloost võib leida näiteid, kuidas kodaniku liikumised on aidanud ühiskonda muuta ning inimõiguste teostamisvõimalusi parandada. Sellegipoolest surutakse rahumeelseid liikumisi sageli maha vägivaldsete politsei- või sõjaväeaktsioonidega. Sellega piiratakse inimeste sõna- ja ühinemise vabadust. 2011. aastal alanud arabia kevade liikumises korraldasid Tuneesia ja Egiptuse noored rahumeelseid kogunemisi ja nõudsid oma inimõigusi, kuid riiklikud relvajõud ründasid ja vahistasid neid ning paljud kaotasid selle käigus elu.

? Millal on politsei relvastatud sekkumine õigustatud?

Inimõiguste aspektist ei tähenda kuriteo toime pannud isikult vabaduse võtmine seda, et inimene kaotab talle loomumase inimsuse. Sellepärast ei tohi riigi meetmed teiste suhtes vägivaldselt käitunud isikute vastu olla meelevaldsed, vaid riigid peavad austama ka kurjategijate inimväärikust, peavad kaitsma neid piinamise, ebainimliku ja alandava kohtlemise ja karistamise eest. Üks vanglakaristuse eesmärk on vangide sotsiaalne rehabiliteerimine.

Tõhusalt toimiva ja õiglase kriminaalõigussüsteemi tagamiseks on vaja õigusriiki ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitset. Sellegipoolest juhtub kahjuks sageli, et lisaks süütute inimeste kaitsmisele¹² tegeletakse kinnipidamisasutustes ka inimõiguste rikkumisega. Inimõiguste standardites, eelkõige lapse õiguste konventsioonis nõutakse, et riigid peavad rakendama noorte õiguserikkujate suhtes erilisi rehabilitatsioonimehhanisme, näiteks kehtestama seadusi ja menetlusi ning looma asutusi spetsiaalselt nende laste jaoks, keda kahtlustatakse või leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises (artikkel 40). Kahjuks seda alati ei tehta. Organisatsiooni *Penal Reform International* väitel võib see, kuidas ametivõimud noori õiguserikkujaid kohtlevad, põhjustada pikaajalisi füüsilisi ja psüühilisi tervisehäireid. Näiteks kokkupuude vägivaldse käitumisega kinnipidamisasutuses ning lahusolu oma perest ja kogukonnast võib rehabilitatsiooni eesmärgile vastu töötada ning tõugata noort veelgi rohkem kuritegelikule teele. UNICEFi hinnangul viibib praegu maailma kinnipidamisasutustes üle ühe miljoni lapse.

? *Kas vangistus on tõhus meetod kuriteo toime pannud laste ja noorte rehabiliteerimiseks ja kasvatamiseks?*

Surmanuhtlus

Surmanuhtlus on keelustatud nii Euroopa inimõiguste konventsiooni kui ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise paktiga (1. protokoll). Surmanuhtluse keelustamine ei tähenda heakskiitu kurjategija poolt toime pandud inimõiguste rikkumisele. Keeld lähtub veendumusest, et vägivalda vastu ei saa võidelda vägivaldaga. Lisaks väljendab surmanuhtluse keelustamine arusaama, et kohtusüsteem ei ole eksimatu: ajalugu kinnitab, et kohtu eksimust ei saa kunagi täielikult välistada ja alati jääks püsima oht, et hukatakse vale inimene. Kuid surmanuhtluse keelustamine kinnitab ühtlasi õigust elule, inimväärikusele ja õiglasele kohtumõistmisele.

2011. aastal mõisteti teadaolevalt surma 1923 inimest 63 riigis ning täide viidi 676 hukkamist 20 riigis. Samas ei sisalda see arv 676 neid tuhandeid, keda *Amnesty International*'i hinnangul on hukatud Hiinas.¹³

Valgevene on ainus Euroopa riik, kes veel 2012. aastal viis täide hukkamisi. *Amnesty International*'i andmetel teatatakse Valgevenes surmamõistetutele kohtuotsuse täideviimisest ainult mõned minutid enne hukkamist. Hukkamine toimub lasuga kuklasse. Pereliikmeid teavitatakse alles pärast hukkamist ning matmispaika hoitakse saladuses.

Noored ja rahukultuur

Konfliktide muundamine, lepitamine, rahuharidus ja mälestamine on aktsioonid, mis annavad lootust vägivaldavaba elukorralduse ja rahukultuuri kujunemisele. Me peame minevikust õppima ning püüdma vältida selliseid kohutavaid inimsusevastaseid kuritegusid, mida eelmised põlvkonnad pidid üle elama. Mitmel pool maailmas toimuvad endiselt kohalikud sõjad ja relvakonfliktid. Julgustav on teada, et me ei ole kaitsetud ning meie käsutuses on vahendeid vägivalda kõrvaldamiseks. Noortel on selles muutuses täita oluline roll.

? Nälg tähendab seda, et mõnel inimesel ei ole piisavalt süüa. See ei tähenda, et toitu pole piisavalt.

Amartya Sen

? Ma olen vägivalda vastu, sest isegi kui vägivald näib tegevat midagi head, on see üksnes ajutine, kuid selle põhjustatud kurjus on püsiv.

Gandhi

? *Penal Reform International* on rahvusvaheline vabaühendus, kes töötab kogu maailmas karistus- ja kriminaalõiguse reformimise nimel.

www.penalreform.org

Kestvat pikaajalist stabiilsust ja rahu suudavad tagada ainult ühiskonnad, mis põhinevad demokraatial, õigusriigil ja inimõigustel.

Thorbjørn Jagland, Euroopa Nõukogu peasekretär

Vaata oma eelarvamusele silma! Sellest rääkimise asemel vaata talle lihtsalt otsa.

Juhend elava raamatukogu projektide korraldajatele¹⁴

Rahusaadikutena peaksime olema Euroopa Nõukogu silmad ja kõrvad nii oma riikides kui ka Euroopas.

Zlata Haritonova, noorte rahusaadikute projektis osaleja

Euroopa Nõukogu töötab selle nimel, et edendada sotsiaalset õiglust, vältida vägivaldsete konfliktide eskaleerumist, hoida ära sõdu ja terrorismiakte. Organisatsioon õhutab poliitilisi liidreid ja kodanikuühiskonda ehitama ja hoidma vägivallakultuuri asemel rahu- kultuuri ning suurendab teadlikkust vägivalda hinnast, rahumeelse tuleviku väljavaadetest, demokraatia ja demokraatlike oskuste tähtsusest, edendab humanismi, inimväärikust, vabadust ja solidaarsust.

Euroopa Nõukogu noorsootöö sektsioonil on üle 40 aasta kogemusi kultuuridevahelise õppe, konfliktide muundamise ja inimõigustealase hariduse valdkonnas.

Kui Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee võttis vastu kultuuridevahelise dialoogi valge raamatu „Living Together as Equals in Dignity” (Elades koos võrdselt ja väärikalt), kinnitas see taolise lähenemisviisi poliitilist aktuaalsust ning rõhutas vajadust kultuuridevahelise dialoogi järele, et arendada ja kindlustada rahumeelset ühiskonda.

Noortevaldkonna eest vastutavate Euroopa ministrite 7. konverents (Budapest 2005) oli pühendatud vägivallavastasele noortepoliitikale. Lõppdeklaratsioonis kinnitasid ministrid ühiselt, et oluline on võtta arvesse kõiki vägivalda vorme ja nende mõju, töötada välja vägi- valla ennetamise strateegiaid ning tunnustada noori inimesi kui aktiivseid osalejaid vägi- valla ennetamises, „kasvatades ühtlasi nende vastutustunnet ning edendades aktiivselt nende osalust ja koostööd” kõnealusel valdkonnas. Deklaratsioonis kinnitatakse ka, et inimõigustealane haridus täidab vägivalda ennetamisel olulist ülesannet.

Ministrite konverents oli lõppakordiks projektile, mille eesmärk oli võidelda igapäevaelus esineva vägivalda vastu ning mille käigus töötati välja mitmeid õppevahendeid ja algatusi vägivalda ennetamiseks ja maandamiseks, näiteks käsiraamat elava raamatukogu projek- tide korraldajatele.

Euroopa Nõukogu noorsootöö sektsioon on samuti algatanud ja toetanud noorte juhitud konfliktivastaseid ja rahuharidust edendavaid projekte. Noorte rahulaagrit (*Youth Peace Camp*) on korraldatud alates 2004. aastast, et tuua kokku eri konfliktipiirkondade noori ning võimaldada neil dialoogi kaudu mõista oma ühiseid väärtusi ja kogemusi, mis tihti on väga valulikud. Programmi käigus õpetatakse noortejuhte eelarvamusi ära tundma ja neile tähe- lepanu juhtima, agressiivse ja tõrjuva rahvusluse vastu võitlema ning kultuuridevahelise õppe ja inimõigustealase hariduse meetodeid kasutama. Mõne osaleja jaoks on see elus esimene võimalus rääkida „vastaspoole” noortega. Laagrit korraldatakse nüüd igal aastal Euroopa Noortekeskuses ning aeg-ajalt ka mõnes liikmesriigis.

Rahuhariduse levitamine

Pärast 2011. aasta noorte rahulaagrit otsustasid kuus Iisraelist ja Palestiinast pärit osalejat jätkata omavahelisi kokkusaamisi riikide relvarahu „rohelistel joonel”. Lisaks algusele kuuele osalejale liitub selle pärastlõunase kokkusaamisega mitmeid teisi noori mõlemalt poolelt, et pidada ühiseid arutelusid, rääkida oma lugusid ja lihtsalt lõbutseda. Ühtlasi teevad nad tööd oma kogukondades kummalgi pool piiri, külastades iga kord mõnda inimest kogukonnas, keda käimasolev konflikt kuidagi on mõjutanud.

2011. aastal algatatud noorte rahusaadikute projekt aitab kaasata noortejuhte rohujuure- tasandi rahuharidusprojektidesse, mille eesmärk on konfliktsete olukordade muundamine rahumeelseks. Projekti viivad läbi spetsiaalset väljaõpet saanud noored, kes tugevdavad Euroopa Nõukogu kohalolu konfliktist puudutatud piirkondades ja kogukondades.

Vaenu nullimine

Viimasel kahel aastal täitusid Serbia multikultuurse linna Prijepolje tänavad „sobimatu” grafitiga, mis oli täis vaenukõnet võõramaalaste ja teiseusulistele (moslemid, õigeusklikud) vastu. Enamasti olid autoriteks kahe huligaanide kamba poisid.

Minu projekt toob kokku kümme 14–18-aastast poissi mõlemast huligaanide kambast ja vähemusrahvustest ja -religioonidest, kes hakkavad linna kaunistama uue grafitiga, et nullida varasema vaenugrafiti mõju. Samal ajal filmitakse rahu kindlustamise teemalist dokumentaalfilmi. Projekt peaks looma tugeva aluse rahu kindlustamisele, vastastikusele mõistmisele ja sallivusele.

Edo Sadikovic, organisatsioon JUMP, Serbia (noorte rahusaadikute projekt)

Rahuvõrgustikud

Allpool esitatud näited peaksid andma ülevaate rahu kindlustajate ja inimõiguste kaitsjate organisatsioonide ja ühenduste mitmekesisusest ja loomingulisest.

Combatants for Peace (Rahuvõitlejad) – varem vägivallatsükli aktiivselt osalenud ja nüüd rahu eest võitlevate palestiinlaste ja juutide ühisliikumine.

www.cfpeace.org

Search for Common Ground (Ühisosa otsing) – viib ellu konfliktide muundamise programme.

www.sfcg.org

Responding to Conflict (Konfliktile reageerimine) – pakub konfliktide muundamise alast väljaõpet. Nende veebisaidilt võib leida inspireerivaid näiteid ja koolituskonspekte.

www.respond.org

Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict (Relvakonfliktide ennetamise globaalne partnerlus) – ülemaailmne võrgustik, mis püüab saavutada rahvusvahelist konsensust, et vägivaldsetele konfliktidele reageerimise asemel on parem neid ennetada.

www.gppac.net

United Network of Young Peacebuilders (Noorte rahuehitajate ühendvõrgustik) – rahumeelsete ühiskondade nimel töötavaid noorteorganisatsioonide ühendav võrgustik.

www.unoy.org

Lõpumärkused

¹ Aruanne vägivalla ja tervise kohta maailmas, WHO 2002, Geneva p 5: <http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/9241545615.pdf>

² www.who.int/violence_injury_prevention/violence/en/.

³ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI): www.sipri.se

⁴ http://controlarms.org/wordpress/wp-content/uploads/2011/03/killer_facts_en.pdf

⁵ www.unfpa.org/gender/violence.htm

⁶ ÜRO eriraportöör Barbara Frey eduaruanne, "Prevention of human rights violations committed with small arms and light weapons", UN Doc. E/CN.4/Sub.2/2004/37, 21. juuni 2004, para 50.

⁷ Allikas: www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/.

⁸ Evans, A., Resource scarcity, fair shares and development, WWF / Oxfam, Discussion paper, 2011

⁹ Filmist Barrio De Paz.

¹⁰ Nelsa Libertad Curbelo on endine nunn ja Ecuadori tänavajõukude vahendaja.

¹¹ ÜRO Peaassamblee, 15. juuli 2011, inimõiguste nõukogu dokument A/HRC/RES/17/16.

¹² Ühendkuningriigi kriminaalõigussüsteemi eesmärkide põhjal, vt: <http://ybtj.justice.gov.uk/>.

¹³ Amnesty International'i statistika surmanuhtluste kohta.

¹⁴ Don't judge a book by its cover – the Living Library Organiser's Guide, Abergel R. et al, Council of Europe Publishing, 2005.

Seotud harjutused
 Vaheta prille
 Rüselus rikkuse
 ja võimu pärast
 Astu samm ette
 Kus on sinu seisukoht?

Seda tohutut ebavõrdsust, rikka ja vaese maailma lõhet, hoitakse alal jõuga.

Alain Badiou

Vaesust võib määratleda kui inimese olukorda, mida iseloomustab piisava elatustaseme saavutamiseks ning muude kodaniku-, kultuuriliste, majanduslike, poliitiliste ja sotsiaalsete õiguste teostamiseks vajalike ressursside, võimaluste, valikute, turvalisuse ja võimekuse pidev või krooniline puudumine.

ÜRO sotsiaalsete, majanduslike ja kultuurialaste õiguste komitee

Vaesus

MA EI
 SAA TEILE
 ELUKOHTA
 VÕIMALDADA,
 AGA ÕNNEKS
 KLIIMA
 SOOJENE...

Vaesuse ja inimõiguste vahel on tugev seos. 1993. aasta inimõiguste maailmakonverentsi Viini deklaratsioonis ja tegevusprogrammis öeldakse:

Laialt levinud äärmise vaesuse olemasolu takistab inimõiguste täielikku ja tõhusat teostamist; selle kohene leevendamine ja aja jooksul likvideerimine peab jääma rahvusvahelise üldsuse oluliseks prioriteediks.

Meie maailmas valitseb äärmine ebavõrdsus. Väidetavalt teenis maailma rikkaim inimene 2010. aastal 15 miljardit eurot. Et mõista selle „palga” šokeerivat pöörasust, võrreldagem seda mõne riigi aastase sisemajanduse koguproduktiga (SKP). 2009. aastal oli 29 miljoni elanikuga Afganistani SKP 10 mld eurot ja nelja miljoni elanikuga Gruusia SKP oli 8 mld eurot.¹ Me elame maailmas, kus üks miljardär teenib ühe aastaga summa, mis on võrdne tervete riikide poolt aasta jooksul toodetud väärtusega. Jahmatav ebavõrdsus ja vaesus ei puuduta üksnes arengupiirkondi, vaid ka rikkaid riike. Ka meil Euroopas on ikka veel tänaval magavaid kodutuid, üürivõlgade tõttu kodust välja visatud peresid, alatoidetud lapsi ning eakaid, kellel on raskusi talvel oma kodu kütte eest maksmisega. Vaesus ei ole inimesele saatusel määratud olukord. Pigem on see sotsiaalse õigluse ja inimõiguste teostamise küsimus.

Vaesuse määratlemine ja mõõtmine

Vaesuse määratlemiseks ja mõõtmiseks on mitmeid võimalusi. Määratluste ja mõõtmiste erinevused ei kajasta ainult erinevaid statistiliste andmete kogumise ja analüüsi meetodeid, vaid nendest tulenevad ka erinevad vaesusega võitlemise meetodid. Vaesust mõõdetakse tavaliselt absoluutse või suhtelise vaesusena. Mõlemal juhul määratakse kindlaks vaesuspiir, millest allapoole jäävad inimesed loetakse vaesteks.

Absoluutne vaesus

Absoluutne vaesus (või äärmine vaesus) tähendab elu alalhoidmiseks vajalike esma- tähtsate vajaduste (muu hulgas puhas joogivesi, toit ja sanitaartingimused) rahuldamata jäämist. Vaesuspiir arvutatakse sissetuleku põhjal: kui isik või pere sissetulek jääb alla piisava elatustaseme hoidmiseks vajalikku taset, loetakse see isik või pere vaeste hulka.

Maailmapanga hetkel kehtiv absoluutse vaesuse piirtase on sissetulek alla 1,25 USA dollari (umbes 0,9 eurot) päevas.³ Maailmapanga hinnangul elas 2005. aastal absoluut- ses vaesuses 1,4 miljardit inimest. Nii massimeedia kui ka valitsused ja vabaühendused kasutavad kõige sagedamini just Maailmapanga absoluutse vaesuse näitajaid. Ent kuigi Maailmapanga väitel on absoluutne vaesus alates 1980. aastatest pidevalt vähenenud, on mitmed uurijad panga mõõtmismetoodikat kritiseerinud ning väitnud, et pank on absoluut- set vaesust alahinnanud.

La Via Campesina talupojad koondavad jõud vaesuse süvenemise vastu

2010. aasta mais liitusid liikumise *La Via Campesina* esindajad Euroopast ja Ladina-Ameerikast Madridis toimunud meeleavaldusega, nõudes ELi ja Ladina-Ameerika riikide vabakaubanduslääbirääkimiste lõpetamist. Kampaniast osavõtjad väitsid, et sellised lepingud tooksid kasu üks- nes hargmaistele korporatsioonidele ja süvendaksid vaesust. *La Via Campesina* seisab vastu Maailmapanga, Rahvusvahelise Valuutafondi ja Maailma Kaubandusorganisatsiooni neoliberaalsele poliitikale ning usub, et nälja, vaesuse ja kliimamuutuste probleeme saab lahendada ainult inimõigustel põhinevate meetmetega.

Suhteline vaesus

Euroopas peetakse vaesusest rääkides enamasti silmas suhtelist vaesust, mille korral inimene või leibkond loetakse vaeseks juhul, kui tema sissetulek ja vahendid jäävad alla konkreetses ühiskonnas piisavaks või üldiselt aktsepteeritavaks peetavat taset. Vaestel inimestel ei ole sageli võimalik osaleda ülejäänud inimeste jaoks normaalseks peetavates majanduslikes, sotsiaalsetes ja kultuurilistes tegevustes ning nende põhiõiguste teostamis- võimalus võib olla piiratud.⁵ Kuigi Euroopa riikides räägitakse vaesuse kontekstis tavaliselt suhtelisest vaesuspiirist, ei tähenda see, et siin ei oleks inimesi, kes elavad ka absoluutses vaesuses. Näiteks Kagu-Euroopas ja SRÜ riikides elab 25% lastest absoluutses vaesuses.

Rahvusvaheline liikumine *La Via Campesina* esindab 70 Aafrika, Ameerika, Aasia ja Euroopa riigi põllumajandustootjaid.

www.viacampesina.org

Vaesuses elamisega võib kaasneda...

- eraldatus perest ja sõpradest;
- jõuetuse ja tõrjutuse tunne, kus inimesele näib, et tal on vähe võimalusi oma igapäevaelu kuidagi muuta;
- infovaegus saadaolevate toetuste ja teenuste kohta;
- probleemid põhivajaduste rahuldamisega, sh korralik eluase, tervishoiuteenused, koolid ja elukestva õppe võimalused;
- elamine ebaturvalises piirkonnas, kus on kõrge kuritegevuse ja vägivalla tase, viletsad keskkonnatingimused, või kaugel ääremaal;
- suutmatus tasuda elementaarsete kommunaalteenuste (vesi, kütte, elekter) eest, osta tervislikku toitu või uusi rõivaid, kasutada ühistransporti;
- suutmatus osta ravimeid või käia hambaarsti juures;
- elamine peost suhu ilma säästude või varudeta töökaotuse, haigestumise või muude kriiside ajaks;
- ärakasutamine või ebaseaduslikule tegevusele sundimine;
- rassistliku ja diskrimineeriva suhtumise kogemine;
- suutmatus osaleda tavapäraistes sotsiaalsetes ja vaba aja tegevustes, näiteks pubis, kinos, spordivõistlustel käimine, sõprade külastamine, pere liikmetele sünnipäevakingituste ostmine.

Euroopa vaesusvastase võrgustiku (*European Anti-Poverty Network, EAPN*) veebisaidil <http://www.eapn.eu> avaldatud materjalide põhjal.

OLULISED KUUPÄEVAD

17. oktoober

Rahvusvaheline vaesuse likvideerimise päev

5. detsember

Rahvusvaheline vabatahtlike päev

Inimareng kui lähemisi puudutab seda, mida ma pean põhiliseks arenguideeks: nimelt inimese elu rikastamine, mitte inimest ümbritseva majanduse rikastamine, mis on sellest ainult üks osa.

Amartya Sen

Inimarengu aruanded leiata aadressil www.hdr.undp.org/en/.

Inimareng – uutmoodi vaesusekäsitlus

Paljud uurijad on tugevalt kritiseerinud 1980. aastatel valitsenud seisukohta, mille kohaselt vaesus tähendas madalat sissetulekut ning vaesuse vähendamise võimaluseks peeti majanduskasvu. Nende arvates eeldab vaesusest pääsemine midagi palju enam kui lihtsalt juurdepääsu rahalistele vahenditele. Sellega seoses pakuti välja uus lahendus vaesuse vähendamiseks koos uue meetodiga arengu mõõtmiseks. Inimarengu indeks on võrdlusnäitaja, mille aluseks on terve hulk üksiktunnuseid, mis iseloomustavad riigi üldist elukvaliteeti, näiteks oodatav eluiga, kirjaoskus, haridus, elatustase, sooline võrdõiguslikkus ja lastekaitse. Inimarengu indeksid avaldatakse iga-aastastes inimarengu aruannetes, mida tellib ÜRO arenguprogramm.

Inimõigused ja vaesus

Vaesus võib olla nii inimõiguste rikkumise põhjus kui ka tagajärg. See tähendab, et ühelt poolt põhjustavad vaesust puuduvad võimalused inimõiguste teostamiseks, kuid teisalt võib ka vaesus ise kaasa aidata inimõiguste rikkumistele. Riikidel on seaduslik kohustus aidata vaesuses elavaid inimesi. See kohustus tuleneb inimestele kuuluvatest sotsiaalsetest, majanduslikest, kultuurialastest, kodaniku- ja poliitilistest õigustest. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis selgitatakse, et riigid peavad kõigi õiguste teostamist tagama „individuaalselt ning rahvusvahelise abi ja koostöö korras”. See tähendab, et lisaks siseriiklikele kohustustele on arenenud riikidel ja teistel, kes suudavad vaesuse likvideerimiseks abi osutada, ka rahvusvahelised kohustused. Seega ei ole vaesuse likvideerimine kõige rikkamate riikide heategevuse või hea tahte küsimus, vaid see on nõutav nende inimõigustealaste kohustuste täitmiseks.

Kampaania *Demand Dignity*

2009. aastal käivitas *Amnesty International* kampaania *Demand Dignity* (Nõua väärikut). Vähemalt kuus aastat kestva kampaaniaga kutsutakse inimesi üles nõudma riiklikelt ja rahvusvahelistelt instantsidelt vastutuse võtmist vaesust süvendavate ja inimesi vaesuselõksus hoidvate inimõiguste rikkumiste suhtes. Kampaania käigus korraldatakse rahvusvahelisi ja kohalikke seminare, kontserte, fotonäitusi, konverentse, petitsioone ja palju muud.

Lisateavet kampaania ja osalemisvõimaluste kohta saate saidilt www.amnesty.org või *Amnesty International*'i kohaliku esinduse veebisaidilt.

Kui sa tulid mind aitama, siis raiskad oma aega. Aga kui sa tulid sellepärast, et sinu vabanemine sõltub minu vabanemisest, siis hakkame koos tööle.

Lilla Watson, Austraalia põlisrahva hulka kuuluv kunstnik

? Kas arenenud maad tuleks vastutusele võtta, kui nad ei aita vaesuse vastu võidelda?

Vaesuse vähendamisega seotud olulised inimõigused

Arvestades inimõiguste jagamatust, omavahelist seotust ja sõltuvust, on kõik inimõigused vaesuse vähendamise kontekstis olulised. Sellegipoolest peetakse teatud õigusi siin eriti tähtsaks. ÜRO publikatsioon „Draft Guidelines: Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies (Suuniste projekt: inimõigustest lähtuv lähenemine vaesuse vähendamise strateegiatele)” soovib vaesuse vähendamise abinõude kavandamisel keskenduda järgmistele inimõigustele:

Õigus tervisele. Halb tervis võib olla nii vaesuse põhjus kui ka tagajärg. Terviseprobleemid võivad mõjutada laste õpitulemusi ja töötajate tööviljakust, põhjustada töötust ning vähendada võimalusi ühiskonna- ja kultuurielus osalemiseks. Samal ajal võib vaesuses elamine põhjustada alatoitumust ja pidevat kokkupuudet ebatervisliku keskkonnaga ning raskendada raviteenuste kasutamist.

Õigus haridusele. Haridus on üks paremaid pikaajalisi lahendusi vaesusega võitlemiseks. Haridus võimaldab vaestel lastel ja täiskasvanutel omandada pädevusi, mille abil nad saavad vaesusest välja rabeleda.

Tänavaraamatukogud

2007. aastal käivitas organisatsioon *ATD Fourth World* Poolas tänavaraamatukogu projekti. Igal nädalal külastab korraldusmeeskond Varssavis asuvat Tšetšeenia pagulaste vastuvõtukeskust, kus elab umbes 350 peret, kes ootavad immigratsiooniametnike otsust, kas neil lubatakse Poolasse jääda või saadetakse nad Tšetšeeniasse tagasi. Mõned sealsed lapsed ei käi koolis. Sellepärast otsustasidki projekti korraldajad avada seal tänavaraamatukogu.

Lisateave projekti kohta: www.atd-fourthworld.org.

Õigus korralikule tööle. Ebapiisav ja ebakindel sissetulek põhjustab vaesust. Piiratud töövõimaluste tõttu võtavad vaesed tihti vastu ajutisi, madalalgalisi ja mitteametlikke töökohti ning töötavad ebatavalistes ja ebatervislikes tingimustes. Neil on suurem oht langeda töandja väärkohtlemise ja ahistamise ohvriks ning väiksem võimalus nõuda endale tekitatud kahju heastamist. Paljud neist on sunnitud tegema ohtlikku ja ebaseaduslikku tööd, näiteks sekstöö, lapstööjõuna töötamine ja muud orjandusega sarnanevad olukorrad.

Mulle teeb muret tööpuudus. Mu lapsed olid näljas ja ma ütlesin neile, et riis keeb, kuni nad näljast magama jäid.

*Vanem mees Egiptusest
Bedsast⁹*

? *Kas teie riigi miinimumpalk on inimväärseks eluks piisav?*

Õigus piisavale toidule. Vaesus võib põhjustada nälga ja alatoitumist, mis mõjutab laste ja täiskasvanute võimet koolis või tööl keskenduda. Korraliku toidu puudumisest tingitud füüsilised ja psühholoogilised tagajärjed soodustavad vaesuse süvenemist.

On aeg mõelda globaalselt ja tegutseda lokaalselt

Arenenud maad ei ole nälja ja alatoitumise probleemi eest kaitstud. 2009. aastal elas Euroopa Liidus vaesusriskis 115 miljonit inimest.¹⁰ Nälja ja toiduraiskamise vastu võitlemiseks on moodustatud 240 Euroopa toidupangast koosnev Euroopa toidupankade föderatsioon (*European Federation of Food Banks*, FEBA). 2010. aastal kogusid Euroopa toidupangad 359 tonni toitu ja jagasid seda koos teiste organisatsioonide ja sotsiaalteenistustega 4,9 miljonile inimesele. Toidupankades on ühendatud võitlus toidunappuse, tõrjutuse ja jäätmete tekitamise vastu ning solidaarsuse eest. Kõik FEBA meeskondade liikmed on vabatahtlikud, kes on varem täitnud mitmesuguseid ülesandeid ettevõttes, avalikus teenistuses ja ühendustes. Kohaliku toidupanga kontaktandmed leiate aadressilt www.eurofoodbank.eu

? *Kas teie kogukonnas on inimesi, kes ei saa endale alati lubada kolme toidukorda päevas?*

Õigus piisavale eluasemele. Õigus piisavale eluasemele tähendab iga inimese õigust saada ja hoida turvalist ja kindlat kodu, kus ta saaks rahulikult ja väärikalt elada. Enamik vaeseid elab viletsates piirkondades ja halbades tingimustes või on kodutud. Neil võib olla probleeme ülerahvastatuse, reostuse ja müraga ning raskusi joogivee, pesemisvõimaluste või küttega. Vaesed inimesed elavad sageli kaugetes ja ebatavalistes piirkondades, mis on ülejäänud elanikkonna seas halvas kirjas. Ebapiisavad elamistingimused ja kodutus on vaesuse tagajärg, mis võib ilmajätust ja tõrjutust veelgi süvendada.

Kuigi maailmas toodetakse iga inimese jaoks piisavalt toitu, läks 2011. aastal igal õhtul näljasena magama peaaegu üks miljard last, meest ja naist.

World Disasters Report⁹

Kodutuse kriminaliseerimine

2011. aastal võttis Ungari parlament vastu seaduse, mis võimaldas vangis mõista isikuid, keda leiti kuue kuu jooksul kaks korda avalikus kohas magamas. Ungari siseminister ütles intervjuus, et valitsus „puhastab avalikud kohad kerjustest ja kõigist neist, kes inimeste tuju rikuvad”.¹¹ Korduva avalikus kohas magamise kuriteoks tunnistav seadus võeti vastu sellele vaatamata, et paljudes Ungari linnades puuduvad kodututele piisavad varjupaigateenused.

Vaesus on nagu vangis või orjuses elamine, kus sa kogu aeg ootad vabadusse pääsemist.

Jamaica elanik¹²

Kus pole turvalisust, seal pole ka elu.

Somaalia elanik¹³

? *Kuidas tegeletakse kodutuse probleemiga teie riigis?*

Õigus isikupuutumatasele. Vaeste inimeste turvalisus on tavaliselt mitmel põhjusel ohustatud. Lisaks rahalisele, majanduslikule ja sotsiaalsele ebakindlusele langevad nad sageli nii riigi esindajate kui ka muude isikute tapmisahvarduste, ahistamise, ahvardamise, diskrimineerimise ja füüsilise vägivalla ohvriks. Tavaliselt elavad nad suurema kuritegevusega piirkondades ning politsei pakub neile vähem kaitset.

Õigus häbi tundmata avalikus kohas viibida. Õigus häbi tundmata avalikus kohas viibida tuleneb mitmetest teistest inimõigustest, näiteks õigus eraelu puutumatasele, piisavale rõivastusele, kultuurielus osalemisele ja inimväärsele elule. Vaesed inimesed on sageli tõrjutud. Vaesuses elamine võib alandada inimese enesehinnangut ning vähendada suutlikkust häbi tundmata avalikus kohas viibida ning aktiivselt ühiskonna- ja kultuurielust osa võtta.

Pank, mis annab laenu ainult vaestele

2006. aasta Nobeli rahupreemia võitsid Muhammad Yunus ja Grameeni pank sotsiaalse arengu edendamise eest rohujuure tasandil. Yunus asutas Grameeni panga Bangladeshis 1976. aastal. Pank teeb koostööd ainult vaestega ning suurem osa laenuvõtjaid on naised. Pank annab pikaajalisi väikelaene ilma tagatist nõudmata. Programmi eesmärk on pakkuda vaestele finantsteenuseid, et nad saaksid leida võimalusi väärrikaks elatise teenimiseks ja laste koolitamiseks. Intressita väikelaene võidakse anda isegi kerjustele.

Õigus võrdsele õiguskaitsele. Vaeste inimeste puhul esineb eriti suur diskrimineerimise oht õigusemõistmisel. Sageli ei ole vaestel võimalik enda kaitseks kohtusse pöörduda, sest neil ei ole advokaatidele tasumiseks piisavalt raha. Isegi kui pakutakse tasuta õigusabi, ei pruugi vaestel olla kohtusse pöördumiseks piisavalt teavet ja enesekindlust. Lisaks näitavad kogemused, et vaeseid inimesi süüdistatakse sagedamini kuritegevuses ning süütuse presumptsioon ei pruugi nende puhul olla alati tagatud.

? *Kas teie meelest on vaeste ja rikaste kohtusse pöördumise võimalused teie riigis võrdsed? Kui mitte, siis mida tuleks teha võrdse õiguskaitse tagamiseks?*

Poliitilised õigused ja vabadused. Diskrimineerimise tagajärjel ei ole vaestel tihti poliitilises otsustamises aktiivselt osalemiseks vajalikke võimalusi ja oskusi. Nad on poliitilistest esinduskogudest kõrvale tõrjutud või seal alaesindatud. Vaestele poliitiliste õiguste ja vabaduste teostamisvõimaluse tagamine on vajalik sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse vastu võitlemiseks.

? *Kuidas on vaeste inimeste huvid esindatud teie kogukonna otsustusorganites?*

Vaesus on valu; see on nagu haigus. See ründab inimest nii materiaalselt kui ka moraalselt. See õõnestab pikkamööda inimese väärrikust ja ajab lõpuks täielikku meeleheitesse.

Moldova naine¹⁴

Õigus arengule

1986. aastal ÜRO Peaassambleel vastu võetud arenguõiguse deklaratsioon oli esimene rahvusvahelise õiguse dokument, mis oli pühendatud ainult arenguõigusele. Dokumentis käsitletakse vaesuse likvideerimise ja arengu küsimusi inimõiguste seisukohast. ÜRO arenguõiguse sõltumatu eksperdi Arjun Sengupta väitel on vaesuse likvideerimine vältimatu eeldus, mis võimaldab teostada õigust arengule kui inimõigust, ning vaestele tuleks võimaldada paremat ligipääsu tervishoiule, haridusele, eluasemele, piisavale toidule ja muudele sellistele teenustele, mis kasvatavad nende suutlikkust vaesusest väljuda.

Sengupta selgitab lisaks, et õigust arengule (RtD) võib käsitada kui mitmesuguste õiguste (näiteks õigus toidule, tervisele, haridusele, eluasemele, samuti muud majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilased, kodaniku- ja poliitilised õigused) ja majanduskasvu (G) ühisvektorit. Õigust arengule saab teostada üksnes juhul, kui paraneb kõigi inimõiguste (HR) teostamisvõimalus või vähemalt ühe õiguse teostamisvõimalus olukorras, kus ülejäänud õigusi ei rikota. Kui mõne õiguse teostamisvõimalused paranevad, aga teised halvenevad, ei saa öelda, et arenguõiguse teostamisvõimalused on paranenud.¹⁶

$$\vec{RtD} = (HR_1 + HR_2 + HR_3 \dots HR_n) \times G$$

Õigus arengule

1. Õigus arengule on võõrandamatu inimõigus, mis annab igale inimesele ja kõigile rahvastele õiguse anda oma panus ning osa saada majanduslikust, sotsiaalsest, kultuurilisest ja poliitilisest arengust, mis võimaldab teostada kõiki inimõigusi ja põhivabadusi.

ÜRO arenguõiguse deklaratsioon, artikkel 1¹⁵

Vaesus ja aastatuhande arengueesmärgid

2000. aasta septembris võtsid maailma riikide juhid vastu ÜRO aastatuhande deklaratsiooni, võttes endale ühise kohustuse kaotada 2015. aastaks maailmast äärmine vaesus ning püstitades terve rea muid eesmärke, mida on hakatud nimetama aastatuhande arengueesmärkideks. Esimene eesmärk käsitleb otseselt vaesuse likvideerimist, kuid ka ülejäänud seitse eesmärki on vaesuse teemaga tihedalt seotud. Eesmärgid on loetletud allpool.

- Eesmärk 1: kaotada maailmast äärmine vaesus ja nälg.
- Eesmärk 2: tagada algharidus kõigile maailmas.
- Eesmärk 3: toetada soolist võrdõiguslikkust ja naiste õigusi.
- Eesmärk 4: vähendada laste suremust.
- Eesmärk 5: parandada emade tervist.
- Eesmärk 6: võidelda HIV/AIDSi, malaaria ja teiste haigustega.
- Eesmärk 7: tagada looduskeskkonna püsivus.
- Eesmärk 8: luua ülemaailmne partnerlusvõrk arengu edendamiseks.

Inimõiguste ja arengu eksperdid on väitnud, et aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks peavad valitsused koostama oma riiklikud arengustrateegiat inimõiguste põhimõtete kohaselt (nt mittediskrimineerimine, osalus, aruandekohustus, läbipaistvus). 2010. aastal korraldati tippkohtumine eesmärkide saavutamise suunas tehtud edusammude hindamiseks. Peaassambleel vastu võetud lõppdokumendis kinnitatakse, et „ühised põhiväärtused, sealhulgas vabadus, võrdsus, solidaarsus, sallivus, kõigi inimõiguste austamine, looduse austamine ja ühine vastutus, on aastatuhande arengueesmärkide saavutamiseks tingimata vajalikud”.¹⁷

Aastatuhande arengueesmärkide saavutamise seisu saab jälgida aadressil <http://www.un.org/millenniumgoals/>.

Share the World's Resources (Jagage maailma loodusvarasid) on vaba-ühendus, mis propageerib ideed, et naftat, vett ja muid loodusvarasid tuleb säästlikult majandada kogu maailma inimeste huvides ning toit, piisav peavari, tervishoid ja muud esmavajalikud kaubad ja teenused tuleb teha kõigile kättesaadavaks. Lisateave: www.stwr.org

Noored ja vaesus

Paljudest riikidest kogutud andmed näitavad, et vaesuses üles kasvanud noored on üldiselt haavatavamad olukorras. Neil esineb suurema tõenäosusega terviseprobleeme, õpi- ja käitumiskursusi, koolis alla oma võimete õppimist, varajast rasedust. Neil on vähem oskusi ja ambitsioone ning nad teevad sageli madalapalgalist tööd või on töötud ja sõltuvad sotsiaaltoetustest. Vaesus piirab otseselt ka nende muude inimõiguste teostamisvõimalusi: neil ei pruugi olla võimalik teostada õigust haridusele, ühinemisevabadusele, puhkusele ja vabale ajale, ühiskonnaelus osalemisele ning muud kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Euroopa Liidu statistikaandmebaasi Eurostat andmetel elas rohkem kui 20% alla 24-aastastest ELi lastest ja noortest 2010. aastal vaesusriskis. See tähendab, et iga viies noor elab leibkonnas, mille sissetulek on väiksem kui 60% riigi mediaansissetulekust.¹⁸

2010. aastal avaldatud poliitikadokumendis noorte ja vaesuse kohta leidis Euroopa Noortefoorum, et raskused üleminekul iseseisvasse ellu täiskasvanuna on üks Euroopa noorte vaesuse peamisi põhjuseid. Dokumentis märgitakse, et vanematekodust lahkuvatel noortel on suurem tõenäosus vaeseks jääda.¹⁹ Koos vanematega või elukaaslasega, aga ilma lasteta elavate noorte vaesuserisk on väiksem kui üksil elavatel noortel ja üksikvanematel. 15–30-aastaste noorte seas korraldatud Eurobaromeetri uuringu²⁰ kohaselt olid just majanduslikud põhjused need, mis sundisid noori varasemast kauemaks vanemate juurde elama jääma.

ENTER! – sotsiaalõiguste tagamine kõigile noortele

Euroopa Nõukogu noorsootöö seksioon käivitas projekti *Enter!* 2009. aastal, et edendada noorte sotsiaalset kaasatust. Projekt hõlmas pikaajalist koolituskursust, mille käigus suurendati 33 noortejuhi ja noorsootöötaja teadmisi ja oskusi, et aidata kehvematest piirkondadest pärit noortel oma sotsiaalõigusi teostada. Samuti töötasid koolitusel osalejad välja oma kogukonna noortele mõeldud eriprojekte, millega kasvatati nende võimekust, võideldi diskrimineerimise vastu koolis, püüti tõkestada getostumist ja vägivalda.

Lisateave: www.coe.int/enter.

? *Mida saate isiklikult teha selleks, et vähendada oma kogukonnas vaesust?*

Euroopa Nõukogu meetmed vaesuse vähendamiseks

Euroopa Nõukogu võitleb vaesusega sotsiaalse sidususe tugevdamise ning sotsiaalse tõrjutuse ennetamise ja vähendamise abil. Kodaniku- ja poliitilisi inimõigusi tagavat Euroopa inimõiguste konventsiooni täiendab 1961. aastal vastu võetud ja 1996. aastal muudetud Euroopa sotsiaalharta, millega tagatakse sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi. Harta artikli 30 kohaselt on igaühel õigus kaitsele vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse eest.

Euroopa sotsiaalharta nõuete täitmist kontrollib Euroopa sotsiaalõiguste komitee.

Eluasemeõiguse rikkumine

2006. aastal esitas Euroopa riikides kodututege tegelevate organisatsioonide föderatsioon (*European Federation of National Organisations Working with the Homeless*, FEANTSA) kaebuse Prantsusmaa vastu (kollektiivkaebus nr 39/2006), väites, et Prantsusmaa ei ole taganud eluasemeõigust kõigile inimestele, eriti kõige kaitsetumatele rühmadele. Euroopa sotsiaalõiguste komitee leidis, et Prantsusmaa oli rikkunud Euroopa sotsiaalharta artiklis 31 sätestatud õigust eluasemele. Komitee otsuse²¹ kohaselt ei olnud Prantsusmaa piisava tõhususega rakendanud olemasolevaid meetmeid, mis on seotud ebapiisavate eluasemetingimuste, väljatõstmiste ennetamise, kodutuse vähendamise, kõige raskemas olukorras olijatele peavarju tagamise, sotsiaaleluasemete eraldamise ja rändrahvaste diskrimineerimisega.²²

Raportöör Luca Volontè teatas 2011. aastal parlamentaarsele assambleele, et viimasel ajal on vaesus ja sotsiaalne tõrjutus Euroopa Nõukogu liikmesriikides kasvanud, ohustades üha suurema hulga inimeste võimalusi täielikult oma põhilisi inimõigusi teostada ning vähendades Euroopa ühiskondade sotsiaalset sidusust. Ta meenutas, et vaesust saab tõhusalt likvideerida üksnes vaeste võimestamise abil.²³ Tema aruande põhjal võttis assamblee vastu resolutsiooni, millega kutsuti liikmesriike üles „tegema vaesuses elavate inimeste häält kuuldavaks: kaaluma uusi valitsemise ja osaluse vorme, mis võimaldaks kokku tuua ja võimestada vaesusest puudutatud inimesi ja kogukondi ning edendada kõigi inimeste sotsiaalset kaasatust”.²⁴ Euroopa Nõukogu noortepoliitika põhidokumendis Agenda 2020²⁵ rõhutatakse hariduse, töö, korralike elutingimuste, kultuuri-, spordi- ja loometegevuste kättesaadavust ning põlvkondadevahelist dialoogi ja solidaarsust kui põhilisi sotsiaalse kaasamise vahendeid.

Lõpumärkused

- ¹ Võrdlusandmete allikad on Forbes.com ja data.worldbank.org.
- ² Poverty and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, E/C.12/2001/10., 2001 www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/E.C.12.2001.10.En.
- ³ See summa määratakse kindlaks „ostujõu pariteedi” alusel ehk vaadatakse, kui suurt summat kohalikus väeringus läheb vaja selleks, et osta samu kaupu, mida Ameerika Ühendriikides saab osta 1,25 dollari eest.
- ⁴ Vt Reddy Sanjay G. & Pogge Thomas W., 2005, How Not to Count the Poor, Colombia University, versioon 6.2.3, 29. oktoober.
- ⁵ Põhineb Euroopa Komisjoni vaesusemääratlusel, mis on avaldatud aruandes Joint Report on Social Inclusion 2004.
- ⁶ Sethi Dinesh et al., European Report on Child Injury Prevention, 2009, www.euro.who.int/___data/assets/pdf_file/0003/83757/E92049.pdf.
- ⁷ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo, Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies, HR/PUB/06/12.
- ⁸ Narayan Deepa et al., Crying Out for Change, Voices of the Poor Volume II, 2000, World Bank, p 34; <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/335642-1124115102975/1555199-1124115201387/cry.pdf>.
- ⁹ Knight Lindsay (ed.) World Disasters Report, 2011, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies www.ifrc.org/PageFiles/89755/Photos/307000-WDR-2011-FINAL-email-1.pdf.
- ¹⁰ Eurostati andmete põhjal.
- ¹¹ Huth Gergely, Pintér Sándor: Nem ismerek tabutémát, Magyar Hírlap Online, 27 July 2010 (in Hungarian) www.magyarhirlap.hu/interju/pinter_sandor_nem_ismerek_tabutemat.html.
- ¹² Crying Out for Change, vt ülal, lk 236.
- ¹³ Crying Out for Change, vt ülal, lk 152.
- ¹⁴ Can Anyone Hear Us?, vt ülal, lk 6.
- ¹⁵ www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.htm
- ¹⁶ Sengupta Arjun, The Right to Development, Report of the Independent Expert on the Right to Development [www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/78e0cb0e6e6ea624c1256961004f7a98/\\$FILE/G0015327.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/78e0cb0e6e6ea624c1256961004f7a98/$FILE/G0015327.pdf).
- ¹⁷ Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals, 2010, UN General Assembly Resolution; www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf.
- ¹⁸ Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/main_tables.
- ¹⁹ Policy Paper on Young People and Poverty, European Youth Forum, 2010; www.endpoverty.eu/IMG/pdf/eyf-young-people-poverty-en.pdf.
- ²⁰ Euroopa Liidu 15–30-aastaste noorte uuringu kokkuvõte – Summary, Flash EB No 202, 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_202_sum_en.pdf.
- ²¹ Ministrite Komitee resolutsioon CM/ResChS(2008)8, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/ResChS%282008%298&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.
- ²² Housing Rights: Breakthrough ruling by the Council of Europe, Press Release, 5 June 2008, FEANTSA, www.feantsa.org/files/housing_rights/instruments_and_mechanisms_relating_to_the_right_to_housing/Collective%20complaints/2008June_PR_FEANTSAvs-France.pdf.
- ²³ Volontè Luca, Combating poverty, Doc. 12555; http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc11/EDOC12555.htm#P18_58.
- ²⁴ „Combating poverty”, parlamentaarse assamblee resolutsioon 1800 (2011), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1800.htm> http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1800.htm#P7_33.
- ²⁵ „The future of the Council of Europe youth policy: AGENDA 2020”, noortevaldkonna eest vastutavate Euroopa ministrite 8. nõukogu deklaratsioon, 2008; www.coe.int/t/dg4/youth/Source/IG_Coop/Min_Conferences/2008_Kyiv_CEMRY_Declaration_en.pdf.

Minult küsitakse sageli, milline on tänapäeva maailma kõige tõsisem inimõiguste rikkumine, ning minu vastus on alati sama: äärmine vaesus.

Mary Robinson, endine ÜRO inimõiguste ülemvolinik

Nagu orjus ja apartheid, nii ei ole ka vaesus loomulik nähtus. See on inimeste põhjustatud ning inimesed saavad sellest oma tegevusega jagu saada, nagu ka orjusest ja apartheidist.

Nelson Mandela

Seotud harjutused

- Uniste linna mošee
- Usklikud
- Lillelapsed
- Varsti iganenud
- Ajajooned
- Kes oled mina?

Religioon ja usk

Mis on religioon ja usk?

Religioon, kunst ja teadus on kõik sama puu oksad. Kõigi nende püüdluste eesmärk on inimest õilistada, tõsta teda puhtfüüsilise olemise sfäärist kõrgemale ja juhtida teda vabaduse poole.

Albert Einstein

Usk on meeleseisund, kus me peame midagi tõeseks isegi, kui me ei ole selles 100% kindlad või ei saa seda tõestada. Iga inimene usub midagi elu ja ümbritseva maailma kohta. Üksteist toetavad uskumused võivad kokku moodustada religiooside, filosoofilisi või ideoloogilisi tõekspidamissüsteeme.

Religioonid on tõekspidamissüsteemid, mis seostavad inimsust vaimsusega. Järgmine Wikipediast pärit religiooni definitsioon annab hea ülevaate religiooni tahkude paljususest: Religioon on kultuuri- ja tõekspidamissüsteemide ning maailmavaadete kogum, mis seostab inimest vaimsuse ja mõnikord ka kõlbeliste väärtustega. Paljud religioonid sisaldavad lugusid, sümboleid, traditsioone ja püha ajaloo kirjeldusi, mille eesmärk on elu mõtestada või selgitada elu tekkimist maailmas. Tihti tuletatakse religioonides kõlbluspõhimõtted, eetika, usulised eeskirjad või eelistatav eluviis selle põhjal, kuidas mõistetakse kõiksust ja inimloomust. [...] Paljudel religioonidel on kindel käitumiskord, vaimulikud, teatud tingimused järgijate või liikmete määratlemiseks, kogudused, regulaarselt korraldatavad kokkusaamised või teenistused jumaliku olendi austamiseks või palvetamiseks, pühapäigad (looduslikud või arhitektuurilised) ja/või pühakirjad. Religioossed kombetalitused võivad sisaldada ka jutlusi, jumala või jumalate tegude tähistamist, ohvriande, usupühasid, liikmeks vastuvõtmise rituaale, matuseteenistusi, abielu sõlmimise teenistusi, muusikat, kunsti, tantsu, ühiskonna teenimist ning muid inimkultuuri aspekte. Teisalt leidub ka religioone, kus puuduvad mõned või paljud sellised organisatsiooni ülesehituse, uskumuste või kombetalituste aspektid.¹

Usk elu vaimsesse mõõtmesse on eksisteerinud juba mäletamatutest aegadest. Paljud inimühiskonnad on jätnud meile ajaloolisi märke oma tõekspidamissüsteemidest, olgu siis tegemist päikese või jumalate kultuse, hea ja kurja või pühaduse tundmisega. Stonehenge, Bamyani Buddha kujud, Madridi Almudena katedraal, Alice Springsi Uluru, Haifa baha'i

aiad, Jaapani püha mägi Fuji, Saudi Araabia Kaaba ja Amritsari Kuldne tempel – need kõik on mälestusmärgid inimeste religioosetele kogemustele, mis võivad olla osa objektiivsest tegelikkusest või tuleneda inimese soovist teada elu mõtet ja oma kohta maailmas.

Kõige lihtsamas tähenduses kirjeldab religioon „inimeste suhet sellega, mida nad peavad pühaks, pühitsetuks, spirituaalseks või jumalikuks”.² Tavaliselt kaasneb sellega hulk kindla korra järgi toimuvaid kombetalitusi, mis tugevadavad sama usku järgivate inimeste ühist kogukonda. Nagu eespool selgitatud, on usk avaram mõiste, mis hõlmab ka mõttelaadi, kus eitatakse igasugust eksistentsi väljaspool meie maailma.³

Religioonid ja muud meid ümbritsevad tõekspidamissüsteemid mõjutavad meie identiteeti, olenemata sellest, kas me peame ennast usklikuks või vaimseks või mitte. Samal ajal mõjutavad meie tõlgendust religioonist või tõekspidamissüsteemist meie identiteedi ülejäänud osad, meie ajalugu, meie suhtumine teistesse religioonidesse ja „teistsuguseks” peetavatesse rühmadesse.

? Millised religioonid on esindatud teie riigis?

Religioonid ja kultuurilised struktuurid on mänginud inimkonna ajaloos olulist rolli. Vaimsete struktuuridena mõjutavad nad seda, kuidas me ümbritsevat maailma tajume ning milliseid väärtushinnanguid omaks võtame ja milliseid hülgame. Sotsiaalsete struktuuridena pakuvad nad tugivõrgusikku ja kuuluvustunnet. Paljudel juhtudel on religioonid pakkunud toetuspinna võimustruktuuridele ning nendega läbi põimunud. Nii kaugemast kui lähemast ajaloost võib leida näiteid sellistest „teokraatlikest” riikidest, mis võivad olla rajatud kristlusele, hinduismile, islamile, judaismile või muule usundile. Riigi ja religiooni lahutamine on suhteliselt hiljutine põhimõte ning seda on rakendatud vaid osaliselt: Euroopas leidub nii formaalseid riigireligioone kui ka *de facto* riigireligioone. Enamikul juhtudel ei põhjusta see erilisi probleeme, kuni samal ajal väärtustatakse ka sallivust.

Religiooni või usu järgijate kohta tehtav statistika ei saa kunagi olla väga täpne, sest see on dünaamiline nähtus ning paljud inimesed elavad kohtades, kus usuvabadus ei ole tagatud. Allpool esitatud arve tuleks seega võtta üksnes illustratsioonina maailma usulise maastiku mitmekesisuse kohta. Need näitavad suurimate religioonide järgijate hinnangulist arvu.⁴

Aafrika traditsioonilised usundid:	100 miljonit
Baha'i usk:	7 miljonit
Budism:	376 miljonit
Cao Đài:	4 miljonit
Hiina traditsiooniline usk:	394 miljonit
Kristlus:	2,1 miljardit
Hinduism:	900 miljonit
Islam:	1,5 miljardit
Džainism:	4,2 miljonit
Judaism:	14 miljonit
Uuspaganlus:	1 miljon
Põlisrahvaste usundid (hõimureligioonid, animism):	300 miljonit
Rastafarianism:	600 000
Sintoism:	4 miljonit
Sikhism:	23 miljonit
Spiritism:	15 miljonit
Tenrikyō:	2 miljonit
Unitaarne universalism:	800 000
Zoroastrism:	2,6 miljonit
Mitteusklike, agnostikute ja ateistide arv on hinnanguliselt	1,1 miljardit.

OLULISED KUUPÄEVAD

27. jaanuar

Holokausti mälestuspäev

21. märts

Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev

15. mai

Rahvusvaheline siseveendumusliku keeldumise päev

21. mai

Rahvusvaheline kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse mõju päev

9. august

Rahvusvaheline põlisrahvaste päev

21. september

Rahvusvaheline rahupäev

16. november

Rahvusvaheline sallivuse päev

Ma pean usuta inimesi vangideks.

*Anandabai Joshee,
esimene hinduismi järgiv
India naine, kes sai
meditsiiniteaduste kraadi*

Iga diktaator kasutab religiooni karguna, et end võimul hoida.

Benazir Bhutto

Mida ei taha enesele, seda ära tee teistele.

Konfutsius

Seda, mida sa ise ei kannataks taluda, ära tee ka teisele.

Vana-Egiptuse papüürus

? Millised religioonid on sellest loetelust puudu?

Ka Euroopas on ammu ajast leidunud erinevaid religioone ja uskumusi. Mõnel aja- looperioodil on Euroopa pakkunud tagakiusatud usurühmade esindajatele varjupaika ning võimaldanud õitseda religioonide ja tõekspidamiste paljususel. Teistel perioodidel on Euroopa riigid jällegi langenud fanatismi ja ususõdade küüsi. Selle üks näide on aastatel 1618–1648 peetud Kolmekümneaastane sõda, mille käigus tapeti üks kolmandik maailma- jao rahvastikust.

Religioosete õpetuste väärkasutamise ja kuritarvitamise abil on õigustatud piinarikkaid konflikte, sõdu, tagakiusamist ja sallimatust. Sõltumata meie suhtumisest sellesse ajaloo- lisse pärandisse, on selge, et tänapäeval leidub Euroopas terve hulk religioone, mis mõju- tavad jätkuvalt meie ühiskonda. Seetõttu on religioon ja usk olulised ka noorsootöös, sest nad avaldavad otsest või kaudset mõju noorte identiteedile ja kuuluvustundele.

Usuvabadus või usk inimõigustealastesse dokumentidesse

Igaühel on mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus; see õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt õpetamise, tava, kultuse ja kombetalituste kaudu.

Inimõiguste ülddeklaratsioon, artikkel 18

Sama õigust kinnitati hiljem ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis ning mitmetes siduvates regionaalsetes inimõigustealastes dokumentides, näiteks inimõi- guste ja rahvaste õiguste Aafrika harta (artikkel 8) ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon (artikkel 9).

ÜRO inimõiguste komitee rõhutab, et see vabadus on „kaugeleulatava ja sügava tähen- dusega” ning see hõlmab mõttevabadust kõigis küsimustes, siseveendumust ning reli- gioonile või usule pühendumist üksikisikuna või kogukonnas. Südametunnistuse vabadus peaks olema võrdne usuvabadusega ning see kaitse laieneb nii teistlikule, mitteteistlikule ja ateistlikule usule kui ka õigusele mitte ühtegi religiooni või usku järgida.⁵ Järelikult saab selle õiguse alusel kaitsta igasugust kindlat tõekspidamist või veendumust, olgu tegemist sikhismi, jahipidamise vastase meelsuse, patsifismi, mormoonluse, veganluse või kliima- muutuste vastase ideoloogiaga.

Ajalooliselt oli usuvabaduse põhieesmärk kaitsta vähemusosundite esindajaid. Tänapäeval ei ole usuvabadust käsitlevate õigusaktide põhieesmärk enam julgeoleku nimel uskudevahelise *status quo* säilitamine, vaid pigem võidelda teatud probleem- sete nähtuste, näiteks diskrimineerimise, ebavõrdsuse ja väärkuse alandamise vastu. Usuvabaduse kaitsmine on põhjendatud nii ühiskonna kui ka üksikisiku seisukohast. See võimaldab inimestel (avatult) otsida endale sobivaid tõekspidamisi, nende üle (ägedalt) arutleda ning neid (vabalt) järgida kas üksinda või inimrühmas. Selle vabaduse teostamist võimaldav keskkond eeldab, et riik ei sekku inimeste ellu religiooni ega tõekspidamiste alusel ning rakendab positiivseid meetmeid, millega säilitatakse sellist keskkonda kogu ühiskonnas. Praktikas peaks see hõlmama näiteks pühakodade kasutamise ning kõlbelise ja religioosse hariduse võimaldamist.

? Kas teie kuulute mõnda usulisse ühendusse? Kuidas te sellega liituite?

Sarnaselt kõigi inimõigustega ei ole ka usuvabadus teiste vabaduste ees ülimuslik ning võib aeg-ajalt sattuda vastuollu mõne muu inimõigusega, näiteks arvamus- ja sõnavabadus

või soo või seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise keeld. See kajastub näiteks ka Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 9 ülesehituses: usu-, südametunnistuse ja mõttevabaduse kaitse on absoluutne, kuid vabadus oma usku või veendumusi kuulutada on

• Kui mingi kahju haavab teid, siis ärge tehke seda teistele.

Isokrates

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

Artikkel 9

1. Igaühel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele. See õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti kuulutada oma usku või veendumusi nii ükski kui koos teistega, avalikult või eraviisiliselt kultuse, õpetamise, tava ja kombetalituse kaudu.
2. Vabadust kuulutada oma usku või veendumusi võib piirata üksnes seaduses ettenähtud kitsendustega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides, avaliku korra, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

kaitstud üksnes sellises ulatuses, mis ei riku teisi inimõigusi.

Usuvabadus, kaasa arvatud vabadus usku vahetada, on oluline meie kõigi jaoks, kuivõrd me otsime oma elus tähendust, arenguvõimalusi, identiteeti ja eneseväljendust oma kogukonna või kogukondade liikmetena. Ükskõik, kas meil on kindel usk, kas me oleme kõhklevad või ei pea usku üldse eriti oluliseks, see vabadus on inimestele ja nende ehitatavatele ühiskondadele oluline.

• *Kas teie riigis on kogukondi, kelle usuvabadus ei ole teistega samal tasemel tagatud?*

Usuvabaduse probleemid ja rikkumised

Kogu religioonide ajaloo vältel on paljud religioossed ja ühiskondlikud tunnused juurdunud teatud religioonist ümbritsetud keskkonnas. Need kajastuvad nii kultuuris kui ka poliitikas. Paljud kirjandusteosed, luuletused, kunsti- ja muusikateosed, riietumisstiilid ja elukorralduse põhimõtted on religioosset päritolu. Religioon on jätnud kultuuri sügava jälje, mida võib näha kasvõi meie riigipühade valikus, abielutseremooniatel, matusekommetes, palverännakutes, religioossete sümbolite kandmises (nt ehted või teatud rõivad) või keha füüsilises moonutamises (nt meeste ümberlõikamine).

Religiooni mõju võib veelgi tugevneda juhul, kui tekib riigireligioon või riik hakkab järgima mõnda religioosset ideoloogiat. Sellises olukorras võivad religioossed argumendid kergesti segi minna poliitiliste, majanduslike või ühiskondlike argumentidega.

Inimõiguste kaitsjate seas väideldakse tihti selle üle, kui suurel määral lubab mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus teatud usurühmadel järgida ühiskonna enamuse tõekspidamistega vastuolus olevaid usukombeid. Selle näiteks on suhtumine naistesse usuorganisatsioonide juhtivatel kohtadel, lastega seotud traditsioonilistesse tseremooniatel, abielu, lahutuse ja matmise suhtes kehtivatesse nõuetesse, jumalike olendite või prohvetite pildil kujutamise keeldu jne.

Sellistes olukordades suhtuvad inimõiguste kaitsjad kriitiliselt igasugustesse kahjulikesse kommetesse, isegi kui need kuuluvad mõne kultuuri, rahva või religiooni traditsioonide juurde. Selline kriitika ei tähenda rünnakut vastava kultuuri, rahva ega religiooni vastu, vaid pigem püüdu leida kompromissi usuvabaduse ja muude inimõiguste vahel, sest mitmed traditsioonilised kombetalitused võivad põhjustada raskeid inimõiguste rikkumisi. Kahjulikud traditsioonilised kombes on näiteks naiste suguelundite moonutamine, poisslaste eelistamine (näiteks abordi tegemine lapse soo põhjal, vastsündinud tüdrukute hooletusse jätmine, poisse soosiv diskrimineerimine hariduses, diskrimineerimine toiduvalikus), kokkuleppe- ja sundabielud, lastevahelised abielud, kaasavaraga seotud kuriteod ja „aukuriteod”, vähemusosundi esindajate tõrjumine või nende õiguste piiramine, religioosne segregatsioon jne. Sellised kombes puudutavad ebaproportsionaalselt tugevalt naisi ja

• Sarnaselt teiste rühmadega peavad usurühmad taluma nende tegevuse, õpetuste ja tõekspidamiste kohta käivaid kriitilisi avalikke väljaütlemisi ja arutelusid tingimisel, et selline kriitika ei kujuta endast tahtlikku ja alusetut solvangut ning ei sisalda üleskutset avaliku korra rikkumisele või teatud religiooni järgijate diskrimineerimisele.

Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon

• Ära kirjuta ühegi hinge arvele seda, mida sa ei kirjutaks enda arvele, ja ära kõnele sellest, mida sa ei ole valmis tegema.

Bahá'u'lláh

lapsi: traditsioonile viitamisega õigustatakse soolist ja vanuselist diskrimineerimist

Lisaks esineb mitmeid inimõiguste aspektist vaadates inimväärikust alandavaid olukordi, mille olemasolu usukogukonnad ei tunnusta, millest rääkimine on tabu või mis ei vaja nende arvates karistust. Mõned sellised kombid põhinevad ka religioossetel ettekirjutustel. Nendele lõpu tegemist raskendab asjaolu, et nad on kultuuris ja traditsioonis sügavalt juurdunud. Muutused tuleb saavutada seadusemuudatuste, hariduse ja võimestamise abil.

Läbi ajaloo on religioonid täitnud ühiskonnas vajalikku rolli ning piiranud inimeste tegevusvabadust, et kaitsta teiste inimeste füüsilist või psüühilist puutumatus või väärikust. Ent kuigi religioossed filosoofiad on kaasa aidanud inimõiguste ja -väärikuse teadvustamisele, ei ole ka religiooniga seotud inimõigused pääsenud inimõigustealastes dokumentides sisalduvatest pingetest ja vastuoludest. Nagu võib näha kahjulike traditsiooniliste kommete puhul, kasutatakse veendumusi või usku mõnikord otseselt selleks, et õigustada inimestele lausa tõsiste kehavigastuste tekitamist.

? *Kas teie kogukonnas harrastatakse religioosseid kombetalitusi, mis teie arvates on kahjulikud?*

Usuline diskrimineerimine ja sallimatus

Usuline sallimatus võib ilmneda mitmes olukorras: sama religiooni järgijate seas (religioonisisene sallimatus); eri religioosseid hoiakuid järgivate isikute või rühmade vahel (religioonidevaheline sallimatus); võitleva ateismi või võitleva teismi kujul, kui ollakse sallimatud valikuvabaduse ning teiste religioonide pooldamise suhtes; antisekularismi kujul. Religioosset sallimatus aetakse tihti segamini ksenofoobia ja muude diskrimineerimise vormidega. Mõnikord kasutatakse seda ka diskrimineerimise õigustamiseks.

Enamik usuvabaduse õiguse rikkumisi on seotud ka diskrimineerimise keeluga. Usu alusel diskrimineerimine on vastuolus inimõigustega, kuid sellegipoolest kogevad inimesed seda iga päev kõikjal Euroopas. Asjaolu, et religioon ja usk aetakse sageli segamini kultuuri ja rahvusega, muudab olukorra keerulisemaks ning ka isiklikul tasandil valusamaks: inimest võidakse diskrimineerida usulise kuuluvuse alusel isegi siis, kui ta tegelikult ei olegi selle usu järgija, millega teda seostatakse.

Diskrimineerimine ja sallimatus avaldavad negatiivset mõju ühiskonnale tervikuna ning eriti selle ohvriks langenud noortele. Kahjulik mõju võib avalduda järgmises:

- madal enesehinnang,
- vabatahtlik eraldusse tõmbumine,
- rõhujate suhtumise omaksvõtmine,
- koolitegevustest kõrvale hoidmine,
- oma potentsiaali mitteteostamine,
- tõmme vägivaldsete äärmuslike ideoloogiate poole,
- koolist väljalangemine,
- terviseprobleemid/depressioon.⁶

Usulist sallimatust kasutatakse ka vaenu õhutamiseks ja relvakonfliktide algatamiseks mitte niivõrd konflikti põhjusena, vaid pigem vastaspoolte vahel selge eristuse tegemiseks usulise kuuluvuse alusel, nagu on juhtunud Balkani ja Kaukaasia konfliktides. Rahvusvahelise terrorismi ja terrorismivastase sõja tagajärjed on olnud Euroopas ja mujal eriti laastavad, sest religioosne sallimatus seguneb siin ksenofoobia ja rassismiga.

Diskrimineerimine ei ole ainult ühe kindla ühiskonnagrupi, religiooni või kogukonna probleem. Kuigi usuvabadusele tagatud kaitse on Euroopa Nõukogu liikmesriikides väga erinev, mõjutab usuline sallimatus ja diskrimineerimine Euroopas igaühte.

Ära tee teistele seda, mis teeb sulle enesele viga.

Udānavarga

Sallimatus islamiusuliste suhtes ja nende diskrimineerimine (islamofobia)

Mitmes Euroopa riigis tekitab eriti muret islami suhtes tuntava hirmu ja vaenulikkuse esiletõus ehk islamofobia. Selle tagajärg on islamiusuliste diskrimineerimine. Islam on Euroopas kristluse järel suuruselt teine religioon ning Euroopa Nõukogu mitme liikmesriigi enamususund. Eriti pärast terrorismivastast sõda ilmnenu vaenulikkus islami kui religiooni ja moslemite vastu on päevavalgele toonud mitmes Euroopa ühiskonnas juurdunud sügavad eelarvamused moslemite suhtes. Kuna islamofobia näeb islami puhul ainult selle seoseid terrorismi ja äärmuslusega, on see kaasa aidanud islamist ja moslemitest negatiivse pildi tekitamisele. Nii on tekkinud ekslikult üldistav arvamus, et kõik islamiriigid ja moslemid on äärmuslikud ja ülikonserveeritud. Sallimatu ja stereotüüpne käsitus islamist avaldub mitmel moel alates moslemite suulisest ja kirjalikust halvustamisest, koolis ja tööl diskrimineerimisest ning psühholoogilisest ahistamisest või survestamisest kuni otseste vägivaldsete rünnakuteni mošeede ja isikute, eriti pearätti kandvate naiste vastu.⁷ Selles on oma osa ka massimeedial, mis aeg-ajalt vahendab moslemitest moonutatud või lausa stereotüüpset ja laimavat pilti.

Sarnaselt muu usulise kuuluvuse alusel toimuva diskrimineerimisega võib ka moslemite diskrimineerimine käia käsikäes mitme teise diskrimineerimise ja ksenofoobia vormiga,

Kuus sagedasemat eelarvamust moslemite kohta

Kõik on ühesugused: moslemeid peetakse kõiki suuresti sarnasteks, olenemata nende rahvusest, ühiskonnaklassist, poliitilistest vaadetest või sellest, kas nad oma usku praktiseerivad või mitte.

Kõik tegutsevad usulistel motiividel: arvatakse, et usk on igas olukorras moslemite jaoks alati esimene ja kõige tähtsam asi. Seega, kui näiteks moslemid käituvad vägivaldselt, eeldatakse automaatselt, et selle põhjuseks on nende usk.

Täiesti teistsugused: moslemeid peetakse täiesti teistsugusteks inimesteks. Arvatakse, et neil on mittemoslemitega väga vähe ühiseid huvisid, vajadusi ja väärtushinnanguid.

Kultuuriliselt ja kõlbeliselt vähem arenenud: moslemeid nähakse kui kultuuriliselt ja kõlbeliselt vähem arenenud inimesi, kes kalduvad ebaratsionaalsusse ja vägivalda, kohtlevad naisi halvasti, suhtuvad põlgusega kõigisse enda omast erinevatesse maailmavaadetes ning on lääne ühiskonna suhtes alusetult vaenulikud ja nõrdinud.

Ohtlikud: moslemeid peetakse ohuks julgeolekule, kuna eeldatakse, et nad toetavad varjatult või avalikult rahvusvahelist terrorismi ning tahavad oma elukohariike islamiseerida.

Koostöö on võimatu: eespool loetletud viie eelarvamuse tagajärjel väidetakse, et moslemite ning teistsuguse usulise või kultuurilise taustaga inimeste vahel ei saa tekkida mingit aktiivset partnerlust.

Juhised pedagoogidele moslemitevastase sallimatuse ja diskrimineerimise vähendamiseks, OSCE/ODIHR, Euroopa Nõukogu ja UNESCO.

nagu võõravaha, rassism ja seksism.

Kristlusevastatus (kristlusefoobia)

Kristlusefoobia tähendab igasugust diskrimineerivat käitumist ja sallimatust mõnede või kõigi kristlaste, kristliku usu või praktika suhtes. Sarnaselt usulise diskrimineerimise teiste vormidega võivad sellist suhtumist esindada nii teiste religioonide (sageli enamusreligioonide) kui ka sekulaarsete institutsioonide esindajad. Vaenulikkus kristlaste suhtes ilmneb näiteks rünnakutes pühakodade vastu, sõnalisel mõnitamisel ning kirikute ehitamise keelustamises või nende säilitamise tõkestamises. Viimane probleem esineb eriti riikides, kus kristlased on vähemuses.

Eriti murettekitav on kristlastevastaste rünnakute sagenemine Lähis-Idas. Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee soovib selles küsimuses „suurendada teadlikkust vajadusest võidelda religioosse fundamentalismi ning usuliste veendumuste poliitilistes huvides ärakasutamise kõigi vormide vastu, mis on väga sageli tänapäeva terrorismi põhjuseks. Haridus ja dialoog on kaks olulist vahendit, mis võivad soodustada selliste negatiivsete ilmingute ärahoidmist.”⁸

☉ Sest kogu Seadus sisaldub täielikult ühes lauses: „Armasta oma ligimest nagu iseennast!”

Apostel Paulus

Tee teistele seda, mida sa endale tahad, ja ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et sulle tehakse.

Prohvet Muhammad

? *Kas olete kogenud enda suhtes eelarvamuslikku suhtumist oma usu pärast? Kuidas te reageerisite?*

Antisemitism

Antisemitism – vaenulikkus juutide kui usulise või vähemusrühma vastu, millega sageli kaasneb sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline diskrimineerimine. See on üks näide rassismi ja usulise diskrimineerimise kombinatsioonist. Kuigi antisemitism on otseselt suunatud juudi usku inimeste vastu, ei pruugi diskrimineerimise ja vägivalda motivatsioon seostuda judaismi kui religiooni, vaid pigem juutide kui rahvusega.

Inimõigusi kaitsvate organisatsioonide aruanded sisaldavad pidevalt teateid antisemiitlike rünnakute sagenemise kohta, millega mõnes riigis kaasnevad ka avalikult antisemiitlikud poliitilised sõnavõtted. Vaenulikkus avaldub näiteks juudi koolide ründamises ning üha suurema hulga õpilaste ründamises, ahistamises ja vigastamises kooliteel või klassis, kaasa arvatud klassikaaslaste poolt. Pedagoogide teatel on sõna „juut” muutunud noorte seas populaarseks sõimusõnaks.⁹ Seega ei piirdu antisemitism üksnes äärmuslaste ringkondadega, vaid levib üha laiemalt.

Rassismi ja sallimatuse vastane Euroopa komisjon soovib liikmesriikidel muu hulgas tagada, et antisemiitlikud teod oleksid kuriteona karistatavad. See peaks hõlmama järgmisi tegusid:

- avalik vägivaldale, vaenule, diskrimineerimisele õhutamine, avalikud solvangud, laim ja ähvardused kindla isiku või isikute rühma aadressil nende tegeliku või oletatava juudi identiteedi või päritolu alusel;
- antisemiitlikul eesmärgil sellise ideoloogia avalik kuulutamine, mis alavääristab või laimab teatud isikuid nende juudi identiteedi või päritolu alusel;
- juudi identiteedi või päritolu alusel inimeste vastu toime pandud holokausti, genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude või sõjakuritegude avalik eitamine, tähtsuse pisendamine, õigustamine või heakskiitmine;
- juutide vara ja mälestusmärkide rüvetamine ja teotamine antisemiitlikul eesmärgil;
- antisemitismi propageeriva rühmituse asutamine või juhtimine.

Usuline sallimatus ja diskrimineerimine ei piirdu antisemitismi, kristluse- ja islamofobia. Diskrimineerimise alla kuulub ka mõnede religioonide mittetunnustamine ja nende erinev kohtlemine. Religioone ja tõekspidamissüsteeme võidakse näiteks keelustada, taga kiusata või põhjalikult kontrollida nende väidetava „sektantliku” iseloomu või vähese tähtsuse ettekäändel.

Oluline on meeles pidada, et usuvabadus hõlmab ka õigust usku vahetada ning õigust mitte ühtegi religiooni järgida.

? *Mis juhtuks siis, kui te otsustaksite järgima hakata oma pere ja kogukonna usust erinevat usku?*

Usulise sallimatuse sagenevatele ja üha laiemalt levivatele ilmingutele vaatamata on oluline meeles pidada, et religioon ja inimõigused on omavahel väga hästi ühilduvad ning ainult inimõigustest lähtuvate reeglitega saab tagada kõigile inimestele usuvabaduse.

Euroopa ajaloos on tõesti palju näiteid religiooni nimel korda saadetud vägivalda ja barbaarsuste kohta. Selliseid tegusid on toime pannud ja panevad toime mehed ja naised, kellele ei anna selleks käsku religioossed ettekirjutused, vaid teised inimesed.

Õnneks pakub ajalugu ja meie maailma tegelikkus elavat tõestust ka sellele, et usuline mitmekesisus on võimalik. Ei ole olemas täielikult ühte religiooni järgivat ühiskonda ning ühelgi maailmavaatelisel süsteemil ei ole õnnestunud muutuda ainuvalitsevaks isegi kõige äärmuslikuma totalitarismi olukorras. Lisaks on võrreldes sallimatuse ilmingutega palju rohkem selliseid näiteid, kus inimesed on üksteist tunnustanud ja ühise eesmärgi nimel töötanud erinevale usule vaatamata.

Euroopa Nõukogu töö

Euroopa Nõukogu kultuuridevahelise dialoogi valges raamatus „Living Together as Equals in Dignity” (Elades koos võrdselt ja väärikalt) (2008) öeldakse, et Euroopa pärandit on rikastanud terve hulk erinevaid religioosideid ja sekulaarseid maailmakäsitlusi, ning tunnistatakse religioonidevahelise, religioonisese ja muus vormis esineva dialoogi tähtsust kultuuridevahelise mõistmise edendamisel. Samuti rõhutatakse, et Euroopa Nõukogu „jääb eri religioonide suhtes neutraalseks, kaitstes mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadust, kodanike õigusi ja kohustusi ning riigi ja religioonide vastastikust sõltumatust”.¹⁰

Religioosse sallivuse ja uskudevahelise dialoogi edendamine on ka üks Euroopa Nõukogu noortepoliitika prioriteete. Kampaania *All Different – All Equal* käigus aastatel 2007–2008 korraldatud üritustel koostati mitmeid soovitusi ja tegevuskavasid religioonidevahelise dialoogi edendamiseks Euroopa noorsootöös, näiteks Istanbuli noortedeklaratsioon religioonide- ja kultuuridevahelise dialoogi kohta noorsootöös¹² ning Kaasani tegevuskava.¹³ Kõigis neis dokumentides rõhutatakse noorte ja noorteorganisatsioonide tähtsat rolli usulise sallivuse suurendamisel.

Hariduse valdkonnas võib mõnikord tekkida usuvabadusega seotud pingeid, näiteks kui õppesisu peetakse usuvabadust kitsendavaks või koolis või õpilaste poolt on kasutatud konflikte põhjustanud religiooside sümboleid. Samal ajal on haridus üks põhilisi kohti, kus saab võidelda stereotüüpide ja eelarvamuste vastu. Selles vaimus on OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (ODIHR), Euroopa Nõukogu ja UNESCO avaldanud juhised pedagoogidele moslemitevastase sallimatuse ja diskrimineerimise vähendamiseks.¹⁴ Dokumendi eesmärk on abistada õpetajaid, õpetajakoolitajaid, hariduspoliitika eksperte ja mitteformaalset haridust pakkuvaid vabaühendusi islamfoobia vastu suunatud tegevuses.

Ära tee teistele seda, mis teeks sulle valu, kui seda sulle tehtaks. See on seadmuse kokkuvõtt.

Brihaspati, Mahābhārata

Lisateavet leiata Euroopa Nõukogu käsiraamatust koolidele, milles käsitletakse usulist mitmekesisust ja kultuuridevahelist õpet.¹¹

Religioon ja usk Euroopa Inimõiguste Kohtus

Folgerø ja teised vs. Norra (2007)

Vanemad pöördusid Strasbourgi kohtusse nõudega, et ühe kindla kristliku konfessiooni õpetusel põhinevad usuõpetuse tunnid tunnistataks mittekohustuslikuks. Kohus leidis, et riik rikkus Euroopa inimõiguste konventsiooni 1. protokolli artiklit 2, milles öeldakse: „Kedagi ei või jätta ilma õigusest haridusele. Endale võetud mis tahes haridus- ja õpetamisfunktsioone täites peab riik austama vanemate õigust võimaldada lastele oma usuliste ja filosoofiliste veendumustega kooskõlas olev haridus.”

Lautsi vs. Itaalia (2011)

Pr Lautsi lapsed käisid riigikoolis, mille kõigi klasside seintel rippus krutsifiks. Naise arvates oli see vastuolus sekularismi põhimõttega, mille järgi ta soovis oma lapsi kasvatada. Ta kaebas kohtule, et sellega rikutakse Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 9 (mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus) ning 1. protokolli artiklit 2 (õigus haridusele).

Kohus ei tuvastanud rikkumist. Täpsemalt asus kohus seisukohale, et klassiruumis olevate religioossete sümboleid küsimus kuulub põhimõtteliselt riigi otsustuspiiridesse tingimusel, et selles valdkonnas tehtavad otsused ei too kaasa mingil kujul vaadete pealesurumist. Antud asjas puudusid tõendid selle kohta, et ametivõimud oleks teisi religioone järgivate, uskmata või mittereligioossete filosoofilisi veendumusi omavate õpilaste suhtes sallimatult käitunud.

Ercep vs. Türgi (2011)

Vaidluse objektiks oli kaebuse esitaja, kes oli Jehoova tunnistaja ja veendunud sõjavastane, keeldumine sõjaväeteenistusest ning tema järgnenud süüdimõistmine sellel alusel.

Kohus leidis, et rikutud on konventsiooni artiklit 9 ja artiklit 6 (õigus õiglasele kohtulikule arutamisele). Kohus kutsus Türgit üles võtma vastu siseveendumuslikku väeteenistusest keeldumist käsitlev seadus ning pakkuma alternatiivteenistuse võimalust.

Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooniga kaitstakse ka religiooni kui vähemuste identiteedi ühte elementi. „Pooled kohustuvad looma eeldusi, mis on vajalikud vähemusrahvusesse kuuluvatele isikutele oma kultuuri alalhoidmiseks ja arendamiseks ning identiteedi olemuslike elementide, täpsemalt religiooni, keele, traditsioonide ja kultuuripärandi säilitamiseks” (artikkel 5). Samuti keelatakse vähemusrahvustesse kuuluvate isikute assimileerimine.

Noorsootöö ning religioon ja usk

Paljud noored puutuvad religiooni teemaga kokku kodus, avalikkuses, tööl või koolis. Noorsootöö abil saab muuta usulised erinevused noorte jaoks kultuuriliselt rikastavaks teguriks, mitte tülide allikaks. Eriti soodustab seda vastastikune mõistmine, sallivus ja erinevuste tunnustamine.

Kohalikul, piirkondlikul või rahvusvahelisel tasandil tegutsevad noorsootöötajad peavad arvestama religiooni võimaliku rolli ja mõjuga mis tahes õpetegevuse või harjutuse ja selle eesmärkide kavandamisel. Mitmekesisuse tunnustamine on heaks lähtekohaks. Mitmekesisuse käsitlemine jõudu andva rikkusena on hea moodus jätkamiseks. Üha suurem hulk noorteorganisatsioone teeb aktiivset tööd religioonidevahelise dialoogi valdkonnas, edendades võrdsete partnerite vahelist mõttevahetust ning suhtudes enesekriitiliselt oma religioossetesse traditsioonidesse eesmärgiga suurendada mõistmist.

Noorterühmas esinevate usuliste tõekspidamiste ja praktikate erinevustega arvestamine enne õppeharjutust ja selle ajal aitab luua rühmas algusest peale paremat õhkkonda. Teadmised eri religioonide rituaalide ja kommete kohta võivad olla väga kasulikud ning aidata kaasa noorteürituste õnnestumisele. Kui korraldajad oskavad arvesse võtta eri religioonide järgijate toitumistavasid, palvetamise kohti ja aegu, usupühade kuupäevi ning igapäevaseid kombeid (näiteks hingamispäeva pidamine, reedesed palvused, ramadaan, pühapäevased jumalateenistused jne), aitab see neil luua lugupidavat ja rahumeelset õhkkonda ning vältida reisimise ja kellaaegadega seotud probleeme, mis võivad vähendada ühistegevuse tõhusust. Tegevuseks valitud koht ja keskkond on samavõrd olulised, et näidata üles lugupidamist osalejate rühma liikmete vajaduste suhtes.

Rühma liikmete usulise mitmekesisusega arvestamine võib tekitada teatava positiivse ja motiveeriva õhkkonna ning uudishimu kaaslaste usukommete ja tõekspidamiste suhtes. See võib aidata edendada vastastikust lugupidamist ja mõistmist ning saada üle usuliste tõekspidamiste ja kommetega seotud tugevatest eelarvamustest.

? Kui tähtis on usuline sallivus teie töös noortega?

Suur osa noorsootööst põhineb religioonil ning paljud noorteorganisatsioonid on tekkinud mõne usulise ühenduse juurde. Euroopa Nõukogu noorsootöö sektsioon teeb tihedat koostööd paljude religioosse taustaga rahvusvaheliste noorteorganisatsioonidega ning innustab neid omavahelisele koostööle. Euroopa Noortekeskuses toimuvatel õppepäevadel ja koolitustel osalevad regulaarselt näiteks järgmiste organisatsioonide esindajad:

- Euroopa oikumeeniline noortenõukogu (*Ecumenical Youth Council in Europe*);
- Euroopa NMKÜde ühendus (*European Alliance of YMCAs*);
- Euroopa baha'i noortenõukogu (*European Baha'i Youth Council*);
- Euroopa kristlike noorte ühing (*European Fellowship of Christian Youth*);
- Euroopa juudi üliõpilaste liit (*European Union of Jewish Students*);
- Euroopa mosleminoorte ja üliõpilasorganisatsioonide foorum (*Forum of European Muslim Youth and Student Organisations*);
- katoliku noorteorganisatsioonide rahvusvaheline föderatsioon (*International Federation of Catholic Youth Organisations*);

Midagi hingavat, olemasolevat, elavat või elu olemust või potentsiaali kandvat ei tohiks hävitada, selle üle valitseda või seda allutada, kahjustada või selle olemuse või potentsiaali teostamist takistada. Nii nagu sina ei soovi kurbust ega valu, ei soovi seda ka keegi teine, kes hingab, on olemas, elab või kannab endas elu olemust.

Acaranga suutra

Armasta oma ligimest nagu iseennast!

Kolmas Moosese raamat

- Euroopa katoliku põllumajandus- ja maanoorte rahvusvaheline liikumine (*International Movement of Catholic Agricultural and Rural Youth Europe*);
- katoliku üliõpilaste rahvusvaheline liikumine (*International Young Catholic Students – International Movement of Catholic Students*);
- islamikonverentsi dialoogi ja koostöö noortefoorum (*Islamic Conference Youth Forum for Dialogue and Co-operation*);
- noortefoorum *Pax Christi*;
- õigeusklike noorte ülemaailmne ühendus *Syndesmos*;
- aramealaste maailmanõukogu (*World Council of Arameans*);
- Euroopa noorte naiste kristlik ühing (*European Young Women's Christian Association*);
- kristlike üliõpilaste maailmaliit (*World Student Christian Federation*).

Mõned nimetatud organisatsioonid said kokku Euroopa Noortefoorumi kontekstis ning moodustasid usupõhiste noorteorganisatsioonide rühma, et üksteisest rohkem teada saada, mitmekesisust edendada ning diskrimineerimise ja vaenu vastu võidelda. Euroopa Noortelt Noortele Koolituse Organisatsiooni (*European Peer Training Organisation*) moodustatud eksperdirühm, kus olid esindatud Euroopa juudi üliõpilaste liit, Euroopa Oikumeeniline Noortenõukogu, Euroopa mosleminoorte ja üliõpilasteorganisatsioonide foorum, katoliku noorteorganisatsioonide rahvusvaheline föderatsioon, katoliku üliõpilaste rahvusvaheline liikumine, *Pax Christi International* ja kristlike üliõpilaste maailmaliit, koostas 2008. aastal religioonidevahelise dialoogi õppematerjali noorsootöö jaoks pealkirjaga „Living Faiths Together” (Elavad usud üheskoos). See Euroopa Noortefoorumi avaldatud õppematerjal sisaldab teavet monoteistlike religioonide kohta ning mitmeid meetodikaid ja harjutusi, mis aitavad mõista ja lahata religiooniga seotud eelarvamusi ja stereotüüpe ning edendada religioonidevahelist dialoogi. Õppematerjali saab alla laadida Euroopa Noortefoorumi veebisaidilt (www.youthforum.org) või töös osalenud organisatsioonide veebisaitidelt.

Lõpumärkused

- ¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Religion> (accessed on 9 July 2012)
- ² Religion (2007) Encyclopædia Britannica at: www.britannica.com/eb/article-9063138
- ³ Linda Woodhead, with Rebecca Catto: "Religion or belief": Identifying issues and priorities. Equality and Human Rights Commission, 2009, p. iii: www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/research/research_report_48__religion_or_belief.pdf
- ⁴ Major Religions of the World Ranked by Number of Adherents: www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html
- ⁵ General Comment 22 of the UN Human Rights Committee on Article 18 of the ICCPR
- ⁶ OSCE/ODIHR, Council of Europe, UNESCO, Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims, 2011
- ⁷ FAIR (Forum Against Islamophobia and Racism), available at: www.fairuk.org/introduction.htm
- ⁸ Recommendation 1957 (2011) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe "Violence against Christians in the Middle East"
- ⁹ OSCE-ODIHR and Yad Vashem, Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators, 2007
- ¹⁰ Council of Europe, White Paper on Intercultural Dialogue "Living together as equals in dignity", Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session (Strasbourg, 7 May 2008), p. 23, available at: www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf See also San Marino Declaration of 2007
- ¹¹ www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Coordinators/2006_14_CDED_ReligiousDiversity.pdf
- ¹² "Istanbul Youth Declaration on Inter-Religious and Intercultural Dialogue in Youth Work", Symposium Inter-religious and Intercultural Dialogue in Youth Work, Istanbul, Turkey, 27-31 March 2007: www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2008_Istanbul_Declaration_en.pdf
- ¹³ "Kazan Action Plan", International Youth Forum "Intercultural Dialogue and its Religious Dimension", Kazan, Republic of Tatarstan, Russian Federation, 30 November – 4 December 2008: www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2008_Kazan_Action_Plan_en.pdf
- ¹⁴ Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims, OSCE/ODIHR, Council of Europe, UNESCO, 2011: www.coe.int/t/dg4/education/edc/resources

Pea oma naabri edu oma eduks ning oma naabri kaotust oma kaotuseks.

T'ai Shang Kan Ying P'ien

Seotud harjutused
Dosta!
Mälusõnad
Ajajooned

Mälestamine

Mälu on see, mis meid kujundab. Mälu on see, mis meid õpetab. Me peame mõistma, et just seal peitub meie lunastus.

*Estelle Laughlin,
holokaustis ellujäänu*

Mis on mälestamine?

Mälestamine:

- teatud asjaga seotud mälu või mälestused;
- mäletamise toiming;
- teatud fakti, isiku mälestusmärk, jäädvustus vms.

Inimõiguste ränki rikkumisi ja metsikusi, näiteks holokaust, orjakaubandus, genotsiid, sõjad ja etnilised puhastused, ei ole nende ohvritel lihtne unustada. Mälestamine ei tähenda siiski ainult mäletamist: mälestamine tähendab teadlikku mälestuse hoidmist ning keeldumist mineviku õuduste unustamisest.

Valitsuste korraldatud ametlikel mälestamisüritustel palutakse inimestel tihti meenutada sündmusi, mida nad ei ole ise vahetult kogenud. Ohvrid ja puudutatud isikud sellist kunstlikku meeldetuletust ei vaja: üldjuhul nad ei suudagi unustada. Ametlikke mälestamisüritusi korraldatakse tavaliselt selleks, et need ühiskonnaliikmed, keda juhtunu otseselt ei puudutanud, oleksid sellest teadlikult ning tunnustaksid avalikult ohvrite kannatusi.

Ametlikud mälestamisüritused võivad aidata kohutava mineviku tõttu kannatanutel tunda, et ühiskond tervikuna mõistab nende valu, mõistab selleni viinud teod hukka ning tagab, et midagi sellist tulevikus enam ei kordu. Sellega võib mälestamine aidata ohvritel toiminule joone alla tõmmata ja edasi liikuda.

Samas võib selliste sündmuste ametlik tunnustamine olla oluline ka ühiskonnale tervikuna. Ühiskond peab mäletama oma ajalugu, kaasa arvatud paljude inimeste elu purustanud sündmusi, et ajaloost õppida ning mitte korrata tehtud vigu. Õigesti korraldatud mälestamine võib olla ühiskonnale hoiatussignaaliks. See võib meile näidata, kuidas inimeste tegevus või tegevusetus, kitsarinnalisus, rassism, sallimatus ja muud üsna levinud hoiakud võivad teatud asjaoludel viia tõeliselt kohutavate sündmusteni.

Unustamine ei ole lihtne, isegi kui sa tahaksid unustada.

*Hr Bayijahe, Rwanda
genotsiidis ellujäänu*

Käesolevas osas käsitletakse seda, mida ühiskonnad peaksid ühiselt tegema selleks, et pidada meeles minevikus toimunud massilisi inimõiguste rikkumisi.

? *Milliseid sündmusi meenutatakse ametlikult teie riigis?*

Mälestamine ja inimõigused

Mälestamisega ei ole otseselt seotud ühtegi inimõigust, kuid ühiskonnas mälestatavad sündmused on peaaegu alati sellised, kus teatud rühmade või isikute inimõigusi on täielikult eiratud. Me mäletame natside korraldatud holokausti, sest selles koheldi juute, romasid, puudega inimesi, homoseksuaale, teatud poliitiliste veendumustega inimesi ja slaavlasti kui alamaid olendeid, kelle puhul rikuti peaaegu kõiki nende inimõigusi. Me mäletame sõdu, sest sel ajal külastab surm massiliselt nii tsiviiliseid kui ka võitluses osalejaid. Me mäletame küüditamisi ja etnilisi puhastusi mitte üksnes seepärast, et nende ohvrite inimõigusi rikuti süstemaatiliselt, vaid ka seetõttu, et rikkumised olid suunatud kindlate inimrühmade vastu ning üksnes sel põhjusel, et neid peeti alamateks inimesteks, kes ei vääri võimalust teostada kõiki oma inimõigusi. Me mäletame genotsiide, sest nende puhul üritatakse teadlikult hävitada terveid rahvaid. Selline hävitamine on kohutav, kuid selle kavandamine ja hävitamise eesmärk läheb vastuollu kõige põhilisema inimõiguste põhimõttega: kõigil inimestel peab olema võrdne inimväärikus ja võrdsed õigused.

See on erandlike teguviiside probleem. Erandlik muutub normaalseks ja siis jääb sellest juba väheseks. Seepeale tuleb teha midagi veel ja veel erandlikumat. Nii pöördub vaenlase vastu suunatud pistoda lõpuks sissepoole, tungides meie oma ühiskonna põhiolemusse ning rebestades nimelt seda, mille kaitsmiseks see oli mõeldud.

Kohtunik Albie Sachs

Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon

I artikkel. Lepinguosalised kinnitavad, et sõja või rahu ajal sooritatud genotsiidid on rahvusvahelise õiguse seisukohalt kuritegu, mida nad kohustuvad ära hoidma ning karistama.

II artikkel. Käesoleva konventsiooni kohaselt mõistetakse genotsiidi all iga allpool loetletud tegu, mis on toime pandud kavatsusega hävitada osaliselt või täielikult rahvuslikke, etnilisi, rassilisi või usulisi üksusi, nagu:

- üksuse liikmete tapmine;
- üksuse liikmetele tõsiste kehaliste vigastuste või vaimsete hälvete tekitamine;
- üksusele tahtlikult selliste elutingimuste pealesurumine, mis põhjustab üksuse täielikku või osalist hävimist;
- abinõude rakendamine üksusesisese sündimuse takistamiseks;
- laste sunniviisilise ümberpaigutamine ühest üksusest teise.

Millised inimõigused?

Mälestamist väärivate massiliste inimõiguste rikkumistega kaasneb peaaegu alati diskrimineerimine. Ühes riigis toimuvate rikkumiste korral (näiteks massiküüditamised või etniline puhastus) on seda tavaliselt lihtne kindlaks teha. Diskrimineerimine on selge ka genotsiidi puhul. Kuid riikidevaheliste sõdade korral mõtleme üksnes harva sellele, kas me peame vastaspoolel elavaid inimesi iseendast vähem väärtuslikuks. Kui me sellele mõtleksime, võib olla pingutaksime siis rohkem selle nimel, et kindlustada rahu või pidada läbirääkimisi, mitte otsustada sõja kasuks.

Riikides mäletatavaid sündmusi iseloomustab tavaliselt ka see, et nendega kaasnevad kogu inimõiguste diasooni hõlmavad rikkumised. Ametlikult mälestatakse või loendatakse tavaliselt neid ohvreid, kes hukkusid (kelle õigust elule ei austatud). Kuid sõjad ja genotsiidid avaldavad mõju ka tohutule hulgale teistele isikutele, kes võivad küll ellu jääda, kuid muutuvad ajapikku siiski ohvriteks, kuna nende kannatused kestavad tihti edasi veel pikka aega pärast asjaomast sündmust.

Kui riigi taristu hävitatakse või kui etnilise puhastuse eest põgenevad pagulased kooruvad üle vastuvõtva riigi abiteenistused, siis selle tagajärjel algse aktsiooni „ohvrite“ arv mitmekordistub. Uute sõjapidamise meetodite tagajärjel jääb maha plahvatamata lõhkeaedeldisi, mis tapavad või invaliidistavad inimesi, kemikaalijäätmeid, mis rikuvad inimeste tervist, ning lõhutud taristu, mis ei suuda rahuldada ellujäänute esmaseid vajadusi.

Holokausti käsitletakse igasuguste inimõiguste rikkumiste ja inimsusevastaste kuritegude paradigmana; kõiki ohvreid võetakse arvesse.

Euroopa Nõukogu¹

Kui me ei tunnista selliste aeglaste ohvrite olemasolu ning ei suuda kokku lugeda kannatanute tegelikku arvu, siis on meil ka raske hinnata selliste tegude tagajärgi. Kuidas saaksime neid siis õigesti „mäletada“ ja nendest edaspidiseks õppida?

Agent Orange

Agent Orange oli Vietnami sõjas puudelt lehtede eemaldamiseks kasutatud kemikaal. Selle mõju keskkonnale ja inimestele kestab tänase päevani. Hinnanguliselt puutus Agent Orange'iga kokku 4,8 miljonit vietnamlast. Selle tagajärjel suri või jäi vigaseks 400 000 inimest ning sündis 500 000 sünnidefektidega last. 2010. aastal nõudsid ohvrid ikka veel Ameerika Ühendriikide kohtutes õigust ja hüvitist.

? *Keda loetakse teie riigis Teise maailmasõja ohvriteks? Kas on veel kedagi, kelle elu sõja tagajärjel katkes, aga kes ametlikes ohvrite arvudes ei kajastu?*

Inimõiguste unustamine

Kui kohutavad minevikusündmused kuulutatakse ametlikult millekski, mida ühiskond kunagi ei unusta, võib see ellujäänutele ja puudutatud isikutele pakkuda teatavat lohutust, kuna ühiskond on sellise teguviisi vales tunnistanud. Samuti võib neil tekkida lootus, et neid edaspidi enam ei käsitata inimrühmana, kelle õigusi võib eirata. Kahjuks ei saa paljud inimesed maailmas isegi seda väikest lohutust. Nende kohutavate sündmuste arv, mida ühiskondades meeles ei peeta, on märksa suurem selliste sündmuste arvust, mida me tunnistame ja mälestame.

On sündmusi, mida küll üldiselt mäletatakse, kuid mille üksikasjad ei ole meil alati meeles.

- Kui palju me teame tegelikult orjakaubanduse kohutavatest üksikasjadest, tapetute arvust ning ebainimlikest tingimustest, milles orje kodumaalt välja veeti ja tööle sunniti?
- Kogu Euroopa mäletab Teist maailmasõda ja juutide massilist tapmist, aga kui paljud mäletavad, et natsid ründasid ka teisi inimrühmi. Kas me teame, et romad kaotasid protsentuaalselt vähemalt sama palju oma rahvastikust kui juudid?
- Kuivõrd me tunnistame oma riigi rolli Teises maailmasõjas – ükskõik kummal poolel ta sõdis? Sõda on kohutav ning mõnikord näib, et sõja lõpetamiseks või vaenlase alistamiseks sobivad igasugused vahendid. Siiski kehtivad ka sõja ajal kindlad reeglid ning sadade tuhandete tsiviilelanike tapmisega Saksamaa linnade massilise pommitamise käigus rikuti kindlasti neid reegleid.
- Kuidas me suhtume stalinismi kuritegudesse, nagu massiküüditamised ja näljahäda põhjustamine? Kes peaks neid tänapäeval meeles pidama?
- Mida me võtame ette seoses Osmanite impeeriumi ajal toime pandud armeenlaste ja teiste kristlaste genotsiidiga?
- Kui palju huvitavad meid tegelikult kolonialismi tagajärjed Aafrika riikides, näiteks Kongos või Alžeerias? Kas eelistaksime neist hoopis võimalikult vähe teada?

? *Kui mitmest ülal loetletud sündmusest olete kuulnud? Kas teate muid sarnaseid metsikusi, kuhu oli kaasatud ka teie riik?*

On veel mitmeid sündmusi, mida peaaegu üldse ei mäletata isegi neid põhjustanud riikides, isegi kui mineviku kannatused avaldavad mõju ka praegusaja õigusterikkumistele.

- 1966. aastal algas Nigeerias kodusõda ning tehti katseid likvideerida Nigeeriast kõik biafralased. Riigi puhastamiseks igbodest ja idapoolsetest rahvusrühmadest lasti käiku kõik võimalikud vahendid. Miljonite biafralaste tapmise ja piinamisega lõppenud protsessides osalesid ka Ühendkuningriik, Nõukogude Liit, Ida-Saksamaa ja Egiptus.²

See süütegu kummitab inimkonda aegade lõpuni.
See kummitab mind.
Ja seda ma tahangi.

Jan Karski, kes teatas sõja ajal liitlastele Poola getost ja keda ei usutud.

Meie tulevik on suurem kui meie minevik.

Ben Okri

- Enne Kolumbuse saabumist 1492. aastal elas Põhja-Ameerikas erinevate hinnangute järgi 1,8 kuni 12 miljonit inimest. Järgnenud neljasaja aasta jooksul kahanes nende arv umbes 237 000 inimeseni. Euroopa kolonistid tapsid otseselt suure osa põlisameeriklasi ning paljud teised surid kolonistide kaasa toodud haigustesse.

„...Euroopa kristlikud vallutajad mõrvasid süstemaatiliselt põlisrahvaid Kanada Arktikast kuni Lõuna-Ameerikani. Selleks peeti sõdu, korraldati surmarännakuid, asustati põlisrahvaid ümber viljatule maale, hävitati piisonid kui nende põhiline toiduallikas ning kasutati mürgitamist. Mõned eurooplased tulistasid indiaanlasi lihtsalt laskmise harjutamiseks.”³

- 1885. aastal kuulutati Kongo prints Leopoldi korraldusel Belgia osaks. Tänu tohututele kautšukivarudele sai Belgia kuningast üks maailma rikkamaid inimesi. Kuid mõnes piirkonnas hävitati kuni 90% rahvastikust, kuna nad segasid kasvava kumminõudluse rahuldamist.

„Külaelanikke piisutati avalikult ja põletati surnuks ning nende käed lõigati otsast, kui nad piisavalt kummiainet ei kogunud. Sõduritele anti korraldus lõigata otsast kõigi tapetute käed, tõendamaks, et nad ei raisanud neile antud laskemoona. Iga sõdur pidi esitama iga tehtud lasu kohta ka ühe parema käe.”⁴

- 1944. aastal küüditati mõne päeva jooksul keset talve peaaegu kõik Tšetšeenia elanikud. Teekond kestis kaks kuni kolm nädalat. Nad sunniti loomavagunitesse ning neil lubati kaasa võtta ainult kolme päeva toiduvaru. Arvatakse, et üks kolmandik kuni pool kõigist tšetšeenidest suri tee peal või hiljem asumisel. Massiküüditamiste all kannatasid ka teised Kaukaasia rahvusrühmad, samuti nagu poolakad, volgasakslased, Balti riikide elanikud ja Krimmi tatarlased.

Tšetšeenide küüditamine

Euroopa Parlamendi soovitus nõukogule ELi-Venemaa suhte kohta

[Euroopa Parlament] usub, et kogu tšetšeeni rahva küüditamine Kesk-Aasiasse 23. veebruaril 1944. aastal Stalini korraldusel on genotsiid 1907. aasta neljanda Haagi konventsiooni ning ÜRO Peaassamblee 9. detsembril 1948. aastal vastu võetud genotsiidi vältimise ja karistamise konventsiooni tähenduses.⁵

Inimõiguste kaitsmine mälestamise abil

Inimõiguste ja mälestamise seos peaks ulatuma ajas nii taha- kui ka ettepoole. Inimeste tegudest või tegevusest tingitud kohutavad sündmused väärivad mäletamist esmalt sellepärast, et avaldada austust hukkunud või muul viisil kannatanud ohvritele. Kuid samavõrd tähtis ja tihtipeale ignoreeritud on mälestamise tulevikku vaatav aspekt, eriti kui see eeldab tunnistust, et ka meil oli kohutavate sündmuste põhjustamises oma roll.

Ametlikke mälestamisüritusi korraldavad tavaliselt valitsused ning valitsused ei ole alati valmis tunnustama minevikus tehtud vigu või võtma omaks tegusid, mis on põhjustanud inimõigustele raskeid tagajärgi. Enamasti mäletavad riigid oma võite ja ohvreid, kuid harva mõeldakse ka teistes riikides tekkinud ohvritele. Afganistani konflikti alguses ütles üks USA kindral välja kuulsa lause: „Me ei loe laipu.” Ta pidas silmas seda, et me ei loe kokku sõja ohvriks langenud afgaane, kuid loomulikult loeb iga riik kokku oma ohvreid, olgu nad sõjaväelased või tsiviilisikud. Kui paljud praegu Afganistani konflikti kaasatud riigid on püüdnud kokku lugeda kohalike elanike seas tekkinud tsiviilohvreid, rääkimata juba ohvrite koguarvust?

Me saame selleks, kes me oleme, üksnes radikaalse ja sügava keeldumisega sellest, kelleks teised meid on teinud.

Jean-Paul Sartre

Igaüks, kes on võtnud manitsust „ei iial enam” tõsiselt, peab meie ümber maailmas toimuvaid õudusi jälgides endalt küsima, kas see väljend tähistab meie kõlbelse seisukohavõtu algust või lõppu.

Harold Zinn, ajaloolane

Et mälestamine aitaks meil ära hoida tulevase massilise inimõiguste rikkumise, peame kõigepealt iseenda vastu ausad olema. Me peame olema teadlikud oma riigi ametliku poliitika tagajärgedest, mis võivad põhjustada inimõiguste rikkumise teistes riikides. Me peame tunnistama minevikus tehtud vigu ning oskama märgata võimalikke praegusi vigu. Üksnes siis saame hakata nendest õppima.

? *Kas teie riigi mõne ametliku mälestamissündmuse või mälestusmärgiga meenutatakse ka teie enda valitsuse vigu või kuritegusid?*

Õigluse taastamine

Ei suuda unustada

Fašistid hävitasid meie elu ja me ei suuda seda veel tänagi unustada. Me rändame praegu mööda kogu Euroopat, otsides seda, mille fašistid meilt võtsid. Meie seas on lapsi, kelle ema on roma ja isa on sakslane. Nende emad vägistati ning nad sündisid ilma sel moel. Need on lapsed nagu J.S. ja A., kes rändavad koos meiega kui romad, mitte kui sakslased. Ka nemad otsivad kohta, kuhu peatuma jääda, et elada sisukat ja väärikat elu.

Sefedin Jonuz

Väga raske on ehitada õigusriigil põhinevat demokraatiat, kui massikuritegusid korda saatnud inimesed jäävad karistuseeta ning neil lubatakse vabalt tänaval kõndida.

Human Rights Watch

Natside korraldatud holokaust koos Teise maailmasõjaga on tõenäoliselt kogu Euroopas kõige paremini mäletatud sündmus. Ometi on romad, kes olid selle käigus ühed suurimad kannatajad, endiselt kogu Euroopas kohutava diskrimineerimise ohvrid. Viimastel aastatel oleme mitmes Euroopa Nõukogu liikmesriigis näinud romade õiguste rikkumisi, mille rahvusvahelised inimõiguste institutsioonid on hukka mõistnud. Ilmselgelt ei ole meie valitud meetodid holokausti „mäletamiseks” olnud piisavad.

Üldiselt arvatakse, et kohutavate kuritegude ohvrite jaoks õigluse taastamine eeldab nelja olulist elementi:

1. kuriteo toimumise tunnistamine;
2. selleni viinud tegevuste hukkamõistmine;
3. ellujäänutele hüvitise maksmine;
4. toimunu meelepidamine, et see ei saaks enam korduda.

Tunnistamine

Juhtunu tunnistamine aitab üksikisikutel ja riikidel minevikuga leppida ning selle juurest sotsiaalselt, poliitiliselt ja majanduslikult edasi liikuda. Tunnistamine võib tähendada näiteks riigi ametlikku vabandust. Apartheidijärgses Lõuna-Aafrika Vabariigis, Marokos, Tšiilis, Argentinas ja endises Jugoslaavias on oma vastutuse tunnistamisele suuresti kaasa aidanud tõe väljaselgitamise ja lepitamise protsessid.

Ebaõiglust ei saa heastada, kui seda ei tunnistata. Romade kannatusi ei ole peaaegu üldse tunnistatud. Kui seda oleks tehtud, oleksid Euroopa riikide valitsused ehk rakendanud tugevamaid meetmeid valusaid mälestusi kandvate inimeste abistamiseks. Võib-olla teeksid nad rohkem ka selleks, et lõpetada nende jätkuv diskrimineerimine.

Hukkamõistmine

Kui on toime pandud kuritegu, tuleb läbi viia põhjalik uurimine ning süüdlased tuleb hukka mõista ja kohtu alla anda. Pärast Rahvusvahelise Kriminaalkohtu loomist, mis tekitas võimaluse genotsiidikuritegude kohtulikuks arutamiseks, on võimalik massilise inimõiguste rikkumise kohtus korralikult kaaluda ja seejärel hukka mõista. Oluline on see, et kohus oleks

Nende mälestatud eneseohverdus kuulus ainult meestele ja sõjaväelastele. Kalmistuid ei tehtud kohtadeks, kus pidada meele naiste, laste, pagulaste või loomade ohverdusi. Nende planeeringuga mälestati surma, aga mitte võitlejate elu muid aspekte: hirmu, mustust, igavust, aga ka nalju, kambavaimu või resignatsiooni.

Sonia Batten

täiesti objektiivne ning ei kordaks Nürnbergi protsessi ajal tehtud vigu, mis paljude arvates vastasid „võitja õiguse” põhimõttele. Õiguspäraseks hukkamõistmiseks tuleb kaaluda konflikti või genotsiidi kõigi osapoolte rolle, olenemata kõrvalseisjate arvamusest selle kohta, kes on süüdiolene pool.

Paljud kritiseerisid Endise Jugoslaavia Rahvusvahelist Kriminaaltribunali (ICTY), kuna see ei käsitlenud NATO pommitamiste teemat, kuigi *Amnesty International* ja teised inimõigusi kaitsvad organisatsioonid esitasid tõendeid, et mõlemad pooled olid toime pannud sõjakuritegusid.

? *Kas enda väitel inimõiguste kaitsjad tuleks hukka mõista, kui ka nemad rikuvad inimõigusi?*

Hüvitamine

Pärast Teist maailmasõda on Saksamaa vastu võtnud mitmeid seadusi, mille alusel maksatakse hüvitist natside poolt tagakiusatud inimestele. 1951. aastal ütles Saksamaa Liitvabariigi esimene kantsler Konrad Adenauer: „Meie nimel on juutide isiku ja vara vastu toime pandud sõnulkirjeldamatuid kuritegusid, mis vajavad nii moraalselt kui ka materiaalselt hüvitamist ja heastamist...” Sellegipoolest tunnistati romade tagakiusamise rassitlikku iseloomu alles 1979. aastal. Kuigi pärast seda tekkis ka romadel õigus taotleda oma kannatuste eest hüvitist, olid paljud selleks ajaks juba surnud.

Sarnaseid juhtumeid on veel küllaga, näiteks endise Jugoslaavia sõdade ajal vägistatud naised, kes ei ole saanud selle eest mingit hüvitist.

Meelespidamine

Isegi kui mõni sündmus on tunnistatud ametliku mälestamise vääriliseks ning selle ohvrite kannatusi on ka tegelikult kinnitatud, võib siiski juhtuda, et mälestamise korraldus ja sellega ühiskonnale antav sõnum ei tõsta esile sündmusest saadud õiget õppetundi. Kui me oleksime orjandust ja kolonialismiajastu muid kuritegusid tõepoolest korralikult mäletanud, kas ei oleks siis nende kuritegude eest vastutavad riigid pidanud ka oma elanikele selgitama põhjustatud kannatuste ulatust? Kui ametlik mälestus Teisest maailmasõjast oleks üdini aus, kas ei peaks me siis ka tunnistama liitlasvägede sõjakuritegusid? Ning kui meil oleks õnnestunud oma mällu jäädvustada tõepärane pilt holokaustist, kas ei peaks me siis suuremal määral tunnistama puudega inimeste, homoseksuaalide ja romade kannatusi? Ometi on need kolm rühma kogu Euroopas kõige enam diskrimineeritute seas.

? *Mis olid teie arvates natside korraldatud holokausti tegelikud õppetunnid?*

Juutide kannatused on hästi teada ja tunnustatud. Kuid lisaks sellele rahvusrühmale põhjustatud kohutavate ja kriminaalsete kannatuste tunnistamisele peaks holokausti tegelik õppetund puudutama ju mis tahes rühma diskrimineerimist. Mineviku kuritegusid tunnistades on oluline jälgida, et endisi ohvreid ei loetaks süütuks juhul, kui nad ise praegu inimõigusi rikuvad. Vastasel korral on holokausti õppetund üksnes see, et juudid ei tohi enam kunagi sel viisil kannatada – mitte et keegi ei tohi niimoodi kannatada.

On üsna tõenäoline et ilma tunnistamise, hukkamõistmise, hüvitamise ja mäletamiseta hakatakse mälestust ebaõiglusest ja massilistest inimõiguste rikkumistest kasutama praeguste tegude õigustusena. Kollektiivse mälu manipuleerimine riikliku poliitika eesmärkidel on kogu Euroopas endiselt tõsine oht. Hispaanias sealse kodusõja ohvrite väärkuse taastamise küsimuses puhkenud vaidlused ning Armeenia ja Türgi vahelised pinged seoses armeenlaste deporteerimise ja hukkamisega Osmanite impeeriumis 1915. aastal on vaid kaks näidet sellest, kuidas ajaloomälu kasutatakse uute lahkkelide ja vastuolude tekitamiseks.

OLULISED KUUPÄEVAD

27. jaanuar

Rahvusvaheline holokaustiohvrite mälestuspäev

8. märts

Rahvusvaheline naistepäev

21. märts

Rahvusvaheline rassilise diskrimineerimise kaotamise päev

7. aprill

Rwanda genotsiidi ohvrite mälestuspäev

1. mai

Rahvusvaheline töötajate solidaarsuse päev

5. mai

Euroopa päev

8.–9. mai

Teises maailmasõjas hukkunute mälestamise ja lepituse aeg

21. mai

Ülemaailmne dialoogi ja arengut edendav kultuurilise mitmekesisuse päev

26. juuni

ÜRO rahvusvaheline piinamisohvrite toetuspäev

18. juuli

Rahvusvaheline Nelson Mandela päev

2. august

Rahvusvaheline roma holokausti mälestuspäev

6. august

Hiroshima päev

9. august

Rahvusvaheline põlisrahvaste päev

23. august

Orjakaubanduse ja selle lõpetamise rahvusvaheline mälestuspäev

23. august

Üleeuroopaline stalinismi ja natsismi ohvrite mälestamise päev

21. september

Rahvusvaheline rahupäev

9. november

Rahvusvaheline fašismi ja antisemitismi vastane päev

29. november

Rahvusvaheline Palestiina rahvale solidaarsuse osutamise päev

2. detsember

Rahvusvaheline orjapidamise keelustamise päev

Suuline ajalugu

Suulise ajaloo metodoloogias keskendutakse inimestele kui ajaloo kandjatele ning kasutatakse mälu minevikusündmuste mõtestamiseks olevikus. Koondades erinevate konfliktipoolte isiklike mälestusi ja lugusid, keskendutakse suulises ajaloos inimestele, toetades ühtlasi ajaloo käsitlemist eri vaatenurkadest ning leppimist. *Remember for the Future* (Mäletage tuleviku nimel) on Saksamaa täiskasvanuhariduse ühenduse *DVV International* korraldatud projekt, milles suulist ajalugu kasutatakse leppimise ja dialoogi toetamiseks. Algselt keskendus projekt Kagu-Euroopale, kuid sellega on partneritena liitunud ka muid piirkondi, näiteks Armeenia, Türgi ja Venemaa Föderatsioon.⁶

Euroopa Nõukogu töö

Haridus

Teise maailmasõja rusudest tekkinud Euroopa Nõukogu on võtnud oma põhieesmärgiks astuda vastu 20. sajandi esimest poolt valitsenud totalitaarsetele ideoloogiatele ja nende tagajärgedele: sallimatus, eraldatus, tõrjutus, vaen ja diskrimineerimine. Euroopa Nõukogu kaitstavad väärtused (demokraatia, inimõigused ja õigusriik) kuuluvad sõjajärgsesse ennetustegevusse, millega püütakse ehitada Euroopa ühiskonda, kus muu hulgas ka kultuuridevahelise dialoogi abil õpitakse austama igaühe võrdset inimväärikust.

1954. aastal vastu võetud Euroopa kultuurikonventsioon on esile toonud vajaduse õpetada kõigi liikmesriikide ajalugu üleeuroopalises kontekstis, et soodustada vastastikust mõistmist ning hoida ära selliste inimsusevastaste kuritegude kordumist. Holokausti teema käsitlemiseks koolides viidi läbi projekt „Euroopa 20. sajandi ajaloo õppimine ja õpetamine”.

2001. aastal kuulutas Euroopa Nõukogu välja holokausti mälestamise ja inimsusevastaste kuritegude ennetamise päeva eesmärgiga kindlustada selle teema õpetamist kogu Euroopas. Euroopa mälestamispäeval ei ole ühte kindlat kuupäeva. Iga liikmesriik peaks valima oma ajaloost olulise kuupäeva, et õpilastele oleks selge, et jutt käib nende enda kultuuripärandist.

Parlamentaarne assamblee on teinud korduvalt üleskutseid ajaloo õpetamises eri vaatenurkade tutvustamiseks. Oma soovitusel 1880 (2009) kinnitas assamblee, et „ajalugu mängib ka tänases Euroopas olulist poliitilist rolli. See võib soodustada suuremat mõistmist, sallivust, isikute- ja rahvastevahelist usaldust, aga sellest võib saada ka lahutatuse, vägivalla ja sallimatuse kandja”. Ajalooõpetamine võib olla konflikti- ja konfliktijärgsetes piirkondades rahu ja leppimist toetav vahend. Soovitusel rõhutatakse, et samu ajaloosündmusi saab käsitleda ja tõlgendada mitmel viisil, mistõttu kasulik oleks rakendada mitmeperspektiivilist ajalooõpetust, mis aitab kujundada õpilastes austust mitmekesisuse ja kultuuriliste erinevuste suhtes, mitte tavapärasest ajalooõpetust, mis võib kinnistada natsionalismi negatiivsemaid aspekte.

Nõukogu korraldatud projektis „Jagatud ajalugu eraldusjoonteta Euroopa nimel” osalevad ajaloolased, õppekavade koostajad, õpikute ja muude pedagoogiliste materjalide autorid ning ajalooõpetajate koolitajad. Projekti eesmärk on ennetada konflikte ning saada toetust leppimisprotsessidele. Selleks tahetakse esile tõsta Euroopa rahvaste ühist ajaloolist pärandit, parandades teadmisi ajaloolistest vastasmõjudest ja koostöövormidest. Euroopa Nõukogu käsitab holokaustimälestuse edasikandmist ja inimsusevastaste kuritegude ennetamist ühtse protsessina, mille juurde kuulub ka põhiväärtuste ja kultuuridevahelise dialoogi edendamine. Kavandatud meetmed hõlmavad spetsiaalseid üritusi, noorteliikumiste, noorteühenduste ja vabaühenduste juhtide koolitamist ning erilise tähelepanu pööramist holokausti eitamisele ja revisionismile. Selleks korraldatakse õpetajatele erikoolitusi, kus käsitletakse teismeliste identiteediotsinguid, mille käigus neid võivad mõjutada võõraste tõrjumist propageerivad demagoogilised avaldused või paeluda holokausti õudused. Samal ajal tuleb mõelda ka uutele kommunikatsioonivahenditele, mida just noored kasutavad võrgustike loomiseks ja sõnumite levitamiseks.

Tahame, et mälestusmärgid oleksid ideede vahetamise kohad, mitte kondihunnikud.

Ildephonse Karengera, Rwanda genotsiidi mälestamise ja ennetamise ühingu juhataja

Ajaloolised vaidlused ei tohiks hoida inimõigusi pantvangis. Ajaloosündmuste ühepoolsetel tõlgendustel või moonutustel ei tohiks lubada põhjustada vähemuste diskrimineerimist, ksenofoobiat ega konflikti taasestumist. Uusi põlvkondi ei tohiks süüdistada nende esivanemate tegude eest.

Thomas Hammarberg, Euroopa Nõukogu inimõigusvolinik

Noorus

Mälestamise teema on noorte puhul aktuaalne. Lisaks noorte osalemisele relvakonfliktides (inimõiguste rikkumiste toimepanijate või sihtmärkidenäna) on ka mälestamistegevused ja -projektid suunatud eelkõige noortele, sest nende kaudu saab ellu viia leppimist ja dialoogi. Seetõttu on loodud palju rahvusvahelisi noorteorganisatsioone, mille eesmärk on üle saada vihkamisest ja eelarvamustest ning asendada natsionalistlikud ja ksenofoobsed maailmakäsitlused rahvusvahelise solidaarsusega. Prantsuse-Saksa noortebüroo (*Franco-German Youth Office*) asutamine 1963. aastal on üks näide soovist saavutada leppimist ning noore rollist selles protsessis. Prantsusmaa ja Saksamaa asutasid büroo selleks, et edendada oma riikide noorte dialoogi ja vastastikuseid külastusi. Nüüdseks on tegevus laienenud ka teistele riikidele.

? Mille eest oma riigi ajaloos te tunnete ennast vastutavana?

Paljud noorteorganisatsioonid on otseselt või kaudselt kaasatud noortele mõeldud mälestamistegevustesse. Euroopa vähemustesse kuuluvaid noori esindavad organisatsioonid kannavad nende kogukondade mälu ja identiteeti. Seega täidavad nad oma liikmete suhtes otsest hariduslikku ülesannet ning ühtlasi esindavad vähemusi ühiskonnas. Teised noorteorganisatsioonid tegelevad tõsiselt inimõiguste rikkumisi käsitleva teavitustööga ning edendavad leppimist ja dialoogi. Sellist tegevust toetavad aktiivselt nii Euroopa Noortekeskus kui ka Euroopa Noortefond. See hõlmab teadlikkuse suurendamist holokausti, Rwanda ja Armeenia genotsiidide kohta, eri kogukondade vahelist koostööd ja rahu kindlustamist ning konflikti vastaspoolega dialoogi algatamist, näiteks noorte rahulaagrite vormis. Euroopa juudi üliõpilaste liit on koos teiste organisatsioonidega algatanud mitmeid genotsiidi käsitlevaid haridusprojekte, kus vaadeldakse koos nii holokausti kui ka Rwanda, Darfuri ja teisi genotsiide.

Noorte romade tegevuskavas nähakse ette roma noorte identiteedi tugevdamist. Selleks tuleks tutvustada romade ajalugu ja keelt nii romade kogukondades kui neist väljaspool, näiteks rahvusvahelise romade päeva ning romade ja sintide genotsiidi mälestuspäeva raames.

Lõpumärkused

¹ www.coe.int/t/dg4/education/remembrance/archives/dayRemem_en.asp

² <http://ositaebiem.hubpages.com/hub/BIAFRA-THE-FORGOTTEN-GENOCIDE>

³ www.religioustolerance.org/genocide5.htm

⁴ <http://globalblackhistory.blogspot.co.uk/2012/02/forgotten-history-king-leopold-and.html>

⁵ Euroopa Parlament, (2003/2230(INI)).

⁶ www.historyproject.dvv-international.org

⁷ Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele, Rec(2001)15, milles käsitletakse ajaloo õpetamist 21. sajandi Euroopas.

...haridusvaldkonnas tuleks teha kõik võimalik selleks, et vältida sellele sajandile jälje jätnud laastavate sündmuste kordumist ja eitamist. Peame silmas holokausti, genotsiide ja teisi inimsusevastaseid kuritegusid, etnilist puhastamist ning inimõiguste ja põhiväärtuste massiivseid rikkumisi, mille ärahoidmine on Euroopa Nõukogu jaoks eriti oluline.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee⁷

Ilma mäleta rahvas võib kaotada oma hinge.

Ngugi wa Thiong'o

Murdke nende tahe propaganda surve või piinamisega. Ärge laske neil surra. Ärge laske nende seisundil halveneda sellisele tasemele, kus neid ei saa enam küsitleda.

Ülekuulaja käsiraamat, Kambodža

Seotud harjutused

- Kolm asja
- Chahal vs. Ühendkuningriik
- Dosta!
- Kui palju raha me vajame?
- Keelebarjäär
- Mälusõnad
- Terrorism
- Kiviga viskamine
- Vägivald minu elus

Et kuni põhilised inimõigused on võrdselt tagatud kõigile, olenemata rassist, kestab sõda. Et kuni selle päevani jääb unistus püsivast rahust, maailmakodaniku staatusest, rahvusvahelise kõlbluse valitsemisest üksnes mööduvaks illusiooniks, mille poole tuleb püüelda, kuid mida kunagi ei saavutata. Nüüd on kõikjal sõda.

Bob Marley¹

Inimõigustealaste konventsioonidega tagatud kaitse ei lakka olemast relvakonfliktide ajal.²

Rahvusvaheline Kohus

Sõda ja terrorism

Kõik ÜRO liikmed hoiduvad oma rahvusvahelistes suhetes jõuga ähvardamisest või jõu tarvitamisest nii iga riigi territoriaalse puutumatus, poliitilise sõltumatuse vastu kui ka mõnel muul viisil, mis ei ole kooskõlas ÜRO eesmärkidega.

ÜRO põhikiri, artikli 2 lõige 4

Sõda, terrorism ja inimõigused

Sõjad ja terrorismiaktid muudavad inimõiguste reeglistiku kehtivuse sedavõrd küsitavaks, et see näib peaaegu kokku varisevat. Raske on näha inimõigusi olukorras, kus inimeste elu tahtlikult hävitatakse või nende kannatusi peetakse paratamatuks kahjuks massipommitamistes, mis põhjustavad otseselt või kaudselt haigusi, kannatusi, kodude hävingut ja surma. Sõjad halvendavad eranditult kõigi inimõiguste teostamisvõimalusi, eriti kui tegu on kaukestva konfliktiga. Tervishoiusüsteemid lagunevad, haridus kannatab, elamistingimused, töö, toidu- ja veevarud, õigussüsteem, ajakirjandus- ja sõnavabadus ning vastutus oma riigi või vastaspoole kuritarvituste eest muutuvad piiratumaks või kaovad sootuks. Laste, naiste, vähemusrühmade ja pagulaste õiguste teostamisvõimalused, mis juba rahuajal on kehvapoold, muutuvad sõja ajal peaaegu kindlasti veel väiksemaks.

Sõda ja terrorism tähendavad inimsuse kokkuvarisemist. Need õhnestavad ja heidavad kõrvale inimõiguste kõige kesksemaid väärtusi ning neid kaitsvat õigussüsteemi. Kuid inimõigused toimivad isegi sellise kokkuvarisemise keskel, olgugi et nõrgestatud kujul. Nad ei suuda ära hoida küll kogu kurja, kuid nad võivad pakkuda mingil määral kaitset ning lootust õigluse võidulepääsemisele.

Sõjad ja riiklikud eriolukorrad võimaldavad riikidel mõnede oma inimõigustealaste kohustuste suhtes erandeid teha või nende täitmise ajutiselt peatada. Kuid on teatud inimõigusi, näiteks õigus elule ja piinamise, ebainimliku ja alandava kohtlemise keeld, mida tuleb austada alati ja igas olukorras. Neid peetakse sedavõrd tähtsaks ja põhjanevaks, et neid ei tohi rikkuda isegi siis, kui tekib oht riigi julgeolekule.

Euroopa Inimõiguste Kohus leidis 2011. aastal³ (kohtuasjas Al-Skeini ja teised vs. Ühendkuningriik), et Ühendkuningriik oli Iraagis Basras läbi viidud julgeolekuoperatsioonide käigus rikkunud mitmete tsiviilelanike suhtes Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 2 (õigus elule). See oli esimene omataoline kohtuotsus, milles leiti, et Euroopa inimõiguste konventsioon kehtib ka sõja ajal, välisriikide territooriumil ning kogu piirkonnas, mille üle konventsiooni osalisriik omab tegelikku kontrolli. Muudes kohtuasjades on leitud, et vangide kohtlemine vangilaagrites vastas piinamise tunnustele.

Millal on sõda sõda?

Sõjal ja terrorismil on palju sarnaseid jooni. Mõlemaga kaasneb äärmuslik vägivald, mõlemad on ajendatud poliitilistest, ideoloogilistest või strateegilistest eesmärkidest ning mõlema puhul ründab üks inimrühm teist. Mõlemal on elanikkonna jaoks kohutavad tagajärjed, olgu need siis tahtlikud või mitte. Sõjad on tavaliselt suurema ulatusega ning põhjustavad rohkem hävingut, sest sõdu peavad sageli riigid, kelle käsutuses on sõjaväed ja tohutud relvaarsenalid. Terroristlike rühmituste sõjalised oskused ja rahalised vahendid ei ole tavaliselt võrreldavad riikide omadega.

Kuid lisaks meetodite ja vägivalda ulatuse erinevustele käsitletakse sõda ja terrorismi erinevalt ka rahvusvahelises õiguses. Need erinevused ei ole alati selgepiirilised ning isegi eksperdid võivad olla eriarvamusel, kas mõni vägivaldne aktsioon tuleks liigitada terrorismi, kodusõja, ülestõusu, enesekaitse, õigustatud enesemääramise või mõne muu kategooria alla.

? *20. sajandil on tšetšeenid, abhaasid, kurdid, palestiinlased ja liri rahvuslased käsitanud oma tegevust sõjana koloniseeriva riigi vastu. Riigid omakorda on nimetanud selliste rühmituste tegevust terrorismiks. Kuidas tuleks otsustada, milline termin on õige?*

Probleemid sõja määratlemisega

Mõnikord määratletakse sõdu selle järgi, et need leiavad aset riikide vahel. Kuidas aga sel juhul suhtuda kodusõdadesse või nn „terrorismivastasesse sõjasse”? Mõnikord arvatakse, et sõja aluseks on selle ametlik väljakuulutamise, kuid sel juhul jäävad määratluse alt välja mitme aasta jooksul läbi viidavad madala intensiivsusega pommitamiskampaaniad, näiteks Ameerika Ühendriikide rünnakud Pakistani piiridel või Iraagi lennukelutsoonides 1990. aastatel.

Kas sõja määratluse alla peaksid kuuluma ka majandus- või kaubandussõjad, mis mõlemad võivad olla äärmiselt ohvriterohked? Kas sanktsioonid on samuti teatav sõja vorm? UNICEFi hinnangul põhjustasid 1990. aastate sanktsioonid Iraagi vastu üle poole miljoni lapse (ja paljude täiskasvanute) surma.

? *Preisi kindral Carl von Clausewitz määratles sõda järgmiselt: „Sõda on niisiis jõu kasutamise akt, mille eesmärk on sundida vaenlast alistuma meie tahtele.” Kas nõustute selle definitsiooniga?*

OLULISED KUUPÄEVAD

12. veebruar

Punase käe päev

24. aprill

Armeenlaste genotsiidi mälestuspäev

8.–9. mai

Teises maailmasõjas hukkunute mälestamise ja lepituse aeg

15. mai

Rahvusvaheline siseveendumusliku keeldumise päev

21. mai

Ülemaailmne terrorismi vastu võitlemise päev

29. mai

Rahvusvaheline ÜRO rahuväljavajate päev

6. august

Hiroshima päev

21. september

Rahvusvaheline rahupäev

6. november

Rahvusvaheline sõdade ja relvakonfliktide poolt põhjustatud keskkonkahjude tõkestamise päev

Rääkida sõja võitmisest on sama hea, kui rääkida näiteks maavärina võitmisest.

Jeanette Rankin⁴

Terrorism on kindla eesmärgiga ähvardamine: terrori ähvardusel tahetakse panna inimesi tegema midagi, mida nad muidu ei teeks.

Igor Primoratz

Mis on terrorism?

Terrorism on veel üks termin, mida kõik meelsasti kasutavad, kuid mille täpses tähenduses ei suudeta kokku leppida. Isegi eksperdid vaidlevad endiselt selle üle, kuidas seda terminit tuleks kasutada. Väidetavalt on olemas üle saja erineva terrorismi definitsiooni, millest ükski pole üldtunnustatud.

Sellisel üksmeele puudumisel on väga praktilised tagajärjed. Näiteks ei ole ÜROs vaatamata üle 60 aasta kestnud katsetele suudetud vastu võtta terrorismivastast konventsiooni, sest liikmesriigid ei suuda terrorismi määratluses kokku leppida. ÜRO Peaassamblee lähtub terrorismi kohta tehtavates avaldustes enamasti järgmisest määratlusest:

„Kriminaalsed teod, mis kavatselt või loodetult kutsuvad poliitilistel eesmärkidel esile hirmu avalikus üldsuses, inimeste gruppides või konkreetsetes inimestes, ei ole mingil juhul õigustatud mis tahes poliitilistel, filosoofilistel, ideoloogilistel, rassistlikel, etnilistel, religioossetel või muudel sarnastel kaalutlustel.”⁵

Endisaegsed terroristid

Kolm kõige kuulsamat enne 18. sajandit tegutsenud „terroristlikku” rühmitust tegutsesid kõik religioossetel eesmärkidel. Seloodid olid 1. sajandil tegutsenud judaistlik rühmitus, kelle eesmärk oli roomlased Palestiinast välja ajada. Nad kasutasid halastamatuid meetodeid, näiteks pussitasid rahvakogunemistel ootamatult inimesi ja kadusid siis kiiresti rahva hulka.

- Hašašiinid olid keskaegsed šiidi moslemid, kelle eesmärk oli islamit puhastada ning kes ründasid väljapaistvaid usujuhte, kasutades tähelepanu võitmiseks selootidega sarnaseid meetodeid.
- Thagid kuulusid India rühmitusse, mida mõnikord nimetatakse ka sektiks ning mis tegutses umbes 600 aasta jooksul, mõrvates rändajaid julmalt kägistamise teel ning väga kindlate reeglite järgi. Nemad pidasid sellistest rühmitustest kõige kauem vastu ning likvideeriti 19. sajandil tänu nende seast värvatud informatoritele.

❓ *Kas tuumarelvaga ähvardamine peaks kuuluma terrorismi määratluse alla?*

Terrorism: liigitus

Allpool loetletud tunnuseid on tihti peetud oluliseks, et otsustada, kas mingi tegu on „terroristlik” või mitte. Tuleb siiski arvestada, et kõik eksperdid ei ole nende suhtes ühel nõul.

- **Teol on poliitilised eesmärgid.**

Terrorismiaktil on tavaliselt mingi kaugem ja strateegilisem eesmärk, mis ei piirdu akti otsese mõjuga. Näiteks pommirünnakutega tsiviilisikute vastu tahetakse muuta avalikku arvamust, et sel teel valitsusele survet avaldada.

- **Teoga kaasneb vägivald või vägivaldaga ähvardamine.**

Mõned autorid arvavad, et ka vägivaldaga ähvardamine võib kujutada endast terrorismiakti, kui seda uskuma jäädakse, sest see tekitab potentsiaalsetes sihtmärkides hirmu ning seda saab kasutada poliitilistel eesmärkidel.

- **Terroristlik tegu on kavandatud nii, et see avaldaks tugevat psühholoogilist mõju.**

Sageli väidetakse, et terrorismiaktid on olemuselt juhuslikud, kuid tegelikult valib enamik terrorirühmitusi oma sihtmärke hoolikalt, et saavutada maksimaalset reaktsiooni ning võimaluse korral anda löök režiimi sümbolite pihta.

Terrorismiakt = rahuaegne sõjakuritegu.

A.P. Schmid oma 1991. aasta aruandes ÜROle

- **Terrorismiga tegelevad mitteriiklikud rühmitused, mitte riigid.**

See on tõenäoliselt vaatlajate ja ekspertide seas kõige enam vaidlusi põhjustanud väide. Riikide meelest väljendab see terrorismiaktide põhiolemust, aga kui me ütleme, et terrorismiakte saavad toime panna ainult mitteriiklikud rühmitused, siis oleme juba ette otsustanud, et ükski riiklik vägivallategu ei saa kuuluda terrorismi määratluse alla, olgu see nii kohutav kui tahes.

- **Terrorismiga kaasneb teadlik rünnak tsiviilelanike vastu.**

Sellegi tingimuse üle on paljud eksperdid vaieldud, sest sellega välistatakse võimalus, et rünnakud sõjaväelaste või muude riigiametnike, näiteks poliitikute või politsei vastu võivad olla terroristlikud.

🔍 **Kas oskate terrorismi defineerida? Mille poolest erinevad terrorismiaktid muudest vägivalla vormidest?**

Kas riigid saavad toime panna terrorismiakte?

Sõna „terrorism“ kasutati esmakordselt seoses Prantsusmaal 18. sajandi viimasel aastakümnel ning eriti aastatel 1793–1794 Maximilien Robespierre'i juhitud terrorirežiimiga (*régime de la terreur*). Neid aastaid iseloomustasid vägivaldsed repressioonimeetodid, kaasa arvatud poliitiliste vastaste üle kohtumõistmiseks moodustatud revolutsioonilise tribunali loal korraldatud massilised hukkamised. Eriti just selle perioodi lõpus mõisteti inimesi tihti süüdi ka ainult kahtluse alusel õiglast kohtumõistmist isegi teesklemata.

Kõige selle tagajärjel tekkis üldine hirmuõhustik: inimesed ei saanud ennast enam juhusliku vägivalla ohu ees turvaliselt tunda. Selliste sündmuste kaudu jõudis meie sõnavarasse sõna „terrorism“.

19. sajandi jooksul hakati terrorismi mõistet seostama rohkem võimu kukutada püüdivate riigisiseste rühmitustega, mitte enam niivõrd riiklike terrorisüsteemidega. Kogu Euroopas kasutasid revolutsioonilised rühmitused vägivalda, et valitsejaid või repressiivseks või ebaõiglaseks peetud riigistruktuure kukutada. Eelistatud meetodina kasutati üldiselt atentate ning selliselt õnnestus tappa näiteks Vene keiser, Prantsuse president, Austria-Ungari keisrinna ja Itaalia kuningas.

20. sajandil, mis osutus ohvrite arvu ja võib-olla ka meetodite julmuse ja ebainimlikkuse poolest kõige kohutavamaks, kasutasid oma eesmärkide saavutamiseks vägivalda nii riikide valitsused kui ka mitteriiklikud rühmitused. Sajandi lõpuks aga oli terrorismi mõiste kitsenenud peaaegu eranditult ainult viimasele kategooriale. Selliseid mitteriiklikke rühmitusi varustavad sageli relvade, raha ja isegi väljaõppega teised riigid. Kas terroristlikke rühmitusi ettevalmistavad ja toetavad riigid on seetõttu terroristlikud riigid?

🔍 **Kas teie arvates tuleks riikide tegevust nimetada „terroristlikuks“, kui see põhjustab rahva seas hirmu ja terrorit?**

Jõu kasutamine rahvusvahelises õiguses

Rahvusvahelises õiguses on reguleeritud mitmeid olukordi, mis on seotud jõu kasutamisega riikide poolt. Mõnikord – nagu näiteks käesoleva osa alguses kasutatud tsitaadi puhul – kohaldatakse õigust olukordadele, kus üks riik kasutab jõudu või jõuga ähvardamist teise riigi suhtes. Sellised olukorrad liigitatakse üldiselt sõja mõiste alla ning neid reguleerivad ÜRO põhikiri ja Julgeolekunõukogu otsused. Mõnikord kohaldatakse õigust selle suhtes,

🔍 Olen veendunud, et parim – ja ainus – strateegia terrorismi isoleerimiseks ja võitmiseks on inimõiguste austamine, sotsiaalse õigluse edendamine, demokraatia täiustamine ning õigusriigi põhimõtete järgimine.

Sergio Vieira de Mello

Pühalik lahtiütlemine sõjast kui riikliku poliitika tegemise vahendist tähendab, et selline sõda on rahvusvahelise õiguse kohaselt õigusvastane ning sellist sõda kavandavad ja pidavad isikud [...] panevad seda tehes toime kuriteo.

Nürnbergi protsessi otsusest

Genotsiid on tegu, mis on toime pandud kavatsusega hävitada osaliselt või täielikult rahvuslikke, etnilisi, rassilisi või usulisi üksusi.

Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon (1948)⁷

Sõda ja terrorism

millisel viisil sõjas jõudu kasutatakse, st kas seda tehakse õiguspäraselt või õigusvastaselt. Nende küsimustega tegeletakse rahvusvahelise humanitaarõiguse valdkonnas. Inimõigus-tealane õigus kehtib edasi ka sõja ajal, kuigi teatud õiguste piiramine riikide poolt võib olla lubatavam kui rahuajal.

Sõda rahvusvahelises õiguses

ÜRO põhikiri, Kellogg-Briandi pakt

Kõrged lepinguosalisel kuulutavad oma rahva nimel pühalikult, et nad mõistavad hukka sõja kui rahvusvaheliste arusaamatuste lahendamise viisi ja loobuvad sõjast kui riigi poliitilisest vahendist lahendamaks probleeme teiste osapooltega.

Kellogg-Briandi pakt

(samuti tuntud kui üldine sõjast lahtiütlemise pakt või Pariisi pakt)

Kellogg-Briandi pakt oli Esimesele maailmasõjale järgnenud rahupüüdluste kõige suu-rejoonelisem väljendusvorm, millele kirjutas 1928. aastal alla 15 riiki ja hiljem veel 47 riiki. Kuigi pakt ei hoidnud ära hilisemaid sõjalisi aktsioone osalisriikide vahel ega Teise maailma-sõja puhkemist, oli selle sõlmimine oluline, sest sellega pandi alus rahuvastaste kuritegude ideele, mida kasutati keskse argumendina Nürnbergi protsessides. Nürnbergi põhimõtete⁶ kohaselt tähendab rahuvastane kuritegu agressioonisõja või rahvusvaheliste lepingutega vastuolus oleva sõja kavandamist, ettevalmistamist, algatamist ja pidamist.

Pärast Nürnbergi protsessi sai liikmesriikide vastastikust jõukasutust reguleerivaks põhidokumendiks ÜRO põhikiri. Selles ei keelustata sõda täielikult, vaid lubatakse riikidel teatud rangelt määratletud tingimustel sõda pidada, kui see on vajalik enda kaitsmiseks. Siiski peavad ka sellised kaitsesõjad saama ÜRO Julgeolekunõukogu heakskiidu, välja arvatud erandjuhtudel, kui on vaja kiiresti tegutseda enne, kui Julgeolekunõukogu saab kokku tulla.

Kaitsekohustus

Viimastel aastatel on mõned riigid propageerinud ideed, et kui mõni riik paneb oma rahva kallal toime ränki kuritarvitusi, näiteks tekib genotsiidioht, peaks ÜRO olema õigus ja kohustus inimeste kaitseks sekkuda. See hõlmab ka sõjaliste aktsioonide võimalust vastutava riigi vastu. Debatid ajendiks sai Rwanda genotsiid, millesse rahvusvaheline üldsus ei sekkunud. Kosovo sõda peetakse üheks esimeseks sõjalise humanitaarse sekkumise näiteks ning sarnastest põhimõtetest lähtus ka NATO sõjaline sekkumine Liibüas 2011. aastal.

Kaitsekohustuse idee ei ole täielikult vastuoludeta. Genotsiid ja muud sarnased teod, mille puhul kaitsekohustus rakendub, on tõepoolest kohutavad. Samas on kriitikud väitnud, et kaitsekohustust saab kasutada ka ettekäändena ning mõned sõjalised sekkumised ei ole tegelikult põhinenud reaalsel massikuritegude ohul, vaid on olnud pigem poliitilise iseloomuga. Jääb mulje, et on massikuritegusid, mille puhul kaitsekohustus ei rakendu, samas kui mõnikord sekkutakse ka siis, kui inimestele avalduv oht ei ole tegelikult sedavõrd suur. Ka kaitsekohustus sisaldab eeldust, et enne sõjaliste meetmete rakendamist peaksid sekkuvad riigid püüdma saavutada lahendust kõigi muude võimalike vahenditega. Alati ei ole selge, kas kõiki neid võimalusi on lõpuni kasutatud. Viimaks on kaheldud ka selles, kas sõda kui iseenesest kohutav ja hävitav nähtus on sobiv vahend, mida kasutada ülekohtu lõpetamiseks. Kas riigi pommitamine koos kõigi selle tagajärgedega saab olla parim moodus rahu edendamiseks ning pooltevahelise sageli väga sügavate juurtega konflikti lahendamiseks?

? Kas sõda saab olla „kahest halvast parim”?

Sõja seadused

Isegi sõja ajal kehtivad teatud seadused, millega piiratakse sõdivate poolte tegevusvabadust, näiteks seoses sõjavangide kohtlemise, tsiviilelanikkonna ründamise ja haavatutele arstiabi osutamisega. Sõjapidamise seadused on kehtestatud Genfi konventsioonidega, mis kuuluvad rahvusvahelise humanitaarõiguse valdkonda.

Esimene Genfi konventsioon

Esimene Genfi konventsioon sõlmiti 1864. aastal. Protsessi algatas Genfi elanik Henry Dunant, kui ta sattus 1859. aastal Itaalias tunnistajaks Solferino lahingule. Teda kohutas nähtud hoolimatus haavatute suhtes, kes jäeti lihtsalt lahinguväljale surema. Ta tegi ettepaneku sõlmida rahvusvaheline leping, millega tunnustatakse mõne neutraalse organisatsiooni õigust osutada sõja ajal humanitaarabi. Tema ettepanekute tulemusena loodi Rahvusvaheline Punase Risti Komitee ning võeti vastu esimene Genfi konventsioon. Konventsiooniga nähti ette sõjategevusest enam mitte osa võtvate isikute humaanne ja väärikas kohtlemine, olenemata sellest, kummal poolel nad võitlesid.

Genfi konventsioonide väljatöötamist jätkati 1949. aastani, kui võeti vastu neljas Genfi konventsioon ning muudeti ja laiendati kolme eelmist konventsiooni. Hiljem võeti vastu ka kolm lisaprotokollit. Konventsioonid on täielikult või osaliselt ratifitseerinud 194 riiki.

Lisaks Genfi konventsioonidele kehtib rahvusvahelises humanitaarõiguses teisigi norme, näiteks Haagi konventsioonid ning mitmed rahvusvahelised lepingud relvade kohta, mida tohib või ei tohi sõjas kasutada. 1990. aastatel tegi vabaühendustest moodustatud koalitsioon lobitööd selle nimel, et saavutada maamiinide rahvusvaheline keelustamine. Selle tulemusena sõlmiti 1997. aastal Ottawa leping ehk isikuvastaste maamiinide keelustamise konventsioon, mille on nüüdseks ratifitseerinud 157 maailma riiki. Koalitsioon jätkab kampaniat ning püüab saavutada ka kobarpommide kasutamise keelustamist, kuna sarnaselt maamiinidega külvavad sellised pommid hävingut edasi ka pärast sõja lõppemist.

Sõjakuriteod

Rahvusvahelise humanitaarõiguse kõige tõsisemateks rikkumisteks peetakse sõjakuritegusid. Sõjakuriteod on sedavõrd rängad rikkumised, et nende eest saab üksikisikuid kriminaalkorras vastutusele võtta.

Sõjakuriteod

Vastavalt neljandale Genfi konventsioonile (1949) hõlmab sõjakuriteo mõiste (konventsiooni sõnastuses „rasked rikkumised”) järgmisi tegusid: „tahtlik tapmine, piinamine, ebainimlik kohtlemine, sealhulgas bioloogilised katsed, suurte kannatuste või raskete kehavigastuste või tervisekahjustuste tahtlik tekitamine, kaitstud isiku ebaseaduslik väljasaatmine või üleviimine või arreteerimine, kaitstud isiku sundimine teenima vaenuliku riigi relvajõududes, samuti tahtlik tegu, millega kaitstud isikult võetakse õigus [...] õiglasele ja korralisele kohtule, pantvangide võtmine ning vara ulatuslik hävitamine ja omastamine, mida ei õigusta sõjalised vajadused ja mis on toime pandud ebaseaduslikult ja pahatahtlikult.”

Samuti saab isikuid vastutusele võtta inimsusevastaste kuritegude, massimõrva ja genotsiidi eest. Inimsusevastased kuriteod on tsiviilelanike vastu toime pandud rasked kuriteod, nagu mõrv, vägistamine, piinamine, orjastamine ja küüditamine.

Esimest korda mõisteti sellistes kuritegudes süüdistatavate üksikisikute üle kohut Teise maailmasõja järel Nürnbergi ja Tōkyō protsessidel, kus kohtu all olid natsi-Saksamaa ja Jaapani poliitilised liidrid ja sõjaväejuhid. Pärast seda on moodustatud mitmeid eritribunale, näiteks endise Jugoslaavia, Rwanda, Kambodža, Liibanoni ja Sierra Leone konfliktidega

tegelemiseks. Mitmete teiste konfliktide puhul ei ole eritribunali moodustatud, kuigi tegu on sama tõsiste konfliktidega. Selle tõttu on mõnikord kriitiliselt väidetud, et tribunali moodustamine sõltub poliitilistest teguritest.

Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaaltribunal

ÜRO moodustas Endise Jugoslaavia Rahvusvahelise Kriminaaltribunali (ICTY) eesmärgiga võtta vastutusele isikud, kes panid endises Jugoslaavias peetud sõdade ajal toime raskeid kuritegusid. Enamik süüdistatutest olid serblased ning mõned vaatlajad on pidanud seda kallutatuse märgiks. Nii *Amnesty International* kui ka *Human Rights Watch* kritiseerisid Jugoslaavia tribunali selle eest, uurimata jäeti mitmed tõsised süüdistused NATO vägede aadressil, sealhulgas Serbia riigiteleviiooni ja raudteesilla pommitamine olukorras, kus oli selge, et kannatada saavad tsiviilelanikud. *Amnesty* raportis humanitaarõiguse rikkumiste kohta öeldakse, et „NATO ei rakendanud vajalikke ettevaatusabinõusid tsiviilohvrite arvu vähendamiseks”.¹⁰

Need, kes ekspordivad sõda, peaksid samal eksportima ka garanteeritud kaitset sõjametsikuste eest.

Judge Giovanni Bonello, Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus asjas *Al-Skeini ja teised vs. Ühendkuningriik*¹¹

? *Sõjatribunale, kaasa arvatud Nürnbergi protsesse, peetakse mõnikord „võitja õiguse” väljenduseks. Kas teie arvates tuleks mõlema sõdiva poole üle kohut mõista samade põhimõtete alusel?*

Rahvusvaheline Kriminaalkohus

20. sajandi teisel poolel tekkis liikumine eesmärgiga moodustada alaline kohus, mis vaataks läbi kõige hullemaid inimsusevastaseid kuritegusid. 1998. aastal võeti vastu Rooma statuut, mis lõi õigusliku aluse Rahvusvahelise Kriminaalkohtu asutamiseks. Kohus sündis 2002. aasta juulis ning asub Hollandis Haagis.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus on esimene alaline rahvusvaheline kohus ning selle ülesanne on mõista õigust sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude, genotsiidi ja agressioonikuritegude üle. Kuigi Rooma statuudi ratifitseerisid riigid, mõistab kriminaalkohus õigust kuritegude eest vastutavate inimeste, mitte riikide üle. 2012. aasta 1. jaanuari seisuga oli Rooma statuudiga ühinenud 119 riiki, sealhulgas peaaegu kõik Euroopa riigid, aga mitte näiteks Ameerika Ühendriigid, India, Hiina ja Venemaa. Kohus on algatanud uurimisi Sudaani, Keenia, Kongo Demokraatliku Vabariigi, Uganda, Kesk-Aafrika Vabariigi ja Liibüa konfliktide kohta.

? *Kas oskate nimetada mõnda isikut, kes vastutab sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude, genotsiidi või agressioonikuriteo eest ning tuleks Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ette toimetada?*

Terrorism rahvusvahelises õiguses

Terrorismi käsitlevate rahvusvaheliste õigusaktide koostamine on olnud vaevaline protsess, eelkõige raskuste tõttu selle termini ühtse definitsiooni kokkuleppimisel. Euroopa Nõukogu on esitanud oma suunised¹², mille eesmärk on tagada, et terrorismivastases võitluses ei rikutaks rahvusvahelisi lepinguid.

Allpool on esitatud suuniste põhipunktid:

- Austus inimõiguste ja õigusriigi suhtes ning diskrimineerimise keeld.
- Igasuguse piinamise keeld: „Piinamine, ebainimlik või alandav kohtlemine või karistamine on kõigil juhtudel täielikult keelatud...”.
- Isikuandmete kogumine ja töötlemine peab toimuma seaduslikult ning olema proportsionaalne soovitud eesmärgiga.
- Eraellu tohib sekkuda üksnes juhul, kui seda tehakse kehtiva seaduse alusel.
- Terroristlikus tegevuses kahtlustatavaid isikuid võib arreteerida üksnes põhjendatud kahtluse korral ning isikut tuleb kahtluse alustest informeerida.

Agressioonisõja algatamine ei ole seega lihtsalt rahvusvaheline kuritegu. See on suurim rahvusvaheline kuritegu, mis erineb muudest sõjakuritegudest ainult selle poolest, et see sisaldab endas kogu terviku koondunud kurjust.

Robert Jackson, USA peasüüdistaja Nürnbergis

- Terroristlikus tegevuses kahtlustataval isikul on õigus asja õiglasele arutamisele mõistliku aja jooksul seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu ees. Tema suhtes kehtib süütuse presumpatsioon.
- Terroristliku tegevuse tõttu vabadusest ilma jäetud isikut tuleb kõigil juhtudel kohelda piisava austusega inimväärikuse suhtes.
- Isikut ei tohi välja anda riigile, kus talle võidakse määrata surmanuhtlus või kus teda võidakse piinata, ebainimlikult või alandavalt kohelda.
- Riikidel ei ole kunagi lubatud teha erandit järgmiste õiguste austamise kohustuse suhtes: rahvusvaheliste dokumentidega tagatud õigus elule, piinamise või ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise keeld, kohtuotsuste ja meetmete seaduslikkuse põhimõte, kriminaalõiguse normide tagantjärele kehtestamise keeld.

Inimõigused ja terrorism

Inimõigused ja terrorism võivad omavahel konflikti sattuda kahes peamises valdkonnas. Neist esimene on mõistagi seotud terrorismiaktidega ning teine ametivõimude terrorismivastase tegevusega.

Olenemata terrorismi määratlusest ning selle taga peituvatest põhjustest või motiividest, tähendab ühiskonnaliikmete hirmutamine parimal juhul nende inimväärikuse ja isikupuutumuse rikkumist, kuid halvimal juhul ka nende eluõiguse rikkumist. Inimõiguste õiguslikust aspektist on asi keerulisem, sest suurem osa inimõigusi on sõnastatud selle eeldusega, et inimeste õigusi ja vabadusi on vaja kaitsta valitsustest lähtuvate rikkumiste eest. Näiteks ei ole võimalik kaevata Euroopa Inimõiguste Kohtusse terroristlikku rühmitust.

Siiski on valitsustel teatud kohustused: esiteks peavad nad kaitsma kodanikke rünnakute eest nende isikupuutumuse vastu, teiseks peavad nad hüvitama kahju terroristide rünnakute ohvritele ning kolmandaks ei tohi nad mõistagi ise terrorismiga tegelema hakata.

? *Kas teie arvates tuleks vastutusele võtta riik, kes ekspordib relvi, mida seejärel kasutatakse tsiviilelanike vastu? Kas teate, millistele rühmitustele või riikidele teie valitsus relvi müüb?*

Terrorismivastase võitlusega seostub terve rida inimõigusküsimusi ning peaaegu alati tekib pinge selle vahel, milliseid meetmeid peab valitsus elanikkonna kaitsmiseks vajalikuks ning milliste õiguste teostamist tuleb selle saavutamiseks piirata.

Salajased väljaandmised

Uurija Dick Marty esitas 2006. aastal Euroopa Nõukogu Parlamentaarsetele Assambleele raporti¹³, milles käsitleti Euroopa riikide poolt Ameerika Ühendriikidele antud abi terrorismis kahtlustatud isikute väljaandmisel riikidesse, kus neid ähvardas piinamine. Raportis leiti, et seitse riiki – Rootsi, Bosnia-Hertsegoviina, Ühendkuningriik, Itaalia, Makedoonia, Saksamaa ja Türgi – saaks võtta vastutusele üksikisikute õiguste rikkumise eest, kuna nad olid teadlikult kaasa aidanud programmile, mille raames inimesi ilma kohtuotsuseta kinni peeti, sageli mitmeid aastaid, ja piinati. „Salakokkulepetes” Ameerika Ühendriikidega süüdistati ka teisi riike, sh Hispaaniat, Küprost, Islandi, Kreekat, Portugali, Rumeeniat ja Poolat. Marty väitel on tal tõendeid, et Rumeenia ja Poola olid kinnipeetute maandumispunktideks, mis asusid salavanglate lähedal.

? Kõik riikide meetmed terrorismi vastu võitlemiseks peavad olema kooskõlas inimõiguste ja õigusriigi põhimõtetega ning välistama igasuguse omavoli ning diskrimineeriva või rassistliku kohtlemise.

Euroopa Nõukogu suunised inimõiguste ja terrorismivastase võitluse kohta

Tänapäeva konfliktis on ohtlikum olla naine kui sõdur.

Kindralmajor Patrick Cammaert, 2008 (endine ÜRO rahuvalvevägede juhataja Kongos)

Konflikti ohvrid

Sõda ja terrorism jätavad tohutu hulga inimeste ellu kohutava ja kauakestva jälje. Konflikti ajal hukkunud on sellest ainult üks osa. Lisandub ka psühholoogiline trauma, füüsilise ja majandusliku taristu kokkuvarisemine, inimeste ümberasustamine, vigastused, haigused, toidu, vee või elektrienergia puudus, usalduse ja normaalsete inimsuhete purunemine. Selline mõju võib kesta mitmeid põlvkondi.

Seoses riikidevaheliste sõdade vähenemise ja kodusõdade sagenemise ning uute sõjapidamismeetodite kasutamisega on tsiviilelanikkond praegu rohkem ohustatud ja seal tekib suuremal arvul ohvreid kui elukutseliste sõjaväelaste seas. Agentuuri *UN Women* hinnangul moodustavad tsiviilisikud tänapäeva konfliktides kuni 90% kõigist ohvritest. Enamik neist on naised ja lapsed.¹⁴ Vägistamist ja seksuaalset vägivalda kasutatakse sõjalise taktikana, et vastast alandada, näidata oma ülemvõimu ning sisendada kogukondadesse hirmu.

Naised relvakonfliktides

2000. aasta oktoobris võttis ÜRO Julgeolekunõukogu vastu resolutsiooni 1325, milles käsitletakse naiste probleeme relvakonfliktides. Resolutsioonis rõhutatakse vajadust, et naised osaleksid konfliktide lahendamise ja rahu kindlustamise juures kõigil otsustusanditel. Hiljem on Julgeolekunõukogu selles valdkonnas vastu võtnud veel neli resolutsiooni. Neis viies dokumendis keskendutakse kolmele põhieesmärgile:

- naiste suurem osalus otsuste tegemises;
- seksuaalse vägivalla ja karistamatuse lõpetamine;
- aruande- ja vastutussüsteemi loomine.

Lapssõdurid

Üks eriti jahmatav areng sõjanduses, eriti viimase kümne aasta jooksul, on olnud laste kasutamine jõhkrates konfliktides sõduritena. Lapssõdureid leidub igas maailma piirkonnas ning nad osalevad enamikus konfliktides. Eriti kriitiline on probleem Aafrikas, kus relvakonfliktidest on vahel osa võtnud juba 9-aastased lapsed. Enamiku lapssõdurite vanus jääb 14 ja 18 eluaasta vahele. Lapssõdureid värbavad nii mässulised rühmitused kui ka riiklikud relvajõud.

ÜRO lapse õiguste konventsioonis nõutakse, et osalisriigid takistaksid alla 15-aastaste laste osavõttu sõjategevusest. Paljude arvates on see vanusepiir siiski liiga madal ning tehtud on ettepanekuid tõsta seda 18. eluaastani. Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokollis, milles käsitletakse laste osalemist relvakonfliktides (2011. aasta novembriks oli selle heaks kiitnud 143 osalisriiki), tõsteti vanusepiir 18 aastani.

Euroopa riigid ei värba sõjaväkke alla 17-aastaseid noori ning ei saada alla 18-aastaseid sõdureid lahingusse. Euroopa kõige madalam sõjaväkke võtmise vanus on Ühendkuningriigis – 16 aastat, kuigi üldjuhul värvatakse nii noori üksnes väljaõppe eesmärgil. ÜRO lapse õiguste komitee on Ühendkuningriiki selle eest korduvalt kritiseerinud. Tšetšeenias on lapsed väidetavalt teeninud mässuliste üksustes.

Noored, sõda ja terrorism

Sõda puudutab noori otseselt mitmel moel. Lisaks ülal mainitud lapssõduritele moodustavad väga suure osa sõduritest just noored, eriti kui riigis kehtib sõjaväeteenistuse kohustus. Seetõttu võib öelda, et noored on sõjaohvrite esirinnas. Elukutseliste sõjavägede korral värvatakse sinna sageli just vaesema taustaga noori, kuna neil on vähem võimalusi muul viisil elatist teenida.

2011. aasta Nobeli rahupreemia läks jagamisele Ellen Johnson-Sirleafi, Leymah Gbowee ja Tawakkul Karmani vahel. Preemia andmise aluseks oli „nende vägivallatu võitlus naiste turvalisuse ja õiguse eest osaleda täiel määral rahu ülesehitamise töös”.

Terroristlikud rühmitused püüavad tihti noori ära kasutada oma rünnakute täideviijana, olenemata motivatsioonist, nagu näitasid 2005. aastal Londonis toimunud rünnakud. Seda on seostatud noorte identiteediotsingutega, mille tõttu äärmuslikud ideed ja ideaalid tunduvad neile eriti köitvad. Noored võivad olla ka terrorismirünnakute otseseks sihtmärkiks, nagu juhtus Norra 2011. aasta rünnakute ning Kaukaasia koolide vastu suunatud rünnakute puhul.

Noorteorganisatsioonid on traditsiooniliselt olnud nende seas, kes üritavad selgitada sõja mõtetust ning hinda, mida noored selle eest peavad maksma. Pärast Esimese maailmasõja tapatalguid käivitati mitmeid lepitus- ja vahetusprogramme, millest paljud kestavad tänaseni, näiteks *Service Civil International* või *Christian Movement for Peace / Youth Action for Peace*, mis korraldab rahvusvahelisi vabatahtlike noorteprojekte ja töölaagreid.

European Bureau of Conscience Objection soovib, et Euroopa ja muu maailma riigid tunnustaksid õigust siseveendumuste alusel sõjaväeteenistusest keelduda ehk õigust tapmisest keelduda.

War Resisters International on 1921. aastal loodud rahvusvaheline liikumine, mille juht-mõtte on: „Sõda on inimsusevastane kuritegu. Seetõttu olen otsustanud mitte toetada mitte mingisugust sõda ning püüelda sõja kõigi põhjuste kõrvaldamise poole.” WRI propageerib vägivallatust ja leppimist ning toetab värbamisest kõrvale hoidvaid või deserteerinud sõjaväeteenistusest keeldujaid ja varjupaigataotlejaid.

Lõpumärkused

- ¹ Bob Marley laul „War”, põhineb Etiopia kuninga Haile Selassie kõnel ÜROs 1963. aasta oktoobris.
- ² Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of the International Court of Justice of 9 July 2004, para. 106.
- ³ Al-Skeini and Others v. the United Kingdom, European Court of Human Rights Grand Chamber (Application no. 55721/07), 7 July 2011; <http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2011/1093.html>.
- ⁴ Jeanette Rankin oli aastal 1917 esimene naine, kes pääses USA Esindajatekotta.
- ⁵ 1994 United Nations Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism annex to UN General Assembly resolution 49/60, „Measures to Eliminate International Terrorism”, of December 9, 1994.
- ⁶ Document A/CN.4/L.2, Text of the Nürnberg Principles Adopted by the International Law Commission, Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1950, vol. II; http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf.
- ⁷ Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon: <http://www.un.org/millennium/law/iv-1.htm>.
- ⁸ <http://www.physiciansforhumanrights.org/blog/us-ban-landmines-facts.html>
- ⁹ Genfi (IV) konventsioon tsiviilisikute sõjaegse kaitse kohta. Genf, 12. august 1949, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/380?OpenDocument>.
- ¹⁰ NATO/Federal Republic of Yugoslavia “Collateral Damage” or Unlawful Killings? Violations of the Laws of War by NATO during Operation Allied Force, Amnesty International - Report - EUR 70/18/00, June 2000; <http://www.grip.org/bdg/g1802.html>.
- ¹¹ Vt ülal märkus 2.
- ¹² Human rights and the fight against terrorism, The Council of Europe Guidelines, 2005; http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/176C046F-C0E6-423C-A039-F66D90CC6031/0/LignesDirectrices_EN.pdf.
- ¹³ Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers involving Council of Europe member states, Parliamentary Assembly, Doc. 10957, 12. juuni 2006 <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc06/edoc10957.pdf>.
- ¹⁴ <http://www.womenwarpeace.org/>

Mida ma küll tegin?
... Keegi on kaotanud
abikaasa, keegi isa, keegi
lapse, keegi sündimata
imiku ... Mis praht
see on nende laipadel?
Kas need on võidu või
kaotuse märgid? Kas need
raisakullid, varesed, kotkad
on surma või kurjuse
sõnumitoojad?

Ashoka

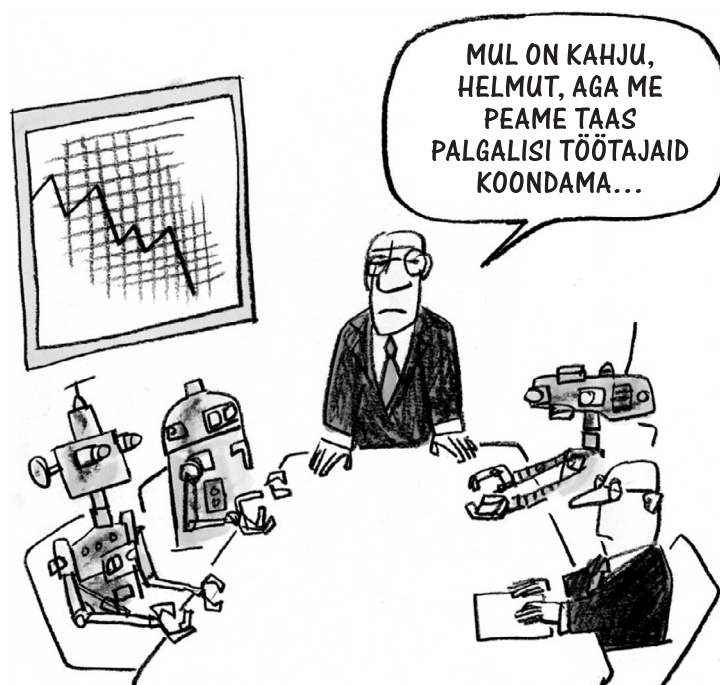
www.sciint.org
<http://wri-irg.org/index.htm>
www.ebco-beoc.eu

Seotud harjutused

- Ashique'i lugu
- Me jälgime teid
- Erinev palk
- Tahan töötada
- Kahe linna lugu
- Kohtumine ametiühinguga
- Töö ja lapsed

Tööelu

Ühe kahju on kõigi kahju.

Ametiühingute moto

Töö on inimväärse elu eeltingimus. Lisaks elatisele teenimisele aitab see kaasa meie isiksuse arengule, tugevdab kogukondi ja ühiskonda üldiselt. Siiski ei soodusta igasugune töö isiklikku ja erialast arengut. Inimväärset elu toetab ainult korralik töö.

Õigus tööle on sotsiaalsete ja majanduslike õiguste rühma kuuluv inimõigus. Nagu järgmistest lõikudest nähtub, tähendab õigus tööle midagi enam kui lihtsalt võimalust töötada.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO) asutati 1919. aastal Esimese maailmasõja lõpetanud Versailles' rahu ühe osana.

1946. aastal sai tööorganisatsioonist ÜRO esimene valdkondlik agentuur ning see on tänaseni ainus valitsustevaheline organisatsioon, kus vabaühendused töötavad võrdsetel alustel koos valitsuste esindajatega.¹ ILO on rahvusvaheline organ, mis vastutab rahvusvaheliste tööstandardite väljatöötamise ja tutvustamise eest.

ILO on koostanud mitmeid tööliste õigusi kaitsvaid rahvusvahelisi konventsioone², sh:

- sunniviisilise töö keelamise konventsioon, 1930;
- konventsioon ühinemisvabaduse ja organiseerumisõiguse kaitse kohta, 1948;
- konventsioon organiseerumisõiguse ja kollektiivse läbirääkimisõiguse kaitse kohta, 1949;
- võrdse tasustamise konventsioon, 1951;
- sunniviisilise töö kaotamise konventsioon, 1957;
- töö- ja kutsealast diskrimineerimist käsitlev konventsioon, 1958;
- töölevõetava isiku vanuse alammäära konventsioon, 1973;
- konventsioon lapsele sobimatu töö kohta, 1999.

Ei saa olla püsivat rahu ilma sotsiaalse õigluseta.

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni põhikiri

? *Kas teie riik on need ILO konventsioonid ratifitseerinud?*

Õigus tööle

Õigus korralikule tööle on sätestatud mitmetes rahvusvahelistes ja piirkondlikes lepingutes, näiteks inimõiguste ülddeklaratsioon, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt, konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, lapse õiguste konventsioon, ILO konventsioonid, Euroopa sotsiaalharta ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta.

Õigus tööle hõlmab kõiki töö vorme, kaasa arvatud palgatöö, ettevõtjana töötamine, kodus töötamine ja muud sissetulekut andvad tegevused. Õigust tööle ei tuleks tõlgendada kui absoluutset ja tingimusteta õigust töö saamisele.³ Pigem tähendab õigus korralikule tööle seda, et igal inimesel peab olema võimalus teenida elatist piisavalt kvaliteetse tööga, mida tehes tema õigused on kaitstud ning mis võimaldab teenida piisavalt sissetulekut ja tagab piisava sotsiaalkaitse. Seega saab õiguses korralikule tööle eristada kolme aspekti: õigus tööle, tööle kehtivad õigused ja õigus piisavale sotsiaalkaitsele.

? *Kas töötu olemine rikub teie õigust tööle?*

Õigus tööle

Õigus tööle tähendab, et meie riigid peavad looma sellise sotsiaalse, majandusliku ja füüsilise keskkonna, kus igal inimesel on võimalik teenida elatist inimväärse tööga.

Näiteks peavad riigid tööõiguse tagamiseks vastu võtma ja rakendama riikliku tööhõivestrateegia, pakkuma tehnilise ja kutseõppe programme, kaitsma töötajaid ebaseadusliku töölt vabastamise eest ning looma seadusi, mis kaitsevad inimesi töö saamisel igasuguse diskrimineerimise eest.

Tööl kehtivad õigused

Igaühel on õigus õiglastele ja soodsatele töötingimustele, kaasa arvatud ohutu töökoht, õiglane palk, võrdne tasu sama väärtusega töö eest, võrdsed võimalused, mõistlik töö- ja puhkeaeg ning õigus organiseeruda ja kollektiivlääbirääkimisi pidada. Seega eeldab õigus korralikule tööle sunniviisilise töö, lapstööjõu ja orjusega sarnanevate töötingimuste keelustamist.

Piisav sotsiaalkaitse

Õigus korralikule tööle eeldab ka seda, et meie riigid peavad looma hästi läbi mõeldud ja piisavad sotsiaalkaitse mehhanismid isikutele, kes poliitiliste või majanduslike kriiside tagajärjel ei leia püsivat töökohta.⁵

Õigus tööle Euroopa nõukogu Euroopa sotsiaalharta

Euroopa sotsiaalharta võeti vastu 1961. aastal ja seda muudeti 1996. aastal. Hartaga tagatud õigused puudutavad kõigi inimeste igapäevaelu, kaasa arvatud tööelu: sunniviisilise töö ja lapstööjõu kasutamise keeld, 15–18-aastaste töötajate kaitse, õigus teenida elatist vabalt valitud kutsealal, täistööhõive tagamisele suunatud majandus- ja sotsiaalpoliitika, õiglaselised töötingimused, kaitse seksuaalse ja psühholoogilise ahistamise eest, õigus luua

OLULISED KUUPÄEVAD

1. mai

Rahvusvaheline töötajate solidaarsuse päev

12. juuni

Rahvusvaheline lapstööjõu kasutamise vastane päev

10. detsember

Rahvusvaheline inimõiguste päev

Ilma tööta on elu mäda. Kui aga töö pole hinge sees, lämmatab ja suretab see elu.

Albert Camus

Ilma sisuka tööta kaob meeste ja naiste elu mõte.

Fjodor Dostojevski

ametiühinguid ja pidada kollektiivlääbirääkimisi, kaitse töölt vabastamise korral, õigus streikida, puudega inimeste õigus tööd saada.

Harta sisaldab ka kontrollimehhanismi, mille aluseks on riikide esitatavad aruanded (1991. aasta protokoll), ning kollektiivkaebuste süsteemi (1995. aasta protokoll), mis lubab muu hulgas ametiühingutel ja vabaühendustel esitada Euroopa sotsiaalõiguste komiteele kollektiivkaebusi.

Euroopa sotsiaalharta rakendamine praktikas

Rahvusvaheline Juristide Komisjon (ICJ) vs. Portugal (1/1998)

ICJ väitis, et Portugal on rikkunud Euroopa sotsiaalharta artikli 7 lõike 1 nõudeid (vanuse alammäär töösuhte alustamisel on 15 aastat), kuna lapstööjõu kasutamise üle ei ole teostatud nõuetekohast järelevalvet. Väidetavalt töötas paljudes majandussektorites ebaseaduslikult tervist kahjustavates tingimustes suur hulk alla 15 aasta vanuseid lapsi. Portugali valitsus vaidlustas komisjoni esitatud arvud ning väitis, et tasuta töö perekonnas ei kuulu artikli 7 kohaldamisalasse. 1999. aastal leidis Euroopa sotsiaalõiguste komitee, et Portugal on artikli 7 nõudeid rikkunud, ning kinnitas, et alla 15 aasta vanuste laste töölevõtmise keeld kehtib ka perefirmades töötavate laste suhtes.

Bulgaaria sõltumatute ametiühingute liit, ametiühinguliit Podkrepa ja Euroopa Ametiühingute Konföderatsioon vs. Bulgaaria (32/2005)

Kaebuses väideti, et Bulgaaria seadused piiravad streigiõigust tervishoiu-, energeetika- ja sidesektoris ning riigiteenistujate ja raudteelaste suhtes viisil, mis ei ole kooskõlas muudetud Euroopa sotsiaalharta. Euroopa sotsiaalõiguste komitee leidis, et Bulgaaria seadustes kehtestatud streigiõiguse piirangud raudteesektoris ning riigiteenistujatele üksnes sümbolsest streigiks nimetatud aktsioonide lubamine ja nende kollektiivse tööst loobumise keeld on vastuolus harta nõuetega.⁶

Euroopa Liidu põhiõiguste harta

Kui Euroopa Liidu põhiõiguste harta 2009. aasta detsembris siduvaks muutus, omandas Euroopa Liit (EL) pädevuse mitmete töö- ja sotsiaalelu aspektide üle, mis varem kuulusid riigivalitsuste vastutusalasse.⁷ Õigus tööle on tagatud harta artikliga 15: „1. Igaühel on õigus teha tööd ja tegutseda vabalt valitud või vastuvõetaval kutsealal; 2. Igal liidu kodanikul on vabadus otsida tööd, töötada, teostada asutamisõigust ning pakkuda teenuseid kõikides liikmesriikides.”

Lisaks on hartas sätestatud sellised solidaarsusõigused nagu töötajate õigus olla informeeritud ja ära kuulatud, kollektiivlääbirääkimiste ja kollektiivse tegutsemise õigus, õigus kasutada tööhõiveteenuseid, kaitse põhjendamatu vallandamise korral, head ja õiglased töötingimused, keeld kasutada laste tööjõudu ja noorte töötajate kaitse.

Tööelu ja noorus

Tööl käimine ei tähenda ainult võimalust ennast ülal pidada. See on ühtlasi vahend elukogemuste saamiseks. Töö kaudu omandavad inimesed (eriti noored) mitmeid oskusi alates esmastest tööoskustest kuni suhtlemisoskusteni.

Töötus ja halvad töötingimused moodustavad ühe osa suurest probleemipuntrast, mis takistab inimeste täisväärtuslikku arengut ning nende väarikuse säilitamist. Näiteks ei saa töötud selle tagajärjel lubada endale ja oma ülalpeetavatele piisavaid elamistingimusi, võib tekkida suur hulk „musti” töökohti, mis vähendavad töötajate turvalisust ja nende võimet oma õigusi kaitsta, ning tekib vajadus töötuid abistava ulatusliku sotsiaalkindlustussüsteemi järele.

Inimene peab töötama ja julge olema, kui ta tahab tõeliselt elada.

Vincent van Gogh

„Praktikantide põlvkond”

2011. aastal korraldas Euroopa Noortefoorum üleeuroopalise uuringu Euroopa praktikantide kohta, et välja selgitada, miks viimane noortepõlvkond näib olevat muutunud „praktikantide põlvkonnaks”. Uuringust ilmneb, et praktikandina töötamine on muutunud Euroopas normiks ning pea ainsaks võimaluseks, kuidas noored saavad tööturule siseneda. Täpsemad andmed näitavad, et praktikante kasutatakse endiselt täiskohaga palgaliste töötajate asemel. Nõue, et palgalisele töökohale kandideerijad oleksid eelnevalt läbinud mitu tööpraktikat, võib tekitada töötajate „kadunud põlvkonna”, kellel ei avane kunagi võimalust täielikult tööturule siseneda.

Üks praktikant, kes oli töötanud kokku neljas kohas, kirjeldas oma kogemust nõnda: „Tööandjad teavad, et nad ei pea praktikantidele midagi maksma, sest värsked koolilõpetanud „vajavad” töökogemust ning seetõttu eeldavad tööandjad, et äsja tööle võetud töötajad teavad kõike juba esimesest päevast alates.” See tsitaat näitab, et praktikandina töötamise kogemus on saanud tööturule sisenemise kohustuslikuks eeltingimuseks, kuid mõne arvates võivad praktikandikohad muutuda omaette väikeseks tööturuks, kus tööle kandideerijad on nõus tegema tööd madala palga eest (või ka tasuta).

Koolist lahkumine ja tööellu sisenemine on noorte inimeste isiklikus ja kutsealases arengus otsustava tähtsusega etapp, mis mõjutab neid kogu järgneva elu jooksul. Noorena töötuks jäämisel võivad olla tõsised tagajärjed. Noorte töötust seostatakse sageli sotsiaalsete ja terviseprobleemidega, nagu vägivald, kuritegevus, enesetapud, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine.

? Kas teie olete juba saanud oma esimese palgalise töökoha?

Noorte töötuse määr on tihti kõrgem kui täiskasvanutel. See vahe võib olla suur või väike sõltuvalt igas riigis valitsevast olukorrast.

Noorte suurel töötusel võib olla mitmesuguseid põhjuseid. Näiteks Euroopas töötavad tavaliselt just noored ajutiste töölepingute alusel või jäävad kinni tasuta ja pikaajaliste praktikandikohtade tsükklisse.⁸ Samuti võivad noorte töötust põhjustada tehnilised ja korralduslikud muutused, mis on tekitanud nõudluse kõrgema kvalifikatsiooniga töötajate järele, kogunud töötajate eelistamine tööandjate poolt ning tööturukriisi, mille tõttu üldine töökohtade arv on vähenenud ja töötus on suurenenud. Tööstusharudes, kus tööjõukulud moodustavad suure osa tootmise kogukuludest, on töötamisvõimalusi vähendanud globaliseerumine ja tootmise üleviimine odavama tööjõuga riikidesse. Viimasel kahel aastakümnel on Euroopas kõige rohkem töökohti kaotanud rõiva- ja tekstiilitööstus, naha- ja jalatsitootmine, laevaehitus ja metallitööstus.

Kadunud põlvkond?

Noored inimesed on ülesindatud ajutiste töötajate seas ning töötavad sagedamini ohtlikes tingimustes. ILO hinnangul on „probleem eriti aktuaalne kõrge sissetulekute tasemega riikides, kus ei tohi lasta tekkida kadunud noortepõlvkonnal, kelle töö võimalused on ülemaailmse kriisi tagajärjel oluliselt vähenenud”.¹⁰

2011. aastal kerkisid Euroopa töötusenäitajad rekordtasemele, põhjustades massilisi noorte meeleavaldusi ja proteste. Sama aasta juuni seisuga oli Ühendkuningriigis töötu iga viies 16–24-aastane noor ning Hispaanias oli noorte töötuse tase tervelt 44,3% – kõrgem kui kuskil mujal Euroopas. Kreekas oli noorte töötus 36%, Portugalis 27,8% ja Iirimaa 31,5%.

Noorsootöö võib oluliselt kaasa aidata noorte töötuse vastu võitlemisele. Noorteorganisatsioonide ja -keskuste korraldatud mitteformaalse hariduse kursused ja programmid aitavad noortel omandada sisuka töö saamiseks vajalikke oskusi ning on oma tõhusust praktikas tõestanud. Teised organisatsioonid toetavad jällegi noorte ettevõtlust ning mõned isegi rahastavad väikesi projekte, mis võimaldavad noortel ettevõtjatena ise endale tulevikku rajada.

Euroopa Noortefoorumi andmed. Uuringu tulemused on avaldatud aadressil <http://bit.ly/internsrevealedresults>.

2011. aastal elas üksnes Euroopa Liidus hinnanguliselt 7,5 miljonit noort, kes ei töötanud, ei õppinud ega osalenud koolitusel.

Euroopa noorte ettevõtjate konföderatsiooni (*European Confederation of Young Entrepreneurs*) eesmärk on tõsta noorte ettevõtluse majanduslikku ja sotsiaalset taset Euroopas. (www.yes.be)

Euroopa Noortefoorumi tegevuses on tööhõive üks prioriteetseid valdkondi. Foorum analüüsib tööhõives valitsevat olukorda, sõlmib strateegilisi partnerlussuhteid ning sõnastab poliitilisi nõudmisi, et parandada noorte olukorda tööturul. Foorum leiab, et noorte kaasamine tööturule on kollektiivne ülesanne, millesse peavad võrdset panustama nii riigiasutused, sotsiaalpartnerid kui ka noorteorganisatsioonid.¹²

Lapstööjõud

ILO määratluse kohaselt on lastele sobimatu töö selline, mis jätab neid ilma lapsepõlvest, potentsiaalset ja väärikusest ning kahjustab nende kehalist ja vaimset arengut.

Peetakse silmas tööd, mis on lastele vaimset, füüsiliselt või moraalselt ohtlik ja kahjulik ning takistab hariduse omandamist järgmistel põhjustel:

- ei võimalda neil koolis käia;
- sunnib neid koolist enneaegselt lahkuma;
- sunnib neid ühendama kooliskäimist liiga pikkade ja raskete tööpäevadega.¹³

ILO hinnangul oli 2010. aastal maailmas 215 miljonit töötavat last. Lapstööjõu kasutamine võib olla lubamatu mitmel asjaoludel. Esiteks võidakse kasutada lapsi, kes on liiga noored ja peaksid koolis käima. Teiseks võidakse lastele, isegi kui nad ületavad vanuse alammäära, anda tööd, mis on alla 18-aastastele isikutele sobimatu. Kolmandaks sunnitakse lapsi sageli tööle kõige hullemates võimalikes vormides, näiteks orjandus, prostitutsioon, relvakonfliktid ning tervist, turvalisust või kõlblust kahjustav töö.¹⁴

? Millist tööd teevad lapsed teie kogukonnas?

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon on pikka aega võidelnud lapstööjõu kasutamise vastu ning on sel teemal vastu võtnud mitmeid soovitusi ja konventsioone. Konkreetselt lapstööjõu küsimust käsitletakse kahes ILO konventsioonis:

Lapsele sobimatu töö keelustamise konventsioon (1999) jõustus 2000. aastal. 2010. aasta juuniks oli selle ratifitseerinud 172 riiki. Konventsioon määratleb lastele sobimatu töö järgmiselt:

- kõigis vormides orjapidamine, nagu lastega kaubitsemise või nende värbamine sunniviisilisele tööle, võlaorjuses pidamine, laste kasutamine sõjas ja relvakonfliktides;
- kõik lapsi seksuaalselt ära kasutatavad tegevused, nagu prostitutsioon, pornograafia või pornograafilised etendused;
- lapse kasutamine mis tahes ebaseaduslikus tegevuses, eriti narkootiliste ainete tootmises või nendega kaubitsemises;
- töö, mis oma laadi või tingimuste tõttu on kahjulik lapse tervisele, turvalisusele või heaolule (nn „ohtlik töö”).¹⁵

Töölevõetava isiku vanuse alammäära konventsioon (1973) rõhutab kohustust viia ellu riiklikku poliitikat, mis on kavandatud laste töö tõhusaks kaotamiseks, ja järk-järgult tõsta töölevõetava isiku vanuse alammäära tasemeni, mis on kooskõlas noorte füüsilise ja vaimse arenguga.

Ametiühingud, töötajate huvide kaitse

Ametiühingud on töövõtjate ühendused (samuti on olemas tööandjate ühendused), mille põhieesmärk on esindada töövõtjate huvisid suhetes tööandjatega. Õigus ametiühinguid luua ja nendega liituda ning õigus pidada kollektiivlühbirääkimisi on laialdaselt tunnustatud inimõigused.

Kellelegi ei piisa üksnes andekusest. Jumal annab talendi, töö enesega muudab talendi geniaalsuseks.

Anna Pavlova

Ametiühingute ajalugu ulatub tagasi 18. sajandisse, kui tööstusrevolutsiooni tagajärjel liitusid tööjõuga naised, lapsed, maapiirkondade elanikud ja sisserändajad ning tekkis hulk uusi rolle. Töötajate õigused on kahtlemata suurenenud, olgugi et see on toimunud pikka-mööda, ning ametiühingutel on olnud selles protsessis määrav osa.

Rahvusvaheline töötajate solidaarsuse päev: 1. mai

1. mail meenutatakse kogu maailmas töörahva võitlust oma õiguste eest. Maipüha kasvas välja võitlusest kaheksatunnise tööpäeva pärast ajal, kui töölisi sunniti töötama 10, 12 või 14 tundi päevas. Maipüha sai alguse 1886. aastal Ameerika Ühendriikides toimunud streikidest ja meelevaldustest.

Peagi muutus 1. mai iga-aastaseks tähtpäevaks. Üha suurem hulk maailma töötajaid üha enamates riikides hakkas tähistama maipüha töörahvapühana. 1891. aastal tähistati maipüha esmakordselt Venemaal, Brasiilias ja Iirimaa.

Ametiühingute roll võib olla Euroopa riikides väga erinev. Totalitaarse minevikuga riikides võttis riigivõim ja poliitiline ladvik ametiühingud enda kontrolli alla või asutas neid ning muutis nad oma rõhumisrežiimi tööriistaks. Selle tagajärjel suhtuvad paljud inimesed ka täna ametiühingutesse skeptiliselt ning alles viimasel ajal on selliste riikide töötajad hakanud mõistma ametiühingute positiivset rolli nende õiguste eest võitlemisel. Erinevusi võib leida ka Euroopa ametiühingute ülesannete ja organisatsioonilise ülesehituse vahel. Enamikus riikides on ametiühingud koondunud ametiühinguliitidesse.

Solidaarsus

Solidarność (Solidaarsus) oli 1980. aastatel Poolas populaarsust võitnud ametiühinguliikumine. Liikumine loodi 14. detsembril 1970. aastal, kui laevaehtajad otsustasid korraldada protesti ning politsei nende marsi laevatehasest Gdański kesklinna julmalt laiali ajas. 1980. aasta suvel toimunud streigid näitasid, et Solidaarsus oli kanda kinnitanud kui ühiskondlike ja demokraatlike muutuste eestvedaja. Selle liikmete arv tõusis üle üheksa miljoni. Valitsuse repressiivne poliitika sai kõigile nähtavaks, kui Solidaarsus keelustati ning oli sunnitud mitme aasta jooksul tegutsema pörandal.

Töötajate solidaarsus inimõiguste kaitsel

Lisaks paremate töötingimuste eest võitlemisele on ametiühingutel olnud (ja on tänapäeval) roll ka ühiskondlike liikumiste algataja ja sotsiaalsete muutuste mõjutajana.

1963. aastal, kui apartheidirežiim oli endiselt võimul, keeldusid Taani dokitöölised lossimast Lõuna-Aafrika Vabariigist tulnud laeva. Seda eeskujuga järgisid ka Rootsi, San Francisco ja Liverpooli ametiühinguliikmed, kes keeldusid Lõuna-Aafrika Vabariigi kaupu laevadelt maha laadimast, et näidata solidaarsust rõhututega.

2009. aastal teatasid Lõuna-Aafrika Vabariigi dokitöölised, et nad keelduvad lossimast Iisraelist saabunud laeva.¹⁶ Seepeale tegi sama ka Rootsi dokitöölised ametiühing¹⁷, kes otsustas kehtestada üheksaks päevaks blokaadi kõigile Iisraeli laevadele. Sellega väljendati protesti Iisraeli poolt toime pandud humanitaarabi vedanud flotilli ründamise ja okupeeritud Gaza sektori blokaadi vastu.

Ametiühingute ähvardamine ja tagakiusamine

Oma iga-aastases uuringus märkis Rahvusvaheline Ametiühingute Konföderatsioon (ITUC), et 2009. aastal tapeti 101 ametiühingutegelast, enamik neist Ladina-Ameerikas. Lisaks tapmistele rünnati, arreteeriti ja peeti kinni tuhandeid töötajaid, kes protestisid ühiselt kahjulike töötingimuste vastu, nõudsid õiglast palka või tõhusamaid meetmeid ülemaailmse rahandus- ja majanduskriisi tagajärgede likvideerimiseks.

ITUCi andmetel kasutavad tööandjad ka Euroopas, vaatamata ametiühingute õigusi kaitsvatele seadustele, ametiühingusse kuuluvate töötajate suhtes ebaausaid võtteid, näiteks teisele töökohale üleviimine, palgakärped, vallandamised, ahistamine ja manipuleerimine.¹⁹

Ma tahan, et te teaksite, et meie seisame teie kõrval samuti, nagu teie seisite meie kõrval. Ma ütlen teile, et ükski vägi ei suuda inimeste tahet kõigutada, kui nad usuvad oma õigustesse. Kui nad tõstavad valjult ja selgelt oma hääle ja võitlevad ekspluuteerimise vastu.

Kamal Abbas, Egiptuse ametiühingute ja tööliste ühenduste sõltumatu keskuse koordinaator, solidaarsussõnum USA töölistele, 20. veebruar 2011.

Töö õpetab tegijat.

Eesti vanasõna

? Kas teie riigis on ohutu ametiühingusse astuda?

Suurettevõtte diskrimineerib ametiühingusse kuuluvaid töötajaid

ITUCi teatel moodustasid Moskva oblasti Domodedovo linnas asuva Nestlé veejahuteid tootva tehase töötajad 2009. aastal ametiühingu, et võidelda palkade vähendamise ja halvenevate töötingimuste vastu. Ettevõtte juhtkond alustas seepeale ametiühingu vastast tegevust. Töökoormus jagati diskrimineerivalt sel moel, et ametiühingu liikmetel ei olnud võimalik ettenähtud aja jooksul oma ülesandeid ega tootmisnorme täita.²⁰

Võite liituda Rahvusvahelise Ametiühingute Konföderatsiooni (*International Trade Union Confederation*, ITUC) või Euroopa Ametiühingute Konföderatsiooni (*European Trade Union Confederation*, ETUC) gruppidega Facebookis või jälgida neid Twitteris aadressidel @ituc ja @etuc.

Noored ja ametiühingud

Ametiühingud teevad praegusajal suuri jõupingutusi, et suurendada noorte liikmete arvu. Paljud ühingud koostavad tööplaan, milles arvestatakse noorte töötajate vajaduste ja olukorraga ning nähakse ette sobivad struktuurid, mis võimaldavad noortel ametiühingute töös osaleda. Noorte osalemine ametiühinguliikumises aitab lahendada ka noorte töötuse probleeme.

Euroopa Ametiühingute Konföderatsiooni noortekomitee esindab noorte töötajate huvisid konföderatsioonis. Noortekomitee jälgib, et poliitikadokumentides kajastuks ka noorte perspektiiv, ning võtab seisukohti noorte tööeluga seotud küsimustes. ETUCi noortekomitee korraldab mitteformaalse hariduse tegevusi, näiteks õppepäevi, konverentse, seminare ja kampaaniaid, et kaitsta noorte töötajate inimõigusi Euroopas.

Operatsioon Ville

2009. aastal otsustasid Soome noored aktivistid juhtida tähelepanu noorte töötuse probleemile interneti sotsiaalvõrkude abil. Näidisjuhtumiks valiti 26-aastane Ville Karhu, kes oli neli kuud töötu olnud.

Loodi Facebooki lehekülg „Operatsioon Ville”, millega liitus juba mitu päeva enne operatsiooni algust sadu inimesi, kes pakkusid välja ideid ja ettepanekuid, kuidas Villele tööd leida. Operatsiooni toimumispäeval moodustasid aktivistid „patrulle” ja läksid tänavatele Villele tööd otsima. Operatsioonile tuli edu soovima isegi Soome tööminister. Lisaks sellele kajastas sündmusi noorte seas populaarne raadiojaam, mis edastas iga tunni järel ülevaateid operatsiooni edenemisest. Päeva lõpuks oli operatsiooni eesmärk saavutatud ja Ville oli töökoha leidnud.²¹

Lõpumärkused

- ¹ ILO põhikirja artikkel 3.
- ² Kõik ILO standardid on saadaval siin: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>.
- ³ GC 18, para 6.
- ⁴ OHCHR, poverty reduction, lk 31.
- ⁵ OHCHR, poverty reduction, lk 31.
- ⁶ <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1653863&Site=CM>
- ⁷ <http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSSOC/CIT4.htm>
- ⁸ EYF 0076-09 Opinion Paper on Internships.
- ⁹ http://www.ifri.org/files/Economie/Elargissement_Veugelers.pdf
- ¹⁰ European Youth Forum, 2011, Interns Revealed, p 35 - http://issuu.com/yomag/docs/yfj_internsrevealed_web.
- ¹¹ The Telegraph, June 9, 2011, <http://www.telegraph.co.uk/finance/jobs/8564500/Interactive-graphic-Youth-unemployment-in-Europe.html>.
- ¹² European Youth Forum, 2008, Policy Paper on Youth Employment, lk 17.
- ¹³ <http://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>
- ¹⁴ ILO veebisait: http://www.ilo.org/global/What_we_do/Publications/lang--en/docName--WCMS_126685/index.htm.
- ¹⁵ ILO konventsioon lapsele sobimatu töö keelustamise kohta,
- ¹⁶ <http://www.labournet.net/world/0902/cosatu1.html>.
- ¹⁷ <http://ibnkafkasobiterdicta.wordpress.com/2010/06/03/the-swedish-dockers...>
- ¹⁸ <http://www.ituc-csi.org/ituc-annual-survey.html>
- ¹⁹ <http://survey.ituc-csi.org/+Europe-Global+.html>
- ²⁰ <http://survey.ituc-csi.org/+Russian-Federation+.html>
- ²¹ ITUC, On the Jobs for better future: a guide on best practice on organising young people, lk 5.

Lisad

Peatüki sisukord

VALIK INIMÕIGUSTEALASEID DOKUMENTE

Tähtsamate rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentide ratifitseerimise seis.....	599
ÜRO	600
Inimõiguste ülddeklaratsioon (kokkuvõte ja täistekst)	600
Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (kokkuvõte)	603
Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (kokkuvõte)	603
Rassilise diskrimineerimise kõrvaldamise konventsioon (kokkuvõte).....	604
Lapse õiguste konventsioon (kokkuvõte).....	605
Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (kokkuvõte).....	606
Konventsioon kõigi isikute sunniviisilise kadumise eest kaitsmise kohta (kokkuvõte).....	607
Puuetega inimeste õiguste konventsioon (kokkuvõte)	607
Euroopa Nõukogu	609
Euroopa inimõiguste konventsioon (kokkuvõte ja täistekst).....	610
Euroopa sotsiaalharta (lühitutvustus).....	615
Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon (kokkuvõte).....	616
Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta (kokkuvõte).....	616
Inimkaubandusevastane konventsioon (kokkuvõte).....	617
Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta.....	618
SÕNASTIK.....	620

Tähtsamate rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentide ratifitseerimise seis														
Euroopa kultuurikonventsiooni osalisriikide seas (seisuga 25. mai 2012)														
RIIGID	ÜRO							EUROOPA NÕUKOGU						
	Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt	Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt	Lapse õiguste konventsioon	Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta	Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta	Puuetega inimeste õiguste konventsioon	Konventsioon kõigi isikute sunniviisilise kadumise eest kaitsmise kohta	Euroopa inimõiguste konventsioon	Euroopa sotsiaalharta	Muudetud Euroopa sotsiaalharta	Vähemrahvuste kaitse raamkonventsioon	Piiramise ja ebainimiku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon	Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta	Inimkaubandusevastane konventsioon (kokkuvõte)
Jõustumiskuupäev	3.01.1976	23.03.1976	2.09.1990	4.01.1969	3.09.1981	3.05.2008	23.12.2010	3.09.1953	26.02.65	01.07.99	1.02.1998	1.02.1989	1.03.1998	1.02.2008
Albaania	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓
Andorra		✓	✓	✓	✓			✓		✓		✓		✓
Armeenia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Aserbaidžaan	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓		✓
Austria	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Belgia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
Bosnia ja Hertsegoviina	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Bulgaaria	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓		✓
Eesti	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		
Endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Gruusia	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Hispaania	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Holland	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Horvaatia	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Iirimaa	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Island	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Itaalia	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kasahstan	✓	✓	✓	✓	✓		✓							
Kreeka	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓		✓		
Küpros	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Leedu	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Liechtenstein	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		
Luksenburg	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓		✓	✓	✓
Läti	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Moldova	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Monaco	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		
Montenegro	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Norra	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Poola	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugal	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Prantsusmaa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Rootsi	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumeenia	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Saksamaa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
San Marino	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Serbia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Slovakkia	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sloveenia	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Soome	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Šveits	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓
Taani	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Tšehhi Vabariik	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Türgi	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Ukraina	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Ungari	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Valgevene	✓	✓	✓	✓	✓									
Vatikan			✓	✓							✓	✓		✓
Venemaa	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		
Ühendkuningriik	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Inimõiguste ülddeklaratsioon

(kokkuvõte)

Artikkel 1

Õigus võrdsusele

Artikkel 2

Diskrimineerimise keeld

Artikkel 3

Õigus elule, vabadusele ja turvalisusele

Artikkel 4

Orjuse keeld

Artikkel 5

Piinamise ja alandava kohtlemise keeld

Artikkel 6

Õigus õigussubjektsuse tunnustamisele

Artikkel 7

Õigus võrdsusele seaduse ees

Artikkel 8

Õigus pöörduda kohtusse

Artikkel 9

Meelevaldse vahistamise ja väljasaatmise keeld

Artikkel 10

Õigus õiglasele ja avalikule kohtumõistmisele

Artikkel 11

Õigus süütuse eeldusele kuni süü tõendamiseni

Artikkel 12

Õigus eraelu, perekonna, kodu ja kirjavahetuse puutumatusse

Artikkel 13

Õigus oma riigi piires vabalt liikuda ja riigist lahkuda

Artikkel 14

Õigus otsida tagakiusu eest varjupaika teistes riikides

Artikkel 15

Õigus kodakondsusele ja selle vahetamisele

Artikkel 16

Õigus abielule ja perekonnale

Artikkel 17

Õigus omada vara

Artikkel 18

Usuvabadus

Artikkel 19

Arvamus- ja teabevabadus

Artikkel 20

Rahumeelse kogunemise ja ühinemise vabadus

Artikkel 21

Õigus valitsemisest osa võtta ja õigus vabadele valimistele

Artikkel 22

Õigus sotsiaalsele tagatistele

Artikkel 23

Õigus töötada, vabalt elukutset valida ning ametiühingutesse astuda

Artikkel 24

Õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele

Artikkel 25

Õigus piisavale elatustasemele

Artikkel 26

Õigus haridusele

Artikkel 27

Õigus osa võtta ühiskonna kultuurielust

Artikkel 28

Õigus deklaratsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamist võimaldavale sotsiaalsele korraldusele

Artikkel 29

Isiksuse vabaks ja täielikuks arenemiseks vajalikud kohustused ühiskonna ees

Artikkel 30

Riikide ja üksikisikute suhtes kehtiv keeld sekkuda ülalnimetatud õiguste teostamisse

Autoriõigus © 1999 Human Rights Resource Center, University of Minnesota. Avaldatud õiguste omaniku loal.

Inimõiguste ülddeklaratsioon

Preambul

Pidades silmas, et inimkonna kõigi liikmete sünnipärase väärikuse ning nende võrdsete ja võõrandamatute õiguste tunnustamine on vabaduse, õigluse ja rahu alus maailmas;

pidades silmas, et inimõiguste mittetunnustamine ja eiramine on viinud julmsteni, mis vaevavad inimkonna südametunnistust, ja et inimeste üllaimaks püüdluseks on kuulutatud sellise maailma loomine, kus inimestel on sõna- ja veendumustevabadus ning kus nad ei tarvitse tunda hirmu ega puudust;

pidades silmas vajadust kaitsta inimõigusi seaduse võimuga, et inimesed ei oleks sunnitud viimase abinõuna üles tõusma türannia ja rõhumise vastu;

pidades silmas, et on vaja kaasa aidata sõbralike suhete arendamisele rahvaste vahel;

pidades silmas, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kuuluvad rahvad on põhikirjas kinnitanud oma usku inimese põhiõigustesse, isiksuse väärikusse ja väärtusse ning meeste ja naiste võrdõiguslikkusesse ning on otsustanud kaasa aidata sotsiaalsele arengule ja elutingimuste parandamisele suurema vabaduse juures;

pidades silmas, et liikmesriigid on võtnud kohustuse koostöös Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga kaasa aidata inimõiguste ja põhivabaduste üldisele austamisele ja nendest kinnipidamisele;

pidades silmas, et ühtsel arusaamisel nende õiguste ja vajaduste sisust on suur tähtsus selle kohustuse täielikuks täitmiseks, kuulutab peaaussamblee välja selle inimõiguste ülddeklaratsiooni kui ühise suunise kõigile rahvastele ja riikidele, et iga inimene ja iga ühiskondlik organ, pidades seda deklaratsiooni alati silmas, aitab selgitus- ja haridustööd tehes kaasa nende õiguste ja vabaduste austamisele ning tagab riiklike ja rahvusvaheliste edumeelsete abinõudega, et neid õigusi ja vabadusi üldiselt ja tõhusalt tunnustaksid ja järgiksid nii liikmesriikide rahvad kui ka nende jurisdiktsiooni all olevate territooriumide rahvad.

Artikkel 1.

Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neil on mõistus ja südametunnistus ning nende suhtumist üksteisesse peaks kandma vendluse vaim.

Artikkel 2.

Igaühel peavad olema kõik selle deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost, keelest, usulistest, poliitilistest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, sünnipärasest või muust asjaolust. Samuti ei tohi inimeste vahel vahet teha riigi või territooriumi poliitilise, jurisdiktsioonilise või rahvusvahelise seisundi põhjal, olenemata sellest, kas territoorium, mille elanik ollakse, on sõltumatu, hooldusalune või muul viisil oma suveräänsuses piiratud.

Artikkel 3.

Igaühel on õigus elada, olla vaba ja tunda end turvaliselt.

Artikkel 4.

Kedagi ei või pidada orjuses ega sunduses; orjus ja orjakaubandus ükskõik millisel kujul on keelatud.

Artikkel 5.

Kedagi ei tohi piinata ega julmalt, ebainimlikult või alandavalt kohelda või karistada.

Artikkel 6.

Igaühel, kus ta ka ei viibiks, on õigus tema õigussubjektsuse tunnustamisele.

Artikkel 7.

Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on igasuguse vahetegemiseta õigus saada seaduselt võrdset kaitset. Kõigil inimestel on õigus olla võrdselt kaitstud ükskõik missuguse diskrimineerimise eest, mis on vastuolus käesoleva deklaratsiooniga, ja sellisele diskrimineerimisele õhutamise eest.

Artikkel 8.

Igaühel on temale põhiseaduse või muu seadusega tagatud põhiõiguste rikkumise korral õigus nõuda tõhusat menetlust pädevates riigisisestest kohtutes.

Artikkel 9.

Kedagi ei või meelevaldselt vahistada, kinni pidada või välja saata.

Artikkel 10.

Igaühel on tema õiguste ja kohustuste ja temale esitatud kriminaalsüüdistuste üle otsustamise korral õigus nõuda täieliku võrdsuse alusel ausat ja avalikku asja arutamist sõltumatus ja erapooletus kohtus.

Artikkel 11.

1) Igal süüteo süüdistataval inimesel on õigus sellele, et

teda peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud avalikul kohtulik arutamisel, kus talle on tagatud kõik võimalused kaitseks.

2) Kedagi ei või süüdi mõista teo või tegevusetuse eest, mis selle toimepanemise ajal kehtinud riigisisese või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud süütegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui süüteo toimepanemise ajal ettenähtu.

Artikkel 12.

Kellegi era- ja perekonnaellu, kodupuutumatusse või kirjavahetusse ei tohi meelevaldselt sekkuda ega teotada kellegi au ja head nime. Igaühel on õigus saada seaduselt kaitset sellise sekkumise või teotamise korral.

Artikkel 13.

1) Igaühel on õigus riigi piires vabalt liikuda ja oma elukohta valida.
2) Igaühel on õigus lahkuda ükskõik millisest riigist, kaasa arvatud kodumaa, ja kodumaale tagasi pöörduda.

Artikkel 14.

1) Igaühel on tagakiusamise korral õigus taotleda ja kasutada varjupaika teistes riikides.
2) Seda õigust ei ole mittepoliitilisest kuriteost või teost, mis on vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega, tuleneva süüdistuse puhul.

Artikkel 15.

1) Igaühel on õigus kodakondsusele.
2) Kellelki ei tohi meelevaldselt ära võtta kodakondsust või õigust kodakondsust vahetada.

Artikkel 16.

1) Täisealistel meestel ja naistel on igasuguste kitsendusteta rassi, rahvuse või usu põhjal õigus abielluda ja luua perekond. Neil on võrdsed õigused abielu sõlmimisel, abielu olles ja abielu lahutamisel.
2) Abielu võib sõlmida vaid tulevaste abielupoolte vabatahtlikul ja täielikul nõusolekul.
3) Perekond on ühiskonna loomulik ja põhiline üksus ning tal on õigus saada ühiskonnalt ja riigilt kaitset.

Artikkel 17.

1) Igaühel on õigus nii üksinda kui ka koos teistega omada vara.
2) Kellelki ei tohi tema vara meelevaldselt ära võtta.

Artikkel 18.

Igaühel on mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus; see õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt õpetamise, tava, kultuse ja kombetalituste kaudu.

Artikkel 19.

Igaühel on arvamuse- ja sõnavabadus; see õigus kätkeb vabadust sekkumiseta oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste abinõudega ja riigipiiridest sõltumata.

Artikkel 20.

- 1) Igaühel on õigus rahumeelselt koguneda ja vabalt ühineda.
- 2) Kedagi ei või sundida kuuluma ühingusse.

Artikkel 21.

- 1) Igaühel on õigus kas vahetult või vabalt valitud esindajate kaudu võtta osa oma riigi valitsemisest.
- 2) Igaühel on õigus võrdsetel alustel pääseda oma riigi avalikku teenistusse.
- 3) Avaliku valitsusvõimu aluseks peab olema rahva tahe; see tahe peab avalduma perioodilistes ja tõelistes valimistes, mis tuleb läbi viia üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel või muul vaba valimisõigust tagaval hääletusviisil.

Artikkel 22.

Igaühel on ühiskonna liikmena õigus sotsiaalsetele tagatistele, samuti on tal õigus riiklike jõupingutuste ja rahvusvahelise koostöö kaudu, arvestades iga riigi elukorraldust ja ressursse, kasutada tema inimväärikuse ja isiksuse vabaks arenguks vajalikke majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi õigusi.

Artikkel 23.

- 1) Igaühel on õigus töötada ja vabalt valida elukutset, õigus õiglastele ja rahuldavatele töötingimustele ning kaitsele tööpuuduse vastu.
- 2) Igaühel on õigus igasuguse diskrimineerimiseta saada võrdset tasu võrdse töö eest.
- 3) Igal inimesel, kes töötab, on õigus saada õiglast ja rahuldavat tasu, mis tagab inimväärilise elatuse temale endale ja ta perekonnale ning mida vajaduse korral täiendatakse muude sotsiaalsete tagatistega.
- 4) Igaühel on õigus oma huvide kaitseks luua ametiühinguid ja ametiühingutesse astuda.

Artikkel 24.

Igaühel on õigus puhkusele ja vaba aja veetmisele, sealhulgas töötaja mõistlikule piirangule ja perioodilisele tasustatavale puhkusele.

Artikkel 25.

- 1) Igaühel on õigus elatustasemele, mis tagab tema ja ta perekonna tervise ja heaolu toidu, riietuse, eluaseme, arstiabi ja elementaarsete sotsiaalteenuste osas; samuti on igal inimesel õigus kindlustatusele tööpuuduse, haiguse, invaliidisuse, lesestumise ja vanaduse või muul elatusvahenditest ilmajäämise puhul, mis ei olene temast endast.
- 2) Emadel ja lastel on õigus saada erilist hoolitsust ja abi. Kõigile lastele, olgu nad sündinud abielust või väljaspool abielu, peab osaks saama ühesugune sotsiaalne kaitse.

Artikkel 26.

- 1) Igaühel on õigus saada haridust. Haridus peab vähemalt alg- ja üldhariduse ulatuses olema tasuta. Algharidus peab olema kohustuslik. Tehniline ja kutseharidus peavad olema üldkättesaadavad, kõrgharidus peab olema ühtviisi kättesaadav kõigile igauhe võimete kohaselt.
- 2) Haridus peab olema suunatud isiksuse täielikule arendamisele ning inimõigustest ja põhivabadustest lugupidamise suurendamisele. Haridus peab kaasa aitama vastastikusele mõistmisele, sallivusele ja sõprusele kõigi rahvaste, rasside ja usurühmade vahel ning edendama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevust rahu säilitamisel.
- 3) Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Artikkel 27.

- 1) Igaühel on õigus vabalt osa võtta ühiskonna kultuurielust, nautida kunsti ja saada osa teaduse edusammudega kaasnevatest hüvedest.
- 2) Igal inimesel on õigus teaduslikest töödest, kunsti- ja kirjandusteostest, mille autoriks ta on, tulenevate mittevartaliste ja varaliste huvide kaitsele.

Artikkel 28.

Igal inimesel on õigus nõuda sellist sotsiaalse ja rahvusvahelise elu korraldust, mis võimaldab selles deklaratsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi täies ulatuses kasutada.

Artikkel 29.

- 1) Igaühel on kohustused ühiskonna ees, kuna ainult ühiskonnas on võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine.
- 2) Oma õiguste ja vabaduste kasutamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele seadusega sätestatud piirangutele, mille eesmärk on tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu õigustatud nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.
- 3) Nende õiguste ja vabaduste teostamine ei või mingil juhul olla vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

Artikkel 30.

Selles deklaratsioonis ei tohi midagi tõlgendada kui õiguse andmist mingile riigile, isikurühmale või üksikisikule tegevuseks või teoks, mis on suunatud selles deklaratsioonis välja kuulutatud õiguste ja vabaduste kaotamisele.

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (mitteametlik kokkuvõte)

- Pakt võeti vastu ÜRO Peaassambleel 16. detsembril 1966. aastal ning see jõustus 23. märtsil 1976. aastal. 2012. aasta mai seisuga olid pakti ratifitseerinud 167 riiki.
- Paktis täpsustatakse inimõiguste ülddeklaratsioonis loetletud kodaniku- ja poliitilisi õigusi ja vabadusi.
- Pakti artikliga 1 võtavad riigid endale kohustuse edendada ja austada enesemääramisõigust. Samuti tunnustatakse selles rahvaste õigust vabalt omada ja käsutada oma loodusvarasid ja ressursse ning nendega kaubelda.

Paktiga on tagatud järgmised üksikisikute õigused.

Artikkel 2

Õigus õiguslikule kaitsele, kui inimese õigusi on rikutud, isegi kui rikkumise pani toime ametiisik.

Artikkel 3

Meeste ja naiste võrdne õigus kasutada kõiki kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Artikkel 6

Õigus elule ja ellujäämisele.

Artikkel 7

Ebainimiliku või alandava kohtlemise ja karistamise keeld.

Artikkel 8

Orjuse ja sunnitöö keeld.

Artikkel 9

Õigus vabadusele ja isiku puutumatusse ning meelevaldse vahistamise ja kinnipidamise keeld.

Artikkel 11

Võlgnevuse tõttu vangi mõistmise keeld.

Artikkel 12

Õigus liikumisvabadusele.

Artikkel 14

Õigus võrdsusele kohtute ees; õigus süütuse eeldamisele kuni süü tõendamiseni ning õigus kohtuasja õiglasel ja avalikule arutamisele erapooletu kohtu poolt.

Artikkel 16

Õigus õigussubjektsuse tunnustamisele.

Pakt on õiguslikult siduv ning selle nõuete täitmist jälgib pakti artikli 28 kohaselt moodustatud Inimõiguste Komitee. Esimese fakultatiivse protokolliga kehtestatakse üksikisikutelt kodaniku- ja poliitiliste õiguste paktiga seotud kaebuste vastuvõtmise ja läbivaatamise kord. 2012. aasta mai seisuga olid protokollid ratifitseerinud 114 riiki. Teine fakultatiivne protokoll jõustus 1991. aastal ning selle eesmärk on surmanuhtluse kaotamine. 2012. aasta mai seisuga olid selle ratifitseerinud 74 riiki.

Artikkel 17

Õigus isikliku elu puutumatusse ja selle kaitsele seaduse alusel.

Artikkel 18

Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus.

Artikkel 19

Arvamus- ja sõnavabadus.

Artikkel 20

Sõjapropaganda, rahvusliku, rassilise ja usulise vihavaenu toetamise keeld.

Artikkel 21

Õigus rahumeelsetele koosolekutele.

Artikkel 22

Õigus ühinemisvabadusele.

Artikkel 23

Õigus abielluda ja perekonda asutada.

Artikkel 24

Laste õigused (lapseealise seisund, kodakondsus, registreerimine ja nimi).

Artikkel 25

Õigus osa võtta riigi valitsemisest, hääletada ja olla valitud ning pääseda riigiteenistusse.

Artikkel 26

Õigus võrdsusele seaduse ees ja seaduse võrdsusele kaitsele.

Artikkel 27

Usuliste, etniliste ja keeleliste vähemusrühmade õigus oma kultuurile, õigus tunnustada oma usku ja tarvitada oma keelt.

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuri- alaste õiguste rahvusvaheline pakt (mitteametlik kokkuvõte)

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (1966) kuulub koos inimõiguste ülddeklaratsiooni (1948) ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise paktiga (1966) rahvusvaheliste inimõiguste deklaratsioonide hulka. Paktides tunnustatakse, et vastavalt ülddeklaratsioonile „võib vaba inimisiku ideaal, kes ei tunne hirmu ega puudust, teoks saada ainult siis, kui luua tingimused, kus igaüks võib kasutada oma majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilaseid õigusi samuti kui oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi“. Pakt jõustus 1976. aastal ning 2012. aasta maiks olid selle ratifitseerinud 160 riiki.

Artikkel 1

Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus, kaasa arvatud õigus kehtestada oma poliitiline staatus ning kindlustada vabalt oma majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut.

Artikkel 2

Iga osavõttev riik kohustub rakendama olemasolevate ressursside piires maksimumaalselt abinõusid, et järkjärgult tagada paktis tunnustatud õiguste täielik teostamine. Kõigil inimestel on samad õigused ilma iga-suguse diskrimineerimiseta.

Artikkel 3

Riigid kohustuvad tagama meestele ja naistele võrdse õiguse kasutada kõiki paktis ettenähtud õigusi.

Artikkel 4

Paktis käsitletud õiguste suhtes võib kehtestada üksnes niisuguseid piiramisi, mis on kooskõlas mainitud õiguste olemusega, ja vaid eesmärgil soodustada demokraatliku ühiskonna üldist heaolu.

Artikkel 5

Ühelgi isikul, grupil ega riigil ei ole õigust ühtegi paktis käsitletud õigust kaotada.

Artikkel 6

Igal inimesel on õigus tööle, kaasa arvatud õigus teenida endale elatist tööga, mille ta vabalt valib või millega ta vabalt nõustub.

Artikkel 7

Igaühel on õigus õiglasele töötingimustele, õiglasele tasule, mis kindlustab rahuldavad olemasolutingimused talle endale ja tema perele, õigus saada võrdse väärtusega töö eest võrdset hüvitust, õigus ohututele ja tervislikele töötingimustele, ühesugusele võimalusele olla tööl edutatud, puhkusele ja vabale ajale.

Pakti täitmist jälgib ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee.

Allikas: The Minnesota Human Rights Resource Center, alus: UN Centre on Human Rights, The International Bill of Rights, Fact Sheet #2.

Artikkel 8

Igal inimesel on õigus luua ametiühinguid ja astuda ametiühingutesse, õigus streikida.

Artikkel 9

Igal inimesel on õigus sotsiaalkindlustusele, kaasa arvatud sotsiaalhooldus.

Artikkel 10

Perekonnale tuleb võimaldada kaitset ja abi. Abielu peab sõlmitama abiellu astujate vabal kokkuleppel. Eriline kaitse peab osaks saama emadele. Erilisi abinõusid tuleb rakendada laste kaitseks ilma diskrimineerimiseta. Lapsi ja noorukeid tuleb kaitsta majandusliku eksploateerimise eest. Nende kasutamine ohtlikul ja kahjulikul töö peab olema keelatud. Riigid peavad kehtestama vanusepiirid, millest nooremate laste palgatöö kasutamine on keelatud.

Artikkel 11

Igaühel on õigus tema ja ta perekonna küllaldasele elatustasemele, sealhulgas piisavale toitumisele, riietusele ja eluasemele. Igal inimesel on õigus mitte kannatada nälga.

Artikkel 12

Igal inimesel on õigus maksimaalsele füüsilisele ja vaimsele tervisele.

Artikkel 13

Igal inimesel on õigus haridusele. Algharidus peab olema kõigile kohustuslik ja tasuta.

Artikkel 14

Riigid, kes ei ole kehtestanud kohustuslikku tasuta algharidust, peavad välja töötama plaani sellise haridusnõude rakendamiseks.

Artikkel 15

Igal inimesel on õigus osa võtta kultuurielust ja kasutada teaduse saavutusi.

Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (mitteametlik kokkuvõte)

ÜRO rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta lähtub 1963. aasta deklaratsioonist rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta.

Deklaratsioonis esitatakse neli põhimõtetelise seisukohta.

- *Igasugune rassierinevuste või rassilise üleoleku doktriin on teaduslikult vale, kõlbeliselt taunitav, sotsiaalselt ebaõiglane ja ohtlik ning seda ei saa teoorias ega praktikas õigustada.*
- *Rassiline diskrimineerimine – sealhulgas eriti rassilise üleoleku või vihkamise ideoloogial põhinev riiklik poliitika – on vastuolus põhiliste inimõigustega, takistab sõbralikke suhteid rahvaste vahel, riikide koostööd ning rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.*
- *Rassiline diskrimineerimine teeb lisaks selle all kannatajatele kahju ka selle toimepanijatele.*
- *ÜRO üks põhieesmärke on maailm, kus ei esine vihkamist ja killustumist põhjustavat rassilist segregatsiooni ega diskrimineerimist.*

Artikkel 1

Rassilise diskrimineerimise mõiste: mis tahes vahede või erandite tegemine inimeste vahel, neile kitsenduste seadmine või nende eelistamine rassi, nahavärvuse, sugukondliku, rahvusliku või etnilise päritolu tunnuste järgi, mille eesmärgiks või tagajärjeks on vähendada inimõiguste teostamist võrdsel alustel. Kaitset vajavate gruppide eeliskohtlemise poliitikat või meetmeid ei loeta rassiliseks diskrimineerimiseks.

Artikkel 2

Osavõtvad riigid mõistavad rassilise diskrimineerimise hukka ja kohustuvad teostama rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise poliitikat. Osalisriigid kohustuvad mitte tegema rassiliselt diskrimineerivaid toiminguid ning garanteerivad diskrimineerimisest hoidumise riigiorganites ja -asutustes. Osalisriigid kohustuvad selleks, et mitte ergutada, kaitsta ega toetada rassilist diskrimineerimist, mida teostavad mis tahes üksikisikud või organisatsioonid. Osalisriigid revideerivad valitsuse riiklikku ja kohalikku poliitikat eesmärgiga parandada, tühistada või annulleerida mis tahes seadused ja otsused, mis põhjustavad rassilise diskrimineerimise tekkimist või selle põlistamist. Osalisriigid keelavad rassilise diskrimineerimise, mida teostavad mis tahes isikud, grupid ja organisatsioonid, ja teevad sellele lõpu. Osavõtvad riigid rakendavad vajaduse korral eeliskohtlemise meetmeid, et tagada vajalik areng ja kaitse mõnedesse rassigruppidesse kuuluvatele isikutele ning garanteerida neile täielik ja võrdne inimõiguste ja põhivabaduste kasutamine.

Artikkel 3

Osavõtvad riigid mõistavad hukka apartheidi ning hoiavad ära, keelavad ja likvideerivad oma territooriumidel igasuguse sedalaadi praktika.

Artikkel 4

Osavõtvad riigid mõistavad hukka igasuguse propaganda ja kõik organisatsioonid, mis rajanevad rassilise üleoleku ideel. Osalisriigid võtavad abinõusid, et juurida välja igasugune

diskrimineerimisele õhutamine ning keelustavad rassilisel üleolekul põhinevate ideede levitamise ja mis tahes rassi vastu suunatud vägivaldaaktid ja vägivaldala õhutamise.

Artikkel 5

Osavõtvad riigid kohustuvad keelama ja likvideerima rassilise diskrimineerimise ning tagama kõigi inimese võrdõiguslikkuse seaduse ees, seda eriti järgmiste õiguste suhtes: õigus võrdsusele kohtute ees; õigus isiklikule julgeolekule; poliitilised õigused, sealhulgas õigus hääletada ja oma kandidatuuri üles seada, osa võtta riigi valitsemisest ning saada võrdset juurdepääsu riigiteenistusele; õigus vabalt liikuda ja elukohta valida; õigus lahkuda mis tahes maalt, kaasa arvatud kodumaa, ja õigus kodumaale tagasi pöörduda; õigus kodakondsusele; õigus abielluda ja abikaasat valida; õigus omada vara; pärimisõigus; õigus mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadusele; õigus veendumuste ja nende avaldamise vabadusele; õigus rahulike koosolekute ja ühinemise vabadusele; õigused majandus-, sotsiaal- ja kultuurivaldkonnas, eriti õigus tööle, töö vabale valikule, võrdsele tasule võrdse töö eest, õiglasele ja rahuldavale tasule; õigus luua ametiühinguid ja neisse astuda; õigus eluasemele; õigus tervishoiule, arstiabile, sotsiaalkindlustusele ja sotsiaalsele teenindamisele; õigus haridusele ja kutsealasele ettevalmistamisele; õigus võrdselt osaleda kultuurielus; õigus minna mis tahes üldkasutatavas kohta või kasutada mis tahes üldkasutatavaid teenuseid.

Artikkel 6

Osavõtvad riigid tagavad igale nende jurisdiktsiooni all viibivale isikule efektiivse kaitse ja kaitsevahendid rassilise diskrimineerimise aktide vastu.

Artikkel 7

Osavõtvad riigid rakendavad abinõusid õpetamise, kasvatusel jm valdkondades, et võidelda rassilist diskrimineerimist põhjustavate eelarvamuste vastu.

Allikas: UN Centre for Human Rights and People's Movement for Human Rights Learning, www.pdhre.org

Lapse õiguste konventsioon

(mitteametlik kokkuvõte)

- Lapse õiguste konventsioon on kõige üldisemalt tunnustatud inimõigustealane dokument, mida ei ole maailmas ratifitseerinud ainult kaks riiki. Konventsiooniga koondatakse ühte dokumenti laste inimõiguste kõik kategooriad: kodaniku-, poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilased õigused. ÜRO Peaassamblee võttis konventsiooni vastu 20. novembril 1989. aastal ning see jõustus 1990. aasta septembris.
- Konventsiooni 41 artiklis loetletakse inimõigused, mida tuleb austada ja kaitsta kõigi alla kaheksateistaastaste laste puhul.

Artikkel 1

Lapse mõiste: iga alla 18 aastane inimolend, kui riigi seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.

Artikkel 2

Konventsiooniga kaitstud õigused tagatakse ilma igasuguse diskrimineerimiseta.

Artikkel 3

Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes tuleb esikohale seada lapse huvid.

Artikkel 5

Riik austab vanemate või laiendatud perekonna vastutust, õigusi ja kohustusi.

Artikkel 6

Igal lapsel on sünnipärane õigus elule.

Artikkel 7

Lapsel on õigus nimele, õigus omandada kodakondsus ning õigus tunda oma vanemaid ja olla nende poolt hooldatud.

Artikkel 8

Lapsel on õigus identiteedi ja kodakondsuse säilitamisele.

Artikkel 9

Lapsel on õigus mitte olla vanematest eraldatud, välja arvatud juhul, kui seda tehakse kohtuliku menetlusega lapse huvides.

Artikkel 12

Lapsel on õigus väljendada oma vaateid kõikides teda puudutavates küsimustes ning lapse seisukohti tuleb piisavalt arvesse võtta.

Artikkel 13

Lapsel on sõnavabadus, kaasa arvatud õigus otsida, vastu võtta ja edasi anda informatsiooni ning igasuguseid ideid.

Artikkel 14

Lapse mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadust tuleb austada.

Artikkel 15

Lapsel on õigus moodustada ühinguid ja rahumeelselt koguneda.

Artikkel 16

Mitte ühegi lapse eraellu, perekonnaellu, kodusse ega kirjavahetusse ei või meelevaldselt ega ebaseaduslikult sekkuda; lapse au ja head mainet ei tohi ebaseaduslikult rünnata.

Artikkel 17

Riik tagab lapse juurdepääsu riiklikule ja rahvusvahelisele informatsioonile ja materjalile.

Artikkel 18

Vanematel lasub esmane vastutus lapse üleskasvatamise ja arendamise eest.

Artikkel 19

Riik rakendab kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu, kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise eest.

Artikkel 24

Lapsel on õigus parimale võimalikule tervishoiule rõhuasetusega esmatasandi tervishoiul ja ennetava tervisekaitse arendamisel.

Artikkel 26

Lapsel on õigus sotsiaalkindlustusele.

Artikkel 27

Lapsel on õigus elatustasemele, mis võimaldab tal kehaliselt, vaimselt, hingeliselt, kõlbeliselt ja sotsiaalselt areneda.

Artikkel 28

Lapsel on õigus haridusele. Riik teeb alghariduse kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks ning soodustab keskhariduse eri vormide arendamist, tehes need igale lapsele kättesaadavaks. Koolis distsipliini tagamisel tuleb arvestada lapse inimväärikusega. Haridus peab olema suunatud lapse isiksuse, vaimuannete ja võimete arendamisele, inimõiguste ja põhivabaduste vastu lugupidamise kujundamisele, lapse ettevalmistamisele vastutusvõimeliseks eluks vabas ühiskonnas rahu, sõpruse, mõistmise, sallivuse ja võrdsuse vaimus, looduskeskkonna vastu lugupidamise kasvatamisele.

Artikkel 30

Lapsel on õigus saada osa oma kultuurist.

Artikkel 31

Lapsel on õigus puhkusele ja jõudeajale, õigus mängida ning vabalt osaleda kultuuri- ja kunstielus.

Artikkel 32

Last tuleb kaitsta majandusliku eksploateerimise eest ja töö eest, mis ohustab tema elu ja arengut.

Artikkel 33

Last tuleb kaitsta narkootiliste ainete seadusevastase kasutamise eest.

Artikkel 34

Last tuleb kaitsta igasuguse seksuaalse eksploateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest, et vältida lapse kasutamist prostitutsioonis või muul ebaseaduslikul seksuaalsel eesmärgil, pornograafilistes etendustes ja materjalides.

Artikkel 38

Riik rakendab kõiki võimalikke abinõusid, et tagada kaitse ja hoolitsus neile lastele, kelle elu mõjutab sõjaline konflikt.

Artikkel 40

Iga laps, keda süüdistatakse väärteo või kuriteo toimepanekus, loetakse süütuks seni, kuni süü pole tõestatud; ta peab saama õigusabi enda kaitsmisel; teda ei sunnita tunnustusi andma ega end süüdi tunnustama; tema õigust privaatsusele austatakse kogu menetluse käigus; teda koheldakse viisil, mis garanteerib tema heaolu ning on vastavuses tema vanuse ja olukorraga. Alla 18-aastasele kuriteo toime pannud isikule ei kohaldata surmanuhtlust ega eluaegset vanglakaristust ilma vabanemisvõimaluseta.

Konventsiooni ja fakultatiivsete protokollide täisteksti saab vaadata ja alla laadida paljudelt veebisaitidelt, näiteks UNICEFi lehelt (www.unicef.org/crc).

Allikas: UN Centre for Human Rights and People's Movement for Human Rights Learning, www.pdhre.org

Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta

vastu võetud ÜRO Peaassambleel 1979. aastal, jõustus 3. septembril 1981. aastal
(mitteametlik kokkuvõte)

Artikkel 1

Naiste diskrimineerimise mõiste tähendab „...mis tahes vahede või erandite tegemist või piiranguid soo järgi, mille eesmärgiks on luua olukord, kus inimõiguste ja põhivabaduste olemasolu naistel tunnistatakse vähem või üldse mitte, kus naistel on vähem võimalusi või puuduvad võimalused kasutada või realiseerida inimõigusi ja põhivabadusi poliitikas, majanduses, sotsiaal-, kultuuri-, tsiviil- või mis tahes muus valdkonnas meeste ja naiste võrdõiguslikkuse alusel olenemata nende perekonnaseisust”.

Artikkel 2

Mõistetakse hukka naiste diskrimineerimine kõigis selles vormides; osavõtvad riigid kohustuvad kehtestama diskrimineerimise eest kaitsvad õigusnormid ning võtma võrdõiguslikkuse põhimõtte oma seadustesse.

Artikkel 3

Riigid on kokku leppinud, et rakendavad kõigis valdkondades (kodanikuühiskond, poliitika, majandus, sotsiaaltöö ja kultuur) meetmeid, millega kindlustatakse naistele meestega võrdsel alusel inimõiguste ja põhivabaduste realiseerimine ja kasutamine.

Artikkel 4

Osavõtvatel riikidel lubatakse rakendada „ajutisi eriabinõusid” võrdõiguslikkuse kiiremaks saavutamiseks.

Artikkel 5

Sõnastatakse vajadus rakendada abinõusid, et muuta käitumise kultuurilisi mudeleid ning et kasvatus perekonnas sisaldaks arusaamise emadusest kui sotsiaalsest funktsioonist ning tunnistaks meeste ja naiste ühist vastutust oma laste kasvatamise eest.

Artikkel 6

Osavõtvaid riike kohustatakse rakendama meetmeid, et ära hoida naistega kauplemine ja naiste prostitutsiooni ekspluateerimine.

Artikkel 7

Naistel on võrdsel tingimustel õigus hääletada, olla riiklikel ametikohtadel ja osaleda kodanikuühiskonna tegevuses.

Artikkel 8

Naistel on õigus meestega võrdsel tingimustel võtta osa rahvusvaheliste organisatsioonide tööst ja esindada oma valitsust rahvusvahelisel tasemel.

Artikkel 9

Naistel on meestega võrdsed õigused enda ja oma laste kodakondsuse omandamisel, muutmisel ja säilitamisel.

Artikkel 10

Osavõtvaid riike kohustatakse lõpetama diskrimineerimine hariduses, kaasa arvatud eri- ja kutsealases väljaõppes, tagama ühesugused õppeprogrammid ja muud vajalikud vahendid võrdse hariduse saamiseks ning kõrvaldama meeste ja naiste rolli stereotüüpkontseptsioonid.

Artikkel 11

Osavõtvaid riike kutsutakse üles rakendama meetmeid, et likvideerida diskrimineerimine tööhõive valdkonnas ning tagada selles valdkonnas kõik õigused, kaasa arvatud õigus tööle, ühesugustele tingimustele töölevõtmisel, võrdsele tasustamisele, õigus tegevusala ja elukutset vabalt valida, õigus sotsiaalkindlustusele ja kaitsele.

Artikkel 12

Osavõtvatel riikidel nõutakse meetmete rakendamist, et likvideerida diskrimineerimine tervishoiuvaldkonnas ja tagada võrdne juurdepääs teenindamisele, kaasa arvatud perekonna planeerimise osas.

Artikkel 13

Naistel on meestega võrdsed õigused sotsiaalelu ja majanduse valdkondades, näiteks õigus perekonnatoetusele, õigus saada hüpoteegilaenu ja pangalaenu, õigus osaleda puhke- ja sporditegevuses.

Artikkel 14

Artiklis keskendutakse maal elavate naiste eriprobleemidele, kaasa arvatud osalemine arenguplaanide väljatöötamisel, meditsiiniteenuste, krediidi, hariduse ja nõuetekohaste elutingimuste kättesaadavus.

Artikkel 15

Naised ja mehed on seaduse ees võrdsed. Naistel on seadusega tagatud õigus sõlmida lepinguid, omada vara ja valida elukohta.

Artikkel 16

Riikidelt nõutakse abinõusid, et tagada võrdsus abielus ja perekonnasuhetes, kaasa arvatud meestega võrdne õigus abiellumiseks, ühesugused õigused ja kohustused lapsevanemata, sh õigus vabalt otsustada, kui palju sünnib lapsi ja kui suured on ajavahemikud nende sündimise vahel, ning saada vahendeid selle õiguse realiseerimiseks, samuti ühesugused varalised õigused.

Artiklid 17–30

Konventsiooniga seotud aruandlus ja korralduslikud küsimused.

Rahvusvaheline konventsioon kõigi isikute sunniviisilise kadumise eest kaitsmise kohta (mitteametlik kokkuvõte)

Artiklis 1 keelustatakse sunniviisiline kadumine; *sunniviisilist kadumist ei õigusta mingid erakorralised asjaolud nagu näiteks sõjaseisukord või sõjaohu, riigisisene poliitiline ebastabiilsus või mis tahes muu riiklik eriolukord.*

Konventsiooni artiklis 2 esitatud määratluse järgi on „sunniviisiline kadumine“ isiku kinnipidamine, vahistamine, röövimine või mis tahes muu vabaduse võtmine, mille panevad toime riigi esindajad või riigi loal, toetusel või nõusolekul tegutsevad isikud või rühmad ning mille järel keeldutakse vabaduse võtmist tunnistamast või varjatakse kadunud isiku asukohta, mille tagajärjel kõnealune isik kaotab seaduse kaitse.

Artiklis 6 on täpsustatud, et sunniviisilise kadumise laialdane või süstemaatiline kasutamine tähendab inimsusevastast kuritegu.

Konventsiooni osalisriigid kohustuvad:

- uurima sunniviisilise kadumise juhte ning võtma toimepanijad vastutusele;
- sätestama sunniviisilise kadumise oma kriminaalõiguses kuriteona;
- kehtestama sunniviisilise kadumise kuriteo suhtes kohtualluvuse juhul, kui väidetav kurjategija asub nende territooriumil, isegi kui ta ei ole vastava riigi kodanik või elanik;
- tegema koostööd teiste riikidega kurjategijate kohtu alla andmisel või väljaandmisel ning abistama sunniviisilise kadumise ohvreid või tegema kindlaks nende säilmete asukohta ja need tagastama;
- järgima vabaduse võtmisega seotud minimaalseid nõutavaid õigusnorme, kaasa arvatud õigus vaidlustada vabadusekaotust kohtus;
- looma kinnipeetavate isikute registri ning võimaldama sugulastel ja kaitsjatel sellega tutvuda;
- tagada, et sunniviisilise kadumise ohvritel või sellest otseselt mõjutatud isikutel oleks õigus saada hüvitust ja kahjutasu (artikli 24 lõige 4);
- õigus saada hüvitust hõlmab materiaalse kahju hüvitist, kahjutasu ohtude eest ning vajadusel muid hüvitusi, näiteks a) restitutsioon, b) rehabiliteerimine, c) satisfikatsioon, k.a väärrikuse ja hea nime taastamine, d) mittekordumise tagatis (artikli 24 lõige 5).

Konventsiooni täitmist kontrollib osalisriikide valitav sunniviisiliste kadumiste komitee. Osalevad riigid peavad esitama kõnealusele komiteele aruandeid meetmete kohta, mida nad on konventsiooni rakendamiseks võtnud kahe aasta jooksul alates selle siduvaks muutmisekest.

Konventsioon sisaldab fakultatiivset kaebuste süsteemi, mis võimaldab osalisriikide kodanikel taotleda komisjonilt abi kadunud isiku leidmiseks. Riigid võivad selle süsteemiga igal ajal liituda, kuid selle rakendamisest loobumine eeldab eraldi allkirjastamist.

Allikas: Wikipedia, vaadatud 25. mail 2012.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (mitteametlik kokkuvõte)

Artikkel 1. Eesmärk

Konventsiooni eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt. Puuetega inimeste mõiste hõlmab isikuid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis võib koostoimel erinevate takistustega tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel.

Artikkel 2. Mõisted

Artiklis määratletakse mõned konventsiooni kasutatud mõisted: suhtlus, keel, diskrimineerimine puude alusel, mõistlikud abinõud ja universaalsidain.

Artikkel 3. Üldpõhimõtted

Konventsiooni aluspõhimõtted on austus inimeste väärrikuse vastu, mittediskrimineerimine, osalemine ja kaasatus, austus erinevuste vastu, võrdsed võimalused, juurdepääsetavus, meeste ja naiste võrdsus, austus laste vastu.

Artikkel 4. Üldkohustused

Riigid peavad puuetega inimeste aktiivsel osalusel võtma mitmesuguseid meetmeid, et tagada kõigi puuetega inimeste kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku teostamist ilma mis tahes diskrimineerimiseta.

Artikkel 5. Võrdsus ja mittediskrimineerimine

Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed. Igaühel on ilma mingi diskrimineerimiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele ja võrdsetele hüvedele.

Artikkel 6. Puuetega naised

Puuetega naised ja tüdrukud on mitmese diskrimineerimise objektiks. Riigid võtavad kõiki asjakohaseid meetmeid, et tagada puuetega naistele kõigi konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste täielik teostamine.

Artikkel 7. Puuetega lapsed

Puuetega lastel on kõigi ülejäänud lastega võrdsed inimõigused. Kõigis puuetega lastega seotud tegevustes tuleb esikohale seada lapse parimad huvid. Puuetega lastel on õigus väljendada oma seisukohti kõigis neid puudutavates küsimustes.

Artikkel 8. Teadlikkuse suurendamine

Riigid peavad suurendama teadlikkust puuetega inimeste õigustest, võimetest ja panusest. Riigid peavad kampaaniate, hariduse, meedia ja teadlikkust suurendavate programmide abil võitlema puuetega inimesi käsitlevate stereotüüpide ja eelarvamuste vastu.

Artikkel 9. Juurdepääsetavus

Puuetega inimestel on õigus omada teistega võrdset juurdepääsu kõigile eluvaldkondadele, kaasa arvatud füüsiline keskkond, transport, teave ja suhtlus ning muud avalikud ehitised ja teenused.

Artikkel 10. Õigus elule

Puuetega inimestel on õigus elule. Riigid võtavad kõiki vajalikke meetmeid, et tagada selle õiguse tõhus teostamine puuetega inimeste poolt teistega võrdsetel alustel.

Artikkel 11. Ohuolukorrad ja humanitaarsed eriolukorrad
Riigid võtavad kõiki vajalikke meetmeid, et tagada puuetega inimeste kaitse ja ohutus ohuolukordades, kaasa arvatud relvakonfliktid, humanitaarsed eriolukorrad ja loodusõnnetused.

Artikkel 12. Võrdne tunnustamine seaduse ees
Puuetega inimestel on õigus olla seaduse ees isikutena tunnustatud. Puuetega inimestel on teistega võrdne õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades. Riigid peavad võtma asjakohaseid meetmeid, et anda puuetega inimestele õigus- ja teovõime teostamiseks vajalikku abi.

Artikkel 13. Juurdepääs õigusemõistmisele
Puuetega inimestel on õigus saada teistega võrdsetel alusel juurdepääs õigusemõistmisele, mille tagamine hõlmab ka asjakohaseid hõlbustavaid abinõusid.

Artikkel 14. Vabadus ja isikupuutumatus
Puuetega inimestel on teistega võrdsetel alustel õigus vabadusele ja isikupuutumatusse. Puude olemasolu üksinda ei tohi ühelgi juhul olla vabaduse võtmise aluseks.

Artikkel 15. Kaitse piinamise ja julma, ebainimliku või väärrikust alandava kohtlemise ja karistamise eest
Puuetega inimeste suhtes ei tohi rakendada piinamist ega julma, ebainimlikku või alandavat kohtlemist või karistamist. Kellegi peal ei tohi teha meditsiinilisi või teaduslikke katseid ilma tema vabatahtliku nõusolekuta.

Artikkel 16. Kaitse ekspluateerimise, vägivalga ja väärkohtlemise eest
Puuetega inimestel on õigus olla nii kodus kui ka väljaspool kodu kaitstud kõigi ekspluateerimise, vägivalga ja väärkohtlemise vormide eest, kaasa arvatud nende soopõhised aspektid.

Artikkel 17. Isikupuutumatus kaitse
Igal puudega inimesel on teistega võrdsetel alustel õigus kehalisele ja vaimsele puutumatusse.

Artikkel 18. Liikumisvabadus ja kodakondsus
Puuetega inimestel on õigus kodakondsusele. Puuetega lastel on õigus nimele, õigus tunda oma vanemaid ja saada neilt vanemlikku hoolitsust.

Artikkel 19. Iseseisev elu ja kogukonda kaasamine
Puuetega inimestel on õigus elada iseseisvalt kogukonnas. Riigid peavad tagama, et puuetega inimestel on võimalus valida, kus ja kellega nad elavad, ning nad saavad selleks vajalikku abi.

Artikkel 20. Isiklik liikumisvõime
Riigid peavad võtma tõhusaid ja asjakohaseid meetmeid, et tagada puuetega inimestele isiklik liikumisvõime nende endi poolt valitud viisil ja ajal ning taskukohase hinnaga. Puuetega inimestel on ka õigus kasutada liikumise abivahendeid, abitehnoloogiasid, abipersonali ja vahendajaid.

Artikkel 21. Sõna- ja arvamusvabadus ning juurdepääs teabele
Puuetega inimestel on õigus eneseväljendusele, kaasa arvatud vabadus edastada ja saada teavet ja ideid kõigi suhtlusviiside kaudu, kaasa arvatud puudega arvestavad tehnoloogiad, viipekeel, reljeefne punktiri, augmentatiivne ja alternatiivne suhtlus, massimeedia ja muud juurdepääsetavad suhtlusvahendid.

Artikkel 22. Eraelu puutumatus
Puuetega inimestel on õigus eraelule. Riigid peavad kaitsma puuetega inimesi käsitlevaid andmeid, kaasa arvatud isiku- ja terviseandmed.

Artikkel 23. Kodu ja perekonna austamine
Puuetega inimestel on õigus abielluda ja perekonda luua. Riigid peavad pakkuma puuetega inimestele tõhusat ja asjakohast tuge laste kasvatamisel ning tagama puuetega lastele alternatiivse hoolitsuse juhul, kui tuumikperekond ei ole suuteline lapse eest hoolitsema.

Artikkel 24. Haridus
Puuetega inimestel on ilma diskrimineerimiseta õigus haridusele. Riigid peavad tagama, et puuetega inimestel on juurdepääs kaasavale, kvaliteetsele ja tasuta alg- ning keskharidusele oma kogukonnas. Samuti peavad riigid võtma mõistlikke abinõusid ja pakkuma individuaalset tuge, et võimalikult suurel määral soodustada hariduse omandamist ja sotsiaalset arengut.

Artikkel 25. Tervishoid
Puuetega inimestel on õigus võimalikult heale tervisele ilma diskrimineerimiseta. Riigid peavad võtma kõik asjakohased meetmed, kaasa arvatud sootundlikud meetmed, millega tagatakse puuetega inimestele teiste isikutega võrdses ulatuses, võrdse kvaliteediga ja võrdset tasemel tervishoiuteenused, mis asuvad võimalikult lähedal inimeste elukohale.

Artikkel 26. Habilitatsioon ja rehabilitatsioon
Riigid peavad võtma tõhusaid ja asjakohaseid meetmeid, et võimaldada puuetega inimestel habilitatsiooni ja rehabilitatsiooni teenuste ja programmide abil saavutada ja säilitada maksimaalset võimekust, iseseisvust ja osalemist.

Artikkel 27. Töö ja tööhõive
Puuetega inimestel on õigus tööle, kaasa arvatud õigus töötada avatud, kaasavas ja juurdepääsetavas keskkonnas. Riigid peavad võtma asjakohaseid meetmeid, et edendada puuetega inimeste tööhõivevõimalusi ja karjääri arengut.

Artikkel 28. Küllaldane elatustase ja sotsiaalne kaitse
Puuetega inimestel on õigus küllaldasele elatustasemele, sealhulgas piisavale toidule, veele, riietusele ja eluasemele, samuti õigus sotsiaalsele kaitsele, mis hõlmab vaesuse vähendamist ja riiklikke eluasemeprogramme.

Artikkel 29. Osalemine poliitilises ja avalikus elus
Puuetega inimestel on õigus osaleda poliitilises ja avalikus elus, valida ja olla valitud.

Artikkel 30. Osalemine kultuurielus, virgestus-, puhke- ja sporditegevus
Puuetega inimestel on õigus osaleda teistega võrdsetel alustel kultuurielus, kaasa arvatud õigus saada kätte kultuurimaterjale, omada juurdepääsu kultuurietendustele ja -teenustele, virgestus-, puhke- ja sporditegevustele.

Artikkel 31. Statistika ja andmete kogumine
Riigid peavad puuetega inimeste aktiivsel osalusel koguma nende kohta andmeid, mis võimaldab riikidel paremini mõista puuetega inimeste elus esinevaid takistusi ning realiseerida konventsioonis sätestatud õigusi.

Artiklid 32–50
Artiklites 32–50 selgitatakse, kuidas riigid peavad konventsiooni jõustama. Samuti selgitatakse, kuidas riigid peavad ÜRO puuetega inimeste õiguste komiteele konventsiooni rakendamise kohta aruandeid esitama.

Euroopa inimõiguste konventsioon ja selle protokollid

Valitud artiklite lihtsustatud versioon¹

Preambuli kokkuvõte

Euroopa Nõukogu liikmesriikide valitsused töötavad inimõigustel ja põhivabadustel põhineva rahu ja suurema ühtsuse nimel. Käesoleva konventsiooniga on nad otsustanud astuda esimesi samme mõnede inimõiguste ülddeklaratsioonis sätestatud õiguste tagamiseks.

Artikkel 1. Kohustus austada inimõigusi

Riigid tagavad igaühele konventsioonis määratletud õigused.

Artikkel 2. Õigus elule

Inimesel on õigus elule.

Artikkel 3. Piinamise keelamine

Kellelgi ei ole kunagi õigust kedagi piinata. Inimväärkust tuleb austada ka kinnipidamisasutustes.

Artikkel 4. Orjuse ja sunniviisilise töötamise keelamine

Inimest ei tohi pidada orjuses ja temalt ei või nõuda sunniviisilist töötamist.

Artikkel 5. Õigus isikuvabadusele ja -puutumatusel

Inimesel on õigus vabadusele. Vahistamise korral on tal õigus teada selle põhjust. Pärast vahistamist on inimesel õigus asja peatsele kohtulikule arutamisele või vabastamisele kuni asja arutamiseni.

Artikkel 6. Õigus õiglasele kohtumenetlusele

Inimesel on õigus tema asja õiglasele arutamisele sõltumatus ja erapooletus kohtuasutuses. Süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole tõendatud. Süüdistataval on õigus kasutada kaitsjat ning kui süüdistatav on vaene, peab kaitsja kulud tasuma riik.

Artikkel 7. Karistamine seaduse alusel

Kedagi ei või tunnistada süüdi kuriteos, kui vastav tegu ei olnud selle toimepaneku ajal seadusega keelatud.

Artikkel 8. Õigus era- ja perekonnaelu austamisele

Inimesel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu, kodu ja kirjavahetuse saladust.

Artikkel 9. Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus

Inimesel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele. Ta võib järgida oma usukombeid eraviisiliselt või avalikult ning soovi korral oma usku muuta.

Artikkel 10. Sõnavabadus

Inimesel on õigus kõnes ja kirjas vastutustundlikult oma mõtteid avaldada ning teavet levitada ja saada. See hõlmab ka ajakirjandusvabadust.

Artikkel 11. Kogunemiste ja ühingute moodustamise vabadus

Inimesel on õigus osaleda rahumeelsetel kogunemistel ning luua ühingu (sh ametiühinguid) ja neisse astuda.

Artikkel 12. Õigus abielluda

Inimesel on õigus abielluda ja perekonda luua.

Artikkel 13. Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile

Kui inimese õigusi on rikutud, võib ta esitada selle kohta ametliku kaebuse kohtule või muule ametiasutusele.

Artikkel 14. Diskrimineerimise keelamine

Konventsioonis sätestatud õigused kuuluvad inimesele tema nahavärvist, soost, keelest, poliitilistest ja usulistest veendumustest ning päritolust olenemata.

Artikkel 15. Kohustuste täitmise peatamine hädaolukorras

Sõja ajal või muus hädaolukorras võib valitsus käituda viisil, mis ei ole kooskõlas inimeste õigustega, kuid see peab olema vältimatult vajalik. Isegi sel juhul ei ole valitsusel õigust kedagi meelevaldselt piinata ega hukata.

Artikkel 16. Välismaalaste poliitilise tegevuse piiramine

Valitsustel on õigus seada piiranguid välismaalaste poliitilisele tegevusele, isegi kui see on vastuolus artikliga 10, 11 või 14.

Artikkel 17. Õiguste kuritarvitamise keelamine

Miski käesolevas konventsioonis ei anna kellelegi õigust konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kaotamiseks.

Artikkel 18. Õiguste piiramise kitsendused

Enamikku konventsioonis sätestatud õigusi võib piirata kõigi suhtes võrdselt kohaldatava üldise seadusega. Sellised piirangud on lubatud üksnes juhul, kui nad on tingimata vajalikud.

Artiklid 19–51

Neis artiklites selgitatakse Euroopa Inimõiguste Kohtu tööpõhimõtet.

Artikkel 34. Individuaalkaebused

Kui inimese konventsioonis sätestatud õigusi on mõnes liikmesriigis rikutud, peaks ta kõigepealt pöörduma kaebusega pädeva riikliku asutuse poole. Kui sellest ei ole abi, võib ta esitada kaebuse otse Strasbourgis asuvale Euroopa Inimõiguste Kohtule.

Artikkel 52. Peasekretäri järelepärimised

Euroopa Nõukogu peasekretäri taotlusel peab valitsus selgitama, kuidas tema siseriiklik õigus kaitseb konventsioonis sätestatud õigusi.

KONVENTSIOONI PROTOKOLLID

1. protokoll artikkel 1. Vara kaitse

Inimesel on õigus omada vara ja omandit kasutada.

1. protokoll artikkel 2. Õigus haridusele

Inimesel on õigus käia koolis.

1. protokoll artikkel 3. Õigus vabadele valimistele

Inimesel on õigus valida salajasel hääletamisel oma riigi valitsust.

4. protokoll artikkel 2. Liikumisvabadus

Kui inimene viibib seaduslikult mõnes riigis, on tal õigus seal vabalt liikuda ja elukohta valida.

6. protokoll artikkel 1. Surmanuhtluse kaotamine

Riik ei tohi kedagi surma mõista ega hukata.

7. protokoll artikkel 2. Edasikaebamisõigus kriminaalasjades

Kui inimene on kuriteos süüdi mõistetud, on tal õigus pöörduda kõrgema astme kohtu poole.

7. protokoll artikkel 3. Hüvitis väärade süüdimõistmise korral

Kui süütu inimene on ekslikult kuriteos süüdi mõistetud, on tal õigus saada hüvitist.

12. protokoll artikkel 1. Üldine diskrimineerimise keeld

Riigiasutused ei tohi kedagi diskrimineerida nahavärvil, soo, keele, poliitiliste või usuliste veendumuste, päritolu või muul alusel.

¹ Käesoleva lihtsustatud versiooni koostas õppe-eesmärgil Euroopa Nõukogu teabevahetuse direktoraat. Õigusliku alusena on kasutatavad üksnes inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja selle protokollide teksti ametlikult avaldatud versioonid.

Euroopa inimõiguste konventsioon

Muudetud protokollidega 11 ja 14, jõustunud 1. juunil 2010. a.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

Rooma, 4. november 1950

Konventsioonile allkirjutanud Euroopa Nõukogu liikmesriikide valitsused, arvestades inimõiguste ülddeklaratsiooni, mille kuulutas välja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee 10. detsembril 1948; arvestades, et nimetatud deklaratsiooni eesmärk on tagada selles kuulutatud õiguste üldine ja tõhus tunnustamine ning järgimine; arvestades, et Euroopa Nõukogu eesmärk on saavutada tema liikmete suurem ühtsus ning et üheks selle eesmärgi saavutamise vahendiks on inimõiguste ja põhivabaduste järgimine ning elluviimine; taaskinnitades oma sügavat usku neisse põhivabadustesse, mis on õigluse ja rahu aluseks maailmas ning mida kõige paremini tagab ühelt poolt tõhus poliitiline demokraatia ning teiselt poolt inimõiguste, millest nad sõltuvad, üldine mõistmine ja järgimine; olles otsustanud kui üksmeelseid ja ühiste poliitiliste tavade, ideaalide, vabaduse ja õigusriigi põhimõtete järgivate Euroopa riikide valitsused astuda esimesi samme mõne ülddeklaratsioonis sätestatud õiguse ühiseks tagamiseks, on kokku leppinud järgmises.

Artikkel 1. Kohustus austada inimõigusi

Konventsiooniosalisel tagavad igaühele, kes on nende jurisdiktsiooni all, konventsiooni I osas määratletud õigused ja vabadused.

I OSA. ÕIGUSED JA VABADUSED

Artikkel 2. Õigus elule

1. Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega. Kellelki ei või tahtlikult võtta elu, välja arvatud kohtuotsuse täideviimisega, mis järgneb süüdimõistmisele kuriteos, mille eest seadus näeb ette sellise karistuse.
2. Elu võtmist ei käsitata käesoleva artikli rikkumisena, kui see tuleneb absoluutselt vajadusest kasutada jõudu:
 - a) inimese kaitsmisel õigusvastase vägivalla eest;
 - b) seaduslikul vahistamisel või seaduslikult kinni peetud isiku põgenemise vältimiseks;
 - c) seaduslikel toimingutel rahutuste või mässu mahasurumiseks.

Artikkel 3. Piinamise keelamine

Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Artikkel 4. Orjuse ja sunniviisilise töötamise keelamine

1. Kedagi ei või pidada orjuses ega sunduses.
2. Kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist.
3. Käesoleva artikli järgi mõiste *sunniviisiline või kohustuslik töötamine* ei hõlma:
 - a) töid, mida harilikult nõutakse artikli 5 kohasel kinnipidamisel või sellisel kinnipidamiselt tingimisi vabastamise korral;
 - b) sõjaväeteenistust või kohustusliku sõjaväeteenistuse asendusteenistust riikides, kus tunnustatakse õigust keelduda sõjaväeteenistusest oma veendumuste tõttu;
 - c) teenistust, mida nõutakse elu või ühiskonna heaolu ohustavate hädaolukordade või õnnetuste korral;
 - d) tööd või teenistust tavalise kodanikukohustuse osana.

Artikkel 5. Õigus isikuvabadusele ja -puutumatusel

1. Igaühel on õigus isikuvabadusele ja -puutumatusel. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel:
 - a) seaduslik kinnipidamine pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel;
 - b) seaduslik vahistamine või kinnipidamine kohtu seadusliku korralduse täitmata jätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks;
 - c) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua isik pädeva õigusasutuse ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises või et põhjendatud vajaduse korral takistada õigusrikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda;
 - d) seadusliku korralduse alusel alaealise kinnipidamine hariduslikuks järelevalveks või tema seaduslik kinnipidamine pädeva õigusasutuse ette toomiseks;
 - e) seaduslik kinnipidamine, et takistada nakkushaiguste levikut, samuti vaimse häirega isikute, alkohoolikute, narkomaanide või hulkurite seaduslik kinnipidamine;

f) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et vältida isiku loata sissesõitu riiki või et võtta meetmeid isiku väljasaatmiseks või -andmiseks.

2. Igaie vahistatule teatatakse talle arusaadavas keeles viivitamata tema vahistamise põhjused ja kõik tema vastu esitatud süüdistused.
3. Iga lõike 1 punkti c kohaselt vahistatu või kinnipeetu toimetatakse viivitamata kohtuniku või muu seadusjärgse õigusemõistmise pädevusega ametiisiku ette ning tal on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise tingimuseks võib olla tagatiste kohaldamine asja arutamisele ilmutamiseks.
4. Igaühel, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamisega, on õigus taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane.
5. Igaühel, kes on vahistatud või kinni peetud vastuolus käesoleva artikliga, on õigus nõuda hüvitist

Artikkel 6. Õigus õiglasele kohtumenetlusele

1. Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, kuid istungi võib ajakirjanikele ja üldsusele täielikult või osaliselt kinniseks kuulutada demokraatliku ühiskonna kõlbluse, avaliku korra või riigi julgeoleku huvides, alaealise huvides või poolte eraelu kaitseks või kohtu määratud ulatuses erijuhtudel, kui avalikkus kahjustaks õigusemõistmist.
2. Igaüht, keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud.
3. Igal kuriteos süüdistataval on vähemalt järgmised õigused:
 - a) saada viivitamata talle arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomust ja alustest;
 - b) saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks;
 - c) kaitsta end ise või enda valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi juhul, kui see on õigusemõistmise huvides vajalik ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks;
 - d) küsitleda ise või lasta küsitleda tema vastu ütlusi andma kutsutud tunnistajaid, lasta omalt poolt kohale kutsuda tunnistajaid ja neid küsitleda tema vastu ütlusi andvate tunnistajatega võrdsetel tingimustel;
 - e) kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt.

Artikkel 7. Karistamine seaduse alusel

1. Kedagi ei või tunnistada süüdi kuriteos – teos või tegevusetuses, mis selle toimepanemise ajal kehtinud riigisisese või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu.
2. See artikkel ei takista ühegi isiku mis tahes teo või tegevusetuse suhtes, mis selle toimepanemise ajal oli kuritegu tsiviiliseeritud rahvaste poolt tunnustatud õiguse üldpõhimõtete järgi, kohtumenetluse läbiviimist ja isiku karistamist.

Artikkel 8. Õigus era- ja perekonnaelu austamisele

1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.
2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Artikkel 9. Mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus

1. Igaühel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele; see õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada usku või veendumusi nii ükski kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt kultuse, õpetamise, tava ja kombetalituse kaudu.
2. Vabadust kuulutada oma usku või veendumusi võib piirata üksnes seadusega ja juhul, kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides, avaliku korra, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Artikkel 10. Sõnavabadus

1. Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusel ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riikidel nõuda raadio-, televisiooni või filmiettevõtetele tegevuslubasid.
2. Kuna nende vabaduste kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuse või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

Artikkel 11. Kogunemiste ja ühingute moodustamise vabadus

1. Igaühel on õigus rahumeelselt koguneda ja ühinguid moodustada, sealhulgas õigus oma huvide kaitseks ametiühinguid luua ja neisse astuda.
2. Nende õiguste kasutamist võib piirata üksnes seaduses ette nähtud alustel, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuse või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Käesolev artikkel ei keela õiguspäraste piirangute seadmist isikutele, kes on relvajõududes, poliitiseis või riigiteenistuses.

Artikkel 12. Õigus abielluda

Abieluealisel mehel ja naisel on õigus abielluda ja luua perekond kooskõlas selle õiguse kasutamist reguleerivate riigisestse seadustega.

Artikkel 13. Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile

Igaühel, kelle konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik.

Artikkel 14. Diskrimineerimise keelamine

Konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine tagatakse ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund.

Artikkel 15. Kohustuste täitmise peatamine hädaolukorras

1. Sõja ajal või muus hädaolukorras, mis ohustab rahva eluvõimet, võib konventsiooniosaline võtta meetmeid, millega ta peatab konventsiooniga võetud kohustuste täitmise ulatuses, mis on olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalik, tingimusel et meetmed ei ole vastuolus tema teiste rahvusvahelise õiguse järgsete kohustustega.
2. Selle artikli alusel ei või peatada artiklist 2, välja arvatud inimete hukkumine õiguspärase sõjategevuse tagajärjel, ega artiklitest 3, 4 (lõige 1) ja 7 tulenevaid kohustusi.

3. Peatamisõigust kasutav konventsiooniosaline teavitab Euroopa Nõukogu peasekretäri täielikult võetud meetmetest ja nende põhjustest. Samuti teavitab ta Euroopa Nõukogu peasekretäri, kui meetmete võtmine on lõppenud ning konventsiooni täidetakse jälle täiel määral.

Artikkel 16. Välismaalaste poliitilise tegevuse piiramine

Artiklid 10, 11 ja 14 ei takista konventsiooniosalisel seada piiranguid välismaalaste poliitilisele tegevusele.

Artikkel 17. Õiguste kuritarvitamise keelamine

Midagi käesolevas konventsioonis ei või tõlgendada selliselt, et see annab mingile riigile, isikurühmale või üksikisikule õiguse tegevuseks või teoks, mille eesmärk on konventsiooniga sätestatud õiguste või vabaduste kaotamine või nende piiramine suuremal määral, kui see on ette nähtud konventsioonis.

Artikkel 18. Õiguste piiramise kitsendused

Konventsioonis lubatud piiranguid võib selles osutatud õiguste ja vabaduste suhtes kohaldada üksnes neil eesmärkidel, milleks nad on ette nähtud.

II OSA. EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS**Artikkel 19. Kohtu moodustamine**

Konventsiooni ja selle protokollidega konventsiooniosaliselt poolt endile võetud kohustuste täitmise tagamiseks luuakse Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi *kohus*). See töötab alaliselt.

Artikkel 20. Kohtunike arv

Kohtunike arv on võrdne konventsiooniosaliste arvuga.

Artikkel 21. Ametikriteeriumid

1. Kohtunik peab olema kõrge moraaliga ning kõrgesse kohtuametisse nimetamiseks vajaliku kvalifikatsiooni või tunnustatud pädevusega õigusasjatundja.
2. Kohtunik osaleb kohtu töös enda nimel.
3. Oma ametiajal ei tegele kohtunik asjadega, mis ei sobi kokku tema sõltumatuse, erapooletuse või täisajatöö nõudega; kõik selle löike kohaldamisest tulenevad küsimused lahendab kohus.

Artikkel 22. Kohtunike valimine

Kohtunikud valib parlamentaarne assamblee hääletamusega igast konventsiooniosalisest riigist selle konventsiooniosaliselt esitatud kolmeliikmelise nimekirja põhjal.

Artikkel 23. Ametiaeg ja ametist vabastamine

1. Kohtunikud valitakse üheksaks aastaks. Neid ei või tagasi valida.
2. Kohtuniku ametiaeg lõpeb tema 70-aastaseks saamisel.
3. Kohtunik on ametis seni, kuni ta asendatakse. Sellegipoolest jätkab ta nende asjade läbivaatamist, mis juba on tema menetluses.
4. Kohtuniku saab ametist tagandada ainult teiste kohtunike kahekolmandikulise hääletamusega tehtud otsusega selle kohta, et ta ei vasta enam nõuetele.

Artikkel 24. Kantselei ja nõunik-ettekandjad

1. Kohtul on kantselei, mille ülesanded ja ülesehitus nähakse ette kohtureeglitega.
2. Kohtuasjade ainuisikulise läbivaatamise korral abistavad kohtu nõunikud-ettekandjad, kes tegutsevad kohtu esimehe volitusel ja järelevalvel. Nõunikud-ettekandjad kuuluvad kohtu kantselei koosseisu.

Artikkel 25. Kohtu täiskogu

Kohtu täiskogu:

- a) valib kolmeks aastaks kohtu esimehe ja ühe või kaks aseesimeest; neid võib tagasi valida;
- b) moodustab kindlaks määratud perioodiks kohtu kodad;
- c) valib kohtu kodade esimehed, keda võib tagasi valida;
- d) võtab vastu kohtureeglid;
- e) valib kantsleri ja ühe või mitu asestantsi;
- f) esitab artikli 26 lõike 2 alusel taotlusi.

Artikkel 26. Ainuisikuliselt asju läbivaatav kohtunik, komiteed, kojad ja suurkoda

1. Kohtuasjad vaadatakse läbi ainuisikuliselt, kolmeliikmelistes komiteedes, seitsmeliikmelistes kodades ja seitsmeistkümneliikmelises suurkojas. Kohtu kojad moodustavad komiteed kindlaksmääratud ajaks.
2. Ministrite komitee võib kohtu täiskogu taotlusel vähendada ühehääle otsuse alusel ja kindlaksmääratud ajaks kodade liikmete arvu viieni.
3. Asja ainuisikuliselt läbi vaadates ei vaata kohtunik läbi kaebusi, mis on esitatud selle konventsiooniosalise vastu, kust see kohtunik on valitud.
4. *Ex officio* liikmena osaleb koja ja suurkoja töös asjaomasest konventsiooniosalisest valitud kohtunik. Kui kohtunik puudub või tal ei ole võimalik osaleda, täidab kohtuniku ülesandeid isik, kelle kohtu esimees valib asjaomase konventsiooniosalise varem esitatud nimekirjast.
5. Suurkoja koosseisu kuuluvad ka kohtu esimees, aseesimehed, kodade esimehed ja teised kohtunikud, kes on valitud kohtueeskirjade alusel. Kui asi saadetakse artikli 43 kohaselt edasi suurkotta, ei või suurkoja istungitel osaleda ükski otsuse teinud koja kohtunikest, välja arvatud koja esimees ja asjaomasest konventsiooniosalisest valitud kohtunik.

Artikkel 27. Ainuisikuliselt asju läbivaatavate kohtunike pädevus

1. Ainuisikuliselt asju läbivaatav kohtunik võib tunnista vastuvõetamatuks või kustutada kohtuasjade nimistust iga artikli 34 alusel esitatud kaebuse, kui sellise otsuse saab teha ilma edasise menetlemiseta.
2. Otsus on lõplik.
3. Kui ainuisikuliselt asju läbivaatav kohtunik ei tunnista kaebust vastuvõetamatuks ega kustuta seda, edastab ta selle komiteele või kojale edasiseks menetlemiseks.

Artikkel 28. Komiteede pädevus

1. Artikli 34 alusel esitatud kaebuse võib komitee ühehääle otsusega:
 - a) tunnista vastuvõetamatuks või kustutada kohtuasjade nimistust, kui sellise otsuse saab teha ilma edasise menetlemiseta, või
 - b) tunnista vastuvõetavaks ning teha samal ajal sisulise otsuse, kui kaebuse esemeks olev küsimus, mis käsitleb konventsiooni või selle protokollide tõlgendamist või kohaldamist, on leidnud juba lahendamist väljakujunenud kohtupraktikas.
2. Lõike 1 kohaselt tehtud otsused vastuvõetavuse kohta ja sisulised otsused on lõplikud.
3. Kui asjaomasest konventsiooniosalisest valitud kohtunik ei ole komitee liige, võib komitee kutsuda ta igas menetlusjärgus mõne komiteeliikme asemele, arvestades kõiki asjaolusid, sealhulgas seda, kas see konventsiooniosaline on vaidlustanud menetluse lõike 1 punkti b alusel.

Artikkel 29. Kodade otsused vastuvõetavuse ja sisu kohta

1. Kui otsust vastuvõetavuse kohta ei tehta artiklite 27 või 28 alusel ega sisulist otsust artikli 28 alusel, otsustab koda artikli 34 alusel esitatud kaebuse vastuvõetavuse üle ja teeb sisulise otsuse. Otsuse vastuvõetavuse kohta võib teha eraldi.
2. Koda otsustab artikli 33 alusel esitatud riikidevaheliste kaebuste vastuvõetavuse ja sisu üle. Otsus vastuvõetavuse kohta tehakse eraldi, kui kohus ei otsusta erandjuhul teisiti.

Artikkel 30. Pädevuse üleandmine suurkojale

Kui kojale esitatud kohtuasi tõstatab olulise, konventsiooni või selle protokollide tõlgendamist käsitleva küsimuse või kui püstitatud küsimuse lahendus ei pruugi olla kooskõlas kohtu varem tehtud otsusega, võib koda igal ajal enne otsuse tegemist anda pädevuse suurkojale üle, kui ükski kohtuasja pooltest ei ole selle vastu.

Artikkel 31. Suurkoja volitused

Suurkoda:

- a) viib lõpule nende kaebuste arutamise, mis on esitatud artikli 33 või 34 alusel, kui koda on andnud oma pädevuse üle artikli 30 järgi või kui kohtuasi on suurkotta saadetud artikli 43 alusel;

- b) otsustab asju, mille ministrite komitee on artikli 84 lõike 4 kohaselt kohtule saatnud, ning
- c) c) arutab artikli 47 järgi esitatud nõuandva arvamuse taotlusi.

Artikkel 32. Kohtu pädevus

1. Kohtu pädevusse kuuluvad kõik konventsiooni ja selle protokollide tõlgendamise ja kohaldamise küsimused, mis on talle esitatud artiklite 33, 34, 46 ja 47 kohaselt.
2. Vaidlused kohtu pädevuse üle lahendab kohus.

Artikkel 33. Riikidevahelised kaebused

Konventsiooniosaline võib pöörduda kohtu poole väitega, et teine konventsiooniosaline on rikkunud konventsiooni ja selle protokolle.

Artikkel 34. Individuaalkaebused

Kohus võib vastu võtta kaebusi igalt üksikisikult, vabaühenduselt ja isikurühmalt, kes väidavad, et nad on konventsioonis ja selle protokollides sätestatud õiguste konventsiooniosalise poolt toimepandud rikkumise ohvriks. Konventsiooniosaliseid ei või mitte mingil viisil takistada selle õiguse tõhusat kasutamist.

Artikkel 35. Vastuvõetavuse kriteeriumid

1. Kohus võib kohtuasja arutada ainult pärast kõigi riigisestse õiguskaitsevahendite ammendamist, kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidega ning kuue kuu jooksul lõpliku otsuse tegemisest arvates.
2. Kohus ei aruta ühtegi artikli 34 kohaselt esitatud kaebust, mis:
 - a) on anonüümne või
 - b) on sisuliselt sama juba kohtu poolt arutatuga või on juba esitatud arutamiseks muu rahvusvahelise uurimis- või lahendamismenetluse raames ega sisalda uut asjassepuutuvat teavet.
3. Kohus tunnista vastuvõetamatuks artikli 34 alusel esitatud kaebuse, kui:
 - a) kaebus ei ole kooskõlas konventsiooni või selle protokollidega, on selgelt põhjendamatu või sellega kuritarvitatakse kaebeõigust või
 - b) kaebuse esitaja ei ole kandnud märkimisväärset kahju, välja arvatud juhul, kui konventsioonis ja selle protokollides määratletud inimõiguste austamine nõuab kaebuse sisulist läbivaatamist; sellel alusel ei või jätta läbi vaatamata ühtki asja, mida riigisisene kohus ei ole nõuetekohaselt läbi vaadanud.
 - c) Kohus jätab läbi vaatamata kaebuse, mida ta peab käesoleva artikli järgi vastuvõetamatuks. Kohus võib seda teha igas menetlusjärgus.

Artikkel 36. Kolmanda isiku sekkumine

1. Kõigis kojale või suurkojale esitatud asjades on konventsiooniosalisel, kelle kodanik kaebaja on, õigus esitada kirjalikke seisukohti ja osaleda suulistel kohtuistungitel.
2. Kohtu esimees võib õigusemõistmise huvides kutsuda konventsiooniosalisi, kes ei ole menetlusosalised, või asjassepuutuvaid isikuid, kes ei ole kaebuse esitajad, esitama kirjalikke seisukohti või osalema suulistel kohtuistungitel.
3. Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik võib kõigis kojale või suurkojale esitatud kohtuasjades esitada kirjalikke seisukohti ja osaleda suulistel kohtuistungitel.

Artikkel 37. Kaebuste kustutamine kohtuasjade nimistust

1. Kohus võib kaebuse kohtuasjade nimistust kustutada igas menetlusjärgus, kui:
 - a) asjaoludest võib järeldada, et kaebaja ei kavatse jääda oma kaebuse juurde;
 - b) asi on lahendatud või
 - c) kohus teeb kindlaks muu põhjuse, mille tõttu kaebuse läbivaatamise jätkamine ei ole õigustatud.

Kohus jätkab siiski kaebuse läbivaatamist, kui seda on vaja konventsioonis ja selle protokollides sätestatud inimõiguste järgimiseks.

2. Kohus võib taastada kaebuse kohtuasjade nimistus, kui ta peab seda asjaoludest tulenevalt õigustatuks.

Artikkel 38. Kohtuasja läbivaatamine

Kohus vaatab asja läbi koos poolte esindajatega ning alustab vajaduse korral uurimist, mille edukaks läbiviimiseks osutavad asjaomased konventsiooniosalisel igakülgset abi.

Artikkel 39. Sõbralik kokkulepe

1. Kohus võib igas menetlusjärgus abistada kohtumenetluse pooli, et saavutada sõbralik kokkulepe, tuginedes konventsioonis ja selle protokollides määratletud inimõiguste austamisele.
2. Lõike 1 kohane menetlus on konfidentsiaalne.
3. Sõbraliku kokkuleppe saavutamisel kustutab kohus asja kohtuasjade nimistust otsusega, mis piirdub asjaolude ja saavutatud kokkuleppe lühikirjeldusega.
4. Nimetatud otsus edastatakse ministrite komiteele, kes kontrollib otsuses kajastatud sõbraliku kokkuleppe täitmist.

Artikkel 40. Suuliste kohtuistungite ja dokumentide avalikkus

1. Suulised kohtuistungid on avalikud, kui kohus ei otsusta erandlikel asjaoludel teisiti.
2. Kantslerile esitatud dokumendid on avalikkusele kättesaadavad, kui kohtu esimees ei otsusta teisiti.

Artikkel 41. Õiglase hüvitus

Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolli on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.

Artikkel 42. Kodade otsused

Kodade otsused jõustuvad artikli 44 lõike 2 kohaselt.

Artikkel 43. Suurkojale edasisaatmine

1. Kolme kuu jooksul alates koja otsuse tegemisest võib kohtuasja pool erandjuhul taotleda asja suurkojale edasisaatmist.
2. Suurkoja viiest kohtunikust koosnev kolleegium rahuldab taotluse juhul, kui see tõstatab olulise, konventsiooni või selle protokollide tõlgendamist või kohaldamist käsitleva või üldise tähtsusega küsimuse.
3. Kui kolleegium taotluse rahuldab, lahendab suurkoda asja sisulise otsusega.

Artikkel 44. Jõustunud otsused

1. Suurkoja otsus on lõplik.
2. Koja otsus jõustub, kui:
 - a) pooled deklareerivad, et nad ei taotle asja suurkojale edasisaatmist;
 - b) möödub kolm kuud otsuse tegemisest ja ei ole taotletud asja edasisaatmist suurkojale või
 - c) suurkoja kohtunike kolleegium lükkab tagasi taotluse asja edasisaatmiseks artikli 43 kohaselt.
3. Jõustunud otsus avaldatakse.

Artikkel 45. Lahendite põhistamine

1. Sisulised otsused ja otsused vastuvõetavuse kohta põhistatakse.
2. Kui sisuline otsus ei ole täielikult või osaliselt üksmeelne, on igal kohtunikul õigus esitada eriarvamus.

Artikkel 46. Sisuliste otsuste siduvus ja nende täitmine

1. Konventsiooniosalised kohustuvad täitma jõustunud sisulisi otsuseid igas asjas, mille pooleks nad on.
2. Jõustunud sisuline otsus edastatakse ministrite komiteele, kes kontrollib selle täitmist.
3. Kui ministrite komitee peab jõustunud sisulise otsuse täitmise järelevalvet raskendatuks, kuna otsuse tõlgendamisega on probleeme, võib ta saata küsimuse kohtule otsuse tõlgendamise kohta juhiste saamiseks. Saatmisotsus tehakse komiteesse kuuluvate esindajate kahekolmandikulise häälteenamusega.
4. Kui ministrite komitee arvates ei täida konventsiooniosaline jõustunud sisulist otsust asjas, mille pool konventsiooniosaline on, võib ta pärast konventsiooniosalise ametliku teate saatmist ning komiteesse kuuluvate esindajate kahekolmandikulise häälteenamusega otsuse tegemist esitada kohtule otsustamiseks küsimuse, kas nimetatud konventsiooniosaline on rikkunud lõikest 1 tulenevat kohustust.
5. Kui kohus tuvastab lõike 1 rikkumise, saadab ta asja ministrite komiteele meetmete üle otsustamiseks. Kui kohtu arvates lõiget 1 ei ole rikutud, saadab ta asja ministrite komiteele, kes lõpetab selle läbivaatamise.

Artikkel 47. Nõuandvad arvamused

1. Kohus võib ministrite komitee taotlusel anda nõuandvaid arvamusi õigusküsimustes, mis puudutavad konventsiooni ja selle protokollide tõlgendamist.
2. Need arvamused ei või käsitleda konventsiooni I osas ja selle protokollides määratletud õiguste ja vabaduste sisu ega ulatust ega muud küsimust, mida kohus või ministrite komitee võib arutada seoses konventsiooni alusel menetletava asjaga.
3. Ministrite komitee otsustab kohtule nõuandva arvamuse saamiseks taotluse esitamise komiteesse kuuluvate esindajate häälteenamusega.

Artikkel 48. Kohtu nõuandev pädevus

Kohus otsustab, kas ministrite komitee esitatud taotlus nõuandva arvamuse andmiseks on artikli 47 kohaselt tema pädevuses.

Artikkel 49. Nõuandvate arvamuste põhistamine

1. Kohus peab nõuandva arvamuse põhistama.
2. Kui arvamus tervikuna või osaliselt ei ole üksmeelne, on igal kohtunikul õigus esitada eriarvamus.
3. Kohus esitab nõuandva arvamuse ministrite komiteele.

Artikkel 50. Kohtu kulud

Kohtu kulud katab Euroopa Nõukogu.

Artikkel 51. Kohtunike eesõigused ja puutumatus

Kohtunikud kasutavad oma ülesannete täitmisel Euroopa Nõukogu põhikirja artiklis 40 ja selle alusel sõlmitud kokkulepetes ettenähtud eesõigusi ja puutumatusi.

III OSA. MUUD SÄTTED**Artikkel 52. Peasekretäri järelepärimised**

Euroopa Nõukogu peasekretäri taotlusel esitab iga konventsiooniosaline selgituse, kuidas tema riigisisene õigus tagab konventsiooni tõhusa rakendamise.

Artikkel 53. Olemasolevate inimõiguste kaitse

Konventsioon ei piira ega jäta ilma ühestki inimõigusest ega põhivabadusest, mis on ette nähtud konventsiooniosalise seadustes või lepingutes, mille osaline ta on.

Artikkel 54. Ministrite Komitee volitused

Konventsioon ei piira Euroopa Nõukogu põhikirjaga ministrite komiteele antud volitusi.

Artikkel 55. Vaidluste lahendamise muude viiside välistamine

Konventsiooniosalised otsustavad, et nad lahendavad konventsiooni tõlgendamise või kohaldamise üle tekkivaid vaidlusi ainult konventsiooni alusel ega kohalda sel eesmärgil nendevahelisi kehtivaid lepinguid, konventsioone või deklaratsioone, kui ei ole eraldi kokku lepitud teisiti.

Artikkel 56. Territoriaalne kohaldamine

1. Riik võib konventsiooni ratifitseerides või hiljem Euroopa Nõukogu peasekretäri saadetavas deklaratsioonis avaldada, et kohaldab lõike 4 alusel konventsiooni ühele või mitmele territooriumile, mille välissuhete eest ta vastutab.
2. Konventsioon hakkab deklaratsioonis märgitud territooriumi suhtes kehtima 30. päeval arvates deklaratsiooni laekumisest Euroopa Nõukogu peasekretäri.
3. Sellistele territooriumidele konventsiooni kohaldades arvestatakse kohalike vajadusi.
4. Lõike 1 kohase deklaratsiooni teinud riik võib hiljem alati teatada deklaratsioonis märgitud ühe või mitme territooriumi nimel, et ta tunnustab kohtu pädevust võtta artikli 34 kohaselt vastu kaebusi üksikisikult, vabaühendustelt ja isikurühmadelt.

Artikkel 57. Reservatsioonid

1. Riik võib konventsioonile alla kirjutades või ratifitseerimiskirja hoiule andes teha reservatsiooni konventsiooni iga sätte kohta ning teatada, et mõni tema territooriumil sel ajal kehtiv seadus ei ole asjakohase sättega kooskõlas. Üldist laadi reservatsioonid ei ole selle artikli järgi lubatud.
2. Selle artikli alusel tehtud reservatsioon peab sisaldama eelmises lõikes nimetatud seaduse kokkuvõtte.

Artikkel 58. Denonsseerimine

1. Konventsiooniosaline võib konventsiooni denonsseerida üksnes viie aasta möödumisel selle osaliseks saamisest ning pärast kuuekuulist etteteatamist Euroopa Nõukogu peasekretärile, kes teavitab teisi konventsiooniosalisi.
2. Denonsseerimine ei vabasta konventsiooniosalist käesoleva konventsiooniga võetud kohustustest mis tahes teo suhtes, mis võib kujutada nende kohustuste rikkumist ning mille ta võis toime panna enne denonsseerimise jõustumist.
3. Konventsiooniosaline, kelle liikmesus Euroopa Nõukogus lõpeb, lakkab olemast konventsiooniosaline samadel tingimustel.
4. Konventsiooni võib kooskõlas eelmiste lõigetega denonsseerida iga territooriumi suhtes, millele konventsiooni kohaldamist on artikli 56 kohaselt deklareeritud.

Artikkel 59. Allakirjutamine ja ratifitseerimine

1. Konventsioon on avatud allakirjutamiseks Euroopa Nõukogu liikmesriikidele. See tuleb ratifitseerida. Ratifitseerimiskirjad antakse hoiule Euroopa Nõukogu peasekretärile.
2. Euroopa Liit võib konventsiooniga ühineda.
3. Konventsioon jõustub pärast kümnenda ratifitseerimiskirja hoiuleandmist.
4. Iga edaspidi ratifitseeriva allakirjutaja suhtes jõustub konventsioon ratifitseerimiskirja hoiuleandmise päeval.
5. Euroopa Nõukogu peasekretär teeb kõigile Euroopa Nõukogu liikmesriikidele teatavaks konventsiooni jõustumise, selle ratifitseerinud konventsiooniosaliste nimed ning kõigi edaspidi laekuvate ratifitseerimiskirjade hoiuleandmise.

KOOSTATUD 4. NOVEMBRIL 1950 ROOMAS inglise ja prantsuse keeles ühes eksemplaris; mõlemad tekstid on võrdselt autentset ja antakse hoiule Euroopa Nõukogu arhiivi. Peasekretär edastab tõestatud koopia kõigile allakirjutanutele.

Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta

(kokkuvõte)

1996. aastal vastu võetud ning 1. juulil 1999. aastal jõustunud parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta on koondatud kõik 1961. aasta Euroopa sotsiaalharta ja selle 1988. aasta lisaprotokolliga tagatud õigused ning sellele on lisatud uusi õigusi ja poolte tehtud muudatusi. See asendab järk-järgult 1961. aasta algse lepingu. Hartaga tagatakse kõigi inimeste igapäevaeluga seotud õigusi ja vabadusi.

Allpool on loetletud hartas sätestatud põhilised õigused.

Eluase

- Kindlale tasemele vastava ja taskukohase hinnaga eluaseme kättesaadavus;
- kodutuse vähendamine; kõigile ebasoodsas olukorras olevate isikute kategooriatele suunatud eluasemepoliitika;
- sunniviilise väljatõstmise piiramise kord;
- sotsiaaleluasemete ja eluasemetoetuste võrdne kättesaadavus mittekodanikele;
- perekonna vajadustega seotud eluasemete ehitamine ja eluasemetoetused.

Tervishoid

- Kogu elanikkonnale kättesaadavad tõhusad tervishoiuasutused;
- haiguste ennetamise poliitika, mis hõlmab ka tervisliku keskkonna tagamist;
- tööst tulenevate ohtude kõrvaldamine, et töötervishoiu ja -ohutuse nõuded oleksid seaduses sätestatud ja nende täitmine oleks praktiliselt tagatud;
- emaduse kaitse.

Haridus

- Tasuta alg- ja keskkoolharidus;
- tasuta ja tõhusad kutseõppimise võimalused;
- algse väljaõppe (üld- ja kutsekeskkoolharidus), akadeemilise ja mitteakadeemilise kõrgema hariduse, kutsehariduse ja täiendõppe kättesaadavus;
- erimeetmed välisriigi elanikele;
- puuetega laste õpetamine tavakoolis;
- hariduse ja kutseõppe kättesaadavus puuetega inimestele.

Töö

- Vabadus töötada
- Sunnitöö keeld;
- alla 15-aastaste laste töövõtmise keeld;
- erinõuded 15–18-aastaste isikute töötingimustele;
- õigus teenida elatist vabalt valitud kutsealal.
- Õiglased töötingimused
- Majandus- ja sotsiaalpoliitika, mille eesmärk on saavutada täielik tööhõive;
- töö kättesaadavus puuetega inimestele;
- õiglase töötasu ja tööaeg;
- kaitse töölt vabastamise korral;
- kaitse seksuaalse ja psühholoogilise ahistamise eest.
- Kollektiivsed õigused
- vabadus luua ametiühinguid ja töövõtjate organisatsioone oma majanduslike ja sotsiaalsete huvide kaitsmiseks; isiklik vabadus otsustada selliste ühingutega liitumise üle;
- ühiskonsultatsioonide, kollektiivläbirääkimiste, lepitus- ja vabatahtliku vahekohtumehhanismi loomise soodustamine;
- õigus streikida.

Õiguslik ja sotsiaalne kaitse

- Lapse õiguslik staatus;
- noorte õiguserikkujate kohtlemine;
- kaitse väärkohtlemise ja kuritarvitamise eest;
- igasuguse ekspluateerimise (sh seksuaalse) keeld;
- perekonna õiguslik kaitse (paarisuhte poolte võrdsus üksteise ja laste suhtes, laste kaitsmine perekonna lagunemise korral);
- õigus sotsiaalkindlustusele, sotsiaalhoolekandele ja sotsiaalteenustele;
- õigus kaitsele sotsiaalse tõrjutuse eest;
- lastehoid;
- vanurite hooldamise erimeetmed.

Isikute liikumine

- Õigus perekonna taasühinemisele;
- kodanike õigus riigist lahkuda;
- kaitsemehhanismid riigist väljasaatmise korral;
- immigratsioonitoimingute lihtsustamine.

Diskrimineerimise keeld

- Naiste ja meeste õigus võrdsele kohtlemisele ja võrdsetele tööalastele võimalustele;
- hartas sätestatud õiguste tagamine kõigile seaduslikult riigis elavatele ja/või töötavatele kodanikele ja välismaalastele, olenemata nende rassist, soost, vanusest, nahavärvusest, keelest, usutunnistusest, veendumustest, rahvuslikust päritolust, sotsiaalsest taustast, tervisest või vähemusrahvusesse kuulumisest;
- perekondlike kohustuste alusel diskrimineerimise keeld;
- puuetega inimeste õigus sotsiaalselt integreeruda ja võtta osa ühiskonna elust.

Harta sisaldab kontrollimehhanismi, mille aluseks on riikide esitatavad aruanded (1991. aasta protokoll), ning kollektiivkaebuste süsteemi (1995. aasta protokoll), mis lubab muu hulgas ametiühingutel ja vabaühendustel esitada kollektiivkaebusi. Harta nõuete täitmist riikide poolt kontrollib Euroopa sotsiaalõiguste komitee.

Komitee koosneb 15 sõltumatust erapooletust liikmest, kelle valib Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee kuueks aastaks ja kelle ametiaega võib ühe korra pikendada.

Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon

(kokkuvõtte)

Konventsioon on esimene õiguslikult siduv mitmepoolne dokument, milles käsitletakse üldiselt vähemusrahvuste kaitset. Selle eesmärk on kaitsta konventsiooniosaliste territooriumidel asuvate vähemusrahvuste eksistentsi. Konventsiooniga tahetakse soodustada vähemusrahvuste täielikku ja tegelikku võrdsust. Sellel eesmärgil luuakse neile sobivad tingimused oma kultuuri alalhoidmiseks ja arendamiseks ning oma identiteedi säilitamiseks.

Konventsioonis sätestatakse vähemusrahvustesse kuuluvate isikutega seotud põhimõtted avaliku elu valdkonnas, näiteks:

- diskrimineerimise keeld;
- tegeliku võrdsuse edendamine;
- kultuuri, religiooni, keele ja traditsioonide edendamine ja säilitamine;
- rahumeelsete kogunemiste vabadus;
- ühinemisvabadus;
- sõnavabadus;
- mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadus;
- õigus pääseda juurde massiteabevahenditele ja neid kasutada;
- keele ja haridusega seotud vabadused;
- piiriüleised kontaktid ja koostöö;
- osalemine majandus-, kultuuri- ja ühiskonnaelus;
- sunniviilise assimileerimise keeld.

Konventsiooni nõuete täitmist kontrollitakse osalevate riikide kohustuslike aruannete alusel. Aruannete läbivaatamise eest vastutab viimselt Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee, keda abistab ekspertidest koosnev nõuandekomitee.

Nõuandekomitee koosneb kuni 18 liikmest, kelle valib Ministrite Komitee osalevate riikide pakutud kandidaatide seast. Komiteesse ei saa kuuluda kõigi riikide esindajad, mistõttu valimata jäänud kandidaadid kantakse asendusliikmete nimekirja. Nõuandekomiteel on õigus võtta vastu teavet ka muudest allikatest peale riikide aruannete. Näiteks võib ta korraldada kohtumisi valitsuse esindajate ja sõltumatute allikatega. Nõuandekomitee võib liikmesriikide aruannete läbivaatamise käigus korraldada külaskäike vastavatesse riikidesse ning kohtuda sellistel külaskäikudel valitsuse, vabaühenduste, vähemuskogukondade, teadlaste ja muude huvitatud poolte esindajatega.

Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta

(kokkuvõtte)

Harta on koostatud ühelt poolt regionaal- ja vähemuskeelte kaitsmiseks ja edendamiseks, sest tegemist on Euroopa kultuuripärandi ohustatud valdkonnaga, ning teiselt poolt selleks, et võimaldada regionaal- ja vähemuskeelte kasutamist era- ja ühiskonnaelus. Selles käsitletakse regionaal- ja vähemuskeeli, territooriumita keeli ja vähem kasutatud ametlikke keeli.

Hartas sätestatakse põhimõtted ja eesmärgid, millest riigid peavad oma poliitikate, õigusaktide ja praktika kujundamisel lähtuma ning mis loovad asjaomaste keelte säilimiseks vajaliku raamistiku.

Harta kaheksa põhimõtet ja eesmärki on järgmised:

- regionaal- või vähemuskeelte tunnustamine kultuurilise rikkuse väljendusena;
- iga regionaal- või vähemuskeele geograafilise leviala austamine;
- vajadus otsustava tegutsemise järele, et selliseid keeli edendada;
- kõnealuste keelte kasutamise hõlbustamine ja/või soodustamine nii kõnes kui kirjas, avalikus kui ka eraelus;
- regionaal- või vähemuskeelte õpetamiseks ja õppimiseks sobivate vormide ja vahendite kättesaadavaks tegemine kõikidel sobivatel õppeastmetel;
- asjaomaste riikidevaheliste suhete edendamine;
- kohustus keelata igasugune õigustamatu vahetegemine, väljajätmine, piiramine või eelistamine, mis on seotud regionaal- või vähemuskeele rääkimisega ja mille eesmärk on selle keele alalhoidmist või edasiarendamist pidurdada;
- riikide kohustus edendada vastastikust mõistmist riigi kõigi keelerühmade vahel.

Seejärel loetletakse hartas mitmeid konkreetseid meetmeid, millega soodustatakse regionaal- või vähemuskeelte kasutamist avalikus elus. Kõnealused meetmed hõlmavad järgmisi valdkondi: haridus, kohtumenetlus, haldusvõimud ja avalikud teenused, meedia, kultuurialased tegevused ja vahendid, majandus- ja ühiskondlik elu ning piiriülene suhtlus.

Hartas nähakse ette järelevalvemehhanism, mis võimaldab hinnata harta rakendamist riikides, et teha vajadusel soovitusi õigusaktide, poliitika ja praktika täiustamiseks. Järelevalvemehhanismi keskne osa on sõltumatutest ekspertidest koosnev komisjon.

- vaatab läbi riikide korraldised aruanded;
- vajadusel esitab riigile küsimusi selgusetuks jäänud aruandeosade kohta;
- korraldab külastusi riikidesse, et kohtuda harta rakendamise hindamise eesmärgil ametivõimude, vabaühenduste või muude pädevate asutuste esindajatega;
- vaatab läbi asjaomases riigis seaduslikult asutatud ning keelte valdkonnast huvitatud ühingute ja muude asutuste esitatud lisateabe;
- koostab kogutud teabe põhjal oma hindamisaruande ning esitab selle Ministrite Komiteele koos ettepanekutega riikidele esitatavate soovitusete kohta.

Iga kahe aasta järel esitab Euroopa Nõukogu peasekretär parlamentaarsele assambleele üksikasjaliku aruande harta rakendamise kohta. Sellega tagatakse, et Euroopa parlamentide liikmed on kursis harta rakendamisega ning saavad vajadusel avaldada oma valitsustele poliitilist survet vajalike meetmete võtmiseks.

Inimkaubandusevastane konventsioon

(mitteametlik kokkuvõte)

Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon avati allkirjastamiseks 16. mail 2005. aastal Varssavis seoses Euroopa Nõukogu riigipeade ja valitsusjuhtide 3. tippkohtumisega. 24. oktoobril 2007. aastal ratifitseeris konventsiooni kümnes riik ning selle tulemusena jõustus konventsioon 1. veebruaril 2008. aastal. Konventsioon on laiaulatuslik rahvusvaheline leping, milles keskendutakse põhiliselt inimkaubanduse ohvrite ja nende õiguste kaitsmisele. Samuti on selle eesmärk inimkaubandust tõkestada ja inimkaubitsejad vastutusele võtta. Lisaks nähakse konventsioonis ette tõhus ja sõltumatu järelevalvemehhanism, mis suudaks konventsioonis sisalduvate kohustuste täitmist kontrollida. Lisaks Euroopa Nõukogu liikmesriikidele saavad konventsiooniga ühineda ka muud riigid ja Euroopa Liit.

Konventsiooni eesmärk ja käsitlusala

Konventsiooni aluseks on seisukoht, et inimkaubandus on inimõiguste rikkumine, mis alandab inimväärikust ja piirab isikuvabadust. See Euroopa Nõukogu konventsioon on laiahaardeline rahvusvaheline leping, mille eesmärgid on:

- tõkestada inimkaubandust;
- kaitsta inimkaubanduse ohvrite inimõigusi;
- võtta inimkaubitsejad vastutusele.

Konventsioonis käsitletakse:

- kõiki, nii riigisiseseid kui ka rahvusvahelisi, nii organiseeritud kuritegevusega seotud kui ka selle väliseid inimkaubanduse vorme;
- kõiki inimkaubanduse ohvreid: naisi, mehi ja lapsi;
- kõiki ekspluateerimise vorme: seksuaalne ärakasutamine, sunnitöö, sunnitud teenuste osutamine jne.

Konventsioonis esitatud meetmed

- Põhilised meetmed inimkaubanduse ennetamiseks on inimkaubandusest ohustatud isikute teadlikkuse suurendamine ning „tarbijate“ heidutamise tegevused.
- Inimkaubanduse ohvreid tuleb õigesti tuvastada, et politsei ja riigiasutused ei kohtleks neid ebaseaduslike sisserändajate või kurjategijatena.
- Inimkaubanduse ohvritele antakse füüsilist ja psühholoogilist abi ja tuge ühiskonda taasloomumisel. Pakutavad meetmed sisaldavad arstiabi, nõustamist ja teavitamist ning sobiva majutuse võimaldamist. Lisaks on ohvritel õigus hüvitisele.
- Ohvritel on õigus vähemalt 30-päevasele taastumisajale, et vabaneda inimkaubitsejate mõju alt ning kaaluda ametivõimudega koostöö tegemise võimalust. Ohvrile võib anda pikendatava elamisloa, kui seda nõuab ohvri olukord või kui ta peab riiki jääma kuriteo uurimisele kaasa aitamiseks.
- Inimkaubandust käsitatakse kriminaalkuriteona. Seetõttu antakse inimkaubitsejad ja kaasosalised kohtu alla.
- Inimkaubanduse ohvrite eraelu ja identiteeti kaitstakse kogu kohtumenetluse vältel.
- Võimalus esitada kuriteosüüdistus neile, kes kasutavad ohvri teenuseid ning on samal ajal teadlikud, et tegemist on inimkaubanduse ohvriga.
- Konventsioonis nähakse ette võimalus, et ohvrit ei karistata ebaseaduslikus tegevuses osalemise eest, kui ta oli selleks sunnitud oma olukorra tõttu.
- Inimkaubanduse tõkestamisel ja ohvrite kaitsmisel täidab olulist ülesannet kodanikuühiskond. Seetõttu innustatakse konventsioonis riigiasutusi, vabaühendusi ja kodanikuühiskonna esindajaid koostööd tegema.

Järelevalve

Järelevalvemehhanism koosneb kahest sambast: inimkaubandusevastase võitluse sõltumatu eksperdirühm (GRETA) ning osalisriikide komisjon, mis koosneb Ministrite Komiteesse kuuluvatest konventsiooniosaliste esindajatest ning Euroopa Nõukogusse mittekuuluvate osalisriikide esindajatest. GRETA jälgib konventsiooni rakendamist ning koostab hindamisaruandeid osalisriikide võetud meetmete kohta. Kui osalisriik ei järgi täielikult konventsioonis esitatud meetmeid, palutakse tal oma tegevust tõhustada. Lisaks võib osalisriikide komisjon esitada GRETA aruande põhjal riikidele soovitusi.

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta

Vastu võetud Ministrite Komitee soovitusel CM/Rec(2010)7

I OSA. ÜLDSÄTTED

Ulatus

Käesolevas hartas käsitletakse lõikes 2 määratletud kodanikuharidust ja inimõiguste haridust. Selles ei käsitleta otseselt seotud valdkondi, näiteks kultuuridevahelist, võrdõiguslikkuse, jätkusuutliku arengu ja rahu alast haridust, välja arvatud juhul, kui need kattuvad ja seostuvad kodanikuhariduse ja inimõiguste haridusega.

Mõisted

Käesolevas hartas kasutatakse mõisteid järgmises tähenduses:

- Kodanikuharidus* – haridus, koolitus, teadlikkuse tõstmine, teavitamine, tegutsemisviisid ja tegevused, mille eesmärk on arendada õppijate teadmisi, oskusi ja arusaamu ning hoiakuid ja käitumist, et võimaldada neil rakendada ja kaitsta oma demokraatlike õigusi ja vastutust ühiskonnas, väärtustada mitmekesisust ja osaleda aktiivselt demokraatlikus elus eesmärgiga edendada ja kaitsta demokraatiat ja õigusriigi põhimõtteid.
- Inimõiguste haridus* – haridus, koolitus, teadlikkuse tõstmine, teavitamine, tegutsemisviisid ja tegevused, mille eesmärk on arendada õppijate teadmisi, oskusi ja arusaamu ning hoiakuid ja käitumist, et nad saaksid aidata kaasa üldise inimõiguste kultuuri ülesehitamisele ja kaitsmisele ühiskonnas eesmärgiga edendada ja kaitsta inimõigusi ja põhivabadusi.
- Formaalharidus* – struktureeritud haridus- ja koolitus-süsteem, mis hõlmab alus-, põhi-, kesk- ja kõrghariduse. Formaalharidust omandatakse tavapärastel üld- või kutseharidusasutustes ning hariduse omandamist märgib haridustunnistus.
- Mitteformaalne haridus* – organiseeritud õppetegevus mitmesuguste oskuste ja pädevuste arendamiseks väljaspool formaalharidussüsteemi.
- Informaalne haridus* – elukestev protsess, mille käigus inimesed omandavad hoiakuid, väärtusi, oskusi ja teadmisi oma keskkonna harivate mõjude ja igapäevategevuste (pere, eakaaslased, naabrid, sündmused, raamatukogu, massimeedia, töö, mäng jne) kaudu.

Kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse seos

Kodanikuharidus ja inimõiguste haridus on tihedalt seotud ja toetavad teineteist. Nad erinevad pigem rõhuasetuse ja ulatuse, mitte eesmärkide ja tegutsemisviiside poolest. Kodanikuharidus keskendub esmajoonel demokraatlikele õigustele ja kohustustele ning aktiivsele osalusele ühiskonna poliitilises, sotsiaalsel, majandus-, õigus- ja kultuurielus, inimõiguste haridus aga käsitleb inimõigusi ja põhivabadusi inimeste elu kõigis valdkondades laiemalt.

Põhiseaduslik süsteem ja liikmesriikide prioriteedid

Järgnevalt seatud eesmärgid, põhimõtteid ja poliitilisi suuniseid tuleb rakendada:

austades iga liikmesriigi põhiseaduslikku süsteemi ning kasutades sellele vastavaid vahendeid;
võttes arvesse iga liikmesriigi prioriteete ja vajadusi.

II OSA. EESMÄRGID JA PÕHIMÕTTED

Eesmärgid ja põhimõtted

Järgmised eesmärgid ja põhimõtted peaksid suunama liikmesriike oma poliitiliste suuniste, õigusaktide ja tegutsemisviiside kavandamisel.

- Eesmärk anda igale inimesele oma territooriumil võimalus saada kodanikuharidust ja inimõiguste haridust.
- Kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse omandamine on elukestev protsess. Tõhus õpe selles valdkonnas eeldab mitmesuguste sidusrühmade kaasamist, sh poliitikutakujundajad, pedagoogid, õppijad, vanemad, haridusasutused, hariduskorraldajad, ametnikud, valitsusvälised organisatsioonid, noorteorganisatsioonid, meedia ja avalikkus.
- Kõigil nii formaalhariduse, mitteformaalse kui informaalsete hariduse ja koolituse komponentidel on selles õppeprotsessis oma roll ja väärtus selle põhimõtete edendamisel ja eesmärkide saavutamisel.
- Valitsusvälised organisatsioonid ja noorteorganisatsioonid saavad eelkõige mitteformaalse ja informaalsete hariduse kaudu aidata kaasa kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse edendamisele ning vajavad oma panuse andmiseks võimalusi ja toetust.
- Õpetamis- ja õppimisviisid ning õppetegevus peaksid järgima ja edendama demokraatiat ja inimõigustega seotud väärtusi ja põhimõtteid; eriti haridusasutuste, sealhulgas koolide juhtimine peaks järgima ja edendama inimõigustega seotud väärtusi ning toetama õppijate, haridustöötajate ja teiste sidusrühmade, sealhulgas vanemate motiveerimist ja aktiivset osalust.
- Kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse oluline element on sotsiaalse sidususe ja kultuuridevahelise dialoogi edendamine ning mitmekesisuse ja võrdõiguslikkuse, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse väärtustamine; seetõttu on oluline arendada õppijate teadmisi, enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi ning arusaamu, mis vähendavad vastuolusid, suurendavad lugupidamist ja mõistmist erinevate usuliste ja etniliste rühmade vahel, tekitavad vastastikust austust inimväärikuse vastu ja jagatud väärtusi, innustavad dialoogi ning edendavad probleemide ja eriarvamuste vägivallatult lahendamist.
- Üks kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse põhieesmärgid peale õppijate teadmiste, arusaamade ja oskuste kujundamise on luua neis valmisolek astuda ühiskonnas välja inimõiguste, demokraatia ja õigusriigi põhimõtete kaitseks ja edendamiseks.
- Pedagoogide ja noorsootöötajate ning ka koolitajate enda pidev koolitamine ja arendamine kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse põhimõtete ja meetodite osas on tõhusa ja jätkusuutliku hariduse andmise oluline eeldus, mida seetõttu tuleks sobivalt kavandada ja rahastada.
- Riigi, piirkondlikul ja kohalikul tasandil tuleks innustada mitmesuguste kodanikuhariduse ja inimõiguste haridusega seotud sidusrühmade, sealhulgas poliitikakujundajate, pedagoogide, õppijate, vanemate, haridusasutuste, valitsusväliste organisatsioonide, noorteorganisatsioonide, meedia ja avalikkuse partnerlust ja koostööd, et nende panust võimalikult hästi ära kasutada.
- Arvestades inimõigustega seotud väärtuste ja kohustuste ning demokraatia ja õigusriigi aluseks olevate ühiste põhimõtete rahvusvahelist iseloomu, on tähtis, et liikmesriigid püüaksid teha rahvusvahelist ja piirkondlikku koostööd käesolevas hartas käsitletud tegevuste soodustamiseks ning hea praktika näidete väljaselgitamiseks ja vahetamiseks.

III OSA. POLIITILISED SUUNISED

Formaalharidus ja kutseharidus

Liikmesriigid peaksid lisama kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse formaalhariduse õppekavadesse alus-, põhi- ja keskhariduse tasemel nii üld- kui kutsehariduses. Liikmesriigid peaksid ka jätkama kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse õppekavade toetamist, täendamist ja kaasajastamist, et säilitada nende olulisus ja soodustada valdkonna jätkuvat arengut.

Kõrgharidus

Liikmesriigid peaksid akadeemilise vabaduse põhimõtteid austades edendama kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse käsitlemist kõrghariduses, eelkõige tulevaste pedagoogide väljaõppes.

Demokraatlik juhtimisstiil

Liikmesriigid peaksid kõigis haridusasutustes edendama demokraatlikku juhtimisstiili kui soovivat ja kasutoovat juhtimismeetodit iseenesest ning praktilist vahendit demokraatia ja inimõiguste austamise õppimiseks ja kogemiseks. Sobivate vahenditega tuleks soodustada ja toetada õppijate, haridustöötajate ja sidusrühmade, sh vanemate aktiivset osalust haridusasutuste juhtimises.

Koolitus

Liikmesriigid peaksid pakkuma õpetajatele, teistele haridustöötajatele, noorsootöötajatele ja koolitajatele vajalikku esmaja jätkukoolitust ning arenguvõimalusi kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse teemal. Sellega tuleks tagada, et neil on põhjalikud teadmised ja arusaamad õppeaine eesmärkidest ja põhimõtetest ning sobivatest õpetamis- ja õppimismeetoditest ning muud selles haridusvaldkonnas olulised oskused.

Valitsusväliste organisatsioonide, noorteorganisatsioonide ja teiste sidusrühmade roll

Liikmesriigid peaksid toetama valitsusväliste organisatsioonide ja noorteorganisatsioonide tegevust kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse vallas, eelkõige mitteformaalses hariduses. Neid organisatsioone ja nende tegevust tuleks tunnustada haridussüsteemi väärtusliku osana, võimaluse korral toetada neid vajaminevaga ning kasutada täielikult ära oskusteavet, mida nad saavad kõigis õppevormides pakkuda.

Liikmesriigid peaksid ka propageerima ja tutvustama kodanikuharidust ja inimõiguste haridust teistele sidusrühmadele, esmaajoonel meediale ja avalikkusele, et need omakorda saaksid valdkonna arengule võimalikult hästi kaasa aidata.

Hindamiskriteeriumid

Liikmesriigid peaksid välja töötama kriteeriumid kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse programmide tõhususe hindamiseks. Hindamise olemusliku osa peaks moodustama õppijate tagasiside.

Uuringud

Liikmesriigid peaksid algatama ja edendama kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse alaseid uuringuid, et saada ülevaade valdkonna praegusest olukorrast ning pakkuda sidusrühmadele, sealhulgas poliitikakujundajatele, haridusasutustele, kooli-juhtidele, õpetajatele, õppijatele, valitsusvälistele ja noorteorganisatsioonidele võrdlevat teavet, mis aitab neil oma tõhusust ja tulemuslikkust mõõta ja suurendada ning tegevust parendada. Uuringud võiksid muuhulgas käsitleda õppekavu, uuenduslikke tegutsemisviise, õpetamismeetodeid ning hindamissüsteemide, sealhulgas hindamiskriteeriumide ja indikaatorite arendamist. Liikmesriigid peaksid vajaduse korral jagama uuringutulemusi teiste liikmesriikide ja sidusrühmadega.

Oskused sotsiaalse sidususe edendamiseks, mitmekesisuse väärtustamiseks ning erinevuste ja konfliktidega toimetulekuks

Liikmesriigid peaksid kõigis haridusvaldkondades edendama pedagoogilisi lähenemisviise ja õpetamismeetodeid, mille eesmärk on õppida elama koos demokraatlikus ja mitmekultuurilises ühiskonnas ning kujundada õppijates teadmisi ja oskusi sotsiaalse sidususe edendamiseks, mitmekesisuse ja võrdõiguslikkuse väärtustamiseks, erinevuste, eelkõige erinevate usuliste ja etniliste rühmade erinevuste tunnustamiseks ning lahkarmuste ja konfliktide vägivaldaks ja teineteise õigustest lugupidavaks lahendamiseks, samuti kõigi diskrimineerimise ja vägivalda vormide, eelkõige kiusamise ja ahistamise vastu võitlemiseks.

IV OSA. HINDAMINE JA KOOSTÖÖ

Hindamine ja täiendamine

Liikmesriigid peaksid regulaarselt hindama seoses käesoleva hartaga rakendatud strateegiaid ja poliitilisi suuniseid ning neid vajaduse korral kohandama. Seda võib teha koostöös teiste liikmesriikidega, näiteks piirkonniti. Kõik liikmesriigid võivad taotleda abi Euroopa Nõukogult.

Koostöö jätkutegevuste alal

Liikmesriigid peaksid käesoleva harta eesmärkide täitmiseks ja põhimõtete järgimiseks vajaduse korral tegema koostööd üksteisega ja Euroopa Nõukogu kaudu:

- ühist huvi pakkuvatel ja prioriteetsetel teemadel;
- toetades mitmepoolseid ja piiriüleseid tegevusi, sealhulgas tegutseva kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse koordinaatorite võrgustiku tööd;
- vahetades, arendades edasi ja süstematiseerides hea praktika näiteid ning kindlustades nende levikut;
- teavitades kõiki sidusrühmi, sealhulgas avalikkust harta eesmärkidest ja rakendamisest;
- toetades valitsusväliste organisatsioonide, noorteorganisatsioonide ja pedagoogide Euroopa võrgustikke ja nendevahelist koostööd.

Rahvusvaheline koostöö

Liikmesriigid peaksid jagama Euroopa Nõukogu raames kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse alal tehtud töö tulemusi teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Sõnastik

Käesoleva sõnastiku eesmärk on pakkuda *Kompassi* kasutajale käsiraamatus kasutatud põhimõtete, konventsioonide ja terminite lühidefinitioone või -selgitusi. Üksikasjalikumat teavet võib leida 5. peatüki asjakohastest taustainfo jaotistest või internetist.

Allkirjastamine (*signature*) – rahvusvahelise lepingu allkirjastamine on lepinguosaliseks saamise esimene etapp, mille puhul eeldatakse sellele järgnevat ratifitseerimist. Lepingu allkirjastamisega väljendab riik oma valmisolekut järgida tulevikus kõiki lepingust tulenevaid kohustusi ning hoiduda vahepealsel ajal tegevustest, mis oleksid nende kohustustega vastuolus.

Ameerika inimõiguste konventsioon (*American Convention on Human Rights*) – 1969. aastal Ameerika Riikide Organisatsioonis (*Organisation for American States*) vastu võetud inimõiguste leping. See hõlmab Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Ameerikat.

Ametiühing (*trade union*) – teatud kutse- või tegevusalal töölised ühendus, mis kaitseb töölised ühiseid huve (nt nõuab paremaid töötingimusi). Õigus ametiühinguid luua ja nendega liituda ning õigus pidada palga üle kollektiivläbirääkimisi on laialdaselt tunnustatud inimõigused.

Analüüs (*debriefing*) – korraldajate ja osalejate vahel peetav struktureeritud vestlus, mille käigus arutletakse, kuidas läbi viidud kogemus- ja osaluspõhine harjutus õnnestus ja mis mulje see jättis. Eesmärk on aidata osalejatel turvalises keskkonnas oma mõtetes ja tunnetes selgust saada.

Antisemitism (*antisemitism*) – kartus, vastumeelsus, kahtlustav suhtumine või eelarvamused juudi päritolu või judaismi tunnustavate isikute suhtes, nende vihkamine, diskrimineerimine või ebaõiglane kohtlemine. Antisemitismi nüüdisaegsete vormide hulka kuulub ka holokausti eitamine.

Apartheid (*apartheid*) – mõrvad, vägistamised, piinamine, orjastamine või muud inimsusevastased kuriteod, mis pannakse toime institutsionaliseerunud režiimis, kus toimub ühe või mitme rassirühma süstemaatiline rõhumine ja valitsemine mõne teise rassirühma poolt, ning mille eesmärk on seda režiimi säilitada.

Araabia inimõiguste harta (*Arab Charter of Human Rights*) – 22. mail 2004. aastal Araabia Liiga nõukogus vastu võetud dokument, millega kinnitatakse toetust inimõiguste ülddeklaratsiooni, rahvusvaheliste inimõiguskonventsioonide ja inimõigusi islamis käsitleva Kairo deklaratsiooni põhimõtetele.

Arenevad võimed (*evolving capacity*) – lapse õiguste konventsiooni väljendatud põhimõte, mis soovib lapse õiguste järjest suuremal määral rakendamist vastavalt lapse kognitiivsele ja emotsionaalsele küpsemisele.

Areng (*development*) – laiahaardeline majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja poliitiline protsess, millega tahetakse saavutada kogu elanikkonna ja kõigi isikute heaolu pidevat paranemist, tuginedes nende aktiivsele vabale ja mõtestatud osalusele arengus ning sellest tulenevate hüvede õiglasele jaotamisele. Vt ka „õigus arengule”.

Aruandekohustus (*accountability*) – valitsuse kohustus tõendada, selgitada ja põhjendada, kuidas ta on täitnud oma kohustusi inimeste ees.

Arutamine (*hearing*) – protsess, mille käigus huvitatud isikutel ja kõigil teistel, keda antud asjas tehtav otsus võib mõjutada, on võimalus esitada kõnealusel asjas avaldusi, küsimusi ja vastuväiteid. Arutamine võib toimuda näiteks kohaliku omavalitsuse üksuses, ministeeriumis, rahvusvahelises organis või erikomisjonis.

Autokraatia (*autocracy*) – valitsemisvorm, kus ühel isikul või väikesel isikute rühmal on piiramatud võim; nii nimetatakse ka sellise isiku või rühma võimutäiust.

Bioloogiline sugu (*sex*) – meeste ja naiste universaalsed ja muutumatud bioloogilised erinevused. See erineb sotsiaalse soo mõistest, millega peetakse silmas teatud kogukonnas sotsialiseerumise käigus õpitud või omandatud sotsiaalseid tunnuseid.

Deklaratsioon (*declaration*) – dokument, milles esitatakse kokkulepitud põhimõtted ja normid, kuid mis ei ole õiguslikult siduv. ÜRO konverentsidel (näiteks 1993. aasta inimõiguste konverents Viinis või 1995. aasta naiste konverents Pekingis) koostatakse tavaliselt kahte liiki deklaratsioone: esimese koostavad valitsuste esindajad ja teise vabaühendused. ÜRO Peaassamblee annab sageli välja mõjukaid kuid õiguslikult mittesiduvaid deklaratsioone.

Demokraatia (*democracy*) – valitsemisvorm, mille korral õigus valitseda saadakse rahvalt kas otseste rahvahääletuste või rahva poolt valitud hääleõiguslike esindajate kaudu.

Diskrimineerimine (*discrimination*) – mis tahes eristamine, väljaarvamine või eesõiguste piiramine rassi, kultuuri, päritolu, rahvuse, seksuaalse sättumuse, usutunnistuse, füüsilise puude või muu antud küsimuses ebaolulise tunnuse alusel.

Ebaseaduslik ränne (*irregular migration*) – mõiste, mida enamik rändeuurijaid kasutab „illegaalse”, „dokumenteermata” või „lubamatu” rände mõiste asemel, rõhutamaks, et ükski inimene ei ole iseenesest illegaal.

Eeliskohtlemine (*affirmative action*) – valitsuste või eratööstuste tegevus varasema diskrimineerimise (näiteks naiste, teatud rasside, rahvusrühmade, usutunnistuse pooldajate või puudega isikute hariduslik või tööalane diskrimineerimine) heastamiseks. Eeliskohtlemine on üks võimalus, kuidas võimaldada tõrjutud rühmadele sisulist võrdsust. Eeliskohtlemist tuleks käsitada ajutise meetmena, mida kasutatakse kuni tegeliku võrdsuse saavutamiseni.

Eluhoiak (*life stance*) – ideede raamistik, mis aitab meil maailma mõista ning elu mõtestada ja väärtustada. See üldine mõiste hõlmab nii religioosideid kui ka sellest erinevaid maailmavaateid kumbagi diskrimineermata.

Eriraportöör (*special rapporteur*) – inimõigusi kaitsva asutuse (nt ÜRO inimõiguste nõukogu) valitud isik, kelle ülesanne on esitada aruanne teatud teemal, nt eluasemetingimused, lapsprostitutsioon ja lapspornograafia, naistevastane vägivald või inimõiguste olukord mõnes kindlas riigis.

Esimese põlvkonna õigused (*first-generation rights*) – õigused, mis said inimõigustena tunnustatuks 17. ja 18. sajandil. Nende hulka kuuluvad kõik poliitilised ja kodanikuõigused, näiteks õigus hääletada, õigus elule ja vabadusele, sõna-, usu- ja kogunemisvabadus. Sellised õigused on enamjaolt kodifitseeritud kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis. Kuna see väljend jätab mulje, et kodaniku- ja poliitilised õigused on tähtsamad kui teise põlvkonna õigused ehk majanduslikud ja sotsiaalsed õigused, kasutatakse seda viimasel ajal üha vähem.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon/Euroopa inimõiguste konventsioon (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms/European Convention/European Convention on Human Rights*) – 1950. aastal Euroopa Nõukogus vastu võetud piirkondlik inimõigustealane leping. Kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid on ühtlasi konventsiooni lepinguosalsed ning uutelt liikmesriikidelt eeldatakse, et nad ratifitseerivad konventsiooni esimesel võimalusel.

Euroopa Inimõiguste Kohus (*European Court of Human Rights*) – Strasbourgis asuv Euroopa inimõiguste konventsiooniga asutatud riikideüleline kohus, kuhu isikud saavad viimase võimalusena oma õiguste kaitseks pöörduda juhul, kui nende arvates on mõni konventsiooni lepinguosaline nende inimõigusi rikkunud.

Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon/OSCE (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) – julgeolekuküsimustega tegelev valitsusvaheline organisatsioon, kuhu kuuluvad praktiliselt kõik Euroopa ja Kesk-Aasia riigid, samuti Ameerika Ühendriigid ja Kanada. Selle pädevusse kuuluvad sellised teemad nagu relvastuse piiramine, inimõigused, ajakirjandusvabadus ja vabad valimised.

Euroopa Kohus (*European Court of Justice*) – 1952. aastal asutatud Luksemburgis asuv kohus, mille ülesanne on tagada, et ELi õigust tõlgendatakse ja kohaldatakse kõigis ELi liikmesriikides ühetaoliselt ning kõik oleksid seega seaduse ees võrdsed. Näiteks tagab see, et eri riikide kohtud ei teeks samas küsimuses erinevaid otsuseid.

Euroopa kultuurikonventsioon (*European Cultural Convention*) – 1954. aastal Euroopa Nõukogus vastu võetud ja 1955. aastal jõustunud piirkondlik leping, mis loob ametliku raamistiku Euroopa Nõukogu tegevusele hariduse, kultuuri, pärandi, noorte ja spordi valdkondades. Kultuurikonventsioon täiendab Euroopa inimõiguste konventsiooni ning selle eesmärk on kaitsta Euroopa kultuuri ning suurendada Euroopa eri rahvaste vastastikust mõistmist ning nende võimet väärtustada üksteise kultuurilist mitmekesisust.

Euroopa Liit/EL (*European Union/EU*) – Euroopas asuvaid riike hõlmav majanduslik ja poliitiline ühendus, mille eesmärk on edendada piirkondlikku ühtekuuluvust ja sotsiaalset koostööd. EL loodi 1993. aastal Maastrichti lepinguga.

Euroopa Nõukogu (*Council of Europe*) – 1949. aastal asutatud

organisatsioon, mille eesmärk on kaitsta ja edendada inimõigusi, demokraatiat ja õigusriiki. Selle praeguse 47 liikmesriigiga on hõlmatud praktiliselt kogu Euroopa. Selle peakorter asub Strasbourgis.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee (*Parliamentary Assembly of the Council of Europe*) – see Strasbourgis asuv organ koguneb neli korda aastas, et arutada päevakajalisi küsimusi ning paluda Euroopa valitsustel rakendada meetmeid ja esitada nende kohta aruandeid. Assamblee 318 liiget nimetatakse Euroopa Nõukogu 47 liikmesriigi parlamentide saadikute seast.

Euroopa Parlament (*European Parliament*) – otsestest valimistel valitav Euroopa Liidu parlamentaarne institutsioon. Parlamendil on kaks töökohta: Strasbourg ja Brüssel. Euroopa Parlamendil on 736 liiget.

Euroopa sotsiaalharta (*European Social Charter*) – 1962. aastal Euroopa Nõukogus vastu võetud ja 1996. aastal muudetud piirkondlik leping, millega kaitstakse sotsiaalseid ja majanduslikke inimõigusi. See täiendab Euroopa inimõiguste konventsiooni, milles käsitletakse peamiselt kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Euroopa sotsiaalõiguste komitee (*European Committee of Social Rights*) – organ, mille ülesanne on jälgida, et riigid täidaksid Euroopa sotsiaalharta nõudeid. See koosneb 15 sõltumatust ja erapooletust eksperdist, kes vaatavad oma regulaarsetel kohtumistel läbi sotsiaalharta ühinenud riikide aruandeid.

Fakultatiivprotokoll (*optional protocol*) – leping, millega muudetakse mõnda muud lepingut, nt uute menetluste või sätete lisamisega. Seda nimetatakse „fakultatiivseks“, kuna algse lepingu ratifitseerinud valitsus võib otsustada, kas ta soovib protokolliga tehtud muudatused ratifitseerida või mitte.

Fašism (*fascism*) – valitsemisüsteem, mille ideoloogiliseks aluseks on idee teatud rahvuste või rasside ülimumlikkusest ning püüd kontrollida poliitika, majanduse ja kultuuri kõiki aspekte. Seda võib iseloomustada opositsiooni ja kriitika vägivaldne mahasurumine, kontroll massiteabevahendite üle, riiklik kontroll tööstuse, kaubanduse jm valdkondade üle, agressiivne natsionalism ja sageli ka rassism.

Genfi konventsioonid (*Geneva Conventions*) – 1949. aastal Rahvusvahelise Punase Risti Komitee egiidi all Genfis sõlmitud neli rahvusvahelist lepingut. Nendes sätestatakse rahvusvahelistes relvakonfliktides kohaldatavad reeglid, eelkõige seoses vaenlase kontrolli alla sattunud haigete ja haavatud sõjaväelaste, meremeeste ja lendurite, sõjavangide ning tsiviilelanike kohtlemisega.

Genotsiid (*genocide*) – süstemaatiline tapmine, mille eesmärk on teatud inimrühma osaline või täielik hävitamine nende rahvuse, rassi, päritolu või usutunnistuse tõttu. See mõiste hõlmab ka suurte füüsiliste või vaimsete kannatuste põhjustamist ning laste sunniviisilist ümberpaigutamist ühest inimrühmast teise.

Globaliseerumine (*globalisation*) – üldiselt tähendab see riikide vastastikuse sõltuvuse ja suhtluse pidevat suurenemist, eriti majanduse, ühiskonna- ja kultuuri valdkonnas. Kitsamas tähenduses peetakse selle mõistega silmas ka teatud rahvusvahelise lõimumise vormi, mis teenib suurriikidega tihedalt seotud erasektori, suurtootjate ja rahandusasutuste huve.

Harta (*charter*) – dokument, millega nähakse ette teatud õiguste andmine.

Hindamine (*evaluation*) – korraldajate ja osalejate vahel peetav struktureeritud vestlus, mille käigus osalejad saavad analüüsida ja hinnata, mida nad kogemus- ja osaluspõhisest harjutusest õppisid. Vestluse käigus arutlevad osalejad selle üle, kuidas õpitu seostub nende varasemate teadmistega ning kuidas nad võiksid seda tulevikus kasutada.

Humanitaarõigus (*humanitarian law*) – peamiselt Genfi konventsioonidel põhinev õigusnormide kogum, mille alusel kaitstakse teatud isikuid relvakonfliktide ajal, abistatakse ohvreid ning piiratakse sõjapidamise meetodite ja vahendite kasutamist, et vähendada hävitustööd, inimkaotusi ja põhjendamatuid kannatusi.

Huvikaitse (*advocacy*) – mõne idee, arengu või tegutsemismooduse avalik toetamine või soovitamine.

Imiteering (*simulation*) – laiendatud struktureeritud rollimäng, mis asetab osalejad neile tundmatusse olukorda ja rolli.

Inimsusevastased kuriteod (*crimes against humanity*) – ulatuslik või süstemaatiline vägivald tsiviilelanike vastu. Näiteks tapmine, hävitamine, orjastamine, piinamine, vägistamine, seksuaalne orjastamine, sunnitud rasedus, rassilistel, rahvuslikel, soolistel või muudel alustel tagakiusamine, isikute sunnitud kadunuks jäämine, apartheid, muud sarnased ebainimlikud teod, millega tahtlikult põhjustatakse suuri kannatusi või tekitatakse raskeid

vaimseid või kehalisi tervisekahjustusi.

Inimõigused (*human rights*) – üldiselt kõigile inimestele kuuluvad õigused. Inimõigused on jagamatud, võõrandamatud ja universaalsed ning kaitsevad kõigi inimeste võrdsust ja väärikust.

Inimõiguste ja rahvaste õiguste Aafrika harta (Aafrika harta, tuntud ka kui Banjuli harta) (*African Charter on Human and People's Rights*) – 1981. aastal Aafrika Ühtsuse Organisatsioonis (*Organisation of African Unity*) vastu võetud Aafrika mandri inimõiguste leping.

Inimõiguste kaitse raamistik (*human rights framework*) – omavahel seotud rahvusvaheliste ja piirkondlike juriidiliste dokumentide kasvav kogumik, milles määratletakse inimõigused ning nähakse ette nende edendamise ja kaitse mehhanismid.

Inimõiguste komisjon (*Commission on Human Rights*) – ÜRO endine organ, mis on asendatud ÜRO inimõiguste nõukoguga.

Inimõiguste komitee (*Human Rights Committee*) – 18 eksperdist koosnev ÜRO organ, mis tuleb kokku kolm korda aastas, et vaadata läbi ÜRO 162 liikmesriigi poolt iga viie aasta tagant esitatavaid aruandeid kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti täitmise kohta.

Inimõiguste nõukogu (*Human Rights Council*) – ÜRO süsteemis tegutsev valitsusvaheline organ, kuhu kuulub 47 liikmesriiki ning mille ülesanne on kaitsta ja edendada inimõigusi kogu maailmas. Nõukogu asutati ÜRO Peaassambleel 2006. aasta märtsis inimõiguste komisjoni järglasena ning selle põhieesmärgina nähti inimõiguste rikkumiste vastu võitlemist ning selkohaste soovitude tegemist.

Inimõiguste ülddeklaratsioon (*Universal Declaration of Human Rights*) – 10. detsembril 1948. aastal ÜRO Peaassambleel vastu võetud deklaratsioon, mis on ÜRO inimõigustealaste standardite ja normide alusdokument. Kõik liikmesriigid on nõustunud inimõiguste ülddeklaratsiooni järgima. Kuigi deklaratsioon oli algelt mittesiduv, on mitmeid selle sätteid aja jooksul sedavõrd üldiselt tunnustatud, et seda võib nüüd juba pidada rahvusvahelise tavaõiguse osaks.

Inimõiguste ülemvolinik (*High Commissioner for Human Rights*) – ÜRO kõrgeim inimõigustega tegelev ametiisik. Ülemvolinik juhib ÜRO inimõiguste ülemvoliniku bürood, mille ülesanne on toetada ÜRO inimõiguste kaitsemehhanismide rakendamist. (Mitte segamini ajada Euroopa Nõukogu juures tegutseva inimõiguste voliniku institutsiooniga.)

Inimõigusvolinik (*Commissioner for Human Rights*) – Euroopa Nõukogu sõltumatu institutsioon, mille eesmärk on edendada Euroopa Nõukogu liikmesriikides inimõigustealast teadlikkust ja inimõiguste austamist. Vt ka „inimõiguste ülemvolinik“.

Jagamatu (*indivisible*) – selle sõnaga rõhutatakse, et kõiki inimõigusi tuleb käsitleda ühtse jagamatu tervikuna. Isikult ei saa teatud inimõigust ära võtta põhjendusega, et see on mõnest teisest õigusest vähem tähtis või teisejärguline.

Juridiline dokument (*instrument*) – riigi või riikide ametlik dokument, milles õigused sätestatakse mittesiduvate põhimõtetenä (deklaratsioon) või kodifitseeritakse need ratifitseerivate riikide jaoks õiguslikult siduvana (pakt, leping või konventsioon). Sellised dokumendid võivad olla siseriiklikud või rahvusvahelised.

Jõustumine (*entering into force*) – protsess, mille käigus leping muutub selle ratifitseerinud riikidele täielikult siduvaks. Selle tingimuseks on lepingus sätestatud ratifitseerimiste arvu alampiiri saavutamise.

Kadumine (*disappearance*) – olukord, kus inimene kaob seetõttu, et valitsus või muu organisatsioon on ta tapnud või salaja vangistanud. Kadumise põhjuseks on inimese poliitilised seisukohad või tegevus, mis on vastuolus valitsuse või organisatsiooni ebaõiglase režiimi või doktriiniga.

Keskonnaalased õigused (*environmental rights*) – tavaliselt nimetatakse nii isikute õigust turvalisele, tervislikule ja ökoloogiliselt tasakaalus elukeskkonnale. Mõnikord kasutatakse seda mõistet ka keskkonna enda „õiguste“ tähenduses, pidades silmas näiteks loomade, taimede ja ökosüsteemide õigust mitte hävida inimtegevuse tagajärjel.

Kodakondsus (*citizenship*) – a) üksikisiku ja riigi vaheline õiguslik suhe, millest tulenevad vastastikused õigused ja kohustused; b) termin, millega kirjeldatakse inimeste ja riigi, millega nad seotud on, üldist suhet, kaasa arvatud neilt oodatavat käitumist ja suhtumist.

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (*International Covenant on Civil and Political Rights*) – see 1966. aastal vastu võetud ja 1976. aastal jõustunud leping on üks tähtsamaid inimõigustealaseid rahvusvahelisi lepinguid, milles deklareeritakse, et kõigil inimestel on mitmeid

erinevaid kodaniku- ja poliitilisi õigusi, ning nähakse ette meetmed nende õiguste kaitse kontrollimiseks lepinguga ühinenud riikides.

Kodanikuõigused/kodaniku vabadused (*civil rights/civil liberties*) – õigused ja vabadused, mis kaitsevad üksikisikuid valitsuse põhjendamatu sekumise eest ning võimaldavad neil osaleda riigi elus ilma diskrimineerimise ja repressioonideta.

Kodanikuühiskond (*civil society*) – üldmõiste, mis hõlmab vabatahtlikke ühiskondlikke ja sotsiaalseid organisatsioone, ühendusi ja liikumisi, näiteks registreeritud heategevusorganisatsioonid, vabaühendused, kogukonnarühmad, naisorganisatsioonid, usulised ühendused, erialaühendused, ametiühingud, eneseabirühmad ja huvikaitserühmad, mis on toimiva demokraatliku ühiskonna aluseks. Kodanikuühiskond eristub riigiasutustest ja turul tegutsevatest äriühingutest.

Kodifitseerimine (*codification*) – õiguste ametlik fikseerimine juriidilistes dokumentides.

Kohtupraktika (*jurisprudence*) – õigustermin, mis tähistab teatud kohtu lahenditest moodustunud juhtumite ja põhimõtete kogumit, näiteks Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.

Kollektiivsed õigused (*collective rights*) – inimrühmade õigused kaitsta oma huve ja eripära; mõnikord nimetatakse neid ka kolmanda põlvkonna õigusteks. Need õigused lisanduvad individuaalsetele õigustele.

Kolmanda põlvkonna õigused (*third-generation rights*) – 20. sajandi teisel poolel esile kerkinud õigused, mida on raske liigitada kodaniku- ja poliitiliste õiguste või sotsiaalmajanduslike õiguste kategooriasse. Siia kuuluvad õigus terviskule elukeskkonnale, õigus rahule, õigus arengule ja õigus loodusvaradele. Vt ka „kollektiivsed õigused“.

Konfliktide muundamine (*conflict transformation*) – protsess, millega sõdu, rahvuste või usundite vahelisi vägivaldajuhtumeid või muid konflikte muundatakse nii, et tekib rahumeelne lahend. See on pikaajaline protsess, milles tegeletakse nii konflikti algpõhjustega kui ka osapoolte käitumisega ja hoiakutega.

Konfliktienetus (*conflict prevention*) – lühikese aja jooksul tehtavad tegevused ilmsete pingete vähendamiseks ja/või vägivaldse konflikti puhkemise või kordumise ärahoidmiseks.

Konfliktijuhtimine (*conflict management*) – tegevused, mille põhieesmärk on hoida ära puhkenud vägivaldsete konfliktide vertikaalset laienemist (vägivalla ägenemine) või horisontaalset laienemist (levik suuremale alale).

Konfliktilahendus (*conflict resolution*) – lühikese aja jooksul tehtavad tegevused vägivaldse konflikti lõpetamiseks.

Konstitutsioon (*constitution*) – riigi või organisatsiooni juhtimist reguleerivate õigusnormide kogum. Enamikus riikides on konstitutsioon kirjalik dokument, millele on kokkuleppega antud riigi ülimumliku õigusakti jõud. Selles sätestatakse riigi ja selle poliitilise süsteemi põhilised. Kirja pandud konstitutsiooni ei ole maailmas neljal riigil. Seal kujuneb õigus kohtuotsuste ja pretsedentide alusel.

Konventsioon (*convention*) – riikidevaheline siduv kokkulepe; kasutatakse samas tähenduses rahvusvahelise lepingu ja pakti mõistetega. Konventsioon on suurema jõuga kui deklaratsioon, sest see on selle ratifitseerinud riikidele õiguslikult siduv.

Koolitaja (*trainer*) – isik, kes valmistab osalejate rühma jaoks ette õpetegevuste kava (näiteks väitlused, õppekäigud, filmide vaatamine ja *Kompassi* tegevused). *Kompassi* tegevuste läbiviimisel töötab koolitaja või õpetaja noorterühmaga demokraatlikult ning täidab korraldaja rolli.

Koolitus (*training*) – teatud töö või tegevuse (näiteks inimõiguste kaitsmine) jaoks vajalike teadmiste, oskuste ja hoiakute omandamine.

Korraldaja (*facilitator*) – isik, kes valmistab ette, tutvustab ja koordineerib *Kompassi* tegevusi. Korraldaja „pane abjad liikuma“, abistab teisi ning innustab neid õppima ja oma potentsiaali rakendama. Korraldaja ülesanne on luua turvaline keskkond, kus osalejad saavad õppida katsetamise, uurimise, andmise ja vastuvõtmise abil. Siin ei ole tegemist ainuisikulise juhiga, kes oma ala asjatundjana jagab teistele teadmisi. Kogemuste vahetamine peaks olema arendav kõigi, nii osalejate kui ka korraldajate jaoks.

Ksenofoobia (*xenophobia*) – (seletamatu) hirm võõramaalaste, teistest riikidest pärit isikute või üldisemalt kõige võõrapärase ees. Ksenofoobia võib põhjustada diskrimineerimist, rassismi, vägivalda ning isegi relvakonflikte võõramaalastega.

Kultuur (*culture*) – hoiakute, väärtuste, eesmärkide ja tavade üldine kogum, mis sageli põhineb institutsiooni, organisatsiooni või rühma ühistel ajaloolistel traditsioonidel.

Kultuuridevaheline (*intercultural*) – osutab erinevate keele- ja rahvuskogukondade vastastikusele sõltuvusele ja mõjule. Kultuuridevahelise vaatepunkti omandamiseks peame mõistma, et tegelikkus on mitmekesine, keerukas ja muutuv ning vastastikune mõjutamine on elu ja kultuuri lahutamatu osa.

Kultuurilised õigused (*cultural rights*) – õigus säilitada oma kultuurilist identiteeti ja arengut.

Lapse õiguste deklaratsioon (*Declaration on the Rights of the Child*) – selles ÜRO Peaassamblee 1959. aastal vastu võetud mittesiduvast dokumendis esitatakse kümme üldpõhimõtet, mis said hiljem aluseks 1989. aastal vastu võetud lapse õiguste konventsioonile.

LGBT – algustähelühend, millega tähistatakse ühiselt lesbisid, geisid, biseksuaalseid ja transsoolisi inimesi.

Liikmesriik (*Member State*) – rahvusvahelise organisatsiooni (nt ÜRO, Euroopa Nõukogu) kuuluv riik.

Loomulikud õigused (*natural rights*) – inimesele üksnes tema inimeseksolemise tõttu kuuluvad õigused. Neid nimetatakse ka võõrandamatuteks õigusteks. Neid peetakse enesestmõistetavaks ja universaalseks ning need ei sõltu ühegi kultuuri ega riigivõimu seadustest, tavadest ega töökspidamistest.

Läbirääkimised (*negotiation*) – väitluspoolte vastastikune arutelu, mille käigus nad püüavad oma probleemi lahendada.

Maailma Terviseorganisatsioon (*World Health Organization*) – ÜRO egiidi all tegutsev valitsusvaheline organisatsioon, mis tegeleb ülemaailmse terviseedendusega.

Majanduslik (*economic*) – kõik, mis seostub ainelise rikkuse loomise, suurendamise või haldamisega.

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) – see 1966. aastal vastu võetud ja 1976. aastal jõustunud leping on üks tähtsamaid inimõigustealaseid rahvusvahelisi lepinguid, milles deklareeritakse, et kõigil inimestel on mitmeid erinevaid majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi.

Majanduslikud õigused (*economic rights*) – õigused, mis on seotud eluks vajalike aineliste ressursside loomise, suurendamise ja haldamisega. Need on välja kuulutatud inimõiguste ülddeklaratsioonis ning neid kaitstakse majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti ning Euroopa sotsiaalhartal alusel.

Mitteformaalne haridus (*non-formal education*) – väljaspool tasemehariduse süsteemi kindla õppekava alusel toimuv õpe, mille eesmärk on suurendada inimese oskusi ja pädevust, näiteks noorsootöö valdkonnas. Mitteformaalset haridust nimetatakse mõnikord ka täiendusõppeks.

Moraalne õigus (*moral right*) – üldistest eetikapõhimõtetest (näiteks õiglus) tulenev õigus.

Multikultuurne (*multicultural*) – olukord, kus erineva kultuuritaustaga inimesed elavad kõrvuti samas kogukonnas ning käivad omavahel erineval määral läbi, säilitades samal ajal oma eripära.

Neonatsism (*neo-Nazism*) – Teise maailmasõja järgne paremäärmuslik poliitiline ja ühiskondlik liikumine ja ideoloogia, mille eesmärk on natsismi või sellega sarnaneva rassilisel või etnilisel natsionalismil põhineva ideoloogia taaselustamine.

Noorte osalus (*youth participation*) – vt „osalus“.

Oligarhia (*oligarchy*) – valitsemissvorm, kus võimu teostab väike hulk mõjukaid inimesi.

Ombudsman (*ombudsman*) – sõltumatu ametiisik, kelle tavaliselt määrab valitsus või parlament ning kelle ülesanne on uurida kodanike esitatud kaebusi. Sõna „ombudsman“ pärineb vana-norra keelest ja tähendab esindajat.

Orjapidamine (*slavery*) – võimu ja allumise vahekorral põhinev olukord, kus üks inimene on teise omand ning peab tegema tema heaks tööd või osutama muid teeneid. Tänapäeval võib orjapidamine esineda järgmisel kujul: lastekaubandus, lasteprostitutsioon, lapstööjõu kasutamine, laste kasutamine relvakonfliktides, võlaorjus, inimkaubandus, prostitutsioonile kallutamise ja sunniviisiline töö.

Osalus (*participation*) – kogukonna või ühiskonna elust osa võtmine. Noorte kohaliku ja piirkondliku tasandi ühiskondlikus elus osalemise muudetud Euroopa harta on rahvusvaheline poliitikadokument, mille eesmärk on suurendada noorte osalemist kohalikus elus. Selle võttis 2003. aastal vastu Euroopa Nõukogu Kohalike ja Piirkondlike Omavalitsuste Kongress.

Oskus (*skill*) – võime mingit tegevust või tööd hästi teha, eelkõige tänu selle harjutamisele. Näiteks võime kaitsta inimõigusi hõlmab suhtlemise, probleemide lahendamise, loova mõtlemise, läbirääkimiste ja meeskonnatöö oskusi.

Pagulane (*refugee*) – inimene, kes põhjendatult kardab tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast, viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset. Terminit kasutatakse üldiselt ka kõigi isikute kohta, kes on pagulasega sarnases olukorras, näiteks varjupaigataotlejad.

Pakt (*covenant*) – riikidevaheline siduv kokkulepe; kasutatakse samas tähenduses konventsiooni ja rahvusvahelise lepingu mõistetega. Kaks tähtsamat rahvusvahelist inimõigustealast pakti on mõlemad sõlmitud 1966. aastal ning need on kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt.

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon (*European Convention for the Prevention of Torture or Degrading Treatment or Punishment*) – 1987. aastal Euroopa Nõukogus vastu võetud piirkondlik inimõigustealane leping, mille eesmärk on hoida ära mitmesuguseid rikkumisi isikute vastu, keda ametivõimud peavad kinni vanglates, noortevanglates, politseijaoskondades, pagulaslaagrites, psühhiaatriaoskondades või muudes sarnastes kohtades.

Plutokraatia (*plutocracy*) – valitsusvorm, kus võim on riigi kõige rikkamate inimeste käes.

Poliitilised õigused (*political rights*) – isikute õigus osaleda oma kogukonna ja ühiskonna poliitilises elus, näiteks hääletada valimistel.

Positiivne diskrimineerimine (*positive discrimination*) – sama, mis eeliskoheldamine.

Puudehalvustamine (*disablism/disabilism/ableism*) – diskrimineeriv, allasuru või kuritarvitav käitumine, mis tuleneb veendumusest, et puudega inimesed on teistest vähem väärtuslikud.

Põhiõiguste harta (*Charter of Fundamental Rights*) – leping, milles on sätestatud Euroopa Liidu kodanike poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed õigused. See on ELi liikmesriikidele ELi õiguse kohaldamisel siduv.

Põlisrahvad (*indigenous peoples*) – nende määratlemise aluseks on nende seotus teatud maa-alaga ning nende eriomased tunnused. Nad on saanud kahju kolonisatsiooni tõttu, on oma riigis alati tõrjutud rollis ning elavad sageli hõimudena. Paljud põlisrahvad taotleavad enda tunnustamist eraldi rahvana, mis hõlmab ka õigust enesemääramisele ning õigust juhtida ise oma ühiskonna arengut. ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioon, 2007.

Pädevus (*competency*) – võime teha mingit tööd või täita ülesannet. Seoses inimõiguste kaitsega tähendab see teadmisi ja arusaamu, mis aitavad noortel inimõigustega seotud küsimusi sügavamalt mõista, ning inimõiguste kaitsmiseks vajalikke oskusi, hoiakuid ja väärtushinnanguid.

Raamkonventsioon (*framework convention*) – konventsioon, milles nähakse ette rahvusvaheliste meetmete põhimõtted ja normid ning sätestatakse küsimuse lahendamiseks vajalike täpsemate kokkulepete üle peetavate läbirääkimiste kord.

Rahu kindlustamine (*peace-building*) – (sh konfliktijärgne rahu kindlustamine) keskpika või pika perioodi jooksul rakendatavad meetmed vägivaldsete konfliktide algpõhjuste kõrvaldamiseks.

Rahuvastased kuriteod (*crimes against peace*) – rahvusvahelises õiguses i) agressiivse sõja või rahvusvahelisi lepinguid, kokkuleppeid või lubadusi rikkuva sõja planeerimine, ette valmistamine, alustamine või pidamine; ii) punktis i nimetatud mis tahes teo toimepaneku eesmärgil ühise plaani koostamises või vandenõus osalemine. Neid nimetatakse Nürnbergi põhimõtetele.

Rahvusvaheline Kohus (*International Court of Justice*) – Hollandis Haagis asuv ÜRO peamine kohtuorgan. Selle põhiülesanne on lahendada riikide poolt kohtule esitatud õigusvaidlusi ning anda nõuetekohaselt volitatud rahvusvaheliste organitele, agentuuridele ja ÜRO Peaassambleele õigusküsimustes nõuandvaid arvamusi. (Mitte segamini ajada Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga.)

Rahvusvaheline Kriminaalkohus (*International Criminal Court*) – 2002. aastal asutatud ja Hollandis Haagis asuv alaline kohus, mille ülesanne on võtta isikuid vastutusele genotsiidi, inimsusevastaste kuritegude, sõjakuritegude ja agressioonikuritegude eest. (Mitte segamini ajada Rahvusvahelise Kohtuga.)

Rahvusvaheline leping (*treaty*) – rahvusriikide ametlik kokkulepe, milles määratletakse ja muudetakse nende vastastikuseid kohustusi; kasutatakse samas tähenduses konventsiooni ja pakti mõistetega. Kui riik ratifitseerib mõne vastu võetud rahvusvahelise lepingu, muutub selle artiklite järgimine siseriiklikult kohustuslikuks.

Rahvusvaheline tavaõigus (*customary international law*) – tavadel ja traditsioonil põhinev õiguspraktika. Et muutuda rahvusvaheliseks tavaõiguseks, peab õiguspraktika vastama kahele tingimusele: aja jooksul ühetoolise ja järjekindlana püsiv riiklik praktika ning veendumus, et selline praktika on kohustuslik (*opinio juris*). See on tähtis ja kasulik rahvusvahelise õiguse allikas, sest see on siduv kõigile riikidele, olenemata sellest, kas nad on mõne rahvusvahelise lepingu heaks kiitnud või mitte.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (*International Labour Organisation*) – 1919. aastal asutatud ja ÜRO alluvuses tegutsev asutus, kus on esindatud liikmesriikide valitsused, tööandjad ja töövõtjad ning mille eesmärk on edendada inimväärtuste töötingimuste loomist kogu maailmas.

Rahvusvahelised inimõiguste deklaratsioonid (*International Bill of Human Rights*) – inimõiguste ülddeklaratsiooni, kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti ning majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti mitteametlik üldnimetus.

Rassism (*racism*) – uskumus, et inimeste väärtus sõltub sellest rahvusrühmast või hõimust, kuhu nad kuuluvad, ning teiste rühmade või hõimude (rasside) liikmed on vähem väärtuslikud kui enda rühma liikmed, või sellest tingitud teise rassi kuuluvate isikute ebaõiglane kohtlemine.

Ratifitseerimine (*ratification*) – toiming, millega riigi seadusandlik organ kinnitab valitsuse poolt lepingule antud allkirja kehtivust; ametlik menetlus, millega leping muutub pärast selle vastuvõtmist riigi jaoks siduvaks. Pärast ratifitseerimist saab riigist lepinguosaline.

Reservatsioon (*reservation*) – riigi poolt rahvusvahelise lepingu suhtes esitatav eriklausel, nt loetelu sätetest, mida riik ei ole nõus järgima. Reservatsioonid ei tohi siiski olla vastuolus lepingu põhilise mõttega.

Riigisisesed põgenikud (*internally displaced persons*) – isikud või inimirühmad, kes on sunnitud oma kodust või elukohast põgenema relvastatud konflikti, üldise vägivalla, inimõiguste rikkumise, loodusõnnetuste või inimeste põhjustatud katastroofide pärast, ja kes ei ole ületanud riigipiiri.

Riiklik suveräänsus (*state sovereignty*) – põhimõte, et valitsusel on kõrgeim seaduslik õigus otsustada, mida tema jurisdiktsioonis tehakse. Suveräänsus on teatud määral piiratud rahvusvaheliste inimõigustealaste dokumentide ning rahvusvaheliste ühenduste (nt EL) liikme staatusega.

Rollimäng (*role-play*) – osalejate etendatav lühietendus. Inimesed lähtuvad rollimängu situatsiooni kujutamisel oma elukogemustest; enamasti on rollimängud improviseeritud. Rollimängu eesmärk on võimaldada osalejatel kogeda turvalises keskkonnas erinevaid olukordi ning uurida probleemide lahendusvõimalusi.

Sallivus (*tolerance*) – valmisolek taluda enda omast erinevaid kombeid ja seisukohti, ilma et nendega tingimata nõustutaks või neid heaks kiidetaks. Sallivuse põhimõtete deklaratsioon (UNESCO, 1995).

Seaduslikud õigused (*legal rights/statutory rights*) – õigusaktides sätestatud õigused, mille kaitsmiseks on võimalik pöörduda kohtusse. Kasutatakse ka kohtumenetlusega seotud inimõiguste (näiteks õigus õiglasele kohtuliku arutamisele) tähenduses.

Sisserändaja (*migrant*) – Euroopa migratsioonikomitee töös laialdaselt kasutatav termin, mis sõltuvalt kontekstist võib tähendada emigranti, tagasiöörduvat rändajat, immigranti, pagulast, ümberasustatud isikut, immigrandite perest pärinevat isikut ja/või immigratsiooni tagajärjel tekkinud vähemusrühma liiget.

Solidaarsusõigused (*solidarity rights*) – vt „kollektiivsed õigused”.

Soolise võrdõiguslikkuse süvalaendamine (*gender mainstreaming*) – ülemaailmselt tunnustatud strateegia soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks. See ei ole eesmärk iseeneses, vaid vahend soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks nii, et sotsiaalse sooga seotud aspekte ning soolise võrdõiguslikkuse saavutamise vajadust võetakse olulisena arvesse kõigis tegevustes, kaasa arvatud abinõude kavandamine, ressursside jagamine ning tegevuskavade ja projektide koostamine, elluviimine ning järelkontroll.

Sotsiaalne sugu (*gender*) – sotsiaalselt konstrueeritud ettekujutus naiste ja meeste rollidest, hoiakutest, väärtustest ja suhetest. Kui bioloogiline sugu tuleneb meeste ja naiste bioloogilistest erinevustest, siis sotsiaalne soo määrab ühiskond, kus naised on peaaegu kõigil juhtudel olnud meestele allutatud.

Sotsiaalsed õigused (*social rights*) – täisväärtuslikuks ühiskonnaelus osalemiseks vajalikud õigused. Sotsiaalsed õigused on tagatud inimõiguste ülddeklaratsiooni, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti ja Euroopa sotsiaalhartaga.

Stereotüüp (*stereotype*) – liigselt lihtsustatud, üldistatud ja sageli teadvustamata esialgne ettekujutus teatud isikutest või seisukohtadest, mis võib põhjustada eelarvamusi ja diskrimineerimist. Inimrühma mõnede liikmetele omaste tunnuste üldistav omistamine kogu rühmale.

Surmanuhtlus (*death penalty*) – inimese seaduslik surmamine riigi poolt karistusena kuriteo eest. Euroopa inimõiguste konventsioonis oli surmanuhtlus algselt lubatud, kuid nüüd on see Euroopa territooriumil keelustatud (protokoll nr 6) ning see keeld kehtib ka sõja ajal (protokoll nr 13). Enamikus maailma riikides on surmanuhtlus nüüdseks kaotatud.

Sõjakuritegu (*war crime*) – riigisisese või rahvusvahelise konflikti ajal toime pandud kuritegu, millega kaasneb humanitaarõiguse või relvakonfliktidega seotud muude õigusaktide raske rikkumine. 1899. ja 1907. aasta Haagi konventsioonid koos 1949. aasta Genfi konventsiooniga olid ühed maailma esimesed rahvusvahelised õigusaktid, milles käsitleti sõjapidamist, sõjakuritegusid ning sõjaohvrite humaanset kohtlemist.

Sõnavabadus (*freedom of expression*) – vabadus avaldada oma seisukohti trükis ja muudes meediumites, saada teavet ning tutvustada oma ideid. Väljendit „sõnavabadus“ kasutatakse sageli üldmõistena, mis hõlmab inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklite 18 ja 19 sisu nii eraldi kui ka ühiselt võetuna.

Säästev areng (*sustainable development*) – areng, mis rahuldab praegusaaja vajadused, seadmata ohtu tulevaste põlvkondade võimalust rahuldada oma vajadusi. Terminit kasutas esmakordselt ÜRO poolt 1983. aastal kokku kutsutud Maailma Keskonna- ja Arengukomisjon.

Tasemeharidus (*formal education*) – struktureeritud haridus- ja väljaõppe-süsteem, mis hõlmab kõiki haridustasemeid alates alus- ja põhiharidusest kuni kesk- ja kõrghariduseni. Reeglina korraldatakse seda üld- ja kutseharidusasutustes ning teatud taseme lõpetamisel antakse välja tunnistus.

Teise põlvkonna õigused (*second-generation rights*) – õigused, mille üle hakati avalikult arutlema 20. sajandi alguses ning mis hõlmavad eeskätt majanduslike, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi, näiteks õigus piisavale elatustasemele, tervishoiule, eluasemele ja haridusele. Sellised õigused on enamjaolt kodifitseeritud majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis. Kuna väljend jätab mulje, et kodaniku- ja poliitilised õigused on tähtsamad kui majanduslikud ja sotsiaalsed õigused, kasutatakse seda viimasel ajal üha vähem.

Universaalsus (*universality*) – põhimõte, et kõik inimõigused kuuluvad kõigile maailma inimestele, olenemata riigist või ühikonnast, milles nad elavad.

Vabaharidus (*informal education*) – eluaegne protsess, mille käigus isik omandab hoiakuid, väärtushinnanguid, oskusi ja teadmisi ümbritsevast keskkonnast (perekond, tutvusringkond, naabrid, turg, raamatukogu, massimeedia, töökoht, vaba aeg jne) saadavate kogemuste, hariduslike mõjutajate ja ressursside kaudu.

Vabaühendus (*non-governmental organisation/NGO*) – valitsusest sõltumatu organisatsioon, mis tavaliselt luuakse lobitöö, heategevuse või mõne algatuse elluviimise eesmärgil. On suuri rahvusvahelisi vabaühendusi, nt Punane Rist, *Amnesty International*, skaudiliikumine, *Human Rights Watch*, Euroopa Noorteforum. Samas võivad vabaühendused olla ka väikesed ja kohalikud, nt ühe linna puudega inimeste huve kaitsev organisatsioon, pagulaslaagris naiste huve kaitseks moodustatud ühendus jne. Oma riigis tegutsevaid vabaühendusi saate otsida Euroopa Nõukogu andmebaasist aadressil <http://ngo-coe.org>.

Vahekohtumenetlus (*arbitration*) – protsess, mille korral vaidluspooled ei pöördu vaidluse lahendamiseks kohtusse, vaid paluvad kolmandal isikul nende argumentid ära kuulata ja teha siis otsuse, mida nad kohustuvad täitma.

Vahendamine (*mediation*) – protsess, mille käigus kolmas isik aitab vaidluspooled eriarvamusi lahendada, võimaldades neil arutelu käigus leida mõlemale sobiva ühisosa.

Valitsusvaheline organisatsioon (*intergovernmental organisation*) – eri valitsuste toetatud organisatsioon, mille abil valitsused püüavad oma jõupingutusi koordineerida. Näiteks ÜRO on rahvusvaheline valitsusvaheline organisatsioon. Mõned valitsusvahelised organisatsioonid on piirkonnapõhised (nt Euroopa Nõukogu, Aafrika Ühtsuse Organisatsioon), teised lähtuvad liidu põhimõttest (nt Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon ehk NATO) ning kolmandad on asutatud teatud kindlal eesmärgil (nt Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon).

Variaruanne (*shadow report*) – kodanikuühiskonda esindavate ühingute või isikute koostatud mitteametlik aruanne, mis esitatakse inimõigustealase lepingu täitmist kontrollivale komiteele. Sellised aruanded on tavaliselt

vastuolus valitsuse poolt lepingu alusel esitatud lepingute täitmist käsitlevate ametlike aruannetega või täiendavad neid.

Varjupaigataotleja (*asylum-seeker*) – isik, kes pöördub kaitse saamiseks välisriigi poole ning kelle suhtes ei ole veel tehtud otsust ametliku pagulasseisundi kohta.

Vastastikune sõltuvus (*interdependence*) – idee, et konkreetse inimõiguse teostamine sõltub võimalusest teostada ka kõiki ülejäänud inimõigusi. Näiteks inimese võimet valitsemises osaleda mõjutavad otseselt talle võimaldatud sõnavabadus, tema tervis, liikumisvabadus ja diskrimineerimise puudumine.

Võimestamine (*empowerment*) – isikute ja kogukondade vaimse, poliitilise, sotsiaalse või majandusliku tegutsemisvõime suurendamine. Võimestamise vahendid on muu hulgas näiteks seadusloome, eeliskohtlemine ja koolitus, mille abil suurendatakse tõrjutud isikute ja rühmade võimet täisväärtuslikult ühiskonnaelus osaleda.

Võimude lahusus (*separation of powers*) – riigivõimu jagamine erinevateks harudeks, et neist ükski ei saavutaks absoluutset kontrolli. Enamasti sisaldab selline jaotus seadusi vastu võtvat seadusandlikku haru, seadusi ellu rakendavat täidesaatvat haru ning seaduste täitmist kontrollivat sõltumatut kohtuvõimu haru.

Võõrandamatu (*inalienable*) – nii nimetatakse igale isikule kuuluvaid õigusi, mida ei saa temalt ühelgi tingimusel ära võtta.

Vähemus (*minority*) – riigis elav rahvuslikult, keeleliselt või usuliselt eristuv rühm, mis ei ole seal domineerivas positsioonis ning mille liikmed tunnevad ühtekuuluvust selle rühmaga ning tahavad oma identiteeti säilitada ja arendada.

Õigus arengule (*right to development*) – inimrühmade õigus kultuuriliselt, poliitiliselt ja majanduslikult edeneda nii, et neil oleks võimalik oma inimõigusi ja põhivabadusi täielikult ja üha suuremal määral teostada. 1986. aasta ÜRO arenguõiguse deklaratsioon.

Õigusriigi põhimõte (*rule of law*) – ükski isik, olgu ta valitsusametnik, kuningas või president, ei ole seadusest kõrgemal. Sama õigus kehtib nii valitsejate kui ka valitsetavate suhtes.

Õiguste deklaratsioon (*bill of rights*) – konstitutsioonis sisalduv deklaratsioon inim- või kodanikuõiguste kohta, milles loetletud valdkondades tagatakse isikute kaitse valitsuse sekkumise eest. Vt ka „rahvusvahelised inimõiguste deklaratsioonid“.

Õiguste piiramine (*derogation*) – rahvusvahelise lepinguga ühinenud riigi avaldus, mis võimaldab tal teatud õiguste teostamist peatada või piirata, näiteks sõja ajal. Teatud õigusi, näiteks õigust mitte saada piinatud, ei ole lubatud ühelgi juhul piirata.

Ühendus (*association*) – teatud eesmärgi saavutamiseks isikute rühma poolt moodustatud organisatsioon. Selliseid organisatsioone võidakse nimetada ka vabatahtlikeks organisatsioonideks, vabatahtlikeks ühendusteks või juriidilise isiku õigusteta ühendusteks. Ühenduse mõiste alla kuuluvad ka vabaühendused. Ühendused on kodanikuühiskonna alus.

Ühinemine (*accession*) – asendab juba kehtivate lepingute puhul kasutatavat kaheetapilist allkirjastamise ja ratifitseerimise protsessi. Lepinguga ühinemise korral muutub see riigile kohe siduvaks. Näiteks räägitakse ühinemisest seoses küsimusega, kas Euroopa Liit peaks ühinema Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon/ÜRO (*United Nations*) – pärast Teist maailmasõda 1945. aastal asutatud rahvusvaheline valitsusvaheline organisatsioon, mille eesmärk on tagada rahvusvahelist rahu ja lugeolekut, arendada riikidevahelisi sõbralikke suhteid ning soodustada sotsiaalset arengut ja elutingimuste paranemist kui inimõigusi.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lastefond/UNICEF (*United Nations International Children's Emergency Fund*) – fond, mis võitleb laste õiguste kaitsmise eest, et rahuldada nende põhivajadusi ning suurendada nende võimalusi eneseteostuseks. UNICEF juhindub lapse õiguste konventsioonist ning püüab muuta seda rahvusvahelisel üldkehtivaks normiks kõigis lastega seotud tegevustes.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirj (*Charter of the United Nations*) – Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni asutamisleping. See võeti ühehäälselt vastu 25. juunil 1945. aastal ning selles on sätestatud liikmesriikide õigused ja kohustused, samuti nähakse selles ette ÜRO organite loomine ning töökorralduse alused.

ÜRO Julgeolekunõukogu (*United Nations Security Council*) – üks ÜRO põhiorganeid, mille ülesanne on rahvusvahelise rahu ja julgeoleku tagamine. Sellel on viis alalist liiget, kellel on julgeolekunõukogu otsuste suhtes vetoõigus, ja kümme roteeruvat liiget.